

KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com | ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing

Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com

For article submit: editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS – EMU

***

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International Double-Blind Peer Reviewed Indexed Journal

***

Publication Period:

Urban Academy is Published Bimonthly (15 January, 15 March, 15 May, 15 July, 15 September, and 15 November)

PUBLICATION MANAGEMENT

Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group

Blacksea Poet and Author Association

ICAM Network General Publication Advisor

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

LEGAL ADVISERS

Final International University

Lawyer

Lawyer

REPRESENTATIVE AGENCIES

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Representative

Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Representative

Dr. Defne KADIOĞLU | Kuzey Avrupa Temsilcisi

Assoc.Prof.Dr. Simon GRİMA | Malta Representative

Assoc.Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Representative

Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV | Kirghiz Representative

Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI | Iranian Representative

Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Regional Representative

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Regional Representative

Dr. Osman SİRKECİ | Aegean Regional Representative

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Regional Representative

Dicle AYDIN | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi

YAYIN YÖNETİMİ

ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği

ICAM Network Genel Yayın Danışmanı

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

HUKUK DANIŞMANLARI

Prof.Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU

Nuri POYRAZ

Gamze AKDERİN

TEMSİLCİLİKLER

Prof.Dr. Kağan GÜNÇE | KKTC Temsilcisi

Doç.Dr. Pervana MAMEDLI | Azerbaijan Temsilcisi

Dr. Defne KADIOĞLU | Kuzey Avrupa Temsilcisi

Doç.Dr. Simon GRİMA | Malta Temsilcisi

Doç.Dr. Prachand Man PRADHAN | Nepal Temsilcisi

Dr. Baktybek ISAKOV | Kirgizistan Temsilcisi

Dr. Masoumeh DAEI | İran Temsilcisi

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK | Ankara Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ | İstanbul Bölge Temsilciliği

Dr. Osman SİRKECİ | Ege Bölge Temsilcisi

Prof.Dr. Nurseren TOR | Akdeniz Bölge Temsilcisi

Dicle AYDIN | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi

EDITORIAL BOARD

CHIF EDITORS

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN
ORDU University / ICAM Network

DEPUTY EDITORS

Prof.Dr. Şen YÜKSEL
Assoc. Prof. Dr Burçin HENDEN ŞOLT

EDITORS and BOARD

Prof.Dr. Nilgün GÖRER TAMER
Prof.Dr. Serap İNCAZ
Prof. Dr. Kagan GUNCE
Prof.Dr. Prachand Man PRADHAN
Prof.Dr. Nesrin BAHÇELERLİ
Prof.Dr. Şen YÜKSEL
Assoc. Prof. Dr. Burçin HENDEN ŞOLT
Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR
Assist. Prof.Dr. Buse AÇIK ETİKE
Dr. Gülay ÖZKAN

GENEL YAYIN EDİTÖRÜ

Chairman of ICAM Network Publication Group
ahmet@ahmetfidan.com

EDİTÖR YARDIMCILARI

İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr
Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com

EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU

Gazi University | nilgungoreertamer@gmail.com
Kırklareli University | serapincaz@gmail.com
Eastern Mediterranean University | kagan.gunce@emu.edu.tr
Katmandu University | prachand.pradhan@gmail.com
Near East University | nesrin.menemenci@neu.edu.tr
İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr
Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
İstanbul Medipol University | pkaracar@medipol.edu.tr
Adana Science and Technology University | buseacik@atu.edu.tr
Nottingham Trent University | gulayozkan@uludag.edu.tr

SECTION EDITORS (Volume 17, Issue 5 / Section Edt) Prof. Dr. Atila GÜL Prof. Dr. Nilgün GÖRER TAMER Prof. Dr. Şen YÜKSEL Prof. Dr. Yeşim ALİEFENDİOĞLU Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN Assist. Prof. Dr. Gül ŞİMŞEK Assoc. Prof. Dr. Gülgün MISTIKOĞLU Assoc. Prof. Dr. H. Burçin HENDEN ŞOLT Assoc. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU Assist. Prof. Dr. Özlem TÜZ EBESK Doç. Dr. Adem YÜCEL Doç. Handan KARAKAYA Doç. Dr. Sibel SÜ ERÖZ Dr. Lec. İrfan YURT Dr. Lec. Pelin KARAÇAR	ALAN EDİTÖRLERİ (Cilt 17, Sayı 5 Alan Editörleri) Süleyman Demirel University Landscape Architecture atilagul@sdu.edu.tr Gazi University Ecosystem Function gorer@gazi.edu.tr Beykent University Interior architecture senyuksel@beykent.edu.tr Ankara University Urban Economics aliefendioglu@ankara.edu.tr Ordu University Urbanization and Local Government ahmet@ahmetfidan.com Atatürk University City and Regional Planning gulsims@hotmail.com Hatay Mustafa Kemal University Architecture gmistik@mku.edu.tr Zonguldak Bülent Ecevit University Urban Planning hsolt@beun.edu.tr Kırklareli University Ecology, Sustainability gundogdumeltem@hotmail.com Mersin University Architecture ozlemtz@yahoo.com Tokat Gaziosmanpaşa University Graphic Design adem.yucel@gop.edu.tr Firat University Sociology of Religion hkarakaya@firat.edu.tr Kırklareli University Tourism sibeleroz@hotmail.com Karabük University Tourism Management irfanyurt@karabuk.edu.tr Medipol University Built Environment and Design pkaracar@medipol.edu.tr
LANGUAGE EDITORS Prof. Dr. Kokan GRÇEV Assist. Prof. Dr. Ayşegül UYSAL GLİNIECKI Assist. Prof. Dr. Bengi KORGAVUŞ Assist. Prof. Dr. Pınar CARTIER Dr. Başak SAVUN HEKİMOĞLU Lect. Dilek İŞLER HAYIRLI	YABANCI DİL EDİTÖRLERİ Eastern Mediterranean University kokan.grchev@emu.edu.tr Adana Science and Technology University auysal@atu.edu.tr Yeditepe University bdemirkan@yeditepe.edu.tr Yeditepe University pinar.cartier@yeditepe.edu.tr İstanbul University basak.savun@istanbul.edu.tr Ankara Yıldırım Beyazıt University disler@ybu.edu.tr
STATISTICAL EDITORS Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Assoc. Prof. Dr. Tarhan OKAN Assit. Prof. Dr. Kerim Eser AFŞAR	İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ Ondokuz Mayıs University scankaya@omu.edu.tr Gazi University tokan@gazi.edu.tr Dokuz Eylül University eser.afsar@deu.edu.tr
TURKISH LANGUAGE EDITORS Mustafa GÜNAYDIN Dilek İŞLER HAYIRLI Dr. Hasine İnci ATEŞ Assist. Prof. Dr. Ahmet KAYA	TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ Content Editor mustafagunaydin2003@gmail.com Ankara Yıldırım Beyazıt University disler@ybu.edu.tr Icam Network inciates@gmail.com Harran University ahmet.kaya@harran.edu.tr
INDEX EDITORS Dr. Nilay YAZICI	INDEX EDİTÖRLERİ EDİTÖRLERİ Icam Network info@icamnetwork.net

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD**ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU****HONORARY MEMBERS**

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Ankara

Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Affiliation Link)

ID

Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)

Prof. Dr. Abdildacan AKMATALİEV	 Kyrgyz National Academy University
Prof. Dr. Adem ESEN	 İstanbul University
Prof. Dr. Ahmet MUTLU	 Ondokuz Mayıs University
Prof. Dr. Akmaral IBRAYEVA	 Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Prof. Dr. Aynur ATMACA CAN	 Marmara University
Prof. Dr. Azize Serap TUNCER	 Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Bahriye GÜLGÜN	 Ege University
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN	 Giresun University
Prof. Dr. Cavit YAVUZ	 Ordu University
Prof. Dr. Cenk DEMİRKIRAN	 İzmir Katipçebe University
Prof. Dr. Claus OTTE	 Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Prof. Dr. Claus Peter HAASE	 Berlin Freie Universität
Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ	 Necmettin Erbakan University
Prof. Dr. Demet AYKAL	 Dicle University
Prof. Dr. Dilek ÖZDEMİR DARBY	 İstanbul University
Prof. Dr. Didem BAŞ	 İstanbul Arel University
Prof. Dr. Didem EVÇİ KİRAZ	 Aydın Menderes University
Prof. Dr. Ebru ERDÖNMEZ	 İstanbul University
Prof. Dr. Ghadir GOLKARIAN	 Near East University
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA	 Kocaeli University

Prof. Dr. Huriye TOKER	Yaşar University
Prof. Dr. İng. İliu (Gyula) SZEKELY	Transylvania University
Prof. Dr. Kağan GÜNCE	Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Kokan GRCHEV	Eastern Mediterranean University
Prof. Dr. Marcial BLONDED	Pontifical Catholic of Peru University
Prof. Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU	Final International University
Prof. Dr. Mesut DOĞAN	İstanbul University
Prof. Dr. Mehmet TEKTAS	Bandırma Onyedi Eylül University
Prof. Dr. Mehmet YILMAZ	Ordu University
Prof. Dr. Mihail KOCHUBOVSKI	Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Prof. Dr. Mustafa İLICALI	İstanbul Commerce University
Prof. Dr. Neslihan DOĞAN SAĞLAMTİMUR	Nigde Ömer Halisdemir University
Prof. Dr. Nesrin M. BAHCERLİ	Near East University
Prof. Dr. Nilgün GÖRERTAMER	Gazi University
Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ	Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Nuriye ALTINAY PERENDECI	Akdeniz University
Prof. Dr. Nurseren TOR	Mersin University
Prof. Dr. Olcay TOPAC	Uludağ University
Prof. Dr. Özgür EMİNAGAOĞLU	Artvin Çoruh University
Prof. Dr. Papatya SEÇKİN	Mimar Sinan University
Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU	İstanbul University
Prof. Dr. Prachand Man PRADHAN	Kathmandu University
Prof. Dr. Ruhet GENÇ	Türkisch-Deutsche Universität
Prof. Dr. Sayfuline FLERA	Tataristan Kazan Federal University
Prof. Dr. Serap İNCAZ	Kırklareli University
Prof. Dr. Simon GRİMA	Malta University
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK	Akdeniz University
Prof. Dr. Şen YÜKSEL	Beykent University
Prof. Dr. Süleyman TOY	Atatürk University
Prof. Dr. Thomas A. BRYER	Central Florida University
Prof. Dr. Tuğba KİPER	Namık Kemal University
Prof. Dipl. Ing. Ulrich EXNER	Siegen Germany University
Prof. Dr. Umut PEKİN TİMUR	Çankırı Karatekin University
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep University
Prof. Dr. Zeynep EREN	Ataturk University
Assoc. Prof. Dr. A. Teyfur ERDOĞDU	Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU	Medeniyet University
Assoc. Prof. Dr. Asım Mustafa AYTEN	Kayseri Abdullah Gül University
Assoc. Prof. Dr. Aslıhan ESRİNGÜ	Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe KALAYCI ÖNAC	İzmir Kâtip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe ÖZBİL TORUN	Northumbria University
Assoc. Prof. Dr. Aysun ÖCAL	Aksaray University
Assoc. Prof. Dr. Buket ASILSOY	Near East University
Assoc. Prof. Dr. H. Burçin HENDEN SOLT	Zonguldak Bülent Ecevit University
Assoc. Prof. Dr. Candan KUS SAHİN	Suleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Cemil ATAKARA	Cyprus International University
Assoc. Prof. Dr. Cengiz Mesut TOSUN	Mersin University
Assoc. Prof. Dr. Dinmuhamed KELESBAYEV	Ahmet Yesevi University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ	Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Emel BAYLAN	Yüzüncü Yıl University
Assoc. Prof. Dr. Esmâ MIHLAYANLAR	Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Fatih Fuat TUNCER	Beykent University
Assoc. Prof. Dr. Feran AŞUR	Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Fevziye EKER	Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Filiz TAVŞAN	Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Gizem ERDOĞAN	İzmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Güliz ÖZORHON	Özyegin University
Assoc. Prof. Dr. Hazal İlgin BAHCECI	Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Dr. Hilal TURGUT	Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. Dr. Levent MEMİŞ	Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Masoumeh DAEI	İran Tebriz Payem University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ŞEREMET	Van Yüzüncü Yil University
Assoc. Prof. Dr. Merve YILDIRIM	Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Merziyye NECİFOVA	Azerbaijan National Academy
Assoc. Prof. Dr. Mine HASHAS DEGERTKİN	Kennesaw State University
Assoc. Prof. Dr. Mo, Kar HİM	The Chinese of Hong Kong University
Assoc. Prof. Dr. Murat DAL	Munzur University
Assoc. Prof. Dr. Murat TOKSARI	Sivas Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Nermin Merve YALÇINKAYA	Çukurova University
Assoc. Prof. Dr. Okşan TANDOĞAN	Tekirdağ Namık Kemal University
Assoc. Prof. Dr. Oylum GÖKKURT BAKI	Sinop University
Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN	İstanbul Technical University
Prof. Nazire Papatya SEÇKİN TAHTALIOĞLU	Mimar Sinan University
Assoc. Prof. Dr. Pervana MAMEDLI	Azerbaijan National Sciences Academy
Assoc. Prof. Dr. Sabriye ÇELİK UĞUZ	Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM	Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Selva STAUB	İzmir of Economics University
Assoc. Prof. Dr. Sevim BUDAK	İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. Sevim İNANC OZKAN	Arvin Coruh University
Assoc. Prof. Dr. Sevim Pelin ÖZTÜRK	Izmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Sibel Sü ERÖZ	Kırklareli University
Assoc. Prof. Dr. Silvia COVARINO	German University
Assoc. Prof. Dr. Süheyla ÜÇİŞİK ERBİLEN	Eastern Mediterranean University
Assoc. Prof. Dr. Şefika ERGIN	Dicle University
Assoc. Prof. Dr. Taşkın KILIÇ	Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Tolga AKBULUT	Yıldız Technical
Assoc. Prof. Dr. Tomasz MALEC	International of Sarajevo University
Assoc. Prof. Dr. Tuna BASKOY	Ryerson University
Assoc. Prof. Dr. Ufuk ÇELİK	Bandırma Onyedi Eylül University
Assoc. Prof. Dr. Uğur ÇALIŞKAN	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	Van Yuzuncu Yil University

Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İSİKÇİ	İD Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Zhanna YUSHA	İD Rusya Scientific Academy University
Assoc. Prof. Dr. Zuhrem YAMAN	İD Selcuk University
Assist. Prof. Dr. Abbas KARAAGACLI	İD Giresun University
Assist. Prof. Dr. Baktybek ISAKOV	İD Kırgız Türk Manas University
Assist. Prof. Dr. Betsy S. HALFON	İD İstanbul Aydın University
Assist. Prof. Dr. Burcu Burçin DOGMUSOZ	İD İzmir Kâtip Celebi University
Assist. Prof. Dr. Cem TUTAR	İD Uskudar University
Assist. Prof. Dr. Dafne Muntanyola-SAURA	İD Universitat Autònoma de Barcelona
Assist. Prof. Dr. Damla MISIRLISOY	İD European of Lefke University
Assist. Prof. Dr. Emel KARAKAYA AYALP	İD İzmir Demokrasi University
Assist. Prof. Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ	İD Samsun University
Assist. Prof. Dr. Feral GEÇER SARGIN	İD İzmir Demokrasi University
Assist. Prof. Dr. Figen TAŞKIN	İD Ordu University
Assist. Prof. Dr. Gökçen BAYRAK	İD Trakya University
Assist. Prof. Dr. Gözde EKŞİOĞLU	İD Dokuz Eylül University
Assist. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU	İD Kırklareli University
Assist. Prof. Dr. MO Kar HIM	İD The Chinese University
Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR	İD İstanbul Medipol University
Assist. Prof. Dr. Zafer SAĞDIC	İD Yıldız Technical University
Dr. Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK	İD International Maritime College of Oman
Dr. Gülay ÖZKAN	İD Nottingham Trent University
Dr. Eike GEBHARDT	İD Berlin Art University
Dr. Mariana GOLUMBEANU	İD National Institute for Marine Research
Dr. Mustafa GÜNAYDIN	İD Ministry of National Education
Dr. Defne KADIOĞLU	İD Malmö University

VOLUME 17, ISSUE 5, REVIEWER BOARD
Rankings Alphabet Order

17. CİLT 5. SAYI HAKEM KURULU

Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.

Adem ESEN	İstanbul University
Ahmet YAMAN	Tarsus University
Alev ERASLAN	İstanbul Aydın University
Aliye Rahşan KARABETÇA	İstanbul Culture University
Arya BİÇEN	Bitlis Eren University
Aydın AKPINAR	Marmara University
Ayşel TARIM	İstanbul HEalth and Technical University
Aysun Ferrah GÜNER	İstanbul Medipol University
Ayşe Betül GÖKARSLAN	Süleyman Demirel University
Ayşe Özyetgin ALTUN	Kırklareli University
Ayşegül ŞAHAN	Doğuş University
Banu GÖKMEN ERDOĞAN	Trakya University
Begüm BAYRAKTAROĞLU	Yeditepe University
Begüm Erçevik SÖNMEZ	Yeditepe University
Berrin ŞAHİN DİRİ	Mimar Sinan Fine Arts University
Betül Gelengül EKİMCİ	İstanbul Teknik University
Burak HAZNEDAR	No Institution
Cahide AYDIN İPEKÇİ	Gebze Technical University
Çiğdem ÇETİN	Yaşar University
Damla ALTUNCU	Mimar Sinan Fine Arts University
Deniz ÇETİN	Altınbaş University
Didem Güneş YILMAZ	Bursa Technicalca University
Ebru ERDÖNMEZ	İstanbul University
Ebru Vesile ÖCALIR	Gazi University
Ece POSTALCI	Mimar Sinan Fine Arts University
Emine Sibel HATTAP	Mimar Sinan Fine Arts University
Emre ATABERK	Ege University
Ercan YÜKSEKYILDIZ	Samsun University
Erdem GEÇİT	İzmir Katip Çelebi University
Eser Gemici	Anadolu University
Fatih Çağrı AKÇAY	Gazi University
F. Esra GÜLEÇ	Karabük University
F. İlknur AKGÜL	No Institution
Gizem ÖZGÜREL	Balıkesir University
Gözde ÇELİK	Yeditepe University
Gözde GALİ TAŞCI	Beykent University
Gülçin Kahraman	İstanbul Sabahattin Zaim University
Habip ULUÇAY	Van Yüzüncü Yıl University

<u>H. Meltem GÜNDOĞDU</u>	Kırklareli University
<u>Hakan TIRATACI</u>	İstanbul Technical University
<u>Hale Demir KAYAN</u>	Dicle University
<u>Harun ÇALHAN</u>	Erciyes University
<u>Hasan Bora USLUER</u>	Galatasaray University
<u>Hasan TAŞCI</u>	No Institution
<u>Hayriye Oya SAF</u>	Mersin University
<u>Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR</u>	Batman University
<u>Hülya DEMİR</u>	Ondokuz Mayıs University
<u>İrfan YURT</u>	Karabük University
<u>İsa UĞUR</u>	Karabük University
<u>İsmail ÇALIK</u>	Gümüşhane University
<u>Kadir GÜÇLÜER</u>	Adıyaman University
<u>Keyser İsmet ÜSTÜNDAĞ</u>	Mimar Sinan Fine Arts University
<u>Kıvılcım ERTAN (AKKOYUNLU)</u>	Ankara University
<u>Kübra CİHANGİR ÇAMUR</u>	Gazi University
<u>Mehmet KARAOĞLU</u>	Mersin University
<u>M. Akif BAKIR</u>	Gazi University
<u>Mehmet PENPECİOĞLU</u>	İzmir Institute of Technology
<u>Mehmet TAN</u>	Siirt University
<u>Merve ATMACA</u>	İstanbul Beykent University
<u>Merve Yavaş</u>	Atatürk University
<u>Murat Okan DEDE</u>	Amasya University
<u>Mustafa YALÇIN</u>	İzmir Katip Çelebi University
<u>Mustafa YILMAZ</u>	Karabük University
<u>Nazende YILMAZ</u>	Fatih Sultan Mehmet Foundation University
<u>Neslihan SERDAROĞLU</u>	No Institution
<u>Nevzat AĞCAKAYA</u>	Van Yüzüncü Yıl University
<u>Nihan Özdemir SÖNMEZ</u>	Ankara University
<u>Nuray BAYRAKTAR</u>	Ticaret University
<u>Osman SİRKECİ</u>	No Institution
<u>Özcan GÜNGÖR</u>	Ankara Yıldırım Beyazıt University
<u>Özlem OĞUZHAN</u>	İstanbul Medeniyet University
<u>Papatya SEÇKİN</u>	Mimar Sinan Fine Arts University
<u>Pınar ÇAKMAK</u>	İstanbul Teknik University
<u>Sabri ÖZ</u>	Başkent University
<u>Sedat ÇELİK</u>	Şırnak University
<u>Sefa Ersan KAYA</u>	Tokat Gaziosmanpaşa University
<u>Seyhan YARDIMLI</u>	İstanbul Okan University
<u>Sibel CANAZ SEVGİN</u>	Ankara University
<u>Sibel Sü ERÖZ</u>	Kırklareli University
<u>Sinan ACAR</u>	Bartın University
<u>Soner ŞAHİN</u>	Niğantaşı University
<u>Sahabettin ÖZTÜRK</u>	Van Yüzüncü Yıl University
<u>Şirin Gülçen EREN</u>	Süleyman Demirel University
<u>Tülin URAL</u>	Yeditepe University
<u>Uğur TUZTAŞI</u>	Sivas Cumhuriyet University
<u>Umur ÖZBEK</u>	Halıç University
<u>Ülkü ALTINOLUK</u>	No Institution
<u>Veda Bilican GÖKKAYA</u>	Sivas Cumhuriyet University
<u>Yasemin NEMLİOĞLU</u>	İstanbul University
<u>Yeşim TANRIVERMİŞ</u>	Ankara University
<u>Yusuf YİĞİT</u>	Muğla Sıtkı Koçman University

INDEXES, DIRECTORY and PLATFORMS | DİZİNLER, VERİTABANLARI ve PLATFORMLAR

(Ranking Alphabet Order)

Academic Resource Index (2019-.....)
Academindex (2023-.....)
Acarindex (2013-.....)
ASCI Database (2023-.....)
Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....)
Cite Factor (03/06/2018-.....)
EBSCO Academic Search Ultimate Database(2023-.....)
ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities
Google Scholar (2021-.....)
Ideal Online (23/05/2019-.....)
Index Copernicus (2023-...)
Journal Factor (2018.....)
Kaynakca.info (2019-.....)
OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-.....)
Root Indexing (11/10/2017-.....)
Scientific World Index (18/10/2017-.....)
Scientific Indexing Services (2018-.....)
Scit (2021-.....)
SOBIAD Index (2019-.....)
TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....)
TR DİZİN FEN (2019-.....)
Türk Eğitim İndeksi (2019-.....)

JOURNAL TAG | DERGİ KÜNYESİ

Journal Name Derginin Adı	Kent Akademisi Urban Academy
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	-----
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Academic Resource Index (2019-.....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact Factor 17/01/2018-.....), Cite Factor (03/06/2018-.....), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-.....), Ideal Online (23/05/2019-.....), Journal Factor (2018.....), Kaynakca.info (2019-.....), • OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-.....) Root Indexing (11/10/2017-.....), Scientific World Index (18/10/2017-.....) Scientific Indexing Services (2018-.....), Scit (2021-.....), SOBIAD Index (2019-.....), TR-DİZİN SOSYAL (2019-.....), TR DİZİN FEN (2019-.....), Türk Eğitim İndeksi (2019-.....) ASCI Database (2023-.....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) / Ithentitate Tüm atıflar için, % 20'den az, her bir atıf için, En fazla %: 1 (Tezden üretilen makaleler için %3)
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. / (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) / Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Proce System (Editoryal Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBİM Dergi Systems
Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (www.kentakademisi.com) with two referees. It is not included in the number integrity.

DESCRIPTION OF JOURNAL	DERGİ KISA BİLGİSİ
<p>The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live.</p> <p>As announced to its readers and writers at the beginning of 2023, our journal decided to increase the publication period to six issues per year starting from 2024, aiming to pave the way for scientific production in urban areas, to contribute more quickly to the development and institutionalization of our cities, and to provide more voluminous added values to world civilization.</p> <p>Journal of Urban Academy attaches importance to and encourages multidisciplinary and interdisciplinarity.</p> <p>It accepts the cultural ethnographic identities of cities as world heritage and aims to create this awareness.</p> <p>It aims to pioneer the preservation and promotion of prehistoric ruins, together with the cultural compositions and combination of world cities, specifically the Anatolian Geography, which is a combination of civilizations.</p> <p>The publication period of our journal is six issues per year (bi-monthly), the language of publication is Turkish and English.</p> <p>The similarity report is checked during the article pre-acceptance process. When uploading articles from our article writers, click on Documentation. We kindly request that students download the article template from the Documents menu, upload it according to this template, and leave a line space between each source in the bibliography when creating a bibliography.</p> <p>URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER- COUNCIL</p> <p>Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.</p> <p>Publication History:</p> <p>Our journal began to be published monthly in January 2008 and continued monthly from 2008 to 2010. From March 2010 to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of 2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.</p> <p>As of the summer issue of 2020, at least three blind peer review systems have been implemented for each article.</p> <p>While our publication period was four issues per year from 2011 to 2023, by the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, it was decided to change the publication period to six issues per year (bi-monthly) and this change will come into force as of the same date of 2024. This change was announced in our "Announcements" menu on 05/01/2023. As of January 2024, six issues per year have been implemented.</p>	<p>Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kent akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünlük konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanım alan çalışmalarını yayınlamaya, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanlarının faydasına sunmak istemektedir.</p> <p>Kent Akademisi Dergisi 2023 yılı başında okurlarına ve yazarlarına duyurduğu üzere, 2024 yılından itibaren yayın periyodunu, yılda altı sayıya çıkarma kararı alarak, kentsele alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmesi amaçlamıştır.</p> <p>Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmektedir.</p> <p>Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı hedef alır.</p> <p>İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmaya gayret eder.</p> <p>Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır.</p> <p>Dergimizin yayın periyodu, yılda altı sayı (iki ayda bir), yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir.</p> <p>Makale ön kabul sürecinde benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation Dokümanlar menüsünden makale şablonu indirerek bu şablona göre yüklemeye yapmalısınız, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz.</p> <p>DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.</p> <p>Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.</p> <p>Yayın Tarihiçesi:</p> <p>Dergimiz, 2008 Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. Mart 2010'dan, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. Mart 2012 tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, 2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.</p> <p>2020 yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir.</p> <p>Yayın periyodumuz, 2011 yılından 2023 yılına kadar yılda dört sayı iken, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararınca yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olarak değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulmasına karar verilmiştir. Bu değişiklik, 05/01/2023 tarihinde "Duyurular" menüsünde ilan edilmiştir. 2024 yılı Ocak ayından itibaren yılda altı sayı uygulamasına başlanmıştır.</p>
NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA	YAZARA NOT ve DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ
<p>PROCESS:</p> <p>General Evaluation Process</p> <p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p> <p>Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, in order for an article to be published, the article must be uploaded at least two months before our regular publication date. An article that is deemed suitable for publication but is not published is moved to the first available issue.</p> <p>Article sent to our journal are immediately sent to referees. Our referees are given a maximum time of fifteen days for the first round for articles up to fifteen pages, and 20 days for articles exceeding 15 pages. In the second round, this time is halved, and in the third round, it is reduced to 3 days. In the second and ongoing referee rounds, the refereeships of the referees who do not serve within the required time are dropped, and the decision is made in line with the opinions of the other two current referees and the decision of the field editor of the relevant article.</p>	<p>SÜREÇLER:</p> <p>Genel Değerlendirme Süreci</p> <p>Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yüklemesi son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p> <p>Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, olağan yayın tarihimizden en az iki ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen bir makale uygun olan ilk sayıya kaydırılmaktadır.</p> <p>Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize ilk tur için, onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir. İkinci turda bu süre yarıya, üçüncü turda ise, 3 güne düşer. İkinci ve devam eden hakemlik turlarında süresi içinde hakemliğini yapmayan hakemlerin hakemlikleri düşürülür, karar, halihazırdaki diğer iki hakemin görüşleri ve ilgili makalenin alan editörü kararın doğrultusunda ortaya çıkar.</p>

An article submitted to an issue remains on average for a publication period (2 months). This process; 1. Article type, 2. Subject of the article, 3. Section editor's process execution, 4. It may vary depending on the evaluation requests of the referees and The main language of the article.	Bir sayıya gönderilen makale ortalama bir yayın aralığı (2 Ay) süreçte kalmaktadır. Bu süreç; 1. Makale türüne, 2. Makalenin konusuna, 3. Alan editörünün süreç yürütümüne, 4. Hakemlerin değerlendirme taleplerine ve Makalenin ana diline göre değişiklik gösterebilmektedir.
--	---

FEE POLİCİES OF OUR JOURNAL	ÜCRET POLİTİKAMIZ
<p>I. Main Publication Fee</p> <p>a. The publication fee to be paid by the author is requested before the article is uploaded.</p> <p>b. The publication fee to be paid by the author is calculated as 1000 TL or, for foreign authors, 50 USD, against the central bank exchange rate of that day, within the scope of the Board of Directors determined in the editorial board numbered S:54/2023/1/3 and dated 28/02/2023.</p> <p>c. The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered 2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals taken at the Council of Higher Education session dated December 30, 2021 and numbered 2021.18.</p> <p>d. The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, equally applicable to each author, and reports on this are published in our journal at the end of each year. The fee is calculated by the authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the correspondent author's account.</p> <p>e. It is essential that the fee is shared equally. However, this is not the responsibility of the journal. It is a requirement and obligation for the Kent Academy journal that the authors are responsible for resolving the fee allocation in a way that does not cause a conflict of interest between the authors. When a contrary situation arises, during the article upload process, action is taken according to author contribution and conflict of interest declarations and fairness.</p> <p>f. Those who work as section editors in our journal at least three times a year receive a 50% discount on the publication fee. If the author entitled to this discount appears in an article with more than one author, a discount is applied in proportion to his or her percentage share.</p> <p>g. The current article evaluation fee is valid from the beginning of the day when the publication fee for the articles to be uploaded is announced or updated.</p> <p>h. Publication fees are used for secretariat, preparation for publication and journal accreditation costs, hosting, domain and other subscription fees.</p> <p>i. Fee payments are made from the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Author Association, the publisher of our journal.</p> <p>II. Fees From Readers And/Or Subscription Systems</p> <p>a. Urban Academy / Journal of Kent Akademisi does not demand any fees from its readers.</p> <p>b. Provisions requested by Kent Akademi Journal regarding libraries and special directories are reserved.</p> <p>c. Article fee payments will be valid for articles that will be uploaded to the system after 05/07/2022, for which the decision has been taken.</p> <p>d. Fee payments are made through the TL and USD accounts of the Black Sea Poets and Writers Association, the publisher of our journal.</p> <p>Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği (Black Sea Poet and Author Association) IBAN ACCOUNTS: IBAN NUMBER (TL) TR: 070001500158007316964344 IBAN NUMBER (USD) TR: 530001500158048021390124 Preliminary</p>	<p>I. Temel Ücret Politikaları</p> <p>Dergi Ücret Politikası</p> <p>I. Temel Ücret Politikaları</p> <p>a. Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yükleme öncesinde talep edilmektedir.</p> <p>b. Yazarın ödeyeceği yayın ücretinin, S:54/2023/1/3 no'lu ve 28/02/2023 tarihli yayın kurulunda belirlenmiş olan Yönetim Kurulu kapsamında, 15/03/2023 tarihinden başlamak üzere, 1000 (Bin) TL veya yabancı yazarlar için, 50 USD o günün merkez bankası kur oranları karşılığı olarak hesaplanır.</p> <p>c. Dergimize yayın için gönderilen makalelerden talep edilen bedel hiçbir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 nolu oturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürütülmektedir.</p> <p>d. Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında ortaklaşa eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır.</p> <p>e. Ücretin eşit olarak paylaşılması esastır. Ancak bu dergi sorumluluğunda değildir, Ücret paylaşımının, yazarlar arasında çıkar çatışmasına neden olmayacak şekilde çözümlenmesi Kent Akademisi dergisi için, yazarların sorumluluğuna bırakılan gereklilik ve yükümlülüktür. Aksi bir durum ortaya çıktığında, makale yüklemesi sürecinde, yazar katkısı ve çıkar çatışması beyanlarına ve hakkaniyete göre işlem tesis edilir.</p> <p>f. Dergimizde en az yılda üç kere alan editörlüğü yapanlara, yayın ücretinde % 50 indirim yapılmaktadır. Bu indirimde hak kazanan yazarın birden fazla yazarlı makalede yer alması durumunda, kendi yüzdelik payı oranında indirim uygulanır.</p> <p>g. Cârî makale değerlendirme ücreti, yüklenecek makaleler için yayın ücretinin açıklandığı veya güncellendiği gün başından itibaren geçerlidir.</p> <p>h. Yayın ücretleri, sekreteryaya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri, hosting, domain ve diğer abonelik ücretleri için kullanılmaktadır.</p> <p>i. Ücret ödemeleri dergimizin yayıncısı olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği'nin TL ve USD hesaplarından yapılmaktadır.</p> <p>II. Okurlardan ve / veya Abonelik Sistemlerinden Alınan Ücretler</p> <p>a. Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır.</p> <p>b. Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özel dizinler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır.</p> <p>c. Makale ücreti ödemeleri, kararın alınmış olduğu, 05/07/2022 tarihinden sonra sisteme yüklenecek makaleler için geçerlidir.</p> <p>d. Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL ve USD hesapları üzerinden yapılmaktadır.</p> <p>Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği İBAN HESAPLARI: IBAN NUMARASI (TL) TR: 070001500158007316964344 IBAN NUMARASI (USD) TR: 530001500158048021390124</p>

REFREE SYSTEM <p>The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)</p> <p>Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.</p>	HAKEMLİK SİSTEMİ: <p>Kent Akademisi Dergisi'nde Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü alınır)</p> <p>Duble Blind Peer Reviewing / Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları görmediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metninin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.</p>
REFREE SUGGESTION POLICIES of OUR JOURNAL	HAKEM ÖNERİ POLİTİKAMIZ
<p>Within the framework of publication quality standards, our journal applies the principle of Reader, Author, Reviewer and Editor friendly publishing in all processes. In this context, our journal shares its processes and execution with its readers and authors.</p> <p>Journal of Urban Academy, may request referees from the author in some articles in transdisciplinary issues or in unique themes or consultation issues, when there is difficulty in appointing referees from within the section, in cases where the refereeing process is delayed due to the topicality of the subject in terms of the originality of the topic.</p> <p>Our Journals Standards Regarding Referee Suggestions from Author / Authors:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Our journal has at least three referees. For the 3rd referee only, at least two referee suggestions can be requested from the author. Our journal appoints any of these referees. 2.The journal is not obliged to appoint the proposed referee. 3.There should be no relationship of interest between the author and the referee. 4.The proposed referees cannot be from the same academic unit or institution as the author. 5.The proposed referee cannot be in a co-authorship relationship with the author, even in the past. 6.The proposed referees cannot be a student or jury member in the thesis juries with the author, even in the past. 7.Recommended referees; ☐if the author is untitled, have at least a doctorate, ☐author dr. If the person has the title, at least Assit. Prof. Dr, ☐If the author is a Assit.Prof.Dr. title, at least an Associate Professor, If the author is an Associate Professor or Profeesor, the proposed reviewer cannot be lower than the rank of Professor.	<p>Kent Akademisi Dergisi, tüm süreçlerde Okur Yazar, Hakem ve Editör dostu yayıncılık ilkesini benimser. Bu bağlamda dergimiz süreçleri ve yürütümünü okurlarıyla ve yazarlarıyla paylaşır.</p> <p>Kent Akademisi makalenin transdisipliner konularda veya kendine özgü temalarda veya konsültasyon içeren konularda, alan içinden hakem atamasında zorluk çekildiğinde, eserin özgünlüğü açısından konu güncelliği nedeniyle hakemlik sürecinin gecikmesinde sakınca bulunur durumlarda, bazı makalelerde yazardan hakem isteyebilir.</p> <p>Kent Akademisi Dergisi Yazardan / Yazarlardan Hakem Önerilerine İlişkin Standartlarımız:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Dergimiz en az üç hakemlidir. Sadece 3. hakem için, yazardan en az iki hakem önerisi istenebilir. Dergimiz bu hakemlerden herhangi birini atar. 2.Dergi önerilen hakemi atamak zorunda değildir. 3.Yazar ile hakem arasında hiçbir şekilde çıkar ilişkisi bulunmamalıdır. 4.Önerilen hakemler yazar ile aynı akademik birimde veya kurumda olamaz. 5.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa ortak yazarlık ilişkisi içinde olamaz. 6.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa tez jürilerinde öğrenci ve jüri üyesi statüleriyle yer alamaz. 7.Önerilen hakemler; ☐yazar unvanı ise, en az doktora, ☐yazar Dr. unvanına sahip ise, en az Dr. Öğr. Üyesi, ☐yazar Dr. Öğr. Üyesi ise, en az Doçent, yazar Doçent ise, önerilen hakem Profesör düzeylerinde aşağı olamaz.
OPEN ACCESS POLICIES	AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:
<p>This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the Budapest Open Access Initiative (BOAI) definition of open access. Applies the CC, BY, NC licensing principle.</p>	<p>Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, Budapeşte Açık Erişim İniyatifinin (BOAİ) açık erişim tanımı ile uyumludur. CC, BY, NC lisanslama ilkesini uygular.</p>

ARCHIVING POLICIES	ARŞİV POLİTİKAMIZ:
<p>The archiving policy of our journal covers the following points:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Our journal allows authors to archive their articles on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. 2. By the Creative Commons license accepted by our journal, ('CC'- 'BY-NC') allows users to use the work for non-commercial purposes only, provided that the author or the DOI number of the work is cited. 3. There is no embargo period for authors. 4. Authors can download the manuscript as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. 5. Articles published in our journal are archived in parallel in DergiPark pages and in the databases of other international directories. <p>Version Published in the Journal</p> <p>Publication Type: Open Access</p> <p>OAI: https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/</p> <p>LOCKSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest</p> <p>RSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds</p> <p>Embargo Period: There is no embargo period.</p> <p>Policy Terms: The journal should be cited by following the citation and citation standards. It should be linked to the publisher version with DOI.</p> <p>Copyright Holder: The author(s) assigns only the first publication right, otherwise retaining copyright.</p> <p>OPEN ACCESS LICENCE: CC BY-NC 4.0</p> <p>Archive Location: Journal Website, Institutional Repository, Corporate Site, Author's Personal Website, Public and/or Non-Commercial Subject-Based Archives.</p> <p>Policy Terms: Citation and a Translated with DeepL.com (free version)</p>	<p>Dergimizin arşiv politikası aşağıdaki hususları kapsamaktadır:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dergimiz, makale yazarlarına, kendileri ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayımlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. 2. Dergimizin kabul etmiş olduğu Creative Commons lisansı uyarınca, ("CC"- "BY-NC" kullanıcıların eser sahibine ya da eserin DOI numarasına atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına izin verir. 3. Yazarlar için herhangi bir embargo süresi yoktur. 4. Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir embargo olmaksızın gönderebilirler. 5. Dergimizde yayınlanan makaleler, DergiPark sayfalarında ve diğer uluslararası dizinlerin veri tabanlarında da paralel olarak arşivlenmektedir. <p>Dergide Yayımlanan Versiyon</p> <p>Yayın Türü: Açık Erişim</p> <p>OAI: https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/</p> <p>LOCKSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest</p> <p>RSS: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds</p> <p>Ambargo Süresi: Ambargo süresi yoktur.</p> <p>Telif Hakkı Sahibi: Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur.</p> <p>AÇIK ERİŞİM LİSANSI: CC BY-NC 4.0</p> <p>Arşiv Yeri: Dergi Web Sitesi, Kurumsal Arşiv, Kurumsal Site, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Olmayan Konu Tabanlı Arşivler.</p> <p>Politika Koşulları: Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır. DOI ile yayıncı sürümüne bağlanmalıdır.</p>

COPYRIGHT TRANSFER POLICIES	TE'LİF HAKLARI POLİTİKAMIZ
<p>As mentioned in Copyright Transfer Form; (to see the copyright transfer form, Authors guarantee that; - Their paper is original, - it is not given to any other journals to publish, - if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article." -The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors.</p> <p>Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article.</p> <p>Other copyrights belong to the author.</p> <p>CONFLICT OF INTEREST STATEMENT</p> <p>Authors</p> <p>In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed in the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published.</p> <p>Reviewers</p> <p>Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. In order to prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article.</p> <p>Editors</p> <p>Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles.</p>	<p>TE'LİF HAKKI DÜZENLEMESİ'nde belirtildiği üzere; Yazarlar Şunları garanti eder; - Makaleleri orijinaldir, - Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez, - Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir. Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarının bulunmadığını beyan ederler. -Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, ilk yayın hakkının devredilmesi anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir. Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir.</p> <p>ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:</p> <p>Yazarlar</p> <p>Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokümanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir.</p> <p>Hakemler</p> <p>Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar.</p> <p>Editörler</p> <p>Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır.</p>
<p>OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:</p>	<p>BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ</p>
<p>Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process.</p> <p>During the upload of the articles to the system, the author receives an IThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (IThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed.</p> <p>No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid.</p> <p>In the event that the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning. In legal matters, this rate is 25% in total, limited to the articles on which the legislation is examined and researched, and 2% for each citation is our upper limit.</p>	<p>Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.</p> <p>Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (IThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden IThenticate raporu alınır.</p> <p>Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırimız, % 20 dir. Her bir atıf için en fazla değer % 1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir.</p> <p>Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle % 20-22 çıkması durumunda, oranın % 20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir. Hukuksal konularda, mevzuata yönelik inceleme ve araştırma yapılan makalelerle sınırlı olmak üzere, bu oran, toplamda % 25'e, her bir atıf için % 2 üst limitlerimizdir.</p>
<p>OUR ARTIFICIAL INTELLIGENCE POLICIES</p>	<p>YAPAY ZEKÂ KULLANIM POLİTİKAMIZ</p>

The Urban Academy Journal follows the developments of artificial intelligence technologies and regulates their use in line with today's conditions. It will renew its policy on this issue every three months in line with the developments. Editors, referees and authors evaluate the use of generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies as follows.

I. For Article Editors;

1. Editors should not upload all or any part of an incoming article to the artificial intelligence tool, or they should avoid violating the privacy and property rights of authors and storing and using the content of the article.
2. Editors should not use artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and increase its readability.
3. Generative artificial intelligence (GENERATIVE AI) and AI-supported technologies should not be used by editors to evaluate and decide on the article. In this regard, programs such as iThenticate, İntihalnet, Turnit-in are used only to scan similarity rates, and when these are used, we announce that they are used with options that will not be stored or memorized.

II. For referees;

1. Referees should not upload the entirety or any part of the article they refereed to the generative artificial intelligence tool. Generative AI can violate the privacy and property rights of authors, potentially resulting in the storage of article content and the public use and exploitation of original content without publication.
2. Reviewers should not rely on generative artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and improve its readability.
3. Generative AI and AI-supported technologies should not be used by referees to evaluate and decide on the article. It should not be forgotten that generative AI systems may cause ethical problems such as bias, prejudice and discrimination, that their superior cognitive abilities are limited by the framework in which they are trained and the information they can access, and that they are still in the development phase. Therefore, artificial intelligence does not yet have the capacity for original evaluation and critical thinking.
4. The legal and ethical responsibilities that may arise from the use of generative artificial intelligence models in arbitration processes belong to the arbitrators.

III. For authors;

1. Authors should not use generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies in the article writing process or in writing texts. They may only use artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies to correct the language of the work. Authors are legally and ethically responsible for the outputs and content of these applications.
2. Authors should not co-author or cite AI or AI-enabled technologies.
3. It is not appropriate to use Generative AI for studies such as surveys that need to be applied to humans.
4. Authors are advised not to use artificial intelligence or AI-supported technologies to create or modify visuals in articles other than those on artificial intelligence. If used, this must be written as an explanation in the text or under the visual.

Kent Akademisi Dergisi yapay zekâ teknolojilerinin gelişimlerini takip etmekte ve kullanımını günümüz koşullarıyla düzenlemektedir. Bu konudaki politikasını, gelişmeler doğrultusunda üç ayda bir yenileyecektir. Editörler, hakemler ve yazarların üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknoloji kullanımlarını aşağıdaki gibi değerlendirmektedir.

I. Makale Editörleri için;

1. Editörler gelen bir makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir ya da, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilmesine ve makale içeriğinin depolanarak kullanılmasına yol açmaktan sakınımalıdır.
2. Editörler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programları kullanmamalıdır.
3. Üretken yapay zekâ (ÜYZ) ve yapay zekâ destekli teknolojiler, editörler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Bu konuda sadece benzerlik oranlarını taramak için iThenticate, İntihalnet, Turnit-in gibi programlar kullanılmakta bunlar kullanılırken de depoya veya hafızaya alınmayacak seçeneklerle kullanılmakta olduğu degimizce duyurulmaktadır.

II. Hakemler için;

1. Hakemler, hakemlik yaptıkları makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, üretken yapay zekâ aracına yüklememelidir. Üretken yapay zekâ, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir. Makale içeriğinin depolanmasına, orijinal içeriğin yayınlanmadan kamusallaşmasına ve kullanılmasına neden olabilir.
2. Hakemler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programlara yüklememelidir.
3. Üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler, hakemler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Üretken yapay zeka sistemlerinin tarafılık, yanlılık ve ayrımcılık gibi etik problemlere sebebiyet verebileceği, üstün bilişsel yeteneklerinin eğitildikleri çerçeve ve erişebildikleri bilgilerle kısıtlı olduğu ve henüz gelişim aşamasında olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla yapay zekâ henüz orijinal değerlendirme ve eleştirel düşünme kapasitesine tam olarak sahip değildir.
4. Üretken yapay zekâ modellerinin hakemlik süreçlerindeki kullanımlarından doğabilecek yasal ve etik sorumluluk hakemlere aittir.

III. Yazarlar için;

1. Yazarlar makale yazım sürecinde, metin yazımında üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler kullanmamalıdır. Yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojileri sadece eserin dilini düzeltmek için kullanabilirler. Bu uygulamaların çıktıları ve içeriğinden yasal ve etik olarak yazarlar sorumludur.
2. Yazarlar yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri ortak yazar olarak yazmamalı ve atıfta bulunmamalıdır.
3. İnsanlar üzerinde uygulanması gereken anket vb. çalışmalar için Üretken yapay zeka kullanılması uygun değildir.
4. Yazarlar, yapay zekâ konulu makaleler dışındaki makalelerde, yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri görsel oluşturmak veya değiştirmek için kullanılmaması önerilmektedir. Kullanıldıysa da bunun metin içinde veya görsel altında açıklama

Likewise, it should not enhance, darken, move, remove or add any particular feature within the image or figure. However, adjustments to brightness, contrast or color balance in images are acceptable as long as they do not obscure or eliminate any information contained in the original, and the responsibility for this lies with the author.

5. Authors should not use generative AI or AI-enabled technologies in the production of graphical summaries and artwork within the article.

6. Authors must report the artificial intelligence or artificial intelligence-supported technologies they use in different parts of the article, within the conditions specified above. They should present the date, program and how they used them in a table below the article, before the references. This situation should be stated separately in the method or acknowledgements section of the article. All legal and ethical responsibilities belong to the authors.

7. Generative AI can only be used as part of more than one assessment tool to detect errors, inconsistencies, and biases in studies on AI.

8. The mandatory cases where generative artificial intelligence is used as part of the study must be stated in the ethics committee report. All content where generative artificial intelligence is used must be reviewed by the author, errors must be checked, it must be ensured that there is no discrimination in terms of religion, language, race, etc., that it is not within the scope of plagiarism, and that it is properly cited. The author bears all legal and ethical responsibility for these contents.

IV- For spelling editors, language editors and statistical editors;

Writing editors, language editors and statistics editors should not upload all or any part of the articles they will evaluate to the AI tool. This may violate the privacy and property rights of the authors and may result in the storage and use of the article content.

Our journal uses iThenticate, Turnitin and İntihal.net, which are not stored for article similarity rates, as AI programs.

olarak yazılması zorunludur. Aynı şekilde, görüntü veya şekil içindeki belirli bir özelliğin geliştirilmesini, karartılmasını, taşınmasını, kaldırılmasını veya eklenmesini de yapmamalıdır. Ancak görsellerde parlaklık, kontrast veya renk dengesi ayarlamaları, orijinalde bulunan herhangi bir bilgiyi engellemediği veya ortadan kaldırmadığı sürece kabul edilebilir, bu konuda sorumluluk yazara aittir.

5. Yazarlar, makale içindeki grafik özetler ve sanat eserlerinin üretiminde üretken yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmamalıdır.

6. Yazarlar yukarıda belirtilen koşullar dahilinde makalenin farklı yerlerinde kullandıkları yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri bildirmek zorundadır. Hangi tarihte, hangi programda ve nasıl kullandıklarını makale altına kaynakçadan önce gelecek şekilde tablo halinde sunmalıdır. Bu durum, makale içinde yöntem veya teşekkür bölümünde ayrıca belirtilmelidir. Tüm yasal ve etik sorumluluk yazarlara aittir.

7. Yapay zekâ hakkındaki çalışmalarda hata, tutarsızlık ve taraflılığın tespiti için üretken yapay zeka ancak birden fazla değerlendirme aracının bir parçası olması durumunda kullanılabilir.

8. Üretken yapay zekânın çalışmanın bir parçası olarak kullanıldığı zorunlu haller, etik kurul raporunda mutlaka belirtilmelidir. Üretken yapay zekânın kullanıldığı tüm içerikler yazar tarafından gözden geçirilmeli, hatalar kontrol edilmeli, din, dil ırk vb. konularda ayrımcılık yapılmadığından, intihal kapsamında olmadığından ve uygun şekilde atıf verildiğinden emin olunmalıdır. Bu içeriklerin yasal ve etik açıdan tüm sorumluluğu yazara aittir.

IV. Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri için;

Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri, değerlendirecekleri makalelerin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir. Bu durum, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir ve makale içeriğinin depolanmasına ve kullanılmasına neden olabilir. Dergimizde yapay zekâ programı olarak makale benzerlik oranları için depolanmayan iThenticate, Turnitin ve İntihal.net kullanılmaktadır.

OUR INTERNAL AUDIT AND QUALITY STANDARDS POLICY	İÇ DENETİM ve KALİTE STANDARTLARI POLİTİKAMIZ
<p>As the journal of the ICAM Network publishing group, Kent Akademisi journal has established an internal audit mechanism against the rights and interests of readers, writers and other possible third parties during and after the process, and an internal audit board that works with a plural and cross-sectional system serves.</p> <p>If there are situations that require confidentiality of information during the problem solving process of those who apply to the Board, they should also state this situation in their request petitions. In the event of a possible complaint received by our Board of Auditors, the information of the parties who maintain confidentiality of information is kept in the journal archive until and after the problem is resolved, and this information cannot be used without the consent of the parties.</p> <p>Our Internal Audit and Quality Standards Board is included in our journal menus. This board also evaluates and decides on possible fee objections.</p>	<p>ICAM Network yayın grubu dergisi olarak Kent Akademisi dergisi tüm süreçlerde ve süreç sonrası okur, yazar ve olası diğer 3. Kişilerin hak ve menfaat sorunlarına karşı, iç denetim mekanizması oluşturmuş ve çoğul ve çaprazlama sistemle çalışan iç denetim kurulu görev yapmaktadır.</p> <p>Kurula müracaat edenlerin sorun çözümü sürecinde bilgi gizlilikleri gerektiren durumlar söz konusu ise, bu durumu talep dilekçelerinde ayrıca belirtmelidirler. Denetim Kurulumuz kendilerine gelen olası şikayetlerde sorun çözülene kadar ve çözüldükten sonra bilgi gizliliği yapan tarafların bilgileri dergi arşivinde tutulur ve bu bilgiler tarafların rızası dışında kullanılamaz.</p> <p>İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulumuz dergimiz menülerinde yer almaktadır. Bu kurul aynı zamanda olası ücret itirazlarına ilişkin hususları da değerlendirir ve karara bağlar.</p>
PUBLICATION LIST ARTICLE RANKING PRINCIPLES and POLICIES	YAYIN LİSTESİ MAKALE SIRALAMA SİSTEMİ ve POLİTİKAMIZ
<p>1. When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract, (if any) Material and Method These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text.</p> <p>2. Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total.</p> <p>3. iThenticate scanning program is our official scanning program. Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process.</p> <p>The ranking of the articles published in our journal in the relevant issue is carried out according to the following ranking system:</p> <ol style="list-style-type: none"> Articles about world cities / urban EN articles about world cities / urban TR Articles that are up-to-date due to their subject National general articles about the city / urban EN Articles with a topic related to the city/urban and the country in general (nationally) TR Articles on local or regional or structural case studies directly related to the city/urban EN Articles on local, regional or structural case studies directly related to the city TR Articles placed first in order of acceptance Internationally comprehensive articles indirectly International comprehensive Turkish articles indirectly related to the cityrelated to the city/urban EN National comprehensive articles indirectly related to the city/urban EN National comprehensive articles indirectly related to the city/urban TR Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban EN Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban TR	<p>1. Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet, (varsa) Materyal ve Metod Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARIÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır.</p> <p>2. Benzerlik oranları; her bir alıntıda % 1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır.</p> <p>3. iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır. Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir.</p> <p>Dergimizde yayınlanmakta olan makalelerin ilgili sayıdaki sıralanmaları aşağıdaki sıralama sistematiğine göre yürütülmektedir:</p> <ol style="list-style-type: none"> Dünya kentleriyle ilgili İngilizce makaleler Dünya kentleriyle ilgili Türkçe makaleler Konusu gereği güncellik taşıyan makaleler Konusu kentle ilgili ulusal genel kapsamlı İngilizce makaleler Konusu kentle ilgili ülke genelinde ilgili (ulusal) içerikli Türkçe makaleler Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin İngilizce makaleler Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin Türkçe makaleler Kabul alma sırasına göre erken kabul alan makaleler Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı İngilizce makaleler Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı Türkçe makaleler Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı İngilizce makaleler Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı Türkçe makaleler Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki İngilizce makaleler Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki Türkçe makaleler

Information, Communication, Art and Media Publishing Group

INDEX İÇİNDEKİLER		PAGES
I	Volume 17, Issue 5 Editorial Board Cilt 17 Sayı 5 Editör Kurulu	I- VII
II	Journal Tag and Publication Principles and Policies Dergi Künyesi ve Yayın İlke ve Politikaları	VII-XV
III	Index / İçindekiler	XVI-XVII
IV	Editorial Letter: Beyond of the Smart City / Akıllı Kentlerin Ötesi Editör	XVIII-XIX
*		
1	Araştırma Makalesi Türkiye'de İklim Değişikliğine Uyum Bağlamında Suya Duyarlı Kentsel Planlama ve Tasarım Yaklaşımlarının Önemi The Importance of Water-Sensitive Urban Planning and Design Approaches in the Context of Adaptation to Climate Change in Turkey • Hale Mamunlu Kocabaş	1611-1638
2	Araştırma Makalesi Kıyı Tesislerine İşletme İzni Verilmesine Yönelik Denetimlerin Analizi; Kocaeli Örneği Analysis Of Inspections for Giving Operation Permits to Shore Facilities, Kocaeli Example • Ozan Hikmet Arıcan	1639-1653
3	Araştırma Makalesi Akıllı Şehirler için Üretken Yapay Zeka Kavramsal Çerçevesi Conceptual Framework for Generative Artificial Intelligence for Smart Cities • Ezgi Avcı	1654-1675
4	Araştırma Makalesi Bodrum Sarnıçları, Su, Mimarlık ve Katmanlaşma - Kızılağaç Koruma Atölyesi Üzerinden Bir Okuma Water, Architecture and Bodrum Cisterns: An Interpretation Through the Kızılağaç Conservation Workshop • Deniz Çiler Erkan	1676-1692
5	Araştırma Makalesi Destinasyon Markalamada Maskot Kullanımının Etkisi Kuşadası Güvercin Maskotu Örneği The Role of Mascot Use in Destination Branding: The Case of Kuşadası Pigeon Mascot • Gülnur Karakaş Tandoğan, Emine Çallak	1693-1711
6	Araştırma Makalesi Traditional and Local Data Usage in Boutique Hotels; Kerme Ottoman Konak Butik Otellerde Geleneksel ve Yerel Veri Kullanımı: Kerme Ottoman Konak • Ebru Nalan Ceylan, Gizem Nur Özcan	1712-1737
7	Araştırma Makalesi A Case Study on the Effects of the Inner Garden at Medicana International İzmir Hospital on Users Medicana International İzmir Hastanesi İç Bahçesinin Kullanıcılar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Vak'a Analizi • Öykü Soybelli, Zeynep Sevinç Karıcı	1738-1758
8	Araştırma Makalesi Kent İçi Deniz Yolu Toplu Taşımacılığının Entegrasyona Dayalı Olarak Geliştirilmesi: İstanbul - Bostancı Vapur İskelesi Çevresi Saha Çalışması Development of Sea Public Transportation Based On Integration: Istanbul – Bostancı Ferry Pier Field Study Ceyhun İlsever, Kevser İsmet Üstündağ	1759-1785
9	Araştırma Makalesi Kentsel Gelişim Bağlamında Bir Stadyum İncelemesi: Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu A Stadium Review in the Context of Urban Development: Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu • Hülya Soydaş Çakır	1786-1809
10	Derleme Reading ideological power representations through space: the tale of two cities Berlin and Ankara İdeolojik Güç Temsillerini Mekân Üzerinden Okumak: İki Şehrin Hikâyesi Berlin Ve Ankara • Tuğçe Şanlı, Yasemin Selçuk	1808-1827
11	Derleme İstanbul'da "Sayfiye Konutu" Kavramı: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Değişen Tercihler ve Mekânsal Anlamlar The Concept of 'Sayfiye Residence' in Istanbul Changes in Preferences and Spatial Meanings from the Ottoman Empire to the Republic • Nefise Burcu Yağın Köylü	1828-1856
12	Araştırma Makalesi Çorum Sungurlu Hilmi Efendi Cami'nin Korunması Üzerine Bir İnceleme A Research about Conservation of Çorum Sungurlu Hilmi Efendi Mosque • Zeynep Tanrıverdi, Rabia Sena Keçelioğlu	1857-1888

13	Araştırma Makalesi Turistik Rotalar Hakkında Yerel Halkın Algısı: Trakya Bağ Rotası Örneği Perception of Local People About Touristic Routes: Example of Thrace Vineyard Route <ul style="list-style-type: none"> • Gençay Saatçı Savsa, Saniye Canpolat İmamoğlu	1889-1901
14	Araştırma Makalesi Görsel İletişimde Manipülasyon: Deepfake Teknolojisi ile Hazırlanan Megafon Reklamının Göstergibilimsel Analizi Manipulation in Visual Communication: Semiotic Analysis of Megaphone Advertisement Prepared with Deepfake Technology <ul style="list-style-type: none"> • Dilek Aydemir	1902-1924
15	Araştırma Makalesi Examining Facade Adaptability: A Study of Adaptive Facade Classification Criteria Adaptif Cephelelerde Sınıflandırma: Adaptif Cephelelerde Kullanılan Güneş Kırıcıların Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma Nazlı Nisa Güney, Ümit Arpacioğlu	1905-1938
16	Derleme Semt Yaşamı Odağında Bütüncül Yerel Yönetim Yaklaşımı The Integrated Approach Of Local Governance Focusing On Neighborhood Life <ul style="list-style-type: none"> • Oylum Işık, Selim Ökem	1939-1951
17	Araştırma Makalesi Türkiye Koşullarında Alışveriş Merkezi Yatırım Süreci İçin Bir Değerlendirme Modeli Önerisi A Proposed Evaluation Model for the Shopping Mall Investment Process in Türkiye <ul style="list-style-type: none"> • Berrin Şahin Diri	1952-1974
18	Araştırma Makalesi Yemek ve Kültür İlişkisi Bağlamında Balkan Restoranlarının Menü İçerik Analizi Menu Content Analysis of Balkan Restaurants in the Context of Food and Culture Relationship <ul style="list-style-type: none"> • Ecem İnce Karaçeper	1975-1994
19	Araştırma Makalesi Chronological Analysis of The Ontological Sequence of The Neighborhood in Urban Physical Stratification; Şükran Neighborhood-Konya Kentsel Fiziksel Tabakalaşmada Mahallenin Ontolojik Diziliminin Kronolojik Analizi; Şükran Mahallesi-Konya <ul style="list-style-type: none"> • Yavuz Arat, Süheyla Büyüksahin	1995-2015
20	Araştırma Makalesi Köy Enstitüleri Araştırması: Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Mezunlarının Kampüsteki Tarihi ve Mimari Yapılara İlişkin Algıları ve Deneyimleri Village Institutes Research: Kayseri Pazarören Village Institute Graduates' Perceptions and Experiences of Historical and Architectural Structures on the Campus <ul style="list-style-type: none"> • Gözde Kuzu Dinçbaş	2016-2040
21	Araştırma Makalesi A Systematic Literature Review on Biophilic Hotel Design Biyofilik Otel Tasarımı Üzerine Sistematik Bir Literatür İncelemesi <ul style="list-style-type: none"> • Zeynep Burcu Deniz, Belgin Terim Cavka	2041-2056
22	Araştırma Makalesi Deprem Nedeniyle Zorunlu Göçe Maruz Kalan Yaşlı Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma A Sociological Research on Elderly Individuals Exposed to Forced Migration Due to Earthquake <ul style="list-style-type: none"> • Yelda Sevim	2057-2080
23	Derleme Mimarlıkta Sürdürülebilirliğin Öneminin Yeniden Yorumlanması Reinterpreting the Importance of Sustainability in Architecture <ul style="list-style-type: none"> • Zülal Nurdan Korur	2081-2102
Volume 17, Issue, 5 Cilt 17, Sayı 5 Full Page		1611-2102

URBAN ACADEMY

© KENT AKADEMİSİ | 2024

ICAM | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP

From the Editors

Assist.Prof.Dr. Ahmet FİDAN

Editor-in-Chief

On Behalf of ICAM Network Editorial Board

Humanity Calls for Biophilic Design for Ergonomics

Circularity, due to being the default setting of life, has become a concept that extends to circular economy, circular environmental systems and the circularity of renewable energies, and has become increasingly widespread in terms of use and thought. This process has also brought about humanity's search for reducing the negative effects on humans, both physically, socially and psychologically, by adding biophilic additions to concrete, plastic and even plasmatic reinforcements in urban areas.

In this issue, we have addressed the search for a reinterpretation of the importance of sustainability in urban areas with our titles such as the importance of water-sensitive urban planning within the scope of adaptation to climate change, productive artificial intelligence solutions for smart cities, harmonization of interior designs in hospitals, accommodation facilities, urban transportation terminals and/or mega structures with nature, etc.

The ongoing crises and cold/hot wars between countries, the destruction of some world heritage structures without recycling are great misfortunes for humanity. The fact that other developed and modern countries of the world remain silent about what is happening under the reality of the destruction of the weak within the capitalist system is a mental eclipse and tragedy. Unfortunately, all of humanity will remember this tragedy with the warmth of being alive right now, and the future human generation will remember it with an imperceptible bitter smile at the cost of the destruction of the world ecosystem by today's wars. In addition to all of these, the fact that humanity is being imprisoned in an economic stranglehold by trying to make it chronic with the so-called financial crisis and manipulative operations is another misfortune and tragedy.

Our wish is that all the enlightened individuals with awareness around the world will join forces and join to

İnsanlık, Ergonomi için Biyofilik Tasarım Diyor!

Döngüsellik, yaşamın varsayılan ayarı olması nedeniyle, döngüsel ekonomiye, döngüsel çevresel sistemlere ve yinelenbilir enerjilerin döngüsellğine kadar uzayıp giden ve gittikçe kullanım ve düşünce alanı yaygınlaşan bir kavram haline gelmiştir. Bu süreç, insanlığın kentsel alanlarda soğuk beton, plastik ve hatta plazmatik donatılara biyofilik eklentiler katılarak gerek fiziksel gerek sosyal gerek psikolojik açıdan insan üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılması arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Bu sayımızda, iklim değişikliğine uyum kapsamında suya duyarlı kentsel planlamaların önemi, akıllı kentler için üretken yapay zekâ çözümleneleri, hastaneler, konaklama tesisleri, kentçi ulaşım terminalleri ve/veya mega yapılarıdaki iç mekân tasarımlarının doğa ile uyumlaştırılması vb. başlıklarımızla kentsel alanda sürdürülebilirliğin önemini yeniden yorumlanması arayışları ele alınmıştır.

Halen devam etmekte olan buhranlar ve ülkeler arasındaki soğuk / sıcak savaşlar, dünya mirası kimi yapıların geri dönüşümü olmaksızın tahrip edilmesi insanlık adına büyük bir talihsizliktir. Bu talihsizliğin kapitalist sistem içinde güçsüzün yok edilmesi gerçekliği altında dünyanın diğer gelişmiş ve çağdaş ülkelerinin olup bitenlere sessiz kalması ise, başlı başına akıl tutulması ve trajedidir. Ne yazık ki bu trajediyi tüm insanlık şu an yaşıyor olmanın sıcaklığı ile, gelecekteki insan nesli, bu günkü savaşların dünya ekosisteminin tümünden tahrip edilmesi pahasına algılanamayacak acı bir tebessümle anacaktır. Bütün bunların yanı sıra, sözde finansal kriz ve manipülatif operasyonlarla, insanlığın ekonomik cendere içine hapsedilmeye çalışılarak kronik hale getirilmesi de bir başka talihsizlik ve trajedidir.

Temennimiz, tüm dünyadaki farkındalık sahibi aydın bireylerin güçlerini birleştirerek bu cendereden çıkmaya yönelik sinerji oluşturma sürecine girmeleridir. Bizler de

synergy process to get out of this trap. We will be happy to contribute to this awareness process with our own opportunities and areas of work.

Our 63rd issue is with you!

Dear readers;

In this issue, a total of 23 articles were published, 19 of which were research and 4 were compilations, that were addressed from different perspectives on the city. Our 15 field editors and 94 referees, who worked to evaluate articles from different universities in Turkey and the world that were suitable for their fields of study, made great contributions to the scientific quality of the published articles. Similarly, 19 field editors and foreign language editors served within the scope of the article subject in our articles published in this issue. In the editorial board meetings where all these efforts were combined, there are 10 editors who organized 4 meetings, each lasting for hours, and spent their valuable time presenting ideas to always increase the quality of our journal.

In accordance with our user-friendly publishing principle, our Urban Academy WhatsApp consultancy and technical support line has been put into service and is presented to the attention of our readers, writers and editors on our social media accounts.

Stay well, with the hope of meeting you with new achievements and good news in each new issue.

Our Social Media Accounts

Our social media accounts of our journal are waiting for your attention. Links to our journal's social media accounts will be shared with you below. We kindly ask you to support our social media accounts with your likes.

INSTAGRAM:

https://www.instagram.com/urban_academy_tr/

LİNKEDİN: <https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>

FACEBOOK:

<https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>

TWITTER: https://twitter.com/kent_akademisi

bu farkındalık sürecine kendi imkân ve iş alanlarımızla katkı sunmaktan mutluluk duyacağız.

63. Sayımızda sizlerle birlikteyiz!

Değerli okurlarımız;

Bu sayımızda kente dair farklı bakış açılarıyla ele alınmış 19'u araştırma 4'ü derleme olmak üzere, toplam 23 makale yayınlanmıştır. Türkiye'nin ve dünyanın değişik üniversitelerden çalışma alanlarına uygun makaleleri değerlendirmek için görev yapan 15 alan editörümüz, 94 hakemimiz yayınlanan makalelerin bilimsel niteliğine büyük katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde bu sayıda yayınlanan makalelerimizde makale konusu kapsamında 19 alan editörü ve yabancı dil editörü, görev yapmıştır. Tüm bu emeklerin birleştirildiği yayın kurulu toplantılarında bu dönemde her biri saatler süren 4 toplantı düzenleyerek değerli vakitlerini dergimizin niteliğini her daim artırmaya yönelik fikirler sunan 10 editörümüz bulunmaktadır.

Kullanıcı dostu yayıncılık ilkemiz gereğince, Kent Akademisi WhatsApp danışma ve teknik destek hattımız hizmete girmiş ve sosyal medya hesaplarımızda okurlarımızın, yazarlarımızın ve editörlerimizin ilgisine sunulmuştur.

Her yeni sayıda, yeni başarılar ve güzel haberlerle nice gelecek sayılarda buluşmak ümidi ile esen kalınız.

Sosyal Medya Hesaplarımız

Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimiz aşağıda sıralanmıştır. Sosyal medya hesaplarımızı **beğenilerinizle** desteklemenizi istirham ederiz.

• INSTAGRAM:

https://www.instagram.com/urban_academy_tr/

• LİNKEDİN:

<https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/>

• FACEBOOK:

<https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal>

• TWITTER:

https://twitter.com/kent_akademisi

Türkiye’de İklim Değişikliğine Uyum Bağlamında Suya Duyarlı Kentsel Planlama ve Tasarım Yaklaşımlarının Önemi

The Importance of Water-Sensitive Urban Planning and Design Approaches in the Context of Adaptation to Climate Change in Türkiye

Hale Mamunlu Kocabaş¹

öz

20. yüzyılın ortalarından itibaren sanayileşme devrimi sonrası yaşanan hava, su ve toprak kirliliği vb. çeşitli çevre sorunlarının önlenmesi, etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik çalışmalar, 1970li yıllardan günümüze dek iklim değişikliği ile içeriği daha da genişleyen bir şekilde uluslararası platformda çözüm aranan konulardandır. Ülkemizde su kaynakları iklim değişikliği, artan nüfus sayısı, hızlı kentleşme sebepleri başta olmak üzere hızla tükenmektedir. Uluslararası göstergelere göre Türkiye su stresi altındaki ülkeler arasındadır. Bu çalışmanın amacı ülkemizde iklim değişikliği bağlamında özellikle su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi, sürdürülebilir kullanımı, verimliliğin artırılması ve bunlara ek olarak kuraklık, sel ve taşkın benzeri doğal afet risklerinin azaltılmasına yönelik "suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım" çalışmalarının geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktır. Çalışmada iklim değişikliği bağlamında su kaynaklarının üzerinde artan baskılar sebebiyle uluslararası tartışmalar ışığında, yenilikçi yaklaşımlarla ele alınmasının önemi ve literatürde suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım yaklaşımlarının gelişen içeriği üzerinde durulmuştur. Türkiye’de suya duyarlı şehirler oluşturulması koşulları mevcut yasal ve yönetsel yapı içerisinde irdelenmektedir. Ülkemizde yapılan değerlendirmeler ışığında su kaynaklarının artan baskılar sebebiyle yok olmaya başlaması sebebiyle sürdürülebilir, verimli ve akılcı kullanımı zorunludur. Başta kentlerde olmak üzere suya duyarlı mekânsal planlama ve tasarım yaklaşımlarının uygulanmaya başlanması acilen gerekmektedir. Bu bağlamda yasal ve yönetsel yapının AB’ye uyum süreci içinde gelişmesi ve fırsat sunması sebebiyle uygulamaların kamu eliyle özendirilerek teşvik edilmesi, kurumlar arası ve toplum iş birliği içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Su Yönetimi, Afet Riski, Suya Duyarlı Kentsel Planlama, Suya Duyarlı Kentsel Tasarım

ABSTRACT

Since the mid-20th century, efforts to prevent various environmental problems such as air, water and soil pollution etc. experienced after the industrialization revolution, to reduce their effects and to ensure sustainable development are among the issues for which solutions have been sought on the international platform in an expanding manner with climate change since the 1970s until today. Water resources in our country are rapidly depleting due to climate change, increasing population and rapid urbanization. According to international indicators, Türkiye is among the countries under water stress. The aim of this study is to reveal the necessity of developing "water sensitive urban planning and design" studies to protect and develop water resources, sustainable use, increase productivity and reduce the risks of natural disasters such

¹ **Corresponding Author:** Hale Mamunlu Kocabaş, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-mail: hale.kocabas@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5163-0254.

as drought, flood in the context of climate change in Türkiye. In the study, the importance of addressing water resources with innovative approaches in the light of international discussions due to increasing pressures on water resources in the context of climate change and the developing content of water sensitive urban planning and design approaches in the literature are emphasized. The conditions for the creation of water sensitive cities in Türkiye are analyzed within the existing legal and administrative structure. In the light of the evaluations made in Türkiye sustainable, efficient, and rational use of water resources is mandatory because water resources have started to disappear. There is an urgent need to start implementing water sensitive planning and design approaches, especially in cities. In this context, since the legal and administrative structure has developed within the EU adaptation process and offers opportunities, the practices should be encouraged promoted by the public and should be carried out in cooperation between institutions and society.

Keywords: Climate Change, Water Management, Disaster Risk, Water Sensitive Urban Planning, Water Sensitive Urban Design

GİRİŞ:

Dünya Bankası'nın 2024 yılı nüfus verilerine göre dünya nüfusunun kentsel alanlarda yaşayan nüfusa oranı 2009 yılından itibaren %50'nin üzerine çıkarak, artmaya devam etmektedir. 2050 yılına dek nüfusun 2/3'ünün kentlerde yaşaması beklenmektedir. Artan nüfus ve nüfusun özellikle kentsel alanlarda ağırlık kazanmasıyla birlikte doğal eşikler zorlanmakta ve "su ayak izi" hızla artmaktadır. Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)'nin 2014 yılında yayımlanmış olduğu Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu'na göre; "su ayak izi" kavramı, ilk kez 2002 yılında Arjen Hoekstra tarafından ortaya konulmuştur. Su ayak izi kullanılan suyun miktarı yanı sıra kullanılan suyun türünü de (yeşil, mavi, gri) olmak üzere detaylandırarak, mekansal ve tarihsel referanslarla ne zaman ve nerede kullanıldığını gösteren çok yönlü bir göstergedir. Günümüzde bireysel olarak ve tüm sektörlerde su ayak izinin azaltılması ve su verimliliğinin sağlanması önem kazanmıştır. İklim değişikliği sebebi ile küresel ölçekte su kaynakları tehdit altındadır. İklim değişikliğinin su sıkıntısı çeken bölgelerin sayısını artıracığı ve halihazırda su sıkıntısı çeken bölgelerdeki kıtlığı daha da kötüleştireceği öngörülmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2023 yılı verilerine göre Türkiye yılda 1 313 m³ kişi başına kullanılabilir su miktarı ile "su stresi" altında bulunan ülkeler arasındadır.

Dünyada artan çevre sorunlarının çözümüne yönelik ilk Çevre Konferansı Birleşmiş Milletler tarafından 5 Haziran 1972 yılında Stockholm'de organize edilmiştir. Stockholm Konferansı sonrası 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Birleşmiş Milletler küresel ölçekte çevre sorunlarının çözümüne yönelik düzenlediği bilimsel uluslararası toplantılar ve çalışmalarla önemli rol üstlenmektedir (UN, t.y.). 1992 yılında Dublin'de BM tarafından su konusuna özel "Uluslararası Su ve Çevre Konferansı" düzenlenmiştir. Bu konferans sonunda üzerinde uzlaşılan prensipler 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı'nda benimsenerek "Dublin-Rio Prensipleri" olarak adlandırılmıştır. Uluslararası ölçekte tüm canlıların temel yaşam kaynağı olan su kaynaklarının holistik yaklaşımla, havza ölçeğinde entegre yönetilmesinin gerekliliği kabul görmüştür (GWP, t.y.). Bu konferansları takiben BM tarafından 1976 yılında Vancouver'da HABITAT I, 1996 yılında İstanbul'da HABITAT II ve 2016 yılında Kito'da HABITAT III toplantıları düzenlenmiştir. HABITAT III toplantısı 2015 yılındaki Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris İklim Görüşmeleri COP21 ve Sendai Afet Riskini Azaltma çerçevesi sonrası düzenlenen ilk BM Konferansı olarak bu üç toplantıda alınan kararları yeni kentsel gündeme dahil ederek, kentsel alanlardaki etkilerini tartışmaya açması açısından önem taşımaktadır (UN-Habitat, 2017).

Belirtilen uluslararası toplantılarda "su" hidrolojik döngü içerisinde hem doğal yapının hem de sosyo-ekonomik yapının bileşenleri ile etkileşim içinde bulunmasından dolayı stratejik bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu toplantılarda alınan kararlar ışığında günümüzde küresel ölçekte iklim değişikliğine uyum sürecinde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması, su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi, verimliliğinin artırılması, kuraklık ve sel/taşkın afet risklerinin azaltılması amacıyla son derece önem kazanan "entegre havza yönetimi" ve bu süreci destekleyen "suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım" uygulamaları gelişmiş ülke örneklerinde yenilikçi yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı; ülkemizde iklim değişikliğine uyum sürecinde, su kaynaklarının korunarak geliştirilmesi, sürdürülebilir kullanımı, verimliliğinin artırılması yanı sıra kuraklık, sel ve taşkın benzeri afet risklerinin azaltılması amacıyla "suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım" çalışmalarının

geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktır. Çalışmada kapsamlı ve detaylı bir literatür araştırması yapılmış, gelişmiş ülke örnekleri incelenmiş, uluslararası-ulusal sözleşmeler, kurum ve araştırma raporları, mevzuat vb. dokümanlardan yararlanılmıştır. Çalışmada sırayla;

- İklim değişikliğinin küresel ölçekte su kaynakları üzerinde yarattığı başlıca etkileri ortaya konmuştur.
- Uluslararası tartışmalar ve sözleşmeler ışığında gelişen su kaynaklarının entegre yönetiminde “suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım” yaklaşımlarının önemi üzerinde durulmuş, bu bağlamda Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Çin’deki uygulamaların temel ilkeleri incelenmiştir.
- Türkiye’de su kaynaklarında yaşanan başlıca sorunlar ve su yönetimine ilişkin mevcut yasal-yönetimsel yapı ortaya konarak “suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım” yaklaşımlarının uygulanabilirliğine ilişkin durum tespiti yapılmıştır.
- Sonuç bölümünde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Başlıca Etkileri

Küresel ölçekte yeraltı ve yerüstü su kaynakları; evsel, endüstriyel ve tarımsal amaçlı başta olmak üzere aşırı ve bilinçsiz şekilde tüketilmekte, kirletilmekte ve yok edilmektedir. Örneğin Orta Asya'daki Aral Gölü pamuk üretiminde kullanılan aşırı ve yanlış sulama yöntemleri sebebiyle günümüzde kurumuştur (Şekil 1).

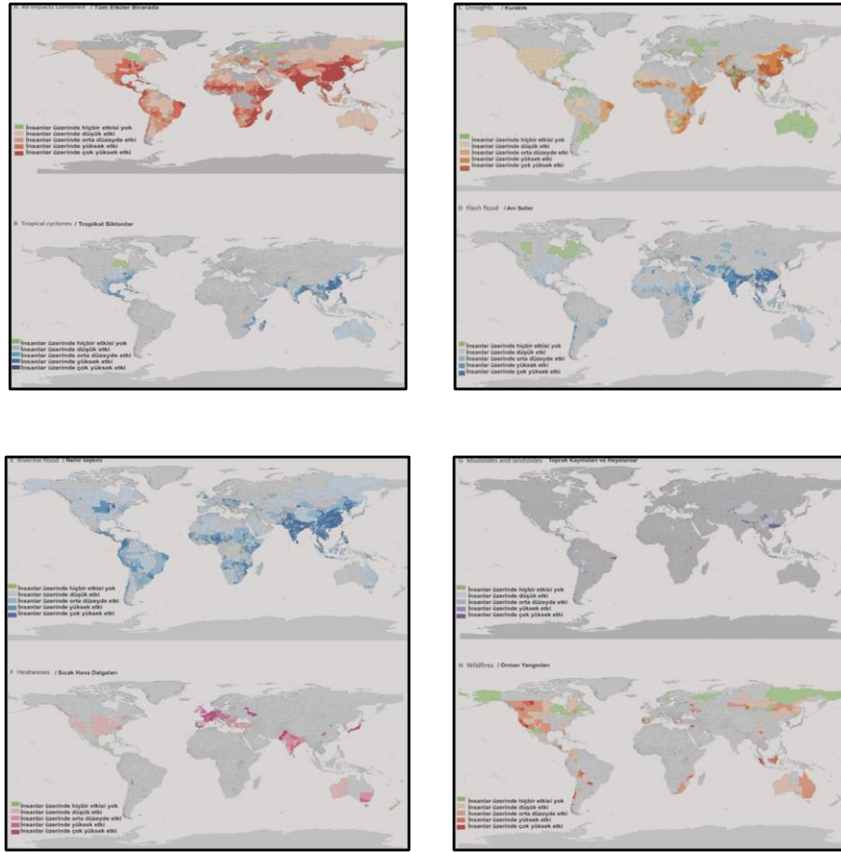
Şekil 1: Aral Gölü’nün 1970-2014 Yılları Arasındaki Değişimi (BBC News-Türkçe, 2015).

Meteorolojik kaynaklı felaketlerin (sel, kuraklık, fırtına ve aşırı sıcaklıklar) sayısı son 50 yılda beş kat artmıştır (WMO, 2021). 2023 yılında doğal afetlerle ilgili 399 olay yaşanmıştır. Bu olaylar 86 473 ölümlle sonuçlanmış ve 93,1 milyon insan etkilenmiştir (EM-DAT, 2024). Birleşmiş Milletler Habitat (2024) çalışmalarında kentleşmenin ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin birleşerek arttığına dikkat çekilmektedir. Küresel ısınmanın 2030 ile 2052 yılları arasında 1,5°C'ye, 2100'de ise yaklaşık 3°C'ye ulaşması beklenilmektedir. Bu durum özellikle kentler üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır. Kentsel alanlar, küresel nihai enerji kullanımından kaynaklanan CO2 emisyonlarının yaklaşık yüzde 75'ini oluşturarak iklim değişikliğine yol açmakla beraber aynı zamanda iklim değişikliğinin etkilerine karşı hassas olan yoğun finans, altyapı, insan varlığı ve faaliyetlerini barındırmaktadır. Önümüzdeki yıllarda, kentsel alanlardaki yüz milyonlarca insanın artan deniz seviyelerinden, artan yağışlardan ve su baskınlarından, daha sık ve daha güçlü kasırga ve fırtınalardan, daha aşırı sıcak ve soğuk dönemlerden etkilenebileceği öngörülmektedir.

Ülkeler ve kıtalar arasında iklimle ilgili afetlerin etkilerindeki eşitsizlikleri tespit etmek ve insanların yoğun olarak bulunduğu idari alanları belirlemek amacıyla hazırlanan ve 2024 yılının temmuz ayında yayımlanan “Global hotspots of climate-related disasters- İklimle ilgili afetlerin küresel sıcak noktaları” başlıklı çalışmada, 2000 ile 2020 yılları arasında kaydedilen iklimle ilgili afetlere ilişkin veriler

derlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; bu dönemde 3,3 milyardan fazla insanı doğrudan etkileyen 4 600'den fazla iklim bağlantılı felaket vakası belgelenmiştir. Gelişmiş ülkelerde iklimle ilgili olayların sayısı daha az olmamasına rağmen daha az etkiyle karşılaşılmış, Afrika ülkelerinde iklimle ilgili olayların sayısı daha az olmasına rağmen zaman içinde etkilenen insan sayısı daha fazla olmuştur. Orta Amerika ve Karayipler, Doğu Kuzey Amerika, Doğu Afrika ve Madagaskar ile Güney ve Doğu Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya'daki bölgelerin km² başına en fazla etkilenen insan sayısına sahip olduğu belirlenmiştir (Donatti, C. I., Nicholas, K., Fedele, G., Delforge, D., Speybroeck, N., Moraga, P., Blatter, J., Below, R., & Zvoleff, A., 2024) (Şekil 2).

Şekil 2: (a-b-c-d-e-f-g-h): 2000-2020 Yılları Arasında Kaydedilen İklimle İlgili Afetler (Donatti, C. I., Nicholas, K., Fedele, G., Delforge, D., Speybroeck, N., Moraga, P., Blatter, J., Below, R., & Zvoleff, A., 2024).

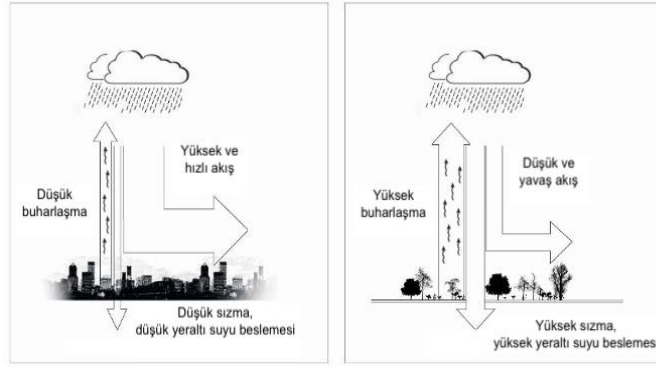

Fotoğraf 1: İngiltere'de Sel (Euronews, 2024).

Fotoğraf 2: Afganistan'da Sel (Euronews, 2024a).

İklim değişikliği sebebiyle son yıllarda ani ve şiddetli yağışların sayısı ve hızı küresel ölçekte giderek artmaktadır (Şekil 2d, Fotoğraf 1 ve 2). Antropojen kaynaklı sebeplerle topografyanın değişmesi aynı zamanda hidrolojik döngünün de değişmesine sebebiyet vermekte, yeraltı ve yerüstü sularının kalite ve miktarını etkilemektedir. Yeraltı sularına karışmayan yağmur suyunun karşılaştığı geçirimsiz yüzeyin etkisiyle drenaj özellikleri de değişmektedir. Hoyer, J. D. vd. (2011) yağmur suyunun kentsel ve kırsal alanlardaki hareketini görselleştirmişlerdir (Şekil 3).

Şekil 3: Kentsel ve Kırsal Alanlarda Yağmur Suyunun Hareketi (Hoyer, J. D, Dickhaut, W., Kronawitter, L., Weber, B., 2011). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu’na (2014) göre iklim değişikliğine bağlı deniz seviyesinin değişim süreci şekil 4’teki gibidir. 19. yüzyılın ortalarından beri deniz seviyesinin yükselmesi, önceki iki bin yılda (yüksek oranlarda) ortalama orandan daha büyük olmuştur.

Şekil 4: Deniz Seviyesinin Yükselmesi (IPCC, 2014). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

Deniz seviyesindeki yükselme hızının artması birçok kıyı yerleşmesini tehdit etmektedir. Nüfusunun yaklaşık %50’si (2,4 milyar kişi) alçak kıyı bölgelerinde yaşamakta olduğu Asya-Pasifik bu durumdan en çok etkilenecek bölgedir (UNDP, 2021) (Fotoğraf 3).

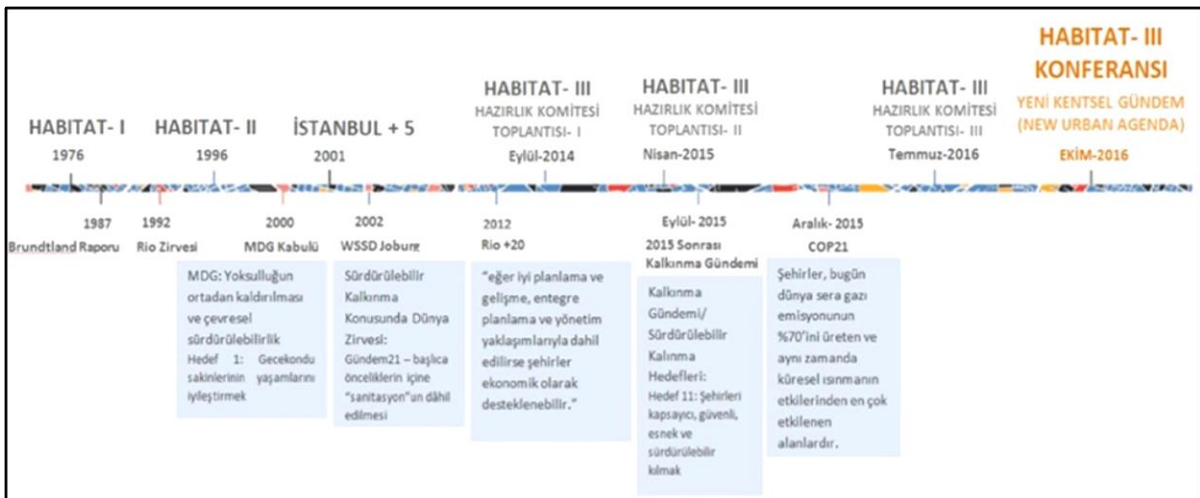
Fotoğraf 3: Çin’in güneydoğusundaki Fujian eyaletinde sular altında kalan Fuzhou kent merkezi (Euronews, 2024b).

Birleşmiş Milletler tarafından 25 Eylül 2015 tarihinde New York'ta düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde bir araya gelen 193 ülke lideri tarafından 2030 yılına kadar dünyada yoksulluğun tüm boyutlarıyla ortadan kaldırılması ve insanlığın ortak refahının sağlanması için 17 amaç ve 169 hedeften oluşan "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" kabul edilmiştir. Bu amaçlardan su ve iklimle doğrudan ilgili olan; Madde 6. Temiz Su ve Sanitasyon: Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almaktır. Madde 13. İklim Eylemi: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek olarak tanımlanmaktadır. Madde 14. Sudaki Yaşam: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Madde 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak hedefindedir (Şekil 5).

Şekil 5: Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (BM Türkiye, 2015).

Küresel ölçekte "afet risk yönetimi" konusu giderek önem kazanmıştır. 2015 Hyogo Çerçeve Eylem Planı devamında Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (2015-2030) yılları için hazırlanmıştır. Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (2015-2030) afet riskinin kişilerin, işletmelerin, toplulukların ve ülkelerin sağlıkları ve ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel varlıklarındaki kayıpların önemli ölçüde azaltılmasını hedeflemektedir (UNDDR, 2015).

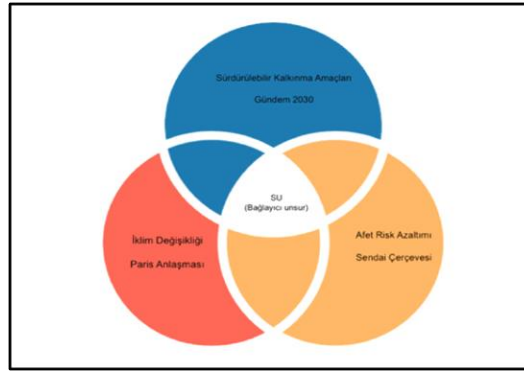

Şekil 6: BM Habitat Toplantılarının Gelişen İçeriği (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024).

Birincisi 1976 yılında Vancouver’da, ikincisi 1996 yılında İstanbul’da ve üçüncüsü 2016 yılında Ekvator’un başkenti Kito’da düzenlenen HABITAT III-Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı’nda “Yeni Kentsel Gündem” tartışılmıştır. 2015 yılındaki Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris İklim Görüşmeleri COP21 ve Sendai Afet Riskini Azaltma çerçevesi sonrası düzenlenen ilk BM Konferansı olması sebebiyle Habitat III bu konuları yeni kentsel gündeme alarak, kentsel alanlardaki etkilerini tartışmaya açması açısından önem taşımaktadır (UN-Habitat, 2017) (Şekil 6).

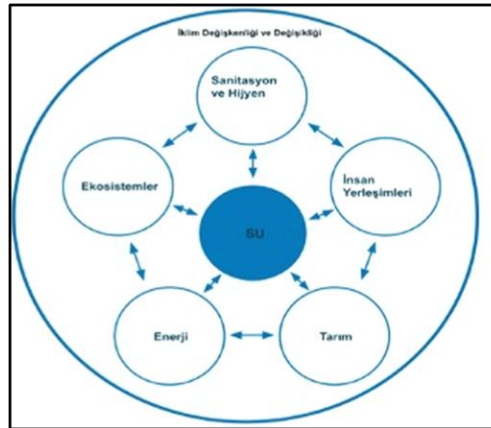
3. Suya Duyarlı Planlama ve Tasarım Yaklaşımlarının Gelişen Önemi

2019 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Su Raporu’nda; suyun “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Gündem 2030)”, “İklim Değişikliği (Paris Anlaşması)” ve “Afet Risk Azaltma (Sendai Çerçevesi)” konularının ortak bağlayıcı unsuru ve kesişim noktası olduğuna dikkate çekilmektedir (UNESCO, 2020) (Şekil 7).

Şekil 7: Bağlayıcı unsur “Su” (UNESCO, 2020). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

Su dünyamızın stratejik öneme sahip doğal kaynaklarından. Hidrolojik döngü içerisinde hem hava hem toprak ve hem de doğal yapının diğer bileşenleri ile etkileşime geçmesinden dolayı su aynı zamanda tüm doğal çevrenin korunmasına yönelik çalışmalarda öncelikli olarak ele alınması gereken stratejik bir kaynaktır. Çevre sorunları ve iklim değişikliği ile mücadelede suyun öncelikli olarak seçilmesinin sebeplerinin bir diğer önemli sebebi de suyun diğer önemli sosyo-ekonomik sektörlerle etkileşim içinde bulunmasıdır (Şekil 8). Sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında, iklim değişikliği ile mücadelede, bölgesel ölçekte bütünleşik olarak doğal kaynakları koruma, aynı zamanda kullanma ve doğal risklerden korunma dengesini sağlamaya yönelik “su havzaları” yönetimde ve planlamada stratejik birimler olarak öne çıkmaktadır.

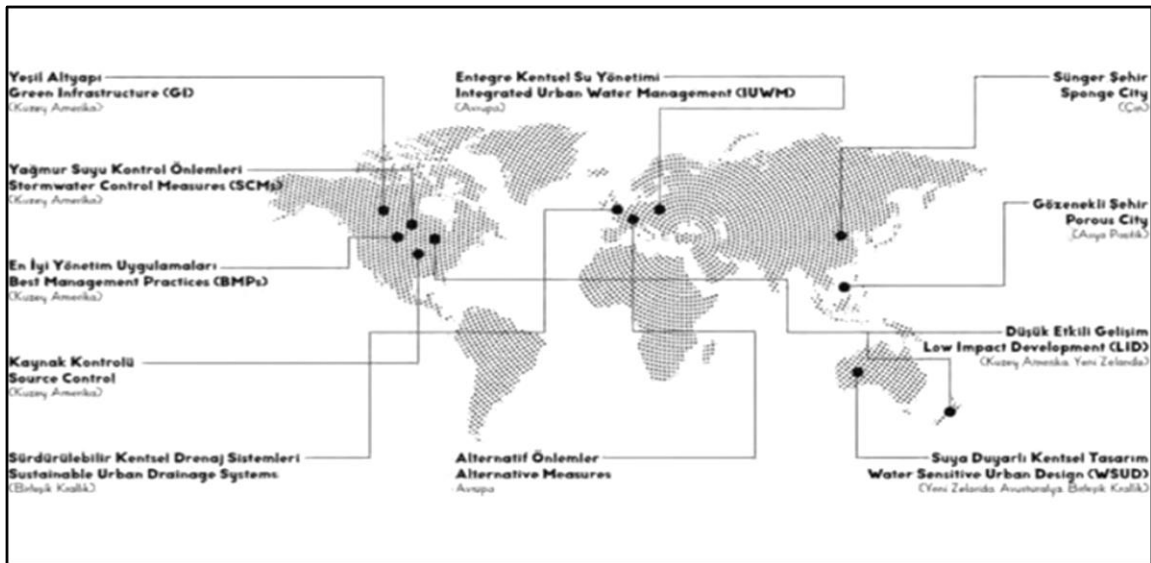
Şekil 8: İklim Değişikliğine Bağlı Su ve Diğer Önemli Sosyo-Ekonomik Sektörler arası Etkileşimi (UNESCO, 2020). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

Tüm dünyada sürdürülebilirlik eşiklerinin giderek zorlanması ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin hissedilmesiyle birlikte doğa temelli çözümlere ağırlık verilmeye başlanmıştır. İklim değişikliği coğrafi özelliklere göre farklılıklar göstermekle birlikte, özellikle kentsel alanlarda kentsel ısı adası etkilerinin artması, su kaynaklarının kuruması, sel riskinin artması, deniz seviyesinin yükselmesi vb. birçok sorun gündeme gelebilmektedir. İklim değişikliğiyle birlikte artan sorunların doğa temelli çözümüne yönelik “suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım” yaklaşımları önem kazanmıştır.

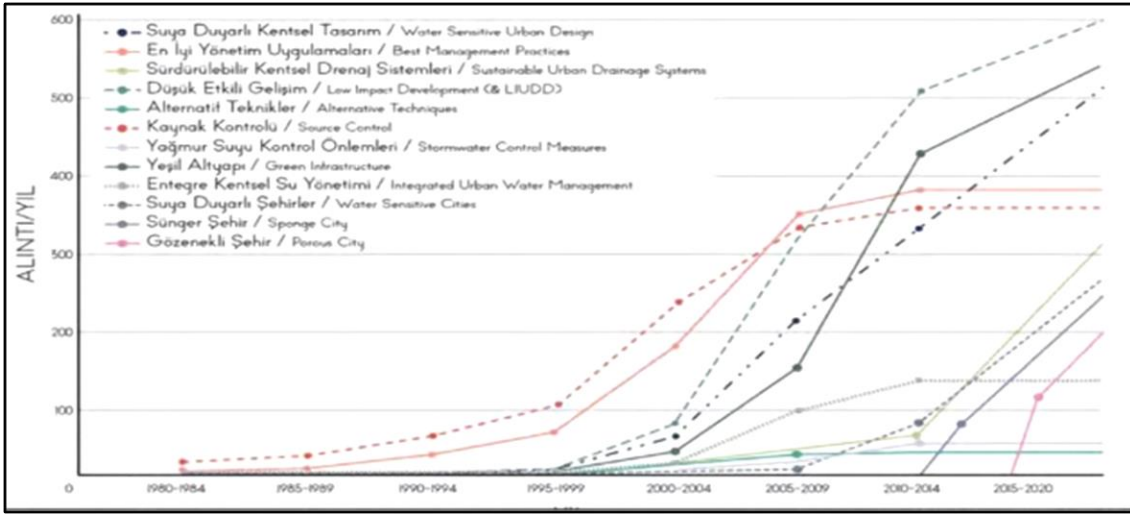

Şekil 9: Suya Duyarlı Kentsel Tasarım (Hoyer, J. D, Dickhaut, W., Kronawitter, L., Weber, B., 2011). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

Hoyer, J. D. vd.'nin (2011) suya duyarlı kentsel tasarım çalışmalarında kentsel planlama, peyzaj tasarımı, çevre mühendisliği, kamu yönetimi vb. ilgili tüm disiplinlerin birlikte çalışmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir (Şekil 9). Toplumun bu konu hakkında bilinçlendirilmesi ve desteğinin alınması önemli hususlardandır. Küresel ölçekte özellikle 1990lı yıllardan itibaren “suya duyarlı planlama ve tasarım yaklaşımları” giderek artmıştır (Şekil 10, 11).

Şekil 10: Suya Duyarlı Planlama ve Tasarım Yaklaşımları (SUEN, 2021, S.5).

Şekil 11: Suya Duyarlı Yaklaşımların Kronolojik Gelişimi (SUEN, 2021, S.9).

Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik "uyum ve azaltım" çalışmaları önem kazanmıştır. Uyum ve azaltım, iklim değişikliği risklerinin yönetilmesi ve azaltılmasına yönelik tamamlayıcı stratejilerdir. Uyum, doğal, mühendislik ve teknolojik seçeneklerin yanı sıra iklim değişikliğinin zararlarını hafifletmek veya faydalı fırsatlardan yararlanmak için sosyal ve kurumsal önlemlerin bir kombinasyonunu kapsamaktadır. Suyla ilgili tüm sektörlerde uyum seçenekleri mevcuttur ve mümkün olan seçenekler araştırılmalı ve uygulanmalıdır. Azaltma, sera gazlarının kaynaklarını azaltmak veya yutaklarını artırmak için insan müdahalelerini içermektedir (UNESCO, 2020). Birleşmiş Milletler' in iklim değişikliği bağlamında sürdürülebilir su çözümleri için ele aldığı başlıca konular aşağıdaki başlıklarda toplanmıştır:

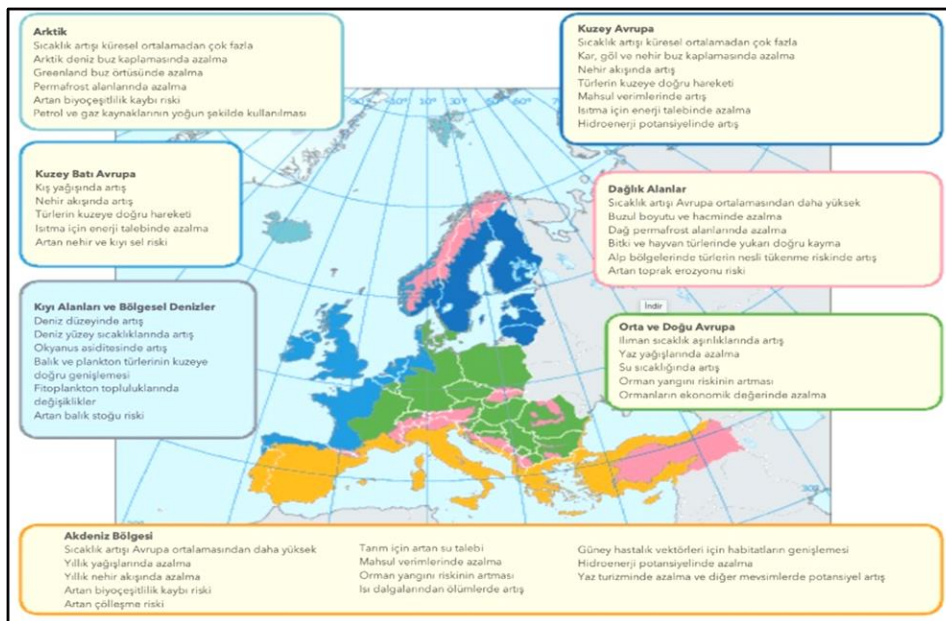
1. Karbon depolamanın iyileştirilmesi: Turbalık alanlar Dünya'daki tüm ormanların en az iki katı kadar karbon depolamaktadır. Mangrov toprakları karasal topraklara göre üç veya dört kat daha fazla karbon tutabilir. Bu tür ortamların korunması ve genişletilmesi iklim değişikliği üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir.
2. Doğal tamponların korunması: Kıyı mangrovları ve sulak alanlar bitki örtüsünün su akışını düzenlemeye yardımcı olması ve taşkın ovalarında, nehir kıyılarında ve kıyı şeritlerinde toprağı bağlamasından dolayı sel, aşırı hava olayları ve erozyona karşı etkili ve maliyetsiz doğal engellerdir.
3. Yağmur suyunun toplanması: Yağmur suyunun toplanması özellikle düzensiz yağış dağılımına sahip bölgelerde dayanıklılık oluşturmak ve kurak dönemler için kaynak sağlamak açısından faydalıdır. Teknikler arasında küçük ölçekli kullanım için çatılardan yağmur suyunu toplamak, toprak erozyonunu azaltmak ve akiferlerin yeniden dolumunu artırmak için yüzey akışını yavaşlatmaya yönelik yüzey barajları oluşturmaktır.
4. İklim dostu akıllı tarımın benimsenmesi: Toprağın nem tutma oranını artırmak için organik maddeyi geliştirmeye yönelik koruma tekniklerinin kullanılması, damla sulama, hasat sonrası kayıpların ve gıda atıklarının azaltılması ve atıkların besin veya biyoyakıt/biyogaz kaynağına dönüştürülmesini içermektedir.
5. Atık suyun yeniden kullanılması: Düzenlenmiş arıtılmış atık su gibi geleneksel olmayan su kaynakları sulama, endüstriyel ve kentsel amaçlar için kullanılabilir. Güvenli bir şekilde yönetilen atık su aynı zamanda ekonomik ve sürdürülebilir bir su, enerji, besin ve diğer geri kazanılabilir malzeme kaynağıdır.

6. Yeraltı suyundan yararlanma: Birçok yerde yeraltı suyu aşırı kullanılmakta ve kirletilmektedir. Yeraltı su kaynaklarının durumunun araştırılması, korunması ve sürdürülebilir şekilde kullanılması iklim değişikliğine uyum sağlamanın ve artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasının merkezinde yer almaktadır (UN-Water, t.y.).

3.1. Avrupa Birliği Ülkeleri

Avrupa Birliği'nde önceleri su ve çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilirken, 1995 yılından itibaren su kaynaklarının yönetimine ilişkin dağınık birçok kanunu toparlayan ve bütünsel bir yasa olan "Su Çerçeve Direktifi" hazırlanmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği'nin su kaynaklarına ilişkin resmî web sayfasında (EU-Water, t.y.) yayımladığı bilgilere göre AB Su Çerçeve Direktifi'nin amacı; iç yerüstü sularının, geçiş sularının, kıyı sularının ve yeraltı sularının korunması ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasıdır. 23 Ekim 2000 yılında onaylanan AB'nin 2000/60/EC sayılı yönergesinde sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında "nehir havzası yönetim planları"nın oluşturulması gerekmektedir ve arazi kullanım kararlarıyla entegrasyonunun sağlanması kilit noktadır. Havza yönetim planları sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında ve izlenmesinde önemli bir araçtır. Üye devlet, kendi sınırları içinde yer alan her bir nehir havzası için yönetim planlarını hazırlamakla ve tüm kullanıcılar başta olmak üzere kamuoyuna duyurmakla yükümlüdürler. Birden fazla üye ülke sınırları içinden geçen nehir havzalarında iş birliği içinde, eğer üye olmayan ülkeler var ise direktifin amaçlarının nehir havzası bütününde uygulanabilmesi için koordinasyon kurulmasına çaba göstermeleridir. AB'nin tüm mevzuatı Su Çerçeve Direktifi'ne uyumlaştırılmaktadır.

AB Su Çerçeve Direktifi içeriğini zamanla geliştirerek havza yönetim planlarıyla uyumlu olarak "sel/taşkın risk yönetim planları"nın hazırlanmasını kapsamaktadır. 6 Kasım 2007 tarihinde "Sel/Taşkın Risk Direktifi" yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda taşkın alanların belirlenmesi, analiz edilmesi ve taşkın yönetim planlarının hazırlanması gerekmektedir. AB ülkelerinde doğal risklerin afete dönüşmeden önce önlemlerin alınması, erken uyarı vb. sistemlerin geliştirilmesi ve afet yönetimi konularına yönelik çalışmalar ile sürecin pekişmesi hedeflenmektedir. AB ülkeleri taşkın risk yönetim planlarını havza yönetim planları, diğer afet yönetimi çalışmaları ve arazi kullanım kararlarıyla entegre etmekle yükümlüdürler. AB destekli araştırmalarla nehir havzalarında sınır ötesi sel riskinin önlenmesi konusunda iş birlikleri yapılmaktadır.

Şekil 12: Avrupa Çapında Öngörülen İklim Değişikliği Etkileri (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019).

AB’nin iklim değişikliğine uyum programına ilişkin resmî web sayfasında (EU Climate-ADAPT, 2024) yayımladığı bilgilere göre iklim değişikliğine dirençli hale gelmek için uyum stratejilerine önem verilmektedir. Bu bağlamda üye ülkeler tarafından yapılacak eylemlerin teşvik edilmesi, kararların iklim değişikliğini göz önünde bulundurarak alınması, kilit ve etkilenebilir sektörlerde uyumun teşvik edilmesi olmak üzere üç ana amaç belirlenmiştir. Üye ülkeler bu üç ana amaca bağlı olarak coğrafi özelliklerine göre gruplandırılmış ve 7 alt bölge oluşturulmuştur. Farklı coğrafi özelliklere göre belirlenen alt bölgelerin iklim değişikliğine bağlı yaşanan veya yaşanabilecek konulara (Kuzey kutup bölgesinde denizi kaplayan buzların azalması, deniz seviyesinin yükselmesi, nehir akışlarının hızlanması, sıcaklık artışı, güney bölgelerde kuraklık vb.) yönelik iş birliği içinde çalışmalar yürütmeleri istenmektedir. Bu alt bölgeler;

1. Kuzey Kutup Bölgesi
2. Kuzey Avrupa
3. Kuzey Batı Avrupa
4. Kıyı Alanlar ve Bölge Denizleri
5. Dağlık Bölgeler
6. Orta ve Doğu Avrupa
7. Akdeniz Bölgesidir (Şekil 12).

Avrupa Birliği’nde iklim değişikliğine uyum bağlamında (EU Climate-ADAPT, 2024)’e göre kapsamlı bir suya duyarlı kentsel tasarım stratejisinin dikkate alınması gereken teknik hususlar aşağıdaki gibidir.

- (i) Su tasarrufunun planlanması: Çeşitli kullanımlar arasında su dağıtımını optimize etmek, içme suyu tasarrufu, atık suyun yeniden kullanımı, yağmur suyu toplama imkânlarının araştırılması ve suyun geri dönüşümü konularını kapsamaktadır.
- (ii) Yağmur suyunun kalitesinin iyileştirilmesi: Kirleticilerin azaltılmasına yönelik yağmur suyu arıtma önlemlerinin alınmasını içermektedir.
- (iii) Kentsel tasarım unsurlarının entegre edilmesi: Suya duyarlı kentsel tasarım uygulama sürecini kapsamaktadır. Havza yetkilileriyle iş birliği, topluluk katılımına yönelik alternatif yaklaşımlar, yenilikçiliği teşvik etmeye yönelik kurumsal kapasite önemlidir.
- (iv) Sürdürülebilir kentsel drenaj sistemleri: Suya duyarlı kentsel tasarımın bir parçasıdır ve doğal drenajı taklit edecek şekilde yüzey suyu akışını yönetmek için inşa edilen yapıları ifade eder.

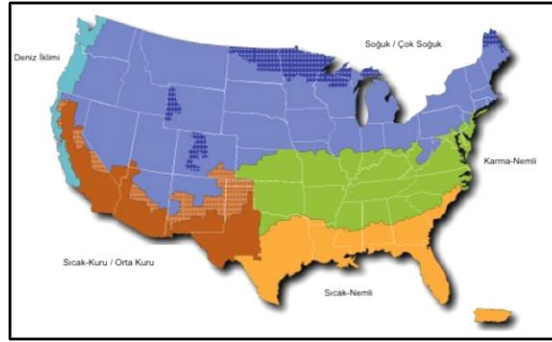
Sürdürülebilir kentsel drenaj sistemlerinde genellikle normalde geçirimsiz olan yapılarda (örneğin yeşil çatılarla) toprak ve bitki örtüsü birleştirilebilir. Toprakta ve bitki örtüsünden emilim ve geçiş sağlanması akış hızını azaltır ve su kalitesini artırır. Kentsel alanlarda yüzey geçirgenliği uygun yerlerde (örneğin kaldırımlar, otopark alanları, erişim yolları) geçirgen kaplamalar kullanılarak artırılabilir. Havzalar, göletler ve hatta çocuk oyun alanları gibi kentsel kamusal alanlar yağmur yağdığı anda fazla suyu tutacak şekilde tasarlanabilir. Tüm bu çözümler yüzey akışını azaltabilir, taşkın etkilerini hafifletebilir ve yeraltı suyunun beslenmesini artırabilir. Ayrıca bu çözümler yağmur suyunun içilebilir olmayan kullanımlar için toplanması ve kullanılmasıyla tamamlanırsa, içme suyu kaynakları üzerindeki baskı azaltılarak su verimliliği hedefleri karşılanabilir.

Yukarıda bahsedilen suya duyarlı kentsel tasarım paradigması ve sürdürülebilir kentsel drenaj sistemleri birçok AB politikası ve stratejisinde önemli uyum önlemleri olarak vurgulanmaktadır. AB tarafından finanse edilen projelerde doğa temelli çözümler ve kentsel yeşil altyapı arasında ilişki kurulmaktadır. Suya duyarlı kentsel tasarım yaklaşımlarının özel mülkiyet tarafından uygulanmasında önemli bir başarı faktörü finansman desteğidir. Hükümetler şehirlerde su yönetimini ve kullanımını iyileştirmeye yönelik yatırımları sübvansiyonla desteklemektedir. Örneğin, Almanya-Bremen’de yağmur suyunun içme dışı amaçlarla evsel kullanımı, Federal Devlet tarafından sağlanan bir yatırım sübvansiyonu ile teşvik edilmiştir.

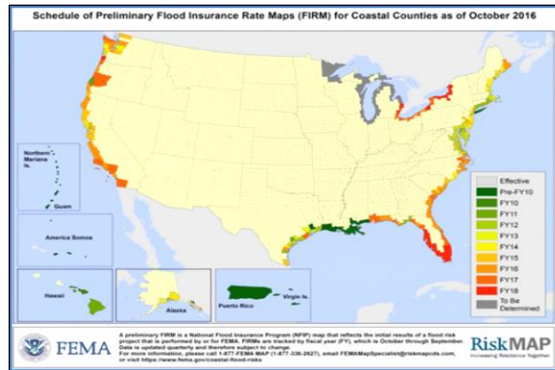
3.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde havza planlamasının 1930larda ilk örneği Tennessee Valley Projesi'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nde su kaynaklarının havza bazında korunmasına yönelik havza yönetim planlarının hazırlanması konusu günümüzde "Ulusal Çevre Koruma Ajansı" (EPA-Environmental Protection Agency) sorumluluğundadır. Bu ajansa bağlı olarak su havza birimleri kurulmuştur. Ulusal Çevre Koruma Ajansı "Su Havzası Planlarının Geliştirilmesi El Kitabı" vb. dokümanlarla, her havzaya özgü havza yönetim planlarının hazırlanmasına ve güncellenmesine yönelik adımları tarif ederek karar vericilere, yerel yönetimlere, kullanıcılara vb. tüm paydaşlara rehberlik etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı iklim koşullarına sahip alt bölgeler belirlenmiştir (Şekil 13). Bu bağlamda farklı alt bölgelerde su kullanımına yönelik hassasiyetleri belirleyen yaklaşımlar geliştirilmektedir. Bu rehberler iklime duyarlı yaklaşımlara öncülük etmek amacıyla su konusunda su verimliliği, su kalitesi güvenliği, taşkın risk yönetimi, kuraklık, su temini ve yağmur suyu yönetimi vb. konuları içermektedir. Ayrıca Ulusal Çevre Koruma Ajansı tarafından bu süreçte edinilmiş tecrübelerden faydalanarak geliştirilen "En İyi Yönetim Uygulamaları" (Best Management Practices) rehber kitaplarının paylaşılması ile uygulayıcılara destek sunulmakta ve süreç izlenmektedir (EPA, 2023).

Şekil 13: ABD'nin İklim Alt Bölgeleri (EPA-Ulusal Çevre Koruma Ajansı, 2023). Yazar tarafından tercüme edilmiştir.

ABD'de "yeşil altyapı" uygulamaları iklim değişikliği ile mücadelede su havzaları yönetimini desteklemektedir. Ulusal Çevre Koruma Ajansı'nın resmî web sayfasına göre yeşil altyapı; "bitki veya toprak sistemleri, geçirgen kaldırım veya diğer geçirgen yüzeyler veya alt tabakalar, yağmur suyu hasadı ve yeniden kullanımı veya yağmur suyunu depolamak, sızdırmak veya buharlaştırmak ve kanalizasyon sistemlerine veya yüzey sularına akışı azaltmak için peyzaj düzenlemesi kullanan önlemler yelpazesi" olarak tanımlanmış ve "Su Altyapısı İyileştirme Yasası" 2019 yılında yürürlüğe konmuştur (EPA, 2024).

Şekil 14: Kıyı Yerleşmelerinde Sel Sigortalama Oranı Haritalarından Örnek (FEMA, t.y.).

Ulusal ölçekte sel riskinin önlenmesine yönelik çalışmalar Federal Acil Durum Ajansı (FEMA-Federal Emergency Management Agency) sorumluluğundadır. FEMA “*Ulusal Sel Sigortalama Programı*” kapsamında başta vatandaşlar olmak üzere tüm paydaşları bu konuda bilinçlendirme ve sigortalama çalışmalarını yürütmektedir. Bu bağlamda ulusal, bölgesel, yerel kurumlar, vatandaşlar vb. aktörlerle interaktif iletişim içinde mekânsal planlamayı yönlendirecek sel/taşkın risk haritalarını, sel/taşkın sigorta haritası ve taşkın yönetim planlarını hazırlamaktadır (Şekil 14). Bu çalışmalar internet ortamında herkesin erişimine açıktır.

3.3. Avustralya

Avustralya’da sınırlı su kaynaklarının yönetiminde köklü bir geçmişe sahip olan “Ulusal Su Komisyonu” havza ölçeğinde “*entegre su döngüsü yönetimi*” üzerinde durmaktadır. Avustralya’da su kaynaklarının yönetiminde hükümetin tüm kurumları ile iş birliği içinde çalışılmaktadır. Entegre su döngüsü yönetimi; su temini, kanalizasyon ve yağmur suyunun entegrasyonunu öngörmektedir. Kentsel alanlara bağlı olan su, arazi ve ilgili kaynakların (enerji kullanımı dahil) koordineli planlanmasını, geliştirilmesini ve yönetimini kapsamaktadır (Australian Government, 2024).

Avustralya’da suyla ilgili hükümet ve uygulayıcıların kapasitesini artırmak amacıyla farklı devlet kurumlarının iş birliği ile 2006 yılında oluşan “*New Waterways*” programı suya duyarlı kentsel tasarım yaklaşımını önemseyen ele alış içinde entegre su döngüsünün yönetimi ile kentsel gelişme çalışmalarının bütünleştirilmesini amaçlamaktadır. 2014 yılında dernekler yasası kapsamında kurulan program suya duyarlı kentsel tasarım ilkelerinin yapı çevrede uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu ele alış içerisinde üst ölçekli çalışmalarla tutarlı bir şekilde alt ölçeklerde suya duyarlı yapı çevrenin gelişmesi istenmektedir (New Waterways, 2024) (Şekil 15).

Şekil 15: Entegre Su Yönetimi ve Suya Duyarlı Kentsel Tasarım (New Waterways, 2024).

(a)

(b)

(c)

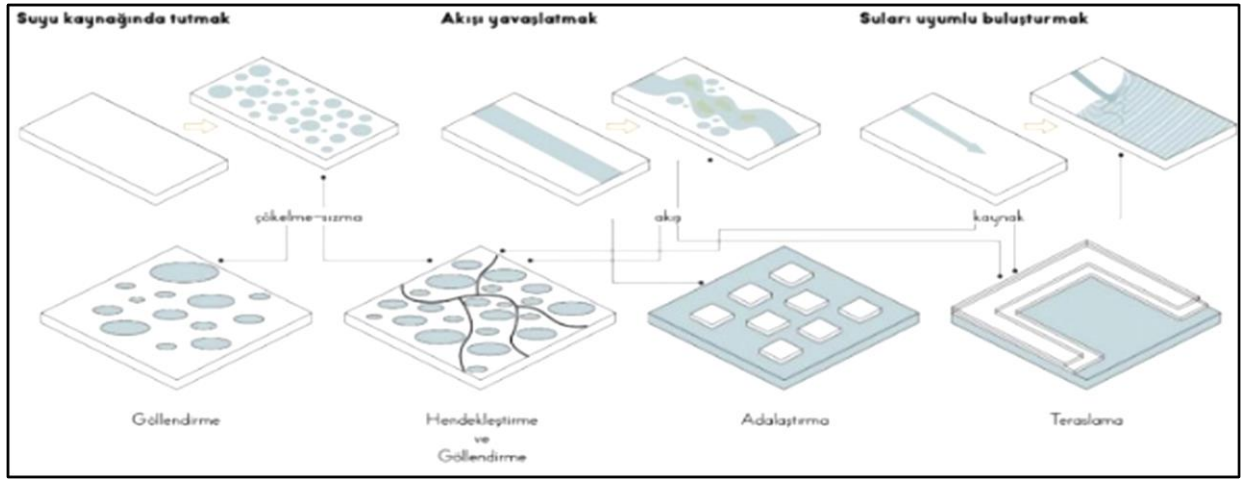
Fotoğraf 4 a-b-c: New Waterways Uygulamalarından Örnekler (New Waterways, 2024).

New Waterways (2024) programı suya duyarlı kentsel tasarım çalışmalarında aşağıdaki hedeflerin uygulanması yoluyla daha iyi kentsel su yönetimi sonuçlarına ulaşmayı amaçlamaktadır. Bunlar:

1. Su kaynaklarını korumak veya iyileştirmek amacıyla su havzalarını yönetmek,
2. Su kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlamak,
3. İnsan hayatı ve malına yönelik riskleri yönetmek,
4. Ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin belirlenmesi ve sürdürülmesini sağlamaktır.

3.4. Çin

Giderek artan sel afeti ile baş edebilmek için, 2013 yılında Çin’de öneri olarak sunulan “Sünger Şehirler” konsepti içerisinde kentsel su havzalarının korunması, su kalitesinin iyileştirilmesi ve su hasadı konularını barındırmaktadır (SUEN,2021).

Şekil 16: Sünger Şehir Teknikleri (SUEN, 2021, S.14).

Yağmursuyu yönetiminde doğa temelli çözümler şehir planlama ve peyzaj planlama disiplinlerinin ortak çalışma alanına girmektedir. Yağmur suyunun doğal hidrolojik döngüsünü gerçekleştirmesine imkân tanıyan suya duyarlı yaklaşımlarla yer üstü ve yer altı sularının beslenmesi, su verimliliğinin artırılması ve sel ve taşkın riskinin minimize edilmesine yönelik peyzaj planlama çalışmaları son derece önem taşımaktadır. Uygun peyzaj elemanlarının seçimi, geçirimli yüzeylerin artırılması ve yağmur suyu hasadı ile kentsel alanlarda suyun akışı yavaşlatılarak çevreye yayılmasını engellemek mümkündür (Şekil 16). İklim değişikliğine uyum sürecinde yöreye uygun kurakçıl peyzaj elemanlarının seçilmesi gerekmektedir.

(a)

(b)

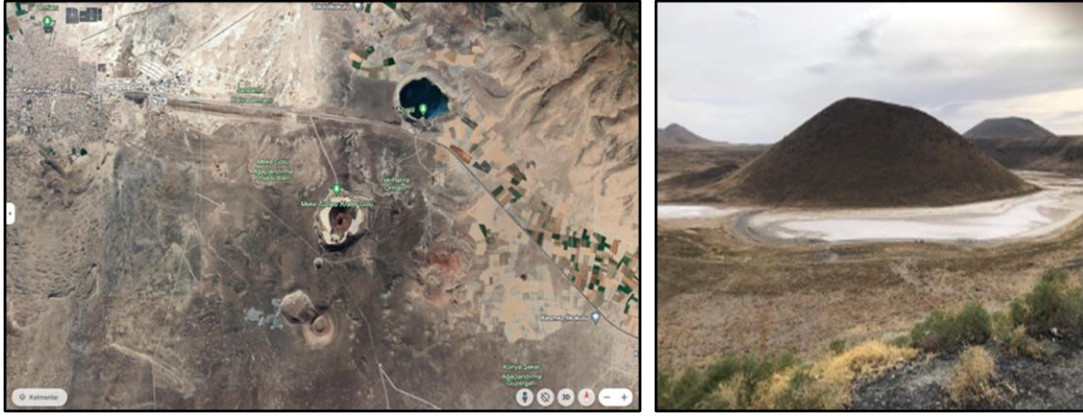
(c)

Fotoğraf 5a: Qnuli Yağmur Suyu Parkı, Fotoğraf 5 (b-c): Haikou Meishe Nehri (Göncüoğlu, B., 2023).

Kentlerde yağmur bahçeleri oluşturmak veya bir konut kompleksinin yakınında bir sulak alan oluşturmak vb. ilkelerle tasarlanan açık ve yeşil alanların varlığı su yönetimi yanı sıra kentsel ısı adalarının oluşmasını engelleme ve iklim değişikliği ile mücadelede önemlidir. Aynı zamanda çeşitli açık ve yeşil alanların oluşturulması kentte yaşayanlar için çeşitli yaşam alanları ve daha temiz hava, su vb. doğal kaynaklardan faydalanma imkânı sunmaktadır (Fotoğraf 5 a-b-c).

4. Türkiye’de Su Kaynaklarında Yaşanan Başlıca Sorunlar

Türkiye’de iklim değişikliğinin etkilerinin yanı sıra nüfus artışı, kentleşme, evsel, endüstriyel, tarım vb. tüm sektörlerde suyun aşırı ve yanlış kullanımı sonucu ulusal ve uluslararası öneme sahip su kaynakları ve sulak alanlar korunamamaktadır (Fotoğraf 6 a-b).

(a)

(b)

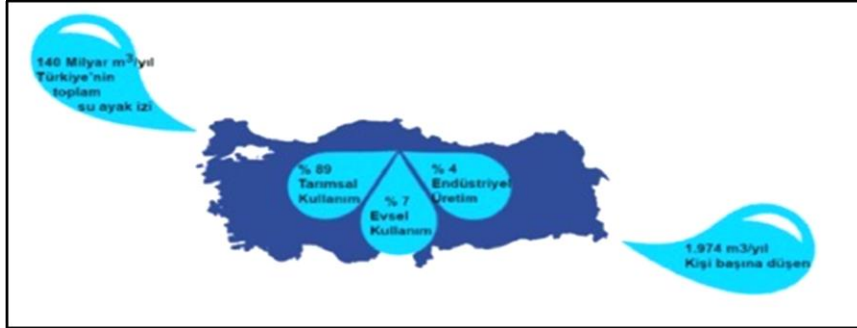
Fotoğraf 6 (a): Konya’da Kuruyan Meke Gölü-Ramsar Sulak Alanı Hava Fotoğrafı (Google Earth Haritalar, 2024). **Fotoğraf 6 (b):** Meke Gölü (Yazar tarafından çekilmiştir, 2 Kasım 2023).

Türkiye’nin en büyük tarım ovalarından biri olan Konya kapalı havzasında günümüzde ağırlıklı olarak fazla su ihtiyacı duyan şekerpancarı, mısır vb. ürünler yetiştirilmektedir. Konya’nın Karapınar ilçesinde tarımsal üretim için yeraltı suyunun aşırı ve kontrolsüz çekilmesi sonucu oluşan obrukların sayısı giderek artmaktadır (Fotoğraf 7). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2024 yılında hazırlanan “İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)” raporuna göre; tarımda Şanlıurfa (%9,56) ve Konya (%9,10) ve Adana (%7,44) oranları ile en fazla sulama alanına sahip illerdir. Bu illerde sulama alanları 250.000 ha’ın üstündedir. İklim değişikliğine uyum bağlamında tarımsal ürün deseni yeniden gözden geçirilmeli, akıllı ve bilinçli sulama yöntemlerine geçilmelidir.

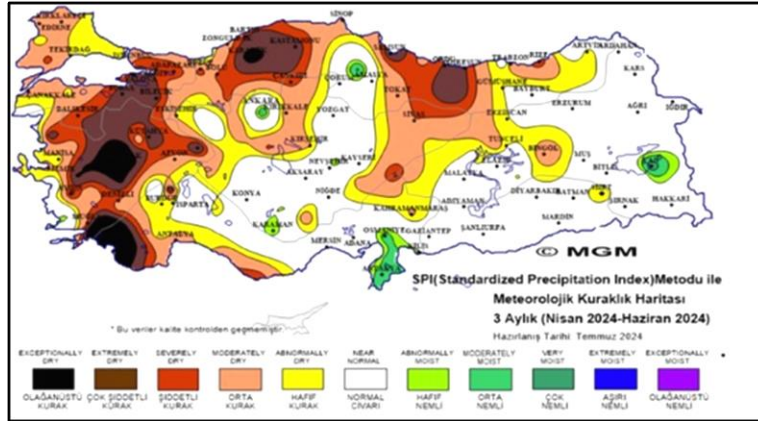
Fotoğraf 7: Konya’nın Karapınar İlçesinde Obruk (Yazar tarafından çekilmiştir, 2 Kasım 2023).

Türkiye'nin toplam su ayak izi 140 milyar m³/yıl'dır. Toplam su ayak izinin % 89'unu tarım sektörü, % 7'sini evsel su kullanımı ve % 4'ünü endüstriyel üretim oluşturmaktadır (WWF, 2014) (Şekil 17). 2023 yılında "Ulusal Su Seferberliği" ilan edilmiş olup Tarım ve Orman Bakanlığı koordinasyonunda başta tarım sektörü olmak üzere tüm sektörlerde suyun verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

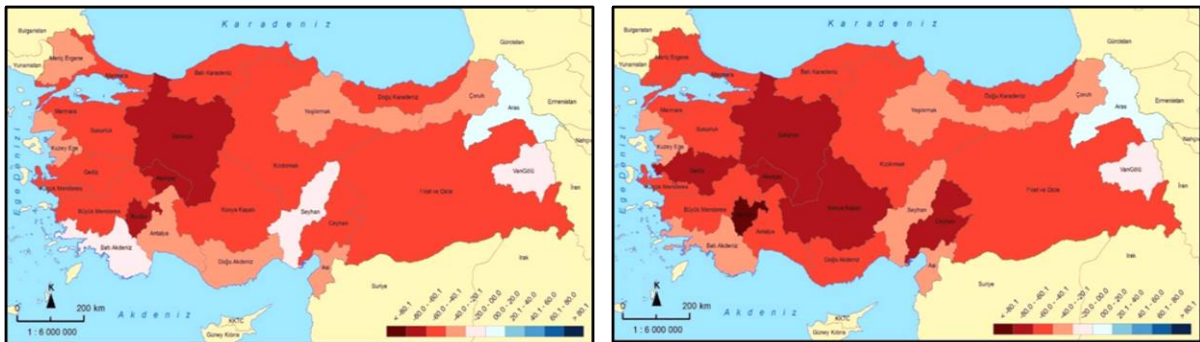

Şekil 17: Türkiye'nin Su Ayak İzi (WWF, 2014 verileri Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023 içinde)

Yarı-kurak iklime sahip Türkiye'de iklim değişikliğine bağlı yağış rejimlerinde azalma ve aşırı sıcak havaların yaşanması sebebiyle kuraklık giderek artmaktadır (Şekil 18). Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2016 yılında Türkiye geneline yönelik (2015-2040) ve (2040-2070) yılları için hazırlanan iklim projeksiyonlarına göre tüm Türkiye'de su stresi artacaktır (Şekil 19).

Şekil 18: Nisan 2024-Haziran 2024 Meteorolojik Kuraklık Haritası (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024a).

(2015-2040)

(2040-2070)

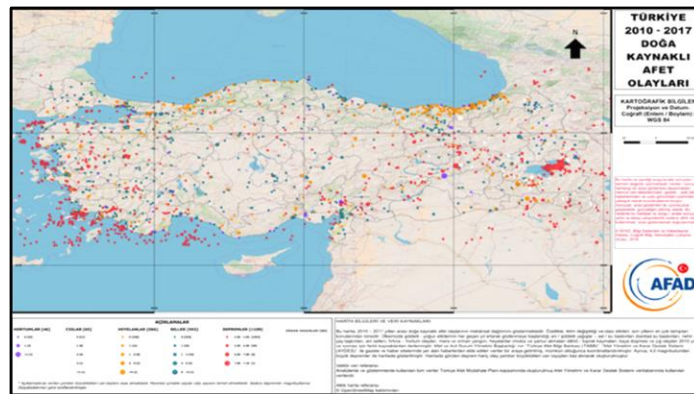
Şekil 19: İklim Projeksiyonlarına Göre Havzalardaki Su Durumu (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2016).

Türkiye’de 2022 yılında su kaynaklarından 19,2 milyar m³ su çekilmiştir. 2022 yılında tatlı su kaynaklarından çekilen suyun %80,3’ü belediyeler, %8,6’sı imalat sanayi işyerleri, %4,7’si köyler, %4,9’u maden işletmeleri ile OSB’ler ve %1,5’i termik santraller tarafından temin edilmiştir (TÜİK, 2023). TÜİK’ in 2024 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Türkiye nüfusu 2023 yılında 85 milyon 372 bin 377 kişiye yükselmiştir. Nüfusun % 93’ü il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Nüfusun % 67,9’u yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ikamet etmektedir. Kentsel alanlar su tüketiminin en yoğun olduğu ve aynı zamanda kirlilik vb. sorunlara en fazla sebebiyet veren alanlardır.

Fotoğraf 8: İstanbul’un Hava Fotoğrafı (Google Earth Haritalar, 2024a).

Marmara Havzası’nda İstanbul, Bursa, Kocaeli başta olmak üzere ülke ekonomisi açısından önemli sanayi alanlarını barındıran ve kentsel nüfusun yüksek ve yoğun olduğu büyükşehirler yer almaktadır. Uzun yıllar havzadaki su kaynaklarında evsel, endüstriyel atıklar ve deniz ulaşımı nedeniyle kirlilik yaşanmaktadır. Son yıllarda iklim değişikliğinin etkisiyle Marmara Denizi’nin su ısısının artmasından dolayı deniz biyolojisi değişmiş, mülaj sorunu gündeme gelmiştir. Ülkenin en büyük metropolü olan İstanbul 1990lı yıllardan itibaren II. ve III. Köprü ve bağlantı yollarının yapımı sebebiyle doğu-batı ve kuzey yönünde kent çeperlerine doğru hızla yayılmaya devam etmektedir. Günümüzde yaklaşık 16 milyon nüfusun yaşadığı İstanbul metropolünün kentsel gelişme sürecinde kent çeperlerinde yer alan su havzaları, orman alanları, dere yatakları vb. hassas ekosistemler üzerinde yapılaşma baskısı daha da artmaktadır (Fotoğraf 8).

Şekil 20: Türkiye 2010-2017 Doğa Kaynaklı Afet Olayları (AFAD, 2018).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından 2023 yılında yayımlanan “2022 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirme Raporu” na göre; 2022 yılında ülkemizi etkileyen meteorolojik karakterli doğa kaynaklı afetler içinde şiddetli yağış/sel (%33,5), fırtına (%21,3) ve dolu afeti (%18,5) olarak yüksek oranlardadır. İklim değişikliğinin yağış ve hidrolik döngü üzerinde önemli etkileri bulunması nedeniyle son yıllarda

ülke genelinde ani yağışlar sebebiyle su baskını, sel ve taşkın vb. afetlerin sayısı özellikle kentsel alanlarda artmaktadır (Şekil 20). Kentsel alanlarda geçirimsiz yüzeylerin artması, toprak ve bitki örtüsünün azalması sebebiyle yağmursuyu yeraltı sularına karışmamakta, eğimli alanlarda ivme kazanarak çok daha hızla akışa geçmekte ve sel ve taşkın afet riskini artırmaktadır. Yağmursuyu ve atık suyun bir arada toplandığı sistemlerde teknik alt yapının yetersiz kalması sebebiyle de su baskınları yaşanabilmektedir. Yaşanan maddi ve manevi kayıpların azaltılmasına yönelik “yağmur suyu yönetimi” önem kazanmaktadır.

4.1. Türkiye’de İklim Değişikliğine Uyum Bağlamında Su Yönetimine Genel Bakış

Türkiye’de su kaynaklarına ilişkin en eski kanun 1926 yılında yürürlüğe giren *831 Sayılı Sular Hakkında Kanun*’dur. Günümüzde su kaynaklarının yönetimi konusunda başlıca kurum Tarım ve Orman Bakanlığı olmakla birlikte Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı ve ilgili müdürlükleri başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluş mevzuatın kendilerine tanımladığı yasal çerçeve içinde su yönetiminde yer almaktadırlar. Sınır aşan ve sınır oluşturan sular uluslararası sözleşmelere tabiidir. Büyükşehirlerde *5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu*’na göre su havzalarını korumak, içme suyu temin etmek, atık suları toplamak, arıtmak, uzaklaştırmak ve dere ıslahı görevi belediyelere bırakılmıştır.

Ülkemizde su yönetimi konuları ağırlıklı olarak 1954 yılında *6200 Sayılı Kanun*’a dayalı olarak kurulan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nce yürütülmektedir. Devlet Su İşleri tarafından Türkiye 25 havzaya ayrılmıştır. DSİ günümüzde Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı olarak çalışmaktadır. DSİ tarafından Havza Master Planları, Havza Koruma Eylem Planları vb. çalışmalar hazırlanmıştır. DSİ çalışmalarını iklim değişikliği ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde çağdaş metotlara göre uyarlamaktadır. DSİ 2010 yılı itibariyle AB Su Çerçeve Direktifi’ ne uyum konusunu içeren havza yönetim planlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalara başlamıştır.

17 Ekim 2012 tarihinde “*Su Havzalarının Korunması ve Havza Yönetim Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Yönetmelik*” yürürlüğe girmiştir. 20 Mart 2012 tarihinde “*2012/7 Sayılı Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu Hakkında Başbakanlık Genelgesi*” ile “*Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu*” kurulmuştur. 2014 yılında “*Ulusal Havza Yönetim Strateji Belgesi (2014-2023)*” yayımlanmıştır. 08 Ocak 2019 tarihinde “*Havza Yönetimi Merkez Kurulu, Havza Yönetim Heyetleri ve İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurullarının Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ*” ile havza ve il ölçeğinde kurumsal yapılanma oluşturulmuştur. 2019 yılında “*Ulusal Su Planı (2019-2023)*” hazırlanmıştır. 29.11.2023 tarihli ve 32384 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile başkanlığını Tarım ve Orman Bakanlığı’nın yürüteceği “*Ulusal Su Kurulu*” kurulmuştur.

Türkiye’de *4373 Sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu* 1943 yılından itibaren yürürlükte. Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı DSİ Taşkın Kontrol Dairesi Başkanlığı sel ve taşkın konusunda faaliyetlerini yürüten başlıca birim olarak karşımıza çıkmakta olup, Bakanlığın diğer ilgili birimleriyle iş birliği içinde çalışmaktadır. AB tarafından havza bazında yapılacak planlarda iklim değişikliğinin muhtemel sonuçlarından olan taşkın ve kuraklık ihtimallerinin de dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. AB uyum sürecinde AB taşkın risk yönetim planlarının entegre nehir havzaları yönetim planlarına uyumlu hazırlanması gerekliliği ülkemizde kabul görmüş olup, AB destekli ilk pilot proje alanı olarak Yeşilirmak havzası için 2015 ve Antalya Havzası için 2016 yılında taşkın yönetim planları hazırlanmıştır. 12 Mayıs 2016 tarihinde de “*Taşkın Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Yönetmelik*” Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetim Genel Müdürlüğü (2024) resmî web sayfasından edinilen bilgilere

göre 24 adet havzaya ilişkin taşkın yönetim planları hazırlanmıştır.

Günümüzde ülkemizde doğal afetler sonucu yaşanan maddi ve manevi kayıpların artmasıyla birlikte, afet risk yönetimine ilişkin yasal ve yönetsel yapı revize edilmeye başlanmıştır. 18/5/2012 tarihinde “6305 Sayılı Afet Sigortaları Kanunu”, 31/5/2012 tarihinde “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun”, 24/02/2022 tarihinde “Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği”, 9 Eylül 2006 tarihinde “2006/27 nolu Dere Yatakları ve Taşkınlarla ilgili Başbakanlık Genelgesi”, 20 Şubat 2010 tarihinde “2010/5 nolu Akarsu ve Dere Yataklarının Islahı Hakkında Başbakanlık Genelgesi” Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 31 Ağustos 2017 tarihinde “Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı Genelgesi” ve 4 Mayıs 2023 tarihinde “Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı Genelgesi” Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından “Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)” hazırlanmıştır.

Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde yapılan uluslararası toplantılarda ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele konusunu gündemlerine almaları istenmektedir. Bu bağlamda 2012 yılında “Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)” hazırlanmıştır. Paris Anlaşması 6 Ekim 2021 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ nde onaylanmış, 7 Ekim 2021 tarihinde 7335 Sayılı Kanun ile Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 29 Ekim 2021 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın ismi “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir. Daha önceleri Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı çalışan ve sel kontrolüne yönelik destek çalışmalar yürüten Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü 2021 yılında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na bağlı kuruluşlar arasına dahil edilmiştir. İklim Değişikliği Başkanlığı ise Bakanlığa bağlı kuruluş olarak oluşturulmuştur. Bakanlık tarafından 2024 yılında “İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)” hazırlanmıştır. Bu çalışmada iklim değişikliğine uyum sürecinde su yönetimine ilişkin stratejiler, eylemler ve sorumlu kurum ve kuruluşlar vd. aktörler belirlenerek, göstergelerin izlenmesine yönelik bir yol haritası oluşturulmuştur.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nca yağmursuyu yönetimine ilişkin önemli düzenlemeler yapılmıştır. 23 Haziran 2017 tarihli ve 30105 Sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan “Yağmursuyu Toplama, Depolama ve Deşarj Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Bakanlıkça yağmursuyu hasadına ilişkin yapılan düzenleme ile 3 Temmuz 2017 tarihinde Resmî Gazete’ de yayımlanan “Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’ nin 57. maddesinin 7. Fıkrasına a bendine ek olarak: “2000 m²’den büyük parsellerde yapılacak yapılarda mekanik tesisat projesine; çatı yüzeyi yağmur sularının, tabii zemin altında tesis edilecek yağmursuyu toplama tankında toplanması, gerekmesi halinde filtre edilerek yeniden kullanılması amacıyla yağmursuyu toplama sistemi projesi de eklenir. İlgili idarelerce daha küçük parsellere ilişkin de zorunluluk getirilebilir” olarak belirtilmektedir. Bu yönetmeliklerle yağmur suyunun ayrı şekilde toplanması ve deşarj edilmesine yönelik düzenleme yapılması önem taşımakla birlikte, yerleşmelerde yağmursuyu yönetimini daha kapsamlı bir şekilde ele alan ve “sürdürülebilir kentsel drenaj sistemleri” ile “yeşil altyapı” yaklaşımlarının entegrasyonunun sağlanmasına yönelik yasal çerçeve ve kurumsal kapasite geliştirilmelidir. İstanbul, Ankara, İzmir Büyükşehir Belediyeleri bu yönetmelikleri uygulayan ilk şehirler olmakla birlikte, İzmir Büyükşehir Belediyesi 2022 yılından itibaren “sünger şehir” konsepti üzerinde çalışmaya başlayan ilk örnektir.

5. Sonuç

Su kaynaklarının yönetimi ile ilgili ülkemizde çok sayıda kanun, kararname, yönetmelik ve genelgeler bulunmakla birlikte, mekansal planlama mevzuatı ile entegrasyonu tam olarak kurulamamıştır. Ayrıca planlama mevzuatımızdaki eksikler, yönetim yapısındaki eşgüdümsüzlük, yetki karmaşası, kurum-kuruluşlar arası iletişimsizlik ve veri tabanı eksikliği gibi unsurları bulunduran kentleşme sürecinde

başta su kaynakları olmak üzere doğal kaynaklarımız korunamamıştır.

Ülkemizde son yıllarda uluslararası sözleşmeler ışığında iklim değişikliğine ve AB'ne uyum sürecinde mevzuatta ve kurumsal yapıda düzenlemelerin ve güncel çalışmaların yapılması olumlu gelişmelerdendir. İklim değişikliğine uyum ve su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimine ilişkin önemli adımlar atan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı başta olmak üzere tüm kurumların çalışmalarının tutarlılığı ve üst ölçekten alt ölçeye dek sektörel ve mekânsal planlama çalışmalarına entegrasyonu katılımcı süreçlerle sağlanmalıdır.

Türkiye'de iklim alt bölgelerine göre güncel iklim projeksiyonları ve havza ölçeğinde su ayak izi hesaplamaları ile hassasiyetler, etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılmalı, veri paylaşımı sağlanarak yerel iklim değişikliği eylem planları hazırlanmalıdır. Bu çalışmalar ışığında yerele özgü doğa temelli çözümler üreten ve teknik altyapı arasında ilişki kuran "suya duyarlı kentsel planlama ve tasarım" çalışmalarının ilgili disiplinlerden uzmanlar, kurum-kuruluşlar ve toplum iş birliği içinde hazırlanarak, kamunun finans desteği ile teşvik edilerek uygulanması elzemdir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

831 Sayılı Sular Hakkında Kanun. (1926). T.C. Resmî Gazete, 368. 28 Nisan 1926. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=831&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

2006/27 nolu Dere Yatakları ve Taşkınlarla ilgili Başbakanlık Genelge. (2006). T.C. Resmî Gazete, 26284. 09 Eylül 2006. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060909-3.htm>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

2010/5 nolu Akarsu ve Dere Yataklarının Islahı Hakkında Başbakanlık Genelgesi. (2010). T.C. Resmî Gazete, 28444. 20 Şubat 2010. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/02/20100220-17.htm>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

2012/7 Sayılı Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu Hakkında Başbakanlık Genelgesi. (2012). T.C. Resmî Gazete, 28239. 20 Mart 2012. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-9.htm>. Erişim Tarihi: 15.07.2024.

4373 Sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu. (1943). T.C. Resmî Gazete, 5310. 14 Ocak 1943. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.4373.pdf>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). T.C. Resmî Gazete, 25531. 23 Temmuz 2004. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

6200 Sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nce Yürütülen Hizmetler Hakkında Kanun. (1953). *T.C. Resmî Gazete*, 8592. 18 Aralık 1953. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6200&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

6305 Sayılı Afet Sigortaları Kanunu. (2012). *T.C. Resmî Gazete*, 28296. 18 Mayıs 2012. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6305.pdf>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun. (2012). *T.C. Resmî Gazete*, 28309. 31 Mayıs 2012. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

7335 Sayılı Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. (2021). *T.C. Resmî Gazete*, 31621. 07 Ekim 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211007-7.pdf>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği. (2022). *T.C. Resmî Gazete*, 31760. 24 Şubat 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5211&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

Australian Government. (2024). *Water Agencies*. Department of Climate Change, Energy, The Environment and Water. <https://www.dcceew.gov.au/water/policy/policy/water-agencies>. Erişim Tarihi: 10.06.2024.

BBC News-Türkçe. (2015, 25 Şubat). Kaybolan Göl Aral’ın Hikayesi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150225_gch_aral_denizi. Erişim Tarihi: 06.06.2024.

BM-Birleşmiş Milletler Türkiye. (2015). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023). *T.C. Resmî Gazete*, 32384. 29 Kasım 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231129-17.pdf>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033) Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (2023). *T.C. Resmî Gazete*, 32180. 4 Mayıs 2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/05/20230504-6.pdf>. Erişim Tarihi: 03.06.2024.

Donatti, C. I., Nicholas, K., Fedele, G., Delforge, D., Speybroeck, N., Moraga, P., Blatter, J., Below, R., & Zvoleff, A. (2024). Global hotspots of climate-related disasters. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 104488. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104488>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

EU-European Union-Climate ADAPT. (2024). *Adaptation Option-Water sensitive urban and building design*. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/adaptation-options/water-sensitive-urban-and-building-design>. Erişim Tarihi: 01.07.2024.

EU-European Union-Water. (t.y.). *Water Framework Directive*. Directorate-General for Environment. https://environment.ec.europa.eu/topics/water/water-framework-directive_en. Erişim Tarihi: 01.07.2024.

EM-DAT-The International Disaster Database, Center for Research on the Epidemiology of Disasters. (2024). *2023 Disasters in Numbers.* https://files.emdat.be/reports/2023_EMDAT_report.pdf. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

EPA-United States Environmental Protection Agency. (2024). *Green Infrastructure.* <https://www.epa.gov/green-infrastructure>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

EPA-United States Environmental Protection Agency. (2023). *Water Sense at Work, Best Management Practices for Commercial and Institutional Facilities.* https://www.epa.gov/system/files/documents/2023-05/watersense-at-work_Section_1.1_Intro.pdf. Erişim tarihi: 02.07.2024.

Euronews. (2024). İngiltere’de Henk Fırtınası’nda nehirler ve kanallar taşı, 300’den fazla sel oldu. © Jamie Lashmar/PA. <https://tr.euronews.com/2024/01/06/ingilterede-henk-firtinasinda-nehirler-ve-kanallar-tasti-300den-fazla-sel-oldu>. Erişim Tarihi: 06.06.2024.

Euronews. (2024a). Afganistan’da sel: 300’den fazla kişi öldü; binden fazla ev yıkıldı. © Mehrab Ibrahim/Copyright 2024 The AP. <https://tr.euronews.com/2024/05/11/afganistanda-sel-300den-fazla-kisi-oldu-binden-fazla-ev-yikildi>. Erişim Tarihi: 06.06.2024.

Euronews. (2024b). Çin’in büyükşehirlerinin neredeyse yarısı her yıl 3 milimetre batıyor. © AP/Chinatopix. <https://tr.euronews.com/2024/04/19/cinin-buyuk-sehirlerinin-neredeyse-yarisi-her-yil-3-milimetre-batiyor>. Erişim Tarihi: 06.06.2024.

FEMA-An official website of the U.S. Department of Homeland Security. (t.y.). <https://www.fema.gov>. Erişim Tarihi: 05.05.2017.

Google Earth Haritalar. (2024). [Meke Gölü]. <https://earth.google.com/web/search/meke+g%C3%B6l%C3%BC/@37.69067742,33.6>. Erişim Tarihi: 02.07.2024.

Google Earth Haritalar. (2024a). [Marmara Havzası] <https://earth.google.com/web/@41.10441594,28.80252357,140.59184809a,208338.18804469d,35y,0h,0t,0r>. Erişim Tarihi: 02.07.2024.

Göncüoğlu, B. (2023). Çin’de Su Krizi ve Sel Baskını ile Mücadelede Yeni Bir Metod: Sünger Şehirler. *Arkitera Dergisi.* <https://www.arkitera.com/haber/cinde-su-krizi-ve-sel-baskini-ile-mucadelede-yeni-bir-metod-sunger-sehirler/>. Erişim Tarihi: 12.06.2024.

GWP-Global Water Partnership. (t.y.). *Dublin-Rio Principles.* <https://www.gwp.org/contentassets/05190d0c938f47d1b254d6606ec6bb04/dublin-rio-principles.pdf>. Erişim Tarihi: 01.06. 2024.

Havza Yönetimi Merkez Kurulu, Havza Yönetim Heyetleri ve İl Su Yönetimi Koordinasyon Kurullarının Teşekkülü, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Tebliğ. (2019). *T.C. Resmî Gazete, 30659.* 18 Ocak 2019. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190118-8.htm>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

Hoyer, J. D, Dickhaut, W., Kronawitter, L., Weber, B. (2011). *Water Sensitive Urban Design-Principles and Inspiration for Sustainable Stormwater Management in the City of the Future.* Projectreport. 018530 -SWITCH Sustainable Water Management in the City of the Future-Integrated Project Global Change and Ecosystems. https://www.hcu-hamburg.de/fileadmin/documents/Research/Forschungsgruppen/REAP/WD_Publikationen/Hoyer_Dickhaut_Kronawitter_Weber_Manual_WSUD_2011.pdf. Erişim Tarihi: 04.06.2024

IPCC- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). 5. Assessment Report, Chapter 13: Sea Level Change. https://www.climatechange2013.org/images/report/WG1AR5_Chapter13_FINAL.pdf. Erişim Tarihi: 10.06.2024.

New Waterways. (2024). Water Sensitive Urban Design. <https://www.newwaterways.org.au/about-us/water-sensitive-urban-design/>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017). T.C. Resmî Gazete, 30113. 03 Temmuz 2017. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23722&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 06.07.2024.

Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik. (2012). T.C. Resmî Gazete, 28444. 17 Ekim 2012. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017-2.htm>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2017). T.C. Resmî Gazete, 30224. 28 Ekim 2017. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171028-9.htm>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

SUEN- Türkiye Su Enstitüsü. (2021). Suya Duyarlı Şehirler. Türkiye Su Enstitüsü Yayını. Yazar: Hayriye Eşbah Tunçer. <https://drive.google.com/file/d/1kddmp0iLt9FArIbcAXWr1EGnpyffA4wl/view>. Erişim Tarihi: 02.06.2024.

Taşkın Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Yönetmelik. (2016). T.C. Resmî Gazete, 29710. 12 Mayıs 2016. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160512-6.htm>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023). Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. İklim Değişikliği Dairesi Başkanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editor/dosya/file/eylem%20planlari/Iklim%20Degisikli gi%20Eylem%20Plani_TR.pdf. Erişim tarihi: 15.07.2024.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). Avrupa Birliği İklim Politikaları. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 3. Hazırlayan Nuran Talu. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://www.iklimin.org/moduller/abpolitikalari.pdf>. Erişim Tarihi: 07.08.2024.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). 2022 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi Raporu. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2022afet.pdf>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024). Habitat Konferansları. <https://habitat.csb.gov.tr/yeni-kentsel-gundem-new-urban-agenda-i-5733>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024a). Kuraklık Analizi Verileri. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx>. Erişim Tarihi: 12.07.2024.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024b). İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030). İklim Değişikliği Başkanlığı. <https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%>

[9Fine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan %202024-2030.pdf](#). Erişim tarihi: 15.07.2024.

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2018). *Türkiye 2010-2017 Doğa Kaynaklı Afet Olayları*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/23139/files/TR-A1-450DPI-AFETLER_2010_2017_09012018.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2024.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2016). *İklim Değişikliğinin Su Kaynaklarına Etkisi Projesi Nihai Raporu*. https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/iklim%20değişikliğinin%20su%20kaynaklar%20etkisi/iklim_NihaiRapor.pdf. Erişim Tarihi: 07.07.2024.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). *Ulusal Su Planı (2019-2023)*. <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DEN%C4%B0Z/ULUSAL%20SU%20PLANI.pdf>. Erişim Tarihi: 15.07.2024.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). *Su Verimliliği Seferberliği*. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://www.suverimliliği.gov.tr/su-verimliliği-seferberliği/>. Erişim Tarihi: 02.07.2024.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023a). *Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2033)*. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. https://suverimliliği.gov.tr/wp-content/uploads/2023/09/SU-VERIMLILIGI-STRATEJI-BELGESI-ve-EYLEM-PLANI_dikey_260923.pdf. Erişim Tarihi: 07.07.2024.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2024). *Taşkın Yönetim Planları*. Su Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Sayfalar/Detay.aspx?Sayfald=53>. Erişim Tarihi: 07.07.2024.

TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Su ve Atık su İstatistikleri-2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Su-ve-Atiksu-Istatistikleri-2022-49607>. Erişim tarihi: 01.07.2024.

TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları-2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2023-49684#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,9'unu%20ise%20kad%C4%B1nlar%20olu%C5%9Fturdu>. Erişim tarihi: 10.07.2024.

Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023) Kurul Kararı. (2014). *T.C. Resmî Gazete, 29050*. 4 Temmuz 2014. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140704-23.htm>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı Genelgesi. (2017). *T.C. Resmî Gazete, 30170*. 31 Ağustos 2017. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170831-16.pdf>. Erişim Tarihi: 13.07.2024.

UN-United Nations. (t.y.). *Conferences, Environment and Sustainable Development*, <https://www.un.org/en/conferences/environment>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.

UNDDR- United Nations Office for Disasters Risk Reduction. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030*. <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>. Erişim Tarihi: 05.06.2024.

UNDP-United Nations Development Programme. (2021). *UNDP's Climate Promise in Action in Asia and the Pacific*. <https://www.undp.org/asia-pacific/news/undps-climate-promise-action-asia-and-pacific>. Erişim tarihi: 21.06.2024.

- UNESCO-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2020).** *The United Nations World Water Development 2020- Water and Climate Change Report.* Digital Library. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372985.locale=en>. Erişim Tarihi: 02.07.2024.
- UN-Habitat. (2017).** *New Urban Agenda. HABITAT III- United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development Report.* <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.
- UN-Habitat-The United Nations Human Settlements Programme. (2024).** *Climate Change.* <https://unhabitat.org/topic/climate-change>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- UN-Water-The United Nations Water Programme. (t.y.).** *Water Facts.* <https://www.unwater.org/water-facts>. Erişim Tarihi: 02.06.2024.
- WMO-World Meteorological Organization. (2021).** *Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970–2019).* WMO-No. 1267. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/2021.09.20%20-%20WMO%20Atlas%201970-2019.pdf> . Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Yağmursuyu Toplama, Depolama ve Deşarj Sistemleri Hakkında Yönetmelik. (2017).** *T.C. Resmî Gazete,* 30105. 23 Haziran 2017. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170623-8.htm>. Erişim Tarihi: 16.06.2024.
- World Bank Group. (2024).** *Urban Population Datas.* <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>. Erişim Tarihi: 10.07.2024.
- WWF-Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı. (2014).** *Türkiye’nin Su Ayak İzi Raporu, Su Üretim ve Uluslararası İlişkisi.* http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/su_ayak_izi_raporweb.pdf. Erişim Tarihi: 01.06. 2024.

EXTENDED SUMMARY

Research Purpose:

The starting point of the study is *"the rapid depletion of water resources in Türkiye due to climate change, increasing population number, rapid urbanization and becoming one of the countries experiencing water stress according to international indicators"*. In the search for a solution to this problem, "water sensitive urban planning and design" practices emerge as innovative approaches in the light of international discussions and conventions. In this context, examples from European Union, the United States of America, Australia and China were examined.

The main purpose of the study is to reveal the necessity of developing "water sensitive urban planning and design" approaches in Türkiye, which integrally address the purposes of protecting and developing water resources, sustainable use, increasing efficiency and reducing the risks of natural disasters such as drought and flood due to climate change and to examine the implementation conditions within the existing legal and administrative structure.

Research Questions:

The study was developed based on three main questions.

1. What are the current approaches to water management in the context of adaptation to climate change in Türkiye and the issues seeking solutions?
2. What should be the content of water management, planning and design approaches in solving the problems especially in cities?
3. Are there conditions for the implementation of "water sensitive urban planning and design" approaches within the legal and administrative structure in Türkiye?

Literature Review:

The first Environmental Conference was organized by the United Nations in Stockholm on 5 June 1972 to address the increasing environmental problems in the world. After the Stockholm Conference, the United Nations Environment Program (UNEP) was established under the United Nations in 1972. The UN has assumed an important role with the scientific meetings and studies it has organized for the solution of environmental problems on a global scale. In 1992, the UN organized the "International Conference on Water and Environment" in Dublin. The principles agreed upon at the end of this Conference were adopted at the United Nations Conference on Environment and Development held in Rio de Janeiro in 1992 and named as *"Dublin-Rio Principles"*. Thus, the necessity of integrated management of water resources, which are the basic source of life for all living things, at the basin scale with a holistic approach has been recognized on an international scale. Water is one of the strategically important natural resources of our world. Since it interacts with air, soil, and other components of the natural structure within the hydrological cycle, water is also a strategic resource that is prioritized for the protection of the entire natural environment. Another important reason why water is prioritized in the fight against environmental problems and climate change is that it interacts with other important socio-economic sectors.

As sustainability thresholds are increasingly being pushed and the negative impacts of climate change are felt all over the world, nature-based approaches have started to be emphasized. Although climate change varies according to geographical characteristics, many problems such as increasing urban heat effects, drying up of water resources, increasing the risk of flash floods, rising sea levels, etc. can come to the agenda. When the experiences of developed countries are examined; "water basins" stand out as priority and strategic units in ensuring sustainable development, combating climate change, protecting natural resources in an integrated manner on a regional scale, at the same time ensuring the balance of utilization and protection from natural risks.

At the Sustainable Development Summit organized by the United Nations in New York in 2015, country leaders came together and adopted the 17-point Sustainable Development Goals until 2030. Following the Environmental Conferences organized by the UN, HABITAT I was held in Vancouver in 1976, HABITAT II in Istanbul in 1996 and HABITAT III in Kito, the capital of Ecuador, in 2016. "New Urban Agenda" was discussed at the HABITAT III meeting. As the first UN Conference organized after the Sustainable Development Goals in 2015, the Paris Climate Talks COP21 and the Sendai Disaster Risk Reduction framework, Habitat III is important in terms of bringing these issues to the new urban agenda and discussing the impacts of the decisions in these documents on urban areas.

In the 2019 United Nations Water Report, it is noted that water is the common and intersection point of "Sustainable Development Goals (Agenda 2030)", "Climate Change (Paris Agreement)" and "Disaster Risk Reduction (Sendai Framework)". Planning and management of water resources has become extremely important. Today, "*water-sensitive urban planning and design*" approaches that support "integrated basin management" studies, which have become extremely important in order to adapt to climate change on a global scale, to protect and increase the efficiency of water resources, and to reduce drought and flood disaster risks, especially in spatial applications, are emerging as innovative planning approaches in developed countries.

When the world examples (European Union practices, United States of America, Australia, and China) are examined; it can be said that they have common principles for the purpose of managing water basins to protect or improve water resources, ensuring efficient use of water resources, managing risks to human life and property, and ensuring economic, social, and cultural sustainability. Producing nature-based solutions such as stormwater management, sustainable urban drainage systems, creation of green infrastructures, landscape planning and design integrating them with spatial planning decisions are important issues. In this context, the development of legal and administrative structure, inter-institutional integration, information sharing, community participation and financial support are important implementation tools.

Methodology:

It is aimed to reveal the importance of developing "water sensitive urban planning and design" studies in solving the problems experienced on water resources in the context of adaptation to climate change in Türkiye and to investigate the conditions for its implementation within the legal and administrative structure. For this purpose, comprehensive and detailed literature research has been conducted and scientific documents such as articles, international-national conventions, institutional research reports and national legislation have been utilized. In the study, respectively;

- The main impacts of climate change on water resources on a global scale are presented.
- The basic principles of integrated management of water resources and "water sensitive urban planning and design" approaches, which have developed and gained importance in the light of international discussions and conventions, have been emphasized. In this context, EU approaches, practices in the United States of America, Australia and China have been analyzed.
- The main problems experienced in water resources in our country and the current legal-administrative structure regarding water management are presented and the applicability of "water sensitive urban planning and design" approaches is determined.
- Evaluations are made in the conclusion.

Results and Conclusions:

Although there are many laws, decrees, regulations, and circulars on water resources management in our country, their integration with spatial planning legislation has not been fully established. In addition, our natural resources, especially water resources, have not been protected in the

urbanization process, which includes factors such as deficiencies in our planning legislation, lack of coordination in the management structure, confusion of authority, lack of communication between institutions and organizations and lack of database.

In recent years, revisions in legislation and institutional structure in the process of harmonization with international conventions, climate change and EU are positive developments in our country. The consistency of the work of all institutions, especially the Ministry of Agriculture and Forestry and the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, which have taken important steps towards the sustainability of water resources in the process of adaptation to climate change, and the revision of sectoral and spatial planning studies from upper to lower scales should be ensured.

Up-to-date climate projections according to climate sub-regions in Türkiye, vulnerability-risk analyses at regional/basin scale should be conducted and local climate change action plans should be prepared. *In the light of these studies*, it is essential to implement locally specific nature-based "water sensitive urban planning and design" approaches in cooperation with different disciplines, inter-institutional and community cooperation, and with public finance support.

Kıyı Tesislerine İşletme İzni Verilmesine Yönelik Denetimlerin Analizi, Kocaeli Örneği

Analysis Of Inspections for Giving Operation Permits to Shore Facilities, Kocaeli Example

Ozan Hikmet Arıcan¹

Öz

Denizcilik geniş yelpazeli ve dalları olan bir alandır. Bu alanın gemi ayağı ulaşım kısmını sağlar. Diğer ayağını ise kıyı tesisleri oluşturur. Kıyı tesisleri içerisinde büyük bir yer teşkil eden limanlar karadaki yüklerin gemilere yüklenmesini veya gemilerle gelen yüklerin kara tesislerine, fabrikalara ve son varış noktasına iletilmesi için önemli merkezlerdir. Limanlar, ticaret, balıkçılık, turizm ve ulaşım açısından ekonomik olarak büyük bir öneme sahiptir. Birçok ülkenin ticaretin ve ekonominin canlılığı, limanlar ve kıyı tesisleri aracılığıyla gerçekleşir. Limanların bu ekonomik bağlantıyı yapması sebebiyle bu tesislerinin güvenli, çevreci ve denizcilik kurallarına göre yapısal özellikleri karşılaması gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı kıyı tesisleri belirli aralıklarla Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB) bünyesinde çalışan Liman Başkanlıkları tarafından denetlenirler. Bu denetlemeler sonucunda işletme izni alarak faaliyet gösterirler. Çalışmanın amacı kıyı tesislerinde gerçekleştirilen bakanlık denetlerinde çıkan eksikliklerin tespit edilip analizinin yapılmasıdır. Çalışmada kıyı tesislerin işletme izinleri için yapılan denetlemelerde çıkan eksiklikler veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Özellikle Türkiye'nin en büyük limanlarına sahip olan Kocaeli bölgesi Kocaeli Bölgesinde bulunan kıyı tesislerinde en çok tespit edilen bulgular: "Uygulama projesi onayının görülemediği; Kıyı tesis personeline ait ilkyardım, yangın, ISPS ve işe giriş eğitim kayıtlarında eksiklerin bulunduğu; Tesiste mevcut olan rıhtım babalarının gözle yapılan muayenesi sonucu yeterli oldukları ancak emniyetli dayanım yüklerini gösterir herhangi bir çeki testinin görülmeyeceği; iskelede bulunan yangın ihbar butonunun çalışmadığı; kıyı tesisinde şeytan çarpmı veya merdiven bulunmadığı ve genel yerleşim planında hak lehtarlı olunan alanların gösterilmediği" şeklinde tespitlerde bulunulmuştur. Kıyı tesislerinin denetleme eksikliklerinin tespit edilmesi ve analiz edilmesi, çeşitli yönetim alanlarında iyileştirmeler yapılmasına ve kıyı alanlarının daha güvenli, çevre dostu ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunması açısından literatüre katkı sağlayacaktır. Çalışma ulusal ve uluslararası literatürde hiç çalışılmamış bir konuyu kapsadığı için limanlar ve diğer kıyı tesis yöneticilerine ve çalışanlarına bir referans niteliğinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı tesisleri, Denetleme, Limanlar, Deniz Ulaşımı, Deniz İşletmeciliği

ABSTRACT

Maritime is a broad field with various branches. It encompasses the shipping aspect of transportation, facilitated by the maritime leg, and the other leg constituted by coastal facilities. Among these coastal facilities, ports play a significant role as crucial centers for loading goods onto ships or unloading cargoes from ships to land facilities, factories, and final destinations. Ports hold great economic importance in terms of trade, fishing, tourism, and transportation. They serve as vital hubs through which the vitality of trade and economy is manifested in many countries. Due to their role in facilitating this economic linkage, these facilities must meet structural requirements in terms of safety, environmental considerations, and adherence to maritime regulations. For these reasons, coastal facilities are periodically inspected by Port Authorities operating under the Ministry of Transport and Infrastructure (MTI). Upon successful inspection, they are granted operational licenses. The aim of this study is to identify and analyze deficiencies found during ministry inspections of coastal facilities. The deficiencies

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Öğretim Üyesi) Kocaeli Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü, KOCAELİ, ozanhikmet.arıcan@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2061-6112

identified during inspections for operational licenses of coastal facilities were analyzed using data analysis methods. Specifically, taking the Kocaeli region as an example, which hosts some of Turkey's largest ports, inspection results were analyzed to determine the most cited issues. The findings of the study regarding coastal facilities in the Kocaeli region revealed several deficiencies, including: "Inability to view the approval of the implementation project; deficiencies in first aid, fire, ISPS, and induction training records of coastal facility personnel; lack of any pull tests demonstrating the safe load-bearing capacities despite visual inspections indicating sufficient mooring bollards; non-functional fire alarm button on the pier; absence of safety ladders or stairs at the coastal facility; and failure to indicate areas leased in the general layout plan." Identifying and analyzing inspection deficiencies of coastal facilities will contribute to the literature by enabling improvements in various management areas and fostering safer, more environmentally friendly, and sustainable management of coastal areas. Since this study covers a topic that has not been previously explored in national and international literature, it will serve as a reference for port and other coastal facility managers and workers.

Keywords: Coastal facilities, Inspection, Ports, Maritime Transportation, Maritime Management

GİRİŞ:

Deniz taşımacılığı ve limanlar, insanlık tarihindeki en eski ticaret ve iletişim yollarından birini temsil eder. İnsanlar, denizleri aşarak farklı bölgeler arasında mal alışverişi yapmak ve kültürel etkileşimde bulunmak amacıyla deniz taşımacılığını keşfetmişlerdir. Tarih boyunca, limanlar stratejik öneme sahip ticaret merkezleri haline gelerek şehirlerin ve medeniyetlerin büyümesini etkilemiştir (Branch, 2012). Mısır'ın antik limanlarından Phoenicia'nın deniz ticaretine, Roma İmparatorluğu'nun genişlemesinden Orta Çağ'da Akdeniz limanlarına kadar, deniz taşımacılığı ve limanlar, kültürler arası etkileşimi, ekonomik gelişimi ve stratejik önemi belirleyen unsurlar olmuştur (Hsu, 2015). Günümüzde, küreselleşme ve ticaretin artmasıyla birlikte deniz taşımacılığı ve limanlar, uluslararası ticaretin can damarı ve ekonomik kalkınmanın itici güçleri olarak önemini sürdürmektedir.

Türkiye'deki kıyı tesisleri, coğrafi konumu, stratejik önemi ve ekonomik etkileri nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Coğrafi konum sebebiyle Türkiye, Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumunda bulunmaktadır. Bu stratejik konum, Türkiye'yi uluslararası ticaretin önemli bir kavşağı haline getirmiştir. Kıyı tesisleri içerisindeki en büyük yere sahip Türk limanları, Orta Doğu, Asya ve Avrupa arasındaki deniz taşımacılığının ana güzergahları üzerinde bulunmaktadır (DTO, 2023). Lojistik bağlantısı ile Türkiye'deki limanlar, kara, hava ve demiryolu bağlantılarına kolay erişim sağlamaktadır. Bu, Türkiye'yi çevreleyen bölgelerle ve dünya genelindeki ticaret yollarıyla entegre olmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye'nin dış ticaret hacmi büyük ölçüde deniz taşımacılığına dayanmaktadır. Limanlar, Türkiye'nin dış ticaretinde kritik bir rol oynar ve ülkenin ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlar. Türkiye, enerji kaynaklarını taşımak ve dağıtmak için stratejik bir konuma sahiptir (Türklim, 2023). Özellikle Karadeniz ve Akdeniz kıyılarındaki limanlar, enerji ürünlerinin taşınması için önemli terminallerdir. Ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu kıyıları, liman şehirleri ve tarihi mekanları, turizmi teşvik eder. Limanlar, turist gemilerinin ve yatların uğrak noktaları olarak da önem taşımaktadır.

Türkiye'deki limanlarda geniş bir yük yelpazesi elleçlenmektedir. Bu yükler arasında konteyner yükleri, sıvı yükler, kuru yükler, Ro-Ro yükleri ve genel kargo yükleri vardır. Elektronik eşyalar, giyim, gıda ve daha birçok ürünü içeren konteyner yükleri olarak söylenebilir. Petrol, doğalgaz ve kimyasal ürünler gibi yükler sıvı yük içerisinde belirtilmektedir. Demir-çelik ürünleri, tahıl, kömür ve diğer ham maddeler gibi yükler ise kuru yükler olarak adlandırılmaktadır. Araçlar, kamyonlar ve diğer taşıtların taşındığı "roll-on/roll-off" yükleri ise Ro-Ro taşımacılığı yükleridir. Tekstil ürünleri, makine parçaları, ambalaj malzemeleri gibi çeşitli genel kargo türleri olarak adlandırılır.

Kıyı tesislerinin ve özellikle uluslararası ticaretin çıkış kapısı olan limanların denetlenmeleri önemlidir. Denetlemeler sayesinde kıyı tesislerinin güvenli, çevreci ve denizcilik kurallarına göre yapısal özellikleri karşılamış olduğunu gösteren sistemlerin varlığının oluşturulması sağlanır (Branch, 2012). Bu çalışmada

Kocaeli Bölgesinde bulunan kıyı tesislerinin işletme izin denetlemeleri incelenmiştir. Bu incelemenin önemi çalışmanın sonucunda tespit edilen eksikliklerin analizi yapılarak yetkili otorite ve sektör temsilcilerine bir kaynak oluşturmasıdır. Kaynak olarak kıyı tesislerinin denet hazırlığı esnasında kullanabileceği bir sistemin mevcut olmamasından dolayı referans bir eksiklik analiz envanteri oluşturulması hedeflenmiştir. Liman ve diğer kıyı tesislerinin faydalanacağı bir çalışma olmaması bir problem olarak görülmüştür. Kıyı tesislerinin denetim eksikliklerinin belirlenip incelenmesi, çeşitli yönetim alanlarında gelişmelerin sağlanmasına ve kıyı bölgelerinin daha güvenli, çevre dostu ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi literatüre önemli katkılar sunacaktır. Bu konu ile ilgili literatürde bir çalışma olmaması sebebiyle de bu araştırma liman ve diğer kıyı tesisleri çalışanları açısından bir rehber olacaktır.

2. Genel

Kıyı tesislerinin işletme izinleri üzerine yapılan araştırmada kıyı tesislerinin neler olduğu ve kıyı tesislerinin işletme yetkisinin verilmesine dair denetlemelerin nelerini içerdiğine dair açıklamalar iki alt bölüm şeklinde verilmiştir.

2.1. Kıyı Tesisleri

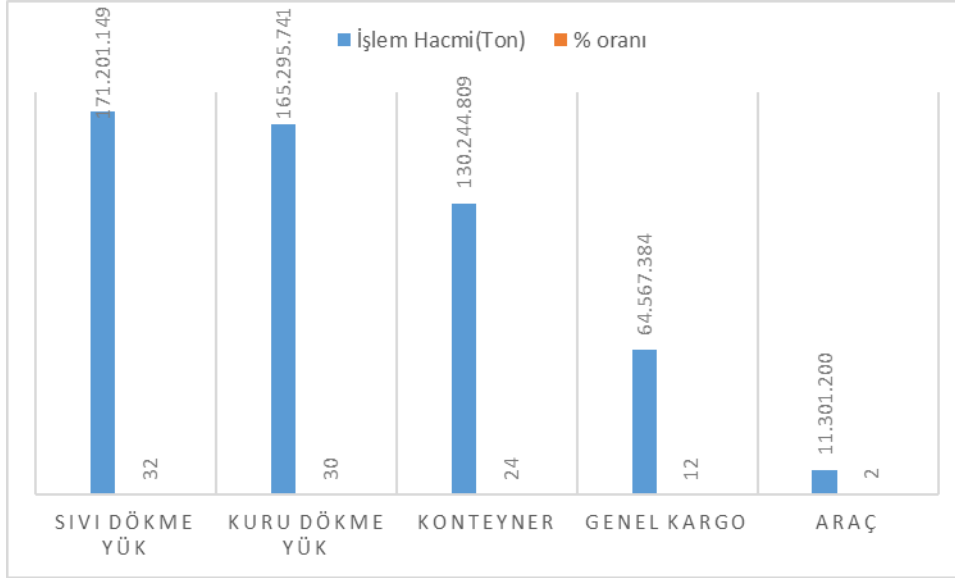
Kıyı tesisleri, denizle kara arasındaki bölgede konumlanan çeşitli yapıları ve altyapıları ifade eder. Bu tesisler, kıyı bölgelerinde ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlar için kullanılan çeşitli yapıları içerir. Tablo 1’de kıyı tesislerinin neler olduğu ve açıklamaları yer almıştır.

Tablo 1. Kıyı tesisleri ve açıklamaları (Babazadeh, 2018)

Kıyı Tesis Tipi	Kısa açıklamaları
Limanlar	Limanlar, deniz taşımacılığını destekleyen ve ticaretin yoğun olarak gerçekleştiği alanlardır. Yük gemilerinin, konteyner gemilerinin, feribotların ve diğer deniz araçlarının yanaşmasına, yük alıp boşaltmasına olanak sağlar.
İskeleler Marinalar	Arabalı vapurların yanaşıp ve kalktığı rıhtımlar olarak bilinmektedir. Marinalar, özellikle yatlar ve tekneler için tasarlanmış kıyı tesisleridir. Denizcilikle uğraşan kişilerin su taşıtlarını sakladığı, bakımını yaptığı ve konaklama imkanı bulduğu yerlerdir.
Balıkçı Limanları ve Tesisleri	Kıyı bölgelerinde balıkçılıkla uğraşanların kullanımı için yapılmış limanlar, balık işleme tesisleri ve depolama alanları.
Deniz Kaplıcaları ve Turistik Tesisler	Bazı kıyı bölgeleri, doğal kaynaklara sahip oldukları için termal suları kullanarak turistik tesislere ev sahipliği yapabilir.
Deniz Fenerleri ve Seyir Yardımcıları	Kıyı bölgelerinde, deniz taşımacılığı için güvenlik sağlamak amacıyla kullanılan deniz fenerleri, mayın tarama istasyonları ve diğer seyir yardımcıları.
Kıyı Koruma ve Erozyon Kontrol Yapıları	Kıyı erozyonunu kontrol etmek, kumsal ve sahilleri korumak amacıyla yapılan dalgakıranlar, setler ve diğer erozyon kontrol yapıları.
Deniz Biyolojik Araştırma Tesisleri	Deniz biyolojisi, okyanus bilimi ve deniz ekosistemleri üzerine araştırma yapan tesisler.
Turistik Tesisler ve Plajlar	Kıyı bölgelerinde turizmi teşvik etmek amacıyla yapılan oteller, restoranlar, plajlar ve diğer turistik tesisler.

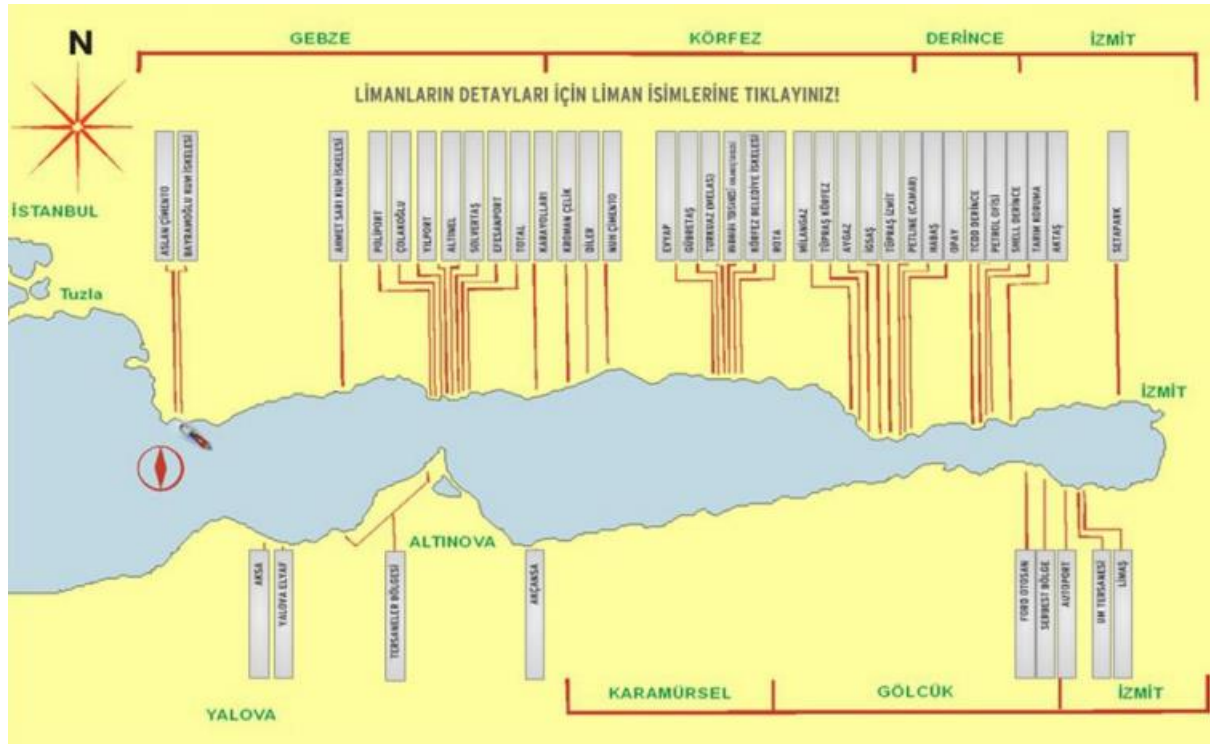
Tablo 1’de belirtilen kıyı tesisleri hem ekonomik faaliyetleri destekler hem de denizle kara arasındaki etkileşimi yönetir. Kıyı tesislerinden en büyük yer teşkil eden ve Türkiye için stratejik öneme sahip alanlar limanlardır. 2023 Türkiye Limanlar Birliği (TÜRKLİM) verilerine göre Türkiye’de limanlarda elleçlenen yüklerin miktarları ve yüzdesel dilimleri Şekil 1’de verilmiştir. Verilere göre en çok işlem sıvı dökme yükler, ikinci sırada kuru dökme yükler ve üçüncü sırada konteyner gelmektedir. Yüklerin cinsine göre en çok işlem görenler ise sırasıyla petrol türevleri, makine parçaları, ham üretilmiş

mineraller ve inşaat malzemeleri gelmektedir. Yük işlemlerinin gerçekleştiği limanlar ise Kocaeli, Aliğa ve Ceyhan ilk üç sırada yer almaktadır. Bölgesel olarak incelendiğinde, Marmara ve Akdeniz limanlarının yük elleçleme açısından en yoğun olduğu bölgeler olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 1. 2023 yılı Türkiye’de limanlarda elleçlenen yüklerin miktarları ve yüzdesel oranları (Türklım, 2023).

Limanların en yoğun olduğu bölgelerden birisi olan ve Türkiye’nin en büyük ticaret limanı olarak bilinen yer Kocaeli’dir. Kocaeli kıyı sahil şeridi yaklaşık 120 km alanı kapsar. Kocaeli iline bağlı 49 adet kıyı tesisi vardır. Şekil 2’de İzmit Körfezi’nde bulunan kıyı tesislerinin olduğu bölgenin resmi verilmiştir.

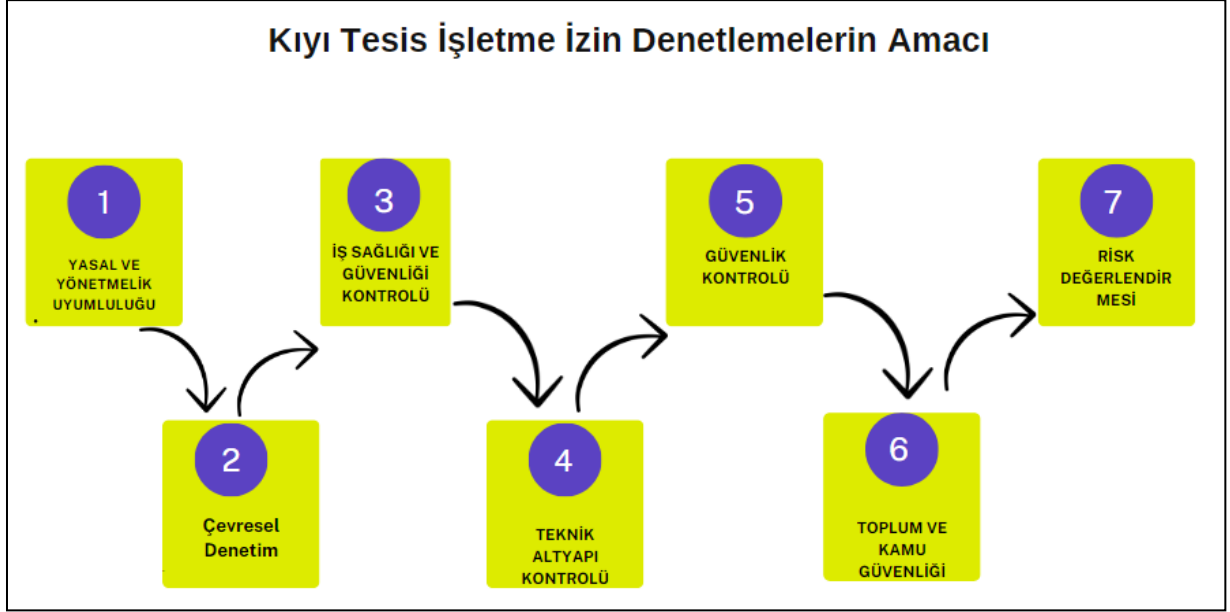

Şekil 2. Kocaeli Bölgesi’nde bulunan limanların konumsal yerleri (Liman Bölgesi Raporu, 2021).

Kocaeli Bölgesi'nde kıyı tesisi içeriğinde ve işletme iznine tabi toplam 36 adet liman, 12 iskele, 1 adet balıkçı barınağı vardır.

2.2. Kıyı Tesisleri İşletme İzin Denetlemesi

Kıyı tesis işletmelerinin izinlerinin düzenli olarak denetlenmesi, çeşitli hedeflere yönelik bir süreçtir. Bu denetimler, kıyı tesis işletmelerinin sürdürülebilir, güvenli ve yasalara uygun bir şekilde faaliyet göstermelerini sağlamak, çevresel ve toplumsal etkileri en aza indirmek, işçi sağlığını ve güvenliğini korumak ve ticaretin düzenli ve güvenilir bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla UAB tarafından gerçekleştirilir. Bu denetimin amaçları Şekil 3'teki gibi belirtilmiştir.

Şekil 3. Kıyı Tesis İşletme İzin Denetlemelerinin Amacı (UAB, 2023).

Denetleme amaçlarına bakıldığında kıyı tesis işletmeleri, faaliyet gösterdikleri yerel, ulusal ve uluslararası düzenlemelere uymak zorunda olduğu görülmektedir (DTO, 2023). Bu tip denetimler, bu işletmelerin mevcut yasal düzenlemelere uygun bir şekilde çalıştığını belirlemiş olur. Denetlenen tesisler, genellikle çevresel etkilere neden olabilmektedir. İzin denetimleri bu tesislerin çevresel standartlara uygunluğunu değerlendirir ve çevresel etkileri kontrol altında tutmak için alınan önlemleri değerlendirir. Kıyı tesis işletmeleri, güvenli çalışma koşullarını sağlamak zorundadır, bu yüzden iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygunluğu değerlendirilir (Roubos vd., 2018). Ayrıca işçi sağlığını ve güvenliğini korumak için alınan önlemleri bu denetlemeler içermektedir. Tesislerin denetlenmesinde tesislerin teknik altyapısı, yük elleçleme sistemleri, depolama alanları, gemi trafiği yönetimi ve diğer teknik unsurları içerir. İzin denetimleri, bu teknik altyapının güvenilirliğini ve uygunluğunu kontrol eder. Tesisler, ticaretin anahtar noktalarıdır ve bu nedenle güvenliği büyük önem taşır. İzin denetimleri, tesislerin güvenlik protokollerini ve önlemlerini değerlendiren bir sistemdir. Tesislerin faaliyetleri genellikle çevrelerindeki toplulukları etkiler. İzin denetimleri, tesis faaliyetlerinin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirir ve halk sağlığı ve güvenliğini korumaya yönelik önlemleri değerlendirir. İzin denetimleri, kıyı tesis işletmelerinin faaliyetlerinden kaynaklanan olası riskleri değerlendirir ve bu risklere karşı alınan önlemleri kontrol eder.

Kıyı tesisi işletme izin denetleme sistemi (KYİİDS) 18.11.2022 tarihinde yayınlanan yönerge kapsamında değerlendirilir. Kıyı tesisinin temelini oluşturan bu yönerge üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Bu bölümler Amaç, kapsam ve dayanaklar; Genel esaslar, hüküm bulunmayan haller, geçiş hükmü ve yürürlük ve eklerden (Ek-1, 2, 3 ve 4) oluşmaktadır. Eklerden Ek-1 Liman denetim işletme izni (İTDK),

Ek-2 imar plan raporunu, Ek-3 denetlemenin kontrol listesini oluşturan bölümünü ve Ek-4 ise kıyı tesisine yanaşabilecek gemi tiplerini gösteren tabloları verir. Bu eklerden Ek-3 denetlemenin temelini oluşturan soruların olduğu bölümdür. Toplamda 65 soru mevcuttur. Denetleme kıyı tesisi işletme izni denetleme sisteminin bölümleri ve içerikleri Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Kıyı Tesis İşletme İzni Denetleme Sisteminin Bölümleri (UAB, 2023).

2.3. Literatür İncelemesi

Kıyı tesisi işletme izin denetlemeleri üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Literatürde bulunan benzer çalışmaların kısa olarak özeti ve çalışmaların nasıl yapıldığından bahsedilmiştir.

Heffron R., 2013'te yeni kıyı tesisleri denetim ve değerlendirme kılavuzu şeklinde bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında limanlar komitesinin su kenarı denetim görev komitesi tarafından hazırlanan denetleme el kitapçığı üzerine araştırma yapmıştır. Yapmış olduğu kılavuzda hem su üstünde hem de su altında kıyı yapılarının yanı sıra ilgili bağlama donanımı, usturma sistemleri, denetim ve bakımı için sahiplere ve uygulayıcılara kapsamlı rehberlik sağlamayı amaç edinmiştir. Araştırma yöntemi olarak analiz ve yorumlama şeklinde belirtmiştir (Heffron, 2013).

Eskijian vd. 2004'te deniz petrol terminallerinin periyodik denetimine ilişkin esaslar başlıklı bir çalışma yapmışlardır. Petrol terminallerinin denetime ihtiyacı olduğunu ileri süren bir araştırma ile deniz petrol terminalinin su üstü ve su altı muayenesinin yanı sıra yangın, mekanik ve elektrik sistemi eksikliklerine yönelik rehberlik sağlayan denetim el kitabının bazı ayrıntılarını da sunmuşlardır. Yöntem olarak derecelendirme metodu kullanmıştır. Ekipman değerlendirmelerini iyi veya kritik olarak belirlemiştir. Bulgularında korozyon, elektriksel sınıflandırma ihlalleri vb. gibi mekanik/elektrik/boru hattı sorunları gibi yapısal olmayan eksiklikler için, çözüm öncelikleri, ciddiyet düzeyine bağlı olarak bir öncelikten (P1) dörde (P4) kadar değişir olarak bulmuştur. Çalışma yorumlama ve analiz şeklinde yapılmıştır (Eskijian vd., 2004).

Tohumcu ve Kazan 2019'da yaptıkları çalışmalarında ISPS kod çerçevesinde liman sahalarının güvenliğinin denetlenmesi ve incelenmesi üzerine araştırma yapmışlardır. Betimsel analiz yöntemi

kullandıkları çalışmada bulgularda limanlarda güvenlik zafiyeti oluşturabilecek eksikliklerin olduğunu tespit etmişlerdir (Tohumcu ve Kazan, 2019).

Güneyli 2020’de yaptığı çalışmada kıyı tesislerinin faaliyetlerinden kaynaklı deniz kirlenmesinin hukuki sorumluluğuna dair bir çalışma yapmıştır. Yöntem olarak veri analizi kullanmıştır. Bulgularda, sonuç olarak, kıyı tesislerinden kaynaklanan kirlilikten doğan zarar için Çevre Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun tehlike sorumluluğunu düzenleyen genel hükümler çerçevesinde çözüm önermektedir. Çalışmasında teknik kavramlar ve kıyı tesisi kavramı incelenerek hukuksal açıdan incelemelerde bulunmuştur (Güneyli, 2020).

Yontar ve Yılmaz 2013’te Türkiye’de bütünleşik kıyı yönetiminin aktörleri, rolleri ve sorumlulukları üzerine araştırma yapmışlardır. Yöntem olarak veri inceleme ve analiz kullanılmıştır. Kıyı tesislerindeki sorumluluğun hangi bakanlıklarda olduğu konusu incelenerek tablo halinde sunmuşlardır. Bulgularda ise bütünleşik kıyı yönetiminin temel bir unsuru olması gerektiğinden hareketle kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının bir yönetim modeli içinde hareket etmesinin önemine vurgu yapmışlardır (Yontar ve Yılmaz, 2013).

Yukarıdaki çalışmaların dışında, kıyı tesislerinin denetlenmesi ve denetim sonuçlarıyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Belirtilen çalışmalar da tam olarak bu çalışma ile benzer tarafları yoktur. Çalışma ulusal ve uluslararası literatürde bir ilk olacaktır.

3. Materyal ve Metot

3.1. Kullanılan Veriler

Kocaeli Liman Başkanlığı tarafından son 10 yılda (2013-2023) gerçekleştirilen toplam 326 adet kıyı tesis işletme izni denetleme raporu incelenmiştir. Toplam 1632 maddeye bakılarak kıyı tesisi işletme izni kontrol formundaki maddeler göre bakılmıştır. Tablo 2’de verilerin analizinde kullanılan istatistiksel bilgiler mevcuttur. Tablo 2’de belirtilen eksikliklerin nitelikleri arasında sıkça görülenler yerleşim planı, tehlikeli yük uygunluk belgesi, atık bertaraf prosedürleri, ISPS güvenlik önlemleri, usturmaça ölçüleri, can kurtarma ekipmanlarındaki uygunsuzluklar, kıyı bariyerleri, yangın sistemleri, ilk yardım malzemeleri, bağlama halatları, deniz araç sayısı ve atık kutuları olarak çıkmıştır. Tesislerden alınan bilgiler doğrultusunda eksikliklerin düzeltilmesi için liman ve diğer kıyı tesisleri tarafından eksik ekipmanların satın alım işlemleri ve bakanlıklar tarafından denetlenerek gerekli uygunluk belgelerinin alımı olarak iletilmiştir.

Tablo 2. Denet verilerin özellikleri.

Denet Yapılan Yer	Denetleme sayısı	Yazılan Eksiklik sayısı
Limanlar	287	1201
İskeleler	31	246
Balıkçı barınakları	8	185

3.2. Yöntem

Veri analiz yöntemi, toplanan verilerin anlamlı ve yararlı bilgiler haline getirilmesi için kullanılan bir dizi teknik ve prosedürdür. Veri analizi hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılmaktadır. Akademik çalışmalarda veri analiz yöntemi, araştırma sorularını cevaplamak ve hipotezleri test etmek için kullanılmaktadır. Veri analizi, araştırmacıların verilerindeki kalıpları ve eğilimleri keşfetmelerine ve bu bilgilere dayalı olarak anlamlı sonuçlar çıkarmalarına yardımcı olur (Mölder vd., 2021). Akademik çalışmalarda kullanılan veri analiz yöntemleri, araştırmanın amacına ve veri türüne göre değişmektedir. Bazı yaygın veri analiz yöntemleri tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3. Veri analiz yöntemleri (Wickham ve Wickham, 2016).

Veri analiz yöntem tipleri	Kısa açıklamaları
Tanımlayıcı istatistikler	Verilerin özetlenmesi ve sayısal olarak ifade edilmesi için kullanılan istatistiklerdir. Örneğin, ortalama, standart sapma, frekans dağılımı gibi istatistikler tanımlayıcı istatistiklere örnektir.
İlişkisel analiz	İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılan istatistiklerdir. Örneğin, korelasyon analizi, regresyon analizi gibi istatistikler ilişkisel analize örnektir.
Hipotez testi	Araştırma hipotezinin doğruluğunu veya yanlışlığını test etmek için kullanılan istatistiklerdir. Örneğin, t-testi, ANOVA gibi istatistikler hipotez testine örnektir.

Akademik çalışmalarda veri analizi, araştırmacıların araştırma sorularını cevaplamasına ve hipotezlerini test etmesine yardımcı olan önemli bir araçtır. Veri analizi, araştırmacıların verilerindeki kalıpları ve eğilimleri keşfetmelerine ve bu bilgilere dayalı olarak anlamlı sonuçlar çıkarmalarına yardımcı olmaktadır (Amarasinghe vd., 2020). Bu çalışmada, veri analiz yöntemi veri toplama, verilerin temizlenmesi, analiz edilmesi ve sonuçlarının yorumlanması aşamalarına uygun olarak uyarlanmıştır. Yöntem olarak kullanılan veri analizi bir dizi adımdan oluşturulmuştur. Bu adımlardan ilkinde kullanılacak verilerin tanımlanması yapılarak kıyı tesislerinden ve liman başkanlığından istenmiştir. Bu şekilde birçok veri arasından kıyı tesislerini ilgilendiren veriler alınmıştır. İkinci aşamada verilerin tek tek kontrolü ve dijital ortamda kayda geçirilerek sırlaması yapılmıştır. Bu aşamada eksik ve hatalı denet maddeleri tespit edilip liman başkanlığı yetkililerine sorulmuştur. Hatalı ve eksik veriler dijital kayıtlardan çıkartılarak veri temizliği sağlanmıştır. Toplanan veriler sıklıkla hatalı, eksik veya tutarsız olabilmektedir. Bu nedenle, veri temizleme adımı, veri setindeki hatalı veya eksik değerleri tanımlama, düzeltme veya çıkarma süreci olarak tanımlanır (Mölder vd., 2021). Bu adımda ayrıca verilerin tutarlı bir formata getirilmesi de önemlidir. Üçüncü aşamada dijital verilerin benzer olanları ayıklanarak sade hale getirilmiş ve listelenmiştir. Son aşamada farklı kıyı tesislerine göre denet kontrol formuna uygun madde numaralandırmalarının içerisinde kümelenmiştir. Akademik çalışmalarda veri analizi, Şekil 5'te belirtilen aşamalardan geçerek gerçekleştirilir.

Şekil 5. Kıyı Tesis İşletme İzni Denetleme Sisteminin Bölümleri (Mölder vd., 2021).

4. Bulgular

Son on yıllık periyotta gerçekleştirilen denet sonuçları incelendiğinde Kocaeli bölgesinde mevcut liman, iskele ve balıkçı barınaklarında tespit edilen eksiklikler üç kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategori limanlara yazılan eksiklikler, ikinci kategoride iskelelere özgü eksiklikler, üçüncü kategoride de balıkçı barınaklarına yazılan eksiklikler olarak ayrılmıştır. Bu denetleme raporlarından liman, iskele ve balıkçı barınağı şeklindeki ayırım ile denetlemede yazılan maddelerin referans numaraları ile Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4. Kıyı tesis denetlemelerinde yazılan maddelerin Kıyı tesis tipine göre ayrımları.

Ref no:	Kıyı Tesis Tipi		
	Limanlar	İskeleler	Balıkçı Barınakları
Madde 3/ Genel onaylanmış yerleşim planı	x	x	x
Madde 8 / Kıyı Tesisi Tehlikeli Yük Uygunluk Belgesi (TYUB)	x		
Madde 11/ Liman tesisinde gemiden veya limandan kaynaklı atıkların bertarafına yönelik yönetim prosedürü.		x	x
Madde 12/ Liman veya kıyı tesisine ait güvenlik önlemleri (duvar, tel örgü..vb) sistemlerinin mevcudiyeti.		x	x
Madde 13/ Rıhtımlarda bulunan usturmaça teşkilatının ebat ve tiplerinin mevcudiyeti ve standartlara uygunluğu.		x	x
Madde 14/ Usturmaça veya benzeri bir sistem, kıyı tesislerine yanaşacak gemi tipi ve büyüklüğü dikkate alınarak kurulmalıdır.	x		
madde 16/ Can simitlerinin, el incelerinin, can simidi renkleri ve konumlarının, şeytan çarınırları ve borda iskelelerinin kıyı tesis yönetmelikteki kurallarına göre uygun olmalıdır.	x	x	x
Madde 22/ Kıyı bariyerlerinin mendirek mesafesinin hesaplanarak kıyı tesis yönetmelikteki kurallarına göre 3 katına göre uygun olmalıdır.	x	x	
Madde 25/ Su sistemlerinin, yangın devrelerini, tüm sabit ve taşınabilen yangın sistemlerinin, sahil bağlantılarının, yangın anons ve alarm sistemlerinin yetkili bir mühendis tarafından onaylanmış olduğunu gösteren bir belgenin kıyı tesis yönetmelikteki kurallarına göre uygun olmalıdır.	x	x	x
Madde 30/ Liman veya diğer kıyı tesislerinin itfaiyeden alınmış bir raporda yeterli bir sisteme sahip olduğunu gösteren belge var mı?		x	x
Madde 33/ İlk yardım malzemelerinin iş sağlığı ve güvenliği kanunlara uygun yerleştirilmesi gerekmektedir. Bununla alakalı rapor beyan edilmelidir.	x	x	x
Madde 35/ Liman veya kıyı tesislerinin rıhtım düzenlemesinde bağlama ekipmanlarının adet ve büyüklüğü konusunda uygun olduğu gözle kontrol edilerek onaylanmalıdır. Gemilere uygunluğuna bakılmalıdır.	x		x
Madde 42/ Tüm kaldırma donanımlarında SWL (Safe Working Load) ibaresi olmalı ve test sertifikaları mevcut olmalıdır.	x	x	x
Madde 51/ Deniz kısmı ile rıhtım arasında güvenlik önlemlerini artırıcı bariyer, puntel ve kormaların donatılmasının kıyı tesis yönetmelikteki kurallarına göre uygun olmalıdır.		x	
Madde 58/ Kıyı tesisinde acil bir durumda oranın boşaltılmasına yönelik uygun sayıda ve ebatta deniz aracının olması gerekmektedir.	x		x
Madde 61/ Oluşabilecek atık ve çöplerin toplanabilmesi için tekerlekli çöp konteyner ve kutuların olması gerekmektedir.	x		x
Ek maddeler: Personele ait İlk Yardım, Yangın, ISPS ve İşe Giriş eğitim kayıtlarında eksiklerin bulunduğu.	x	x	x

Kategorilerine göre yazılan eksiklikler Tablo 5'te belirtilmiştir. Tabloda sadece madde numaraları ile verilmiştir.

Tablo 5. Eksikliklerin kategorilerine göre ayrımı

Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3	Kategori 4
3	3	3	3
16	8	11	11
25	14	12	12

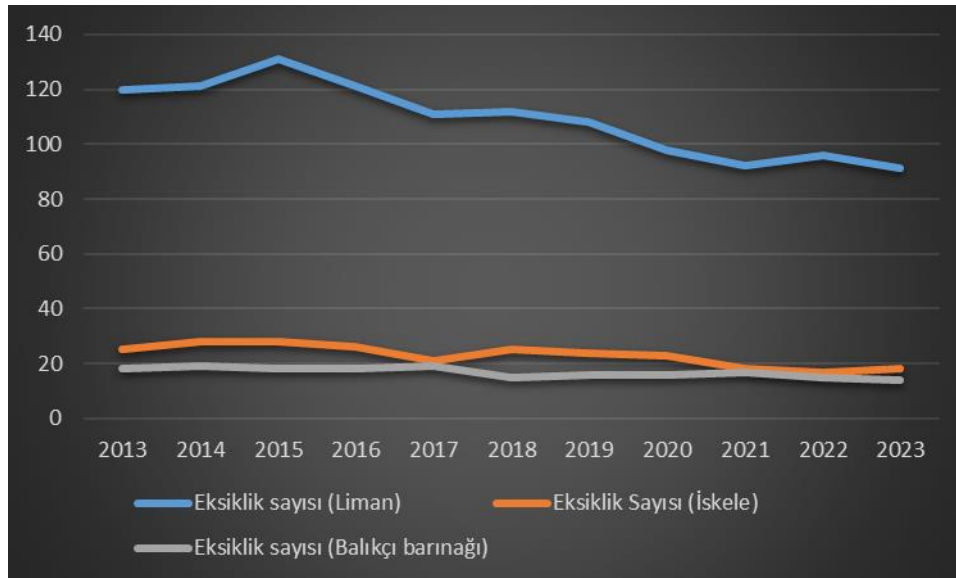
33	16	13	13
42	22	16	16
Ek Madde	25	22	25
	33	25	30
	35	30	33
	42	33	35
	58	42	42
	61	51	58
	Ek Madde	Ek Madde	61
			Ek Madde

Denetlemelerin yıllara göre dağılımları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Denetlemelerin yıllara göre dağılımı

Yıl	Liman	Eksiklik sayısı	İskele	Eksiklik sayısı	Balıkçı barınağı	Eksiklik sayısı
2013	21	120	3	25	1	18
2014	25	121	2	28	0	19
2015	18	131	3	28	1	18
2016	20	121	3	26	1	18
2017	20	111	2	21	1	19
2018	28	112	5	25	0	15
2019	26	108	4	24	1	16
2020	29	98	3	23	0	16
2021	30	92	2	18	1	17
2022	36	96	2	17	1	15
2023	33	91	4	18	1	14

Eksiklik sayılarının yıllara göre dağılımının grafik olarak anlatımı Şekil 6’da verilmiştir. Şekilde 3 farklı kıyı tesisinin 2013 yılından 2023 yılı dahilindeki eksikliklerin sayısal eğilimini de vermektedir.

Şekil 6. Kıyı Tesis İşletme İzni Denetleme Sisteminin Bölümleri.

5. Değerlendirme ve Sonuç

2013-2023 yılları arasında Kocaeli Bölgesi'nde toplam 326 denet raporu ve 1632 adet denet eksikliği incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda aşağıdaki değerlendirmeler çıkmıştır.

Denet raporlarında farklı tesisler için ortak yazılan en önemli maddeler 3, 16, 25, 33, 42 ve ek madde olarak bulunmuştur. Bu maddelere istinaden denetlenen yer sayılarına göre dağılımı Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Ortak yazılan maddelere istinaden denetlenen tesis sayısı

Madde numarası	Liman	Balıkçı limanı	İskele
Madde 3	35	2	7
Madde 16	42	1	6
Madde 25	36	2	7
Madde 33	36	2	6
Madde 42	49	1	7

Tesislere ait genel yerleşim planı eksikliğinin tesisler tarafından yapılmadığı konusudur. Kıyı tesislerin bu konuda yavaş ilerlediği ve raporlarını hazırlamadıkları anlaşılmaktadır. Kıyı tesislerinde özellikle rıhtımda can simidi sayısı ve şeytan çarmıhı gibi geçiş merdivenlerden dolayı eksiklikler çıktığı görülmektedir. Özellikle bu eksikliklerin orada olmaması değil de ekipmanlardaki uygunsuzluk üzerine eksiklikler tespit edilmiştir. Örneğin şeytan çarmıhının halatlarının yıpranması, can simidinin ışığının yanmaması gibi eksikliklerdir. Ortak eksiklikler arasında yangın sistemleri, jeneratörler ve sesli yangın alarm sistemlerinin düzgün çalışmaması bulunmuştur. Burada bu önemli sistemlerin kontrollerinin liman, iskele ve balıkçı barınaklarında önemsenmediğini göstermektedir. Bakımlarının ve testlerinin yapılmaması tesisleri için önemli bir sıkıntıdır. Bir diğer eksiklik ise ilk yardım malzemelerinin kolay ve erişilebilir bir yerde olmamasıdır. Bu eksiklik ile bu bahse konu tesislerde iş güvenliği ve ilk yardım konularında zafiyetlerin olduğu söylenebilir. Eksikliklerde birisi de ağır kaldırma donanımlarının üzerinde taşıma kapasiteleri ve kaldırma yük maksimum miktarlarının yazılmadığı ve sertifikalandırılmadığı tespit edilmiştir. Burada bu kaldırma donanımları kullanılıyorsa ve kullanan kişi maksimum kaldırma miktarlarını bilmiyorsa direk kaza ile sonuçlanan olaylara neden olabilecek bir zemin oluşturulmuştur. Bu madde de benzer bir şekilde iş güvenliği ve emniyet sistemi içerisinde değerlendirilerek yorumlanmalıdır. Tespit edilen en önemli maddelerden birisi de personele ait ilkyardım, yangın, Uluslararası Deniz Liman Güvenliği (ISPS) ve işe giriş eğitim kayıtlarında eksiklerin bulunduğu olmasıdır. Kıyı tesislerinde çalışan personele temel eğitimlerin verilmediği ve düzgün bir şekilde eğitim verilmesinin gereklilikleri belirlenmiştir. Özellikle gümrüklü bölgeler olarak belirlenen liman sahaları ISPS konusundaki eksiklikleri hudut girişi kabul edilen yerler için kabul edilemez eksiklikler arasında yer almaktadır. Bu eğitimlerin düzgün bir şekilde güvenlik görevlileri ve tesis çalışanlarına verilip belgelendirilmesi gerekmektedir. Sadece belgelendirme yeterli olmayıp uygulamalı tatbikatlar ile personel eğitilmelidir.

Kıyı tesisleri arasında limanlar ve iskeleler eksiklik bakımından benzer sayıda olduğu görülmüştür. Balıkçı barınaklarının eksikliklerine bakıldığında emniyet tedbirleri bakımından daha az önemsedikleri görülmektedir. Yıllar bazındaki denetlemeler homojen yapıdadır. Denetleme eksikliklerinin yıllara dağılımında belirgin farklılık 2015 yılında arttığı görülmektedir. Son yıllarda Kocaeli Bölgesi'nde kıyı tesislerinin denetimlerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Bulunan eksikliklerin azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Balıkçı barınaklarında eksikliklerin paralel olarak devam ettiğini anlaşılmıştır.

Ulusal ve uluslararası literatürde bu konuya benzer çalışmalar olmamasından dolayı sonuçların karşılaştırılması yapılamamıştır. Fakat yapılan çalışmalar genelde gemi denetimleri üzerine olması nedeniyle gemi eksiklerinden ortak olarak yangın sistemleri ve ISPS eksikliklerinin sıkça karşılaşıldığı çalışmalarda tespit edilmiştir.

Kıyı tesislerinde güvenlik, çalışanların ve denizcilerin sağlığı ve güvenliği için büyük önem taşımaktadır. Ancak, kıyı tesis denetlemelerinde yapılan incelemeler, bu tesislerde güvenlik önlemlerinin yeterince dikkate alınmadığı, eğitimlerin düzgün yapılmadığı ve emniyet ekipmanlarına yeterince bakım, test ve kontrol yapılmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak kıyı tesis izin denetlemelerinin olması önemli bir olgudur. Bu şekilde özellikle limanlar riskli alanlardır ve mutlaka denetimlerinin dikkatlice izlenmesi gerekir. Bu eksiklikler, kıyı tesislerinde kazalara ve yaralanmalara yol açabilecek ciddi riskler oluşturmaktadır. Örneğin, güvenlik önlemlerinin dikkate alınmaması, yangın, patlama veya kimyasal sızıntı gibi kazaların meydana gelme riskini artırabilir. Eğitimlerin düzgün yapılmaması, çalışanların ve denizcilerin tehlikeleri anlamalarını ve önleyici tedbirleri almalarını engelleyebilir. Emniyet ekipmanlarına yeterince bakım, test ve kontrol yapılmaması, ekipmanların arızalanmasına ve işlevlerini yerine getirememelerine neden olabilir. Bu konularda yetkili yöneticilerin daha dikkatli olması gerekmektedir. Eksikliklerin detaylı bir şekilde analiz edilip, uygulama aşamasında gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin en büyük ve en yoğun liman bölgesi olan Kocaeli'nde bulunan kıyı tesislerinin denetlenmesi ve eksikliklerinin incelenmesine odaklanmaktadır. Kocaeli, sanayi ve ticaretin yoğun olduğu bir bölge olup, limanları ve kıyı tesisleriyle ekonomik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Bu çalışma, söz konusu bölgedeki kıyı tesislerinin denetim süreçlerini ve bu süreçlerde tespit edilen eksiklikleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu eksikliklerin belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilerek bölgedeki kıyı tesislerinin daha güvenli, çevre dostu ve sürdürülebilir bir şekilde işletilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, denetim süreçlerinin etkinliği ve eksikliklerin giderilmesi için yapılması gerekenler üzerine derinlemesine bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, benzer bölgelerdeki kıyı tesislerinin denetimi ve yönetimi üzerine yapılacak çalışmalara da ışık tutacaktır.

İleriki dönemlerde Türkiye geneli veya başka bölgedeki kıyı tesisleri için benzer çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmada belirtilen eksikliklere istinaden limanlardaki güvenlik protokolleri, risk yönetimi stratejileri ve kriz yönetimi planları üzerine ISPS ve Kalite standartları üzerinden yapılan denetlemeler inceleyen çalışmalar yapılabilir. Limanlardaki güvenlik zafiyetlerini belirlemeyi ve etkili güvenlik önlemlerinin geliştirilmesini hedeflenebilir. Ayrıca çalışmada tespit edilen belgelendirme eksikliklerine istinaden kıyı tesis işletmelerinin yasal düzenlemelere uyumu ve denetim süreçleri üzerine çalışmalar da yapılabilir. Çalışmalar sayesinde kıyı tesis işletmelerinin yasal gerekliliklere uyumunu değerlendirerek, denetim süreçlerinin etkinliğini ve işletmelerin yasal risklerini azaltabilecektir.

Literatürde gemi denetimleri üzerine birçok çalışmanın bulunduğu bilinmektedir. Ancak son zamanlarda limanlarda meydana gelen kazalar ve kaza benzeri olaylardaki artış, denetim eksikliklerinin belirlenmesini daha da önemli hale getirmiştir. Bu çalışma, limanlardaki eksiklikleri tespit etmeye odaklanarak, mevcut literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Çalışmanın sonuçları, kıyı tesislerinin özellikle limanların güvenlik ve yönetimindeki eksiklikleri belirlemeye yönelik bir rehber niteliği taşıyacaktır. Bu sayede, benzer çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar ve endüstri profesyonelleri için değerli bir referans oluşturacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar/yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Referanslar

- Amarasinghe, S. L., Su, S., Dong, X., Zappia, L., Ritchie, M. E., & Gouil, Q. (2020). Opportunities and challenges in long-read sequencing data analysis. *Genome biology*, 21(1), 1-16.
- Babazadeh, A. (2018). Port and berth: safe or unsafe? Available at SSRN 3202229.
- Branch, A. (2012). Elements of port operation and management. Springer Science & Business Media.
- DTO, (2023). Kıyı Tesislerine İşletme İzni Verilmesi ve Kıyı Yapılarının Yapım Taleplerinin Değerlendirilmesi Hakkında Yönerge. <https://www.denizticaretodasi.org.tr/tr/sirkuler/kiyi-tesislerine-isletme-izni-verilmesi-ve-kiyi-yapilarinin-yapim-taleplerinin-degerlendirilmesi-hakkinda-yonerge-18991>
- Eskijian, M., Johnson, G., & Bruin, W. (2004). Guidelines for the Periodic Inspection of Marine Oil Terminals. In *Ports 2004: Port Development in the Changing World* (pp. 1-10).
- Güneyli, Y. (2020). Kıyı Tesislerinin Faaliyetlerinden Kaynaklı Kirlenmeden Doğan Zararların ve Hukuki Sorumluluğun 5312 Sayılı Kanun Çerçevesinde İncelenmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 78(4), 123-153.
- Heffron, R. (2013). The New ASCE Waterfront Facilities Inspection and Assessment Manual. In *Ports 2016* (pp. 506-516).
- Hsu, W. K. K. (2015). Assessing the safety factors of ship berthing operations. *The Journal of Navigation*, 68(3), 576-588.
- Kharchanka, A. (2014). The meaning of a good safe port and berth in a modern shipping world (Vol. 15). Andrei Kharchanka.
- Liman Bölgesel Raporu, (2022). Kocaeli Valiliği. <https://www.marka.org.tr/wp-content/uploads/2022/06/1%CC%87zmit-Ko%CC%88rfezi-Liman-Bo%CC%88lgesi-Raporu-2011.pdf>
- Mölder, F., Jablonski, K. P., Letcher, B., Hall, M. B., Tomkins-Tinch, C. H., Sochat, V., ... & Köster, J. (2021). Sustainable data analysis with Snakemake. *F1000Research*, 10.
- Resmî Gazete, (2022). Kıyı Tesisi İşletme İzni ve Kıyı Tesisi İşletmecileri Hakkında Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/11/20221118-2.htm>
- Roubos, A., Peters, D. J., Groenewegen, L., & Steenbergen, R. (2018). Partial safety factors for berthing velocity and loads on marine structures. *Marine Structures*, 58, 73-91.
- Tohumcu, Ö. K., & Kazan, H. (2019). Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu (Isps Kod) Çerçevesinde Limanlarda Hazırlanan Diğer Güvenlik Planları ile Liman Tesisi Güvenlik Planının Entegrasyonu. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 29(1), 17-64.
- Türklim, (2023). Sektör istatistikleri. <https://www.turklim.org/sector-istatistikleri/>
- UAB, (2023). Tersaneler ve Kıyı Yapıları Genel Müdürlüğü. <https://tkygm.uab.gov.tr/>
- Wickham, H., & Wickham, H. (2016). Data analysis (pp. 189-201). Springer International Publishing.
- Yontar, İ. G., & Yılmaz, F. (2013). Türkiye'de Bütünleşik Kıyı Yönetiminin aktörleri, rolleri ve sorumlulukları. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 147-184.

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem:**

The problem of the research is that there are deficiencies in the evaluation and interpretation of the deficiencies found in the reports of coastal facility operation permit inspections carried out periodically by the Ministry of Transport and Infrastructure. Especially the deficiencies in ports, which are the largest coastal facilities, need to be examined. Ports are the foreign trade gates of countries, and any deficiency becomes a very important problem. For this reason, the analysis was conducted on the sample of Kocaeli, the largest port region of Turkey.

Research Questions:

Are the port areas of coastal facilities operated in accordance with standards? What is the importance of coastal facility operating permits? What do the deficiencies detected after inspections mean? There is a comparison of the deficiencies found among the three main facilities that make up the coastal facilities. What is the increasing or decreasing trend of the deficiencies found in the audits over the years? What should port and other coastal facilities do about deficiencies? Is there any such study in literature?

Literature Review:

Similar studies have been examined in national and international literature. No study including coastal facility inspections could be found. The studies found were generally seen as the subjects of legal processes on port jurisdictions and safe operation processes in the port. Some studies examined in the literature are as follows. Heffron R. conducted a study in the form of a new coastal facilities inspection and evaluation guide in 2013. In his study, he conducted research on the inspection manual prepared by the waterside inspection task committee of the ports committee. He stated his research in the form of analysis and interpretation (Heffron, 2013). Eskijian et al. In 2004, they conducted a study titled Principles on periodic inspection of marine oil terminals. They also presented a study suggesting the need for inspection of oil terminals and some details of the Inspection Manual, which provides guidance on surface and underwater inspection of a marine oil terminal, as well as fire, mechanical and electrical system deficiencies. The study was conducted in the form of interpretation and analysis (Eskijian, et al., 2004).

In their study in 2019, Tohumcu and Kazan conducted research on the inspection and inspection of the security of port areas within the framework of the ISPS code. In their study using a descriptive analysis method, they determined that there were deficiencies that could create security vulnerabilities in ports (Tohumcu & Kazan, 2019). In his study in 2020, Güneşli conducted a study on the legal liability of marine pollution caused by the activities of coastal facilities. In his study, he examined technical concepts and the concept of coastal facilities and made legal analysis. Yontar and Yılmaz conducted research on the actors, roles, and responsibilities of integrated coastal management in Turkey in 2013. The issue of which ministries are responsible for coastal facilities was examined and presented in a table (Yontar & Yılmaz, 2013). Apart from the studies mentioned above, it has been observed that no studies have been carried out regarding the inspection of coastal facilities and the inspection results. The studies mentioned are not exactly similar to this study. The study will be a first in national and international literature.

Methodology:

Data analysis method is a set of techniques and procedures used to turn collected data into meaningful and useful information. Data analysis is used in both quantitative and qualitative research. In academic studies, the data analysis method is used to answer research questions and test hypotheses. Data analysis helps researchers discover patterns and trends in their data and draw meaningful conclusions based on this information (Mölder et al., 2021). Data analysis methods used in academic studies vary depending on the purpose of the research and data type. In academic studies, data analysis is an important tool that helps researchers answer research questions and test their hypotheses. Data analysis helps researchers discover patterns and trends in their data

and draw meaningful conclusions based on this information (Amarasinghe et al., 2020). In this study, the data analysis method was adapted to data collection, data cleaning, analysis, and interpretation of the results.

Results and Conclusions:

The most important items written jointly for different facilities in the audit reports were found to be items 3, 16, 25, 33, 42 and additional items. The issue is that the general layout plan of the facilities is not made by the facilities. It is understood that coastal facilities are progressing slowly in this regard and have not prepared their reports. It is observed that there are deficiencies in coastal facilities, especially at the docks, due to the number of life preservers and passage stairs such as devil crosses. In particular, the deficiencies were detected not because these deficiencies were not there, but because of the non-conformity in the equipment. For example, deficiencies such as the ropes of the devil's cross wearing out or the light of the lifebuoy not turning on. Common deficiencies have been found to include fire systems, generators, and audible fire alarm systems not functioning properly. This shows that the controls of these important systems are not taken into consideration in ports, piers, and fishing shelters. Lack of maintenance and testing is a significant problem for their facilities. Another deficiency is that first aid supplies are not easily accessible. With this deficiency, it can be said that there are weaknesses in occupational safety and first aid in these facilities. One of the deficiencies was that the carrying capacities and maximum lifting load amounts were not written and certified on the heavy lifting equipment. If this lifting equipment are used here and the person using them does not know the maximum lifting amounts, a ground has been created that can cause events that directly result in accidents. This article should be evaluated and interpreted in a similar manner within the occupational safety and security system. One of the most important items detected is that there are deficiencies in the first aid, fire, International Sea Port Security (ISPS) and employment training records of the personnel. It has been determined that basic training is not provided to personnel working in coastal facilities and that proper training is required. The deficiencies in ISPS, especially in port areas designated as customs areas, are among the unacceptable deficiencies for places that are considered border entrances. This training must be properly provided and documented to security guards and facility employees. Certification alone is not sufficient; personnel must be trained through practical exercises.

As a result, having coastal facility permit inspections is an important fact. In this way, ports are especially risky areas, and their inspections must be carefully monitored. These deficiencies pose serious risks that can lead to accidents and injuries in coastal facilities. For example, ignoring safety precautions can increase the risk of accidents such as fire, explosion, or chemical leakage. Improper training can prevent employees and seafarers from understanding hazards and taking preventive measures. Inadequate maintenance, testing and control of safety equipment may cause the equipment to malfunction and fail to perform its functions. Authorized managers need to be more careful in these matters. The deficiencies should be analyzed well and reviewed during the implementation phase. This study was based on the deficiencies of coastal facilities in Kocaeli, Turkey's largest and busiest port region. In the future, studies may be carried out for coastal facilities throughout Türkiye or in other regions. This study will benefit literature as a guide on the deficiencies of coastal facilities, especially ports.

Akıllı Şehirler için Üretken Yapay Zekâ Kavramsal Çerçevesi

Conceptual Framework for Generative Artificial Intelligence for Smart Cities

Ezgi AVCI¹

öz

21. yüzyılın hızlı kentleşme ve teknolojik ilerlemeleri, dijital teknolojiler ve veri odaklı çözümlerle şehir yaşamını iyileştirmeyi amaçlayan akıllı şehirler kavramını ortaya çıkarmıştır. Üretken yapay zekâ, kentsel yaşamı değiştirebilecek yetenekler sunan yapay zekâ teknolojisinde önemli bir sıçramayı temsil etmektedir. Bu makale, üretken yapay zekânın akıllı şehirlere entegrasyonunu incelemekte ve etkili ve etik bir şekilde uygulanması için kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Çerçevenin ana bileşenleri; veri toplama ve entegrasyonu, üretken yapay zekâ tabanlı analizler, kişiselleştirme, iş birliği ve yönetişimini içermektedir. Çerçeve; veri gizliliği, adalet, şeffaflık ve sürekli iyileştirmenin önemini vurgulamaktadır. Üretken yapay zekâdan yararlanarak, şehirler karmaşık zorlukların üstesinden gelebilir ve gelecekteki kentsel yenilikler için bir yol haritası oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehir, Üretken Yapay Zekâ, Karar Destek Sistemi

ABSTRACT

The rapid urbanization and technological advancements of the 21st century have given rise to the concept of smart cities, which aim to improve urban life through digital technologies and data-driven solutions. Generative artificial intelligence represents a significant leap in AI technology, offering capabilities that can transform urban living. This paper investigates the integration of generative artificial intelligence into smart cities and presents a conceptual framework for its effective and ethical implementation. The main components of the framework include data collection and integration, generative artificial intelligence-based analyses, personalization, collaboration, and governance. The framework emphasizes the importance of data privacy, fairness, transparency, and continuous improvement. By leveraging generative AI, cities can overcome complex challenges and create a roadmap for future urban innovations.

Keywords: Smart City, Generative AI, Decision Support System

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Öğretim Üyesi), TED Üniversitesi, Uygulamalı Veri Bilimi, Ankara, Türkiye, ezgi.avci@tedu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9826-1027

GİRİŞ:

21. yüzyıldaki hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler, dijital teknolojiler ve veri odaklı çözümlerle kentsel yaşamı iyileştirmeyi amaçlayan akıllı şehirler kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu şehirler, verimliliği, sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği artırmak için birbirine bağlı cihazlar, sensörler ve ileri analitikler ağını kullanmaktadır. Kentsel nüfus artmaya devam ettikçe, altyapı, kaynaklar ve hizmetlerin yönetimiyle ilgili zorluklar giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Bu zorlukları ele almak için geleneksel kentsel planlama ve yönetim yöntemlerinin ötesinde yenilikçi yaklaşımlar gereklidir. Akıllı şehirler kavramı; erken dönem akıllı şehir girişimlerinin trafik, enerji talebi ve çevresel koşullar hakkında veri toplamak için sensörler ve ağlar kurmaya odaklanmasıyla başlamıştır. Bu veriler daha sonra kentsel operasyonları optimize etmek ve hizmet sunumunu iyileştirmek için kullanılmıştır. Zamanla, büyük veri teknolojilerindeki ve makine öğrenimindeki ilerlemelerle yönlendirilen akıllı şehirlerin kapsamı daha sofistike veri analitiği ve otomasyonu içerecek şekilde genişlemiştir ve yapay zekâ, akıllı şehir girişimlerinin temel taşlarından biri haline gelmiştir.

Yapay zekâ şehirlerin reaktif yönetiminden proaktif yönetime geçmesine olanak tanımaktadır. Makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi yapay zekâ teknolojileri, verileri analiz etmek, süreçleri otomatikleştirmek ve karar vermeyi iyileştirmek için kullanılmaktadır. Örneğin, enerji yönetiminde yapay zekâ, enerji talebini tahmin edebilmekte ve akıllı şebekelerin işletimini optimize ederek istikrarlı ve verimli bir enerji arzı sağlamaktadır. Yapay zekâ, kamu güvenliği alanında da önemli bir rol oynamaktadır; örneğin yapay zekâ destekli gözetim sistemleri kamu alanlarını izlemekte, olağandışı faaliyetleri tespit etmekte ve yetkilileri potansiyel tehditler konusunda uyarmaktadır.

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ), yapay zekâ teknolojisinde önemli bir ilerlemeyi temsil etmekte ve ileri makine öğrenim teknikleriyle yeni veriler oluşturma ve içgörüler üretme yeteneği sunmaktadır. Örneğin, generative adversarial networks (GAN)'lar, yeni veriler oluşturan bir üretici ve oluşturulan verilerin özgünlüğünü değerlendiren bir ayırmıcıdan oluşur. Bu süreç, GAN'ların; görüntüler, metinler ve sesler gibi; gerçekçi veri oluşturmalarını sağlar. ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu, kentsel yaşamı iyileştirmek için birçok fırsat sunmaktadır. Örneğin, kentsel planlamada ÜYZ, tarihi verileri, mevcut eğilimleri ve gelecekteki projeksiyonları analiz ederek optimal gelişim stratejileri önermektedir. Ulaşımında, ÜYZ destekli sistemler, trafik akışını optimize edebilir, sıklığı azaltabilir ve toplu taşıma hizmetlerini iyileştirmektedir. Sağlık hizmetlerinde, ÜYZ, kişiselleştirilmiş tıbbi ve öngörülse sağlık hizmetlerini etkinleştirerek hasta verilerini analiz etmekte, risk faktörlerini belirlemekte ve tedavi planları önermektedir.

ÜYZ'nin büyük potansiyeline rağmen, akıllı şehirlere başarılı entegrasyonu; yapılandırılmış ve sistematik bir yaklaşım gerektirmektedir. ÜYZ teknolojilerinin etkili, etik ve şehir hedefleriyle uyumlu bir şekilde uygulanmasını sağlamak için sağlam bir kavramsal çerçeve şarttır. Bu makalede önerilen çerçeve, veri yönetimi, etik yapay zekâ uygulamaları, paydaş işbirliği, ölçeklenebilirlik ve sürekli iyileştirme gibi birkaç temel unsuru ele almaktadır. Veri yönetimi, sakinlerin bilgilerini korumak için önemlidir. Çerçeve, veri standartları, birlikte çalışabilirlik ve düzenlemelere uyum dahil olmak üzere veri yönetimi için yönergeleri içermektedir. Etik yapay zekâ uygulaması da hayati önem taşımaktadır; yapay zekâ sistemleri adil, şeffaf ve hesap verebilir olmalıdır. Çerçeve, ÜYZ algoritmalarında önyargıların önlenmesi, ÜYZ kararlarının şeffaf açıklamaları ve yapay zekânın tüm sakinlere eşit olarak fayda sağlaması için önlemleri içermektedir. Paydaş iş birliği ve ölçeklenebilirlik diğer önemli hususlardır; çünkü ÜYZ çözümleri, şehir verilerinin hacmi arttıkça ve ihtiyaçları geliştikçe büyüyüp uyum sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Son olarak, çerçeve, yapay zekâ sistemlerinin şehir hedeflerini ve sakinlerin ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmesini sağlamak için sürekli izleme, değerlendirme ve iyileştirme çabısında bulunmaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır:

1. ÜYZ, akıllı şehirlere nasıl etkin bir şekilde entegre edilebilir ve kentsel yaşamı nasıl iyileştirebilir?
2. ÜYZ'nin ulaşım, sağlık, çevre yönetimi ve kamu güvenliği gibi çeşitli kentsel alanlardaki potansiyel uygulamaları ve faydaları nelerdir?
3. Kavramsal bir çerçeve, ÜYZ'nin akıllı şehirlere sistematik ve stratejik bir şekilde entegrasyonunu nasıl destekleyebilir?

1. Kavramsal Arka Plan

1.1. Üretken Yapay Zekâ

ÜYZ, geleneksel yapay zekâ sistemlerinden farklı olarak, veri üretme, yeni içerikler oluşturma ve programlanmamış içgörüler üretme yeteneğine sahip yapay zekâ modelleridir. ÜYZ; GANs, Transformer modelleri (örneğin, GPT-4o) ve diğer ileri düzey derin öğrenme tekniklerini kullanarak çalışmaktadır. ÜYZ'nin temel amacı, mevcut veri kümelerinden öğrenerek yeni ve yaratıcı sonuçlar üretmektir.

Yapay zekânın yeniden yükselişi, 2015'te AlphaGo ve 2022'de ChatGPT ile küresel olarak dikkat çekmiştir. OpenAI tarafından geliştirilen Üretken Ön-Eğitilmiş Dönüştürücü (GPT) olan ChatGPT, insan benzeri konuşma yetenekleri sergileyerek metin ve yaratıcı içerikler oluşturmuştur (Casella ve diğerleri, 2023; Dasborough, 2023; Woolf, 2022). Bu ÜYZ; GAN'lar ve Dönüştürücüler gibi modellerle ileri düzeyde denetimsiz makine öğrenimini örneklemektedir (Goodfellow ve diğerleri, 2020; Vaswani ve diğerleri, 2017). ÜYZ'nin yetenekleri, edebiyat, politik beyanlar, akademik makaleler, sanat eserleri ve sentetik yüzler gibi çeşitli alanlarda çok modlu içerik oluşturmayı kapsamaktadır (Gillotte, 2019; Whittaker ve diğerleri, 2020; J. Liu ve diğerleri, 2021). Ancak, ÜYZ aynı zamanda telif hakkı ihlali, akademik dürüstlük, veri gizliliği ve deepfake'lerin kötüye kullanımı gibi yasal, ahlaki ve etik sorunları da gündeme getirmiştir (Gillotte, 2019; Siau ve Wang, 2020). ÜYZ; teknoloji, iş dünyası, eğitim, sağlık ve sanat gibi birçok alanda fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır (Siau, 2018; Wang v.d., 2022; Yin v.d., 2022). ÜYZ'nin potansiyelini kullanmak ve riskleri azaltmak için etkili YZ-insan iş birliği esastır.

1.2. ÜYZ'nin Yetenekleri ve Uygulama Alanları:

- 1.2.1. Veri Üretme ve İçerik Oluşturma: ÜYZ, gerçekçi görseller, sesler ve videolar oluşturabilir. Bu yetenek, sanatsal üretimden eğitim materyallerine kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır (Livieris et al., 2024). Örneğin, şehir planlamasında, geçmiş verilerden öğrenerek gelecekteki kentsel gelişim senaryolarını simüle etmek ve en uygun stratejileri belirlemek için kullanılmaktadır.
- 1.2.2. Metin Üretimi ve Doğal Dil İşleme: ÜYZ, anlamlı metinler oluşturabilir, sohbet botları geliştirebilir ve karmaşık dil görevlerini yerine getirebilir. Kamu güvenliği ve sağlık hizmetlerinde, büyük metin veri kümelerini analiz ederek, trendleri ve kritik bilgileri ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Örneğin, hastane kayıtlarından elde edilen verilerle sağlık trendlerini analiz ederek halk sağlığı politikalarını şekillendirmek mümkündür (Chen et al. 2023, Pelaez et al., 2024).
- 1.2.3. Görsel Anlayış ve Analiz: ÜYZ, görsel verileri işleyebilir ve analiz edebilir. Bu yetenek, güvenlik kameralarından gelen görüntülerin analiz edilmesi ve anormallik tespitinde kullanılmaktadır. Örneğin, şehir güvenliği için gerçek zamanlı izleme sistemleri kurularak, olası tehditler ve anomalileri tespit edilebilmekte ve önleyici tedbirler alınabilmektedir (Adewopo et al. 2024, Logani and Makkar, 2024).
- 1.2.4. Tahmine Dayalı Analiz ve Modelleme: ÜYZ, karmaşık veri kümelerinden öğrenerek gelecekteki olayları tahmin edebilir. Bu yetenek, enerji tüketimi, trafik akışı ve hava

kalitesi gibi alanlarda kullanılmaktadır. Örneğin, enerji yönetiminde, tüketim verilerini analiz ederek enerji talebini tahmin etmek ve enerji kaynaklarının optimal kullanımını sağlamak mümkündür (Böcking et al. 2024).

- 1.2.5. Kişiselleştirilmiş Öneri Sistemleri: ÜYZ, kullanıcı davranışlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş önerilerde bulunabilir. Bu yetenek, e-ticaret, medya ve eğlence sektörlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, akıllı şehirlerde, vatandaşların ihtiyaçlarına göre kişiselleştirilmiş hizmetler (toplu taşıma kullanıcılarına en uygun güzergâh önerileri) sunmak için kullanılmaktadır (Ayemowa et al. 2024).

2. Akıllı Şehirler İçin ÜYZ Potansiyeli

Akıllı şehirler kavramı, yirmi yıldan uzun bir süredir var olmasına rağmen, son zamanlardaki hızlı ilerlemeler yeni zorluklar getirmiştir: Allam ve Dhunny (2019), yapay zekâyı şehirlerle entegre eden ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ve yeni kentsel gündeme ulaşmak için yönetim, metabolizma ve kültür gibi temel unsurları içeren bir sistem öneren kentsel potansiyeli araştırmıştır. PwC'ye göre, blockchain'i makine öğrenimi, IoT ve yapay zekâ ile birleştirmek, kentsel yönetimi önemli ölçüde iyileştirmektedir. Büyük veri teknolojileri, birçok veri kaynağından büyük miktarda veri toplamasını sağlamaktadır ve yapay zekâ teknolojileri bu verileri çok kısa sürelerde yüksek doğrulukla analiz edebilmektedir. Yapay zekâ, büyük veri ve IoT'nin 5G teknolojisi ile entegrasyonu, vatandaşlara daha faydalı bilgiler sunmayı amaçlamaktadır (Guevara & Auat Cheein, 2020).

Geleneksel yapay zekâ uygulamaları; trafik yönetimi, enerji dağıtımı ve kamu güvenliği gibi çeşitli kentsel sistemlerin iyileştirilmesinde kritik bir rol oynamışken, ÜYZ'nin ortaya çıkışı bu alanlarda daha fazla devrim vaat etmektedir. Genellikle önceden tanımlanmış algoritmalar ve veri setlerine dayanan geleneksel yapay zekânın aksine, ÜYZ; ileri makine öğrenimi modellerinden yararlanarak yeni, içgörülü içerikler ve çözümleri dinamik olarak üretmektedir. Akıllı şehirlerde YZ'den ÜYZ'ye bu geçiş, kentsel zorluklara daha uyumlu, yaratıcı ve verimli yanıtlar sağlamakta, daha akıllı şehirlerin yolunu açmaktadır. ÜYZ'nin etkisiyle şehirler; mevcut hizmetleri iyileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda daha önce hayal bile edilemeyecek yenilikler yapabilmekte, karmaşık sorunları benzeri görülmemiş bir hassasiyet ve kişiselleştirmeye ele alabilmektedir. Aşağıdaki alt bölümler, ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonunun potansiyel uygulamalarını, faydalarını ve zorluklarını araştırarak dönüştürücü yeteneklerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır:

2.1. Kentsel Planlama ve Yönetimi İyileştirme

ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki en önemli uygulamalarından biri, kentsel planlama ve yönetimidir. Geleneksel kentsel planlama süreçleri genellikle zaman alıcıdır ve büyük ölçüde tarihi verilere ve manuel analizlere dayanmaktadır. ÜYZ, büyük miktarda veriyi işleme ve tahmine dayalı modeller oluşturma yeteneği ile bu süreçleri önemli ölçüde iyileştirmektedir. Örneğin; AI algoritmaları, trafik desenleri, nüfus yoğunluğu ve arazi kullanımı gibi mevcut ve tarihi verileri analiz ederek gelecekteki eğilimleri tahmin edebilmekte ve optimal kentsel gelişim stratejileri önerebilmektedir. Bu tahmin yeteneği, şehir plancılarının daha verimli ulaşım ağları tasarlamalarına, kaynakları daha etkili bir şekilde tahsis etmelerine ve sıkışıklık ve kirlilik gibi potansiyel sorunları öngörüp hafifletmelerine olanak tanımaktadır.

Ayrıca, ÜYZ; kentsel sistemlerin gerçek zamanlı izlenmesi ve yönetilmesini kolaylaştırmaktadır. Şehir genelinde dağıtılmış çeşitli IoT sensörlerinden gelen verileri entegre ederek, ÜYZ; şehir yetkililerine su temin ağları, elektrik şebekeleri ve atık yönetim sistemleri gibi kritik altyapının durumu hakkında gerçek zamanlı içgörüler sağlamaktadır. Bu gerçek zamanlı izleme, proaktif bakım ve herhangi bir anormalliğe hızlı yanıt verilmesine olanak tanımakta, kesinti sürelerini azaltmakta ve kentsel hizmetlerin genel verimliliğini artırmaktadır.

Singapur, ÜYZ kullanarak kentsel planlama süreçlerini optimize etmede öncü bir şehir olmuştur. Şehir; trafik desenleri, nüfus yoğunluğu ve arazi kullanımı verilerini analiz eden gelişmiş ÜYZ algoritmaları kullanmaktadır. Bu veriler, gelecekteki gelişim stratejilerini belirlemek ve şehir planlamasını daha verimli hale getirmek için kullanılmaktadır. Örneğin, Singapur'un kentsel planlama ajansı, ÜYZ modelleri aracılığıyla trafik akışını ve sıklığı tahmin ederek, yeni yolların ve toplu taşıma hatlarının en uygun yerlerini belirlemektedir. Ayrıca, nüfus yoğunluğunu ve büyüme eğilimlerini analiz ederek, konut ve ticari alanların en iyi şekilde nasıl dağıtılacağını planlamaktadır. Bu yaklaşım, Singapur'un şehir planlamasında daha proaktif ve veri odaklı kararlar almasını sağlayarak, kaynakların daha etkili kullanılmasını ve kentsel sorunların daha hızlı çözülmesini mümkün kılmaktadır (Sipahi ve Saayi, 2024).

2.2. Ulaşım Sistemlerini Dönüştürme

Nüfus artışı ve artan araç sayısıyla kötüleşen ulaşım sorunları teknoloji ile ele alınmaktadır. Akıllı ulaşım sistemleri; kontrol sistemleri, sensörler, aktüatörler ve bilgi ve iletişim teknolojilerini (ICT) birleştirerek büyük miktarda veri üretmekte ve akıllı şehirlerde gelecekteki ulaşımı etkilemektedir. Yapay zekâ, makine öğrenimi ve derin takviyeli öğrenim (DRL) teknikleri, gerçek zamanlı trafik akışı izleme ve tahmininde kritik öneme sahiptir (Iyer, 2021, Khalil et al. 2024). ÜYZ, toplu taşıma sistemlerinde; yolcu talebini tahmin etmek, otobüs ve tren tarifelerini optimize etmek ve hatta otonom araç filolarını yönetmek gibi; önemli faydalar sağlamaktadır. Gelişmiş ÜYZ modelleriyle desteklenen otonom araçlar, daha güvenli ve verimli ulaşım seçenekleri sunarak özel araç sahipliği ihtiyacını azaltmakta ve trafik sıklığını hafifletmektedir. Ayrıca, ÜYZ; kullanıcı deneyimini iyileştirerek kişiselleştirilmiş seyahat önerileri ve gerçek zamanlı transit tarifeleri ve gecikmeler hakkında güncellemeler sağlamaktadır.

Amsterdam, ÜYZ kullanarak toplu taşıma sistemlerini dönüştürme konusunda önemli adımlar atmıştır. Şehir; otobüs ve tren tarifelerini optimize etmek için ÜYZ modelleri kullanarak, toplu taşıma sistemlerinin verimliliğini artırmıştır. ÜYZ, yolcu talebini tahmin ederek ve trafik verilerini analiz ederek, toplu taşıma araçlarının hareketlerini en uygun şekilde planlamaktadır. Ayrıca, Amsterdam, otonom araç filolarının yönetiminde de ÜYZ teknolojilerini kullanmaktadır. Bu otonom araçlar, trafik sıklığını azaltmak ve daha güvenli ulaşım sağlamak için gerçek zamanlı verileri analiz etmektedir. Sonuç olarak, Amsterdam'da toplu taşıma kullanıcıları, daha kısa bekleme süreleri ve daha verimli seyahat deneyimleri ile karşılaşmaktadır. ÜYZ, şehirdeki ulaşım sistemlerinin bütünleşik ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmaktadır (Dureja vd., 2024; Nikolaeva, 2024; Marji vd.,2024; Wolniak, 2023).

2.3. Çevresel Sürdürülebilirliği İyileştirme

Çevresel sürdürülebilirlik, akıllı şehirler için kritik bir hedeftir. ÜYZ, çevresel koşulları izleyip tahmin ederek şehirlerin çevreyi korumak için proaktif önlemler almasını sağlamaktadır. ÜYZ, doğal kaynakların kullanımını optimize edebilmekte ve çevresel sürdürülebilirliği artırmada önemli bir rol oynamaktadır. ÜYZ, çeşitli sensörler ve IoT cihazlarından gelen verileri analiz ederek hava kalitesi, su kalitesi, gürültü kirliliği ve diğer çevresel faktörleri gerçek zamanlı olarak izleyebilmektedir. Bu veriler, şehir yetkililerine anlık bilgi sağlayarak çevresel sorunlara hızlı ve etkili müdahalelerde bulunmalarını sağlar (Konya and Nematzadeh, 2024). Ayrıca hava kalitesi sensörlerinden gelen veriler ÜYZ ile analiz edilerek, hava kirliliğinin yoğun olduğu bölgeler ve saatler belirlenebilmektedir. Böylece, trafik yönetimi ve sanayi faaliyetleri gibi alanlarda gerekli önlemler alınmaktadır. Şehir yetkilileri, hava kirliliği yüksek bölgelerde araç trafiğini kısıtlamakta veya yeşil alanların artırılması gibi uzun vadeli çözümler uygulamaktadır (Bibri et al. 2024). Diğer bir uygulama alanı ise gürültü kirliliği kontrolüdür. Gürültü sensörlerinden gelen veriler ÜYZ tarafından analiz edilerek, gürültü kirliliğinin en yoğun olduğu bölgeler ve zaman dilimleri belirlenmektedir. Bu veriler, şehir planlamacılarına gürültü kirliliğini azaltma konusunda yol göstermektedir. Gürültü kirliliğinin yoğun olduğu bölgelerde, belirli saatlerde ağır araç trafiği kısıtlanmakta veya ses yalıtımı gibi önlemler alınmaktadır (Panduman et al.,2024). Bir diğer

kullanım alanı ise su yönetimidir. ÜYZ kullanılarak, su yönetiminde verimlilik artırılarak su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sağlanmaktadır. Su tüketimi verileri analiz edilerek, sızıntılar ve verimsizlikler tespit edilmekte, su israfı azaltılmakta ve güvenilir su kaynağı sağlanmaktadır (Dada et al. 2024). Su dağıtım ağlarındaki sensörlerden gelen veriler, ÜYZ kullanılarak analiz edilerek, su sızıntılarının olduğu bölgeler tespit edilmektedir. Sızıntıların yerini ve büyüklüğünü belirleyerek, onarım ekiplerinin hızlı ve etkili müdahale etmelerini sağlamaktadır. Su sızıntılarının hızlı bir şekilde tespit edilip onarılması, su kaybını önemli ölçüde azaltmakta ve su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır (Olatunde et al., 2024(a)). Ayrıca su tüketimi optimizasyonu için, su tüketimi verileri ÜYZ ile analiz edilerek, yüksek su tüketimi olan bölgeler ve zaman dilimleri belirlenmekte, bu veriler kullanılarak su tüketimini optimize etmek için gerekli önlemler alınmaktadır. Şehir yetkilileri, su tasarrufu kampanyaları düzenleyerek veya su tüketimini azaltan teknolojiler kullanarak su israfını minimize etmektedir (Pachiappan et al., 2024).

Barcelona, çevresel sürdürülebilirliği artırmak için ÜYZ teknolojilerini etkin bir şekilde kullanmaktadır. Şehir, hava kalitesi sensörlerinden gelen verileri analiz ederek, kirliliğin yoğun olduğu bölgeleri ve saatleri belirlemek için ÜYZ kullanmaktadır. Bu veriler, şehir yetkililerinin hava kirliliğini azaltacak stratejiler geliştirmesini sağlamaktadır. Örneğin, kirliliğin yoğun olduğu saatlerde araç trafiği kısıtlaması veya bu bölgelerde yeşil alanların artırılması gibi önlemler alınmaktadır. Ayrıca, Barcelona su yönetiminde de ÜYZ kullanarak su dağıtım ağlarındaki sızıntıları tespit etmekte ve su israfını minimize etmektedir. Bu, su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını ve sürdürülebilir bir su temini sağlamaktadır. ÜYZ'nin bu şekilde kullanımı, Barcelona'nın çevresel hedeflerine ulaşmasında ve yaşam kalitesini artırmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bibri v.d., 2023; Okoli and Kabaso, 2024; Chang and Ross, 2024; Gasser et al.,2024).

San Francisco ise, akıllı atık yönetim sistemleri ile geri dönüşüm oranlarını artırmıştır. ÜYZ ile atık toplama verileri analiz edilerek, en verimli toplama güzergahları belirlenmekte ve atık miktarları tahmin edilmektedir. Sonuç olarak, atık toplama süreçleri optimize edilmekte, geri dönüşüm oranları artırılmakta ve operasyonel maliyetler düşürülmektedir. Bu, çevreye duyarlı bir şehir yönetimi sağlamaktadır (Roy ve diğerleri, 2024; Ai, 2024; Pasandi, 2024).

2.4. Kamu Güvenliğini Artırma

Kamu güvenliği herhangi bir akıllı şehir için en önemli endişelerden biridir. ÜYZ bu alanları geliştirmek için ileri teknoloji araçlar sunmaktadır. ÜYZ destekli gözetim sistemleri; video akışlarını gerçek zamanlı olarak analiz etmekte, şüpheli faaliyetleri tespit edebilmekte, ilgilenilen kişileri tanımlayabilmekte ve yetkilileri potansiyel güvenlik tehditleri konusunda uyarmaktadır. Bu sistemler ayrıca yangın veya kazalar gibi acil durumları işaret eden olağandışı kalıpları izleyerek hızlı yanıt verilmesini ve potansiyel olarak hayat kurtarmayı sağlamaktadır. ÜYZ kullanılarak, acil durum müdahale sistemleri de iyileştirilerek çeşitli senaryolar tahmin ve simüle edilebilmektedir. Örneğin, ÜYZ kullanılarak doğal afetler tahmin edilebilmekte ve şehirlerin daha etkili acil durum hazırlık planları geliştirmesine ve kriz sırasında kaynakları daha verimli bir şekilde tahsis etmesine olanak tanınmaktadır. Ayrıca, ÜYZ, ilk müdahale ekiplerinin rotalarını optimize ederek ve ihtiyacı olanlara zamanında yardım sağlayarak acil durum hizmetlerinin koordinasyonunu sağlamaktadır.

Londra, ÜYZ destekli gözetim sistemleri kullanarak kamu güvenliğini artırmada önemli başarılar elde etmiştir. Şehir, video akışlarını gerçek zamanlı olarak analiz eden ÜYZ algoritmalarını kullanarak, şüpheli faaliyetleri ve anormallikleri tespit etmektedir. Bu sistemler, halka açık alanlarda güvenliği sağlamak için kritik bilgiler sağlamaktadır. Örneğin; bir güvenlik kamerası, kalabalık bir meydana şüpheli bir hareketi tespit ettiğinde, ÜYZ algoritması bu hareketi analiz etmekte ve yetkililere anında bildirim göndermektedir. Bu bildirimler yetkililerin hızlı ve etkili müdahale etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, ÜYZ'nin yangın ve kazalar gibi acil durumları tespit etme yeteneği, Londra'da acil durum müdahale

sürelerini kısaltmakta ve potansiyel olarak hayat kurtarmaktadır. Londra'nın bu yenilikçi yaklaşımı, kamu güvenliği standartlarını önemli ölçüde yükseltmiştir (Bowers ve Johnson, 2024).

2.5. Sağlık Hizmetlerini İyileştirme

ÜYZ, sağlık alanında da dönüştürücü bir potansiyele sahiptir ve hasta etkileşimini artırma ve klinik tanıları iyileştirme gibi faydalar sunmaktadır. ChatGPT gibi araçlar, hastaların tıbbi bilgilerine anında erişim sağlayabilmekte (yetki verildiği sürece), sağlıkla ilgili soruları yanıtlayabilmekte ve çeşitli sağlık durumlarının yönetimi konusunda rehberlik edebilmekte, böylece hasta katılımını artırmakta ve bireyleri sağlıklarında daha aktif rol almaya teşvik etmektedir. Klinik ortamlarda, ÜYZ, hasta verilerini analiz ederek erken tanı ve kişiselleştirilmiş tedavi planları oluşturmaktadır. Örneğin, ÜYZ, tıbbi görüntüleri analiz ederek kanser gibi hastalıkları gösterebilecek anormallikleri tespit edebilmektedir. Ayrıca, ilaç keşfinde, ÜYZ farklı bileşiklerin insan vücuduyla nasıl etkileşime girdiğini simüle ederek yeni ilaçların geliştirilmesini hızlandırmaktadır. ÜYZ, halk sağlığı girişimlerini de destekleyerek hastalıkların yayılmasını önlemek ve halk sağlığı endişelerini hızla ele almak için proaktif önlemler almayı sağlamaktadır. Ek olarak, ÜYZ destekli sohbet robotları ve sanal asistanlar, sakinlere doğru sağlık bilgileri ve desteği sağlayarak sağlık tesisleri üzerindeki yükü azaltmakta ve tıbbi tavsiyelere erişimi artırmaktadır.

Toronto, ÜYZ destekli sağlık hizmetleri ile vatandaşlara kişiselleştirilmiş sağlık çözümleri sunarak sağlık hizmetlerinde devrim yaratmıştır. Şehirdeki sağlık sistemleri, hasta verilerini analiz ederek erken tanı ve kişiselleştirilmiş tedavi planları oluşturmak için ÜYZ kullanmaktadır. Örneğin, Toronto'daki hastaneler, tıbbi görüntüleri analiz etmek için ÜYZ algoritmalarını kullanarak kanser gibi hastalıkları erken evrede tespit edebilmektedir. Bu, hastalara erken müdahale şansı tanır ve tedavi sonuçlarını iyileştirir. Ayrıca, ÜYZ destekli sohbet robotları ve sanal asistanlar, hastalara tıbbi bilgilere anında erişim sağlamaktadır ve sağlık durumları hakkında rehberlik etmektedir. Bu, sağlık tesisleri üzerindeki yükü azaltmakta ve hastaların sağlık bilgilerine kolayca ulaşmasını sağlamaktadır. Toronto'nun bu yenilikçi uygulamaları, sağlık hizmetlerinin etkinliğini artırmış ve hasta memnuniyetini yükseltmiştir (Rodriguez vd., 2024; Harris, 2024; Katal, 2024; Kadayat ve diğerleri, 2024).

2.6. Enerji Yönetimini Optimize Etme

Nüfus artışı ve konfor ihtiyaçlarıyla tetiklenen enerji tüketimi önemli ölçüde artmıştır ve CO² emisyonları da yükselmiştir. Tam otomatik akıllı enerji şebekeleri geliştirmek için doğru elektrik yükü tahmini kritiktir. ÜYZ kullanılarak, enerji tüketimi verileri analiz edilmekte, enerji kullanımındaki verimsizlikler ve yüksek enerji tüketimi olan bölgeler belirlenmektedir. Bu veriler, enerji verimliliğini artıran çözümler geliştirmek için kullanılmaktadır. Enerji verimliliğini artırmak için akıllı enerji yönetim sistemleri ve enerji tasarruflu cihazlar kullanılmakta, enerji tüketimi optimize edilmekte ve karbon ayak izi azaltılmaktadır (Yussuf ve Asfour, 2024). Ayrıca ÜYZ kullanılarak; akıllı sayaçlardan, hava tahminlerinden ve enerji tüketim kalıplarından gelen veriler analiz edilerek talep simülasyonu yapılmakta ve enerji şebekelerinin işletimi optimize edilmektedir. Bu yetenek, istikrarlı ve verimli bir enerji arzı sağlamakta, pik talep yükünü azaltmakta ve enerji israfını en aza indirmektedir. ÜYZ, ayrıca; güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının verilerini analiz ederek, bu kaynakların en verimli şekilde nasıl kullanılacağını belirleyebilmektedir. Bu veriler, enerji altyapısının yenilenebilir enerjiye uyumlu hale getirilmesinde kullanılmaktadır. Şehirlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu artırılarak, fosil yakıtlara bağımlılık azaltılmakta ve çevresel sürdürülebilirlik desteklenmektedir (Hamdan et al. 2024).

California, ÜYZ kullanarak enerji yönetim sistemlerini optimize etme konusunda başarılı bir model oluşturmuştur. Şehir, akıllı sayaçlardan, hava tahminlerinden ve enerji tüketim kalıplarından gelen verileri analiz eden ÜYZ algoritmaları ile enerji talebini tahmin etmekte ve enerji şebekelerinin

işletimini optimize etmektedir. Bu, California'nın enerji arzını daha verimli yönetmesini ve pik talep yüklerini azaltmasını sağlamaktadır. Ayrıca, California, yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonunu kolaylaştırmak için ÜYZ kullanmaktadır. Güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir kaynakların kullanılabilirliğini tahmin ederek, enerji şebekelerini bu kaynaklarla en verimli şekilde beslemektedir. Sonuç olarak, California ÜYZ tabanlı enerji yönetim sistemleri kullanarak enerji verimliliğini arttırmakta, karbon ayak izini azaltmakta ve sürdürülebilir enerji kullanımını teşvik etmektedir (Hamdan v.d., 2024).

2.7. Akıllı Eğitimi Kolaylaştırma

Akıllı teknolojiler tarafından yönlendirilen akıllı cihazların gelişimi, akıllı öğrenmeyi de ilerletmektedir. Akıllı sınıflardaki teknoloji, öğrenci öğrenimini desteklemektedir; Pacheco v.d. (2018) ve Kim v.d. (2018), yapay zekâ destekli akıllı sınıf paradigmasını geliştirmiştir. ÜYZ, eğitim sektörünü de destekleyerek öğrenme sürecinin çeşitli yönlerini iyileştirmiştir. ChatGPT, bilgi aramalarına yardımcı olmakta, öğretim materyalleri oluşturmakta ve öğrenciler için öğrenme deneyimlerini kişiselleştirebilmektedir. Bilgiye anında erişim sağlayarak ve belirli ihtiyaçlara göre içerik üretmek, ÜYZ öğrenme deneyimini artırmakta ve eğitimi daha erişilebilir hale getirmektedir. Eğitimciler için ÜYZ; ders planları, sınavlar ve diğer öğretim materyalleri oluşturma konusunda yardımcı olmaktadır. Ayrıca, öğrenci performansı hakkında içgörüler sunarak eğitimcilerin öğretim yöntemlerini öğrenci ihtiyaçlarına göre uyarlamalarına olanak tanımaktadır. Öğrenciler için ÜYZ, öğrenme stillerine ve hızlarına göre içerik sunarak kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sağlamaktadır. Bu, çeşitli öğrenme ihtiyaçlarına sahip öğrenciler için özellikle faydalıdır ve daha bireyselleştirilmiş bir eğitim yaklaşımı sunmaktadır.

Seul, ÜYZ destekli eğitim platformları kullanarak öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunmaktadır. Şehirdeki eğitim kurumları, öğrencilerin öğrenme stillerini ve hızlarını analiz eden ÜYZ algoritmaları kullanarak, her öğrenciye özel öğrenme içerikleri ve önerileri sunmaktadır. Örneğin, bir öğrenci belirli bir konuda zorlanıyorsa, ÜYZ algoritması bu durumu tespit etmekte ve öğrenciye konuyu daha iyi anlaması için ek kaynaklar ve pratikler önermektedir. Ayrıca, Seul'deki eğitimciler, ders planları ve sınavlar oluşturmak için ÜYZ teknolojilerinden yararlanmaktadır. Bu, eğitimcilerin idari görevlerden tasarruf ederek daha fazla öğretim ve rehberliğe odaklanmalarını sağlamaktadır. Seul'un bu yenilikçi yaklaşımı, öğrenci katılımını artırmış ve öğrenme sonuçlarını önemli ölçüde iyileştirmiştir (Park ve Kwon, 2024).

2.8. Akıllı Yönetişimi Etkinleştirme

Akıllı şehirlerin başarısı için etkili yönetim çok önemlidir ve ÜYZ, veri odaklı içgörüler sağlayarak ve vatandaş katılımını kolaylaştırarak yönetim süreçlerini geliştirmektedir. ÜYZ, sosyal medyadan gelen verileri analiz ederek daha şeffaf ve kapsayıcı yönetişimi teşvik etmekte ve vatandaş katılımı ve geri bildirim için platformlar sağlamaktadır. Örneğin, ÜYZ destekli sohbet robotları ve sanal asistanlar, sakinler ve şehir yetkilileri arasında iletişimi kolaylaştırarak vatandaşların sorunları bildirmelerine, geri bildirim sağlamalarına ve karar alma süreçlerine katılmalarına olanak tanımaktadır. Bu katılım, topluluk hissini güçlendirmekte ve sakinlerin seslerinin duyulmasını ve şehir yönetiminde dikkate alınmasını sağlamaktadır.

Helsinki, ÜYZ destekli platformlar kullanarak vatandaş katılımını artırmada öncü bir şehir olmuştur. Şehir, sosyal medyadan ve diğer dijital platformlardan gelen verileri analiz eden ÜYZ algoritmaları ile vatandaşların geri bildirimlerini ve önerilerini toplamaktadır. Bu veriler, şehir yönetimi tarafından şeffaf ve veri odaklı kararlar almak için kullanılmaktadır. Örneğin, Helsinki, vatandaşların şehir yönetimi ile ilgili geri bildirimlerini dijital platformlar üzerinden iletmelerine olanak tanıyan bir ÜYZ destekli sohbet botu geliştirmiştir. Bu sohbet botu, vatandaşların sorunlarını ve önerilerini toplamakta ve analiz etmekte, ardından yetkililere raporlar sunmaktadır. Bu sayede, Helsinki, vatandaşların katılımını teşvik

etmekte ve şehir yönetiminde daha kapsayıcı ve demokratik bir yaklaşım benimsemektedir. Sonuç olarak, Helsinki'nin bu yenilikçi uygulamaları, topluluk hissini güçlendirmekte ve vatandaş memnuniyetini artırmaktadır (Chandralingam, 2024; Rissanen, 2024; Correia v.d., 2024).

2.9. Yaratıcı faaliyetler

ÜYZ, pazarlama, gazetecilik, sanat ve oyun gibi çeşitli alanlarda içerik oluşturmayı da yıkıcı olarak yeniden şekillendirmektedir. Rutin görevleri otomatikleştirerek ve yaratıcı içerikler üretmek verimliliği artırmakta ve yaratıcılığı teşvik etmektedir. Pazarlamada, ÜYZ, müşteri verilerine dayalı kişiselleştirilmiş reklamlar, sosyal medya gönderileri ve e-posta kampanyaları oluşturabilmekte, böylece etkileşimi ve dönüşüm oranlarını artırmaktadır (Arango ve diğerleri, 2023). Gazetecilikte, ÜYZ, haber makaleleri yazma, raporları özetleme gibi işleri dakikalar mertebesine indirerek haber üretim sürecini hızlandırmaktadır. ÜYZ; sanatta orijinal besteler, resimler ve hikayeler oluşturabilmekte, sanatçılara yaratıcılıklarını ifade etmeleri için yeni yollar sunmaktadır. İnsan ve yapay zekâ arasındaki bu işbirliği, yenilikçi ve benzersiz sanat eserlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Oyun endüstrisinde, ÜYZ, sürükleyici ve dinamik oyun ortamları, gerçekçi karakterler, diyaloglar ve senaryolar oluşturabilmekte, böylece oyun deneyimini iyileştirmektedir. Bu, oyun geliştirme süresini ve maliyetini azaltarak, geliştiricilerin daha karmaşık ve ilgi çekici oyunlar oluşturmasına olanak tanımaktadır (Campbell v.d., 2022; Wong v.d., 2022).

New York, ÜYZ kullanarak yaratıcı endüstrilerde önemli ilerlemeler kaydeden şehirlerdendir. Şehirdeki reklam ajansları, medya kuruluşları, sanatçılar ve oyun geliştiriciler, ÜYZ teknolojilerini kullanarak verimliliği ve yaratıcılığı artırmaktadır. Örneğin, reklam ajansları, müşteri verilerini analiz eden ÜYZ algoritmaları ile kişiselleştirilmiş reklam kampanyaları oluşturmaktadır. Bu, müşteri etkileşimini ve dönüş oranlarını artırmaktadır. Gazetecilik alanında, New York'taki medya kuruluşları, haber makaleleri yazmak ve raporları özetlemek için ÜYZ kullanmaktadır, bu da haber üretim sürecini hızlandırmakta ve bilgi doğruluğunu artırmaktadır. Sanatçılar ise ÜYZ'yi orijinal besteler, resimler ve hikayeler oluşturmak için kullanarak, yenilikçi ve benzersiz sanat eserleri yaratmaktadır. Oyun geliştiricileri, ÜYZ teknolojilerini kullanarak sürükleyici ve dinamik oyun ortamları oluşturmaktadır. New York'un bu yenilikçi uygulamaları, yaratıcı endüstrilerde verimliliği artırmakta ve yaratıcılığı teşvik etmektedir (Frey ve Osborne, 2024; Mariani ve Dwivedi, 2024).

ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki uygulamaları Tablo 1'de özetlenmiştir:

Şehir	Uygulama Alanı	Açıklama
Singapur	Kentsel Planlama ve Yönetimi	Trafik desenleri, nüfus yoğunluğu ve arazi kullanımı verilerini analiz ederek kentsel planlamayı optimize etmektedir.
Amsterdam	Ulaşım Sistemlerini Dönüştürme	ÜYZ ile toplu taşıma tarifeleri optimize edilmekte ve otonom araç filolarını yönetilmektedir.
Barcelona	Çevresel Sürdürülebilirliği İyileştirme	Hava kalitesi sensörlerinden gelen verileri analiz edilerek kirliliğin yoğun olduğu bölgeleri belirlenmekte ve su dağıtım ağlarındaki sızıntıları tespit edilmektedir.
San Francisco	Çevresel Sürdürülebilirliği İyileştirme	Akıllı atık yönetim sistemleri ile geri dönüşüm oranları artırılmaktadır. ÜYZ ile atık toplama verileri analiz edilerek en verimli toplama güzergahları belirlenmekte ve atık miktarları tahmin edilmektedir.

Londra	Kamu Güvenliğini Artırma	ÜYZ ile video akışları analiz edilerek şüpheli faaliyetleri tespit eder ve acil durum müdahale sürelerini kısaltır.
Toronto	Sağlık Hizmetlerini İyileştirme	ÜYZ ile tıbbi görüntüler analiz edilmekte, erken tanı sağlanmakta ve sohbet robotları ile sağlık bilgilerine anında erişim sağlanmaktadır.
California	Enerji Yönetimini Optimize Etme	ÜYZ ile enerji talebi tahmin edilmekte ve enerji şebekeleri optimize edilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu sağlanmaktadır.
Seul	Akıllı Eğitimi Kolaylaştırma	ÜYZ ile öğrencilerin öğrenme stilleri analiz edilmekte ve kişiselleştirilmiş öğrenme içerikleri sunulmaktadır.
Helsinki	Akıllı Yönetişimi Etkinleştirme	ÜYZ ile sosyal medyadan gelen veriler analiz edilerek vatandaşların geri bildirimleri toplanmakta ve karar alma süreçlerine dahil edilmektedir.
New York	Yaratıcı Faaliyetler	ÜYZ ile kişiselleştirilmiş reklam kampanyaları, haber makaleleri, sanat eserleri ve oyun ortamları oluşturulmaktadır.

Tablo 1. ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki uygulamaları

3. Akıllı Şehir-ÜYZ Kavramsal Çerçevesi

ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu, kentsel yaşamı iyileştirmek için ÜYZ teknolojilerinin sistematik ve stratejik uygulanmasını vurgulayan sağlam ve kapsamlı bir çerçeve gerektirir. Bu bölüm, ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu için detaylı bir çerçeve önermekte ve ana bileşenleri, süreçleri ve hususları vurgulamaktadır. Akıllı şehirlere ÜYZ entegrasyonu için önerdiğimiz kavramsal çerçeve, ÜYZ teknolojilerinin kentsel altyapıyı, hizmetleri ve yönetişimi iyileştirmek için kullanılmasını sağlamak için bir plan sunmaktadır. Önerilen çerçeve, ÜYZ'nin yeteneklerini kullanmak için yapılandırılmış bir yaklaşım sunmakta ve dağıtımının etkili, etik ve sürdürülebilir, verimli ve yaşanabilir şehirler yaratma hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamaktadır. Çerçevenin ana bileşenleri aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bileşenlerin her biri, ÜYZ'nin akıllı şehirlerde başarılı bir şekilde uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır ve birlikte, kentsel gelişim ve yönetimin çeşitli yönlerini ele alan uyumlu bir çerçeve oluşturmaktadır.

3.1. Veri Toplama ve Entegrasyonu

Önerilen çerçevenin temelini veri oluşturmaktadır. Veri, herhangi bir akıllı şehir teknolojisinin can damarıdır. Çerçeve, çeşitli kaynaklardan verilerin sistematik olarak toplanması ve entegrasyonu ile başlar ve bu, tüm sonraki ÜYZ destekli süreçlerin temelini oluşturur. IoT altyapısı ise gerçek zamanlı veri toplama için esastır. Bu; hava kalitesi, trafik akışı, enerji kullanımı ve daha fazlası gibi çeşitli parametreleri izlemek için şehir genelinde sensörlerin ve cihazların dağıtımını içerir. Bu IoT cihazları, şehrin veri deposunun sürekli güncellenmesini sağlamak için sürekli veri iletimine sahip olmalıdır. Oluşan büyük veri miktarını yönetmek için, çerçeve, çeşitli kaynaklardan verileri toplayan ve uyumlu hale getiren veri entegrasyon platformlarını içermektedir. Bu platformlar, verinin birlikte çalışabilirliğini sağlar ve farklı sistemler ve uygulamalar arasında sorunsuz veri alışverişini kolaylaştırır. Sonrasında ise veri standartlarının oluşturulması ve birlikte çalışabilirliğin teşvik edilmesi çok önemlidir. Bu, farklı sistemlerin ve cihazların etkili bir şekilde iletişim kurmasını ve veri paylaşmasını sağlamak için ortak veri formatları, protokoller ve arayüzler tanımlamayı içermektedir. Örneğin; akıllı ulaşım sisteminde, trafik

sensörlerinden, GPS cihazlarından ve toplu taşıma tarifelerinden gelen veriler toplanmaktadır. Bu veri akışları, gerçek zamanlı trafik güncellemeleri ve sıklık yönetimi için tahminsel analiz sağlayan merkezi bir platformda birleştirilmektedir.

3.2. ÜYZ Destekli Analitik

ÜYZ destekli analitik, çerçevenin merkezinde yer almaktadır. Bu bileşen, toplanan verilerin analiz edilmesi, içgörülerin çıkarılması ve eyleme geçirilebilir istihbaratın üretilmesi için ileri ÜYZ algoritmalarının ve modellerinin uygulamasını içermektedir. Çerçeve, verileri analiz etmek için Büyük Dil Modelleri (LLM) kullanılmaktadır. Çerçeve, tahmine dayalı analitiği vurgulamaktadır. Gerçek zamanlı ve tarihsel veriler, gelecekteki eğilimlerin ve olayların tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Bu çift yönlü yaklaşım, şehir yetkililerinin mevcut sorunlara hızla yanıt vermesini ve gelecekteki zorluklar için proaktif olarak plan yapmasını sağlamaktadır. Bir akıllı şehirdeki veri hacmi göz önüne alındığında, büyük veri analitiği kritik bir bileşendir. Çerçeve, büyük veri teknolojilerini büyük veri setlerini işlemek, karmaşık sorgular gerçekleştirmek ve geleneksel veri işleme yöntemleriyle mümkün olmayan içgörüler üretmek için kullanılmaktadır. Kullanılan yapay zekâ modelleri ve algoritmalar aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır:

- 3.2.1. Generative Adversarial Networks (GANs): GAN'lar, yeni veri örnekleri oluşturmak için kullanılan üretken modellerdir. İki ana bileşenden oluşur: üretici (generator) ve ayırmacı (discriminator). Üretici, gerçekçi veri örnekleri üretirken, ayırmacı bu örneklerin gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu belirlemeye çalışır. Örneğin, şehir planlamasında tarihi verileri analiz ederek gelecekteki eğilimleri tahmin etmek ve optimal gelişim stratejileri önermek için kullanılır.
- 3.2.2. Transformer Modelleri (Örneğin, GPT-4o): Transformer modelleri, LLM'ler olarak bilinir ve doğal dil işleme (NLP) görevlerinde kullanılır. Metin verilerini işleyebilir ve anlamlı analizler yapabilirler. Örneğin, kamu güvenliği ve sağlık hizmetlerinde büyük metin veri kümelerini analiz ederek, trendleri ve kritik bilgileri ortaya çıkarmak için kullanılır.
- 3.2.3. Makine Öğrenimi Algoritmaları (Örneğin, karar ağaçları, random forests, ve destek vektör makineleri): Bu algoritmalar, çeşitli veri tiplerinde kalıp tanıma ve tahmine dayalı analizler yapmak için kullanılır. Karar ağaçları, verileri bölümlere ayırarak tahminler yaparken, random forests çok sayıda karar ağacını birleştirerek daha güçlü ve doğru tahminler sağlar. Destek vektör makineleri ise veri noktalarını sınıflandırmak için hiperdüzlemler kullanır. Örneğin, trafik desenleri, enerji tüketim kalıpları ve halk sağlığı verilerini analiz etmek için kullanılır.
- 3.2.4. Derin Öğrenme Modelleri: Derin öğrenme modelleri, özellikle büyük veri kümeleri üzerinde yüksek doğruluklu tahminler yapmak için kullanılır. Örneğin, konvolüsyonel sinir ağları görüntü verilerini işlerken, tekrarlayan sinir ağları zaman serisi ve sıralı veriler üzerinde etkilidir. Örneğin, güvenlik kameralarından gelen görüntü verilerini analiz ederek, anormallik tespiti ve halk güvenliği için gerçek zamanlı izleme sağlar.

3.3. Kişiselleştirme ve Özelleştirme

Kişiselleştirme ve özelleştirme, sakinlerin yaşam kalitesini artırmak için anahtardır. Çerçeve; bireysel tercihlere ve ihtiyaçlara göre hizmetleri kişiselleştirmek için ÜYZ destekli kişiselleştirmeyi içerir. Bu, kişisel veri ve davranış kalıplarının analizi yoluyla gerçekleştirilir. Sağlık alanında, ÜYZ kişiselleştirilmiş tedavi planları sağlamaktadır, hasta sağlığını gerçek zamanlı olarak izleyebilmekte ve öngörülse sağlık hizmetleri sunabilmektedir. Örneğin, ÜYZ ile veri trendlerine dayanarak hastalık salgınları tahmin edilebilmekte ve sakinlere erken uyarılar sağlanabilmektedir. ÜYZ, eğitimde kişiselleştirilmiş öğrenme

deneyimleri yaratarak dönüşüm sağlamaktadır. Çerçeve, öğrencilerin öğrenme stillerini ve ilerlemelerini değerlendirerek özelleştirilmiş eğitim içerikleri ve öneriler sağlayan AI araçlarını içermektedir ve öğrenme sonuçlarını iyileştirmektedir. Atık yönetimi gibi uyarlanabilir kamu hizmetleri alanında ise enerji dağıtımı ve ulaşım gibi kamu hizmetleri, gerçek zamanlı verilere dayanarak özelleştirilmektedir. ÜYZ ile yüksek talep alanları tanınabilmekte, böylece hizmetlerin farklı mahallelerin ihtiyaçlarına duyarlı olması sağlanmaktadır.

3.4. İş birliği ve Katılım

Çeşitli paydaşlar arasındaki etkili iş birliği ve katılım, akıllı şehir girişimlerinin başarısı için esastır. Çerçeve; şehir yetkilileri, sakinler, işletmeler ve diğer paydaşlar arasındaki iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. ÜYZ destekli vatandaş katılım platformları, vatandaş katılımını kolaylaştırarak sakinlerin sorunları bildirmelerine, geri bildirim sağlamalarına ve karar alma süreçlerine katılmalarına olanak tanıyan kanallar sağlamaktadır. Bu platformlar ayrıca şehir hizmetleri ve girişimleri hakkında bilgi yayarak şeffaflığı ve güveni artırmaktadır. Çerçeve, kamu ve özel sektörler arasındaki iş birliğini teşvik etmektedir. ÜYZ ile iş birliği alanları tanımlanmakta, ortak girişimlerin etkisi değerlendirilmekte ve ortaklıkların şeffaf ve karşılıklı yarar sağlaması sağlanmaktadır. ÜYZ ile sakinler arasındaki ortak ilgi alanları ve endişeleri belirlemek için sosyal veriler analiz edilmektedir. Bu bilgi, sosyal uyumu ve katılımı teşvik eden topluluk programları ve girişimleri tasarlamak için kullanılmaktadır. Somut iş birliği örnekleri aşağıda açıklanmaktadır:

Vatandaş Katılım Platformları: Vatandaşların sorunları bildirmesi, geri bildirim sağlaması ve topluluk planlama girişimlerine katılması için dijital platformlar oluşturulmuştur. Örneğin; Geneva’da, vatandaşlar belediyenin geliştirdiği bir mobil uygulama üzerinden sokaklardaki çukurlar, kırık lambalar veya atık toplama sorunları gibi problemleri bildirebilmektedir. Uygulama, ÜYZ destekli duygu analizi ile vatandaş geri bildirimlerini değerlendirerek belediye hizmetlerini iyileştirmek için veri sağlamaktadır (Schwalt Chan, 2024).

Kamu ve Özel Sektör İş birliği: Şehir yönetimleri ve özel sektör kuruluşları arasında ortak projeler ve girişimler geliştirilmiştir. Örneğin; Salem’de, akıllı enerji yönetimi projelerinde kamu; özel enerji firmalarıyla iş birliği yapmaktadır. Bu projelerde, yapay zekâ ve IoT cihazları kullanılarak enerji tüketimi optimize edilmekte ve yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu sağlanmaktadır (Stephens, 2023).

Sosyal Medya ve Online Forumlar: Sosyal medya platformları ve online forumlar, vatandaşların şehir yönetimiyle etkileşime geçmesini sağlamaktadır. Örneğin; Singapurda, sosyal medya kanallarında yapay zekâ destekli chatbotlar kullanılarak vatandaş soruları yanıtlanmakta ve öneriler toplanmaktadır. Bu chatbotlar, vatandaşlardan gelen geri bildirimleri analiz ederek, şehir yönetimine yönelik stratejik kararlar için bilgi sağlamaktadır (Chauncey ve McKenna, 2024).

3.5. Yönetişim ve Etik Hususlar

ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki potansiyel faydaları muazzam olsa da dağıtımıyla ilgili zorluklar ve etik hususların ele alınması gerekmektedir. Ana endişelerden biri veri gizliliği ve güvenliğidir. ÜYZ destekli sistemlerin geniş veri kullanımı, verilerin nasıl toplandığı, depolandığı ve kullanıldığı konusunda sorular doğurmaktadır. Şehirler, sakinlerin bilgilerinin gizliliğini ve güvenliğini sağlamak için güçlü veri koruma önlemleri uygulamalıdır. Ayrıca, kamu hizmetlerinde ÜYZ kullanımı adalet ve şeffaflık ilkeleriyle yönlendirilmelidir. ÜYZ sistemlerinin şeffaf, hesap verebilir ve kapsayıcı bir şekilde geliştirilmesi ve uygulanması önemlidir; bu, tüm sakinlerin yapay zekâ teknolojilerinden eşit şekilde faydalanmasını sağlar (Sonko et al., 2024).

Diğer bir zorluk, otomasyon nedeniyle iş kaybı potansiyelidir. ÜYZ, verimliliği artırmakta ve maliyetleri azaltmaktadır, bu durum belirli sektörlerde iş kayıplarına da yol açmaktadır (Cazzaniga v.d., 2024). Şehirler, işçilere yeniden eğitim ve beceri kazandırma fırsatları sağlayarak ve ÜYZ teknolojisini kullanarak yeni iş sektörlerinin gelişimini teşvik ederek bu sorunu proaktif olarak ele almalıdır.

İş operasyonlarında ÜYZ uygulanmasının ana sorunlarından biri de yanlış bilgi riskidir. ChatGPT gibi ÜYZ sistemleri bazen yanlış veya yanıltıcı bilgiler üretebilir, bu da iş bağlamında ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu riski azaltmak için işletmeler, sağlam doğrulama süreçleri kurmalı ve ÜYZ'nin çıktısını sürekli izlemelidir. Bir diğer endişe, özel bilgilerin korunmasıdır. İşletmeler, hassas verilerin yetkisiz kişiler tarafından erişilmediğinden emin olmalı, veri yönetimi ve gizlilik mekanizmaları uygulamalıdır; örneğin, sohbet geçmişini devre dışı bırakma ve verileri şifreleme gibi (Ray, 2023; Stancati ve Schechner, 2023)

Eğitimde ÜYZ kullanımının ana sorunlarından biri de hile ve intihal potansiyelidir. ÜYZ, makaleler oluşturma ve soruları yanıtlama yeteneğine sahip olduğu için öğrenciler bu araçları dürüst olmayan şekilde kullanma eğiliminde olabilir. Bu durum, eğitim kurumlarının intihali tespit etmek ve önlemek için YZ içerik tespit araçları uygulamalarına yol açmıştır (University of Oxford, 2023; Turnitin, t.y.). Diğer bir endişe, ÜYZ tarafından üretilen bilgilerin güvenilirliğidir. ÜYZ, bilgiye hızlı erişim sağlasa da yanılmaz değildir ve bazen yanlış veya yanıltıcı içerik üretebilir. Bu nedenle, eğitimciler ve öğrenciler ÜYZ tarafından üretilen bilgileri eleştirel olarak değerlendirmeli ve bunu birincil bilgi kaynağı olarak değil, tamamlayıcı bir araç olarak kullanmalıdır.

Sağlıkta ÜYZ'nin entegrasyonu, özellikle ÜYZ tarafından üretilen bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği konuları etik endişeleri beraberinde getirmektedir. Yanlış tanımlar veya tedavi önerileri, hastalar için ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, ÜYZ sistemleri, doğruluklarını ve güvenilirliklerini sağlamak için titiz test ve doğrulama süreçlerinden geçmelidir (Siau ve Wang, 2020). Ayrıca, sağlık sektörü yoğun şekilde düzenlenmiş olduğundan, ÜYZ kullanımının çeşitli yasa ve standartlara uygun olması gerekmektedir. Bu, hasta güvenliğini ve veri gizliliğini sağlamak için yapılmalıdır.

3.6. Pilot Proje ve Ölçeklenebilirlik

Bu bölümde, İstanbul'un belirli bölgelerinde uygulanan Akıllı Trafik Yönetim Sistemi (İ-ATYS) pilot projesi detaylandırılmaktadır. İstanbul'un akıllı şehir stratejisi kapsamında uygulanan İ-ATYS pilot projesi, ÜYZ teknolojilerinin kentsel yönetim ve yaşam kalitesi üzerindeki potansiyelini göstermeyi amaçlamaktadır. Veri toplama ve entegrasyonu, ÜYZ destekli analitik, kişiselleştirme ve özelleştirme, iş birliği ve katılım gibi ana bileşenlerin etkin kullanımı, İstanbul'da sürdürülebilir ve verimli bir trafik yönetim sistemi oluşturmanın temelini atmıştır. Bu proje, İstanbul'un diğer bölgelerinde ve benzer metropollerde uygulanabilecek başarılı bir model sunmayı hedeflemektedir.

Proje toplam 12 ay sürmüştür. Bu süre zarfında 6 ay planlama ve hazırlık, 6 ay ise pilot uygulama ve değerlendirme faaliyetlerine ayrılmıştır. Projede teknik ekip; veri bilimciler, ÜYZ uzmanları ve IoT mühendislerinden oluşmaktadır. Ayrıca, özel sektör teknoloji firmaları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile iş birliği yapılmıştır. Pilot proje, İstanbul'un yoğun trafik sorunlarıyla bilinen iki bölgede uygulanmıştır. Bu bölgeler, trafik sıkışıklığının yoğun olduğu alanlar olarak seçilmiştir ve projenin etkilerinin ölçülmesi açısından ideal örnek teşkil etmektedir.

İlk altı aylık dönemde, öncelikle mevcut trafik verisi kaynaklarının ve eksikliklerin belirlenmesi için kapsamlı bir ihtiyaç analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, veri toplama sürecinde kullanılan IoT cihazlarının ve sensörlerin tespit edilmesini sağlamıştır. Teknoloji altyapısının oluşturulması, bu dönemin önemli bir bileşenidir. Veri entegrasyon platformu kurulmuş ve ÜYZ destekli analitik araçlar seçilerek entegrasyonu sağlanmıştır. Projenin ikinci yarısı, pilot uygulama dönemini kapsamaktadır. Bu aşamada, belirlenen bölgelerde IoT sensörleri ve cihazları yerleştirilerek gerçek zamanlı veri toplama süreci başlatılmıştır. Bu veriler, merkezi bir entegrasyon platformunda toplanmış ve ÜYZ destekli

analitik araçlar tarafından işlenmiştir. Toplanan verilerin analizi, trafik yoğunluğu, hız ve diğer parametrelerin belirlenmesine olanak tanımıştır. ÜYZ destekli analitik araçlar, bu verileri işleyerek trafik yönetim stratejileri geliştirmiştir. Pilot uygulama süresince, örnekleme seçilen sürücülere ve toplu taşıma kullanıcılarına kişiselleştirilmiş yolculuk önerileri sunulmuştur. Bu süreçte kullanıcı geri bildirimleri toplanarak ve değerlendirilerek sistemin iyileştirilmesi için kullanılmıştır.

Pilot uygulamanın tamamlanmasının ardından, projenin performansı detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Proje sonucunda, kullanılan ÜYZ algoritmaları ile seçilen pilot bölgelerde trafik sıklığı %10 oranında azaltılmış, ortalama seyahat süresi %15 iyileştirilmiş ve sonuç olarak vatandaş memnuniyeti arttırılmıştır. Ayrıca, bu proje, akıllı şehir teknolojilerinin benimsenmesi için model oluşturma açısından önemli bir adım olmuştur. Trafik sıklığındaki azalma, seyahat sürelerindeki iyileşme gibi kriterler dikkate alınarak pilot uygulamanın başarısı ölçülmüştür. Vatandaşlardan ve paydaşlardan gelen geri bildirimler analiz edilmiş ve sistemin iyileştirilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Nihai rapor hazırlanarak, pilot projenin sonuçları ve elde edilen başarılar raporlanmıştır. Bu rapor, projenin diğer bölgelere yaygınlaştırılması için stratejiler oluşturulmasında kullanılmıştır.

SONUÇ:

ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu, verimliliği, sürdürülebilirliği ve yaşam kalitesini artırarak kentsel yaşamı dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu makale, etkili ÜYZ entegrasyonu için ana bileşenleri ve stratejileri özetleyen kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. ÜYZ'nin veri analizi, kişiselleştirme, otomasyon ve optimizasyon konularındaki yeteneklerinden yararlanarak, şehirler çeşitli kentsel zorlukları ele alabilir ve farklı sektörlerde hizmetleri iyileştirebilir. Ancak, ÜYZ'nin sorumlu ve kapsayıcı bir şekilde kullanılmasını sağlamak için etik ve yönetim yönlerinin dikkate alınması önemlidir. Gelecekteki araştırmalar, bu çerçevelerin rafine edilmesine ve ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki tam potansiyelini gerçekleştirmek için pratik uygulamaların keşfedilmesine odaklanmalıdır.

Bu çalışmada önerilen ÜYZ çerçevesi, akıllı şehirlerde ÜYZ'nin entegrasyonu için kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak, bazı sınırlamalar bulunmaktadır: (1) Veri Kalitesi ve Güvenilirliği: ÜYZ sistemlerinin etkinliği, kullanılan verilerin kalitesine ve güvenilirliğine bağlıdır. Veri eksiklikleri veya hataları, yanlış sonuçlara yol açabilir. (2) Teknolojik Altyapı: ÜYZ'nin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için gelişmiş teknolojik altyapıya ihtiyaç vardır. Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sınırlama olabilir. (3) Etik ve Gizlilik Endişeleri: ÜYZ'nin geniş veri kullanımı, veri gizliliği ve etik sorunları beraberinde getirir. Bu çalışmada bu konular ele alınmış olsa da pratik uygulamalarda karşılaşılan etik sorunlar daha karmaşık olabilir. (4) Kullanıcı Kabulü ve Eğitim: Yeni teknolojilerin benimsenmesi ve etkin kullanımı için kullanıcıların eğitimi ve teknolojiyi kabul etmeleri gerekmektedir. Bu süreç zaman alıcı olabilir ve direnişle karşılaşılabilir.

Bu çalışmada sunulan çerçeve, ÜYZ'nin akıllı şehirlerde uygulanabilirliğini ve etkisini artırmak için bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar şu alanlara odaklanabilir: (1) Rafine Edilmiş Çerçeveler: ÜYZ çerçevelerinin farklı kentsel bağlamlar ve kullanım senaryoları için rafine edilmesi ve özelleştirilmesi gerekmektedir. Bu, çeşitli şehirlerin benzersiz ihtiyaçlarını karşılamak için daha spesifik çözümler sunabilir. (2) Pratik Uygulamalar ve Pilot Projeler: Önerilen çerçevelerin gerçek dünya senaryolarında test edilmesi ve pilot projelerle uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi önemlidir. Bu, teorik yaklaşımların pratikteki etkinliğini ve sürdürülebilirliğini gösterecektir. (3) Etik ve Gizlilik Çözümleri: ÜYZ'nin uygulanmasında karşılaşılan etik ve gizlilik sorunlarına yönelik yenilikçi çözümler geliştirilmelidir. Bu, veri güvenliğini ve kullanıcı mahremiyetini sağlamak için yeni teknikler ve politikalar içermelidir. (4) Kullanıcı Eğitimi ve Katılımı: Teknoloji kullanıcılarının ÜYZ sistemlerini etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamak için eğitim programları ve katılım stratejileri geliştirilmelidir. Bu, teknolojiye olan güveni artıracak ve benimsenme sürecini hızlandıracaktır. (5) Çapraz Disiplinler arası Yaklaşımlar: ÜYZ ve akıllı şehir teknolojilerinin entegrasyonunda disiplinler arası yaklaşımlar önemlidir.

Mühendislik, sosyoloji, psikoloji ve etik gibi farklı alanlardan uzmanların iş birliği yapması, daha kapsamlı ve etkili çözümler sunacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında ve diğer üçüncü şahıs ve kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

[EN] The authors declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Adewopo, V., Elsayed, N., Elsayed, Z., Ozer, M., Zekios, C. L., Abdelgawad, A., & Bayoumi, M. (2024, March). Big Data and Deep Learning in Smart Cities: A Comprehensive Dataset for AI-Driven Traffic Accident Detection and Computer Vision Systems. In SoutheastCon 2024 (pp. 675-680). IEEE. <https://doi.org/10.1109/southeastcon52093.2024.10500288>

Ahmad, T., Chen, H., & Wang, J. (2014). A review on renewable energy and electricity requirement forecasting models for smart grid and buildings. *Sustainable Cities and Society*, 12, 94-105. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2014.04.009>

Ai, J. (2024). Revolutionizing Urban Waste Management in San Francisco: The Role of Technology-Driven Solutions in Advancing Circular Economy Practices. *International Journal of Business and Technology Management*, 6(1), 489-502. <https://doi.org/10.55057/ijbtm.2024.6.1.41>

Allam, Z., & Dhunny, Z. A. (2019). From solid waste management to sustainable smart city: A case study of Port Louis, Mauritius. *Journal of Environmental Management*, 234, 34-44. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.12.083>

Arango, M., Campbell, C., Plangger, K., & Sands, S. (2023). AI-generated marketing content: How to balance creativity and efficiency. *Journal of Marketing*, 87(3), 45-62. <https://doi.org/10.1177/00222429231134798>

Ayemowa, M. O., Ibrahim, R., & Khan, M. M. (2024). Analysis of Recommender System Using Generative Artificial Intelligence: A Systematic Literature Review. IEEE Access. <https://doi.org/10.1109/access.2024.3416962>

Bibri, S. E., Alexandre, A., Sharifi, A., & Krogstie, J. (2023). Environmentally sustainable smart cities and their converging AI, IoT, and big data technologies and solutions: an integrated approach to an extensive literature review. *Energy Informatics*, 6(1), 9. <https://doi.org/10.1186/s42162-023-00259-2>

Bibri, S. E., Krogstie, J., Kaboli, A., & Alahi, A. (2024). Smarter eco-cities and their leading-edge artificial intelligence of things solutions for environmental sustainability: A comprehensive systematic review. *Environmental Science and Ecotechnology*, 19, 100330. <https://doi.org/10.1016/j.es.2023.100330>

- Bowers, K., & Johnson, S. (2024). Facing the Future of Crime: A Framework for Police Use of Technology. *The Political Quarterly*. <https://doi.org/10.1111/1467-923x.13426>
- Bourhnane, R., Benhaddadi, F., & Essadiki, M. (2020). AI and Big Data for smart city applications: Challenges and opportunities. In *Proceedings of the 2020 International Conference on Data Science and Its Applications (ICoDSA)* (pp. 1-7). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICoDSA50375.2020.9255637>
- Böcking, L., Michaelis, A., Schäfermeier, B., Baier, A., Kühl, N., Körner, M. F., & Nolting, L. (2024). Generative Artificial Intelligence in the energy sector. <https://epub.uni-bayreuth.de/id/eprint/7674/1/GenAI-in-the-Energy-Sector.pdf>
- Campbell, C., Plangger, K., Sands, S., & Kietzmann, J. (2022). Preparing for an era of deepfakes and AI-generated ads: A framework for understanding responses to manipulated advertising. *Journal of Advertising*, 51(1), 22-38. <https://doi.org/10.1080/00913367.2021.1909515>
- Cascella, M., Montomoli, J., Bellini, V., & Bignami, E. (2023). Evaluating the feasibility of ChatGPT in healthcare: An analysis of multiple clinical and research scenarios. *Journal of Medical Systems*, 47(1), 1-5. <https://doi.org/10.1007/s10916-023-01925-4>
- Cazzaniga, M., Jaumotte, M. F., Li, L., Melina, M. G., Panton, A. J., Pizzinelli, C., ... & Tavares, M. M. M. (2024). Gen-ai: Artificial intelligence and the future of work. International Monetary Fund.
- Chandralingam, R. (2024). Role of AI in Enhancing Citizen Engagement in Finnish Municipal Services: Ethical Considerations in UX Design.
- Chang, H., & Ross, A. R. (2024). Barcelona, Spain. In *Climate Change, Urbanization, and Water Resources: Towards Resilient Urban Water Resource Management* (pp. 67-82). Cham: Springer International Publishing.
- Chauncey, S. A., & McKenna, H. P. (2024). Creativity and Innovation in Civic Spaces Supported by Cognitive Flexibility When Learning with AI Chatbots in Smart Cities. *Urban Science*, 8(1), 16. <https://doi.org/10.3390/urbansci8010016>
- Chen, Q., Sun, H., Liu, H., Jiang, Y., Ran, T., Jin, X., ... & Niu, Z. (2023). An extensive benchmark study on biomedical text generation and mining with ChatGPT. *Bioinformatics*, 39(9). <https://doi.org/10.1093/bioinformatics/btad557>
- Correia, P. M. A. R., Pedro, R. L. D., Mendes, I. D. O., & Serra, A. D. (2024). The Challenges of Artificial Intelligence in Public Administration in the Framework of Smart Cities: Reflections and Legal Issues. *Social Sciences*, 13(2), 75. <https://doi.org/10.3390/socsci13020075>
- Dada, M. A., Majemite, M. T., Obaigbena, A., Daraojimba, O. H., Oliha, J. S., & Nwokediegwu, Z. Q. S. (2024). Review of smart water management: IoT and AI in water and wastewater treatment. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 21(1), 1373-1382. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.1.0171>
- Dasborough, M. T. (2023). Awe-inspiring advancements in AI: The impact of ChatGPT on the field of organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 44(2), 177-179. <https://doi.org/10.1002/job.2695>

- Daut, I., Irwanto, M., Syafruddin, H., & Muda, N. (2017). Short-term electrical load forecasting using artificial neural network. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 8(1), 33-40. <https://doi.org/10.11591/ijeecs.v8.i1.pp33-40>
- Dureja, A., Dureja, A., Kumar, V., & Sabharwal, S. (2024). Combining Digital Twin Technology and Intelligent Transportation Systems for Smart Mobility. In *Transforming Industry using Digital Twin Technology* (pp. 281-296). Cham: Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58523-4_14
- Frey, C. B., & Osborne, M. (2024). Generative AI and the future of work: a reappraisal. *Brown Journal of World Affairs*, 30(1).
- Gasser, L., Le Gall, F., & Abily, M. (2024). Water efficiency in smart cities: optimising irrigation for public green spaces. *LHB*, 110(1), 2294076. <https://doi.org/10.1080/27678490.2023.2294076>
- Gillotte, J. L. (2019). Copyright infringement in AI-generated artworks. *UC Davis Law Review*, 53, 2655. <https://ssrn.com/abstract=3657423>
- Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A., & Bengio, Y. (2020). Generative adversarial networks. *Communications of the ACM*, 63(11), 139-144. <https://doi.org/10.1145/3422622>
- Guevara, J. P., & Auat Cheein, F. A. (2020). Smart cities, the necessity of big data analytics, and the role of IoT. In P. C. Saroj & S. Saravanan (Eds.), *Smart Cities: Big Data Prediction Methods and Applications* (pp. 17-36). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-816646-7.00002-2>
- Hamdan, A., Ibekwe, K. I., Ilojiana, V. I., Sonko, S., & Etukudoh, E. A. (2024). AI in renewable energy: A review of predictive maintenance and energy optimization. *International Journal of Science and Research Archive*, 11(1), 718-729. <https://doi.org/10.30574/ijrsra.2024.11.1.0112>
- Harris, A. (2024). *Understanding Innovation in the Ontario Health System: A Scoping Review and Survey of Ontario Healthcare Providers* (Doctoral dissertation, Université d'Ottawa | University of Ottawa).
- Iyer, L. S. (2021). AI enabled applications towards intelligent transportation. *Transportation Engineering*, 5, Article 100083. <https://doi.org/10.1016/j.treng.2021.100083>
- Kadayat, Y., Sharma, S., Agarwal, P., & Mohan, S. (2024). Internet-of-Things Enabled Smart Health Monitoring System Using AutoAI: A Graphical Tool of IBM Watson Studio. In *Communication Technologies and Security Challenges in IoT: Present and Future* (pp. 427-445). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-0052-3_21
- Katal, N. (2024). AI-Driven Healthcare Services and Infrastructure in Smart Cities. In *Smart Cities* (pp. 150-170). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781003442660-7>
- Khalil, R. A., Safelnasr, Z., Yemane, N., Kedir, M., Shafiqurrahman, A., & Saeed, N. (2024). Advanced learning technologies for intelligent transportation systems: Prospects and challenges. *IEEE Open Journal of Vehicular Technology*. <https://doi.org/10.36227/techrxiv.170906004.46353480/v1>
- Kim, Y., Park, H., & Ko, H. (2018). An emotionally aware AI smart classroom paradigm. *Journal of Education and Learning*, 7(4), 29-37. <https://doi.org/10.5539/jel.v7n4p29>

- Konya, A., & Nematzadeh, P. (2024). Recent applications of AI to environmental disciplines: A review. *Science of The Total Environment*, 906, 167705. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.167705>
- Liu, J., Niu, M., & Xu, Z. (2021). AI-generated magnetograms of the Sun: Assessing the capabilities of AI in space research. *Solar Physics*, 296(6), 83. <https://doi.org/10.1007/s11207-021-01845-2>
- Livieris, I. E., Alimpertis, N., Domalis, G., & Tsakalidis, D. (2024, June). An evaluation framework for synthetic data generation models. In *IFIP International Conference on Artificial Intelligence Applications and Innovations* (pp. 320-335). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Logani, M., & Makkar, S. (2024). Machine Learning for Smart City AI Systems. In *Handbook of Artificial Intelligence for Smart City Development* (pp. 1-26). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781003225317-1>
- Mariani, M., & Dwivedi, Y. K. (2024). Generative artificial intelligence in innovation management: A preview of future research developments. *Journal of Business Research*, 175, 114542. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2024.114542>
- Marji, N., Kohout, M., Chen, L., Isik, G. E., & Kumar, A. R. (2024). AI-enabled transition to smart European cities. *Acta Polytechnica CTU Proceedings*, 46, 85-93. <https://doi.org/10.14311/app.2024.46.0085>
- Nikolaeva, A. (2024). Smart Cities and (Smart) Cycling: Exploring the Synergies in Copenhagen and Amsterdam. *Journal of Urban Technology*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/10630732.2024.2322007>
- Okoli, N. J., & Kabaso, B. (2024). Building a smart water city: iot smart water technologies, applications, and future directions. *Water*, 16(4), 557. <https://doi.org/10.3390/w16040557>
- Olatunde, T. M., Adelani, F. A., & Sikhakhane, Z. Q. (2024.A). A review of smart water management systems from Africa and the United States. *Engineering Science & Technology Journal*, 5(4), 1231-1242. <https://doi.org/10.51594/estj.v5i4.1014>
- Olatunde, T. M., Okwandu, A. C., Akande, D. O., & Sikhakhane, Z. Q. (2024.B). Reviewing the role of artificial intelligence in energy efficiency optimization. *Engineering Science & Technology Journal*, 5(4), 1243-1256. <https://doi.org/10.51594/estj.v5i4.1015>
- Pacheco, A., Cano, P., Flores, E., Trujillo, E., & Marquez, P. (2018). A smart classroom based on deep learning and osmotic IoT computing. In *2018 Congreso internacional de innovación y tendencias en ingeniería (CONIITI)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/coniiti.2018.8587095>
- Pachiappan, K., Anitha, K., Pitchai, R., Sangeetha, S., Satyanarayana, T. V. V., & Boopathi, S. (2024). Intelligent Machines, IoT, and AI in Revolutionizing Agriculture for Water Processing. In *Handbook of Research on AI and ML for Intelligent Machines and Systems* (pp. 374-399). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9999-3.ch015>
- Panduman, Y. Y. F., Funabiki, N., Fajrianti, E. D., Fang, S., & Sukaridhoto, S. (2024). A Survey of AI Techniques in IoT Applications with Use Case Investigations in the Smart Environmental Monitoring and Analytics in Real-Time IoT Platform. *Information*, 15(3), 153. <https://doi.org/10.3390/info15030153>

- Park, W., & Kwon, H. (2024). Implementing artificial intelligence education for middle school technology education in Republic of Korea. *International journal of technology and design education*, 34(1), 109-135. <https://doi.org/10.1007/s10798-023-09812-2>
- Pasandi, F. B. (2024). Creative Organic Smart Spaces and Communities: Leveraging Technology to Fight Socio-Environmental Impacts. <https://hal.science/hal-04527432/document>
- Pelaez, S., Verma, G., Ribeiro, B., & Shapira, P. (2024). Large-scale text analysis using generative language models: A case study in discovering public value expressions in AI patents. *Quantitative Science Studies*, 5(1), 153-169. https://doi.org/10.1162/qss_a_00285
- Ray, S. (2023, February 22). JPMorgan Chase restricts staffers' use of ChatGPT. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/siladityaray/2023/02/22/jpmorgan-chase-restricts-staffers-use-of-chatgpt/?sh=714e937d6bc7>
- Rissanen, T. (2024). The Use of Generative Artificial Intelligence in Public Procurement. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/855072/Rissanen_Toni.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Rodriguez, D. V., Lawrence, K., Gonzalez, J., Brandfield-Harvey, B., Xu, L., Tasneem, S., ... & Mann, D. (2024). Leveraging generative AI tools to support the development of digital solutions in health care research: case study. *JMIR Human Factors*, 11(1), e52885. <https://doi.org/10.2196/52885>
- Roy, P., Ghosh, S., Podder, A., & Paul, S. (2024). Green IoT for Eco-Friendly and Sustainable Smart Cities. In *Convergence Strategies for Green Computing and Sustainable Development* (pp. 124-137). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-0338-2.ch007>
- Schwalt Chan, C. (2024). Exploring the Ethics of Generative AI within Humanitarian Organisations in Geneva. <https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1866697/FULLTEXT02.pdf>
- Siau, K. (2018). Education in the age of artificial intelligence: How will technology shape learning? *The Global Analyst*, 7(3), 22-24. https://www.temjournal.com/content/131/TEMJournalFebruary2024_404_413.pdf
- Siau, K., & Wang, W. (2020). Artificial intelligence (AI) ethics: Ethics of AI and ethical AI. *Journal of Database Management*, 31(2), 74-87. <https://doi.org/10.4018/JDM.2020040105>
- Sipahi, E. B., & Saayi, Z. (2024). The world's first "Smart Nation" vision: the case of Singapore. *Smart Cities and Regional Development (SCRD) Journal*, 8(1), 41-58. <https://doi.org/10.25019/dvm98x09>
- Sonko, S., Adewusi, A. O., Obi, O. C., Onwusinkwue, S., & Atadoga, A. (2024). A critical review towards artificial general intelligence: Challenges, ethical considerations, and the path forward. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 21(3), 1262-1268. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.21.3.0817>
- Stancati, M., & Schechner, S. (2023, March 31). ChatGPT banned in Italy over data-privacy concerns. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/chatgpt-banned-in-italy-over-data-privacy-concerns-4b984e75>

- Stephens, R. (2023). Green Cities Artificial Intelligence. https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/29247/PPPM_445_Green_Cities_AI_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- University of Oxford. (2023). Four lessons from ChatGPT: Challenges and opportunities for educators. Available at <https://www.ctl.ox.ac.uk/article/four-lessons-from-chatgpt-challenges-and-opportunities-for-educators#Lesson3>
- Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., Kaiser, L., & Polosukhin, I. (2017). Attention is all you need. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30, 5998-6008. https://proceedings.neurips.cc/paper_files/paper/2017/file/3f5ee243547dee91fbd053c1c4a845aa-Paper.pdf
- Wan, Z., Wang, S., & Yuan, Y. (2022). The ethical considerations of AI in medical diagnosis: A review. *Journal of Medical Ethics*, 48(10), 806-814. <https://doi.org/10.1136/medethics-2022-108104>
- Whittaker, J., Asri, L. E., & Shapiro, A. (2020). The ethics of AI-generated synthetic faces: Deepfakes in 2020. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 69, 251-266. <https://doi.org/10.1613/jair.1.12373>
- Wolniak, R. (2023). Smart mobility in smart city–Copenhagen and Barcelona comparison. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska*.
- Wong, Y., Fan, S., Guo, Y., Xu, Z., Stephen, K., Sheoran, R., & Kankanhalli, M. (2022, October). Compute to tell the tale: Goal-driven narrative generation. In *Proceedings of the 30th ACM International Conference on Multimedia*, Lisboa, Portugal (pp. 6875-6882). <https://doi.org/10.1145/3474085.3478327>
- Woolf, J. (2022). ChatGPT passed the Turing test. Available at <https://mpost.io/chatgpt-passes-the-turing-test/>
- Yin, Y., Siau, K., & Wen, X. (2022). Smart health: Intelligent healthcare systems in the metaverse, artificial intelligence, and data science era. *Journal of Organizational and End User Computing*, 34(1), 1-14. <https://doi.org/10.4018/JOEUC.308814>
- Yussuf, R. O., & Asfour, O. S. (2024). Applications of artificial intelligence for energy efficiency throughout the building lifecycle: An overview. *Energy and Buildings*, 113903. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2024.113903>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The integration of Generative AI (GenAI) into smart cities aims to enhance urban living by leveraging advanced technologies to address the growing complexities of urbanization. Despite the significant potential, the effective implementation of GenAI in smart cities remains a challenge. Traditional AI applications have improved various urban systems such as traffic management, energy distribution, and public safety. However, the advent of GenAI offers the possibility of more adaptive, creative, and efficient responses to urban challenges. This paper addresses the need for a structured framework to guide the deployment of GenAI in smart cities, ensuring that its transformative capabilities are harnessed effectively and ethically.

Research Questions:

How can Generative AI be effectively integrated into smart cities to enhance urban living? What are the potential applications and benefits of GenAI in various urban domains, including transportation, healthcare, environmental management, and public safety? How can a conceptual framework support the systematic and strategic implementation of GenAI in smart cities?

Literature Review:

The concept of smart cities has evolved over the past two decades, driven by advancements in Information and Communication Technology (ICT) and data analytics. Early smart city initiatives focused on deploying sensors and networks to gather data on urban operations, which was then used to optimize service delivery. Over time, the scope of smart cities expanded to include more sophisticated data analytics and automation, enabled by big data technologies and machine learning.

Generative AI, a branch of artificial intelligence, represents a significant advancement in AI technology. Unlike traditional AI systems, GenAI models such as Generative Adversarial Networks (GANs) and Transformer models can create new content and generate insights not explicitly programmed. This generative capability opens new possibilities for enhancing various aspects of urban life, from infrastructure and transportation to healthcare and public safety.

Methodology:

The conceptual framework for integrating Generative AI into smart cities is structured around six key components: data collection and integration, AI-driven analytics, personalization and customization, automation and optimization, collaboration and engagement, and governance and ethical considerations. This framework provides a systematic approach to leveraging the capabilities of GenAI, ensuring its deployment is effective, ethical, and aligned with the goals of creating sustainable, efficient, and livable cities.

Results and Conclusions:

The integration of Generative AI into smart cities offers numerous opportunities to enhance urban living. AI-driven urban planning can predict future trends and suggest optimal development strategies, improving efficiency and sustainability. AI-powered transportation systems can optimize traffic flow, reduce congestion, and improve public transit services. In healthcare, AI can enable personalized medicine and predictive healthcare, leading to better health outcomes. AI can also optimize energy usage and environmental management, contributing to sustainability goals.

However, the deployment of GenAI in smart cities also presents challenges. Data privacy and security are paramount, requiring robust measures to protect residents' information. Ethical considerations, such as preventing biases in AI algorithms and ensuring transparency, are critical to ensure fair and equitable benefits for all residents. Addressing the potential displacement of jobs due to automation is also essential, requiring strategies for retraining and upskilling workers.

This conceptual framework provides a comprehensive approach to integrating GenAI into smart cities, focusing on systematic and strategic implementation. Future research should refine this framework and explore practical implementations to realize the full potential of Generative AI in smart cities, ensuring that AI-driven innovations contribute to the well-being and prosperity of urban communities.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

Araştırma Problemi:

Üretken Yapay Zekanın (ÜYZ) akıllı şehirlere entegrasyonu, şehir yaşamını iyileştirmeyi hedefleyen ileri teknolojilerin, kentleşmenin artan karmaşıklıklarına çözüm bulmak amacıyla kullanılması anlamına gelir. Ancak,

ÜYZ'nin akıllı şehirlerde etkin bir şekilde uygulanması halen zorlu bir görevdir. Geleneksel yapay zeka uygulamaları, trafik yönetimi, enerji dağıtımı ve kamu güvenliği gibi birçok kentsel sistemde iyileştirmeler sağlamıştır. Bununla birlikte, ÜYZ'nin sunduğu daha adaptif, yaratıcı ve verimli çözümler, kentsel sorunlara farklı bir bakış açısı kazandırma potansiyeline sahiptir. Bu makale, ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonunu yönlendirecek yapısal bir çerçeve ihtiyacına değinmekte ve bu dönüşüm yeteneklerinin etkili ve etik bir şekilde kullanılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Araştırma Soruları:

Generatif Yapay Zeka, şehir yaşamını iyileştirmek için akıllı şehirlere nasıl etkili bir şekilde entegre edilebilir? Ulaşım, sağlık hizmetleri, çevre yönetimi ve kamu güvenliği gibi farklı kentsel alanlarda ÜYZ'nin potansiyel uygulamaları ve faydaları nelerdir? Kavramsal bir çerçeve, ÜYZ'nin akıllı şehirlere sistematik ve stratejik entegrasyonunu nasıl destekleyebilir?

Literatür Taraması:

Akıllı şehir kavramı, son yirmi yıl içinde Bilgi ve İletişim Teknolojileri (ICT) ve veri analitiğindeki gelişmelerle şekillenmiştir. İlk akıllı şehir girişimleri, kentsel operasyonlar hakkında veri toplamak için sensörlerin ve ağların kullanılmasıyla başlamış, ardından hizmet sunumunu optimize etmek amacıyla bu veriler analiz edilmiştir. Zamanla, akıllı şehirlerin kapsamı, büyük veri teknolojileri ve makine öğrenimi tarafından desteklenen daha sofistike veri analitiği ve otomasyonu içerecek şekilde genişlemiştir. ÜYZ, yapay zekada önemli bir ilerlemeyi temsil eder. Geleneksel yapay zeka sistemlerinden farklı olarak, ÜYZ modelleri (Generatif Rekabetçi Ağlar (GAN'lar) ve Transformer modelleri gibi) yeni içerikler oluşturabilir ve açıkça programlanmamış öngörüler üretebilir. Bu üretici yetenek, altyapı ve ulaşımdan sağlık hizmetleri ve kamu güvenliğine kadar şehir yaşamının çeşitli yönlerini iyileştirme konusunda yeni olasılıklar sunmaktadır.

Metodoloji:

ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu için kavramsal çerçeve altı temel bileşene dayanmaktadır: veri toplama ve entegrasyon, yapay zeka odaklı analitik, kişiselleştirme ve özelleştirme, otomasyon ve optimizasyon, işbirliği ve katılım ile yönetim ve etik konular. Bu çerçeve, ÜYZ'nin yeteneklerinden yararlanmanın sistematik bir yolunu sunarak, kullanımının etkili, etik ve sürdürülebilir, verimli ve yaşanabilir şehirler yaratma hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamaktadır.

Sonuçlar ve Çıkarımlar:

ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu, şehir yaşamını iyileştirmek için birçok fırsat sunmaktadır. Yapay zeka destekli kentsel planlama, gelecekteki eğilimleri tahmin edebilir ve en uygun gelişim stratejilerini önererek verimliliği ve sürdürülebilirliği artırabilir. Yapay zeka destekli ulaşım sistemleri, trafik akışını optimize edebilir, tıkanıklığı azaltabilir ve toplu taşıma hizmetlerini iyileştirebilir. Sağlık hizmetlerinde, yapay zeka kişiselleştirilmiş tıp ve öngörücü sağlık hizmetleri sağlayarak daha iyi sağlık sonuçlarına ulaşılmasını sağlayabilir. Ayrıca, yapay zeka enerji kullanımını ve çevre yönetimini optimize ederek sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunabilir. Ancak, ÜYZ'nin akıllı şehirlere uygulanması, bazı zorlukları da beraberinde getirir. Veri gizliliği ve güvenliği büyük önem taşımakta olup, sakinlerin bilgilerini korumak için sağlam önlemler gerekmektedir. Yapay zeka algoritmalarında önyargıların önlenmesi ve şeffaflığın sağlanması gibi etik konular, tüm sakinlerin adil ve eşit fayda sağlaması açısından kritik öneme sahiptir. Otomasyonun işgücü kaybına yol açma potansiyeli de dikkate alınmalı ve çalışanların yeniden eğitilmesi ve becerilerinin geliştirilmesi için stratejiler geliştirilmelidir. Bu kavramsal çerçeve, ÜYZ'nin akıllı şehirlere entegrasyonu için kapsamlı bir yaklaşım sunmakta ve sistematik ve stratejik bir uygulamaya odaklanmaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu çerçeveyi rafine etmeli ve pratik uygulamalarını araştırarak, ÜYZ'nin akıllı şehirlerdeki tam potansiyelinin gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Yapay zeka destekli yeniliklerin kentsel toplulukların refahına ve kalkınmasına katkıda bulunması hedeflenmelidir.

Su, Mimarlık ve Bodrum Sarnıçları: Kızılağaç Koruma Atölyesi Üzerinden Bir Okuma

Water, Architecture and Bodrum Cisterns: An Interpretation Through the Kızılağaç Conservation Workshop

Deniz Çiler ERKAN¹

Öz

"Hâlbuki zaman, ağır ağır bizimle beraber akan nehir, bir göle varıyordu. Bu gölde artık biz akmıyor, dalgalanıyorduk (Abasıyanık, 1939)."

Bu çalışma, bilinen tüm yaşam biçimlerinde olduğu gibi var oluşundan bu yana insanlığın da temel kaynağını oluşturan su ögesinin, mimaride vücut bulduğu sarnıç yapıları üzerinden izini sürmeyi amaçlamaktadır. Sarnıç yapılarının tanım ve ihtiyaçlar üzerinden farklı tipolojilerine değinilmektedir. Çalışma kapsamında, kendine has mimarisi ile öne çıkan ve bölgedeki yoğunluk oranı açısından da önem taşıyan Muğla ili Bodrum ilçesi sarnıçları; kent ile kurduğu ilişki, tarih, oluşum, işlev kavramları üzerinden incelenmektedir. Günümüzde kendi dönüşümünü yaşamaya devam eden bu yapıların durumu, sayıları ve kullanım alanları araştırmada veri olarak ortaya konulmaktadır. Bu bölgedeki sarnıçların durumu üzerinden gerçekleştirilen Kızılağaç Koruma Atölyesi sunum ve çalışmaları ise sarnıçların geleceğine yönelik araştırma kapsamında kaynak olarak kullanılmış ve bugünün sarnıçlarının varlığının sürdürülebilirliğine ilişkin yapılan önerilerin bir kısmı, bu çalışma kapsamında paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bodrum, kent planlaması, Kızılağaç Koruma Atölyesi, sarnıç, su ve mimarlık

ABSTRACT

"Though time was a river that flowed slowly with us, it was leading to a lake. In this lake, we no longer flowed; we rippled (Abasıyanık, 1939)."

This study aims to trace the element of water, which has been the fundamental source of humanity since its existence, as it manifests in architecture through cistern structures, just like in all known forms of life. It addresses the different typologies of cistern structures based on their definitions and needs. Within the scope of the study, the cisterns in Bodrum, a district of Muğla province, which stand out with their unique architecture and are significant in terms of their density in the region, are examined through the concepts of their relationship with the city, history, formation, and function. The current state, numbers, and usage areas of these structures, which continue to undergo their transformation today, are presented as data in the research. The presentations and studies of the Kızılağaç Conservation Workshop, conducted based on the status of cisterns in this region, are used as a source within the scope of the research on the future of cisterns, and some of the suggestions made regarding the sustainability of today's cisterns are shared within this study.

Keywords: Bodrum, urban planning, Kızılağaç Conversation Workshop, cistern, water, and architecture

GİRİŞ:

¹Yetkili Yazar: (Dr. Öğr. Üyesi) İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, deniz.cilererkan@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0009-0008-9163-9112

Su, bilinen tüm yaşam biçimlerinde olduğu gibi var oluşundan bu yana insanlığın da temel kaynağı olmuştur. Sadece varoluşunun kıyılarında şekillenen yaşamı okumak bile tarih ve yaşama dair ilişkiler hakkında birçok bilgiyi ortaya koyabilmektedir. Yaşam ile arasındaki yok edilemez ilişkinin varlığı ise yine yaşam üzerinden işleyen bilim ile dolaysız bir bağ kurmaktadır. Bir diğer deyişle; su siyasettir, su biyolojidir, su araçtır, su ekonomidir, su yaşam biçimidir...

Bu bağlamda su, varlığı üzerinden şekillendirdiği yaşayış biçimlerine dair bir görselleştirme aracı olarak da okunabilir. Haritalar üzerinden okuyabileceğimiz suya dair kent gelişimlerinin yanı sıra, su toplandığı alanlarda gelişim üzerinden aynı haritayı tekrar şekillendiren bir yapı olarak da görülebilmektedir. Bir ulaşım yolu olmanın getirisiyle ve kıyıya yönelmeyle kullanım ihtiyacı üzerinden, ilk çağlardan beri birikim yöntemiyle şekillenen kendi yapısallığını oluşturmaktadır. Bu yapısallık; yakınındakileri şekillendirmek ve dönüştürmekle, saklama ve sürdürme kavramları ilişkisi içerisinde, suyu merkez alan bir biçimlenme olarak da görülebilmektedir. Bu bağlamda su ve kent ilişkisi iki yönlü olarak okunabilir: İlk ilişki suya yakın olan alanlarda kentleşmekle, ikinci ilişki kentin merkezinde suyu tutmak üzerinden sürdürülebilir bir yaşamı oluşturabilmektir. Suyu tutan ve suya bağlanan bu yapılar mimari olarak sınıflandırılmakla beraber işlevi ve kapasitesi nedeniyle farklı biçimlerde görülebilmektedirler. “Temel ihtiyacı karşılamak için yapılan mimari eserler; sebil, çeşme, su kuyusu ve sarnıç olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır” (Dere, 2022). Bu başlıklar altında sarnıçlar yapısal olarak hem toprak üzerinde kapladıkları alan hem de ihtiyacı karşılama kapasiteleri üzerinden mimari anlamda önem kazanmaktadırlar.

Çalışma kapsamında görüldüğü üzere “Türk Su Mimarisi içerisinde sarnıçlarla ilgili yapılan çalışmalar çok kısıtlıdır” (Öter, 2008). Öter’e göre sarnıçlara ‘sadece değinen’ ve farklı dönemleri kapsayan üç yüksek lisans tezi; Kaleli (2004), Özyurt (1998), Doksanaltı (1997); iki makale Önge (1967), Yücel (1967) ve beş kitap çalışması; Kunduracı (2007), Önge (1997), Uykucu (1968), Konyalı (1964), Çelebi (1935) bulunmaktadır. Öter’in Muğla sarnıçları kapsamında geliştirdiği literatür araştırmasındaki kaynaklara dayanarak konuya değinen araştırma sayısının yetersizliği nedeni ile bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada amaç; sarnıç yapılarının farklı türlerine sınırlı bir kapsamda su ve mimari ilişkisi açısından değinerek, Bodrum bölgesi sarnıçları üzerine bir araştırma ortaya koymaktır ve literatüre katkı oluşturmaktır. Çalışma kapsamında bu sarnıçların kent ile kurduğu ilişkiyi tarih, ihtiyaç nedeni ve yoğunluk kavramları üzerinden incelemek ise hem yeni bir sınıflandırma yapmaya olanak tanımaktadır hem de bölgesel olarak bilimsel verileri tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda yöntem olarak, yapılan literatür araştırmaları ardından Bodrum ilçesi sarnıçları hakkında elde edilen envanter çalışmaları paylaşılmıştır. Bu çalışmalar ise gerçekleştirilen atölye çalışmaları kapsamında değerlendirilmiş ve sarnıçların geleceğine yönelik öneri fikirler ile desteklenmiştir.

1. Sarnıç Yapılarının Kent İlişkisi Üzerine

Suyun kullanım ihtiyacı dolayısıyla biriktirme yöntemi ile toplandığı yapılar ‘sarnıç’ olarak adlandırılmaktadır. “Daha ayrıntılı tanımlamak gerekirse toprağa düşen yağmur ve kar sularını toplamak için yapılmış, üzeri açık veya kapalı, belirli bir strüktür sistemi olan, kendine özgü plana sahip yapılardır” (Uysal, 2015). Suyun mimaride vücut bulduğu yapılar olarak adlandırabileceğimiz ‘sarnıçlar’; ihtiyaca yönelik biçimlenen, kendine has bir yapılaşma oluşturmaktadır. “Suyun sürekli güneş ışığına maruz kalarak bozulmasını ve diğer çevre etmenler tarafından kirlenmesini engellemek amacıyla sarnıçlar ya üstü kapalı mekânlar biçiminde ya da yer altına inşa edilmişlerdir” (Demirci & Bilgin, 2020). Bu yapılaşma, suyu merkez alan bir mimari anlayış üzerinden kentin geçmişten günümüze ve geleceğine ilişkin bir okuma aracı olarak da görülebilir. Bu özelliği ile sarnıç yapıları, mimari özellikleri ve bölgesel yerleşimleri açısından kentin gelişimine dair önemli veriler sağlamaktadır.

Sarnıç yapıları, özellikle yağmur suyunun kullanım amacı ile biriktirme ihtiyacından yola çıkılarak yapıldıkları tarihten, günümüzdeki varlıklarına kadar yerleşim alanlarının belirlenmesi veya yapısal büyüklükleri ele alındığında, yaşam alanındaki yoğunluğa ilişkin birçok konuda veri oluşturabilecek yapılardır. Tarihsel süreç olarak ele alındığında en temel ihtiyacı gösteren bu yapı bütünlerinin ilk ne zaman ortaya konulduğu net olarak bilinmemektedir. Ancak “ilk olarak tarımsal arazileri sulamak amacıyla” kullanıldığı belirtilmektedir (Güngör, 2017). Daha sonraları ise özellikle kurak olan alanlarda mevsimlere bağlı olarak suyu tutmak ve insanlar ile hayvanların temel su ihtiyacını karşılamak için tasarlanmışlardır. Bu ihtiyaç daha önceleri açık havuzlar şeklinde oluşturulan sarnıçların yapısını da etkilemiş ve biriktirilen suyun korunması önem kazanmıştır. Bu durumda yapım sistemi, suyu sıcaklık ve kir gibi dış etkenlerden korumaya olanak sağlayacak şekilde evrilmiştir.

Suyun kendi mimarisini doğurduğu bu yapılar, yapım teknikleri açısından kente ilişkin birçok bilgiyi barındırmaktadır. Örneğin, İstanbul gibi yüzyıllarca dünyanın en önemli gelişim ve yönetim merkezlerinden biri olmuş bir kentte, bugün tüm heybeti ile ayakta duran Yerebatan Sarnıcı, kentin dünden bugüne yoğunluğuna ve merkez oluşuna bir örnek oluşturabilir (Şekil-1). Yapım tekniklerinden, bağlantılı su kemeri yollarına dek kentin tarihi ve gelişimine dair bir bilgi olarak görülebilir. Bir diğer yandan bu çalışma kapsamında ele alınacak olan sarnıç yapılarını da kapsayan, Ege Bölgesi kıyı şeridi boyunca, özellikle belli kent güzergahlarında görülen sarnıç yapılarıysa büyüklükleri ve yoğunlukları açısından incelendiğinde göçebe bir yerleşime veya yoğunluğu az yerleşim alanlarını işaret ediyor olabilir. Bodrum ilçesi Kızılağaç sınırları içerisinde yer alan Karaağaç sarnıcı bu yapılara bir örnek olarak verilmektedir (Şekil-2). Çalışma kapsamı içerisinde, yapısal anlamdaki belirgin farklılıkları nedeniyle bu iki ayırt edilebilir örneğin, tür ve bölge açısından sınırlı olduğu ayrıca söylenmelidir. Öyle ki; sarnıç yapıları, suyla kurduğu ilişki üzerinden ortak bir işleve sahip olsa da bölgesel ve yapısal çeşitlilik anlamında çok zengindir. Bu bağlamda sarnıç yapıları, bölgenin coğrafi özellikleri ve iklim koşulları ile doğrudan ilişki kurmak ile bölge oluşumlarındaki tarihe dair de veri oluşturmaktadır. Bu yapılar suyun mimari ilişkisi üzerinden kentlerin gelişimi ile ilgili veri oluşturmaktadır.

Şekil 1 – Yerebatan Sarnıcı (<https://www.arkitera.com/proje/yerebatan-sarnici-ic-mekan-tasarimi/>)

Şekil 2 – Kızılağaç, Kara Sarnıç (2017, fotoğraf arşiv, yazar)

Bizans döneminde yapılan ve Osmanlı döneminde de temel işlevini kaybetmeyen Yerebatan Sarnıcı'nın zaman (tarih) üzerinden kent ile kurduğu ilişki günümüze dek taşınan bir sembol olma özelliği taşımaktadır. "Yerebatan Sarnıcı; merkezinde olduğu mahalleyi temsil eden fiziksel bir simge, mimari bir yapı ve locus haline geldi" (Han, 2019). Bizans döneminden günümüze uzanan bu simgenin kente merkez oluşturan özelliği ve yapısı bir diğer örnek olan Kızılağaç Kara Sarnıcı'ndan yüksek oranda farklıdır. Yerebatan Sarnıcı'nda kentin yoğunluğu su merkezi üzerinden artarken, Kara Sarnıç'ta ise değişken canlı nüfus yoğunluğu doğrudan sarnıç yoğunluğu ile ilişki kurmaktadır. Bu yapılar; yeri, şekli ve büyüklüğü üzerinden kıyaslandığında Muğla bölgesi sarnıçlarının bir merkez oluşturmaktan ziyade bir güzergâh oluşturduğunu söylemek daha mümkündür. Kapasite açısından değerlendirildiğinde daha az bir nüfusa su sağlayan bu yapılar, kent içerisindeki kendi yoğunluk haritaları üzerinden ise farklı veriler ortaya koymaktadır.

Sarnıç yapı tipleri ile ilgili farklı araştırmalar bulunmaktadır. "Sarnıçların inşa edilme tipolojisine göre: oyma, gömme ve kısmi gömme, sarnıçlar olmak üzere üç ana başlıkta toplayarak tasnif etmek mümkündür" (Dere, 2022). "Depolama olanakları açısından sarnıçlar: açık su hazneleri ve kapalı yer altı hazneleri olmak üzere iki başlık altında incelenebilir" (Altuğ, 2012). Yapılan literatür araştırmasına göre Özyurt (1988) ise sarnıçları arazi konumlarına göre: 'kayaya oyma sarnıçlar' ve 'zemine gömme sarnıçlar' olarak iki başlık altında toplamıştır. Bunun yanı sıra Duymaz (2009) sarnıçları plan niteliğine göre; 'depo sarnıçları' ve 'kuyu sarnıçları' olarak sınıflandırmıştır. Bu çalışma kapsamında ise incelenen sarnıçlar Muğla bölgesinde yer alan ve halk tarafından 'kümbet' olarak da adlandırılan yapılar üzerinden değerlendirilmiştir. Ortak işlev yanı sıra yapıları gereği, "Muğla ve çevresinde bulunan sarnıçlar, Türk Su Mimarisine özel anlamda katkı sağlamaktadır" (Öter, 2008). İlgili bu sarnıç yapılarını literatürdeki sınıflandırmalara dayanarak depolama olanağı sunan, zemine kısmi gömme sarnıçlar olarak tanımlamak mümkündür. Çalışmadaki sarnıç yapıları zemin üzerinde görülen kubbe şeklindeki tipolojileri ve özellikle Ege Bölgesi içerisindeki yoğunlukları nedeni ile farklılaşmaktadır.

2. Bodrum Örneği ve Sarnıç Yapıları

Muğla iline bağlı Bodrum ilçesi, tarihi açıdan bölgenin en eski yerleşim birimlerinden birini oluşturmaktadır. Herodot'a göre Bodrum İ.Ö. 1100 yılında kurulmuştur. Ancak yapılan son arkeolojik çalışmalarda bulunan kalıntılara göre kentte daha önce de yerleşim olduğu düşünülmektedir. Kent, gerek kurduğu coğrafi ilişkiler gerekse tarihsel süreçteki savaşlar açısından önem taşımaktadır. Yerleşim, köy ve beldeler üzerinden çok parçalı ve dağınık olarak tanımlanabilir. Üç tarafı denizlerle çevrili bu yarımada'nın içme suyu ile kurduğu ilişki ise çok eskiye dayanmaktadır. "Halikarnassos'ta ve şimdiki Bodrum'da her zaman içme suyu bulunmuştur. Fakat Bodrum Yarımadası üzerinde, belli başlı gür bir memba yoktur. Bu yüzden yeraltı sularından ya kuyularla yahut galeriler açarak faydalanılır" (Bodrumlu, 2022). Bu galerilerden biri olan Eskiçeşme galerisinin ise bugün dahi kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde geçimini turizm odağında kuran bu kentin, yakın döneme kadar geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bölgede sıkça rastlanan ve tarihleri 500 yıla dayanan sarnıç yapılarının daha çok sulama ve hayvancılık için kullanıldığı bilinmektedir. Çalışma kapsamında araştırılan kümbet şeklindeki bu tekil yapıların farklı ancak çok kapsamlı olmayan büyüklükleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra ilgili yapıların özellikle belirli bölgelerde birbirine yakın mesafelerde inşa edildikleri ortaya konulmaktadır. Bu yapılar günümüzde birçoğu koruma altında olmayan, işlevini yitirmiş, atıl yapılar olarak varlıklarını sürdürmektedir. "Muğla merkezde ve kırsal kesimde halen birçok sarnıç koruma altına alınmamıştır. Bazı yapıların merdivenleri ve hazne zeminleri harap durumdayken birçoğunun da kubbesi yıkılmıştır" (Öter, 2008).

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan atölye kapsamında yapılan envanter çalışmalarında ayrıntılı olarak değinildiği üzere Bodrum ilçesi sınırları içerisinde yaklaşık 500 sarnıç yapısı bulunmaktadır. Bu

yapıların ne kadarının günümüze ulaştığı veya ilk yapım tarihi hakkında net bir veri bulunamamıştır. Bunun yanı sıra Öter'in 'Muğla Sarnıçları' araştırmasında incelenen 59 katalog yapısı envanter çalışması kapsamında incelenmiş ve yapılarda benzer tipolojik özellikler gözlemlenmiştir. Envantere veri olan yapıların tamamının zemine kısmi gömme, kümbet şeklinde ve depolama olanağı sağlayan yapılardır. Koruma altında olmayan bu yapıların birçoğunun ise halen suyu tuttuğu bilinmektedir. Ancak çok azı yerel halk tarafından ihtiyaca yönelik kullanılmaktadır.

Çok eskiye uzanan tarihi yanı sıra güncel veriler göz önüne alındığında Bodrum bugün kuraklık ve susuzlukla mücadele etmektedir. Güncel olarak hızla artan nüfus yoğunluğu üzerinden Bodrum'u Geyikli ve Mumcular olmak üzere iki baraj beslemektedir. Ancak 2023 yılı su politikaları derneği verilerine göre bu barajlar kuruma nedeni ile yetersiz kalmaktadır. Barajlar su alımına kapatıldığından kent içerisinde su erişimi sıklıkla kısıtlanmaktadır. Bu bağlamda Bodrum'un su sıkıntısına bilimsel çözümler aranmaktadır. Oysa Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerine göre Muğla ili Türkiye genelinde en çok yağış alan 4. il özelliğini taşımaktadır. "İlçe içinde aralık ve ocak aylarında genelde sürekli yağmur yağar" (Bodrumlu, 2022). Enerji konusunda uzman olan Mimar Çelik Erengeçgin'in 15 Ağustos 2017 tarihinde Kızılağaç Koruma Atölyesi kapsamında verdiği seminere göre: Bodrum ilçesi, Aspat dağ oluşumlarının denizle kurduğu ilişki açısından coğrafi özellikleri bağlamında, Türkiye'de en çok yağış alan bölgelerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Yaz aylarında yok denecek kadar az yağış alan ve susuzluk ile mücadele eden bu bölge için kışın bol yağmuru hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda bölge yerleşimindeki yaşam açısından, geçmişten günümüze taşınan sarnıç yapılarının iklime dair oluşturulan bir çözüm ve uyum olarak önemi, bugün de bir öneri olarak ortaya konulabilir.

Bugün Bodrum sarnıçları, bölge için su ilişkisi içerisinde kentin yaşam alanlarını ve ulaşım yollarını belirleyen bir katman oluşturmaktadır. Sarnıçlar, kentin ulaşım yolu haritasını toprak asfalta dönüşmeden de oluşturulan dijital envanterler üzerinden ortaya koymaktadır. Kentin dağınık ve engebeli yapısına karşın dağ yamaçlarında akan suyu tutan bu yapıların dağılımı yaşam alanları ile bütünleşmektedir. Bir diğer açıdan ise kentin, günümüzde aldığı yoğun göç nedeniyle hâlâ yaşadığı su sıkıntısına karşın işlevini yitirmiş ve atıllaştırılmış olmasına rağmen görsel olarak bu yapıların tüm ulaşım güzergâhlarında belirmesi ironik bir durum oluşturmaktadır. Kentin sirkülasyon ve yoğunluk haritasını geçmişten günümüze taşıyan bu yapıları, oluşum hatları ve ilişkileri üzerinden okuyarak yeniden ele almak yaşanan su sorununa çözüm oluşturacak bir öneri olarak okunabilir mi?

Çalışma kapsamında araştırılan sarnıç yapılarının, nüfus yoğunluğundan doğan gereksinimi ile doğrusal ilişkisi göz önüne alındığında, bu yapılar bugünün yorumuyla yeniden var olmanın bir önerisini oluşturabilir. Öyle ki tarihsel süreç içerisinde ele alındığında artan nüfusa yönelik oluşan bu yapı üretimleri günümüz için tekrar bir temel oluşturabilir. Gelişen kentleşmenin ise kendi suyunu tutan ve sürdürülebilir bir çözüm önerisi getirmesi hedeflenebilir.

2.1. Göç Üzerinden Bir Oluşum Tezi

Bodrum ilçesindeki sarnıçların yapım yıllarıyla ilgili çok sayıda araştırma verisi bulunamadığından hâlen tartışma konusudur. Uysal'ın Bodrum Yalı beldesinde yaptığı araştırmaya göre yöredeki birçok sarnıç XX. yüzyıla aittir. Ancak Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Namık Açıkgöz'ün paylaştığı verilere göre; bölgedeki sarnıçların bazılarında yer alan eski kitabelere dayanarak yapım yıllarının miladi 1766 yılına dayandığı ifade edilmektedir. Bir başka açıdan yine Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nden Arkeolog Prof. Dr. Adnan Dinler'in, 2017 yılında 'Sarnıç Koruma Atölyesi' kapsamında yapmış olduğu söyleşide verdiği bilgilere göre; 'sarnıç yapımları çok daha eski dönemlere dayanmak ile yakın tarihe dek yapımları devam ederek gelmiştir.' Dinler'e göre, bu yapılar Lelegler dönemine dek uzanmaktadır.

Sarnıçların ilk yapım yılları açısından kesin bir bilimsel veriye ulaşılamasa da araştırmalar yapım yeri, yoğunluğu ve yapım nedeni ile kurduğu ilişki açısından bir tez oluşturmaktadır. Açıkgöz'e göre, bölgedeki sarnıç yapıları, oluşum alanları ve kitabeleri üzerinden okunduğunda, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferi sırasında ordunun su ihtiyacını karşılamak için yaptırılmış olabilir" (Açıkgöz, 2014). Bir başka kaynağa göre ise "Bizans döneminde kentlerin su temininde önem taşıyan sarnıçlar, daha sonra da belirli yörelerde aynı hizmeti görmüş, bunun yanı sıra Osmanlı döneminde ordunun geçtiği yollarda su temini açısından uygulama alanları bulmuşlardır" (Güngör, 2017). Araştırma kapsamında ulaşılan Rodos Seferi Ruznamesi verilerinde de ordunun su ihtiyacının bulunduğu verilerine rastlanmaktadır. "Yolun fizikî durumu, uzun mesafeleri yürümek zorunda kalan askerlerin yollarda ne tür sıkıntılar çektiği ve hangi şartlar altında savaşa gittiklerine dair hem yolun hem de askerin durumunu gözler önüne serecek bilgilere ulaşmak mümkündür" (Ertaş & Kılıçarslan, 2017). Tüm bu veriler ışığında Kanuni'nin Rodos seferinin Güney Ege'de yer alan sarnıç yapıları ile kurduğu ilişki yorumlanabilir. Verilere göre yaklaşık 100 bin kişilik bir ordu ile gerçekleştirilen seferde oluşacak su ihtiyacı güzergâh boyunca yapım yeri ve nedeni olarak okunabilir. Ordunun yaklaşık iki yıl süren bu sefer kapsamında beklediği alanlarsa sarnıç yapılarının bölgesel yoğunluğu açısından araştırma konusu oluşturabilir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından 2016 yılında başlatılan 'Kanuni Yolu Projesi', çalışma kapsamında ortaya konulan teze ilişkin veriler sağlamaktadır. 'Kanuni Yolu Projesi, Kanuni'nin Rodos seferi sırasında kullandığı Muğla güzergâhında, her 30 kilometrede bir konakladığı yerlerde eserler bıraktığı bilgisinden hareketle bir faaliyet başlatmıştır" (Muğla İl Kültür Turizm Müdürlüğü [MİKTM], 2016). Şekil 3'teki örnek sarnıç fotoğrafında görüleceği üzere ilgili faaliyet Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Adnan Çevik tarafından yürütülmüş ve üç etap üzerinden ortaya konulmuştur. Ancak projenin ilk etabı olan araştırma kısmı tamamlandıktan sonra projeye devam edilmemiştir. "İlk etapta Kanuni Sultan Süleyman'ın Aydın Çine ilçesinden sonra Muğla sınırları içinde Rodos seferine gittiği ve tekrar geri döndüğü yol ortaya çıkarıldı" (Çevik, 2018). Kültür turizmi amaçlı kullanımı hedeflenen bu yolun, çalışma kapsamında yer alan Bodrum bölgesi ile ilişkisi bulunmaktadır. Sefer esnasında ordunun uzun süreli konakladığı düşünülen alanların sarnıç yoğunlukları ile ilişkisi düşünülebilir. Bunun yanı sıra ordunun su ihtiyacının karşılanmasına olanak sağladığı düşünülen bazı sarnıç yapılarının, seferde Kanuni'nin yanında yer alan Mimar Sinan tarafından yapılmış olabileceği - henüz net bir bilimsel kanıt bulunmasa da- mümkün görülmektedir.

Şekil 3 – Kanuni Yolu Üzerinde Sarnıç (<https://mugla.ktb.gov.tr/TR-157759/kanuni-yolu.html>)

2.2. Bodrum Kenti İçerisinde Dönüşen Sarnıçlar

Çalışmanın ilk bölümünde tanımlanan özelliklerdeki sarnıç yapıları bugün Bodrum kentinde yol güzergâhları üzerinde sıklıkla görülebilmektedir. Ancak kentte özellikle son yıllarda artan nüfus ve yapı yoğunlaşması nedeni ile sarnıç yapılarının birçoğu özel mülkiyet alanları içerisinde kalmış ve koruma altına alınmadığından genellikle yıkılmış veya işlevsizleştirilmiştir. Yakın sayılabilecek bir döneme dek özellikle kent merkezi dışındaki alanlarda tarım ve hayvancılık faaliyetleri aktif olarak devam etmiştir. Bu süre içerisinde özellikle kırsal alanlarda sarnıç yapılarından işlevsel olarak yararlanılmıştır. Ancak turizm odaklı gelişen kent merkezi ve yakın çevresindeki sarnıç yapılarının işlevsizleştirildiğini söylemek mümkündür. Bugün kentin yol güzergâhlarında ve dağ yamaçlarında yer alan sarnıçların çoğunlukla konut odaklı siteler üzerinden kurgulanan yeni kent oluşumu içerisinde eriyerek yok olduğu görülmektedir. Ancak yine de su ihtiyacından doğan işlevselliği nedeniyle, yapı olarak korunmasa da kaynak olarak kullanım olanağı sağlamaktadır (Şekil-4).

Şekil 4 – Bodrum, Gümbet Sarnıç (2017, fotoğraf arşivi, yazar)

Gelişen ve değişen kent sınırları içerisinde ayakta kalabilen sarnıç yapılarının, bugün farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığını görmek de mümkündür. Şekil 4'te görülen Gümbet Sarnıç bugün yeni yapılan lüks konut işlevli bir site sınırı içerisinde kalmaktadır. Resim çekildiği dönemde devam eden site şantiyesinin sulama ihtiyaçlarını karşılamak için hortumlar ile müdahale edilerek su çekme amacıyla kullanılmıştır. Bu örneğin yanı sıra kurutma amaçlı müdahaleler uygulanarak işlevi değiştirilen sarnıç yapıları da görülebilir. Özellikle özel mülkiyetler içerisinde depo olarak kullanımı yaygındır. Birkaç örnekte ise yapının ilgi çekici biçimi ve özellikleri nedeniyle atölye, sanat galerisi ve hatta yaşam alanı olarak kullanımı gözlemlenmiştir (Şekil-5).

Şekil 5 – Atölye Sarnıç (<https://www.turgutreisrehberi.com/detay/atolye-sarnic/143145>)

Çalışma kapsamında aktarılan tüm bu işlev değişimi ve atıllaştırılmanın yanı sıra sarnıçlar kurduğu su ilişkisi üzerinden, susuzlukla mücadele eden Bodrum kentine bir çözüm alternatifi olarak da görülebilir. Öyle ki kış aylarında yoğun yağış alan bölgenin turizm zamanında su ihtiyacını karşılayabilmesi için suyu biriktirmesi hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda oluşturulan yeni yaşam alanlarının tarihsel süreçten ve yapılardan örnek alarak kendi su ihtiyaçlarını karşılaması önerilebilir. Kendi merkezini oluşturan yeni site yapılarının, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek modern sarnıç yapıları inşa etmesi gereksinimi öneri olarak ortaya konulmaktadır. Bölge civarında sayıları yüzleri aşan ve ortalama 100 metreküp su biriktirme özelliğine sahip tarihi sarnıç yapılarınsa kentin tarihine, turizme ve su ihtiyacına yönelik bir yapı olarak koruma altına alınması, bir diğer önemli öneriyi oluşturmaktadır. Bu çalışmada Bodrum'da sarnıçlar üzerinden yapılan koruma atölyesi çalışmaları önemli veriler ve yeni fikirler ortaya koymaktadır.

3. Sarnıçların Geleceği Üzerine Bir Çalışma Örneği: Kızılağaç Koruma Atölyesi

Çalışma kapsamında alan sınırlarını belirleyebilmek ve net veriler oraya koyabilmek amacı ile Bodrum bölgesi sarnıçları ele alınmıştır. Kentin her alanında karşılaşılabileceğiniz bu yapıların farklı mimarisi ve su ilişkisi, konunun yazar tarafından araştırma olarak ele alınmasına neden olmuştur. Yapılan ilk araştırmalar dahilinde bu yapılara ilişkin literatürde çok sınırlı kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Uysal'ın 2015 yılında Muğla ili içerisinde Yalı beldesindeki sarnıçlar üzerine yapılan araştırması bu yapıların özellikleri hakkında temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bu araştırmadan yola çıkarak Bodrum bölgesindeki kubbe örtülü sarnıç yapıları, sayıları ve özellikleri araştırma sorusu olarak ortaya konulmuş ve iş birlikleri üzerinden bir atölye çalışması olarak ele alınmıştır.

2017 yılı Temmuz-Ekim ayları arasında Muğla Belediyesi tarafından 'Atölye Muğla Bir; Kalkınma Atölyesi' adı ile bir organizasyon düzenlenmiştir. Proje kapsamında Muğla'daki 13 ilçe için 13 proje, bir kentsel tasarım ve mimarlık ofisi olan 'Kentsel Strateji' isimli firmanın liderliğinde geliştirilmiştir. Şekil 6'da yayınlanan şartname kapağında da ifade edildiği üzere atölyenin amacı, Kentsel Strateji (2017) tarafından, "Birlikte kalkınmak için birlikte üretim yaklaşımını benimseyen Atölye Muğla Bir'de, tarımsal çeşitliliği ve katma değeri destekleyen program ve projeleri, üreten ve tüketenlerle birlikte geliştiriyoruz" olarak belirtilmiştir. Çalışmada bahsedilen atölye kapsamında ise yazarın önerisi ile Bodrum bölgesi sarnıç yapıları katma değeri destekleyecek bir program ve proje olarak ortaya konulmuştur. Proje amacı bu bölgedeki sarnıç yapılarını tanımak, nitelik ve nicelikleri hakkında veri elde etmek ve bu yapıların geleceği üzerine öneriler geliştirmektir.

Şekil 6 – Şartname Kapağı (<https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2017/02/sartname.pdf>)

Projenin 13 ayağından biri olan 'Kızılağaç Koruma Atölyesi' 14-18 Ağustos 2017 tarihlerinde, Bodrum Kızılağaç Mahallesi'nde gerçekleşmiştir. Proje yürütücüleri; makalenin yazarı, Prof. Dr. Oya Pakdil ve sanatçı Hakan Cebeci'den oluşan üç kişilik bir ekiptir. Atölyeye çoğunluğu mimarlık ve kent planlamacıları bölümlerinden olmak üzere Türkiye'nin çeşitli okullarından 24 kişilik bir öğrenci grubu katılmıştır. Öğrenciler yayınlanan atölye çağrısına okulları üzerinden hazırladıkları portfolyo ile başvuru yapmışlar ve belediye tarafından oluşturulan jüri üzerinden tercih edilmişlerdir. Atölyeye öğrenci ve proje yürütücüleri yanı sıra Kentsel Strateji firması, belediye organizasyon ekibinden beş kişi ve yerel katılımcılardan oluşan yine beş kişi ile toplam 37 kişilik bir grup katılmıştır. Bu kapsamda katılımcılar sarnıçlar hakkında araştırmalar yanı sıra Bodrum ve susuzluk problemi üzerine çalışmış ve öneri çözümler ortaya koymayı hedeflemiştir. Atölyeye ilişkin çağrı sorusu 'Susuz yaz yaşanmaması için yağmur suyunu nasıl değerlendiririz' şeklinde belirlenmiştir (Şekil-7).

Şekil 7 – Sarnıç Atölyesi (<https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2017/02/sartname.pdf>)

3.1. Sarnıç Koruma Atölyesi Amacı ve Kapsamı

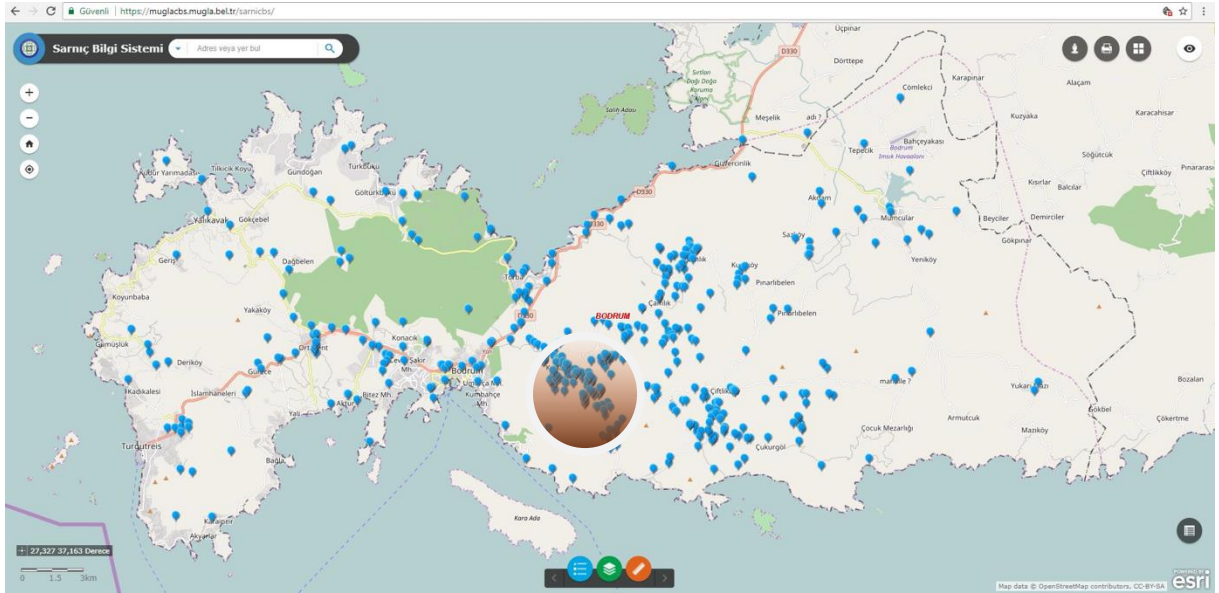
Bodrum'da bugün yaşanan su sıkıntısına dikkat çekmek, bölgede yoğun olarak bulunan sarnıç yapılarının güncel durumunu belirleyip koruma farkındalığını oluşturmak ve sarnıçların geleceğine dair fikir üretimleri yapmak atölyenin genel amacını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra tasarımcıyı, mimarları, kent planlamacılarını, belediye yönetimlerini ve halkı (yani kullanıcıları) bir araya getirerek sorunları ve çözüm önerilerini ortak çalışma ile ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu kapsamda bölgede yaşayan halkın da katılımı ile yaklaşık 50 kişilik bir grup belirtilen hedeflere ortak olmuştur.

Çalışma kapsamında öğrenciler ve proje yürütücülerinden oluşan ekip, beş günlük süre içerisinde çalışma alanında kurulan çadır kamp ve yakın yerleşim yerlerinde ikamet etmişlerdir. Çalışma bölgesinin merkezinde yer alan bir köy kiraathanesi katılımcıların değerlendirme ve üretim yaptıkları bir atölye olarak kullanılmıştır. Alanın kullanımı, yerel katılımcı sayısını olumlu yönde artırmış, sarnıçların kullanım sürecine ilişkin önemli veriler elde edilmesine olanak sağlamıştır. Bu kapsamda

hedeflenen kolektif çalışma, belediyenin desteği ile oluşturulan haritalar üzerinden bilimsel veriler ortaya koymuştur.

3.2. Bodrum Bölgesi Sarnıç Bilgi Sistemi ve Bulgular

'Atölye Muğla Bir' projesi kapsamında belediye iş birliği ile oluşturulan 'Sarnıç Bilgi Sistemi', bugüne değin bölge sarnıçları üzerinde hiçbir veri çalışması yapılmadığından, önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Bu sistem, "Muğla Büyükşehir Belediyesi, Koruma Uygulama ve Denetim Büroları [KUDEB] Şube Müdürlüğü arşivinde kayıtlı bulunan tüm sarnıçların ilçe, mahalle, ada, parsel, mülkiyet durumu, fiziksel durum, yapılması gereken müdahale gibi bilgileri, fotoğrafları, meclis kararları gibi bilgileri içeren Coğrafi Bilgi Sistemleri [CBS] web uygulamasıdır" (CBS, 2024). Bu sistem, yapılan atölye çalışmaları kapsamında 2017 yılında ortaya konulmuştur ve bu çalışma içerisinde veri tabanı olarak değerlendirilmiştir. 2017'de elde edilen verilere göre, Bodrum ilçesinde toplam 473 adet sarnıç yapısı bulunmaktadır. Bodrum haritası üzerinden işaretlenmiş sarnıçların yer haritası, kentin geçmişten günümüze gelişen su rotaları ve kullanıcı ihtiyaçları hakkında da ilginç veriler ortaya koymaktadır (Şekil-8).

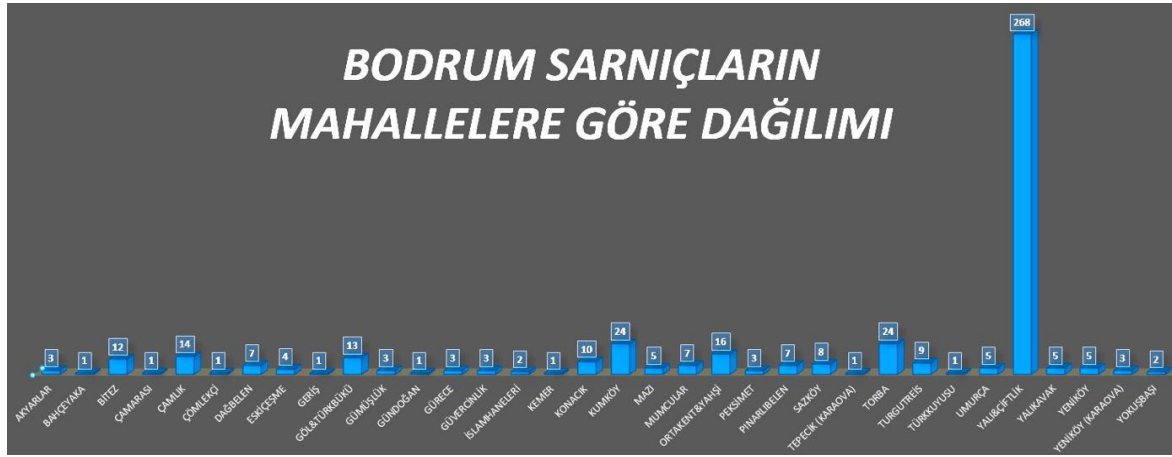

Şekil 8 – 2017 Bodrum İlçesi Sarnıç Yoğunluk Envanteri (<https://muglacs.mugla.bel.tr/sarnicbs/>)

Haritada sarnıçların yoğunlaşma alanlarının genellikle ana ve tali yollar aksında olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum kullanılan eski yolların bugün de genişleyerek geliştiğini ve yaşam kaynağı olan su akılları ile bütünleştiğini ortaya koymaktadır. Bunun dışında Çiftlik, Çamlık ve Kızılağaç bölgelerinde sarnıç yoğunluğu gözlemlenmektedir. Ancak bugün nüfus açısından değerlendirildiğinde bu bölgeler kent merkezi, Yalıkavak ve Turgutreis kadar yoğunluk oluşturmamaktadır. Sarnıçların yapım yılları da göz önüne alınarak yoğun bölgelerin Rodos Seferi ve ordu ihtiyaçları ile ilişkisi araştırılabileceği gibi kentin tarihsel süreç içerisindeki üretim alanları ile kurduğu ilişki de bu veriler üzerinden araştırılabilir.

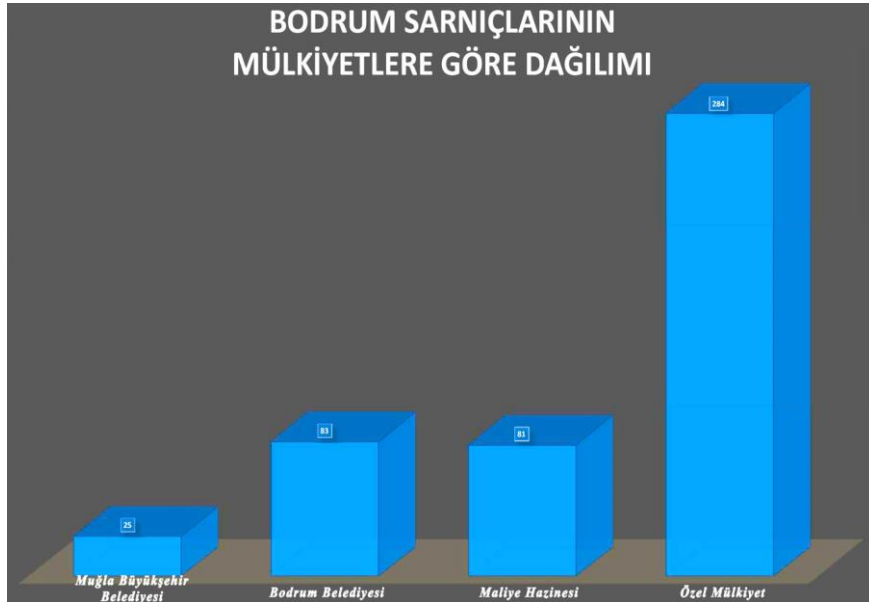
Harita üzerinde daire ile belirtilen alan, çalışma kapsamında atölye çalışmasının yapıldığı Kızılağaç bölgesini işaret etmektedir. Bu alan Yalı ve Çiftlik bölgeleri arasındaki ulaşım yolu üzerinde yer almaktadır. Yine belediyeden alınan sarnıçların mahalle dağılım verilerine göre 473 sarnıçın büyük çoğunluğunu oluşturan 268 adedi bu bölgelerde yer almaktadır (Şekil-9).

Şekil 9 – 2017 Bodrum Sarnıçlarının Mahalle Dağılımı (<https://muglacbs.mugla.bel.tr/sarnicbs/>)

Sarnıçların mahalle dağılımı okunduğunda Yalı ve Çiftlik bölgelerinin geçmişiyle ilgili iki sonuca ulaşmak mümkün görülmektedir: Bu bölge ve kıyıya ulaşan yol güzergâhı üzerinde ya dönemsel bir nüfus artışı gibi bir gerekçe ile suya ihtiyaç duyulmuştur ya da bölgenin tarım ve hayvancılık olan geçmiş gelir kaynağının merkezi bu alanda çevrelenmektedir. Atölye çalışması kapsamında bölgede yaşayan halktan alınan verilere göre; bu alanlar özellikle az suya ihtiyaç duyması nedeni ile Ege’de yetiştirilen tütün üretimi açısından büyük önem taşımaktaymış. Yakın zamana kadar bölgedeki birçok sarnıç tarım için kullanılmaya devam etmiş. Ancak bugün atölye çalışma bölgesi içerisinde tarım faaliyetine devam eden bir tarla bulunmamıştır. Birçok üretici, turizm kaynaklı arsa değer artışları nedeni ile toprağını el değiştirmiş ve bölge, turizm konut ihtiyacı ağırlıklı olarak değişmeye başlamıştır. Bu durum bölgede yer alan birçok sarnıcın, mülkiyet harita verileri üzerinden de okunacağı üzere özel mülkler içerisinde kaldığını göstermektedir (Şekil-10).

Şekil 10 – 2017 Bodrum Sarnıçlarının Mülkiyet Dağılımı (<https://muglacbs.mugla.bel.tr/sarnicbs/>)

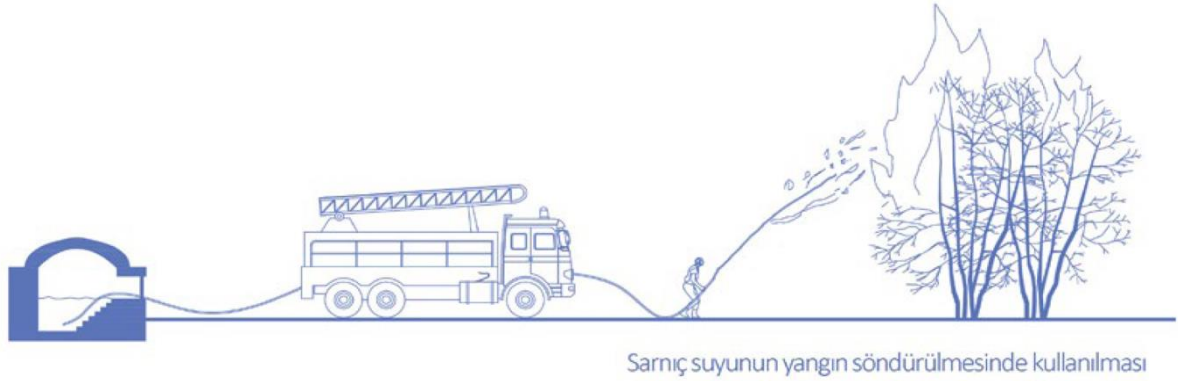
Çoğunlukla özel mülkler içerisinde kalan sarnıç yapılarının gelecek dönemlerde koruma ve kullanımına ilişkin net veriler bulunmamaktadır. Ancak bu yapıların halen kullanılan yol güzergâhları boyunca seyretmesi, her geçen gün artan su sıkıntısına koruma altına alınarak bir alternatif oluşturabilmek ile kentin tarihsel eksenini korumaya alma önerisi olarak okunabilir. Suyun muhafazası üzerinden birçok

okumaya ve araştırmaya imkân tanıyan bu yapıların zaman ve gelişim durumuna ilişkin verileri yanı sıra, varoluş nedeninin artan önemi açısından geleceği de büyük önem taşımaktadır. Gerçekleştirilen atölye, sarnıçlar üzerinden suya olan ihtiyaç ve günümüz sorunlarını ortaya koymak ile bu yapıların geleceği ile ilgili de fikirler ortaya koymuştur.

3.3. Sarnıçların Geleceğine İlişkin Öneri Çalışmaları

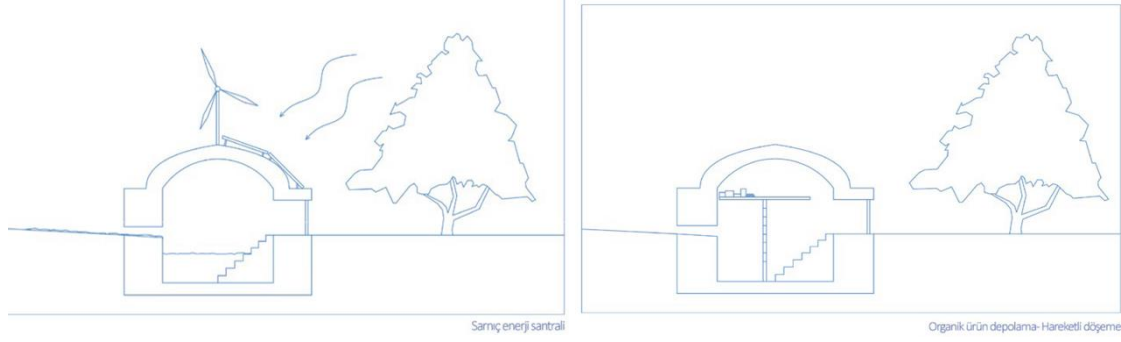
Küresel ısınmanın yaşandığı günümüzde, susuzluk ile mücadele eden bir bölge olan Bodrum için sarnıç yapıları kentin ayrılmaz bir parçası ve geçmişi olduğu kadar geleceğine dair bir çözüm önerisi olarak da önemli bir öneri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar üzerinden atölye kapsamında, sarnıç yapılarının varlığının devamının önemini ön plana çıkararak ve farkındalık yaratan projeler desteklenmiştir. Bunun yanı sıra sarnıç yapılarının kentin tarihinin ve dokusunun önemli bir parçası olduğu kabul edilmiş ve korunması gerekliliği yinelenmiştir.

Öğrenci projelerinin bir bölümü, suyun değeri ve kazanılması üzerinden sarnıçların varlığının önemine katkı sağlayan değerli öneri çalışmaları oluşturmuştur. Bu projelere bir örnek; işlevini halen yitirmemiş yüzlerce sarnıcın, bölgede özellikle yaz aylarında yaşanan ve büyük bir sorun teşkil eden yangın durumlarında söndürme çalışmalarında kaynak olarak kullanımı önerisidir (Şekil-11). Sarnıçların itfaiyenin de kullandığı yol güzergâhlarındaki yoğunluğu ve aynı bölgede yaşanan yangın felaketleri göz önüne alındığında, işlevsel olarak da koruma altına alınarak ek bir su kaynağı oluşturması olumlu ve önemli bulunmuştur.

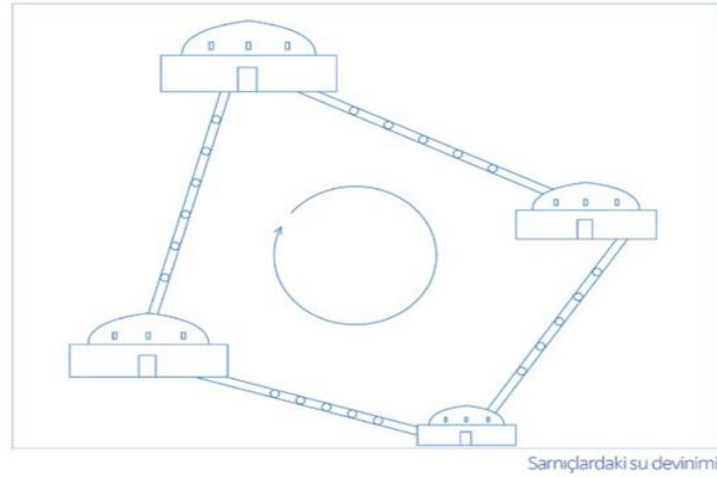
Şekil 11 – Sarnıç Suyunun Yangın Söndürülmesinde Kullanılması, Öğrenci Çalışması

Bir diğer öğrenci projesi ise sarnıç yapılarının enerji üretim tesisi olarak kullanılabilmesini veya koruduğu ısı değerleri ile ek işlevler yüklenerek organik ürün depolama alanı olabileceği önerisini getirmiştir. Önerilen ek işlevler sarnıçların mekanik yapısı gereği, içinde oluşan soğuk ortamdan kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalarda sarnıç yapılarının iç sıcaklığının özellikle dağdan gelen suları muhafaza etmesi nedeni ile depolamaya yönelik ürünleri koruyabileceği gözlemlenmiştir. Kentin hızla büyümesi nedeni ile depolamaya yönelik ihtiyaca genel bir çözüm önerisi olarak konulmuştur. Ayrıca dağ yamaçlarında oluşan bu yapılar yükseklerdeki yağışı topraktaki eğim ile toprak altı haznesinde toplamakta ve suyun büyük bölümünü bu yöntem ile biriktirmektedir. Bu durum sıcaklık değişimi ve hareket üzerinden bir enerji okuması ile kullanılabilir bir yöntem oluşturabilir (Şekil-12). Sarnıç yapıları teknik özellikleri nedeni bir enerji üretim alanı olarak da kullanılabilir.

Şekil 12 – Sarnıç Enerji Santrali ve Organik Ürün Depolama Sistemi, Öğrenci Çalışması

İhtiyaca yönelik sürdürülebilir enerji kaynakları öneren bir diğer örnek öğrenci çalışması ise yine sarnıç yapılarının mekanik işleyişinden yola çıkmıştır. Haritada okunan kot bilgileri üzerinden kanıtlanabileceği üzere sarnıçlar zemin suyunun akışı yönünde toplama işlevine sahip yapılar olarak tasarlanmışlardır. Bu yapı suyun devinimi üzerinden ele alındığında yöreye uygun bir enerji kaynağı oluşturabilmesi mümkün görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgili fikrin her yönde genişlemeye devam eden Bodrum bölge nüfusunun oluşan konut ihtiyaçlarına, bölgesel bir enerji kazanımı önerisi getirmesi olumlu bulunmuştur (Şekil-13).

Şekil 13 – Sarnıçlarda Su Devinimi, Öğrenci Çalışması

Atölye çalışması kapsamında, ortaya konulan ürünler ve öneri fikirlerin tamamı, sarnıçların geleceğini ve korunma gereksinimini desteklemiştir. Bölge halkının aktarmış olduğu geçmiş ve bugüne ilişkin sıkıntılar yapılan birçok farklı öneriye zemin oluşturmuştur. Öğrencilerden oluşan genç neslin yapılar üzerindeki ilgi ve araştırmaları yeni görüşler ortaya koymuştur. Örneğin; sarnıç içerisinde yapılan incelemeler, içerisindeki su ile bu yapıların akustik anlamda güçlü ve farklı yönlerini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra bu yapıların kentin ziyaretçileri ve bir kısım yeni yaşayan nüfus tarafından merak uyandırdığı görülmüştür. Atölyenin tüm katılımcıları bu yapıların kent kimliğine katkı oluşturan yapısal varlığı üzerinde uzlaşmıştır. Bu bağlamda üretilen haritalar üzerinden ihtiyaca yönelik kurulan ilişkinin (su) yanı sıra geçmişin rotaları, geleceğe devinen ve ek önermelere dahil olan önermeler getirilmiştir. Her bir özgün çalışma ve fikir, sarnıç yapılarının korunması ile suyun değerine katkı sağlayabilecek bir farkındalık oluşturması yönünde katkı sağlamıştır (Şekil14). Aynı zamanda kentin varlığı üzerinden, geçmiş ilişkisini kurmak ile geleceğe yönelen ve koruma usulü üzerinden yenilenen yapıların oluşumuna da bir yorum oluşturarak öngörülebilir bulunmuşlardır.

Şekil 14 – Yaşayan Sarnıçlar Farkındalık Çalışması (2017, fotoğraf arşivi, yazar)

SONUÇ

Ortaya konulan bu çalışma literatürde oldukça az yer alan ancak mimari ve su ilişkisi açısından büyük önem taşıyan sarnıç yapılarına ilişkin bilimsel katkı sağlamayı hedeflemiştir. Sınırlı bir bölge içerisinde araştırılan bu yapıları; tanımak, tanımlamak ve en temel ihtiyaç olan suya dair yine bu yapıların varlığının ve devamının önemini ortaya koymanın bilime fayda oluşturması beklenmektedir. Yapılan araştırmalar süresince bölgedeki sarnıçların geçmişine ilişkin veriler araştırılmak ile geleceğine ilişkin önerilerde bir atölye çalışması ile ortaya konulmuştur. Su ve yok olmaya yüz tutan ilgili sarnıç mimarisi işlev ve koruma konuları üzerinden problem olarak ele alınmıştır. Yapıların bölgeler üzerinden araştırılarak belirlenmesi, korunması ve su ihtiyacına yönelik kullanılması çözüm önerisi olarak ortaya konulmaktadır.

Çalışma kapsamında, suyun hayati önemini görünür bir mimari üzerinden ortaya koyan sarnıç yapıları Bodrum ilçesinde kısmi olarak incelenmiştir. Yapısal olarak Güney Ege’de yoğunlaşan bu yapılar literatür taramaları sonucu depolama olanağı sunan zemine kısmi gömme sarnıçlar olarak tanımlanmıştır. Zaman ve gelişim unsurları geçmişten geleceğe bir okuma alanı oluşturmaktadır. Çalışmada sarnıçlar dikey ve yatay eksenler üzerinden okunmuştur. Bu bağlamda, yatay eksen gelişim unsuru üzerinden değerlendirmektedir. Dikey eksen ise zamanı ele alarak, yapının altında veya üstünde olanlara bakmaksızın olduğu noktada, yine zamanın etkisi ile oluşan değişimi ortaya koymaktadır.

Kentin yatay eksenini, çok girdili değişimler nedeniyle farklı rotalar oluştursa da su ilişkisi üzerinden kurulan geçmişin rotaları, günümüzde de aynı ihtiyaç nedeni ile önemini korumaktadır. Bu anlamda aynı işleve sahip yapılar, kentin doğası gereği gelecekte de üretilmeye farklı yapısal özellikler dahilinde olsa bile devam edecek gibi görülmektedir. Sarnıç örneği kapsamında yatay gelişim eksenini, oluşan yeni yaşam alanlarında modern anlamda üretilen sarnıçlar üzerinden devam etmektedir. Zaman üzerinden okunan kentin dikey eksenine ise hiç bitmeyen bir yapı evrimi olarak okunabilir. Çalışma kapsamı örneğinde olduğu gibi zaman ile evrilen suyun mimarisi, halen ayakta duran geçmiş yapı formu ile dolaysız bir ilişki kurmaktadır. Bununla birlikte zamanın içerisinde evrilen yapılar ise bugün, farklı fikirler üzerinden değerlendirilen ancak var olmaya taşıdığı tüm kanıtlar ile devam eden bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır.

Sarnıçların geleceğine dair koruma, yaşatma ve işlevlendirmeye yönelik kısmi çözüm önerileri çalışmada ortaya konulmuştur. Bu yapılara ilişkin toplumsal bir farkındalık oluşturmak amaç olmuştur. Ancak bugün sarnıç yapıları; suyun geçmişten geleceğe önemi, işlevsel ve tasarım odaklı mimariye etkisi üzerinden sadece farkındalık oluşturmanın ötesine geçebilecek ve yaşama dahil olabilecek bir potansiyele sahiptir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar, kendileri veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışmada 2017 senesinde Bodrum'u birlikte keşfettiğim ve desteğini her zaman hissettiğim Prof. Dr. Oya Pakdil'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Abasıyanık, S.F. (1939). *Sarnıç*. Çığır Kitapevi, ISBN: 9786053607724.

Açıkgöz, N. (2014). *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Su Depolama Sistemleri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seminer, Muğla.

Altuğ, K. (2012). Planlama İlkeleri ve Yapım Teknikleri Açısından Tarihi Yarımada'daki Bizans Dönemi Sarnıçları. *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 15, İstanbul, 3-15.

Bodrumlu, A.G. (1945). *Bodrum Tarihi*. İstanbul.

Coğrafi Bilgi Sistemi [CBS]. (2024). *Sarnıç Bilgi Sistemi*. <https://cbs.mugla.bel.tr/projelerimiz.html>
Erişim Tarihi: 15.01.2024

Çelebi E. (1935). *Seyahatname*. C:IX.

Çevik, A. (2018). <https://www.ntv.com.tr/sanat/kanuni-yolu-yarim-kaldi,iso1T4FzG0iu1gQKbMCgOg>
/Erişim Tarihi: 09.10.2020s

Dere, E.M. (2022). Su Mimarisi ve Sarnıçlar; Ula Bozyer Sarnıcının Yeniden İşlevlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10, Düzce, 497-515.

Dinler, A. (2017). *Sarnıç Koruma Atölyesi*. Muğla Büyükşehir Belediyesi, atolyemuglabir, Muğla.

Doksanlatı, M.E. (1997). *Knidos Kap Krio Çalışmalarında Bulunan İki Sarnıç ve İçlerinden Çıkan Buluntu Gurubu*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Duymaz, A. Ş. (2009). *Teke Yöresi Sarnıçları*. XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Sunulmuş Bildiri; Biltur Basım Yayın, (225-234), Denizli.

Erengöz, Ç. (2017). *Sarnıçlar ve Enerji İlişkisi*. Konuşmacı, Sarnıç Koruma Atölyesi, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla.

Ertay M.Y. & Kılıçarslan H. (2017). Rodos'un Fetih Gnlġ Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Rznâmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 12, S: 1, 1-36.

Güngör, S.S. (2017). Tarihi Yarımada'daki Roma ve Bizans Dönemi Sarnıçları. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/2, 37-72.

Han, A. (2019). Osmanlı Döneminde Yerebatan Sarnıcı ve Mahallesi. *Annual of Istanbul Studies* 1, 81-89, İstanbul.

Kaleli, İ. (2004). *İstanbul'da Bulunan Bizans Sarnıçları*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kentsel Strateji. <https://kentselstrateji.com/proje/kalkinma-atolyesi/> Erişim Tarihi: 15.01.2024

Konyalı, İ.H. (1964). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Yeni Kitap Basımevi, İstanbul.

Kunduracı, O. (2007). *Muġla Yataġan Çevresindeki Türk Devri Mimarisi ve El Sanatları*. Muġla Valiliġi, Muġla.

nge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

nge, Y. (1967). Antalya Çevresinde Türklerin Yaptığı Eski Su Sarnıçları. *Arkitekt*, S:35, İstanbul.

Öter, N. (2008). *Muġla Sarnıçları*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi A.B.D. Türk Dünyası ve Ortaçaġ Kültürleri Arkeolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

zyurt, O. (1988). *Konya ve Çevresindeki Tarihi Su Sarnıçları*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Muġla İl Kültür ve Turizm Mdrlġ. <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-157759/kanuni-yolu.html> /Erişim Tarihi: 09.10.2020

Uykucu, E. (1968). *Muġla Tarihi (Coġrafiyası ve Sosyal Yapısı)*. As Matbaası, İstanbul.

Uysal, N. (2015). Muġla Bodrum İlçesi Yalı Beldesi'nde Yer Alan Kubbe Ve Tonoz rtl Sarnıçlar.

Yücel, E. (1967). İstanbul'da Bizans Sarnıçları. *Arkitekt*, S:35, İstanbul

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

Water is the fundamental source of all life forms and carries deep traces throughout history. The objective of this study is to investigate cistern structures, which are architectural reflections of water, to determine how these structures have evolved, especially how they layered in the Bodrum region, and to reveal their importance for the future.

Research Questions:

How have cistern structures evolved throughout history? What role have the cisterns in the Bodrum region played in the historical and geographical evolution of the city? How significant are these structures in the context of the region's water needs and climatic changes? What is the future of cisterns, and how can these structures serve in modern urban planning?

Literature Review:

Studies on the historical and geographical role of water in the evolution of cities have been examined. The definitions made by Uysal in 2015 were especially taken as a basis when defining cisterns' architectural and functional aspects. Also, sources related to Kanuni Sultan Süleyman's expedition to Rhodes and the potential contributions of Mimar Sinan were included in the literature.

Methodology:

An in-depth inventory study on the cisterns in the Bodrum region has been conducted, as well as an analysis of cistern structures within the defined regional boundaries using digital mapping methods. A detailed examination of the cisterns' architectural characteristics, ownership statuses, and geographical positions complemented historical data. Suggestive studies regarding the future of the cisterns were also mentioned.

Results and Conclusions:

Throughout history, cisterns have played a critical role in meeting water needs. The examples of cistern structures in Bodrum present a rich historical stratification reflecting the climatic and geographical conditions of the region. These structures are a potential solution today, especially in water-scarce areas. The research proposes various suggestions to conserve the future of cisterns. These structures are valuable for their historical worth and capacity to offer potential solutions to modern urbanism.

Destinasyon Markalamada Maskot Kullanımının Rolü: Kuşadası Güvercin Maskotu Örneği

The Role of Mascot Use in Destination Branding: The Case of Kuşadası Pigeon Mascot

Gülnur KARAKAŞ TANDOĞAN¹ Emine ÇALLAK²

öz

Antik çağlardan bu yana belli alanlarda kullanılan maskotlar, günümüzde markaların pazarlama ve tanıtım amacına hizmet edecek biçimde geliştirilmektedir. Özellikle destinasyonların kimliğini ve imajını şekillendirmede önemli bir rol oynayarak markalama stratejilerine katkıda bulunurlar. Türkiye’de ise destinasyonların maskot kullanımının oldukça az olduğu görülmektedir. Çalışmanın temel amacı, maskotların destinasyonun markalanmasında etkin bir rol oynayabilmesi için ne şekilde tasarlanması gerektiğine işaret etmektir. Araştırmada Kuşadası örneği üzerinden, bir destinasyon için maskot geliştirirken özellikle görsel açıdan önemli olabilecek detaylar incelenmektedir. Bu kapsamda, Kuşadası’nın destinasyon markalamada Kuşadası Ticaret Odası’nın 2016 yılında tanıttığı güvercini bir maskot olarak ne şekilde kullandığının ölçülmesiyle maskotun potansiyel rolü de tartışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, maskotu geliştiren Kuşadası Ticaret Odası yetkilileri ile görüşme yapılmış ve ayrıca güvercin maskotunun göstergebilimsel çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Çözümlemede, Griggs vd.’nin (2012) 2012 Londra Olimpiyat ve Paralimpik Oyunlarında kullanılan maskotlar için geliştirdikleri göstergebilimsel modelden yararlanılmıştır. Güvercin maskotunun resmedildiği alan, verdiği duygu ve mesaj, dış görünümü, rengi, grafik tasarımı gibi kriterler değerlendirilerek güvercin maskotu açıklanmaya çalışılmıştır. Çözümleme sonucunda güvercinin bir turist olarak tasvir edilmesinin, Kuşadası’nın doğal güzelliklerinin önüne geçmeyecek şekilde grafiklerde kullanılmasının, huzurlu ve keyifli şekilde canlandırılmasının ve konuşturulmasının, markalama sürecinde maskotun olumlu katkılar sunabilmesine olanak vereceği düşünülmektedir. Bununla birlikte maskotun, deniz turizmi dışında sağlık turizmi ve kültür turizmi gibi Kuşadası’nın turistik potansiyelini daha geniş çapta yansıttacak durumlar eşliğinde kullanılması ile, destinasyonun markalanmasında daha etkili bir biçimde değerlendirilmesi söz konusu olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Kuşadası, Güvercin, Maskot, Destinasyon Markalama

ABSTRACT

Mascots, which have been used in certain areas since ancient times, are now being developed to serve the marketing and promotional purposes of brands today. In particular, they contribute to branding strategies by playing an important role in shaping the identity and image of destinations. In Turkey, it is seen that the use of mascots by destinations is quite low. The main purpose of the study is to point out how mascots should be designed in order to play an effective role in destination branding. In the research, details that may be visually important, especially when developing a mascot for a destination, are examined through the example of Kuşadası. In this context, the potential role of the mascot is also discussed by measuring how Kuşadası uses the pigeon introduced by Kuşadası Chamber of Commerce in 2016 as a mascot in destination branding. For this purpose, in the study, interviews were held with the officials of the Kuşadası Chamber of Commerce, who developed the mascot, and a semiotic analysis of the pigeon mascot was also carried out. In the analysis, the semiotic model developed by Griggs et al. (2012) for the mascots used in the 2012 London Olympic and Paralympic Games was used. The pigeon mascot has been tried to be explained by evaluating the criteria such as the area where the pigeon mascot is depicted, the emotion and message it gives, its appearance, color and graphic design. As a result of the analysis, it is thought that depicting the pigeon as a tourist,

¹ Yetkili Yazar: (Doç.Dr.) Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi, gulnur.tandogan@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1283-3910

² Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, emine.callak@icloud.com, ORCID: 0009-0002-3310-4810

using it in graphics in a way that does not prevent the natural beauties of Kuşadası, animating and talking in a peaceful and pleasant way will allow the mascot to make positive contributions in the branding process. However, it may be possible to use the mascot more effectively in the branding of the destination by using it in situations that will reflect Kuşadası's touristic potential more broadly, such as health tourism and cultural tourism other than sea tourism.

Keywords: Destination, Kuşadası, Pigeot, Mascot, Destination Branding

GİRİŞ:

Dünyada yaşanan ani değişimler, çabuk tüketim, teknolojinin hızlı bir şekilde gelişimi, taleplerin kolayca arza dönüşebilmesi gibi etmenler ile birlikte markalar, hızlı gelişim ve değişimlere ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Her şeye çok çabuk ulaşan ve çok çabuk sıkılabilen tüketiciler, farklı olanı, ilişki kurabildiği markaları ve kaliteli olanı tercih etmek isteyebilmektedirler. Bu durumda bir alanda markalaşmaya çalışmak eskisine göre daha zor olabilmekte, tüketicilerin hafızasında uzun süre yer tutabilecek sadakat düzeyi yüksek markalar geliştirmek güçleşebilmektedir. Tüm bu zor koşullarda markalar, pazarlama ve tanıtım stratejilerini geliştirmekte ve rekabet piyasasında bir adım öne geçmeye çalışmaktadırlar. Bu şekilde tüketicilerin ilgisini çekmek ve kendilerine olan bağlılıkları güçlendirmek için tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde bazı stratejiler geliştirmektedirler.

Markanın akılda kalıcı ve güçlü olabilmesini sağlayan bir unsur olarak maskotlar da, markalamada önemli roller üstlenmiştir. Maskotların bu süreçte markaya en önemli katkıları; markalara kişilik kazandırarak markaları güçlendirmeleri (Öymen ve Çokyaşar, 2020), tüketiciler üzerinde farkındalık oluşturmaları (Tosun ve Kalyoncu, 2014), marka sadakatini pekiştirmeleri (Bennett ve Thompson, 2016) ve marka imajına olumlu katkılar sunmalarıdır (Shimpi, 2021; Yalçın ve Geçit, 2023). Destinasyonlar da markalaşma çabasına girdiklerinde kendileri ile özdeşleşmiş bir maskotu bu yönde değerlendirebilmektedir. Bu kapsamda özellikle destinasyonlarda maskot kullanımının pazarlama ve tanıtım kapsamında etkili bir araç olabileceğini gösteren çalışmalar ortaya konmuştur (Su ve Li, 2023; Xu vd., 2022; Wattanarak vd., 2021; Wiratmo vd., 2021; Radomskaya ve Pearce, 2021; Qiu, 2022).

Görsellerin bir destinasyonun tercih edilmesinde önemli bir faktör olması, tanıtım görsellerinde kullanılan göstergelerin destinasyonu tam anlamıyla temsil niteliğine sahip olmasına özen gösterilmesini gerektirmektedir (Öztürk ve Çivici, 2018). Bir ürün olarak destinasyonun özelliklerine uyumlu bir maskot oluşturulması bu nedenle markalamada önemli bir adımdır. Maskotlar destinasyonun rakipleri arasında daha kolay fark edilmesi ve akılda kalıcılığının daha kolay olması adına, ilave değerler üretebilmektedir. Bu da, markalamaya ciddi bir katkı sunmaktadır. Ayrıca maskotların görsel çekicilikleri ve hikaye anlatabilme yetenekleri sayesinde destinasyon ziyaretçileri üzerinde kalıcı bir izlenim bırakabiliyor olmaları, önemli bir fayda olarak değerlendirilebilir.

Yapılan bu çalışmada öncelikli olarak, destinasyon markalamadan bahsedilmiş, dünyada ve Türkiye’de destinasyon maskotlarına değinilerek görsel örnekleri verilmiştir. Sonrasında, alanyazında destinasyon maskotlarını farklı açılardan ele alan belli başlı akademik çalışmalar sıralanmıştır. Araştırma ise Kuşadası Ticaret Odası’nın 2016 yılında tanıttığı güvercin maskotunun, Kuşadası’nın marka bir destinasyon olabilmek için kullanılmasında etkin bir rol oynayıp oynayamayacağını ortaya koymak adına göstergebilimsel çözümlenmesini kapsamaktadır. Göstergebilimsel çözümlenme, Griggs vd. (2012) Londra Olimpiyat ve Paralimpik Oyunlarında kullanılan Wenlock ve Mandaville maskotlarını inceledikleri göstergebilimsel modelden yararlanılarak yapılmıştır. Güvercin maskotu için; stil, renk, psikolojik bağlantı, grafikler, sembolik göstergeler, örtülü/dolaylı odak, fiziksel ve görsel doku, belirtilen yönler, maskotun asimetrisi ve alan hacmi olmak üzere 10 madde dikkate alınarak çözümlenme gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Kuşadası Ticaret Odası yetkilileri ile detaylı bir görüşme yapılarak, maskotun geliştirilmesinde ve sonrasında yaşanan süreç ile ilgili bilgiler de değerlendirilmeye alınmıştır.

1. Destinasyon Markalama

Destinasyon seçimi, günümüz tüketicileri için önemli bir yaşam tarzı göstergesidir. Bu modern tüketici, sıkışık tatil zamanlarını ve zor kazandığı gelirini harcamak için seçtiği yerlerin giderek daha fazla duygusal çekiciliğe ve yüksek iletişim sermayesine sahip olmasını beklemektedir. Destinasyonlar ayrıca markalı yaşam tarzı ürünlerine benzer tüketici faydaları sunabilen bir stil sembolüdür ve buralara yapılacak seyahatler günlük hayatın söylemine daha fazla nüfuz etmektedir. Bu nedenle turistik geziler ayrıntılı bir şekilde planlanmış, heyecanla beklenen ve sevgiyle hatırlanan oldukça kapsamlı bir deneyim olma özelliğini daha baskın şekilde hissettirmeye başlamıştır (Morgan vd., 2007).

Destinasyonlar, muhtemelen seyahat endüstrisinin en büyük markalarıdır (Pike, 2005) ve bir destinasyon markası, destinasyonu hem tanımlayan hem de farklılaştıran bir isim, sembol, logo, kelime veya başka bir grafik olarak tanımlanmaktadır (Kerr, 2005: 277). Destinasyon markalamada asıl hedef tam olarak, bir destinasyonun güçlü yönlerini, olumlu ve benzersiz yönlerini vurgulayarak, yani bireylerin markalara yüklediği çağrışımları etkileyerek, turistlerin zihninde olumlu ve oldukça farklılaşmış bir imaj elde etmektir (Martins, 2015). Destinasyonun kendini belirli bir biçimde yansıtmayı amaçlaması sonrasında imajını belirli araçlardan yararlanarak beslemesi aşaması gerçekleşecektir. Bu araçlar, ürün tasarımından logolara reklamlardan afişlere kadar geniş kapsamlı düşünülebilir (Fidan, 2013).

Destinasyonların markalanması, kurumsal ve hizmet markalamasından esinlenilerek yapılabilir. Bir destinasyon markalaşmaya, tıpkı işletmeler gibi o yerin stratejik vizyonuyla başlar. Aynı zamanda marka vaadine dönüştürülmesi gereken bu vizyonun, rekabet avantajı elde etmek için tüm paydaşlara net bir şekilde iletilmesi gerekir. Sonrasında markalanmak istenen destinasyonla ilgili olarak, genellikle bir ürün portföyü geliştirilir ve ardından hedeflenen bir pazar bölümüne sunulur. Ürün portföyleri doğal varlıklardan, tarihi değerlerden, kültürden, gelişmiş altyapı ve tesislerden yararlanmalıdır (Balakrishnan, 2008). Gelişen ve küreselleşen dünyada, turizm destinasyonlarının rekabet piyasasında rakiplerinden önde olabilmesi için destinasyon ile alakalı bir takım plan ve stratejilerin bulunması gerekir. Bu yüzden destinasyonlar kendi markalarını yaratarak ziyaretçi çekme peşindedirler. En temel başlangıç noktası, destinasyonların alt ve üst yapısının sağlam bir şekilde oluşturulmasıyla oluşabilecek yoğun dönemlere hazırlıklı olmalarıdır. Ayrıca ulaşım, yerel halkın ziyaretçilere olan tutumları, turistik aktivite çeşitliliği gibi turistik imkanlar, bir yerin marka destinasyon olabilmesinde etkilidir (Kurt, 2017).

Destinasyon markalanırken, destinasyonun potansiyel turistlerin zihninde olumlu bir imaja sahip olması beklenir ve bu doğrultuda destinasyonu tanımlayan ve rakiplerinden farklılaştıran olumlu bir destinasyon imajı oluşturmak, en önemli adımlardan biridir (Cai, 2002). Kotler ve Gertner (2002) destinasyon imajını "insanların yer hakkında sahip oldukları inanç ve izlenimlerin toplamı" olarak tanımlamaktadır ve imaj, marka kimliğinin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yani ziyaretçiler, destinasyon pazarlamacıları tarafından öngörülen marka kimliğine dayalı olarak zihinlerinde bir destinasyon imajı oluştururlar. Bu nedenle, olumlu ve tanınabilir marka imajı yaratmak için destinasyon markasının kimliği kritik öneme sahiptir (Qu vd., 2011).

Aaker'a (2009) göre marka, bir satıcının veya bir satıcı grubunun mal veya hizmetlerini kimliklendiren ve bu mal veya hizmetleri rakiplerinden farklılaştıran logo, ticari marka veya ambalaj tasarımı gibi ayırt edici bir isim ve/veya sembollerden oluşmaktadır. Bu nedenle bir yerin marka destinasyona dönüştürülebilmesi için sembol, slogan ve logo gibi araçlardan yararlanılarak ziyaretçileri destinasyonda nelerin beklediğine dair bilgilendirici mesajlar geliştirilmelidir (Yavuzylmaz ve Ekşi, 2022). Destinasyon markalamada, marka bileşenlerini oluşturan isim, logo, slogan gibi öğelerin

birbirleriyle tutarlı olmaları önemlidir. Bununla birlikte, tipik mal ve hizmetlerin aksine, bir destinasyon markasının ismi nispeten yerin gerçek coğrafi adıyla sabitlenmektedir. Bu nedenle destinasyon imaj çalışmalarında yerin isminden çok logo ve slogan gibi diğer marka unsurlarından bahsedilmektedir (Hem ve Iversen, 2004). Tüm bu bileşenlere ilaveten markanın kimliğini güçlendirmede kullanılan marka maskotları ise, marka kimliğinin en önemli parçalarından biri olarak görülmektedir (Pairoa ve Arunrangsiwed, 2007).

2. Destinasyon Marka Maskotları

Semboller, bir ürünün markalanmasında geniş bir yere sahiptir ve markanın içerdiği ürün hakkında bilgi veren işaretlerdir. Bu, bazen bir resim bazen de marka adının harflerinden meydana gelmesi ile tasarlanır. Sembol kullanımı markanın bir kimliği gibi düşünülebilir. Burada önemli olan sembolün ait olduğu markayı temsil edebilmesidir. Turizm sektöründe seçilen semboller genellikle destinasyonun önemli eserlerinden oluşur. Destinasyonun en önemli ve gösterişli eserini sembol olarak seçen yöneticiler yerli ve yabancı birçok turistlerin merak etmesini ve destinasyona gelerek ziyaret etmesini amaçlar (Şen ve Silahşör, 2020).

Markaların sembollerinden biri kabul edilen maskotların kullanımı, antik çağlara kadar uzanmaktadır ve şans getirdiğine inanılan bir hayvan, eşya veya bir obje olarak tanımlanmaktadır (Tek, 2004). Aynı zamanda Fransızca tılsım anlamına gelen “*mascotte*” kelimesinden türetildiği için büyücülük, cadılık gibi anlamları da vardır. Daha çok şans getirdiğine inanılan ve bu yönde kullanılan maskotlar tarih boyunca birçok dönemde ve farklı kültürlerde kullanılmıştır (Geçit, 2019).

Marka maskotları, markaların dünyası ile tüketicilerin dünyası arasındaki sınırdaki işleyen bir antropomorfizm biçimidir (Cayla, 2013). Antropomorfizm ise insan olmayan varlıkların gerçek veya hayali davranışlarını insani özellikler, motivasyonlar, niyetler veya duygularla ilişkilendirme eğilimini tanımlar (Epley vd., 2007) ve özellikle destinasyon tavsiyesi arayan turistleri etkilemek adına turizm pazarlamacıları için oldukça önemlidir (Martin vd., 2020). Tüketicilerin antropomorfik bir maskotla temsil edilen bir markayla daha kolay, daha güçlü duygusal ve empatik ilişkiler kurması sonucu bu markaya karşı daha fazla marka sadakati göstermeleri de bu önemi daha da öne çıkarmaktadır (Bennett ve Thompson, 2016).

İlk zamanlarda farklı amaçlar doğrultusunda kullanılan maskotlar günümüzde markaların tanıtım ve pazarlamasında bir araç olarak kullanılarak ürün ve markayı temsil etmektedir. Markalar ise bu aracı tanıtım ve reklam yapılabilecek her alanda kullanarak rakip markalara karşı kendi ürünlerini farklılaştırma yoluna gitmektedirler (İlisulu, 2012). Bu sayede, maskotu etkin bir şekilde kullanan markalar, kendi ürünlerini diğer ürünlerden farklılaştırarak belli bir imaja sahip olmaya çalışırlar. Belli bir imaja sahip olan markalar piyasadaki değerlerini de arttırmış olurlar. Bu bağlamda markaların maskotu pazarlama ve tanıtımında etkin bir araç olarak kullanmasının, markaların farklılaşmasına ve tanınırlığına katkı sağlaması açısından önemli pazarlama stratejilerinden olduğu söylenebilir (Demireli vd., 2014). Markalar maskot kullanımında çoğunlukla tüketicilerin daha içten bir bağ kurabilmesi amacıyla çeşitli hayvanlardan oluşan maskotlar seçmektedirler. Bu hayvanların, sevimli olması, cana yakın, neşeli, yardım sever olması gibi olumlu özelliklere sahip olması sağlanır (Özcan, 2014). Pazarlamanın maskot olarak hayvanları kullanmasında ayrıca yerleşik kültürel sembollerle veya en azından popüler çağdaş deneyimle bağlantı bulunmasına dikkat edilmelidir (Miles ve İbrahim, 2013). Turizm sektöründe, markaların maskot tercihleri ile ilgili yapılan araştırmalarda, maskotların sevimli olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Sevimlilik, insanın içini ısıtan ve daha duygusal bir bağ kurabilmesine yardımcı olan özelliklerden biridir. Sevimliliğin önemli işlevlerinden biri dikkat çekebilmesi ve gülümseme davranışını tetikleyebilmesidir. Sevimlilik ve turizm maskotları arasındaki

ilişki, duygusal sınırların aşılmasına ve turistler ile güçlü bağlar kurulmasına yardımcı olabilmektedir (Su ve Li, 2023).

Etkili bir şekilde kullanılan marka maskotları, verilen ürün ve hizmetin farklılaşmasına ve tüketicilerin zihninde hatırlanabilirliğine katkı sağlamaktadır. Tüketiciler bir maskota sahip ürün ya da hizmete daha duygusal bir çekicilikle bakarak satın alma eğilimini arttırmırlar. Aynı zamanda markanın maskotu ile birlikte fotoğraf çekilip sosyal medya platformlarında paylaşılması, maskotun bulunduğu ürünlerin satın alınması, markaların maskot kullanımındaki başarılarına örnek verilebilir. Bununla beraber tüketiciler maskot ile fotoğraf paylaşarak ve maskotun bulunduğu ürünleri satın alarak markanın tanıtımına da katkı sağlamış olurlar (Delikan, 2019).

Maskotların destinasyonların markalanmasında önemli bir kimlik unsuru olarak değerlendirilmesine yönelik bazı akademik çalışmalar mevcuttur. Wattanarak ve Kheakao (2019) Tayland'da turizmi teşvik etmek için tutundurma faaliyetlerinde bulunan işletmelerde maskot kullanımı konusunda yaptıkları çalışmada; maskot kullanımının, kentin kişiliğini iletme, yerel ürün ve hizmetleri tanıtmak veya kentler için bir değer yaratmak adına halkla ilişkiler ve satış promosyonlarında pozitif yönde etki ettiği ve maskotların her alanda etkin bir şekilde kullanılması ile birlikte ziyaretçi sayısının ve destinasyonun tanınırlığının arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Yine Wattanarak vd. (2021) tarafından Tayland'da turizmi teşvik etmek için maskotlarda taşra kimliklerinin kullanılmasının önemi hakkında yapılan çalışmada; maskot aracılığı ile Tayland'ın sahip olduğu taşra kimliğinin daha iyi yansıtılabileceği, bu şekilde ziyaretçilerin Tayland'ı ve kültürünü daha iyi anlayabilecekleri ortaya konmuştur. Ayrıca yapılan çalışmada seçilecek olan maskotun sevimli bir özelliğe sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.

Radomskaya ve Pearce (2021) turizmin gelişiminde destinasyon maskotlarının rolünü belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada; maskotların teknoloji ile desteklenerek daha geniş kitlelere ulaşabileceği ve destinasyonun kültürel özelliklerini daha etkili bir şekilde anlatabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmaya göre teknolojik araçlar kullanılarak maskotlara antropomorfik özelliklerin eklenmesi ile birlikte, ziyaretçiler ve maskot arasındaki bağın daha güçlü ve pozitif yönde algılanabilmesi söz konusudur.

Qiu'nin (2022) turizm maskotlarının tanıtımı ile ilgili yaptığı çalışmasında; maskotların tutundurma etkisini arttırmak için tanıtım videolarında ve sosyal medyada, hediye eşyalarda maskotlara daha çok yer verilmesi sonucunda maskotların temsil ettiği yerin, bir marka destinasyona dönüşmesinde etkili bir araç olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Xu vd. (2022) tarafından yapılan, turizm maskotları ile destinasyon imajının nasıl kurtarılacağını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada ise; bir çizgi film karakteri olan McDull'un Hong Kong veya geliri turizm ekonomisine dayanan ve destinasyon imajını iyileştirme ihtiyacı olan diğer tüm destinasyonlar için yararlı bir maskot olabileceği konusunda öneri sunan bir çalışma gerçekleştirilmiştir. McDull karakterinin seçilmesi, sevimlilik detayının ön plana çıkması ile gerçekleşmiştir.

Su ve Li'nin (2023) sevimli maskotların turizm destinasyonları ile ilişkilerini nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada; sevimli maskotlara sahip destinasyonların, tüketiciler ile duygusal bir bağ kurabilmesinin daha kolay olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda sevimli maskotların kullanımının sosyal olarak dışlanmış bireyler ve mental sorunlar yaşayan bireyler üzerinde iyileştirici bir etkisinin olduğu araştırmanın önemli bulgularından biridir. Yalçın ve Geçit (2023) ise, timsah maskotunun Bursa'nın şehir imajına etkisini ölçtükleri çalışmada, timsah maskotunun Bursa'nın imajına olumlu katkılar sunduğunu ortaya koymuşlardır.

2.1. Dünyada ve Türkiye’de Kullanılan Destinasyon Maskotları

Maskot kullanımı turizm sektöründe bir destinasyonun pazarlanmasına katkı sağlamak amacıyla bir tanıtım aracı olarak kullanılmaktadır (Su ve Li, 2023:1). Aynı zamanda destinasyon imajını iyileştirmek, turizmi yeniden canlandırmak ve potansiyel turisti destinasyona çekebilmek için maskot kullanımı gerçekleşmektedir (Xu vd., 2022:1). Dünyada, maskotu etkin olarak kullanan ülkelerden biri olan Japonya’nın hemen hemen her vilayetinin maskotu bulunmaktadır. En iyi bilinenlerden biri olan “Kumamon” maskotu, bölgesel turizm faaliyetlerini olumlu bir şekilde etkilemiştir (Su ve Li, 2023:1). Kumamoto kentine özgü bir maskot olan Kumamon ilk olarak 2010 yılında tanıtılmıştır. Daha sonrasında insanların maskot ile duygusal bir bağ kurması, devletin desteği ve sosyal medya paylaşımları gibi unsurlar ile birlikte Kumamon maskotu, Japonya’nın ünlü ve önemli maskotlarından biri haline gelmiştir (Wattanacharoensil vd., 2021: 204). Kumamon maskotu, 2011 yılından bu yana şehir markalaşmasında başarılı olmuştur ve şehirde turizm harcamalarını arttırmada önemli bir etkiye sahiptir (Wiratmo vd., 2021: 2). Aynı şekilde Tayland’ın da ülke çapında 23 adet maskotu bulunmaktadır. Her maskot farkındalık yaratmak, halkla iletişim kurmak ve turist çekebilmek için farklı stiller kullanarak kentin kimliğini yansıtmaya çalışmaktadır (Wattanak vd., 2021). Tayland’da turizm endüstrisinde maskot kullanımı Japonya’daki kadar popüler olmasa da başarılı maskotlar yaratılmaktadır. En öne çıkan maskotlardan biri olan “Sukjai” 2004 yılında tanıtılmıştır. Tasarımında kültürel ve ulusal unsurları yansıtmaya ile beraber *mutluluk* anlamına da gelmektedir (Wattanacharoensil vd., 2021). Bununla beraber İrlanda’daki Dingle Yarımadasının maskotu olan “Fungie The Dolphin” bölgenin reklam ve tanıtımında etkin rol oynayan bir destinasyon maskotu olmuştur. Maskot olarak tanınırlığı arttıkça, bölgede gerçekleşen kıyı turizmi ve tekne turlarında artışlar yaşanmıştır (Radomskaya ve Pearce, 2021).

Destinasyonların maskot kullanımında genellikle o bölgede yaşayan bir hayvan seçilerek maskot belirlenir. San Francisco’da papağanın, Kumamoto’da ayının maskot olarak seçilmesi bu duruma örnektir. Aynı şekilde ülkemizde de bazı şehirler kent ile bütünleşen hayvanları maskot olarak kullanmaktadır. Örneğin; Denizli’de horoz, Bursa’da timsah, Ankara’da Ankara kedisi, Karşıyaka Belediyesi’nde Pelikan, İzmir’de Yalıçapkını örnek gösterilebilir (Tatlı ve Güven, 2020; Yalçın ve Geçit, 2023).

Şekil 1. Destinasyon Maskot Örnekleri

Kumamon Maskotu

<https://janbox.com/blog/kumamon-bear-mascot-of-kumamoto-prefecture-japan/>

Erişim Tarihi: 27.12.2023

Sukjai maskotu

<https://littlesaigonca.com/products/sukjai-pop>

Erişim Tarihi: 28.12.2023

Fungie The Dolphin Maskotu

<https://www.go-to-ireland.com/culture/the-fungie-dolphin/>

Erişim Tarihi: 28.12.2023

San Francisco Papağanı

<https://www.washingtonpost.com/climate-environment/2023/04/05/parrots-sea-lions-san-francisco-mascot/>

Erişim Tarihi: 28.07.2023

Bursa Timsahı

<https://www.bursa.com/haber/timsah-sembolu-25-yasinda-302126.html>

Erişim Tarihi: 28.12.2023

3. Yöntem

Dünyada ve Türkiye’de güçlü bir destinasyon markası oluşturulurken maskotlardan yararlanan bazı yerler mevcuttur. Doğru maskotun seçilmesi kadar seçilen maskotun doğru ve etkin bir biçimde kullanılması da markalaşma sürecine olumlu katkılar sunacaktır. Kuşadası da markalaşırken maskota başvuran destinasyonlardan biridir. Bu bağlamda Kuşadası Ticaret Odası, 2016 yılında tanıttığı güvercin maskotunu hayata geçirmiştir. Kıyı turizmi ve kurvaziyer turizmi alanlarında oldukça popüler bir destinasyon olan, aynı zamanda Efes, Milet gibi ören yerlerine yakınlığı ile kültür turizminin de yoğun olarak yaşandığı Kuşadası’nın, güvercin maskotuna sahip olması ile birlikte gelişiminin ve popülerliğinin artmasında etkili olabilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın temel amacı, maskotların destinasyonun markalanmasında etkin bir rol oynayabilmesi için ne şekilde tasarlanmaları gerektiğine işaret etmek, Kuşadası örneği üzerinden bir destinasyon için maskot geliştirirken özellikle görsel açıdan nelere dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmada, güvercin maskotunun belirli grafik tasarım kriterlerine ve aynı zamanda markalama ile ilgili bazı pazarlama stratejilerine uygunluğunun değerlendirilmesiyle, Kuşadası’nın güvercin maskotunu markalama sürecinde ne derece etkin kullandığı tartışılmaktadır. Buradan hareketle Griggs vd. (2012) 2012 Londra Olimpiyat ve Paralimpik Oyunlarında kullanılan maskotlar için geliştirdikleri göstergebilimsel modelden yararlanılarak Kuşadası güvercin maskotu için çözümlene gerçekleştirilmiştir. Göstergebilim, en küçük anlam birimi olan göstergelerle ilgilenir. Göstergebilimde anlamın inşa sürecinde göstergelerin nasıl düzenlendiğine bakılmaktadır. Dolayısıyla göstergebilim, görsellerin çözümlenmesi üzerinde yoğunlaşır (Olgundeniz ve Parsa, 2014). Göstergebilim, dilsel göstergelerden başlayarak yıllar içinde her türlü metne uyarlanmış olan ve içeriğinde mantık, felsefe ve sosyoloji gibi temel alanları barındıran bir çözümlene sistemidir. Bu yöntemde, göstergeyi oluşturan gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılırken aynı zamanda yan anlamsal düzlemde gösterenin ideolojik ve mitsel anlamına vurgu yapılmaya çalışılmaktadır (Kozak, 2018: 126). Bununla birlikte Kuşadası Ticaret Odası yetkilileri ile detaylı bir görüşme yapılarak, maskotun geliştirilmesinde ve sonrasında yaşanan süreç ile ilgili bilgiler de değerlendirilmeye alınmıştır.

3.1. Kuşadası Güvercin Maskotu Çözümlemesi

Güvercinada ve Kuşadası isimlerinin kökenleri, geçmişte başta güvercinler olmak üzere adada çok sayıda kuş bulunmasına dayanmaktadır (Saraç, 2013). Güvercin sembolü ve adının Kuşadası’nda, liman bölgesindeki güvercin heykelinde, Güvercinada Kalesi’nde ve Altın Güvercin Festivali’nde ve farklı etkinliklerde kullanılması söz konusudur. Tarih boyunca Kuşadası için önemli bir sembol olan güvercinin bir maskot olarak belirlenmesinin, şehrin tanıtımı ve markalaşması açısından kayda değer bir gelişme yaratabileceği düşünülmektedir. İlk olarak Ocak 2016’da Kuşadası Ticaret Odası tarafından oluşturulan ve sosyal medya platformlarında tanıtılan güvercin maskotu, karikatürize edilerek özellikle sosyal medya da paylaşılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda güvercin maskotunun, rehberlik yaparken, yüzerken, gezerken, eğlenirken çizimlerinin yapılmasıyla neşeli bir karakter olarak ziyaretçiler üzerinde pozitif bir anlam bırakması hedeflenmiştir (KUTO, 2018). Kuşadası Ticaret Odası yetkilileri ile gerçekleşen görüşmeler sonucunda, güvercin maskotunun patentinin alınarak tescillendiği ifade edilmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarında maskotun etkin bir şekilde kullanılmasına dikkat ettiklerini, Facebook’ta “*Kuşadası Güvercin*” adında açılan sayfanın 1 milyon 300 bin takipçisinin, Instagram’da da 25 bin takipçisinin olduğunu iletmışlerdir.

Çalışmada ise güvercinin bir maskot olarak çözümlenmesi yapılmış ve Kuşadası’nın marka bir destinasyon olabilmesinde güvercin maskotunun etkili olup olmayacağı değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Kuşadası Ticaret Odasının Güvercin Maskotu

(<https://kuto.org.tr/tr/haberler/kuto-tanitim-calismalarina-hiz-kesmeden-devam-ediyor/>, Erişim Tarihi: 31.07.2023)

Kuşadası Ticaret Odası tarafından oluşturulan güvercin maskotunun göstergebilimsel çözümlemesi için Griggs vd.'nin (2012), 2012 Londra Yaz Paralimpik Oyunları'nın resmi maskotları olan Wenlock ve Mandaville için yaptıkları çözümlemeden yararlanılmıştır. Çözümleme, maskotta var olan bazı görsel kodların göstergebilimsel imalarının değerlendirilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Görsel kodlar sırasıyla; stil, renk, psikolojik bağlantılar, grafikler, sembolik göstergeler, örtülü/dolaylı odak, fiziksel ve görsel doku, belirtilen yöner, asimetri, alan hacmi şeklindedir. Söz konusu bu çözümleme Tablo-1'de görülmektedir.

Tablo 1. Kuşadası Güvercin Maskotu Göstergebilimsel Çözümlemesi

Görsel Kod	Göstergebilimsel İma
Stil	Destinasyonlar, markalı yaşam tarzı ürünlerine benzer tüketici faydaları sunabilen bir stil sembolüdür (Morgan vd., 2007). Burada da güvercinin bir tatil beldesine uygun giyim ve duruşu vardır. Bu stil, Kuşadası'nın Akdeniz iklimine sahip yaz mevsimi için daha uygun bir destinasyon olduğu yönünde mesaj iletmektedir. Bir destinasyondan bu yönde bir fayda uman turistler için maskotun tarzı yeterlidir.
Renk	Renk; bilgi vermede, kalıcı kimlik yaratmada, imgesel ve sembolik değer önermede rol oynamaktadır (Hynes, 2009). Maskot olarak seçilen güvercin ise beyaz renktedir. Beyaz renk, yaz mevsimlerinde daha fazla tercih edilen bir renk olması ile birlikte temizliği ve saflığı da temsil etmektedir (Aslam, 2006). Ayrıca beyaz renkteki güvercinin açık mavi bir kıyafet giydiği görülmektedir. Pazarlamada en fazla üç renk kullanılması ve iki baskın rengin en iyisi olduğu göz önüne alındığında (Zainchkowsky, 2010), başarılı bir renk kombinasyonu yapıldığı söylenebilir.

Psikolojik Bağlantılar	Güvercin maskotu sevimli ve eğlenceli bir yapıya sahip olması ile birlikte hedef kitleyle kolaylıkla bir bağ kurabilecek potansiyelindedir. Çünkü insanlar ve güvercinler ilginç bir şekilde birbirlerine çok benzerler. Yani sevimli kuşlar, insanların sahip olduklarında övünebilecekleri sadakat, şefkat, sevgi, cesaret, kararlılık ve gurur gibi niteliklere sahiptir (Allen, 2009). Ayrıca kullanılan maskotta belirgin bir cinsiyet baskınlığının bulunmaması, kadın ve erkek turistlerin maskotu değerlendirmesinde cinsiyetten bağımsız hareket edebilmelerine olanak sağlayabilmektedir. Ticaret Odası yetkilileri de maskotu tasarlarırken cinsiyet, yaş, meslek gibi çeşitli vurgulardan özellikle kaçındıklarını, her kesime hitap edebilecek bir maskot yaratmayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir.
Grafikler	Güvercin maskotu, farklı grafiklerde turizm etkinliklerini gerçekleştirirken görülmektedir. Grafiklerde ayrıca maskotun Kuşadası'nın doğal güzelliklerinden daha küçük boyutta ve geri planda kullanılmasıyla, destinasyonun çekiciliklerinin öne çıkması sağlanmıştır. Ayrıca grafiklerde konuşma balonları da dikkati çekmektedir. Böylece maskotun izleyiciyle konuşturulması yoluyla iletişim kabiliyeti de harekete geçirilmiştir.
Sembolik Göstergeler	Güvercin maskotu, farklı grafiklerde gerçekleştirilen turizm aktivitelerine uygun eşyalar ile resmedilmiştir (fotoğraf makinesi, sırt çantası, şezlong gibi). Böylece maskotun, turizm aktivitelerini gerçekleştirdiği net bir şekilde görülebilir. Ayrıca maskotun mimiklerinin de bu faaliyetleri gerçekleştirirken keyif aldığı duygusunu uyandıracak biçimde resmedilmesi, Kuşadası'nda tatilin huzurlu olabileceğini sembolize etmektedir. Markalar insani özellikler taşıyabildikleri için (Aaker J., 1997), tıpkı gerçek hayatta kiminle arkadaş olacağımızı seçtiğimiz gibi, markalar da arkadaş olmak istediğimiz bir kişilik yaratmaya çalışırlar. Mutluluk da ziyaretçileri tetikleyen bir faktör olarak maskot üzerinden oldukça etkili bir mesaj haline dönüşebilmektedir (Hoolwerff, 2014). Ticaret Odası yetkilileri de maskotu tasarlarırken, güvercinin huzurlu ve mutlu resmedilmesi ile davetkarlığını pekiştirmeyi hedeflediklerini iletmışlerdir. Ele alınan tüm bu semboller evrensel nitelikte olup, Kuşadası'nın hem yerli hem yabancı turistlerden oluşan hedef kitlesini aynı oranda etkileyebilecek güce sahiptir.

Örtülü/ Dolaylı Odak	Maskotta odak noktası, güvercinin hareket halinde turizm faaliyetlerinde bulunmasıdır. Ayrıca güvercinin bu faaliyetleri yapmaktan keyif aldığı, Kuşadası'nda bulunmaktan mutluluk duyduğu vurgulanmaktadır. Grafiklerin bütününe bakıldığında ise odak noktasının maskottan çok Kuşadası'nın turistik çekiciliklerini gösteren fotoğraflar olduğu görülmektedir.
Fiziksel ve Görsel Doku	Maskotun fiziksel ve görsel dokusu konuşan bir çizgi film karakterine benzemektedir. Bu da ziyaretçiler ile maskot arasında daha içten ve samimi bir bağ kurulmasında yardımcı olacaktır. Çizgi film karakterleri markanın beğenilmesinde, hatırlanmasında ve satın alma isteğinin uyandırılmasında önemli etkilere sahiptir (Gupta vd., 2021)
Belirtilen Yönler	Kuşadası manzaraları üzerinde resmedildiği grafiklerde güvercin, sağ ya da sol köşelerde konumlandırılarak manzarayı kapatmamasına özen gösterilmiştir.
Maskotun Asimetrisi	Güvercin maskotu grafik üzerinde çok farklı açılarda ve farklı eylemlerde yer almaktadır (uzanırken, arabada hareket halinde, havada ve yerde). Bu da güvercinin belli bir kural ve sınır olmadan, tatilini daha rahat bir şekilde ve özgürce geçirebildiğini göstermektedir. Bu durumda ziyaretçilerin Kuşadası'na geldiklerinde diledikleri gibi birçok aktiviteye katılabileceklerini düşündürtebilir.
Alan Hacmi	Grafiklerde güvercin maskotu Kuşadası'nın farklı alanlarında bulunmaktadır (Kuşadası Yat Limanı, plaj ve Milli Park gibi). Güvercin, bu alanların oluştuğu fotoğraflarda karakterize edilmektedir. Gökyüzü ve denizin alanda daha fazla yer kaplamasıyla, Kuşadası'nın deniz turizmi özelinde ve daha çok yaz aylarında turist çekmeyi hedefleyen bir destinasyon olarak konumlandırıldığı söylenebilir.

SONUÇ:

Destinasyonların marka kimliği ve imajının inşasında önemli yer tutan bileşenlerden biri de maskotlardır ve isim, logo, slogan gibi markayı temsil edecek yapıda olmaları önemli bir gerekliliktir. Maskotların aynı zamanda tüketici ve marka arasında duygusal bir bağın inşa edilmesinde etkin bir araç olabileceği, farkındalığın ve markaya olan sadakatin oluşmasında önemli katkılar sunabileceği yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Marka olma hedefini gerçekleştirmek isteyen destinasyonlar bu güçten faydalanabilmek adına akılda kalıcı ve dikkat çekici maskotlar geliştirme yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle ülkemizde ve dünyada, destinasyonların maskot kullanım girişimleri artmaya başlasa da, markalaşma yolunda isim, logo ya da slogan kadar öne çıkan bir bileşen olmadığı görülmektedir.

Özellikle ülkemizdeki destinasyon ve şehirlerin markalanmasında maskotlara başvurma oranı oldukça azdır. Bursa'nın timsahı ve Ankara kedisi, ilk akla gelen sayılı şehir maskotlarıdır. Ülkemizin turistik açıdan en önemli ve en deneyimli destinasyonlarından biri olan Kuşadası ise maskot oluşturma girişimine oldukça geç başlamıştır. 2016 yılında Kuşadası Ticaret Odası'nın tanıttığı bir maskot olan güvercin maskotunun, ziyaretçiler ve güvercin maskotu arasında bir bağ kurulabilmesini sağlayarak Kuşadası'nı anımsatabilmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmada Kuşadası Ticaret Odası'nın tanıttığı güvercin maskotunun göstergebilimsel analizi uygulanarak maskotun çözümlenmesi yapılmıştır. Görsel kod ve göstergebilimsel imaları arasındaki ilişkiler ışığında yapılan bu çözümlenme ile maskotun Kuşadası'nın markalaşmasında yeterli ve etkili biçimde ele alınıp alınmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yapılan çözümlenme sonucunda; Kuşadası Ticaret Odası'nın tanıttığı güvercin maskotunun stil olarak bir tatil beldesine uygun tarzda olması ve tatili sembolize eden araçlarla birlikte mutlu bir yüz ifadesiyle tasvir edilmesi, güvercinin Kuşadası'nda keyifli bir tatil geçirdiği izlenimini vermektedir. Bu da, markalaşmanın ilk adımlarından biri olan ikna edici bir marka vizyonunun dolayısıyla vadin (Kuşadası'nda huzurlu ve mutlu bir tatil) ortaya konulması gerekliliğinin (Balakrishnan, 2009) karşılandığını göstermektedir. Güvercinin sevimli bir çizgi film karakterine benzetilmesi ve konuşma balonlarıyla duygularını ifade etmesi, ziyaretçiler ve maskot arasında duygusal bir bağın oluşmasında önemli etken olmuştur. Ayrıca Kuşadası'nın doğal güzelliklerinin önüne geçmeyecek boyutlarda ve biçimlerde kullanılmasıyla, maskotun markayı tanıtım işlevi yerine getirilmiştir. Böylece Kuşadası bir turistik çekim merkezi olarak, verilen mesajlarda odak noktası olmaktadır. Bununla birlikte maskotun belirsiz bir cinsiyete sahip olması, maskotun her kesime hitap etme şansını da artırmaktadır.

Renk, pazarlamada ve markalamada dikkate alınması gereken bir faktördür ve tüketici davranışlarını da etkileyebilmektedir (Jin vd., 2019) Maskotun beyaz bir kuş olması ve üzerinde tek renkli kıyafetler bulunması, renk karmaşasının önüne geçilmesinde etkili olmuştur. Grafiklerin bütününde de Kuşadası'nın denizi ve gökyüzü kullanıldığı için mavi renk baskın biçimdedir. Bu da bölgenin deniz ve kıyı turizmi konusunda marka bir destinasyon olma iddiasını desteklemektedir. Ancak Kuşadası'nın özel ilgi turizmi kapsamında çok çeşitli potansiyellere sahip olduğu düşünüldüğünde (Tanrısevdi ve Çavuş, 2003), afişlerin ve maskotun her turizm biçimi için ayrı düzenlenmesiyle bu zenginliğin kolaylıkla iletilmesi mümkün olabilir. Örneğin kültür turizmi ve sağlık turizmi vurgulanarak, bu yönde talepleri olabilecek turistler de cezbedilebilir. Bununla birlikte maskotun yeni yıl, sevgililer günü gibi özel günler için hazırlanan afişlerde de Ticaret Odası tarafından sosyal medya üzerinden paylaşıldığı görülmektedir. Böylelikle, maskotun daha geniş zamanlarda etkili şekilde değerlendirildiği söylenebilir.

Sonuç olarak güvercin maskotu, Kuşadası'nı yansıtabilecek ve destinasyonun markalaşmasında bir hikaye sunabilecek şekilde tasarlanmış ve hayata geçirilmiştir. Özellikle güvercinin bir turist olarak resmedilmesi, bölgeye gelecek potansiyel turistler ile arasında yakın bir bağ oluşmasında etkin bir araç olabilir. Ayrıca maskot olarak seçilen güvercin, grafikte kullanılan sembollere kadar tüm işaretlerin evrensel olmasına da dikkat edilmiştir. Bu durum, Kuşadası'nın hedef pazarı olan hem yerli hem de yabancı turistleri aynı oranda etkileyebilecek bir strateji olarak düşünülebilir. Maskotun etkinliğini artırmanın en önemli yollarından biri maskotun destinasyonda her alanda kullanılmasıdır. Örneğin maskot; billboardlarda, reklamlarda, hediyeelik eşya dükkanlarında, destinasyonda gerçekleşen etkinliklerde, turistlerin yoğun olarak bulunduğu mekanlarda ve sosyal medyada etkin bir şekilde kullanılabilir. Böylece ziyaretçiler ile iletişim ve duygusal bir bağ kurulması yoluyla maskotun ve dolayısıyla destinasyonun tanınırlığı ve hatırlanabilirliği artacaktır. Ticaret Odası'ndan alınan bilgiye göre maskot şimdilik bazı magnet ve bez çantalar üzerinde kullanılmaktadır ve gelecekte bunun daha da yaygınlaştırılacağı bilgisine ulaşılmıştır. Bu da markalamada oldukça önemli ve etkili bir adımdır. Bununla birlikte markalamada paydaş katılımı ve desteği de oldukça önemlidir. Kuşadası Ticaret

Odası'nın girişimleriyle başlatılan bu maskot çalışmasının belediye ve kaymakamlık gibi yerel yönetim ve devlet desteği ile daha da güçlenmesine ve etkili hale getirilmesine, dolayısıyla markalama stratejilerinin sinerjik bir güçle daha etkili ilerlemesine katkıda bulunacaktır.

Bu çalışma Kuşadası için geliştirilen güvercin maskotunun çözümlenmesi üzerinden destinasyonlarda maskot kullanımının markalamadaki etkisini araştırmak üzerinedir. Gelecek çalışmalarda, başka destinasyon ve maskotlar için de benzer yöntemlerle tekrarlanabilir. Ayrıca, turistlerle, yerel halkla, tanıtım ve pazarlama yetkilileriyle çeşitli görüşmeler yapılarak maskotların etkinliği ve kabul edilebilirliği tartışılabilir. Bununla birlikte destinasyonları ziyaret eden turistlerin maskotu nasıl algıladıkları ve zihinlerinde nasıl bir imaj oluşturduğunun nicel bir araştırmadan elde edilen genellenebilir sonuçlar üzerinden değerlendirilmesi de söz konusu olabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 31906847/050.04.04-08-458 sayılı Etik Kurul Onay Belgesi ile gerçekleştirilmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Yazarlar, geliştirdikleri güvercin maskotu ile ilgili fotoğrafları paylaşan ve makalenin gelişmesi için gerekli diğer bilgileri temin eden Kuşadası Ticaret Odası'na teşekkür eder.

KAYNAKÇA:

Aaker, D. A. (2009). *Managing brand equity: Capitalizing on the value of a brand name*. New York, The Free Press.

Aaker, J. (1997). Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing*. 34 (3), 347-356.

Allen, B. (2009). *Pigeons*. London: Reaktion Books.

Aslam, M. M. (2006). Are you selling the right colour? A cross-cultural review of colour as a marketing cue. *Journal of Marketing Communications*, 12(1), 15-30.

Balakrishnan, M. S. (2008). Dubai-a star in the east: a case study in a strategic destination branding. *Journal of Place Management and Development*. 1(1), 62-91.

Balakrishnan, M. S. (2009). Strategic branding of destinations: a framework", *European Journal of Marketing*, 43 (5-6), 611-629.

Bennett, D. & Thompson, P. (2016). Use of anthropomorphic brand mascots for student motivation and engagement: a promotional case study with Pablo and penguin at the University of Portsmouth library. *New Review of Academic Librarianship*, 22(2-3), 225-237.

Bursa.com (2017). Timsah Sembolü 25 Yaşında, <https://www.bursa.com/haber/timsah-sembolu-25-yasinda-302126.html> Erişim Tarihi 28.07.2023.

Cai, L. A. (2002). Cooperative branding for rural destinations. *Annals of Tourism Research*. 29(3), 720-742.

- Cayla, J. (2013). Brand mascots as organisational totems. *Journal of Marketing Management*. 29(1-2), 86-104.
- Delikan, B. (2019). *Marka Maskotlarında Antropomorfizm Kullanımının Göstergelimsel Analizi: Arçelik- Çelik Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demireli, C., Taşkın, E. & Çetinkasap, M. (2014). Marka- Maskot Bütünleşmesi Turkcell Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1): 159-166.
- Epley, N., Waytz, A. & Cacioppo, J. T. (2007). On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological Review*, 114(4), 864-886.
- Fidan, A. (2013). Kişisel ve Kurumsal Açından İmaj Oluşturma, İmaj Yaratma ve İmaj Yenileme Süreçlerine İlişkin Tespitler ve Bireysel/Kurumsal İmaj Oluşturma ve İmaj Koruma Modeli Önerisi. *Kent Akademisi*, 6(15), 63-73.
- Geçit, E. (2019). *Nöropazarlama Perspektifinden Marka Maskotları: Televizyon Reklamlarında Kullanılan Marka Maskotlarının Dikkat Çekiciliği Üzerine Deneysel Bir Çalışma*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Go to Ireland.com (2023). The Fungie Dolphin, <https://www.go-to-ireland.com/culture/the-fungie-dolphin/> Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- Griggs, G., Freeman, I., Knight, P. & O'Reilly, N. (2012). A vision of London in the twenty-first century or just terrifying monsters: a semiotic analysis of the official mascots the London 2012 Olympic and Paralympic Games. *Leisure Studies*, 31(3): 339-354.
- Gupta, A., Kumar, J., Tewary, T. & Nirmaljeet, K.V. (2021). Influence of cartoon characters on generation alpha in purchase decisions. *Young Consumers*, 23(2), 282-303.
- Hem, L. E. & Iversen, N. M. (2004). How to develop a destination brand logo: a qualitative and quantitative approach. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 4(2), 83-106.
- Hoolwerff, D. (2014). *Does your mascot match your brand's personality? an empirical study on how visual characteristics of a brand mascot can function as a tool for transmitting an archetypical brand personality*. Yüksek Lisans Tezi, University of Twente.
- Hynes, N. (2009). Colour and meaning in corporate logos: an empirical study. *Journal of Brand Management*, 16, 545-555.
- İlisulu, T. İ. (2012). Reklamlarda Yükselen Değer: Marka Maskotları. *Sanat Dergisi* (20): 155-169.
- Jin, C., Yoon, M. and Lee, J. (2019), The influence of brand color identity on brand association and loyalty, *Journal of Product & Brand Management*, 28 (1), 50-62.
- Jonbox.com (2022). Kumamon Bear- Mascot of Kumamoto Prefecture Japan, <https://janbox.com/blog/kumamon-bear-mascot-of-kumamoto-prefecture-japan/> Erişim Tarihi: 27.07.2023.
- Kerr, G. (2005). From destination brand to location brand. *Brand Management*. 4(5), 276-283.
- Kotler, P. & Gertner, D. (2002). Country as a brand, product, and beyond: a place marketing and brand management perspective. *Journal of Brand Management*. 9(4-5), 249-261.

- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Kurt, E. (2017). *Destinasyon Markalama Sürecinde Şehir Sloganlarının Algılanması: Eskişehir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUTO (2017). KUTO Tanıtım Çalışmalarına Hız Kesmeden Devam Ediyor, <https://kuto.org.tr/tr/haberler/kuto-tanitim-calismalarina-hiz-kesmeden-devam-ediyor/> Erişim Tarihi: 31.07.2023.
- Little Saigon Official (2023). Pop Asia-Sukjai, <https://littlesaigonca.com/products/sukjai-pop> Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- Martin, B.A.S., Jin, H.S., Wang, D., Nguyen, H., Zhan, K. & Wang, Y. X. (2020). The influence of consumer anthropomorphism on attitudes towards artificial intelligence trip advisors. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 44, 108-111.
- Martins, M. (2015). The tourist imagery, the destination image and the brand image. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 3(2), 1-14.
- Miles, C. & Ibrahim, Y. (2013). Deconstructing the meerkat: fabular anthropomorphism, popular culture, and the market. *Journal of Marketing Management*, 29 (15-16), 1862-1880.
- Morgan, N., Pritchard, A. & Pride, R. (2007). *Destination branding*. 2. Basım. Burlington: Routledge.
- Olgundeniz, S. S: & Parsa, A. F. (2014). Reklam dünyasında imgenin gücü “Arçelik ve Vestel reklamlarında robot karakterlerle yaratılan evren. *Humanities Sciences*, 9(2), 95-106.
- Öymen, G. & Çokyaşar, D. (2020). Maskot kullanımının marka kişiliği üzerindeki rolü. *Anasay*, 4(12), 131-147.
- Özcan, B.Ö. (2014). Hayvan Semboller ve Marka Maskotlarında Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27): 53-68.
- Öztürk, G. & Öncüer Çivici, M. E. (2018). Küyerelleşme kapsamında Türkiye turizm tanıtım afişlerinde somut olmayan kültürel miras öğelerinin kullanımı: bir gösterge bilim analiz örneği . *Journal of Travel and Tourism Research* , (13) , 69-95.
- Pairoa, I. & Arunrangsiwed, P. (2007). The effect of brand mascots on consumers’ purchasing behaviors. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 10(5), 1702-1705.
- Pike, S. (2005). Tourism destination branding complexity. *Journal of Product & Brand Management*. 14(4), 258-259.
- Qiu, G. (2022). Research on Tourism Brand Mascot Promotion. *Proceedings of Business and Economic Studies*, 5(4): 94-99.
- Qu, H., Kim, L. H. & Im, H. H. (2011). A model of destination branding: integrating the concepts of the branding and destination image. *Tourism Management*. 32 (3), 465-476.
- Radomskaya, V. & Pearce, P.L. (2021). Adding character: the role of destination mascots in tourism development. *Tourism Management*, 84: 1-13.
- Saraç, M. (2013). *Kuşadası Güvercin Ada Kalesi*. Kuşadası: Integra Ofset Yazılım.

- Shimpi, S. S. (2021). Impact of brand mascot in advertising on brand image among Indian consumers. *International Journal of Applied Management Science*, 13(4), 322-338.
- Şen, N., & Silahşör, Y., (2020). *Destinasyon Marka Kimliği Oluşturulmasında Semboller: Erzincan Logolarının Değerlendirilmesi*. MTCON'xx20 Kıtalararası Turizm Yönetimi Konferansı (1384-1410). Online, Türkiye.
- Su, Q. & Li, F. (2023). How cute mascots affect relationships with tourism destinations: a moderated mediation model. *Tourism Management*, 99: 1-13.
- Tanrısevdi, A. & Çavuş, Ş. (2003). Özel ilgi turizmi ve özel ilgi turizmi kapsamında Kuşadası ve çevresinde var olan potansiyel kaynaklar üzerine kuramsal bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 9-22.
- Tatlı, E. & Güven, G.Ö. (2020). Marka Maskotu olarak Üniversite Maskotu ve Göstergibilimsel Yöntemle Çözülmesi: İstanbul Ticaret Üniversitesi Boğa Maskotu Örneği. *Intermedia International e- Journal, Spring*, 7(12): 97-114.
- Tek, Ö. B. (2004). Bütünleşik pazarlama iletişimde ve markaların yerleşiminde maskotların rolü ve önemi. *Pazarlama Dünyası*, Temmuz-Ağustos (4), 28-32.
- The Washington Post (2023). How Wild Parrots Beat Sea Lions in A Race to be San Francisco's Mascot, <https://www.washingtonpost.com/climate-environment/2023/04/05/parrots-sea-lions-san-francisco-mascot/> Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- Tosun, N.B. & Kalyoncu, Z.Ö. (2014). Marka Farkındalığında Maskot Kullanımının Etkisi. *Journal of Life Economics*, 2: 87-114.
- Wattanarak, S. & Kheakao, J. (2019). The use of mascots in marketing communication to promote tourism in Thailand: a case study of The Northern Provinces. *International Conference on Social Sciences in The 21st. Century*: 154-160.
- Wattanarak, S., Kheakao, J. & Pichetphan, A. (2021). An analysis of the communication of provincial identities in mascots to promote tourism in Thailand. *Jurnal Komunikasi Pembangunan*, 19(1): 1-12.
- Wattanacharoensil, W., Kantamara, S. & Muangasme, K. (2020). An investigation of the kumamon and sukjai mascots on destination branding. *Journal of Place Management and Development*, 14 (2): 201-221.
- Wiratmo, T.G., Grahita, B., Maslan, R., F. & Ratri, D. (2021). A framework to design mascot character as supporting tool for city branding based on Yuru- Chara concept. *ANDHARUPA: Jurnal Desain Komunikasi Visual and Multimedia*, 7 (1): 1-12.
- Xu, J., Yan, L. & Pratt, S. (2022). Destination image recovery with tourism mascots. *Journal of Destination Marketing and Management*, 25: 1-13.
- Yalçın, M. & Geçit, E. (2023). Maskotların Şehir Marka İmajına Etkisi: Bursa Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 26(1): 166-179.
- Yavuzylmaz, O. & Ekşi, O. (2022). Destinasyon Markalaşması, *Akademik Çalışmalar*, 99.
- Zainchkowsky, J. L. (2010). Strategies for distinctive brands. *Journal of Brand Management*, 17, 548-560.

EXTENDED SUMMARY

Destinations are probably the largest brands in the travel industry (Pike, 2005), and a destination brand is defined as a name, symbol, logo, word, or other graphic that both defines and differentiates the destination (Kerr, 2005: 277). Destinations aim to be easily noticed among their competitors by creating brand components to represent the product they own. Mascots, such as logos and slogans, are also a brand component that destinations that want to become a brand attach importance to and can be effective in building brand identity. In addition, the correct and effective use of the chosen mascot, as well as the selection of the right mascot, will contribute positively to the branding process. For example, in the tourism sector, researches on the mascot preferences of brands emphasize the need for mascots to be cute. The relationship between cuteness and tourism mascots can help overcome emotional boundaries and establish strong bonds with tourists (Su and Li, 2023).

Especially in the branding of destinations and cities in our country, the rate of using mascots is very low. Bursa's crocodile and Ankara's cat are among the few city mascots that come to mind first. Kuşadası, which is one of the most important and experienced destinations of our country, started its mascot creation initiative quite late. The pigeon mascot, a mascot introduced by the Kusadasi Chamber of Commerce in 2016, was aimed at helping the pigeon remind Kusadasi by establishing a bond between the visitors and the pigeon mascot. The main purpose of the study is to point out how a destination mascot should be designed in order to play an active role in branding. Through the example of Kuşadası, a semiotic analysis of the mascot was carried out in order to reveal what should be considered especially visually when developing a mascot for a destination.

Semiotic analysis, Griggs et al. (2012) made use of the semiotic model in which they examined the Wenlock and Mandaville mascots used in the London Olympic and Paralympic Games. For the pigeon mascot; The analysis was carried out by considering 10 items: style, color, psychological connection, graphics, symbolic indicators, implicit/indirect focus, physical and visual texture, specified aspects, asymmetry of the mascot and volume of space.

As a result of the analysis made; The pigeon mascot is in a style suitable for a holiday destination and is depicted with a happy facial expression along with the vehicles that symbolize the holiday, giving the impression that the pigeon is having a pleasant holiday at the destination. This shows that the necessity of presenting a convincing brand vision, which is one of the first steps of branding, and thus the promise (a peaceful and happy holiday in Kuşadası) has been met. The pigeon's likening to a cute cartoon character and expressing its emotions with speech bubbles has been an important factor in the formation of an emotional bond between the visitors and the mascot. In addition, the mascot's function of promoting the brand has been fulfilled by using dimensions and shapes that will not overtake the natural beauties of Kuşadası. Thus, as a tourist attraction, Kuşadası becomes the focal point of the messages given. However, the fact that the mascot has an ambiguous gender increases the chance of the mascot to appeal to all segments.

Color is a factor to consider in branding. The fact that the mascot was a white bird and that he wore monochrome clothes was effective in preventing color confusion. Since the sea and sky of Kuşadası are used throughout the graphics, the blue color is dominant. This supports the claim of the region to be a brand destination for sea and coastal tourism. However, considering that Kuşadası has a wide variety of potentials within the scope of special interest tourism (Tanrısevdi and Çavuş, 2003), it may be possible to convey this wealth easily by arranging the posters and mascots separately for each type of tourism. For example, by emphasizing cultural tourism and health tourism, tourists who may have demands in this direction can also be attracted. In addition, showing the mascot in the graphics

only in the summer season may lead to a message that the destination loses its touristic features in times outside of this season.

As a result, the pigeon mascot has been designed and implemented to reflect Kuşadası and to offer a story in the branding of the destination. In particular, portraying the pigeon as a tourist can be an effective tool in establishing a close bond with potential tourists coming to the region. However, one of the most important ways to increase the effectiveness of the mascot is to use the mascot in every area of the destination. For example, the mascot; It can be used effectively in billboards, advertisements, souvenir shops, events taking place in the destination, places where tourists are concentrated, and social media. Thus, the recognition and recall of the mascot and therefore the destination will increase through communication and emotional bonding with visitors. This is a very important step in branding. In addition, stakeholder participation and support is also very important in branding. It is possible that this mascot work, which was initiated with the initiatives of the Kuşadası Chamber of Commerce, could be further strengthened and effective with the support of the local government and state such as the municipality and district governorship.

Traditional and Local Data Usage in Boutique Hotel Design: Kerme Ottoman Konak

Butik Otellerde Geleneksel ve Yerel Veri Kullanımı: Kerme Ottoman Konak

Ebru Nalan CEYLAN¹ , Gizem Nur ÖZCAN²

Öz

Kendilerine has stilleriyle inşa edilmiş ve döşenmiş olan butik oteller konaklama tesis türleri arasında yer almaktadır. Kaliteli tasarım ve mimari özellikler, butik otellerin sağlaması gereken temel değerler arasındadır. Günümüz mimarisinde, unutulmaya yüz tutmuş geleneksel ve yerel mimarinin yaşatılmasına yönelik adımlar atılması gerekmektedir. Butik otel tasarımında konsept olarak geleneksel ve yerel mimariden esinlenmenin, bazı durumlarda taklit ve kopyalamanın ötesinde, kültürel mirasın yaşatılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gerek doğal gerekse kültürel öğelerden oluşan veri temeline dayalı gerçekleştirilen tasarım süreçleri, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayabilecek yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. Çalışma kapsamında geleneksel ve yerel verilerin butik otellerde kullanımı konusu, Muğla Akyaka'da bulunan Kerme Ottoman Konak örneği üzerinden incelenmiştir. Otel, Selçuklu, Osmanlı ve yöresel mimari öğeler ile donatılmış, geleneksel mimari tasarım kültürünü küresel ölçekte tanıtmak amacıyla ve Nail Çakırhan evlerinin gelenekseli başarıyla yorumlayarak ödül alması sonucu imar kurallarına eklenen tasarım parametreleri ile de uyumlu olarak müze niteliğinde tasarlanmıştır. Çalışmada, örnek olay incelemesi yapılmıştır. Veriler; araştırmacılarca yerinde incelemeler yapılarak ve otelin web sayfasından elde edilmiştir. Mekânsal kurgu, Ching'in "mimarlık, biçim, mekân ve düzen" kavramları çerçevesinde analiz edilmiş; yapıdaki Nail Çakırhan'ın müellifi olduğu imar kurallarına değinilmiş; geleneksellik, yerellik ve modernlik harmanlanmasını içeren tasarım prensipleri, şematize edilerek sunulmuştur. Bulgulara göre otelin Selçuklu, Osmanlı ve yerel kültürlerden öğeleri içeren mimari biçimlenişi, iç tasarımı, malzeme ve tefriş kullanımları ile kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasında sürdürülebilirlik açısından örnek gösterilebilecek bir butik otel niteliğinde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ottoman Konak Butik Otel, Geleneksel Mimari, Yerel Mimari, Kültürel Miras, Nail Çakırhan Mimarisi.

ABSTRACT

Boutique hotels furnished stylish are one of the types of accommodation facilities. Quality design and architectural features are the basic values that boutique hotels should provide. In today's architecture, steps need to be taken to keep traditional and local architecture alive. In some cases, it is thought that being inspired by traditional and local architecture as a concept in boutique hotel design, will contribute to the preservation of cultural heritage, beyond imitation and copying. Design processes based on data consisting of both natural and cultural elements have a high potential to ensure the protection and sustainability of cultural heritage. In this context, the use of traditional and local data in boutique hotels is examined through the example of Kerme Ottoman Konak in Muğla Akyaka. The hotel was designed as a museum, equipped with Seljuk, Ottoman and local architectural elements, in order to promote the traditional architectural design culture on a global scale and in compliance with the design parameters added to the zoning rules as a result of Nail Çakırhan houses receiving award for successfully interpreting the traditional. In the study, a case study was conducted. The data was obtained through on-site investigations and from the hotel's website. Spatial design was analyzed within the framework of Ching's concepts of "architecture, form, space and order". The design principles, which include the blending of tradition, locality and modernity in relation to Nail Çakırhan's architecture, are schematized

¹ **Corresponding Author:** Ebru Nalan CEYLAN, Munzur Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, e.nalanceylan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4743-5880

² Gizem Nur ÖZCAN, Munzur Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, g.nurgungor@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2822-2097

and presented. According to the findings, it has been determined that the hotel is a boutique hotel that can be shown as an example in terms of sustainability in the protection and preservation of cultural heritage with its architectural shaping, interior design, material and furnishing usage, which includes elements from Seljuk, Ottoman and local cultures.

Keywords: Ottoman Konak Boutique Hotel, Traditional Architecture, Local Architecture, Cultural Heritage, Nail Çakırhan Architecture.

INTRODUCTION:

In the architectural design process of accommodation facilities, the use of local data is of great importance for the sustainability of cultural heritage. Being inspired by traditional and local architecture in boutique hotel design can be seen as an effective method in the context of promoting, maintaining and perpetuating traditional architecture. Both urban and rural settlements have their own unique contextual, cultural and social elements. The designs realized based on these natural and cultural data contribute to ensuring sustainability through tourism. However, this understanding is about to disappear in today's architecture of many tourism regions, and buildings without cultural identity are increasing. In this study, focusing on this problem, attention was drawn to the contributions that the use of traditional and local data will offer to the sustainability of cultural heritage in the design of boutique hotels. In this direction, literature research has been conducted on boutique hotels and interior space usage, traditional and local data usage in architecture. Kerme Ottoman Konak Boutique Hotel located in Akyaka Neighborhood of Ula district of Muğla province was considered as a field study in the study. The reflections of the traces of the local architecture of the region formed under the leadership of Nail Çakırhan on the hotel in question, which is a modern period structure, have been determined. Thus, the study aims to read the local and traditional traces through boutique hotels by looking at the forms of space production, internal and external details, general compositions, and to provide interpretation on the cultural heritage-tourism axis. Within the scope of the study, first of all, space functions and relationships were investigated in order to understand the design principles of boutique hotels. In relation to the subject of the study, literature research related to the use of traditional and local data in tourism architecture, culture, cultural heritage and the effect of these concepts on interior space was conducted. As a result of these research, after the creation of the theoretical infrastructure, the archives related to the architecture of Akyaka and Nail Çakırhan, design parameters in the implementation zoning plan of Akyaka settlement were scanned. Kerme Ottoman Konak (Mansion), which was built as a museum hotel decorated with Seljuk, Ottoman and local architecture in Akyaka in order to ensure the continuation of Nail Çakırhan architecture, which gave Akyaka its identity was examined by conducting a case study from qualitative research methods.

2. Boutique hotels and interior usage

In the context of tourism and architecture, the first buildings that come to mind in architectural practice are hotels. Hotel culture, which started with caravanserais in our history, is today divided into various classes, classified according to their qualities and capacities, locations, service areas and formations. They are described under many headings such as city hotels, resort hotels, congress hotels, spa hotels, five-star hotels, boutique hotels.

In Turkey's regulation on qualifications of tourism facilities, Official Gazette Date: 01.06.2019 Number: 30791; In Section 1 of Part 2, the minimum qualifications of accommodation facilities are specified. A19-Hotels are facilities whose main job is to provide the accommodation needs of customers, and in addition to this service, they can also include units for food and beverage, meetings, celebration events, sports and entertainment as an auxiliary business. Hotels are classified as one, two, three, four and five stars. A20-Holiday villages and resorts, A21-Boutique hotels are specified as hotels with at least ten and at most sixty rooms that meet the minimum qualifications specified for tourism facilities and accommodation facilities in this regulation, and provide personalized high standard service with experienced, trained or certified personnel. In boutique hotels; Furnishing, decoration, hardware and

service materials of superior quality, specially designed production for the facility by the artist or consisting of antique products, restaurant providing à la carte service, reception, lobby, seating area at the rate of twenty-five percent of the bed capacity, management room, air conditioning in general areas, customer bedrooms that meet the qualifications specified for five-star hotel rooms, housekeeping office or closet on the bedroom floors, service of preparing the bedroom for night use, room service and information and menu regarding this service, elevator connected to service areas in those where customer elevators are required due to the number of floors, luggage room and left-luggage service and luggage transportation service in this location, laundry, ironing, dry cleaning and tailor services and laundry bags and price tariffs for these services, parking service provided by the staff on duty, experienced, trained or certified personnel corresponding to at least fifty percent of the facility's customer bed capacity, and administrative personnel who are trained in their fields or have at least five years of experience (URL-1).

A22-Private accommodation facilities are qualified facilities that contribute to the country's tourism and are deemed appropriate to be supported by the ministry and have at least one of the following features in terms of their structure or the region they are located: architectural originality, historical value, natural feature, building, furnishing or decoration reflecting local, national or other national cultures. In private accommodation facilities, qualified service must be provided by experienced or trained or certified personnel at least twenty percent of the total bed capacity. Private accommodation facilities shall meet the minimum qualifications specified for tourism facilities and accommodation facilities in this regulation. A23-motels, A24-hostels, A25 is about the specifications of aparthotels (URL-1).

In the international literature, boutique hotels are accommodation facilities that have started to gain visibility in London, New York and San Francisco since 1980 (Nagovitsyna & Ivanova, 2012) and are rapidly increasing in number in popular urban and rural destinations. It is seen that the concept of boutique hotel is often associated with "design" and "lifestyle" by researchers (Quadri-Felitti & Su & Day, 2022). Boutique hotels that respond to the longing for home comfort and the feeling of being at home; welcome their guests as unique experience venues for those who want to escape from the crowds and receive culture, history or authenticity in the form of personalized, high-quality service (Akyol & Zengel, 2014). Unlike large hotels in terms of facility structure, boutique hotels, which can sometimes look like a large mansion or house, emphasize warmth, sincerity, comfort, luxury and a type of elegance that does not seem very obvious (Atay, 2013). Among the aspects that make boutique hotels different from others, especially large and chain hotels; They can be hotels with quality design and architectural features, architecturally unique characters, sometimes leading an art movement, or hotels that resemble a house designed as a whole, with each room furnished with unique equipment in a different style. Natural settings, ambiance and quality services are the general characteristics of boutique hotels. In businesses, personalized quality service can be provided in line with the customer's wishes (Çelik, 2010).

In recent years, the number of boutique hotels in our country, as in many parts of the world, has been increasing day by day. Boutique hotels, in terms of their architectural features, are created as boutique hotels in the world and in our country, either by new constructed buildings or by re-functioning old buildings. Since they belong to the group of small hotels in terms of their scale, they basically consist of three main space groups: common areas, individually used areas and service areas.

Common areas: are areas where users within the boutique hotel can spend time individually or together, and they can serve not only users staying at the hotel but also customers coming from outside for daily use. These areas can be grouped as entrance-lobby area, dining and breakfast area, multi-purpose hall areas and recreation areas. Since these areas constitute the most visible and prime

spaces of the hotel, great importance is given to their design. Entrance-lobby space is the most influential(powerful) place of the hotel, describing the hotel and giving the first impression to the user. For this reason, they aim to be designed in a striking way that can be easily perceived by customers. In boutique hotels where users want to experience a home environment, the entrance halls and lobbies are expected to reflect the warmth, sincerity and comfort of the home environment. Lobby spaces are in the central location of the hotel and distribution to other spaces is generally made within this space. The interior design should reflect the identity and concept of the hotel. In these places where circulation is intense, decorative cultural accessories can be used in details.

The dining spaces, which have an important place open to the public within the hotel, also reflect the identity of the hotel. Similarly, recreation areas consisting of outdoor and indoor swimming pools, health clubs, saunas and spas reflect the identity of the hotel and play an effective role in making the hotel preferred by users.

Individual usage areas are sleeping spaces and wet spaces in boutique hotels. Sleeping spaces are mostly located on the upper floors of boutique hotels. They are smaller in size than common areas. After the lobby, these are the places where the concept of the hotel can be clearly felt. In boutique hotel units, unlike other hotels, the interior designs of the rooms can be designed different from each other and made more attractive. The fact that the equipment can be designed according to the characteristics of the hotel and the identity of the city in which it is located, may be preferred by customers.

Service areas are places that provide service to users within the boutique hotel. Kitchen spaces, laundries, technical areas and warehouses can be placed in these spaces. Since they are places that are not used directly by customers, they are secondary in terms of decoration. These are places where technical equipment is a priority.

2. Usage of traditional and local data in architecture

2.1. Locality

The similarities in the form of a common language that occur as the textures of a settlement begin to form can be called locality. However, as the additions to the texture grow, the area covered by locality expands and different dimensions of this common language begin to emerge. In this respect, it is important at what scale we examine the concept of locality. The purpose of examining the concept of locality here is the concept of originality in local architecture. When we consider today's architectural examples, it can be said that many examples are far from originality or imitation (Tekeli, 2010). Local data that is inevitable to be used in the formation of a settlement is defined as natural data (climate, topography, landscape, vegetation, mineral resources, fauna and flora, etc.) and cultural data (identity, tradition, social structure and economy, etc.). It will be inevitable that studies or designs made without using this data will not belong to that place, and some problems will occur in the settlements formed.

Local data affecting architectural designs are examined under two main headings: natural and cultural data. Natural data are one of the most important factors in determining architectural style. In the literature research, natural data affecting local architectural design are in the form of climate, geological data, landscape and fauna-flora; Cultural data are examined under four main headings: identity, history, social structure and economy. All these local data are the most important factors in the formation of architectural elements. Just as history can be counted among the factors affecting the formation of local architecture, architectural designs produced taking into account local data can also be seen as a factor that ensures the continuity of history. Based on this idea, the built environment that provides tangible evidence about the past of the settlements, as well as construction techniques

and vital habits, can be considered as facts that strengthen the bond between the past and the present, and between the present and the future (Ceylan, 2007).

Vernacular architecture is known as an architecture that belongs to the place, is specific to the place, and is formed within the framework of the unique topography, climate, culture and materials of that place, and expresses the unique local architectural language of a region (Eyüce, 2005). In other words, vernacular architecture is the way that society creates its own ideal space, within the context of its own needs and accessible environment, without being an expert (Sezgin, 1984). Rapoport's (1969) concept is; and "an architectural language that is compatible with the region, respects people and their living spaces, and therefore the entire environment, whether artificial or natural, and allows changes in a certain order" (Rapoport, 1969; Bayram, 2014). In the literature, sometimes "Civil Architecture" is used instead of vernacular architecture. There are also uses such as "Local Architecture", "Rural Architecture", "Anonymous Architecture", or "Architecture Without an Architect (Şamlioğlu, 2021).

While "Vernacular Architecture" mostly describes the architectural language in rural areas, "Traditional Architecture" is known as an architectural language in urban centers that is transmitted from generation to generation and exists with traditional materials and building culture. When looked at in the context of tourism, it can be seen that these anonymous built environments, which have cultural and historical value, are a matter of curiosity. It is seen that vernacular architectural structures, with their unique architectural texture, are the main destination for tourists who are curious about different cultures (Sümerkan, 1990).

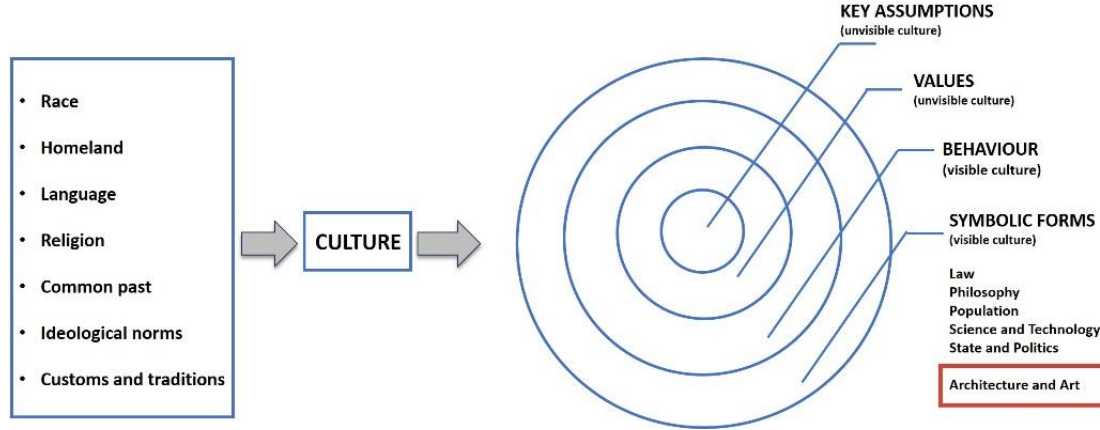
2.2. Culture - Cultural Heritage and the Effect of These Concepts on Interior Space

In order to define and recognize the culture of a region in general; components specific to the culture such as eating and drinking habits, traditions, moral and ritual relations, norms, and established spatial relations must be examined. The concept of culture is of great importance in terms of shaping the environment when considered in human-environment interaction. Within the scope of human-environment interaction, housing, settlements and all artificial environments that appear in the physical environment are considered as reflections of cultural values (Turgut, 1990).

The appearance of different cultures in different places is one of the points that bring together culture and geography and develop tourism. Traditional architecture, religious motifs, settlement, land use, clothing style, **handicrafts**, food, music, **works of fine arts** are both a part of the cultural geographical view and the focal point of geography, culture and tourism. People participating in tourism activities live their life in the natural environment and can meet their various cultural needs from different geographical regions for a temporary period (Emekli, 2006). Hotels are businesses where people from all cultures stay. Instead of using common design elements in boutique hotels' interior designs in order to appeal to the majority of users and reflect their corporate identity; they can choose **local designs** in their interiors in order to reflect the culture of their geography to their guests or to appeal to local customers.

At this point, it is seen that boutique hotel designs based on data consisting of both natural and **cultural elements** have a high potential to ensure the protection and sustainability of **tangible and intangible cultural heritage** along with tourism circulation. Since culture is an important factor in shaping architectural design, interior design is also considered a visible cultural element. In a community with common cultural norms, geographical features, lifestyle, ideology-religion and **traditional design approach** affect the formation of interior spaces (Küçük & Bilgiç, 2022: 320). The first of the local identity evaluation criteria in interior design is the traditional design approach formed by the accumulation of a society throughout history (Figure 1). The traditional design concept consists of **architectural styles and art that express the cultural values of societies**. Another criterion is the

reflection of the culture of the society in space. This response can be determined with the help of visual perception elements. **Colour, material-texture, form and light** are the elements that enable the visual perception of cultural symbols in the space (Küçük & Bilgiç, 2022: 320). In this regard, traces of locality in the boutique hotel, which was selected as the sample area of the study, were examined especially based on the design data in the interior.

Figure 1. Factors that form culture and the culture model (Küçük & Bilgiç, 2022: 320).

3. Akyaka Settlement

Akyaka, located within the borders of Muğla province at the southwestern tip of Turkey, is at the eastern end of the Gulf of Gökova. Akyaka, which was a place governed by a headman in 1971, became a town by receiving municipality status in 1991 and became a neighborhood of Muğla/Ula district in 2012. The population of Akyaka neighborhood, located between Marmaris and Muğla, within the borders of Ula district, is around 1,500 in winter and reaches 3-4 thousand in summer. Akyaka is appreciated due to its location, where the Gulf of Gökova (Kerme) ends, with the 1000-meter Sakartepe Mountain to the north and the Gökova Plain to the south. The people of the town, who have been engaged in tourism since 1983, have been developing by operating small apartments, hotels and family pensions for tourism. The basis of the regional economy is agriculture, animal husbandry and fishing. However, recently the natural richness and architectural character of the region has enabled the development of tourism here. With this situation, hotels and hostels have increased in the region, and tourism has developed and become one of the sources of income of the region. Although there are still families in the region who earn their living from agriculture, animal husbandry and fishing, it is not as dominant as tourism. Thus, the main factor that forms the economic structure of the settlement has become tourism (URL 2).

The most important image of Akyaka is the water source called 'Kadın Azmağı', which is famous for its natural beauties. Water sports, bird watching, walking paths, mountain biking, kite surfing and canoeing are possible in the town. Akyaka, which hosts a wide variety of civilizations beyond its history dating back to 8000 BC, is a town full of history located at the corner of the line where the Gökova Plain meets the Gökova (Kerme) Gulf. It is inevitable to think that the settlements formed here should be suitable for this nature and culture (URL 2). The location of Akyaka Settlement can be seen at Figure 2 (URL 3).

Figure 2. Google map Photo of Akyaka Settlement (URL 3).

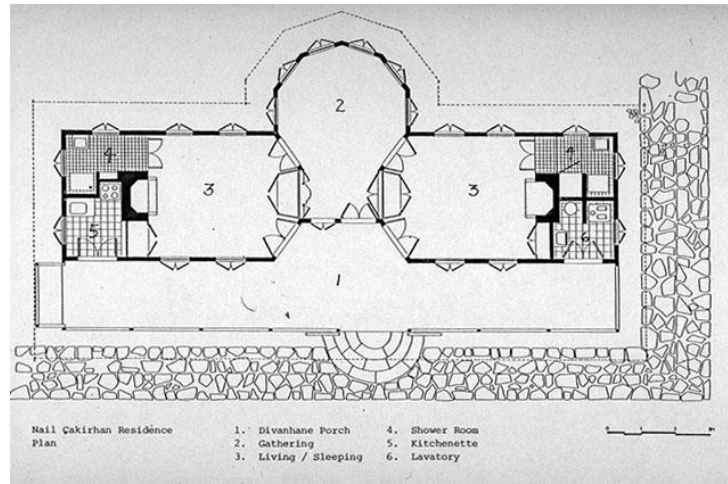
The cultural data of Akyaka settlement can be examined under four headings: identity, history, social structure and economy. The conditions that enable the formation of an identity can be listed as traditions including the architectural culture, society's needs, geography, climate and nature. However, the most important factor that gives identity to Akyaka is Nail Çakırhan Architecture (Ekinci, 2005). Since the architectural texture of the Akyaka village changed with Nail Çakırhan, the settlement pattern formed here developed differently from the texture that existed in Akyaka before Nail Çakırhan. However, there is very little data on the settlement pattern in Akyaka before Nail Çakırhan (Şahin, 2014).

As Oktay Ekinci stated; *“Most of sea-side settlements are so similar to each other, that it would almost be impossible to detect any difference between them, unless there are differences in topography and in the presence of some historic monuments. Almost everywhere the same apartment houses, gigantic buildings of the same type and an “urban monotony” that has invaded the whole country. With the integration of economy and ground-rent and the obstacle that traditional architecture began to set against this ground-rent profiteering the traditional was replaced by the present dominating building system. The ugliness of its profiteering attitude against nature and culture were reflected on the landscape, the silhouette and the architectural appearance. Thus, while seaside settlements began to surrender one by one to the first attacks of this invasion in 1970, the victory of Nail Çakırhan, whose single-handed resistance in Akyaka village of the Gökova Gulf, which for those who cast a covetous eye upon nature, was perhaps the most attractive place, this victory is clear when one looks down at the plain and the gulf from Sakartepe. Akyaka lies on a hillslope where the forests and the sea meet, where the waves race toward the steep Kiran Mountain. With its covered elegant houses, its texture that has not turned into concrete blocks, with all its buildings that do not surpass the trees in height, it looks like a little settlement of some 100 years ago that has not been damaged. With his house, which won the Aga Han Award for Architecture and the traditional houses he later built for his friends, Nail Çakırhan characterized the architectural identity of Akyaka”* (Ekinci, 2005).

According to Aladağ, *“During the time when our traditional architecture was being annihilated by concrete, a light flashed from Gökova and halted this massacre. From the administrators to the architect, all those who were in charge have welcomed concrete, which seemed to be a symbol of modernity, and said farewell to traditional architecture. Çakırhan asked two master carpenters of Ula to build a traditional house”* (Aladağ, 2005: 29).

4. Nail Çakırhan and Akyaka architecture

Nail Çakırhan is a poet and journalist who was born in Muğla in 1910. Çakırhan, who actually had no architectural training, began to read about architecture and participate in practices while accompanying the work of his wife, archaeologist Halet Çambel. He worked as a supervisor in building projects, working with masters, and also took part in the restoration of buildings. Thus, Çakırhan, who improved himself in construction techniques, designed a house where he and his wife would live, mixing the features of traditional Turkish architecture with modern architecture, inspired from his childhood's house in Ula. This house built by Çakırhan in 1960; It was awarded the Aga Khan Architecture Prize in 1983 "for the simplicity and elegance of its designs and decorations, which were realized as a result of the continuation and reflection of traditions and customs" (Figure 3, figure 4) (Çakırhan, 2005). Thus, Nail Çakırhan came to the fore as the first person in Turkey to receive this prestigious award even though he was not an architect (Ekinci, 2005 and Akbal, 2005).

Figure 3. Plan of Cakırhan Residence (Archnet,2023).

Figure 4. Front Elevation of Cakırhan Residence (Archnet,2023).

At Fig. 3; The plan of the residence shows 1-Divanhane-The Porch 2-The Gathering room 3-Living/sleeping room 4-the shower room 5-Kitchen and 6-the Lavatory. At Fig.4; the elevation of the residence can be seen.

Figure 5. Divanhane-The porch with traditional wooden details which extends the length of the house (Çakırhan, 2005).

Figure 6. Side elevation showing the wooden eaves; Mugla chimney and rectangular wooden Windows (Çakırhan, 2005).

Figure 7. Living/sleeping room (Algan & Dalay, 2021)

Figure 8; Gathering room (Çakırhan, 2005).

At Fig. 7; Living/sleeping room decorated with a fireplace and divan, at Fig. 8; a large polygonal gathering room decorated with local furniture shows that the understanding of locality is adopted.

The Aga Han jury found the house to be pure and elegant. They noted that "*the design goes well beyond the simple reproduction of past models; its ornaments are judicious, sober and genuine. Its extraordinary harmony with nature, and its multi-purpose use and ambience of inner space give it great distinction. In general, original decorations, compatible with traditional teachings and without exaggeration, were used. In this house, the use of outdoor space is considered important, as in traditional Turkish houses. At the entrance of the house, there is a covered veranda overlooking at the sea and accessible by a few steps. This sheltered entrance area provides additional living space in hot climate conditions*" (Archnet, 2023).

Considered in terms of design and scale, the Nail Çakırhan house is not only a part of the local architecture, but also reflects the traditional Ottoman house culture. The window and door details, as well as the richly ornamented wooden ceiling, also conform to Ottoman custom. After this house, which was integrated with its context and attracted a lot of attention, Nail Çakırhan designed nearly 70 houses in a similar style in Akyaka. Thus, a new texture was brought to the settlement and traces of Nail Çakırhan began to be seen in almost all of the buildings in Akyaka (Çakırhan,2005).

At the end of the 1980s, Gökova was declared "a Special Region of Environmental Protection" by the Government. There upon, the zoning and construction rules in the region were prepared again, some are listed in section 5. In these new zoning rules, Nail Çakırhan houses, led by the award-winning house in figures 3-8, were determined as the main reference due to their harmony with nature and traditionalist attitude. It is understood from here that the most important factor that gives identity to Akyaka's building stock is Nail Çakırhan architecture.

"This architecture is very valuable not because of imitation, but because of the use of traditional and local data" "up to now texture of traditional architecture had been put under protection, so that they would not be damaged further and to that in new buildings the same character should subsist. In Akyaka, on the other hand, the first case in turkey of putting it under protection was perhaps to "consecrate the victory of the efforts to make the traditional subsist" even before there was such a decision" (Ekinci, 2005: 13).

5. Construction Rules - Design Parameters in the Implementation Development Plan of Akyaka Settlement

When designing a project and constructing a building in Akyaka Settlement, there are limitations that architects must consider. In these new zoning rules, Nail Çakırhan houses were determined as the main reference.

- It is mandatory for buildings to have roofs with a slope of at least 30% and at most 40% and with tile covering, in accordance with the unique architectural characteristics of the region.
- Eaves width in buildings can be made between 0-1.00 meters. It is essential to take into account the architectural characteristics of the region in the forms of architectural elements. It is essential to use wood material. The rain gutter to be constructed in front of the eaves must only be made in the integrity and visuality to ensure compatibility with wooden materials. Parapets cannot be built on roofs.
- Chimneys will be built in accordance with the characteristics of the Muğla chimney and whitewashed, reflecting the architectural character of the region.
- Closed bay windows can be built on all facades, staying within the parcel boundaries, not exceeding 1.00 meters in width, not exceeding the drawing distances specified in the plan, not

approaching the side and rear neighboring parcel boundaries by more than 3.00 meters in any case, and applied primarily on the front facade. The closed bay window area cannot exceed 50% of the area of the facade on which it is located.

- Open balconies can be built on a length not exceeding 40% of the building's facade length and not exceeding 1.25 meters. However, considering the functions and visual solutions of tourism facilities, open balcony lengths are limited to the maximum length of the building only in these facilities can be applied as 50%. It is mandatory to take into account and interpret the architectural features, materials and construction techniques of the region in closed bay windows, stairs, corridors and balcony profiles and railings. Wooden materials will be used in this scope.

- Door and window openings on the facades are limited to not exceed 30% of the total facade area. Windows will be rectangular in shape, the ratio of height to width will be at least 1.50 and not more than 2.00, and the long side will be vertical. For doors to be applied on facades, this ratio is at least 1.25 and at most 2.5. It is mandatory to use wooden materials and wooden-looking materials with the same color and pattern on windows and doors.

- If the building facades are made of bricks, briquettes or other fabricated materials, they will be plastered and whitewashed; if they are in the form of stone walls, they can be left unplastered.

- To encourage the use of unplastered stone walls, which have an important place in the local architecture, but to avoid causing construction losses due to the technique of the stone wall, 20 cm of the stone wall thickness on the exterior is accepted under normal construction conditions and included in the construction area, provided that it complies with the tensile limits provision. The remaining wall thicknesses are not included in the construction area calculation.

- All parts of the parcel boundary where there is no building will first be surrounded by a garden wall. The wall will be plastered or made of rubble stone. Garden boundaries can also be made with plantings or wooden fences.

- Protruding roof windows cannot be opened, excluding the "cihannüma" character ventilations that do not exceed the ridge level brought by the roof slope of 40% and compatible with the project, the decoratively resolved ventilations in the triangular pediment, and the ventilations parallel to the roof plane or within the roof plane that do not disrupt the visual effect (URL-4).

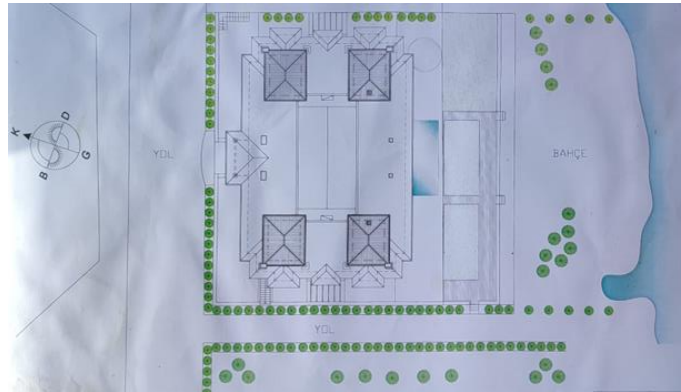
6. Kerme Ottoman Konak (Mansion) Boutique Hotel

Kerme Ottoman Konak Boutique Hotel is located in the widest part of Akyaka Women's River (Kadın Azmağı), 10 minutes from the sea by walking and 5 minutes from Azmak road. The hotel is located in an area with a highway behind it, an oleander-lined pedestrian path next to it, and a rustling reeds line in front, where greenery extends to the river. The location of the hotel by the river can be seen at Figure 9. It was designed and constructed at the year 2008 by Tevfik Toprakcı; who is also the owner of the hotel. He stated that they produced projects together with Nail Çakırhan in the 1975s. with the interpretation of traditional Turkish architecture and local architectural elements. In the context of the unity of Turkish cultural values, the formation of an architectural language formed by vernacular architecture details has gained importance.

Kerme Ottoman Konak (Mansion) is serving as a boutique hotel and has the license of private accommodation facilities including 18 rooms (Figure 10). Layout plan of the hotel can be seen and At Figure 11, Plans of the hotel and spaces included at each floor are listed. The hotel was designed as a museum hotel in order to ensure the continuation of this architecture in Akyaka and aiming to popularize and introduce it to the whole world. According to him, the hotel is a cultural artifact that contains interior details from the Seljuk and Ottoman architectural styles, which contributed to the national architecture in the recent past of Turkey's history, and local details of Ula Mansions interpreted including modern period requirements and comfort (Toprakcı, 2024).

Figure 9. Location of Kerme Ottoman Konak by the Akyaka Women's River-Kadın Azmağı (URL-3)

Figure 10. Layout plan of the hotel (Toprakçı, T. 2008).

When the architectural design approaches of the building are examined in general; on all facades of the building, design parameters in the implementation development/zoning plan of Akyaka Settlement are considered as detailed at 5th section. The door and window proportions, closed protrusion ratios are applied. Handcrafted railings, eaves and buttress details with wooden materials are used. Traditional Muğla chimney, and local ruin stone facade cladding are included. At Fig.10; layout plan of the hotel by the river can be seen with the traditional "cihannüma" character ventilations at the roof level.

With details at different scales, reflections of both the local architecture of Ula and the architectural heritage culture from the Ottoman and Seljuk periods can be seen. Although the building bears local and traditional traces, it is also mixed with modern space setup. It is thought that by analyzing this spatial design within the framework of Ching's concepts of "architecture, form, space and order" the mix of tradition, locality and modernity in the building in relation to Nail Çakırhan's architecture will be most accurately understood (Figure 12).

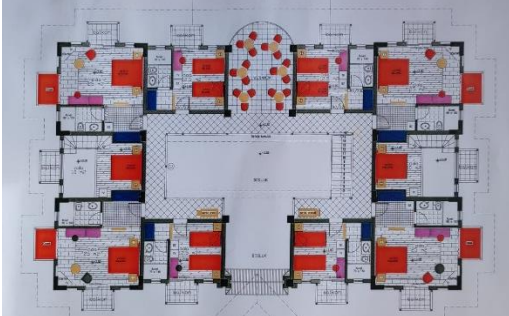
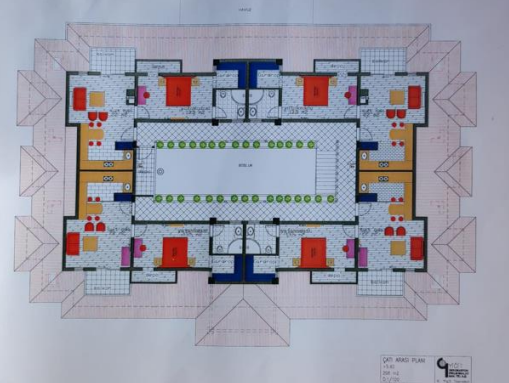
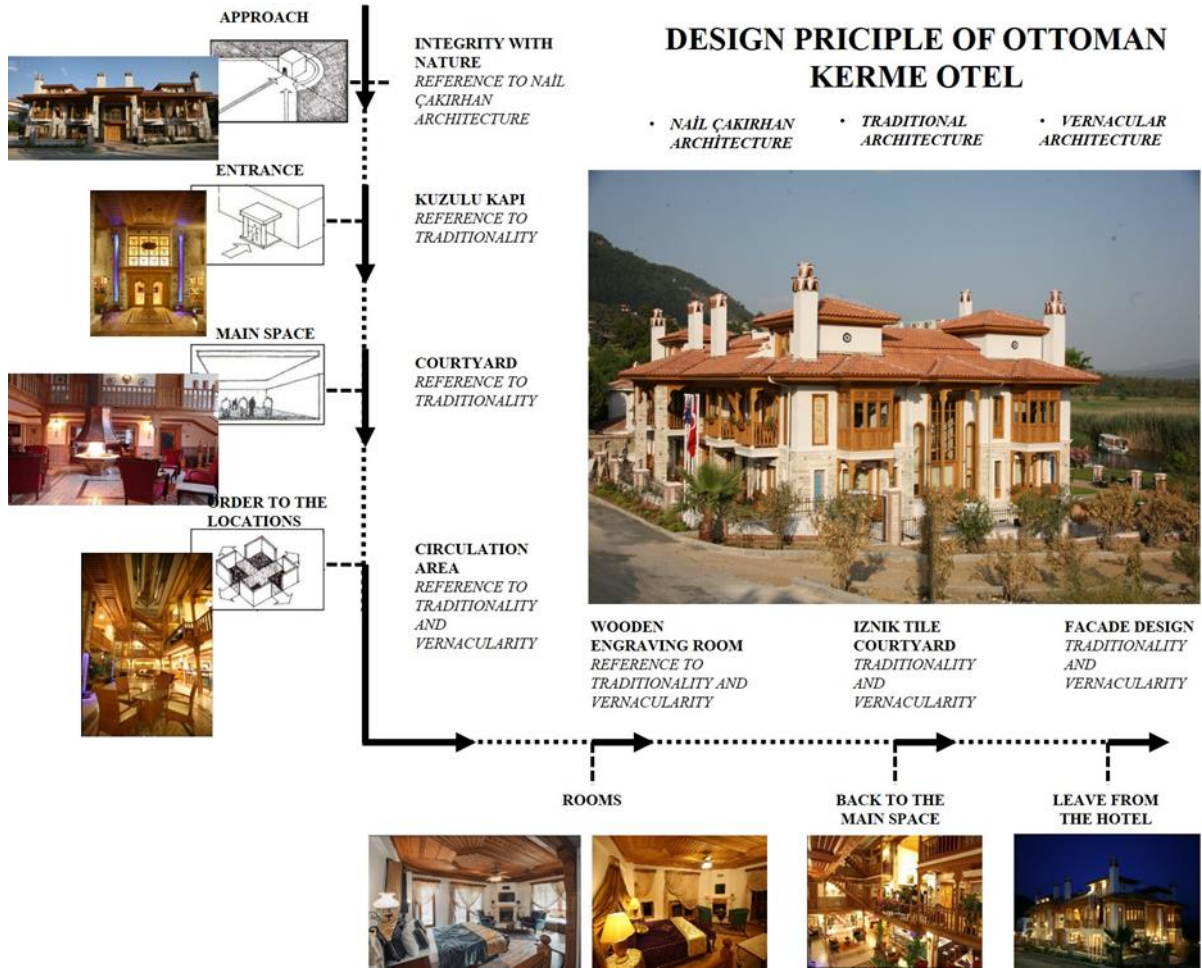
PLANS OF THE HOTEL	SPACES INCLUDED
<p style="text-align: center;">BASEMENT FLOOR PLAN</p> 	<p>In the inner courtyard of the basement floor, which can be accessed from the entrance level by a staircase decorated with traditional wooden details.</p> <p>Common areas; There are relaxation and recreation areas with a copper fireplace, a dining and breakfast room, a bar and open buffet space decorated with tiles, a sports room, a library and an internet corner, a playground, and customer toilets covered with local marble and tiles.</p> <p>Service areas; There are kitchen and warehouses, laundry, manager rooms, staff rooms, technical areas such as machine rooms for the pool.</p>
<p style="text-align: center;">GROUND FLOOR PLAN</p> 	<p>Common areas: The reception and lobby, which welcomes guests at the entrance through the Kuzulu gate in the north front garden, opens to the inner courtyard. The "pavilion" "köşk" space, decorated with a traditional cushioned elevation, accessed from the south side of the courtyard with a difference in elevation, overlooks the river and the outdoor swimming pool from the south. There are sun terraces around the pool and a garden overlooking the river to the south, where various public events are held.</p> <p>Individual usage areas: There are 6 rooms, two of which are duplexes on the first floor. Each is approximately 25 m2.</p>
<p style="text-align: center;">FIRST FLOOR PLAN</p> 	<p>Individual usage areas: On the 1st floor, there are 10 rooms, two of which are the bedrooms of the ground duplex rooms, arranged around the inner courtyard with gallery spaces. Each room has a balcony.</p> <p>Common areas: The staircase and balcony passage-shaped corridors that provide circulation are decorated with traditional and local wooden details. There is a veranda section covered with local materials on the south facade overlooking the Women's River and the swimming pool.</p>
<p style="text-align: center;">ROOF FLOOR PLAN</p> 	<p>Individual usage areas: On the attic floor, there are 4 apartments of approximately 40 m2 each, accessed through open corridors in the form of wooden detailed balcony passages overlooking the inner courtyard. On the roof plan, "cihannüma"s can be seen above the apartments.</p> <p>Common areas: The stairs and corridors that provide circulation are decorated with traditional and local wooden details. All accessories have traditional details.</p>

Figure 11. Plans of the hotel and spaces included at each floor (Toprakçı, T. 2008).

Figure 12. Design principle of Kerme Ottoman Konak Hotel analyzed within the framework of Ching's concepts of "architecture, form, space and order".

In this section, the flow in Figure 12 was followed while analyzing the hotel. Accordingly, the approach to the hotel, entrance and circulation areas, common areas and rooms as individual areas will be examined respectively. The service areas of the hotel are not examined within the scope of this study. According to this; Approach to the building; the entrance to the hotel is from the road at the north side and provided through the iron railings-ferforge with motifs copied from old buildings produced by traditional methods. Then seating among flowers when you enter from the road entrance is provided. In this outdoor courtyard, an extroverted, first-reached outdoor patio living culture is presented.

At the facade of the hotel, Construction Rules - Design Parameters in the Implementation Zoning Plan of Akyaka Settlement applied can be seen. The traditional local materials of stone, wood and white paint were used in a balanced manner in the building, and the motifs were created by interpreting the local architecture. The use of Muğla chimneys, wooden eaves and red Turkish style tiles, which are the most distinctive features of the architectural examples of the Ula district, were copied exactly and the wooden eaves were shaped with an interpretation. Bay windows, which are an indispensable element of national Turkish architectural culture, came to the fore in the design of the building and are decorated with Ottoman carved motifs and the Ottoman cage. The stones and jambs used on the facades are local Ören stones (Figure 13).

Figure 13. North facade of the building, (Toprakcı's archive)

Figure 14. Kuzulu (Lamb) Gate and North and west facade of the building with traditional details and Muğla Chimney. (Toprakcı's archive)

The hotel is entered through a wooden "Road Gate", the shape of which varies depending on the region in many residential areas of Anatolia. This road gate, opening to the inner courtyard, is decorated with local motifs and is called "Kuzulu Kapı" (Figure 14). There are two more small doors inside this local large courtyard gate, which consists of two large wings. This courtyard gate is called "lamb gate" "Kuzulu Kapı" in the local architecture because the opening of the two large wings allows the lambs or animals to enter the courtyard. The small doors opening inside the wing of this door are for human passage, and their height is 140-160 cm. People are forced to bow when entering a house through this door, in the sense of respect for the household. This bowing is a value given to the privacy of the household, the dignity of the household, and the spiritual phenomenon of the household. At the exit of the courtyard, one exits through the same low door and lifts one's foot from the kick plate of the small door, which varies between 20 cm and 30 cm, which is mandatory at the entrance, and one can pass by bowing head, which is reflected as a form of farewell tradition. "Kuzulu Kapı" are important decorations of the roads surrounded by high walls in Turkish streets. In Ottoman Konak, local texture understanding was used with the "Kuzulu kapı", wooden eaves, and red tiled eaves covering. An

attractive facade appearance was achieved with the tulip patterned stained glass, which is the symbol of the Ottoman world, above the door (Figure 14).

In the Kerme Ottoman Mansion facility, which was designed in the concept of an Ottoman Mansion; The concept of reception, which is a cultural content of welcoming and sending off customers with the understanding of guests, is made in the style of a mansion owner's desk. This table was made by copying the marble workmanship motifs frequently seen on the ancient columns unearthed in Akyaka excavations which dates back to B.C. III, and, in a wood workshop with the handcraft of a carving master from Antep for 2 months. It is aged with shellac polish, which is an old technique. An attempt was made to continue the carving culture with carved motifs (Figure 15, Figure 16) (URL 2).

Figure 15. Central courtcard at the center of the hotel. (Toprakçı's archive)

Figure 16. Circulation areas looking at the courtyard with traditional and local details, handicrafts at the walls. (URL-5)

If we examine the plans at Figure 11 and architectural details of the building; the central courtyard concept, which is the scheme of the "inn" planning used for accommodation in Ottoman buildings that made significant contributions to the shaping of our national architecture, constitutes the main principle in the design of the hotel. The rooms are located around this courtyard. The distribution of the hotel's rooms, which are of different types but mainly with local materials and workmanship and traditional traces, are accessed from this courtyard. When entering the rooms, privacy, which is one of the important values of Turkish Culture, is ensured, and when leaving the rooms, the values of social cohesion of Turkish culture are tried to be reflected by being included in the entire social space.

In the transition from the small entrance of the Kuzulu gate to the inner courtyard; the order of inner courtyard-pool-green-river and reeds was observed. In this transition area, which provides a wide view, Iznik tiles, which are a legacy of Ottoman architectural culture from the 5th century, were used. In the central courtyard of the building, there are 18 rooms opening to the courtyard, as well as a “**köşk**” and a “**veranda**” where the panorama of the stream, reeds and Gökova plain can be observed, furnished with the furniture of old Turkish mansions and integrated with a large stone mirror with old gold leaf (Figure 17, Figure 18).

Common areas are designed around this central courtyard which is covered with a transparent cover with contemporary details. Ottoman Konak also reflected the culture of the Turkish architectural language by keeping the examples of buildings in which all walls are whitewashed, which describes cleanliness, at the interior as well as exterior. There are relaxation/recreation areas with a copper fireplace, a dining and breakfast room, a bar (Fig. 19) and open buffet section decorated with Iznik tiles, a sports room, a library and an internet corner, a playground, and customer toilets covered with local marble and also tiles. Common areas have been furnished with original antique furniture collected over time from mansions in Muğla center and Ula district.

Handicrafts such as needle lace, “**kaneviçe**” are exhibited on the wall panels adorning the white walls of the courtyard. With this exhibition, it can be seen that Ottoman traditions and customs continue to survive in this age, thus ensuring the recognition of lace motif culture. These dowries are accumulated before marriage; They are bundled in wooden chests for the poor, in tin velvet covered chests for the middle class, and in chests decorated with hand-woven fabric with carved mother-of-pearl inlays and carpet motifs for the rich. The red velvet and tin chest example of this tradition, was also exhibited in the courtyard to define this aspect of Ottoman culture. lace, etc. Turkish carving craftsmanship is featured on the wooden details. There are oil paintings made by craft masters bearing traces of local street textures, architectures and clothes. Thus, by including cultural decoration in the Mansion, arts and craftsmen were kept alive and commemorated. It is aimed for people from other countries to experience Turkish streets, even if only in paintings (Figure 11). Thus, this framework of Turkish culture was also introduced (URL 2).

Among the handmade products where Turkish handicrafts are exhibited in every corner; opportunities to observe and examine old telephones, old furniture, old gramophone, madder-dyed carpets and rugs, copper works and even knitted wicker chairs dating back 200 years are offered, and these works aim to introduce the labors and cultures of Turkish masters (URL 2).

Wooden ceilings, workmanship and motifs in our national architecture; are artworks of every region, the essence of which does not change, but the details of which change. Rich wooden ceiling workmanship with quotes from Topkapı Palace ceiling motifs has been diversified for promotional purposes. This culture was exhibited by giving examples of rich house ceilings, poor house ceilings, ceilings of anonymous architectural products of Muğla province, ceiling motifs of Ula mansion, and ceiling motifs of Milas houses.

The symbol of the Ottoman world is the tulip and the symbol of the Seljuk world is carnation. This two-meaningful flower was used intertwined from time to time in stained glass, carvings, covers, walls and tiles, and these symbols engraved in our history became the decorations of the mansion.

The internet corner and library located in the central courtyard are designed for those who want to do research in Turkish culture and want to know the region.

In the wooden pavilion “**köşk**”, which was built to express oriental lifestyle, there are local handmade fabric cushions, copper trays used as coffee tables, and a hand-woven Mevlâna green carpet on the

floor. Cooling is provided by fans and illuminated with beaded mosque lamps. A truly Anatolian corner has been created, surrounded by wooden railings and accessed and descended by wooden stairs. This corner partially reflects this culture with its low seating concept, suitable for cross-legged sitting (a special way of sitting), its hookah, and its handmade content (Figure 18).

Figure 17. Wooden pavilion “köşk” between the pool and the courtyard (URL 2)

Figure 18. Veranda looking at the panorama of the “Kadın Azmağı”, reeds and Gökova plain (URL-5)

Figure 19. Bar desk decorated with İznik tiles at the common area (Toprakçı's archive)

When we look at the rooms of the building, we see that the ceilings are covered with Turkish motifs and the floors are covered with olive tree laminated wood, which is one of the sources of income of the region (Figure 21). Its white-limewashed walls are decorated with handcrafted panels. The thin curtains on the windows are original hand-woven, manufactured in the Ottoman process. The entrance of the rooms is separated by a special wooden banister. Clothes cabinets are made of carved wood. There is a fireplace with a Muğla chimney. Colorful velvet covers are embroidered with Seljuk motifs. The bathrooms are covered with local marble travertine and Iznik tiles as decoration. The interior decoration of the rooms is designed different, but are furnished without straying from the original locality, regionalism and national line (Figure 22). Bathrooms are covered by local marble and İznik tiles. The taps are original handmade and antiqued (Figure 23).

Figure 21. Interior decoration of the rooms (Toprakçı's archive)

Figure 22. Interior decoration of the rooms (Toprakçı's archive)

Figure 23. Interior decoration of the bathroom (Toprakçı's archive)

The swimming pool at Figure 24 is designed at the southern side looking towards "Kadın Azmağı", reeds and Gökova plain is planned to be integrated with the building, and the part facing the courtyard is made completely transparent with glass. A plastic participation in courtyard life and a visual adaptation to life is provided with the aquarium. Thus, a modern adaptation of the national architecture was exhibited in the building (URL 5).

Figure 24. The swimming pool at the Southside of the hotel, the “Köşk” resting area and the “veranda” above. (URL-5)

Landscape works designed entirely with local plants and flowers were decorated with mountain stones of the region, thus the principle of locality in the building was also reflected in the green texture (Figure 25). The wooden handrails of all balconies are decorated with flowers. Thus, by inserting green texture into the room, a quote was created from the culture of loving people, animals and green.

Figure 25. South view of the building (Toprakcı’s archive)

The balconies are decorated with traditional and local wooden details. Ula type wooden ceiling, railings “tırabzan” and buttress “eliböğünde-payanda” details are dominant (Figure 26). From all these design approaches, the effort to transfer culture and information to the users of the building and to participate in Ottoman, Turkish and local cultural phenomena can be observed.

Figure 26. Wooden details of the balconies (Toprakcı's archive)

CONCLUSION

The concepts of Tourism and Architecture are almost impossible to consider separately, they are two fields that trigger each other. It is obvious that tourism in particular is nourished by architecture. In the context of tourism and architecture, the first structures that come to mind in architectural practice are hotels. Today, hotel buildings are divided into various classes, classified according to their qualities and capacities, locations, service areas and formations. Another indispensable issue in the context of tourism-architecture is the concept of cultural sustainability. In today's architecture, steps need to be taken to keep traditional and local architecture alive, which is about to be forgotten. It can be seen that cultural heritage constitutes our greatest values for cities, under the heading of tourism and architecture. Therefore, our awareness of protecting our cultural heritage, traditional and local architecture is a point that needs to be very sensitive. Urban policies must also accompany these references. In addition, the emphasis in changing tourist activities; especially the increase in cultural and artistic pursuits drives architecture to search for new concepts in a way that serves this purpose.

Boutique hotels are among the types of accommodation facilities built and furnished with their own unique styles. Sometimes it is seen that they are newly built for this purpose, or, depending on the situation, they are built by re-functioning an old structure. In the most general definition, boutique hotels differ from other mass hotels with their unique management units, service quality, original designs, small-capacity rooms and food services. In addition, tourists prefer hotels suitable for them and places with a story. The places they will stay should also be places where they can engage in cultural tourism. These reasons have led to the development of boutique hotels. It is thought that being inspired by traditional and local architecture as a concept in boutique hotel design will contribute to the continuation and survival of the cultural heritage, including architecture and art. Design processes based on data consisting of cultural elements have a high potential to ensure the protection and sustainability of tangible and intangible cultural heritage. Recently, with the increase in travelers' curiosity about the hotel experience, the increase in such design hotels has accelerated. Exploring these hotels is a spatial and cultural experience in itself, and this is actually a phenomenon about the city and urban life. It can be said again; The meaning of the hotel within the perception of tourism is now changing. The perception of pure accommodation in ancient history has been replaced by

discussion of other concepts. Today, the concept of hotel has evolved into an experiential space. For a certain group, experiencing a hotel almost forms a part of the touristic activity. As a result of this trend, the importance of the boutique hotel concept is increasing.

Extraordinary practices have been experienced in Akyaka in this regard. Nail Çakırhan, unlike many coastal cities, early sensed the danger of corruption that would be caused by identityless construction under the name of modernization along with concreting, and with a far-sighted sensitivity, became a pioneer in creating and protecting the identity of the region. Considering this situation, designers were limited by the correct zoning policies implemented by the Ministry of Environment and Urbanization and local governments in Akyaka, which is in the Special Environmental Protection Zone. Design principles in boutique hotel architecture, cultural details of architecture and art, were examined through the example of Kerme Ottoman Konak in Akyaka, Muğla. The hotel was built with the aim of promoting traditional architectural design culture on a global scale, equipped with Turkish Architecture based on Seljuk and Ottoman Empire and local architectural elements under the influence of Nail Çakırhan.

There are many boutique hotels in Akyaka. Compliance with the architectural plan notes on the façade is a necessity in order to obtain a licence from the municipality. The traditionally inspired architectural design concept known as Nail Çakırhan architecture constitutes the common architectural identity on the exterior of the buildings in the whole town. However, the plan notes do not limit the understanding of interior design, as seen in the articles above. This issue is at the initiative of the space designer. The designer and builder, who is also the owner of Kerme Hotel, has transformed his hotel into experience spaces that can support cultural sustainability as a result of his cultural background, his ability to manufacture furniture under his own control, and his endeavour to maintain localism in both interior and exterior spaces. While approaching the hotel building by entering through the garden gate, the sensitive decoration understanding, which is concentrated in the lobby at the first entrance to the building, which allows the customer to recognise and experience the locality, continues in the rooms arranged around the courtyard inn plan type with common spaces. The semi-open and open areas are integrated with nature, dominating the Akyaka Kadın Azmağı.

In the facade and interior design of the entire facility, within the integrity of the concept, efforts have been made to keep the traditional and local architecture, which has been forgotten in today's architecture, alive. This situation, beyond imitation and copying, contributes to the survival of cultural heritage in contrast to the understanding of interior design without identity within the traditional building shell. The design understanding, which is based on the data base consisting of cultural elements and includes the blending of tradition, locality and modernity, is in the desire to introduce the tangible and intangible cultural heritage to tourists and to experience it by living, albeit partially.

As a results, boutique hotels, designed with a sensitive approach to the past, can have an important duty to reflect the historical accumulation of the country and the region and to keep traditional and local architecture alive, to become a part of the local identity in addition to their current accommodation function. The building, which is the subject of the study with its traditional design values, has become an important tool in the promotion, experience and sustainability of the cultural heritage in Akyaka with its boutique hotel function.

Compliance with the Ethical Standard

Conflict of Interest: *The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: *In this article, ethics committee approval is not required, and a consent form affirming that a wet-signed ethics committee decision is not necessary has been added to the article process files on the system.*

Financial Support: *No financial support was received in this study.*

Acknowledgement: *We would like to thank Tevfik Toprakçı for sharing information and documents*

REFERENCES:

- Akbal, O (2005). "Gökova with Çakırhan" Milliyet, March 17,1998; In Nail Çakırhan, The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, p.268-269.
- Akbal, O (2005). "At Çakırhan's town Akyaka" Milliyet, August 25 ,1998; In Nail Çakırhan, The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, p.270-271.
- Akyol, E. ve Zengel, R. (2014). 21. Yüzyılda Yeni Nesil Konaklama Yapıları: Butik Otel Yaklaşımı. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 25(2), Güz, 211- 225.
- Aladağ, E (2005). "Çakırhan Arhitecture". In Nail Çakırhan, The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, p.29-34.
- Algan, U. ve Dalay, L. (2021). Nail Çakırhan Evi: Geleneği Günümüzde Yaşatmak. <https://www.gzt.com/arkitekt/nail-cakirhan-evi-gelenegi-gunumuzde-yasatmak>
- Archnet, Digital Library, Recipient of the Aga Khan Award for Architecture in 1983, Nail Çakırhan Residence, <https://www.archnet.org/sites/156>(accessed October, 01, 2024)
- Archnet, Digital Library, Nail Cakirhan Residence On-site Review Report, <https://www.archnet.org/publications/247>(accessed October, 01, 2024)
- Atay, G., (2013). Geleneksel Türk Evinde Oda Karakterinin Butik Otel Odalarına Yansıması. Güney Mimarlık, 12, Haziran, 61-65.
- Balamir A. ve Asatekin G., (1990) "Eleştiri Geleneğimizde Egemen Olan Kavram Karşıtlıkları Üzerine", Çağdaş Tasarımda Yöresel Öğeler Temalı Sempozyum, 5 Kasım 1990, İstanbul.
- Bayram, F., Ö, (2014). "Doğu Karadeniz Bölgesinde Geçmişten Günümüze Vernaküler Mimari", YL tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ceylan, S., (2007). Büyükdere (Senoz) Vadisi Örneğinde Yöresel Mimarlığın Tarihsel Süreklilik Kavramındaki Rolü, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ching, Francis D. K. (2012). Architecture: Form, Space and Order. John Wiley & Sons Inc; 4th edition.
- Çakırhan, N. (2005). Nail Çakırhan, The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, İstanbul.

- Çelik, E. (2010). Butik Otellerin Alaçatı Örnekleri Üzerine Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ekinci, O. (2005). "Çakırhan: Gökova'nın Koruma Kanunu" The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, 11-14, İstanbul.
- Ekinci, O (2005). "Foreword to Nail Çakırhan" The Poetry of Traditional Architecture, Ege Yayınları, İstanbul, p.11-15.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coğrafya Dergisi, 15 (2006),51-59, İzmir.
- Eyüce, A., (2005). Geleneksel Yapılar ve Mekânlar, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Küçük, E. ve Bilgiç, D., E. (2022). Küyerelleşme Kavramı Kapsamında, Kültürün İç Mekân Tasarımına Etkisinin Zincir Otellerin Lobi Tasarımları Üzerinden İrdelenmesi, Marriott Otel Örneği. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 7 (1), 317-345.
- Nagovitsyna, M. ve Ivanova, Y. (2012). Boutique Hotel. http://jarussia.ru/files/download/12.11_Case_Study_2012.pdf (Erişim Tarihi: 09.09.2023).
- Norkulova, D., Z., Gadoeva, M., Kh. ve Suyarov, A., Sh. (2019). Boutique-Hotels and Their Effects to the Hospitality Industry of Uzbekistan. Economics, 3(41).
- Küçük, E. ve Bilgiç, D., E. (2022). Küyerelleşme Kavramı Kapsamında, Kültürün İç Mekân Tasarımına Etkisinin Zincir Otellerin Lobi Tasarımları Üzerinden İrdelenmesi, Marriott Otel Örneği. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 7 (1), 317-345.
- Quadri-Felitti, D., Su, N., ve Day, J. (2022). Consumer Perspectives of Boutique and Lifestyle Hotels: Is There a Difference. Tourism and Hospitality Research, 22(3), 349–361.
- Özer F., (1990) "Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu, 14-15 Mayıs 1990, Yıldız Üniversitesi.
- Rapoport, A., (1969). House Form and Culture, University of Wisconsin- Milwaukee Prentice-Hall, Inc., Eglewood Cliffs, London.
- Sezgin, H. (1984). "Vernaküler Mimari", Mimarlık, 1984/3-4:44-47. Ankara.
- Sumerkan, M., R., (1990). "Biçimlendiren Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri", Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şahin, F., (2014). Akyaka Yerleşmesinin Kentsel ve Mimari Oluşumunda Yerel Veri Kullanımının İrdelenmesi, Y. Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul.
- Şamlıoğlu, T (2021). Turizm ve Mimarlık; Turizmde Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Detay Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2010). Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları. İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turgut, H. (1990). Kültür-Davranış-Mekân Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem, İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

URL-1 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1134&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>

URL-2 <http://www.akyaka.org/akyaka/index.htm>

URL-3

<https://www.google.com/maps/place/Kerme+Ottoman+Konak/@37.0467662,28.3304771,7198m/data>

URL-4 <https://webdosya.csb.gov.tr/db/mugla/duyurular/mugla-ili--8230-55607-20211008103914.pdf>

URL-5 <https://www.kermeottoman.com.tr/palace.html>

A Case Study on the Effects of the Inner Garden at Medicana International İzmir Hospital on Users

Medicana International İzmir Hastanesi İç Bahçesinin Kullanıcılar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir Vak'a Analizi

Öykü Soybelli¹ , Zeynep Sevinç Karcı²

Öz

Sağlık yapıları, hasta ve yakınları üzerinde olumsuz etki yaratabilecek stresli iç mekanlardır. Hastaneler tasarlanırken, hem fiziksel hem de psikolojik olarak konforlu mekanlar oluşturmak amacıyla stresi azaltan tasarım teknikleri dikkate alınmalıdır. Yapılan araştırmalar yeşil unsurların, örneğin iç bahçeler, ve doğal ışık ve malzemelerin iç mekanda kullanımının insanları olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda stres seviyelerini düşürerek kişilerin yaratıcılıklarını, üretkenliklerini ve refahlarını artırdığını da göstermektedir. Bir mekanda yeşil unsurların ve doğal faktörlerin kullanımı birçok kamu binasında görülmektedir. Doğal tasarım öğelerinin biyofilik tasarım prensipleri ile sağlık yapılarına dahil edilmesi, mekanın atmosferini ve kullanıcıların iç mekan konforunu olumlu etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, hastane iç mekanlarında bulunan iç bahçelerin kullanıcılar üzerindeki etkilerini incelemek ve biyofilik tasarım stratejilerinden hangilerinin tercih edildiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, İzmir'deki Medicana International Hastanesi vaka olarak seçilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, seçilen bekleme alanında hastane yönetimi ile yapılan görüşmeler sonrası açık uçlu ve Likert ölçekli sorulardan oluşan bir anket 55 hasta ve hasta yakınına uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kullanıcılar hastane bekleme alanlarında iç bahçe olmasını tercih etmektedir. İç bahçelerin, hastaların iyileşme süreçleri ve zihinsel sağlıklarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Genel olarak sonuçlar, kullanıcılar arasında tutarlı olup, elde edilen nicel veriler analiz edildiğinde güvenilirlik katsayılarının (korelasyon analizi) .48 - .57 aralığında olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İç Bahçe, Biyofilik Tasarım, Hastane Tasarımı, Yeşil Tasarım, Anket Çalışması

ABSTRACT

Healthcare facilities are among the stressful interiors that are likely to negatively affect patients and visitors. When designing hospitals, design techniques that reduce stress and create a positive environment for users should be taken into account. Studies show that the use of green elements and the inclusion of natural factors in indoor spaces reduces people's stress levels and positively increases their psychological state, creativity, productivity, mood and well-being. Biophilic design, which includes the use of both green elements and natural factors which has been frequently used in many public buildings in recent years and has been included in many studies, appears to have positive effects on the environment and people. Incorporating natural design elements into healthcare environments with biophilic design principles positively affects the atmosphere of the place and the indoor comfort of the users. The purpose of this study is to examine the effects of the existing interior garden on the users of Medicana International hospital in İzmir and to reveal which biophilic design strategies they prefer in the hospital interior. In line with the purpose of the study, a survey consisting of open-ended and Likert scale questions was applied to 55 people in line with the interviews held with the upper management at the selected location. According to the

¹ Corresponding Author: Yasar University, Interior Architecture and Environmental Design, oykusoybelli@gmail.com, 0009-0004-1318-7924

² (Assist. Prof.) Yasar University, Interior Architecture and Environmental Design, zeynep.karci@yasar.edu.tr, 0000-0003-3579-1351

³ This article is derived from the master's thesis studied at Yaşar University Graduate Education Institute, Department of Interior Architecture and Environmental Design.

findings, it is seen that users generally prefer indoor gardens in hospitals and that a green space has a positive impact on their healing processes and mental health. Lastly, the results were generally consistent among users, when the obtained quantitative data were analyzed, it was seen that the reliability coefficients (correlation analysis) were in the range of .48 - .57.

Keywords: Inner Garden, Biophilic Design, Hospital Design, Green Design, Survey Study

INTRODUCTION:

Incorporating green spaces within healthcare facilities enables patients to engage with their surroundings, catering to their physical, mental, and spiritual well-being. These spaces afford privacy and serve as sanctuaries, offering individuals an opportunity to retreat from their immediate concerns and rest (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend, 2019). They create visually pleasing and tranquil spaces that lower stress levels. Interiors with natural design features influence people's actions and reactions (Moya, Dobbelsteen, Ottele & Bluysen, 2019). A study shows that being close to indoor plants and directing focus towards greenery reduces stress levels. Brief exposures to small-scale green spaces deliver significant immediate benefits in stress reduction. Overall, small-scale greening has been shown to have a positive impact on stress reduction (Gu, Liu & Lu, 2022).

A glance at the historical evolution of hospital gardens reveals their significance throughout various periods. In Europe, monasteries constructed gardens during the Middle Ages to provide distraction for patients. By the 1800s, gardens had become a prominent feature in both American and European hospitals. However, their prevalence declined in the 1900s, coinciding with heightened stress levels within hospital settings. In recent years, there has been a growing recognition within the healthcare community of the necessity to design environments that are not only functional and hygienic but also conducive to stress reduction (Ulrich, 2002).

According to Beuzelin (2023), designing inner gardens and incorporating natural design elements and patterns inside to create a bond between users and nature is called biophilic design. This term comes from the word "biophilia." It represents humans' biological bond with nature and improves creativity, well-being, cognitive function, and healing process (Browning, Ryan, Clancy, 2014). It has been demonstrated that implementing this technique in hospitals improves the healing process for patients and the efficiency of medical staff (Weerasuriya et al., 2019). Interior gardens affect the inside environmental conditions as well. According to Moya et al. (2019), evaporation in the vicinity of plants lowers the temperature in that area. This regulates the temperature of the surroundings and controls the humidity inside. Additionally, interior green spaces are beneficial for sound observation. Another source also addresses indoor environmental conditions by mentioning how transpiration helps plants control humidity and air temperature. They increase comfort and lessen indoor air pollutants, such as VOCs, CO₂, and CO. In addition, they also improve the mental health of those with mental illnesses and aid in patients' recovery after surgery (Liu, Yan, Meng, & Zhang, 2022).

A variety of design aspects, including colors, natural features, furnishings, and material usage, can have a positive or negative impact on people (Sadek & Nofal, 2013). Han and Ruan (2019) assert that indoor plants can elevate mood, reduce negative emotions, and alleviate physical discomfort. The study suggests that exposing people to little or medium-sized inner plants for about 20 minutes can improve psychological well-being.

This case study starts with a review of the use of biophilic design and inner gardens in healthcare settings, from online articles and websites. Similar experimental research and reviews are analyzed. After that, it will present a survey that is conducted with patients and visitors of Medicana International İzmir Hospital located in İzmir, Turkey. The survey will focus on the use of the inner

garden, its effects on their healing and mood, and their overall preferences. To determine whether the results of this survey are consistent with existing research, the first section of the article examines previous experiments and reviews. In the end, this research will make contributions to the subject of inner gardens, natural and green design elements, and biophilic design use in healthcare environments.

1. Literature Review

Many studies have investigated natural elements and biophilic design usage in healthcare settings through many methods such as; literature reviews, surveys, questionnaires, VR experiments, or observation methods. According to Laursen, Danielsen, and Rosenberg (2014), hospitals' physical environment, especially certain audible and visual features, significantly impacts patient outcomes. Music, plants, sunlight, and shapes can alleviate post-surgery discomfort and anxiety. Another study analyzes the impact of green and non-green hospitals on patients. It examines data from a survey of healthcare facilities. According to the survey, patients treated in environmentally friendly buildings had higher satisfaction ratings and were more likely to recommend the hospital to others (Sadatsafavi, Walewski, & Taborn, 2015). An additional investigation supports this theory through experimental research, examining how biophilic enhancements in indoor environments affect people. Participants were placed in four different rooms with different degrees of biophilic additions (none, low, medium, and high). When compared to non-biophilic interventions, biophilic ones enhanced the results positively in hospital quarantine settings. The influence was strongest in more green-used areas and weakest in low ones. (Lan & Liu, 2023). Tekin, Corcorani, and Gutiérrez (2023) researched on patients who can and cannot go outside during their stay at the hospital. They found that patients who can go outside prefer natural light, colors, materials, plants, water, privacy, and soothing spaces. Patients who stay indoors recommend comfort, light, view, calming locations, natural materials, colors, temperature management, and green usage. Another experimental research indicated that incorporating biophilic nature imagery in hospital rooms boosted patient satisfaction levels and their room ratings. The positive opinions of patients were about; brightness, colors, daylight, art with natural visuals, cleanliness, large windows, and comfort. Some of the negative aspects they highlighted were loudness, the hall being excessively bright, noise, heat, and a lack of privacy. (Wichrowski, Corcoran, Haas, Sweeney, & Mcgee, 2021). An additional study focuses on patients with migraines, chronic pain, and depression. It demonstrates that incorporating biophilic features, smart lighting, and calming music can yield clinical advantages. Interior design for healthcare facilities can benefit from promoting a healthy lifestyle, bringing people closer to the outdoors, and encouraging self-care practices. (Huntsman & Bulaj, 2022). Green areas are important for encouraging human-nature interactions, improving accessibility, and providing a place for family members of the patients and employees to spend time. They also enable social interactions between users (Dinu Roman Szabo et al., 2023).

1.1. Effects on Stress and Anxiety

Hospital environments inherently induce stress and anxiety as they cater to individuals with diverse health conditions. The very nature of these spaces, even for minor check-ups, can evoke discomfort. Design elements, including building materials, furnishings, natural features, and colors, play a pivotal role in shaping the well-being and happiness of individuals in these settings. These design aspects have the potential to impact people's health levels either positively or negatively (Sadek and Nofal, 2013). Because of their effectiveness, hospital management, and designers must collaborate to understand the characteristics of patients in a variety of mental and physical conditions during the design process (Chang & Chien, 2017). Indoor features like wooden materials and green plants can help reduce physiological stress, while sunlight and a view of natural environments can help with anxiety. Areas with indoor plants have been shown to improve attitudes and behaviors. The study

shows that conditions with an outside view reduced anxiety and seeing landscapes, particularly via windows, can shift people's focus. Research suggests that including biophilic design components inside might effectively reduce stress and anxiety (Yin et al, 2020). A study employs electroencephalogram (EEG) and virtual reality (VR) techniques to assess interactive emotions in an experimental setting. It investigates how biophilic design elements affect emotional and cognitive responses. It demonstrates those elements such as a green wall or digitally generated nature when direct nature is not available have an impact on happiness and it reduces anxiety. In terms of material use, having a small use of wood in a hospital room increases overall liking, and improves the patient experience. (Jung, Kim, and Kim, 2023).

2. Methodology

In this study, in order to observe and analyze the features and applications of biophilic design strategies in healthcare settings, after observation of multiple hospitals in the city of İzmir, as a case study, Medicana International İzmir Hospital was selected due to its various biophilic applications and intentions. In addition, after an interview of the upper management of Medicana hospitals, Medicana International İzmir Hospital was chosen as a case study since it has the largest inner garden with various biophilic design elements. During literature review phase, multiple sorts of data are collected through a combined strategies methodology. A mixed-method approach is used throughout the article, which combines both qualitative and quantitative methodologies. In the qualitative part of the research, a review of internet sources is provided by using online publications and websites. Later, for the quantitative part of the study, a survey with open-ended and Likert scale questions were conducted to patients and visitors at Medicana International İzmir Hospital in İzmir, Turkey. The survey explores the inner garden usage in terms of its effects on their mood, and health. It also analyzes the reasons why they use the area and their overall preferences. It was conducted with 55 patients who visited the inner garden of the hospital for various reasons on December 28, 2023. The answers to the survey were collected in "Google Forms", which is a system that graphs the answers statistically. After that Reliability Analysis were calculated between questions that are related with each other. Finally, the survey results are analyzed by comparing them with the published paper data. The results are examined to see if it remains compatible with the reviewed literature. The data is displayed via text, images, and graphics.

2.1. Case Study Area

Medicana Health Group was established in 1992. It offers health services to patients at 16 hospitals around Turkey. It provides services in Istanbul, Ankara, Izmir, Konya, Samsun, Sivas, and Bursa ("Hakkımızda", n.d.). Medicana International Izmir Hospital was established in 2020 and offers health services using current medical equipment and systems ("Medicana International İzmir Hastanesi", n.d.). The area of the building encompasses an overall 36270 m². As a design idea, it is designed with live, breathing, open spaces that also include green gardens. In this case study area, biophilic design features can be seen around the hospital with geometrical nature motifs, plants in waiting areas, nature paintings, nature view in some of the rooms, material use, and a large inner garden waiting area on the basement floor. The hospital is located on a main transportation axis and can be easily accessible due to its proximity to the metro and taxi station. Figure 1 shows the study area location and the views from the street. It also shows the green areas near the site, the traffic flow, and walking paths from the metro station and the back of the hospital.

Figure 1. Medicana International Location (Google Maps, 2024) (Designed by Author, 2024)

2.1.1. Inner Garden

The inner garden is designed with artificial design elements covering 169 m² of the basement floor. It takes up most of the area, allowing visitors to walk and sit inside the garden and interact through visual and touch connections. It gives patients the illusion of spending time in a natural setting. The color green is frequently used and influences the user's moods positively. Even though there are wide openings on the west façade of the building, the space location within the building prevents the area from getting enough natural light and air. Figure 2 and 3, below the paragraph, shows its view from the second floor of the hospital. The circulation path between natural elements and the linear sitting areas can be seen in the figure 2 and 3. The escalator is located on top of the green elements and allows users a visual connection while using the vertical circulation. Area below the escalator is also covered with artificial natural elements. The figure 4 shows the view under the escalator. On the left side of the escalator, as the figure 5 shows, there are sitting areas with small tables for 2 people that have a view of the garden. The door that can be seen from the Figure 2, opens to the radiology department. It is one of the most active areas of the hospital due to the wide period of appointment hours. While there are other departments such as the ophthalmology department and laboratory areas on the floor, most of the users of the inner garden are people who have radiology appointments.

Figure 2. Inner Garden View (Source: Authors Archive)

Figure 3. Inner Garden View from the Escalator (Source: Authors Archive)

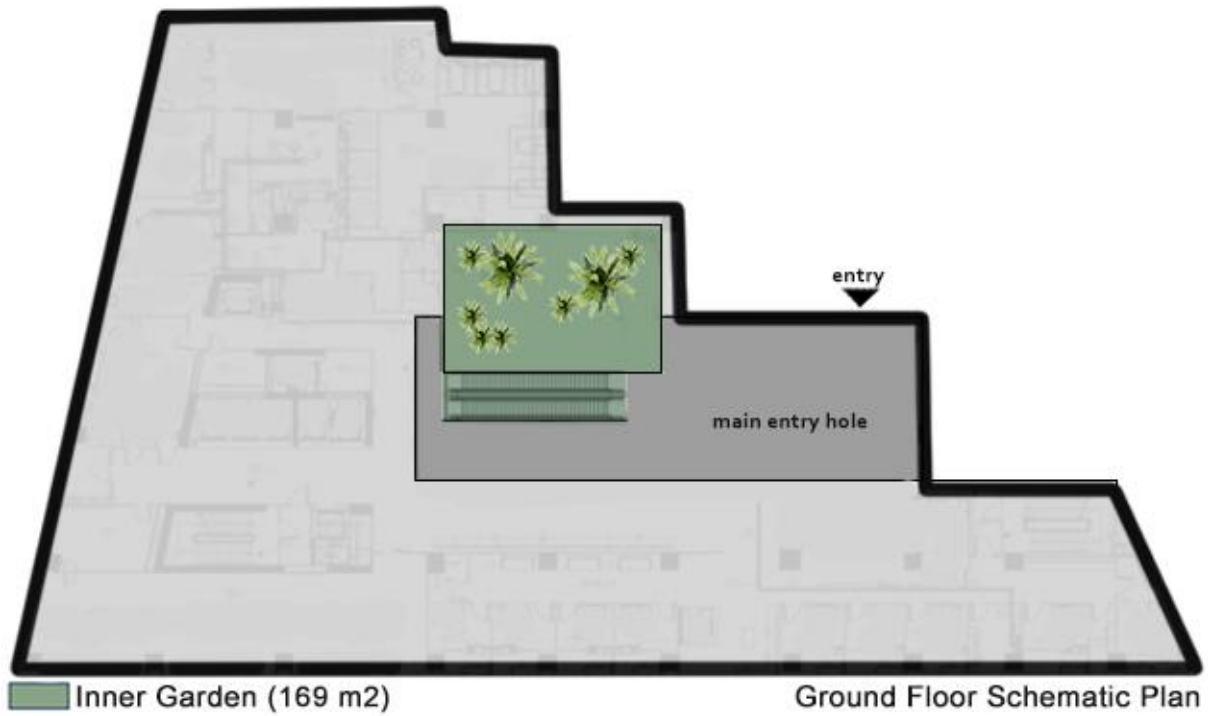

Figure 4. View Under the Escalator (Source: Authors Archive)

Figure 5. Left side of the Escalator (Source: Authors Archive)

Figure 6 shows the ground floor schematic plan of the hospital with a view of the inner garden on the basement floor. The highlighted area on the plan shows the gallery space that views the inner garden. The inner garden can be seen from the ground floor, first floor, and second floor of the building due to the gallery space. The view can be seen clearly, when the escalator is being used. In addition, the waiting areas assigned around the gallery space create a visual connection with the users.

Figure 6. Ground Floor Schematic Plan (Designed by Author, 2024)

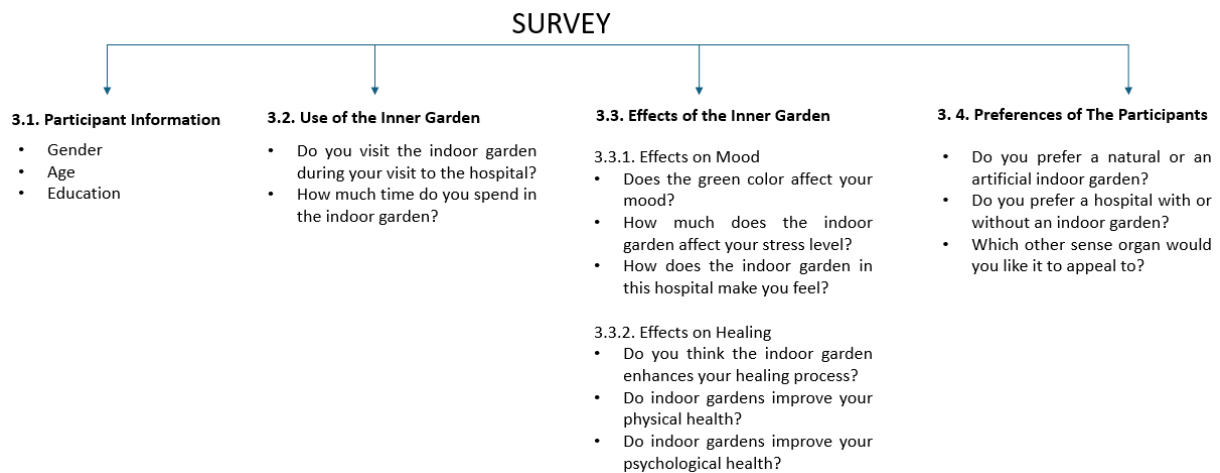
2.2. Survey Questions and Their Connections to the Literature

Survey questions were chosen after viewing the case study area and observing the daily routine and mental state of the users, environmental and architectural conditions, and overall atmosphere of the space. Reviewing literature on the topic also showed the effects of the inner garden that can be explored. Questions were constructed in four parts. The first part discovers the demographic information of participants. The second part questions the participants use of the space by examining if they choose to visit the indoor garden and how much time they spent during their visit.

After a study of the literature and determination of the areas that needed further investigation, the third part was organized. As a result of deep literature review, the survey aims to examine the effect of inner garden's on the users' mood, and healing process. Under the mood part, firstly the natural interior design's effects on users were explored by questioning the use of green color and its effect on their wellbeing. Later their stress levels and feelings were questioned. Then, in the healing part, participants were questioned whether the inner garden could affect their healing process. The literature review also directed the research into examining their thought on the inner garden's effect on their physical and psychological healing process. Finally, the preferences part was included to explore their ideas to see if the case area could be further developed. This part is added to

understand users thoughts and ideas about the space better, and enhance the effectiveness of the biophilic and natural design elements.

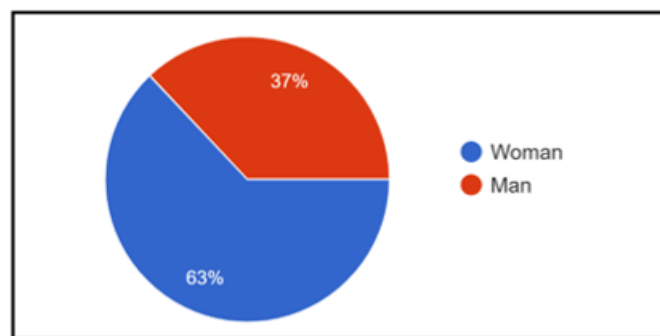
Table 1. Survey Questions

3. Survey Data Analysis

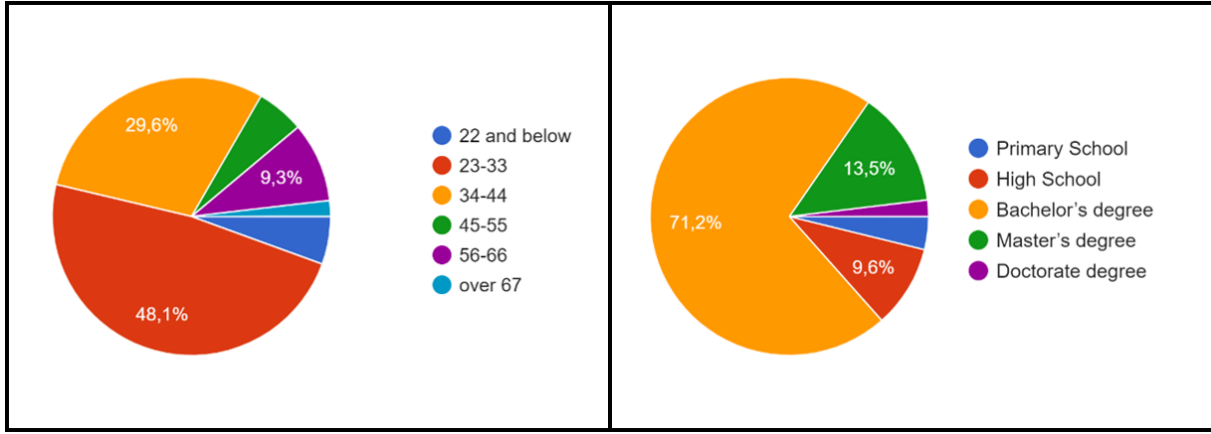
3.1. Participant Information

The survey was conducted in Medicana İzmir International Hospital on December 28, 2023. It was applied to the people who came to the hospital's inner garden area and agreed to fill out the survey throughout the day. At the end of the day, overall 55 users have participated in the survey. The figures below give information on the main details of the users which are; gender, age, and education level. Figure 7 shows the gender distribution of the participants. While thirty-four (63%) of the participants were women, twenty (37%) were men. Results also show that one person has skipped this question.

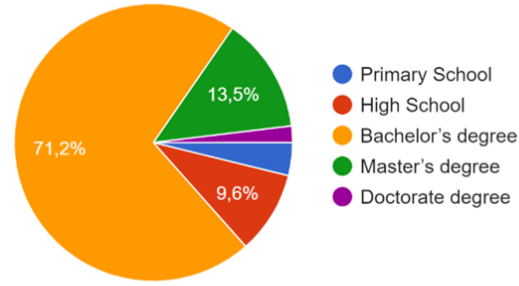

Figure 7. Gender Distribution of Participants (Google Forms, 2024)

To further understand the participants' identities, Figure 8 and Figure 9 provide general information on participants. They show the age distribution and the education levels of the users. Most participants were between the ages of 23-33 which encompasses 48,1% of them. One person has skipped this question. Then the closest age group to them was between the ages of 34-44. As can be seen in Figure 9, the majority (71,2%) of the people have a bachelor's degree. Seven of the users had Master's (13,5%) and one of them (1,9%) had Ph.D. degree. Five of the users were high school (9,6%) and 2 people were primary school graduates (3,8%). Three people have not answered this question.

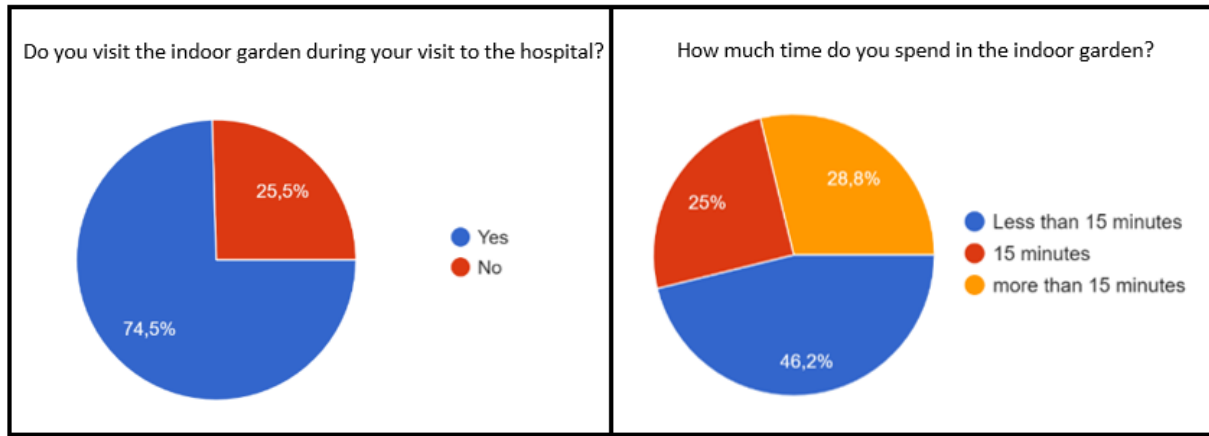
Figure 8. Age Distribution of Participants (Google Forms, 2024)

Figure 9. Education Levels of Participants (Google Forms, 2024)

3.2. Results on the Use of the Inner Garden

In this section, questions about the use of the inner garden that were investigated are; “Do you visit the indoor garden during your visit to the hospital?”, and “How much time do you spend in the indoor garden?” Figure 10 shows the percentages of the users whether they prefer to visit the indoor garden during their visit. All 55 of the participants answered this question and 74,5% of them answered “yes”. In this section, we also examine the primary motivations behind participants' utilization of the inner garden and summarize their overall perspectives on its role within healthcare environments. Out of the participants, 34 answered the short-answer question regarding their reasons for using the inner garden. The findings reveal that 44.1% utilize the setting while waiting for their appointments or accompanying others to the hospital. This shows that one of the main reasons they use the space is for waiting purposes. Another answer they provide is that 32,4% of them use it to rest. While resting and waiting seem to be the main two reasons why the inner garden is used, few of the users provided different answers. Four of them said that they use the space to relax. Three people say that they use it to chat and socialize. Two of them said that they spend their time there to get away from the stressful environment of the hospital. Another two users wrote that they spend their time there to feel positive. One person said that they use it while taking pictures. However, this minority of the answers can be included under the categories resting and waiting because they seem like small activities that can be done during those activities. Figure 11 illustrates the amount of time participants spend in the indoor garden. This section was completed by only 52 of the participants. The results show that 46,2% of the participants spent less than fifteen minutes, 25% spent fifteen minutes, and 28,8% spent more than fifteen minutes. According to the previous answers on the reason why they use the space, the amount of time most of them spend in the inner garden must be determined by their appointment waiting time.

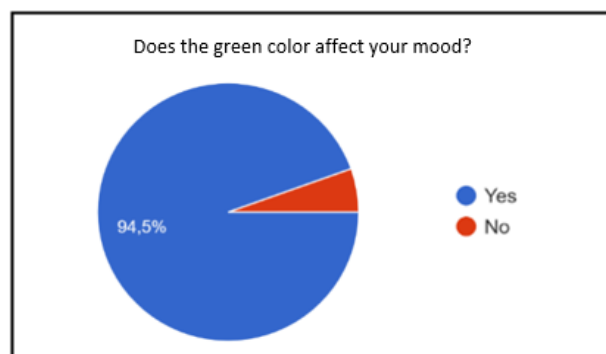
Figure 10. Inner Garden Use (Google Forms, 2024)   **Figure 11.** Usage Time (Google Forms, 2024)

3.3.Results on the Effects of the Inner Garden

This section investigates the inner garden’s effects on people’s mood and healing process. In the section where the effects on mood are investigated the questions that are used were; “Does the color green affect your mood?”, “How much does the indoor garden affect your stress level?”, and “How does the indoor garden in the hospital make you feel?” As for the healing section, the questions were; “Do you think the indoor garden enhances your healing process?”, “Do indoor gardens improve your physical health?”, and “Do indoor gardens improve your psychological health?”

3.3.1.Effects on Mood

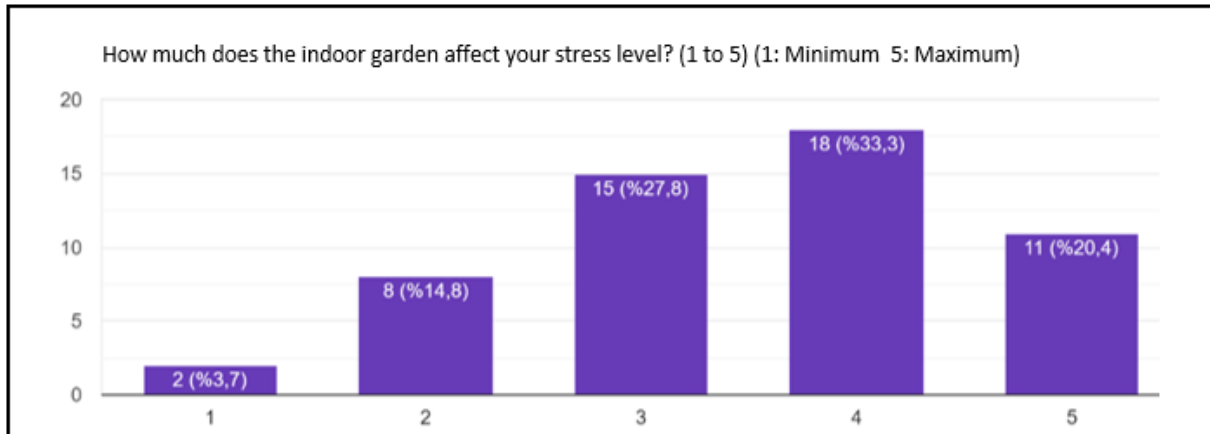
Figure 12 presents the analysis of individuals who believe that the color green influences their mood. The results indicate that the majority, comprising 94.5 percent, hold this belief. According to Cherry, K. (2023), Colors create psychological responses, influencing mood and emotion. She also mentions some of its effects such as; being calming, healthful, motivating, and optimistic. It also brings nature to people’s minds.

Figure 12. Effects of Color Green (Google Forms, 2024)

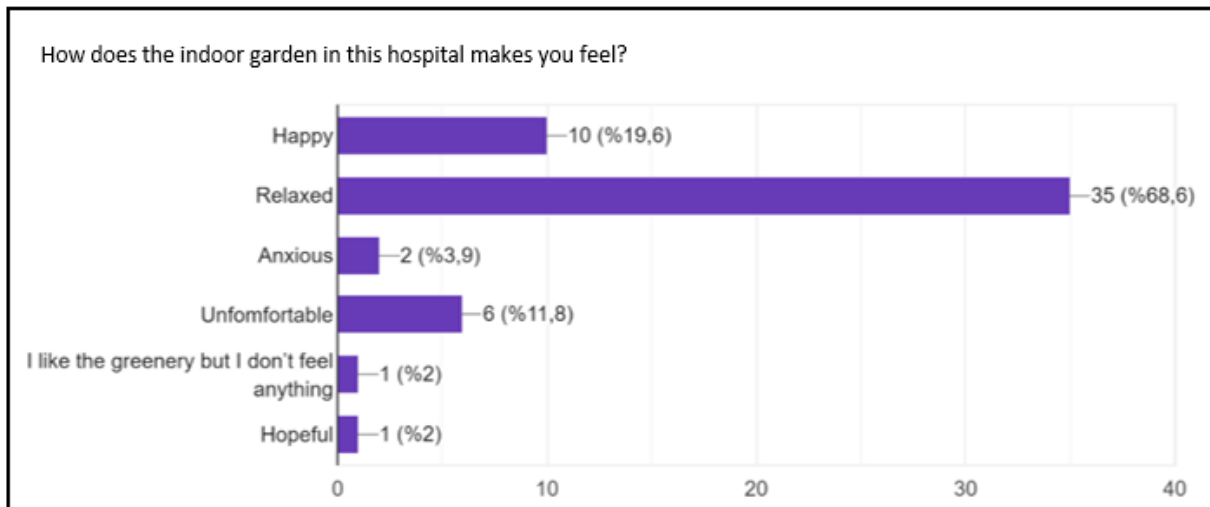
Figure 13 explores the impact of the inner garden on stress levels, a topic previously discussed in the literature review section of the article. The findings align well with claims from other articles and are reflected in the survey results of this study. The diagram indicates that the majority of users rated the effect, between level 3 (medium) to level 5 (maximum) regarding its impact on stress. Specifically, 18 participants selected level 4 as their choice, followed by 15 participants who chose level 3. Additionally, 11 participants opted for level 5, while 8 participants selected level 2 and 2

participants chose level 1. These results indicate that most participants believe that inner gardens can affect their stress levels.

Figure 13. Effects of Indoor Gardens on Stress (Google Forms, 2024)

As depicted in Figure 14, 35 participants (68.6%) reported feeling relaxed, while 10 participants (19.6%) expressed feeling happy. A person wrote that they feel hopeful. While another person was indifferent, the rest of the participants expressed negative emotions. Negative outcomes were most likely from the people who were still feeling affected by the negative atmosphere of the hospital environment, people who were feeling ill, or the people who claimed that the indoor garden's design and effects could be improved. Four of the people have skipped this question.

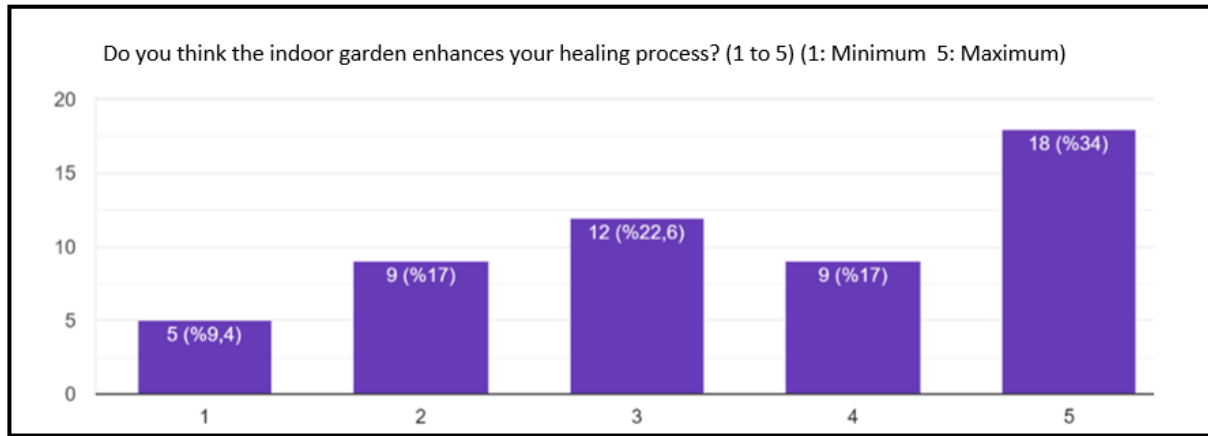

Figure 14. Effects of Indoor Gardens on Feelings (Google Forms, 2024)

3.3.2.Effects on Healing

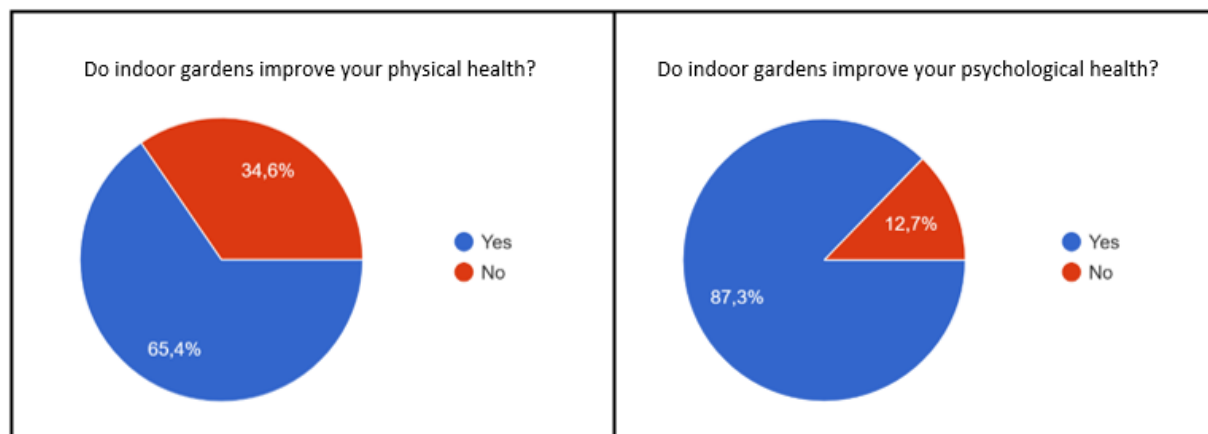
This part of the research explores whether using greenery and an inner garden in a hospital can improve the users' healing process. According to the survey results, Figure 15 indicates that the majority of participants believe that interacting with greenery in a healthcare setting enhances the healing process to some extent. Specifically, 18 people (34%) perceive it to have a significant impact. Meanwhile, 12 participants (22.6%) consider it to have a moderate level of effect. Conversely, 5 participants do not believe they can influence the healing process of patients. Two of the participants have skipped this question.

Figure 15. Effects of Indoor Gardens on the Healing Process (Google Forms, 2024)

Figures 16 and 17 examine the effects of the inner garden on the physical and psychological well-being of its users. The percentages demonstrate that, while most users believe it helps improve both conditions, the majority of participants believe it has a greater impact on psychological health. According to the findings, just 34 people (65,4%) believe inner gardens may promote physical health, while 48 people (87,3%) feel they can improve psychological health. While just 7 people (12,7%) stated that the inner garden does not influence psychological health, 18 users (34,6%) believe that the inner garden does not affect physical health issues.

Figure 16. Effects on Physical Health (Google Forms, 2024)

Figure 17. Effects on Psychological Health(Google Forms, 2024)

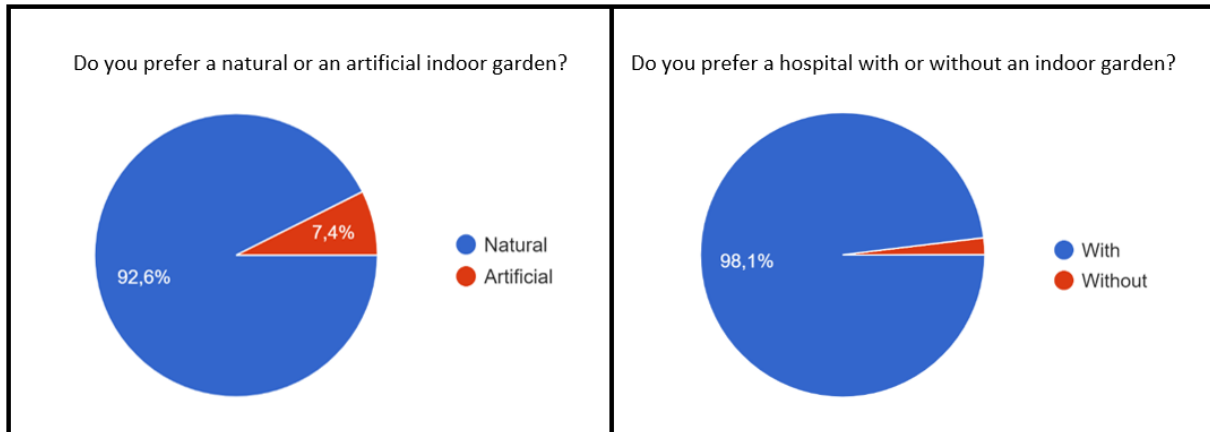
3.4.Results on the Preferences of the Participants

The concluding section of the survey centers on the users' thoughts and preferences regarding inner gardens in hospitals. It addresses the following questions: "Do you prefer a hospital with or without an indoor garden?", "Do you prefer a natural or an artificial indoor garden?", and "Which other sense organ would you like it to appeal to?" Through these inquiries, participants' overall viewpoints on the integration of natural elements within indoor hospital environments are examined. Additionally, participants were invited to provide their opinions on the current design of the inner garden and suggest potential enhancements to maximize its effects. Most of the users answered that the effects could be felt better if it was a natural garden instead of an artificial one. Also, many of the users suggested natural additions such as; flower smells, water use (artificial pool, aquarium, fountain), the sound of waves and birds, animal figures, sunlight and daylight, fresh air, landscape views, and

nature pictures. Several opinions centered on design choices. Some individuals proposed incorporating different color options for walls and seating elements. A few respondents also highlighted natural ventilation. Additionally, users recommended the inclusion of vending machines for access to take-out coffee or snacks, as well as the introduction of soft background music to promote relaxation. One suggestion involved the creation of small libraries to enhance relaxation further. While some participants favored specific flower types such as roses and ivy, another user proposed the use of seasonal flowers. When all the results are analyzed in the scope of biophilic design technologies, it has been seen that the suggestions such as integration of natural elements, color usage and natural ventilation are some of the primary landmarks of biophilic design.

As depicted in Figure 18, the majority of participants (50 people) expressed a preference for a natural inner garden. Only four individuals opted for artificial gardens. Several reasons were provided by those who favored a natural garden, including its perceived ability to offer relaxation and comfort, provide oxygen, allow for the enjoyment of natural flower scents, promote better health, facilitate easier breathing, and offer a genuine connection to nature rather than it being merely decorative.

According to Figure 19, almost all of the users prefer hospitals with inner gardens. 51 Participants (98,1%) chose the option to have inner gardens while one person chose the opposite. The other three people have skipped this question. This shows that even though they find the effects of the current artificial inner garden design of the hospital, they would rather have a natural garden.

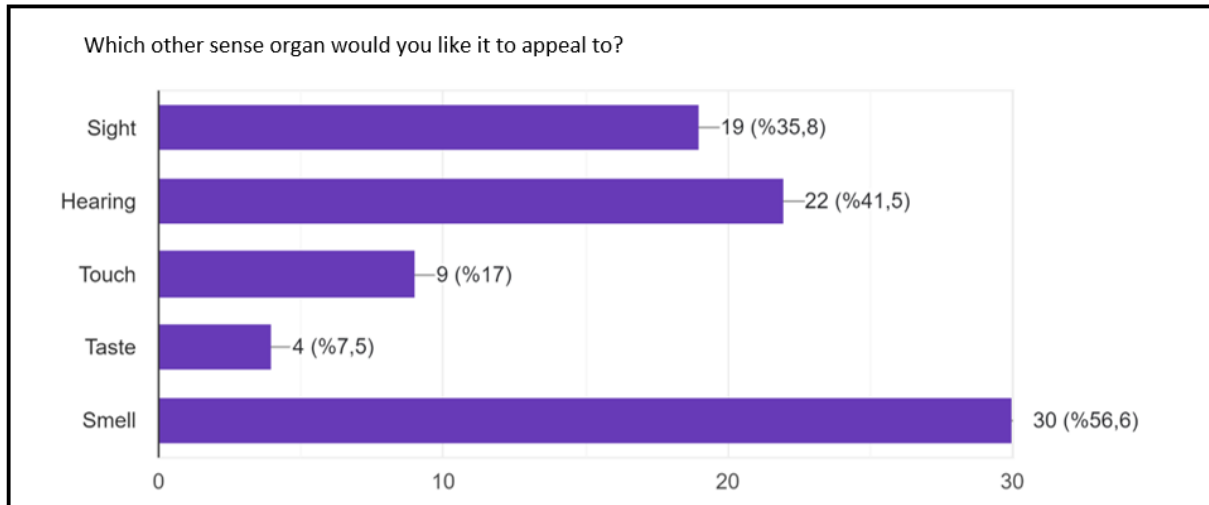

Figure 18. Preference on the Type (Google Forms, 2024)

Figure 19. Preference on the Inclusion (Google Forms, 2024)

Finally, the last question of the survey is about the different sense organs the inner garden can satisfy and how these additions can improve the effects on people and the environment. Figure 20 shows the results of other senses (sight, hearing, touch, taste, and smell) the inner garden can affect, which will ultimately improve the overall experience of patients and the effectiveness of the artificial setting. Out of the 53 respondents to this question, their choices were mostly evenly distributed. Participants were permitted to select multiple answers, with the majority opting for smell, hearing, and sight. Specifically, 30 individuals chose smell as their preference, indicating its prominence among the respondents. Based on their responses, the "smell" category primarily encompasses scents from flowers, plants, and fruits, as chosen by 22 participants. "Hearing," selected by 22 people, pertains to nature sounds such as wind, rain, water, waves, and animal sounds. "Sight," the third most popular choice with 19 participants, includes natural views through paintings, photos, or openings on walls displaying landscapes, as well as interior additions of plants and flowers. Additionally, nine participants chose "touch," while four participants selected "taste." Touch can

refer to a design that includes a more physical connection with natural elements. Finally, taste refers to some fruits that can be included that people can eat while waiting or vending machines that could provide people with their needs.

Figure 20. Preference On The Other Sense Organs Users Would Like It To Appeal (Google Forms, 2024)

4. Survey Reliability Analysis

Reliability analysis allows users to investigate the qualities of measurement scales and the components that make them up. The Reliability Analysis process determines the reliability of several widely used scales and offers details on the connections between the scale's components. Interclass correlation coefficients can be used to compute interrater reliability estimates. ("Güvenirlik Analizi", 2023)

The value of r between two test administrations is called the reliability coefficient. A correlation of at least $p < 0.05$ indicates the reliability of the test (Karras, 1997). According to Bobbitt (2020) dependent on the value of r , the degree of the link between two variables shows that if $r < 0.25$, variables has no relation. If it is $0.25 < r < 0.5$, they have weak connection. If $0.5 < r < 0.75$, they have Moderate relation. Finally, if $r > 0.75$, they have strong connection. In this study, the reliability coefficient will be determined between survey questions that are connected.

Table 2. Correlation Between Related Questions

			Correlation
1	Figure 13. How much does the indoor garden affect your stress level?	Figure 15. Do you think the indoor gardens enhance your healing process?	0,54
2	Figure 12. Does the green color affect your mood?	Figure 14. How does the indoor garden in this hospital make you feel?	0,57
3	Figure 16. Do indoor gardens improve your physical improvement?	Figure 17. Do indoor gardens improve your psychological improvement?	0,51
4	Figure 18. Do you prefer a natural or an artificial indoor garden?	Figure 19. Do you prefer a hospital with or without an indoor garden?	0,48

According to table 2, it has been observed that the correlation values between the questions are within the range of moderate relation ($0.5 < r < 0.75$) except the final correlation analysis ($0.25 < r < 0.5$) between the figure 15 and 16. This one shows weak connection. However, it is still very close to moderate level. These results show that the related questions answers are cohere with each other.

CONCLUSION:

One of the most crucial things that healthcare designers should take into account is the presence of stress-free zones, as stress can be a very dangerous emotion that can have an impact on people's health. Patients and guests in hospitals can gain from the design of spaces that lessen stress in one of the most stressful indoor environments. Numerous studies demonstrate the beneficial and relaxing effects of the color green and the addition of natural elements to interior spaces. Hospital inner gardens and biophilic design features can aid in people's relaxation and stress reduction as they wait for their appointments or results. This article investigates the effects of inner gardens on patients and visitors, in healthcare settings. After a literature review of similar studies, the paper demonstrates a survey that was done with patients of Medicana International İzmir Hospital located in İzmir, Turkey.

The survey findings align with the literature review segment of the study, which explores previous research on the utilization of natural elements and the integration of biophilic design in healthcare settings. Collectively, the study underscores that users express a preference for hospitals equipped with inner gardens, primarily attributing to their calming, relaxing, and stress-reducing effects. Most of the participants would rather have a natural inner garden that provides air, smells, sounds, and light. However, the results show that even though the Medicana International Hospital's garden is artificial, it still positively affects the users compared to a hospital without an inner garden. Participants of the survey believe that the inner garden improves the effects on their mood and healing process. Even though they believe it affects the psychological conditions more than the physiological ones, they still think it affects the overall conditions positively.

To sum up the statistical results; the general information on participants shows that out of 55 people, 63% were women. 26 individuals were between the ages of 23 and 33, and 16 were between the ages of 34 and 44, according to the age distributions. One person was over 67, three were between 45–55, another three were 22 and under, and five were between 56–66. Seventy-one percent of the population had a bachelor's degree. One user held a Ph.D. degree, and the other seven had master's degrees. Two individuals had completed primary school, and five of the users had completed high school. During their stay or visit to the hospital, 74,5% of them generally visit the hospital's inner garden. Nevertheless, it's essential to acknowledge that a significant portion of the responses originated from participants who were already situated in the garden area. Another question was about how much time they spent in the inner garden. The responses in this section reveal closely distributed answers, with 46.2% of participants selecting less than 15 minutes, 25% choosing 15 minutes, and 28.8% spending more than 15 minutes. The next part explored its effects. 94,5% believe that the color green affects their mood. The impact of the inner garden on stress levels is covered in the next one. Regarding their impact on stress, the majority have selected values ranging from 3 (medium) to 5 (highest). 18 participants selected level 4. Level 3 was the second most popular with 15 people. Eleven then selected level 5. Two people selected level 1, and eight selected level 2. The findings indicate that the majority of individuals think their stress levels are impacted by the inner gardens. In terms of emotional response, the majority of participants, accounting for 68.6%, reported feeling relaxed, while 19.6% expressed feelings of happiness. The next section of the

study looks into whether green usage and an inner garden in a hospital might improve the healing process of patients. According to the survey results, 18 persons (34%) believe it has a significant impact on them. Twelve of the individuals (22.6%) appear to believe it has a moderate level of influence. Five of the participants do not believe they can influence the patient's healing process. The next section investigates the effects of the inner garden on the physical and psychological well-being of its visitors. The percentages show that, while most users believe it helps with both, the majority of participants believe it has a higher influence on psychological health. In terms of preferences, 92.6% of participants preferred natural inner gardens and 98.1% said they would rather have a hospital with an inner garden. For the final question, participants were tasked with selecting additional senses that could enhance the garden's effects. The responses indicate that 56.6% chose smell, 41.5% selected hearing, and 35.8% chose sight.

In the healing part of the survey, when asked about the impact of indoor gardens on their healing process, participants aged 23-33 rated it an average of 3.54 out of 5. Participants between the ages of 34-44 picked an average of 3,1. Participants aged 56-66 gave the highest rating of 5, while those aged 22 and below had the lowest average of 2. These findings suggest that while individuals aged 23-44 perceive indoor gardens as moderately beneficial to health; those aged 45-66 are more inclined to believe in their healing properties.

In the stress section of the survey, participants aged 22-33 and 34-44 reported similar average ratings of 3.5 and 3.6, respectively. However, participants aged 55-66 had the highest average rating of 4.6, while those aged 45-55 averaged a score of 3. The youngest age group, 22 and below, had the lowest average rating of 2.3. These results indicate that age groups 22-33, 34-44, and 45-55 share comparable responses.

In the mood section of the survey, participants aged 22-33 expressed the highest average satisfaction level with the indoor garden, scoring 4.1 out of 5. Meanwhile, participants aged 34-44 and 45-55 rated their satisfaction slightly lower, with averages of 3.7 and 3.5, respectively. Notably, both the 56-66 age group and the 22 and below age group reported the same and highest average satisfaction score of 5.

This study demonstrates that the data appear to have a positive conclusion, showing the numerous advantages of green use and biophilic design in healthcare settings. Its tranquil, peaceful, and stress-relieving qualities promote the usage of inner gardens in medical settings. Additionally, it includes participant recommendations for enhancing the study area's positive effects, which are beneficial aspects to take into account for any inner garden design intended for a healthcare facility. Based on their responses, although the hospital's inner garden is artificial and lacks natural elements, enhancing its positive effects remains feasible. By incorporating more natural elements such as flower scents, animal and nature sounds, water features, and simulated wind effects through ventilation systems, the garden can be made to feel more natural and thus enhance its positive effects. Additionally, amenities like vending machines and classical music can encourage individuals to spend more time in the inner garden, thereby increasing its utilization and effectiveness.

Future Studies

To gather diverse perspectives on the utilization of inner gardens and their impact on users within healthcare environments, it would be advantageous to administer the survey across multiple hospitals situated in various cities throughout Turkey. Previous studies have shown that several other Medicana hospitals have embraced biophilic design principles and incorporated inner gardens into their facilities. For instance, while Medicana Hospital in İzmir boasts the largest inner garden, Medicana Bursa Hospital also features one within its first-floor gallery space. Moreover, Medicana

Ataköy Hospital, situated in Istanbul, presents an opportunity to investigate the effects of its natural façade design on the hospital's interior environment. Therefore, conducting future studies at Bursa and Ataköy Medicana hospitals could provide valuable insights into the relationship between inner gardens, biophilic design, and user experiences in healthcare settings.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interest: *The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: *The article complies with national and international research and publication ethics. Ethics Committee approval was obtained with the decision of Yaşar University Rectorate Graduate Education Institute Directorate dated 01.12.2023. Ethical principles were followed throughout the process.*

Financial Support: *No financial support is required for this study.*

Acknowledgements: *We would like to thank the upper management of Medicana International Izmir Hospital for their contributions.*

REFERENCES:

- Beuzelin, M. (2023, October 4). *The rise of Biophilic Design: Bringing nature indoors*. Home & Texture. <https://homeandtexture.com/biophilic-design-bringing-nature-indoors/#:~:text=3.-,Indoor%20Plants,plants%20play%20a%20multifaceted%20role.>
- Bobbitt, Z. (2020, January 22). *What is considered to be a "strong" correlation?* Statology. <https://www.statology.org/what-is-a-strong-correlation/>
- Browning, W.D., Ryan, C.O., Clancy, J.O. (2014). *14 Patterns of Biophilic Design*. New York: Terrapin Bright Green llc.
- Chang, K., & Chien, H. (2017). The influences of landscape features on visitation of hospital green spaces—A choice experiment approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(7), 724. <https://doi.org/10.3390/ijerph14070724>
- Cherry, K. (2023, November 20). *What does the color green mean?*. Verywell Mind. <https://www.verywellmind.com/color-psychology-green-2795817#:~:text=The%20color%20green%20can%20positively,the%20decor%20of%20medical%20facilities.>
- Dinu Roman Szabo, M., Dumitras, A., Mircea, D.-M., Doroftei, D., Sestras, P., Boscaiu, M., Brzuszek, R. F., & Sestras, A. F. (2023). Touch, feel, heal. the use of hospital green spaces and landscape as sensory-therapeutic gardens: A case study in a University Clinic. *Frontiers in Psychology*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1201030>
- Google forms: Sign-in. Google Forms. (n.d.). <https://docs.google.com/forms/u/0>

- Google Maps. (2024). [Medicana Izmir International Hospital Location]. Retrieved February 23, 2024, from <https://www.google.com/maps/place/Medicana+International+%C4%B0zmir+Hastanesi/@38.4295339,27.157102,15z/data=!4m6!3m5!1s0x14bbd9766655596f:0xdb83f4a24833ee29!8m2!3d38.4295339!4d27.157102!16s%2Fg%2F11fmbk4428?entry=ttu>
- Gu, J., Liu, H., & Lu, H. (2022). Can even a small amount of greenery be helpful in reducing stress? A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16), 9778. <https://doi.org/10.3390/ijerph19169778>
- Güvenilirlik Analizi. IBM. (2023, August 4). <https://www.ibm.com/docs/tr/spss-statistics/saas?topic=features-reliability-analysis>
- Hakkımızda. Medicana. (n.d.). <https://www.medicana.com.tr/kurumsal/hakkimizda>
- Han, K. T., & Ruan, L. W. (2019). Effects of indoor plants on self-reported perceptions: a systemic review. *Sustainability*, 11(16), 4506.
- Huntsman, D. D., & Bulaj, G. (2022). Healthy dwelling: Design of biophilic interior environments fostering self-care practices for people living with migraines, chronic pain, and depression. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2248. <https://doi.org/10.3390/ijerph19042248>
- Jung, D., Kim, D. I., & Kim, N. (2023). Bringing nature into hospital architecture: Machine learning-based EEG analysis of the biophilia effect in virtual reality. *Journal of Environmental Psychology*, 89, 102033. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.102033>
- Karras, D. J. (1997). Statistical methodology: II. reliability and validity assessment in study design, part A. *Academic Emergency Medicine*, 4(1), 64–71. <https://doi.org/10.1111/j.1553-2712.1997.tb03646.x>
- Lan, Y., & Liu, Q. (2023). The restorative and contingent value of biophilic indoor environments in healthcare settings. *Sustainability*, 15(15), 11676. <https://doi.org/10.3390/su151511676>
- Laursen, J., Danielsen, A., & Rosenberg, J. (2014). Effects of environmental design on patient outcome: A systematic review. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 7(4), 108–119. <https://doi.org/10.1177/193758671400700410>
- Liu, F., Yan, L., Meng, X., & Zhang, C. (2022). A review on indoor green plants employed to improve indoor environment. *Journal of Building Engineering*, 53, 104542.
- Medicana International Izmir Hastanesi. Medicana. (n.d.). <https://www.medicana.com.tr/international-izmir>
- Moya, T. A., van den Dobbelsteen, A., Ottele, M., & Bluysen, P. M. (2019). A review of green systems within the indoor environment. *Indoor and built environment*, 28(3), 298-309.
- Sadatsafavi, H., Walewski, J., & Taborn, M. (2015). Patient experience with hospital care - comparison of a sample of green hospitals and Non-Green Hospitals. *Journal of Green Building*, 10(1), 169–185. <https://doi.org/10.3992/jgb.10.1.169>

- Sadek, A., & Nofal, E. (2013). Effects of indoor environmental quality on occupant satisfaction in healing environments. In *Proceedings of Building Simulation Cairo 2013 Conference: Towards Sustainable & Green Life* (pp. 348-358). Building Simulation Cairo.
- Tekin, B. H., Corcoran, R., & Gutiérrez, R. U. (2023). A systematic review and conceptual framework of biophilic design parameters in clinical environments. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 16(1), 233-250.
- Ulrich, R. S. (2002, April). Health benefits of gardens in hospitals. In *Paper for conference, Plants for People International Exhibition Floriade* (Vol. 17, No. 5, p. 2010).
- Weerasuriya, R., Henderson-Wilson, C., & Townsend, M. (2019). A systematic review of access to green spaces in healthcare facilities. *Urban forestry & urban greening*, 40, 125-132.
- Wichrowski, M. J., Corcoran, J. R., Haas, F., Sweeney, G., & Mcgee, A. (2021). Effects of biophilic nature imagery on indexes of satisfaction in medically complex physical rehabilitation patients: An exploratory study. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 14(3), 288–304. <https://doi.org/10.1177/19375867211004241>
- Yin, J., Yuan, J., Arfaei, N., Catalano, P. J., Allen, J. G., & Spengler, J. D. (2020). Effects of biophilic indoor environment on stress and anxiety recovery: A between-subjects experiment in virtual reality. *Environment International*, 136, 105427. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105427>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study was to explore the use of inner gardens and biophilic design elements in healthcare settings. Hospitals are among the most stressful structures that should take into consideration stress-free areas in spaces such as waiting and resting zones. The article aims to review some literature and survey users in Medicana International İzmir Hospital regarding their experience with the use of the inner garden. The goal of the study is to learn what customers thought about inner gardens in terms of the effects on their mental and physical health conditions and compare the results with previous research from the literature review.

Research Questions:

Do inner gardens and biophilic design use in hospitals affect patients and visitors positively? Do inner gardens affect patients' and visitors' stress levels in healthcare settings? Do users prefer hospitals with inner gardens?

Literature Review:

The purpose of the literature review was to investigate similar research on the effects of natural design elements and inner gardens in healthcare settings to see if the results were compatible with the survey that was conducted for this article. Some experimental research and some previous literature reviews about the topic were explored and mainly the different effects on patients were reviewed. Review shows that a healthcare facility's green areas enable patients to engage with their surroundings and use them to meet their physical and mental needs. Additionally, they give people an alternative setting in which to concentrate on themselves and take a break (Weerasuriya et al, 2019). They are calming, aesthetically beautiful environments that reduce stress. Natural design elements in interiors affect people's behavior and emotions (Moya et al., 2019). People can be affected positively or negatively by a range of design elements, such as colors, natural elements, furnishings, and the use of materials (Sadek & Nofal, 2013).

Methodology:

A mixed-method approach is used with qualitative and quantitative approaches. Firstly, a review of online resources was investigated. Later, a survey was conducted with 55 patients and visitors at Medicana International Hospital located in İzmir, Turkey on December 28, 2023. The study area has an artificial inner garden that is located on the basement floor of the building. It is a wide space where guests can stroll, sit, and engage. Despite the building's south façade having large openings, the region inside the structure is unable to receive enough natural light and fresh air. Individuals who visit the inner garden for radiological appointments make up the majority of its users. The study investigates the impact of using an inner garden on participants' health and mood throughout the day. It also examines their general preferences and the reasons they use the area.

Results and Conclusions:

The survey's findings align with the literature review, which highlights studies on the application of natural elements and the integration of biophilic design in hospital environments. The study's overall findings indicate that patients favor hospitals with inner gardens because of their ability to reduce stress and promote calmness. The majority of participants would prefer to have an indoor natural garden that lets in light, fresh air, and natural sounds and scents. In contrast to a hospital without an interior garden, the results demonstrate that the Medicana International İzmir Hospital's artificial garden has a beneficial impact on the users even though it is designed with artificial design elements. According to study respondents' opinions, the inner garden has a positive impact on their healing process and attitude. They think it has a beneficial effect on the general health conditions. The majority of respondents said that a natural garden would have a greater impact than one created artificially. Many users also recommended adding natural elements, such as the scents of flowers, the use of water, the sounds of waves and birds, daylight and sunshine, clean air, landscape views, and images of nature. Some individuals recommended using different colors for the walls and seating components. Users also recommended playing background music to help people relax and using vending machines to get takeout. Furthermore, although some people recommended using particular flower varieties, like ivy and roses, another user recommended using seasonal flowers.

This study shows that the data seem to point toward a positive conclusion, highlighting the many benefits of eco-friendly design and biophilic architecture. The results of the survey and the literature review of similar articles are consistent with each other. The conclusion of the research shows that creating stress-reducing zones such as inner gardens in healthcare settings and using natural and green design elements should be more common because of their calming, serene, and stress-relieving effects on patients and visitors.

Deniz Yolu Toplu Taşımacılığının Entegrasyona Dayalı Olarak Geliştirilmesi: İstanbul - Bostancı Vapur İskelesi Saha Çalışması¹

Development of Sea Public Transportation Based On Integration: Istanbul – Bostancı Ferry Pier Field Study

Ceyhun İLSEVER² Kevser İsmet ÜSTÜNDAĞ³

öz

Kıyı kentlerine özgü olan deniz yolu toplu taşımacılığı birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Bu ulaşım türünün desteklenmesi amacıyla kentsel hareketlilik ile entegrasyonunu geliştirme ihtiyacı duyulmaktadır. Bu makalede; literatürdeki belli entegrasyon yaklaşımlarının temel ilkeleri ve modelleri incelenerek, Deniz Yolu Odaklı Toplu Ulaşım (DOT) stratejisi önerilmiş ve uygulanmıştır. DOT strateji modelinde toplu taşıma ve aktif hareketliliğin bir arada geliştirilmesi hedeflendiği için entegrasyon stratejilerinin yanı sıra yürünebilirlik çalışmaları da araştırılmıştır. Diğer yandan, mevcut entegrasyon yaklaşımları ve yürünebilirlik çalışmalarında deniz yolu ulaşımının konu edildiğine rastlanmamıştır. Dolayısıyla, önerilen DOT stratejisi literatürü zenginleştirme potansiyeli taşımaktadır. Literatürden faydalanarak, DOT'un saha seçim kriterleri ve analiz kriterleri belirlenmiştir. İstanbul ili Bostancı Mahallesi alan seçim kriterlerini karşıladığı için DOT strateji modelinin uygulama sahası olarak düşünülmüştür. Coğrafi avantajına rağmen İstanbul'da deniz yolu toplu taşımacılığının toplu ulaşım türü dağılımındaki payı %3 ile sınırlıdır. Bu sınırlılığın, Bostancı için de söz konusu olduğu gözlemlenmiştir. Saha çalışması kapsamında öncelikle semtin mevcut nüfus yoğunluğu, arazi kullanım kararları, toplu ulaşım altyapısı ve ulaşım hatları araştırılmıştır. Ardından, belirlenen analiz kriterleri doğrultusunda kullanıcı anketi yapılmıştır. Öne çıkan kriterler ile ilgili olarak sorunlar tespit edilmiş ve deniz yolu toplu taşımacılığına olan talebin artırılması için somut çözüm önerileri getirilmiştir. Deniz yolu toplu taşımacılığının farklı bağlamlarda incelenmesine yönelik olarak gelecekteki çalışmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deniz Yolu Ulaşımı, Entegrasyon, Toplu Ulaşım Odaklı Gelişme, Aktarma Merkezleri, Kentsel Kıyılar.

ABSTRACT

Maritime public transportation, which is specific to coastal cities, brings many advantages. In order to support this type of transportation, there is a need to develop its integration with urban mobility. In this article, by examining the basic principles and modeling of certain integration approaches in the literature, a Maritime-Focused Public Transportation (DOT) strategy has been proposed and implemented. Since the DOT strategy model aims to develop public transportation and active mobility together, walkability studies have also been investigated in addition to integration strategies. On the other hand, maritime transportation has not been mentioned in existing integration approaches and walkability studies. Therefore, the proposed DOT strategy has the potential to enrich the literature. By benefiting from the literature, DOT's field selection criteria and analysis criteria have been determined. Since Bostancı Neighborhood in Istanbul Province meets the field selection criteria, it has been considered as the application area of the DOT strategy model. Despite its geographical advantage, the share of maritime public transportation in the distribution of public transportation modal is limited to 3% in Istanbul. It has been observed that this

¹ Bu çalışma, "Kent İçi Deniz Yolu Toplu Taşımacılığının Geliştirilmesi İçin İskele Merkezli Entegrasyon Modeli Denemesi: İstanbul - Bostancı İskelesi Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Corresponding Author: (Dr.) Okan Üniversitesi Sanat Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ceyhunilsever@gmail.com, 0000-0003-0826-1873

³ (Doç. Dr.) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, kevs.ustundag@msgsu.edu.tr, 0000-0003-4470-5283.

limitation is also valid for Bostancı. Within the scope of the field study, firstly the current population density of the district, land use decisions, public transportation infrastructure and transportation lines were investigated. Then, a user survey was conducted in line with the determined analysis criteria. Problems were identified regarding the prominent criteria and concrete solution proposals were made to increase the demand for maritime public transportation. Suggestions were made for future studies to examine maritime public transportation in different contexts.

Keywords: Sea Public Transportation, Integration, Transit Oriented Development, Transfer Hubs, Urban Coasts.

GİRİŞ:

İnsan ve mal hareketliliği, yerleşimlerin gelişiminde önemli bir role sahiptir. Arazi kullanım kararlarını da etkileyen bu hareketlilik, kentlerin ulaşım ağının şekillenmesinde belirleyici bir öneme sahiptir. Su, toprağı verimli kıldığı gibi ilk yerleşimlerden bugüne kadar ulaşım amacıyla da değerlendirilmektedir. Bu durum, kıyı kentlerinin önemini arttıran başlıca sebepler arasındadır (Kılıçarslan, 2017). Günümüzde kentler, giderek artan nüfus yoğunluklarına ve çeşitlenmiş arazi kullanımlarına sahiptir. Kentlerin işlevleri, geleneksel olarak üretim odaklı alanlardan perakende ticarete, sağlık hizmetlerinden eğitime ve eğlence sektörüne kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Çeşitlilik, kentsel yaşamın dinamik ve karmaşık bir hal almasına yol açmıştır. Kentsel hareketlilik, günün her saatinde sürekli bir akış halindedir. Kent sakinlerinin sürekli olarak bir yerden bir yere gitme ihtiyacını yansıtır ve yoğun bir ulaşım talebini beraberinde getirir.

Yaya ve bisiklet trafiğı, çevresel olarak sürdürülebilir ve sağlıklı bir seçenek olup, kısa mesafeli yolculuklar için ideal bir ulaşım türü olarak değerlendirilmektedir (Multimodal Transfer Hubs, 2020). Toplu taşıma sistemleri, geniş kapsamlı bir hizmet sunarak büyük hacimli yolcu taşımacılığı için önemlidir ve metro, tramvay ve otobüs gibi çeşitli modlardan oluşabilir. Deniz yolu ulaşımı, özellikle trafik sıkışıklığı ve çevresel faktörler göz önünde bulundurulduğunda kıyı şeridinde bulunan kentler için önemli bir alternatif olabilir. Bu çeşitlilik, kentsel hareketliliğı desteklemek ve kent sakinlerinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için entegre bir ulaşım ağının oluşturulması ihtiyacını pekiştirmektedir.

Toplu ulaşımın geliştirilmesi için, entegrasyonunun güçlendirilmesi ve entegrasyon alanları olarak aktarma merkezlerinin iyileştirilmesinin hedeflendiğı çeşitli modeller bulunmaktadır. 1993 yılında Peter Calthorpe'nin önerdiği toplu ulaşım odaklı gelişim (TOG) modeli, özellikle metro istasyonları çevresinde erişilebilir ve aktivite çeşitliliğı sunan düzenlemeler önererek nüfusun bu alanlara kaymasını, toplu taşımaya olan talebin artmasını savunmaktadır. Birçok uzmanın katkıları alınarak, 2014 yılında Los Angeles Belediyesi tarafından geliştirilen ilk ve son mil yaklaşımı ise (İSM) yolculukların başlangıç ve bitiş noktalarını aktarma merkezlerinin tasarımıyla kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (First Last Mile Strategic Plan, 2014). Ekonomik olarak erişilebilirliğin, bilinçlendirme çalışmalarının, sosyal ve çevrenin korunması gibi önerilerin ileri sürüldüğü organik ulaşım yaklaşımı da bu kapsamdadır (Galychyn ve Üstündağ, 2017).

Bu çalışmada kıyı kentlerinde deniz yolu toplu taşımacılığının diğer ulaşım türleriyle entegrasyona dayalı olarak geliştirilmesi için Deniz Yolu Odaklı Toplu Ulaşım (DOT) strateji modeli önerilmektedir. DOT stratejisi ile, yaya ve bisiklet dâhil olmak üzere, bütün ulaşım türleri ile deniz yolu toplu taşımacılığı arasında idari, ekonomik ve mekânsal bütünleşmenin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle disiplinler arası bir çalışmayı gerektiren model, saha çalışmasıyla desteklenmektedir. Modele bağlı olarak alan seçim kriterleri ve analiz kriterleri oluşturulmuştur. Bu kriterler, literatürdeki entegrasyon stratejileri, yürünebilirlik çalışmaları ve kentsel kıyıların kendine özgü özelliklerinin incelenmesi sonucunda araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. İstanbul ili Kadıköy ilçesi Bostancı Mahallesi'ndeki vapur iskelesi çevresi aktarma merkezi, alan seçim kriterlerine uygun bulunmasına rağmen, burada deniz yolu ulaşımı ile sınırlı düzeyde hizmet verilmesi nedeniyle seçilmiştir. Bu alanda analiz kriterlerine bağlı olarak memnuniyet, etki ve önemin ölçüldüğü kullanıcı anketi gerçekleştirilmiştir. Beşli likert

yöntemiyle gerçekleştirilen anketin sayısal sonuçları, memnuniyet, etki ve önem açısından öne çıkan kriterleri ortaya koymuştur. Öne çıkan kriterler uygulamaya yönelik öneriler yapılmıştır.

1. Deniz Yolu Odaklı Toplu Ulaşımın Bileşenleri

Kentlerin hızlı büyümesine bağlı olarak kent merkezlerinin çevresinde banliyöler oluşması ve merkez ile banliyöler arasındaki ulaşım sorunu, 19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda devam eden bir süreçtir. Merkez ve çevre arasındaki yoğun ve zorunlu bağlantı, geleneksel ulaşım türlerinden yeni modlara geçişi sağlamış, demir yollarını ve özel otomobilleri beraberinde getirmiştir (Kılıçarslan, 2017).

Modern kentlerdeki öncelikli ulaşım çözümü olarak değerlendirilen özel otomobillere dayalı kentsel hareketlilik planlaması trafik sıkışıklığı, güvenlik sorunları, zaman kaybı, hava ve gürültü kirliliği, karbon salımına dayalı ekolojik sorunlar gibi sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal adaletsizliğin derinleşmesi, bedensel hareketliliğin azalmasına bağlı olarak halk sağlığı sorunlarının ortaya çıkması bu yönelimin diğer olumsuz sonuçları arasında gösterilmektedir.

Özel otomobillerin ortaya çıkardığı sorunların yanı sıra günümüzde kentlerin milyonlarla ifade edilen nüfuslara ulaşmış olması ve birbiriyle bağlantılı çok sayıda fonksiyona dayanan arazi kullanım çeşitliliğinin bulunması, toplu taşımının kentsel hareketlilikle bütünleşmesini gerekli kılmaktadır (Multimodal Transfer Hubs, 2020). Erişilebilirliği yüksek, çevre dostu, güvenli, konforlu, ekonomik ve sürdürülebilir bir hareketlilik ağı, kent içi ulaşımın temel hedefi olarak değerlendirilmektedir (Janic, 2006). Ulaşımında sürdürülebilirliğin sağlanması, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla tanımlanan ve bir dizi alt stratejinin bütününden oluşan sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri arasındadır (Pinfield, 1996). Sürdürülebilir ulaşım için yaya hareketliliğinin geliştirilmesi, bisiklet gibi mikro hareketlilik türlerinin teşvik edilmesi, toplu taşımının özendirilmesi ve bütün bu türler arasındaki entegrasyonun kapsamlı bir perspektif ile oluşturulması tartışılmaktadır (Sustainable Mobility For All, 2017). Birden fazla ulaşım türünün buluşma noktası olan, diğer bir tabirle ulaşımında entegrasyonun mekânsal izdüşümleri niteliğindeki aktarma merkezlerinin yalnızca geçiş alanları olarak görülmemesi, sosyal adalete ve kaynaşmaya katkı sunan erişilebilir, yaşanabilir, çok kültürlü ve aktivite çeşitliliği sunan mekânlar olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Aktarma merkezlerinin planlama ve tasarımı için bu perspektif, disiplinler arası bir çalışmayı gerektirmektedir (Multi Transfer Hubs, 2020).

Toplu ulaşım türlerinden birisi olan kent içi deniz yolu toplu taşımacılığına olan talebin artırılması için de disiplinler arası çalışmalara dayanarak geliştirilecek kapsamlı bir entegrasyon modeli oluşturmak bu araştırmanın başlıca önermesidir. İdari, ekonomik ve mekânsal çerçevedeki bu model, vapur iskelesi çevresindeki kıyı alanlarının yeniden düzenlenmesini, hat ağı planlamalarını, kamusal faydaya dayalı ekonomik tedbirleri kapsamaktadır (İlsever, 2024). Bu noktada, deniz yolu toplu taşımacılığının ayırt edici özellikleri üzerinde durulabilir. Diğer toplu ulaşım türlerinden farklı olarak deniz yolu ulaşımı, kentin su ile bağlantısını gerektirmektedir ve bağlantı noktaları kentin kıyılarıdır. Bir arayüz olarak kentsel kıyı alanları, su ve karanın karakteristik özelliklerini yansıtan bir doğal ve yapay çevre bütünüdür (Kılıç ve diğerleri, 2016). Coğrafi kısıtlılığa rağmen, kentsel kıyılarıdaki yüksek nüfus hareketliliği, aktivite çeşitliliği, sembolik değer gibi nitelikler deniz yolu ulaşımının önemini artırmaktadır.

TOG, İSM ve organik ulaşım yaklaşımlarıyla ilgili birçok akademik çalışma ve belli yerelerde uygulama örnekleri bulunmaktadır. Yürünebilirlik çalışmalarının popülerliğinin giderek arttığı ve özellikle son 20 yılda önceki dönemlere göre yaklaşık 10 kat daha fazla araştırıldığı tespit edilmiştir (Külekcı, 2022). Fakat bu yaklaşımların deniz yolu toplu taşımacılığı bağlamında incelendiğine rastlanmamıştır. Deniz yolu odaklı toplu taşımının bileşenleri bağlamında, ismi entegrasyon modelleri ve yürünebilirlik çalışmaları tartışılmıştır. Bu doğrultuda, DOT strateji modelinin kavramsal çerçevesi çizilmiş, alan seçim kriterleri ve analiz kriterleri belirlenmiştir.

1.1. Toplu Ulaşım Odaklı Gelişme Yaklaşımı

TOG, özel araç kullanımının önceliklendirilmesi ile toplu taşımanın teşvik edilmesi arasındaki çatışmanın sonucu olarak önerilen bir yaklaşımdır. Amerikalı mimar ve şehir plancısı Peter Calthorpe'un 1993 tarihli "The Next American Metropolis: Ecology, Community, and the American Dream" isimli eseriyle ortaya çıkmıştır (Calthorpe, 1993). Bu yaklaşımdaki başlıca hedef toplulukların ekolojisine uygun ve bölgesel büyümeyi amaçlayan şehir tasarımlarıdır (Carlton, 2007). Calthorpe (1993), yapılar yerine topluluğun tasarlanmasını önermiştir (Still, 2002). TOG ile, toplu ulaşım merkezleri çevresinde yoğun ve karma kullanımların bulunduğu, kamusal alanlara erişimi önceleyen alanlarda yürümek, bisiklet gibi hareketlilik biçimlerinin geliştirildiği aktarma merkezleri önerilmektedir. Özellikle büyük şehirlerin planlama stratejisi olarak geliştirilen anlayış, aynı zamanda istasyon çevresindeki alanların tasarımıyla da ilgilendiği için yürünebilirliği her ölçekte teşvik ettiği söylenebilir (Çörek Öztaş, 2014). Leon Krier'e göre yaya hareketliliğinin sosyal ve ekonomik kalkınma için en belirleyici olduğu noktalar toplu ulaşım merkezlerinin çevresidir. Toplu ulaşım noktasının çevresindeki 5 ve 10'ar dakikalık yürüme mesafelerinin (çeyrek ve yarım mil) planlanması ve tasarlanması TOG'un önceliğidir (Krier'den aktaran Audirac, 1994).

İlk çeyrek mil genişliğindeki alan (400 metre) ve ikinci çeyrek mil genişliğindeki alan (400-800 metre arası) farklı arazi kullanımlarının önerildiği kesitlerdir. Farklı çalışmalarda ulaşım türleri arasında entegrasyonun sağlanmasının önerildiği mesafe 400 metre yerine 450 metre olarak da kabul edilmektedir (Dragutescu, 2006; Vega ve diğerleri, 2022). Bu çalışmada da 450 metrelik mesafe dikkate alınmıştır.

Toplu Ulaşım Odaklı Gelişim Enstitüsü'nün (Transit Oriented Development Institute) çalışmalarında (URL-1) ve Başkent Metropolitan Ulaşım Birimi (Capital Metropolitan Transportation Authority) tarafından oluşturulan Toplu Ulaşım Odaklı Gelişim Rehberi'nde (Transit-Oriented Development Guide), TOG'un temel ilkeleri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır (Capital Metropolitan Transportation, 2019). Bu ilkelerden hareketle, kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının entegrasyonunu sağlamak için iskele çevresi aktarma merkezlerinin planlanmasına yönelik belli çıkarımlar yapılabilir. TOG'un özellikle metro istasyonları çevreleri için önerileri, DOT kapsamında vapur iskeleleri çevresinde değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, saha seçimi, seçili alanın sınırlarının belirlenmesi ve DOT analiz kriterlerinin oluşturulması aşamasında TOG ilkelerinden faydalanılarak aşağıdaki eğilimler belirlenmiştir:

- Vapur iskelesi merkez alınarak aktarma mekânı oluşturulmalıdır.
- İstasyon çevresindeki 5 dakika yürüme mesafesinde (450 metre) öncelikli işlevler çözülmelidir.
- Bu alan içindeki hareket yürümeye dayalı olduğu için mekânsal kararlar yaya hareketliliği geliştirmek esas alınmalıdır.
- Alan içindeki her noktaya yürüyerek erişim mümkün olmalıdır.
- Alışveriş, eğlence ve rekreatif alanlar bu kapsam içindedir.
- Merkezin çevresindeki 450 metrelik alanın sınırlarında bisiklet park yerleri, bisiklet kiralama noktaları, park et devam et cepleri, otoparklar bulunmalıdır.
- DOT kapsamında seçilecek alan, TOG'da olduğu gibi yüksek düzeyde bir nüfusu barındırmalıdır. Bu nüfus aktarma merkezi niteliğinden ötürü gezici nüfus olabileceği gibi konut bölgelerinde kalıcı nüfus da olabilir.

- Bütün ulaşım türleri arasında kesintisiz ve kolay erişim imkânı sağlanmalıdır.
- Diğer ulaşım türlerinin sefer saatlerinin gösterildiği, otopark doluluk oranlarının verildiği dijital tabelalar ve telefon uygulaması destekli akıllı otopark sistemleri sayesinde özel otomobillerden diğer ulaşım türlerine geçiş kolaylaştırılmalıdır.

TOG, kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının kentsel hareketlilikle entegrasyonunu geliştirmek amacıyla; alan seçimi, seçili alanın, tanımlanması, analiz kriterlerinin belirlenmesi, analizler doğrultusunda değerlendirme ve öneriler yapılması kapsamındaki bu çalışmanın bütünü etkileyen genel ve yaygın bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Entegrasyon ve erişilebilirlikten konfora, fiyatlardan algılanabilirliğe kadar bütün analiz kriterleri, disiplinler arası ve bütüncül bir çalışmayı teşvik eden TOG'un kapsama alanı içindedir.

1.2. İlk ve Son Mil Yaklaşımı

İlk ve Son Mil (İSM) Yaklaşımı, özellikle yolculuğun sürekliliğini vurgulaması ve aktarma merkezleri için yol kademelenmesi önermesi nedeniyle DOT analiz kriterleri için temel alınan ulaşım yaklaşımlarından bir diğeridir. Yolculukların başlangıç ve bitiş noktaları ile aktarma merkezleri arasındaki bağlantıya odaklanılmaktadır. Genellikle metro yolculukları ana ulaşım güzergahı olarak düşünülmektedir. Başlangıç noktasından metro istasyonuna varış ve metro istasyonundan son noktaya ulaşım bir dizi öneriyle geliştirilmektedir. Bu kapsamda, merkezler ile başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki mekansal bağlantı İSM'nin kapsama alanındadır (First Last Mile Strategic Plan, 2014).

Los Angeles Belediyesi'nin hazırladığı İlk Son Mil Strateji Planı (First Last Mile Strategic Plan) ve Eagle County için oluşturulan İlk Son Mil Strateji Çalışması (First/Last Mile Strategy Study) bu yaklaşım için seçilen öncü çalışmalar olarak dikkat çekmiştir (First Last Mile Strategic Plan, 2014; Eagle County First/Last Mile Strategy Study, 2019). Belirtilen kaynaklardan faydalanılarak DOT için çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür:

- İSM'de yolculuğun sürekliliği vurgulanmaktadır. Deniz yolu seferleri de öncesi ve sonrası olan bir yolculuğun parçasıdır. Bu doğrultuda, deniz yolu seferleri ile diğer toplu ulaşım türlerinin seferleri arasında uyumluluk, farklı ulaşım türlerinin iskele, durak ve istasyonları arasında yaya erişim kolaylığı, sürekliliği olan yolculuklar için önem arz etmektedir. Analiz kriterleri arasında yer alan, ulaşım türleri arasında bekleme süresi, deniz yolu toplu taşıtlarının güzergâh ve sefer sayıları, ulaşım türlerinin durakları arasındaki mesafenin incelenmesi gibi hususlarda İSM'nin sürekliliğe vurgu yapan modeli dikkate alınmıştır.
- İSM, yollar için ana arter ve toplayıcı yol şeklinde bir hiyerarşi önererek, yol kademelenmesinin prensiplerini açıklamaktadır. Bu prensipler doğrultusunda, DOT kapsamında seçilen alanlarda, ana arterler tespit edilerek bu yollarda yoğun aktivitelerin (alışveriş, eğlence vb.) önerilmesi ve bisiklet yollarının tasarlanması, toplayıcı yollarda ise aktif ve mikro hareketliliğin güçlendirilmesi esas alınmıştır. Ana arterlerin merkezi noktadan her yöne uzanması, yol kesişmelerinde ışıklandırma ve araç hızlarının denetlenmesi, işlevsel çeşitlilik içermesi, güçlü bir görünürlüğün olması gibi özellikleri vardır. Çalışma kapsamında analiz kriterleri belirlenirken ana arterlere yönelik olarak bu beklentiler dikkate alınmıştır. Şekiller, tablolar, çizimler, sütun genişliğini aşmayacak şekilde olmalı, küçük ebatlı olarak verildiğinde içerik ayrıntısı anlamını yitirecekse, iki sütunlu sayfa ancak bu durumda tek sütunlu hale getirilmelidir.

1.3. Organik Ulaşım Yaklaşımı

Üstündağ'ın (2012) Kentsel Planlama Ansiklopedisi'nde yaptığı açıklamaya göre, organik ulaşım, toplu taşımanın ve aktif hareketliliğin birlikte gelişmesi üzerinde durmaktadır. Öncelikli hedef, özel araç kullanımının azaltılmasıdır. Özel araçlara dayalı ulaşımın yarattığı sorunlar arasında ana yollarda trafik

yoğunluğunun artması, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi, çevre kirliliğinin ve iklim değişikliğinin artması yer alır. Organik ulaşımın başarılı olabilmesi için, toplu taşıma planlamasının bütüncül bir perspektif ve disiplinler arası bir çalışma ile yapılması gereklidir. Yaya, bisiklet, toplu taşıma ve özel araçlar gibi ulaşım modlarının uyumlu bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Özellikle aktarma merkezlerinde, toplu taşıma ile aktif hareketlilik arasındaki bağlantının güçlendirilmesi önemlidir. Erişilebilirlik ve entegrasyon, çeşitli yönleriyle ele alınmalıdır. Fiziksel erişim imkanlarının artırılması, mekânsal erişimin teşvik edilmesi, optimum hat ağı düzenlemeleri ile zamansal entegrasyonun sağlanması ve toplumsal bilinçlendirmenin sağlanması bu sürecin önemli adımlarıdır (Üstündağ, 2012). Ulaşımında entegrasyon ve süreklilik, araç yollarının yayalaştırılması, aktarma merkezlerinde aktif ve mikro hareketliliğin teşvik edilmesi ve toplu taşıt duraklarında hafif araçlar için park yerlerinin ayrılması gibi tedbirler ile geliştirilmelidir (Galychyn ve Üstündağ, 2017).

Organik ulaşım, toplu taşıma ve aktif hareketliliğin bir arada geliştiği bir kentsel hareketlilik planlaması için altı temel politika önermektedir. Bunlar; fiziksel düzenlemeler, mekânsal düzenlemeler, kurumsal düzenlemeler, zamansal düzenlemeler, eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları ve işletme-yönetim politikalarıdır (Üstündağ, 2012). DOT analiz kriterleri oluşturulurken, organik ulaşımında çizilen çerçeve dikkate alınmıştır. Kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının entegrasyona dayalı olarak geliştirilmesinde, yalnızca diğer toplu ulaşım türlerinin değil aktif hareketliliğin de bu bütünleşmeye dâhil edilmesi düşünülmektedir. Yaya hareketliliğinin konu ve analiz edildiği kriterler bu yaklaşımın sonucudur. Yürünebilirlik ile ilgili çalışmalarda ulaşım ağları, erişilebilirlik, arazi kullanım kararları, konfor, güvenlik, emniyet, eğlence, imaj, algılanabilirlik gibi konular altında fiziksel ve algılanan mekânın değerlendirildiğini göstermektedir (Külekçi 2022). Bunların yürünebilirlik çalışmalarında analiz kriterleri olarak alınması, kapsamlı aktarma merkezlerinden beklenenler ile yürünebilirlik beklentileri arasındaki paralelliği göstermektedir. Bu konu başlıklarına bağlı olarak oluşturulan analiz kriterleri, DOT modeli için de geçerli bulunarak analiz başlıkları ve kriterleri belirlenirken dikkat alınmıştır. Ayrıca, işletme politikaları “fiyatlandırma” başlığı altındaki kriterlerin oluşturulmasında, eğitim ve bilinçlendirme vurgusu ise, bilgilendirmeye yönelik analizlerin kapsama alınmasına etki etmiştir.

1.4. Aktarma Merkezi Olarak Kentsel Kıyılar

Bu çalışma kapsamında deniz yolu ulaşımının da parçası olduğu transfer noktaları incelendiği için, ele alınan aktarma mekânları doğal olarak kentsel kıyılardır. Kentsel kıyılarda vapur iskelesi çevresinde oluşan aktarma mekânları söz konusu olduğunda, fiziksel, işlevsel ve sembolik anlamların yanı sıra su ve karanın kendine has özellikleri de hesaba dâhil edilmektedir. Bu mekânlarda eğlence, sosyalleşmek, dinlenmek, sportif etkinliklere katılmak gibi aktivitelerin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca, su ile bağlantılı kentler için kıyılar en güçlü eşiklerdir. Kenti deneyimleyenlerin, o kent için yaptıkları en güçlü algısal ve sembolik tespitlerin dayanağı olan alanları kentsel kıyılardır. Kent kıyılarının güçlü eşik karakteri, bu alanlardaki planlama ve tasarım kararlarında belirleyicidir. Bruttomesso (2001) kentsel kıyılarda yapılan düzenlemelerin önemini kentte yeni bir karakterin tanımlanması, kıyının rolünün ve sembolik değerinin bütün kent için bağlayıcı olması, bu kıyılardaki tarihsel ve kültürel dokunun yaşatılması ile algısal ve sembolik değerlerin güçlendirilmesi esaslarına dayandırmıştır. Schubert ise, kentsel kıyıları, endüstrileşme sonrası dönemde yeni deneyimlerin sahne aldığı, yeni yaklaşımların geliştirildiği mekânlar olarak tanımlamaktadır (Schubert, 2012). Kentsel kıyıların sembolik önemi dikkate alındığında, Sydney Opera Binası ve Bilbao Guggenheim Müzesi gibi modern mimaride öne çıkan eserlerin kentsel kıyılarda konumlanması tutarlı gözükmemektedir. Serengül Seçmen’in hazırladığı 2019 tarihli “Kentsel Kıyı Alanlarının Mekânsal Özelliklerine Yönelik Bir Model Önerisi: İstanbul Örneği” başlıklı doktora tez çalışmasında, kentsel kıyılar “su ile ilişkili çevre”, “süreklilik ve bağlantılı olma”, “imgelenebilirlik”, “uyumlu işlevsellik”, “esneklik ve değişkenlik” başlıkları altında incelenmiştir. Deniz yolu ulaşımı, kentsel kıyının deniz ve karada devamlılığı ve bu doğrultuda erişim olanakları, kıyı imgelemine okunaklılığı, aktivite çeşitliliği ve bu aktivitelerin birbiriyle uyumluluğu gibi sorunlar ile

kalıcı ve geçici aktivitelere bağlı olarak kentsel kıyıların esneklik düzeyi bu araştırma kapsamında incelenmiştir. Belirtilen özelliklerin kentsel kıyı alanlarına olan talebe etkisi göz önünde bulundurularak, kullanıcıların mekân algılama biçimlerinin analizi DOT kriterleri arasına alınmıştır.

Kentsel kıyılar günümüzde, aktarma merkezlerinin ulaşım türleri arasında geçiş özelliği taşımalarının yanı sıra çok işlevli yaşam alanları olarak tasarlanan aktarma mekânları niteliğindedirler (Carr ve diğerleri, 1992). Özellikle karşılıklı kıyı olan İstanbul, Lizbon, Hong Kong gibi kentlerde kıyı ile iç mekânlar arasında bağlantı, deniz taşıtları ile toplu ulaşım türleri arasındaki bağlantı yoluyla sağlanmakla beraber, kentsel kıyıların sunduğu aktivite çeşitliliği ve sembolik değere bağlı olarak bu alanlarda oluşturulacak entegrasyonun karakterini belirlemektedir. Bu nedenle, kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının kentsel hareketlilikle entegrasyonu için analiz kriterleri oluşturulurken “arazi kullanım kararları” ve “algılanabilirlik” başlıkları oluşturulmuştur. “Vapur iskelesi çevresindeki eğlence mekânlarının sayısı ve çeşitliliği”, “vapur iskelesi yakın çevresindeki açık ve yeşil alanların miktarı” ve “vapur iskelesi çevresinde alışveriş ihtiyaçlarının karşılanabilmesi”ne dair analizler “arazi kullanım kararları” başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır. Kentsel kıyıların algısal ve sembolik değeri dikkat alınarak karşılaştırılan “algılanabilirlik” başlığı altında, “vapur iskelesi yakın çevresinin yaşanabilir ve hareketli olması”, bu alanların aidiyet hissini ne ölçüde verdiği, iskele çevresindeki görsel öğelerin kentsel bellekteki yeri ve kıyıdaki aktarma merkezlerindeki odak noktalarının analiz kriterlerine dahil edilerek incelemeye alınmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada nicel yöntemler arasındaki saha araştırması ve kullanıcı anketi bölümü yorumlanmaktadır. Kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının entegrasyona dayalı olarak geliştirilmesi için literatüre dayanarak kavramsal çerçeve çizildikten sonra, ileriki bölümlerde görüleceği üzere saha seçimi ve saha analizi için kriterler oluşturulmuştur. Saha seçimi için oluşturulan kriterler saha araştırmasında dikkate alınmıştır. Araştırmanın bu aşamasında, örnek alanın konumu, demografisi, tarihi ve mevcut toplu ulaşım altyapısı yazılı kaynaklar, haritalar ve saha incelemesine dayanılarak tespit edilmektedir.

Anketin amacı, literatüre dayanarak oluşturulan analiz kriterlerinin deniz yolu ulaşımının kullanıcılar üzerindeki memnuniyet, etki ve önemini incelemektir. “Entegrasyon ve erişilebilirlik”, “fiyatlandırma”, “arazi kullanımı”, “konfor”, emniyet”, “bilgilendirme” ve “algılanabilirlik” başlığı altında belirlenen 27 kriter belirlenmiştir. Birinci aşamada kullanıcılara, belirlenen analiz kriterleri doğrultusunda seçilen sahadaki memnuniyetleri sorulmaktadır. “Bostancı’da hafta içi deniz yolu seferlerinin sayısından memnunum”, “Bostancı vapur iskelesi yakın çevresindeki görsel öğeler (manzara, yapılar vb.) hafızada yer edinmektedir” gibi önermeler anketin bu bölümünde yer almaktadır. Deneklerden beşli likert yöntemine uygun olarak, “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden birini işaretlemesi istenilmiştir.

İkinci aşamada ise, ilgili analiz kriterinin deniz yolu toplu taşımacılığına olan talebe etkisi sorulmaktadır. Anket beşli likert yöntemine göre yapılmıştır. Birinci aşama sorularının cevabı, “kesinlikle memnun değilim”, “memnun değilim”, “kararsızım”, “memnunum”, “kesinlikle memnunum” şeklindedir. İkinci aşamadaki soruların yanıtları ise “kesinlikle etkilemez”, “etkilemez”, “kararsızım”, “etkiler” ve “kesinlikle etkiler” şıklarından oluşmaktadır.

İkinci aşamada kriterlerin deniz yolu toplu taşımacılığı kullanımına etkisini ölçmek için beşli likert yöntemine uygun şekilde, “kesinlikle etkilemez”, “etkilemez”, “kararsızım”, “etkiler”, “kesinlikle etkiler” seçeneklerinden birinin seçilmesi istenmiştir. Anketin her iki aşamasında yanıtlar olumsuzdan olumluya doğru 1,2,3,4 ve 5 sayıları ile numaralandırılmaktadır. Alınan sonuçların aritmetik ortalaması ilgili analiz kriteri ile ilgili ortalama memnuniyet ve etki değerini göstermektedir. Ankette en gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek adına cevaplar arasındaki makasın daraltılması için memnuniyet kriterlerini

cevaplarken kullanılan seçeneklerden “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve etki kriterlerini cevaplarken kullanılan seçeneklerden “etkilemez”, “kararsızım”, “etkiler” seçenekleri anket puanlarına istinaden ikiye bölünmüştür.

27 adet kriter arasında benzer niteliktekiler arasında gruplandırma yapılarak, toplamda 18 farklı nitelikte sorular sorulmaktadır. Niteliksel gruplandırma; “1.6 Vapur iskelesi ile metro istasyonu arasındaki mesafe”, “1.7 Vapur iskelesi ile Marmaray istasyonu arasındaki mesafe”, “1.8 Vapur iskelesi ile otobüs-minibüs durakları arasındaki mesafe” ve “1.9 Vapur iskelesi ile otoparklar arasındaki mesafe” kriterleri arasında, “2.1 Deniz yolu toplu taşıma ücretlerinin uygunluğu” ve “2.2 Aktarma yapıldığında deniz yolu toplu taşımada yapılan indirimin uygunluğu” kriterleri arasında, “4.1 Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu” ve “4.3 Vapur iskelesi yakın çevresindeki yaya yollarının konforu (genişlik, yükseklik, zemin kalitesi vb.)” kriterleri arasında, “6.1 Deniz yolu toplu taşımacılığı için yapılan tanıtım ve bilgilendirme düzeyi” ve “6.2 Vapur iskelelerine yön vermede kullanılan görsel ve işitsel yönlendirmelerin düzeyi” kriterleri arasında, “7.1 Vapur iskelesi yakın çevresinin yaşanabilir ve hareketli olması”, “7.2 Vapur iskelesi yakın çevresinin aidiyet hissi vermesi”, “7.3 Vapur iskelesi yakın çevresindeki görsel öğelerin (manzara, yapılar vb.) hafızada yer edinmesi” ve “7.4 Vapur iskelesi yakın çevresinde odak noktaları bulunması (tarihi, kültürel vb.)” kriterleri arasındadır. 18 farklı nitelikteki soruların 5 katı büyüklüğünde bir örneklem grubuyla anket gerçekleştirilerek, anket 91 katılımcı ile tamamlanmıştır.

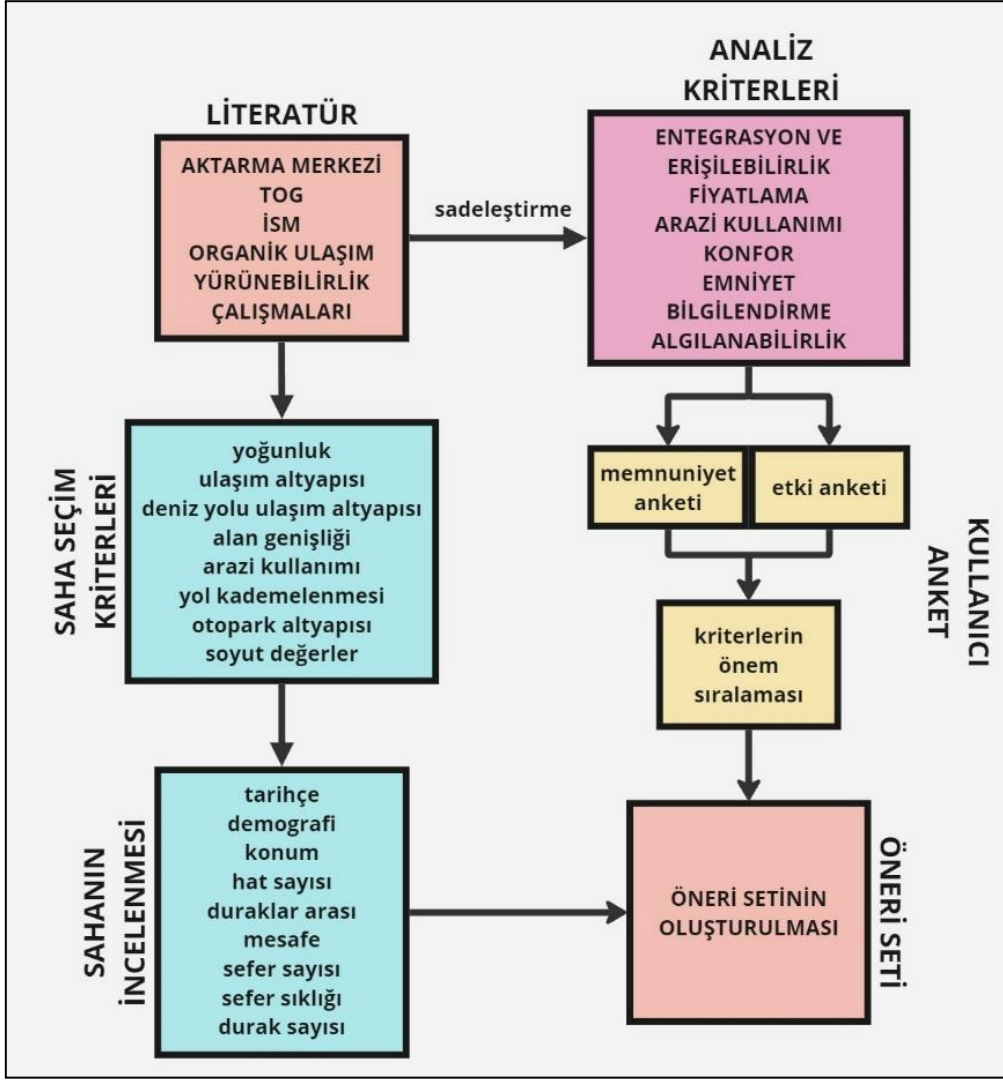
Seçilen çalışma sahasıyla ilgili olarak analiz kriterlerinin ortalama memnuniyet ve etki değerlerinin belirlenmesinin ardından, memnuniyeti en düşük (ters orantı), etkisi en yüksek (doğru orantı) kriterler seçilmektedir. Bu şekilde; analiz kriterlerinin önem dereceleri ortaya çıkmakta, müdahale önceliğine yönelik bir eğilim belirlenmektedir. Önem derecelendirilmesi şu şekilde formüle edilmiştir:

$$\text{ÖNEM DERECE} = \text{ETKİ DÜZEYİ} / \text{MEMNUNİYET DÜZEYİ}$$

Denklem 1. DOT analiz kriterleri önem derecelerinin belirlenmesi (İlseven, 2024).

1 - 15 Kasım 2023 tarihlerinde yapılan anket; Bostancı’da hizmet veren vapur ve iskelelerdeki yolcular ile iskele çevresindeki kafelerde vakit geçiren potansiyel kullanıcıların mail adreslerine Google form anket dokümanı bağlantısının paylaşılması ile gerçekleştirilmiştir. Anketin birinci sorusu Bostancı vapur iskelesi çevresinde bulunma sıklığına dairdir ve bu soruya “bir aydan az” cevabını veren katılımcılar için anket sonlanmaktadır. Kısacası, seçili alan hakkında bilgi sahibi olan kişilerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

DOT strateji modeli; seçili alanda analizler yapılmasını ve analiz sonuçlarına bağlı olarak öneriler getirilmesini kapsamaktadır. Bu nedenle, hesaplama göre oluşan önem sırası öneri seti oluşturulurken dikkate alınmıştır. Saha incelemesi ise, yol kademelenmesi gibi veriler sağladığı için öneri seti aşamasına dahil olmaktadır. Çalışmanın akış şeması Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Çalışmanın iş akış şeması İlsever ve Üstündağ tarafından hazırlanmıştır.

2.1. Alan Seçim Kriterlerinin Belirlenmesi

TOG ilkeleri deniz yolu odaklı toplu ulaşım açısından incelendiğinde, öncelikle saha seçimine ilişkin belli ölçütler belirlenmiştir. Seçilecek sahada vapur iskelesi ve güçlü bir deniz yolu ulaşım altyapısının yanı sıra, farklı ulaşım türlerinin bulunması gerekmektedir. Yoğun nüfus TOG için kritik bir öneme sahiptir (Litman, 2019). İdeal bir transit odaklı mahallenin, yeterli transit trafiği oluşturmak ve marketler, okullar ve tıp merkezleri gibi hizmetlerle eksiksiz bir topluluk oluşturmak için aktarma merkezinden yarım mil mesafede bulunan 5.000 ila 15.000 sakine sahip olması beklenmektedir. Seçili alanın merkezi bir vapur iskelesi olmalıdır. Bu merkezden 450 metre (5 dakika) yürüme mesafesinde bütün ulaşım türlerinin durakları, rekreasyon alanları ve fonksiyonel çeşitlilik çözülmelidir (Litman, 2019; Dragutescu, 2006).

İSM yaklaşımında ise, TOG'da olduğu gibi entegrasyon alanının merkezinde bir durak olmasının yanı sıra, yol kademelenmesi üzerinde durulmuştur. Vapur iskelesi çevresi aksların ana arter, toplayıcı yol ve yayalaştırılmış yol olarak kademelenmesi, her bir yol türünün belli özelliklerle tanımlanması söz konusudur. Seçilen alanda kapalı ve açık otoparklar için yeterli alanlar bulunmalıdır (First and Last Mile Strategic Plan, 2014).

DOT, kıyı alanlarının merkeze alınmasını zorunluğu kıldığı için, seçili alandaki deneyimin nasıl algılandığı önem taşımaktadır. Seçmen'in doktora tezinde ulaştığı bulgulara dayanarak alanın sembolik ve algısal

değerinin vapur iskelesi çevrelerinin daha sık deneyimlenmesini, böylece deniz yolu ulaşımına olan talebin artmasını sağladığından söz edilebilir (Seçmen, 2019).

Bu ölçütler doğrultusunda, DOT için alan seçimi yaparken dikkat edilmesi gereken ölçütler Tablo 1’de gösterilmektedir:

DENİZ YOLU ODAKLI TOPLU ULAŞIM ALAN SEÇİM KRİTERLERİ		
YOĞUNLUK	Yoğun Nüfus Beklentisi	Seçili alan ve etki çevresinde 5.000 - 15.000 kişilik nüfus
ULAŞIM ALTYAPISI	Ulaşım Türlerinde Çeşitlilik	Farklı toplu ulaşım türlerinin buluşma noktası olması
DENİZ YOLU ULAŞIM ALTYAPISI	Hızlı Değişimi Destekleyecek Altyapı	Hizmet kapasitesinin kolayca artırılacağı vapur, motor, deniz otobüsü, deniz taksi araçlarının ve iskelelerinin mevcudiyeti
ALAN GENİŞLİĞİ	Merkezden 450 Metrelik Yürüme Mesafesi	Seçilen vapur iskelesi çevresinden 450 metre yürüme yolu mesafesinde planlama ve tasarım alanı
ARAZİ KULLANIMI	Yaşanabilir Çevre İçin Fonksiyonel Çeşitlilik	Rekreasyon, eğlence, alışveriş ve ticari alanların çeşitliliği
YOL KADEMELENMESİ	Farklı Nitelikte Akslar	Ana arter, toplayıcı yol ve yayalaştırılmış yollar arasında kesintisiz bağlantı
OTOPARK ALTYAPISI	Toplu ulaşım ve özel otomobiller arasında süreklilik	Açık veya kapalı otoparklar için yeterli alanın bulunması
SOYUT DEĞERLER	Sembolik ve Algısal Değer	Deniz manzarasının halka açık olması, tarihi yapıların öne çıkarılması

Tablo 1. Deniz yolu odaklı toplu ulaşım modelinin alan seçim kriterleri (İlsever ve Üstündağ tarafından hazırlanmıştır).

2.2. Analiz Kriterleri

Kapsamlı entegrasyon yaklaşımları önerilen çalışmalarda deniz yolu toplu taşımacılığının özel olarak dikkate alınmamış olması nedeniyle, bu konulardaki çalışmaların incelenmesi, çok sayıda analiz kriterinin belirlenmesi ve bu kriterlerin DOT kapsamında sadeleştirilerek analiz kriter setinin oluşturulması gerekmiştir.

İncelenen bütün aktarma merkezi yaklaşımlarında ortak noktalar bulunmaktadır. Ulaşım türlerinin birbiriyle uyumluluğu ve sürekliliğin önemsendiği hat ağı planlaması kapsamında, sefer sayıları, sefer saatleri, sefer saat uyumluluğu, güzergâh çeşitliliği öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, “vapur”, motor” veya “deniz otobüsü” ile diğer toplu ulaşım türleri arasındaki bekleme süresinin incelenmesi analiz kriterleri arasına dâhil edilmiştir. Çalışma ve eğlence talebine bağlı olarak hafta içi ve hafta sonunda deniz seferlerinin sayısı, denizden kentin istenilen noktalarına erişim kolaylığı, DOT kapsamında belirlenen alandaki diğer toplu taşıtlarla ihtiyaç doğrultusundaki yerlere erişim imkanı, merkez alınan vapur iskelesi ile diğer toplu ulaşım türleri arasındaki erişim kolaylığı, aktif ulaşım yoluyla vapur iskelesine erişim kolaylığı gibi inceleme konuları “entegrasyon ve erişilebilirlik” başlığı altında analiz kriterlerine dahil edilmiştir.

Aktarma merkezlerinde fonksiyonel çeşitlilik sağlanması, arazi kullanım kararlarının öncelikleri arasındadır. Böylece toplu ulaşımına olan talebin artırılması hedeflenmektedir. Özellikle TOG ve organik

ulaşım yaklaşımlarında bu konu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla vapur iskelesi çevresinde eğlence mekanı, alışveriş birimleri, açık ve yeşil alan kullanımları DOT için yapılan analizlere dâhil edilmiştir.

Özellikle organik ulaşım kapsamında ulaşım hizmetlerinin işletme politikaları ve toplumsal bilinçlendirme üzerinde durulmaktadır. Her iki husus belli bir sadeleştirmeye gidildikten sonra fiyatlandırma ve bilgilendirme başlıkları altında analiz kriterlerine eklenmiştir. Deniz yolu ücretleri ile farklı ulaşım türleri arasında geçiş yapıldığında tahakkuk eden bedeller fiyatlamaya ilişkin araştırma konularıdır. Vapur iskelesi çevresindeki görsel ve işitsel yönlendirmeler ile dijital alanı da kapsayan biçimde genel olarak bilgilendirme konusu ise bilgilendirme başlığı altında oluşturulmuştur.

Yürünebilirlik çalışmaları, aktarma merkezlerinin geliştirilmesine yönelik araştırmalardan oldukça etkilenmiştir. Bu konuda çalışmalarda belirlenen ölçütler hat ağı planlamasından arazi kullanım kararlarına kadar birçok düzenlemenin yürünebilirlik ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Örneğin, Hale Külekçi tarafından hazırlanan “Sosyal Altyapı Alanlarına Erişimde CBS Tabanlı Yürünebilirlik Performansının Ölçülmesine Yönelik Bir Yöntem Önerisi” başlıklı doktora tezinde, yürünebilirlik çalışmaları incelenerek fiziksel mekâna ilişkin ortak kriterler listelenmiştir (Külekçi, 2022). Bu çalışmadaki ortak kriterlere vapur iskeleleri ve kıyı alanlarına özgü maddeler de eklenerek Tablo 2’deki genel kriter havuzuna ulaşılmıştır. Bu kriterler “Kullanım/Ağ”, “Engeller”, “Kavşaklar”, “Toplu Taşıma Bağlantısı”, “Arazi Kullanımı”, “Eğlence”, “Altyapı”, “Konfor”, “Emniyet” ve “Araç Trafik” ara başlıkları altında toplam 50 maddeden oluşturulmuştur.

Saha çalışmasında uygulanabilirlik arandığı için, belli bir sadeleştirmeye gitmek gerekli görülmüştür. Yürünebilirlik çalışmalarının incelenmesiyle oluşturulan bu kriterler büyük ölçüde TOG, İSM ve organik ulaşımın savunduklarıyla benzerlikler taşımaktadır. Fakat, özellikle “konfor” ve “emniyet” başlıkları altında iskelelerin iç mekan konforu, iskelelerin dezavantajlı gruplara uygunluğu, iskele çevresi yaya yollarının yürümeye elverişliliği, iskele çevresinde iklim sorunlarına karşı tedbirler, iskele çevresi araç ve yaya yolları arasındaki ayrımların güvenliği, iskele çevrelerinde gece yürüme güvenliği gibi kriterler doğrudan yürünebilirlik çalışmalarından esinlenerek DOT analiz kriterlerine dahil edilmiştir.

Kıyı alanlarının sembolik ve algısal değerinin öne çıkarılması iskele çevresi aktarma merkezlerinin yaşanabilir alanlar olarak güçlendirilmesine hizmet edeceği düşüncesiyle, oluşturulan analiz kriterlerine bu konuda katkılar yapılmıştır. Bu nedenle vapur iskelesi çevresinin yaşanabilir ve hareketli olması, bu alanlarda aidiyet hissinin oluşması, manzara ve tarihi yapılar gibi unsurlar ile hafızada yer edinmesi ve belirli odak noktalarının öne çıkarılması gibi konular analizler arasına dâhil edilmiştir.

Sonuç olarak; idari, ekonomik ve mekansal kriterler, “Entegrasyon ve Erişilebilirlik”, “Fiyatlandırma”, “Arazi Kullanımı”, “Konfor”, “Emniyet”, “Bilgilendirme”, “Algılanabilirlik” başlıkları altında toplanarak, 27 maddelik analiz kriter seti oluşturulmuştur. Oluşturulan analiz kriterleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

DENİZ YOLU ODAKLI GELİŞME STRATEJİSİ (DOT) ANALİZ KRİTERLERİ			
1	ENTEGRASYON ve ERİŞİLEBİLİRLİK	4	KONFOR
1.1	Vapur, motor veya deniz otobüsü ile diğer ulaşım araçlarının seferleri arasındaki bekleme süresi	4.1	Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu
1.2	Hafta içi deniz yolu seferlerinin sayısı	4.2	Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin engelli, yaşlı, hamile ve çocuklar için uygunluğu
1.3	Hafta sonu deniz yolu seferlerinin sayısı	4.3	Vapur iskelesi yakın çevresindeki yaya yollarının konforu (genişlik, yükseklik, zemin kalitesi vb.)
1.4	Deniz yolu hatları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	4.4	Vapur iskelesi yakın çevresindeki yağmur, rüzgar, güneş ışığı gibi olumsuz iklim koşullarına karşı önlemler
1.5	Vapur iskelesi yakın çevresinde vapur, motor ve deniz otobüsü haricindeki diğer ulaşım araçları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	5	EMNİYET
1.6	Vapur iskelesi ile metro istasyonu arasındaki mesafe	5.1	Vapur iskelesi yakın çevresinde araç yolları ile yaya yolları arasındaki ayırım güvenliği
1.7	Vapur iskelesi ile Marmaray istasyonu arasındaki mesafe	5.2	Vapur iskelesi yakın çevresinde geceleri yürüme güvenliği
1.8	Vapur iskelesi ile otobüs-minibüs durakları arasındaki mesafe	6	BİLGİLENDİRME
1.9	Vapur iskelesi ile otoparklar arasındaki mesafe	6.1	Deniz yolu toplu taşımacılığı için yapılan tanıtım ve bilgilendirme düzeyi
1.10	Bisiklet, skuter gibi araçlarla Vapur iskelesine erişim rahatlığı	6.2	Vapur iskelelerine yön vermede kullanılan görsel ve işitsel yönlendirmelerin düzeyi
2	FİYATLAMA	7	ALGILANABİLİRLİK
2.1	Deniz yolu toplu taşıma ücretlerinin uygunluğu	7.1	Vapur iskelesi yakın çevresinin yaşanabilir ve hareketli olması
2.2	Aktarma yapıldığında deniz yolu toplu taşımada yapılan indirimin uygunluğu	7.2	Vapur iskelesi yakın çevresinin aidiyet hissi vermesi
3	ARAZİ KULLANIMI	7.3	Vapur iskelesi yakın çevresindeki görsel öğelerin (manzara, yapılar vb.) hafızada yer edinmesi
3.1	Vapur iskelesi yakın çevresindeki eğlence mekanlarının sayısı ve çeşitliliği	7.4	Vapur iskelesi yakın çevresinde odak noktaları bulunması (tarihi, kültürel vb.)
3.2	Vapur iskelesi yakın çevresindeki açık ve yeşil alanların miktarı		
3.3	Vapur iskelesi yakın çevresinde her türlü alışveriş ihtiyacını karşılayabilme		

Tablo 2. Analiz Kriterleri (İlsever, 2024).

3. İstanbul - Bostancı Vapur İskelesi Çevresi Alan Çalışması ve Kullanıcı Anketi

Bu bölüm kapsamında, oluşturulan analiz kriterleri doğrultusunda İstanbul ili Bostancı semtindeki vapur iskelesi çevresinde yapılan DOT analiz çalışması bulunmaktadır. Deniz yolu toplu taşımacılığının

dünya ölçeğindeki önemli merkezlerinden birisi olan İstanbul'da deniz yolu ulaşımının payı 1973'te %13,4 iken (Turak ve Kutlu, 1974), bugün yüzde %3 dolaylarına düşmüştür (URL-2). İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2011 tarihli, bugün halen geçerli olan İstanbul "Metropolitan Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı"nda, %2,5 dolaylarındaki kent içi deniz yolu ulaşımının artırılması yönünde herhangi bir önerinin getirilmemesi kentin coğrafi şartları ile uyumsuz gözükmektedir (İBB, 2011). Diğer yandan, İstanbul Planlama Ajansı'nın yakın tarihli çalışması olan "İstanbul'da Sürdürülebilir Ulaşımın İnşası" raporunda, 2019 yılında kentte başlayan Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Ulaşım Planı kapsamında "Düşük Karbona Geçiş", "Kesintisiz Aktarma ve Entegrasyon" ile "Trafik Tıkanıklığının Azaltılması" temalarının benimsendiği ifade edilmektedir (İstanbul Planlama Ajansı, 2024). İstanbul'da deniz yolu ulaşımının geliştirilmesi bu hedefler ile uyumlu olarak değerlendirilmiştir.

Kentte, çeşitli işletmelerin bünyesinde farklı mimari özellik ve büyüklüklere sahip 112 adet iskele bulunmaktadır. Bu iskeleler İstanbul Boğazı'nın her iki yakasında, Avrupa ve Anadolu yakalarının Marmara Denizi kıyılarında ve Prens Adaları'nda konumlanmaktadır. İstanbul genelinde birbirine yürüme mesafesinde olan iskeleler gruplandırıldığında vapur iskeleleri çevresinde 55 adet kıyı alanı vardır. Bostancı Mahallesi sahili de üç farklı iskelesi ve birçok ulaşım türünün kesişim noktası olarak bu alanlardan birisidir.

3.1.Bostancı Vapur İskelesi Çevresi Alan Seçimi ve Saha Çalışması

Bu bölümde açıklandığı şekilde saha seçim kriterleri ile uygunluk göstermesi ve deniz yolu toplu taşımacılığının kentsel hareketlilikle entegrasyonunun gelişmesi için güçlü gerekçelerin bulunmasına rağmen, Bostancı'da deniz yolu ulaşımının zayıf olduğu gözükmektedir. Şehir Hatları A.Ş.'ye bağlı vapurlarla her gün Adalar'a günde beş sefer yapılmakta, Moda-Kadıköy-Kabataş istikametinde, Karaköy-Kabataş yönünde de beşer sefer yapılmaktadır. Mavi Marmara'ya ait motorlar ile ise yalnızca Heybeliada ve Büyükada'ya günde 16 sefer yapılmaktadır. İDO iskelesi kullanılmamakta, bu şirkete bağlı hiçbir şehir içi feribot seferi gerçekleşmemektedir. Olanaklara rağmen deniz yolu taşımacılığı hizmetinin düşük olması, saha seçiminin başlıca sebebidir.

Bostancı, İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı ve bu ilçenin en doğusunda bulunan bir mahalledir. Sahilden D-100 kara yoluna kadar yaklaşık olarak 2 kilometrelik bir genişliktedir. Batısında Suadiye ve Kozyatağı, doğusunda Altıntepe ve kuzeyinde İçerenköy mahalleleri ile komşudur. Ataşehir ve Maltepe ilçelerine komşu olan semt, Anadolu yakasındaki merkezi konumu nedeniyle özellikle doğu-batı eksenindeki Kartal, Pendik ve Tuzla ilçeleriyle de bağlantılıdır. 2023 yılında açılan Bostancı - Dudullu - Parseller metrosu ile, Ümraniye ile doğrudan bağlantı kurulmuştur. Bu ilçelerin tamamı nüfusu yüksek ilçeler olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Bostancı'da toplu taşımanın rolü artmıştır ve semtin deniz yolu ulaşımı odaklı karakteri güçlenmektedir.

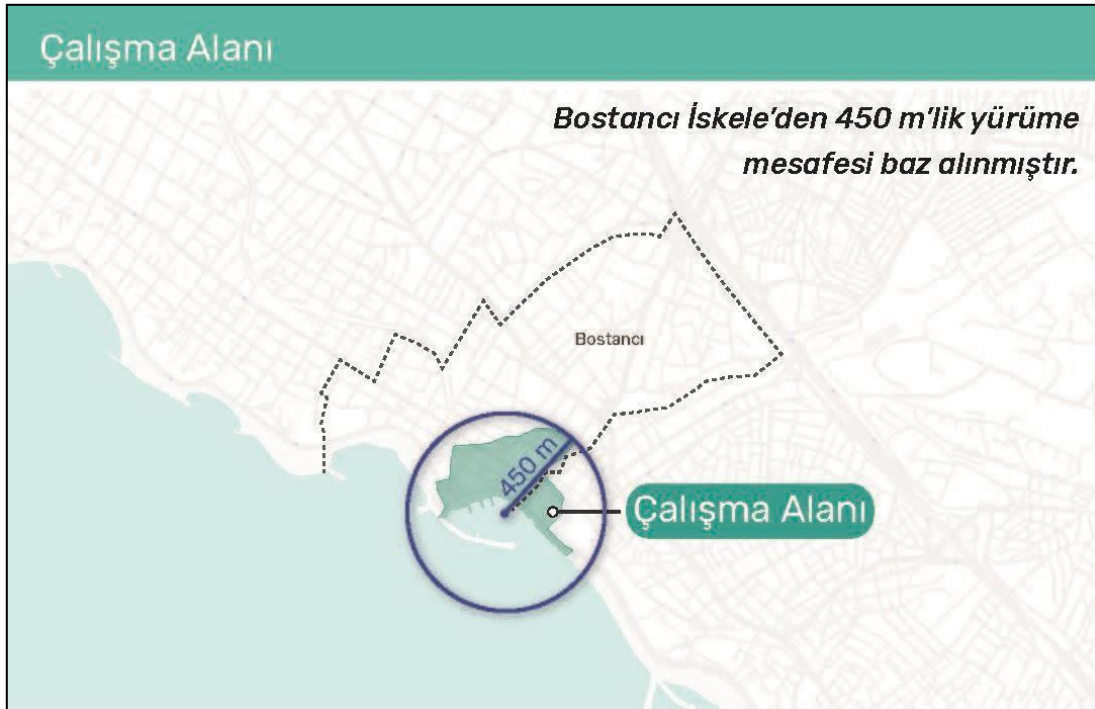
Bostancı vapur iskelesi çevresi, saha seçim kriterlerine göre incelendiğinde yoğunluk, ulaşım altyapısı, arazi kullanım çeşitliliği, yol kademelenmesi, otopark altyapısı ve soyut değerler açısından avantajlar içermektedir. Yoğunluk açısından incelendiğinde, Türkiye'nin en yoğun şehri olan İstanbul'da kilometre başına 3.062 kişi bulunmakta iken, bu sayı Bostancı Mahallesi'nde 17.671'dir (URL-3). Marmaray verileri incelendiğinde 2019, 2020 ve 2021 yıllarında her yıl 2 milyondan fazla yolcunun Bostancı istasyonunu kullandığı tespit edilmektedir (İBB, 2021).

Ulaşım altyapısına bakıldığında, Bostancı, İstanbul Anadolu yakası kıyılarında Kadıköy ve Üsküdar ile birlikte en önemli 3 aktarma merkezinden birisidir. Marmaray hattı, Bostancı-Dudullu-Parseller metrosu, Şehir Hatları vapur iskelesi, Mavi Marmara motor iskelesi, İDO deniz otobüsü iskelesi bu alanda bulunmaktadır. Ayrıca, doğu-batı ve kuzey-güney ekseninde 11 otobüs hattı, minibüs hatları ve taksi dolmuş servisi bulunmaktadır. Bu ulaşım modlarının vapur iskelesine uzaklığı ve yürüme süresi Tablo 3'de gösterilmektedir.

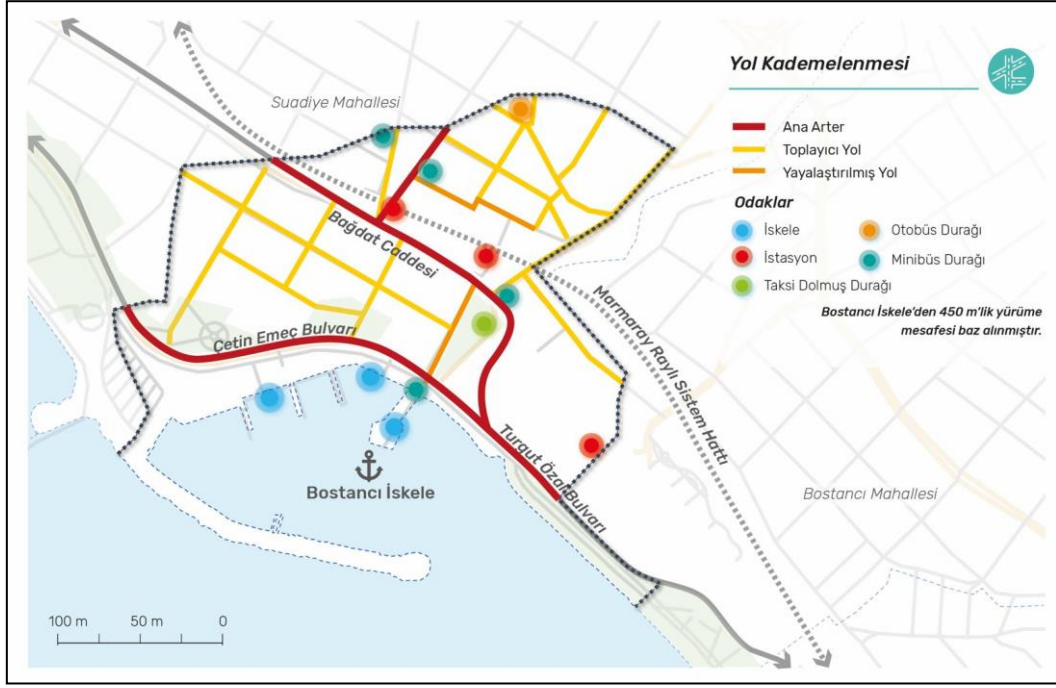
BOSTANCI VAPUR İSKELESİ ÇEVRESİNDE TOPLU TAŞIMA DURAKLARI ARASINDAKİ MEKANSAL VE ZAMANSAL İLİŞKİ													
		SAHİL	SAHİL	SAHİL	SAHİL	ARA	SAHİL	BAGDAT CAD.	ARA	MİNİBÜS YOLU	BAGDAT CAD.	ARA	MİNİBÜS YOLU
		Şehir Hatları Vapur İskelesi	Mavi Marmara İskelesi	İDO İskelesi	Metro İstasyonu	Marmaray İstasyonu	İskele Otobüs Duracağı	Bostancı Otobüs Duracağı	Üst Bostancı Otobüs Duracağı	MİNİBÜS Yolundaki en Yakın Otobüs Duracağı	Dolmuş Duracağı	Dudullu Minibüs Duracağı	MİNİBÜS Yolu Minibüs Duracağı
SAHİL	Şehir Hatları Vapur İskelesi		30 MT, 1 DK	230 MT, 3DK	300 MT, 4 DK	300 MT, 4 DK	20 MT, 1 DK	190 MT, 3 DK	500 MT, 6 DK	700 MT, 9 DK	170 MT, 2 DK	500 MT, 7 DK	650 MT, 8 DK
SAHİL	Mavi Marmara İskelesi	30 MT, 1 DK		180 MT, 2 DK	110 MT, 1 DK	250 MT, 3DK	27 MT, 1 DK	230 MT, 3 DK	300 MT, 5 DK	700 MT, 10 DK	180 MT, 2 DK	450, 7 DK	700 MT, 9 DK
SAHİL	İDO İskelesi	230 MT, 3DK	180 MT, 2 DK		270 MT, 3 DK	290 MT, 4DK	200 MT, 2 DK	400 MT, 5 DK	350 MT, 4 DK	850 MT, 11 DK	350 MT, 4 DK	800 MT, 7 DK	850 MT, 11 DK
SAHİL	Metro İstasyonu	65 MT, 1 DK	110 MT, 1 DK	270 MT, 3 DK		400 MT, 4 DK	79 MT, 1 DK	130 MT, 2 DK	400 MT, 5 DK	700 MT, 9 DK	130 MT, 2 DK	500 MT, 7 DK	600 MT, 8 DK
ARA	Marmaray İstasyonu	300 MT, 4 DK	250 MT, 3DK	290 MT, 4DK	400 MT, 4 DK		260 MT, 4 DK	200 MT, 3 DK	81 MT, 1 DK	600 MT, 8 DK	230 MT, 3 DK	230 MT, 3 DK	450 MT, 6 DK
SAHİL	İskele Otobüs Duracağı	20 MT, 1 DK	27 MT, 1 DK	200 MT, 2 DK	79 MT, 1 DK	260 MT, 4 DK		190 MT, 3 DK	350 MT, 5 DK	700 MT, 9 DK	160 MT, 2 DK	500 MT, 7 DK	650 MT, 9 DK
BAGDAT CAD.	Bostancı Otobüs Duracağı	190 MT, 3 DK	230 MT, 3 DK	400 MT, 5 DK	130 MT, 2 DK	200 MT, 3 DK	190 MT, 3 DK		300 MT, 4 DK	550 MT, 7 DK	19 MT, 1 DK	400 MT, 4 DK	500 MT, 7 DK
ARA	Üst Bostancı Otobüs Duracağı	400 MT, 4 DK	300 MT, 5 DK	350 MT, 4 DK	400 MT, 5 DK	81 MT, 1 DK	350 MT, 5 DK	300 MT, 4 DK		500 MT, 7 DK	300 MT, 4 DK	160 MT, 2 DK	0 MT, 0 DK
MİNİBÜS YOLU	MİNİBÜS Yolundaki en Yakın Otobüs Duracağı	700 MT, 9 DK	700 MT, 10 DK	850 MT, 11 DK	700 MT, 9 DK	600 MT, 8 DK	700 MT, 9 DK	550 MT, 7 DK	500 MT, 7 DK		550 MT, 7 DK	0 MT, 0 DK	0 MT, 0 DK
BAGDAT CAD.	Dolmuş Duracağı	170 MT, 2 DK	180 MT, 2 DK	350 MT, 4 DK	130 MT, 2 DK	230 MT, 3 DK	160 MT, 2 DK	19 MT, 1 DK	300 MT, 4 DK	550 MT, 7 DK		250 MT, 3 DK	500 MT, 7 DK
ARA	Dudullu Minibüs Duracağı	500 MT, 7 DK	450, 7 DK	500 MT, 7 DK	500 MT, 7 DK	230 MT, 3 DK	500 MT, 7 DK	400 MT, 4 DK	160 MT, 2 DK	0 MT, 0 DK	250 MT, 3 DK		0 MT, 0 DK
MİNİBÜS YOLU	MİNİBÜS Yolu Minibüs Duracağı	650 MT, 8 DK	700 MT, 9 DK	850 MT, 11 DK	600 MT, 8 DK	450 MT, 6 DK	650 MT, 9 DK	500 MT, 7 DK	0 MT, 0 DK	0 MT, 0 DK	500 MT, 7 DK	0 MT, 0 DK	
		450 metre mesafe ve 5 dk yürümeye süresini aşan uzaklıklar											

Tablo 3. Bostancı Vapur İskelesi Çevresinde Toplu Taşıma Durakları Arasındaki Mekansal ve Zamansal İlişki (İlseven, 2024).

Vapur iskelesi çevresindeki 450 metre yürüme mesafesi çalışma sahası olarak belirlenmiştir (Şekil 2). Bu alanda 3 ana arter, 2 yayalaştırılmış yol ve 12 toplayıcı yol bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 2. Bostancı vapur iskelesi çevresi çalışma alanı (İlseven, 2024).

Şekil 3. Bostancı vapur iskelesi çevresindeki yol kademelenmesini gösteren harita (İlsever, 2024).

Bu akslar arasında sahil yolu olarak da adlandırılan Çetin Emeç Bulvarı (Şekil 4), Bağdat Caddesi (Şekil 5) ve Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan Caddesi (Şekil 6) ana arterlerdir. Esinti Sokak (Şekil 7) ve Bostancı Camii Sokak ise (Şekil 8) yayalaştırılmış yollardır.

Şekil 4. Çetin Emeç Bulvarı (İlsever, 2024).

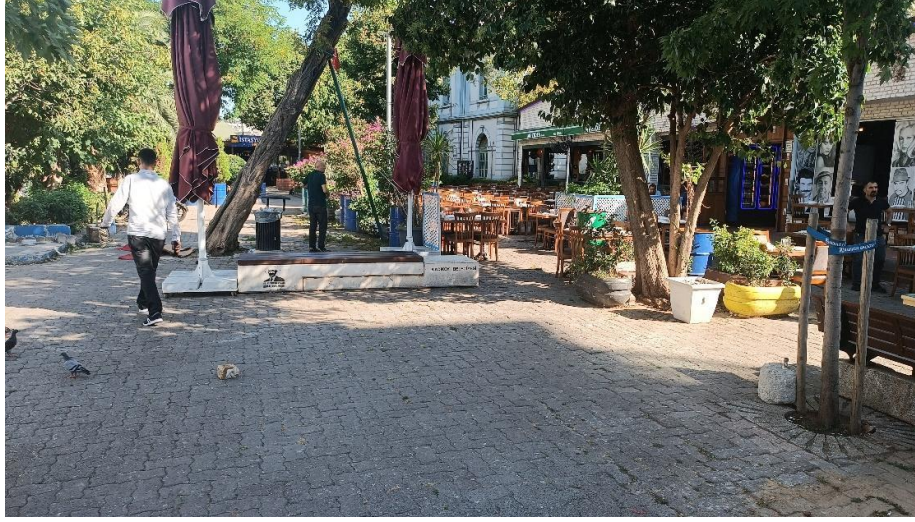
Şekil 5. Bağdat Caddesi (İlsever, 2024).

Şekil 6. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan Caddesi (İlsever, 2024).

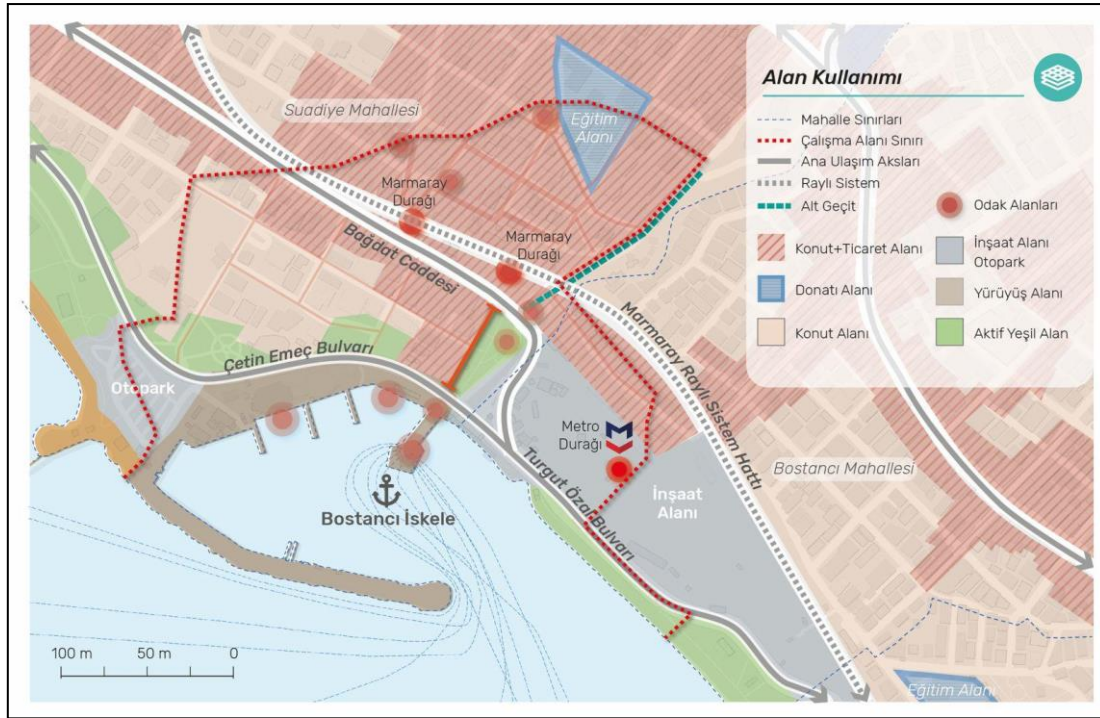

Şekil 7. Esinti Sokak (İlsever, 2024).

Şekil 8. Bostancı Camii Sokak (İlseven, 2024).

Bostancı vapur iskelesi çevresinde fonksiyonel çeşitlilik bulunmaktadır. Vapur iskelesi çevresinde çok sayıda kafe, restoran, alışveriş birimi, otopark ve yeşil alan bulunmaktadır. Ayrıca, konut alanları ve ticari alanlar da yer almaktadır (Şekil 9). Bu alanda 3 farklı noktada otopark hizmeti bulunmaktadır, ayrıca yer altı katlı otoparkı inşa edilmektedir.

Şekil 9. Bostancı vapur iskelesi çevresinde arazi kullanım kararları (İlseven, 2024).

Soyut değerler açısından bakıldığında, seçilen alandaki deniz manzarasında Prens Adaları bulunmaktadır. Tarihi vapur iskelesi ve tren istasyonu odak noktaları arasındadır. Bostancıbaşı Köprüsü, II. Mahmut Çeşmesi ve Bostancı Camii bölgedeki diğer tarihi yapılardır. 2024 yılı Nisan ayında açılışı yapılan yeşil alan ve meydan projesi diğer bir odak noktası olarak görülmektedir.

3.2. Bostancı Vapur İskelesi Çevresi Anket Çalışması

91 katılımcı ile yapılan üç aşamalı ankette, beşli likert yönteminin uygulanması sonucunda memnuniyet, etki ve önem puanları belirlenmiştir. Elde edilen puanlar Tablo 4’de gösterilmektedir. Bu çizelgede, sütunların yanında, aritmetik ortalama puanına göre kriterlerin memnuniyet sırası, etki sırası ve önem sırası belirtilmektedir.

DENİZ YOLU ODAKLI GELİŞİM STRATEJİSİ BOSTANCI SAHA ÇALIŞMASI ANKET SONUÇLARI							
		MEMNUNİYET		ETKİ		ÖNEM	
		memnuniyet puanı	memnuniyet sırası	etki puanı	etki sırası	önem puanı	önem sırası
1	ENTEGRASYON ve ERİŞİLEBİLİRLİK						
1.1	Vapur, motor veya deniz otobüsü ile diğer ulaşım araçlarının seferleri arasındaki bekleme süresi	2,879	15	4	3	1,389	4
1.2	Hafta içi deniz yolu seferlerinin sayısı	2,681	22	3,89	6	1,451	3
1.3	Hafta sonu deniz yolu seferlerinin sayısı	2,758	18	3,703	12	1,343	6
1.4	Deniz yolu hatları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	3,187	9	4,088	1	1,283	11
1.5	Vapur iskelesi yakın çevresinde vapur, motor ve deniz otobüsü haricindeki diğer ulaşım araçları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	3,319	5	4,033	2	1,215	18
1.6	Vapur iskelesi ile metro istasyonu arasındaki mesafe	3,165	10	3,89	5	1,229	14
1.7	Vapur iskelesi ile Marmaray istasyonu arasındaki mesafe	3,802	1	3,989	4	1,049	24
1.8	Vapur iskelesi ile otobüs-minibüs durakları arasındaki mesafe	3,549	3	3,824	8	1,077	23
1.9	Vapur iskelesi ile otoparklar arasındaki mesafe	3,307	6	3,791	9	1,146	21
1.10	Bisiklet, skuter gibi araçlarla Vapur iskelesine erişim rahatlığı	3,286	7	3,264	25	0,993	26
2	FİYATLAMA						
2.1	Deniz yolu toplu taşıma ücretlerinin uygunluğu	2,495	26	3,857	7	1,546	1
2.2	Aktarma yapıldığında deniz yolu toplu taşımada yapılan indirimün uygunluğu	2,824	16	3,692	14	1,307	10
3	ARAZİ KULLANIMI						
3.1	Vapur iskelesi yakın çevresindeki eğlence mekanlarının sayısı ve çeşitliliği	3,407	4	3,22	27	0,945	27
3.2	Vapur iskelesi yakın çevresindeki açık ve yeşil alanların miktarı	2,934	14	3,582	17	1,221	15
3.3	Vapur iskelesi yakın çevresinde her türlü alışveriş ihtiyacını karşılayabilme	3,055	12	3,56	20	1,165	19

Tablo 4. Bostancı vapur iskelesi çevresi saha çalışmasına yönelik anket sonuçları (İlseven ve Üstündağ tarafından hazırlanmıştır).

DENİZ YOLU ODAKLI GELİŞİM STRATEJİSİ BOSTANCI SAHA ÇALIŞMASI ANKET SONUÇLARI							
		MEMNUNİYET		ETKİ		ÖNEM	
		memnuniyet puanı	memnuniyet sırası	etki puanı	etki sırası	önem puanı	önem sırası
4	KONFOR						
4.1	Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu	2,648	25	3,571	19	1,349	5
4.2	Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin engelli, yaşlı, hamile ve çocuklar için uygunluğu	2,692	21	3,571	18	1,327	8
4.3	Vapur iskelesi yakın çevresindeki yaya yollarının konforu (genişlik, yükseklik, zemin kalitesi vb.)	2,769	17	3,648	15	1,317	9
4.4	Vapur iskelesi yakın çevresindeki yağmur, rüzgar, güneş ışığı gibi olumsuz iklim koşullarına karşı önlemler	2,462	27	3,703	13	1,504	2
5	EMNİYET						
5.1	Vapur iskelesi yakın çevresinde araç yolları ile yaya yolları arasındaki ayırım güvenliği	2,725	19	3,637	16	1,335	7
5.2	Vapur iskelesi yakın çevresinde geceleri yürüme güvenliği	3,099	11	3,769	10	1,216	17
6	BİLGİLENDİRME						
6.1	Deniz yolu toplu taşımacılığı için yapılan tanıtım ve bilgilendirme düzeyi	2,725	20	3,429	23	1,258	13
6.2	Vapur iskelelerine yön vermede kullanılan görsel ve işitsel yönlendirmelerin düzeyi	2,681	23	3,407	24	1,271	12
7	ALGILANABİLİRLİK						
7.1	Vapur iskelesi yakın çevresinin yaşanabilir ve hareketli olması	3,582	2	3,714	11	1,037	25
7.2	Vapur iskelesi yakın çevresinin aidiyet hissi vermesi	3,198	8	3,527	21	1,103	22
7.3	Vapur iskelesi yakın çevresindeki görsel öğelerin (manzara, yapılar vb.) hafızada yer edinmesi	2,989	13	3,44	22	1,151	20
7.4	Vapur iskelesi yakın çevresinde odak noktaları bulunması (tarihi, kültürel vb.)	2,67	24	3,253	26	1,218	16

Tablo 4 (devamı). Bostancı vapur iskelesi çevresi saha çalışmasına yönelik anket sonuçları (İlşever ve Üstündağ tarafından hazırlanmıştır).

3.3.Anket Sonuçlarının Yorumlanması

Anket sonuçlarında memnuniyet düzeyi en düşük olan ilk üç kriter, etki düzeyi en yüksek olan ilk üç kriter ve aynı şekilde önem derecesi en yüksek olan ilk üç kriter ile ilgili genel ölçekte ve yol kademelenmesinde öne çıkan belli akslar üzerinden öneriler geliştirilmiştir. Bu üç sonuçtan en önemlisi önem derecesi olarak görülmektedir. Bu nedenle, önem derecesi en yüksek düzeydeki analiz kriterleri ile ilgili olarak Bostancı vapur iskelesi çevresinde hızlı bir şekilde pratik adımlar atılması önerilmektedir.

“Deniz yolu toplu taşıma ücretlerinin uygunluğu” kriteri 1,546 puan ile önem derecesi en yüksek değerdir.

“Vapur iskelesi yakın çevresindeki yağmur, rüzgar, güneş ışığı gibi olumsuz iklim koşullarına karşı önlemler” kriteri 1,504 puan ile önem derecesi en yüksek 2.ölçüt ve 2,462 puan ile memnuniyet düzeyi en düşük ölçüttür.

“Hafta içi deniz yolu seferlerinin sayısı” kriterleri ise 1,451 puan önem derecesi açısından 3.sıradadır.

Memnuniyet düzeyi en düşük olan diğer iki kriter “Deniz yolu toplu taşıma ücretlerini uygun buluyorum (2,495 puan)” ve “Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu (2,648 puan)”dur.

Etki düzeyinde öne çıkan üç kriter ise, “Deniz yolu hatları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme (4,088 puan)”, “Vapur iskelesi yakın çevresinde vapur, motor ve deniz otobüsü haricindeki diğer ulaşım araçları ile ihtiyaç doğrultundaki yerlere ulaşabilme (4,033 puan)” ve “Vapur, motor veya deniz otobüsü ile diğer ulaşım araçlarının seferleri arasındaki bekleme süresi (4,000 puan)” olarak görülmektedir.

Öne çıkan kriterler ile ilgili olarak kentin genelinde ve Bostancı’da çeşitli tespitler yapılmıştır. Kriterlere kaynaklık eden literatürden sorunların tespit edilmesinde de faydalanılmıştır. Ayrıca sahada yapılan incelemeler doğrultusunda sorunlar belirlenmiştir. Tespit edilen sorunlar Tablo 5’te gösterilmektedir.

KRİTER	TESPİT EDİLEN SORUNLAR
Deniz yolu toplu taşıma ücretlerinin uygunluğu	<ul style="list-style-type: none"> • Toplu taşıma fiyatları yüksektir. Mil bazlı ücretlerden dolayı deniz yolu taşımacılığı fiyatları daha da yüksektir <ul style="list-style-type: none"> • İndirimli kartlar kredi kartı ödeme metodu ile ilişkilendirilmemiştir • Talebe göre ücretlendirme politikası uygulanmamaktadır
Vapur iskelesi yakın çevresindeki yağmur, rüzgar, güneş ışığı gibi olumsuz iklim koşullarına karşı önlemler	<ul style="list-style-type: none"> • Vapur iskelesinde oturma üniteleri yetersizdir <ul style="list-style-type: none"> • Motor iskelesi beklemeye müsait değildir • İskelelerde ısıtma ve klima sistemi bulunmamaktadır <ul style="list-style-type: none"> • Pergole gibi yağmur ve güneşe karşı korunacak bekleme alanı ve yürüme alanları bulunmamaktadır
Hafta içi deniz yolu seferlerinin sayısı	<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz sefer ve hat sayısı <ul style="list-style-type: none"> • Çok az yere denizden ulaşım var • Şehir içi hatlarda İDO hizmet vermiyor • Şehir hatları düşük yoğunlukta çalışıyor • Avrupa Yakası'nda sadece Karaköy ve Kabataş'a az sayıda sefer var <ul style="list-style-type: none"> • Kıyıya paralel hat yetersiz • Geç saatlerde sefer bulunmuyor
Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu	<ul style="list-style-type: none"> • Koltuklar yetersiz ve konforsuzdur <ul style="list-style-type: none"> • Umumi tuvalet yoktur • Isıtma soğutma sistemi yoktur • Dezavantajlı gruplar için biniş ve iniş zordur <ul style="list-style-type: none"> • İskelelerde internet yoktur • İskelelerde fonksiyonel çeşitlilik yoktur
Deniz yolu hatları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz sefer ve hat sayısı <ul style="list-style-type: none"> • Çok az yere denizden ulaşım var <ul style="list-style-type: none"> • İDO hizmet vermiyor • Şehir hatları düşük yoğunlukta çalışıyor. • Avrupa Yakası'nda sadece Karaköy ve Kabataş'a az sayıda sefer var <ul style="list-style-type: none"> • Kıyıya paralel hat yetersiz • Geç saatlerde sefer bulunmuyor
Vapur iskelesi yakın çevresinde vapur, motor ve deniz otobüsü haricindeki ara toplu taşıma araçları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaşım aktarması için kullanım yoğunluğu için yanıltıcı olabilir <ul style="list-style-type: none"> • Eskiden karşıya taksi dolmuş vardı kalktı <ul style="list-style-type: none"> • Otobüs hat ve sefer sayısı çok az • Kuzey-güney eksininde bağlantı zayıf • Anketi dolduranlar daha çok doğu batı ekseninde olduğu için memnun olmuş olabilir
Vapur, motor veya deniz otobüsü ile ara toplu taşıma araçları seferleri arasındaki bekleme süresi:	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaşım türleri arasında sefer saat uyumluluğu bulunmuyor <ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz sefer ve hat sayısı

Tablo 5. Önem derecesi, memnuniyet düzeyi ve etki düzeyi açısından öne çıkan kriterlerle ilgili tespit edilen sorunlar (İlsever ve Üstündağ tarafından hazırlanmıştır).

ÖNERİLER VE SONUÇ:

Anket sonucunda öne çıkan kriterlere ilişkin sorunların çözümü için somut öneriler geliştirilmiştir. İnsan merkezli ulaşım yaklaşımları arasında yer alan TOG, İSM ve organik ulaşım, öneri aşamasında belirleyici olmuştur. Ayrıca, benzer bir konuda hazırlanan “Organik ulaşım yaklaşımı çerçevesinde İstanbul’da deniz yolu toplu taşımacılığının geliştirilmesi” başlıklı makale, yakın tarihli bir kaynak olduğu için dikkate alınmıştır (İlsever ve Cılız, 2024). Öneriler, kapsamlı bir entegrasyonun gerektirdiği şekilde çok yönlü ve disiplinler arası bir yaklaşıma dayanmaktadır.

Deniz yolu toplu taşımada ücretlendirmenin daha erişilebilir olması için mil bazlı ücretlendirmeden vazgeçilmesi, deniz yolu taşımacılığında pozitif ayrımcılık yapılarak kamusal fayda için maliyetin düşürülmesi, indirimli kartlar için kredi kartı uygulaması yapılması ve yoğunluk düşüken fiyat indirimine gidilmesi önerilmektedir.

Vapur iskelesi yakın çevresindeki olumsuz iklim koşullarından sakınmak adına; yoğun akslarda gölgelikler yapılabilir. Özellikle motor iskelesinin olumsuz iklim koşullarına karşı yeniden tasarlanması, vapur iskelesinde ısıtma ve soğutma sistemlerinin yapılması, oturma ünitesi sayılarının artırılarak bekleme sürelerinin konforlu hale getirilmesi ve vapur iskelesine en yakın akslarda belediye destekli kapalı alanlar (kafe, restoran) yapılması düşünülebilir.

Hafta içi deniz yolu sefer ve hatlarının daha sık ve etkili olması için belli öneriler getirilebilir. Marmaray ile rekabet yerine pozitif yolculuk faydasının esas alınması, doğrusal seyahatlerle Avrupa Yakası'na seferler düşünülmesi, tüm diğer ulaşım türlerinin sefer saatlerinin deniz yolu taşıma ile koordineli olarak düzenlenmesi ve geç vakitlerde deniz yolu seferlerinin olabilmesi mümkündür. Ayrıca, kıyıya paralel seferler artırılabilir. Bu hatların kullanımının yolculuk süresi açısından avantajlı olabilmesi için özellikle kıyıya paralel kısa mesafeli çok duraklı hatlarda manevra kabiliyeti yüksek küçük motorlar kullanılabilir. Deniz yolu hatları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilmek için de benzer öneriler geliştirilmiştir.

Vapur, motor ve deniz otobüsü iskelelerinin iç mekan konforu konusunda; iskelelerin çok amaçlı düşünülmesi, kültürel aktiviteler, kafe, kitapçı, ekran, ücretsiz internet vb. imkanların sağlanması, sirkülasyon ve oturma alanlarının iyileştirilmesi, iskele ve vapur giriş çıkışlarının herkes için rahatlatılması, tuvalet, ısıtma, soğutma gibi temel ihtiyaca yönelik imkanların sağlanması önerilmektedir.

Vapur iskelesi yakın çevresinde vapur, motor ve deniz otobüsü haricindeki ara toplu taşıma araçları ile ihtiyaç doğrultusundaki yerlere ulaşabilme konusunda; besleme hatlarının sefer saatlerinin deniz yolu taşıma ile koordineli olarak düzenlenmesi, kentin iç bölgelerine doğru güzergâh ve sefer sayısının artırılması, vapur iskelesinden minibüs yoluna doğru ara duraklara uğrayan kısa yollu ring seferlerinin başlatılması planlanabilir.

Vapur, motor veya deniz otobüsü ile ara toplu taşıma araçları arasındaki bekleme süresinin düşürülmesi için deniz yolu taşımacılığı hat ve sefer sayısı artırılabilir, otobüs sefer sayısı ve hat sayısı entegre olarak artırılabilir ve ulaşım türleri arasındaki erişimi güçlendirecek mekânsal düzenlemeler yapılabilir.

Bu çalışmada kent içi deniz yolu toplu taşımacılığının geliştirilmesi kentsel hareketlilik ile entegrasyon bağlamında incelenmiştir. Hat ağı düzenlemeleri gibi idari kararlar ile kamusal faydanın esas alındığı fiyatlandırma politikaları gibi ekonomik kararlar, kapsamlı bir entegrasyonun bileşenleri arasındadır. Aktarma merkezlerinin ulaşım türleri arasında geçiş kolaylığı olan, çok işlevli, erişilebilir, konforlu, güvenli, yaya hareketliliğini destekleyecek şekilde düzenlenmesi de kapsamlı bir entegrasyonun

planlama ve tasarım kararları arasında görülmektedir. İdari ve ekonomik kararların yanı sıra vapur iskelesi çevresi kıyı alanlarının bu perspektife uygun olarak düzenlenmesinin İstanbul ve Bostancı'da deniz yolu toplu taşımacılığına olan talebi artırması beklenmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

Teşekkür: (--)

KAYNAKÇA:

Auckland Transport, (2014). Ferry development plan, Auckland Transport.

Audirac, I. (1994), "An Evaluation of Neo-traditional Design's Social Prescription: Postmodern Placebo or Remedy for Suburban Malaise?"; Journal of Planning Education and Research; Vol 13; No 3.

Benk, S.(2007). Urban transportation based negative exteriorities and prevention methods, Ph.D dissertation, Dept. Graduate Schools and Institutes,Department of Public Finance, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Bruttomesso, R. (2001). Complexity on the urban waterfront. In R. Marshall (Ed.), Waterfronts in Post-Industrial Cities. New York: Taylor & Francis.

Calthorpe, P. (1993). The Next American Metropolis: Ecology, Community, and the American Dream. Princeton Architectural Press.

Capital Metropolitan Transportation, (2016). Transit-Oriented Development Guide A Resource Manual for Designing Good Urbanism (Erişim: https://www.capmetro.org/docs/default-source/plans-and-development-docs/transit-oriented-development-docs/tod_guide.pdf?sfvrsn=9a369b47_2).

Carlton, I. (2007). "Histories of Transit-Oriented Development: Perspectives on the Development of the TOD Concept. Real Estate and Transit, Urban and Social Movements, Concept Protagonist", Institute of Urban and Regional Development University of California, Berkeley.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., & Stone, A. (1992). Public Space. Cambridge: Nowy York.

Çörek Öztaş, Ç. (2014). Kent İçi Ulaşım Uygulamalarında Toplu Taşıma Odaklı Gelişim (Tod) Yaklaşımı. Esenler Şehir Düşünce Merkezi Geleceğin Şehri Sempozyumu, Esenler Belediyesi, İstanbul.

Dragutescu, A. E. (2006). A Different Perspective of Planning: Transit – Oriented Development, Faculty of Engineering and Faculty of Architecture of the University of Porto, Portekiz.

Eagle County First/Last Mile Strategy Study, (2019). Eagle County Eco Transit, Fehr and Peers.

- Galychyn, O. Üstündağ, K., (2017). Organic Urbanism: Human-oriented Design for Metropolises. *Procedia Environmental Sciences* 37, sf. 396-407.
- İBB, (2011). İstanbul Metropolitan Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı (İUAP), Mayıs.
- İBB, (2017). İstanbul Yıllık Ulaşım Raporu 2016. İstanbul.
- İBB, (2021). Deniz Ulaşımının Geliştirilmesi ve Entegrasyonu Stratejilerinin Belirlenmesi, Mevcut Bilgilerin Toplanması Raporu. İstanbul.
- İlsever, C. (2024). Kent İçi Deniz Yolu Toplu Taşımacılığının Geliştirilmesi İçin İskele Merkezli Entegrasyon Modeli Denemesi: İstanbul – Bostancı İskelesi Örneği, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlsever, C., Cılız, A.B. (2024). Organik Ulaşım Yaklaşımı Çerçevesinde İstanbul'da Deniz Yolu Toplu Taşımacılığının Geliştirilmesi. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 63-93.
- İstanbul Planlama Ajansı, (2024). İstanbul'da Sürdürülebilir Ulaşımın İnşası, İstanbul Büyükşehir Belediye İştiraki Kültür A.Ş. Yayını, Mart.
- Janic, M. (2006). Sustainable Transport in the European Union: A Review of the Past Research and Future Ideas. *Transport Reviews: A Transnational Transdisciplinary Journal*, Vol.21.
- Kılınçaslan, T. (2017). Kentsel Ulaşım. İstanbul: Ninova Yayınları.
- Kılıç, A., Akın, O., Koç, E. (2016). Kıyı Alanlarına Yönelik Yasal ve yönetsel çevre planlama yansımaları: Yasalar, kurumlar ve parçalanmış kıyı mekanı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Külekçi H., E. (2022). Sosyal Altyapı Alanlarına Erişimde CBS Tabanlı Yürünebilirlik Performansının Ölçülmesine Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Litman, T. A. (2019). Transit Oriented Development Using Public Transit to Create More Accessible and Livable Neighborhoods, <https://www.vtpi.org/tdm/tdm45.htm>, Erişim Tarihi: 05.05.2024
- Litman, T. A. (2023). Economic Value of Walkability. Victoria: Victoria Transport Policy Institute, Washington.
- First Last Mile Strategic Plan, (2014). Los Angeles County Metropolitan Transportation Authority - Metro I Southern California Association of Governments-SCAGSounds.
- Multimodal Transfer Hubs Good Practice Guidelines, (2020). Agence française de développement.
- New York City Economic Development Corporation (NYCEDC), (2013). Citywide ferry study, final report. New York City Economic Development Corporation.
- Pinfield, G. (1996). Beyond Sustainability Indicators, Local Environment. Vol.1, No.2.
- Schubert, D. (2012). Waterfront Revitalizations, From a Local to a Regional Perspective in London, Barcelona, Rotterdam and Hamburg. G. D. Jennefer Laidley, Quentin Stevens, Dirk Schubert (Ed.), *Fixity and Flow*. New York: Routledge.

Seçmen, S. (2019). Kentsel Kıyı Alanlarının Mekansal Özelliklerine Yönelik Bir Model Önerisi: İstanbul Örneği. (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Still, T. (2002), “Transit-Oriented Development: Reshaping America’s Metropolitan Landscape”; On Common Ground; Winter.

Sustainable Mobility For All, (2017). Global Mobility Report Tracking Sector Performance.

TDV Global Inc., (2005). Bedford/Halifax fast ferry cultivation study: Implementation costbenefit analysis based on projections spanning 2006—2016.

Turak, E., Kutlu, K. (1974). İstanbul Ulaşım Kongresi 8-9-10 Mayıs Kentleşme Nazım Planları ve Ulaşım/İstanbul Kütle Ulaşımı Sorunu, İstanbul.

URL-1 <http://www.tod.org/> Erişim Tarihi: 25.09.2023.

URL-2 <https://istatistik.istanbul/>

URL-3 [https://www.endeksa.com/tr/analiz/turkiye/istanbul/kadikoy/ bostanci/demografi](https://www.endeksa.com/tr/analiz/turkiye/istanbul/kadikoy/bostanci/demografi) Erişim Tarihi: 01.11.2023.

Üstündağ, K., İ. (2012). “Organik Ulaşım”, Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, Derleyen: Melih Ersoy, sf: 351-352, İstanbul.

Vega, J., Balcázar, R., Guerra, X., (2022). Transportation Oriented Development Method: literature, Congress on Sustainability, Energy and City 2022, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, Sayı: 1141.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study is to propose a strategy model to increase demand to urban sea public transportation based on integration.

Research Questions:

How can transportation integration strategies in the literature be used to ensure the integration of sea public transportation with urban mobility? How is it possible to make active mobility part of this integration? What are the unique characteristics of coastal places that have the character of transfer centers?

Literature Review:

The issue of integration in transportation is examined through the regulation of transfer centers, various economic policies and the regulation of public transportation lines. In this context, approaches such as “Transit Oriented Development”, “First and Last Mile”, and “Organic Transportation” have been put forward. However, the issue has not been adequately addressed specifically in urban sea public transportation. Developing an administrative, economic and spatial strategy model in order to improve sea transportation requires planning the transfer hubs around ferry piers, re-examining the mentioned approaches for this purpose and taking into account the unique characteristics of coastal areas. In addition, since it is aimed to ensure not only the integration of public transportation around the ferry piers, but also the integration between public transportation and active mobility, walkability studies in the literature were examined.

Methodology:

By examining the leading integration strategies in the literature, site selection criteria and analysis criteria were determined for the sea-oriented public transportation (SOT) strategy model. Site selection criteria are criteria such as "density", "area size" and "transportation infrastructure". The analysis criteria consist of the headings "integration and accessibility", "pricing", "land use", "comfort", "safety", "information" and "perceptibility".

Bostancı district in Istanbul, one of the leading cities in the world in sea public transportation service, was selected as the research area by complying with the area selection criteria. Along with Kadıköy and Üsküdar, Bostancı is among the main transfer hubs on the Anatolian side of Istanbul. In addition to three different ferry ports, there are metro, Marmaray, bus, minibüs and taxi services. Despite this, the limited sea transportation service in the district is the main reason why this area was chosen as the research area.

A user survey of 91 people was organized around the Bostancı ferry pier, in line with 27 analysis criteria in total and 18 analysis criteria as a result of grouping, based on the literature. This survey consists of two stages. In the first stage, users were asked about their satisfaction with the criteria for Bostancı ferry port area. In the second stage, the impact of the criteria on sea transportation was asked. Finally, the importance levels of the criteria were determined by dividing the impact level by the satisfaction level.

Problems related to these criteria were identified by determining the three criteria with the highest importance, the highest impact level, and the lowest satisfaction level. In the final stage, concrete solution suggestions were developed for the identified problems.

Results and Conclusions:

The results of the study include developing concrete suggestions regarding the prominent analysis criteria and providing a perspective for future studies on the subject.

According to the survey results, the main criterion that stands out is the suitability of sea public transportation fees. In this regard, suggestions have been developed to abandon mile-based pricing, to reduce fees for public benefit by making positive discrimination in sea transportation, to start using credit cards for discounted cards, and to reduce prices when density is low. Other criteria that stand out in terms of satisfaction, impact and importance in the survey results are "measures against adverse climatic conditions such as rain, wind and sunlight in the immediate vicinity of the ferry pier", "number of sea travels on weekdays", "interior area comfort of ferry pier", "being able to reach places as needed by sea lines", "being able to reach places as needed by the other public transportation vehicles around of the ferry pier" and "waiting time between sea and the other public transportation services". Many concrete suggestions have been developed for these criteria, too.

Sea public transport can be examined in different contexts in future studies. Topics such as the role of sea transportation in post-pandemic and post-earthquake measures, ecological benefit, energy consumption, travel benefit, places of happiness, improvements in the interior design of sea vessels, ferry piers as building complexes that provide activity diversity, pricing policies, and information strategies are among these. As a method, other studies may use qualitative methods such as interviews, expert comments, and field observation

Kentsel Gelişim Bağlamında Bir Stadyum İncelemesi: Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu

A Stadium Review in the Context of Urban Development: Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu

Hülya SOYDAŞ ÇAKIR¹

Öz

Spor yapıları kent kültürüne ev sahipliği yapmakta ve bu kültürün yeni nesillere aktarılmasında önemli rol almaktadır. Spor aracılığıyla kent içinde taraftarlık kültürünün yaygınlaştırılması, birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilmesi sağlanabilmektedir. Kent kültürü içinde sportif amaçla yola çıkarak belli bir yerleşim yerinin o bölgede faaliyet gösteren spor kulüpleri ile anılması ve hatırlanması yaygın bir durumdur. İstanbul Anadolu Yakasının nüfus, kültürel, sosyal ve konum açısından çok önemli bir ilçesi durumundaki Kadıköy için Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu kentin bir parçası olarak geçmişten bugüne önemini korumaktadır. Bu araştırmanın amacı tarihsel süreç içinde kent kültürü içinde yer alan Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu ve çevresinin değişimini ve kentin bir parçası haline dönüşümünü aktarmaktır. Stadin ve Kadıköy'ün kentsel gelişimi farklı tarihi haritalar üzerinden ve farklı yıllara ait bölgenin uydu fotoğrafları üzerinde yapı yoğunluklarının işaretlenmesi ile analiz edilmektedir. Tarihsel süreç içinde yapının oluşumu, günümüze kadar geçirdiği süreçler, kent yaşamındaki ve kültüründeki yeri, ulaşım koşulları, stadyum kullanım günlerinde sosyal yaşam, kentin değişimine ve biçimlenmesine paralel olarak ekonomik sosyal ve toplumsal boyutları farklı perspektiflerle ele alınmakta ve bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Gelişim, Kent Kültürü, Spor Yapıları, Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu

ABSTRACT

Sports facilities assume the role of housing city culture and transferring this culture to future generations. Sports activities are an important instrument to disseminate supporter culture and to enhance the feeling of unity within a city. It is quite prevalent for a county or region to be associated with sports clubs located in those areas. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium sustains its eminence for Kadıköy region from the past till today as Kadıköy is a very important center of the Asian side of Istanbul in terms of its demographic, cultural, social structure and location. The aim of this research is to report the transformation process of both Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium and its surroundings into the modern day which have always been part of the historical structure of the region. The research also encompasses the evaluation of the construction of the stadium, the procedures it has been through, its status in the city and city culture and the dimensions of its economic and social structure in line with the transformation of the city from a different perspective. The urban development of the stadium and Kadıköy is analyzed by marking building densities on different historical maps and satellite photographs of the region from different years. The importance of the stadium in the city holds specific significance in terms of urbanism and social sciences. Geographical location, transportation to the stadium, social life during scheduled sports events and the trade opportunities in the neighborhood which are all very important criteria for stadiums will be evaluated holistically.

Keywords: Urban Development, Urban Culture, Sports structures, Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium

¹ **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Fenerbahçe Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, hulya.soydas@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4631-510X

GİRİŞ:

İlk çağlardaki uygarlıklardan itibaren yaşam içinde yer alan spor, toplumlarda önemli yer tutan en eski etkinliklerden birisi olarak kabul edilmektedir. Spor, kent içinde taraftarlık kültürünün yaygınlaştırılması, birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilmesi için önemli bir araçtır. Uzun yıllar boyunca sportif karşılaşmalar aracılığıyla belli bir kültürün ya da kulübün desteklenmesi kent yaşamında kalıcı izler bırakmaktadır. Kent kültürü içinde sportif amaçla yola çıkarak belli bir semtin ya da ilçenin o bölgede faaliyet gösteren spor kulüpleri ile anılması yaygın bir durumdur. Bu durum tarihsel süreç içinde kent kimliğinin oluşmasında etkili olmaktadır. Spor yapıları oluşan kültürün yeni nesillere aktarılmasında önemli rol almaktadır.

Sanayileşmenin ve kentleşmenin artmasıyla toplumlarda spor önemli kitle kültürü unsurlarından biri olmuş ve geniş kesimlerin yer aldığı bir olgu haline dönüşmüştür (Köknel, 1996, 17). Tarih boyunca kent içindeki sportif etkinliklerin gerçekleştiği mekânların başında gelen stadyumlar; kent mekânını ve kentsel yaşantıyı etkilemeye devam etmektedir. Büyüklükleri ve simgesel biçimleri ile stadyum yapıları dünyada ve ülkemizde kent dokularının değişimine neden olmaktadır. Mimari, bir anlamda nesillerin davranış ve zevklerine, kamusal olaylara ve gerçeklere tanıklık etmektedir (Rossi, 1984, 22). Küresel organizasyonlara ev sahipliği yapan stadyumlar ülke mimarisinin göstergesi de olmaktadır (Aksu, 2012, 65-70).

Dünyada spor kulüpleri, takım taraftarları ve organizasyonlar küresel bir kültürün parçası olarak ilerleme göstermektedir (Çakmak vd., 2017, 125-133). Bugün özellikle birçok Avrupa ülkesinde Allianz Arena (Münih), Camp Nou (Barselona), Wembley (Londra) Giuseppe-Meazza (Milan), Stade de France (Paris) gibi stadyumlar birer ziyaret noktası haline gelmiştir. Stadyumların, buldukları kentin tanınırlığı, özellikle uluslararası platformda bilinirliği ve belleği açısından önemli katkıları bulunmaktadır. Ancak stadyumların değişen koşullar içinde kent dışına taşınmaları durumunda, kent unsurları olarak tarihsel ve duygusal değerleri bu anlamda göz ardı edilmektedir (Talimciler, 2010, 142). 1992 yılında Barselona kentinde yapılan olimpiyatlarda etkinliklerin bir olimpiyat köyünde değil, kent içindeki mevcut ve yeni inşa edilen yapılarda gerçekleştirilmesi amacıyla planlama yapılmıştır. Tören ve gösterilerde kullanılan stadyum ve tesislerin kent içinde bulunması onların etkin kullanımını sağlayarak, spor tesislerinin kent merkezinde yer almasını olumlu görüş olarak desteklemiştir (Aksu, 2012, 67). Yıllar içinde Adana, Eskişehir, Trabzon illerinde olduğu gibi kent içi stadyumlarının kaldırılması, bu yapıların merkezi konumlarını ve kentsel bağlarını kaybetmelerine neden olmuştur (Yılmaz, 2022). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun günümüzdeki konumu ve kent yaşantısındaki etkisi bu tartışmalar için önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Stadyum tasarımlarının sadece spor karşılaşmaları için üretilmiş mekânlar olarak değerlendirilmeyerek farklı fonksiyonlar ile hizmet verebilmesi mimari yaklaşım açısından uygun görülmektedir (Gürer, 2013, 44-48). Stadyumlar, programlanan etkinlikler için sosyal verimlilik sağlamak amacıyla tasarlanan ve bu amaca hizmet veren mekânsal araçlar olarak kabul edilebilir (Aksu, 2012, 65). Temel fonksiyonları paralelinde futbol maçlarının gerçekleştiği mekânlar olarak karşımıza çıksalar da bunun ötesinde kültürleri, coğrafyaları, ülkeleri, şehirleri, mahalleleri, cinsiyetleri, yaşları birleştiren, kendini bir şeye, bir yere ait hissetmeyi de içeren mekânlardır. Yer ile özdeşleşme olgusu uzun bir süreci gerektirmekte ve yerin fiziksel boyutları kadar onu saran sosyal çevreye ve bileşenlerine bağlı olmaktadır (Pol, 2002, 8-25). Stadyumlar iletişim ve etkileşim ortamları olarak kent kimliğine dair veri içermektedir. Bu yapılar üzerinden kenti analiz etmek ve toplumsal değişimleri yorumlamak mümkün olabilmektedir (Gürel ve Akkoç, 2011, 368).

Kent içinde yer alan stadyumlar kent yaşamındaki etkileri açısından sıklıkla tartışılmaktadır. Stadyumların bu etkiler sonucunda kent dışındaki lokasyonlara taşınması/yeniden inşa edilmesi

gündeme gelmektedir. Zaman içinde kent içindeki fonksiyonu sona erdirilerek daha seyrek nüfusun ve yapının yer aldığı alanlara taşınan stadyumlarla karşılaşmaktadır. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu nüfus, kültürel, sosyal ve konum açısından İstanbul'un önemli bir ilçesi durumundaki Kadıköy'ün bir parçası olarak geçmişten bugüne önemini korumaya devam etmektedir. Bu çalışmada, lokasyonu nedeniyle kent yaşamında meydana getirdiği olumsuzluklar beraberinde eleştirilen Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun mevcut durumdaki önemi araştırılmaktadır. Stadyumların kentte bıraktığı izlere, zaman içerisinde oluşan taraftarlık ve kent kültürünün önemine, sosyal ve ekonomik unsurlara dikkat çekilmektedir. Tarihsel süreç içinde birçok değişiklik geçiren yapının, kent gelişirken nasıl etkilendiği, toplumsal boyutta nasıl önem kazandığı, bir stadyum örneği olarak neden yapısal bir unsur olmanın ötesinde değerlendirilmesi gerektiği araştırılmaktadır.

1. Materyal ve Yöntem

Çalışmada Türkiye'nin en büyük spor kulüplerinden birine ev sahipliği yapan Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu tarihsel ve kültürel anlamda köklü ve önemli bir örnek olduğu için seçilerek incelenmektedir. Tarihsel süreç içinde yapının oluşumu, günümüze kadar geçirdiği süreçler, kent yaşamındaki ve kültüründeki yeri, sosyal ve ekonomik özellikleri bu stadyumun farklı perspektiflerle ele alınmasına ve değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu amaçla, stadyumun ve Kadıköy'ün kentsel gelişimi farklı araştırmacılar tarafından oluşturulmuş tarihi haritalar üzerinden ve 1946, 1966, 1982 ve 2021 yıllarına ait bölgenin uydu fotoğrafları üzerinde yapı yoğunluklarının işaretlenmesi ile analiz edilmektedir. Kentin yapılaşma artışı bu görseller üzerinde karşılaştırılmaktadır. Stadyumun kırsal kent yerleşiminden yoğun ulaşım ağının ve kentsel yapılaşmanın orta noktasına hangi koşullarda geldiği tartışılmaktadır. Bu tarihsel süreç içinde stadyumun yapılaşma evreleri ve kent kültürünün gelişimi özetlenmektedir. Stadyumun geçirdiği fiziksel değişimler görseller beraberinde aktarılmaktadır. Günümüzde stadyumun kent ve taraftarlık kültürü üzerindeki yansımaları incelenmektedir. Nüfusun, yapılaşmanın, trafik yoğunluğunun artışı ile birlikte bir asırdan uzun süredir Kadıköy ilçesinde ve kent yaşamında yer alan Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun kentsel ve kültürel kimlikteki mevcudiyeti irdelenmektedir.

2. Çalışma Alanı

Spor ve kentin birçok alanda kesişmesi, spor etkinliklerinin, mekânların ve ilgili uygulamaların sosyo-kültürel bağlamdaki geniş ölçekli etkilerinin araştırılmasını desteklemektedir. Bu alanda, alt alan uzmanlıkları ile tarih, antropoloji, sosyoloji gibi disiplinlerle ilişki kurulmaktadır. Spor ile ilgili disiplinler arası araştırmalar ve şehircilik alanındaki eleştirel yaklaşımlar bu anlamda önem taşımaktadır (Koch, 2018). Günümüzde çağdaş stadyumlar, etkinlikler için sosyal verimlilik sağlamak amacıyla tasarlanan ve bu amaca hizmet veren mekânsal araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Nascimento ve Amorim, 2015). Sporun ortak paydasında bir araya gelen kullanıcıların ve ziyaretçilerin farklı fonksiyonlarla tasarımı tecrübe etmelerine imkân vermektedir. Kentsel planlama ve gelişim açısından eleştirel yorumlar getirilen Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun kent kültürü içindeki yeri ve önemi, tarihsel gelişimi beraberinde kullanıcı ve ziyaretçi perspektifleri göz önünde bulundurularak ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Mevcut stadyumun sadece sportif faaliyetler kapsamında ele alınması yeterli olamayacağından yapının kent kimliğindeki yeri, ekonomik/sosyal yaşamdaki önemi ve toplumsal birliktelik olgusunu geliştirmesindeki katkısı dikkate alınmalıdır.

2.1. Alanın Mevcut Durumu ve Kent Yaşamı

Kültürel hafızanın aktarılması için kent sakinlerinin deneyimleri ve yaşam alışkanlıkları önem taşımaktadır. Yıllar içinde geliştirilen toplumsal alışkanlıklar, kentsel ritüeller ve yaşam rutinleri kentlerin hatırlanmasında ve tanınmasında rol almaktadır. Kadıköy ilçesi 2022 yılı verisine göre 467.919 kişi ile yaklaşık yarım milyon sakini barındırmaktadır (TUİK, 2024). Kadıköy’de ikamet eden nüfusun yaklaşık yüzde 47’si İstanbul doğumludur. İlçe nüfusunun yüzde 19’unu 65 yaş üstü sakinler oluşturmaktadır. Bu oranlar kültürel ve mekânsal hafıza açısından önemli unsurlar durumundadır (Kadıköy Belediyesi, 2019a, 27-32). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu bugün şehir içinden ve dışından binlerce ziyaretçiye hizmet verirken, ilçe sakinleri tarafından ev sahipliği yaptıkları bir kentsel mekân olarak algılanmaktadır. Özellikle karşılaşmaların olduğu günlerde ilçenin sosyal ve ticari hareketliliği artmakta, taraftarlık kültürünün uzantısı olarak stadyum çevresinde ve ilçe genelinde çeşitli faaliyetler, buluşmalar ve paylaşımlar gerçekleştirilmektedir. Ancak stadyumun sportif faaliyetler amacıyla kullanım günlerinde, ilçede artan trafik, mecburi olarak gerçekleştiren güzergâh değişiklikleri ve yoğun kalabalık kent yaşamı içinde olumsuzluklara neden olabilmektedir. Özellikle ulaşım aksaklıkları, fanatizm ile birlikte gelişebilen güvenlik problemleri, yoğun kalabalık nedeniyle kent yaşamındaki olumsuzluklar stadyumun konumunun ve fonksiyonunun tartışılmasına neden olmaktadır. Kadıköy’ün sosyal ve ticari anlamda faaliyetlerin artarak eğlence ve buluşma merkezine dönüşmesi stadyumun kullanım yoğunluğu ile üst üste binmektedir. Kadıköy’de ve çevre yerleşimlerde ikamet etmek bir anlamda sportif faaliyetlerle rutinleşen kent yaşantısının doğal katılımcısı olmak anlamına gelmektedir. Çoğu zaman karşılaşma öncelerinde taraftarların ilçedeki belirli lokasyonlarda ve mekânlarda buluşması, bir araya gelmesi süregelen alışkanlıkların ilçe kimliği ile bütünleşmesi anlamındadır. Stadyumun taraftarlar ve ziyaretçiler tarafından kullanım biçimi aslında ilçe yaşamını şekillendiren ve karakteristik özellikleri haline gelen fonksiyonlar bütününe dönüşmektedir. Taraftarlık çoğu zaman güçlü ve değişmez bir ilişki biçimi oluşturmaktadır (Balçioğlu, 2003, 50-51). Futbolun sosyalleştirici etkisi ve insanların birbirleriyle etkileşimi söz konusudur. Ancak taraftarlığın sadece sosyalleşme olarak tanımlanması yetersizdir ve spor dışında kolektif bir hafıza oluşturulabilmesi mümkündür (Hatipoğlu ve Aydın, 2007, 188-189). Güçlü ve etkili taraftar kulüpleri farklı konularla ilişkilenerken toplumsal bir kurum işlevi görebilmektedir. Toplulukları bir arada tutan ve devamlılığını sağlayan bir unsur olarak kolektif bir hafıza oluşturmak taraftarlık açısından önem taşımaktadır (Hacısoftaoğlu vd., 2012, 159-176). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu kullanım fonksiyonları ile kentin dinamizmi içinde alışlagelmiş aktivitelerin ve paylaşımların paydaş mekânı olarak biçimlenmektedir. Kadıköylü olmak çoğu zaman bir spor kulübünün taraftarlığı ile özdeşleşmektedir. Sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler dahil olmak üzere kente ait olma fikri bu taraftarlık çatısı altında toplanabilmektedir.

2.2. Alanın Tarihi ve Kentsel Değişimi

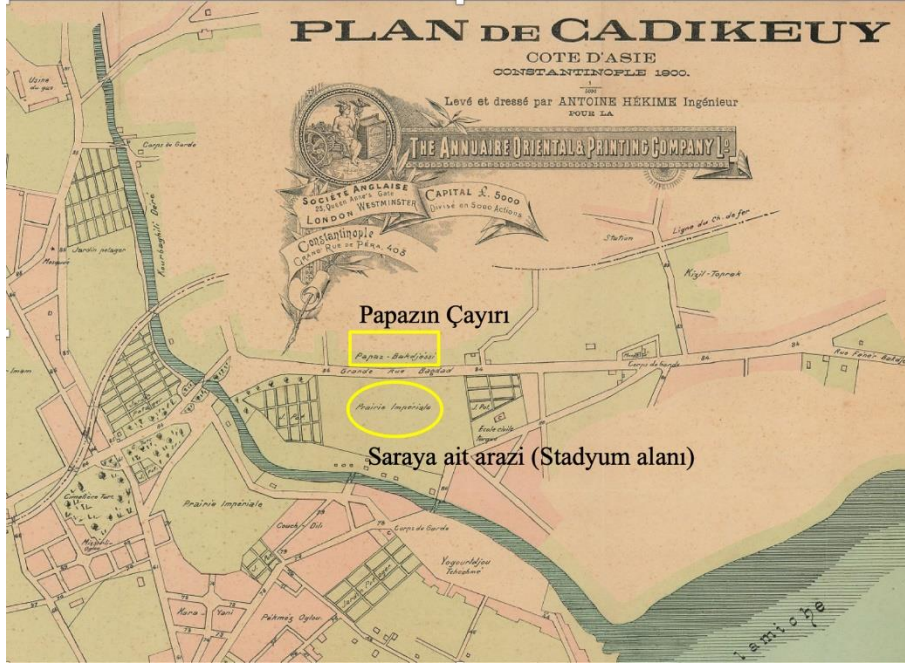
Kent merkezlerindeki nüfus ve yapı yoğunluğunun artışı kentlerde sosyal ve mekânsal değişime yol açmakta ve kamusal mekânlar bu değişimden en fazla etkilenen alanlar olmaktadır (Önal ve Pekşen, 2014, 37-42). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu yapısının yıllar içinde uğradığı değişimin kent gelişimine paralel olarak değerlendirilmesi gerekir. Stadyumun günümüzdeki konumu ve önemi, nüfus ve yapılaşma artışı beraberinde sosyal, ekonomik, politik boyutları ile ele alındığında anlamlı sonuçlara ulaşılabilir. Celal Esad Arseven yaklaşık 5. yüzyılı betimleyen Şekil 1’de 17 numaralı alanı bugün stadyumun yanında kalan eski Kuşdili Çayırı olarak işaretlemiştir (Arseven, 1958). O dönemde işaretlenen arazi şehir surlarının dışında ve bütünüyle kırsal alan durumundadır.

Şekil 1. Kadıköy 5. yüzyıl betimlemesi (Arseven, 1958)

Kadıköy, 1352-53 yıllarında denizden uzak iç kesimlerdeki Osmanlı-İslam biçimlenmesini temsil eden bir yapılandırmanın uzantısı olarak Osmanlı'ya bağlandıktan sonra bir tarım alanı olarak mevcudiyetini sürdürmüştür (Kütükçü, 2018, 13). Kadıköy çevresi 18. yüzyılda mesire alanı olarak önem taşımış, Haydarpaşa, Kuşdili, Yoğurtçu ve Moda Çayırları, Uzunçayır arazileri saray mensupları, devlet adamları ve ordu atları için otlak olarak kullanılmıştır (Akbulut, 1994, 332). Kadıköy'de 19. Yüzyıl sonunda özellikle futbol oynanabilecek çayırlık ve yeşil alanların çok olması spor olanakları açısından önemli bir avantaj olmuştur. Bunların en bilinenlerden birisi de Papazın Çayırı olarak adlandırılan yeşil alandır. Şekil 2'de gösterilen Antoine Hékime'e ait 1900 yılı Kadıköy planında Papazın Çayırı olarak bilinen alan ve karşısında bugünkü stadyumun yer aldığı o gün saraya ait "Prairie Imperiale" olarak adlandırılan arazi yer almıştır (Hékime, 1900). 20. yüzyılın başında stadyum yakınındaki Yoğurtçu Parkı çevre adalarında bahçeler ve yeşil alanlar bulunmaktadır. Charles Edward Goad tarafından yangın sigortaları için hazırlanan planda Yoğurtçu Parkı çevresinde o dönemde çok seyrek bir yapılaşma görülmektedir (İBB, 2007). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun bugün yoğun kent merkezinin orta noktasında yer alması pek çok eleştiri almakta, ancak mevcut lokasyonun yüzyılın başından itibaren sportif faaliyetler için kullanıldığı gerçeği çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

Şekil 2. 1900 yılına ait Stadyum alanı ve Papazın Çayırı (Hékime, 1900)

Osmanlı dönemi 2. Abdülhamid yönetiminde (1876-1909) monarşinin korunması amacıyla yönelik olarak Müslüman Türk vatandaşların dernek kurma izinleri yoktur, ayrıca spor yapmaları da uygun görülmemiştir. Osmanlı'da azınlık mensupları, İstanbul'da yaşayan İngiliz veya diğer yabancı uyruklu kişiler farklı branşlarda spor faaliyetlerinde bulunmuştur (Dağlaroğlu, 1957, 13). Özellikle bazı spor dallarının gelişmesinde bu yasaklar önemli engel teşkil etmiştir. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanından sonra tüm yurttaşlara yasal olarak dernek ve kulüp kurma hakkı tanınmıştır. Böylece Cemiyetler Kanununa göre kuruluşu resmen tescil olunan ilk Türk kulübü Fenerbahçe Spor Kulübü olmuştur (Dağlaroğlu, 1987, 168). Yasakların kalkması ve takım sayılarının artması ile birlikte, İstanbul'da futbol alanlarının sayısı çoğalarak Kadıköy'de Kuşdili Çayırı, Papazın Çayırı, Kördere Çayırı (Yoğurtçu Deresi), Kemikçi Çayırı (Dereagzı), Baklatarlası, İbrahimağa Sahası kullanılmaya başlanmıştır (Atabeyoğlu, 1994, 346). 1908 yılında futbol maçı yapmak için yer aranması nedeniyle şu anda Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun olduğu yere bir saha yapılması için izin verilmiştir. Bu yeni yapılan stat ilk önce Union Club, 1. Dünya Savaşı sırasında ise İttihatspor Sahası adı ile anılmıştır. 1929 yılında Fenerbahçe Kulübü tarafından Milli Emlak'tan kiralanan sahaya Fenerbahçe Stadı ismi verilmiştir (Aydın, 2020, 206) (Şekil 3, Şekil 4).

Şekil 3. 1930'lardaki stadın görüntüsü
(Tanrıkulu, 2018, 70)

Şekil 4. 1930'lardaki stat ve çevresi
(Tanrıkulu, 2018, 71)

1914 yılından itibaren kulübe ev sahipliği yapan ve Kuşdili'nde bulunan ahşap Fenerbahçe Kulüp Lokali 5-6 Haziran 1932 yılında çıkan yangında içindeki belgelerle birlikte zarar görmüştür. Bu yangın sonrasında kulüp için yurt çapında yardım ve destek kampanyası başlatılmıştır. Atatürk'ün de 19 Haziran 1932 tarihinde bağış yaptığı kampanya ile yeni kulüp binası ve kulüp sahasının satın alınması için girişimde bulunulmuştur (Tanrikulu, 2018, 30). Mülkiyeti Milli Emlak'a ait olan ve kiracısı olarak kullanılan stadyumun satın alınabilmesi için 6 Temmuz 1932 tarihli ve 1213 numaralı resmi yazı ile yapılan teklif Maliye Bakanlığının 13 Temmuz 1932 tarihli toplantısında uygun bulunmuştur. 1932 yılında 36 dönümlük bugünkü stadyum alanı Fenerbahçe Kulübü tarafından satın alınmıştır. Fenerbahçe Kulübü kendi stadyumuna sahip ilk Türk takımı olmuştur. Stadyumun yapımı için 14 Temmuz 1933 tarihinde Fenerbahçe Eşya Piyangosu düzenlenerek elde edilen tüm gelirler o yıl stadın yenilenme ve tamiratına harcanarak yönetim binasının iki yanındaki 25m. uzunluğundaki ahşap tribünler 50m. uzunluğuna çıkarılmış, stadyum kapasitesi 10.000 seyircinin üstüne ulaşmıştır (Bacıoğlu, 2019). O yıllarda Kadıköy'de çok katlı olmayan yeni yapılar oluşmaya başlamıştır. Ancak 1939 yılına ait Jacques Pervititch tarafından düzenlenen yangın sigortası paftasında da yer aldığı şekliyle Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun yakınındaki Yoğurtçu Parkı çevresinde yapılaşmanın artış göstermesine rağmen halen boş adalar gözlemlenmiştir (Salt Araştırma, 2022) (Şekil 5).

Şekil 5. Yoğurtçu Parkı ve çevresi 1939 yılı Pervititch Haritası ve boş adalar (Salt Araştırma, 2022 kaynaklı görsel üzerinde yazar tarafından işlenen)

Pervititch tarafından hazırlanan 1939 yılı Bahariye-Kuşdili haritasında da bahçe, bostan ve çayır alanları yer almıştır (Şekil 6). Yapılaşma Kadıköy rihtim ve merkez dışına doğru henüz ada bazında yoğunlaşma göstermemektedir. 1938-39 yılına ait Kadıköy ilçesi için oluşturduğu rehber planında sarı ile işaretli bölgede Kadıköy Stadyumunun bulunduğu alan ve Kurbağalı Dere'nin diğer tarafında Kuşdili Çayırı boş araziler olarak yer almıştır (Şekil 7).

Şekil 6. Bahariye-Kuşdili Pervititch (1939) yapı haritası ve bahçe, bostan, çayır alanları (Salt Araştırma, 2022 kaynaklı görsel üzerinde yazar tarafından işlenen)

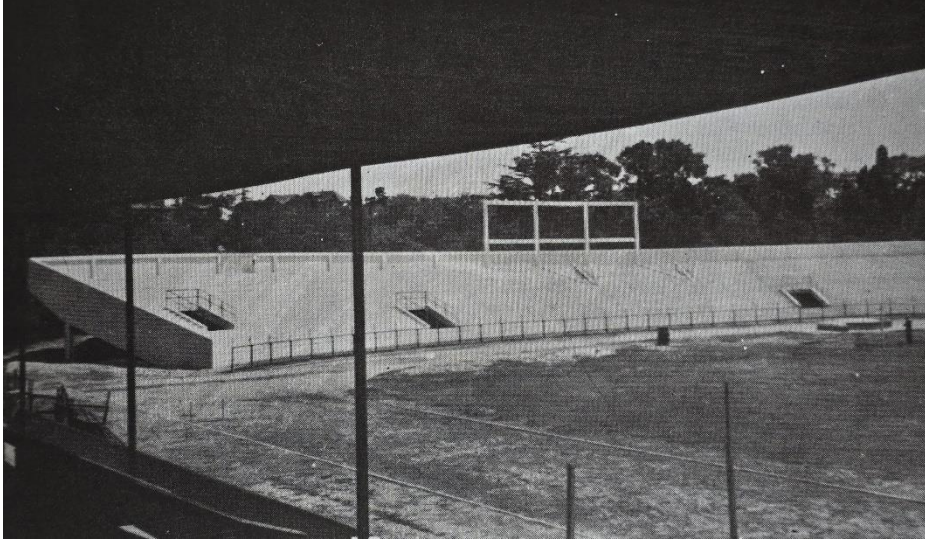
Şekil 7. Kadıköy yerleşkesi ve stadyum arazisi Pervititch (1938-39) haritası (Salt Araştırma, 2022 kaynaklı görsel üzerinde yazar tarafından işlenen)

Kadıköy'ün 1946 uydu fotoğraflarında görüldüğü gibi stadyum çevresinde ve özellikle Bağdat Caddesi üzerinde yapılaşma o yıllarda çok dağınık ve seyrek durumdadır (İBB, 2022) (Şekil 8). Stadyum o yıllarda halen Kadıköy merkezinin ve parsel yapılaşmanın dışında yer almaktadır.

Şekil 8. 1946 yılı stadyum çevresi ve Kadıköy kentsel gelişim uydu görüntüsü (İBB, 2022)

İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra özellikle futbola olan ilginin artması ile stadyumun mevcut kapasitesi yetersiz kalmaya başlamıştır. Karşılaşmalardan elde edilen gelirler, banka kredisi ve bağışlarla karşılanan maliyetler sonucunda stadyum 1949 yılında toplam 25.000 seyirci kapasitesine ulaşmıştır. Fenerbahçe Kulübü bu yatırımı gerçekleştirebilmek için tarihinin 2. eşya piyangosunu düzenlemiştir. Ayrıca üzerinde yılın şampiyon futbolcularının resimleri bulunan biletlerini satışa çıkararak gelir sağlamıştır. Kuzey yönündeki kale arkasında 27 basamaklı 7.000 kişilik beton tribünün temeli 22 Şubat 1948 tarihinde atılmıştır (Şekil 9). Bu tribünün inşaatı 3 ay içinde bitirilerek 18.000 kişilik ikinci tribün için ihtiyaç duyulan nakit, bir bankadan ipotek suretiyle karşılanmıştır. Fenerbahçe Kulübü 9 ay içinde 25.000 kişilik bir stadyuma sahip olarak hem süre hem de düşük maliyetler açısından bir örnek olmuştur (Şekil 10). Aynı dönemlerde Ankara 19 Mayıs Stadyumu 12.000 kişilik, Dolmabahçe stadyumu ise 15.000 kişilik kapasiteye sahiptirler (Dağlaroğlu, 1987, 583-584) .

Şekil 9. 1948 yılında Fenerbahçe Kulübü tarafından yaptırılan 7.000 kişilik 27 basamaklı tribün (Dağlaroğlu, 1987, 592)

Şekil 10. 13 Şubat 1949 tarihinde Fenerbahçe-Admira Wacker (Avusturya) özel maçı ile açılışı yapılan kapasitesi artırılmış stadyum (Dağlaroğlu, 1987, 585)

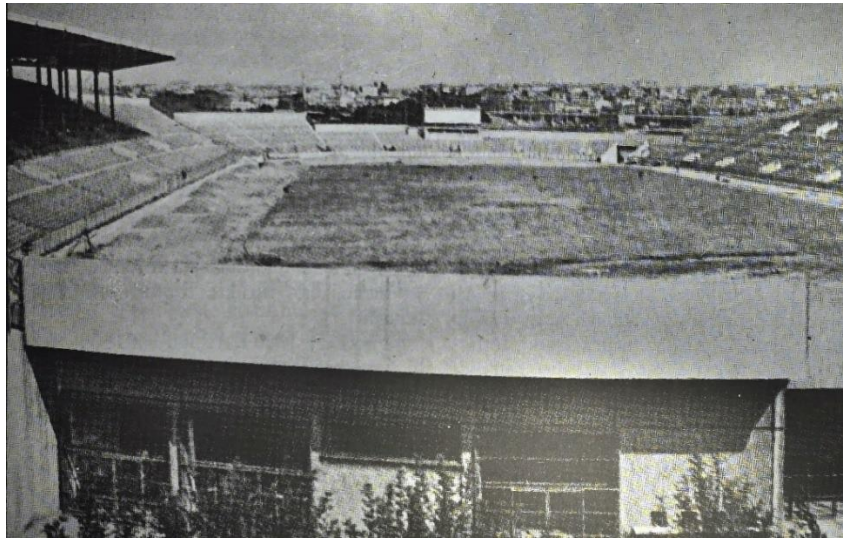
Bu dönemden sonraki süreçte İstanbul'da yapılaşma faaliyetleri sosyal, ekonomik ve politik faktörler beraberinde hız kazanmıştır. 1950'li yıllarda kentleşme hızının artmasına paralel olarak Kadıköy çevresinde ruhsatsız yapılaşma artış göstermeye başlamıştır. Yeni imar uygulamaları ile yeni yolların açılması ve mevcut yolların genişletilmesi gündeme gelmiştir. Stadyumun yenilenen yapısı ise çok uzun süre yeterli ve sağlam kalamadığından, 1960'lı yıllarda artık kullanılamaz duruma gelmiştir. Stadyum 1962 yılında Beden Terbiyesi ile yapılan anlaşma gereği 40 bin kişilik bir yapı tasarlanmak üzere devredilmiştir (Bacioğlu, 2019). O yıllarda futbolun popülaritesi daha da artarak, karşılaşmalar geniş kitleler tarafından izlenmeye devam etmektedir. Kadıköy'de karşılaşma günlerinde bir araya gelinmesi, toplu olarak taraftar kültürünün pekişmesi hız kazanmıştır. Anadolu yakasında sanayi bölgelerinin çoğalması ve kente olan göçün artışı ile birlikte yeni konutlara daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. 1965 Kat

Mülkiyeti Kanunu sonrasında az katlı yapılaşmanın yer aldığı Kadıköy çevresinde yüksek katlı yapılaşma dönemine girilmiş ve kat karşılığında konut üretim süreci başlamıştır. Bahçeli ve müstakil konutların yerine şehirlerin yenileşme yüzü olarak apartmanlar inşa edilmeye hız verilmiştir. Kadıköy'ün artık sayfiye olarak tanımlanabilecek çehresi değişerek yoğun kent dokusuna evrimi hızlanmıştır (Döker, 2012, 59). 1950'li ve 1960'lı yılların getirdiği sosyal ve politik gelişmeler sonucunda artan kentleşme, göç baskısı ve nüfus artışı 1966 yılı uydu fotoğrafında yapı artışı olarak gözlemlenmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu ve Kadıköy yerleşimi 1966 yılı uydu görüntüsü (İBB, 2022)

Boğaziçi Köprüsü'nün 1973'de açılması ve çevre yollarına bağlantı sağlanması, Kadıköy'de konut taleplerini de artırmıştır. Stadyum çevresindeki yapılaşmanın artışı ve mevcut yapılaşmanın kent dokusu arasında kalması daha da belirgin hale gelmiştir. Çevresinde hızlı yapılaşmanın devam ettiği yeni stadyum için 1965 yılında temel atılmış olsa da, ilk karşılaşma 32 bin kişilik kapasite ile ancak 1982 yılında yapılabilmektedir (Şekil 12).

Şekil 12. 17 yılda tamamlanabilen 32.000 kişilik stadyum (Dağlaroğlu, 1987, 592)

Stadyum bu yeni düzenlemede, hakim rüzgar yönü dikkate alınarak tekrar ilk yıllarda olduğu orijinal pozisyonunda tasarlanmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu ve Kadıköy yerleşimi 1982 yılı uydu görüntüsü (İBB, 2022)

Nüfus artışı ile birlikte ticari ve sosyal alanlardaki gelişmeler Kadıköy'ün bir merkez olarak ortaya çıkmasını desteklemiştir. Hizmet faaliyetleri artış göstererek ilçe çok sayıda sakine ve ziyaretçiye olanaklar sunmaya başlamıştır. Salı Pazarı Hasanpaşa'daki yeni alanına taşınmadan önce uzun yıllar boyunca Kuşdili Çayırı'nda hizmet vermiştir. Kadıköy ilerleyen yıllarda Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün de devreye girmesi, Söğütluçeşme Tren İstasyonunun açılması ve Marmaray hattının bağlanması ile önemli bir arter durumuna gelmiştir. Kadıköy'ün bir transfer merkezi haline gelmesi ilçenin en önemli karakteristik özelliklerinden birisi olmuştur (Özer ve Özer, 2003). Özellikle 1980 sonrasında Türkiye'de kentsel dönüşüm sadece ekonomik olarak değil sosyal boyutu ile de gündemde yer almaya başlamıştır. İlçede en fazla ruhsat verilen 10 yıllık dönem aralığı 1980-1989 tarihleri olarak tespit edilmiştir (Kadıköy Belediyesi, 2022, 58). 1998 yılına gelindiğinde mevcut stadyuma Fenerbahçe Spor Kulübü tarafından 17 yıl kulüp başkanlığı yapan ve farklı süreçlerde kulübe destek veren Şükrü Saracoğlu'nun ismi verilmiştir (Fenerbahçe SK, 2021). 1999 yılında tüm stadyumun bölüm bölüm yıkılarak tekrar inşa edilmesi kararı alınmıştır. Marmara Bölgesinin etkilendiği 1999 depreminden sonra yapılan yasal düzenlemeler sonrasında kentsel dönüşüm kavramı Kadıköy ilçesi için de farklı boyutları ile ele alınmaya başlamıştır. Sadece güvenlik ve sağlamlık amacı ile değil, ekonomik olarak kazanç sağlamak amacı ile bölgedeki mevcut yapıların yıkılarak yenilerinin yapılması hız kazanmıştır. Kadıköy ilçesinde az katlı yapılar yerlerini giderek daha yüksek bloklara bırakmıştır. Çevresindeki yerleşimlerde inşaat faaliyetlerinde artış yaşayan stadyum 2006 yılında yenilenmiş olarak faaliyete geçmiştir (Stadium Database, 2019).

Türkiye Futbol Federasyonu resmi kayıtlarına göre stadyumun kapasitesi 50.509 kişidir (Şekil 14). Stadyum yenilenmiş olarak dört adet ev sahibi takım tribünü, toplam kapasitenin yaklaşık yüzde 5'i kapasitede konuk takım tribünü, protokol ve basın tribünü, modern localar, 427 m² ev sahibi takım soyunma odası, 286 m² rakip takım soyunma odası, sağlık odası, delege odası, doping test odası, konuklar için resepsiyon odası, hakem odaları, kadın-erkek tuvaletleri ve yaklaşık 1.000 araçlık toplam

otopark alanı ile birlikte faaliyete geçmiştir. Mevcut stadyum 105x68 metre çim sahaya sahip olmuştur (Şekil 15). Stadyum aynı zamanda yönetim binası, FB TV binası, taraftar spor mağazası, Fenerbahçe Müzesi, süpermarket ve showroom gibi bölümleri barındırmaya başlamıştır (Tanrıkulu, 2018, 72-73).

Şekil 14. Stadyum içinden saha ve tribünlerin görüntüsü (Yazar, 2019)

Şekil 15. Bir karşılaşma öncesinde stadyum içi saha ve tribünler (Tanrıkulu, 2018, 30)

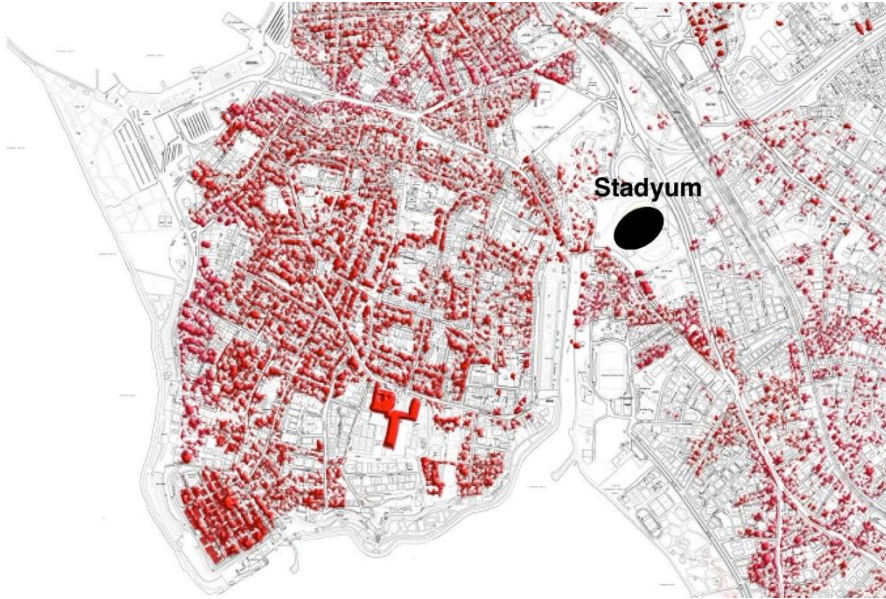
Stadyum isim hakkı için, 2015-2016 sezonundan başlayarak Ülker Stadyumu Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Spor Kompleksi olarak sözleşme yapılmıştır (KAP, 2022). Günümüzde stadyumun daha sonraki tarihler için isim değişikliği üzerinde tartışmalar gündeme gelmiştir. Kentin nüfus artışı paralelinde ilçedeki demografik yapının değişimi, taraftarlık kültürünün de çeşitlenmesine neden olmuştur. Yıllar boyunca değişmeyen spora dayalı kent alışkanlıkları artık daha geniş kitleler tarafından sürdürülmeye başlamıştır (Şekil 16).

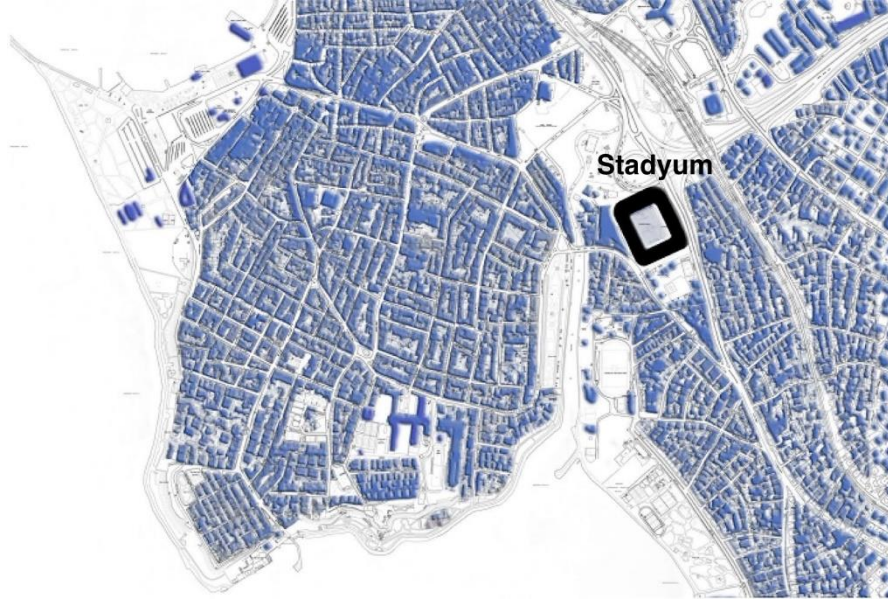
Şekil 16. Stadyumun mevcut dış görünümü ve taraftarlar (Yazar, 2024)

2.3. Alanda Yapı Yoğunluğunun ve Ulaşım Koşullarının Değişimi

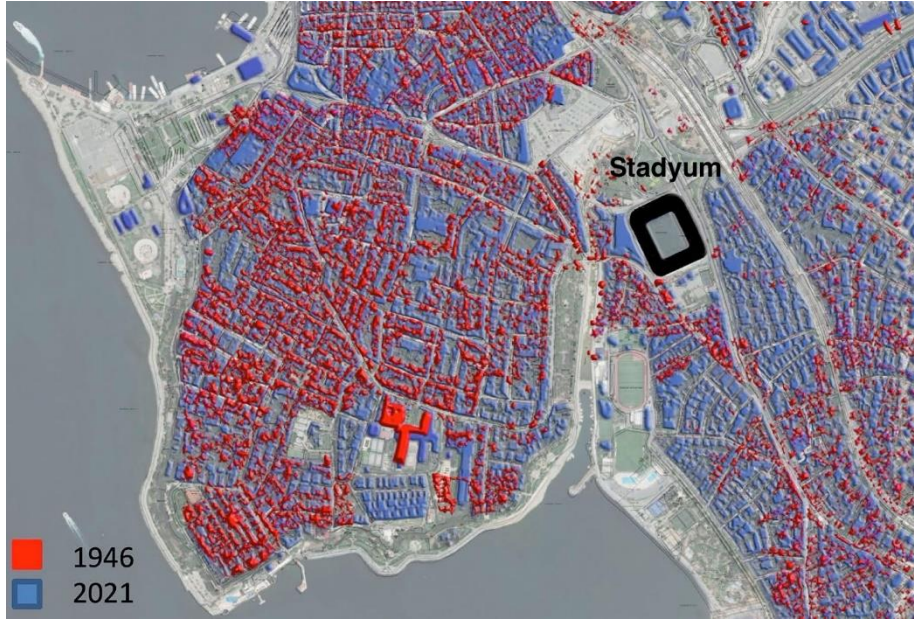
Çalışmada incelenen Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu çevresinde 2000'li yıllar dikkate alındığında yeşil alanlar haricinde yapı adalarının dolduğu tespit edilmektedir. İlçedeki ve stadyum çevresindeki yapılaşma değişiminin 1946 ve 2021 yıllarına ait uydu görüntüleri üzerinde işlenmiş görselleri Şekil 17, Şekil 18 ve Şekil 19'da yer almaktadır.

Şekil 17. 1946 yılı stadyum çevresinin yapı yoğunluğu analizi (İBB,2022 kaynaklı uydu görüntüsü üzerinde yazar tarafından işlenen)

Şekil 18. 2021 yılı stadyum çevresi yapı yoğunluğu haritası (İBB,2022 kaynaklı uydu görüntüsü üzerinde yazar tarafından işlenen)

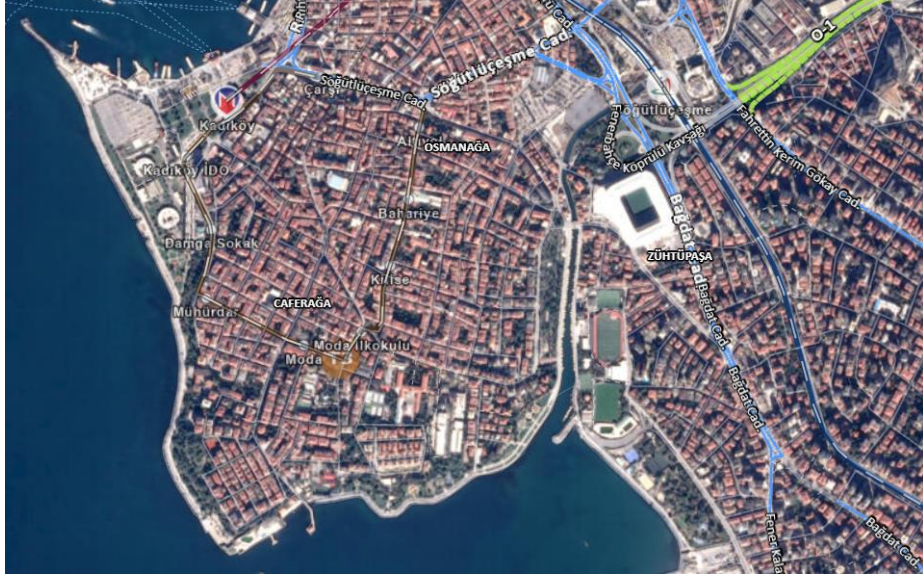

Şekil 19. 1946 yılı ve 2021 yılı stadyum çevresi yapı yoğunluğunun karşılaştırılması analizi (İBB,2022 kaynaklı uydu görüntüsü üzerinde yazar tarafından işlenen)

Kentsel dönüşüm projelerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği Kadıköy ilçesindeki çevre mahallelerde ve Bağdat Caddesinde çok sayıda yüksek katlı konutun yapımı nüfus artışını hızlandırmıştır. Stadyuma yakın lokasyonda kentsel dönüşüm süreci içerisinde Fikirtepe bağlantı yollarının inşa edildiği, metrobus yollarının ve Marmaray bağlantılarının tamamlandığı görülmektedir.

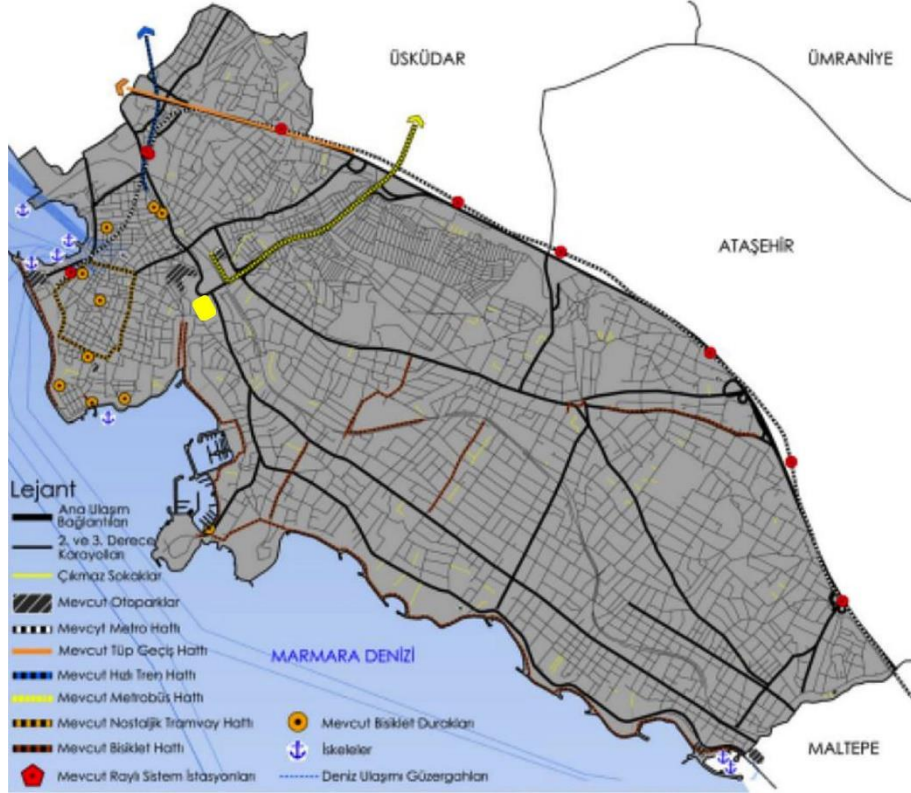
Stadyum mevcut durumda Zühtüpaşa Mahallesi sınırları içinde 1133 numaralı ada, 13 numaralı parsel üzerinde 34.742 m² tapulu alanda kayıtlı bulunmaktadır (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2024). Stadyum, Kadıköy'e inen İstanbul 1. Çevre Yolu (O-1) bağlantı yolları ve Bağdat Caddesinden gelen ana arter ve Kurbağalı Dere yönünde Recep Peker Caddesi ve Şefikbey Sokak ile güney yönünde Bağdat Caddesine çıkan Kördere Sokak arasındaki lokasyonda yer almaktadır (Şekil 20). Stadyumdan

Söğütlüçeşme Metrobüs İstasyonuna ve Tren İstasyonuna yaya olarak erişim sağlanabilmektedir. Stadyumdan Söğütlüçeşme ve Kuşdili Caddeleri üzerinden Kadıköy rıhtıma ve deniz ulaşımına erişim, aynı güzergah üzerinden sahil otobüs ve minibüs duraklarına ulaşım imkanı mevcuttur.

Şekil 20. Stadyum çevresindeki cadde ve sokakların 2022 yılı uydu görüntüsü (İBB, 2024)

Kadıköy ilçesi ulaşım ağlarının stadyumun konumu ile önemli ilişkileri Şekil 21’de izlenebilmektedir (Kadıköy Belediyesi, 2022, 82).

Şekil 21. Kadıköy Ulaşım Ağları ve Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu (Kadıköy Belediyesi, 2022, 82)

Stadyum etrafı yeşil alan, çayır ve mesire yeri olarak kullanıma başlandığı ilk günlerden farklı olarak bugün yoğun bir kent dokusu arasında yerini almaktadır. Yapı, çoğu spor yapısı örneğinde olduğu gibi

kent içinde bir stadyum olarak geliştirilmemiştir ancak tarihsel süreç içinde kent dokusu tarafından kullanım alanının etrafı sarılmıştır (Şekil 22, Şekil 23). Stadyumun bugünkü konumu ve sorunları değerlendirildiğinde bu gelişim sürecinin göz önüne alınması sağlıklı olacaktır.

Şekil 22. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu yakın çevresi (T.C. Kadıköy Kaymakamlığı, 2023)

Şekil 23. Kadıköy kent panoraması ve Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu (İBB Coğrafi Bilgi Sistem Müdürlüğü, 2022)

Stadyumun kentsel ulaşım ağları üzerindeki ulaşım kolaylığı, çeşitli amaçlarla kullanım imkanları kentin sosyal, kültürel örgütlenmesi için katkıda bulunmaktadır. Ancak stadyum çevresindeki kısıtlı alan, karşılaşılan yaya ve araç trafiği sorunları kentlinin gündelik yaşamını olumsuz etkilemektedir (Aksu, 2012, 68). Stadyuma erişimin deniz, kara ve raylı toplu taşıma yoluyla sağlanabilmesi ile artan kent hareketliliği, kentsel ve kamusal mekânların yoğun kullanımına yol açmaktadır. Özellikle spor karşılaşmaları öncesinde buluşma noktaları olarak, stadyum yakınındaki Yoğurtçu Parkı, ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı Kadıköy Çarşısı, Bahariye Caddesi, Bağdat Caddesi üzerindeki kafeler ve restoranlar, Kalamış sahilinde yer alan yeme-içme mekânları öne çıkan lokasyonlardır (Şekil 24). Kadıköy’de, göç, politika ve ekonomik nedenlerle değişen nüfus profili, yeni talepler ve yaşam alışkanlıkları ile farklılaşan ticari fonksiyonlar, artan ulaşım, park, güvenlik problemleri beraberinde sporun oluşturduğu kente ait olma duygusu ve taraftar olma kültürü halen güçlü bir biçimde temsil edilmektedir (Şekil 25).

Şekil 24. Bir karşılaşma öncesi Yoğurtçu Parkı
(Yazar, 2024)

Şekil 25. Yoğurtçu Parkında taraftar birlikteliği
(Yazar, 2024)

Kadıköy gibi bugün nüfus, ticari/sosyal faaliyetler ve ulaşım ağlarının yoğun olarak bulunduğu bir yerleşim merkezinde şekillenmiş stadyumun taşıdığı tarihsel, ekonomik ve sosyolojik boyutlar kentsel planlama önerileri için önem taşımaktadır. Stadyum kullanımı ile birlikte oluşan ulaşım, trafik, güvenlik gibi sorunların çözümü için yapılan öneriler, yapının kent kimliğindeki ve yaşamındaki önemi ve yeri göz önüne alınarak oluşturulmalıdır.

3. Stadyumun Mevcut Durumunda Sorunlar ve Potansiyeller

Artan nüfus, kültürel ve sosyal değişimler beraberinde Kadıköy'ün ticari alanlarında da dönüşümler yaşanmıştır. Çarşı merkezinde konut sayıları azalırken ticari fonksiyonlu mağazaların, yeme-içme amaçlı mekânların ve benzeri birimlerin sayısı artış göstermiştir. Bu gelişmeler sonucunda otopark, gürültü ve çevre kirliliği, güvenlik gibi problemler de gündeme gelmiştir (Tunalı, 2017, 42). Stadyumun yoğun olarak kullanıldığı günlerde Kadıköy ilçesine çok sayıda ziyaretçinin gelmesi güvenlik sorunlarına neden olabilmektedir. Kalabalık nedeniyle kontrol edilmesi güç suçların oranlarında artış görülebilmekte, müsabaka öncesinde ya da sonrasında taraftarlar arasında yaşanan gerginlikler, bireysel taşkınlıklar veya münakaşalar yaşanabilmektedir. Seyir ortamının çağdaşlaşmasında ve şiddet gibi spor dışı unsurların önlenmesinde Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun modern ve konforlu, her türlü insani ihtiyacın düşünülerek tasarlanması önemli bir adım olmuştur. Stadyumda seyir ortamının çağdaş niteliğe ulaştırılması ile taraftarlar arasında saygı ve otokontrollü davranışların artış gösterdiği belirtilmektedir (Yurtsever, 2011, 162-163).

Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun lokasyonu dolayısıyla kent yaşantısındaki en olumsuz etkilerinden birisi trafik yoğunluğudur. Fenerbahçe Spor Kulübünün kendi sahasında yaptığı karşılaşmalarda alınan trafik tedbirleri ve araç yoğunluğu Kadıköy otoyol bağlantılarında ve ara yollarda trafik sıkışıklığına yol açmaktadır. Özellikle akşam saatlerinde yapılan karşılaşmaların olduğu günlerde iş çıkışı eve dönüşler, toplu taşıma seferleri aksamaktadır (Sürmeli, 2017). Karşılaşma günleri taraftarın kontrollü şekilde stadyuma alınması ve güvenlik tedbirleri amacıyla çevredeki yollarda trafik kısıtlamasına gidilmektedir (Şekil 26, Şekil 27).

Şekil 26. Recep Peker Caddesinin müsabaka günlerinde trafiğe kapatılması
(Yazar, 2024)

Şekil 27. Stadyum ve trafiğe kapalı caddede taraftarlar
(Yazar, 2024)

Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu Kadıköy ve ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. İçerdiği farklı fonksiyondaki birimleri ile önemli bir ziyaret ve ticaret noktası durumundadır. Stadyumun Söğütlüçeşme İstasyonu tarafındaki tribün alt kısmında 980 m²'lik bölümde yer alan Fenerbahçe Müzesi; Fenerbahçe Spor Kulübünün kuruluş tarihinin, başarılarının, eski kulüp belgelerinin, Kurtuluş Savaşı esnasında kulübün ve üyelerinin verdiği desteklerin, çeşitli eserlerin sergilendiği bir mekândır. Müzenin ziyarete açılışı 19 Ekim 2005 tarihinde yapılmıştır. Müze ve stadyum farklı ziyaretçi tur seçenekleri ile gezilebilmektedir. Stadyumda ayrıca taraftarlar için kulübün resmi spor mağazası bulunmaktadır. Özellikle forma, derbi ve şampiyonluk günlerine özel ürünleriyle bu mağaza önemli bir alışveriş merkezi durumundadır. Mağazanın alt katında çocuklara yönelik aktivite ve tiyatro alanı da yer almaktadır (Tanrıku, 2018, 89-90).

Kadıköy Belediyesinin 2020-2024 Stratejik Planında ilçede spor kulüpleri ve tesislerinin bulunması, PESTLE analizi sonuçlarından yararlanılarak "Fırsatlar" kategorisinde tespit edilmiştir (Kadıköy Belediyesi, 2019b, 84-85). Kadıköy'ün en önemli ve en kapsamlı spor tesislerinden birisi olan Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumu ekonomik olarak istihdam alanına da katma değer sunmaktadır. Stadyumda görev alan personeller, sabit temizlik görevlileri, güvenlik görevlileri, karşılaşma günlerinde ilave özel güvenlik görevlileri, büfe görevlileri, hostesler, temizlik görevlileri, ayrıca ses, aydınlatma, yayın gibi alanlarda görev alan teknik çalışanlar için iş imkanı oluşturulmaktadır. Stadyum aracılığıyla gerçekleştirilen maddi kazançlar sadece bilet/kombine gelirlerini içermekle kalmayarak reklam ve sponsorluk gelirleri yeni yapı ile birlikte artış göstermiştir. Stadyum bünyesinde yer alan süpermarket ve showroom mekânları müsabaka dışı günlerde de ekonomik canlılığın sürdürülmesini sağlamaktadır (Yurtsever, 2011, 91). Stadyuma gelen taraftarların ve ziyaretçilerin çevre restoran, kafe ve mağazalardan hizmet ve ürün alması ile yerel işletmeler ekonomik anlamda olumlu etkilenmektedir. Bu işletmelerin istihdam potansiyelleri de dolaylı olarak ilçe ekonomisine katkı sağlamaktadır. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunda 2022-2023 sezonunda yüzde 80,6 doluluk oranı ile toplam 651.467 seyirci sayısı ve 38.322 seyirci ortalaması mevcuttur. 2023-2024 sezonunda da doluluk oranları benzer seviyededir (Transfer Markt, 2024). Stadyumun ev sahipliği yaptığı her hafta 40 bine yakın taraftarın Kadıköy'de olması ilçenin yerel ekonomisinde ulaşım, yeme-içme, konaklama, alışveriş gibi birçok sektörde fark oluşturmaktadır.

SONUÇ:

Stadyumların tasarımına ve kullanımına ilişkin olarak kentsel, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel ve tarihsel açılardan disiplinler arası bir bakış gerekmektedir. Bu yapılar tarihsel süreç içinde sadece sportif faaliyetleri gerçekleştirme mekânları olmanın ötesinde; bir araya gelme/birlik olma, ortak duygu ve düşünce paylaşımında bulunma, gündem oluşturma, aynı zamanda ticari bir organizasyon yapısını oluşturma, kitlesel iletişim sağlama gibi fonksiyonları desteklemiştir.

Stadyumların kamusal bir alan ve sosyalleşme merkezi olması kent yaşamının zenginleştirilmesinde rol almakta, karma kullanımlı yapı örneklerinde olduğu gibi haftanın tüm günlerinde kesintisiz kullanımı amaçlanmaktadır. Yaklaşık 100 yıllık bir süreç içinde şekillenen Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun kent yaşantısı içindeki yeri ve önemi hem şehircilik hem de sosyal bilimler açısından değer taşımaktadır. Çalışmada Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun geçmiş yüzyıldan itibaren gelişimi aktarılarak o dönemlerde kent kenarındaki yeşil sahaların kullanılmasından günümüzde büyük bir metropol yerleşimin düğüm noktalarından birinde yer almasına kadar geçen süreç incelenmiştir. Ulaşım ağlarının gelişimi, stadyumun kullanım günlerinde sosyal yaşamın canlanması ve stadyumun ekonomik, sosyal ve toplumsal etkileri, Kadıköy'ün kentsel formasyonuna katkıda bulunmuştur. Yıllar içinde stadyumun ve çevresinin geçirdiği dönüşümler, kentsel gelişimi ve sosyal dinamikleri etkilemiştir. Tarihsel haritalar ve uydu fotoğrafları üzerinden yapılan yoğunluk analizleri, Kadıköy'ün ve stadyum çevresinin zaman içindeki evrimini gözler önüne sermekte ve kentin değişen dokusunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Stadyumun kullanıldığı zamanlarda ticari hareketlilik Kadıköy ilçesi için etkili bir durumdur. Şehir içinden ve şehir dışından gelen ziyaretçilerin ve kullanıcıların ilçe genelinde yeme-içme, alışveriş, kültürel faaliyetlere katılım, turistik ziyaret gibi aktivitelerde bulunması ilçe ekonomisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Pandemi döneminde gerek sportif karşılaşmaların yapılamaması, gerek kente erişim kısıtlamalarının uygulanması genel ticari ve ekonomik koşullar açısından Kadıköy ilçesi için hissedilir olmuştur. Stadyumun deniz, raylı sistem, metro ve çevreyolu bağlantılarına olan yakınlığı konumunu erişilebilirlik açısından öne çıkarmaktadır. Ancak artan kent nüfusu ve yapılaşma oranı ile özellikle çevre arterlerde oluşturduğu trafik ve park problemleri kentin genel ulaşım ve erişim sorunları ile birlikte analiz edilebilir. Bu anlamda sportif ve kültürel faaliyetlerin olduğu günler için kent ölçeğinde oluşturulacak yönetim planları önemlidir. Stadyumun tarihsel süreç içinde gelişerek bugün yoğun bir kent dokusunun içinde kalması gerçeğinin; kentsel kimliğin korunması, tarihsel ve kültürel uzantılarının farklı nesillere aktarılabilmesi amacıyla stadyumun ilçe ve çevre yerleşimlere olan sosyal, ekonomik ve toplumsal katkıları göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi önerilir. Stadyum, yalnızca bir spor tesisi olmanın ötesinde, toplumsal birlik ve beraberlik duygularını pekiştiren, taraftarlık kültürünü destekleyen ve kentin kimliğinde önemli yer edinen bir unsur haline gelmiştir. Kentsel, kültürel ve sosyal doku üzerinde etkiler bırakarak sadece Kadıköy ilçesi için değil, gelen ziyaretçiler, çalışanlar, taraftarlar açısından anlam taşımaktadır. Stadyumun kentsel ve toplumsal yapıdaki merkezi rolü, kentin kültürel zenginliğinin ve sosyal dinamiklerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Stadyum sadece yapısal işlevini değil tarihe tanıklık etme ve gelecek kuşaklara mevcut kültürü aktarma görevini de sürdürmektedir. Kadıköy’de sosyal ve kültürel yaşamın parçası olmaya devam etmektedir. Yapılan bu çalışma ile stadyumun günümüzde yoğun kentleşme içinde kalmasından dolayı oluşan trafik, güvenlik, gürültü ve çevre kirliliği gibi sorunlara çözüm önerileri bulmak için farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Stadyumun ekonomik, sosyal, kültürel katkılarının tarihsel akış içinde verilmesinin kent kültürü bağlamında faydalı olacağı düşünülmektedir. Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadyumunun kültürel ve tarihsel önemi belgelerle birlikte ortaya çıkarılarak diğer araştırmacıların ve okuyucuların dikkatine sunulmaktadır. Çalışma daha sonra yapılacak akademik çalışmalara, yerel yönetimlere, kentsel tasarım uzmanlarına ve yetkililerin stadyum için gelecek dönem planlamalarına rehberlik ederek katkı sağlayabilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akbulut, M.R. (1994) Kadıköy. *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, 332.

Aksu, A. (2012). Stadyumlar: Kentsel Bağlamda Spor Eksenli Dönüşüm Ögeleri. *Mimarlık*, Sayı: 364, 65-70.

Arseven, C. E. (1958). Kadıköy: 2650 senelik şehir. Erişim tarihi: 14.01.2022
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/28619>

- Atabeyoğlu, C. (1994). Futbol, *İstanbul Ansiklopedisi*, Sayı:24, 346.
- Aydın, B. (2020). *Rekorları ve İlkleriyle Asırlık Çınar Fenerbahçe*. Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 206.
- Bacıoğlu, A. (2019). Fenerbahçe Müzesi Müdürü, 30.04.2019 tarihli "Stadın Öyküsü" konulu görüşme, Ülker Stadyumu Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Spor Kompleksi, Kadıköy.
- Balcıoğlu, İ. (2003). *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*. Bilge Yayıncılık, İstanbul, 50-51.
- Çakmak, M. N., İşlek, M. S. ve Keskin, U. (2017). Türk Futbol Kültürünün Küreselleşme Kavram ve Süreçleri Bağlamında Değerlendirilmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:19, Sayı:33, 125-133.
- Dağlaroğlu, R. (1957). *1907-1957 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*. İstanbul Matbaası, İstanbul, 13.
- Dağlaroğlu, R. (1987). *1907-1987 Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi*. Dur Ofset, İstanbul, 168.
- Döker, M. F. (2012). İstanbul Kentsel Büyüme Sürecinin Belirlenmesi, İzlenmesi ve Modellenmesi. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Gürel, E. ve Akkoç, U. (2011). Stadyum: Benzerlikler, Koşutluklar ve İzdüşümler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:19, 346-370.
- Gürer, T. K. (2013). Olimpiyatlar Işığında Stadyumlar: Değişen Kurallar ve Yeni Tasarımlar. *Mimarlık*, Sayı: 373, 44-48.
- Fenerbahçe SK (2021) Şükrü Saracoğlu. Erişim tarihi: 17.12.2021 <https://www.fenerbahce.org/kulup/sukru-saracoglu>
- Hacisoftaoğlu, İ., Akcan, F. ve Bulgu, N. (2012). Hayali Cemaatler Olarak Taraftar Toplulukları: Ankaragücü Taraftar Grupları Örneği. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt:23, Sayı:4, 159–176.
- Hatipoğlu, D., Aydın, B. (2007). *Bastır Ankaragücü: Kent, Kimlik, Endüstriyel Futbol ve Taraftarlık*. Epos Yayınları, Ankara, 188-189.
- Hékime, A. (1900). Plan de Cadikeuy Cote d'Asie. Erişim tarihi: 14.01.2022 https://fenerbahcetarihi.org/wp-content/uploads/2020/04/hrt_011411.pdf
- İBB (2007) Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları. Yay. Haz. Dağdelen, İrfan. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları No:39. İmaj Ofset Reklam Ltd. Şti., İstanbul, Pafta no:62.
- İBB (2022). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası Arşivi. Erişim tarihi: 05.05.2022 <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr>
- İBB Coğrafi Bilgi Sistem Müdürlüğü (2022) Erişim tarihi: 23.12.2022 <https://panorama.istanbul> İstanbul Büyükşehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemi Müdürlüğü
- İBB (2024) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Haritası 2022 Uydu Altlığı. Erişim tarihi: 10.05.2024 <https://sehirharitasiapi.ibb.gov.tr/>
- Kadıköy Belediyesi (2019a) *Kadıköy Şehir Sağlık Profili*. Kadıköy Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü, İstanbul, 27-32.

- Kadıköy Belediyesi (2019b). Kadıköy Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı. Erişim tarihi: 07.02.2024
<https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/KadikoyBelediyesiStratejikPlani2020-2024.pdf>
- Kadıköy Belediyesi (2022). Merkez Kadıköy Mekânsal Stratejik Plan Mevcut Durum Raporu, Erişim tarihi: 04.01.2022
<https://webgis.kadikoy.bel.tr/keos/img/PDF/MSPMDR.PDF>
- KAP (2022). Fenerbahçe Futbol A.Ş. Özel Durum Açıklaması. Erişim tarihi: 23.12.2022
<https://www.kap.org.tr/tr/Bildirim/456394>
- Koch, N. (2018). Sports and the city. *Geography Compass*, Cilt:12, Sayı:3, e12360.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. Altın Kitaplar, İstanbul, 17.
- Kütükçü, T. (2018). *Geçmiş Zamanların, Mekânların ve Hatırlamaların Rafında Kadıköy'ün Kitabı*. Ötüken Neşriyat, İstanbul, 13.
- Nascimento, C., Amorim, L. (2015). The gadget building: An overview on contemporary football stadiums. 10th Space Syntax Symposium (SSS10), London, 13-17 July 2015 UCL University College London, Bloomsbury.
- Önal, F., Pekşen, C. (2014). Kamusal Bir Mekân Olarak Bağdat Caddesi, *Mimarist*, Sayı:51, 37-42.
- Özer, Y., Özer, N. O. (2003). Kadıköy'ün Ana Karakteri. *Arredamento Mimarlık*, Sayı: 158, 107-109.
- Pol, E. (2002). The Theoretical Background of the City Identity Sustainability Network, *Environment and Behavior*, Cilt:34, Sayı: 1, 8-25.
- Rossi, A. (1984). *The Architecture of the City*. The MIT Press, Cambridge, 22.
- Salt Araştırma (2022). Jacques Pervititch Kadıköy Haritalar. Erişim tarihi: 04.01.2022
<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1848>
- Stadium Database (2019). UEFA 5 Star Stadiums. Erişim tarihi: 20.05.2019
<http://stadiumdb.com/lists/uefa-5-star-stadiums>
- Sürmeli, M. (2017). Kadıköy'ün Maç Günü Trafik Çilesi. Erişim tarihi: 12.05.2024
<https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/kadikyn-ma-gn-trafik-ilesi>
- Talimciler, A. (2010). *Sporun Sosyolojisi ve Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 142.
- Tanrıkulu, A. (2018). *Fenerbahçe Tarihi 1907-2018*. Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 30.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (2024). Parsel Sorgu Uygulaması Öznitelik Bilgisi. Erişim tarihi: 10.05.2024
<https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/40.98817397341003/29.036629199981693>
- T.C. Kadıköy Kaymakamlığı (2023). Kadıköy İlçemizin Tarihçesi. Erişim tarihi: 13.01.2023
<http://www.kadikoy.gov.tr/kadikoy-ilce-tarihce#gallery-42>
- Transfer Markt (2024). Seyirci Sayıları 22/23. Erişim tarihi: 12.05.2024
https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/besuchertzahlen/wettbewerb/TR1/plus/1?saison_id=2022

TUİK (2024). İBBS-Düze1, İBBS-Düze2, İl ve İlçe Nüfusları. Erişim tarihi: 07.02.2024
<https://cip.tuik.gov.tr/>

Tunalı, S. (2017). Tüketim Kültürü ve Tüketim Kültürünün Ürettiği Mekânlar: Kadıköy Çarşı Örneği. *Mimarist*, Sayı:59, 38-45.

Yılmaz, Ö. (2022). Hiçliğin Ortasında Mimarlık: Türkiye'nin Stadyumları. *Arkitera*, Erişim tarihi: 06.05.2022
<https://www.arkitera.com/gorus/hicligin-ortasinda-mimarlik-turkiyenin-stadyumlari/>

Yurtsever, G. (2011). *Fenerbahçe "Değişim ve Dönüşüm"*. Caretta Reklam, İstanbul, 162-163.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The study aims to examine the significance of stadiums as sports structures for urban development through the example of Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium and to examine the social, economic and social contributions of the fact that the structure has developed throughout the historical process and remains within a dense urban fabric today, to preserve the urban identity and to transfer its historical and cultural extensions to different generations.

Research Questions:

What are the effects of sports structures on urban culture? How should the stadiums remain within the changing and developing urban structure over time? In the example of Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium, what are the historical development of the building and its contributions to the city and urban culture?

Literature Review:

Stadiums have been one of the leading venues where sporting events have taken place in the city throughout history; continue to affect urban space and urban life. Stadium structures, with their size and symbolic shapes, cause changes in urban textures in the world and our country. In a sense, architecture witnesses the behavior and tastes of generations, public events and facts (Rossi, 1984, 22). Stadiums that host global organizations are also indicators of the country's architecture (Aksu, 2012, 65-70). The intersection of sport and the urban in many areas supports the investigation of the large-scale effects of sports events, venues and related practices in the socio-cultural context. In this field, relationships are established with sub-field specializations and disciplines such as history, anthropology and sociology. Interdisciplinary research on sports and critical approaches in the field of urbanism is important in this sense (Koch, 2018). Today, contemporary stadiums appear as spatial tools designed to provide social efficiency for events and serve this purpose (Nascimento and Amorim, 2015). Although they appear as places where football matches take place in parallel with their basic functions, they are also places that unite cultures, geographies, countries, cities, neighborhoods, genders and ages, and include the feeling of belonging to something or a place. The phenomenon of identification with the place requires a long process and depends on the social environment and its components surrounding it as well as the physical dimensions of the place (Pol, 2002, 8-25). There is a socializing effect of football and the interaction of people with each other. However, defining fandom merely as socialization is insufficient and it is possible to create a collective memory outside of sports (Hatipoğlu and Aydın, 2007, 188-189). Strong and effective fan clubs can function as social institutions by being associated with different issues. Creating a collective memory as an element that keeps communities together and ensures their continuity is important in terms of fandom (Hacısoftaoğlu et al., 2012, 159-176). Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium continues to maintain its importance from past to present as a part of Kadıköy, an important district of Istanbul in terms of population, cultural, social and geographical location. The formation of the building in the historical process, the processes it has gone through until today, its place in

urban life and culture, and its social and economic features encourage this stadium to be approached and evaluated from different perspectives.

Methodology:

In the study, the urban development of the stadium and Kadıköy is analyzed through historical maps created by different researchers and by marking building densities on satellite photographs of the region from 1946, 1966, 1982 and 2021. The urban development is compared to these images. The conditions under which the stadium came from a rural urban settlement to the middle point of the dense transportation network and urban construction are discussed. In this historical process, the construction phases of the stadium and the development of urban culture are summarized. With the increase in population, construction and traffic density, the presence of Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium in the urban and cultural identity, which has been in Kadıköy district and urban life for more than a century, is examined.

Results and Conclusions:

The users of sports structures continue their usual functions for socialization and they also transfer these living habits to future generations. The fact that the stadium is a public space and socialization center plays a role in enriching urban life, and it is aimed to be used uninterruptedly on all days of the week, as in mixed-use building examples.

The significance of Fenerbahçe Şükrü Saracoğlu Stadium, which was shaped over approximately 100 years, in urban life is valuable in terms of both urbanism and social sciences. A holistic evaluation must be made by taking into account topographic harmony, transportation conditions, social life on stadium usage days, and commercial opportunities in the immediate surroundings as important criteria for stadium structures. Its use as an important sports event in social life, mainly for football competitions, and its integrative and common stakeholder effect in the field should be evaluated within urban life.

The phenomenon of unity and coming together, which has an important role in the development of urban culture, is supported by the usage function of the stadium. The ability to visit public spaces by users with different profiles is offered with an alternative function such as sports. At the same time, the commercial activity of Kadıköy district when the stadium is active is an effective situation for the district. The fact that visitors and users from inside and outside the city engage in activities such as dining, shopping, participating in cultural activities, and touristic visits within the district has become an integral part of the district's economy. During the pandemic period, both the inability to hold sporting events and the application of access restrictions to the city were felt for the Kadıköy district in terms of general commercial and economic conditions.

The stadium's connection to the sea, rail system, metro and other transportation systems makes its location stand out in terms of accessibility. However, the traffic and parking problems created by the increasing urban population and construction rate, especially in the surrounding arteries, should be analyzed together with the general transportation and access problems of the city. Management plans to be created at the urban scale for the days when sports and cultural activities take place are critical. The fact that stadium has developed throughout history and remains within a dense urban fabric today; to preserve the urban identity and transfer its historical and cultural extensions to different generations, the social, economic and social contributions of the stadium to the district and surrounding settlements should be taken into consideration.

Reading Ideological Power Representations Through Space: the Tale of Two Cities Berlin and Ankara.

İdeolojik Güç Temsillerini Mekân Üzerinden Okumak: İki Şehrin Hikâyesi Berlin Ve Ankara

Tuğçe Şanlı¹ , Yasemin Selçuk²

Abstract

The study explores the entangled relationship between power dynamics and urban spaces, particularly governmental spaces. Drawing from Foucault's conceptualization of power as a nuanced interplay of social processes, the research explores Berlin and Ankara's governmental structures and regarding urban plans while unveiling how power is manifested in built environments. However, rather than a comparative analysis, the study presents narratives of these cities since each reflects unique historical contexts and power dynamics i.e. Berlin that is a historical centre of power, contrasting with Ankara, which presents republic's capital as a modernisation shift. The study uses, descriptive analysis and reveals how power is articulated within urban spaces and societal structures, while crystalising the shifts in political ideologies and their impact on governance structures. Therefore, study aims to investigate the role of urban planning and architecture in shaping power dynamics in relation to ideologies whether represented openly or subtle within the urban realm. The research, following descriptive analysis for the subjected cities, draws on secondary data as its primary source, and interprets the data through the lens of Lefebvre's dialectic of production of space and Dovey's investigations into power dynamics within the built environment, along with other contributions to the urban space and power literature. Ultimately, urban planning and architecture serve as representations of power, shaping societal narratives and identities. The study underscores the significance of understanding these narratives to comprehend the societal impacts of governance structures and power dynamics over time.

Keywords: Representation of power, governance structures, spatial representation, ideological space

Öz

Çalışma, iktidarın toplumsal süreçlerin incelikli bir etkileşimi olarak kavramsallaştırmasından yola çıkarak iktidar dinamikleri, kentsel mekânlar ve mimari tasarımlar arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemektedir. Berlin ve Ankara'nın hükümet yapıları ve kent planlarının analizi yoluyla, iktidarın yapıları çevrelerde nasıl tezahür ettiğini ortaya koymakta ve karşılaştırmalı bir analizden ziyade, her biri kendine özgü tarihsel bağlamları ve güç dinamiklerini yansıtan bu şehirlerin anlatılarını ortaya koymaktadır. Tarihsel bir güç merkezi olan Berlin, bir cumhuriyetin başkenti olarak yeni kurulan Ankara ile tezat oluşturmaktadır. Betimleyici analiz, iktidarın kentsel mekânlar ve toplumsal yapılar içinde nasıl eklemlendiğini ortaya koymakta, siyasi ideolojilerdeki değişimlere ve bunların yönetim yapıları üzerindeki etkilerine ışık tutmaktadır. Çalışma, kentsel planlama ve mimarinin kentsel alandaki güç dinamiklerini ve toplumsal normları şekillendirmedeki rolünü araştırmayı amaçlamaktadır. Mimari tarzlar siyasi ideolojileri yansıtmaktadır; Berlin'in Nazi dönemi mimarisi itaati vurgularken, Ankara'nın tasarımları modern kimliği sergilemektedir. Araştırma, birincil kaynak olarak ikincil verilerden yararlanarak bahsi geçen şehirler için betimsel analiz kullanmaktadır. Veriler, Lefebvre'nin mekân üretimi diyalektiği ve Dovey'in yapıları çevredeki güç dinamiklerine ilişkin incelemelerinin yanı sıra kentsel mekân ve iktidar literatürüne yapılan diğer katkıların merceğinden yorumlanmaktadır. Nihayetinde, kentsel planlama ve mimari, toplumsal anlatıları ve kimlikleri şekillendiren güç temsilleri olarak hizmet etmektedir. Çalışma, yönetim yapılarının ve güç dinamiklerinin zaman içindeki toplumsal etkilerini anlamak için bu anlatıları anlamının önemini altını çizmektedir.

Anahtar kelimeler: Gücün temsili, yönetim yapıları, mekânsal temsil, ideolojik mekân

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Assist. Prof Dr.) Ondokuz Mayıs University, Faculty of Architecture, City and Regional Planning, tugce.sanli@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4651-7609

² (Msc.), Gazi University, Faculty of Architecture, City and Regional Planning, selcukyasemin97@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3922-539X

INTRODUCTION

Urban spaces narrate stories to us through the lens of the "spatial text." Architecture and urban design often provide the framework within which these stories unfold (Dovey, 2008). Power, as articulated by Foucault, is not simply a naked reality or an institutional right, but rather a complex interplay of meticulously crafted, transformed, and organized processes that adapt themselves according to the specific context (1982: 792). In this regard, the story conveyed through the manifestation of power in spatial formations consciously constructs a representation by reproducing power relationships. Consequently, the representation of power through urban space and architecture becomes intrinsically linked to the subject of the city and society. The emergence of power in space is frequently characterized by governance mechanisms assuming central positions and dominant architectural styles. Temporality also holds significance in this context. Just as each historical period molds its governance understanding through the cultural changes it undergoes, each governing culture manifests the imprints of its era on urban space through distinct stylistic variations expressing aesthetic values (Ashworth, 1998; Hall, 2002). Thus, it can be argued that there exists a relationship between these architectural spaces and the governance behaviours prevalent in their respective periods.

This research delves into the representation of power in urban formations, emphasizing the narratives conveyed through urban spaces and architectural designs. The study seeks to unveil the manifestation of power in built environments by examining the governmental structures and urban plans of Berlin and Ankara. Yet, it aims to provide narratives of these cities, each reflecting distinct historical contexts and power dynamics instead of building up a comparative analysis. Berlin stands as a longstanding centre of power, while Ankara contrasting with that represents the capital of the republic as a modernisation shift. Through interpreting and providing a descriptive analysis, the research elaborates on the question of how power is articulated within urban spaces and societal structures while crystalising the shifts in political ideologies and their impact on governance structures. Particularly, after presenting the literature on power built through urban space and representation of space, the study continues with an analysis of the spatial configuration of the Federal Assembly during Germany's Third Reich period. It investigates through the interventions, plans, and the historical progression of the Federal Assembly's renovated structure, which currently serves as both a museum and a parliamentary building in contemporary Germany, simultaneously presents the narrative for the never completed project of Hitler's Germania project. Furthermore, it investigates the spatial design representations of governance embedded within urban plans for Ankara, a city declared the new capital as a representation of a modernizing project of the great leader Mustafa Kemal Atatürk. These analyses are conducted in comparison to the representation of power in built environment particular to governing related to expectations prevalent during their era. The research, as a methodology, uses descriptive analysis to reveal the tale of two cities in this sense via using secondary data as the main source, while interpreting them through Lefebvre's (1991) dialectic of production of space and Dovey's (2008) explorations on power in built environment as well as others contributed to the literature of urban space and power.

However, it is important to note that the paper does not aim to provide comparison between two cities but rather targets to provide narratives of them; both of which having immense differences of time, development and upholds contrast aims (one being the representation of newly found republic and passing from an empire to democracy and the other fascist propaganda of dictatorship), reveals strong reflections of power in built environment in two different directions. In other words, the case of Berlin represents a metropolis built for centuries as a centre of power, and Hitler sought to rebuild

Berlin in an anti-modern way, as a return to the "millennial" German Empire. On the other hand, the city of Ankara, which was newly founded as the capital of the country reflecting the transition from (and rejection of) centuries old Empire to new Republic based on the idea of republicanism and the modernisation of Turkish society. Therefore, the research aims to open up an interesting questioning through a descriptive analysis regarding the planning of parliament and the manifestation of power in the space of the city as a republican project or as a totalitarian autocratic regime. The study explores the shifts in political ideologies reflected through governance structures, and societal impacts encountered by the selected spaces over time. Accordingly, starts with the concept of power is dissected and examined in detail, followed by an exploration of how power is represented within the urban realm and society. Ultimately, the study endeavours to address the central issue of whether urban planning and architecture, serving as legal tools that demonstrate their agency in shaping space, function as parallel instruments in the continuous reconstruction of power's existence. Moreover, it investigates whether planning and architecture, as the articulation of spatial language, evolve into a representation of power, assuming the role of an urban arena for action.

1. Power and Space: Reciprocal Representation

"Architecture in us awakens a dreadful acceptance of the regime's political power, strength, and continuity" (Milne, 1981:134).

To analyse and comprehend the concept of power, it is crucial to examine it through a social lens rather than ascribed to an individual. In our societal experiences, power is often equated with "authority." Hannah Arendt (2018) introduces the idea of power as the capability of action, emphasizing that power belongs to a group rather than an individual; extends from tangible physical representations to conceptual relational ones (Massey 1995). This group endows a person in power with the ability to act on their behalf. Similarly, Dovey (2008) focuses on 'power over', highlighting dominant positions and relationships. Foucault's (1982) perspective on power suggests a manifestation not as a static reality or institutional right but as carefully detailed, transformative, and adaptable processes since power operates through processes that can be resisted or disobeyed. This underscores the need for an opposing force that power can interact with and shape, rather than relying solely on an individual. Therefore, power is not confined to a specific space or time but can manifest anywhere and at any time. Lukes (2005), additionally, argues that all individuals and institutions possess some form of power, which is often unequal and hidden as power's effectiveness is enhanced when it remains concealed therefore elusive as a concept (Foucault, 1994; Booher & Innes 2002). Power extends beyond temporal boundaries and is inherently public, involving both its source and recipients, and various factors such as religion, culture, economy, violence, and society contribute to the diverse manifestations of power. Thus, public space becomes the explicit stage for power's display, encompassing its capacity for concealment, adaptation, and renewal. If power manifests through public relations and representations, space becomes the visible or invisible stage for these relationships, concealing power exercises and differences among individuals (Landry 2006; Gregory et al. 2009). Spaces mediate power practices and become arenas for questioning and governing authority and reality. The meaning and interpretation of space diversify through power's quest for influence and the effects it aims to achieve in public perception and behaviour.

Implicitly, allocated space (expressed by Lefebvre, 1991) represents the convergence and realization of power, often symbolizing unnoticed oppression (Prigge, 2008). Architecture spaces, due to their invisible nature, serve as essential components of power symbolism, materializing silent dictatorships. In this study, the experience of space will be explained through one of the fundamental dynamics of

spatial dialectics extensively addressed by Lefebvre. Lefebvre (1991) decodes the notion of space via production of space by illustrating three dimensions: dynamic 'spatial practices', 'spatial representations', and 'representational space', which are interconnected and continuous. In more detail, the spatial practice refers to the perceived condition reflecting the direct outcome of physical space co-exists with social manifestations (Ronneberger 2008). Moreover, the representations of space refer to conceived condition of space by experts that can also be crafted by professionals through knowledge (Smith 1998). Last but not least, the spaces of representation refer to the spatial condition that is inhabited by its users through 'moments of presence' (ibid.; Shields 1999:161). This triad not only facilitates the understanding of space production in every mode of production and society and the examination of spatial experience but also enables the examination of the reciprocal relationships, contradictions, and arrangements of Physical, conceptual, social spaces (Ghulyan, 2017:22). Within the continuous variability of space production, it is evident that space constantly changes as concepts, perceptions, and lived experiences change. The seminal work of Lefebvre (1991) presenting the above-mentioned triadic framework of spatial relations where each commence with the solid space, wherein the non-spatial condition together with the evident spatiality and experiences are delineated are in harmony and reframed through the prism of social production and socially and relationally produced spatial experience (Ronneberger 2008; Smith 1998). This approach transcends mere solid existence of spatial production by delving into social produced experiences. That further, argues for distinct dimensions of space and emphasizing the socially produced condition of space, that can also be present as experienced, conceived, and/or lived, which refers to Lefebvre's second triad in the same work (Lefebvre 1991). Nonetheless, in acknowledging the two different yet interrelated triads reflecting the conceptual realms of space, it is imperative to recognize that while each perpetually generates space, they also mutually engender one another, thus inseparable.

In other words, spatial practice emphasizes the more material and physical dimension of space, such as buildings, roads, green areas, public spaces, etc., while spatial representations involve specialization and planning aimed at designing space based on ideas, ideologies, and even power, essentially governing space from a spatial dimension. Representational spaces refer to the user's space containing a unique and subjective lived experience, distinct from other dimensions, often described symbolically without a definite basis. "Examples of representational spaces include LGBT marches, carnivals, and festivals, which represent the social production of space that is hardly observed in everyday life" (Ghulyan, 2017:24). In the production stage of space, it can be said that the production of spatial representations entails an ideology, a governance, or simply a power. The shaping of this power through spatial representations and the production of space through space will enable the representation of power. The dominant power of the era will create its own spatial practices, which will shape spatial representations and representational spaces. At this point, spatial representations produced by power may not always go beyond the intended representation space. This is because in representational spaces, representation refers not directly to the space itself but rather to the process of meaning-making through references to notions that connect it to symbols, such as divine power, logos, the state, masculine or feminine principles, etc. (Schimid, 2008), describing the symbolic use of physical space. The production of this symbolic use can arise from spatial representations but can also be influenced by the manifestation of social experience independent of the pronouncement of the built environment, as is often the case.

The rise of statist ideologies spurred a push for extensive state-backed construction projects. Whether led by democratic or totalitarian regimes, these initiatives were pivotal in addressing unemployment, enhancing infrastructure, and stimulating economic growth during the depression era. Notable for

their monumental scale and technological advancements, projects like parliament buildings, bridges, palaces, canals, and highways proliferated. These endeavours also served as vehicles for significant social engineering efforts, guided by abstract notions of society and space. Experts overseeing these projects were confident in their ability to shape desired outcomes through meticulous planning and architectural interventions (Hagen & Ostergren 2020). Therefore, architectural structures associated with governance and political regimes within a city are intrinsically linked to political culture. Parliament buildings and related spaces serve as expressions and preservers of specific governance systems, reflecting their political behaviours and values, while also contributing to the formation of political culture over time (Goodsell, 1988:287). These architectural structures, in the continuum of time and space, act as bridges between the past, present, and future. National parliament buildings and the governmental spaces, as hosts of government and prevailing forms of administration, acquire symbolic meanings that can be interpreted within the context of their physical aspects. As also mentioned by Dovey (2008), "The power of architecture to 'touch' us is a significant accomplice to the social mediation of power." (p.45)

Nevertheless, the extent of power over space encompasses both unparalleled access and formidable exclusion, where unlimited access devoid of exclusionary authority renders one susceptible to the spatial definitions dictated by others, thereby shaping representations and practices within that space (Killian 1998; Staeheli 1996). Throughout history, mechanisms of governance, as embodiments of power in space, have been constructed in central locations and dominant architectural styles. Centrality in spatial organization symbolizes physical presence at the heart of society and the exercise of "authority," as Dovey (2008) explores in the concept of "power over." Historical wars have often targeted buildings housing governance and power, such as fortresses, palaces, and parliaments. In contemporary parliamentary systems, resistance frequently arises near parliaments or public spaces representing the power of the people. Therefore, representation of power has been reflected through such spaces that in turn embodies the concealed exercises of power, possess the capacity to shape social perception.

2. The German Parliament in Historical Orbit: Ideological Architecture

"Whoever enters the Reich Chancellery Building should feel that they are visiting the ruler of the world." (Hitler, as cited in Dovey, K. 2008:61)

The Nazi Germany, officially known as German Reich, was a period of authoritarian rule that began in 1933 when the National Socialist German Workers' Party seized power and Adolf Hitler became the German Chancellor. This era ended in 1945 with Germany's defeat in the Second World War and the subsequent occupation of Berlin by Soviet forces. The Nazi Germany, officially known as German Reich, was a period of authoritarian rule that began in 1933 when the National Socialist German Workers' Party seized power and Adolf Hitler became the German Chancellor. This era ended in 1945 with Germany's defeat in the Second World War and the subsequent occupation of Berlin by Soviet forces. The Nazi regime's (1933-1945, German Reich) building projects were designed to be grandiose and theatrical, serving as political tools to impress the world and assert the dominance of the Party and state over the German populace (Hagen and Ostergren 2020). They evoked a blend of awe and intimidation, characterized by massive and imposing structures that diminished individuality. Gigantism was a central theme, highlighted in propaganda comparing state-sponsored projects to renowned global landmarks. For instance, the Great Hall in Berlin was touted to surpass St. Peter's in Rome and St. Paul's in London. Similarly, the Triumphal Arch planned within Berlin aimed to be more

than double the size of the than the Arc de Triomphe located in Paris. Moreover, these structures to be enduring symbols of his movement's greatness, meant to inspire future generations as an intention of Hitler. Therefore, a need was risen for a unified parliamentary building in order to replace the existing fragmented and small assemblies. Following that need, an architectural design competition was held to obtain this representative space. Paul Wallot's design was ranked second yet was chosen for realization. By 1884 construction of the building was commenced and completed in 1894, aimed to serve as a powerful symbol of German democracy and national unity. However, the completion of the building coincided with the demise of the German Empire, which emerged defeated from World War I. This pivotal event took place in 1918 when Philipp Scheidemann proclaimed the republic from the Reichstag balcony.

Amidst economic crises and social unrest, the Weimar Republic emerged as a new government. The Weimar Republic, Germany's newly formed government, arose amidst economic and social upheaval. The Treaty of Versailles, signed after World War I, imposed severe war debts that Germany could not afford at the time. In this chaotic environment, the Nazi Party rose to prominence, promoting nationalist views and rejecting the Treaty of Versailles. In 1933, the party's leader, Adolf Hitler, was appointed Chancellor of Germany. Shortly thereafter, the Reichstag fire occurred, dramatically altering German political culture and the course of history. Symbolizing German democracy and unity, the burning of the Reichstag solidified the Nazi Party's power, particularly under Hitler's leadership. Within a month of the fire, on March 23, 1933, the Enabling Act was passed, resulting in the arrest of opposition party members and the suppression of the press and freedom of expression. While there are allegations that the fire was deliberately set by the Nazis to undermine the symbolic meaning of the parliamentary building and to replace it with theirs with a dramatic change in German political culture. At this point, it is a reality that a spatial entity, beyond being merely an architectural structure, can influence the fate of a nation or even world history.

Figure 1. Reichstag Building, Berlin, Germany, 1905 (Library of Congress)

The Reichstag building (Figure 1), although unused during the Third Reich and damaged in the Battle of Berlin, was restored after the reunification of West and East Germany. Reconstruction, led by Sir Norman Foster, took place from 1993 to 1999, returning the Reichstag to its parliamentary function. The building serves as the German Parliament today. Parliamentary structures, such as the Reichstag, are symbolic and powerful architectural representations. Neoclassical architects drew inspiration from ancient Greek and Roman civilizations to emphasize the authority, law, and representation associated

with these buildings. A brief chronological representation of the events following the Reichstag fire is visible at Table 1.

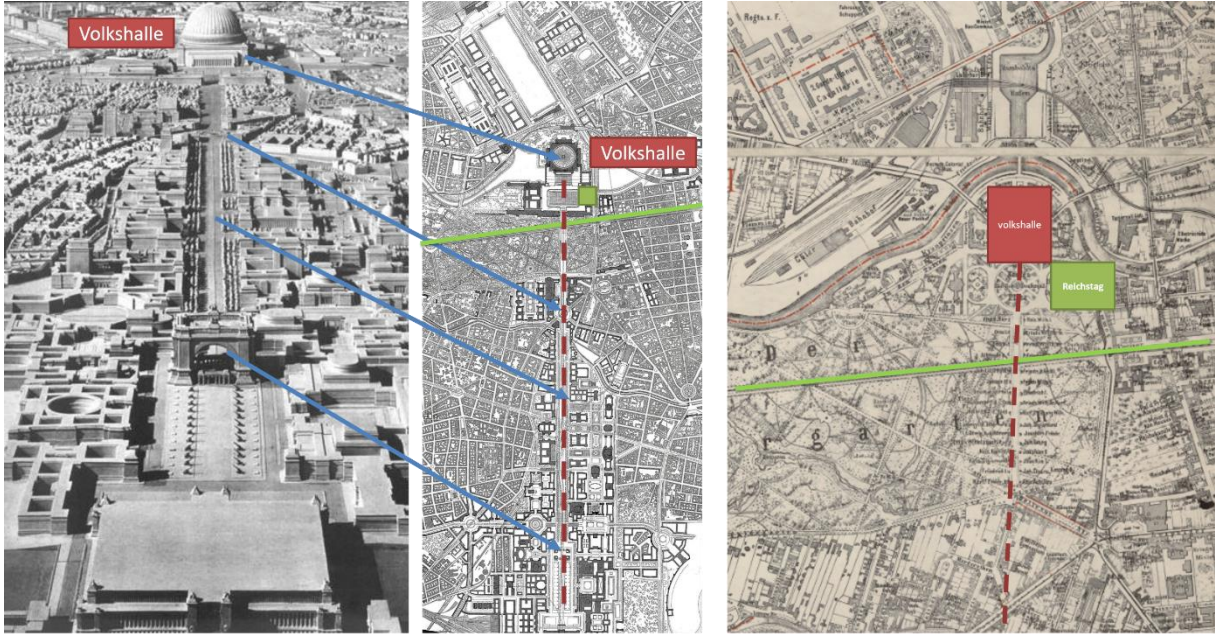
Table 1. The sequence of events following the Reichstag fire

Date	Events
February 27, 1933	Reichstag Fire
March 23, 1933	Enabling Act
July 14, 1933	The prohibition of political parties
June 30, 1934	Night of the Long Knives
1934	Adolf Hitler became Führer (Chancellor + President)
1936	Albert Speer – Germania Project

Power asserts and implements itself through spaces. This was no different for Nazi Germany. Adolf Hitler's interest in art and architecture can be traced through his attempts to enter an architecture school in Vienna, albeit unsuccessfully, and can be further understood through his Germania project during his leadership. Due to his admiration for the Roman Empire, Hitler developed an interest in the architectural structures built during the Roman era as well as the political, economic, and military systems implemented in Rome, drawing inspiration from them for his own political regime. Hitler's fascination with Roman architecture and civilization directly influenced the architecture of the Nazi era. The first example is the Reichskanzlei (Chancellery Building), which began construction shortly after Hitler became chancellor in 1933. Designed by Albert Speer, the Nazi Minister of Armaments and Hitler's right-hand man, the building aimed to convey Hitler's power to the public and visiting representatives of other countries. Hitler emphasized its significance by stating, "Whoever enters the Reich Chancellery must feel that they are visiting the master of the world" (Hitler, Dovey, K., 2008:61, as cited in the text). The architectural style of the building aligns with the Neo-Classical movement of the time and reflects Hitler's admiration for Rome. Despite being constructed entirely with German materials, the building did not survive beyond 1945, as it was destroyed after the war.

Adolf Hitler's interest in art and architecture, evident from his failed attempts to enter an architecture school in Vienna and his Germania project, influenced the architectural style of the Nazi era. Hitler's admiration for Roman architecture and civilization is particularly notable. The Reichskanzlei, designed by Albert Speer, aimed to showcase Hitler's power to both the public and foreign visitors. The building, constructed in a Neo-Classical style, aligned with Hitler's affinity for Rome but did not survive beyond the war as it was destroyed. Another example of Nazi architecture is the congress building, which resembles the Colosseum. However, this structure was never utilized due to unresolved issues with its roofing system. These buildings, despite their different fates, represented the symbolic and material embodiment of Nazi Germany. This semantic and material symbolization, expressed through the produced space, holds significant importance for Hitler in terms of representational spaces and spatial representations. In fact, in a speech following the Nazi occupation of France in 1940, he declared, "We will win the war and secure our victory through our buildings" (Narver, 1990, as cited in Velibeyoğlu, 2018:71). With the intention of creating a new national identity within a new ideology for a nation that had lost World War I, Hitler utilized art and architecture as a means to propagate his ideology and manipulate society. Hitler's idealization policy and the practices of the Nazi regime were geared towards creating a "Gemeinschaft" (community, unity, good society). Alongside architecture and art, spaces would be created to dictate his ideal society. At this point, architecture was intended not only to instill acceptance of political power among the public but also to foster a sense of national superiority.

"At this point, art became a tool that symbolized Nazi ideology. The architectural works and other buildings constructed during Nazi Germany were symbols of the rapidly growing power of the country and the government, and therefore, it was a natural expectation for them to be perceived in such a manner. Additionally, these ideological architectural works served as propaganda materials reflecting the atmosphere of optimism generated by early successes" (Velibeyoğlu, 2018:77).

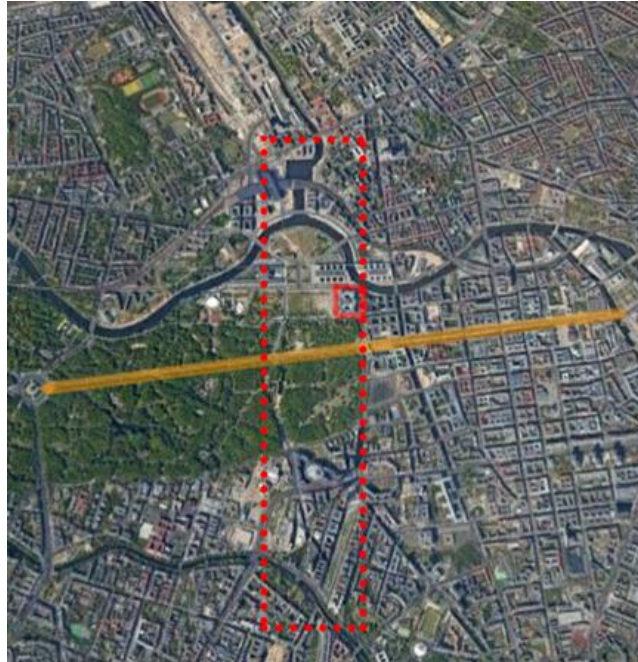
Figure 2. Germania project plan by Albert Speer and model (Source: URL 1; URL 2), 1905 Plan for Berlin, Green line representing Historical Paris Berlin axes and the green box representing Reichstag (Source URL 3)

The largest project of Hitler and Speer is undoubtedly the widespread urban-scale Germania project (Figure 2). The Germania project encompasses urban planning for the city of Berlin beyond the scope of a single structure. In fact, during his speech on the Germania model (Figure 1) with his architect and right-hand man Speer, Hitler stated:

"Only you and I knew that the Third Reich could not be realized through just markets, factories, skyscrapers, and hotels. The Third Reich will be the treasure trove of culture and art that will transcend the millennium. We see the ancient cities, the Acropolis. We see the medieval cities with their cathedrals, and we know that people need something like this, such a centre. This is my vision" ([in Downfall] Hirschbiegel, 2004, Germany).

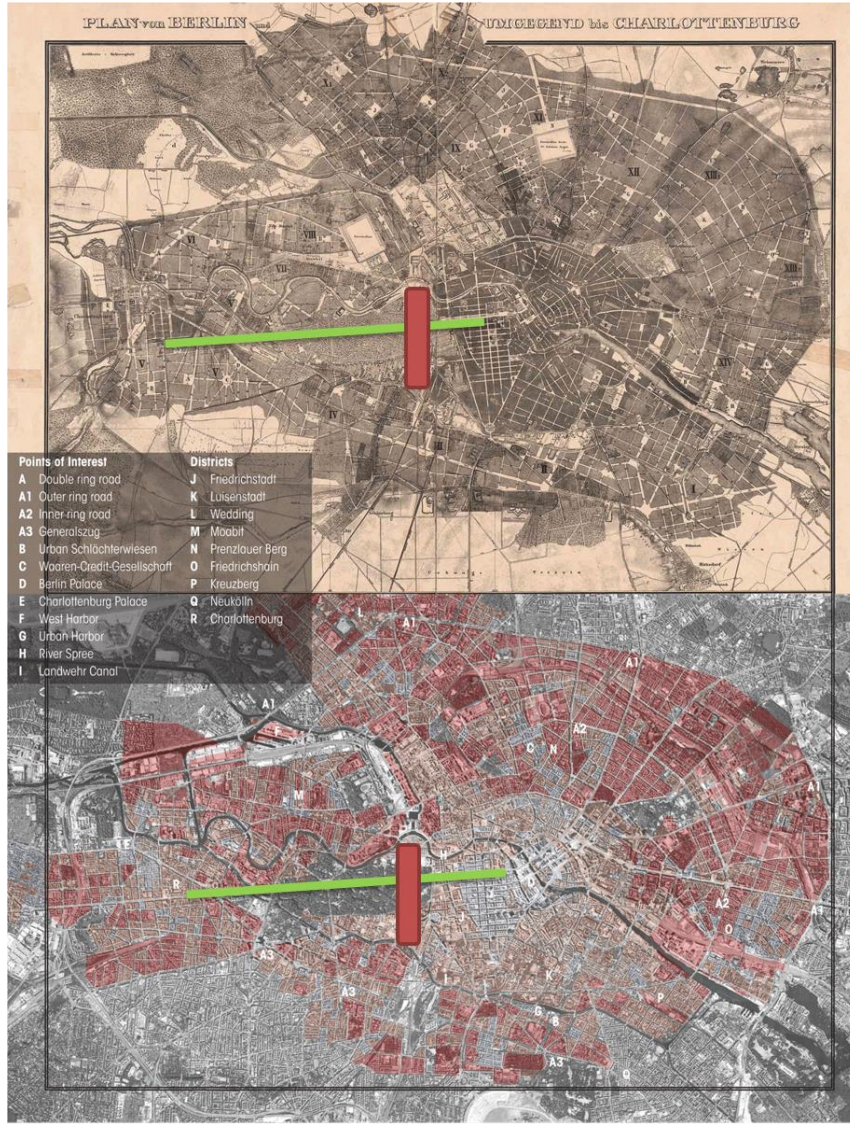
Starting with the envisioned train station as the initial entry point to the city and constructed along the main axis that forms the backbone of the plan, the cultural and art structures, museums, schools, and ultimately the Volkshalle structure at the end of the axis, intersected the Berlin city and the Paris-Berlin axis determined as the main axis of the old German history within the city in the opposite direction (Figure 3). Hitler saw the Germania project as a symbol of his regime's continuity and power. Through this monumental endeavor in Berlin, he aimed to represent the rebirth of the nation and the supremacy of the Nazi dictatorship. In another conversation with Albert Speer, Hitler stated, "Seeing Paris was my dream. I frequently debate whether I had to destroy Paris, but when Berlin is finished, Paris will be nothing but a shadow. So, why should I destroy it?" (The Architecture of Doom, 1989),

emphasizing that Germania, with its grandeur expressing the neo-classical style on the largest scale, would surpass all other European cities.

Figure 3. Historical Paris-Berlin axis and the Germania project site indicated by the red framed area on a Google Earth satellite image (Modified by the author, accessed on January 15, 2022)

The defeat of Germany and the Nazi regime in World War II in 1945 marked the end of Albert Speer and Adolf Hitler's plans for a Greater Germany. Today, there are no significant remnants of Speer and Germania within the Berlin. Nevertheless, certain traces of Germania, such as 17. Juni street, Siegesäule, and Victory Column, have persisted to the present day.

Figure 4. The Hobrecht Plan 1862 (top), Overlaying the final revised 1900 plan onto the current Berlin cityscape (bottom), in each red rectangle represents Germania and green line refers to Paris Berlin axes (Source: URL 4)

3.The Birth of the Republic and Architectural Pronouncement through the New Capital in the Struggle of a Nation

Following the national liberation struggle, Ankara's establishment as the capital city held great significance in the transition from the empire to the republic. The city's representation of a "modern city" with planned, modern architecture set an example for other cities in the country. The construction of parliamentary buildings in Ankara needed to align with the city's development and reflect the purpose of the new era. Unlike Berlin, Ankara's transformation involved not only administrative buildings but also an overall urban planning approach. The need for the first Parliament (I. Meclis) arose during the ongoing national struggle when the Istanbul Government fell under the control of occupying forces. The original Grand National Assembly building opened in 1920 but became inadequate over time, leading to the usage of the second building in 1924. The design of the second building initially intended for the Republican People's Party (CHP) and a law school. However, it assumed the role of a parliamentary structure due to the prevailing conditions. Unlike the Germania

project, the Meclis buildings had no connection to the traces of the former German Empire or the Reichstag. Instead, they embraced a new design that disregarded the past and adopted an oppressive style. On the other hand, the decision to construct the third building, the Grand National Assembly of Turkey (III. TBMM), was made in 1937 to ensure a strong representation of the will of the people and the republic. The III. TBMM building symbolized the new and democratic Republic of Turkey and the selection of Ankara as the capital city at the center of the country. It was planned with modernist principles of simplicity and functionality, representing the new movement and the new republic.

Mustafa Kemal Atatürk stated, "It is not just a necessity; it is the result of discipline" about the III. TBMM building (Semerci, 2016). Considering the period and the role it assumed, instead of the pompous expression of neoclassicism in the German example, the construction in Ankara, referred to as the old city (Ulus) and the representative of the New City (Yeni Şehir) extending to the south, was planned with the principles of modernism, simplicity, and functionality. Clemens Holzmeister, the architect of the III. TBMM building located at the center of the new center and government structures, representing the Ulus and the south, which are referred to as the old city and the new city, respectively, used the expression "My building should not be a burden on the magnificent yet serene, modest, and simple silhouette of Anatolia" (Semerci, 2016). Thus, he emphasized the functional simplicity that was necessary for representing the new movement and the new republic, drawing upon cultural norms.

3.1. Lörcher-Jansen Plans, Turkish Grand National Assembly, and the New Capital

The significance of Ankara city increased both politically and physically before it became the capital with the arrival of Atatürk to Ankara on December 27, 1919, and the opening of the National Assembly on April 23, 1920. The necessity to plan the city emerged due to its importance. Ankara was declared the capital on October 13, 1923. Subsequently, after emerging from the war and with the intention of carrying the traces of the national struggle into a new republic, urban planning efforts for the capital began. This period also witnessed the migration of many German scientists who escaped from Nazi persecution to other nations. During this period, many scientists and architects also came to Turkey and left their marks on the foundations of a newly born republic in terms of urban development, science, and education.

Figure 5. 1925 Lörcher Plan (left); 1928 Jansen Plan (right), (Republic of Turkey Ministry of Environment and Urban Planning, 2006)

Towards the end of 1923, an application was made to the "Exploration and Construction Turkish Joint Stock Company" for the planning of the city in line with the goals of the republic. The architect of the

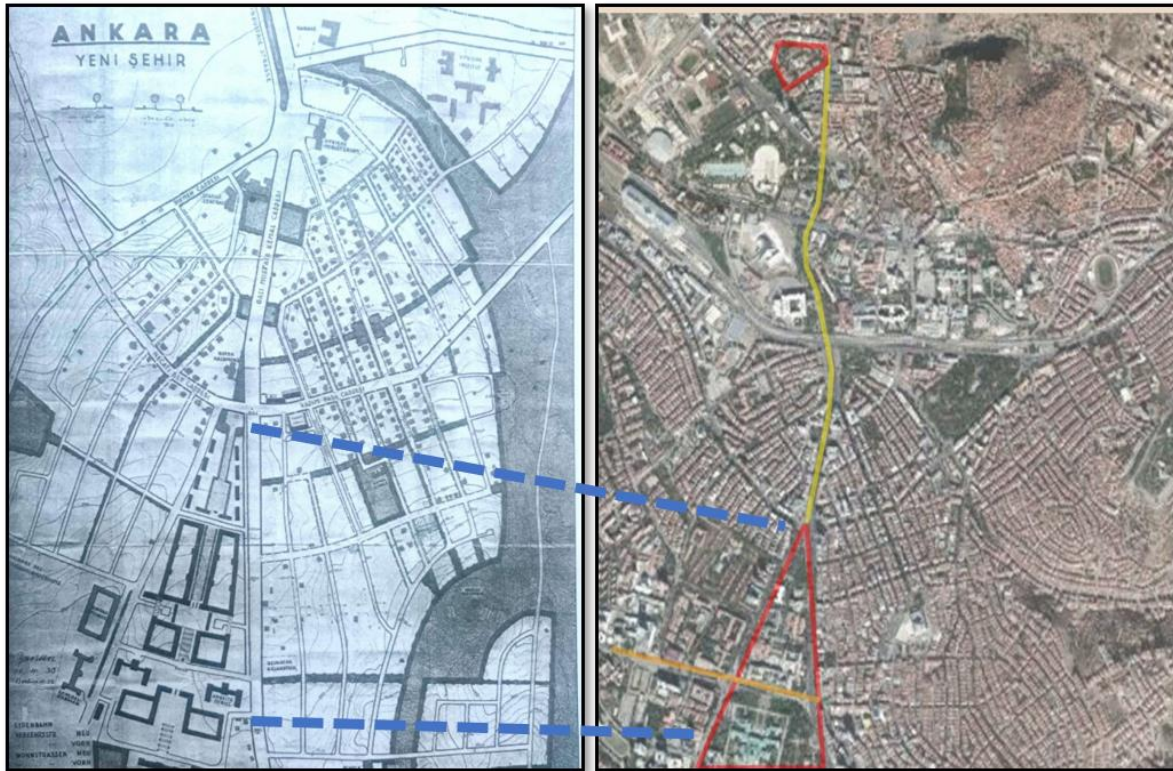
company, Dr. Carl Christoph Lörcher, presented the initial plan for the Ankara Citadel and its surroundings, which were defined as the old city, to the administration on May 30, 1924. However, the plan was deemed economically infeasible and rejected. Lörcher's development plan, which he presented in 1925 with a focus on the new city, was accepted and put into practice due to the urgent needs of the period. This plan not only brought physical solutions but also incorporated traces of modern planning concepts. In this approach, we can observe garden city influences, including houses with gardens and green areas, road axes, a government island, and squares. "The consideration of changes in the political field that can determine all three dimensions of 'life-production-expression' and the close observation of policies aimed at protecting social interests provide a dimension that can shed light on the qualitative improvement of physical space." (Cengizkan, 2018). The Lörcher plan (Figure 4) was not fully implemented. The reasons behind this include the requirements of low density and high cost. However, the development direction determined in the Lörcher Plan is also evident in the later Jansen Plan (Figure 4).

For a new Ankara Plan, a new competition was held. The participating architects were provided with maps showing the state of Ankara in 1925, as well as maps by Lörcher depicting the state of the city in 1924 and 1925, to serve as a basis for their plans. In addition to these, architects were advised to plan the city for a population of 250,000 to 300,000 people in 50 years, suggesting that the old city should be preserved in its current location but open to development and renewal (Tankut, 1993). In a sense, it was proposed that the old Ankara should not be considered as empty land like a field, but rather designed to facilitate the development of old settlements, with an emphasis on the city's growth towards Yenışehir (South), meaning new city, and special attention given to open and green spaces. This new and old rather than generating a dilemma provided a strong reflection of the narrative of the city by generating spaces of representation through communication between plans and the ideological representation of the republic.

The buildings intended for ministries would be relocated to the Kızılay area (geographical centre of the plan), and the cemetery would be situated in the Cebeci region. The road from Ulus to Sıhhiye and Yenışehir (main axis from north to south) would be reserved for high-rise buildings. (Şenyapılı, 2004:62,63; Cengizkan, 2004:42,108) The competition concluded in 1928 with the selection of Hermann Jansen's design, assuming a density of 116 people per hectare on a total area of 1,500 hectares, accommodating approximately 271,000 people (Tankut, 1993) (Figure 4). According to the plan, the region where the old city is located would be preserved as it is, with Ankara Castle being treated as a central "cultural shrine" and adorned with a structure such as a museum or conference hall (Jansen, 1935). However, until recently that area had its own spatial practice of being deteriorated and therefore obtained an opposite representation different from initially aimed. Buildings dedicated to public services would be situated in the Yenışehir area, and the area behind the Ministry of the Interior would be transformed into a public square that demonstrates the power of the government to its citizens. (Duru, 2012:185 in Cantek, 2012). The Jansen Plan represented an important step towards the concrete realization of a Westernized and modern Turkish Republic, aimed at creating a new civic identity. The plan preserved the "old" city while transforming the new capital into a city with wide roads, modern buildings, and squares in line with the contemporary identity construction. The extensive damage caused by the Ankara fire in 1916, which destroyed two-thirds of the city, facilitated a more straightforward planning process. Additionally, as it is stated in a popular school song about Ankara, "the less there is in the place where the city will be planned, the greater the pride and honor to create the capital 'from nothing'" (Bozdoğan, 2020). Although Jansen's plan offered a more realistic approach to planning compared to the Lörcher Plan, considering the increasing population in the city

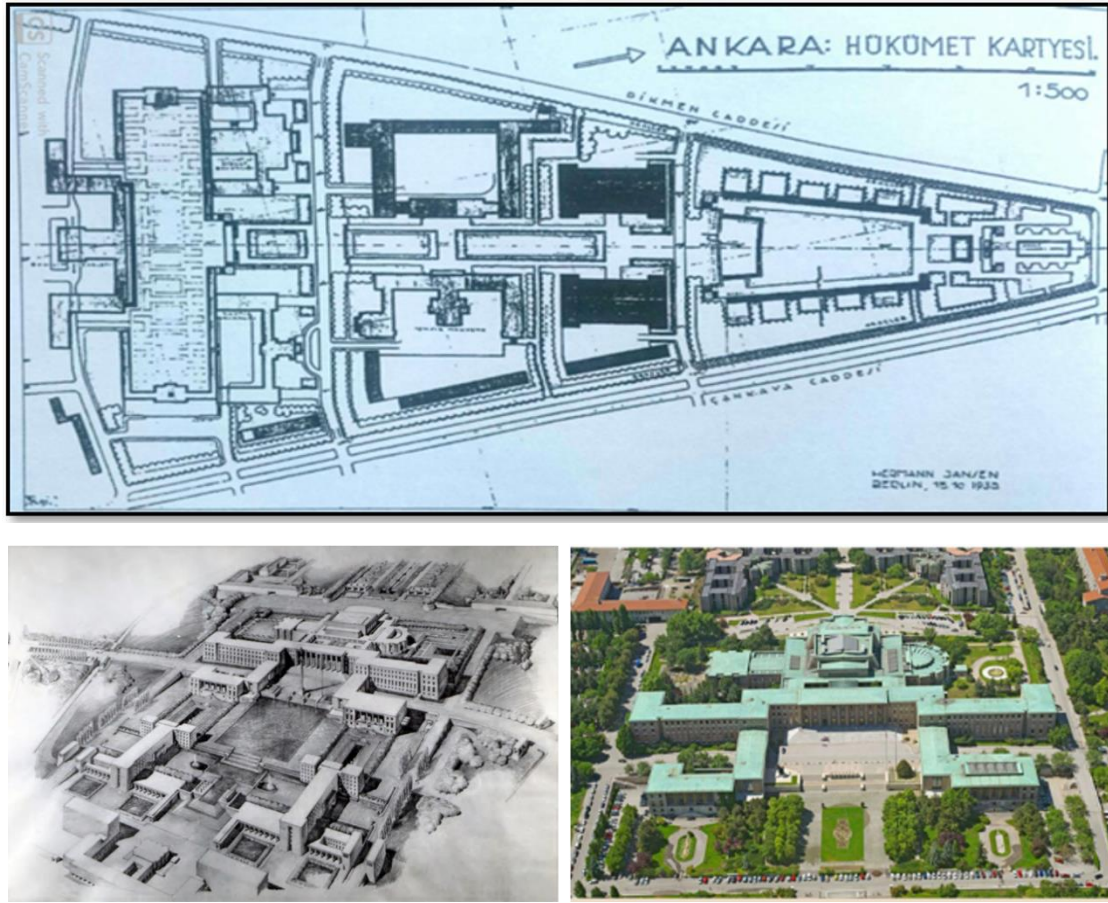

in the coming years, it proved to be insufficient due to the government's lack of a land use and planning policy and the demands of the rapidly growing population density in the new capital.

Figure 6: 'Ankara Yeni Şehir' plan and Government Charter by H. Jansen on the left (Cengizkan, 2018); Historical city center of Ulus and the current location of the new Yenışehir on the right (Google Earth satellite imagery access date: 10.12.2022, Modified by the authors)

Regarding the examination of the parliamentary buildings and the defined administrative center, which are the subject of our study, as seen in Figures 3 and 5, the Lörcher Plan creates a focus through defined axes and squares, while the Jansen Plan also emphasizes the dominance of a powerful administrative island created for the new state's governance structures, along with defined axes and squares. Within this island, the plan envisioned the presence of structures that would represent the new face of the Turkish Republic, such as the new Grand National Assembly building, alongside ministries. This design embodies a planning approach in which the old and the new are conceived in a kind of continuity, with the creation of new defined axes and "expression" areas extending from Ulus Square, where the I. and II. Grand National Assembly buildings are located, towards the south into the "Yeni Şehir" (New City). The 3rd Grand National Assembly building and the ministry buildings were designed and constructed according to this plan. The triangular superblock, which encompasses the ministries defined in both the Lörcher and Jansen Plans, converges with the Grand National Assembly at the end of the central axis (Figure 6). The design of this block (Figure 7), which would become the most significant symbol of the new Republic, was realized by the Austrian architect Clemens Holzmeister.

Figure 7. Government Charter (Cengizkan, 2018), Holzmeister's sketch from 1938 (Left) (Source: URL 5), current parliament building - TBMM (Right) (Source: URL 6)

"Mustafa Kemal Atatürk said to Holzmeister, 'We made a revolution, and you will design an architectural structure that suits the spirit of this revolution.' A unique and monumental city was established in the capital he founded, which is unparalleled in any other place" (Kuban, in Semerci, 2016). Both in the planning studies carried out for the city and in the design of public buildings at a smaller scale, the identity of the republic and the necessity of representing the new power were taken into account. While the old city was not disregarded, the modern and Westernized new Turkish Republic was concretized through the design and planning of representational spaces. At this point, the new state, which completely severed its ties with the Ottoman Empire, also expresses the permanence of its power through the medium of space. As a result of the realized plans and designs in Ankara, it assumed different roles beyond its spatial dimension. As the capital, it served as an example to other Anatolian cities as the center of the modern society and lifestyle aimed for by the republican reforms. The expression areas envisaged in the Jansen Plan served to include the people in the new capital, contributing to the goal of creating a modern-social society. Instead of a dominant representation of central power intended for the capital, the aim was to create a new republican city that emerged because of the people's own will. Between 1927 and 1939, Jansen's plans for Ankara and other Turkish cities left an enduring mark on urban development, influencing subsequent generations of planners. His strategies, rooted in thorough urban analysis, shaped Turkey's planning framework, amidst unique challenges faced by foreign architects. This period, marked by the founding of the Republic in 1923, prioritized the creation of modern cities, epitomized by Ankara's selection as the

capital. Under Atatürk's vision, Ankara became a model for Turkish urbanism, reflecting the aspirations of a modern nation.

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study set out to explore the representation of power in urban spaces, particularly through the governmental structures and urban plans of Berlin and Ankara. By drawing from the conceptual frameworks of Lefebvre's dialectic of the production of space and Dovey's investigations into power dynamics within the built environment, the research aimed to reveal how power is manifested in built environments and to underscore the role of urban planning and architecture in shaping societal narratives and identities. The rise of nationalism, followed by the neoclassical movement and the consequences of the Industrial Revolution in the early 20th century, significantly influenced the architectural and urban styles of the time. Therefore, in all the structures designed during the Nazi period, even if they were not completed, the propaganda of the governing power and the exaltation of the German nation were crystallized through urban space. For example, the Germania project illustrates how a new Germany, under specific leadership and architectural ideas, disregarded its past to shape its design. In contrast, even though nationalism was on the rise, Jansen's plan for the new capital of Atatürk's young nation maintained a strong connection to the past, serving as a continuation despite the dominant ideology's partial rejection of the Ottoman Empire's history due to its rulers' willingness to be under the protection of occupying states. This understanding of planning incorporated political and administrative development processes, focusing on representing the newly established Republic's urban development and emphasizing the era's functionality by reading the contemporary context. Continuing this approach, architect Holzmeister designed the 3rd Grand National Assembly building, integrating motifs and design elements specific to the Turkish nation, aligning them with the representation of the new republic in a modern and functional way, thus creating a representative structure that symbolized the new Turkish Republic. It is important to note that this study hesitates to directly compare the narratives of the two cities, as mentioned at the beginning, because such a comparison would be unjust and inappropriate.

During this process, although the architectural and planning styles implemented in Berlin and Nazi Germany period highlighted functionality, which was in line with the emergence of modernist architectural and planning styles of the era, we can still partially observe the influence of the educational background and culture of the architects who produced the projects in Ankara. Changes in power and political culture are reflected through architectural space. Urban planning and architecture speak the language of space. Power constitutes the grammar of this language. As Foucault (1982) mentions, power, a transformed and organized concept beyond institutional authority, is exempt from the need to hide itself with sufficient organization during the process. At this point, architecture and urban planning turn into a legal-institutional means of representing power, and through this transformation, the space in which architecture and planning manifest themselves becomes a representation of power. However, while the public's efforts to find representational spaces through democratic participation are in the hands of power, the transformation of these spaces into representational spaces is highly unlikely. As Dovey (2008) mentioned, the camouflage of power within space has not felt the need to hide itself when it comes to governance and parliamentary urban architecture and planning. Berlin and Ankara can be given as examples of this situation. While the Nazis used architecture and planning to create a compliant society against power, the new Turkish Republic used them to create a modern identity accepted by the whole world by leaving traces of the Ottoman Empire. This is because what keeps people together is their identity and belonging, and power creates this belonging through spaces. Therefore, the representations of space crafted by experts for Ankara were designed to embody and mirror the nation's progress, similar to Berlin's ideological representation of power evident in spaces of representation. However, they also aimed to empower

spatial practice for the public. In contrast, in Berlin's narrative, the incomplete Project of Germania sought to curtail such empowerment and spatial practice while representations of space obscured the power reflected in spaces of representation. Conversely, the story of the Reichstag serving as both parliament and museum demonstrated a robust ability to maintain the triadic relationship between representations and practices within space.

In conclusion, the intertwining of power and space transcends temporal and cultural boundaries, shaping the architectural and urban landscapes of different eras. From the monumental structures of Nazi Germany to the strategic urban planning of Ankara, the manifestation of power through space reflects the ideologies and aspirations of ruling regimes. By critically examining these intersections of power and space, we gain deeper insights into the complex dynamics that shape our cities and societies, underscoring the importance of understanding the role of architecture and urban planning in the negotiation of power relations and the construction of collective identities. This study reaffirms that urban planning and architecture are not just passive backdrops but active agents in the representation and perpetuation of power.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: [TR] Araştırma kapsamında herhangi bir finans desteği kullanılmamıştır [EN] No financial support was used in this study.

Teşekkür: [TR] Makale süreci boyunca yapıcı ve geliştirici yorumları dolayısıyla isimsiz hakemlere ve süreç yönetimine katkı sağlayan editör ekibine teşekkür ederiz. [EN] We would like to thank the anonymous reviewers for their constructive and constructive comments throughout the article process and the editorial team for their contribution to the process management.

REFERENCES

- ABB .2006. 2023 *Başkent Ankara Nazım İmar Planı: Plan Açıklama Raporu*, Etüdler, Müdahale Biçimleri. Ankara Büyükşehir Belediyesi. Ankara: Fersa.
- Arendt, H. 2018. *Şiddet Üzerine*. İstanbul, İletişim Yayınevi (Original title. 1970.On Violence)
- Ashworth, G. J. (1998). The conserved city as cultural symbol: The meaning of the text. In *Modern Europe: Place, Culture, Identity*.
- Booher, D.E. and Innes, J.E. (2002) 'Network power in collaborative planning', *Journal of planning education and research*, 21(3), pp. 221-236.
- Bozdoğan, S. 2020. *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul, Metis Yayınları
- Cantek,F. 2012. *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*. Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi
- Cengizkan, A. 2018. *Ankara'nın İlk Planı*. Ankara, Arkadaş Yayınevi
- Çelebi, V. 2013. Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 1, ISSN: 1309-8012
- Dovey, K. 2008. *Framing Places: mediating power in built form*. New York, Routledge Publishing
- Dovey, K. 2010. *Becoming Places: Urbanism/Architecture/Identity/Power*. New York, Routledge Publishing
- Foucault, M. 1982.The Subject and Power. *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4, pp. 777-795
- Foucault, M. (1994) *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984. Vol. 3*. London: Penguin Books.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma (A Reading of the Structural and Conceptual Framework of Lefebvre's Theory of Space). *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi [Journal of Modern Local Governments]*. 26(3), 1-29.
- Goodsell, C.T. 1988. The Architecture of Parliaments: Legislative Houses and Political Culture. *British Journal of Political Science*. Vol. 18, No. 3, pp. 287-302
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. and Whatmore, S. (2009) *The dictionary of human geography*. John Wiley & Sons.
- Hagen, J., & Ostergren, R. C. (2020). *Building Nazi Germany: Place, space, architecture, and ideology*. London: Rowman & Littlefield.
- Hall, S. 2002. The work of representation, In Hall, S. Edt, *Cultural Representation and Signifying Practices, London- Thousand Oaks* – New Delhi: Sage Publications,p. 1-18
- Hirschbiegel, O. (2004), *Downfall [Der Untergang]*, München: Constantin Film, Germany.
- Landry, C. 2006. *The Art of City Making*. UK: Earthscan
- Lefebvre, H. 1991. *The Production of Space*. Translated by Smith, D.N. UK: Blackwell Publishing.
- Library of congress 1. *Library of Congress Prints and Photographs Division* Washington, D.C. 20540 USA
<http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pp.print> (accessed. 13.01.2023)

- Lukes, S. 2005. *Power: A radical view*. Hampshire and New York, Palgrave Macmillan.
- Milne, D. 1981. Architecture, politics and the public realm. *Theory*, 5(1-2), 131-146.
- Prigge W. 2008. *Reading The Urban Revolution Space and representation*. (Goonewardena, K. Kipfer, S. Milgrom, R. Schmid, C Ed.). Space, Difference, Everyday Life; Reading Henri Lefebvre. New York, Routledge Publishing.
- Ronneberger, K. (2008) 'Henri Lefebvre and Urban Everyday Life, in search of the possible', in Kipfer, S., Goonewardena, K., Schimith, C. and Milgrom, R. (eds.) *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. UK: Routledge, pp. 134-146.
- Schmid C. (2008) *Henri Lefebvre's theory of the production of space: towards a three-dimensional dialectic*. (Goonewardena, K. Kipfer, S. Milgrom, R. Schmid, C, Ed.). Space, Difference, Everyday Life; Reading Henri Lefebvre. New York, Routledge Publishing.
- Semerci, F.N. (Yönetmen). Kortan, A. (Metin Yazarı). (2016) Kıymetli Bir Bina Öyküsü, Belgesel, TRT.
- Smith, N. (1998) 'Antinomies of Space and Nature in Henri Lefebvre's Production of Public Space', in Light, A. and Smith, J.M. (eds.) *The Production of Space*. USA: Rowman and Littlefoeld Publishers, pp. 49-70.
- Shields, Rob. *Lefebvre, love and struggle: Spatial dialectics*. Routledge, 2005.
- Staehele, L. A. (1996). Publicity, privacy, and women's political action. *Environment and planning D: Society and Space*, 14(5), 601-619
- Tankut, G. (1993). Bir başkentin imarı: Ankara 1929-39. *İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi*.
- URL1: <http://www.essential-architecture.com/ARCHITECT/ARCH-Speer.htm> (accessed.30.01.20)
- URL2: <https://www.quondam.com/38/3802ji01.jpg>. (accessed.21.07.24)
- URL 3: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/da/Sineck_Situations-Plan_von_Berlin_1905.jpg. (accessed.21.07.24)
- URL 4: <https://journal-buildingscities.org/articles/10.5334/bc.242> (accessed.19.07.24)
- URL 5: <https://t24.com.tr/yazarlar/sefik-onat/cumhuriyet-in-yeni-baskenti-ankara-ve-yabanci-buyukelcilikler-xvi-turkiye-tarihinin-donum-noktasinda-bir-mimar-clemens-holzmeister-1,38337> (accessed 19.07.24)
- URL 6: <https://www.cnnturk.com/turkiye/tbmm-baskaninin-mektubuyla-ortaya-cikti-yeni-meclis-binasi-icin-yer-araniyor>
- Velibeyoğlu, V.R. (2018). *Egemen İdeoloji ve Mimari: Totaliter Rejimlerin Mimari Üzerindeki Etkileri*. [unpublished Master's Thesis]. İstanbul Aydın Üniversitesi.

İstanbul'da "Sayfiye Konutu" Kavramı: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Değişen Tercihler ve Mekânsal Anlamlar

The Concept of 'Sayfiye Residence' in Istanbul Changes in Preferences and Spatial Meanings from the Ottoman Empire to the Republic

Nefise Burcu Yağan Köylü¹

Öz

İstanbul'daki "sayfiye konutu" kavramı, Osmanlı İmparatorluğu döneminden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen sürede önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Metropolün gürültüsünden ve yoğunluğundan uzaklaşma arzusuyla doğa ve deniz ile bütünlük huzurlu bir yaşam arayışının, bu konut türünün ortaya çıkışını ve evrimini nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırma, sayfiye konutlarının tarihsel gelişimini, mimari evrimini ve bu süreçlerin İstanbul'un sosyal ve kültürel tarihine olan etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, sayfiye konutlarının mimari, cephe, plan ve malzeme özellikleri ile kent bütünü içindeki konumları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, bu konutların topluma katkıları ve sosyal sınıflar üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir. İstanbul'da sayfiye konutları, Bizans Dönemi'nden başlayarak Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanan süreçte farklı dönemlerde çeşitli semtlerde gelişim göstermiştir. Bizans Dönemi'nde sayfiye yerleşimleri ilk olarak imparator ve soylular tarafından şehir merkezinin dışında kurulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde ise, padişahlar ve saray çevresi Haliç, Kağıthane ve Boğaziçi bölgelerinde sayfiye ve mesire alanları oluşturmuşlardır. Lale Devri ile Batı etkisi artmış ve Boğaziçi, Kuruçeşme-Kabataş kıyısı, Arnavutköy, Bebek ve Boyacıköy gibi semtlerde sayfiye konutları yoğunlaşmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ulaşım imkânlarının gelişmesiyle birlikte sayfiye kültürü geniş kitlelere yayılmış ve Boğaziçi, Kadıköy-Bostancı, Yeşilköy-Bakırköy, Adalar ve Üsküdar-Çamlıca gibi bölgeler popüler sayfiye alanları haline gelmiştir. Sayfiye konutları, zamanla yalı, köşk, sahil sarayı, kasır, villa ve apartman gibi çeşitli yapı türlerini barındırarak gelişmiştir. Bu yapılar, şehrin sosyal, ekonomik ve mimari dönüşümüne dair kritik bilgiler sağlamaktadır. Sayfiye konutları, sadece dinlenme ve eğlence alanları olmanın ötesinde, toplumun sosyal yapısını ve kültürel dinamiklerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, sayfiye konutlarının İstanbul'daki mimari, sosyal ve kültürel yönlerini geniş bir perspektiften inceleyerek, bu konut türünün derinlemesine bir analizini sunmaktadır. Araştırmanın bulguları, İstanbul'un sosyal ve kültürel yapısını anlamada ve dönemin modernleşme süreçlerinin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmede önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, İkincil Konut, Sayfiye Konutu, Yazlık Ev, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi

ABSTRACT

The concept of the "sayfiye house" in Istanbul has undergone a significant transformation from the Ottoman Empire to the Republican era. This study examines how the desire to escape the noise and density of the metropolis and the search for a peaceful life integrated with nature and the sea influenced the emergence and evolution of this housing type. The research aims to investigate the historical development and architectural evolution of the country houses and the impact of these processes on the social and cultural history of Istanbul. In this context, the architectural, façade, plan and material characteristics of the country houses and their location within the city are discussed in detail. In addition, the contributions of these houses to society and their effects on social classes are also evaluated. In Istanbul, sayfiye houses have developed in different neighborhoods in different periods, starting from the Byzantine period through the Ottoman Empire to the Republican period. In the Byzantine period, the first settlements were established outside the city center by emperors and nobles. In the Ottoman period, the sultans and the palace circle established rural and sayfiye areas in the Golden Horn, Kağıthane and Bosphorus regions. With the Tulip

¹ Corresponding Author: (Öğr. Gör. Dr.) Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, burcuyagan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8152-0558>

Period, the Western influence increased, and the country residences were concentrated in the Bosphorus, Kuruçeşme-Kabataş Coast, Arnavutköy, Bebek and Boyacıköy. From the middle of the 19th century, with the development of transportation facilities, the resort culture spread to the masses and regions such as the Bosphorus, Kadıköy-Bostancı, Yeşilköy-Bakırköy, the Princes' Islands and Üsküdar-Çamlıca became popular resort areas. In the course of time, the sayfiye residences developed into different types of buildings such as mansions, villas, beach houses, pavilions, villas and apartment buildings. These buildings provide critical information about the social, economic, and architectural transformation of the city. The country residences play an important role in understanding the social structure and cultural dynamics of the society, beyond just being places of recreation and entertainment. This study provides an in-depth analysis of this type of housing by examining the architectural, social, and cultural aspects of sayfiye residences in Istanbul from a broad perspective. The results of the research make important contributions to the understanding of the social and cultural structure of Istanbul and to the evaluation of the impact of the modernization processes of the period on society.

Keywords: Istanbul, Secondary Housing, "Sayfiye" House, Ottoman Period, Republican Period

GİRİŞ:

İstanbul, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, doğal güzellikleri, stratejik konumu ve zengin kültürel dokusuyla dikkat çeken benzersiz bir şehirdir. İki kıtanın kesişme noktasında yer alan bu kadim kent, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreçte, sosyal, ekonomik ve mimari açıdan önemli dönüşümler yaşamıştır. İstanbul'un bu eşsiz yapısı, sayfiye konutu kavramının evriminde de belirleyici bir rol oynamıştır. Şehrin gürültüsünden ve yoğunluğundan uzakta, doğayla ve denizle iç içe bir yaşam arayışı, sayfiye konutlarının ortaya çıkışında ve dönüşümünde etkili olmuştur.

Bu araştırma, İstanbul şehrinin tarihi, sosyal ve mimari çerçevesinde "sayfiye konutu" kavramının içerdiği anlamın Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan evrimini ayrıntılı bir şekilde ele almakta ve analiz etmektedir. Araştırma, şehir yaşamının karmaşasından uzaklaşmayı arzulayan bireylerin tercih ettiği, doğayla ve denizle iç içe ve huzurlu bir yaşam sunan bu ikincil konutları odak noktasına almaktadır. Çalışmanın esas amacı, sayfiye konutlarının tarihsel gelişim sürecini, sosyal ve kültürel dinamiklerle birlikte mimari dönüşümler çerçevesinde İstanbul bağlamında irdelemektir. Bu bağlamda, sayfiye konutlarının geçirdiği evrimsel süreç, bu sürecin sosyal yapısı ve mimari anlayış üzerindeki etkileri ile İstanbul'un kültürel ve sosyal tarihine olan katkıları detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Sayfiye konutlarının mimari özellikleri, kullanım amaçları, toplumsal ve ekonomik etkileri gibi konulara odaklanan bu çalışma, aynı zamanda bu konutların şehir yaşamı ve doğal çevre ile olan ilişkisini ve zaman içerisinde meydana gelen dönüşümlerin toplumsal yaşama nasıl yansıdığını ele alarak derinlemesine bir inceleme sunmaktadır. Araştırma, tarihsel belgeler, literatür incelemesi ve mimari analizler gibi çeşitli veri kaynaklarına dayanarak, konuyu geniş bir perspektiften değerlendirmektedir. İstanbul, çalışmanın temel coğrafi alanı olarak belirlenmiş olup, incelenen dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarından başlayarak Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sini kapsayan geniş bir zaman aralığını içermektedir.

Araştırma hem nicel hem de nitel verilerin kullanımıyla, sayfiye konutlarının mimari, sosyal ve kültürel boyutlarını detaylı bir biçimde ele alır. Nicel veriler sayfiye konutlarının sayısal ve yapısal özelliklerine ışık tutarken, nitel veriler bu konutların estetik, tarihî ve kültürel değerlerinin derinlemesine incelenmesi için zemin hazırlar. Karma araştırma metodolojisinin benimsenmesi, sayfiye konutlarının yalnızca fiziksel ve yapısal özelliklerinin ötesinde, sosyal ve kültürel yaşamdaki rollerini ve anlamlarını kapsamlı bir şekilde değerlendirme fırsatı sunmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde, sayfiye konutunun tanımı ve önemine değinilerek, çalışmanın genel amacı ortaya konulmuş, çalışma yöntemi ve makale konu başlıkları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, "İkincil Konut" ve "Sayfiye Konutu" kavramlarına dair tanımlamalar yapılmakta ve bu konut tiplerinin tarihçesi ile toplumsal önemi üzerinde durulmaktadır. İkinci bölüm, sayfiye konutlarının mimari özelliklerine odaklanır ve bu bağlamda Osmanlı Dönemi'nde gözlemlenen mimari özellikler ve yapı türleri ile Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan mimari değişimler ve yeni ortaya çıkan sayfiye konutu

tipleri ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde, çalışmanın temel bulguları özetlenmekte, İstanbul'da sayfiye konutu kavramının anlamsal olarak zaman içinde nasıl dönüştüğü değerlendirilmektedir.

1. "İkincil Konut" ve "Sayfiye Konutu" Kavramı

İkincil konutlar, sürekli ikamet edilen evlerden farklı olarak dinlenme veya kısa süreli iş gezileri için kullanılan konutlardır. Almanca'da "zweiter Wohnsitz", Fransızca'da "résidence secondaire" ve İngilizce'de "second dwelling" olarak adlandırılan bu konutlar, genellikle rekreasyon amacıyla kullanılmaktadır (Alkan, 2014; Emekli, 2014). Haftalık çalışma saatlerinin azalması ve emeklilik yaşının düşmesi, bu konutların kullanım sıklığını artırmıştır (Kara, 2019).

Şehir dışında yer alan ve hafta sonları, kısa tatiller veya yaz boyunca kullanılan ikincil konutlar, "yaz evleri" veya "tatil evleri" gibi isimlerle anılmaktadır (Hall ve Müller, 2004; Müller, 1999). Amerika Birleşik Devletleri'nde, büyük kent merkezlerine yakın kırsal alanlar, kıyılar ve manzaralı bölgeler tercih edilmektedir (Emekli, 2014).

Tarih boyunca, ikincil konutlar çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Antik Roma'da zenginler yaz villalarını dinlenme amacıyla kullanırken (Toner, 2013), Orta Çağ'da soylular av partileri için şatoları tercih etmiştir (Gies & Gies, 1994). Sanayi Devrimi sonrasında, orta sınıf yazlık evler edinmiş, bu evler sanatçılar ve yazarlar için ilham kaynağı olmuştur (Rybczynski, 1986; Crawford, 2005). Günümüzde ise ikincil konutlar, tatil amaçlı kullanımın yanı sıra yatırım ve uzaktan çalışma mekânı olarak değerlendirilmektedir (Williams & Hall, 2000).

İkincil konutların kullanım biçimi, tarih boyunca sosyal ve ekonomik koşullara göre evrilmiş ve değişen insan ihtiyaçlarını yansıtmıştır. Antik Roma'nın yazlık villalarından Orta Çağ'ın şatolarına, Sanayi Devrimi sonrası yazlık evlerden günümüzün çok fonksiyonlu konutlarına kadar bu yapılar, değişen yaşam biçimlerinin bir yansıması olmuştur.

Tablo 1. İkincil konutların özellikleri ve kullanımları (Hall ve Müller, 2004)

Özellikler	Hafta Sonu Evi	Tatil Evi
Ziyaret Sıklığı	Fazla	Az
Ziyaret Süresi	Kısa	Uzun
Hareket Biçimi	Sirkülasyon	Mevsimlik Göç
Birincil Konuta Göre Konum	Yakın	Uzak

Tablo 1, "Hafta sonu evi" ve "tatil evi" olarak tanımlanan iki farklı ikinci konut türünün temel ayırt edici özelliklerini detaylandırmaktadır. Hafta sonu evleri sık ziyaret edilip genellikle kısa süreli kalınan yerlerdir ve ana konuta yakındır. Tatil evleri ise daha seyrek ziyaret edilir ancak ziyaretler daha uzun sürer ve genellikle daha uzakta bulunur. Hafta sonu evlerinde sirkülasyon hareketi, tatil evlerinde ise mevsimlik göç daha belirgindir. Bu karşılaştırma, her iki konut türünün kullanım alışkanlıkları ve coğrafi konumları açısından farklılıklarını ortaya koymaktadır.

"Sayfiye" kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde yazlık ev veya şehre yakın kır kesimi anlamına gelmektedir ve Arapça kökenlidir (URL 1). Şemseddin Sami'ye göre, sayfiye, yaz mevsimine özgü bir mesken, yazlık ikametgâh, köşk veya yalı anlamına gelir (Bora, 2014). Sayfiye evleri, ikincil konutlar olarak kabul edilir. Mimarlık ve yapı sözlüğünde, "cottage" kelimesi sayfiye evinin İngilizce'deki en yaygın kullanımlı karşılıklarından biri olarak kır evi veya yazlık ev olarak tanımlanır (Hasol, 2017).

Türk kültüründe "yazlık ve kışık konut" kavramının uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Beylikler ve Osmanlı Dönemleri'ndeki yazlık saraylar ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki bağ ve yayla evleri, bu geleneğin izlerini taşımaktadır. İstanbul'daki sayfiye kültürü ile kırsal kesimdeki yayla ve bağ kültürü

arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar vardır. Yaylalar, bağlar ve sayfiye bölgeleri arasındaki en belirgin fark coğrafi konumlarından kaynaklanmaktadır. Bu alanlar genellikle kırsal nitelikte olup, yaylalar diğerlerine kıyasla daha yüksek bir konumda bulunur (Cengizkan, 2002). Yaylalar ve bağlar tarımsal üretim ve ekonomik faaliyetler için kullanılırken, sayfiye bölgeleri genellikle sadece dinlenme amacıyla tercih edilir.

Sayfiye alanlarının ekonomik amaçlarla kullanımının azalmasıyla yaylalar ve bağlar arasındaki fark neredeyse ortadan kalkmıştır. Günümüzde, yaylalar ve bağlar da sayfiye alanları gibi dinlenme ve kaçış noktaları haline gelmiştir. İstanbul'da 18. yüzyılın ortalarından itibaren toplumun her kesimi tarafından sayfiyeye gitme alışkanlığı benimsenmiş, bu durum "şehir evi" ve "sayfiye evi" ayrımının netleşmesine neden olmuştur (Yağan, 2018).

İnciciyan'a göre, Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un sayfiye yaşamı, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi genellikle padişahlar ve Osmanlı saray çevresi tarafından başlatılmıştır (İnciciyan, 2000). Zamanla, padişahların yazlık yaşamları Topkapı kıyı saraylarından Boğaz ve çevre kasırlara kaymıştır. Padişahlar, Topkapı'daki saraylar ve bahçelerle yetinmeyip, İstanbul ve çevresindeki havası, suyu ve manzarasıyla ünlü yerlere bahçeler ve köşkler yaptırmışlardır. Padişahların kıyılarda ve bahçelerde bulunan biniş kasırları da mevcuttur (Sarıcaoğlu, 2007).

Lale Devri (1718-1730), Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve kültürel hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, Sadabad Kasrı'nın inşası ve Kağıthane'nin peyzajında yapılan düzenlemeler, İstanbul'da yeni bir dönemi başlatmıştır. Lale Devri'nden sonra, Osmanlı padişahları arasında bahar ve yaz mevsimlerini Topkapı Sarayı'ndan ayrılarak sayfiye saraylarında geçirme geleneği yaygınlaşmıştır (İnciciyan, 2000). III. Selim'in saltanatının sona ermesinin ardından tahta geçen II. Mahmud döneminde (1808-1839), Boğaz'ın sayfiye yaşamı tüm çekiciliğiyle devam etmiştir. Bu dönemde, Kalender Bölgesi canlanmıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, II. Mahmud yazlık karargâhını Tarabya'ya kurmuş ve bu şekilde İstanbul'daki sarayında oturmayarak kısmen seferî bir yaşama uyum sağlamıştır (Kabacalı, 1999).

Osmanlı Dönemi'nde, Lale Devri ile başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden dönemde, padişahların sayfiye mevsimlerinin büyük bir kısmını geçirdikleri "ana sayfiye sarayı" önemli bir kavramdır. Bu saray, padişahın tercihlerine göre bazen İstavroz (Beylerbeyi) Sarayı, bazen Beşiktaş Sarayı ve bazen de Kavak (Üsküdar) Sarayı olmuştur. Padişahlar, bu yazlık saraylardan maiyetleriyle birlikte ayrılarak, kısa süreli biniş gezileri düzenlemişler, biniş kasırlarında kısa bir süre geçirdikten sonra tekrar tercih ettikleri sayfiye saraylarına dönmüşlerdir. Bu dönemde, toplumun üst kesimi, yani saraya yakın çevreler ve zengin azınlık aileleri arasında, sayfiye bölgelerinde özellikle Boğaz'da ev sahibi olma eğilimi artmıştır. Sayfiye evi sahibi olma, o dönem için toplumun üst sınıfına özgü bir durumdur. Çünkü sadece birkaç ay kullanılan mevsimlik bir evin sahiplenilmesi, yapı ve ulaşım ücretleri nedeniyle oldukça maliyetlidir.

İstanbul'da sayfiye olgusu kapsamında, "sayfiye evi" sahibi olmanın yanı sıra, sayfiye evlerinin kiralanması durumu da söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, sayfiye evi kiralamak, birtakım avantajlar sunmaktadır. Sayfiye bölgelerinde ev kiralayan bireyler, her yıl farklı bir sayfiyede ikamet etme esnekliğine sahiptirler. Bu durum, bireylerin coğrafi olarak belirli bir bölgeye bağlı kalmaksızın çeşitlilik arz eden sayfiye deneyimleri yaşamalarını mümkün kılmaktadır. Ancak, bu genel eğilimin aksine, bazı ailelerin her yıl aynı sayfiye bölgesinde ev kiralamayı tercih ettiği de gözlemlenmektedir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren hizmete açılan sayfiye otellerinde, İstanbul'un yerli halkının yoğun bir şekilde konakladığına dair bulgular bulunmaktadır (Türker, 2006). Özellikle, farklı sayfiye bölgelerinde ev sahibi olan bazı ailelerin, değişiklik arzusu veya sağlık nedenleriyle bu sayfiye otellerinde en az iki hafta süreyle hizmetçileriyle birlikte konakladıkları, yapılan araştırmalarda dikkat çekici bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Zarifi, 2005). Sayfiye evlerinin kiraya verilmesi süreci, günümüzde algıladığımız kiralama pratiklerinden farklılık göstermektedir. Bu evler, genellikle 2-3 katlı ve bir aileye özel olarak inşa edilmekte, ev sahibi olan aile belli bir katta yaşarken, evin diğer katları kiraya verilmektedir. Ancak,

banyo, tuvalet, mutfak gibi alanlar ev sahipleri ve kiracılar arasında ortak kullanım alanları olarak hizmet vermektedir (Türker, 2004 ve Türker, 2007).

Sermet Muhtar Alus tarafından anlatılan dönemin sayfiye yaşantısı, sosyoekonomik statüsü yüksek bireylerin yaz aylarında kentsel merkezlerden uzaklaşarak sayfiye bölgelerine yerleşme pratiğini detaylandırmaktadır. Bu dönemde, maddi imkanları geniş olan kişilerin Boğaziçi'nde yalı sahibi olduğu belirtilmekte; ilkbaharın sonlarına doğru, doğanın yeniden canlandığı ve mevsim meyvelerinin olgunlaştığı zamanlarda, şehir hayatından sayfiye bölgelerine doğru bir göç başladığı ifade edilmektedir. Alus'un anlatımına göre, bu dönemde insanlar, gündelik hayatın rutinlerinden uzaklaşarak, yaz aylarını yalılarında geçirmekte, iş hayatının yoğunluğundan sıyrılarak doğa ile iç içe bir yaşam sürdürmektedir. Bu göç sürecinde, eşyaların toplanması, hazırlıkların yapılması ve deniz yoluyla yalılara taşınma gibi adımlar dikkat çekicidir. Alus, o dönemde çocukların eğitim hayatının ve yetişkinlerin iş yaşamının yaz dönemlerinde daha esnek bir yapıya büründüğünü, devlet memurları, tüccarlar ve zengin esnaf gibi sosyal sınıfların, işlerini yaz aylarında daha rahat bir tempo ile yürüttüklerini vurgulamaktadır. İstanbul'a ulaşım ve şehir içi hareketlilik, o dönemde henüz kurulmamış olan Şirket-i Hayriye'nin yokluğunda, "pazar kayıkları" ile sağlanmaktadır. Bu kayıklar, Boğaziçi'nin üst kesimlerinden hareket ederek, köylere uğrayıp, müşteri toplayarak Eminönü'ne varmakta ve günün ilerleyen saatlerinde tekrar yukarı bölgelere doğru seferler düzenlemektedir. Alus'un bu anlatımı, dönemin toplumsal yaşam dinamiklerine, ulaşım alışkanlıklarına ve sayfiye kültürünün sosyal sınıflar arasındaki dağılımına dair önemli gözlemler sunmaktadır (Alus, 2005).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mevsimlere bağlı olarak farklı sayfiye bölgeleri ve sayfiye evlerinin tercih edilmesi, artık yalnızca Osmanlı padişahlarının özel bir ayrıcalığı olmaktan çıkmış, bu dönemde saray çevresindeki önemli kişilikler de birden fazla sayfiye evine sahip olma eğilimi göstermiştir. Bu durum, sosyal statü ve ekonomik imkanların, sayfiye kültüründe çeşitliliği ve mekânsal mobilitayı nasıl etkilediğine dair önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir (Emiroğlu, 2011).

Mümtaz'ın (2011) aktardığına göre, 19. yüzyılın sonlarına doğru Mustafa Naili Paşa gibi devrin önde gelen sadrazamlarından bazıları, İstanbul'un farklı bölgelerinde birden fazla sayfiye evine sahiptir. Örneğin, Mustafa Naili Paşa'nın Emirgan'da bir yalısı ve Yakacık'ta bir köşkü bulunmaktadır. Bu sayfiye evleri, yılın farklı zamanlarında kullanılmak üzere stratejik olarak seçilmiş olup, yaz aylarında ve mevsim geçişlerinde belirli bir düzende değişik sayfiye evlerine taşınma pratiği gözlemlenmektedir (Mümtaz, 2011). Ayrıca, bu dönemde devlet erkanının kent merkezi ile sayfiyeler arasındaki gidiş gelişler padişahın iznine tabidir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan göç fermanları 1851-1891 yılları arasına tarihlenmektedir ((DABOA, İ.. DH., 648/45041, 1872; DABOA, İ..DH., 488/33009, 1862; DABOA, A.}MKT.MHM., 217/87, 1861; DABOA, A.}MKT.MHM., 182/3, 1860; DABOA, A.}MKT.MHM., 87/63, 1856; DABOA, İ..DH., 342/22556, 1856, DABOA), İ..DH., 319/20632, 1855).

I. Dünya Savaşı sonrası dönem, İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki köşk ve Boğaziçi yalıları için dönüşümün başlangıcını işaret etmiştir. Bu dönemde, ekonomik zorluklar ve sosyal değişimler, bu tarihi ve mimari değeri yüksek yapıların bakım ve korunmasına olan ilgiyi azaltmıştır. Giz (1988) ve Türker (2006) tarafından aktarılan anekdotlar, ekonomik sıkıntılar nedeniyle ailelerin sahip oldukları sayfiye evlerini kısmen kiraya vermeye başladıklarını göstermektedir. Giz'in (1988) anlattığı üzere, Tahsin Paşa gibi yoksulluğa düşen bireyler, varlıklarını idame ettirebilmek için köşklarini parça parça kiraya vermekte, bu durum yapıların bakımsız kalmasına neden olmaktadır (Giz, 1988). Türker (2006) ise, 1930'larda Tarabya'daki yaşamdan bahsederken, yaz aylarında evin bir bölümünün aile tarafından kullanılıp geri kalan kısmının kiraya verilmesinin yaygın bir pratik olduğunu belirtmektedir (Türker, 2006).

Bu süreç, İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki sosyoekonomik ve kültürel dönüşümü, aynı zamanda mimari ve kentsel dokunun değişimini de gözler önüne sermektedir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemin zorlukları, ekonomik koşulların yanı sıra toplumsal değerlerde ve yaşam tarzlarında meydana gelen dönüşümleri de teşvik etmiştir, bu da sayfiye kültüründe ve konut tercihlerinde belirgin değişikliklere yol açmıştır.

2. Sayfiye Konutunun Mimari Özellikleri

2.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethinden sonra, şehrin sınırları hızla genişlemiş ve yeni yerleşim alanları oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte, Haliç, Kağıthane, Salıpazarı, Kabataş, Ortaköy ve Kuruçeşme gibi semtler, İstanbul'un ilk sayfiye bölgeleri olarak gelişmiştir. Bu semtler, doğal güzellikleri, su kaynaklarına yakınlıkları ve serin iklimleriyle dikkat çekmiş ve özellikle yaz aylarında dinlenme ve sosyal etkinlikler için ideal mekânlar haline gelmiştir.

19. yüzyılın ortalarından itibaren ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte, İstanbul'daki sayfiye alanlarının önemli ölçüde genişlemiştir. Demiryolu, deniz ulaşımı ve daha sonra kara yollarının gelişmesi, Boğaziçi, Adalar, Çamlıca, Altunizade, Bulgurlu, Moda, Kalamış, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Göztepe, Bostancı, Yeşilköy ve Bakırköy gibi bölgelerin de sayfiye alanları olarak gelişmesine yol açmıştır. Bu gelişme, sayfiye kültürünün İstanbul'un daha geniş bir alanına yayılmasını sağlamış ve bu bölgelerde çeşitli mimari yapıların, özellikle köşkler, yalılar ve kasırların inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.

Bu yeni sayfiye alanları, Osmanlı elitleri ve burjuvazisi için hem sosyal statü göstergesi hem de yaz aylarında şehir merkezinin yoğunluğundan kaçış noktaları olmuştur. Ulaşım altyapısındaki iyileşmeler, sadece zengin kesimlerin değil, aynı zamanda daha geniş halk kesimlerinin de bu bölgelere erişimini kolaylaştırmıştır. Böylelikle, sayfiye kültürü, İstanbul'un sosyal ve kültürel yaşamında önemli bir yer edinmiş, şehrin kentsel gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır.

İstanbul'un fethinden itibaren başlayan ve 19. yüzyılın ortalarından itibaren hızlanan bu süreç, şehrin sayfiye bölgelerinin hem fiziksel hem de toplumsal yapısını şekillendirmiştir. Bu bölgelerdeki mimari ve sosyal gelişmeler, İstanbul'un tarihsel ve kültürel dokusuna önemli katkılarda bulunmuş ve şehrin bugünkü kimliğinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Osmanlı sayfiye evlerinin tarihçesi, topluma katkısı, mimari, cephe, plan ve malzeme özellikleri ile kent bütünü içindeki konumları, bu yapıların sadece mimari zenginliğini değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamdaki önemini de ortaya koymaktadır. Bu yapıların her biri, Osmanlı Dönemi İstanbul'unun sosyal yapısına ve kentsel gelişimine ışık tutmakta, şehrin tarihsel kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un sayfiye alanlarında inşa edilmiş konut tipleri, konumlarına, kullanıcılarının kimliklerine ve yapıların boyutlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, yalı, köşk, saray, sahil sarayı, sahil-hane ve kasır gibi farklı terimlerle ifade edilmiştir. Her bir yapı türünün özelliklerini detaylı bir şekilde ele almak, bu yapıların toplumsal, ekonomik ve kültürel bağlamdaki önemini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bu yapı tiplerini bireysel olarak incelemek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Yalı: Yalı kavramı, Celal Esad Arseven'e göre denizin kıyısını yaladığı, yani sahile vurduğu yerlerde bulunan ev ve konakları ifade etmektedir (Aysel, 2004). Bu tanım, aynı zamanda deniz kenarında yer alan ve "yalısaray" veya "sahilsaray" olarak adlandırılan saray yapıları için de geçerlidir. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, "yalı"yı deniz kıyısında bulunan ev ve konaklar için kullanılan bir terim olarak belirtmektedir (Pakalın, 1993). Türk dilinin etimolojik incelemeleri, "yalı" kelimesinin Yunanca "gialos/aigialos" (kıyı) kelimesinden evrilerek Türkçeye "yalos/yialı/yalı" olarak geçtiğini ve kıyıda inşa edilen evleri tanımladığını göstermektedir (Eyüboğlu, 2022).

Türk mimarisi ve kültür tarihinde önemli bir yer tutan "yalı" terimi, tarihsel ve kültürel anlamda derin bir öneme sahiptir. Bu yapıların en belirgin mimari özellikleri, dış cephelerindeki ahşap işçiliği, özellikle arka bölümlerinde yer alan geniş bahçe ve korular ile denize doğrudan erişimi sağlayan özel iskeleler ve kayıkhanelerdir (**Şekil 1**). Yalılardan daha büyük ve daha görkemli olan yapılar ise "yalı-saray" veya "sahil-saray" olarak adlandırılmaktadır. Bu yapılar, genellikle saray komplekslerinin bir parçası olarak hükümdarlar ve önemli devlet adamları tarafından hem konut hem de devlet işleri için kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde, sahil sarayları sadece konut olarak değil, devletin yönetildiği kritik

merkezler olarak da hizmet vermiştir (Kuban, 2017). 19. yüzyılın ortasından itibaren ahşap yapıların yanı sıra kagir malzeme ile inşa edilmiş sahil sarayı örnekleri de bulunmaktadır (**Şekil 2**).

Tarihi ve estetik değerleriyle ön plana çıkan yalı ve sahil sarayı yapıları, özellikle İstanbul'da Boğaziçi'ne benzersiz bir estetik değer katmakta ve zengin bir kültürel mirasın günümüze ulaşmasını sağlamaktadır. Bu yapılar, Türk mimarisinin ve kültürel yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak, tarihin ve estetiğin birleştiği önemli simgeler olarak kabul edilmektedir.

Şekil 1. Ahmet Afif Paşa Yalısı-Yeniköy (URL 2)

Köşk: Türk mimarlık terminolojisinde, "köşk" kelimesi, genel olarak bir saray veya konak kompleksi içerisinde yer alan ve ana yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiş, sürekli kullanılmayan küçük yapılar için kullanılmaktadır (Hasol, 2017). Bu terim ayrıca, Türk mimarisinde gezi veya tatil amacıyla yapılmış, bağımsız küçük ev yapılarını ifade etmek için de kullanılır. "Köşk" kelimesi, Farsça kökenli olup, çoğunlukla kırsal alanlarda, açık mekânlarda veya bahçeler içinde bulunan bağımsız evleri veya yazlık yapıları tanımlamaktadır (URL 4). Köşkler, bir sarayın bölümü ya da özel bir ek olarak tasarlanabilirken, bazı durumlarda kameriye, çardak, mahfil veya hünkâr odası gibi çeşitli işlevleri üstlenebilirler (Eldem, 1969). Bu dönemde İstanbul'da "köşk" kavramı, özellikle padişah, saray mensupları ve şehrin zengin aileleri tarafından, şehir merkezinden uzakta inşa edilmiş ve genellikle yazlık olarak kullanılan, çoğunlukla ahşap gösterişli yapılar için tercih edilmiştir (**Şekil 3**).

Şekil 2. Beylerbeyi Sarayı (URL 3)

Konak: Konak, Osmanlı Dönemi'nde yerleşik konut yapılarını tanımlamak için kullanılan bir terim olup, sayfiye konutu niteliği taşımamaktadır (Hasol, 2017). Göçebe Türk yaşam biçiminin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve "konmak" ile "konaklamak" fiillerinin köklerinden türeyen bu sözcüğün, zamanla yerleşik düzenin büyük konutlarını tanımlamak için kullanılması dikkat çekicidir (Kuban, 1994). Bu bağlamda, "konak" kelimesi, sadece mimari bir yapıyı değil, aynı zamanda Türk toplumunun yerleşik yaşama geçiş sürecini ve bu sürecin kültürel dinamiklerini de ifade eden zengin bir kavram olarak ele alınmaktadır. "Konak" terimi, Türk mimarlık terminolojisi içinde özgün bir yer tutar. İstanbul özelinde, bu büyük ve sürekli oturlan konutlar, Türk sosyal ve kültürel yaşamındaki değişimleri, aile yapısını ve sosyal hiyerarşiyi yansıtan önemli mekânlardır (**Şekil 4**).

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'daki konut yapılarının sınıflandırılması, özellikle yapıldıkları konumlara ve kullanıcılarına bağlı olarak yapılmıştır. Yalılar ve köşkler çoğunlukla ahşap malzemedir yapılmıştır; buna karşın, konaklar yapıldıkları bölgelere göre kâgir malzemedir inşa edilmiştir. Yalılar en belirgin özelliği, ulaşımının deniz yoluyla sağlanmasıdır. Yalılar ısıtma sistemlerinin olmaması nedeniyle yaz mevsiminde kullanılmak üzere yapılmıştır (Kuban, 2017). Yalılar ve köşkerlerin genel tasarımlarında konaklardan farklılıklar bulunmamaktadır. Yazlık köşk ve yalılarda, zemin katlarda geniş bahçe veya deniz manzaralı odalar bulunmaktadır. Ayrıca yapıların sofaları bir ya da birkaç yönden bahçeye ya da denize doğru açılmaktadır (Eldem, 1969).

Sedad Hakkı Eldem'in "Boğaziçi Yalıları" adlı eserinde belirttiği gibi, yalılar sadece Boğaziçi'ne özgü bir yapı tipi değildir. İstanbul'un diğer bölgelerinde, Haliç'te, Edirne'de Kirişhane'de, Selanik'te, Tophane sahilinde, Yeşilirmak kıyısında (**Şekil 5**) ve daha başka yerlerde de yalılar bulunmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru İzmir, İskenderun ve Beyrut gibi şehirlerde, sahil boyunca düzenlenmiş, deniz dolgusuyla rıhtım oluşturulmuş ve bu rıhtımlar boyunca evler inşa edilmiştir. (Eldem, 1993). Ancak, yine de "yalı" terimi kullanıldığında genellikle Boğaziçi'ndeki yalılar akla gelmektedir.

Şekil 3. Darcan Köşkü-Yeşilköy (URL 5)

Şekil 4. Süleymaniye'de konak (URL 6)

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar kent içinde ve sayfiye bölgelerinde görülen konak, yalı ve köşk gibi bütün konut tiplerinde çoğunlukla ahşap malzeme kullanılmıştır (Kuban, 2017). Ancak bu döneme kadar kentin nüfusunun artması ve yerleşimin yoğunlaşması nedeniyle, 19. yüzyılda önceki dönemlerden daha büyük yangınlar çıkmıştır. Bu nedenle yönetim, yapılaşmayı kagir inşaata çevirmek istemiş ve bu doğrultuda yasalar çıkarmıştır (Tekeli, 2013). Ayrıca 1850'lerden itibaren, özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın yapılma süreciyle, yönetim eliyle yapılan sahil sarayı, kışlık saray ya da kasır gibi bütün konut nitelikli yapılarda kagir yapım tekniği kullanılmaya başlanmıştır. Ancak halkın tercihini genel olarak değiştirmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl ortasından itibaren, kagir malzeme kullanılması konusundaki yasalar zaman zaman çıkarılan başka yasalarla delinmiştir (Özcan, 2006). Sonuçta da 1882'de çıkarılan Ebniye Nizamnamesi'nde İstanbul kent merkezi ve sayfiye olmak üzere ikiye ayrılarak, sayfiye bölgelerinde ahşap yapı yapılması serbest bırakılmıştır. Kent içinde ise, yangın tehlikesi nedeniyle kagir inşaat yapma zorunluluğu devam ettirilmiştir (Çelik, 1986; Ergin, 1995). Bu dönemde halk arasında ahşap malzemenin tercih edilme nedenlerinin başında, ahşabın ucuz olması, ahşap yapının hızlı inşa edilmesi ve yazları serin olması ile depreme karşı dayanıklı olması gelmektedir.

Şekil 5. Yalıboyu evleri-Yeşilirmak kıyısı-Amasya (URL 7)

Kasır: Osmanlı İmparatorluğu'nda, "kasır" adı verilen yapılar, genellikle kent merkezlerinin dışında, kırsal bölgelerde veya su kenarlarında yer alan, güvenlik açısından korunaklı mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2017). Bu yapılar, saraylara kıyasla daha küçük, ancak köşklere göre daha büyük boyutlardadır ve zaman zaman camiler veya kışlalar gibi yapıların yanına inşa edilmişlerdir. Yeni Cami Hünkâr Kasrı ve Humbarahane Kasrı, bu tür kullanımlar için verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır. Sağdıç'a göre, "kasır" terimi, özellikle Osmanlı padişahlarının binışleri sırasında dinlenme amacıyla inşa ettirdikleri, köşklere büyük yapıları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (Sağdıç, 2006). İhlamur Kasırları (Şekil 6), Küçüksu Kasrı ve Maslak Kasırları, bu bağlamda incelenebilecek örneklerden bazılarıdır.

Saray: "Saray" kelimesi, hükümdarların veya devlet başkanlarının ikametgâhı olarak kullanılan büyük yapıları tanımlar ve Farsça kökenli bir terimdir (Eldem, 1969). Akademik literatürde bu kavram, "palace" veya "court" olarak karşılık bulur. Osmanlı literatüründe, saray kavramı sıklıkla "Sarayı Hümayun" şeklinde geçmektedir. "Hümayun" kelimesi Osmanlıca sözlüklerde "mübarek, kutlu, padişaha ait" anlamlarına gelir ve padişahın mülkiyetini vurgular (URL 4). Padişaha ait sarayların yanı sıra, Boğaziçi kıyılarında inşa edilen ve padişah ailesi üyelerine ait olan yapılar da "Sahil Sarayı Hümayunu" olarak adlandırılmıştır.

Sağdıç (2006) tarafından Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerin detaylı analizine dayanarak yapılan sınıflandırmaya göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sultanların kullanımındaki saraylar, işlevsel özelliklerine göre üç temel kategori altında değerlendirilmektedir. Bu kategoriler; geniş bir idari yapılanmayı ve tam bir teşkilatı barındıran "Tam Teşkilatlı Yönetim Sarayları", sultanların mevsimsel göçleri sırasında kullanıldığı belirtilen "Göç Sarayları" ve sultanların biniş etkinlikleri için özel olarak tasarlanmış "Biniş Sarayları" olarak tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırma, sarayların sosyal ve yönetsel rollerini, aynı zamanda Osmanlı sultanlarının yaşam tarzları ve yönetim biçimlerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Şekil 6. Merasim Köşkü-Ihlamur Kasrıları (URL 8)

"Tarih-i Raşid ve Zeyli" eseri, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde 1660 ile 1729 yılları arasında kullanılan sayfiye saraylarının ayrıntılı bilgilerini içermektedir. 1660-1703 yılları arasında Edirne, Çatalca ve Beşiktaş Sahilsarayı gibi saraylar yazlık olarak kullanılmıştır. Bu saraylar, Osmanlı sultanlarının yaz dönemlerinde tercih ettiği serin ve stratejik mekânlar olarak kaydedilmiştir. 1703-1722 yılları arasında ise Tersane Bahçesi, Aynalıkavak Sarayı, Karaağaç Bahçesi ve İmrahor Kasrı gibi mekânlar kullanılmıştır. 1722-1729 yılları arasında Sadabad Sarayı, Emnabad Sarayı (Fındıklı) ve Neşetabad Sarayı (Ortaköy) gibi yeni yazlık mekânlar öne çıkmıştır. Özellikle Sadabad Sarayı, sultanların yaz aylarını geçirdiği önemli bir merkez olarak öne çıkmıştır (Raşid Mehmet Efendi ve Çelebizade İbrahim Asım Efendi, 2013). Avrupa'ya gönderilen ilk elçi olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in Fransa'daki gözlemlerine dayanan anlatıları, Kâğıthane düzenlemeleri ve Sadabad Sarayı'nın inşasını etkilemiş, bu da sayfiye yaşamının erken bir modelini oluşturarak yeni bir yaşam tarzını temsil etmiştir (Hürel, 2012).

Tablo 2. Osmanlı Dönemi Sayfiye Konutları-Konum-Malzeme ve Kullanıcı Analizi

Yapı Türü	Kullanıldığı Dönem	Konum	Strüktür	Kullanıcı
Yalı	Yaz ayları	Deniz kıyısı	Çoğunlukla ahşap, kagir örnekler de var	Genel
Köşk	Yaz ayları	Kırsal/Ormanlık Alanlar	Çoğunlukla ahşap, kagir örnekler de var	Genel
Kasır	Yaz ayları	Deniz kıyısı/Ormanlık Alanlar	19.yy. öncesi ahşap, sonrasında kagir	Padişah ve devlet erkani
Saray	Saray türüne göre sürekli kullanım ya da yaz ayları	Belirgin bir konum özelliği yok	19.yy. öncesi ahşap, sonrasında kagir	Padişah ve devlet erkani
Sahil sarayı	Yapıldığı dönem ve bulunduğu bölgeye göre sürekli kullanım ya da yazlık kullanım	Deniz kıyısı	19.yy. öncesi ahşap, sonrasında kagir	Padişah ve devlet erkani

2.2. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve ardından 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlayan Cumhuriyet Dönemi, Türkiye'nin pek çok alanda önemli değişimlere tanıklık ettiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte, dışa kapalı ve geniş aile yapısı yerini daha küçük çekirdek aile yapısına bırakmıştır (Faroqhi, 1998). Aile yapısındaki bu değişim, geleneksel konut yapılarına da yansımış ve sayfiye bölgelerindeki konut tasarımlarını etkilemiştir. Konutta tuvalet, banyo ve mutfak gibi alanlar tek bir çatı altında toplanmış, yatma, yeme, oturma ve yıkanma gibi geleneksel faaliyetlerin ayrılmasıyla yeni bir düzen oluşmuştur (Hasol, 2017). Konut mimarisindeki bu değişimlerde, teknolojinin gelişimi önemli bir etken olmuştur. İnşaat teknikleri, yapı malzemeleri ve mimari yaklaşımlardaki değişimler, konut tasarımını şekillendirmiştir. Geleneksel ahşap ve taş yapıların yerini betonarme malzemeler ve modern mimari almıştır (Kırcı, 2013). Ortaya çıkan yeni sayfiye konutunun adı "villa"dır.

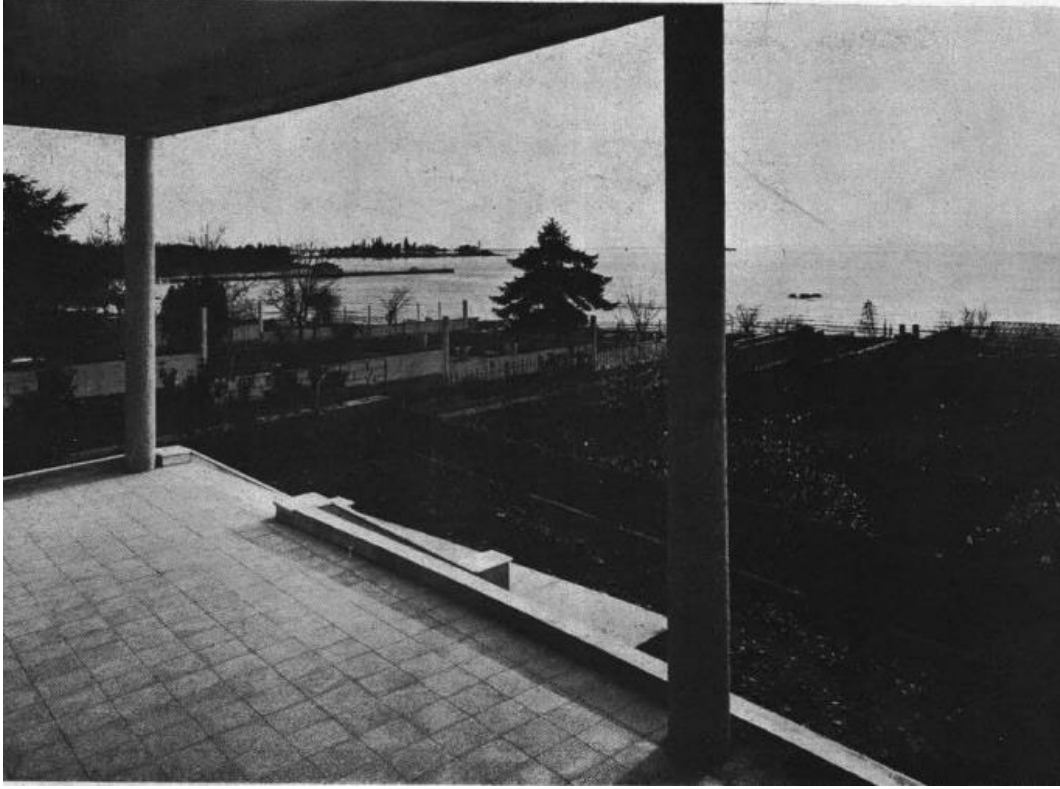
Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde sosyal ve kültürel dönüşümler çerçevesinde, sayfiye konutları modern yaşamın önemli simgelerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, Florya Atatürk Köşkü, dönemin en çarpıcı sayfiye yapılarından biri olarak dikkat çeker. Köşk, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel tercihleri ve sağlık sorunları nedeniyle inşa edilmiş ve Florya'nın İstanbul'un önde gelen sayfiye bölgelerinden biri olarak gelişiminde kilit bir rol oynamıştır (Akozan, 1996). Atatürk'ün, Florya plajında genel halkla bir arada vakit geçirmesi, bu bölgeyi sadece bir dinlenme ve eğlence alanı olmanın ötesine taşıyarak, Cumhuriyet döneminin sosyal yaşam anlayışının ve modernleşme ideallerinin somut bir örneği haline getirmiştir. Bu etkileşim, Florya'nın sosyal tarih açısından önemli bir yer edinmesini sağlamış, aynı zamanda Cumhuriyet'in toplumsal bütünleşme ve halka açık alanların teşvik edilmesi yönündeki çabalarını yansıtmıştır (Zürcher, 2004; Yılmaz, 2010). Bu durum, Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unun sosyal ve kültürel yapısını anlamada ve dönemin modernleşme süreçlerinin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmede özel bir öneme sahiptir.

Villalar, özellikle geniş teras ve balkonlara sahip olmaları ile dikkat çekmektedir. Bu özellik, açık hava mekânlarının yaşam alanlarına entegrasyonunun önemini vurgular. Ayrıca, yapıların deniz ya da manzaraya yönelik balkon ve terasları, estetik değerlerinin yanı sıra fonksiyonel önemlerini de ortaya koyar (Sayar, 1936, 1937a; Kaynak, 1936; Mortaş, 1935, 1936). (**Şekil 8 ve 9**)

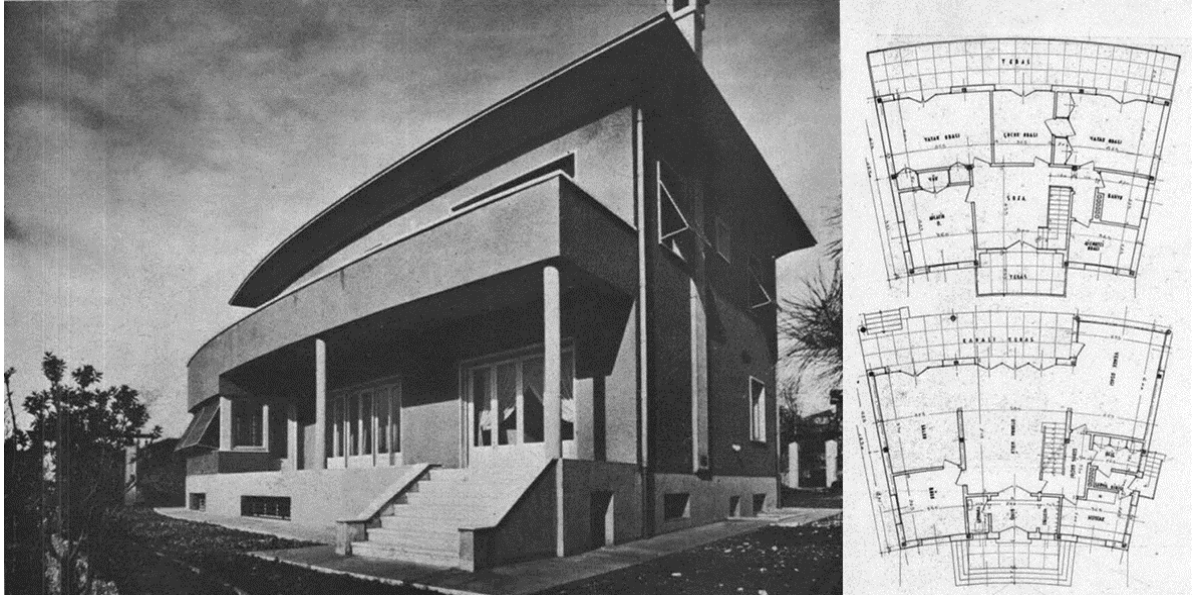
Yapıların deniz cephesini genişletmek için eğrisel formlar kullanmış olmaları (Sayar, 1937a), teras, balkon ve çıkmaların tasarımındaki yenilikçi yaklaşımı (Kahyaoğlu, 1933; Mortaş, 1935, 1936) gösterir. Bu yaklaşım, yapıların sakinlerine geniş bir perspektif sunarak çevrelerini daha derinlemesine deneyimlemelerini sağlamaktadır (**Şekil 10**). Sayfiye konutlarının genellikle geniş bahçeler içinde yer alması, bu yapıların doğal çevreyle olan uyumunu vurgular (**Şekil 11**). Konutların çoğunlukla bodrum+zemin+1 katlı olması ve kırma çatı ile geniş saçaklara sahip olmaları, dönemin mimari karakteristiğini yansıtmaktadır (Nazif, 1932; Erkan, 1934; Mortaş, 1936; Sayar, 1937c; Asal, 1939; Kahyaoğlu, 1933; Arkan, 1940).

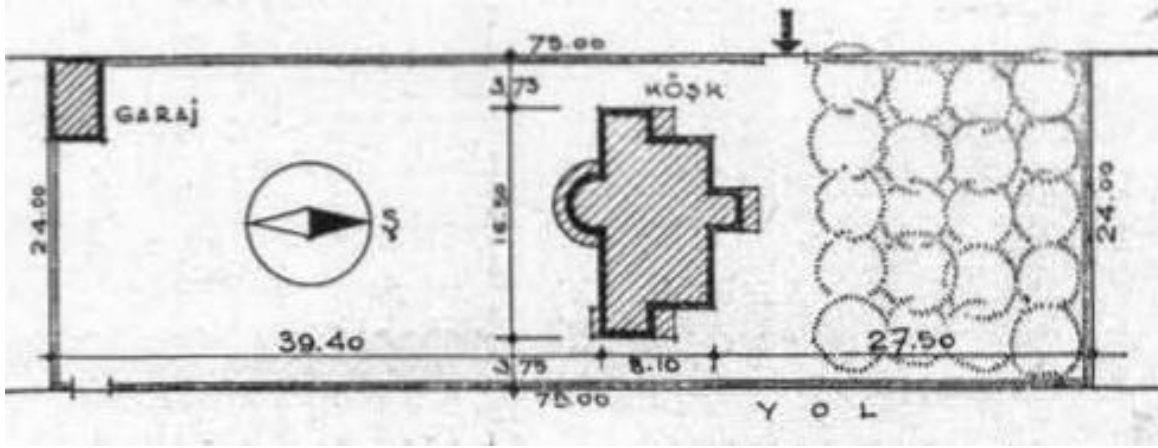
Şekil 8. Dr. İhsan Sami Evi-Suadiye (Erkan, 1934)

Şekil 9. Kalamış'ta Villa (Sayar, 1937a)

Şekil 10. Kalamış'ta Villa (Sayar, 1937a)

Şekil 11. Erenköy'de Villa (Mortaş, 1936)

1930'lardan itibaren, sayfiye konutlarında çoğunlukla betonarme yapım sistemi tercih edilmesine rağmen kagir örnekler de görülmektedir (Nizamettin, 1934). Zemin kattaki teraslar üzerinde veya bahçede betonarme pergolaların yer alması, açık yaşam alanlarının zenginleştirilmesine yönelik bir yaklaşımı işaret eder (Erkan, 1934; Arkan, 1940). Ayrıca, yuvarlak ve kare kesitli kolonlar bu yapıların mimari detaylarında önemli bir yer tutmaktadır (Sayar, 1936; Mortaş, 1936; Asal, 1939) (Şekil 12).

Cephe tasarımında dikdörtgen pencerelerin yanı sıra yuvarlak pencereler de tercih edilmiştir (Sayar, 1936; Arkan, 1940). Pencerelerde panjur kullanılması ve balkonların üstünün saçaklarla kapatılması, yazlık kullanım ihtiyaçlarına yönelik tasarım kararlarının bir yansımasıdır (Sayar, 1937a, 1937b; Gorbon, 1938) (Şekil 13 ve 14). Bahçelerdeki özenli peyzaj düzenlemeleri ve heykel kullanımı, yapıların estetik değerine katkı sağlamaktadır (Sayar, 1937a, 1937c) (Şekil 15). "Kış bahçesi" çıkıntıları olarak adlandırılan ve üç cephesi cam ve üzeri balkon olan yapılar, mevsimlere bağlı olarak değişen yaşam alanları sunarak, konutların mekânsal çeşitliliğini artırmaktadır (Sayar, 1937c) (Şekil 16).

İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi sayfiye konutları, geniş ve işlevsel dış mekân alanları, doğal çevreyle uyumlu konumlandırılmaları, yenilikçi mimari formlar ve malzeme kullanımındaki çeşitlilik ile dönemin mimari eğilimlerini ve yaşam tarzını yansıtan özgün yapılar olarak nitelendirilebilir. Evlerin kat kat kiraya verilebilir biçimde tasarlanması (Mortaş, 1935; Adil, 1936; Mortaş, 1936; Asal, 1939), bu yapıların sadece tatil amacıyla değil, aynı zamanda ekonomik bir kaynak olarak da değerlendirildiğini gösterir. Bu durum, sayfiye konutlarının sadece mimari açıdan değil, aynı zamanda sosyoekonomik bir işlevsellik taşıdığını da kanıtlar.

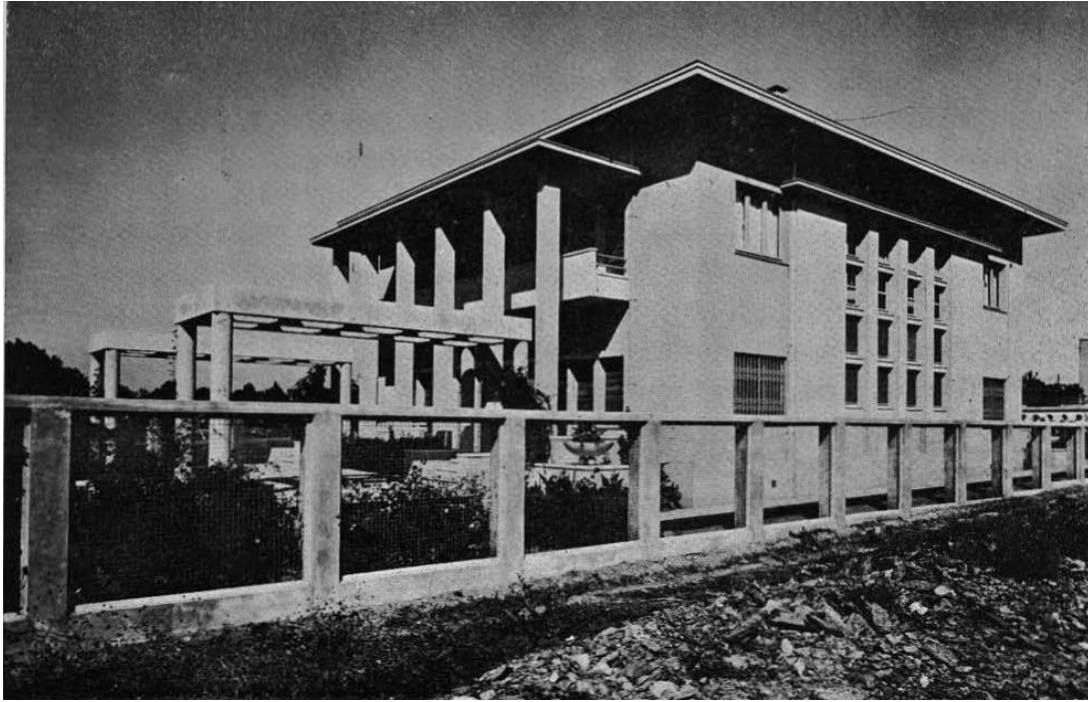
Konutlarda kullanılan balkon ve teras korkuluklarında metalin tercih edilmesi (Asal, 1939), dönemin teknolojik olanaklarına ve estetik tercihlerine uygun bir malzeme seçimidir. Bu detay, yapıların dış mekân tasarımında modern malzemelerin kullanımı ve mimari detaylara gösterilen özeni yansıtarak, dönemin estetik anlayışının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

İstanbul'un sayfiye bölgelerinde 1940-1950 yılları arasında ortaya çıkan yüzer evler, dikkat çekici bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Bu evler, yaz aylarında kullanılmak üzere deniz yapıları standartlarına göre tasarlanmış olup, kış aylarında karaya alınan yapılar olarak işlev görmektedirler (Yapanar, 1939; Yapanar, 1947). İlk örnekleri Mimar Ahsen Yapanar tarafından 1939 yılında tasarlanmış olup, her yıl sınırlı sayıda üretilmişlerdir. Örneğin, 1939'da tasarlanan ilk yüzer ev, 8,5m*3,00m'lik bir platform üzerine inşa edilmiş ve içerisinde yatak odası, mutfak, tuvalet ve teras gibi mekânlar bulunmaktadır (Yapanar, 1939) (Şekil 17 ve 18). İstanbul'daki yüzer evlerle ilgili en son kaynak 1947 yılına aittir ve bu dönemde üretilen iki yüzer evin boyutları ve özellikleri hakkında bilgi vermektedir (Yapanar, 1947). Bu yüzer evler, Denizcilik Bankası tarafından müşterilere çekilişle hediye edilmiş ve sınırlı sayıda üretilmiştir (Şekil 19). Bu konseptin bir örneği de Mimar Melih Koray tarafından tasarlanan "Yüzer Köşk"tür (URL 9).

14 Kasım 1964 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli Umumi Kat Nazım Planı ve 23 Haziran 1965 tarihinde yürürlüğe giren Kat Mülkiyeti Yasası, sayfiye bölgelerinde apartmanların da görülmeye başlamasına neden olmuştur (Tekeli, 2013). 1965-1980 döneminde özellikle orta gelir grubuna mensup halk arasında sayfiye bölgelerinde apartman dairesi sahibi olmak, sayfiye evi sahibi olmanın bir yolu olarak görülmüştür. Bu dönemde gelişen sayfiye bölgelerinde yapılan apartmanların büyük çoğunluğu yazlık kullanım amacıyla yapılmıştır (Bir ve İzgi, 1957) (Şekil 20).

Aynı dönemde, İstanbul'da sayfiye konutu türü olarak görülen villa ve apartmanlar birlikte tasarlanarak yazlık konut sitelerini oluşturmuştur (Okan, 1975; Şanlı, 1970; Bozkurt vd. 1976). Örneğin, İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi sayfiye bölgeleri olan Kartal, Pendik, Maltepe, Tuzla, Florya, Silivri ve Yalova (Şekil 21) gibi yerlerde yoğun olarak yapılan yazlık site örnekleri bulunmaktadır.

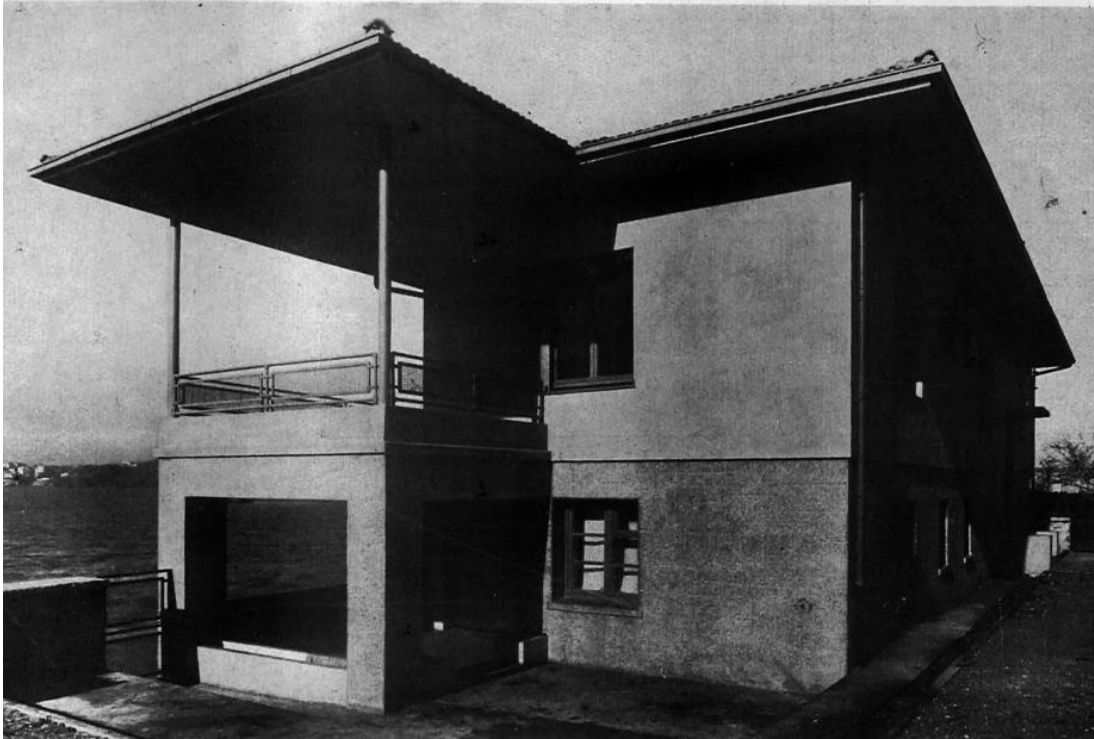
Ancak, 1990'lı yıllardan itibaren Marmara Denizi'nde artan kirlilik ve kıyı hattında biriken yapı stoğu, sayfiye yaşamını ve sayfiye evi sahibi olmayı büyük ölçüde farklı alanlara yönlendirmiştir. Bununla birlikte, İstanbul'un Adalar, Kumburgaz, Sarıyer, Büyükçekmece, Silivri ve Şile gibi ilçelerinde sayfiye yaşamı ve denize girme alışkanlığı sınırlı da olsa devam etmektedir. Marmara Adaları, Çınarcık, Biga, Erdek, Kefken, Karasu ve Şarköy gibi İstanbul'a yakın konumlardaki sayfiye bölgeleri ise yaz aylarında İstanbul halkı tarafından kullanılan önemli sayfiye bölgeleridir.

Şekil 12. Beton pergole, daire ve kare kesitli kolonlar-Suadiye (Arkan, 1940)

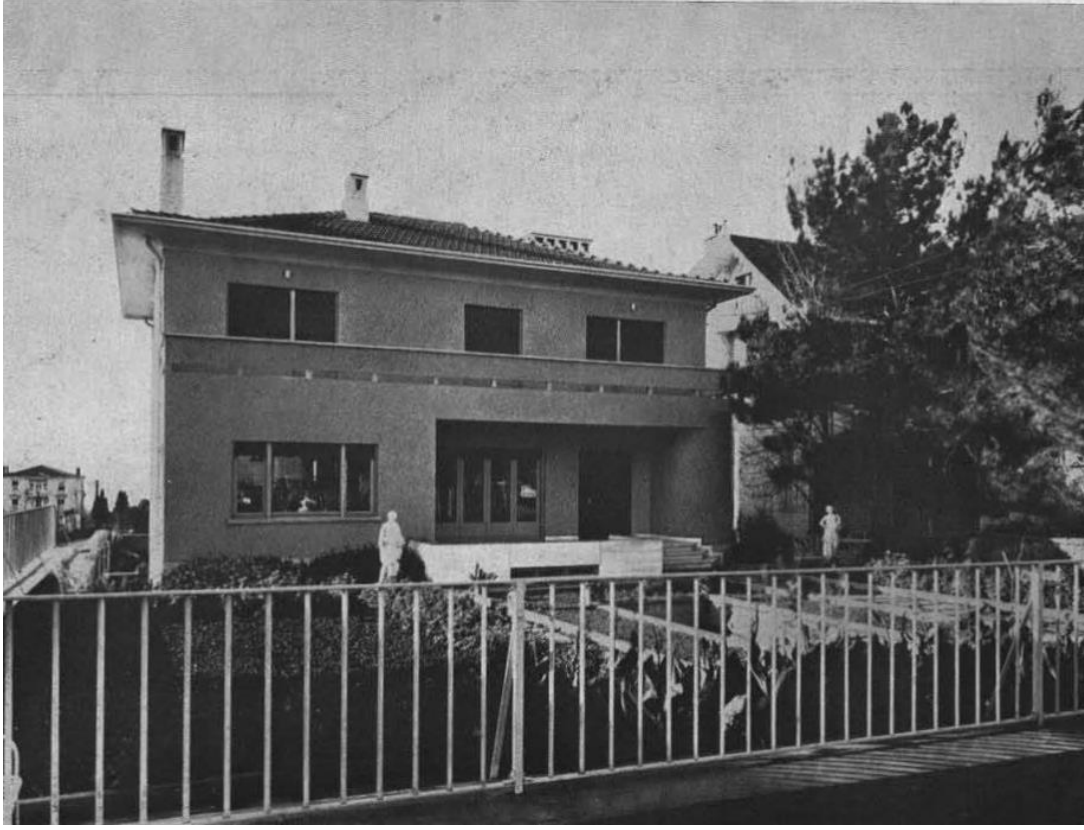

Şekil 13. Pencerelede panjur kullanımı, Kalamış (Sayar, 1937b)

Şekil 14. Balkon üstünde geniş saçaklar-Kalamış'ta Villa (Gorbon, 1938)

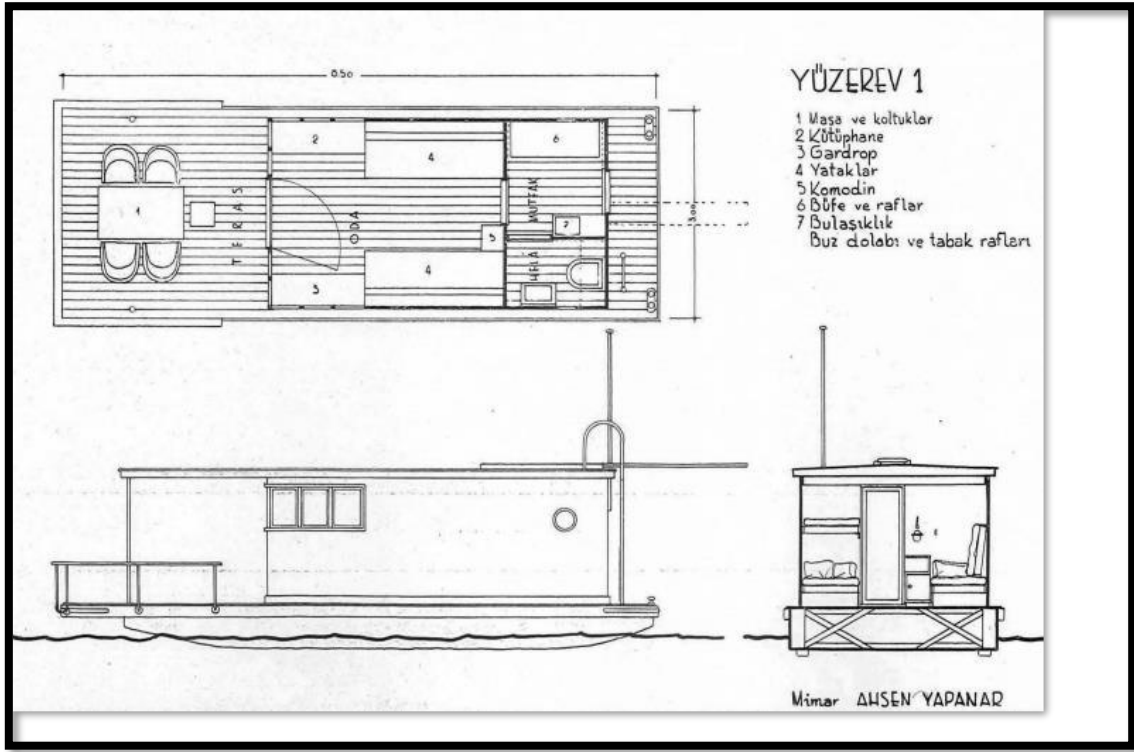

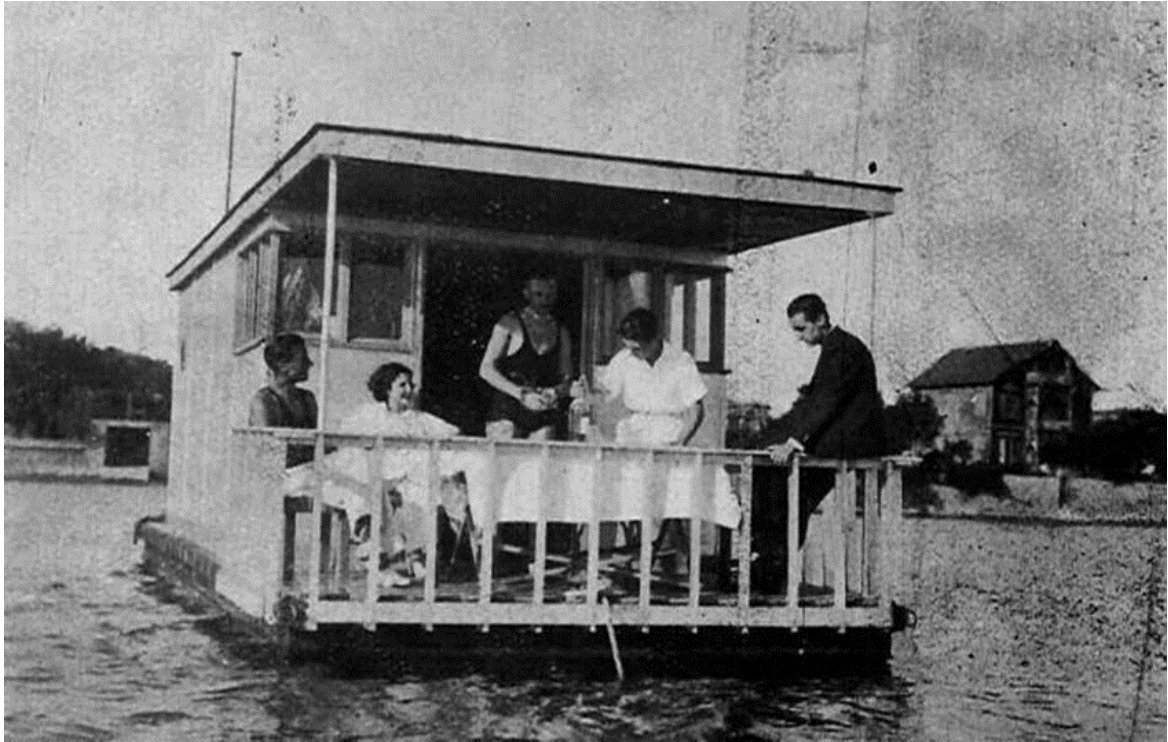
Şekil 15. Villa bahçesinde havuz ve heykeller-Suadiye (Sayar, 1937c)

Şekil 16. Kış bahçesi-Suadiye (Sayar, 1937c)

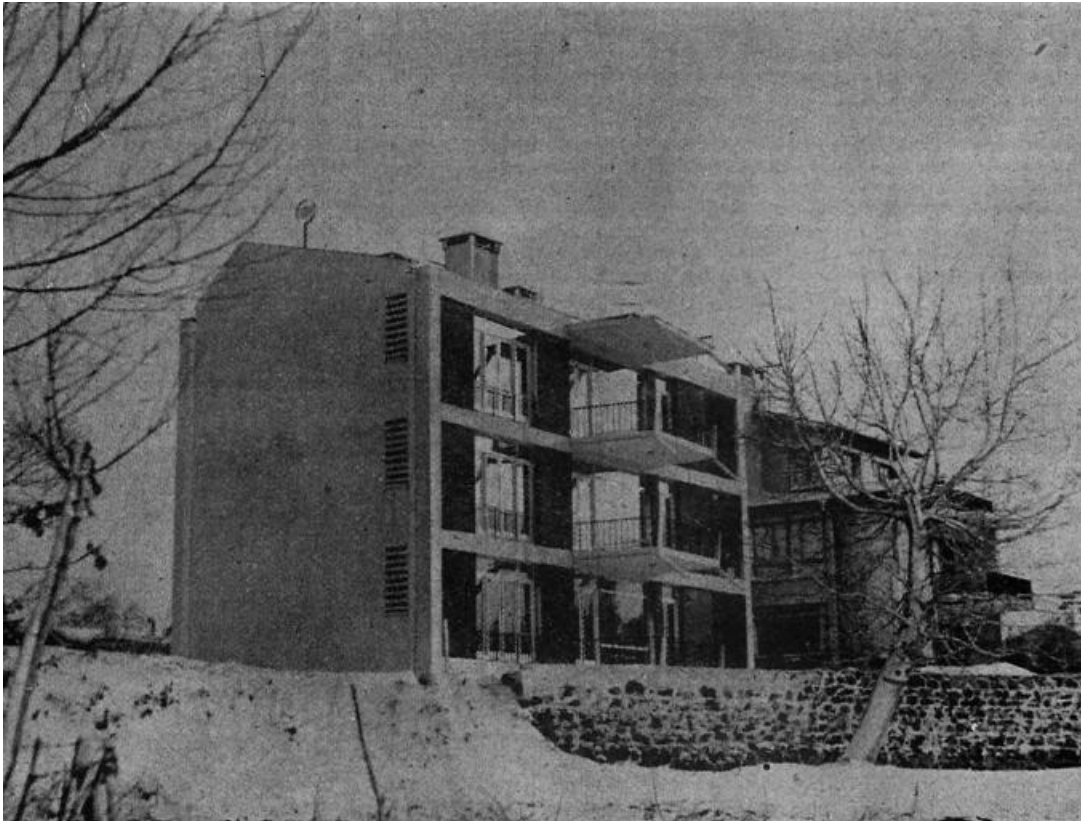
Şekil 17. Yüzer Ev Projesi (Yapanar, 1939)

Şekil 18. Yüzer ev önden görünüş (Yapanar, 1939)

Şekil 19. Denizcilik Bankası-Yüzen Köşkler çekiliş ilanı (URL 9)

Şekil 21. Yüksel Sahil Sitesi-Yalova (Okan, 1975)

SONUÇ:

İstanbul'da sayfiye konutu kavramı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, sosyal, ekonomik ve mimari değişimlerle birlikte sayfiye konutlarının kent yaşamındaki rolünü ve toplumsal dinamiklerini de etkilemiştir. Osmanlı Dönemi'nde, sayfiye konutları elitler ve soylular tarafından şehir yaşamının karmaşasından uzaklaşmak amacıyla kullanılan ikincil konutlar olarak öne çıkmıştır. Yalılar, köşkler, sahil sarayları ve kasırlar gibi yapı tipleri, statü sembolleri olarak hizmet vermiş ve dönemin sosyal yapısını ve kültürel değerlerini yansıtan mimari özellikler taşımıştır. Bu yapıların büyük bahçelere sahip olmaları, deniz kenarı veya kırsal alanlarda konumlanmaları ve detaylı mimari işçilikleri dikkat çekicidir.

19. yüzyılın ortalarından itibaren ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte, İstanbul'daki sayfiye alanlarının coğrafi kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir. Demiryolu, deniz ulaşımı ve kara yollarının gelişmesi, Boğaziçi, Adalar, Çamlıca, Altunizade, Bulgurlu, Moda, Kalamış, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Göztepe, Bostancı, Yeşilköy ve Bakırköy gibi bölgelerin sayfiye alanları olarak benimsenmesine yol açmıştır. Bu gelişme, sayfiye kültürünün İstanbul'un daha geniş bir alanına yayılmasını sağlamış ve bu bölgelerde çeşitli mimari yapıların, özellikle köşkler, yalılar ve kasırların inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nin başlamasıyla birlikte, sayfiye konutlarının mimari ve işlevsel özelliklerinde belirgin değişiklikler meydana gelmiştir. Modernleşme ve Batılılaşma süreçlerinin etkisiyle, geleneksel Osmanlı mimarisinden modern mimariye doğru bir geçiş yaşanmıştır. Betonarme gibi modern yapı malzemelerinin kullanımı yaygınlaşmış, villalar ve apartmanlar gibi yeni yapı tipleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, sayfiye konutlarının kullanımı sadece elitler ile sınırlı kalmamış, orta sınıfın da bu tür konutlara erişimi artmıştır. 1930'lar ve sonrasında, İstanbul'da yüzer evler gibi yenilikçi konut tipleri de görülmeye başlanmıştır. Bu evler, yaz aylarında denizde kullanılmak üzere tasarlanmış olup, kış aylarında karaya alınan yapılar olarak işlev görmüştür. Yüzer evler, Cumhuriyet Dönemi'nin

modernleşme çabalarının ve yenilikçi mimari yaklaşımlarının bir yansımasıdır. Sayfiye konutlarının çeşitliliği, İstanbul'un zengin tarihi ve kültürel mirasını yansıtmaktadır.

İstanbul'un fethinden itibaren başlayan ve 19. yüzyılın ortalarından itibaren hızlanan bu süreç, şehrin sayfiye bölgelerinin hem fiziksel hem de toplumsal yapısını şekillendirmiştir. Bu bölgelerdeki mimari ve sosyal gelişmeler, İstanbul'un tarihsel ve kültürel dokusuna önemli katkılarda bulunmuş ve şehrin bugünkü kimliğinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Osmanlı sayfiye evlerinin tarihçesi, topluma katkısı, mimari, cephe, plan ve malzeme özellikleri ile kent bütünü içindeki konumları, bu yapıların sadece mimari zenginliğini değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamdaki önemini de ortaya koymaktadır. Bu yapıların her biri, Osmanlı Dönemi İstanbul'unun sosyal yapısına ve kentsel gelişimine ışık tutmakta, şehrin tarihsel kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, İstanbul'daki sayfiye konutlarının evrimi, şehrin sosyal ve kültürel yapısındaki değişimleri yansıtan önemli bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Bu konutlar, İstanbul'un mimari mirasının zenginliğini ve şehrin tarih boyunca farklı kültürel ve sosyal etkileşimlere ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Sayfiye konutlarının incelenmesi, İstanbul'un kültürel ve sosyal tarihine ışık tutan kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] *The author declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.*

Teşekkür: --

KAYNAKÇA:

Adil, H. (1936). Feneryolunda bir ev. *Arkitekt*, (2), 33-35.

Akozan, F. (1996). Atatürk ve Florya Atatürk Deniz Köşkü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alkan, M. Ö. (2014). Osmanlı'da Sayfiye'nin İcadı. Sayfiye Hafiflik Hayali. İstanbul: İletişim Yayınları.

Alus, S. M. (2005). 30 Sene Evvel İstanbul. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arkan, S. (1940). Suadiye'de bir villa. *Arkitekt*, (113), 101-104.

Asal, N. (1939). Suadiye'de bir villa. *Arkitekt*, (1-2), 5-8.

Aysel, N. (2004). Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Bir Çevre Faktörü Olarak "Su" ve Boğaziçi Örneği (Basılmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

Bir, M., & İzgi, U. (1957). Kalamışta bir apartman. *Arkitekt*, (3), 104-108.

- Bora, T. (2014). Sayfiye Hafiflik Hayali. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, C. (1976). Aydın Sahil Sitesi. *Arkitekt*, 361, 5-9.
- Cengizkan, A. (2002). Bağ Evi'nden Villa'ya: Ankara Keçiören Bağ Evleri ve Kent Konutu Tipolojisinde Dönüşüm. *Modernin Saati*. Ankara: Boyut Yayın Grubu.
- Crawford, A. (2005). The Case for the Country Retreat: Artists and Writers in the Rural Landscape. Arts & Humanities Press.
- Çelik, Z. (1986). The Remaking of İstanbul. New York: University of California Press.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (İ..DH..) 648/45041, 15 Muharrem 1289 (25 Mart 1872).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (İ..DH..) 488/33009, 24 Şevval 1278 (24 Nisan 1862).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (A.}MKT.MHM.) 217/87, 25 Ramazan 1277 (6 Nisan 1861).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (A.}MKT.MHM.) 182/3, 12 Şevval 1276 (3 Mayıs 1860).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (A.}MKT.MHM.) 87/63, 8 Şevval 1272 (12 Haziran 1856).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (İ..DH..) 342/22556, 3 Şevval 1272 (7 Haziran 1856).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), (İ..DH..) 319/20632, 9 Şevval 1271 (25 Haziran 1855).
- Eldem, S. H. (1969). Köşkler ve Kasırlar. İstanbul: DGSA Yayını.
- Eldem, S. H. (1993). Boğaziçi Yalıları: Rumeli ve Anadolu Yakası. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayını.
- Emekli, G. (2014). İkinci konut kavramı açısından turizm coğrafyasının önemi ve Türkiye'de ikinci konutların gelişimi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 23(1), 32-34.
- Emiroğlu, K. (2011). *Gündelik Hayatımızın Tarihi* (5th ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye* (Cilt 1-8). İstanbul: İBB Yayınları.
- Erkan, S. (1934). Dr. İhsan Sami evi. *Arkitekt*, (48), 335-338.
- Eyüboğlu, İsmail Zeki. (2022). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Faroqhi, S. (1998). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gies, F., & Gies, J. (1994). *Life in a Medieval Castle*. Harper & Row.
- Giz, A. (1988). *Bir Zamanlar Kadıköy*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gorbon, R. (1938). B. Cemil Filmer Evi. *Arkitekt*, (12), 327-330.

- Hall, C. M., & Müller, D. K. (2004). Introduction to second homes, curse or blessing? Revisited. In C.M. Hall & D. K. Müller (Eds.), *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscape and common ground* (pp. 3-14). Clevedon: Channel View Publications.
- Hasol, D. (2017). *Mimarlık ve Yapı Sözlüğü* (7th ed.). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hürel, H. (2012). *Burası İstanbul*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- İnciciyan, G.V. (2000). *Boğaziçi Sayfiyeleri*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kabacalı, A., (1999). *İstanbul'dan Sesler ve Renkler*. İstanbul: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını.
- Kahyaoğlu, N. (1933). Baki Bey Evi. *Arkitekt*, (7), 206-207.
- Kara, M. A. (2019). Sayfiye yerleşimlerinin oluşumu ve ikincil konut stoklarına dönüşümü. *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, 2, 95-105.
- Kaynak, S. A. (1936). Büyükada'da bir villa. *Arkitekt*, (8), 219-223.
- Kırcı, N. (2013). *20. Yüzyıl Mimarlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kuban, D. (1994). Konaklar. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (sayı. 5, ss. 50-55). İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Kuban, D. (2017). *Türk Ahşap Konut Mimarisi: 17.-19. Yüzyıllar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kubilay, A. Y. (2010). *İstanbul Haritaları (1422-1922)*. İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Mortaş, A. (1935). B. Mazhar Evi. *Arkitekt*, (6), 163-165.
- Mortaş, A. (1936). Erenköyü'nde bir ev. *Arkitekt*, (9), 249-251.
- Müller, D.K. (1999). *German second home owners in the Swedish countryside: On the internationalization of the leisure space* (Unpublished doctoral dissertation). Umeå University Department of Social and Economic Geography, Umeå.
- Mümtaz, A. S. (2011). *Eski İstanbul Konakları*. İstanbul: Kurtuba Yayınları.
- Nazif, M. (1932). Sait Bey Köşkü. *Arkitekt*, (10), 284-285.
- Nizamettin, M. (1934). Suadiye'de bir köşk. *Arkitekt*, (6), 165-166.
- Okan, Y. (1975). Yüksel Sahil Sitesi-Yalova. *Arkitekt*, (360), 149-157.
- Özcan, K. (2006). *Tanzimat'ın Kent Reformları: Türk İmar Sisteminin Kuruluş Sürecinde Erken Planlama Deneyimleri (1839-1908)*. Osmanlı Bilimi Araştırmaları, VII, İstanbul.
- Pakalın, O. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt. 3). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Raşid Mehmet Efendi ve Çelebizade İbrahim Asım Efendi. (2013). *Tarih-i Raşid ve Zeyli*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Rybczynski, W. (1986). *Home: A Short History of an Idea*. Penguin Books.

- Sağdıç, Z. (2006). Üç Osmanlı Sarayında İşlev ve Mimarlık Bağlantısı (Basılmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Sarıcaoğlu, F. (2007). Üsküdar'da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selamlıklar. Üsküdar Sempozyumu V Bildiriler (Cilt. 1, ss. 97-105).
- Sayar, Z. (1936). Kalamış'da bir villa. *Arkitekt*, (5-6), 129-132.
- Sayar, Z. (1937a). Kalamış'da bir villa. *Arkitekt*, (2), 33-40.
- Sayar, Z. (1937b). Kalamış'da bir villa. *Arkitekt*, (5-6), 129-133.
- Sayar, Z. (1937c). Suadiyede bir villa. *Arkitekt*, (10-11), 269-274.
- Şanlı, Y. (1970). Kıyıkent Tatil Köyü. *Mimarlık*, (84), 53-56.
- Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toner, J.P. (2013). *Leisure and Ancient Rome*. Polity Press.
- Türker, O. (2004). Nihori'den Yeniköy'e. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Türker, O. (2006). Therapia'dan Tarabya'ya. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Türker, O. (2007). Antigoni'den Burgaz'a (1. Basım). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Williams, A. M., & Hall, C. M. (2000). Tourism and migration: New relationships between production and consumption. *Tourism Geographies*. 2(1):5-27.
- Yağan, N.B. (2018). İstanbul'da Tarihi Sayfiye Alanları ve Dönüşüm Süreçleri. İstanbul: Libra Kitap.
- Yapanar, A. (1939). Yüzen ev. *Arkitekt*, (97), 18-19.
- Yapanar, A. (1947). Yüzer ev. *Arkitekt*, (189-190), 204-206.
- Yılmaz, Ö. (2010). Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unun Sosyal Hayatı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Zarifi, Y. L. (2005). Hatıralarım-Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Zürcher, E.J. (2004). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- URL 1 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2020.
- URL 2. Wooden building on the Bosphorus – Yalı https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Wooden_building_on_the_Bosphorus.jpg. Erişim tarihi: 7 Mart 2024.
- URL 3. İstanbul Beylerbeyi Palace IMG 7663 1805 - Beylerbeyi Sarayı - Vikipedi (wikipedia.org). Erişim tarihi: 25 Nisan 2023.
- URL 4. Osmanlıca Türkçe Sözlük, lügât, لغت (luggat.com). Erişim tarihi: 8 Mart 2024.
- URL 5. YEŞİLKÖY • DARCAN KÖŞKÜ (restoramimarlik.com). Erişim tarihi: 25 Nisan 2023.
- URL 6. <https://tr.pinterest.com/pin/348888302392972066/>. Erişim tarihi: 14 Ağustos 2022.

URL 7. (YALIBOYU EVLERİ (AMASYA EVLERİ) | Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr) Erişim tarihi: 8 Mart 2024.

URL 8. Ihlamur Palace Ceremonial House 01 - Ihlamur Kasrı - Vikipedi (wikipedia.org). Erişim tarihi: 10 Ocak 2023.

URL 9. İstanbul'un Unutulan "Yüzen Evleri" (yelkencingazetesi.com). Erişim tarihi: 25 Mart 2024.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This research analyzes the evolution of the concept of 'country residence' in Istanbul from the Ottoman Empire to the Republican period, considering its historical, social, and architectural framework. The main objective is to examine the historical development of country houses in Istanbul, taking into account the architectural transformations and social and cultural dynamics.

Research Questions:

What factors influenced the evolution of the concept of the country house in Istanbul from the Ottoman Empire to the Republican period?

What socio-cultural dynamics underlie the changes in the architectural characteristics of country houses during the Ottoman and Republican periods?

How have country houses affected social classes, lifestyles, and the perception of urban space over time?

How has the diversity in the purposes of country residences' use in Istanbul been reflected in the social and cultural structure of the city?

How have the transformations in the architecture of these houses contributed to the architectural and cultural heritage of Istanbul?

Literature Review:

This research comprehensively examines the evolutionary process of the concept of the country residence in Istanbul and its impact on social, architectural, and urbanist practices. It reveals significant transformations in the field of architecture and urbanism from the late Ottoman period to the Republican era. Eldem's 'Mansions and Pavilions' and 'Bosphorus Mansions', as well as Çelik's 'The Remaking of Istanbul', offer a comprehensive analysis of Ottoman architectural heritage and valuable insights into the reshaping of Istanbul during the Republican era.

Research on the growth of cottage and second home culture in Turkey, and its relationship with social and economic dynamics, has revealed significant findings on the impact of cottage areas on social classes and vacation habits. Bora's 'Sayfiye Hafiflik Hayali' and Emekli's studies provide critical perspectives on the significance of second homes in tourism geography. Aysel's doctoral dissertation examines the effects of water on architectural design and urbanism, particularly in the Bosphorus region, highlighting its importance as both a physical and cultural element.

Studies that analyze how urbanization and modernization processes have influenced housing typologies in Turkey focus on the processes of urban transformation and residential architecture. For instance, Cengizkan's 'From Vineyard House to Villa: Ankara Keçiören Vineyard Houses and the Transformation of Urban Housing Typology' provides an in-depth analysis of such processes. The articles in the journal 'Arkitekt' examine the evolution of residential housing architecture in Istanbul during the transition from the late Ottoman period to

the Republican era. They analyze how this transformation was reflected in the practice of architecture and urbanism and provide important information about the aesthetic understanding of the period.

Methodology:

The research employs both quantitative and qualitative data to analyze the architectural, social, and cultural dimensions of country houses. Quantitative data provides insight into the numerical and structural characteristics of country houses, while qualitative data allows for a thorough examination of their aesthetic, historical, and cultural values. The use of a mixed research methodology provides an opportunity to comprehensively evaluate the role and significance of country residences in social and cultural life, beyond their physical and structural characteristics. This research examines the evolution of the meaning of the country house and its reflections on social life by comparing the architectural features and socio-cultural contexts of country houses from different periods. Comparative analysis is a critical method for understanding the effects of country houses on social life.

Results and Conclusions:

The evolution of the concept of the country house in Istanbul from the Ottoman Empire to the Republican period was influenced by a number of factors. Social and cultural shifts played a significant role. The transition from a traditional Ottoman society to a modern Turkish Republic brought about changes in social values and lifestyles. During the Ottoman period, country houses were primarily used by the elite and royalty for leisure and escape from the city's hustle. In the Republican period, the concept expanded to include a broader segment of the population, reflecting modern social dynamics. Architectural innovations also played a crucial role. Technological advancements and changing architectural styles were evident during the late Ottoman period, where traditional wooden structures were predominant. However, with the advent of the Republic, modern materials like reinforced concrete became popular, leading to new architectural forms such as villas and apartment buildings. Economic factors were also influential. The increase in wealth and the rise of a middle class during the late Ottoman and early Republican periods led to a greater demand for secondary residences. Additionally, economic hardships post-World War I affected the maintenance and ownership of these properties.

The socio-cultural dynamics underlying the changes in the architectural characteristics of country houses during the Ottoman and Republican periods were significant. During the Ottoman period, country houses, including yalis and köşks, were symbols of status and were used by the elite for leisure and social gatherings. Their architectural features, such as large gardens and waterfront locations, reflected the leisure culture of the time. The Republican period emphasized modernization and Westernization, which influenced architectural styles. The shift from traditional Ottoman architecture to modern styles incorporating elements like balconies, terraces, and larger windows was a reflection of the new social and cultural context.

The construction of country houses has had a profound impact on social classes, lifestyles, and the perception of urban space in Istanbul. Initially, country houses were the exclusive domain of the elite, serving to reinforce social stratification. Over time, the ownership and use of country houses expanded to include the middle class, reflecting broader social changes. The use of country houses for leisure and as a retreat from urban life influenced lifestyle changes. Such residences provided opportunities for relaxation and social interaction, thereby facilitating a lifestyle that balanced urban living with periods of retreat. The emergence of country houses in suburban locations led to a reorganisation of urban space. Areas such as the Bosphorus, which were previously rural, became desirable residential locations, thereby altering the urban landscape and expanding the city's spatial dynamics.

The multifaceted functions of country residences have been reflected in Istanbul's social and cultural structure. Country houses served a variety of purposes, including leisure and social gatherings, seasonal retreats, and even as rental properties. This diversity served to enrich the social fabric by accommodating a multiplicity of needs and activities. Such residences frequently served as sites for cultural exchange and integration, hosting a variety of social events and gatherings that brought together disparate segments of society. The utilisation of country

houses for rental and tourism purposes contributed to the local economy, integrating these properties into the broader economic structure of the city.

The architectural transformations of these houses have played a pivotal role in the evolution of Istanbul's architectural and cultural heritage. The evolution from traditional Ottoman wooden structures to modern villas and apartments has contributed to the architectural diversity of the city, showcasing a range of styles and construction techniques. Country houses serve as cultural symbols of different historical periods, reflecting the socio-cultural and economic conditions of their respective eras. These structures serve as tangible links to Istanbul's past, illustrating the city's historical and cultural evolution. A significant number of these houses have been preserved and repurposed as museums, cultural centers, or tourist attractions. This has contributed to the preservation of Istanbul's heritage and attracted visitors interested in the city's history and architecture. These factors collectively illustrate the dynamic evolution of country houses in Istanbul and their profound impact on the city's social, cultural, and architectural landscape.

Çorum Sungurlu Hilmi Efendi Cami'nin Korunması Üzerine Bir İnceleme

A Research about Conservation of Çorum Sungurlu Hilmi Efendi Mosque

Zeynep Tanrıverdi¹ Rabia Sena Keçelioğlu²

Öz

Çorum'un Sungurlu ilçesi, geçmişte çok sayıda sivil ve dinî mimari yapıya ev sahipliği yapmış ancak zaman içinde bakımsızlık, doğal afetler, mülkiyet problemleri gibi nedenlerle günümüze sınırlı sayıda kiler ulaşabilmiştir. Elde kalan eserler arasında tescilli yapılar yanında Hilmi Efendi Cami gibi nitelikli mimari özellikler gösteren ancak tescillenmemiş dinî yapılar da mevcuttur. Bu çalışmada, Sungurlu'nun kuruluş yıllarına tarihlenen ilçenin ilk nüvesi, merkezi yapısı kabul edilen Yusuf Hoca Cami günümüzdeki adıyla "Hilmi Efendi Cami"nin nitelikli mimari özelliklerinin kayıt altına alınarak koruma altına alınması ve yok olan diğer yapılarla benzer kaderi yaşamaması amaçlanmıştır. Öncelikle caminin tarihi hakkında detaylı incelemeler yapılmış ve caminin Yusuf Hoca Medresesi'yle beraber inşa edildiği ve aynı isimde bir de çeşmesinin olduğu ancak sadece caminin günümüzde ayakta kaldığı belirlenmiştir. Ardından caminin mimari özellikleri ve mevcut durumu yerinde yapılan incelemeler, rölöve çizimleri, yazılı ve görsel kaynaklarla ortaya konulmuştur. Bu veriler doğrultusunda caminin Çorum dinî mimarisindeki yerinin belirlenmesi için diğer cami ve mescitlerle beraber değerlendirilmesi yapılmıştır. İnceleme sonucunda caminin ilçede en çok görülen "boyuna dikdörtgen planlı tek şahınlı ve ahşap tavanlı camiler" grubuna girdiği ve bu grupta yer alıp birbirlerinin halkaları olan tescilli Kellegöz, İnaletullah ve Çakır Camileriyle benzer mimari özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu yazının caminin gelecekte tescillenmesi ve korunmasına katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çorum, Çorum camii ve mescitleri, Hilmi Efendi Cami, koruma, Sungurlu

ABSTRACT

Sungurlu district of Çorum has hosted many civil and religious architectural structures in the past, but only a limited number of them have survived to the present due to several problems. Among the surviving assets, in addition to registered buildings, there are also religious buildings that have qualified architectural features but are not registered, such as the Hilmi Efendi Mosque. In this study, it is aimed to reveal the qualified architectural features of Yusuf Hoca Mosque, known as "Hilmi Efendi Mosque", which was considered the first core of the district during the founding years of Sungurlu, and to prevent it from suffering a similar fate with other destroyed buildings by taking it under protection. First of all, detailed examinations were made about the history of the mosque and it was found that the mosque was built together with the Yusuf Hoca Madrasa and only the mosque has survived today. Then, the architectural features and current situation of the mosque were revealed with on-site examinations, survey drawings, written and visual sources. In line with these data, the mosque was evaluated together with other mosques and masjids to determine its place in Çorum religious architecture. As a result of the examination, it was determined that the mosque fell into the group of "longitudinal rectangular planned single nave and wooden ceiling mosques" group and showed similar architectural features with the registered Kellegöz, İnaletullah and Çakır Mosques, which are in this group and are considered to be rings of each other. It is hoped that this article will contribute to the mosque's registration and conservation for future.

Keywords: Çorum, Çorum mosque and masjids, Hilmi Efendi Mosque, conservation, Sungurlu

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Dr. Öğr. Üyesi) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, ztanriverdi@fsm.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4151-9744

² (Mimar) rabiassenakecelioglu@gmail.com, Orcid: 0009-0002-4916-9096

GİRİŞ:

Çorum, Türkiye'nin Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bulunduğu konum ve iklimsel özellikleriyle İç Anadolu Bölgesi'nden Orta Karadeniz Bölgesi'ne geçiş noktasında olan bir ilidir. Şehrin 13 ilçesi olup İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve yüz ölçümü en geniş ilçesi Sungurlu'dur. Çorum şehir merkezine 73 km mesafede ve Hitit Devleti'nin başkenti olan Boğazköy'e (Hattuş) 30 km. uzaklıkta olan (Çorum 1967 İl Yıllığı, 1967 s.38) bu ilçe en fazla nüfusa da sahiptir (TÜİK, 2021). Tarih boyunca küçük kıyamet (1509) ve büyük kıyamet (1668) olarak adlandırılan yıkıcı depremlerin etkisiyle ilçenin sınırları, Akçay Mahallesi Sarıtepe eteklerine kaymış (Karacif, 2017, s.16), yerleşim bu yönde yoğunlaşarak sivil ve dinî mimari öğelerin sayısı zamanla artmıştır. Sungurlu ilçesinde, günümüzde harabe durumda olan Rum Kilisesi, Ulu Cami ve Saat Kulesi, Taş köprü, Eski karakol ve Hamam (Çorum 1967 İl Yıllığı, 1967, s.222) anıtsal yapılarına ek olarak çok sayıda geleneksel sivil mimari özellikler gösteren eski konaklar da bulunmaktadır (Karacif, 2017, ss. 32-212).

İlçede yer alan özgün mimari özellikler gösteren sivil ve dinî mimari örneklerin bir kısmında günümüze kadar herhangi bir araştırma yapılmamış ve korumasına yönelik bir adım atılmamıştır. Bu çalışmada daha önce hiçbir akademik çalışmada yer almamış nitelikli mimari öğeler içeren Hilmi Efendi Cami ele alınmıştır. Öncelikle Hilmi Efendi Cami'nin tarihsel süreçteki değişimi; sözlü görüşmeler -Sungurlulu ve Sungurlu ilçesi'ne ait çok sayıda çalışma yapmış, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı Kütüphane Şefi İsmail Uçakçı (2024)- ve yazılı kaynaklarla -Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Vilayet Nizamnameleri, Vilayet Salmameleri, Maarif Salmameleri, Çorum Sempozyum Bildirileri ve Sungurlu yerel yayınları (kitap, dergi vb.)- incelenmiştir. Sonrasında caminin mimari özellikleri; literatür taraması, hazırlanan röleve çalışmasıyla yazılı, çizili ve görsel belgelerle detaylı olarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda yapının mevcut durumu belgelenmiştir. Bu veriler ışığında Hilmi Efendi Cami'nin Çorum cami mimarisindeki yeri, diğer Çorum cami ve mescitleriyle değerlendirilmiş ve caminin tescillenerek koruma altına alınmış Çorum il merkezindeki Kellegöz, Çakır ve İneyetullah Cami'leriyle benzer mimari özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, Çorum Sungurlu ilçesindeki Hilmi Efendi Cami'nin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için tescillenmesi önerilmiştir.

1. Hilmi Efendi Cami

1.1. Tarihçesi

Hilmi Efendi Cami, halk arasında Yusuf Hoca Cami ve bazı kayıtlara göre (TVBM, 2016) Bahçeli Ahşap Cami (TTK, 1999) adıyla anılmakta olup yapım tarihi konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Cami, içinde bulunan ibadete açılış beratında (DİB, 2010) miladi 1683 tarihinde yapıldığı, 1967 yılına ait Çorum il yıllığında (1967) ise miladi 1708 yılında açıldığı bilgisi mevcuttur. Buna karşın yerel bir kaynakta caminin yapım yılı miladi 1380 olarak verilmiştir (Sungurlu Kaymakamlığı, 2000). Uçakçı ile yapılan sözlü görüşmede bu bilginin doğru olamayacağı 1960 yılında onarım gören caminin "Hicri 1380/Miladi 1960" yılına karşılık gelmesi ve bilgi karmaşasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır (Uçakçı, 2024). İlçe müftülüğünün Hilmi Efendi Cami hakkında belli dönemlerde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden bilgi talep ettiği ancak caminin önceki adı, yapım tarihi, mimarı hakkında yeterli ve net bilgi bulunmadığı arşivlerde geçmektedir.

Çalışma kapsamında caminin tarihçesi hakkında güvenilir bilgilere ulaşabilmek için detaylı araştırma yapılmıştır. Caminin bulunduğu Sungurlu ilçesinin tarihsel süreç içinde Karahisar-ı Demirlü (Demürlü), Budaközü, Sungur-Oğlu ve Kalınsaz isimleriyle anıldığı bilgisi doğrultusunda inceleme farklı isimlerle yapılmıştır. 1075 yılında Çorum ile Sungurlu arası 49 km bulunan Demirli Karahisar'ın, Danişmentliler tarafından fethedilmesiyle "Karahisar-ı Demirli", Türklerin eline geçmiş ve ilçe o tarihlerde bu isimle anılmıştır. 15.yy'da yörenin Dulkadiroğlu Beyliği'nin merkezi olmasıyla Dulkadirlerin güçlü beylerinden Şahbudak ve buna yakın Budaközü, Budak, Dişbudak, Özbudak, Budanın gibi yöredeki

aşiretlerden dolayı ilçe “Budaközü” ismini almıştır. Sungurlu isminin Oğuzların Üçok Koluna bağlı Gök Hanın soyundan gelen Bayındır Boyu'nun sembolü Sungur av kuşundan türediği ve 16. yy'ın ilk çeyreğinde Muhase-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defterlerinde bir yerleşim olarak geçtiği bilgisi mevcuttur (Uçakçı, 2004, s. 31-32). Osmanlı Arşiv incelemesinde; 1276 tarihinde ilçe, Çorum Sancağı'na bağlı “Karahisar-i Demirli (Demürlü)” isimiyle anılan bir kazadır (BOA, İ.MVL, 1276). 1867 Vilayetler Nizamnamesi'ne göre ilçe; Ankara Vilayeti Yozgat Sancağına bağlı “Budaközü” ismiyle anılan bir kaza olup 1873 yılından itibaren “Sungurlu” ismiyle anılmaktadır (H. 1291 Ankara Vilayet Salnamesi, s. 72; Çanlı, 2013, s.17).

Bu bilgiler doğrultusunda tüm arşivler taranmış, Yusuf Hoca Cami'nin yapım tarihi konusunda Uçakçı'nın yayınları en net bilgileri sunmuştur. Uçakçı, Mamalı oymaklarından ve Sayman Nahiyesi Aygar köyünden geldiği bilinen Aygar oymağı beylerinden Nabi ya da Yusuf Hoca'nın tasarruf ettiği cami vakfı aracılığı ile Bala Mahallesi'nde Yusuf Hoca Cami ve Medresesi'nin 1708 yılında inşa edildiğini belirtmiştir. Çalışmada önemli bir bilgi olarak 1700'lerin Sungurlu'nun kuruluş yılları olduğu ve bu bağlamda caminin yerleşimde yapılaşmanın ilk örnekleri olduğunu da ifade etmiştir. Bu bilgileri Yusuf Hoca'nın halen Sungurlu'da yaşamakta olan aile silsilesinden kişilerle yaptığı görüşmelerle de desteklemiştir (Uçakçı, 2004, s. 95; 2006, s.146; 2016, s.15). Bu veriler, caminin medrese ile beraber hizmet vermiş olduğu ve günümüzde Fevzi Paşa ismiyle anılan sokağın bulunduğu mahallenin geçmişte “Bala” ismiyle anıldığını göstermiştir.

Bu veriler ışığında çalışma, Bala Mahallesi'ndeki eğitim ve kültür yapılarına kaydırılmıştır. İncelemede; Uçakçı'nın kendi tespit ettiği medreseler içinde Yusuf Hoca Medresesi'nin Bala Mahallesi'nde yer aldığı, Müderris Şakir Efendi'nin vazifeli ve Nabi Efendi'nin kurucusu olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Tablo a) (Uçakçı, 2004, s. 67). Yusuf Hoca Cami'sinin medrese ile ne zamana kadar hizmet vermiş olduğu konusunda arşiv taraması sürdürülmüştür. Günümüzde caminin isminin Hilmi Efendi Cami olduğu bilgisi rehberliğinde “Hilmi Efendi Medrese'si” kaynaklarda taranmıştır. İncelemede Maarif Salnameleri önemli veriler sunmuş ve 1897-1900 yılları arasında Ankara vilayetine bağlı Çorum Sancağı Sungurlu kazasında medrese, mahalle, müderris, talebe ve kurucu bilgilerine ulaşılmıştır (S. N. M. U. 1316 (1898), s.862-863; Çorum İl Yıllığı, 1967, s. 143). Salname kayıtlarında 1898 yılı itibari ile Sungurlu kazasında medreselerde toplamda 529 öğrencinin eğitim gördüğü ve Bala Mahallesi'nde kurucusu Nabi Efendi, olan Hilmi Efendi Medresesi'nin 68 öğrenciyle kayıtlarda olduğu tespit edilmiştir (Tablo b) (Sert 2016, s. 178; Hüküm 2018, s. 87).

Medrese	Mahalle	Müderrisi	Taleb	M. Binası
Cami Kibir	Zır	Müftü Ef.	13	S. O. Mehmet Ağa
Yusuf Hoca	Bala	ŞakirEfendi	-	Nabi Efendi
Osman Efendi	Bal	Osman Ef.	84	Osman Efendi
H. Mustafa Efendi.	Bala	H. Must. Ef.	26	H. Must.Efendi.
Mantikçi zade	Başpınar,	H Ömer Ef.	68	H. Arslan Bey
Ahmet Efendi	Bala	Ahmet Ef.	8	

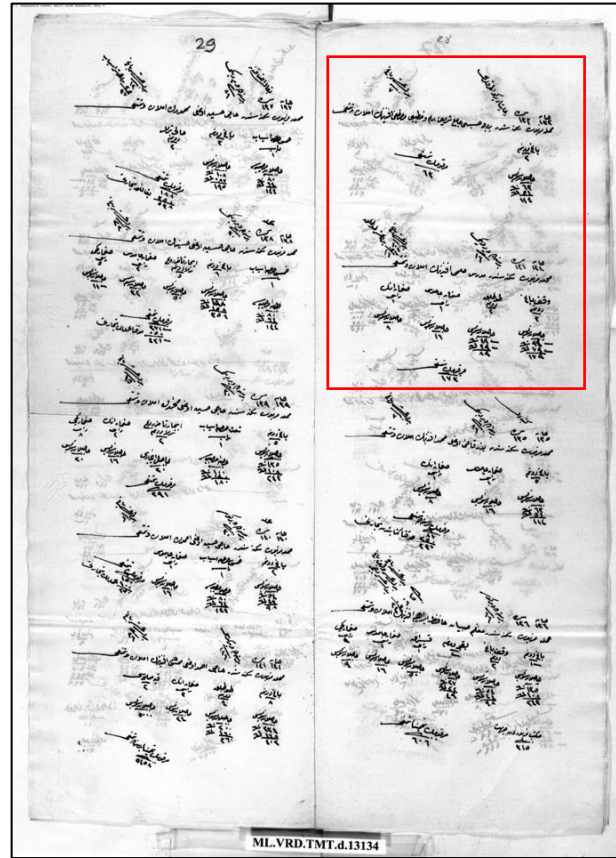
Liva	Kaza	Medresenin İsmi	Bulunduğu Mahalle	Kurucusu	Medresenin Adı	1897-1898	1898-1899	1899-1900
Çorum	Sungurlu	Cami Kibir	Zır Mahallesi	Sungurlulu Ahmed Ağa	Cami Kibir	135	135	135
Çorum	Sungurlu	Hilmi Efendi	Balı Mahallesi	Naci Efendi	Hilmi Efendi	68	68	68
Çorum	Sungurlu	Osman Efendi	Balı Mahallesi	Osman Efendi	Osman Efendi	84	84	84
Çorum	Sungurlu	Hacı Mustafa Efendi	Balı Mahallesi	Hacı Mustafa Efendi	Hacı Mustafa	26	26	26
Çorum	Sungurlu	Mantikçizade	Başpınar Mahallesi	Hacı Aslan Bey	Mantikçi Zade	68	68	68
Çorum	Sungurlu	Ahmed Efendi	Balı Mahallesi	Ahmed Efendi	Ahmed	8	8	8
Çorum	Sungurlu	Hasan Efendi	Eveli Kariyesi	Hasan Efendi	Hasan	30	30	30
Çorum	Sungurlu	Hilmi Efendi	Tahşil Kariyesi	Ahali Kariye	Diğer Hasan	40	40	40
Çorum	Sungurlu	Ali Efendi	Teşkin	Ahali Kariye	All	25	25	25
Çorum	Sungurlu	Cami Şerif	Albec Kariyesi	Ahali Kariye	Cami Şerif	39	39	39
Çorum	Sungurlu	Hali Bey	Çöbli Mahallesi	Yeğenşazade Hali Bey	Hali Bey	6	6	6

Tablo (a) Yusuf Hoca Medresesi'nin Mahalle, Müderris, Talebe ve Kurucu Bilgileri (Uçakçı, 2004, s.67)

b) Hilmi Efendi Medresesi'nin Mahalle Kurucu ve Talebe Sayılarına Ait Veriler (Sert 2016, s. 178; Hüküm 2018, s. 87).

Hilmi Efendi Medresesi'nin yapısal özelliklerine ait arşiv taramalarında ve günümüz Hilmi Efendi Cami ve yakın çevresinde yapılan incelemede bir veri bulunamamıştır. İnşa edildikleri dönem cami ve medresenin kurduğu ilişkiyi belirlemek için Çorum ilçelerinde yer alan diğer medreseler incelenmiştir. İncelemede merkez ilçedeki medreselerin bir kısmının camilerin avlularında bir kısmının ise ayrı müstakil bir yapı olarak inşa edildiği görülmüştür (Kanbur ve Kanbur, 2008, s. 1247). Bu bağlamda kayıtlarda 1900 yılına kadar varlığını sürdürdüğü tespit edilen Hilmi Efendi Medresesi'nin bu iki yapısal yaklaşımdan biriyle inşa edilmiş olabileceği, 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimde birliğin sağlanması amacıyla kapatılması sonrasında, Çorum ilçelerindeki birçok medrese gibi yıkılmış olduğu sonucuna varılmıştır (Kanbur ve Kanbur, 2008, s. 1255). Bu bağlamda, Hilmi Efendi Medresesi'nin günümüze ulaşmasa da Hilmi Efendi Cami'yle beraber Sungurlu ilçesi dinî ve eğitim hayatına yaklaşık iki yüzyıl hizmet etmiş olduğu eldeki arşiv kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Bu bilgiler yanı sıra Osmanlı arşiv taramasında 1326 yılı (1844-1845 yılı) Budaközü kazası, Sungurlu kasabası, Bala Mahallesi Müslümanlarının emlak, arazi ve temettuatı defterlerine ulaşılmıştır. Kaynakta; çalışma konusu caminin yer aldığı Bala Mahallesi hanesinde yaşayanların kişi bilgileri, vergi ödemeleri, taşınır taşınmaz servetleri yer almaktadır. Kayıtlarda "Müderri Hilmi Efendi" ve "Cami İmam Hatibi Mustafa Efendi" isimleri ve mal varlık bilgileri tespit edilmiştir (Şekil 1). Müderri Hilmi Efendi'nin 1897 yılı maarif kayıtlarında geçen Hilmi Efendi Medresesi ile bir bağlantısı olabileceği, Yusuf Hoca Medresesi ve ardından caminin isminin bu kişinin vesilesiyle değişmiş olabileceği düşüncesi oluşmuştur. Tüm defterde yapılan incelemede bu konuda net bir veriye ulaşılamasa da ilgili uzmanları ileride yapılabilecek araştırmalara yönlendirmek amacıyla yazıda verilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT.d, 1326, s.28; Korkmaz, 2008, s. 85; Ayçiçek, 2019, ss. 34-39).

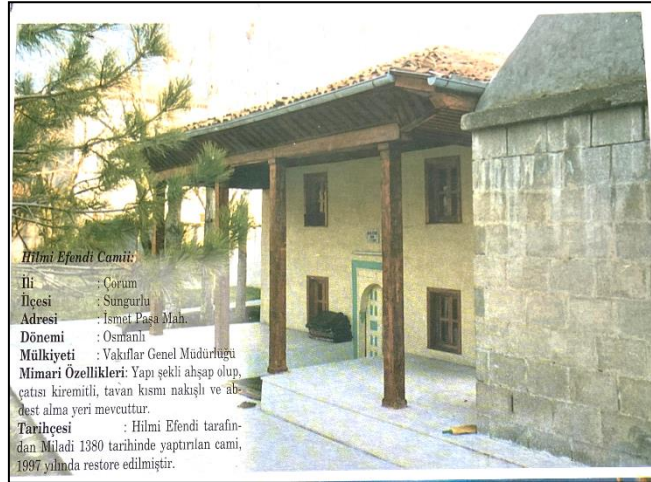

Şekil 1. Müderri Hilmi Efendi ve Cami imam Hatibi Mustafa Efendi Bilgilerinin Yer Aldığı Sayfa (BOA, ML.VRD.TMT.d, 1326, s.28)

Ayrıca yapılan araştırmada kaynaklarda; Sunguroğulları'ndan Cevahir Ali Efendi'nin, Sungurlu Cevheri dolaylarından kanalla Sungurlu'ya su getirdiği ve Yusuf Hoca Cami çeşmesini yaptırdığı bilgisi mevcuttur. (Aşık, 1996, s. 24-25). Ancak bu çeşme de medreseyle benzer kaderi yaşamış ve günümüzde ona ait yapısal bir veri de bulunmamaktadır.

Tarihi süreç içinde aynı adla anılan medrese, çeşme gibi yapılarını kaybeden Sungurlu'da, günümüze kadar ayakta kalmayı başaran Yusuf Hoca Cami günümüz ismi ile Hilmi Efendi Cami'nin önemini Aşık; "Sungurlu'nun bilinen ilk mahallesi eski adıyla Bala Mahallesi yeni adı ile Fevzipaşa Mahallesi'dir. Şehrin ilk nüvesi Fevzi Paşa Mahallesi'ndeki Yusuf Hoca Cami ve etrafıdır" açıklaması ortaya koymaktadır (Şekil 2). "Bir yer, başlangıçta mevcut bir fonksiyon ya da kurumun yer alması sebebiyle merkezîyet kazanabilmektedir" (Gottman, 1976) bilgisi doğrultusunda caminin o dönem şehrin merkezi olduğu ancak Sunguroğlu Ulucami ve Hamamı'nın (1756) yapılıp yerleşimin güneye doğru kaymasıyla üstünlüğünü kaybettiğini açıklamasına eklemiştir (Aşık, 1996, s. 25).

Cami kapsamında yapılan incelemeler sürdürülmüş ve caminin belirli dönemlerde onarım gördüğü bilgisine ulaşılmıştır. Çorum kaynaklı yerel yayınlar yanı sıra bölge halkıyla yapılan görüşmelerde caminin 1960 yılında onarım geçirdiği ve minaresinin bu dönem betonarmeye çevrildiği bilgisine erişilmiştir (Çorum Haber, 2015; Sungurlu Gazetesi, 2021). Yerinde yapılan incelemede, camiden ayrı çözümlenen betonarme minarenin değiştiği tespit edilebilmektedir. 1800, 1824 ve 1908 yıllarında Çorum ve çevresinde büyük yıkımlara sebep olan depremler (Uçakçı, 2004, s. 30) hesaba katıldığında deprem karşısında yapının en zayıf minare kısmının zarar görmüş olması muhtemeldir. Yerel halk ve ustalarla yapılan görüşmelerde 1997 yılında batı cephesi yönünde çöken çatının bakım ve onarım çalışmalarının yapıldığı bilgisi de mevcuttur. Cami günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 2. Hilmi Efendi Cami 1997 Yılı Onarımı Sonrası Fotoğrafı (Sungurlu Kaymakamlığı, 2000)

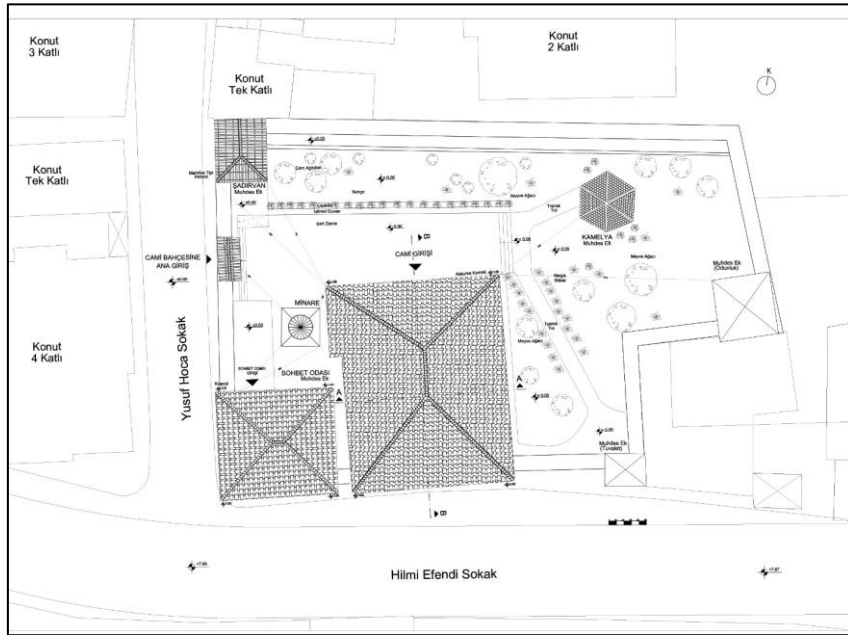
1.2. Konumu

Hilmi Efendi Cami, Çorum Sungurlu ilçesinde yoğun konut dokusunun olduğu Fevzi Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 3). Hilmi Efendi Sokak ve Yusuf Hoca Sokak kesişimindeki yapı; no:2, 65 ada 17 parselde eğimli bir arazide konumlanmaktadır (Şekil 4). Yapıya erişim, Yusuf Hoca Sokağı'ndan demir kapıdan girilip 3 basamakla inilen avlu ve takip eden yarı açık revaklı alandır. Bahçe duvarlarıyla çevrili alanda sonradan eklenen dar bir koridorla yapıdan ayrılan ve batı cephesinin görünümünü engelleyen muhdes sohbet odası, betonarme şadırvan, kömürlük ve kamelya birimleri de mevcuttur. Cami avlusuna bağlanan yürüyüş yolları ve açık yeşil alanlar kot farklılıklarıyla birbirinden ayrılarak peyzaj düzenlemesi yapılmıştır (Şekil 5(a)(b)).

Şekil 3. Çorum, Sungurlu İlçesi ve Fevzi Paşa Mahallesi Bölge Haritaları (Yalçın, 1969; Çorum,1967, s.31; Google Earth, 2023)

Şekil 4. Hilmi Efendi Cami Uydu Görüntüsü (Google Maps, 2023) ve Rölöve Vaziyet Planı Çizimi (2024)

Şekil 5. (a) Hilmi Efendi Cami'nin Yusuf Hoca Sokak'tan, (Batı Yönü) Kuşbakışı Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 5. (b) Yusuf Hoca Sokak'tan (Batı Yönü), Yusuf Hoca ve Hilmi Efendi Sokak Kesişiminden, Hilmi Efendi Sokak'tan (Güney Yönü) Görünümler (Foto: Keçelioğlu, 2023)

1.3.Mimari Özellikleri

Kuzey-Güney istikametinde uzanan dikdörtgen formlu cami iki katlıdır. Yapı, tüm cephelerinde geniş saçak yapan kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Yapının kuzey giriş cephesinde ahşap dikmelerle taşınan revak bölümü ve yanında yapıdan ayrı konumlanmış betonarme minaresi mevcuttur (Şekil 6).

Şekil 6. Hilmi Efendi Cami'nin Bahçeden Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2024)

Yapının kuzey giriş cephe duvarı 0.30 m ve onu saran doğu, batı ve güney üç beden duvarı 0.70 m ölçülmüştür. Alanda yapılan incelemelerde, kalın beden duvarından dökülen sıvaların altında kerpiç toprak malzeme örnekleri tespit edilmiştir (Şekil 7). Yapının bulunduğu yörede kerpiç yığma yapım tekniğinin çokça görülmesi ve yazının ikinci bölümünde ele alınan caminin plan şemasıyla analogik benzerlik gösteren diğer camilerinde kerpiçten inşa edilmesi bu caminin de kerpiçten yapılmış olabileceğini desteklemektedir. Ancak eldeki verilere göre yapılan bu değerlendirmeler, yapının

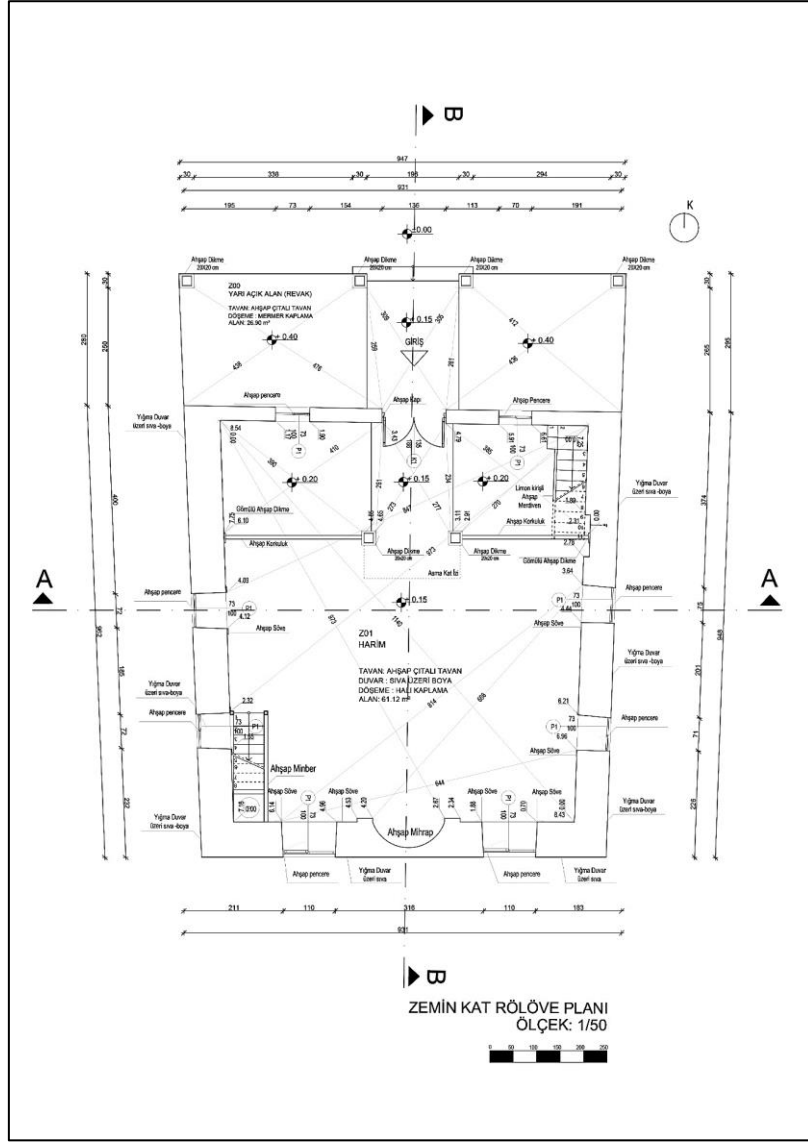
tescillenmesi durumunda ilgili onay mercilerince verilen izinlere göre laboratuvar analizleri yapılarak kesin sonuca varılabilecektir.

Şekil 7. Cami Duvar Sivasının Altında Görülen Kerpiç Malzeme Örnekleri ve 0.70 m Kalınlığındaki Beden Duvarı (Foto: Keçelioğlu, 2024)

1.3.1. Zemin Kat

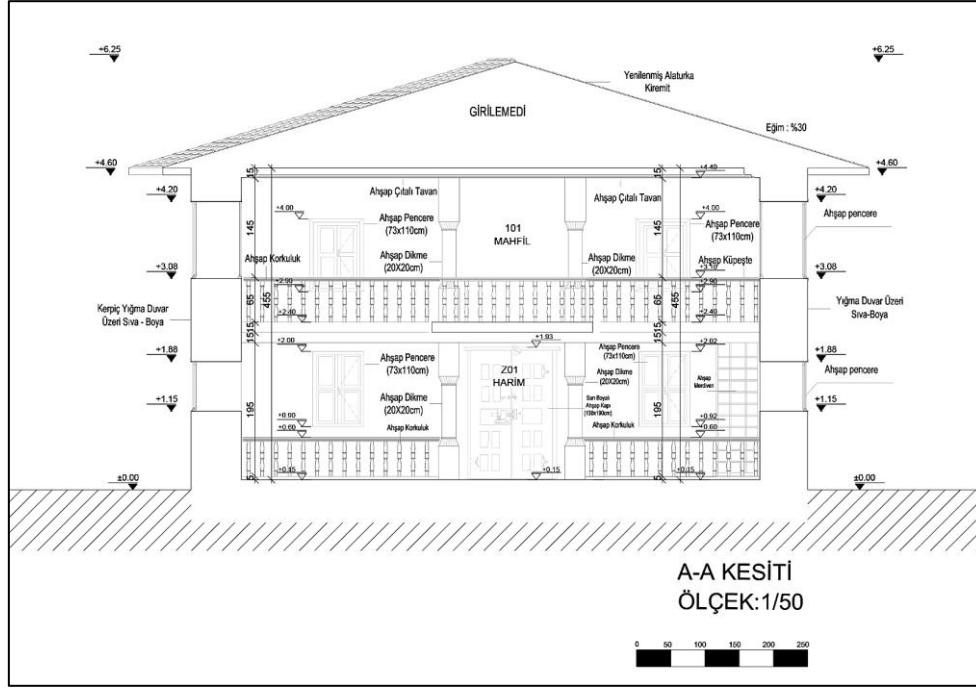
Kareye yakın dikdörtgen plana sahip caminin zemin katına, yarı açık revak bölümünden (Şekil 8) ahşap çift açılımlı giriş kapısından ulaşılmaktadır. Yapının yaklaşık kare formulu tek sahınlı harim kısmı düz ahşap tavanla örtülüdür. Tavan kare baklava dilimi motifli ahşap çıtalarla kaplanmıştır. Harimin kuzey bölümü mahfil olarak düzenlenmiştir. Mahfilin alt zemin katı üç parçaya ayrılmış orta kısmı giriş bölümünü tanımlamaktadır. Doğu ve batıda yer alan diğer bölümler, giriş bölümünden 5 cm yükseltilip ahşap korkuluklarla çevrelenmiştir. Her iki bölümde giriş revak yönüne açılan birer adet ahşap pencere yer almaktadır. Batı bölümünde asma kat kadınlar mahfiline ulaşımı sağlayan 12 basamaklı ahşap merdiven bulunmaktadır. Mahfilin alt zemin katı da kare baklava dilimi motifli düz ahşap çıtalı tavanla örtülüdür (Şekil 9) (Şekil 10). Girişin tam karşısında ahşap üzeri boyalı mihrap ve mihrabın her iki yanına ahşap çift açılımlı pencereler yerleştirilmiştir. Mekânı saran batı ve doğu cephe duvarlarında da aynı boyutlarda simetrik ikişer adet çift açılımlı pencereler bulunmaktadır. Mekânda batı cephesi köşe noktasında ahşap süslemeli minber yer almaktadır. Zemin kat seviyesi iç mekân duvarları parapet seviyesine kadar ahşap lambiri kaplama, sonrasında sıva üzeri boyalıdır. Tüm zemin halı ile kaplıdır. Mekânın çeşitli yerlerine gelişigüzel yerleştirilmiş klima, elektrik aksamı, kalorifer petekleri, dolap, askılık, tablo gibi muhdes elemanları görüntü kirliliği yaratmaktadır (Şekil 11) (Şekil 12).

Şekil 8. Hilmi Efendi Cami Rölöve Zemin Kat Plan Çizimi (2024)

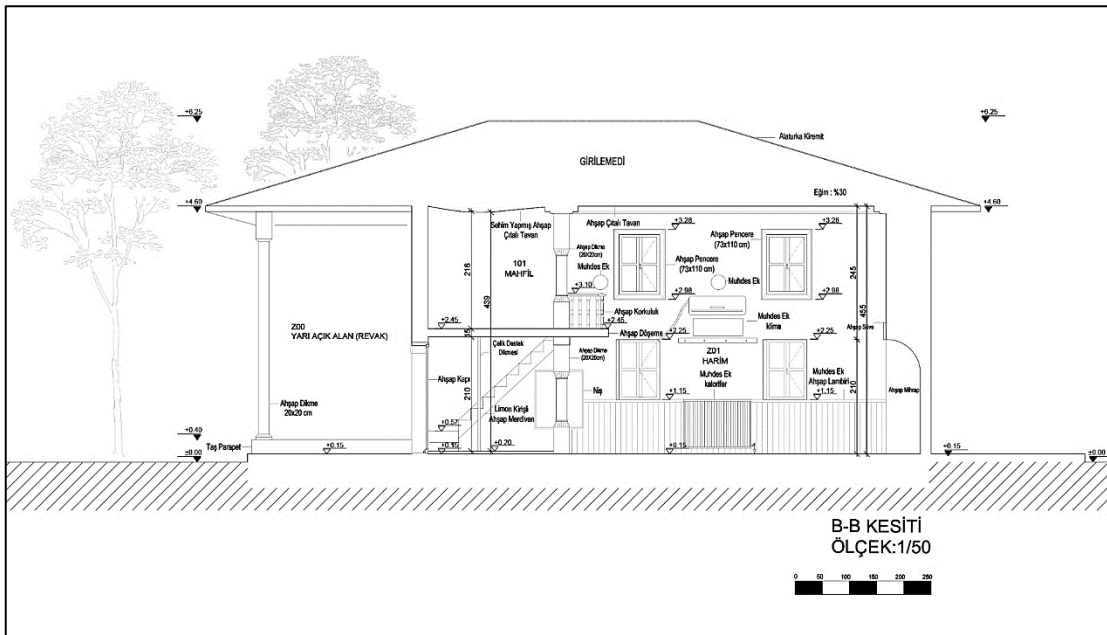
Şekil 9. Hilmi Efendi Cami Kuzey İç Mekân Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 10. Hilmi Efendi Cami Rölöve A-A Kesiti (2024)

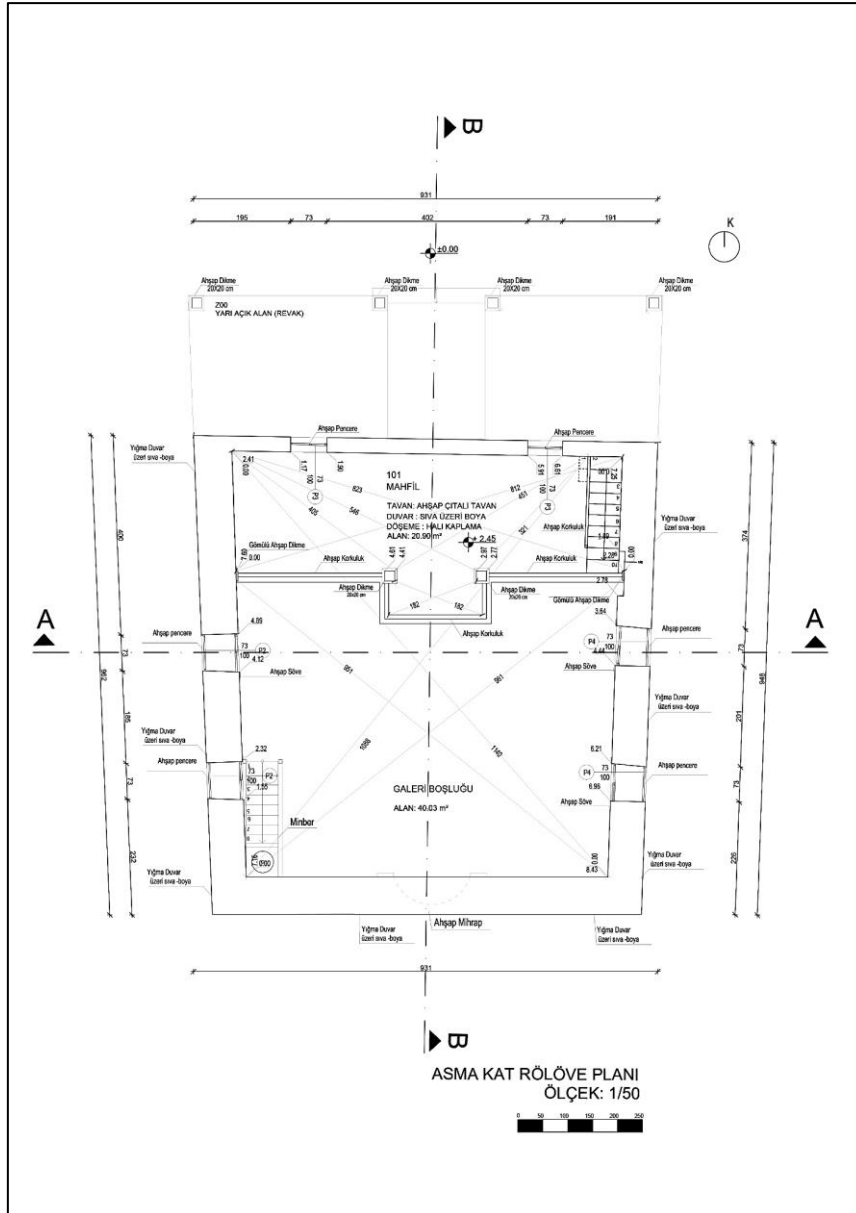
Şekil 11. Hilmi Efendi Cami Zemin Kat Güney, Doğu ve Batı İç Mekân Fotoğrafları (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 12. Hilmi Efendi Cami Rölöve B-B Kesiti (2024)

1.3.2. Asma Kat

Caminin ahşap direkler üstünde yükselen dikdörtgen planlı asma katı mahfil katı olarak kullanılmaktadır. Güney harime bakan yönü ahşap korkuluklarla çevrili mahfilin, orta bölümü 0.80 m çıkma yapmaktadır (Şekil 13) (Şekil 14). Ahşap direklere ve üç yönden duvarlara taşıtılan mahfilin düz tavanı da kare baklava dilimi ahşap çıtalarla kaplanmıştır. Tavanın batı yönünde strüktürel sehim problemi görülmektedir. Mahfil katının kuzey cephe giriş yönündeki duvarında iki adet ahşap pencere yer almaktadır. Harim asma kat seviyesinde zeminde doğu ve batı duvarlarında yer alan pencere hizasında ikişer adet ahşap pencere daha bulunmaktadır. Mahfil mekânını saran tüm duvarlar parapet seviyesine kadar ahşap lambiri kaplı, geri kalan üst kısımları ise sıva üzeri boyalıdır. Mahfilin 0.15 m kalınlığındaki döşemesi halı kaplıdır (Şekil 14) (Şekil 15).

Şekil 13. Hilmi Efendi Cami Asma Kat Rölöve Plan Çizimi (2024)

Şekil 14. Hilmi Efendi Cami Asma Kat Güney ve Kuzey İç Mekân Fotoğrafları (Foto: Keçelioğlu, 2023)

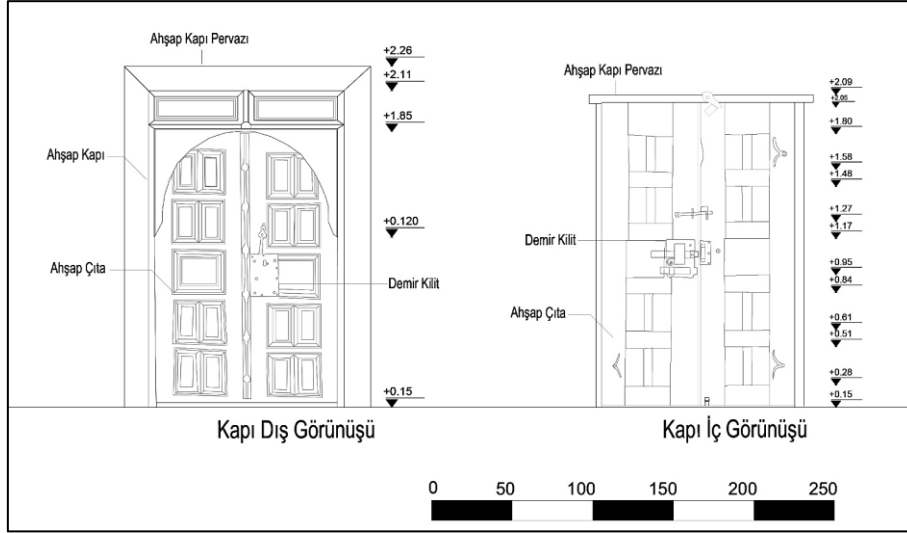
Şekil 15. Hilmi Efendi Cami Asma Kat Doğu ve Batı İç Mekân Fotoğrafları (Foto: Keçelioğlu, 2023)

1.4. İç Mekân Ahşap Detayların İncelemesi

Yapının kuzey giriş cephesinde sarı ve yeşil yağlı boyalı ahşap çift açılımlı giriş kapısı yer almaktadır. Düz atkılı kapının dış cephesine ahşaptan basık kemer yapılmıştır. Kapının üstünde yörede bilinen adlarıyla güllep (kapı sürgüsü) ve zerze (demir kapı kilidi) yöresel metal kapı elemanları mevcuttur (Gösterir, 2022, s.212, s.252). Kapının her iki kanadına ortada kare tabla ve ona dikeyde simetrik iki sıra eşit ölçülerde ikişer adet dikdörtgen tabla motifleri yerleştirilmiştir (Şekil 16(a)(b)).

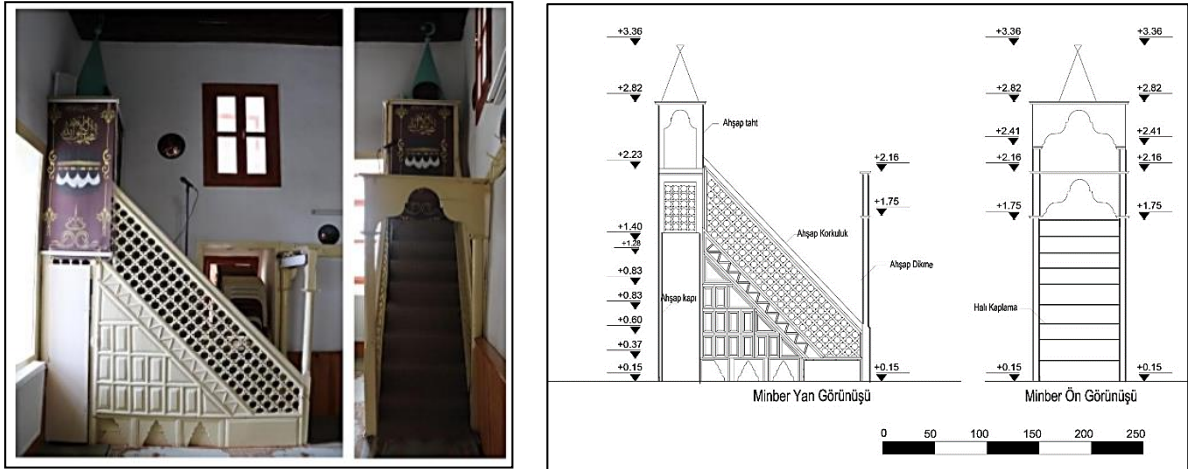

Şekil 16. (a) Ahşap Dış Kapı Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 16. (b) Ahşap Dış Kapı Çizimi (2024)

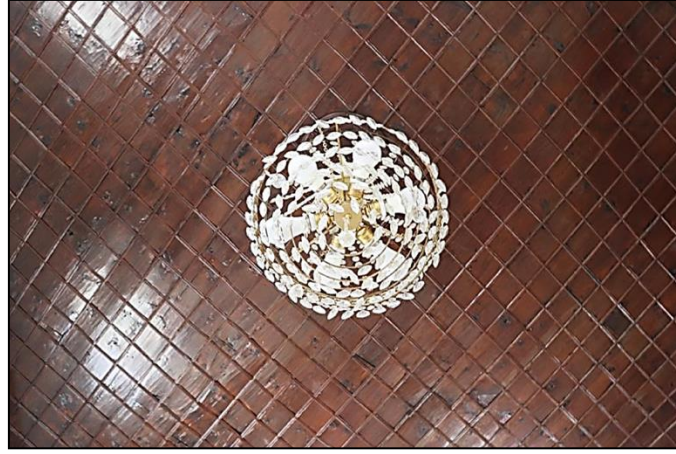
Mihrabın 1.90 m batısında, güneybatı köşede 2.65 x 0.80m ebatlarında on basamaklı ahşap minber bulunmaktadır. Minberin dört ahşap sütunlu taht kısmı külahla örtülmüştür. Taht bölümünün mihrap tarafına bakan alt kısmı kare motiflerle süslenmiş ve onun altında da düz bir kapı bulunmaktadır. Minberin yekpare korkulukları ajur tekniğinde kare motiflerle tezyin edilmiştir. Minberin mihrap tarafına bakan yüzü korkuluklara paralel zikzak motifi ardından üçgen ve dikey dikdörtgen motiflerle süslenmiştir. Bu kısmın en altında 3 eşit parçalı dikdörtgen çerçeveye oturtulmuş üçgen nişler ve devamında korkuluk kısmının altında düz ahşap tabla yer almaktadır (Şekil 17).

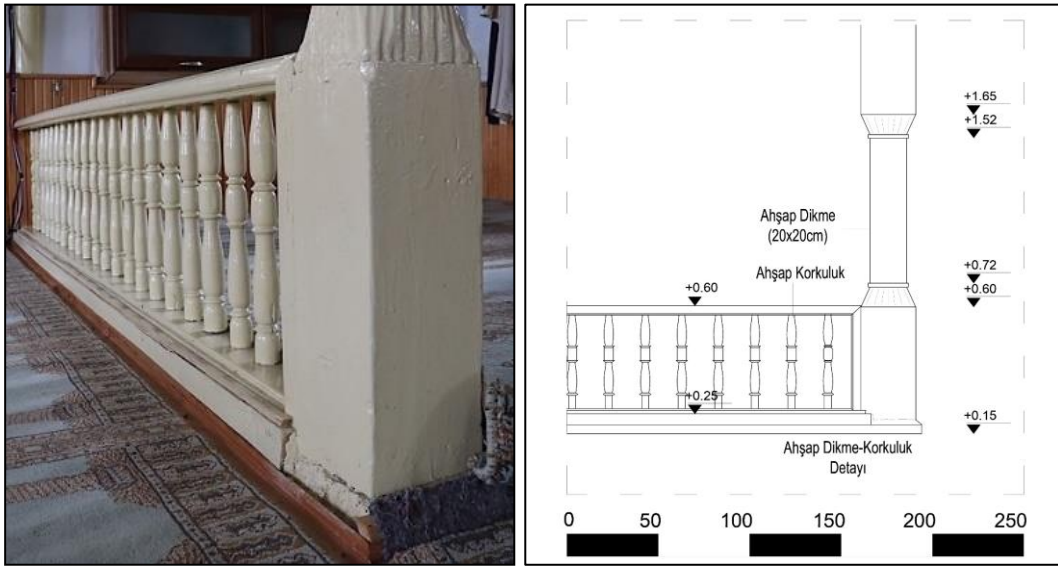
Şekil 17. Ahşap Minber Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023) ve Çizimi (2024)

İç mekânda harim, mahfil katı ve onun alt bölümü tavanları kare baklava dilimi ahşap çıtalıdır (Şekil 18). Mahfil katı ve onun alt kısmında ayırıcı ve koruyucu amaçlı yerleştirilen ahşap küpeşteli ve tornalı korkuluklar da iç mekânın diğer ahşap süsleme detaylarıdır. Bunların yanı sıra alt ve üst bölümleri belirli bir yüksekliğe kadar dört köşeli, ardından orta dikme gövdesine daralan yivli üçgen kısım ve ahşap bilezikle bağlanan ahşap dikmeler de iç mekânda dikkat çeken ahşap detaylarıdır (Şekil 19).

Şekil 18. Baklava Dilimli Ahşap Çıtalı Tavan Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 19. Ahşap Korkuluk-Dikme Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023) ve Çizimi (2024)

1.5. Cepheler

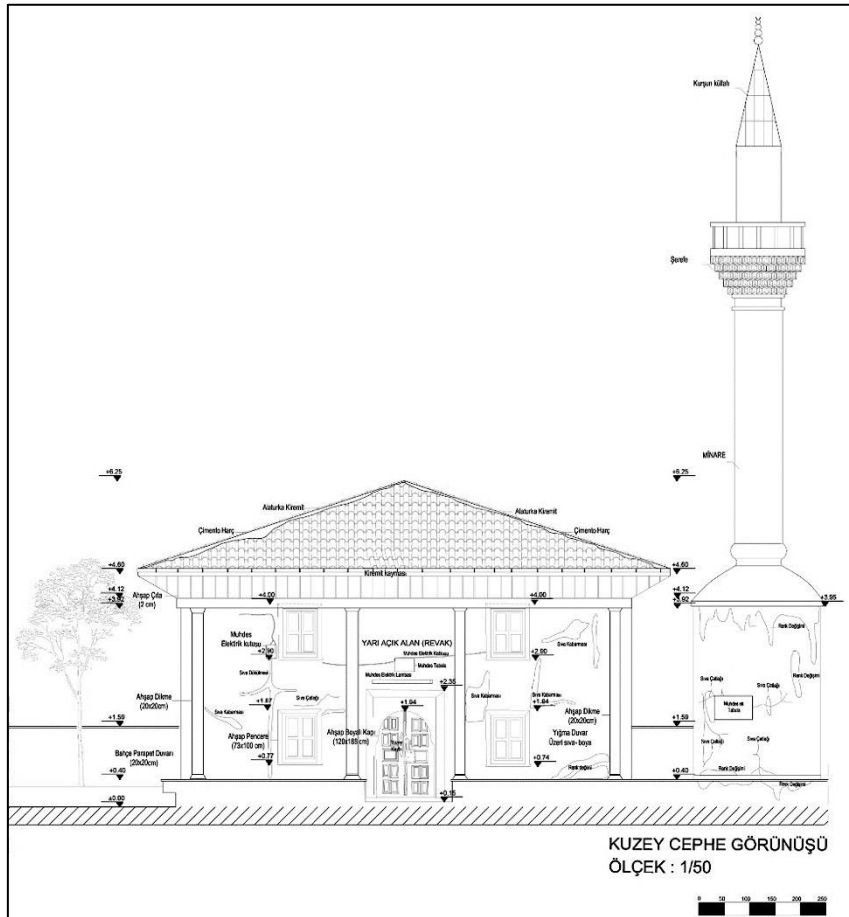
Yapının kuzey giriş cephesinde dört ahşap dikme ile taşınan kiremit kaplı çatı ile örtülmüş yarı açık revak alanı bulunmaktadır. Çatının saçak kısmı, yukarıya doğru pah verilerek ahşaptan inşa edilmiş ve bu şekilde hem yağmur suyunun uzaklaştırılması hem de giriş çatı örtüsünün tanımlı hale getirilmesi sağlanmıştır. Revak alanı kış aylarına denk gelen özel dinî günlerde geçici olarak kapatılarak içerisinde ibadet yapılmasına olanak sağlanacak şekilde de kullanılmaktadır. Yerden 40 cm yükseltilmiş cami giriş aksının her iki yanındaki yarı açık revak alanı oluşturduğu yükseklik farkı sayesinde girişi tanımlı hale getirmiştir. Sıva üzeri sarı boyalı cephede dışardan düz atkılı ahşaptan basık kemerli giriş kapısının her iki yanında her katta ikişer adet olacak şekilde ahşap pencereler yer almaktadır. Yapıya sonradan eklenmiş ayakkabılıklar ve kablo gibi muhdes elemanlar cephede görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Giriş duvarlarında ağırlıklı olarak sıva kaybı ve revak çatısını taşıyan dikmelerdeki ahşaplarda ıslanmalara bağlı şişmeler ve çatlamlar da görüntü kirliliği ve bozulmalar olarak görülmektedir. Kuzey cephe yanındaki betonarme münferit minarenin kürsü ve pabuç kısmında ise sıva kaybı ve yer yer renk değişimleri göze çarpmaktadır.

Hilmi Efendi Sokağı'na bakan ve eğim farkından dolayı tek katlı görünen yapının güney cephesinde, iki adet demir parmaklıklı ahşap pencere bulunmaktadır. Aynı cephede subasman seviyesine kadar kaba

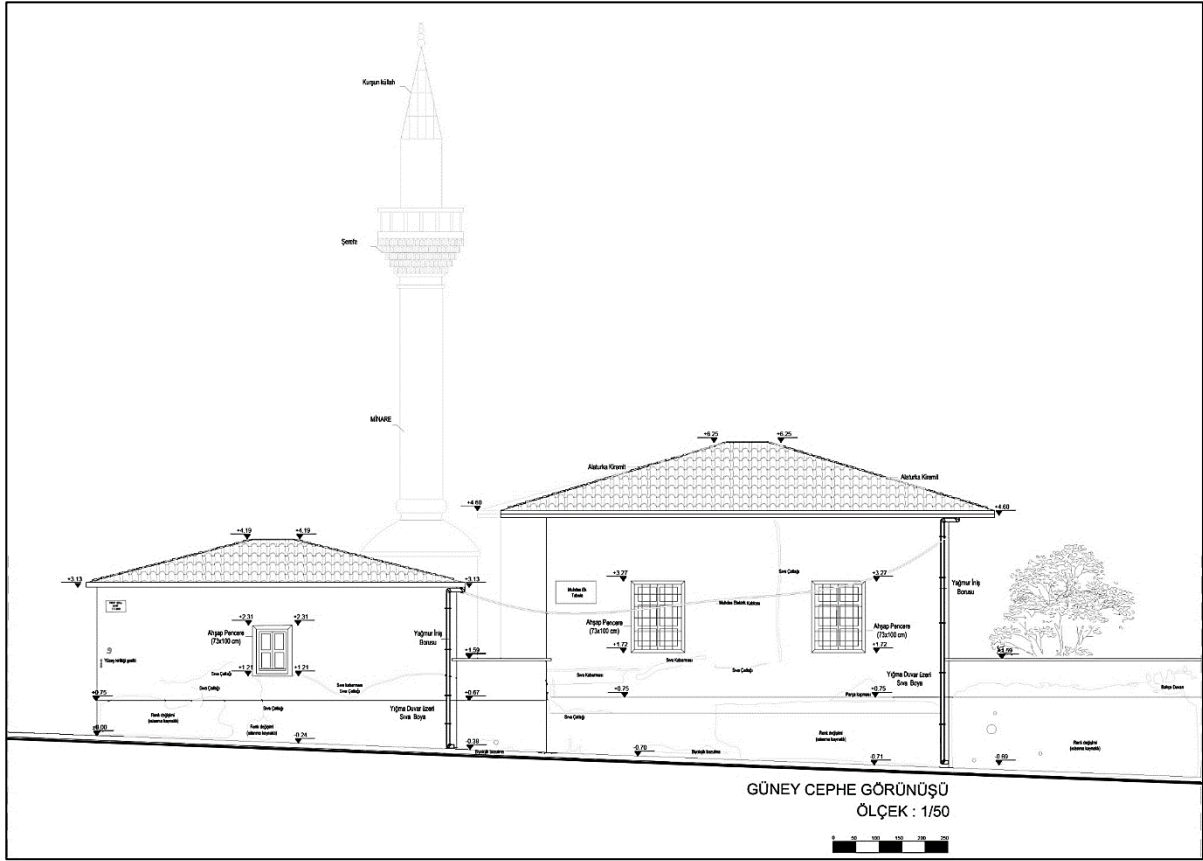
sıva, kalan üst kısımlarında sıva üzeri sarı boya görülmektedir. Yapının devamında bahçe duvarı ve sohbet odası yer almaktadır. Yapının güney yola bakan cephesinde zemin suyun drene edilememesinden kaynaklı olduğu düşünülen ıslanma ve buna bağlı renk değişimleri, sıva çatlakları, kabarması, dökülmesi ve yüzey kayıpları görülmektedir. Diğer cephelerdeki muhdes elemanlar (elektrik kablosu, tabela, yağmur iniş boruları) görüntü kirliliği oluşturmaktadır (Şekil 20) (Şekil 21 (a) (b)).

Şekil 20. Hilmi Efendi Cami Kuzey ve Güney Cephe Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 21. (a) Hilmi Efendi Cami Kuzey Cephesi (2024)

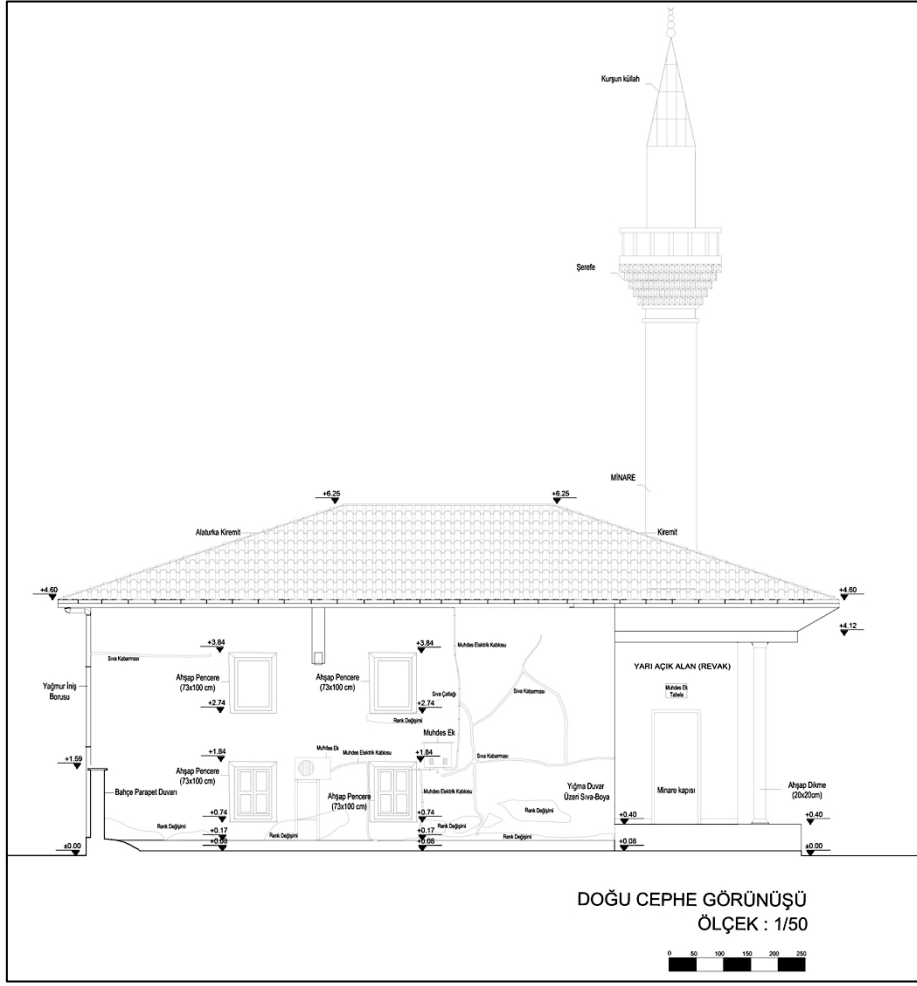

Şekil 21. (b) Hilmi Efendi Cami Güney Cephesi (2024)

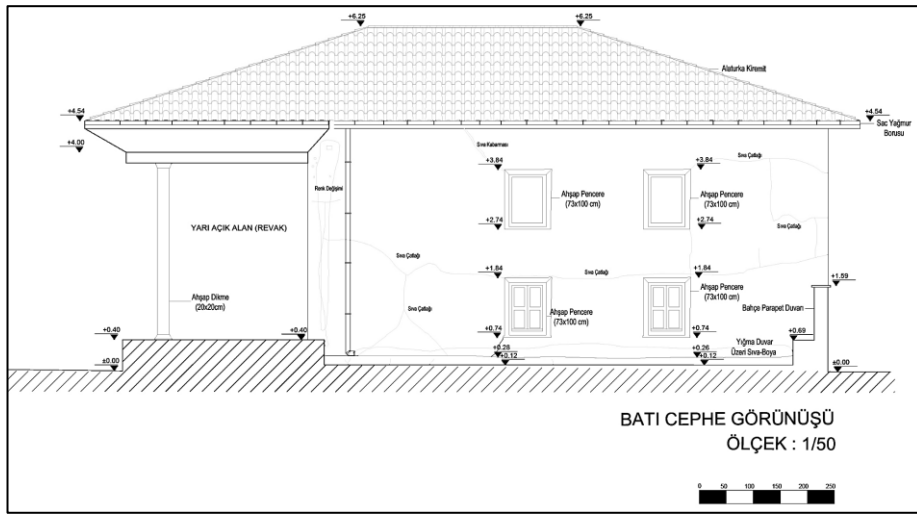
Caminin bahçeye bakan sıva üzeri sarı boyalı doğu cephesinde, zemin ve üst katta ikişer adet aynı hizada olacak şekilde pencereler ve sonradan eklenen muhdes elemanlar (klima, elektrik pano ve kabloları) görülmektedir. Yapının sohbet odasından dar bir hol ile ayrılan batı cephesinde, planda doğu cephesine simetrik şekilde yerleştirilmiş yine zemin ve üst katta ikişer sıralanmış pencereler yer almaktadır ahşap saçak yapının tüm cephelerinde devam etmektedir. Doğu ve batı iki cephede de ıslanmaya bağlı olarak renk değişimleri, sıva çatlakları, kabarması ve dökülmeleri görülmektedir (Şekil 22) (Şekil 23 (a) (b)).

Şekil 22. Hilmi Efendi Cami Doğu ve Batı Cephe Görünümü (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 23. (a) Hilmi Efendi Cami Doğu Cephesi (2024)

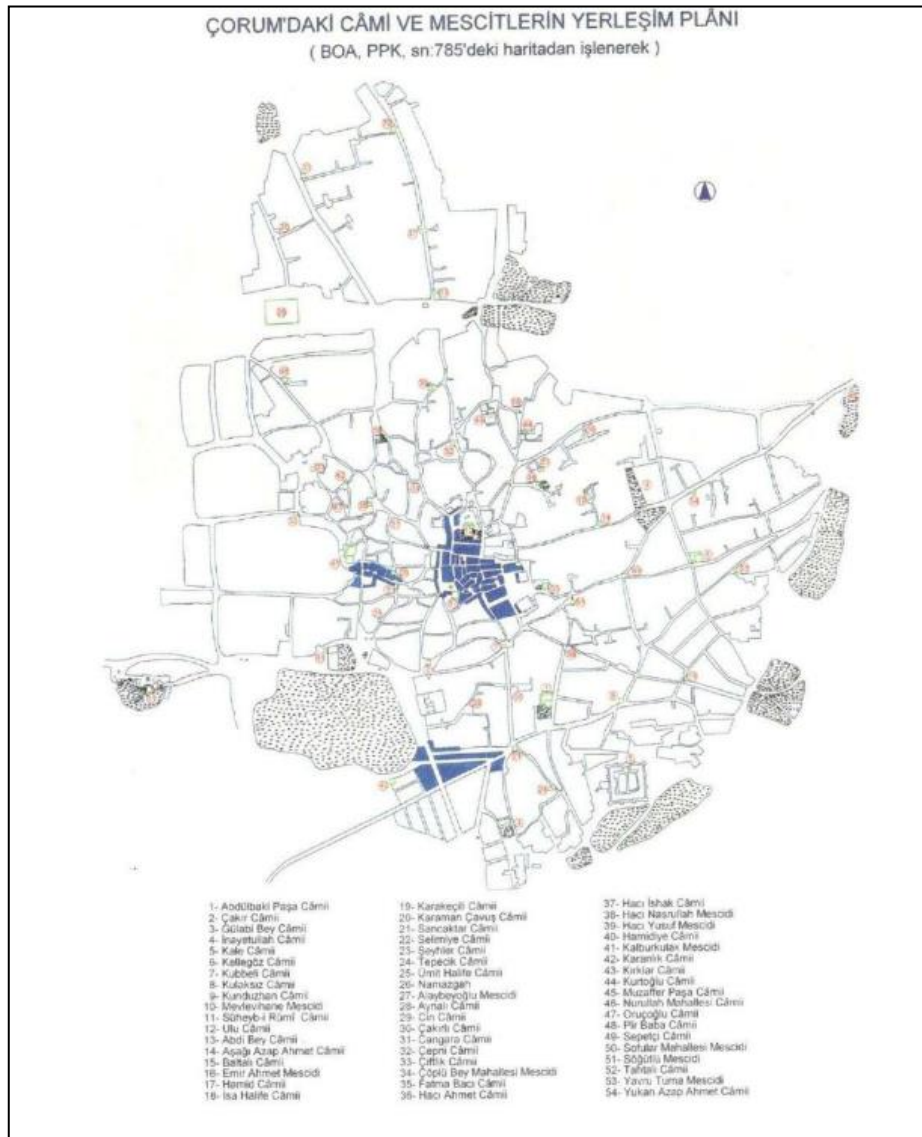

Şekil 23. (b) Hilmi Efendi Cami Batı Cephesi (2024)

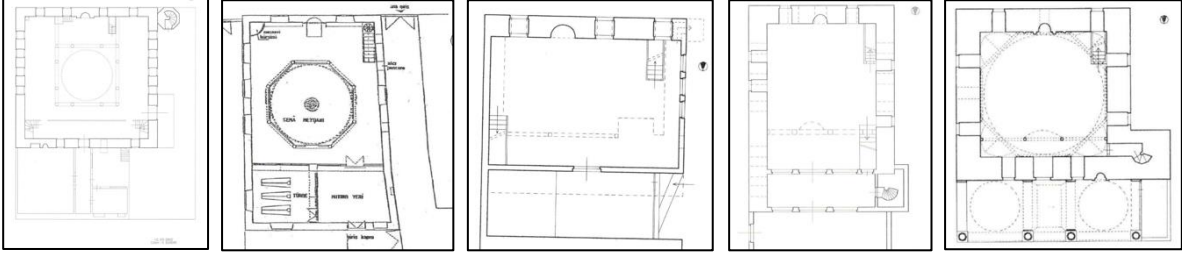
2. Hilmi Efendi Cami'nin Çorum Cami Mimarisinde Yeri

Çorum iline ait 1892 tarihli Osmanlı arşivindeki haritada ismi görünen ancak günümüze ulaşamayan birçok mescit ve cami (2004 yılı verilerinde toplamda 39 cami ve 32 mescit) bulunmaktadır (Şekil 24) (Dündar, 2007, s.209). Dündar, yapıların tahribat ve yok olma nedenini; taş temel üzerine kerpiçten, düz ahşap tavanlı ve kırma çatılı olarak inşa edilmeleri, Çorum'un Kuzeydoğu Anadolu deprem fay hattı üzerinde yer alması sebebiyle yıkıcı depremlere maruz kalmaları ve bazı cami ve mescitlerin vakıflar tarafından ihale yoluyla satılmaları veya yerlerinin yerel resmî kurumlara bırakılmaları olarak açıklamaktadır (Dündar, 2004, s.168).

Dündar, Çorum Cami ve mescitleri üzerinde yaptığı çalışmada; Çorum cami ve mescitlerini plan tipleri bakımından (a) Kare planlı ve merkezi kubbeli camiler, (b) Dikdörtgen planlı merkezi kubbeli camiler, (c) Enine dikdörtgen planlı tek sahninli ve ahşap tavanlı camiler, (d) Boyuna dikdörtgen planlı tek sahninli ve ahşap tavanlı camiler, (e) Kubbe ile örtülü kare veya dikdörtgen planlı camiler olmak üzere beş gruba ayırmıştır (Dündar, 2004, s.150-152) (Şekil 25).

Şekil 24. Çorum'daki Cami ve Mescitlerin Yerleşim Planı (Dündar, 2007, s.209)

Şekil 25. (a) Kare Planlı ve Merkezi Kubbeli Camiler (Kulaksız Cami Planı) (Dündar, 2007, s.56)

(b) Dikdörtgen Planlı Merkezi Kubbeli Camiler (Mevlevihane Mescidi Planı) (Dündar, 2007, s.67)

(c) Enine Dikdörtgen Planlı Tek Sahınlı ve Ahşap Tavanlı Camiler (Kale Cami Planı) (Dündar, 2007, s.37)

(d) Boyuna Dikdörtgen Planlı Tek Sahınlı ve Ahşap Tavanlı Camiler, (Kunduzhan Cami Planı) (Dündar, 2007, s.62)

(e) Kubbe ile Örtülü Kare veya Dikdörtgen Planlı Camiler, (Gülabi Bey Cami Planı) (Dündar, 2007, s.26)

İncelenen camiler arasında Çorum cami mimarisinin plan şeması bakımından çeşitlilik gösterdiği anlaşılrsa da boyuna dikdörtgen planlı tek sahınlı ahşap tavanlı camilerin yoğunlukta olduğu, kubbe ile örtülü kare ve dikdörtgen planlı cami tipinin tek örnek (Gülabi Bey Cami) bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmada aynı plan grubuna giren camiler birbirinin halkası kabul edilmiştir. Bu bağlamda boyuna dikdörtgen planlı tek sahınlı ahşap tavanlı beş caminin- Abdülbaki Paşa (17. yy. ilk çeyreği), Kellegöz (1660), Kunduzhan (16.yy, 19.yy. sonlarında tamir), İneyetullah (1900), Çakır (19.yy. ortaları) Camileri'nin- birbirlerinin halkaları olduğu ifade edilmiştir. Çorum'daki bu beş caminin planları bakımından İskilip'teki Cuval (18.yy), Meydan (18.yy), Hanönü (18-19.yy.), Ankara'da Hemhüm (15.yy.), Ağa Ayak (1705) ve Yenice Mahalle (18. veya 19.yy.) camilerine de benzedikleri belirtilmiştir (Dündar, 2004, s.161).

Bu veriler ve cami üzerinde yapılan incelemeler doğrultusunda; Hilmi Efendi Cami Çorum'daki dikdörtgen planlı, tek sahınlı ve ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Bu gruba giren tüm camilerde olduğu gibi son cemaat yeri mevcut olup buradan yaklaşık kare formlu harime geçilir. Harim güney cephesinin ortasında mihrap onun batısında ahşap minber yer almaktadır. Harim bölümü düz tavanı ahşap çita ile kaplıdır. Bu gruptaki camilerde olduğu gibi kuzey yönünde dikmeler üstünde yükselen mahfil katı mevcuttur. Mahfil katı ve onun alt katı ahşap korkuluklarla çevrelenmiş ve bu bölümler düz ahşap çitalı tavanla örtülüdür. Camide pencereler altlı üstlü iki sıra halinde yerleştirilmiştir. Duvarlardaki dolu-boş oranları Çorum cami mimarisinde çoğunlukla (Çorum Ulu Cami, Kubbeli Cami ve Suheyb-i Rumi Cami hariç tutularak) görülen şekilde insan ölçeği göz önüne alınarak tasarlanmıştır (Dündar, 2004, s.153). Caminin örtü sistemi ilçe genelinde ve bu plan tipinde olduğu gibi kiremit kırma çatıdır. Bunun yanı sıra yine Çorum cami mimarisinde en yaygın görülen kerpiç yapım tekniğinin (Dündar, 2004, s.162), Hilmi Efendi Cami'nin beden duvarlarında dökülen sıva altlarında görülen kerpiç malzeme örneklerine rastlanması bu camide de olabileceğini düşündürmektedir ancak bu bilgi bilimsel incelemelerle netliğe kavuşabilecektir (Dündar, 2004, s.164).

2.1. Hilmi Efendi Cami'nin Benzer Mimari Özellikler Gösteren Tescilli Camilerle Değerlendirilmesi

Bu bölümde öncelikle, Hilmi Efendi Cami ile benzer mimari özellikler gösteren Çorum'da günümüze ulaşan tescilli Kellegöz, İneyetullah ve Çakır Camilerin; yapım tarihi, tescil, koruma durumları ve mimari özellikleri hakkında yazılı ve görsel bilgiler verilmiştir. Sonrasında Hilmi Efendi Cami ile olan benzerlikleri karşılaştırmalı değerlendirilip ortaya konulmuştur.

2.1.1.Kellegöz Cami

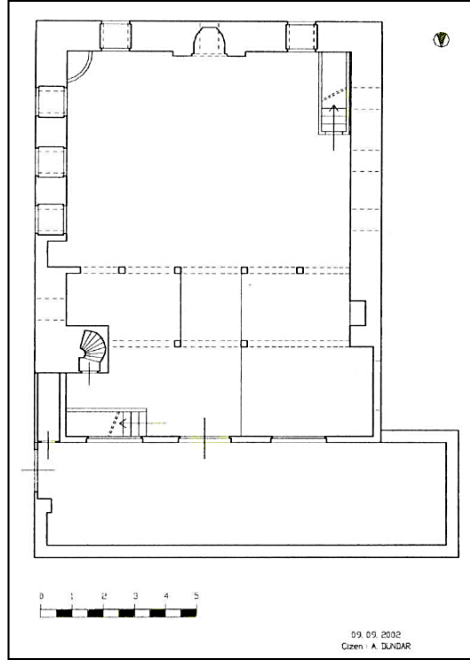
Çorum merkezinde bulunan Kellegöz Cami; Kale Mahallesi, Müftü Tevfik Sokak ile Milönü Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunmaktadır (Şekil 26). Caminin inşa kitabesi yoktur. Ancak camide "Kellegöz Cami 1660" yazılı bir levha bulunmaktadır. Hurufat defterlerindeki kayıtlarda bu isimle anılan bir mescit veya cami bulunmamakta olup bu durum caminin isminin sonradan değiştiği ya da yakın zamanda inşa edilmiş olmasıyla açıklanmıştır. Osmanlı arşivleri 1892 yılına ait haritada ismi geçen ve Miladi 1908'de tamir edildiği bilgisi doğrultusunda (1973 Çorum İl Yıllığı, s.128) caminin Hurufat defterlerinde farklı isimle kayıtlı olduğu sonucuna varılmıştır (Dündar, 2004, s.38-41). Cami 1983 tarihinde tescil edilerek koruma altına alınmış (Demirci, 2013, s. 66-67) ve 2019 tarihli tescil fişine göre yapının koruma durumu iyi olarak belirtilmiştir. Banisi ve mimarı hakkında bir bilgi bulunmayan cami 2020 yılında restorasyon geçirmiştir.

Şekil 26. Kellegöz Cami Görünümü (KTB,1983; Dündar, 2004, s.208; Foto: Keçelioğlu, 2023)

Kellegöz Cami, kuzey-güney istikametine uzanan dikdörtgen planlı, düz ahşap tavanlı dışardan geniş saçaklı kırma kiremit çatıyla örtülü bir harimden oluşur (Şekil 27). Harimin kuzeyinde küçük bir avlu yer almakta olup avluya ulaşım Milönü Caddesi üzerindedir. Caminin beden duvarları kerpiçten olup taş temeller üzerine oturmaktadır (Dündar, 2004, s.39). Çimento ile sıvanmış duvarlar; doğu, batı ve güney cephelerinde yaklaşık 0.95 m kuzey duvarında ise 0.20 m ölçülerindedir. Harim bölümüne kuzeydeki kapıdan ulaşılmaktadır. Mihrap mihrabındaki düz atkılı kapının dış yönüne ahşaptan basık kemer yapılmıştır. Yapıya giriş kahverengi yağlı boyalı çift kanatlı tablalı kapıdan sağlanmaktadır. Yapının tek sahınlı harim kısmı dört taraftan duvarlara oturan düz ahşap tavanla örtülüdür. Tavan göbekli ve doğu-batı yönünde belirli aralıklarla yerleştirilmiş çitakari uzun dikdörtgen süslemelere sahiptir. Harimin kuzey bölümü mahfil olarak tasarlanmış mahfilin alt bölümü üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölümden harime giriş sağlanırken batı tarafında camekânlı bir oda, doğu tarafında mahfile ulaşımı sağlayan on üç basamaklı merdiven ve minare bulunmaktadır. Mahfilin altında batı ve doğuda yer alan her iki bölüm ahşap korkuluklarla çevrilmiştir (Dündar, 2004, s.38). Ahşap direkler ve üç yönde duvarlara taşıtılan ve ahşap ayırıcı korkulukları olan mahfilin güney tarafı orta bölümü harime doğru yarım daire şeklinde dışarı çıkma yapmaktadır. Mahfilin tavanı da doğu-batı yönünde uzanan çitakari dikdörtgenlerle süslenmiştir. Caminin batı cephesinde evlerin bulunması dolayısıyla alttan pencere açılmamıştır. Diğer cephelerde düz atkılı dikdörtgen ahşap pencereler yer almaktadır. Caminin doğu, batı ve güney cephesindeki üst pencereler dışardan düz atkılı ve alçı şebekeli, içerden sivri kemerli ve vitraylıdır. Kuzey giriş cephesi üst sırada ise dikdörtgen ahşap pencereler yer almaktadır. Güney duvarının ortasından dikdörtgen çerçeveli bitkisel motifli bordürlü alçı bir mihrap yer almaktadır. Mihrabın 3.40 m batısında, güneybatı köşede yapım tarihi 17. yy. tarihlenen 2.70x0.70m ebatlarında yedi basamaklı ahşap minber bulunmaktadır. (Dündar, 2004, s.38-39). Minberin dört ahşap sütunlu taht kısmı ahşap bir külahla örtülmüştür. Taht bölümünün alt kısmı yedi

sıra kare ve dikdörtgenlerden oluşan motiflerle süslenmiştir. Minberin yekpare korkulukları ajur tekniğinde eşkenar dörtgen motiflerle tezyin edilmiştir. Minberin mihrap tarafına bakan yüzü çıtakari karelerle süslenmiş ortasında da yuvarlak bir rozet bulunmaktadır. Bu kısmın alt sırasına 7 eşit parçalı kemerli nişler yerleştirilmiştir (Şekil 28) (Hakyemez, 2019, s.152). Kellegöz Camisi'nin minaresi harimin kuzeydoğu beden duvarına bitişik ve ahşaptandır. Minareye mahfilin altındaki kapıdan, mahfilden ve avludan girilebilmektedir (Dündar, 2004, s.39).

Şekil 27. Kellegöz Cami Planı (Dündar, 2004, s.43)

Şekil 28. Kellegöz Cami Ahşap İç Mekân Görünümleri (Foto: Keçelioğlu, 2023)

2.1.2.Çakır Cami

Çorum merkezinde bulunan Çakır Cami, Çepni Mahallesi'nde Kubbeli 1. Sokak ile Taşhan Caddesi kesişiminde yer almaktadır (Şekil 29). Camiye giriş Taşhan Caddesi üzerinden olup yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber caminin doğu duvarında yer alan "Çakır Cami 1950" tamir kitabesi ve 1892 tarihli Çorum haritasında mescit olarak gösterilmesi dolayısıyla 19.yy. ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Çorum Valiliği 25.4.1995 gün 720/702 sayılı yazısıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne caminin yıkılıp yıkılmayacağı konusunda görüş sormuş ve Ankara'da 26.06.1995 tarih ve 331 no'lu toplantıda aynı tarih 4041 no'lu kararla Çakır Cami'nin yöresel öğeler taşıdığından taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesine karar verilmiştir. Banisi ve mimarı hakkında bir bilgi

bulunmayan yapının 2003 yılında iç-dış boya ve badanası yapılmış, dış beden duvarları pencere altına kadar mermerle kaplanmıştır (Dündar, 2004, s.15-18).

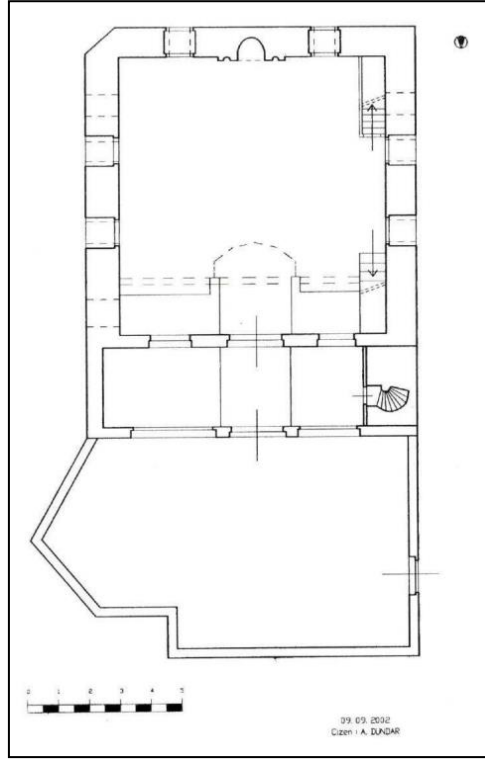
Çakır Camii, kare planlı harim ve onun kuzeyinde yer alan üç taraftan kapalı son cemaat yeri ve üzeri sonradan üst örtüyle örtülen kuzeydeki yamuk avludan oluşmaktadır (Şekil 30). Düz ahşap tavanlı yapı dışardan geniş saçaklı kırma kiremit çatıyla örtülüdür. Yapı taş temeller üzerine kerpiç örgü ve ahşap hatıllı duvarlarla inşa edilmiştir. Çimento sıvalı duvarlar doğu ve güney cephelerde 1.10 m, batıda 1.00 m kalınlığındadır. Kuzey duvarı hımiş tekniğiyle yaklaşık 0.25 m kalınlığında örülmüştür. Caminin son cemaat yerinin üstü kapatılarak harimin kuzeyindeki mahfile katılmıştır. Son cemaat kısmından harime düz atkılı ahşap çift açılımlı kapıdan girilmektedir. Yaklaşık kare biçimli (8.60x8.20) harim düz ahşap tavanla örtülmüştür. Üç yönde duvarlara kuzeyde ahşap direkleri bağlayan kirişlere oturan göbekli tavan doğu-batı yönünde uzanan ince uzun çitakari dikdörtgenlerle süslenmiştir (Dündar, 2004, s.15) (Şekil 31).

Harimin kuzey kısmı mahfil olarak düzenlenmiştir. Mahfilin alt bölümü, üç kısma ayrılmış olup kapı önü harime katılırken doğu ve batı kısımları hafif yükseltilip ahşap korkuluklarla çevrilmiştir. Ahşap direkler ve üç yönde duvarlara taşıtılan mahfile, harimin kuzeybatısında yer alan on iki basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Ahşap korkularla çevrelenmiş mahfilin orta kısmı güney harime doğru yay şeklinde çıkma yapmaktadır. Harimdeki çitakari düz tavan süslemeleri mahfilde de devam etmektedir. Caminin doğu, batı ve güney cephelerinde yer alan alt sıra pencereleri düz atkılı ve ahşap dikdörtgendir. Üst sıra pencereleri ise dışardan kemerli alçı şebekeli içerden ise kemerli ve vitraylıdır. Ancak 2003 yılı boya badana çalışmalarında güney cephe pencereleri beyaz yağlı boya ile boyanarak bu özelliklerini kaybetmiştir. Kuzey giriş cephesi alt ve üst sıra pencereleri ise dikdörtgen şeklinde ahşaptandır. Güney duvarının ortasında dikdörtgen çerçeveli tezyinatsız bordürlü alçı mihrap yer almaktadır. Mihrabın 2.95 m batısında ise yapım tarihi 18.yy tarihlenen 2.60x0.90 m ölçülerinde sekiz basamaklı ahşap minber bulunmaktadır (Dündar, 2004, s.16).

Minberin dört ahşap sütunlu taht kısmı ahşap bir külahla örtülmüştür. Taht bölümünün açık olan en alt kısmı düz ahşap bir kapıyla kapatılmış üst kısımları sırasıyla bir kare bir dikey uzanan dikdörtgen şeklinde ikiye ayrılmış ve içerileri eğik çubuklarla süslenmiştir. Minberin yekpare korkulukları ajur tekniğinde ortasında altıgen yıldız bulunan yuvarlak geçme motiflerle tezyin edilmiştir. Minberin mihrap tarafına bakan yüzü içlerine gülce yerleştirilmiş geometrik karelerle süslenmiştir. Bu kısmın alt sırası 5 eşit parçaya ayrılarak içleri sağır dilimli kemer şeklinde düzenlenmiştir (Dündar, 2004, s.17; Hakyemez, 2019, s.264-265) (Şekil 31). Çakır Cami'nin minaresi son cemaat yerinin batısında ahşaptan inşa edilmiştir. Minareye hem son cemaat yerinden hem de mahfil kısmından geçilmektedir (Dündar, 2004, s.15).

Şekil 29. Çakır Cami Görünümü (Dündar, 2004, s.208; Hakyemez, 2019, s.267; Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 30. Çakır Cami Planı (Dündar, 2004, s.19)

Şekil 31. Çakır Cami Ahşap İç Mekân Detayları (Foto: Keçelioğlu, 2023)

2.1.3. İnyetullah Cami

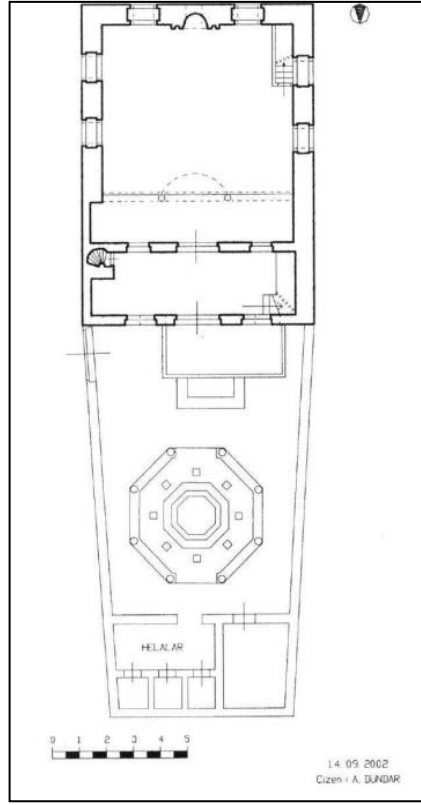
İnyetullah Cami, Çorum merkezinde, Karakeçili Mahallesi'nde Karakeçili Sokağı ile Kültür Sokağı'nın kesişiminde bulunmaktadır. İnşa kitabesi olmayan camide "İnyetullah Cami Y. Tarihi 1903" şeklinde Türkçe bir kitabe ve vitraylı pencere de 1318/1900 tarihleri bulunmaktadır. Kaynaklarda Cami'nin, 1900 yılında halk tarafından yaptırıldığı bilgisi mevcuttur (Çorum 1973 İl Yıllığı, s.127; Dündar, 2004, s. 30). Sözlü kaynaklara göre yapı 2003 yılında esnaf tarafından onarılmıştır. Eser, Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2020 yılına ait kararı ile tescillenmiş anıtsal birinci derece bir eserdir. Tescil fişinde koruma durumu orta olarak gösterilmiştir (Şekil 32).

Cami, kuzey-güney yönünde tek sahnin halinde uzanan dikdörtgen planlı harim ve harimin kuzeyinde yer alan son cemaat yeri ve kuzey avludan oluşmaktadır. Son cemaat yerinden kuzeye doğru daralan bir şekil gösteren avlunun ortasında sekizgen bir şadırvan, kuzeyinde ise helalar yer almaktadır (Şekil 33). İnyetullah Cami'nin duvarları taş temeller üzerine ahşap hatıllı kerpiçten inşa edilmiştir. Kuzey cephede ise hımış tekniği kullanılmıştır. İçten ve dıştan çimento sıvalı duvarlar; doğu, batı ve güney cephelerinde yaklaşık 0.75 m kuzey cephesinde ise 0.20 m ölçülerindedir. Çift kanatlı ahşap bir

kapıyla son cemaat yerine ve oradan ahşaptan ikinci bir kapıyla harim alanına girilmektedir. Kareye yakın plana sahip harim dört yönde duvarlara oturan düz ahşap tavanla örtülüdür (Dündar, 2004, s. 27). Göbeksiz ahşap tavanı dört köşede yelpaze motifli kare ve dikdörtgenlerden oluşan çitakari süslemelidir. Harimin kuzeyinde mahfil yer almakta olup mahfil; ahşap direkler ve üç yönde duvarlara taşıtılmaktadır. Ahşap korkuluklarla çevrili mahfilin güney tarafı mihrap mihvri yay şeklinde dışarı taşırılarak müezzinin yeri belirginleştirilmiştir. Mahfilin tavanı da doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen çitakari süslenmiştir. Caminin alt sıra pencereleri düz atkılı ve dikdörtgen şeklinde ahşaptandır. Üst sıra pencereleri doğu, batı ve güney cephelerinde dışardan sivri kemerli alçı şebekeli içerden sivri kemerli camlı güney cephesinde ise vitraylıdır. Kuzey cephe üst sıra pencereleri ise dikdörtgen ahşaptandır (Dündar, 2004, s. 28). Güney cephesinin ortasında dikdörtgen ahşap çerçeveli mihrap yer almaktadır. Mihrabın 2.34 m batısında ise 20.yüzyıl başlarında yapılmış 2.20x0.70 m ölçülerinde beş basamaklı ahşap minber bulunmaktadır. Minberin dört ahşap sütunlu taht kısmı ahşap bir külahla örtülmüştür. Taht bölümünün altı dört eşit dikey dikdörtgene ayrılarak bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan kompozisyonlarla doldurulmuştur. Minberin yekpare korkulukları ajur tekniğinde bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Minberin mihrap tarafına bakan yüzünün ortasında oval bir rozet çevresi kare ve dikdörtgenler içine yerleştirilmiş geometrik motiflerle süslenmiştir. Bu kısmın alt sırasında iki ve taht bölümünün alt sırasında bir adet dikdörtgenin içine uçlarında birer palmet bulunan baklava dilimi motifler yerleştirilmiştir. Üç motifinde ortasında stilize birer palmet ve ortalarında gülçeler bulunmaktadır (Dündar, 2004, s. 29; Hakyemez, 2019, s.289) (Şekil 34). Son cemaat yerine dahil edilen İnyetullah Cami'nin minaresi ahşaptandır. Minareye hem son cemaat yerinden hem de mahfilden çıkılmaktadır (Dündar, 2004, s.27).

Şekil 32. İnyetullah Cami Görünümü (KTB, 2020; Hakyemez, 2019, s.292; Foto: Keçelioğlu, 2023)

Şekil 33. İnyetullah Cami Planı (Dündar, 2004, s.31)

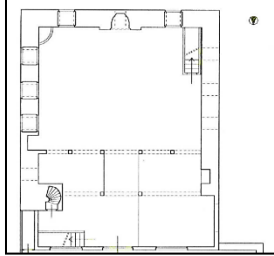
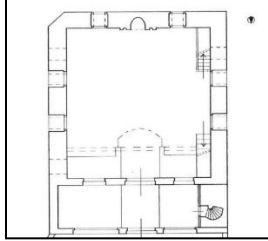

Şekil 34. İnyetullah Cami Ahşap İç Mekân Detayları (Foto: Keçelioğlu, 2023)

Değerlendirme

Hilmi Efendi Cami ile benzerliği tespit edilen tescilli Kellegöz Camii, İnyetullah Camii ve Çakır Cami'leri beraberce değerlendirildiğinde hepsinin Çorum cami ve mescitlerinde çokça görülen dikdörtgen planlı, tek sahnalı ve ahşap tavanlı camiler grubuna girdikleri görülmektedir (Şekil 35). İncelenen dört cami de içerden düz ahşap tavanla, dışarıdan kiremit kırma çatı ile örtülüdür. Çorum cami mimarisinde en yaygın görülen taş temel üzerine kerpiç yığma duvar yapım tekniği tescilli her üç camide görülmektedir. Camilerin doğu, batı, güney cephe duvarlarında "0.75-0.110 m ölçülerinde" kalın kerpiç duvarlar ve kuzey giriş cephesinde hımsız "0.20-0.25 m" ölçülerinde ince duvarlar bulunmaktadır. Hilmi Efendi Cami'nde yerinde yapılan incelemelerde ana beden duvarları 0.70 m ölçüsünde ve dökülen sıvaların altında kerpiç malzemeli olduğu tespit edilmiştir. Kuzey giriş cephe

duvarı 0.30 m ölçülmüştür. Caminin yapım tekniği konusunda yörede kerpiç yapım tekniğinin çoğunlukta olması, yapının duvar kalınlıklarının benzer diğer camilerle yakın ölçülerde olmaları, alanda tespit edilen kerpiç malzeme bilgileri bu yapının da kerpiç yapım tekniğinde inşa edilmiş olabileceğini desteklemektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu durum iler ki süreçlerde yapının tescillenmesi durumundaki incelemelerle netlik kazanabilecektir. Çorum'da günümüze ulaşan tüm cami ve mescitlerdeki gibi (Kulaksız Cami ve Mevlevihane mescidi dışında) hepsinde son cemaat yerleri mevcuttur (Dündar, 2004, s.170). Plan düzeninde ahşap çift kanatlı kapılardan geçildikten sonra kareye yakın planlı harim bölümlerine sahip olan bu camilerde bu bölüm düz tavanla örtülmüş ve ince uzun çitakari dikdörtgenlerle süslenmiştir. Tavan süslemelerinde göbekli-göbeksiz ya da köşelerde palmet süsleme gibi farklılıklar camilerin farklı tarihlerde "Kellegöz Camii 17.yy, Hilmi Efendi Camii 18.yy. ilk çeyreği, İnyetullah Cami 18.yy. ve Çakır Cami 19.yy. ortaları" inşa edilmiş olması ve yöresel ustaların değişmesiyle yorumlanmıştır. Tescilli üç camide ve Hilmi Efendi Camii'nde harimin kuzeyinde mahfil düzenlenmiştir. Mahfilin alt katı Kellegöz Camii, Çakır Cami ve Hilmi Efendi Camii'nde üç bölüme ayrılmış olup orta bölümden harime giriş sağlanırken batı ve doğu bölümleri ahşap korkuluklarla çevrilmiştir. Bahsedilen dört camide de mahfile ulaşım doğrusal tek kollu merdivenlerle sağlanmakta ve mahfil katı, ahşap direklere ve üç yönde duvarlara taşıtılmaktadır. Yine ahşap korkuluklarla çevrili mahfilin orta bölümü tüm camilerde harim güney tarafına doğru çıkıntı yapmaktadır. Çıkıntıların "yarım daire, yay veya dikdörtgen" biçiminde farklılaşması yerel ustaların farklılıklarına bağlanmıştır. Tüm camilerde mahfil tavanları yine ahşap çıtalarla süslenmiştir. Yapılan incelemede; Kellegöz Camii, İnyetullah Camii ve Çakır Cami'lerinde alt sıra pencerelerin düz atkılı ve dikdörtgen şeklinde ahşaptan tasarlandığı görülmektedir. Diğer yandan üst sıra pencerelerin doğu, batı ve güney cephelerinde dışardan düz atkı veya kemerli alçı şebekeli içerden sivri kemerli ya da kemerli camlı veya vitraylı olduğu, kuzey giriş cephelerindeki pencerelerin ise ahşaptan dikdörtgen şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Hilmi Efendi Camii'nde cephelerdeki dolu-boş oranlarının diğer üç camilere benzer, insan ölçeğine göre tasarlanmış olduğu ancak üst sıra pencerelerin sonraki onarımlarda dikdörtgen ahşap formuna çevrildiği görülmektedir. Güney cephesinin ortasında incelenen tüm camilerde dikdörtgen çerçeveli mihraplar bulunmaktadır. Çorum cami ve mescitlerinde mihrapların ahşap, mermer veya alçı kaplama olmak üzere üç çeşit malzemenin yapıldığı bilgisi doğrultusunda dönem ve usta farklılıklarından kaynaklı incelenen camilerde malzeme (alçı veya ahşap) ve süsleme farklılıkları olduğu görülmüştür (Dündar, 2004, s.158). Kellegöz, İnyetullah, Çakır ve Hilmi Efendi Camii minberleri ahşaptan mihrabın batısında konumlanmakta olup Hilmi Efendi Camii'nin minberi; 18.yy. tarihlenen Çakır Camii'nin minber süslemeleri gibi diğerlerine göre sade bulunmuştur. İncelenen tüm camilerde minberlerin süsleme ve ebatlarındaki (2.60-2.70X0.70-0.90 ölçü aralıklarıyla) çeşitlenme dönemsellik farklılık olarak kabul edilmiştir. Camilerde ayrılan en önemli nokta Çorum'da Kellegöz, Çakır ve İnyetullah Camii minareleri de dahil olmak üzere toplam 7 camide görülen tek şerefeli ahşap malzemeli minarenin (Dündar, 2004, s.170) Hilmi Efendi Camii'nde bulunmamasıdır. Camide betonarme ve münferit olarak görülen minarenin hem yapım tekniği hem de mekândan kopukluğu göz önüne alındığında sonraki onarımlarda değişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Caminin Çorum gibi birçok depreme maruz kalan bir şehirde bulunması minarenin hasar görmüş olduğu ve yapılan onarımlarda değiştirilmiş olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Tüm değerlendirmeler sonucunda; Hilmi Camii'nin plan düzeni, mekân boyutları, iç mekân düzenlemeleri, yapım tekniği ve cephe oranları açısından tescilli Kellegöz, Çakır ve İnyetullah Camii'leriyle benzer özellik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapının koruma altına alınıp tescilli üç camideki ahşap minare ve pencere özelliklerinden analogi yapılarak değişen bu bölümlerinin özgününe uygun olarak restore edilmesi önerilmektedir.

Kellegöz Cami (17.yy)	Hilmi Efendi Cami (18. yy)	İnayetullah Cami (18.yy)	Çakır Cami (19.yy)
			
			
			
			

Şekil 35. Kellegöz, Hilmi Efendi, İnayetullah ve Çakır Camileri Plan ve İç Mekân Kurgusu

SONUÇ:

Çorum'un Sungurlu ilçesi geçmiş dönemden günümüze nitelikli sivil ve anıtsal mimari eserlere ev sahipliği yapmış yerleşimlerimizdendir. Ancak çoğunluğunu dinî yapıların oluşturduğu ilçede arşiv kayıtlarında yer alan çok sayıda dinî yapının bakımsızlık, doğal afetler, mülkiyet sorunları nedeniyle yok olup günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Kalan eserlerin bir kısmı tescillenip koruma altına alınırken nitelikli özellik gösteren bir kısmı için ise hiçbir çalışma yapılmamaktadır.

Bu çalışmada; Çorum Sungurlu İlçesi'nde günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış Sungurlu'nun kuruluş yıllarına tarihlenen, yerleşimin ilk nüvesi, merkezi yapısı kabul edilen, "Yusuf Hoca Camii" günümüzdeki adıyla "Hilmi Efendi Camii"nin özgün verilerinin ortaya konulması, tescillenerek koruma altına alınıp yok olan diğer yapı ve camilerle benzer kaderi yaşamasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle caminin tarihçesi hakkında detaylı literatür araştırması yapılmıştır. Yürütülen çalışmada; 1708 yılına tarihlenen caminin ilk inşasında medresesiyle (Yusuf Hoca Medresesi) beraber inşa edildiği, aynı isimde bir de çeşmesinin olduğu ve cami dışında diğer eserlerinin günümüze ulaşmadığı saptanmıştır. Ardından caminin mimari özellikleri ve mevcut durumu yerinde yapılan incelemeler; rölye çizimleri, yazılı ve görsel kaynaklarla ortaya konularak belgelenmiştir. Sonrasında caminin bu mimari özellikleri Çorum'daki diğer cami ve mescitlerle beraber değerlendirilerek caminin Çorum mimarisindeki yeri belirlenmiştir. Bu bağlamda caminin Çorum'da çokça görülen "boyuna dikdörtgen planlı, tek sahnalı ve ahşap tavanlı camiler" grubuna girdiği tespit edilmiştir. Bu grupta yer alan diğer camiler gibi son cemaat bölümüne sahip olduğu ve buradan yaklaşık kare biçimli harim bölümüne geçildiği görülmektedir. Tavanı ahşap çitallı harimin güney duvarının ortasında mihrap ve onun batısında ahşap minber bulunmaktadır. Bu gruptaki camilerde görüldüğü gibi kuzey giriş cephesi yönünde ahşap dikmelere taşınan mahfil katı bulunmaktadır. Orta bölümünde diğer camilerde olduğu gibi güney harime doğru çıkma yapan mahfil katı ahşap korkuluklarla çevrilidir. Üç yönden duvarlara bir yönden ahşap dikmelere taşınan mahfil katı düz tavanı da ahşap çitallarla süslenmiştir. Yine düz ahşap çatı ile örtülü mahfil katının alt kısmı üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölüm giriş kısmı tanımlarken diğer doğu ve batı bölümler yükseltip ahşap korkuluklarla çevrilmiştir. Camide pencereler altlı üstlü iki sıra halinde yerleştirilmiş, duvar dolu-boş oranları Çorum cami mimarisi genelinde olduğu gibi insan ölçeğine göre düzenlenmiştir. Yapı beden duvar kalınlıkları ve alanda tespit edilen kerpiç örnekleri, yapım tekniği konusunda kesin sonuçlar vermese de yöre genelinde ve analogik olarak tescilli üç camideki kerpiç yapım tekniğine benzer özellikler gösterdiğini desteklemektedir. Cami bu plan tipinde olduğu gibi dışardan kiremit kırma çatı ile örtülüdür. Yapının tüm bu mimari özellikleri bu grupta yer alan ve birbirlerinin halkaları kabul edilen tescilli Kellegöz Camii, İnaletullah Camii ve Çakır Camii'ler ile değerlendirildiğinde benzer mimari özellikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Tarihi yapıların korunması sahip oldukları koruma değeriyle belirlenebilmektedir. Çalışma kapsamında yazıdan elde edilen tüm veriler değerlendirildiğinde; Hilmi Efendi Camisi'nin tescilli diğer camilerle benzer mimari özelliklere sahip olması "mimari değerine", yapımının Sungurlu'nun kuruluş yıllarına tarihlenmesi, "tarihi değerine", yerleşimin ilk nüvesi kabul edilip yapılaşmanın onun etrafında şekillenmesi "ilklik değerine" geçmişte halkın belleğinde önemli yere sahip olması ve halkın çabalarıyla bu zamana kadar ayakta kalabilmiş olması "toplumsal hafıza değerine", günümüzde hala kullanılabilir olması "kullanılabilirlik değerine" sahip olduğunu gösterir. Bu bağlamda; Hilmi Efendi Camii'nin tescillenerek, koruma altına alınması, ardından tescilli benzer diğer camilerin ahşap minare ve pencere özelliklerinden analogi yapılarak değişen bölümlerinin özgününe uygun olarak restore edilmesi önerilmektedir.

Günümüzde ibadete açık ve bu zamana kadar üzerinde akademik çalışma yapılmamış Hilmi Efendi Cami için hazırlanan bu yazının, caminin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasına ve Çorum dinî mimarisi literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onama formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Araştırmanın yapılmasında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yazarın Notu: Bu yazı Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 2022-2023 Bahar Dönemi, Tarihi Yapı Çözümleme dersi kapsamında Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Tanrıverdi danışmanlığında Rabia Sena Keçelioğlu'nun alan çalışmasıyla hazırlanan Hilmi Efendi Cami Koruma Projesi'nden yararlanılarak üretilmiştir.

KAYNAKÇA:

Aşık, Y., (1996). *Sungurlu'da Şehirsel Gelişme*, İstanbul Ün v Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölgesel Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ayçiçek, D., (2019). *Temettuat Defterlerine göre Budaközü Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

BOA, İ.MVL. (1276). Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *İrade Meclis-i Vâlâ*, No: 422, Gömlek no: 18507.

BOA, ML.VRD.TMT.d, (1326). Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Budaközü Kazası, Sungurlu Kasabası, Bala Mahallesi Müslümanlarının emlak, arazi ve temettuatı mübeyni defterleri*, No: 13134, s. 28.

Çalı, M. (2013). *Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908)*, Çorum Belediyesi Kültür Yayını, Çorum.

Çorum Haber (2015). Sungurlu Hilmi Efendi Cami 635 Yıldır Ayakta. Erişim Tarihi: 12.07.2023, <https://www.corumhaber.net/sungurlu-hilmi-efendi-camii-635-yildir-ayakta>.

Çorum İl Yıllığı 1967 (1967). Ankara: *Bilgi Basımevi*

DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2010). Ek-98 (18/06/2010 tarihli ve 104 sayılı onay ile değişik), Cami İbadete Açılış Berati.

Demirci, F. (2013). *Çorum Şehri'nde Tarihsel Koruma ve Şehir Turizmine Katkıları*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Ondokuzmayıs Üniversitesi*.

Dündar, A. (2004). *Çorum Cami ve Mescitleri*. Motif Yayınları.

Dündar, A. (2007). Çorum Şehri ve Mimari Yapıları, *Dinî Araştırmalar*, 9(27), 185-224.

Google Earth (2023). Sungurlu Uydu Görüntüsü. Erişim Tarihi: 29.09.2023, <https://earth.google.com/web/search/Sungurlu>

Google Maps (2023). Çorum Hilmi Efendi Camisi. Erişim Tarihi: 29.09.2023,
<https://www.google.com/maps/place/Hilmi+Efendi+Mosque>.

Gottman, J. (1976). "Şehirsel Merkezin Gelişimi" İ. Üniv. Coğrafya Ens. Yay. No: 80. İstanbul.

Gösterir, İ. (2022). *Çorum Yöresi Ağzıları Sözlüğü*. (Genişletilmiş, gözden geçirilmiş), Dördüncü Baskı. Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.

Hakyemez, H.F. (2019). *Çorum Camilerinde Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemine Ait Ahşap Minberler, Vaaz Kürsüleri ve Kapılar*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi.

H. 1291 Ankara Vilayet Salnamesi, *Salname-i Vilayet-i Ankara, Def'a 7, Sene 1291*.

Hüküm, M., (2018). *19.yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Ankara Vilayetinde Eğitim*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karacif, H.İ. (2017). *Sungurlu'da Geleneksel Konut Mimarisi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.

Korkmaz, Ş. (2008). "Çorum Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 71-92.

Kanbur A., ve Kanbur, E. (2008). "Eğitim Kurumlarında Örgütlenme Süreci ve Çorum Medreseleri Açısından Değerlendirilmesi", Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyum 23-25 Kasım 2007, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 1241-1257.

KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı) (2020). İnyetullah Cami Tescil Fişi, Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Ankara.

KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı) (1983). Kellegöz Cami Tescil Fişi, Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Ankara.

Sert, S. (2016). "Osmanlı Devleti Maarif Salnamelerine göre 1898-1903 Yıllarında Çorum ve Çevresinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu, 22-30 Nisan 2016, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 173-184.

S. N. M. U. 1316 (1898), Maarif Salnamesi, Def'a 1, İstanbul Matbaa-i Âmire, ss. 1 – 1257.

Sungurlu Gazetesi (2021). Sungurlu'nun En Eski Camisi. Erişim Tarihi: 29.09.2023,
<https://www.sungurlugazetesi.net/sungurlu-nun-en-eski-camisi/4447/>.

Sungurlu Kaymakamlığı (2000). *2000'li Yıllarda Bütün Yönleriyle Sungurlu*, Çorum: Barok Sanat Evi.

TTK (Türk Tarih Kurumu) (1999). Bahçeli Ahşap Cami Tapu Senedi, Ankara: Stok No 129. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). 31 Aralık 2021 Tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, Çorum ve İlçeleri Nüfusu. Erişim tarihi: 05.12.2023,
https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx.

TVBM (Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü) (2016). Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Sungurlu Kaymakamlığı arasındaki 23.08.2016 tarihli ve 447 sayılı yazı, Belge Tarihi: 02.09.2016.

Uçakçı, İ. (2004). *Tarihi Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Mavi Ofset, Ankara.

Uçakçı (2006). *Tarihi Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, (Geliştirilmiş ve Düzenlenmiş Hali), Mavi Vizyon, Ankara.

Uçakçı, İ. (2016). "Sungurlu İlçesi'nin Kuruluş Tarihi ve İskân Yapısına Dair Bazı Tespitler" Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu, 22-30 Nisan 2016, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 9-21.

Yalçın, O. (1969). *Çorum*, İstanbul: Özyürek Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of the study is to examine the Yusuf Hoca, now known as "Hilmi Efendi Mosque" which was considered the first core of the district during the founding years of Sungurlu, with literature data and field studies, to reveal its original architectural properties and to ensure its conservation. There is no research that focuses on Hilmi Efendi Mosque with its architectural features beside its history. Although the mosque has original architectural features, it is not visible in people's eyes. The uncontrolled restoration of the mosque from time to time by the local people endangers the original data of the mosque.

Research Questions:

What are the original architectural features and current situation of Hilmi Efendi Mosque? What is the position of Hilmi Efendi Mosque among other mosques in the center of Çorum district? What are the architectural features of this mosque that make it similar to other original mosques? What are the architectural changes after the restoration interventions in the historical period? What should be done to prevent the mosque from suffering the same fate as other destroyed mosques? Why is Hilmi Efendi Mosque unregistered? How can the information be collected and published to increase the mosque's visibility in the eyes of local government and relevant organisations?

Literature Review:

Within the scope of the research, firstly the history and architectural features of Hilmi Efendi Mosque; verbal interviews -Turkish Historical Society Presidency Library Chief İsmail Yavaşçı, who has done many studies on Sungurlulu and Sungurlu District- and written sources -Prime Ministry Ottoman Archives, Provincial Regulations, Provincial Yearbooks, Education Yearbooks, Çorum Symposium proceedings and Sungurlu local publications (book, magazine etc.) - examined in detail. In this context, Dündar's; "Çorum Mosques and Masjids" and "Çorum City and Architectural Structures" studies have been the most important resources (Dündar, 2004; Dündar, 2007). After the literature review, Kellegöz, Çakır and İnyetullah Mosque has similar architectural properties such as its plan types ("longitudinal rectangular planned single nave and wooden ceiling mosques), construction techniques, material properties, story heights, facade ratios in exterior. In the interior, their wooden decoration elements such as ceiling, mihrab, minbar, exterior door and railings are alike to each other.

Methodology:

Following the detailed literature review, Hilmi Efendi Mosque was examined in site. The existing architectural features of the mosque were documented with building survey drawings and photographs prepared during the field work. Then, in order to determine the position of Hilmi Efendi Mosque in Çorum mosque architecture and the original architectural properties of the mosque, other officially registered mosques in Çorum with similar architectural features were explained. Finally, all mosques were evaluated together comparatively.

Conclusions:

Sungurlu district of Çorum is one of the important settlements containing qualified civil and monumental architectural works from past to present. However, it is known that many religious buildings in the archive records in the district, have been destroyed and have not survived to the present day due to neglect, natural disasters and property problems. While some of the remaining structures are registered and protected, no study has been carried out for some of them that show qualified features.

In this study, the original data of Yusuf Hoca, now known as the "Hilmi Efendi Mosque", which dates back to the founding years of Sungurlu in Çorum Sungurlu District, which has managed to survive until today, and which is considered the central structure in the development of the district, is revealed, and it is similar to other buildings and mosques that have been registered and destroyed. It is aimed to prevent him from experiencing his fate. First of all, a detailed literature research was conducted about the history of the mosque. In the study carried out; It has been determined that the mosque, which dates back to 1708, was built together with its madrasah (Yusuf Hodja Madrasah), that it also had a fountain with the same name, and that other works other than the mosque have not survived to the present day. Then, the architectural features and current condition of the mosque were examined on site; survey and analytical survey drawings were documented using written and visual sources. These architectural features of the mosque were evaluated together with other mosques and masjids in Çorum, and the place of the mosque in Çorum architecture was determined. In this context, it has been determined that the mosque falls into the group of "longitudinal rectangular planned, single nave and wooden ceiling mosques" group, which is widely seen in Çorum, and shows similar architectural features (in terms of plan type, dimensions, facade proportions, interior details, construction and material properties) with the officially registered Kellegöz Mosque, İnyetullah Mosque and Çakır Mosques, which are considered to be rings of each other in this group.

It is hoped that this article, prepared for the Hilmi Efendi Mosque, where worship is open today and which has not been studied academically until now, will preserve the mosque and transfer it to future generations and contribute to the literature of Çorum religious architecture

Turistik Rotalar Hakkında Yerel Halkın Algısı: Trakya Bağ Rotası Örneği

Perception of Local People About Touristic Routes: Example of Thrace Vineyard Route

Gencay Saatcı Savsa¹ , Saniye Canpolat İmamoğlu²

öz

Trakya Kalkınma Ajansı'nın desteklediği 2013 yılında başlatılan "Trakya Bağ Rotası Projesi" Türkiye'deki ilk bağ rotası projesidir. Çalışmanın amacı Trakya Bağ Rotası ve Trakya Bağ Rotası'nda yer alan Edirne Bağ Rotası, Gelibolu Bağ Rotası, Kırklareli Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası hakkında, yerel halkın algısının metaforlar aracılığıyla belirlenmesidir. Araştırma verileri, 02.01.2024-22.01.2024 tarihleri arasında Trakya Bağ Rotası'nda yaşayan yerel halk arasından 100 kişiyle görüşülerek elde edildi. Araştırmada Trakya Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar 10 kategori altında incelenmektedir. Bu kategoriler sırasıyla; gastronomik unsurlar, turistik unsurlar, doğa unsurları, görsel unsurlar, kültürel değer unsurları, soyut unsurlar, ekonomik unsurlar, aile unsurları, duygusal unsurlar ve sanat unsurlarıdır. Trakya Bağ Rotası'ndaki yerel halk, genel olarak misafirperver ve geleneksel bir yaşam tarzına sahiptir. Trakya Bağ Rotası'nda tarım ve bağcılık, bölgede önemli ekonomik faaliyetlerdir. Yerel halkın bir kısmı bu sektörlerde çalışmaktadır. Bölgede yaşayanların istihdam olanaklarını elde ettiği bir rota konumunda olan Trakya Bağ Rotası'na yönelik olumlu görüşleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Trakya Bağ Rotası, Yerel Halk, Gastronomi

ABSTRACT

The "Thrace Vineyard Route Project", launched in 2013 with the support of the Thrace Development Agency, is the first vineyard route project in Turkey. The aim of the study is to determine the perception of local people about the Thrace Vineyard Route and the Edirne Vineyard Route, Gelibolu Vineyard Route, Kırklareli Vineyard Route, and Tekirdağ Vineyard Route, through metaphors. Research data was obtained by interviewing 100 people among the local people living on the Thrace Vineyard Route between 02.01.2024-22.01.2024. In the research, metaphors developed for the Thrace Vineyard Route are examined under 10 categories. These categories are respectively, gastronomic elements, touristic elements, nature elements, visual elements, cultural value elements, abstract elements, economic elements, family elements, emotional elements, and artistic elements. The local people on the Thrace Vineyard Route generally have a hospitable and traditional lifestyle. Agriculture and viticulture on the Thrace Vineyard Route are important economic activities in the region. Some of the local people work in these sectors. People living in the region have positive opinions about the Thrace Vineyard Route, which is a route where they obtain employment opportunities.

Keywords: Thrace Vineyard Route, Local People, Gastronomy

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Doç. Dr.) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gencaysaatci@comu.edu.tr, 0000-0002-7842-989X

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, saniyeimamoglu17@gmail.com, 0009-0009-7006-0352

GİRİŞ:

Turizmde rota, turistlerin belirli bir bölgeyi veya belirli bir temayı keşfetmek üzere planlı bir şekilde izledikleri yol olarak tanımlanabilir. Bu rotalar genellikle belirli bir coğrafi bölgeye odaklanarak, kültürel, tarihsel, doğal veya gastronomik özellikleri vurgulamaktadır. Gastronomik rotalar, belirli bir coğrafi alanda bulunan ve gastronomik etkinlikleri, özel yiyecekleri veya belirli yeme-içme tesislerini içeren turistik ürünlerdir. Bu rotalar, bir veya daha fazla güzergâhtan oluşan, geniş kapsam ve tematik bir yapıya sahiptir.

Trakya Bağ Rotası'nda gerçekleştirilen gezilerle söz konusu turizm çeşidinin geliştirilmesi, turistler tarafından ziyaret edilebilmesi için, bu rotada yaşayan yerel halkın ihtiyaçlarının belirlenmesi, bağ rotalarından beklentilerinin ortaya konulması önemlidir. Buradan hareketle, çalışmanın temel amacı Trakya Bağ Rotası ve Trakya Bağ Rotası'nda yer alan bağ rotaları ve bölgedeki bağ rotası turistik faaliyetleri hakkında yerel halkın algısının belirlenmesidir. Bu kapsamda yapılan araştırma, turistik faaliyetlerin yerel ekonomi, kültür, çevre ve sosyal dokuya olan etkilerini değerlendirmeyi de amaçlamaktadır. Ayrıca, yerel halkın turizm politikalarına katılım düzeylerini ve bu faaliyetlere yönelik tutumlarını anlamak, bölgesel kalkınma ve sürdürülebilir turizm açısından önemli bilgiler de sağlayacaktır.

İlgili Yazın

Son zamanlarda boş zamanın ve kişi başına düşen gelirin artması, teknolojik gelişmeler, seyahat koşullarının iyileştirilmesi, insanların eğlenme ve dinlenmeye gereksinimlerinin artması ile turizm uygulamalarına katılan turistlerinde arzu ve gereksinimleri artmaya ve aynı zamanda çeşitlenmeye başlamıştır (Sormaz, Özkan, Akdağ ve Özkanlı, 2019: 1738, Met ve Arslan, 217: 51). Bu doğrultuda, turizmin böylesine büyümesiyle birlikte artan rekabet karşısında destinasyonlarda turistik ürün çeşitlendirmesi ve alternatif turizm faaliyetleri konusunda çeşitli arayışlara gidilmektedir. Bu açıdan destinasyonlara rekabet avantajı elde ettiren en önemli öğelerden biri de bölgelerin sahip olduğu kültürel değerler olarak ortaya çıkmaktadır. Turistlerin herhangi bir destinasyonu ziyaret ederken, destinasyona özgü ürünleri, gelenekleri, sanatsal veya tarihi değerleri, destinasyondaki kültürel birikimi hissetmesi veya bizzat tecrübe etmesi oldukça önemli olan bir turizm stratejisi halini almıştır. Bu stratejiyi kolayca uygulamanın en etkili yollardan birisi de destinasyona ait kültürel unsurların merkezde bulunduğu alternatif gastronomi rotaların oluşturulmasıdır (Yıldız ve Polat, 2016: 41).

Gastronomi rotası; belirli bir güzergâh üzerinde yeni ürünler deneme, geleneksel pazarları ziyaret etme ve yerel dükkânlardan alışveriş yapma gibi etkinlikleri içeren bir turistik deneyimdir (Üzülmez ve Akdağ, 2020). Gastronomi rotaları, turistlere belirli bir coğrafi bölgede yerel yemek kültürünü keşfetme olanağı sunan turistik deneyimlerdir. Bu rotalar genellikle özel yiyecek ve içecek üreticilerini, geleneksel pazarları, yerel yeme-içme tesislerini ve mutfakla ilgili diğer önemli noktaları içermektedir. Gastronomi rotaları, sadece lezzetli yiyecekleri sunmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel zenginliği, gelenekleri ve yerel öyküleri de keşfetme amacını taşımaktadır. Turistlere bölgenin benzersiz mutfak deneyimini yaşama ve yerel kültürle etkileşimde bulunma fırsatı vermektedir. Bu rotaların temel amacı, bölgeye gelenlerin vakit geçirmesi ve yerel halka ekonomik katkıda bulunması için turistik değer ve aktiviteleri birbirine bağlayarak sunmaktır (Çakır, Çiftçi ve Çakır, 2017).

Gastronomi turizmi rotaları, bir bölgenin özgün ve değerli gastronomik kaynaklarına ulaşımı kolaylaştırmak ve ilgili bilgileri toplu olarak sunmak amacıyla oluşturulmaktadır. Çavuşoğlu ve Çavuşoğlu'na (2018) göre, bu tür rotalar, lezzet rotaları veya gastro turlar olarak da adlandırılmaktadır. Gastronomik rotalar, genellikle belirli bir ürün veya yemek çevresinde şekillenirken turistlere eğlenceli anılar biriktirme, çeşitli ürünleri deneme, destinasyonun tarım ve sanayi ürünlerini öğrenme, yerel dükkânlardan alışveriş yapma ve yerel pazarları ziyaret etme gibi birbirine bağlı etkinlikler de

sunmaktadır (Armesto Lopez ve Martin, 2006). Kıran ve Kızıllırmak'a (2022) göre, bu rotalarda amaç, belirlenen tematik çerçevede planlanan gastronomik faaliyetleri içeren bir seyahatin oluşturulmasıdır.

Gastronomi rotalarında, üzüm bağları ile dikkatleri üzerine çeken Trakya Bölgesi'nde turistik faaliyetlerde gelişmeler yaşanmıştır. Trakya Bağ Rotası, Türkiye'nin Trakya Bölgesi'ndeki bağcılık faaliyetlerini tanıtan bir turizm rotasıdır. Bu rotanın önemi, bölgenin zengin bağcılık kültürünü ve tarihini turistlere sunarak turizmi teşvik etmesinde yatmaktadır. Aynı zamanda bağcılık sektörünü ve tarım turizmini destekleyerek, bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Yerel ürünlerin tanıtımıyla bölgedeki ekonomik faaliyet artarken, buna bağlı olarak çevresel farkındalık ve bölgesel iş birliği de gelişmektedir. Bu sayede Trakya Bağ Rotası, bölgenin kalkınmasına önemli bir katkıda bulunmaktadır. Edirne, Çanakkale, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsayan bu rota bölgede birçok turizm faaliyetinin gelişmesine yarar sağlamaktadır. Köse ve Çelik (2017)'in de belirttiği gibi Trakya Bağ Rotası bu anlamda turizm adına önemli faaliyetleri oluşturmaktadır.

Trakya Kalkınma Ajansı'nın desteklediği 2013 yılında başlatılan ve 2014 yılında tamamlanan "Trakya Bağ Rotası Projesi" Trakya Turizm İşletmecileri Derneği tarafından yürütülen 12 bağ işletmesinin iş birliği ile oluşturulan ülkemizdeki ilk bağ rotası projesidir (Vatansever Toylan ve Ertürk, 2021). Gelibolu Yarımadası'nda başlayan bu rota Kırklareli'nde son bulmaktadır. Trakya Bağ Rotası hem günübirlik tur imkânları hem de konaklama alternatifleriyle çeşitli turizm türlerinin ülkemizdeki gelişimi açısından son derece değerli bir girişimdir. Trakya Bağ Rotası bünyesinde dört farklı alternatif rota bulunmaktadır. Bölgedeki bağların bir kısmı butik otel olarak da hizmet vermekte ve turistlere konaklama imkânı da sunmaktadır (Akdağ, 2015: 5).

1. Yöntem

Aristoteles'in "Retorik" adlı eserinde, "metafor"u benzerlikleri bulma ve gerçeği taklit etme amacıyla kullanma eylemi olarak tanımladığı belirtilmektedir. Bu kavram, metafor kullanıcısının algısal gerçekliğini varsayan bilişsel bir süreç olarak ele alınmaktadır. Metafor üretmek, benzerlikleri fark etme ve onları tanımlama eylemini içermektedir (akt. Swiggers, 1984). Metafor üreticisinin görevi, düşünceleri sözcüklere dönüştürmek ve dinleyicinin bu sözcükler aracılığıyla gizli düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Metafor analizi yöntemi, dilsel metafor örneklerini toplayarak bunları kavramsal metaforlarla genelleştirmektedir ve bu sürecin sonucunda ortaya çıkan anlayışları veya düşünce kalıplarını açıklamak için kullanılmaktadır. Metafor analizinin amacı, birbirleriyle bağlantılı oldukları düşünülen kavramların, katılımcıların dilsel anlatımları aracılığıyla açıklanmasıdır. Bu yöntem, sosyo-bilişsel bağlantıları içeren kavramsal metaforları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Ayrıca metaforlar, araştırmacılara yeni bakış açıları sunan değerli bir araç olarak kabul edilmektedir (Armstrong, Davis ve Paulson, 2011). Lakoff ve Johnson'a (1980) göre, metafor kullanımı, soyut kavramları veya nesnelere anlamak için sözcüklerin kullanılmasıyla benzerlikler oluşturmayı içermektedir. Dinleyici, metafor aracılığıyla kullanılan sözcüklerle bir kutuyu açar gibi, içsel anlamları da keşfetmektedir. Metaforlar, bilgilerin daha etkili bir şekilde iletilmesine ve anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Metaforun anlaşılması ve vurgulanması sürecinde, yorumu gerçekleştiren kişinin belirli bir kültürü deneyimlemiş olması ve o kültüre ait değerleri yorumlayabilme yeteneğine sahip olması önemlidir (Schmitt, 2005). Buradan hareketle yapılan bu çalışmada Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerinde yaşayan yerel halkın Trakya Bağ Rotası ile yaşadıkları yerlerdeki bağ rotalarına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda Trakya Bağ Rotası'nı oluşturan dört farklı şehrin yerel halkına hem Trakya Bağ Rotası hakkındaki hem de kendi yaşadıkları yerlerdeki bağ rotaları hakkındaki metaforlar sorulmuştur. Bu doğrultuda Trakya Bölgesi'ndeki yerel halkın bağ rotaları hakkındaki düşünceleri, algıları ve dilsel anlatım biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada dört farklı görüşme formu kullanılmıştır. Her bir form aracılığıyla farklı bölgelerden (Gelibolu, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ) 25 katılımcıya ulaşılarak toplamda 100 kişiyle yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Görüşme formlarının

tümünde ortak olarak “Trakya Bağ Rotası.....gibidir; çünkü.....” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca yerel halkın yaşadığı yere göre de “Edirne Bağ Rotası.....gibidir; çünkü.....”, “Gelibolu Bağ Rotası.....gibidir; çünkü.....”, “Kırklareli Bağ Rotası.....gibidir; çünkü.....” ve “Tekirdağ Bağ Rotası.....gibidir; çünkü.....” ifadeleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda araştırma soruları olan “Trakya Bağ Rotası için kullanılan metaforlar nelerdir?”, “Edirne Bağ Rotası için kullanılan metaforlar nelerdir?”, “Gelibolu Bağ Rotası için kullanılan metaforlar nelerdir?”, “Kırklareli Bağ Rotası için kullanılan metaforlar nelerdir?”, “Tekirdağ Bağ Rotası için kullanılan metaforlar nelerdir?” ile “Katılımcıların kullandıkları metaforların ortak özellikleri hangi gruplar altında sınıflandırılmaktadır?” sorularına yanıtlar aranmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmacılar tarafından metaforları belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Araştırma verileri, 02.01.2024-22.01.2024 tarihleri arasında T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komisyonu’nun 28.12.2023 tarih ve 16/63 sayılı kararı doğrultusunda toplanmıştır. Çalışmaya katılacak olan katılımcılara öncelikle onam metinleri sunularak yapılan çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir.

2. Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan, demografik bulgular başta olmak üzere; Trakya Bağ Rotası’na yönelik geliştirilen metaforlar, Edirne Bağ Rotası’na yönelik geliştirilen metaforlar, Gelibolu Bağ Rotası’na yönelik geliştirilen metaforlar, Kırklareli Bağ Rotası’na yönelik geliştirilen metaforlar ve Tekirdağ Bağ Rotası’na yönelik geliştirilen metaforlar bu bölümde yer almaktadır. Aşağıdaki Tablo 1’de katılımcılara ait demografik özellikler bulunmaktadır.

Tablo 1: Demografik Özellikler

DEĞİŞKENLER		TRAKYA		EDİRNE		GELİBOLU		KIRKLARELİ		TEKİRDAĞ	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	55	%55	16	%64	10	%40	14	%56	15	%60
	Erkek	45	%45	9	%36	15	%60	11	%44	10	%40
Yaş	20-29	15	%15	4	%16	4	%16	3	%12	4	%16
	30-39	30	%30	6	%24	6	%24	12	%48	6	%24
	40-49	35	%35	13	%52	7	%28	6	%24	9	%36
	50-59	16	%16	1	%4	7	%28	3	%12	5	%20
	60-69	4	%4	1	%4	1	%4	1	%4	1	%4
Medeni Durum	Evli	75	%75	19	%76	18	%72	19	%76	19	%76
	Bekâr	25	%25	6	%24	7	%28	6	%24	6	%24
Eğitim Durumu	İlkokul	6	%6	3	%12	1	%4	1	%4	1	%4
	Ortaokul	7	%7	1	%4	4	%16	-	-	2	%8
	Lise	30	%30	8	%32	7	%28	5	%20	10	%40
	Lisans	43	%43	10	%40	8	%32	15	%60	10	%40
	Lisansüstü	14	%14	3	%12	5	%20	4	%16	2	%8
Bölgede Yaşama Süresi	0-9 Yıl	26	%26	9	%36	5	%20	5	%20	7	%28
	10-19 Yıl	27	%27	8	%32	3	%12	11	%44	5	%20
	20-29 Yıl	22	%22	4	%16	5	%20	5	%20	8	%32
	30-39 Yıl	10	%10	1	%4	6	%24	2	%8	1	%4
	40-49 Yıl	9	%9	2	%8	4	%16	2	%8	1	%4
50-59 Yıl	6	%6	1	%4	2	%8	-	-	3	%12	

Tablo 1’de yer alan bulgular doğrultusunda, katılımcıların yaş aralıkları 30-49 arasında yoğunluk gösterirken, medeni durumu evli olanlar çoğunlukta bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarının lise ve lisans düzeyinde daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların geneli göz önünde bulundurulduğunda da bölgede yaşama süresi 20 yıl olarak belirlenmiştir. Edirne Bağ Rotası’nda yaşayan katılımcıların çoğunluğunun kadın, 40-49 yaş aralığında, evli, lisans mezunu ve bölgede yaşama

sürelerinin ortalama 0-9 yıl arasında olduğu; Gelibolu Bağ Rotası'nda yaşayan katılımcıların çoğunluğunun erkek, 40-59 yaş aralığında, evli, lisans mezunu ve bölgede yaşama sürelerinin 30-39 yıl arasında olduğu; Kırklareli Bağ Rotası'nda yaşayan katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu, 30-39 yaş aralığında, evli, lisans mezunu ve bölgede yaşama sürelerinin 10-19 yıl arasında olduğu; Tekirdağ Bağ Rotası'nda yaşayan katılımcıların da çoğunluğunun kadın, 40-49 yaş aralığında, evli, lise/lisans mezunu ve bölgede yaşama sürelerinin 20-29 yıl arasında olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Tablo 2'de Trakya Bağ Rotası'na yönelik olarak geliştirilen metaforlar ve metafor kategorileri yer almaktadır.

Tablo 2: Trakya Bağ Rotası'na Yönelik Geliştirilen Metaforlar

	Metafor Kategorileri	Metaforlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
1	Gastronomik Unsurlar	Şarap (17), Rakı (2), Su (2), Üzüm (2), Bayram Sofrası, Çay, Köfte, Pekmez, Şeker	28	%28
2	Turistik Unsurlar	Balkanlar (2), Antik Yol, Avrupa, Eğlence, Gezi, Keşif, Mavi Yolculuk, Rehber, Rota, Turist, Urla Bağ Rotası, Yol, Yolculuk	14	%14
3	Doğa Unsurları	Orman (2), Akşam Güneşi, Ayçiçekleri, Ay Işığı, Dağ, Deniz, Gökkuşluğu, Güneş, İrmak, Vaha, Yeşil Vadi, Yıldız	13	%13
4	Görsel Unsurlar	Antika, Atlas, Boncuk, Dantel, Dizi, Görsel Şölen, Güzellik, İnci, Kale, Kapı, Kırmızı, Kilit, Oya	13	%13
5	Kültürel Değer Unsurları	Destan (2), Fıkra (2), Tarih (2), Düğün, Kitap, Masal, Oyun Havası	10	%10
6	Soyut Unsurlar	Cennet (2), Yaşam (2), Nefes, Rüya, Soğuk	7	%7
7	Ekonomik Unsurlar	Altın, Altın Yüzük, Banka, İş, Para	5	%5
8	Aile Unsurları	Aile, Baba, Dede, Memleket	4	%4
9	Duygusal Unsurlar	Aşk, Dostluk, Sevgili	3	%3
10	Sanat Unsurları	Desen, Nota, Palet	3	%3

Trakya Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar 10 kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla, gastronomik unsurlar, turistik unsurlar, doğa unsurları, görsel unsurlar, kültürel değer unsurları, soyut unsurlar, ekonomik unsurlar, aile unsurları, duygusal unsurlar ve sanat unsurlarıdır. Metafor sayıları bakımından incelendiğinde en fazla geliştirilen metaforun “Şarap” (r=17) olduğu belirlenmiştir. Bu durum doğrudan Trakya Bağ Rotası ile ilişkilendirilmektedir. Benzer şekilde aynı kategoride geliştirilmiş olan “Rakı” (r=2) ile “Üzüm” (r=2) metaforları için de aynı durum söz konusudur. Turistik unsurlar kategorisinde “Balkanlar” (r=2), doğa unsurları kategorisinde “Orman” (r=2), kültürel değer unsurları kategorisinde “Destan” (r=2), “Fıkra” (r=2), “Tarih” (r=2), soyut unsurlar kategorisinde “Cennet” (r=2) ile “Yaşam” (r=2) sıklıkları yüksek olan metaforlar olarak belirlenmiştir. Aşağıda katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlardan örnekler yer almaktadır.

E1= “Trakya Bağ Rotası fıkra gibidir; çünkü Trakya halkı eğlenmeyi sever.”

K1= “Trakya Bağ Rotası Urla Bağ Rotası gibidir; çünkü her ikisinde de üst seviyede ve geniş bir alanda önoturizm yapılmaktadır.”

E6= “Trakya Bağ Rotası yıldız gibidir; çünkü yol boyunca takip etmesi keyif verir.”

E7= “Trakya Bağ Rotası bayram sofrası gibidir; çünkü bayram sofrası neşeli ve verimlidir.”

K7= “Trakya Bağ Rotası tarih gibidir; çünkü birçok kuşağın emeğiyle yetiştirilmektedir.”

G8= "Trakya Bağ Rotası antik bir yol gibidir; gezerken yeni Őeyler keŐfedersin."

K9= "Trakya Bağ Rotası dantel gibidir; çünkü hanımların el emekleri ve göz nurları ile biçimlendirilmiŐtir."

G11= "Trakya Bağ Rotası para gibidir; buralarda araziler çok değerlidir."

G13= "Trakya Bağ Rotası altın yüzük gibidir; değerini sürekli korur."

K13= "Trakya Bağ Rotası oya gibidir; çünkü temelinde büyük bir emek ve zen vardır."

K14= "Trakya Bağ Rotası inci gibidir; çünkü sıra sıra dizilidir."

G21= "Trakya Bağ Rotası desen gibidir; çünkü el emeğiyle iŐlenir."

K21= "Trakya Bağ Rotası rehber gibidir; çünkü yabancı ülkelerden bağlar için gelenler vardır."

K23= "Trakya Bağ Rotası gökkuŐaęı gibidir; çünkü rengrenktir."

Trakya Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde olumsuz bir metafor ile karŐılaŐılmamıŐtır. Bu durum da yerel halkın bağ rotalarına yönelik bakış açılarının ve algılarının olumlu olduğunu göstermektedir. Gastronomik unsurlarda yöreye özgü gastronomik ürünlerin yer aldığı görülmektedir. Turistik unsurlarda da yol, yolculuk, eğlenme, keşif, rota, gezi gibi metaforların kullanılması etkin bir süreci simgelemektedir. Doğa unsurlarında da akşam güneşi, ayekleri, ay iŐıęı, dağ, deniz, gökkuŐaęı, güneş, ırmak, orman, vaha, yeşil vadi, yıldız gibi metaforların kullanılmış olması bağ rotalarının doğayla uyumlu olmasından kaynaklandığı gibi, yerel halkın bağ rotalarına yönelik olumlu bir görsel bakış açısının bulunmasından da kaynaklanmaktadır. Benzer olarak görsel unsurlar kategorisinde de aynı olumlu sonuca ulaşılmaktadır. Yerel halkın kültürel değer unsurları kategorisinde destan, düğün, fıkras, kitap, masal, oyun havası gibi metaforları kullanmış olmaları bağ rotaları hakkındaki sürdürülebilirliği, sürekli liği ve gelecek nesillere aktarılması konularını vurgulamaktadır. Soyut unsurlar kategorisinde cennet, nefes, rüya, yaşam gibi metaforları kullanmaları doğal hayatın akışı içerisinde bağ rotalarına yer verdiklerini belirtmektedir. Bağ rotalarının yörede ekonomik olarak gelir getirici bir etkiye sahip olması da altın, altın yüzük, banka, iş ve para metaforlarının kullanılmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Aile unsurlarından aile, baba, dede ve memleket metaforları yerel halkın bağ rotalarını içselleŐtirdięini; duygusal unsurlardan da aşk, dostluk, sevgili metaforları da duygusal olarak güçlü bir bağ kurmuş olduklarını belirtmektedir. Son olarak sanat unsurları kategorisinde geliştirilmiş olan desen, nota ve palet metaforları bağ rotalarının aralarındaki uyumu betimlemektedir. Tablo 3'te Edirne Bağ Rotası'na yönelik olarak geliştirilen metaforlar ve metafor kategorileri yer almaktadır.

Tablo 3: Edirne Bağ Rotasına Yönelik Geliştirilen Metaforlar

	Metafor Kategorileri	Metaforlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
1	Kültürel Değer Unsurları	Tarih (3), Selimiye (2), Ev, Kale, Kültür Başkenti, Masal, Osmanlı, Takvim, Trk	12	%48
2	Ekonomik Unsurlar	Ekmek, Elmas, İŞ, Para, Turist	5	%20
3	Doğa Unsurları	Ayeği Tarlası, Sarmaşık, Ufuk	3	%12
4	Gastronomik Unsurlar	Ciğer, zm, Ziyafet	3	%12
5	Turistik Unsurlar	Eğlenmeyi Seven İnsanlar, Yolculukta Uğranacak Yer	2	%8

Edirne Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar Tablo 3'te yer aldığı gibi beş kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla; kültürel değer unsurları, ekonomik unsurlar, doğa unsurları, gastronomik unsurlar ve turistik unsurlardır. Metafor sayıları bakımından incelendiğinde en fazla geliştirilen metaforların kültürel değer unsurları kategorisinde yer alan "Tarih" (r=3) ve "Selimiye" (r=2) metaforları olduğu belirlenmiştir. Aşağıda katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlardan örnekler yer almaktadır.

E3= "Edirne Bağ Rotası Selimiye gibidir; çünkü ihtişamlıdır."

E5= "Edirne Bağ Rotası ayçiçeği tarlası gibidir; çünkü Edirne yolu onlarla doludur."

E6= "Edirne Bağ Rotası elmas gibidir; çünkü ekonomiye katkı sağlar."

E11= "Edirne Bağ Rotası sarmaşık gibidir; çünkü uzar gider."

E13= "Edirne Bağ Rotası kale gibidir; çünkü Osmanlı tarihinde de önemli bir yere sahiptir."

E17= "Edirne Bağ Rotası takvim gibidir; çünkü her yerinde, her sayfasında anılar vardır."

E20= "Edirne Bağ Rotası ekmek gibidir; çünkü karnımızı buradan doyuruyoruz."

E22= "Edirne Bağ Rotası kültür başkenti gibidir; çünkü en eski bağ rotalarından birisidir."

E23= "Edirne Bağ Rotası masal gibidir; çünkü gezdikten sonra hep mutlu sona ulaşılır."

Edirne Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde olumsuz içeriğe sahip bir metafor ile karşılaşılması. Bu durum yerel halkın Edirne Bağ Rotası'na yönelik olarak algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Edirne'ye özgü olan Selimiye Camii'nin ve ciğerin metafor olarak kullanılıyor olması şehrin bu imgeler ile özdeşleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki Tablo 4'te Gelibolu Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar ve metafor kategorileri yer almaktadır.

Tablo 4: Gelibolu Bağ Rotasına Yönelik Geliştirilen Metaforlar

	Metafor Kategorileri	Metaforlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
1	Kültürel Değer Unsurları	Tarih (3), Çanakkale Savaşı, Harita, Kan, Milli Park	7	%28
2	Gastronomik Unsurlar	Sirke (2), Damak Tadı, Hububat, Şarap, Üzüm	6	%24
3	Doğa Unsurları	Doğa, Doğa Harikası, Güneş, Rüzgâr, Yeşillik Abidesi	5	%20
4	Ekonomik Unsurlar	Alın Teri, Altın, Broş, Turizm, Yaşam Sürdürme	5	%20
5	Duygusal Unsurlar	Huzur, Yalnızlık	2	%8

Gelibolu Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar Tablo 4'te yer aldığı gibi beş kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla, kültürel değer unsurları, gastronomik unsurlar, doğa unsurları, ekonomik unsurlar ve duygusal unsurlardır. Metafor sayıları bakımından incelendiğinde en fazla geliştirilen metaforların kültürel değer unsurları kategorisinde yer alan "Tarih" (r=3) ile gastronomik unsurlar kategorisinde yer alan "Sirke" (r=2) metaforları olduğu belirlenmiştir. Aşağıda katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlardan örnekler yer almaktadır.

G4= "Gelibolu Bağ Rotası yaşam sürdürme gibidir; çünkü bölgenin kalkınmasını sağlar."

G5= "Gelibolu Bağ Rotası Çanakkale Savaşı gibidir; çünkü çok emek verilmiştir."

G10= "Gelibolu Bağ Rotası yalnızlık gibidir; çünkü insana huzur verir."

G11= "Gelibolu Bağ Rotası altın gibidir; çünkü hem az bulunur hem de çok değerlidir."

G13= "Gelibolu Bağ Rotası alın teri gibidir; çünkü emek verirsın çalışırsın karşılığını alırsın."

G22= "Gelibolu Bağ Rotası güneş gibidir; benzeri yoktur ve eşsiz güzelliktedir."

Gelibolu Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde olumlu içeriğe sahip metaforlardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu durum yerel halkın Gelibolu Bağ Rotası'na yönelik algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Çanakkale'nin tarihi dokusu sebebiyle, Çanakkale Savaşı, kan, milli park, harita ve tarih metaforları ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki Tablo 5'te Kırklareli Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar ve metafor kategorileri yer almaktadır.

Tablo 5: Kırklareli Bağ Rotasına Yönelik Geliştirilen Metaforlar

	Metafor Kategorileri	Metaforlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
1	Doğa Unsurları	Çiçek, Dağ, Güneş, Koku, Şelale, Yeşillik, Yıldız	7	%28
2	Sanat Unsurları	Şarkı (2), Şiir (2), Müzik, Tablo	6	%24
3	Kültürel Değer Unsurları	Balkan Savaşı, Göçmenler, Kültür, Köprü, Medeniyet Beşiği	5	%20
4	Turistik Unsurlar	Balkanlar, Bozcaada, Dünya, Longoz Ormanları	4	%16
5	Gastronomik Unsurlar	Köfte, Kivi, Lezzet Durağı	3	%12

Kırklareli Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar Tablo 5'te yer aldığı gibi beş kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla, doğa unsurları, sanat unsurları, kültürel değer unsurları, turistik unsurlar ve gastronomik unsurlardır. Metafor sayıları bakımından incelendiğinde en fazla geliştirilen metaforların sanat unsurları kategorisinde yer alan "Şarkı" (r=2) ve "Şiir" (r=2) metaforları olduğu belirlenmiştir. Aşağıda katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlardan örnekler yer almaktadır.

K5= "Kırklareli Bağ Rotası longoz ormanları gibidir; çünkü yemyeşildir."

K7= "Kırklareli Bağ Rotası kültür gibidir; çünkü Anadolu-Balkan bağını korur ve güçlendirir."

K10= "Kırklareli Bağ Rotası şiir gibidir; çünkü şiirlerdeki kafiyeler gibi uyumludur."

K11= "Kırklareli Bağ Rotası medeniyet beşiği gibidir; çünkü sınırların birleştiği yerdir."

K23= "Kırklareli Bağ Rotası tablo gibidir; çünkü renklerin uyumu çok güzeldir."

Kırklareli Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde tüm kategorilerde olumlu içeriğe sahip metaforlardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu durum yerel halkın Kırklareli Bağ Rotası'na yönelik algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte; Kırklareli Bağ Rotası'na yönelik "Balkan" vurgusunun ortaya çıkması da coğrafi konumunun bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Aşağıdaki Tablo 6'da Tekirdağ Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar ve metafor kategorileri yer almaktadır.

Tablo 6: Tekirdağ Bağ Rotasına Yönelik Geliştirilen Metaforlar

	Metafor Kategorileri	Metaforlar	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)
1	Gastronomik Unsurlar	Rakı (5), Helva, Köfte	7	%28
2	Doğa Unsurları	Bahçe, Çiçek Bahçesi, Gizemli Alan, Piknik, Yürüyüş Rotası	5	%20
3	Aile Unsurları	Ev (2), Çocuklar, Kardeş	4	%16
4	Kültürel Değer Unsurları	Çingene, Kültür Yolu, Nişan	3	%12
5	Sanat Unsurları	Hikâye, Şiir	2	%8
6	Duygusal Unsurlar	Aşk, Dostluk	2	%8
7	Ekonomik Unsurlar	İş, Maden	2	%8

Tekirdağ Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar Tablo 6'da yer aldığı gibi yedi kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler sırasıyla, gastronomik unsurlar, doğa unsurları, aile unsurları, kültürel değer unsurları, sanat unsurları, duygusal unsurlar ve ekonomik unsurlardır. Metafor sayıları bakımından incelendiğinde en fazla geliştirilen metaforların gastronomik unsurlar kategorisinde yer alan "Rakı" (r=5) ile aile unsurları kategorisinde yer alan "Ev" (r=2) metaforları olduğu belirlenmiştir. Aşağıda katılımcıların geliştirmiş oldukları metaforlardan örnekler yer almaktadır.

T4= "Tekirdağ Bağ Rotası hikâye gibidir; çünkü bir yetiştirme olayını anlatır."

T7= "Tekirdağ Bağ Rotası çiçek bahçesi gibidir; çünkü renklerle doludur."

T14= "Tekirdağ Bağ Rotası evim gibidir; çünkü huzuru, güveni ve sıcaklığı hissettirir."

T17= "Tekirdağ Bağ Rotası maden gibidir; çünkü işlendikçe, üzerinde çalışıldıkça ortaya çıkar."

T18= "Tekirdağ Bağ Rotası gizemli alan gibidir; çünkü beklenmedik arazilerde bulunur ve ulaşımı zordur."

T23= "Tekirdağ Bağ Rotası çocuklarım gibidir; çünkü ölene kadar benimle birlikteler."

Tekirdağ Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde tüm kategorilerde olumlu içeriğe sahip metaforlardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu durum yerel halkın Tekirdağ Bağ Rotası'na yönelik algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte; Tekirdağ Bağ Rotası'na yönelik rakı ve köfte gibi gastronomik içerikli metaforların ortaya çıkması da bölgenin öne çıkan ürünleri olmasının sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Trakya Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar 10 kategori altında ortaya çıkmıştır. Trakya Bağ Rotası'nı oluşturan bağ rotaları olan Edirne Bağ Rotası, Gelibolu Bağ Rotası, Kırklareli Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası da kendi içerisinde değerlendirildiğinde her biri ayrı kategoriler altında çözümlenmektedir. Doğa unsurları kategorisi, gastronomik unsurlar kategorisi ve kültürel değer unsurları kategorisi tüm bağ rotaları için ayrı ayrı ortaya çıkmıştır. Ekonomik unsurlar, sadece Edirne Bağ Rotası, Gelibolu Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası'nda belirlenmiştir. Turistik unsurlar, Edirne Bağ Rotası ve Kırklareli Bağ Rotası için ortaya çıkarken; aile unsurları sadece Tekirdağ Bağ Rotası için tespit edilmiştir. Son olarak sanat unsurları Kırklareli Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası için belirlenirken; duygusal unsurlar sadece Gelibolu Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası için ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ:

Trakya Bağ Rotası'na yönelik geliştirilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde olumlu metaforlar geliştirildiği belirlenmiştir. Bu durumda yerel halkın bağ rotalarına yönelik bakış açısının ve algısının olumlu olduğu söylenebilir. Trakya Bağ Rotası'nın bulunduğu illerde yaşayan yerel halkın

misafirperverliğinin, yöreye gelen ziyaretçilerin tercih nedenlerine etkisinin incelendiği bir çalışmada (Demirkol, Salha ve Cinnioğlu, 2016: 116); katılımcıların olumlu görüş bildirdiği belirlenmiştir. Trakya Bağ Rotası'ndaki yerel halk, genel olarak misafirperver ve geleneksel bir yaşam tarzına sahiptir. Benzer olarak Hatay/Antakya ve Samandağ ilçelerinde yaşayan yerel halkın şarap turizmine bakış açısını belirlemek için yapılan çalışmada yerel halkın şarap turizmine yönelik olumlu tutum içinde olduğu belirlenmiştir (Soydaş ve Gürler, 2019).

Trakya Bağ Rotası'nda tarım ve bağcılık, bölgede önemli ekonomik faaliyetlerdir. Bu nedenle yerel halkın bir kısmı bu sektörlerde çalışmaktadır. Bölgede yaşayanların arasında, istihdam olanaklarını elde ettiği bir rota konumunda olan Trakya Bağ Rotası'na yönelik olumlu bir görüş birliği bulunmaktadır. Benzer olarak Piedmont'da yapılan bir araştırmaya göre, iki şarap rotasında yaşayan yerel halkın görüşleri; şarap turizminin çevrenin korunmasına ve çevre bilincinin artmasına katkı sağladığı yönündedir. Ayrıca sürdürülebilirliğe verilen önemden de bahsedilirken şarap turizminin, ekonomik yönden de bölgeye katkı sağladığı ve istihdam olanakları yarattığı belirtilmektedir (Xu, Barbieri, Anderson, Leung ve Rozier-Rich, 2016).

Ülkemiz turizm potansiyeli açısından oldukça zengin bir ülkedir. Ancak kitle ve kültür turizmi dışında da bu potansiyeli yeterince kullanabilmek için farklı turizm çeşitlerinin desteklenmesi (Köse ve Çelik, 2017) ve turizm potansiyelinden yılın 12 ayı boyunca yararlanılabilmesi gerekmektedir. Ergüven (2015) çalışmasında Trakya Bağ Rotası'nın gelişimi için mevcut olan rotalara eş rotalar yaratmanın turistik bölgelerin gelişimine katkı sağlayacağı üzerinde durmuştur. Aynı şekilde Akdağ (2015) da Trakya Bağ Rotası'nı takip eden turistler ile gerçekleştirilen bir çalışmada, resmi olarak oluşturulması gereken şarap rotalarının eksikliğinden bahsetmektedir. Çalışma sonucunda şarap turistlerinin alternatif rotalar konusunda da meraklı ve istekli olduklarını belirtmektedir. Ergüven, Ergüven ve Yılmaz (2016)'ın yapmış oldukları çalışmanın sonucuna göre, Trakya Bağ Rotası'nı ziyaret eden turistlerin, yürüyüş gibi açık alan rekreatif faaliyetleri yerine tadım, SPA, wellness ve alışveriş gibi daha çok kapalı alan faaliyetlerinde buldukları tespit edilmiştir. Tüm bu veriler ışığında Trakya Bağ Rotası'nda hem yerel halkın hem de turistlerin beklentilerini karşılayacak uygun planlamaların yapılması, bölgede sürdürülebilir bir gelişim ve kalkınma ortaya çıkaracaktır.

Çakır vd. (2017) de yaptıkları çalışmada Trakya Turizm Rotası içerisinde oluşturulan lezzet rotasını incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda Tekirdağ yöre mutfağına ait Tekirdağ köftesi ve peynir helvasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca Kırklareli Bağ Rotası için geliştirilen metaforlardan "köfte" ve "lezzet durağı" metaforları söz konusu çalışmanın Kırklareli yöresi mutfağına ait gösterilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Edirne için de "ciğer" metaforu aynı sonucu göstermektedir.

Festivaller, kutlamalar ve geleneksel mutfağıyla Trakya, kültürel çeşitliliği yansıtarak ziyaretçilere çekici bir deneyim sunmaktadır. Ayrıca, bölge tarihsel olarak farklı kültürlerin etkisi altında kalmıştır, bu da Trakya'nın çok kültürlü bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte bölgenin coğrafi genişliği nedeniyle kültürel özellikler bölge içerisinde farklılık göstermektedir. Farklılıklar dikkate alındığında yerel halkın algısının metaforlar aracılığıyla ölçülmeye çalışıldığı bu çalışmada Trakya Bağ Rotası, Edirne Bağ Rotası, Gelibolu Bağ Rotası, Kırklareli Bağ Rotası ve Tekirdağ Bağ Rotası'nın bilinirliği ve zihinlerde oluşturduğu etki araştırılmıştır. Trakya Bağ Rotası üzerindeki yerel halkın metaforik algılarının incelenmesi, bölgenin kültürel zenginlikleri, sosyal ve toplumsal ilişkileri, tarımsal özellikleri hakkında derinlemesine bir bilgi sağlamaktadır. Bu metaforlar, bağların topluluk birlikteliğini, doğa ile olan ilişkileri, sosyal ilişkileri, tarihsel ve geleneksel değerleri belirtmektedir. Söz konusu inceleme, bölgenin coğrafi ve kültürel özelliklerini dikkate alarak, yerel halkın düşünce yapısını ve yaşam tarzını daha iyi anlamak için kullanılmaktadır. Ancak, analizin anlam kazanabilmesi için yerel halkla etkileşimde bulunmak ve kültürel özellikleri de gözlemlemek önemlidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komisyonu'nun 28.12.2023 tarih ve 16/63 sayılı kararı ile alınmıştır.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Akdağ, G. (2015). Trakya bağ rotasını takip eden yerli turistlerin şarap turizmi deneyimleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(4): 3-11.
- Armesto Lopez, X. A. ve Martin, B. G. (2006). Tourism and quality agrofood products: an opportunity for the Spanish countryside. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 97(2): 166-177.
- Armstrong, S.L., Davis, H.S. ve Paulson, E.J. (2011). The subjectivity problem: Improving triangulation approaches in metaphor analysis studies. *International Journal of Qualitative Methods*, 10 (2): 151-163.
- Çakır, A., Çiftçi, G. ve Çakır, G. (2017). Trakya turizm rotası projesi: Lezzet rotası üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (2): 194-205.
- Çavuşoğlu, M. ve Çavuşoğlu, O. (2018). Gastronomi turizmi ve Gökçeada lezzet rotası. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 347-359.
- Demirkol, C., Salha, H. ve Cinnioğlu, H. (2016). Trakya Bağ Rotasına gelen turistlerin profilinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4): 109-121.
- Ergüven, M. H. (2015). Gastronomy and wine tourism as a variety of special interest tourism: Thracian Vineyard. *Turkish Studies*, 10(10): 449-464.
- Kıran, E. ve Kızılırmak, İ. (2022). Gastronomi Rotaları. Gastronomi deneyiminde rotalar ve festivaller. (Ed: Gülizar Akkuş). 53-55. Ankara: *Nobel Yayın*.
- Köse, B. ve Çelik, S. A. (2017). Dünyada ve Türkiye'de bağcılık turizmi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, (2): 29-34.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, IL, London: *University of Chicago Press*.
- Met, Ö. ve Arslan, C. (2017). Otel işletmelerinde gastronomi etkinlikleri: bir örnek olay analizi. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2): 50-63.
- Schmitt, R. (2005). Systematic metaphor analysis as a method of qualitative research. *The Qualitative Report*, 10(2): 358-394.

- Sormaz, Ü., Özkan, M., Akdağ, G. ve Özkanlı, O. (2019). Turizm işletmelerinin gastronomi festivalleri ve mutfak günleri etkinliklerine katılma durumları. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(3): 1737-1752.
- Soydaş, M. E. ve Gürler, M. (2019). Şarap turizmine yerel halkın bakış açısı: Hatay örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3):2274-2293.
- Swiggers, P. (1984). Cognitive aspects of Aristotle's theory of metaphor. *Glotta*, 62(1-2): 40-45. JSTOR, www.jstor.org/stable/40266648 adresinden erişilmiştir.
- Üzülmez, M. ve Akdağ, G. (2020). Gastronomi turizminde yeni tur rotaları: 3 A (AdanaAntep-Antakya) lezzet bölgesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4: 51-63.
- Vatansever Toylan, N. ve Ertürk, K. C. (2021). Trakya bağ rotasında bulunan işletmelerin hizmet kalitesinin ölçümüne yönelik bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 1568-1588.
- Xu S. Barbieri, C. Anderson D., Leung F. Y. and Rozier-Rich S. (2016) Residents' perceptions of wine tourism development. *Tourism Management*, 55: 276-286.
- Yıldız, S. B. ve Polat, E. (2016). Yerel halkın Eskişehir'de düzenlenen festivallerin etkilerine yönelik algıları. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(2): 40-62.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

It is important to develop the type of tourism through travels on the Thrace Vineyard Route and to determine the needs of the local people living on this route and to reveal their expectations from the vineyard routes in order to be visited by tourists. Based on this, the main purpose of the study is to determine the local people's perceptions of the vineyard routes and the vineyard route touristic activities in the Thrace region, about the Thrace Vineyard Route and the vineyard routes in the Thrace Region. In this context, the research also aims to evaluate the effects of touristic activities on the local economy, culture, environment, and social fabric. In addition, understanding local people's participation in tourism policies and their attitudes towards these activities can provide important information in terms of regional development and sustainable tourism.

Literature Review:

Gastronomy tourism routes are created to facilitate access to the unique and valuable gastronomic resources of a region and to present relevant information collectively. According to Çavuşoğlu and Çavuşoğlu (2018), such routes; They are also called flavor routes or gastro tours. Gastronomic routes: While it is generally shaped around a specific product or meal, it also offers tourists interconnected activities such as collecting fun memories, trying various products, learning about the agro-industrial products of the destination, shopping at local shops and visiting local markets (Armesto Lopez and Martin, 2006).

In recent years, there have been developments in touristic activities in the Thrace region, which attracts attention with its vineyards in gastronomy routes. Thrace Vineyard Route is a tourism route that introduces viticulture activities in the Thrace region of Turkey. The importance of this route lies in promoting tourism by presenting the region's rich viticulture culture and history to tourists. At the same time, it provides economic contribution, supports the viticulture sector, and encourages agricultural tourism. With the promotion of local products, economic activity in the region increases, while environmental awareness is also increased, and regional cooperation is encouraged. In this way, the Thrace Vineyard Route makes a significant contribution to the development of the region. This route, which covers the provinces of Edirne, Gelibolu, Kırklareli and Tekirdağ, provides great benefits to the development of many tourism activities in the region.

Methodology:

In line with the purpose of the research, the participants were asked about the metaphors used by local people in four different cities that make up the Thrace Vineyard Route, both about the Thrace Vineyard Route and the vineyard routes in their own places. In this regard, it was tried to determine the thoughts, perceptions, and ways of expressing the situation of the local people in the Thrace region about the vineyard routes. Four different interview forms were used in the research. Through each form, 25 participants from different regions (Gelibolu, Edirne, Kırklareli and Tekirdağ) were reached and a total of 100 people were interviewed face to face. During the data collection process, semi-structured interview forms were prepared by the researchers to identify metaphors. Research data was collected by T.R. between 02.01.2024-22.01.2024.

Results and Conclusions:

Metaphors developed for the Thrace Vineyard Route were examined under a total of 10 categories. These categories are respectively, gastronomic elements, touristic elements, nature elements, visual elements, cultural value elements, abstract elements, economic elements, family elements, emotional elements, and artistic elements. When examined in terms of number of metaphors, it was determined that the most developed metaphor was "Wine" (r=17). This situation can be directly associated with the Thrace Vineyard Route. Similarly, the same situation applies to the metaphors "Rakı" (r=2) and "Grapes" (r=2), which were developed in the same category. "Balkans" (r=2) in the touristic elements category, "Forest" (r=2) in the nature elements category, "Epic" (r=2), "Anecdote" (r=2), "History" (r=2) in the cultural value elements category. r=2, "Heaven" (r=2) and "Life" (r=2) were identified as metaphors with high frequencies in the category of abstract elements. The limitations of the study were a limited sample size, a limited range of participants, and limited types of listening comprehension tasks.

When the metaphors developed for the Thrace Vineyard Route were evaluated in general, no negative metaphors were encountered. This shows that the local people's perspectives and perceptions towards vineyard routes are positive. It is seen that gastronomic products specific to the region are included in the gastronomic elements. When evaluated in general, the metaphors developed for the Thrace Vineyard Route emerged under 10 categories. Edirne Vineyard Route, Gelibolu Vineyard Route, Kırklareli Vineyard Route, and Tekirdağ Vineyard Route, which are the vineyard routes that make up the Thrace Vineyard Route, are analyzed under separate categories when evaluated within themselves. The category of natural elements, gastronomic elements category and cultural value elements category emerged separately for all vineyard routes. Economic elements were determined only in the Edirne Vineyard Route, Gelibolu Vineyard Route, and Tekirdağ Vineyard Route. While touristic elements emerge for the Edirne Vineyard Route and Kırklareli Vineyard Route; Family elements were determined only for the Tekirdağ Vineyard Route. Finally, while the art elements were determined for Kırklareli Vineyard Route and Tekirdağ Vineyard Route; Emotional elements emerge only for the Gallipoli Vineyard Route and Tekirdağ Vineyard Route. With its festivals, celebrations and traditional cuisine, Thrace offers an attractive experience to visitors, reflecting cultural diversity. Additionally, the region has historically been under the influence of different cultures, which has caused Thrace to have a multicultural structure. However, due to the geographical extent of the region, cultural characteristics vary within the region. Considering the differences, in this study, where the perception of the local people is tried to be measured through metaphors, the awareness of the Thrace Vineyard Route, Edirne Vineyard Route, Gallipoli Vineyard Route, Kırklareli Vineyard Route and Tekirdağ Vineyard Route and the impact they have on people's minds have been investigated. Examining the metaphorical perceptions of local people on the Thrace Vineyard Route provides in-depth information about the cultural riches, social and community relations, and agricultural characteristics of the region. These metaphors indicate the community unity of ties, relations with nature, social relations, historical and traditional values.

Görsel İletişimde Manipülasyon: Deepfake Teknolojisi ile Hazırlanan Megafon Reklamının Göstergebilimsel Analizi

Manipulation in Visual Communication: Semiotic Analysis of Megaphone Advertisement Prepared with Deepfake Technology

Dilek Aydemir¹

Öz

Günümüzün en önemli gelişmelerinden ve dijital teknolojilerin getirdiği yeniliklerden biri yapay zekâ temelli deepfake uygulamalarıdır. Deepfake, derin öğrenmeye dayalı algoritmaların kullanımıyla görüntülerde kişilerin yüzünün otomatik olarak değiştirilmesi teknolojisi olarak açıklanmaktadır. Görsel manipülasyon ve düzenleme üzerine inşa edilmiş olan deepfake, bu araştırmanın temel kavramı olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırma makalesi deepfake uygulamalarının ne olduğu, çok çeşitli kullanım alanları, avantajları (eğitim, sağlık alanı, eğlence sektörü, sanat gibi alanlarda kullanımları) ve muhtemel dezavantajlarına (manipülatif yasadışı kullanımları) genel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu kapsamda örneklem olarak seçilen Rus operatör şirketi Megafon'un reklam filmi seçilmiştir. Reklam filminde izlenen her kare incelenmiş ve göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir. Deepfake teknolojisiyle oluşturulmuş olan reklam filmi düz anlam/yan anlam kapsamında incelenerek izleyicilere verilmek istenen mesajların neler olduğu çözümlenmiş ve açıklanmıştır. Reklam filminde yer alan ünlü aktörün (Bruce Willis) deepfake ile oluşturulmuş dijital ikizinin görüntüsünün teknik incelemesi yapılmıştır. Deepfake teknolojisi ile çekilmiş olan reklamın geleneksel yöntemlerle karşılaştırıldığında görsel anlatıya etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deepfake, yapay zekâ, görsel iletişim, reklam, göstergebilim.

ABSTRACT

One of today's most important developments and innovations brought by digital technologies is artificial intelligence-based deepfake applications. Deepfake is explained as the technology of automatically changing the faces of people in images with the use of deep learning-based algorithms. Deepfake, which is built on visual manipulation and editing, stands out as the core concept of this research. This research paper provides an overview of what deepfake applications are, their wide range of uses, their advantages (their use in areas such as education, healthcare, entertainment sector, arts) and their possible disadvantages (manipulative illegal uses). In this context, the commercial of the Russian operator company Megafon was selected as the sample. Each frame of the commercial was examined and analyzed with the semiotic method. The commercial film, which was created with Deepfake technology, was analyzed within the scope of plain meaning / connotation, and the messages intended to be given to the audience were analyzed and explained. The technical analysis of the image of the digital twin of the famous actor (Bruce Willis) in the commercial film created with deepfake was made. The effects of the advertisement shot with deepfake technology on the visual narrative compared to traditional methods were analyzed.

Keywords: Deepfake, artificial intelligence, visual communication, advertising, semiotics.

¹ Corresponding Author: (Dr. Öğr. Üyesi) Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, dilek.aydemir@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4194-6030

GİRİŞ:

Reklamlar, modern toplumlarda ticari iletişimin temel araçlarıdır. Topsümer ve Elden (2015) reklamları bir hizmet/mala ilişkin bir mesajı, sözlü ya da görüntülü bir şekilde pazar birimlerine sunmak amacıyla yapılan eylemler (Classer, 1972, s. 30) olarak aktarmaktadır. Reklamlar, görsel, işitsel ve metinsel unsurların bir araya gelmesiyle oluşturularak izleyicilere belirli bir mesajı iletmektedirler. Grafik tasarım, bu reklamların görsel unsurlarının planlanması, tasarlanması ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Grafik tasarımın görsel bir iletişim sanatı olarak ilk işlevi, bir mesajı aktarmak, bir ürün ya da hizmeti tanıtmaktır. Bir grafik tasarım problemi, iletişim ile alakalıdır (Becer, 2006).

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte reklamlar, görsel iletişimde görsel manipülasyon anlamında giderek karmaşık hale gelmektedirler. Görsel iletişim, günümüzde hızla gelişen teknolojilerle birlikte yeni ve karmaşık boyutlar kazanmaktadır. Bu gelişmelerin en dikkat çekicilerinden biri deepfake teknolojisidir. Görsel iletişimde manipülasyonun bir parçası olarak deepfake, reklam dünyasında yeni bir boyut açmıştır. Deepfake teknolojisi, yapay zekâ ve makine öğrenimi gibi teknolojiler kullanılarak oluşturulan ve özellikle yüzlerin görüntüsünü değiştirerek veya takas ederek insanlara son derece gerçekçi içerikler sunan multimedya materyallerini ifade etmektedir (Guarnera, Giudice, Nastasi ve Battiato, 2020). Yapay zekâ temelli bu teknoloji, gerçekçi görüntülerin ve videoların üretilmesini sağlamak ve genellikle gerçek kişilerin yüzlerinin dijitalleriyle değiştirilmesinde kullanılabilir. Reklamcılık alanında da deepfake teknolojisinin kullanımı giderek artmakta ve bu teknolojinin kullanımıyla birlikte görsel medyada manipülasyonun sınırları belirsiz hale gelmektedir.

Bu makalede, Rus operatör şirketi Megafon'un 2022 yılında Bruce Willis'in yüzünü kullanarak deepfake teknolojisiyle hazırladığı reklam filmi üzerinden bir göstergibilimsel analiz yapılmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde deepfake uygulaması, deepfake uygulamasının avantajları ve dezavantajları, deepfake ve görsel iletişim ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın analiz bölümünde ise Megafon'un deepfake teknolojisiyle oluşturulan reklam filminin göstergibilimsel analizi yapılmıştır. Makalenin temel amacı, deepfake teknolojisinin reklamlardaki görsel anlatıya olan etkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, deepfake teknolojisinin ne olduğu, nasıl kullanıldığı ve reklamcılık alanında nasıl bir rol oynadığı ele alınmaktadır. Araştırmada şu problem cümleleri ele alınmıştır; "Deepfake teknolojisinin avantajları ve dezavantajları nelerdir? Deepfake teknolojisinin kullanım alanları nelerdir? Deepfake teknolojisinin reklamcılık dünyasındaki etkisi ve bu teknolojinin reklam filmlerinde kullanımı nasıldır? Reklamcılık literatüründeki deepfake teknolojisiyle hazırlanmış ilk reklam örneklerinden biri olan Megafon'un Bruce Willis deepfake reklam filmi göstergibilimsel olarak içerdiği mesajlar nelerdir ve deepfake ile çekilmiş reklamın görsel anlatıya katkıları ne yöndedir?"

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli/Deseni

Araştırmanın kuramsal bölümlerinde niteliksel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. İlgili alanyazın taranmış, konu ile alakalı kaynaklar taranıp elde edilen bilgiler sunulmuştur. Doküman incelemesi, belirli bir konuda bilgi içeren materyallerin analizini içerir. Nitel araştırmalarda, dokümanlar önemli bilgi kaynaklarıdır ve araştırmacılar, gözlem veya görüşme yapmadan gereken veriyi elde edebilirler. Araştırma problemiyle ilgili yazılı ve görsel materyal ve malzemeler araştırmaya dahil edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Nitel araştırma yöntemleri, incelenen konunun derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Deepfake teknolojisi gibi karmaşık ve çok katmanlı konular, genellikle sayısal verilerle tam olarak açıklanamayacağından nitel yöntemler, bu tür konuların bağlamını ve nüanslarını daha iyi yakalamaktadır ve teorik olarak bir dayanak olmaktadır.

Araştırmanın analiz kısmında göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Rus operatör şirketi Megafon'un reklam filmi incelenmiş ve deepfake teknolojisinden faydalanılmış olan reklam filmi düz anlamları/yan anlam kapsamında incelenerek izleyicilere verilmek istenen mesajların neler olduğu çözümlenmeye çalışılmıştır. Göstergebilim, yazılı ve görsel öğelerin belirli ölçütler temelinde incelenip yorumlandığı bir süreçtir. Bu analizler, ele alınan unsurların iletmek istediği mesajları açığa çıkarırken aynı zamanda görünenin ötesindeki anlamları da keşfetmeyi sağlar. Göstergebilim, birincil anlamın ötesine geçerek derinlemesine anlamı araştırır (Oruç ve Türkay, 2018). Reklamın incelenmesi gerektiğinde teknikler arasında göstergebilimsel analiz, reklamların analizinde en yaygın olarak tercih edilen yöntemdir (Elden, 2009). Deepfake teknolojisi ile yapılmış bir reklam filmi göstergebilimsel yöntemle analizinin amacı, reklamın derinlemesine anlamını, manipülasyon tekniklerini, etik olarak bir sorun teşkil edip etmediğini, teknik ve sanatsal unsurların nasıl bir görsel anlatı oluşturduğunu detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Bu tür bir analiz, reklamın tüm bileşenlerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirir ve daha geniş bir görsel iletişim bağlamı içinde anlamlandırır.

2.2. Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini deepfake teknolojisi reklamları oluşturmaktadır. Örneklem olarak Megafon reklamı seçilmiştir. Araştırmada bu reklam filminin seçilmiş olmasının temel nedeni; reklam filminin deepfake teknolojisinden faydalanılarak çekilmiş olması ve dünyaca ünlü bir oyuncunun dijital yüzünün kullanıldığı alanın ilk örneklerinden biri olmasıdır.

2.3. Veri Toplama Araçları

İlgili alanyazına ait taranmış yerli ve yabancı yayınlar (kitap, dergi, makale vb.) ve internet kaynakları taranıp elde edilen bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın analiz kısmındaki yorumlamalarda Megafon reklamının Youtube üzerindeki videosundan yararlanılmıştır. Yazılı kaynakların yanı sıra; video, film, fotoğraf gibi görsel malzemeler de nitel araştırmalarda kullanılabilir. Bu materyaller hem tek başlarına araştırmanın ana veri toplama araçları olabilir hem de gözlem, görüşme veya doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemleriyle beraber ek veri kaynakları olarak da kullanılabilirler. Bunun gibi çoklu bir yöntemle toplanan verilere dayanan nitel araştırmaların güvenilirliği önemli ölçüde artacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın analiz kısmında göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde kullanılan Rus operatör şirketi Megafon reklam filmi görüntüleri incelenmiş, göstergeler düz anlam yan anlam bağlamında açıklanmıştır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Deepfake Teknolojisi

Günümüzün dijital çağında, teknoloji büyük bir hızla ilerlemekte ve hayatın her alanında etkilerini göstermektedir. Bu etkileri görebileceğimiz alanlardan biri de tüketim kültürünün kitlesel olarak kurulmasında ve sürdürülmesinde kullanılan iletişim araçlarından biri olan medyadır. Medya, üretim ve tüketim değerlerini etkileyen önemli bir faktör olarak bilgilendirme, yönlendirme ve eğlendirme gibi birçok rolüyle kitle iletişimde yer alırken aynı zamanda eğitime, uyarıda bulunma, toplumsal ilişkilerin kurulmasına katkıda bulunma ve duyguların ifade edilmesi gibi çeşitli görevleri üstlenmektedir (Yılmaz ve Mazlum, 2019). Günümüz dijital dünyasındaki gelişmelerin son örneklerinden biri olan deepfake medya teknolojisi, yapay zekâ (AI) kullanılarak oluşturulan, bilinçli olarak üretilmiş olan aldatıcı, sentetik videolar olarak karşımıza çıkmaktadır (Hameleershttps, Meer ve Dobber, 2022).

Deepfake teknolojisi, son yıllarda dijital manipülasyonun yeni bir boyutunu oluşturan bir inovasyon olarak dikkat çekmektedir. İnsanların yüz ifadelerini, seslerini ve davranışlarını taklit etmek için yapay

zekâ ve derin öğrenme algoritmalarını kullanan bu teknoloji, görüntü ve seslerin dijital ortamda inanılmaz derecede gerçekçi bir şekilde manipüle edilmesini sağlamaktadır. Bu teknolojinin yaratıcılık, eğlence ve diğer alanlarda pek çok olumlu kullanımı bulunsa da potansiyel kötüye kullanım riski de göz ardı edilmemelidir. Özellikle, siyaset, haber ve diğer toplumsal alanlarda deepfake videoların yayılması, manipüle edilmiş içeriklerin güvenilirliğini sorgulamamıza yol açabilir ve bilgi kirliliğiyle mücadelede yeni zorluklar ortaya çıkarabilir. Konunun önemi, günümüz dünyasında bu teknolojinin hızla yayılması ve etkileşimli medyanın giderek daha fazla önem kazanmasıyla artmaktadır. Deepfake, gerçeklik ile kurgu arasındaki sınırları bulandırarak, bilgi güvenliği, etik değerler ve toplumsal algı gibi birçok alanda tartışma yaratmaktadır.

Deepfake kavramı ilgili literatür ışığında tanımlanacak olursa, Westerlund'un 'Deepfake nedir?' sorusunu tartıştığı çalışmasına göre deepfake; insanların gerçekte hiç olmamış davranışları sergilemelerini göstermek için hiper-gerçekçi dijital yolla manipüle edilmiş videolardır. Deepfake'ler, kişilerin seslerini, mimiklerini taklit etmeyi öğrenmek amacıyla büyük veri örneklerini analiz eden sinir ağlarına dayanmaktadır (Westerlund, 2019). Bu, videolardaki manipülasyonun son derece gerçekçi ve inandırıcı olmasını sağlamaktadır.

Açıklanması gereken ilk nokta, deepfake teknolojisinin işleyişi ve oluşum aşamasında hangi temel prensiplere dayandığıdır. Deepfake, her türlü medyayı (video, ses, fotoğraf) yönetmek için Üretken Rekabetçi Ağları (GAN'ler) kullanır. GAN'lar, görüntü sentezi için oluşturucu ve ayırıcıdan meydana gelen modelleri (sinir ağlarını) eşzamanlı eğiten makine öğrenimidir. Algoritmalar, içeriği yansıtır ve gerçekçi görünen ancak sahte görseller, videolar üretir. Başlangıçta, jeneratör gizli alandan rastgele veri çeker ve eğitim veri setinden gelen gerçek görüntüleri taklit eden sahte görüntüler üretmeye çalışır. Ayırıcı daha sonra gerçek ve sahte görüntüler arasında ayırım yapmaya çalışacaktır. Her iki model rekabet ederken, iyileştirmeler eş zamanlı olarak yapılır, yakınsama veya denge ile sonlanır, böylece jeneratör, ayırıcının gerçek ve sahte görüntüler arasında ayırım yapmakta giderek daha fazla zorlukla karşılaştığı noktaya kadar gelişecektir (Kwok ve Koh, 2021). Yani, ilk olarak, üretici rastgele verileri alarak gerçek görüntüleri taklit eden sahte görüntüler üretmeye çalışmaktadır. Ardından, ayırt edici, gerçek ve sahte görüntüler arasında ayırım yapmaya çalışmaktadır. Her iki model de rekabet ederken aynı anda iyileştirmeler yapılmakta ve sonuçta bir uyum veya denge noktasına ulaşılmaktadır. Bu noktada, üretici, ayırt edicinin gerçek ve sahte görüntüleri ayırt etmekte giderek zorlanmasıyla, giderek daha gerçekçi görüntüler üretmekte daha iyi hale gelmektedir. Kısaca bu teknolojinin temel yapı taşı, yapay zekâ destekli makine öğrenmesidir.

İlk tam otomatik yüz canlandırma sistemi, 1997 yılında Christoph Bregler, Michele Covell ve Malcolm Slaney tarafından yayınlanan video yeniden yazma programıdır (Lin ve Parvataneni, 2021). Ancak deepfake kırılma noktasını, yapay zekâ uygulamalarının bireyler tarafından kullanımının yaygınlaşmasıyla yaşamıştır. "Deepfake" terimi, 2017'nin sonlarında bir redditorun (web içeriklerini oylara göre derecelendirmek ve web sitelerini tartışmak için bir Amerikan sosyal medya platformu olan reddit platformunu kullanan biri), aslında işin içinde olmayan Hollywood aktrislerinin yer aldığı gerçekçi pornografik videolar yayınlamasıyla ortaya çıkmıştır. Kullanıcının tanıtıcısında "deepfake" yazması sebebiyle bu terim de adını buradan almıştır (Negi, Jayachandran ve Upadhyay, 2021). İlk başlarda, bu videolar genellikle yüzlerin değiştirilmesiyle sınırlıydı ancak daha sonra teknoloji, sesleri ve diğer öğeleri de manipüle etme yeteneği kazanmıştır. Deepfake teknolojisinin gelişimi, büyük ölçüde derin öğrenme algoritmalarının ve bilgisayarlı görüntüleme tekniklerinin ilerlemesiyle sağlanmıştır. Özellikle, Generative Adversarial Networks (GANs) gibi derin öğrenme teknikleri, gerçekçi ve inandırıcı sahte medya üretme yeteneğini artırmıştır. Bu teknikler, gerçek ve sahte medya arasındaki farkı giderek daha zor hale getirirken, deepfake videolarının kalitesi ve gerçekçiliği de sürekli olarak artmıştır (Zi, Chang, Chen, Ma ve Jiang, 2020). Elbette ki bu teknolojik gelişmelerin pozitif anlamda insan hayatına etkisi olduğu gibi negatif çıktıları da bir o kadar dikkate değer bir durumdur.

3.1.1. Deepfake Teknolojisinin Avantajları

Günümüzde teknolojinin gelişimiyle birlikte, yapay zekâ ve derin öğrenme teknikleri, hayatın birçok alanında önemli rol oynamaktadır. Teknolojik ilerlemelerin en çarpıcı örneklerinden biri "deepfake" olarak bilinen yapay zekâ destekli video manipülasyon teknolojisidir. Deepfake, gerçek görüntüler üzerinde manipülasyon yaparak, gerçekçi görünümlü sahte videolar oluşturmayı sağlayan bir teknolojidir. Deepfake'in insan hayatına nasıl bir potansiyel sunduğunu, eğlence, sanat, eğitim, sağlık ve daha birçok alanda nasıl bir etki yaratabileceğini ve avantajlar sağlayabileceğini irdelemek önem arz etmektedir. Örneğin deepfake teknolojisi, konuşmaları tercüme ederek, göz temasını iyileştirmek ve herkesin aynı dili konuşuyor gibi görünmesini sağlamak için yüz ve ağız hareketlerini ayarlayarak video konferans görüşmelerinde dil engelini ortadan kaldıracaktır (Westerlund, 2019). Deepfake, ölen bir yakını "dijital olarak hayata döndürerek" insanların sevdiklerinin kaybıyla mücadele etmelerine yardımcı olabilir, yas tutan birinin kaybedilen kişiye veda etmesine potansiyel olarak yardımcı olabilir ya da deepfake alzheimer hastalığından muzdarip kişilerin daha kolay hatırlayacakları daha genç bir yüzle etkileşime girmelerine yardımcı olabilir (Westerlund, 2019). Deepfake teknolojisinin bahsedilen örneklerle ek olarak sağlık alanında kullanımı irdelendiğinde, bu teknolojinin oldukça umut vaat ettiğini söylemek mümkündür. Deepfake teknolojisi, tıp öğrencileri ve sağlık profesyonelleri için eğitim ve simülasyon amaçlarıyla kullanılabilir. Gerçekçi hasta durumlarını simüle etmek için deepfake, cerrahi prosedürlerin ve tedavi yöntemlerinin pratik uygulamalarını öğretmek için önemli bir asistan görevi görebilmektedir (Qureshi ve Khan). Böylece öğrenciler, gerçekte karşılaşabilecekleri durumları deneyimleyerek daha iyi bir eğitim alabilirler. Bununla birlikte 2022 yılında yapılan bir çalışma yapay zekâ destekli deepfake teknolojisinin ortopedi alanında kullanımının, oldukça umut vaat eden sonuçlar çıkarabileceğini saptanmıştır. Araştırmacılar, diz eklemesindeki osteoartrit (OA) hastalığının röntgen görüntülerini üretmek için WGAN-GP adı verilen bir tür yapay zekâ algoritması olan bir generative adversarial network (GAN) modeli eğitmişlerdir. Bu model, belirli sınıflar arasında (0 ve 1, 2, 3 ve 4) farklılıkları öğrenmek için ayrı ayrı eğitilmiştir. Sonuçlar, modelin gerçekçi X-ray görüntüleri üretmedeki başarısını göstermektedir. Bu başarı, uzmanlar tarafından yapılan bir anketle değerlendirilmiş ve modelin ürettiği görüntülerin genel olarak ne kadar gerçekçi olduğunu saptanmıştır. Ayrıca, bu generative modelin, başka bir sinir ağı tarafından gerçekleştirilen bir sınıflandırma görevinde eğitim verisini artırma ve tamamen değiştirme yeteneği doğrulanmıştır. Sonuçlar ayrıca, eğitim sırasında modelin performansını gösteren görsel sonuçlar içermektedir. Eğitim ilerledikçe, modelin hem anatomik doğruluk hem de röntgen tekstürü ve kontrast koşullarındaki gelişimi açısından önemli bir ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir. Modelin eğitiminden önce ve sonra elde edilen röntgen görüntülerinde yapılan karşılaştırmalar, modelin öğrenme sürecindeki gelişimini net bir şekilde göstermektedir (Prezja, Paloneva, Pölönen, Niinimäki ve Äyrämö, 2022). Sonuçlar, WGAN-GP modelinin, osteoartrit tanısında ve tedavisinde değerli bir araç olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, bu çalışmanın, deepfake modellerinin tıbbi görüntüleme ve teşhis alanındaki potansiyelini vurguladığını söylemek mümkündür.

Bununla birlikte deepfake teknolojisi kardiyoloji alanında da doktorlara umut vaat eden imkanlar sunmaktadır. 2021 yılında yapılmış bir çalışma bu anlamda dikkate değerdir. Bu çalışmanın ana amacı, derin öğrenme yöntemlerinin kullanımıyla sentetik EKG'lerin oluşturulması ve bu EKG'lerin gerçek EKG'lerle karşılaştırılmasıdır. Elde edilen sonuçlar, bu yapay zekâ modellerinin EKG analizi ve teşhisinde potansiyel bir yardımcı olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Araştırmacılar, gerçek EKG'lerin karakteristiklerinin Deepfake EKG'lerinde korunduğunu göstermektedirler. Çalışmada, WaveGAN ve Pulse2Pulse olmak üzere iki farklı yapay zekâ modeli kullanılmıştır. Bu modeller, ticari bir EKG analiz programı olan MUSE 12SL tarafından normal olarak sınıflandırılan EKG'lerle eğitilmiştir. Sonuçlar ayrıca, deepFake EKG'lerin gerçek EKG'lerle karşılaştırıldığında belirli özelliklerde benzerlik gösterdiğini ve kovaryans yapılarının korunduğunu göstermektedir. Özellikle, QT aralığı ve RR aralığı arasındaki ilişki gibi önemli ilişkilerin korunduğu görülmüştür (Thambawita vd. 2021). Bu araştırmanın sonuçları, derin öğrenme tekniklerinin kullanımının tıbbi görüntüleme ve teşhis alanlarında önemli bir potansiyeli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu çalışma, derin öğrenme yöntemlerinin ve deepfake

teknolojilerinin tıbbi verilerin analizi ve sentezindeki potansiyelini vurgulamaktadır. Sentetik veri üretimi, sınırlı veriye sahip alanlarda model performansını artırabilir ve tıbbi görüntülerin daha iyi anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkıda bulunabilir.

Deepfake teknolojisinin faydalı olabileceği bir diğer alan ise eğitimidir. Teknolojinin eğitim alanına getirdiği yeniliklerin sınırları her geçen gün daha da genişlemektedir. Deepfake teknolojisi, son zamanlarda eğitimde dikkat çeken ve tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Bu teknoloji, öğrencilere etkileyici ve yenilikçi bir öğrenme deneyimi sunma potansiyeli taşımaktadır. Örneğin deepfake teknolojisi, tarih derslerinde önemli figürleri canlandırmak için kullanılabilir, öğrenciler, geçmişteki olayları daha canlı bir şekilde gözlemleyebilir ve tarihi figürlerle etkileşime geçebilirler (Misirlis ve Harris, 2023). Deepfake ile Abraham Lincoln'un bir konuşması yeniden canlandırılabilir ve öğrencilere tarihi bir deneyim sunulabilir. Ayrıca deepfake teknolojisi, sanal öğretmen asistanları oluşturmak için de kullanılabilir (Southgate ve Judge, 2022). Bu asistanlar, öğrencilere ders materyallerini sunabilir, ödevleri değerlendirebilir ve öğrencilere bireysel geri bildirimler sağlayabilirler.

3.1.2. Deepfake Teknolojisinin Dezavantajları

Deepfake teknolojisi teknoloji, gerçekçi sahte videolar, ses kayıtları ya da fotoğraflar oluşturarak, bir kişinin veya nesnenin görünüşünü ve davranışlarını manipüle etmek için kullanmaya imkân sağlar. Bu nedenle deepfake teknolojisinin kontrolsüz kullanımı bir dizi olumsuz etkiye sebebiyet verebilir.

Deepfake teknolojisinin en ciddi olumsuz etkilerinden biri manipülatif içeriklerin yayılmasıdır. Deepfake videoları ve fotoğrafları, gerçek olayları taklit ederek kişileri, olayları veya durumları yanıltıcı şekilde sunabilirler. Özellikle siyasi arenada, deepfake içeriklerin kullanılması seçim kampanyalarını etkileyebilir ve halkın algısını değiştirebilir (Temir, 2020). Daha önce ABD Başkanı Barrack Obama'nın yüzü kullanılarak yapılan video bu anlamda iyi bir örnektir (Murphy ve Flynn, 2022). Bu şekilde deepfake, bireylerin veya kurumların itibarını zedeleyebilir. Sahte videolar veya ses kayıtları, insanların güvenini sarsabilir, kişilerin/kurumların itibarına zarar verebilir. Özellikle siyasetçiler, ünlüler, iş dünyasındaki liderler için deepfake tabanlı içerikler, kariyerlerini riske atabilir ve toplum nezdinde itibar kaybına neden olabilir. Bu da kitlesel anlamda ahlaki ve hukuki sorunlara sebep olabilir.

Bunlara ek olarak yalan haber üretme ve kamuoyu üzerinde bilgi kirliliği oluşturmak gibi negatif bir etki de deepfake teknolojisi için muhtemel görülmektedir. Yalan haber ve bilgi kirliliği, deepfake teknolojisinin ciddi olumsuz etkilerinden biri olarak gösterilebilir. Sahte içerikler, yanıltıcı bilgileri yaymak, insanları manipüle etmek veya toplumu hedef alarak kargaşa yaratmak için kötü niyetli kişiler veya kuruluşlar tarafından kullanılabilir. Örneğin, deepfake videoları siyasi liderlerin sözlerini çarpıtarak veya yanıltıcı ifadeler ekleyerek kamuoyunu manipüle etmek amacıyla kullanılabilir. Bu tür videoların hızla sosyal medyada yayılması çatışmalara yol açabilir. Aynı şekilde, deepfake ses kayıtları kullanılarak bir kişinin sesi taklit edilebilir ve sahte telefon görüşmeleri veya sesli mesajlar oluşturulabilir, bu da kişilerin itibarını zedeleyebilir veya yanıltıcı bilgilere dayalı kararlar alınmasına neden olabilir (Whyte, 2020). Yalan haberler kamuoyu algısını etkileyebilir ve demokratik süreçleri tehlikeye atabilir. Bu nedenle, deepfake teknolojisinin yalan haber amacıyla kullanılması, ciddi sosyal ve siyasi sonuçlar doğurabilir. Bu durumla mücadele etmek için güvenilir kaynaklardan bilgiye ulaşma, medya okuryazarlığını artırma ve deepfake teknolojisinin tespit edilmesi için yeni yöntemlerin geliştirilmesi gibi konulara dikkat çekilmesi ve önemsenmesi, içinde yaşadığımız dijital çağa uyum sağlamak adına gerekli görülmektedir.

Hukuki sorunlar, deepfake teknolojisinin yaygınlaşmasıyla birlikte artan bir endişe haline gelmiştir. Deepfake içerikleri, hukuki açıdan çeşitli sorunları beraberinde getirebilir. Deepfake videoları genellikle bir kişinin yüzünün veya sesinin izni olmadan kullanılmasıyla oluşturulur. Bu durum, kişisel gizliliğin ciddi şekilde ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Deepfake videoları, bir kişinin rızası olmadan onun

görüntüsünü veya sesini kullanarak üretilirse, bu kişinin mahremiyetinin ihlal edilmiş olduğu anlamına gelmektedir (Anıkaydın, 2022). Ayrıca Deepfake teknolojisi, kişilerin veya kurumların itibarını zedeleyebilecek sahte içeriklerin oluşturulmasına olanak tanır. Örneğin, bir kişinin yüzü deepfake olarak bir pornografi videosuna yerleştirilebilir veya sahte bir konuşma videosu oluşturularak kişinin itibarı zarar görebilir. Ayrıca deepfake videolar, kişi veya kurumun telif haklarını ihlal edebilir (Karasavva ve Noorbhai, 2021). Bu durumda, deepfake içeriğin oluşturulması ve paylaşılması telif hakkı ihlali olarak kabul edilebilir. Deepfake içeriklerin oluşturulması ve yayılmasıyla ilgili hukuki sorumluluklar da tartışmalı bir konudur. Özellikle, deepfake içeriği oluşturan kişilerin ve platformların bu içeriklerin doğruluğunu kontrol etme yükümlülüğü ve içeriklerin oluşturulmasıyla ilgili yasal sorumlulukları konusunda belirsizlikler bulunmaktadır.

Deepfake teknolojisinin hukuki sorunlarıyla başa çıkmak için, mevcut telif hakları ve kişisel verilerin korunması için yasaların da güncellenmesi gerekebilir. Ayrıca, deepfake içeriklerin oluşturulması ve paylaşılmasıyla ilgili yeni yasal çerçevelerin oluşturulması ve bu çerçevelerin etkin bir şekilde uygulanması önemlidir. Hukuki çözümlerin yanı sıra teknolojik ve toplumsal önlemlerin de alınması gerekebilir. Bu önlemler arasında deepfake içeriklerin tespiti ve önlenmesi için yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesi yer alabilir (Babayiğit, 2021).

4. Görsel İletişimde Manipülasyon: Deepfake Teknolojisi

Grafik tasarım, görsel iletişimin bir parçasıdır. Deepfake teknolojisi de görsel manipülasyon ve düzenleme üzerine inşa edilmiştir. Deepfake'ler, "derin öğrenme" ve "sahte" kelimelerinin birleşiminden oluşan, insanların gerçek hayatta olmayan eylemleri ve ifadeleri dijital olarak manipüle edilmiş hiper-gerçekçi videolarla göstermek için kullanılan içeriklerdir. Deepfake teknolojisi, kişinin mimiklerini, hareketlerini ya da sesini taklit etmede büyük veri örneklerini analiz eden sinir ağlarına dayanmaktadır (Westerlund, 2019). Bu bağlamda, grafik tasarımın da benzer bir etkileşim ve işlev içinde olduğunu ve görüntülerin manipüle edilerek istenilen mesajın iletilmesinde kullanıldığını söyleyebiliriz. Grafik tasarım, bazen gerçekliği yeniden oluşturmak veya değiştirmek için kullanılabilir. Deepfake, görüntülerin benzer diğer görüntülerle değiştirildiği video görüntüleri gibi manipüle edilmiş dijital medyayı ifade etmektedir (Almars, 2021). Deepfake teknolojisinin yarattığı sahte görüntüler, grafik tasarımın gerçeklikle oynaması ve insan algısını nasıl etkilediği konusunda benzerlikler taşıyabilmektedir. Bu bağlamda grafik tasarım ve deepfake teknolojisi, teknolojinin yaratıcılıkla kesiştiği noktalar olarak değerlendirilebilir.

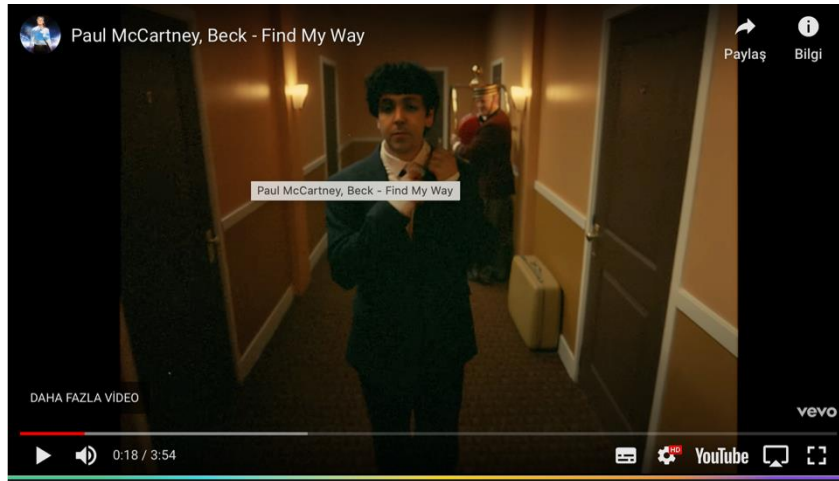
Deepfake teknolojisi avantajları ve dezavantajlarıyla beraber reklam dünyasında önemli bir dönüşüme yol açmaktadır. Geleneksel reklam filmleri, uzun süreli çekimler ve yüksek prodüksiyon maliyetleri gerektirirken, deepfake teknolojisi sayesinde bu süreçler hızlandırılıp, maliyetler düşürülebilmektedir. Reklam sektörü, genellikle oldukça ünlü isimlerin yüzlerini kullanarak ürünleri tanıtmayı tercih etmektedir. Deepfake teknolojisi bu noktada büyük bir değişim ve kolaylık yaratmaktadır; çünkü videoda yer alan kişinin yüzünü farklı bir kişinkiyle değiştiren yüz haritalama teknolojisini kullanmaktadır (Acar, 2022). Böylece bir ünlünün fiziksel olarak katılımı olmadan, onların yüzünü ve hareketlerini kusursuzca taklit etmek bu teknolojiyle mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda deepfake'in prensip olarak video ve reklamlar için ikna edici bir yüz takası olduğu ifade edilebilir. Bir videodaki yüz farklı bir yüzle değiştirilirken, orijinal sahne ve yüz ifadeleri, mimikler korunmaktadır. Bu tür manipülasyon örnekleri Şekil 1'de gösterilmektedir (Matern, Riess ve Stamminger, 2019).

Şekil 1. Deepfake Test Verilerinin Sahneleri (Matern, Riess ve Stamminger, 2019).

Film ve reklam endüstrisi deepfake teknolojisinden çeşitli şekillerde faydalanabilmektedir; bazı hastalıklar sebebiyle seslerini kullanamayan oyuncular için dijital sesler üretilmesi ya da film sahnelerinin yeniden çekilmesi yerine güncellenmeleri gibi. Yapımcılar filmlerdeki klasikleşmiş sahneleri yeniden canlandırabilir, hayatını kaybetmiş oyuncuların oynadığı yeni filmler yaratabilir, post prodüksiyonda gelişmiş yüz düzenlemelerinden, özel efektlerden yararlanabilir ve amatör videoları daha profesyonel kaliteye yükseltebilirler. Ayrıca deepfake filmler ya reklamlar için herhangi bir dilde otomatik ve gerçekçi ses dublajı yapılmasına olanak tanıyarak, farklı dili kullanan kitlelerin filmlerden daha iyi keyif almasını ya da reklamları anlayabilmesini sağlayabilmektedir. Örneğin David Beckham'ın yer aldığı 2019 küresel sıtma farkındalık kampanyası, Beckham'ın çok dilli görünmesini sağlamak için görsel ve ses değiştirme teknolojisini kullanan eğitici bir reklam aracılığıyla dil engellerini yıkmıştır (Westerlund, 2019).

Deepfake, esasen çok yeni ve amatör bir teknoloji değildir. Geçmişte bir örneği ünlü İngiliz müzik grubu The Beatles'ın üyelerinden olan Paul McCartney ve Beck'in klibinde görülmektedir. İkili yıllar öncesine klipde deepfake teknolojisini kullanmışlardır. Klibin son kısmına kadar Paul McCartney deepfake teknolojisiyle genç haliyle dans ederken görülmektedir (Şekil 2). Klibin sonunda genç McCartney, kendisini şarkıcı Beck olarak göstermek için yüzündeki maskeyi çıkarmaktadır (Şekil 3-4) (Doğan, 2022).

Şekil 2. Mccartney'nin deepfake ile çekilmiş klibinden bir ekran görüntüsü (Mccartney, 2021).

Şekil 3, Şekil 4. Paul Mccartney'nin deepfake ile çekilmiş klibinin son sahnesi (Mccartney, 2021).

Deepfake teknolojisinin reklam alanındaki örneklerine ülkemizde de rastlamaktayız. Ziraat Bankası'nın "Sen Hep Gülümse" başlıklı reklamında deepfake teknolojisi kullanılarak Türk sinemasının önemli karakterlerinden Kemal Sunal'a yer verilmiş ve reklam filminde oyuncunun görüntüsünden ve sesinden faydalanılmıştır (şekil 5).

Şekil 5. Deepfake ile hazırlanmış Ziraat Bankası reklamından bir ekran görüntüsü (Yıldız, 2021).

Deepfake teknolojisinden faydalanılan bir başka reklam örneği Barış Manço'nun yer aldığı Aksigorta reklamıdır. Reklamda Barış Manço dijital risk ve güvenlik konularından bahsetmektedir (şekil 6).

Şekil 6. Deepfake ile hazırlanmış Aksigorta reklamından bir ekran görüntüsü (Müzikotek, 2022).

Deepfake'in dünya çapında reklam alanında kullanımına bir başka örnek olarak Ağustos 2021'de Telekom markası olan Megafon'un reklam kampanyasında ünlü yıldız Bruce Willis'in deepfake teknolojisi ile dijital ikizinin yaratılarak kullanılması gösterilebilir (şekil 7). Reklamda Bruce Willis'in dijital ikizine, Rus komedyen ve popüler TV programı sunucusu Azamat Musagaliev eşlik etmektedir. Çalışmanın devamında Bruce Willis'in deepfake teknolojisi ile yer aldığı reklam filminin göstergebilimsel analizi yapılacaktır.

Şekil 7. Megafon Reklam Kampanyasında Bruce Willis (Dursun, 2021).

5. BULGULAR

5.1. Deepfake Teknolojisi ile Hazırlanmış Megafon Operatör Şirketinin Reklam Filminin Göstergebilimsel Analizi

Megafon, Rus operatör şirketi, 2022 yılında reklamında deepfake teknolojisiyle Bruce Willis'in yüzünün bilgisayar ortamında üretilmiş hâline yer vermiştir. Mühendisler Willis'in büyük bir veri kümesini işleyerek, Megafon reklam serisi için oyuncunun dijital ikizini yaratmıştır. Bunun için aktörün 34.000 görüntüsü kullanılmıştır (Sharf, 2022). Araştırmanın bu bölümünde Rus operatör şirketi Megafon'un deepfake teknolojisinden yararlanan aksiyon-komedi türündeki reklam filmi gösterge, gösteren ve gösterilenler bağlamında göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile analiz edilmiştir.

Reklam filmi denizin ortasında içinden dumanlar tüten bir tekne görüntüsüyle başlamaktadır. Bu görüntünün üzerinde de “Megafon ücretsiz bir tarife oluşturdu, çünkü sen işine bağlısın” ifadesi görülmekte ve seslendirilmektedir, devamında Megafon logosu görünmektedir. Sahnenin devamında kameralar teknenin ana güverte kısmına odaklanmakta ve güvertede sırt sırta ve aralarında bir bomba olacak şekilde halatla bağlanmış ajan rollerinde Bruce Willis ve Azamat Musagaliev görülmektedir. Bu sırada bomba geri sayım durumundadır. Akabinde diğer ajanın yerdeki telefonu çalmakta ve ekranda kızı görülmektedir. Bu sırada bombadan geri sayım nedeniyle çıkan “dit, dit” sesleri duyulmaktadır. Telefonu çalmaya devam eden ve elleri bağlı olan ajan (Azamat Musagaliev) bir iki saniye düşünüp “özel çorap” diyerek ayağındaki ayakkabıyı çıkarmakta ve baş parmağı delik olan siyah çorabı (özel çorap) görülmektedir. Ajan, çoraptan çıkan baş parmağıyla telefonu açmaktadır ve ekranda kızı görülmektedir. Kız, coğrafya sınavı olduğu için babasını yardım etmesi için aramıştır. Kızı, babasına “Amerika'daki en derin nehir hangisidir?” sorusunu yöneltmiştir, önce soruya Willis “Mississippi” cevabını vermektedir ve cevabı duyan Musagaliev cevabı kızına tekrarlamıştır. Böylece patlamaya çok az zamanı kalmış olan bombanın etkisiz hale gelmesi için gerekli şifre de çözülmüştür. Bombadan “Mississippi, parola girildi, kabul edildi, doğru” sesleri gelmiş ve ajanlar derin birer nefes almışlardır. Sahnenin peşine “Megafon salonlarındaki ücretsiz aile tarifesi aksine her zaman iletişim halinde olun” ve “Her şey sizinle başlar” ifadeleri ekrana gelmekte ve reklamın son sahnesine geçilmektedir. Son sahnede hava kararmış ve

oyuncular hala teknede ve etkisiz haldeki bombaya bağlanmış oturmaya devam etmektedirler. Baba (Azamat Musagaliev), “Birbirimizden ayrılmayalım. Şimdi İngilizce testi var” demektedir, Willis ise “Ne?” diyerek şaşırmakta, diğeri ise “İngilizce testi olacak” diye tekrarlamakta ve reklam bitmektedir.

Tablo 1. Reklamdaki sesli diyaloglar

0:00 мегафон создал бесплатный семейный тариф	0:00 Megafon ücretsiz bir tarife (aile tarifesini) oluşturdu
0:03 потому что ты привязан к работе	0:03 Çünkü sen işine bağlısın
0:08 [музыка]	0:08 [müzik, telefon çalışıyor]
0:12 спец носок	0:12 Özel çorap
0:14 [музыка]	0:14 [müzik]
0:17 Пап, привет. Есть минута?	0:17 Babacığım merhaba. Bir dakikan var mı?
0:19 Есть, что же больше?	0:19 Var, ne oldu ki?
0:21 У меня тест географии. Какая самая глубокая река в Америке?	0:21 Coğrafya testim var. Amerika'daki en derin nehir hangisidir?
0:26 Умм (задумчиво)	0:26 Uumm (düşünüyor)
0:28 Миссисипи	0:28 Mississippi (Bruce Willis)
0:29 Миссисипи	0:29 Mississippi (Azamat Musagaliev)
0:30 Миссисипи - Пароль верный	0:30 Mississippi, parola girildi, kabul edildi, doğru.
0:32 Будь всегда на связи sticking в отличие бесплатно семейный бесплатный семейный тариф в салонах Мегафона.	0:32 Megafon salonlarındaki ücretsiz aile tarifesinin aksine her zaman iletişim halinde olun.
0:39 Иак не расходимся. Сейчас тест по Английскому будет.	0:39 Birbirimizden ayrılmayalım. Şimdi İngilizce testi var (Azamat Musagaliev).
0:41 Что?!	0:41 Ne? (Bruce Willis).
0:43 Тест по Английскому, будет.	0:43 İngilizce testi olacak (Azamat Musagaliev).

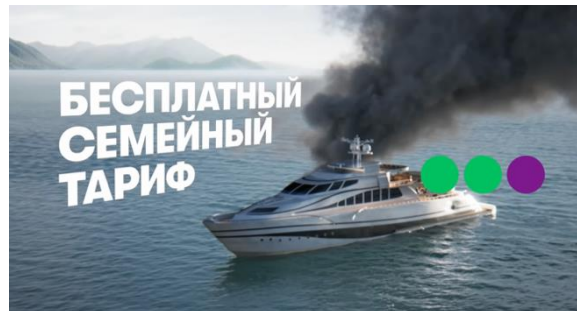
Tablo 2. Ekranda görüntünün üzerinde beliren yazılar

0:01 БЕСПЛАТНЫЙ	0:01 ÜCRETSİZ
СЕМЕЙНЫЙ	AİLE
ТАРИФ	TARİFE
0:03 ПОТОМУ ЧТО ТЫ	0:03 ÇÜNKÜ SEN
0:31 БОМБЯ ОБЕЗВРЕЖЕНА	0:31 BOMBA ETKİSİZ
0:34 БЕСПЛАТНЫЙ	0:34 ÜCRETSİZ
СЕМЕЙНЫЙ	AİLE
ТАРИФ	TARİFE
0:34 В рамках тарифа «Первый семейный» с подключенной услугой «Моя семья» звонки внутри группы не тарифицируются. Подробности на www.megafon.ru	0:34 "Ailem" hizmetinin bağlı olduğu "İlk Aile" tarifesinde grup içi aramalar ücretlendirilmez. Daha fazla bilgi için lütfen www.megafon.ru adresini ziyaret edin.
0:36 Начинается с тебя	0:36 Her şey sizinle başlar

Tablo 3. Reklamın göstergibilimsel analizi

Gösterge türü	Gösterge	Gösteren (düz anlam)	Gösterilen (yan anlam)
Görüntüsel	İnsan	Bruce Willis (dijital ikizi)	Özel görevdeki kişi, ajan
Görüntüsel	İnsan	Azamat Musagaliev	Özel görevdeki kişi, ajan
Görüntüsel	Nesne	Takım elbise	Ajanlık, ciddi görev
Görüntüsel	Nesne	Denizin ortasındaki tekne	Operatörün çekim gücü, kapsama alanı
Görüntüsel	Nesne	Bomba	Tehlike, aciliyet
Görüntüsel	Nesne	Halat	İş hayatı
Görüntüsel	Yazı (“İşe bağlısın”)	Halat	İş hayatı
Görüntüsel	Simge	“Dıt-dıt-dıt” sesleri	Tehlike, acil durum
Belirtisel	Mimik	Homurdanma, “uuuh”	Zamansızlık, sırası değil
Görüntüsel	Nesne	Özel çorap	Özel görev/ajan
Görüntüsel	İnsan	Çocuk	Aile
Görüntüsel	Simge	“Missisipi” sözcüğü, parola	Aile her şeyden önemlidir
Görüntüsel	Renk	Yeşil	Markanın kurumsal rengi
Görüntüsel	Sembol	Logo	MegaFon

Reklam filmi arka planda dağların görüldüğü ıssız bir yerde denizin ortasındaki tekne görüntüsü sahnesiyle başlamaktadır (şekil 8). Görüntüyle eşzamanlı olarak seslendirici tarafından “Megafon ücretsiz bir tarife (aile tarifesi) oluşturdu, çünkü sen işine bağlısın” cümleleri duyulmaktadır. Reklam filmi bir operatör şirketi (Megafon) için çekilmiş ve reklamın ilk sahnesinin ıssız bir ortamda denizde teknede başlaması tesadüfi değildir. Operatörlerin öne çıkarmaya çalıştığı en güçlü özellikleri çekim gücüdür. İssız bir ortamda başlatılan reklam filminde de tekne, operatörün her yerde ve her zaman kullanıcılarının ulaşılabilir olduğunun yani operatörün kapsama gücünün bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

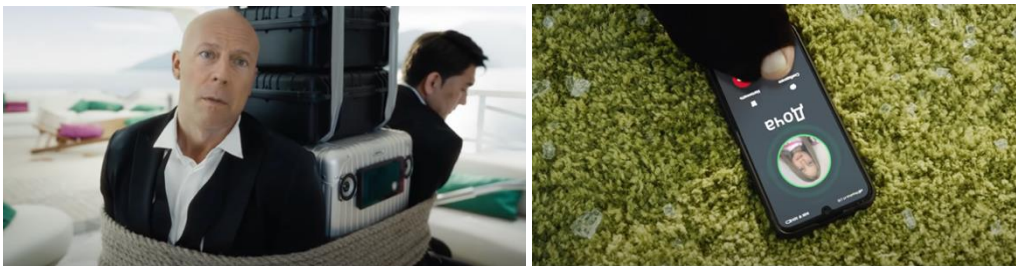

Şekil 8. Denizin Ortasındaki Tekne (МераФон, 2021).

Bu sahnenin peşinde ise teknenin ana güvertesinde bir bombaya halatlarla bağlanmış olan iki ajan görüntüye girmektedir ve izleyiciye merak duygusu aşılanmaktadır (şekil 9). Ajanlar, Bruce Willis'in görüntüsü (dijital ikizi) ve diğeri Rus Azamat Musagaliev'dir. İki oyuncunun da siyah ve ciddi takımlar giymiş olduğu görülmektedir. Oyuncuların giydiği kıyafetlerden ve siyah renk seçiminden bu kişilerin ciddi ve önemli bir iş yapmakta olduklarının mesajı verilmektedir. Ayrıca reklamdaki iki ajanın da bir bombaya bağlanmış oldukları görülmekte, bomba imgesi bu noktada içinde buldukları tehlikenin, acil durumun bir göstergesidir ve izleyiciye gerilimi hissettirmektedir (şekil 9). Ajanların teknedeki bombaya halatlarla bağlanmış ve hareketsiz bırakılmış olduklarını görmekteyiz (şekil 10). Halat nesnesinin sahnedeki işlevselliğinin dışında iş hayatının göstergesi olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Reklamın ilk saniyelerinde dış ses tarafından "Megafon ücretsiz bir tarife (aile tarifesi) oluşturdu, çünkü sen işine bağlısın" cümleleriyle bu ifadeler anlamı pekiştirmektedir. Bu noktada halat, çalışma hayatının da bir göstergesidir.

Şekil 9. Bruce Willis ve Azamat Musagaliev, Halat Göstergesi (МераФон, 2021).

Reklamda 0.08'inci saniyede bir titreşim sesi duyulmaya başlamakta ve Ajan Azamat'ın yerdeki telefonu ekrana gelmekte ve kızının babasını aradığı anlaşılmaktadır. Bu sırada arka planda bombadan geldiği anlaşılan "dit dit dit" sesleri duyulmaktadır. Sesler bombanın her an patlama anına yaklaştığının ve tehlikenin göstergesidir. Bu sırada yerdeki telefonun çaldığını gören Bruce Willis kadraja girmektedir ve önce telefona daha sonra da ekrana doğru bakarak iç çekerek homurdanmaktadır (şekil 10). Bruce Willis iç çekerek "şimdi sırası mı, yeri ve zamanı değil" mesajını mimikleriyle izleyiciye aktarmaktadır. Bu sırada Ajan Azamat elleri bağlı olduğu için telefonu nasıl açacağını düşünmektedir ve kadraja girerek "özel çorap" diyerek ayakkabısını diğer ayağının yardımıyla çıkarmaktadır. Bu saniyede ajanın ayağı ve baş parmağı delik olan siyah çorabı görülmektedir. Çorabın delik kısmından çıkmış olan başparmağıyla telefonun ekranına dokunarak aramaya yanıt vermeyi başarmıştır (şekil 11). Ajanın "özel çorap" olarak nitelendirdiği delik çorap göstergesi onun özel görevdeki bir ajan olduğunun mesajını desteklemektedir.

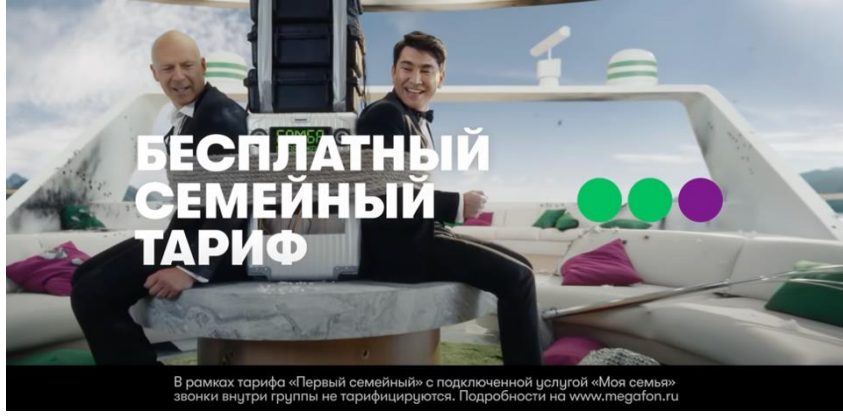
Şekil 10. Bruce Willis Homurdanma Sahnesi, **Şekil 11.** Özel Çorap (МераФон, 2021).

Ajan telefonu açtıktan sonra telefonun ekranında kızı görülmektedir. Bu bir görüntülü arama anıdır ve kızı babasına “Babacığım merhaba. Bir dakikan var mı?” diye sormaktadır. Kız “Var, ne oldu ki?” cevabını aldıktan sonra coğrafya testim var. Amerika’daki en derin nehir hangisidir?” sorusunu sormaktadır. Bu sırada bomba geri sayıma devam etmekte, saniye saniye “dit, dit” sesleri duyulmaktadır ve ekranda bombanın kalan süresi görülmektedir. Kız sorusunu sorduktan sonra baba “uuu” diyerek sesli bir şekilde düşünürken Bruce Willis “Mississippi” cevabını vermektedir. Ajan Azamat da duyduğu cevabı tekrarlayarak kızına “Mississippi” diye seslenmektedir. Bu sırada bombadan “Mississippi, parola girildi, kabul edildi, doğru” sesi gelmekte ve bomba ekranı kadraja girmektedir. Kırmızı renkte geri sayım halinde olan bomba ekranında yeşil rekte “BOMBA ETKİSİZ” yazısı görülmektedir (şekil 12). Bomba o saniyede etkisiz hale gelmiştir ve Mississippi kelimesinin kızın sorusunun yanıtı olmasının yanı sıra bombanın etkisiz hale gelmesi için gerekli olan parola olduğu anlaşılmaktadır. Mississippi kelimesi reklamdaki düz anlamının dışında bombası parolası olarak ailenin, aileye verilen önemin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani hayati tehlike altında olan bir babanın durumunun farkında olmasına rağmen ekranda kızını görünce telefona yanıt vermesi hem “aileniz her şeyden önemlidir” mesajını aktarırken hem de aileye verilen önemle tesadüfi olarak bombanın şifresi çözülerek hayatlarının kurtulmasına vesile olmuştur. Bu durumda telefondaki kız çocuğu da genel olarak aile ve sevdiklerimizin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 12. Bomba Etkisiz Yazısı (МегаФон, 2021).

Bombanın etkisiz hale getirildiği sahnenin devamında ajanların mutlulukla birbirlerine doğru baktıkları sahne ekrana gelmekte ve reklamın da son saniyelerine doğru geçilirken ekranda şirketin kampanyasıyla ilgili yazılar görülmektedir (ÜCRETSİZ, AİLE, TARİFE, “Ailem” hizmetinin bağlı olduğu “İlk Aile” tarifesinde grup içi aramalar ücretlendirilmez. Daha fazla bilgi için lütfen www.megafon.ru adresini ziyaret edin) (şekil 13). Hemen peşi sıra da ekranda şirketin kurumsal rengi olan yeşil zemin üzerinde Megafon logosu görülmektedir. Logonun altına “Her şey sizinle başlar” sloganı yerleştirilmiştir (şekil 14). Markanın kurumsal rengi olan yeşil renge reklamın akışı içinde izleyicinin zihninde yer etmesi için bolca yer verilmiş olduğu gözlemlenmektedir. Teknenin zeminindeki halıda, oturma yerlerindeki yastıklarda, teknenin bazı parçalarında ve hatta bombanın şifresinin çözüldüğü sahnedeki yazıda yeşil kullanımları izlenmekte ve yeşil markanın kurumsal rengini ve dolayısıyla Megafon şirketini işaret etmektedir.

Şekil 13. Bombanın Etkisiz Hale Getirildiği Sahne (MeraФон, 2021).

Şekil 14. Megafon Logosu (MeraФон, 2021).

Olayların akışı ve ekrana gelen marka logosu ve kampanya bilgilerinden sonra reklamın sonuna geldiği artık anlaşılmakta ancak son bir sahneyle reklam devam etmektedir. Son sahneye geçildiğinde ajanların hala etkisiz hale gelmiş olan bombaya bağlı bir şekilde beklemeye devam ettikleri görülmektedir. Sahnede havanın karardığı gözlemlenmektedir (şekil 15). Bu sahnede Ajan Azamat “Birbirimizden ayrılmayalım. Şimdi İngilizce testi var” diyerek hala yerdeki telefonu işaret etmekte ve hala kızıyla iletişim halinde olduğu ve ona yine yardım etmek için hatta kaldığı anlaşılmaktadır. “Şimdi İngilizce testi var” yanıtına Bruce Willis “Ne?” diye tepki vermekte ve Ajan Azamat “İngilizce testi olacak” diye tekrar etmesiyle reklam sonlanmaktadır.

Şekil 15. Reklamın son sahnesinden ekran görüntüsü (MeraФон, 2021).

Araştırmanın bu bölümünde deepfake teknolojisiyle yapılmış olan Megafon reklamının teknik olarak bir değerlendirmesi yapılmıştır. Reklamda Bruce Willis’in 34.000 görüntüsünden oluşan bir veri kümesi işlenmiş ve Megafon reklamları serisi için “dijital ikizi” yaratılmıştır. Böylece Willis fiziksel olarak

ortamda bulunmadan reklamda yer alabilmiştir. Willis bu durumu resmi Megafon basın bülteninde “çok yeni ve ilginç bir deneyim” olarak nitelendirmiştir (Sharf, 2022). Bu deneyimin yaşanmasında teknolojik ilerlemenin yanı sıra aktörün sağlık durumunun da etkisi olmuştur. Bruce Willis’in ailesi, Willis’in Aphasia (Afazi) hastalığından muzdarip olduğunu açıklamıştır. RUSH Üniversitesi, İletişim Bozuklukları ve Bilimleri Bölümü’nde Patoloğ Manaswita Dutta, afazinin beyin dili işlemize yardımcı olan bölümlerine verilen hasardan kaynaklanan bir dil bozukluğu olduğunu ifade etmektedir. Bu, dil yeteneklerimizi idare eden beyin sol tarafı anlamına gelmektedir. Afazi bilişsel bir bozukluk olmasa da bazı afazisi olan kişilerde dil ile ilgili olmayan bilişsel sorunlar da görülebilmektedir (Conditions, 2022). Willis'in aile üyelerinin yaptığı açıklamalarda aktörün oyunculuktan uzaklaşacağı belirtilmiştir (Holt, 2022). Bu durum deepfake teknolojisinin avantajlı olarak değerlendirilen kısmıyla bağdaştırılır. Araştırmaya konu olan Megafon reklamının “deepfake teknolojisinin avantajları” başlığında belirtildiği üzere deepfake’in sağlık konularından muzdarip olan oyuncuların perde önüne geçmelerini sağladığının örneğini teşkil etmektedir. Afazi Kaynak Merkezi’nin Klinik Direktörü ve Konuşma, Dil ve İşitme Bilimleri Klinik Profesörü Elizabeth Hoover, dili ve dilin bir aktör tarafından nasıl kullanıldığını düşünürseniz, afazinin neden zor olacağını anlamının kolay olduğunu aktarmaktadır. Afazinin temel özelliği, kelime alma ile ilgili yarattığı zorluktur. Bu, bu kelimeyi üretebilme konusunda tereddütler, gecikmeler veya hatalarla ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumda oyuncular için senaryoları okumak, anlamak, akıcı bir şekilde konuşmak ya da diğer oyuncuların ne dediğini anlamak zor olabilir (Holt, 2022).

Reklamda Willis’in dijital ikizi incelendiğinde, reklamda kullanılan yüz ve reklamın çekildiği yıl aktörün gerçek görüntüsünün gerçeğe oranla oldukça genç bir görüntünün kullanıldığı görülmektedir (şekil 16, şekil 17). Aktör, senaryoya da uyumlu olarak daha genç ve dinamik bir görüntüde sergilenmiştir. Bu durum kişilerin görüntülerini senaryoya daha uygun hale getirmesi ve görsel anlatıyı desteklemesi bakımından deepfake’in avantajlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 16. Bruce Willis’in 2022’deki Gerçek Görüntüsü (Solda) (Holt, 2022). **Şekil 17.** Reklamdaki Yüzü (Sağda) (МераФон, 2021).

Aktörün genç görüntüsünün yanı sıra dijital ikizinin yüz hatları/mimikleri incelendiğinde, mimiklerinin diğer oyuncuya oranla (gerçek oyuncu) daha az dinamik olduğu gözlemlenmektedir. Diğer aktörün repliklerinin daha fazla olduğu, Bruce Willis’in ise, yüzüne odaklanılan bir sahnenin haricinde, genellikle daha geniş açıdan kadraja girdiği görülmektedir. Bu durumda deepfake uygulamasında ağız hareketlerinin geliştirilmeye daha açık olduğu söylenebilmektedir. Bu gözlemin haricinde aktörünün dijital ikizinin oldukça gerçekçi ve başarılı yaratıldığı söylenebilmektedir. Şekil 18’de aktörün güncel

halini ve yüz hatlarını, şekil 19’da reklamda kadraja girdiği tek yakın plan yüzünü ve şekil 20’de aktörün dijital ikizini canlandıran oyuncuyu görmekteyiz.

Şekil 18. Aktörün güncel yüzü (solda) (Sharf, 2022). **Şekil 19.** Aktörün reklamdaki yüzü (ortada) (МераФон, 2021). **Şekil 20.** Aktörün dijital ikizini canlandıran oyuncu (sağda) (Impact, 2021).

6. SONUÇ

Dünyada ve ülkemizde yeni teknolojilerin etkileri her geçen gün görsel alanlarda ve reklamcılıkta görülmeye devam etmektedir. Dijital teknolojilerin getirdiği yenilikler reklamcılık dahil her alana hızla entegre olmaktadır. Bu yeniliklerden biri deepfake teknolojisidir. Deepfake, yapay zekâ temelli, yapay düzende değiştirilen ya da makine öğrenimi modellerinden faydalanılarak yaratılan tüm multimedya üretimlerini içermektedir. Özellikle yüz görüntüleri oluşturmak, değiştirmek ya da takas etmek için kullanıldıklarında oldukça gerçekçi içerikler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu teknoloji, genellikle gerçek kişilerin yüzlerinin dijitalleriyle değiştirilmesinde kullanılabilir. Deepfake, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, görsel iletişimde manipülasyonun yeni ve karmaşık bir biçimi olarak öne çıkmaktadır.

Farklı alanlarda (sinema, reklam, eğlence, eğitim) oldukça faydalı olabileceğinden bahsedildiği üzere reklamcılık alanında da deepfake teknolojisinin kullanımı giderek artmaktadır. Bu teknoloji, reklamların reklam endüstrisine yeni ve yaratıcı olanaklar sunmaktadır. Fiziksel imkansızlıklar ya da sağlık nedenleriyle rol alamayan kişilerin rol almasını sağlayan ya da hayatta olmayan önemli kişilerin tekrar izleyiciyle buluşturulmasına imkân verme özelliğini barındıran deepfake, ünlü kişilerin yüzlerinin dijitalleriyle değiştirilmesi, izleyiciler üzerinde etki yaratma potansiyeline sahiptir. Gerçeklikle bağlantılı hassas mesajları iletmek veya ünlü isimleri reklamlarda kullanarak izleyiciyi etkilemek gibi çeşitli kullanım alanları bulunmaktadır. Deepfake teknolojisinin olumlu etkilerinin yanı sıra görsel manipülasyon açısından değerlendirildiğinde insanların özel yaşamlarının sahte görüntülerle sunulması veya siyasi propaganda amaçları için kullanılabilmesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açabileceğini göz önünde bulundurmak gereklidir. Bu nedenle deepfake teknolojisinin potansiyel etkileri değerlendirilirken etik sorunlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu araştırma makalesinde, deepfake teknolojisi açıklanmış, deepfake teknolojisinin olumlu ve olumsuz yönlerine dikkat çekilmiş, kullanım alanlarından bahsedildikten sonra reklamlardaki görsel anlatıya olan etkisi göstergebilimsel bir analizle incelenmiştir. Rus operatör şirketi Megafon'un Bruce Willis'in yüzünü kullanarak hazırladığı reklam filmi üzerinden yürütülen analizde, reklamda kullanılan görseller göstergebilimsel yöntemlerle kare kare incelenmiş ve izleyicilere verilmek istenen mesajlar çözümlenmiştir. Analiz edilen reklamda yazılı-sesli- görsel göstergelerle izleyiciye aktarılan mesajlar olduğu gözlemlenmiş ve göstergelerle iletilen mesajlar açıklanmıştır.

İncelenen deepfake reklamının geleneksel yöntemlere göre görsel anlatıda öne çıkan en büyük özelliğinin oyuncunun daha genç görüntüsüyle ekrana yansımının sağlandığı sonucudur. Bu durum görüntülerin senaryoya daha organik bir bağ kurmasını sağlamıştır. Senaryodaki genç dinamik ajan teması aktörün daha genç görüntüsüyle ilişkilendirilebilmiştir. Ayrıca aktörün rahatsızlığı nedeniyle doğal yollardan rol alamayacağı reklam filminde rol alabilmesi deepfake teknolojisiyle mümkün kılınmıştır. Şimdiye kadar, görsel hikâye anlatımı pahalı bir işti. Hollywood stüdyoları, izleyicileri başka dünyalara taşıyan gözlükler yaratmak için milyarlarca dolar harcamıştır. Bu konuda devreye giren deepfake teknolojisi görsel anlatıda, görüntüleri sentezleme yeteneğini içermekte ve bireylerin yaratıcılıklarının sınırlarını zorlayabilmektedir. Nitekim bazı aktörler ve aktrisler -Bruce Willis örneğinde olduğu gibi- zamansız hale gelmiştir ve deepfake teknolojisi ile olmak isteyecekleri (muhtemelen) filmlerde yer alabileceklerdir. Filminizin Ronald Reagan, Morgan Freeman veya Michelle Obama tarafından anlatılmasını istiyorsanız, bunu gerçekleştirebilirsiniz. Ayrıca yüzleri, sesleri ve duygusal ifadeleri taklit etme yeteneği, gerçekten etkileşime girebileceğimiz inandırıcı bir sanal insan oluşturmanın en önemli adımlarından biridir. Tüm bunlar deepfake teknolojisinin görsel anlatıdaki olumlu potansiyelini içermektedir (Kerner ve Risse, 2021).

Araştırma örneğinin geleneksel yöntemlerle yapılan reklamlar ile kıyaslandığında izleyiciye aktarılan mesajda ya da mesajın şeklinde bir farklılık görülmemiştir. Ancak reklamın yeni bir teknolojinin ürünü olmasından dolayı izleyici için geleneksel reklamlara göre daha ilgi çekici ve merak uyandırıcı olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen deepfake reklamı gelecekteki reklam filmlerine de potansiyel örnek teşkil etmektedir. Ek olarak deepfake teknolojisinden faydalanılmış Megafon reklamında kullanılmış görsel içeriklerin, hem yeni teknolojik imkanları etkili kullanmak açısından hem de tasarım açısından yaratıcılığa katkı sağlaması uygulamanın pozitif etkileri olarak değerlendirilmiştir ve görsel anlatıya katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Analiz edilen reklam filmi yapay zekanın ve deepfake teknolojisinin olumlu örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

Sanatın estetik kaygıları ve yapay zekâ teknolojilerinin birleşiminin gelecekte çok çeşitli etkiler doğurması beklenmektedir. Deepfake teknolojisinin sanat ve tasarım dünyasına getirdiği yeni olanaklarla bu teknoloji, sanatçılara daha önce mümkün olmayan görsel ve işitsel deneyimler yaratma imkânı sunabilir. Örneğin, tarihî figürlerin canlandırılması, gerçekçi sanal dünyaların oluşturulması veya eski sanat eserlerinin dijital olarak yeniden yaratılması gibi yeni türlerin ortaya çıkması olasıdır.

Sonuç olarak deepfake teknolojisinin reklamlara entegrasyonu, görsel iletişim tasarımının dinamiklerini değiştirebilir. Deepfake teknolojisinin reklamlar üzerindeki etkileri grafik tasarım ve görsel iletişim tasarımının gelişimine ve değişen dinamiklerine katkı sağlayabilir, izleyicilere istenen mesajı aktarmada görsel açıdan olumlu katkılar sağlayabilir. Bu anlamda bu çalışma gelecekteki araştırmalar için kaynak olabilecektir. Tüm bunlara ek olarak deepfake'ler karmaşıktır ve olumsuz yönleri olası faydalarından daha net bir şekilde görülmektedir. Çeşitli epistemik roller söz konusu olduğunda olumlu ve olumsuz sonuçlar doğuracak bir değişim getirmektedirler. Deepfake teknolojisi bilgi edinme ve yayma süreçlerinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilirler. Deepfake'lerin bu hakları ihlal etme potansiyeli bulunmaktadır. Bu yüzden, doğru bilginin korunması ve adil paylaşımı için bu konuda hukuki düzenlemeler yapılması gerekmektedir ve böyle bir düzenleme özellikle toplumun en savunmasız kesimlerinin koruma altına alınmasını sağlamalıdır. Makro düzeyde demokrasi için muazzam bir tehlike söz konusudur ve mikro düzeyde de deepfake teknolojisi yoluyla kişilerin saygınlık ve itibarları zedelenebilir (Kerner ve Risse, 2021). Tasarımcılar, izleyicileri etkilemek ve mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmek için, etik ve güvenilirlik çerçevesinde, deepfake teknolojisini kullanma konusunda yeni stratejiler geliştirmelidirler. Deepfake teknolojisinin kötü niyetli kullanımına karşı da (politik propaganda, manipülatör reklamlar veya kişisel gizliliğin ihlali gibi sorunlar) yapay zekâ teknolojilerinin görsel sanat dünyasına entegrasyonu ile ilgili tartışmaların ve düzenlemelerin artması beklenmektedir.

Bu araştırmada, yapay zekâ destekli olarak üretilmiş reklam filminin göstergebilimden faydalanılarak analiz edilen reklamın nasıl iletildiği üzerinde durulmuştur. Makalenin yeni teknolojileri içeren hem görsel tasarım hem de reklamcılık alanındaki göstergebilim çalışmalarına alternatif bir bakış açısı sunarak literatüre katkı sağlamasını amaçlamaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

ıkar atışması: *Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl olduğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale sürece dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makale için etik kurul izni gerekmemektedir ve bu durumu belirten ıslak imzalı etik kurul kararı, makale süreci dosyalarına onam formu olarak eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu alışma için herhangi bir destek alınmamıştır.*

KAYNAKÇA

- Acar, H. M. (2022). Reklamda yapay zekâ kullanımı: ziraat bankası #senhepgülümse reklam filminde deepfake uygulamasının görsel anlatıya etkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 78-99.
- Almars, A. M. (2021). Deepfakes detection techniques using deep learning: a survey. *Journal of computer and communications. Journal Of Computer And Communications*, 20-35.
- Anıkaydın, İ. (2022). Deepfake uygulamalarının hukuki boyutu. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 736-747.
- Babayiğit, B. (2021). Deepfake'in ceza hukuku bakımından değerlendirilmesi ve de lege ferenda öneriler. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(4), 655-703.
- Becer, E. (2006). İletişim ve grafik tasarım. Ankara: Dost Kitabevi.
- Conditions, B. H. (2022, Mart 31). Understanding bruce willis' aphasia diagnosis. Retrieved from: <https://www.rush.edu/news/understanding-bruce-willis-aphasia-diagnosis>.
- Doğan, F. (2022, Ağustos 22). Ünlü oyuncu Deepfake teknolojisiyle reklam filminde oynadı. Retrieved from: 2024 tarihinde shiftdelete.net: <https://shiftdelete.net/bruce-willis-deepfake-teknolojisiyle-reklamda-oynadi>.
- Dursun, Ö. (2021). Rus Reklam Filminde Bruce Willis'in Deepfake'i Oynadı. Retrieved from: https://www.tamindir.com/haber/bruce-willis-deepfake_69706/ in 07.03.2024
- Elden, M. (2009). Reklam ve reklamcılık. İstanbul: Say Yayınları.
- Guarnera, L., Giudice, O., Nastasi, C. and Battiato, S. (2020). Preliminary Forensics Analysis of DeepFake Images. 2020 AEIT International Annual Conference (AEIT) Book. AEIT International Annual Conference.
- Hameleershttps, M., Meer, T. G. and Dobber, T. (2022). You won't believe what they just said! the effects of political deepfakes embedded as vox populi on social media. *Social Media + Society*, 8(3), 1-12.

- Holt, S. (2022, NİSAN 4). Understanding aphasia what will bruce willis' aphasia diagnosis mean for the veteran actor? Retrieved from: The Brink: <https://www.bu.edu/articles/2022/what-will-bruce-willis-aphasia-diagnosis-mean-for-the-veteran-actor/> in 10.03.2024.
- Impact. (2021, 24 Eylül). *Deepfake Technology Puts Bruce Willis in Russian TV Ad*. YouTube. (<https://www.youtube.com/watch?v=Ca75gKxPdPQ>)
- Karasava, V. and Noorbhai, A. (2021). The real threat of deepfake pornography: A review of Canadian policy. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(3), 203-209.
- Kerner, C. and Risse, M. (2021). Beyond Porn and Discreditation: Epistemic Promises and Perils of Deepfake Technology in Digital Lifeworlds. *Moral Philosophy and Politics*, 8(1), 81-108. <https://doi.org/10.1515/mopp-2020-0024>
- Kwok, A. O. and Koh, S. G. (2021). Deepfake: a social construction of technology. *Current Issues in Tourism*, 24(13), 1798-1802.
- Lin, Y., and Parvataneni, K. (2021). Deepfake generation, detection, and use cases: a review paper. *International Journal of Computational and Biological Intelligent Systems (IJCIBIS)*, 2(3).
- Matern, F., Riess, C. and Stamminger, M. (2019). Exploiting visual artifacts to expose deepfakes and face manipulations. *IEEE Winter Applications of Computer Vision Workshops*, 83-92.
- Mccartney, P. (2021, 22 Temmuz). Paul McCartney, Beck - Find My Way. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=t2Q4hAQ4fEw>
- МегаФон. (2021, 13 Ağustos). "Первый семейный" тариф – Говори с детьми бесплатно. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=XSUQwwOm3G4&list=WL&index=23>
- Misirlis, N. and Harris, B. (2023). From deepfake to deep useful: risks and opportunities through a systematic literature review. *arXiv preprint arXiv*, 26-32.
- Murphy, G. and Flynn, E. (2022). Deepfake false memories. *Memory*, 30(4), 480-492.
- Müzikotek. (2022, 26 Ocak) Barış abimizin bizlere bir mesajı var! - Barış Manço'nun sesinden aksigorta reklamı. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ynllyOt29hY>.
- Negi, S., Jayachandran, M., & Upadhyay, S. (2021). Deep fake : an understanding of fake images and videos. *International Journal of Scientific Research in Computer Science Engineering and Information Technology*, 7(3), 183-189.
- Oruç, M. C. and Türkay, O. (2018). Türkiye tanıtım afişlerinin göstergebilimsel bir analizi: home of Turkey afişleri örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 312-328.
- Prezja, F., Paloneva, J., Pölönen, I., Niinimäki, E. and Äyrämö, S. (2022). DeepFake knee osteoarthritis X-rays from generative adversarial neural networks deceive medical experts and offer augmentation potential to automatic classification. *Scientific Reports*, 12(1).
- Qureshi, J. and Khan, S. (2024). Artificial intelligence (AI) deepfakes in healthcare systems: a double-edged sword? balancing opportunities and navigating risks. *Preprints 2024*, 1-9. <https://doi.org/10.20944/preprints202402.0176.v1>.
- Sharf, Z. (2022, Ekim 3). Deepfake Studio Used 34,000 Bruce Willis Images to Create the Actor's 'Digital Twin,' But It Doesn't Own the Rights to His Image. Retrieved from:

<https://variety.com/2022/film/news/bruce-willis-sells-rights-deepfake-digital-twin-1235388442/> in 09.03.2024.

Southgate, E. and Judge, I. (2022). The new machine age for English teachers: The pedagogical possibilities and pitfalls of artificial intelligence. *Metaphor(2)*, 10-16.

Temir, E. (2020). Deepfake: New era in the age of disinformation & end of reliable journalism. *Selçuk İletişim*, 13(2), 1009-1024.

Thambawita, V., Isaksen, J. L., Hicks, S. A., Ghouse, J., Ahlberg, G., Linneberg, A., . . . Hammer, H. (2021). DeepFake electrocardiograms using generative adversarial networks are the beginning of the end for privacy issues in medicine. *Scientific Reports*, 1-8.

Topsümer, F. and Elden, M. (2015). *Reklamcılık Kavramlar, Kararlar, Kurumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Westerlund, M. (2019). The emergence of deepfake technology: a review. *Technology Innovation Management Review*, 39-52.

Whyte, C. (2020). Deepfake news: ai-enabled disinformation as a multi-level public policy challenge. *Journal of cyber policy*, 5(2), 199-217.

Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, M. (2021, 3 Ocak). *Ziraat Bankası 157 Yıl Reklamı - Kemal Sunal ile Deepfake Video*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=o9hXSfig0ss>

Yılmaz, M. and Mazlum, H. (2019). Kültürel motiflerin reklam üzerinde kullanımı: Türk Hava Yolları lale motifi örneği. *Akdeniz Sanat*, 59-69.

Zi, B., Chang, M., Chen, J., Ma, X. and Jiang, Y.-G. (2020). Wild deepfake: a challenging real-world dataset for deepfake. *Proceedings of the 28th ACM international conference on multimedia*, 2382-2390. Washington.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Visual communication is gaining new and complex dimensions with today's rapidly developing technologies. One of the most remarkable of these developments is deepfake technology. As a part of manipulation in visual communication, deepfake has opened a new dimension in the advertising world. The use of deepfake technology is increasing in the field of advertising, and with the use of this technology, the boundaries of manipulation in visual media are blurred.

In this article, a semiotic analysis is made on the commercial prepared by the Russian operator company Megafon in 2022 using deepfake technology and Bruce Willis' face. In the first part of the research, the deepfake application, the advantages and disadvantages of deepfake application, the relationship between deepfake and visual communication were analyzed. In the analysis part of the research, a semiotic analysis of Megafon's commercial film created with deepfake technology was made. The main purpose of the article is to reveal the effect of deepfake technology on the visual narrative in advertisements.

The following problem statements were addressed in the research;

1. What are the advantages and disadvantages of deepfake technology?

2. What are the usage areas of Deepfake technology?
3. What is the impact of deepfake technology in the advertising world and how is this technology used in advertisements?
4. What are the semiotic messages contained in Megafon's Bruce Willis deepfake commercial, which is one of the first commercial examples prepared with deepfake technology in the advertising literature, and what are the contributions of the commercial filmed with deepfake to the visual narrative?

Method

Research Model/Pattern

Qualitative research methods were utilized in the theoretical parts of the study. The relevant literature was reviewed, and information obtained from relevant sources was presented. Semiotic analysis method was used in the analysis part of the study. In this context, Megafon's commercial film was analyzed and the commercial film using deepfake technology was analyzed within the scope of plain meaning / connotation and the messages intended to be given to the audience were tried to be analyzed.

Working Group/Population and Sample

The universe of the research consists of deepfake technology advertisements. MegaFon commercial was selected as the sample. The main reason for choosing this commercial is that it was shot using deepfake technology and it is one of the first examples of the field where the digital face of a world-famous actor was used.

Data Collection Tools

Relevant literature and internet sources were reviewed, and the information obtained was presented. In the interpretations in the analysis part of the research, the video of the Megafon advertisement on Youtube was used.

Data Collection and Analysis

Semiotic analysis method was used in the research. The images of the Russian operator company MegaFon commercial film used to obtain the research data were analyzed frame by frame, and the signs were explained in the context of plain meaning and connotation.

Findings

The action-comedy commercial film of the Russian operator company MegaFon, which uses deepfake technology, was analyzed with the semiotic analysis method in the context of sign type, signifier, signifier and signifieds. The connotations represented by the identified signs were analyzed. Which message is intended to be conveyed to the audience through the images/scenes in the advertisement or which indicators are used to evoke which emotion in the audience and the meanings they imply are analyzed. The Megafon commercial, which was made with Deepfake technology, was also evaluated technically. In the advertisement, Bruce Willis' "digital twin" was created. Thus, the actor was able to take part in the advertisement without being physically present in the environment. In addition to technological progress, the actor's health condition also played a role in this new experience. The actor's family stated that Willis suffered from Aphasia and that he would move away from acting (Holt, 2022). This is in line with the advantageous aspect of deepfake technology. As stated in the "advantages of deepfake technology" section of the research, the advertisement is an example of deepfake enabling actors suffering from health issues to get back in front of the screen.

When Willis's digital twin is analyzed in the advertisement, it is seen that the face used in the advertisement and the year the advertisement was shot, the actor's real image is quite young compared to the real one. The actor is displayed in a younger and more dynamic image in line with the script. This is considered as one of the advantages of deepfake in terms of making the images of people more suitable for the script and supporting the visual narrative.

In addition to the actor's young appearance, when the facial features/mimics of his digital twin were analyzed, it was observed that his facial expressions were less dynamic compared to the other actor (the real actor). It is observed that the other actor has more lines, while Bruce Willis is usually in the frame from a wider angle. In this case, it can be said that mouth movements are more open to improvement in the deepfake application. Apart from this observation, it can be said that the digital twin of the actor was created quite realistically and successfully. In summary, it has been concluded that the advertisement supports the visual narrative in terms of indicators and the application of deepfake technology.

Conclusion, Discussion and Recommendations

In this research article, deepfake technology is explained and its effect on the visual narrative in advertisements is analyzed through a semiotic analysis. The most prominent feature of the analyzed deepfake advertisement in visual narrative compared to traditional methods is that the actor is projected on the screen with a younger image. This enabled the images to establish a more organic connection with the script. The young dynamic agent theme in the script could be associated with the actor's younger appearance. In addition, deepfake technology made it possible for the actor to take part in the commercial in which he could not naturally take part due to his illness.

When the research sample was compared with advertisements made with traditional methods, there was no difference in the message conveyed to the audience or in the form of the message. However, we can say that the advertisement is more interesting for the audience because it is a product of a new technology and that it constitutes a potential example for future advertisements. The fact that the visual content used in the advertisement contributed to creativity both in terms of the effective use of new technological possibilities and in terms of design was evaluated as positive effects of the application and it was concluded that it contributed to visual expression.

The combination of the aesthetic concerns of art and artificial intelligence technologies is expected to have a wide range of effects in the future. With the new possibilities that deepfake technology brings to the world of art and design, this technology can offer artists the opportunity to create visual and auditory experiences that were not possible before.

As a result, the integration of deepfake technology into advertising could change the dynamics of visual communication design. The effects of deepfake technology on advertisements can contribute to the development and changing dynamics of visual communication design and make positive visual contributions in conveying the desired message to the audience. It is expected that discussions and regulations regarding the integration of artificial intelligence technologies into the visual art world will increase against the malicious uses of deepfake technology.

Classification of Adaptive Facade: An Investigation on the Potential of Shading Devices in Adaptive Facades

Adaptif Cepelerde Sınıflandırma: Adaptif Cepelerde Kullanılan Güneş Kırıcıların Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma

Nazlı Nisa GÜNEY¹ Ümit ARPACIOĞLU²

ABSTRACT

In this research, three different building facades in different climate types according to Köppen Climate Classification and where shading devices are used adaptively are analysed through a model developed by using the adaptive facade classification criteria in the literature. In the model used, the control parameters affecting the facade design, the adaptation method of the facade, the control system and technique, the visibility of the adaptation, and the time scale criteria are addressed, while the potential of using sun shades, which have been used as a traditional solar control tool for many years, in adaptive facades are evaluated. The facades of Carabanchel Social Housing (Spain), Sebrea Headquarter (Brazil), and Swisstech Convention Centre (Switzerland), which are located in different climate classes and where shading devices are used adaptively, are examined. The effects of shading devices with different materials and technological elements on user comfort when they meet with adaptive facade technology are discussed. In addition to the aim of optimizing user comfort, the contribution of adaptive facades, which have the additional aim of reducing structural energy costs by conserving energy, to the energy efficiency and sustainability goals of the building is also addressed, along with its effect on indoor comfort when designed using shading devices. This study emphasizes that shading devices have an important potential not only in terms of aesthetics but also in terms of sustainability goals.

Keywords: Classification of Adaptive Facade, Carabanchel Social Housing, Shading Device, Sebrea Headquarter, Swisstech Convention Centre

Öz

Bu araştırmada, Köppen İklim Sınıflandırması'na göre farklı iklim tiplerinde bulunan ve güneş kırıcıların adaptif olarak kullanıldığı üç farklı yapı cephesi literatürde yer alan adaptif cephe sınıflandırma kriterlerinden yararlanarak geliştirilen bir sınıflandırma modeli üzerinden incelenmiştir. Kullanılan modelde; cephe tasarımını etkileyen kontrol parametreleri, cephenin adaptasyon yöntemi, kontrol sistemi ve tekniği, adaptasyonun görünürlüğü ve zaman ölçeği kriterleri ele alınırken geleneksel bir güneş kontrol aracı olarak uzun yıllardır kullanılan güneş kırıcıların adaptif cephelerdeki kullanım potansiyeli değerlendirilmiştir. Farklı iklim sınıflarında bulunan ve güneş kırıcıların adaptif özellikte kullanıldığı ve Carabanchel Social Housing (İspanya), Sebrea Headquarter (Brezilya) ve Swisstech Convention Centre (İsviçre) yapılarına ait cepheler incelenerek farklı malzeme ve teknolojik unsurlarla donatılmış güneş kırıcıların adaptif cephe teknolojisi ile bulunduğu kullanıcı konforuna etkileri ele alınmıştır. Kullanıcı konforunu optimize etme amacına ek olarak diğer bir amacı da enerji korunumu yaparak yapısal kaynaklı enerji giderlerini azaltmak olan adaptif cephelerin, güneş kırıcılar kullanılarak tasarlandığı durumda iç ortam konforuna etkisiyle birlikte, yapının enerji etkinlik ve sürdürülebilirlik hedeflerine olan katkısına da değinilmektedir. Bu çalışma; güneş kırıcıların sadece estetik açıdan değil, sürdürülebilirlik hedefleri açısından da önemli bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adaptif Cephe Sınıflandırması, Carabanchel Sosyal Evleri, Güneş Kırıcı, Sebrea Binası, Swisstech Convention Merkezi

¹ Corresponding Author: Res. Asst., Istanbul Aydın University Faculty of Architecture and Design, nazlinsaguney@aydin.edu.tr, 0000-0001-5567-5783

² Assoc. Prof., Mimar Sinan Fine Arts University Faculty of Architecture, umit.arpacioglu@msgsu.edu.tr, 0000-0001-8858-7499

INTRODUCTION:

Studies show that buildings demand 34% of the world's energy, which is even higher than the energy demands of industry and transportation (Shakouri, et al., 2012). Energy problems have made energy saving and sustainability principles in buildings a necessity of architectural design. In fact, the “form follows function” approach adopted by many designers in the 20th century has fallen behind the “form follows environment”, “form follows performance” and “form follows sustainability” approaches in the 21st century (Hensel and Menges, 2008). Architectural structures should provide many different functions together in terms of efficient use of natural resources and energy saving, and should adapt to the environmental conditions as much as possible. In this sense, the concept of ‘responsive architecture’, which can adapt to environmental conditions, was put forward by Negroponte in 1970 (Negroponte, 1975). Responsive architecture not only emphasizes the dynamic nature of architectural design but also provides a framework for structures to align with the ever-changing needs of communities and the environment. This adaptability to environmental conditions is crucial, and it has laid the foundation for the emergence of the ‘adaptive architecture’ concept (Altın and Orhon, 2014). In the pursuit of the highest building quality, adaptive architecture offers solutions to address dynamic factors (Mésároš et al., 2021). It encompasses the design and construction of buildings capable of dynamically adapting to environmental changes and enhancing energy efficiency (Jäger, 2017). Thus, the adaptability of architecture is not only about responding to immediate needs but is also essential for the long-term resilience of social-ecological systems and effective management of environmental change (Kamara and Dejacó, 2017). In this regard, the key aspect of adaptive architecture lies in its ability to provide structures with the flexibility to evolve alongside societal and environmental shifts. By embracing an innovative and flexible approach throughout the design and construction phases, adaptive architecture ensures that buildings are not static entities but dynamic entities capable of continuous transformation.

Loonen et al. (2010) stated that a climate-adapted building envelope CABS (Climate Adapted Building Skin) possesses the capability to modify its functions, properties, or behavior in a repetitive and reversible manner, aligning with evolving performance requirements and varying boundary conditions. This adaptability allows the building envelope to enhance overall building performance, specifically in terms of primary energy consumption, while preserving the desired levels of thermal and visual comfort. Adaptive facades, also known as responsive facades, enable buildings to adapt to changing external conditions through movable elements and smart materials (Schmidt and Austin, 2016). As environmental factors such as wind and sun are variable, the facade needs to have the flexibility to adapt to changing environmental conditions (Looman, 2017). Using climate-adaptable building envelopes (CABS) instead of traditional building envelopes in the building prevents the negative effects of existing external environmental changes around the building and allows “mediated” indoor conditions instead of “generated” (Addington, 2009). Research initiatives such as COST Action TU1403³, FACET-Project⁴, and IEA ECBCS Annex 44⁵ aim to increase awareness and understanding of adaptive facades through systematic classification models and investigation of optimized design approaches for different climatic conditions. These projects seek to integrate environmentally sensitive building elements into structures and develop components that enhance building comfort conditions (Başarır and Altun, 2017).

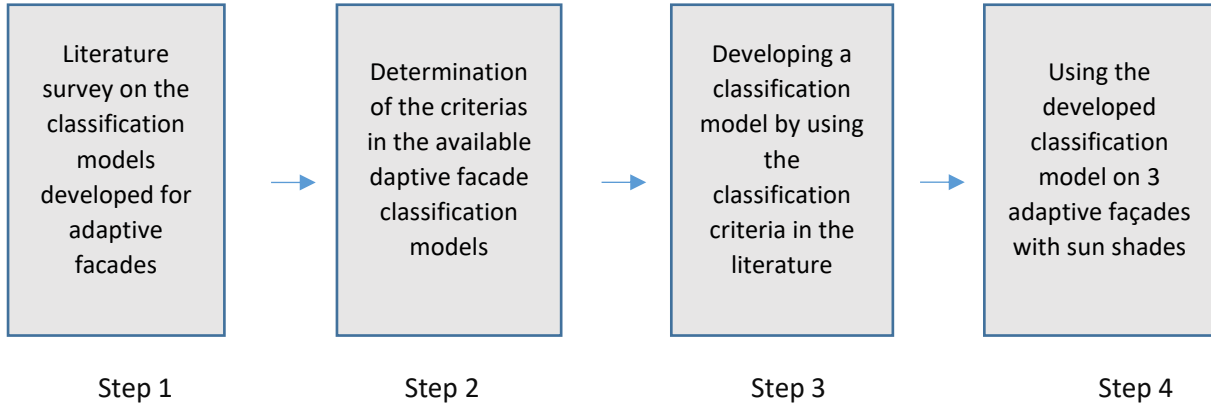
³ COST Action TU1403, also known as the Adaptive Facades Network, is a European-funded networking program focused on the development, education, and exchange of knowledge in the field of adaptive facades. See Knaack, et al., 2015, and Bedon et al., 2018 for further information.

⁴ In the FACET project, the ‘reverse modelling’ approach is used and optimized for different climatic conditions in various time transitions (seasons, day-night, instantaneous) where realistic building envelope and possibilities are being investigated (de Boer, et al., 2011).

⁵ IEA ECBCS Annex 44 is an international collaboration focused on the research and development of responsive building systems. It involves researchers from various countries and aims to collect information about the performance of buildings that utilize environmentally responsive elements. For additional information, consult to Heiselberg, 2012.

1. METHOD OF THE STUDY

Table 1: Method of the Study

Although adaptive facades equipped with the latest technology provide positive conditions for the interior and energy conservation, they move away from sustainability targets due to their high economic cost (Aelenei et al., 2018). Designers looking for effective and economical solutions have built many buildings in which shading elements such as shading devices, blinds, light shelves and shutters are equipped with adaptive features on the facade. This analysis may reveal the potential of shading devices to increase the energy efficiency of structures, improve indoor comfort and reduce their environmental impact, contributing to the wider adoption of such solutions in future building design. Besides shading devices are not only used to improve visual comfort but also have an impact on thermal comfort, acoustic comfort and indoor air quality.

The method of this study involves four main components, as outlined and elucidated in Table 1. First, the literature review encompasses along with an examination of classification models devised for adaptive facades. This phase provides essential contextual understanding and theoretical framework for the subsequent phases. Second, classification phases of the available models and priority criteria clarifying. Third, to compose a review model that utilizes existing classification criteria and expands some of these criteria. The adaptive facade classification criteria to be used in the model in Table 2 are the comfort parameter provided by the system (Loonen et al., 2013), adaptation method of shading devices (Aelenei et al., 2018), the type of movement of the shading devices (Moloney, 2011), the control technique (Ramzy and Fayed, 2011), the control system (Voigt et al., 2023), the sustainability potential of the building (Belek and Yamaçlı, 2023), the visibility of the adaptation (Loonen et al., 2015; Voigt et al., 2023), the time scale (Loonen et al., 2013) and the type of material used on the shading component (Fox and Yeh, 2000). The sustainability criterion used in adaptive facade classification systems has been expanded and the sustainability potential of the building has been analysed by dividing it into three dimensions of sustainability: environmental, social, and economic aspects (Gök and Yiğit, 2017). Besides, the examination includes the presence of features contributing to system sustainability, such as the use of natural materials, the use of recyclable materials, energy generation, energy efficiency, water and waste management. Finally, in this study, it is aimed to examine building facades where shading devices, one of the traditional solar control elements, gain adaptive properties by combining them with modern technology. These features can enable structures to adapt to environmental conditions and contribute to structural sustainability goals. In the study, three different building examples in different climate types according to Köppen Climate Classification were considered (Figure 1). These examples aim to evaluate the working principle of the adaptability features of sunshades in different climatic conditions and their sustainability contributions through different structures.

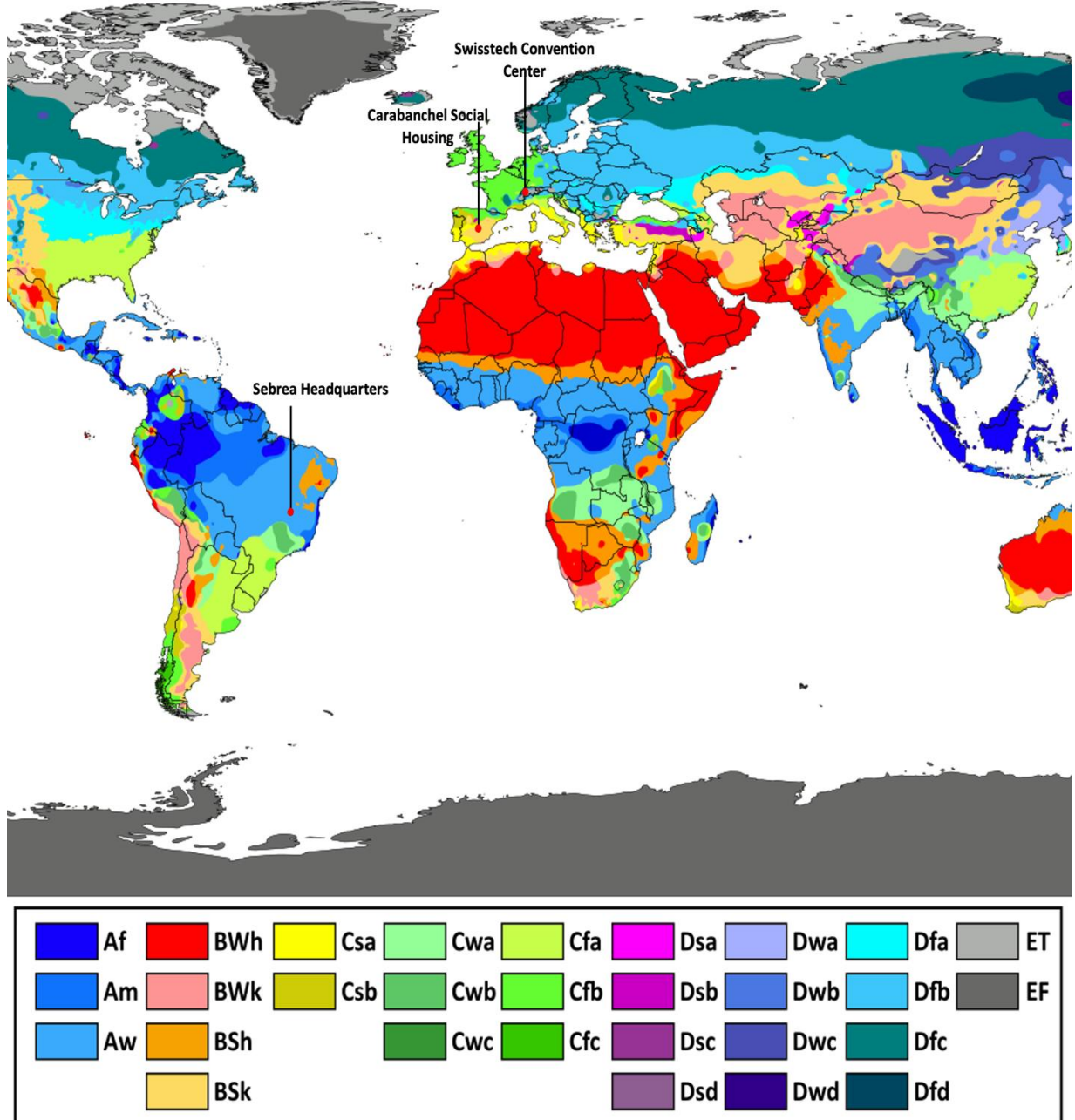
Table 2: Classification Model Approach of the Research (Developed by utilising Fox and Yeh, 2000; Moloney, 2011; Ramzy and Fayed, 2011; Loonen et al., 2013; Loonen et al., 2015; Başarır and Altun, 2017; Aelenei et al., 2018; Belek and Yamaçlı, 2023; Voigt et al., 2023).

BUILDING NAME, Country (Type of Köppen Climate Classification)						
Facade			Facade Detail			
Facade Image Example			Detailed Facade Image			
Comfort Parameters						
Visual Comfort		Thermal Comfort		Acoustic Comfort		Indoor Air Quality
Material of the Shading Device						
Wood	Plastic		Metal	Glass	Other: Specific	
Adaptation Method of Shading Device						
Dynamic		Folding		Static		
		Sliding				
		Rotation				
		Scale				
Control System						
Pneumatic	Hydraulic		Mechanic	Chemical	Electromagnetic	
Control Type						
Internal Control			External Control			
Time of Adaptation						
Seconds	Minutes	Hours	Days	Weeks	Months	Years
Visibility of Adaptation						
Yes		Form		No		
		Angle				
		Color				
		Texture				
Impact of the Shading Devices on Sustainability						
Social		Environmental		Economics		
Contribution of Shading Devices to System Sustainability.						
Materials		Energy		Water and Waste Management		
Natural Materials	Recyclable Materials	Energy Efficiency	Energy Generation	Waste Management	Water Management	

This research focuses on examining structures located in three different geographical regions to understand how shading devices can be optimized in various climatic conditions. The *Swisstech Convention Centre* selected for the study, is located in Lausanne, Switzerland, where the Köppen climate classification indicates a Dfb climate type. The most distinctive feature of this climate is its continental characteristics, with long winters, short summers, and precipitation occurring throughout the year (Köppen, 1930). The primary reason for selecting a structure in this climate type is to investigate the reasons for using sun shading devices in a region where the summer season is short. The second selected structure is the *Carabanchel Social Housing* building in Madrid, Spain, which is situated in a region dominated by the Csb climate type according to the Köppen classification (Köppen, 1930). The main characteristic of this climate type is hot and dry summers, along with short winters.

The reason for selecting the *Carabanchel* structure for examination is to highlight the positive effects of sun shading devices in a climate where summers are particularly hot. The third structure chosen for the study is the *Sebrea* Headquarter building in the capital of Brazil, which falls under the Aw climate type according to the Köppen Climate Classification. This climate zone exhibits tropical climate characteristics, with the region receiving more solar radiation compared to the other selected locations. The primary reason for selecting this structure is to emphasize the advantages of using sun shading devices in a region near the equator.

Figure 1: Marking the Locations of the Selected Buildings on the Köppen Climate Classification Map, (Peel et al., 2016).

2. EXISTING CLASSIFICATION METHODS OF ADAPTIVE FACADES

Researchers have employed various approaches in the development of classification methods for adaptive facades, with an apparent focus on three common stages. Loonen et al. (2015) emphasized

three key stages observed in these classification methods as: first, gathering information from the environment; second, perceiving the information obtained from the environment; and third, creating a response. Fox and Yeh (2000) focused on material, facade typology, and control mechanisms in their classification study. The movement type of the facade elements, the method facilitating this movement, and the control system of the facade stood out in their model. Addington and Shodeck (2005) worked on a classification method reduced to smart materials, where the properties and energy exchange of smart materials formed the subcategories providing physical and chemical consequences for the facade. In 2009, a classification scheme concentrating on building elements was developed by IEA ECBCS Annex 44⁶. This model categorized elements based on their location in the structure, examining performance characteristics, functionality, physical behavior, and HVAC⁷ relationship (Heiselberg, 2012). This system allows for an analysis of the correct design of facade elements during the design phase (Ayçam, 2011).

Table 3: Classification Methods for Adaptive Facades

Year	Authors	Criteria
2000	Fox and Yeh	Material, Facade Typology, Control Mechanisms
2005	Addington and Shodeck	Smart Material Properties, Energy Exchange
2009	IEA ECBCS Annex 44	Performance Characteristics, Function, Physical Behavior, HVAC Relationship
2011	Ramzy and Fayed	Movement System, Degree of Mobility, Control Technique, System Configuration, Cost
2013	Loonen et al.	Comfort Parameter, Time Scale, Scale Adaptation, Control Type, Facade Typology
2015	Loonen et al.	Purpose of Design, Sensitivity Function of Facade, Visibility
2017	Başarır and Altun	Trigger Environment Conditions, Adaptive Element, Adaptation Factor, Response to Adaptation, Movement Type, Adaptation Scale, Movement Limit, Structure System
2018	Aelenei et al.	Technology Level of System, Type of Facade, Purpose of Adaptation, Type of Material, Type of Adaptation Devices, Adaptation Type, Actuator Type, Type of Trigger, Adaptation Element Scale, Time, Adaptation Degree, Visibility
2023	Belek and Yamaçlı	Adaptive Facade Typology, Adaptive Facade System, Class of Adaptive Facade, Adaptive Facade Sustainable Design Goals
2023	Voigt et al.	Control System, Purpose of Adaptation, Sensor, Adaptation Type, Actuator Type, Input Driving Facade, Adaptation Element Scale, Time, Adaptation Degree, Visibility, Adaptation Function, HVAC Relationship, Integration of Adaptive Elements

As seen in Table 3, classification methods for adaptive facades have evolved over time, with various approaches focusing on different aspects of facade design and functionality. Loonen et al. (2015) highlighted three essential stages in these methods: gathering information from the environment,

⁶ IEA ECBCS Annex 44 is an international collaboration focused on the research and development of responsive building systems. It involves researchers from various countries and aims to collect information about the performance of buildings that utilize environmentally responsive elements. For additional information, consult to Heiselberg, 2012.

⁷ Acronym for Heating, Ventilation, and Air Conditioning.

perceiving this information, and creating a response. Fox and Yeh (2000) emphasized material, facade typology, and control mechanisms, while Addington and Shodeck (2005) narrowed their focus to smart materials and their physical and chemical consequences for facades. IEA ECBCS Annex 44 developed a classification scheme based on building elements' location, performance characteristics, functionality, physical behavior, and HVAC relationship (Ayçam, 2011; Heiselberg, 2012). Ramzy and Fayed (2011) classified adaptive facade systems based on movement system, degree of mobility, control technique, system configuration, control limit, and cost. Loonen et al. (2013) emphasized the importance of climate-sensitive adaptive facades being able to change properties over time and return to their original state. Their approach considered factors such as comfort parameters, time scale, scale adaptation, control type, and facade typology. Başarır and Altun (2017) proposed a classification model addressing design parameters lacking in previous methods and tested it on structures with different adaptation features. Belek and Yamaçlı (2023) included the sustainability goals of the system such as energy efficiency, thermal comfort, air quality comfort and visual comfort in the adaptive facade classification table they use. Aelenei et al. (2018) classified adaptive facade systems according to technology level of system, type of facade, purpose of adaptation, type of material, type of adaptation devices, adaptation type, actuator type, type of trigger, adaptation element scale, time, adaptation degree, visibility. Voigt et al. (2023) focused on facade design parameters in their classification systems, examining buildings based on control system, purpose of adaptation, sensor, adaptation type, actuator type, triggering input, scale of adaptation, time, degree of adaptation, visibility, function of adaptation, HVAC relationship, and integration of adaptive elements. These diverse classification models contribute to a comprehensive understanding of adaptive facade design and functionality.

3. FINDINGS

3.1 Carabanchel Social Housing

The Carabanchel Social Housing project, located on the outskirts of Madrid, Spain, is a social housing development designed by Foreign Office Architects (FOA) and completed in 2007. This project is part of a regeneration area, bordered by a new urban park to the west and similar housing blocks to the north, east, and south (URL 1). The complex is a compact structure designed to accommodate private gardens for the units on the eastern side and double-aspect units facing both gardens. The units are organized as elongated "tubes" connecting both facades, which are fully glazed. These glazed facades feature 1.5-meter-wide terraces enclosed with bamboo screens mounted on folding frames, offering residents shading, privacy, and flexibility (URL 1). Thus, sunshades made from bamboo material, installed on all facades of the building, contribute to optimizing indoor comfort conditions (Aelenei et al., 2018). Bamboo, a natural building material, is not very commonly cultivated in Spain except for a few special types. However, when used as a building material, it offers many advantages. Being a natural and renewable material, it causes minimal environmental pollution.

Table 4: Adaptive Facade Features of Carabanchel Social Housing

Carabanchel Social Housing, Switzerland (Csb Climate Type)						
Facade			Facade Detail			
						
URL 2			URL 3			
Comfort Parameters						
<i>Visual Comfort</i>		<i>Thermal Comfort</i>		<i>Acoustic Comfort</i>		Indoor Air Quality
Material of the Shading Device						
Wood	Plastic	Metal	Glass	<i>Other: Bamboo</i>		
Adaptation Method of Shading Device						
Dynamic		<i>Folding</i>			Static	
		Sliding				
		Rotation				
		Scale				
Control System						
Pneumatic	Hydraulic	<i>Mechanic</i>	Chemical	Electromagnetic		
Control Type						
Internal Control			<i>External Control</i>			
Time of Adaptation						
<i>Seconds</i>	Minutes	Hours	Days	Weeks	Months	Years
Visibility of Adaptation						
Yes		Form			No	
		<i>Angle</i>				
		Color				
		Texture				
Impact of the Shading Devices on Sustainability						
Social		<i>Environmental</i>			<i>Economics</i>	
Contribution of Shading Devices to System Sustainability.						
<i>Materials</i>		<i>Energy</i>		<i>Water and Waste Management</i>		
<i>Natural Materials</i>	<i>Recyclable Materials</i>	<i>Energy Efficiency</i>	Energy Generation	<i>Waste Management</i>	Water Management	

3. 2. Swisstech Convention Centre

In this building constructed in Switzerland in 2014, unlike most sun-shading elements on the west facade, transparent daylight control elements were used. Thanks to the photovoltaic cells placed on the glass shading devices, approximately 8,000 kWh of energy can be generated throughout the year, which is twice the amount of energy the building requires (Barraud, 2013). The adaptive facade elements, which provide visual comfort conditions indoors, follow the sun with a rotational movement, and their colored structure allows for color changes inside the building.

Table 5: Adaptive Facade Features of Swisstech Convention Centre

Swisstech Convention Centre, Switzerland (Dfb Climate Type)						
Facade			Facade Detail			
						
(Bisquert, 2014)			(Barraud, 2013)			
Comfort Parameters						
<i>Visual Comfort</i>		Thermal Comfort		Acoustic Comfort		Indoor Air Quality
Material of the Shading Device						
Wood	Plastic	Metal	<i>Glass</i>	<i>Other: PV Cells</i>		
Adaptation Method of Shading Device						
Dynamic		Folding		Static		
		Sliding				
		<i>Rotation</i>				
		Scale				
Control System						
Pneumatic	Hydraulic	Mechanic	Chemical	<i>Electromagnetic</i>		
Control Type						
<i>Internal Control</i>			External Control			
Time of Adaptation						
<i>Seconds</i>	Minutes	Hours	Days	Weeks	Months	Years
Visibility of Adaptation						
Yes		Form		No		
		<i>Angle</i>				
		<i>Color</i>				
		Texture				
Impact of the Shading Devices on Sustainability						
Social		<i>Environmental</i>			<i>Economics</i>	
Contribution of Shading Devices to System Sustainability.						
<i>Materials</i>		<i>Energy</i>		<i>Water and Waste Management</i>		
Natural Materials	<i>Recyclable Materials</i>	<i>Energy Efficiency</i>	<i>Energy Generation</i>	<i>Waste Management</i>	Water Management	

3. 3. Sebrea Headquarter

In 2010, the office building constructed in Brazil features shading devices made of metal on its facade. These facade elements, which can rotate around their axis depending on the position of the sun, help prevent overheating issues in the building and contribute to reducing cooling expenses (Kızılörenli and Maden, 2021). Additionally, the shading devices assist in controlling the amount of air and sound entering the interior space.

Table 6: Adaptive Facade Features of Sebrea Headquarter

Sebrea Headquarter, Brazil (Aw Climate Type)						
Facade			Facade Detail			
						
(Kon, 2011)			(Kon, 2011)			
Comfort Parameters						
Visual Comfort		Thermal Comfort		Acoustic Comfort		Indoor Air Quality
Material of the Shading Device						
Wood	Plastic		Metal		Glass	Other: PV Cells
Adaptation Method of Shading Device						
Dynamic		Folding		Static		
		Sliding				
		Rotation				
		Scale				
Control System						
Pneumatic	Hydraulic		Mechanic		Chemical	Electromagnetic
Control Type						
Internal Control			External Control			
Time of Adaptation						
Seconds	Minutes	Hours	Days	Weeks	Months	Years
Visibility of Adaptation						
Yes		Form		No		
		Angle				
		Color				
		Texture				
Impact of the Shading Devices on Sustainability						
Social		Environmental			Economics	
Contribution of Shading Devices to System Sustainability.						
Materials		Energy			Water and Waste Management	
Natural Materials	Recyclable Materials	Energy Efficiency	Energy Generation	Waste Management	Water Management	

EVALUATION AND CONCLUSION:

Obviously, the concept of 'adaptive architecture' underlines the dynamic nature of architectural design, offering a framework for structures to harmonize with the evolving needs of communities and the environment. The historical development of adaptive architecture has culminated in a contemporary approach that emphasizes living in harmony with the natural environment while constructing sustainable and environmentally friendly buildings, placing a significant responsibility on architects. By leveraging technology and scientific advancements, architects can construct structures that align with adaptive architectural principles, demonstrating a commitment to sustainable design. Similarly, the evolution of adaptive facades, also referred to as responsive facades, mirrors a transition towards environmentally conscious architecture, advanced technologies to enhance building energy

efficiency and performance. These facades possess the capacity to adapt to fluctuating environmental conditions through the integration of movable elements and smart materials. Vital to this adaptivity is the presence of a control system, which intervenes in the energy flow between indoor and outdoor environments, ensuring necessary comfort within the indoor space. The synergy between adaptive architecture and facades showcases a commitment to creating structures that respond to environmental dynamics, paving the way for a sustainable and responsive built environment. The ability to control aspects such as energy production, energy conservation, ensuring necessary comfort conditions, waste management, through architectural structures can be a step towards sustainability by contributing to the reduction of natural resource consumption. Adaptive facades, while expanding their application area with technological advancements, aim to increase their visibility through examination studies conducted on existing facade systems.

The use of shading devices, a common comfort tool, in adaptive facades is more practical and economical compared to complex facade solutions. When examining the integration of shading devices into structures in adaptive facades, it can be observed that there are examples applicable in various climate types. *The Carabanchel Social Housing* structure offers a quite different perspective on adaptive facade design. By integrating natural and traditional materials with innovative construction methods and technology, the production cost of the facade is reduced while enhancing user comfort. Situated in a warm climate region, the building is exposed to sunlight for much of the year, emphasizing the significant importance of shading devices integrated into the facade. *The Swisstech Convention Centre* is situated in a climate region where the summer months are short. Therefore, the facade is designed to not only mitigate the adverse effects of sunlight indoors but also to harness the potential of renewable energy sources by equipping shading devices with photovoltaic cells. In Switzerland, where the annual sunlight duration is relatively low, maximizing efficiency from the sun and meeting the energy needs of the structure are the primary objectives behind the design of the west facade. Considering the cost and maintenance of photovoltaic cells, the facade may not be economical. However, it achieves economic and environmental sustainability goals by reducing energy expenses to zero and avoiding waste production from energy consumption. Since the *Sebra Headquarter* is located in a tropical region, sunlight reaches the area at a steep angle. To prevent adverse effects on visual comfort conditions due to this situation, metal sunshades were designed to be highly durable. However, the region's frequent rainfall throughout the year can lead to wear and tear issues. Despite the maintenance and refurbishment costs, the metal material's ability to be 100% recyclable contributes to environmental sustainability by eliminating the potential for shading devices, once their useful life ends, to become environmental waste.

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Conflict of Interest: *The authors declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Ethics Committee Permission: *Ethics committee permission is not required for this study, and a wet signed consent form stating that no ethics committee decision is required has been added to the article process files on the system.*

REFERENCES:

- Addington, M., & Schodek, D. (2005). *Smart Materials and New Technologies: For the Architecture and Design Professions*. Routledge.
- Addington, M. (2009). Contingent behaviours. *Architectural Design*, 79(3), 12-17.
- Aelenei, L. E., Aelenei, D., Romano, R., Mazzucchelli, E. S., Brzezicki, M., & Rico-Martinez, J. M. (2018). *Case studies: Adaptive facade network*. TU Delft Open.
- Altın, M., & Orhon, A. V. (2014). Akıllı Yapı Cepheleri ve Sürdürülebilirlik. 7. *Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu*, 3-4 April 2014 (pp. 1-9). Yıldız Technical University, İstanbul, Türkiye.
- Ayçam, İ. (2011). Enerji etkin ofis binalarında gelişmiş cephe sistemlerinin incelenmesi. *X. Ulusal Tesilat Mühendisliği Kongresi*, 13-16 April 2011 (pp. 1593-1609). İzmir, Türkiye.
- Barraud, E. (2013). Stained glass solar windows for the Swiss Tech Convention Center. *Chimia*, 67(3), 181-182.
- Başarır, B., & Altun, M. C. (2017). A Classification Approach for Adaptive Façades. *ICBEST Istanbul, Interdisciplinary Perspectives for Future Building Envelopes*, 15-18 May 2017 (pp. 756-769). İstanbul, Türkiye.
- Bedon, C., Honfi, D., Kozłowski, M., Machalická, K. V., Santos, F., Wüest, T., Eliášová, M. & Vokáč, M. (2018). Key Structural Aspects for Adaptive Facades - Activity Progress from the EU-COST Action TU1403 'Structural' Task Group. *International Journal of Structural Glass and Advanced Materials Research*, 2(1), 135-154. <https://doi.org/10.3844/sgamrsp.2018.135.154>
- Belek, A. N. & Yamaçlı, R. (2023). Adaptif cephe sistemlerinin sürdürülebilir tasarım kriterlerine yönelik tasarım çözümleri. *ArtGRID*, 5(2), 216-239. <https://doi.org/10.57165/artgrid.1357657>
- Bisquert, J. (2014). Dye Solar Cell Facade at SwissTech Convention Center at EPFL by Solaronix. www.juanbisquert.wordpress.com. <https://juanbisquert.wordpress.com/2014/04/08/dye-solar-cell-facade-at-swisstech-covention-center-at-epfl-by-solaronix/>
- de Boer, B. J., Ruijg, G. J., Bakker, L. G., Kornaat, W., Zonneveldt, L., Kurvers, S. R., ... & Trcka, M. (2011). Energy saving potential of climate adaptive building shells-Inverse modelling of optimal thermal and visual behaviour. *In Adaptive Architecture*, an international conference, London.
- Fox, M.A., & Yeh, B.P. (2000). Intelligent Kinetic Systems in Architecture. In P.Nixon, G. Lacey, & S. Dobson (Eds.) *Managing Interactions in Smart Environments* (pp.91-103). Springer, London. https://doi.org/10.1007/978-1-4471-0743-9_9
- Gök, M., & Yiğit, S. (2017). Türkiye'deki Büyükşehirlerin Sürdürülebilirlik Kriterleri Açısından İncelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 253-273.
- Heiselberg, P. (2012). *IEA ECBCS Annex 44 Integrating Environmentally Responsive Elements in Buildings Project Summary Report*. AECOM House.
- Hensel, M., Sunguroglu D., & Menges, A. (2008). Material Performance. *Architectural Design*, 78(2), 34-41.
- Jäger, N. (2017). Interacting with adaptive architecture. *Interactions*, 24(6), 62-65. <https://doi.org/10.1145/3137113>

- Kamara, J., & DeJaco, M. (2017). Taking stock on building adaptability research and practice. *International Journal of Building Pathology and Adaptation*, 35(4), 282-283. <https://doi.org/10.1108/ijbpa-09-2017-0045>
- Kızılörenli, E., & Maden, F. (2021, June). A Comparative Study on Responsive Façade Systems. In *Proceedings of the International Conference of Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism-ICCAUA* (Vol. 4, No. 1, pp. 15-23).
- Knaack, U., Luible, A., Overend, M., Aelenei, L., Perino, M., Wellershof, F., & Brzezicki, M. (2015). *Adaptive facade network Europe*. TU Delft Open.
- Kon, N., (2011). Sebrae Headquarters. www.archdaily.com.
https://www.archdaily.com/123791/sebraeheadquartersgruposp/57457696e58ece7952000007-sebrae-headquarters-gruposp-photo?next_project=no
- Köppen, W., & Geiger, R. (Eds.). (1930). *Handbuch der Klimatologie* (Vol. 1). Berlin: Gebrüder Borntraeger.
- Looman, R. (2017). *Climate-Responsive Design: a framework for an energy concept design-decision support tool for architects using principles of climate-responsive*. TU DELFT. <https://doi.org/10.7480/abe.2017.1.1643>
- Loonen, R. C. G. M., Trcka, M., Cóstola, D., & Hensen, J. L. M. (2010). Performance simulation of climate adaptive building shells-Smart Energy Glass as a case study. In *8th International Conference on System Simulation in Buildings (SSB 2010)*, December 13-15, 2010, Liège, Belgium (pp. 1-19).
- Loonen, R. C., Trčka, M., Cóstola, D., & Hensen, J. L. (2013). Climate adaptive building shells: State-of-the-art and future challenges. *Renewable and sustainable energy reviews*, 25, 483-493. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2013.04.016>
- Loonen, R. C., Rico-Martinez, J. M., Favoino, F., Brzezicki, M., Ménézo, C., La Ferla, G., & Aelenei, L. L. (2015). Design for façade adaptability: Towards a unified and systematic characterization. In *10th Conference on Advanced Building Skins*, 3-4 November 2015 (pp. 1284-1294). Bern, Switzerland. *Economic Forum*.
- Mésároš, P., Spišáková, M., Mandičák, T., Čabala, J., & Oravec, M. (2021). Adaptive design of formworks for building renovation considering the sustainability of construction in BIM environment—case study. *Sustainability*, 13(2), 1-20. <https://doi.org/10.3390/su13020799>
- Moloney, J. (2011). *Designing Kinetics for Architectural Facades*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203814703>
- Negroponte, N. (1975). The Architecture Machine. *Computer-Aided Design*, 7(3), 190-195.
- Peel, M. C., Finlayson, B. L., & McMahon, T. A. (2016). World Köppen Classification. *Wikimedia Commons*. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_Köppen_Classification_\(with_aut_hors\).svg#file](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World_Köppen_Classification_(with_aut_hors).svg#file)
- Ramzy, N., & Fayed, H. (2011). Kinetic systems in architecture: New approach for environmental control systems and context-sensitive buildings. *Sustainable Cities and Society*, 1(3), 170-177. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2011.07.004>
- Schmidt III, R., & Austin, S. (2016). *Adaptable architecture: Theory and practice*. Routledge.
- Shakouri, H., & Banihashemi, S. (2012). Developing an empirical predictive energy-rating model for windows by using Artificial Neural Network, *International Journal of Green Energy*, 16(13), 961-970. <https://doi.org/10.1080/15435075.2012.738451>.

Voigt, M. P., Roth, D., & Kreimeyer, M. (2023). Systematic classification of adaptive façades—preparing a database. *Proceedings of the Design Society*, 3, 3295-3304. <https://doi.org/10.1017/pds.2023.330>

URL 1. (n.d.). Carabanchel Social Housing. *Harvard University*. <https://www.gsd.harvard.edu/project/carabanchel-social-housing/>

URL 2. (2008). Carabanchel Social Housing. *www.archdaily.com*. <https://www.archdaily.com/1580/carabanchel-housing-foreign-office-architects/500ff55928ba0d422200005c-carabanchel-housing-foreign-office-architects-image>

URL 3. (2008). Façade Detail of Carabanchel Social Housing. *www.archdaily.com*. https://www.archdaily.com/1580/carabanchel-housing-foreign-office-architects/500ff54f28ba0d422200005a-carabanchel-housing-foreign-office-architects-image?next_project=no

Semt Yaşamı Odağında Bütüncül Yerel Yönetim Yaklaşımı

The Integrated Approach Of Local Governance Focusing On Neighborhood Life

N. Oylum Işık¹ H. Selim Ökem²

öz

Bu çalışma, bütüncül yerel yönetim yaklaşımlarının etkilerini, avantajlarını ve bu yaklaşımların yerel yönetim performansına nasıl katkıda bulunduğunu ele alır. Araştırma, bütüncül yaklaşımların kent yönetiminde nasıl bir dönüşüm yaratabileceğini ve yerel yönetimlerin karşılaştığı zorluklara daha etkili çözümler sunma potansiyelini incelemektedir. Literatür incelemesi, bütüncül yaklaşımların yerel yönetimlerde vatandaş katılımını ve yönetim süreçlerinin şeffaflığını nasıl artırdığını göstermiştir. Bu katılım süreçleri semtlerdeki kentsel tasarım kararlarının semt yaşamına olan etkilerinde de çok büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerde bütüncül yaklaşımların kullanımı, teknolojik yenilikler ve katılımcı politikaların geliştirilmesi süreçlerini kapsar. Bu yaklaşımlar, yönetim kapasitesini artırarak, daha sürdürülebilir ve duyarlı hizmet sunumunu destekler. Araştırma, bütüncül yönetim stratejilerinin, kapsayıcı ve etkin hizmetler yoluyla toplumların karşılaştığı çeşitli sosyoekonomik problemlere karşı daha iyi mücadele edebilmesini sağladığını ortaya koyar. Alana özgü yapılan çalışmalar, bu tür stratejilerin kentsel altyapı ve hizmetlerin iyileştirilmesinde, semtlerin özgün kentsel tasarım kararlarının alınmasında önemli rol oynadığını göstermektedir. Yapılan araştırmada, yerel yönetimlerin bütüncül yaklaşımları daha etkin bir şekilde nasıl uygulayabileceği üzerine stratejik öneriler sunulmaktadır. Bu öneriler arasında, teknoloji entegrasyonunun artırılması, vatandaşların politika yapım süreçlerine daha fazla dâhil edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik politikaların güçlendirilmesi yer almaktadır. Bu stratejiler, yerel yönetimlerin daha etkili, verimli ve duyarlı olmasını sağlarken, kent yaşamının kalitesini arttırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bütüncül Yönetim, Yerel Yönetim Performansı ve Sürdürülebilir Kent Yönetimi, Mimari Tasarım.

ABSTRACT

This study analyses the effects and advantages of holistic local government approaches and how these approaches contribute to local government performance. The research examines how holistic approaches can transform urban governance and their potential to provide more effective solutions to the challenges faced by local governments. The literature review shows how holistic approaches have increased citizen participation and transparency of governance processes in local governments, building on studies such as Ansell and Gash and Aguilera et al. The use of holistic approaches in local governments encompasses technological innovations and participatory policy-making processes. These approaches increase management capacity and support more sustainable and responsive service delivery. The research shows that holistic management strategies enable communities to better address the various socio-economic challenges they face through inclusive and effective services. Studies by Giffinger et al. show how such strategies play an important role in improving urban infrastructure and services. Our study provides strategic recommendations on how local governments can implement holistic approaches more effectively. These recommendations include increasing technology integration, involving citizens more in policy-making processes, and strengthening policies towards sustainable development goals. These strategies will enable local governments to be more effective, efficient and responsive and thus improve the quality of urban life.

Keywords: Holistic Management, Local Government Performance and Sustainable Urban Management

¹ Makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

²Corresponding Author: N. Oylum Işık, oylumcakioglu@gmail.com, 0000-0002-5589-8001

³Doç. Dr. H. Selim Ökem, okemselim@gmail.com, 0000-0002-5873-1442

GİRİŞ:

Yerel yönetimler, hızla değişen küresel ve teknolojik trendlere uyum sağlamak ve toplulukların karşılaştığı zorluklara etkili çözümler sunmakla yükümlüdür. Bütüncül yerel yönetim yaklaşımlarının incelenmesi, bu yeni zorluklarla başa çıkabilmek için hayati öneme sahiptir. Araştırmalar, bütüncül stratejilerin, yerel yönetimlerin daha kapsamlı ve etkili hizmet sunumuna olanak tanıdığını göstermiştir. Örneğin, Aguilar ve arkadaşlarının (2021) çalışması, akıllı şehir planlamasında vatandaş katılımını artıran oyunlaştırma tekniklerinin önemini vurgulamaktadır. Bu, yerel yönetimlerin vatandaşların ihtiyaçlarına daha duyarlı yanıtlar vermesini sağlamak ve böylece kent yönetiminin daha demokratik ve etkili olmasına katkıda bulunmaktadır (Aguilar, vd., 2021).

Bu araştırma, yerel yönetimlerde bütüncül yaklaşımların uygulanmasının önemini ele almakta ve bu yaklaşımların yerel yönetim performansına olan etkilerini, avantajlarını ve karşılaşılan zorlukları tespit etmektedir. Çalışmanın amacı, bu stratejilerin yerel yönetimlerin karmaşık ve çeşitlilik gösteren sorunlarına nasıl çözümler sunduğunu ortaya koymaktır. Böylece, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için geribildirim ve stratejik öneriler sunmak mümkün olacaktır. Yerel yönetimlerin karşılaştığı güncel ve gelecekteki sorunlara daha etkin yanıtlar geliştirmelerine yardımcı olmak, dolayısıyla toplulukların yaşam kalitesini artırmak ve daha sürdürülebilir kentsel alanların oluşturulmasına olanak sağlamak, çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Kentlerin yaşam kalitesini artırmak en küçük birimi olan semtlerin ve semt yaşamlarının yaşam kalitesini artırmaktan geçmektedir. Kente dair alınan her karar, her model öncelikli olarak semt yaşamını etkilemektedir.

1.Yerel Yönetimlerin Kavramsal Açılım ve Tarihsel Gelişimi**1.1 Yerel Yönetim Kavramı ve Tarihsel Gelişimi****Osmanlı'dan Günümüze Yerel Yönetim**

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yerel yönetimler, merkezi otoritenin kontrolü altında faaliyet gösteren idari birimler olarak işlev görüyordu. Bu dönemde yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu hizmetlerini sunmak amacıyla organize edilmiştir. Ebniye Nizamnameleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk belediyeçilik girişimlerinin temellerini atmıştır. Bu nizamnameler, şehirlerin daha düzenli ve yaşanabilir hale gelmesi için belirli kurallar ve düzenlemeler getirmiştir. Örneğin, 19. yüzyılın sonlarında çıkarılan Ebniye Nizamnamesi, kentlerde bina yapımı ve düzenlemesini denetlemek amacıyla oluşturulmuştur (Bacchus, 2015, s. 12).

Ebniye Nizamnameleri ve İlk Belediyeçilik Girişimleri

Ebniye Nizamnameleri ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern belediyeçilik anlayışının temelleri atılmıştır. Bu nizamnameler, şehirlerin altyapısını iyileştirmek, kamu sağlığını korumak ve şehir estetiğini geliştirmek gibi çeşitli amaçlara hizmet etmiştir. İlk belediyeçilik girişimleri, genellikle büyük şehirlerde başlatılmış ve daha sonra diğer şehirlere yayılmıştır. Özellikle İstanbul, İzmir ve Selanik gibi büyük şehirlerde belediye teşkilatlarının kurulması, modern kentleşmenin önünü açmıştır (Bozdoğan, 2001, s. 45). Bu girişimler, yerel yönetimlerin daha etkin ve verimli hizmet sunabilmesi için gerekli olan yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturmuştur.

Modern Belediyeçilik

Modern belediyeçilik anlayışı, Cumhuriyet döneminde daha da gelişmiş ve yerel yönetimlerin önemi artmıştır. Sibel Bozdoğan ve İlber Ortaylı gibi akademisyenler, Türkiye'de modern belediyeçilik ve yerel yönetimlerin gelişimi üzerine önemli çalışmalar yapmışlardır. Bozdoğan (2001), Türkiye'deki şehirleşme ve modernleşme süreçlerini ele alırken, yerel yönetimlerin bu süreçlerdeki rolüne dikkat

çekmiştir. Özellikle 1980'lerden itibaren, yerel yönetimlerin kent tasarımı ve mimarlık alanındaki etkileri artmış ve bu alandaki yenilikçi yaklaşımlar yerel yönetim politikalarına entegre edilmiştir (Ortaylı, 1996, s. 78).

Ortaylı (1996), Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki yerel yönetim uygulamalarını karşılaştırarak, modern belediyeleşimin gelişiminde tarihi sürekliliğin önemine vurgu yapmıştır. Bu çalışmalar, yerel yönetimlerin tarihsel gelişimini anlamak ve günümüzdeki uygulamalarını değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, modern belediyeleşim anlayışının gelişiminde, küresel trendlerin ve teknolojik yeniliklerin yerel yönetimlere entegrasyonu da önemli bir rol oynamıştır (Bozdoğan, 2001, s. 102).

1.2. Bütüncül Yerel Yönetim Yaklaşımı

Bütüncül yerel yönetim yaklaşımı, yerel yönetimlerin tüm paydaşları ve kaynakları kapsayan, koordineli ve entegre bir şekilde yönetilmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin sadece hizmet sunumunu değil, aynı zamanda toplumsal katılımı, çevresel sürdürülebilirliği ve ekonomik kalkınmayı da içeren geniş bir yelpazeyi kapsar. Akterujaman ve arkadaşları (2022), bütüncül yaklaşımların özellikle akıllı şehir projelerinde ve vatandaşların ortak hizmetlere katılımını artırmada etkili olduğunu vurgular (s. 1599).

Bütüncül yerel yönetim yaklaşımlarının temel ilkeleri arasında katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik ve inovasyon yer alır. Katılımcılık, vatandaşların yönetim süreçlerine aktif olarak dahil edilmesini öngörürken, şeffaflık ve hesap verebilirlik ise yönetim faaliyetlerinin açık ve izlenebilir olmasını sağlar. Savoldelli ve arkadaşları (2014), bu ilkelerin, yerel yönetimlerin performansını artırmada kritik bir rol oynadığını belirtir (s. 567).

Sürdürülebilirlik, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını teşvik ederken, çevresel etkilerin minimize edilmesini hedefler. Teknolojik inovasyon ise, yerel yönetimlerin hizmet sunumunda yenilikçi ve etkili çözümler geliştirmesini sağlar. Albino ve arkadaşları (2015), teknolojik yeniliklerin ve akıllı şehir uygulamalarının, yerel yönetimlerin verimliliğini ve vatandaş memnuniyetini artırmada önemli katkılar sağladığını ifade eder (s. 5).

Bütüncül yerel yönetim yaklaşımlarının birçok avantajı bulunmaktadır. Öncelikle, bu yaklaşımlar, yerel yönetimlerin daha esnek ve uyumlu bir şekilde hizmet sunmasını sağlar. Bu da hızlı değişen toplumsal ihtiyaçlara ve küresel trendlere daha etkin yanıt verilmesini mümkün kılar (Granier & Kudo, 2016, s. 63). Ayrıca, vatandaş katılımının artırılması ve şeffaf yönetim süreçleri, toplumda güven duygusunu pekiştirir ve yönetim ile vatandaşlar arasında daha sağlam bir ilişki kurulmasını sağlar (Ansell & Gash, 2008, s. 550).

Ancak, bütüncül yaklaşımlar aynı zamanda bazı zorluklar da barındırır. En büyük zorluklardan biri, çeşitli paydaşların ve kaynakların koordinasyonunun sağlanmasıdır. Farklı çıkar gruplarının ve kurumların uyum içinde çalışması, genellikle karmaşık ve zaman alıcı süreçler gerektirir. Ayrıca, teknolojik yeniliklerin entegrasyonu ve bu yeniliklerin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, önemli bir maliyet ve eğitim gerektirir (Kominos, 2011, s. 175).

1.3. Kent Tasarımı ve Semt Yaşamının Entegrasyonu

Kent tasarımı, kentsel alanların düzenlenmesi ve planlanması sürecinde estetik, işlevsellik ve sürdürülebilirlik ilkelerini bir araya getiren disiplinler arası bir alandır. Bu süreçte, mekânsal düzenlemeler ve kentsel peyzaj tasarımı, kent yaşamının kalitesini artırmak için kritik öneme sahiptir. Albino ve arkadaşları (2015), kent tasarımında akıllı şehir uygulamalarının, kentsel alanların daha yaşanabilir ve sürdürülebilir hale gelmesinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (s. 4). Ayrıca, kullanıcı odaklı yaklaşımlar ve yerel halkın katılımı, kent tasarımının başarısını artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Semt yaşamının geliştirilmesi, yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmış kamusal alanlar ve sosyal altyapılarla mümkündür. Katılımcı planlama süreçleri, yerel halkın karar alma mekanizmalarına aktif olarak katılmasını sağlayarak, semt yaşamının kalitesini artırmaktadır. Aguilar ve arkadaşları (2021), akıllı şehir planlamasında oyunlaştırma tekniklerinin, vatandaş katılımını teşvik ettiğini ve bu sayede semt yaşamının daha dinamik hale geldiğini vurgulamaktadır (s. 1600). Bu bağlamda, semt yaşamının geliştirilmesi, sadece fiziksel çevrenin düzenlenmesiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkinliklerin desteklenmesiyle de ilişkilidir.

Semt yaşamının sosyal ve kültürel dinamikleri, kentsel alanların kimliğini ve çekiciliğini belirleyen önemli unsurlardır. Sosyal etkileşimlerin teşvik edilmesi ve kültürel faaliyetlerin desteklenmesi, semtlerin canlı ve sürdürülebilir olmasını sağlar. Granier ve Kudo (2016), yerel yönetimlerin, semt yaşamını zenginleştirmek için sosyal inovasyon ve kültürel projeleri teşvik etmesi gerektiğini savunmaktadır (s. 65). Bu dinamiklerin desteklenmesi, yerel toplulukların dayanıklılığını artırmakta ve kentsel alanların daha yaşanabilir hale gelmesini sağlamaktadır.

Özellikle kültürel etkinliklerin ve sosyal projelerin entegrasyonu, semt yaşamında önemli bir rol oynar. Baccarne ve arkadaşları (2014), semtlerde sosyal inovasyon projelerinin, yerel toplulukların ihtiyaçlarına daha etkili çözümler sunmada kritik olduğunu belirtmektedir (s. 159). Ayrıca, sosyal ve kültürel projelerin sürdürülebilir bir şekilde planlanması ve uygulanması, semt yaşamının kalitesini artırmakta ve yerel topluluklar arasındaki sosyal bağları güçlendirmektedir.

1.4. Sürdürülebilirlik ve Yerel Yönetimlerde Bütüncül Planlama

Sürdürülebilirlik, modern yerel yönetimlerin temel ilkelerinden biridir ve kaynakların etkin yönetimini gerektirir. Bu bağlamda, kaynak yönetimi sadece mevcut kaynakların korunmasını değil, aynı zamanda yenilenebilir kaynakların kullanımını ve atık yönetimini de kapsar. Savoldelli ve arkadaşları (2014), sürdürülebilirlik politikalarının yerel yönetimlerde başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bütüncül planlama yaklaşımlarının benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (s. 565). Bu yaklaşımlar, yerel yönetimlerin çevresel etkileri minimize etmelerine ve kaynak verimliliğini artırmalarına olanak tanır.

Kentleri yaşamaya değer kılan ve kentleri başarılı kılacak olan kentin sakinleri, insanlardır (Çelebi, 2021). Dolayısıyla, kent sakinlerinin yönetime katılarak aktif rol aldığı ve yenilikçi yöntemler geliştirmeyi hedefleyen '**sürdürülebilir katılımcılık**' kentlerin başarısında önemli bir paya sahiptir.

Yerel yönetimler kavramsal olarak, merkezi yönetim dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan, karar organları doğrudan toplum tarafından seçilen, demokratik ve kamusal bir yönetim modeli olarak tanımlanmaktadır (Tortop ve diğ., 1999). Bu bağlamda, bir yerel yönetim birimi olan belediyelerin, demokratik hayatta oynadıkları roller ve vatandaşlara kamu hizmetlerinin sunulmasında üstlendiği görevler açısından yönetilenlerin yönetime katılmalarını sağlamaları önemli bir aşamadır (Doğan & Yeşildal, 2020).

Katılım kavramı, kent planlaması gibi odağında insanın olduğu pek çok alanda, insanın etkilendiği konularda söz sahibi olabilmesi ve karar alma süreçlerine dahil olabilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Akkoyunlu, 1990; Soydan, 1990; Tekeli, 1990). Katılım, demokrasi kavramı ile doğrudan ilişkilidir ve bir yönetimde demokrasinin etkinliği insanların bilinçli olmasını ve yaşadığı çevre hakkında sorumluluk hissetmesini sağlamakta, yönetim ve gerçekleşen uygulamalarda katılım gösterebilmesine olanak tanımaktadır.

Bu doğrultuda, sürdürülebilir katılımcı yönetim; kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum gibi farklı paydaşların sürece dahil olduğu ve birlikte üretim anlayışını kapsayan, işbirliği ve uzlaşmayı ön

plana çıkararak, yenilikçi katılım yöntemleri kullanılarak toplumun süreçlere dahil edildiği, sivil toplumu ön plana çıkararak, saydamlığı ve açıklığı esas alan, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan ekonomik ve siyasi bir düzen, bir kavramdır.

2. Bütüncül Yerel Yönetim Modelleri

2.1. Akıllı Şehirler ve Bütüncül Yerel Yönetim Modelleri

Akıllı şehirler, bilgi ve iletişim teknolojileri (ICT) kullanarak kent yaşamını iyileştiren, sürdürülebilir ve verimli çözümler sunan şehirlerdir. Bu bağlamda, akıllı şehir uygulamaları, şehir yönetiminin birçok alanında yenilikçi yaklaşımlar benimser. Linders (2012), akıllı şehirlerin, şehir sakinlerinin yaşam kalitesini artırmak ve kaynakların verimli kullanımını sağlamak amacıyla, veri ve teknolojiyi nasıl entegre ettiğini vurgular (s. 448). Örneğin, sensörler ve veri analitiği, trafik yönetimi, enerji verimliliği ve su kaynaklarının yönetimi gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu teknolojiler, şehir yönetim süreçlerinin daha etkili ve şeffaf hale gelmesini sağlar.

İstanbul'da Akıllı Şehir Uygulamaları: Beyaz Masa, İSPARK, GIS, Akıllı Toplu Taşıma

İstanbul, akıllı şehir uygulamaları konusunda önemli adımlar atan metropoller arasında yer almaktadır. Beyaz Masa, vatandaşların belediye ile doğrudan iletişime geçmesini sağlayan bir platformdur. Bu uygulama, vatandaşların sorunlarını ve taleplerini belediyeye ileterek, daha hızlı ve etkili çözümler üretilmesine olanak tanır (Baccarne et al., 2014, s. 162). İSPARK, İstanbul'un otopark yönetim sistemidir ve akıllı park çözümleri sunarak trafik sıkışıklığını azaltmayı hedefler. Bu sistem, sürücülere uygun park yerlerini gösterir ve park yerlerinin doluluk durumunu gerçek zamanlı olarak günceller. Üniversitelerin yoğunlukta olduğu Beşiktaş ilçesinde Beşiktaş Belediyesi tarafından hayata geçirilen Öğrenci Ye projesi de yeme içme sektöründeki esnaf ve öğrenciyi biraraya getiren ve öğrencilere ücretsiz uygun yemek yiyebileceği mekanlara yönlendirir.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS), şehir planlaması ve yönetiminde önemli bir rol oynar. İstanbul'da GIS teknolojisi, altyapı yönetimi, acil durum planlaması ve çevresel izleme gibi alanlarda kullanılmaktadır (Albino et al., 2015, s. 8). Akıllı toplu taşıma uygulamaları ise, toplu taşıma sistemlerinin daha verimli ve kullanıcı dostu olmasını sağlar. Bu uygulamalar, toplu taşıma araçlarının güzergahlarını, saatlerini ve doluluk durumlarını gerçek zamanlı olarak takip eder ve yolculara bilgi sağlar.

Akıllı şehirlerin başarısında mimarlık ve tasarımın rolü büyüktür. Mimarlık, akıllı şehirlerin fiziksel altyapısını oluştururken, tasarım süreçleri şehirlerin estetik ve işlevsel açıdan optimize edilmesini sağlar. Komninos (2011), akıllı şehirlerin mimari tasarımında, enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik ilkelerinin önemli olduğunu belirtir (s. 178). Bu bağlamda, yeşil bina tasarımları, enerji tasarruflu yapılar ve çevre dostu malzemeler, akıllı şehirlerin mimari bileşenleri arasında yer alır.

Akıllı şehir tasarımında, kullanıcı odaklı yaklaşımlar benimsenir. Bu yaklaşımlar, vatandaşların ihtiyaçlarını ve beklentilerini göz önünde bulundurarak, şehirlerin daha yaşanabilir hale gelmesini sağlar. Sanoff (2000), katılımcı tasarım süreçlerinin, şehir sakinlerinin projelere olan aidiyet duygusunu artırdığını ve daha sürdürülebilir çözümler ürettiğini vurgular (s. 15). Ayrıca, akıllı şehirlerde mimari tasarım, kamusal alanların ve yeşil alanların entegrasyonunu da içerir. Bu alanlar, şehir sakinlerinin sosyal etkileşimlerini artırarak, toplumsal bağları güçlendirir.

2.2. Yerel Yönetimde Vatandaş Katılımı ve Demokratik Yönetişim

Yerel yönetimde vatandaş katılımı, demokratik yönetişimin temel taşlarından biridir ve vatandaşların karar alma süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlar. Arnstein'in "Katılım Merdiveni" modeli, bu süreci açıklamak için kullanılan yaygın bir çerçevedir. Bu model, vatandaş katılımını sekiz basamaktan oluşan bir hiyerarşi olarak tanımlar: manipülasyon, terapi, bilgilendirme, danışma, uzlaşma, ortaklık,

yetki devri ve vatandaş kontrolü (Arnstein, 1969, s. 217). Bu basamaklar, vatandaşların yönetim süreçlerine ne ölçüde dahil olduklarını ve ne kadar etkili olduklarını gösterir.

Granier ve Kudo (2016), yerel yönetimlerin, vatandaş katılımını artırmak için bu modelin üst basamaklarını hedeflemesi gerektiğini belirtirler (s. 66). Bilgilendirme ve danışma gibi düşük katılım düzeyleri, vatandaşların yalnızca bilgi sahibi olmalarını sağlarken, ortaklık ve yetki devri gibi yüksek katılım düzeyleri, vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan etki etmelerini sağlar.

Henry Sanoff ve Ayşenur Öktem, vatandaş katılımı ve demokratik yönetim konularında önemli katkılarda bulunmuş iki akademisyendir. Sanoff (2000), katılımcı tasarım süreçlerinin, vatandaşların projelere olan aidiyet duygusunu artırdığını ve daha sürdürülebilir çözümler ürettiğini vurgular (s. 15). Sanoff, katılımın, vatandaşların yalnızca bilgi sahibi olmasını değil, aynı zamanda projelerin her aşamasında aktif rol almalarını gerektirdiğini savunur.

Ayşenur Öktem ise, yerel yönetimlerde demokratik yönetim ve katılım süreçlerinin iyileştirilmesi üzerine çalışmalarıyla tanınır. Öktem (2015), yerel yönetimlerin, vatandaşların ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak için katılım süreçlerini nasıl daha etkili hale getirebileceğini araştırmıştır (s. 123). Öktem, katılımın artırılması için yerel yönetimlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini benimsemesi gerektiğini vurgular.

Mimarlık, vatandaş katılımını artırmada önemli bir rol oynar. Kent tasarımı ve mimarlık, fiziksel mekanların düzenlenmesi yoluyla sosyal etkileşimleri teşvik eder ve toplulukların bir araya gelmesini sağlar. Komninos (2011), kamusal alanların ve topluluk merkezlerinin, vatandaşların katılımını artırmada etkili olduğunu belirtir (s. 179). Bu alanlar, vatandaşların bir araya gelerek yerel yönetim süreçlerine katkıda bulunmalarına olanak tanır. Mimarlık ayrıca, katılımcı tasarım süreçleri ile yerel yönetim projelerine vatandaşların dahil edilmesini sağlar. Sanoff (2000), katılımcı tasarımın, vatandaşların ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamak için önemli bir araç olduğunu vurgular (s. 20). Bu süreçler, vatandaşların projelerin her aşamasında yer almalarını ve karar alma süreçlerine doğrudan katkıda bulunmalarını sağlar.

2.3. Bütüncül Yerel Yönetimde Teknolojik İnovasyonlar

Bütüncül yerel yönetimde teknolojik inovasyonlar, şehirlerin verimliliğini, sürdürülebilirliğini ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla çeşitli yenilikçi çözümleri içerir. Linders (2012), teknolojik yeniliklerin yerel yönetimlerde hizmet sunumunu nasıl dönüştürdüğünü vurgular (s. 449). Örneğin, akıllı sensörler ve veri analitiği, şehirlerin enerji yönetimi, su yönetimi ve atık yönetimi gibi kritik alanlarda daha etkili çözümler sunmasını sağlar. Bu teknolojiler, gerçek zamanlı veri toplama ve analiz yoluyla, kaynakların daha verimli kullanılmasına ve hizmetlerin optimize edilmesine olanak tanır.

Yerel yönetimlerde dijital dönüşüm, kamu hizmetlerinin daha erişilebilir, şeffaf ve katılımcı hale getirilmesini sağlar. Aguilera ve arkadaşları (2017), dijital dönüşümün yerel yönetimlerin performansını ve vatandaş memnuniyetini artırmada kritik bir rol oynadığını belirtir (s. 238). Örneğin, e-devlet uygulamaları, vatandaşların yerel yönetim hizmetlerine çevrimiçi olarak erişmelerini ve çeşitli işlemleri hızlı bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlar. Bu dönüşüm, aynı zamanda bürokrasinin azalmasına ve maliyetlerin düşmesine katkıda bulunur.

Dijital dönüşümün bir diğer önemli bileşeni, açık veri platformlarıdır. Bu platformlar, yerel yönetimlerin şeffaflığını artırmak ve vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır. Ansell ve Gash (2008), açık veri ve şeffaflık politikalarının, vatandaşların yerel yönetimlere olan güvenini artırdığını vurgular (s. 546).

2.4. Teknolojik İnovasyonların Mimari Tasarımla Entegrasyonu

Teknolojik inovasyonların mimari tasarımla entegrasyonu, sürdürülebilir ve akıllı şehirlerin oluşturulmasında kritik bir rol oynar. Komninos (2011), akıllı şehirlerde mimari tasarımın, teknolojik

yeniliklerle nasıl uyumlu hale getirilebileceğini ele alır (s. 180). Örneğin, yeşil bina teknolojileri ve enerji verimli yapı malzemeleri, mimari tasarımın sürdürülebilirlik hedefleriyle bütünleşmesini sağlar. Bu tür yapılar, enerji tüketimini azaltarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak çevresel etkileri minimize eder.

Bunun yanı sıra, akıllı altyapılar ve IoT (Nesnelerin İnterneti) teknolojileri, binaların ve kamusal alanların daha verimli yönetilmesine olanak tanır. Akıllı aydınlatma sistemleri, ısıtma ve soğutma sistemleri gibi çözümler, enerji tasarrufu sağlarken, kullanıcı konforunu artırır.

2.5. Dünya Çapında Bütüncül Yerel Yönetim Uygulamaları ve Başarı Öyküleri

Dünya genelinde, yerel yönetimler yenilikçi teknolojileri kullanarak şehirlerin yönetiminde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Akıllı şehir uygulamaları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonu yoluyla şehirlerin daha sürdürülebilir ve yaşanabilir hale gelmesini sağlar. Albino ve arkadaşları (2015), akıllı şehir uygulamalarının enerji verimliliği, su yönetimi ve atık yönetimi gibi alanlarda önemli katkılar sunduğunu belirtir (s. 8). Örneğin, Amsterdam'da geliştirilen "Amsterdam Smart City" projesi, enerji tasarrufu sağlamak için akıllı şebeke teknolojileri ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanmaktadır.

Dünya çapında birçok şehir, bütüncül yerel yönetim yaklaşımlarını benimseyerek başarılı projelere imza atmıştır. Barcelona, akıllı şehir teknolojilerini kullanarak şehir yönetiminde önemli yenilikler yapmış ve vatandaş memnuniyetini artırmıştır. Şehirdeki sensör ağı, trafik yönetimi, hava kalitesi izleme ve enerji yönetimi gibi çeşitli alanlarda gerçek zamanlı veri toplamakta ve analiz etmektedir (Granier & Kudo, 2016, s. 65). Bu sayede, kaynakların daha verimli kullanılması ve şehir hizmetlerinin optimize edilmesi sağlanmıştır.

Singapur, "Smart Nation" girişimi ile dünya çapında öne çıkan bir diğer başarılı örnektir. Singapur, vatandaşlarına daha iyi hizmet sunmak için yapay zeka, büyük veri analitiği ve IoT teknolojilerini kullanmaktadır. Bu teknolojiler, ulaşım sistemlerinin iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve kamu güvenliğinin artırılması gibi alanlarda kullanılmaktadır (Aguilera et al., 2017, s. 241). Singapur'un bu girişimi, şehirde yaşam kalitesini artırmış ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmuştur.

3. Bütüncül Yaklaşımların Yerel Yönetim Üzerindeki Olası Etkileri

3.1. Kriz Yönetimi ve Bütüncül Yaklaşımların Etkileri

Kriz yönetiminde bütüncül yaklaşımlar, yerel yönetimlerin krizlere daha etkili yanıt vermesini sağlar. Bu yaklaşımlar, kriz öncesi, sırası ve sonrasında koordineli ve entegre stratejiler geliştirilmesini içerir. Ansell ve Gash (2008), kriz yönetiminde paydaşların iş birliğinin ve koordinasyonunun önemini vurgular (s. 547). Bu iş birliği, kriz durumlarında hızlı ve etkili müdahaleler yapılmasını mümkün kılar.

Dünya genelinde birçok şehir, kriz yönetiminde bütüncül yaklaşımları benimseyerek başarılı sonuçlar elde etmiştir. Örneğin, Tokyo'da yaşanan 2011 depremi ve tsunamisi sonrasında, yerel yönetimlerin kriz yönetim stratejileri sayesinde hızlı ve etkili bir toparlanma süreci gerçekleşmiştir. Bu süreçte, afet yönetim planları, erken uyarı sistemleri ve acil durum iletişim ağları etkin bir şekilde kullanılmıştır (Komninos, 2011, s. 182).

New York City, 2012 yılında yaşanan Sandy Kasırgası'na karşı bütüncül kriz yönetim stratejileri ile başarılı bir yanıt vermiştir. Şehir yönetimi, afet öncesinde risk değerlendirmeleri yapmış ve kritik altyapıların korunmasına yönelik önlemler almıştır. Ayrıca, kriz sırasında ve sonrasında, koordineli acil durum müdahale ekipleri ve halkla etkili iletişim stratejileri sayesinde, krizden etkilenen bölgelerin hızla toparlanması sağlanmıştır (Albino et al., 2015, s. 10).

3.2. Bütüncül Yaklaşımların Yerel Yönetim Performansına Etkileri

Bütüncül yaklaşımlar, yerel yönetimlerin performansını artırmak için kritik bir rol oynar. Bu yaklaşımlar, hizmet sunumunun iyileştirilmesi, kaynakların verimli kullanımı ve vatandaş memnuniyetinin artırılması gibi çeşitli alanlarda olumlu etkiler sağlar. Ansell ve Gash (2008), bütüncül yönetim stratejilerinin, yerel yönetimlerin daha etkin ve verimli olmasına katkıda bulunduğunu belirtir (s. 548). Performans ölçümleme, bu süreçlerin başarısını değerlendirmek için önemlidir. Bu bağlamda, performans göstergeleri ve değerlendirme araçları, yerel yönetimlerin hedeflerine ne ölçüde ulaştığını belirlemede kullanılır.

Örneğin, dijital veri analitiği ve açık veri platformları, performans ölçümlemeyi kolaylaştırır. Bu teknolojiler, yerel yönetimlerin hizmet sunum süreçlerini izlemelerine ve iyileştirmelerine olanak tanır. Granier ve Kudo (2016), performans ölçümlemenin, yönetim süreçlerinin şeffaflığını artırarak vatandaş güvenini pekiştirdiğini vurgular (s. 68).

Bütüncül yaklaşımlar, yerel yönetimlerin sosyoekonomik problemlere daha etkili çözümler sunmasını sağlar. Bu yaklaşımlar, sosyal kapsayıcılık, ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik gibi temel alanlarda önemli katkılar sunar. Baccarne ve arkadaşları (2014), sosyal inovasyon projelerinin, yerel toplulukların ihtiyaçlarına yönelik çözümler geliştirmede kritik olduğunu belirtir (s. 160).

Örneğin, sosyal yardımlaşma programları ve ekonomik destek projeleri, düşük gelirli hanelerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik somut adımlardır. Ayrıca, yerel yönetimlerin işsizlikle mücadele etmek için eğitim ve istihdam programları düzenlemesi, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur. Bu tür programlar, yerel ekonomiyi canlandırarak toplumsal refahı artırır.

Bar-Tal'ın Delegitimizasyon Teorisi

Bar-Tal'ın delegitimizasyon teorisi, belirli grupların ya da bireylerin toplumsal veya politik sistemlerde meşruiyetlerinin nasıl sorgulandığını ve bu süreçlerin nasıl işlediğini inceler. Bu teori, özellikle çatışma durumlarında, bir grubun diğerini nasıl dışladığını ve ötekileştirdiğini açıklar (Bar-Tal, 1990, s. 351). Mimarlık ve kent tasarımı, bu teori, mekânsal düzenlemelerin ve kentsel politikaların, belirli grupların toplumsal yaşamdan dışlanmasına nasıl katkıda bulunabileceğini anlamada kullanışlıdır.

Örneğin, belirli mahallelerin kentsel dönüşüm projeleri ile yıkılması ve yerlerine daha yüksek gelirli kesimler için lüks konutlar yapılması, mevcut sakinlerin dışlanmasına neden olabilir. Bu durum, kentsel mekânda mekânsal adaletsizliğin ve sosyal eşitsizliğin artmasına yol açar (Feeney & Welch, 2012, s. 820). Bu bağlamda, mimarlar ve kent plancılarının, projelerini toplumsal içerme ve adalet ilkeleri doğrultusunda tasarlamaları önemlidir.

Volpato ve Cantone'nin Ötekileştirme Kategorileri

Volpato ve Cantone'nin ötekileştirme kategorileri, toplumsal grupların nasıl marjinalize edildiğini ve dışlandığını analiz eden bir çerçeve sunar. Bu kategoriler, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik ötekileştirme olarak dört ana başlık altında toplanır (Volpato & Cantone, 2015, s. 120). Mimarlık ve kent tasarımı, bu ötekileştirme kategorileri, belirli grupların kentsel mekânlarda nasıl marjinalize edildiklerini anlamak için kullanılabilir.

Örneğin, düşük gelirli mahallelerin yeterli altyapı hizmetlerinden mahrum bırakılması, ekonomik ve sosyal ötekileştirmenin bir biçimidir. Bu tür uygulamalar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirir ve kentsel mekânda sosyal adaletsizliği pekiştirir. Mimarlık ve kent tasarımı, bu tür ötekileştirme süreçlerine karşı duyarlı olmalı ve toplumsal kapsayıcılığı artıracak stratejiler geliştirmelidir (Baccarne et al., 2014, s. 163).

Modern ve postmodern yaklaşımlar, kent tasarımı farklı ideolojik ve estetik yaklaşımları temsil eder. Modernizm, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve işlevsellik, sade çizgiler ve teknolojik ilerlemeyi vurgulayan bir tasarım anlayışıdır (Komninos, 2011, s. 181). Modern kent tasarımı, genellikle geniş bulvarlar, yüksek binalar ve geniş yeşil alanlar gibi unsurlarla karakterize edilir. Bu

yaklaşım, kentsel mekânın düzenlenmesinde bilimsel ve rasyonel planlama yöntemlerini ön plana çıkarır.

Postmodernizm ise, modernizme bir tepki olarak ortaya çıkmış ve çeşitlilik, tarihsel referanslar ve karmaşıklığı vurgulayan bir tasarım anlayışıdır. Postmodern kent tasarımı, farklı stil ve dönemlerin bir arada kullanılması, yerel kimliklerin vurgulanması ve kullanıcı deneyimlerine odaklanması ile dikkat çeker (Albino et al., 2015, s. 11). Bu yaklaşım, kentsel mekânın daha esnek, dinamik ve kullanıcı dostu olmasını sağlar.

SONUÇ:

Bütüncül yerel yönetim yaklaşımları, yerel yönetimlerin daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde çalışmasına olanak tanır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin başarıya ulaşabilmesi için stratejik öneriler ve uygulama tavsiyeleri geliştirilmesi gerekmektedir. Aguilera ve arkadaşları (2017), yerel yönetimlerin performansını artırmak için teknoloji ve yeniliklerin entegre edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır (s. 239). Öncelikle, yerel yönetimlerin, teknolojik altyapılarını güçlendirmesi ve veri analitiği gibi ileri teknoloji uygulamalarını benimsemesi önerilir. Bu, hizmet sunumunun etkinliğini artırırken, kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlar.

Ayrıca, katılımcı planlama süreçlerinin teşvik edilmesi, vatandaşların yönetim süreçlerine daha fazla dahil olmasına olanak tanır. Granier ve Kudo (2016), vatandaş katılımının artırılmasının, yönetim süreçlerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini güçlendirdiğini belirtir (s. 67). Bu nedenle, yerel yönetimlerin, katılımcı mekanizmalar ve platformlar oluşturması önemlidir.

Teknoloji entegrasyonu, yerel yönetimlerin hizmet sunumunda devrim niteliğinde değişiklikler yapmasını sağlar. Ansell ve Gash (2008), teknoloji kullanımının, yönetim süreçlerini daha verimli hale getirirken, vatandaş memnuniyetini artırmada kritik bir rol oynadığını vurgular (s. 549). Örneğin, e-devlet uygulamaları, vatandaşların yerel yönetim hizmetlerine erişimini kolaylaştırır ve bürokrasiyi azaltır. Bu tür dijital platformlar, hizmetlerin daha hızlı ve etkili sunulmasını sağlar. Vatandaş katılımının artırılması, yerel yönetimlerin başarısında önemli bir faktördür. Baccarne ve arkadaşları (2014), yerel yönetimlerin, vatandaş katılımını teşvik etmek için dijital araçlar ve platformlar kullanması gerektiğini savunur (s. 161). Bu bağlamda, sosyal medya, mobil uygulamalar ve çevrimiçi anketler gibi araçlar, vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını artırabilir. Ayrıca, açık veri platformları, vatandaşların yerel yönetim faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmasını ve geri bildirimde bulunmasını sağlar.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yerel yönetimlerin uzun vadeli stratejilerinde kritik bir yer tutar. Albino ve arkadaşları (2015), sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yerel yönetimlerin, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları içeren bütüncül politikalar geliştirmesi gerektiğini belirtir (s. 12). Örneğin, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliğinin artırılması ve atık yönetimi gibi politikalar, çevresel sürdürülebilirliği destekler. Sosyal sürdürülebilirlik ise, toplumsal eşitlik ve sosyal adaleti teşvik eden politikalarla sağlanır. Yerel yönetimlerin, sosyal konut projeleri, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi alanlarda kapsayıcı politikalar geliştirmesi önemlidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, yerel ekonomiyi canlandıracak ve iş olanakları yaratacak stratejilerle desteklenmelidir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleyen politikalar geliştirmesi ve yenilikçi iş modellerini teşvik etmesi önerilir (Baccarne et al., 2014, s. 162).

Sonuç olarak, bütüncül yerel yönetim yaklaşımları, yerel yönetimlerin daha etkin, şeffaf ve sürdürülebilir olmasını sağlar. Teknoloji entegrasyonu ve vatandaş katılımının artırılması, bu süreçlerin başarısını desteklerken, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik politikalar, uzun vadeli toplumsal ve çevresel faydalar sağlar (Aguilera et al., 2017, s. 243). Yerel yönetimlerin, bu stratejik öneriler ve uygulama tavsiyelerini benimseyerek, gelecekteki zorluklara daha etkili çözümler sunmaları mümkündür.

Şekiller, tablolar, çizimler, sütun genişliğini aşmayacak şekilde olmalı, küçük ebatlı olarak verildiğinde içerik ayrıntısı anlamını yitirecekse, iki sütunlu sayfa ancak bu durumda tek sütunlu hale getirilmelidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

Teşekkür: --

KAYNAKÇA:

- Aguilar, J., Díaz, F., Altamiranda, J., Cordero, J., Chavez, D., & Gutierrez, J.** (2021). Metropolis: Emergence in a serious game to enhance the participation in smart city urban planning. *Journal of the Knowledge Economy*, 12, 1594–1617.
- Aguilera, U., Peña, O., Belmonte, O., & López-de-Ipiña, D.** (2017). Citizen-centric data services for smarter cities. *Future Generation Computer Systems*, 76, 234–247.
- Akterujjaman, S. M., Mulder, R., & Kievit, H.** (2022). The influence of strategic orientation on co-creation in smart city projects: Enjoy the benefits of collaboration. *International Journal of Construction Management*, 22(9), 1597–1605.
- Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M.** (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, 22, 3–21.
- Ansell, C., & Gash, A.** (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18, 543–571.
- Anthony, B.** (2021). Information flow analysis of a knowledge mapping-based system for university alumni collaboration: A practical approach. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(1), 756–787.
- Aversano, P., Raju, A., Mechant, P., & Ballon, P.** (2013, May 23–25). Reuse potential assessment framework for gamification-based smart city pilots. In D. Charitos, I. Theona, D. Dragona, M. Meimaris, & C. Rizopoulos (Eds.), *Proceedings of the International Biennial Conference Hybrid City, Subtle Revolutions* (pp. 17–23).
- Baccarne, B., Mechant, P., & Schuurman, D.** (2014). Empowered cities? An analysis of the structure and generated value of the smart city Ghent. In R. P. Dameri & C. Rosenthal-Sabroux (Eds.), *Smart city—How to create public and economic value with high technology in urban space* (pp. 157–182). Heidelberg, Germany: Springer
- Ballas, D.** (2013). What makes a ‘Happy city’? *Cities*, 32, S39–S50.
- Bencardino, M., & Greco, I.** (2014, June 4–6). Smart communities. Social innovation at the services of smart cities. Paper presented at Eighth international conference INPUTSmart city—Planning for energy, transportation and sustainability of the urban system, Naples, Italy.
- Benington, J., & Moore, M.** (Ed.). (2011). *Public value: Theory and practice*. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan.

- Berntzen, L., & Johannessen, M. R.** (2016). The role of citizen participation in municipal smart city projects: Lessons learned from Norway. In *Smarter as the new urban agenda* (pp. 299–314). Springer.
- Bugg-Levine, A., & Emerson, J.** (2011). *Impact investing. Transforming how we make money while making a difference*. San Francisco, CA: John Wiley.
- Capra, C. F.** (2016). The Smart City and its citizens: Governance and citizen participation in Amsterdam Smart City. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 5(1), 20–38.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F., & Grigoroudis, E.** (2022). Helix trilogy: The triple, quadruple, and quintuple innovation helices from a theory, policy, and practice set of perspectives. *Journal of the Knowledge Economy*, 13(3), 2272–2301.
- Cosgrave, E., Tryfonas, T., & Crick, T.** (2014, August 24–27). The smart city from a public value perspective. In *ICT for sustainability 2014, ICT4S 2014* (pp. 369–377). Stockholm, Sweden: Atlantis Press.
- Feeney, M. K., & Welch, E. W.** (2012). Electronic participation technologies and perceived outcomes for local government managers. *Public Management Review*, 14, 815–883.
- Fredericks, J.** (2020). From smart city to smart engagement: Exploring digital and physical interactions for playful city-making. In A. Nijholt (Ed.), *Making Smart Cities More Playable. Gaming Media and Social Effects*. Springer.
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanovic, N., & Meijers, E.** (2007). *Smart cities: Ranking of European medium-sized cities*. Vienna, Austria: Centre of Regional Science (SRF), Vienna University of Technology.
- Granier, B., & Kudo, H.** (2016). How are citizens involved in smart cities? Analysing citizen participation in Japanese Smart Communities. *Information Polity*, 21(1), 61–76.
- Hills, D., & Sullivan, F.** (2006). *Measuring public value 2: Practical approaches*. London, England: The Work Foundation.
- Hoon Lee, J. H., Phaal, R., & Lee, S.-H.** (2013). An integrated service-device-technology roadmap for smart city development. *Technological Forecasting & Social Change*, 80, 286–306.
- Kaplan, R., & Norton, D.** (2001). *The strategy-focused organisation*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Khan, Z., & Kiani, S. L.** (2012). A cloud-based architecture for citizen services in smart cities. In 2012 IEEE Fifth International Conference on Utility and Cloud Computing (pp. 315–320).
- Kloppers, J.** (2016). Citizen engagement in Cape Town's transition towards a smart city. In 2016 IST-Africa Week Conference (pp. 1–13).
- Komninos, N.** (2011). Intelligent cities: Variable geometries of spatial intelligence. *Intelligent Buildings International*, 3, 172–188.
- Leino, H., & Puumala, E.** (2021). What can co-creation do for the citizens? Applying co-creation for the promotion of participation in cities. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 39(4), 781–799.
- Linders, D.** (2012). From e-government to we-government: Defining a typology for citizen coproduction in the age of social media. *Government Information Quarterly*, 29, 446–454.
- Lombardi, P., Giordano, S., Farouh, H., & Wael, Y.** (2011, June 15–18). An analytic network model for Smart cities. *Proceedings of the 11th International Symposium on the Analytic Hierarchy Process, Sorrento, IT*.
- Melendreras-Ruiz, R., & García-Collado, Á. J.** (2013). MOBISec: An European experience directed towards improving cities through citizen participation. In 2013 International Conference on New Concepts in Smart Cities: Fostering Public and Private Alliances (SmartMILE) (pp. 1–5).
- Mellouli, S., Luna-Reyes, L. F., & Zhang, J.** (2014). Smart government, citizen participation and open data. *Information Polity*, 19(1, 2), 1–4.
- Moore, M. H.** (2013). *Recognizing public value*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mosannenzadeh, F., & Vettoriato, D.** (2014). Defining smart city. A conceptual framework based on keyword analysis. *TeMa—Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 6, 683–694.
- Partanen, J., & Möller, K.** (2012). How to build a strategic network: A practitioner-oriented process model for the ICT sector. *Industrial Marketing Management*, 41(3), 481–494.

- Savoldelli, A., Codagnone, C., & Misuraca, G. (2014).** Understanding the eGovernment Paradox: Learning from literature and practice on barriers to adoption. *Government Information Quarterly*, 31, 563–571.
- Savoldelli, A., Misuraca, G., & Codagnone, C. (2014).** Measuring the public value of e Government: The eGEP2.0 model. *Electronic Journal of eGovernment*, 11, 373–88.
- Shapiro, J. M. (2006).** Smart cities: Quality of life, productivity, and the growth effects of human capital. *Review of Economics & Statistics*, 88, 324–335.
- Simonofski, A., Asensio, E. S., De Smedt, J., & Snoeck, M. (2017).** Citizen participation in smart cities: Evaluation framework proposal. In 2017 IEEE 19th conference on business informatics (CBI) (Vol. 1, pp. 227–236).
- Welch, E. W. (2012).** The relationship between transparent and participative government: A study of local governments in the United States. *International Review of Administrative Sciences*, 78, 93–115.
- Yeh, H. (2017).** The effects of successful ICT-based smart city services: From citizens' perspectives. *Government Information Quarterly*, 34(3), 556–565.

EXTENDED SUMMARY

This study examines the impact of holistic local governance approaches on local government performance. Focusing specifically on neighborhood life, the research explores how these approaches can transform urban governance and their potential to provide more effective solutions to the challenges faced by local governments. The study aims to provide strategic recommendations to improve local government performance and service delivery. The literature review shows that holistic local government approaches have positive impacts on governance processes by increasing citizen participation and transparency. They also play an important role in improving urban infrastructure and addressing socio-economic challenges. This study analyzes existing studies and real-world examples by examining holistic local governance practices implemented in various cities. Data is drawn from sources such as academic journals, government reports and case studies.

Research shows that holistic local government approaches improve the performance of local governments. These approaches have positive impacts in many areas such as improving service delivery, efficient use of resources and increasing citizen satisfaction. Performance measurement tools and evaluation indicators are important to determine how well local governments are achieving their goals. Digital data analytics and open data platforms facilitate performance measurement and increase the transparency of management processes. Holistic approaches enable local governments to provide effective solutions to socio-economic problems. They make significant contributions in areas such as social inclusion, economic development and environmental sustainability. Local governments improve neighborhood life through public spaces and social infrastructure, while participatory planning processes enhance the quality of neighborhood life. Sustainability requires effective management of resources and is a fundamental principle of local governments. Crisis management can be carried out more effectively through holistic approaches and the importance of stakeholder cooperation and coordination is emphasized.

Local governments around the world are making progress in managing cities using smart city technologies. Amsterdam's Smart City and Singapore's Smart Nation projects have used smart city technologies to achieve success in areas such as energy efficiency, water management and traffic management. Legitimization theory is used in architecture and urban design to understand how spatial arrangements contribute to the exclusion of certain groups. The categories of marginalization provide a framework for analyzing the marginalization of social groups. Sustainable development goals play an important role in the long-term strategies of local governments. Policies that include environmental, social and economic dimensions need to be developed. Citizen participation in local governance is an essential element of democratic governance and Arnstein's "Ladder of Participation" model explains this process. The level of citizen participation indicates how involved citizens are in governance processes and how effective they are. Granier and Kudo argue that local governments should focus on the higher levels of this model to increase citizen participation. Finally, Henry

Sanoff and Ayşenur Öktem are scholars who have done significant work on citizen participation and democratic governance. Sanoff emphasizes that participatory design processes produce more sustainable solutions by increasing the sense of belonging to projects. Öktem, on the other hand, emphasizes the importance of transparency and accountability in local governments' efforts to improve participation processes.

The integration of technological innovations with architectural design plays a critical role in the creation of sustainable and smart cities. Komninos (2011) discusses how architectural design can be harmonized with technological innovations in smart cities. For example, green building technologies and energy efficient building materials enable the integration of architectural design with sustainability goals. Such structures minimize environmental impacts by reducing energy consumption and using renewable energy sources. In addition, smart infrastructures and IoT (Internet of Things) technologies allow for more efficient management of buildings and public spaces. Solutions such as smart lighting systems, heating and cooling systems save energy and increase user comfort.

Architecture and design play a major role in the success of smart cities. While architecture forms the physical infrastructure of smart cities, design processes ensure that cities are aesthetically and functionally optimized. Komninos (2011) states that energy efficiency and sustainability principles are important in the architectural design of smart cities. In this context, green building designs, energy-efficient structures and environmentally friendly materials are among the architectural components of smart cities.

User-oriented approaches are adopted in smart city design. These approaches make cities more livable by taking into account the needs and expectations of citizens. Sanoff (2000) emphasizes that participatory design processes increase residents' sense of belonging to projects and produce more sustainable solutions. Furthermore, architectural design in smart cities includes the integration of public spaces and green areas. These spaces increase the social interactions of city dwellers and strengthen social bonds.

Holistic local government approaches allow local governments to operate in a more efficient, transparent and sustainable manner. In this context, it is necessary to develop strategic and practical recommendations for local governments to achieve success. First, it is recommended that local governments strengthen their technological infrastructure and adopt advanced technology applications such as data analytics. It is also important to promote participatory planning processes and to involve citizens more in governance processes. These approaches aim to improve the quality of urban life while making local governments more effective, efficient and responsive. Technology integration and increased citizen participation support the success of these processes, while policies geared towards sustainable development goals provide long-term social and environmental benefits. By adopting these strategic and implementation recommendations, local governments can provide more effective solutions to future challenges.

Türkiye Koşullarında Alışveriş Merkezi Yatırım Süreci İçin Bir Değerlendirme Modeli Önerisi

A Proposed Evaluation Model for the Shopping Mall Investment Process in Türkiye

Berrin Şahin Diri¹ Saadetin Ökten²

Öz

Alışveriş, paranın bulunmasından itibaren insanlar arasında yapılagelen bir eylemdir. Bu eylemi yemek, değiş-tokuş, daha yeniye sahip olma gibi çeşitli güdüler yönlendirmektedir. Mahalle arasında yer alan küçük bakkallardan 1990'larda marketlere daha sonra süper/hipermarketlere evrilen bu alışveriş mekânları, refah seviyesinin artmasıyla üstü/dört bir yanı kapalı alışveriş merkezlerine dönüşmüştür. Genelde Türk şehirlerinde ve birçok başka kadim kültürde olduğu gibi bir ana yolun iki tarafı boyunca devam eden ve çeşitli ihtiyaçların karşılandığı bedesten anlayışının devamı olan sokak alışveriş anlayışı; iklimlendirilmiş konforlu alanlarda yeme-içme, eğlence ve hemen hemen her tür alışveriş ihtiyacının karşılanabildiği bu dışa kapalı büyük binalarda yapılmaya başlanmış ve bu yeni kültür özellikle büyük şehirlerde çok sevilmiştir. Türkiye'de 2000'li yıllarda 69 alışveriş merkezi bulunurken 2024 yılında bu sayı 241'i bulmuştur. Bu artışın büyük oranda sebebi yatırımcılar açısından alışveriş merkezi yatırımının en karlı yatırımlardan biri olduğu düşüncesidir ancak şehirler gelişirken uygun arsaları önceden portföylerine katarak zamanı geldiğinde yatırımcı ortaklar bulup alışveriş merkezi yatırımını başlatan büyük perakendeci şirketlerin rolü de büyüktür.

Türkiye'de hem büyük alanlara yayılan az katlı Amerika tipi alışveriş merkezleri hem de 4-5 katlı düşey kullanımlı daha özel mağazaların olduğu Avrupa tipi şehir içi alışveriş merkezleri yapılmaktadır. Yatırımcılar için hangi arsaya hangi tür alışveriş merkezi yapılmasının daha uygun olacağı konusu çok büyük öneme sahiptir. Bu konuda onlara ya uzman kişilerin öngörülleri ya da araştırma şirketlerinin fizibilite çalışmaları yol göstermektedir. Bu çalışma yatırımcılar için bir model ortaya koymaktadır. Bu model ile alışveriş merkezi türü seçimi ve arsanın belirlenmesinden sonra piyasa ait çeşitli ekonomik veriler, arsaya ait fiziksel kurallar ve özellikler, yüklenici firmanın zaman bilgileri girildikten sonra bazı yatırım değerlendirme verileri elde edilebilmektedir. Türkiye'de ve dünyada alışveriş merkezi yatırımının durumu ve yatırımcı tiplerinin anlatılmasından sonra sermayesini alışveriş merkezi yatırım sürecine katılarak değerlendirmek isteyen girişimciler için projeye ait gelecekteki muhtemel nakit akışlarını önceden izleme imkânı veren ve proje karlılığını ölçebilecekleri bu model, burada süreci özetleyen akış şemalarıyla anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş merkezi yatırımı, fizibilite çalışmaları, geliştirme ve işletme dönemi nakit akışları, proje değerlendirme yöntemleri, yatırım öncesi tahmin yapma

ABSTRACT

Shopping is an action that has been carried out among humankind since the invention of money. This action is guided by various motives such as eating, exchanging, and having something new. These shopping venues, which evolved from small grocery stores located in the neighbourhood to markets in the 1990s and then to super/hypermarkets, turned into shopping malls covered on all sides with the increase in prosperity. As is generally the case in Turkish cities and many other ancient cultures; the concept of street shopping, which is a continuation of the bedesten concept and runs along both sides of a main road and meets various needs, started to be done in comfortable air-conditioned areas. In these huge buildings closed to the outside eating, drinking, entertainment and almost all kinds of shopping needs can be met and this culture is very popular these days. While there were 69 shopping malls in Turkey in the 2000s, this number reached 241 in 2024. The first reason for this increase is largely due to the idea that shopping center investment is one of the most profitable

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: (Dr.) Berrin Şahin Diri, berrinsahindiri@outlook.com, ORCID: 0009-0009-6436-2549

investments for investors. The second one is that as cities develop, the retail companies that add suitable lands to their portfolios in advance and find investor partners at the appropriate time, initiate the shopping center investments.

In Turkey, both low-rise American-type shopping malls, spread over large areas, and European-type urban shopping malls, with 4-5 storey vertical and more specialized stores, are being built. For investors, the issue of which type of shopping center would be more suitable to build on which land is of great importance. In this regard, they are guided either by the predictions of experts or by the feasibility studies of research companies. This study reveals a model for investors. With this model, after selecting the shopping center type and determining the land, some investment evaluation data can be obtained after entering various economic data of the market, physical rules and characteristics of the land, and time information of the contractor company. The created model for entrepreneurs who want to invest their capital by participating in the shopping center investment process and allows them to monitor possible future cash flows of the project in advance and measure project profitability, has been explained here with flow charts that summarize the process.

Keywords: Shopping center investment, development and operation period cash flows, project evaluation method, pre-investment forecasting feasibility studie

GİRİŞ:

Türkiye’de gayrimenkul sektörü daha çok kamu kuruluşları, inşaat firmaları ve kooperatiflerin olanakları ile yürütülen bir sektör iken diğer sektörlerdeki profesyonelleşmeyle birlikte kurumsal gayrimenkul yatırımcılarının sayısı artmış, büyük şehirlerdeki alışveriş potansiyeli sektörü büyütmüş ve alışveriş merkezi yatırımı özellikle 1990’lardan sonra gayrimenkul yatırım ortaklıkları aracılığıyla yapılan önemli bir yatırım aracı olarak etkinliğini sürdürmüştür. Zamanla tüm büyük şehirlerdeki potansiyel artmış, ucuz işgücü ve teşviklerle Anadolu’da dikkat çekici boyutlara ulaşan sanayileşme hareketinin hız kazandığı ve gayrimenkul sektörünün de bundan etkilendiği görülmüştür.

Gayrimenkul sektörünün kurumsallaşmasında Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO) önemli bir yere sahiptirler. GYO portföylerinin %5’ini konutlar, %23’ünü iş merkezleri oluşturmaktadır. Ülkemizde gayrimenkul sektörü sınırlı alanlara yönelmiş durumdadır ve başlangıçta amaçlanan farklı sektörlerin finansmanı hedefinden oldukça uzak konumdadır. ABD’de GYO’ların portföylerinde konutlar, alışveriş merkezleri, iş ve eğlence merkezleri, sağlıkla ilgili gayrimenkuller, hapishaneler bulunmaktadır. (Mengitürk, 2000).

Pandemi döneminde büyük sıkıntı yaşayan alışveriş merkezleri 2022 sonrası ve özellikle 2023 yılında büyük kâr (yatırılan sermayeden fazla elde edilen gelir) yapmışlardır. Günümüzde alışveriş merkezlerinde yer almak ve büyümek isteyen yerli ve yabancı ürün markaları, mağaza yeri bulamamaktadırlar. Alışveriş merkezlerinde 2023 yılında mağaza kiralamalarında yüksek doluluk oranları yaşanmıştır. (Url 1, 2024)

Gayrimenkul sektörünün en karlı yatırım alanlarından olan alışveriş merkezi yatırımı ile ilgili yapılan literatür çalışmaları şu şekilde özetlenebilir;

Benjamin ve arkadaşları (1994) geliştiricilerin alışveriş merkezi alanı yaratma eğilimini araştırmışlar: Bir alışveriş merkezi yatırım modeli oluşturmak için makroekonomik yatırım literatüründen yararlanmışlar ve Amerika Birleşik Devletleri’nin 50 eyaletinin satış verilerini kullanmışlardır. Bu tahmini model, ALM yatırımlarını yönlendiren en önemli faktörün perakende satışlarındaki değişimden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Brown (1999) bir alışveriş merkezinin plan tasarım formunun o alışveriş merkezinden elde edilen geliri etkileyip etkilemediğini, space syntax (mekânsal dizim) analizi yöntemi ile birbirine plan formu ve alan büyüklüğü olarak yakın iki alışveriş merkezi üzerinden ortaya koymaya çalışmıştır. Anderson ve Springer (2005) çalışmalarında; gayrimenkulün eskimesinin toplam yatırım riski üzerinde hiçbir etkisi olmadığını, kendi kendini yöneten gayrimenkullerin üçüncü kişiler tarafından yönetilenlere göre daha az toplam riske sahip olduğunu, gayrimenkul türüyle birlikte coğrafi çeşitliliğin proje toplam riskini arttırdığını ileri sürmüşlerdir. Tezcan ve diğerleri (2012); inşaat proje yatırımlarının değerlendirilmesinde çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan AHP (Analytic Hierarchy Process) yöntemini kullanarak yaptıkları ikili karşılaştırmalar sonucunda 3 temel yatırım aracından; konut, lüks konut ve alışveriş merkezi

arasından %48.10 oranıyla alışveriş merkezi yatırımının en uygun yatırım olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Delic ve Knezevic (2014) seçtikleri 21 Avrupa ülkesinde alışveriş merkezlerini taban alanı, yıllık karları, sayıları açısından karşılaştırıp değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak; klasik alışveriş merkezlerinin tüketiciler tarafından her zaman tercih sebebi olacağını fakat modern teknolojinin gelişimi, yatırım alanlarının azalması, dinamik gelişen yaşama koşulları nedeniyle klasik alışveriş merkezi anlayışını koruyan çevrimiçi alışveriş merkezi anlayışının geliştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kholdy ve diğerleri (2014) açık alanlı alışveriş merkezlerinin etrafındaki konut fiyatlarının üzerine etkisini araştırdıkları çalışmalarında; alışveriş merkezlerinin yarattığı trafik, hava kirliliği ve gürültü sebebiyle 2 km yarıçapındaki konutlara negatif; 2 km dışındaki konutların fiyatları üzerine olumlu etki yaptığını bulmuşlardır. Ceylan ve arkadaşları (2017) çalışmalarında Türkiye'deki alışveriş merkezlerine yönelik politika ve mevzuatın gelişimini örnekler üzerinden ortaya koymuş ve eksikleri tartışmışlardır. Benjamin ve diğerleri (2017) gelecekte oluşabilecek satış hacmi beklentisi ile birlikte sermaye maliyeti ve yerel vergi oranlarının beraber oluşturduğu bir fonksiyon ilişkisinin gelecekte yatırımı yapılacak alışveriş merkezleri için yer seçimi konusunda etkili parametreler olduğunu öne sürmekte ve bu ilişkileri formüle eden bir sayısal model ortaya koymaktadırlar. Ana kiracıların rolününün ve fiyatlandırma mekanizmalarının doğru anlaşılmasının alışveriş merkezinin pazar değerinin iyi anlaşılmasını ve prosedür hatalarının engellenmesini sağlayacağını düşünen Bocharov ve arkadaşları 2018'de yaptıkları çalışmada; yüksek gelir akışı sağlayan bir mağazanın sağlamayana göre daha yüksek bir pazar değerine sahip olduğunu, dolayısıyla ana kiracıların daha az kira ödediğini fakat bunun tüm alışveriş merkezinin piyasa değerini yükselttiğini ileri sürmektedirler.

Alışveriş merkezini bir gayrimenkul yatırımı olarak ele alan çalışmalar genellikle teorik planda kalmış; alışveriş merkezlerini yatırımcı, işletmeci, kar-maliyet ilişkisi, gelecekte oluşacak değerinin belirlenmesi, yatırım kararı kriterlerinin belirlenmesi gibi alanlarda ele alan çalışmaların olmadığı görülmüştür. Gayrimenkul alanına yatırım yapmak isteyen girişimciler yaptırmayı düşündükleri bina türünün yapım ve kullanım dönemi maliyetinin ne olacağını ve piyasadaki değerini önceden bilmek istemektedirler. Bu tahmin bazı kabullenmelere göre hesaplandığı için bunları değiştirerek tahmin edilen maliyetin miktarını da değiştirmek mümkün olmakta, böylece girişimcilerin olanaklarına uygun bir maliyete ulaşılabilir. Ayrıca girişimcinin bu maliyete katlanarak gelecekte kazanacağı gelirleri önceden bilmesi, gayrimenkul yatırımı en iyi şekilde yönlendirebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenlerle bir girişimci için hangi gayrimenkule yatırım yaparsa daha karlı olacağı ve bunun maliyetinin ne olacağını ilk aşamada belirlenebilmesi ve yatırımın ne kadar sürede geri döndüğü büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda istenilen maliyet-gelir tahminlerinin yapılabilmesini sağlayacak bir yaklaşımın, yatırım amaçlı çalışan sektörler için büyük yarar sağlayacağı ve hem ülke hem girişimci ekonomisi açısından kararların daha tutarlı ve faydalı olabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı elindeki sermayesini bir gayrimenkul yatırım aracı olarak alışveriş merkezi yapımına yatırarak değerlendirmeyi ve gelir elde etmeyi düşünen bir yatırımcının proje değişkenleri üzerine yapılan çeşitli tahminleri değiştirerek projeden elde edeceği geliri, kârı, oluşabilecek maliyetleri önceden görebilmesini sağlayacak bir model ortaya koymaktır, bu model bu çalışmada akış şemaları ile anlatılmıştır.

Bu çalışmada; alışveriş merkezleri gayrimenkul yatırım aracı olarak belirlenmiş, yatırımcıların birey veya özel kurumlar olduğu düşünülmüş ve bu yatırımcıların yeni bir gayrimenkulün yapılmasına yatırım yapmak istedikleri kabul edilmiştir. Hazırlanan modelde arsa yerinin önceden belirlendiği ve yatırımın Türkiye sınırlarında ve koşullarında yapılacağı öngörülmüştür.

Çalışma kapsamında gelir getiren yatırım aracı olarak alışveriş merkezi yatırımları; yer seçimi, alışveriş merkezi türleri, fizibilite çalışması aşamaları, yatırımı etkileyen faktörler, alışveriş merkezi yatırımında karşılaşılan maliyet ve gelir kalemleri Türkiye'deki alışveriş merkezi yatırım yaklaşımı açısından incelenmiş, daha sonra 'excel' tabloları yardımıyla model oluşturulmuş ve bu model bu yazıda akış şemaları ile anlatılmıştır.

1. Alışveriş Merkezi Tarihçesi

Değişen ve artan gereksinim ve arzular alışveriş eylemini arttırmış, bu sayede daha düzenli ve organize mekân ve yapılar geliştirilmiştir. Alışveriş eylemi antik kentlerde agora, Türk kentlerinde arasta, bedesten gibi yapılarda başlamış ve bu mekânlar tarih boyunca günümüz kentlerindeki alışveriş merkezlerine kadar gelişme göstermişlerdir.

1940'lı yılların sonlarında banliyölerdeki alışveriş üniteleri pek çok işlevin yerine getirildiği süpermarket, restoran, servis mekânlar vb. gibi dinamik mekânların olduğu bir yapıya kavuşmuştur. Gayrimenkul yatırımının amacı gerçek zenginlik artarken alım gücünün zaman içinde transfer edilmesidir (Tappan, 1993). Victor Gruen tarafından 1956 yılında tasarlanan ilk alışveriş merkezi (ALM) (Southdale Center), özellikle Amerikan kentlerindeki bu çok merkezliliğin oluşturduğu trafik yoğunluğu, ulaşım ve otopark sorununa bir çözüm olmanın yanı sıra sosyal mekânlar oluşturabilmek amacıyla da yaratılmıştır. İlk örnekleri Amerika'da görülen ALM'lerin sonrasında hızla diğer kıtalara da yayıldığı görülmektedir. Ancak Avrupa'daki ALM gelişiminin yayılma hızı Amerika modelindeki gibi gerçekleşmemiştir. Avrupa'daki ALM'lerinin ilk örnekleri 1950'lerde görülmüş ve ALM sayısı Amerika'daki kadar olmasa da zamanla artış göstermiştir (Ceylan ve diğerleri, 2017).

ABD ve Avrupa'da hızlı gelişim sürecinden geçen perakendecilik olayından ülkemiz de önemli ölçüde etkilenmiştir. Doksanlı yıllardan sonra küçük bağımsız perakendeci dükkân tiplerinden, büyük perakendeciliğe yönelim sürecine girilmiştir. Tüketici yaşam biçimlerindeki değişimler; kadınların giderek daha yüksek düzeyde çalışma hayatına katılımı, perakendeci hizmetlerine olan gereksinimi arttırmış, özellikle büyük kentlerde gelişen süpermarket ve hipermarket tipi gıda ve gıda dışı ev ihtiyaç maddelerini pazarlayan büyük perakendeci işletmeler günlük yaşamın ayrılmaz parçası haline gelmişlerdir. Tüketicinin alışveriş zamanının kısıtlılığı, uzun çalışma saatleri uygulaması ve her türlü ürünü bir arada bulma avantajı sağlaması büyük perakendeci işletmelerin tercih edilirliğini arttıran unsurlar olarak ortaya çıkmıştır (Çetin, 1997).

Dünya'da alışveriş merkezlerinin, büyük şehirlerin günlük yaşamının bir parçası haline geldiği dönemler olan 1990 ve 2000'li yıllar, Türkiye'de perakende gelişiminin ilk dönemi olarak gösterilmektedir. Perakende gelişiminin ikinci dönemi olarak 2000-2010 yılları arasındaki gelişmeler, üçüncü dönemi olarak ise 2010 ve sonrasında yaşanan gelişmeler kabul edilmektedir (Erkip ve Özuduru, 2015). 1990'lı yıllarda Türkiye'de liberal ekonomi politikalarının benimsenmesiyle birlikte İstanbul'daki Galleria ALM (1988) ve Ankara'daki Atakule ALM (1989), Türkiye'deki alışveriş merkezlerinin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de 2008-2009 küresel finans krizi döneminde bile 70 adet ALM açılmıştır (AARREC, 2015).

Ekonomik krizler; yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ve elektronik ticaret, değişen sosyal talepler ve tüketici beklentileri doksanlarda perakende ticaretin dinamiklerini değiştirmeye başlamış, buna bağlı olarak Akasya, Palladium, Forum İstanbul, Mall of Antalya'da olduğu gibi alışveriş merkezlerinin çehresi de değişmeye başlamıştır. 1970'lerin devasa "alışveriş kompleksleri", yerlerini talebe ve beklentilere göre farklılaşmış, giderek eğlence, gıda vb. sektörlerle kaynaşmış özel çözümlere bırakmaya başlamıştır.

2. Alışveriş Merkezi Yatırımı

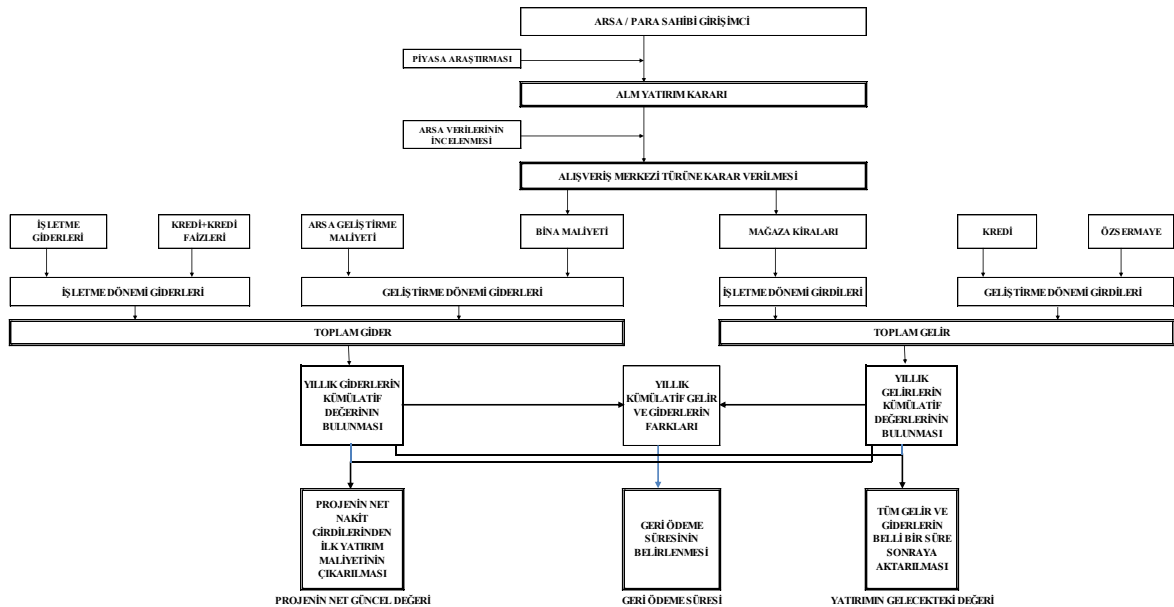
Türkiye'de 50 yıllık bir geçmişe sahip modern alışveriş merkezleri ilk kez 1988'de açılan Ataköy Galeria ile yatırımcıların gündemine girmiştir. İkinci aşamada 1993-96 döneminde açılan Capitol, Akmerkez ve İçerenköy Carrefour projeleri bu konudaki hızlı ve geniş kapsamlı gelişmeye öncülük etmişlerdir. Özellikle İçerenköy Carrefour projesini izleyen hipermarkete dayalı alışveriş merkezi projeleri 2000'li yıllarda hem sayısal hem de mağaza alanı kapasitesi olarak Türkiye çapında birinci sıraya yerleşmiştir. İkinci sırada ise İstanbul ve diğer illerde gerçekleştirilmekte olan 15-20 bin m² mağaza alanına sahip çok katlı projeler gelmektedir.

Alışveriş merkezi yatırımları uzun vadeli yatırımlardır. Doğru konseptlerle gerçekleştirilmiş merkez yatırımlarında uzun süren kârlılık, öncelikle stratejik planlamaya ve sonra da pazarlama ve yönetimin başarısına bağlıdır. Stratejik planlama; içinde mimar, mühendis, pazar araştırmacıları ve finansal fizibilite çalışmalarını gerçekleştirecek finansmancıların yer aldığı 6-7 kişilik bir ekibin yaklaşık 2 ay süren bir çalışmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda yatırımın yapılıp yapılmaması ne olarak ve nasıl yapılması gerektiği yolunda sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Sektörde 1990-2000 yılları arasında yabancı gayrimenkul yatırımcıları fazla görülmemiş daha çok Carrefour, Real, Migros, Çarşı gibi perakende şirketleri proje geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu şirketler kadar işi bilip onlara proje hazırlayacak yatırımcı ve gayrimenkulcü bulunmamıştır. Bu yüzden de perakende şirketleri kendi işlerini bırakıp alışveriş merkezi inşaatına 'developer' lığa (gayrimenkul yatırım-geliştirme işi) soyunmak zorunda kalmışlardır. İşe zorunluluktan giren perakendecilerin dışında, bu işin içinde olmayıp da sadece arsam kıymetli diyerek işe giren yatırımcılar da olmuştur. Bu nedenle Türkiye'deki çarpık yapılaşma içinde sağlıklı bir gelişme gerçekleştirilememiştir (Kodal, 2000). Günümüz Türkiye'sinde alışveriş merkezi alanında yeni yatırımların yapılabilmesi için uluslararası standartların bu sektörde uygulamaya konulması gerekmektedir. Ticari ile ticari olmayan gayrimenkul tanımları ve kira politikaları birbirinden ayrılmalıdır. Ticari gayrimenkul alanında uluslararası standartların kullanılması ve sözleşmelerin serbest bırakılması, bu alanda yapılacak yatırımların artmasını sağlayacaktır. (Url 1, 2024)

3. Türkiye'de Gerçekleşen Alışveriş Merkezi Geliştirme Süreci ve Önerilen Model

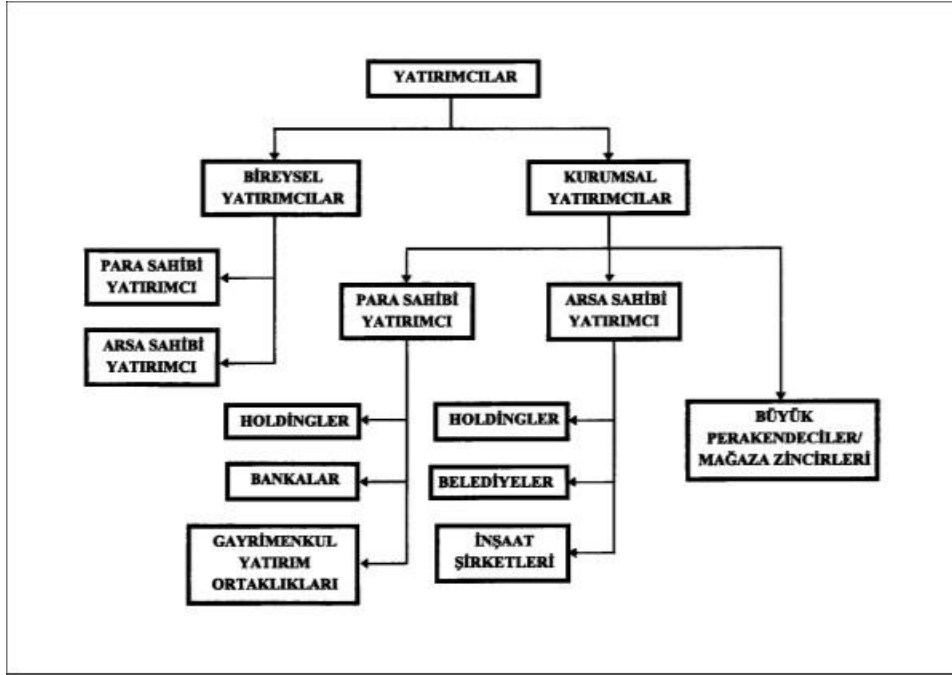
Bu bölümde önce yatırımı yapan kişi ve kurumlar tanıtılacak daha sonra yatırım yapılacak alışveriş merkezi türünü belirlemeyi sağlayacak fizibilite çalışmalarından kısaca bahsedilecek ve modeli oluşturan basamaklara ait şemalar anlatılacaktır. Tüm yatırım ve değerlendirme süreci Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1 Alışveriş Merkezi Gayrimenkulü Yatırım Süreci Aşamaları.

3.1. Alışveriş Merkezi Yatırımına Katılan Girişimciler

Alışveriş merkezi yatırım sürecine katılan yatırımcılar, bireysel ve kurumsal yatırımcılar olarak ikiye ayrılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2 Alışveriş Merkezi Geliştirme Sürecine Katılan Özel ve Kamu Kuruluşları. (Şahin, 2001)

Bireysel yatırımcılar; elinde para veya arsa olan yatırımcılardır. Bu kişiler eğer bir alışveriş merkezi geliştirme sürecine katılmak istiyorlarsa alışveriş merkezleri üzerine uzman olan bir danışmanlık şirketine başvururlar. Burada sermaye sahibi yatırımcılar ile uygun arsası olan yatırımcılar tanışır ve bu kişilerin girişim ortaklığı oluşturmaları sağlanmaktadır. Eğer sermaye sahibi yatırımcı parasını gayrimenkul alanına yatırmak istiyor fakat proje geliştirme sürecinde yer almak istemiyorsa parasını gayrimenkul yatırım ortaklıklarının gayrimenkul hisselerine yatırmaktadır. Böylece proje geliştirme sürecine fiilen katılmasa da sermayesi aracılığıyla katılmış olmaktadır.

Alışveriş merkezleri üzerine uzman olan danışmanlık şirketleri, arsa ve para sahibi yatırımcıları bir araya getiren ve yeni alışveriş merkezleri geliştirme süreçlerinin başlamasını sağlayan bir aracı kurum rolünü üstlenmektedirler (Şekil 2). Bu şirketler yatırımcılar adına proje konseptini belirlemekte, eğer gerekiyorsa proje için tasarım grubu, proje yönetim şirketi, müteahhit firma vb projeyi gerçekleştirecek alt yüklenicileri belirlemekte ve bir araya getirmektedirler. Ortaya çıkacak alışveriş merkezinin mağaza karmasını (shopmix) yapmak, uygun perakendecilerle görüşmek ve zamanı gelince bunlarla kira sözleşmelerini yapmak danışmanlık şirketlerinin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Alışveriş merkezi bittikten sonra işletme ve yönetim işlerini de genelde bu şirkete bağlı bir alt kuruluş yürütmektedir.

Kurumsal yatırımcılar arasında bu işi en profesyonel olarak yapanlar gayrimenkul yatırım ortaklıklarıdır (GYO). Bu kurumlar tüm gayrimenkul yatırımlarında aracı kurumlardır ve kuruluş amaçları gayrimenkul yatırımının bütün yatırımcılar tarafından kullanılan bir yatırım olmasını sağlamaktır. Tüm yatırımcılar bu şirketlerin hisse senetlerine yatırım yaparak bu firmaların gayrimenkul yatırımlarına ortak olmakta ve destek vermektedirler. (Şekil 3). GYO'lar bir alışveriş merkezi geliştirme sürecinde tasarım-yapım gibi işlemleri alt yüklenicilere yaptırmak durumundadırlar. Türkiye'de GYO'lar genellikle büyük inşaat firmalarının bir yan kuruluşu olarak kurulmuşlardır ancak bir alışveriş merkezi geliştirme sürecinde yer alan işlemleri, ihale yöntemiyle alt yüklenicilere devretmektedirler. GYO'lar sahip oldukları tüm gayrimenkullerin belli bir oranının mülkiyetini halka açılarak hisse senetleri aracılığıyla küçük yatırımcılara devretmek durumundadırlar.

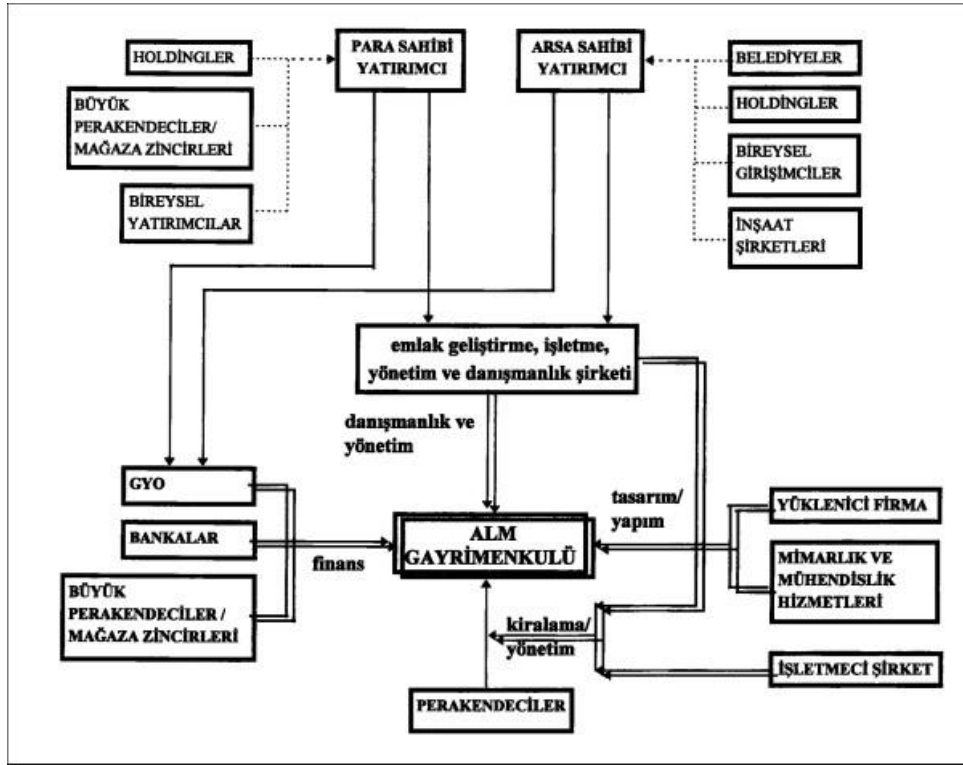

Şekil 3’de çift çizgi ile gösterilen oklar, gayrimenkul geliştirme sürecine katılan ve bir şekilde hizmet sunan firmaların ilişkilerini ifade etmektedir.

Büyük holdingler ve inşaat şirketleri ise inşaat sektöründeki yoğun ilgiyi görüp bu sektörden gelir elde etmeyi amaçlayan kuruluşlardır. Proje geliştirilmeden önce ileride değerlendirileceğini düşündükleri arsaları satın alıp, şehrin gelişimi bu yöne kayınca, demografik talebi de göz önünde bulundurarak bu alanlar üzerinde projeler geliştirmektedirler. Bu geliştirilen alışveriş merkezi projelerinin yönetimlerini de ana firma bünyesinde kurulan alt kurumlar yapmaktadır. Bazı durumlarda inşaat şirketleri, bu tür bir iş alanına girmektense alışveriş merkezini satmayı tercih edebilmektedirler. Bazı durumlarda inşaat şirketleri arsası olan yatırımcılarla da iş birliği yapabilmekte, projeyi finansör ve yüklenici olarak desteklemektedirler. (Şahin, 2001)

Belediyeler ellerindeki büyük arazi ve arsaları kullanarak karlı gördükleri bu yatırım alanına girmektedirler. Özellikle gelişmekte olan şehirlerde bu arsaların satış fiyatları yatırımcılara yüksek gelmekte ve yatırımcılar bu arsaları satın almak yerine arsa sahibi belediye ile ortak olarak bu arsalar üzerine bir proje geliştirmeyi tercih etmektedirler.

Migros, Metro market gibi büyük perakende kuruluşları da fizibilite çalışmaları sonucu bir ticari yoğunluğun olduğu şehirlerdeki arsaları alarak uygun girişimci firmalar ile ortaklık kurup proje geliştirmektedirler. Proje bitiminde bu perakendeciler merkezin büyük süper/hipermarketini yatırımcıdan kiralamaktadırlar.

Şekil 3 Türkiye’de Gerçekleşen Alışveriş Merkezi Geliştirme Süreci. (Şahin, 2001)

3.2. Alışveriş Merkezine Yatırım Yapılması Kararının Verilmesi

Yatırım için uygun arsa ve sermaye varsa yatırımın hangi büyüklükte ve kapsamda olacağı kararının alınması aşamasına gelmiş demektir. Bu aşamada iyi bir piyasa araştırmasının büyük önemi vardır. Edinilen izlenimlere göre Türkiye’de bu karar; gayrimenkul sektöründe çalışan insanların o güne kadar edindikleri tecrübeler ve arsanın bulunduğu alanda-şehirden yapılan piyasa araştırması çalışmalarının sonucuna göre verilmektedir. Bu çalışmalar şu konuları kapsamaktadır:

- 1) Bölgede yaşayan insanların yoğun olarak ihtiyaç duydukları bina kullanım türü nedir?
- 2) Bu bina türünün piyasadaki arzı ne durumdadır, arz açığı-fazlalığı var mıdır?
- 3) Yasal işlemler; kredi, ruhsat, izin, yatırım teşvik belgesi alma koşulları nelerdir?
- 4) Arsaya ulaşım koşulları ne durumdadır; trafik akışı ve toplu taşıma araçları, yapılması düşünülen proje için yeterli ve uygun mudur; uygun değilse bu sorunlar çözülebilir mi, nasıl?

Bu kapsamlı araştırma sonucunda yatırım yapılacak bina kullanım türü ve ulaşım sorunlarının çözüm önerileri ortaya çıkmaktadır. Ancak çoğu zaman girişimciler piyasadaki izlenimleri sonucu mevcut arsalarına ne tür bir bina yapacaklarına baştan karar vermekte ve geliştirecekleri proje için bir finans sağlayıcı aramakta ya da ellerindeki parayı ne tür bir binanın yatırımına harcayacaklarına karar verip bu kullanım türüne uygun olduğunu düşündükleri arsa sahipleri ile görüşüp anlaşma yoluna gitmektedirler (Şahin, 2001).

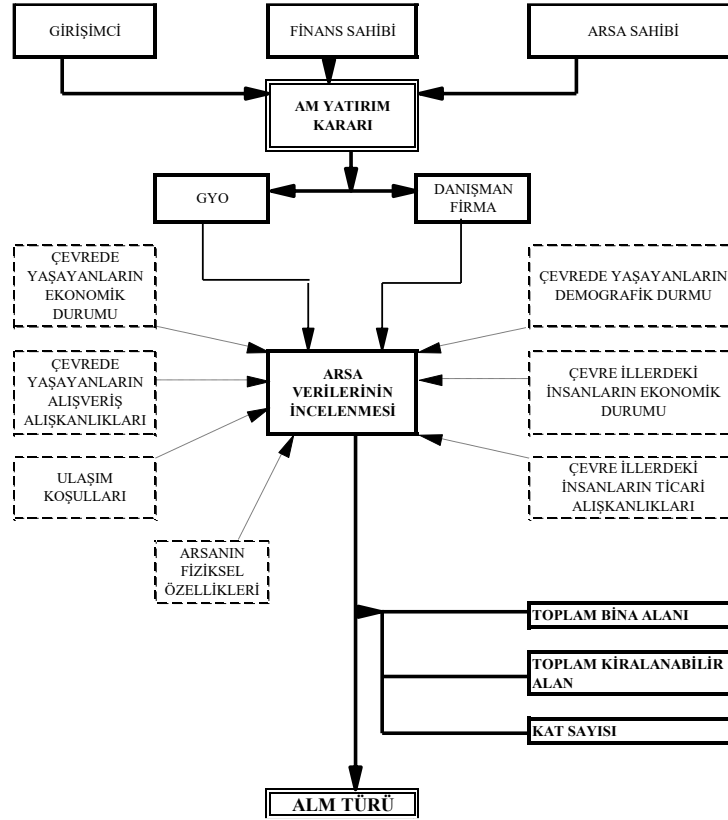
3.3. Alışveriş Merkezi Türünün Belirlenmesi

Yatırımcı kuruluşların veya ortaklıkların yaptırdığı fizibilite çalışması sonucu alışveriş merkezi yatırımının daha karlı olacağı sonucu çıkarsa bu yatırım türünün çeşidini belirlemek gerekmektedir. Bu aşamaya konseptin belirlenmesi aşaması da denmektedir. Türkiye’de hem Amerika hem de Avrupa tipi alışveriş merkezleri yapılmaktadır. Amerika tipi alışveriş merkezleri; içinde bir veya daha fazla büyük mağazaların (department stores), alışveriş merkezi türüne göre diğer küçük mağazaların, yeme-içme birimlerinin, eğlence ve sinema salonlarının yer aldığı, açık-kapalı otopark alanlarına sahip ve genellikle şehir içindeki arsalarla yapılan alışveriş merkezleridir. Bunlar; içlerinde yer alan çekim gücü olan mağazaların sayısı, kapladıkları alan ve arsa büyüklüklerine göre sınıflandırılmışlardır. Türkiye’de bugüne kadar yapılanlar; Neighborhood, Community, Regional, Super Regional, Power Centers, Outlet Center, Power Center, Specialty Centers, Fashionmall türü alışveriş merkezleridir (Tablo 1). Bu çalışmada alışveriş merkezleri türleri İngilizce ifadeleri ile kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda bu kelimelerin Türkçe karşılıkları konusunda henüz bir ortak anlayışın benimsenmediği ve konuyla ilgili sözlüklerde farklı Türkçe karşılıkların belirtildiği görülmüştür. Bu konuyla ilgilenen insanlar da genellikle İngilizce olan ifadeleri kullanmaktadırlar. Avrupa tipi alışveriş merkezlerinde ise diğerlerinden farklı olarak temel çekim gücünü oluşturan büyük bir süper/hipermarket bulunmaktadır. Bunlar genellikle şehir iş alanı dışında yer alan büyük arsalarla, az katlı ve arsaya yayılan tarzda yerleştirilmektedirler. (Şahin, 2001)

Fizibilite araştırması denilen proje kapsamını belirleme çalışması, alışveriş merkezi çeşidini belirlemek için de yapılmaktadır. Bu araştırmalar sonucu ortaya çıkan; proje arsasının şehir içindeki yeri, bilinirliği, geliri yüksek kesime yakınlığı, arsanın boyutları, kamusal ulaşım imkânlarına yakınlığı, demografik özellikleri gibi veriler ticari merkez türünü belirlemek için çok önemli bilgiler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmalar ya şirket içinde yer alan ilgili bölüm tarafından yapılmakta ya da bu konuda uzman araştırma firmalarına yaptırılmaktadır. Türkiye’de bu iki durum da söz konusu olmaktadır.

Tablo 1 Alışveriş Merkezlerinin Sınıflandırılması. (Urban Land Institute 1996, 14), (DeLisle, 2009)

ALIŞVERİŞ MERKEZİ ÇEŞİDİ	Brüt Kiralanabilir Alan m ²	Min. Arazi Büyüklüğü (dönüm)	Gerekli Min. Nüfus	Temel Çekimgücü Mağazası		Temel Ticaret Alanı (km)
				Sayı	Çeşit	
Malls						
Regional Center (Bölgesel ALM)	30.000-90.000+	40 ile 100 arası	150,000 bin veya fazlası	2 veya daha fazla	Tam kapsamlı mağaza; küçük mağaza; toplu satış mağazası; indirimli mağaza; moda mağazaları	8,000-24,000
Superregional Center (Süper Bölgesel ALM)	50.000-150.000+	60 ile 120 arası	300,000 veya fazlası	3 veya daha fazla	Tam kapsamlı mağaza; küçük mağaza; toplu satış mağazası; moda mağazaları	8,000-40,000
Açık hava Merkezleri						
Neighborhood Center (Mahalle ALM)	3.000-10.000	3 ile 15 arası	3,000-40,000 arası	1 veya daha fazla	Süpermarket	4,800
Community Center (Semt ALM)	10.000-30.000+	10 ile 40 arası	40,000-150,000 arası	2 veya daha fazla	İndirim mağazası; süpermarket; eczane; ev eşyası; indirimli giyim mağazası	4,800-9,600
Lifestyle Center (Yaşam Tarzı Merkezi)	150.000-500.000	10 ile 40 arası	-	0-2	Genelde çekim mağazası olmaz ama kitapçevleri; çok katlı sinema; küçük mağazalar olabilir	12,800-19,200
Power Center (Güç Merkezi)	25.000-80.000+	25 ile 80 arası	200,000 veya fazlası	3 veya daha fazla	Kategori lideri	8,000-16,000
Theme/Festival Center (Festival Merkezi)	80,000-250,000	5 ile 20 arası	-	-	Rstoralar; eğlence merkezleri	-
Outlet Center (İndirim Merkezi)	50,000-400,000	10 ile 50 arası	-	-	Üreticilerin indirim mağazaları	40,000-120,000

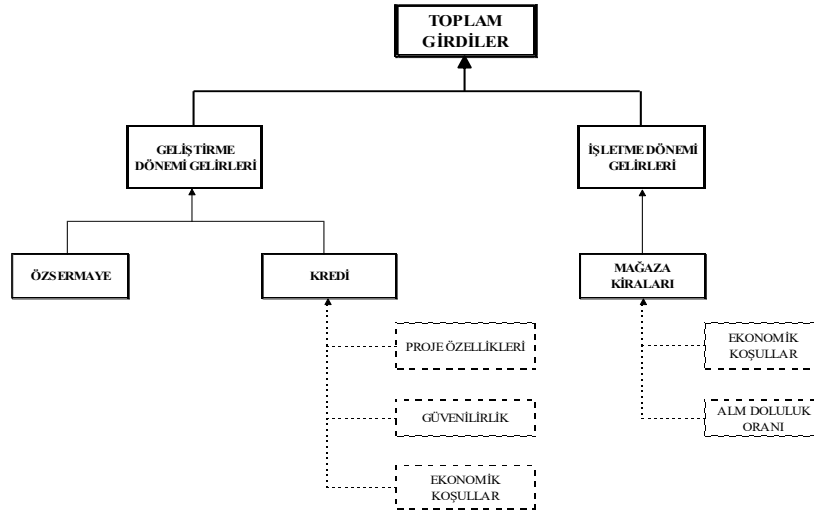

Şekil 4 Alışveriş Merkezi Yatırım Kararında; Alışveriş Merkezi Türü Belirleme Süreci Akış Diyagramı. (Şahin, 2001)

Bu araştırmalar iki aşamada yapılmaktadır:

- 1 İlk önce bölgenin arz-talep ilişkisi; yapılması düşünülen ve yapılan alışveriş merkezleri, bunların bölgeye yeterli gelip gelmediği; daha önce yapılan merkezlerin gelir düzeyleri, doluluk-boşluk oranları, tüketicinin bu merkezleri tercih etme sıklığı gibi karar vermede yardımcı özellikler araştırılmaktadır.

- 2 Projenin yapılması planlanan şehirde yaşayan hane halkına Gayri Safi Milli Hasıladan düşen pay, bu kişilerin alışveriş alışkanlıkları, çalışma alanları, emeklilik durumları raporlar halinde ortaya konulmaktadır. Daha sonra arsanın bulunduğu alanda belli bir mesafede yaşayan insanların demografik ve ekonomik özellikleri ve tüketim alışkanlıkları araştırılmaktadır. Proje alanı çevresinde yaşayan insanların aile-birey olup olmadıkları, yaş grupları, genç nüfus oranı, eğitim düzeyi gibi özellikleri araştırılmaktadır. Ekonomik özellikler ise gelir düzeyleri, çalışma alanları, otomobil sahiplik oranları, çalışan kadın oranı gibi olgular insanların ekonomik durumlarını ortaya koyan niteliklerdir. Tüketim alışkanlıkları arasında yer alan alışveriş sıklıkları, satın alma eğilimleri, yerel alışkanlıklar, alışveriş alışkanlıkları gibi davranışlar anketler yardımıyla belirlenmektedir.
- 3 Daha sonra çevre illerde yaşayan insanların tüketim ve ticari alışkanlıkları, demografik ve ekonomik özellikleri araştırılmaktadır. Bu çalışma alışveriş merkezinin bu illerden müşteri çekip çekmeyeceği olasılığını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bütün bu araştırmalardan sonra mevcut arsaya hangi tür merkezin yapılmasının uygun olacağı kararı verilmektedir. Bu süreci anlatan akış diyagramı Şekil 4'de görülmektedir ((Peiser, 1992), (Url-2, 2024), (Arasta, 1997), (ACNielsenZET, 1996)).

Şekil 5 Proje Toplam Girdileri Akış Diyagramı (Şahin, 2001).

3.4. ALM Geliştirme ve İşletme Sürecinin Mali Boyutunun Belirlenmesi

Alışveriş merkezi yatırım kararı alınıp türü belirlendikten sonra bu projenin geliştirme ve işletme dönemi girdi-çıktıları, nakit akışları ön tahmini yapılmakta ve projenin kârlılığı bu tahminlere göre değerlendirilmektedir.

3.4.1. Geliştirme ve İşletme Dönemi Girdilerinin Belirlenmesi

Bir alışveriş merkezi projesinin geliştirme dönemi girdileri, girişimci tarafından ortaya konulan özsermaye ve bir finans kurumundan alınan kredi, işletme dönemi girdileri ise mağaza kiralarıdır. Projenin ömrü boyunca gerçekleşecek nakit girdilerini anlatan akış diyagramı Şekil 5'de görülmektedir.

Proje Geliştirme Dönemi Girdileri; Özsermaye - Kredi

Bu çalışmada, proje için alınacak kredinin geliştirme dönemi maliyetleri için alındığı kabul edilmiştir. Öncelikle projenin, geliştirme döneminde oluşacak maliyetlerinin ne kadarının özsermaye ne kadarının kredi ile karşılanacağına karar verilmelidir. Geliştirme dönemi maliyetlerinin yalnız kredi ile karşılanması söz konusu olmamaktadır. Kredi verecek kurum, geliştirmeci kişi veya kurumun

gerçekleşecek maliyetlerin belli bir kısmını özsermayesi ile karşılmasını yani riski paylaşmasını istemektedir. Bu oran geliştirme kurumu piyasadaki güvenilirliğine, göstereceği teminata, kredi istenen projenin hazırlanmış fizibilite çalışmalarının durumuna bağlı olarak değişmektedir. (Isaac 1996, 159-166). Bu çalışmada kredinin iki farklı şekilde verileceği öngörülmüştür. Birinci durumda kredi; geliştirme döneminin başlangıcında verilmekte, oluşan faizler işletme döneminin başından itibaren ödenmektedir. Faizlendirme, kredinin verildiği yılın bitiminde ödenmemiş miktara uygulanmaktadır. Bu yıllık faizler kredi geri ödeme süresi bitimine kadar ödenmekte ve bu sürenin sonunda ana kredi borcu da tamamen geri ödenmektedir. İkinci durumda; kredi borcu kredi ödeme dönemi sonuna kadar faizlendirilmekte ve bu süre sonunda tüm borç tek etapta geri ödenmektedir.

Kredi Geri Ödeme Süresi: Isaac (1996) ve Ratcliffe & Stuubs'a (1999) göre kredi süreleri kısa, orta ve uzun vadeli olarak üçe ayrılmaktadır. Aynı kaynaklarda; geliştirme sürecini kapsayan 1-2 yıllık krediler kısa, ilk kira sözleşme sürelerinin bittiği süreyi de kapsayan 2-7 yıllık krediler orta, 7 yıldan fazla süreli olanlar uzun vadeli krediler olarak kabul edilmekte ancak bu konuda hala ortak bir anlayışın oluşmadığı belirtilmektedir.

Geliştirme dönemi maliyetlerinin belli bir oranı olarak belirlenen kredi miktarının geri ödeme süresi, geliştirme dönemi + kira sözleşme süresinden (yaklaşık 5 yıl) az olmaması gerektiği düşünülmekte (ancak daha az süreler söz konusu olabilir) ve bu sürenin 25 yılı geçmeyeceği kabul edilmektedir (Şahin, 2001).

Proje İşletme Dönemi Girdileri: Mağaza Kiraları

Arsa alanı ve taks-kaks oranları kullanılarak binanın toplam inşaat alanı tahmini olarak bulunmaktadır. Daha sonra alışveriş merkezinde yer alacak mağazalar ve bunların toplam kiralanabilir alan içindeki oranları belirlenmektedir. Bu oranlar bazı alışveriş merkezi tipleri için bilinmekte, bazıları içinse belirsizdir (Peiser 1992, 337-341). Mağazaların toplam kiralanabilir alan içindeki oranları kullanılarak mağaza kiralanabilir alanları bulunmakta, bu alanlar m² kira bedelleri ile çarpılarak mağazaların ay bazında kira gelirleri ortaya çıkmaktadır. Bu rakamlar toplanarak alışveriş merkezinin aylık getirisine ulaşılmaktadır. (Şekil 6)

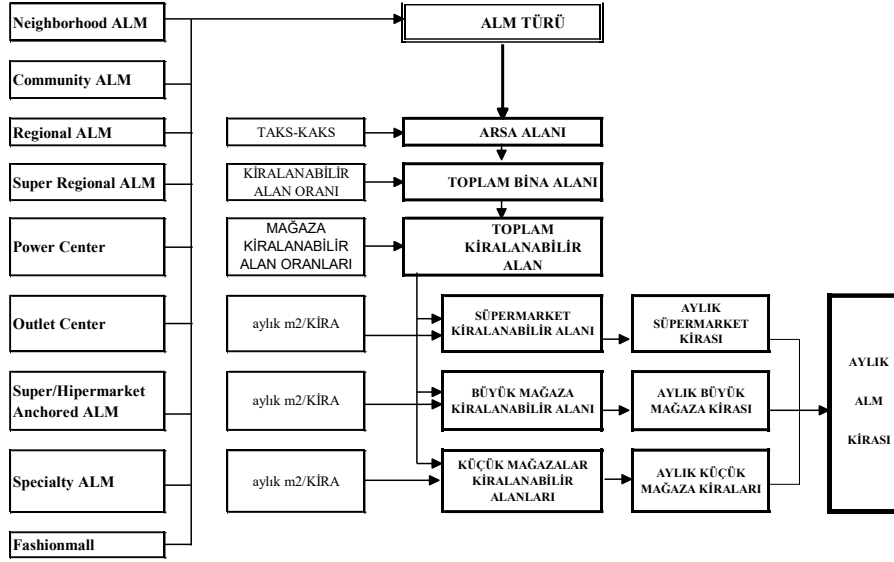
Alışveriş merkezinin ay bazında bulunan kira değeri tüm yılın kira gelirinin bulunması için kullanılmaktadır. Bir alışveriş merkezinin min. %70 doluluk oranı ile açıldığı ve daha sonra bu oranın yükseldiği kabul edilmektedir.

İlk yılın kira bedeli aşağıdaki gibi bulunabilir:

$$\text{İlk yılın kira değeri} = (\text{Aylık toplam kira miktarı}) \times (\text{Doluluk oranı}) \times 12$$

İlk yılın aylık kira değeri %7 (ekonomik koşullara bağlı olarak değişen bir kira artış oranıdır) arttırılarak 2. yılda kullanılacak aylık kira değeri belirlenmektedir. Bu değer 12 ile çarpılarak 2. yılın toplam kira geliri elde edilmektedir.

Kiralar dolar üzerinden belirlendiği için her yılın aylık kira miktarları sabit değerler olarak kabul edilmektedir. Günümüz koşullarında dolar kurunun çok sık değişmesi nedeniyle dolar kuru her iki tarafın (alışveriş merkezi sahibi ve kiracı) kabul ettiği bir değerde sabitlenmektedir (Şahin, 2001).

Şekil 6 ALM Aylık Kirasının Bulunması. (Şahin, 2001)

3.4.2. Alışveriş Merkezi Geliştirme ve İşletme Dönemi Çıktılarının Belirlenmesi

Binanın ortaya çıkması için gereken tüm maliyet kalemleri Şekil 7’de görülmektedir. Noktalı oklarla bağlanan noktalı kutular o maliyet kalemini etkileyen faktörleri ifade etmektedir. Bir alışveriş merkezinin ekonomik ömrü (inşasından yıkımına kadar geçen süre) boyunca oluşacak giderleri, geliştirme dönemi ve işletme dönemi olarak ikiye ayırılır. Şekilde görüldüğü üzere geliştirme dönemi maliyetleri; bina ve çevresindeki arsaya ait yapım maliyetleri ve risk maliyeti, çalışanların giderleri gibi yapım dışı maliyetler oluşturmaktadır. İşletme dönemi maliyetleri içinde ise kredi ödemeleri, arsa kiralanıyor veya satın alındıysa arsa giderleri, işletme döneminde oluşan vergi ödemeleri ve yönetim giderleri gibi maliyetler yer almaktadır.

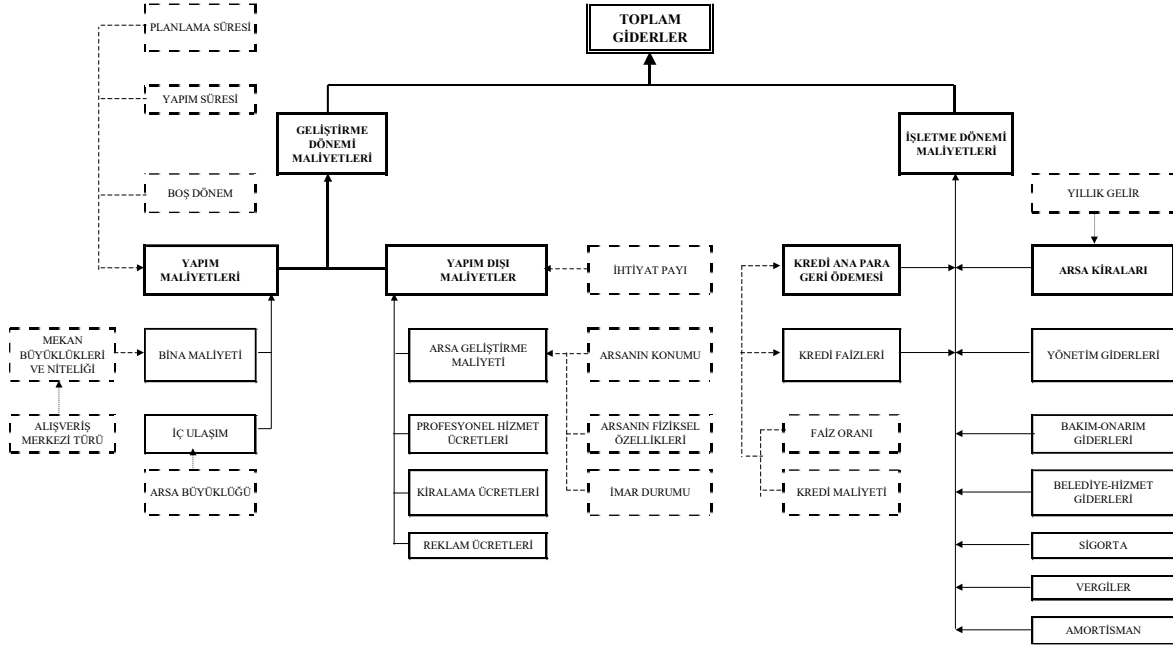
Geliştirme Dönemi Çıktıları

Bu kısımda projenin ortaya çıkarılma aşamasında oluşacak tüm maliyet kalemleri yer almaktadır. Bu bölümde: 1) Bina Yapım Maliyetleri ve 2) Yapım Dışı Maliyetleri olarak iki grupta ele alınmaktadır.

Yapım Maliyetleri

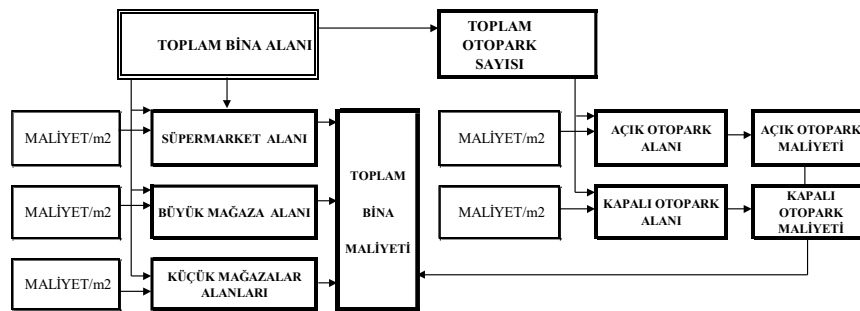
Yapım maliyeti içinde bina maliyeti ve arsa içi ulaşım maliyetleri için harcanan kalemler yer almaktadır.

Bina Bedeli: Yukarıda bulunan proje inşaat alanının bina maliyet m² değeri ile çarpılmasıyla binanın toplam maliyeti bulunmaktadır. Toplam kiralanabilir alan ise toplam inşaat alanının %80 veya %90'ı olarak kabul edilmektedir. Kiralanabilir toplam alan, oran hesabı ile bulunmaktadır. Her mağaza birimi için bulunan toplam alanlar m² maliyet ile çarpılarak her birimin maliyeti bulunmaktadır (Şahin, 2001).

Şekil 7 ALM Yatırımında Projenin Gerçekleştirilmesi ve Yönetilmesi Dönemlerinde Oluşan Maliyetler. (Şahin, 2001)

Otopark ile ilgili hesaplarda alışveriş merkezi çeşidinden açık ve kapalı otopark alanları belirlenmektedir. Toplam araba park yeri sayısı ise şu varsayım ile bulunmaktadır, bina inşaat alanının her 93m²'si için 4 adet park yeri yapmak gerekmektedir (Peiser 1992, 317). Bu nedenle önce toplam otopark park yeri sayısı bulunmakta buradan oranlara göre açık ve kapalı araba park yeri sayıları ortaya çıkmaktadır. Bu sayılar daha önce belirlenen bir adet otopark alanı ile çarpılarak otopark alanları, bunlar m² maliyetler ile çarpılarak toplam otopark maliyeti bulunmaktadır. Otopark ve bina birimleri maliyetleri toplamı toplam bina maliyetini vermektedir (Şekil 8).

Şekil 8 Bina Maliyetinin Bulunması Akış Diyagramı. (Şahin, 2001)

Arsa İçi Dolaşım bedeli: Geliştirilecek arazinin üstünde ve çevresinde yapılacak yollar için ödenecek bedeldir. Toplam arsa alanı ile belirlenecek m² maliyet çarpılarak bulunmaktadır.

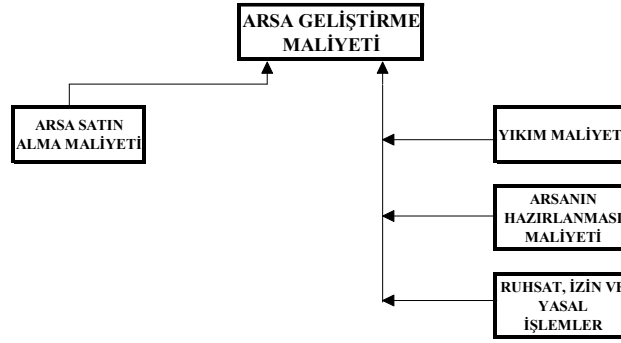
Yapım Dışı Maliyetler

Arsanın yapıma hazır hale getirilmesi, beyaz yakalı çalışan elemanların maaşları, güvenlik payı (ihtiyat payı, gelecekte olası zarar veya ziyanın oluşmasını önlemek için hesaba katılan bedel), kiraya verme vb. ücretler yapım dışı maliyet kalemleri olarak ele alınmıştır.

Arsa Geliştirme Maliyeti: Arsa geliştirme maliyetini şu kalemler oluşturmaktadır (Şekil 9):

- 1) Arsa Satın Alma Maliyeti (eğer arsa satın alınıyorsa): Bu değere arsanın alanı ile arsanın m² maliyet bedeli çarpılarak ulaşılmaktadır.
- 2) Yıkım Maliyeti (arsa üzerinde kaldırılacak yapı var ise): Kaldırılacak yapı alanı ile bina yıkım m² maliyet değeri çarpılarak bulunmaktadır.
- 3) Arsanın İnşaata Hazırlanması Bedeli: Tüm arsa alanı arsanın hazırlanması m² maliyet değeri ile çarpılmaktadır.
- 4) Ruhsat, İzin ve Yasal Prosedürler: Toplam bina maliyeti saptanmış olan bir oran (0.005) ile çarpılarak bulunmaktadır.

Bu kalemlerin toplamı arsa geliştirme maliyetini vermektedir. Arsa kiralanıyorsa kira miktarları burada değil, işletme dönemi maliyetleri arasında gösterilmektedir. Çünkü arsa kiralılarının mağaza kira gelirlerinin işletmeye akmaya başladığı dönemde ödenmeye başlanacağı kabul edilmiştir.

Şekil 9 Arsa Geliştirme Maliyetinin Belirlenmesi (Şahin, 2001).

Profesyonel Hizmet Ücretleri: Bu maliyet kalemi; projenin ön fizibilite çalışmasını hazırlayan, proje tasarımını gerçekleştiren ve gerekli mühendislik projelerini hazırlayan çalışanların ücretlerini içermektedir. Kaynaklarda bu ücretlerin bina maliyetinin yaklaşık %12'si olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Isaac 1996, 71). Belirlenen profesyonel hizmet ücreti oranı ile toplam bina maliyeti değeri çarpılarak bulunmaktadır.

İhtiyat Payı: İhtiyat payı her ekonomik dönemde ve girişimcilerin risk alma durumlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Beklenmeyen giderler, proje gerçekleştirme döneminde oluşabilecek maliyet artışları ve zaman gecikmeleri için alınan bir tedbir olarak ifade edilmektedir. Bu oran toplam geliştirme dönemi maliyetinin %0-3'ü arasında da alınabilmektedir (Isaac 1996, 70).

Kiralama Ücretleri: Bulunan toplam geliştirme değeri ile belirlenen kiralama ücretleri oranı (%15) (Isaac 1996, 71) çarpılarak bulunmaktadır. Burada kiralama ücretleri bir maliyet kalemi olarak yer almakta satış ücretleri modele dâhil edilmemektedir. Türkiye'de alışveriş merkezlerinin içinde bulunan mağazalar çoğunlukla kiralanmakta, satılmamaktadır. Bu mağazaların satıldığı örnekler çok azdır. Genellikle mağaza karmasında yer alan mağaza türlerini (bayan giyim, eczane, çocuk ayakkabı mağazası vb.) sabit tutmak (Alışveriş merkezine yakışmayacak veya uygun düşmeyecek mağazaların açılması o merkezdeki kaliteyi ve çekim gücünü dolayısıyla satışları azaltacaktır.) amacıyla mağazalar

kiralanmaktadır. Kiralama ücretleri ilk yıl gerçekleşecek gelirin belli bir oranı olarak belirlenmektedir. Bu oran yabancı kaynaklarda %10-15 arasında değişmektedir (Isaac 1996, 71).

Reklam Ücretleri: Kaynaklarda bu oran geliştirme değerinin %0.5-1'i arasında alınmaktadır (Isaac 1996, 71). Belirlenen reklam ücretleri oranı ile toplam geliştirme değeri çarpılarak bulunmaktadır. Bu ücret, geliştirme değerinin belli bir oranı olarak belirlenmektedir.

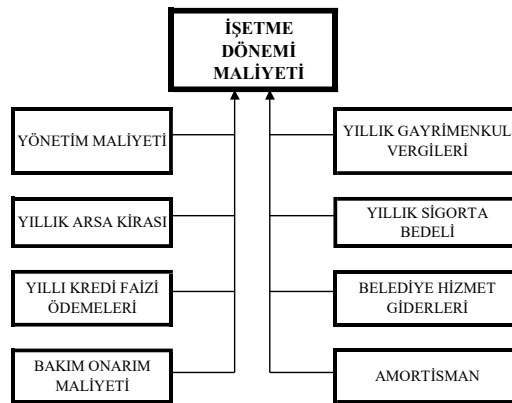
İşletme Dönemi Çıktıları

Binanın inşaatının bitirilip halka açılması ile başlayan dönemde oluşan giderlerdir (Şekil 10). Bu dönemde oluşan giderler şöyle sıralanabilir; binanın yönetim giderleri, yıllık sigorta ücretleri, belediyeye ödenen ücretler (su, elektrik, yıllık vergiler, bakım-onarım giderleri, amortisman (yıpranma payı)), yıllık arsa kira bedeli (arsa kiralıyor ise), yapım dönemi için alınan kredinin faizleri (kredi alınmış ise). Kredi faiz ödemeleri kredi geri ödeme süresi dolunca bitecek bir maliyet kalemidir. (Şahin, 2001)

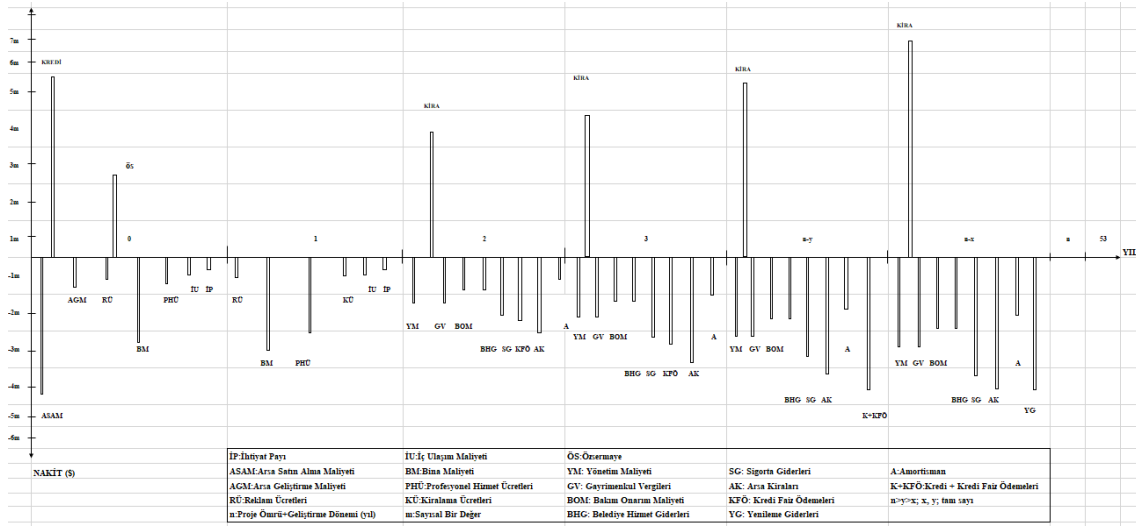
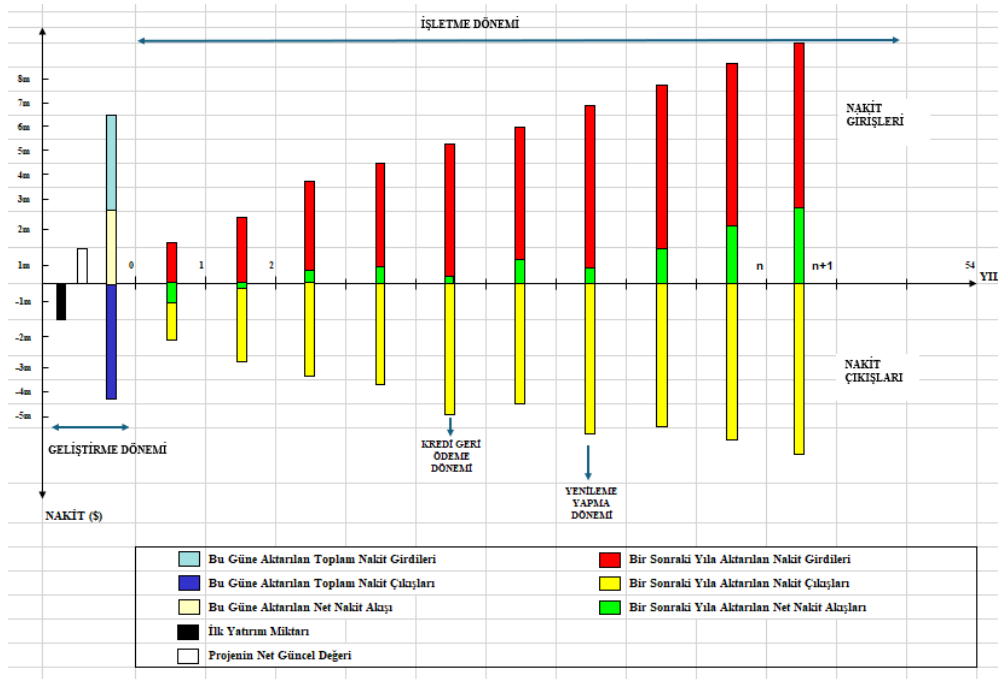
Proje yenileme maliyeti ise projeye ve sosyal-kültürel değişim hızına bağlı olarak binada yapılması gereken yenileme masraflarını kapsamaktadır. Yenileme işlemi proje ömrü boyunca belli sürelerde yapılması gereken bir faaliyettir. Bu süre projeye göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu maliyet projenin işletme döneminde gerçekleşmesine rağmen proje ömrü boyunca birkaç seferden fazla gerçekleşmeyeceği için yıllık işletme maliyeti hesabı içine dâhil edilmemiştir. Oluşturulan modelde; yönetim, bakım-onarım, belediye hizmet giderleri, bu maliyet kalemlerinin yıllık kira gelirin belli bir oranı olarak gerçekleşeceği kabul edilmiştir. Yıllık sigorta bedeli (0.08) ve gayrimenkul vergisi (0.05), toplam bina alanı ile belirlenen m² maliyet çarpılarak bulunmaktadır veya yıllık gelirin belli bir oranı olarak belirlenmektedir.

Yıllık arsa kiralalarının yıllık mağaza kira gelirin belli bir oranı olarak belirleneceği kabul edilmiş ve yıllık mağaza kiralaları arsa kirası oranı ile çarpılarak yıllık arsa kira değerleri bulunmuştur.

Proje ömrü boyunca gerçekleşebilecek nakit akışları Grafik 1'de yıllık bazda görülmektedir. Burada zaman ve parasal gerçek değerler çizelgeler üzerinde gösterilmemiştir. Grafik 2'de ise kümülatif nakit giriş ve çıkışları bir yıl sonraya aktarılmış olarak yer almaktadır. Arsa satın alma maliyeti ve arsa kiralalarının gerçek bir grafikte aynı anda yer alması mümkün değildir. Burada bu giderlerin gerçekleşmesi durumunda nerede ve nasıl yer alacakları belirtilmek istenmiştir.

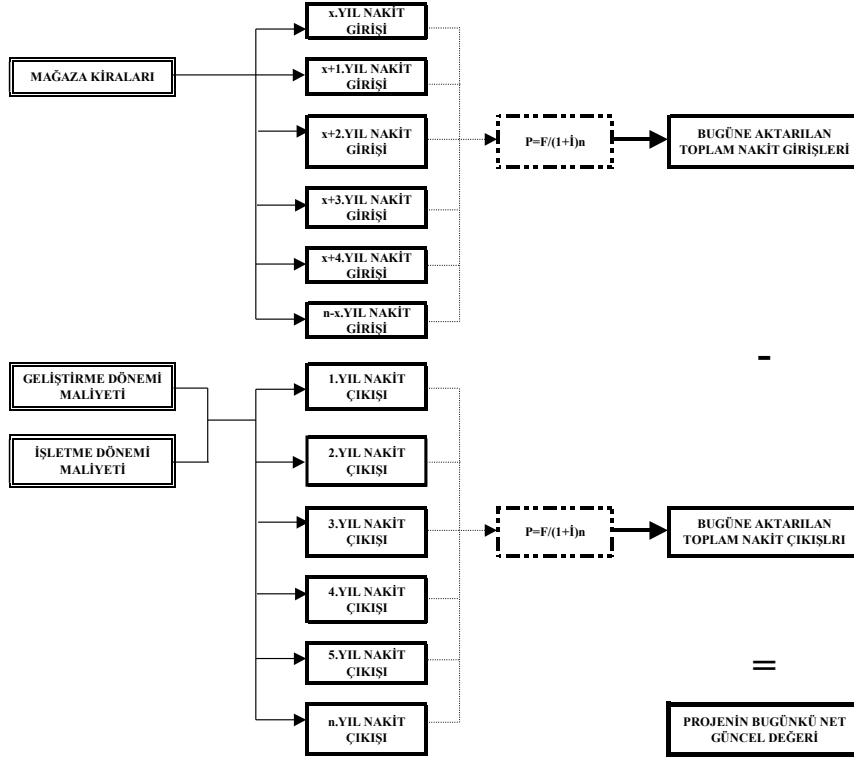
Şekil 10 İşletme Dönemi Maliyetini Oluşturan Kalemler (Şahin, 2001).

Grafik 1 Bir ALM Projesinin Geliştirme ve İşletme Dönemlerinde Gerçekleşen Nakit Akışları (Şahin, 2001).**Grafik 2 Bir ALM Projesinin Geliştirme ve İşletme Dönemlerinde Gerçekleşen Nakit Akışları (Şahin, 2001).**

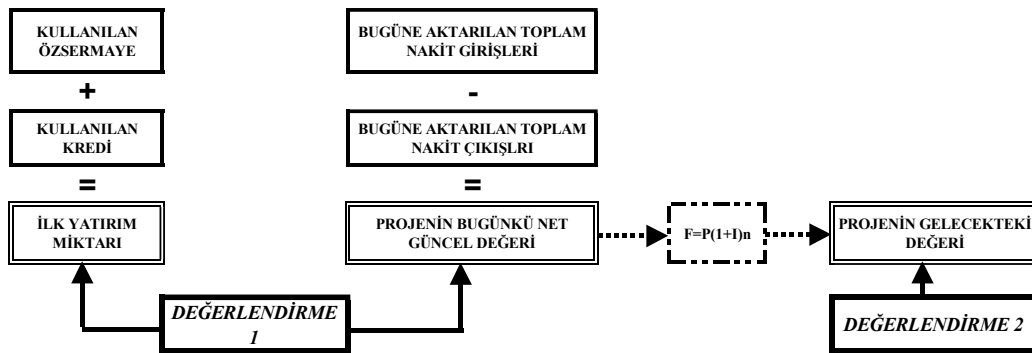
4. Yatırım Projesinin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, paranın zaman içindeki değerini dikkate alan proje değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Projenin mali olarak değerlendirilmesi 3 farklı şekilde yapılabilmektedir: 1) Projenin net güncel değerinin bulunması; parasal girdilerin güncellenerek bugüne aktarılması (Şekil 11), 2) Proje nakit giriş ve çıkışlarının geleceğe aktarılması ile istenilen yıl sonra projenin gelecekteki değerinin bulunması (Şekil 12), 3) Proje geri ödeme süresinin (Şekil 13) ve proje iç verim oranının belirlenmesi sonucu proje ekonomik olarak değerlendirilebilmektedir. Proje mali girdi ve çıktılarının farkının günümüze aktarılması ile bulunan projenin net güncel değeri; para yatırılacak yapının değerinin henüz projeye başlamadan önce tahminen görülmesine, projeye ödenecek sermaye ve kredi ile bu güncel değer karşılaştırılabilmesine ve projenin karlılığının değerlendirilebilmesine imkân tanımaktadır. Proje girdi ve çıktılarının bir yıl sonraya aktarılmasıyla grafik üzerinde ortaya çıkan geri

ödeme süresi (girdi ve çıktıların kümülatif değeri farkının "0" olduğu yıl) (Grafik 2), uzun dönemli yatırımlar olan gayrimenkul yatırımları için projeye bugün yatırılan bedelin ne zaman geri alınabileceğini ve projenin ne zamandan sonra kara geçmeye başlayacağını göstermektedir. Model, yatırımcıya veya araştırmacıya başta yapılan kabullerin değiştirilmesi ile istenilen sonuca ulaşabileme imkânını vermektedir. (Şahin, 2001)

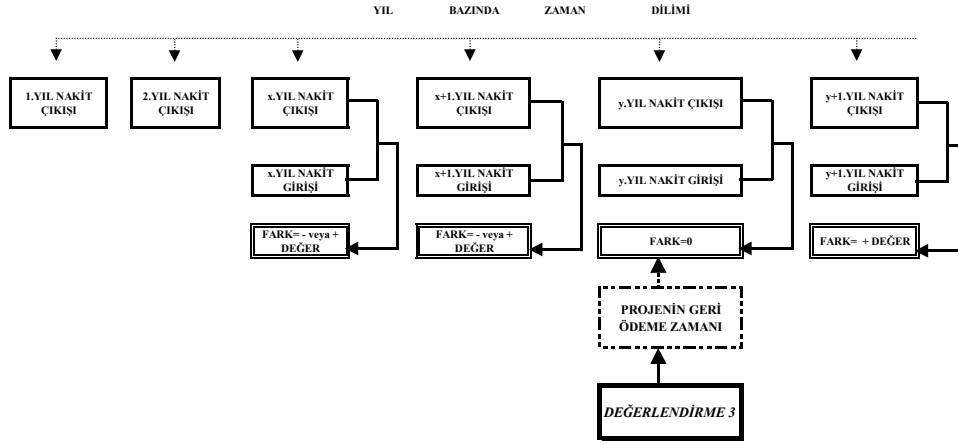

Şekil 11 ALM Projesinin Bugünkü Net Güncel Değerinin Bulunması Şeması (Şahin, 2001).

Şekil 12 Değerlendirme Kriterleri Şeması 1 (Şahin, 2001).

Değerlendirme yapabileceğimiz sonuçlar Grafik 1'de görülmektedir. Bu grafiğe taban oluşturan veriler gerçek verilere dayanmadığı için zaman ve nakit verileri grafik üzerinde yer almamaktadır. "X" doğrultusu nakit kolunu, "Y" doğrultusu yıl bazında süreyi göstermektedir. Burada, kredi geri ödeme dönemi sonunda ve yenileme giderlerinin harcanacağı dönemde nakit çıkışlarında belirgin artışlar olduğu gözlenmektedir. Grafikte net nakit akışlarının (yeşil renkli sütun) zamanla -'den +'ya doğru değiştiği görülmektedir. Net nakit akışlarının "0" olduğu dönem, ilk yatırım miktarının gelirler ile karşılandığı zamanı göstermektedir. Bu grafikte bu sürenin 2 ve 1. yıl arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 13 Değerlendirme Kriterleri Şeması 2. (Şahin, 2001)

Bu güne aktarılmış nakit akışları çubuğu üzerinde “+” yönde bir net nakit akışı miktarı ve “-” yönde ilk yatırım miktarı görülmektedir. Bunların farkı yani projenin net güncel değeri projenin toplam kârını ifade etmektedir. Yani eğer proje gerçekleştirilirse yatırılan miktar ile bu kadar net nakit akışı elde edilebilecektir. Bu değer; ekonomik koşullara ve başta giriş tablosuna girilecek verilere bağlı olarak değişecektir. (Şahin, 2001)

5.Sonuç ve Değerlendirme

Gayrimenkulün bir yatırım aracı olarak değerlendirilmesi ülkemizde uzun yıllardan beri var olan bir olgudur. Ancak burada söz konusu olan gayrimenkul genellikle daha küçük boyutlu bina veya bina bölümleridir (konut, büro vb.). Büyük sermayeye sahip firmaların ise portföylerinde daha büyük boyutlu gayrimenkuller yer almaktadır (hastane, han, yönetim binası, ticaret merkezi vb.). Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları sayesinde, son yıllarda küçük sermayeye sahip yatırımcılar da bu tür büyük boyutlu gayrimenkullere dolaylı olarak yatırım yapabilmektedirler. Alışveriş merkezi türü ve projenin yeri doğru seçilmiş ise alışveriş merkezi yatırımı, bu yatırım alanı açısından doyuma ulaşmamış olarak görülen ülkemizde sürekli ve uzun süre yüksek gelir getiren bir yatırım aracı olarak görülmeye devam edilecektir.

Bir yatırım öncesinde yapılması gereken en önemli faaliyet fizibilite çalışmalarıdır. Bu çalışma sonucunda; projenin kapsamlı bir planı dışında projenin seçilen yerde yapılması durumunda kazanılacak gelirler ve katlanılacak maliyetler de tahmini olarak ortaya çıkmaktadır. Yatırımcı, kendi beklentileri ve imkânları ile bu sonuçları karşılaştırmakta ve projenin yatırımı konusunda karar vermektedir. Bu fizibilite çalışmaları, içinde değişik meslek gruplarından insanların yer aldığı deneyimli bir ekip tarafından yapılmaktadır. Bu çalışma; fizibilite çalışması sonrası ortaya konulabilecek raporları daha anlaşılır, izlenebilir ve üzerinde karar verilebilir, kararların değiştirilebildiği bir kararlar ve kabullenmeler silsilesi olan bir model ortaya koymaktadır. Bu modelin değerlendirme tablolarına göre proje kabulü veya reddi kararı verilebilecektir.

Ortaya konulan bu model şu şekilde kısaca özetlenebilir:

- Geliştirme ve işletme dönemi maliyetlerinin belirlenmesi; maliyet kalemleri belirlenen m² veya birim maliyetler ile varsa ilgili maliyet kaleminin alanı çarpılarak ya da belirlenen oranlar ile elde edilmiş olan ve bu maliyet kalemleri ile ilişkilendirilebilecek maliyetler çarpılarak elde edilmektedir.

- Modelde arsanın ve alışveriş merkezi türünün önceden belirlendiği kabul edilmiştir. Model ekonomik verilerin ve projeye ait süre bilgilerinin girildiği bir tablo ile başlamaktadır. Bu tablodan gerekli bilgiler diğer tablolara gitmektedir. Alışveriş merkezi türüne göre değişen mağaza kiralanabilir alan oranlarının yer aldığı tablodan bina maliyeti ve toplam aylık mağaza kiralari elde edilmektedir. Gerekli bilgilerin girilmesi ile ilgili tablolarda arsa geliştirme maliyeti ve yıllık mağaza ve arsa kiralari elde edilmektedir.
- Maliyetlerin ve gelirlerin belirlendiği bu tablolardan veriler nakit akışları tablosundaki yerlerine iletilmektedirler. Bu tablolarda aylık ve yıllık geliştirme ve işletme dönemi nakit akışları elde edilmektedir.
- Nakit akışları tablosunun yanında bugüne indirgenmiş ve bir yıl sonraya aktarılmış nakit akışları bölümü yer almaktadır. Nakit akışları tablosundan elde edilen veriler ile proje değerlendirilmesinde kullanılacak aylık ve yıllık olarak düzenlenmiş değerlendirme grafikleri elde edilmektedir.

Aylık ve yıllık olarak elde edilen nakit akışları yatırımcıya, projenin planlanmasına ve yapımına başladıktan sonraki ay ve yıllarda oluşabilecek nakit çıktıları ve girdilerini aylık ve yıllık olarak vermektedir. Bu tablolar, projenin finans ve yapım planlarının hazırlanmasında yatırımcı için önemli bir veri kaynağı olmaktadır.

Bugüne indirgenen maliyetler ve gelirler arasında geliştirme maliyeti (ilk yatırım maliyeti) yer almamaktadır (modelde geliştirme döneminin 1-3 yıl arası sürebileceği varsayılmıştır). Böylece bugüne indirgenen nakit girdi ve çıktıları farkı ile ilk yatırım maliyetini karşılaştırma imkânı doğmaktadır. Bu karşılaştırma yatırımcıya, bugün bir projenin oluşması için yatıracağı sermaye ile bu projenin bugüne indirgenmiş karını karşılaştırma imkânı tanımakta ve bu değerlendirme imkânı yatırım kararını almasında önemli bir etken olmaktadır. Projenin nakit girdi ve çıktılarının bir yıl sonraya aktarılması işlemi ise kullanılan sermayenin projenin başlangıcından itibaren hangi yılda karşılanabildiğini görebilmek amacıyla yapılmaktadır. Nakit girdi ve çıktıları farkının "0" olduğu süre istenilen bu zamanı göstermektedir. Bu zamandan sonra oluşan net nakit akışları "+" yönde ise proje kar etmekte, "-" yönde ise proje karı söz konusu olmamaktadır.

Bu çalışma ile bir alışveriş merkezi projesine sermaye yatırmayı düşünen bir yatırımcı için hazırlanan ve projenin yapılacağı dönemde geçerli olacağı düşünülen verilerin girilmesi ile değerlendirme yapılabilecek sonuçların elde edildiği bir model ortaya konulmaktadır. Bu model burada şemalarla anlatılmıştır. Bu modelde; bazı varsayımlar ve kısıtlamaların var olduğu kabul edilmekte ve sonuçların belli bir hata payı ile oluşacağı öngörülmektedir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda bu hata payının azaltılması ve paranın zaman içindeki değerini yansıtacak nakit girdi ve çıktıların belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılması yatırım değerlendirmelerinde önemli bir adım olacaktır. Gelecekte oluşacak projeye ait tüm verilerin kesinliği veya gerçeğe yakınlığı, o projenin ve alternatiflerinin gerçeğe en yakın koşullar içinde değerlendirilmesi imkânını tanımaktadır. Bu değerlendirme sonucunda alınacak doğru karar ise kit olan kaynakların hem yatırımcı hem de ülke ekonomisi açısından en iyi şekilde kullanılması anlamına gelmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada herhangi bir kurumdan finansal yardım alınmamıştır.

Teşekkür: (--)

Kaynakça

- ACNielsenZET, (1996). Antalya; Kullanıcı Alışkanlıkları Üzerine Yapılan Araştırma.
- AARREC (Alp Alkaş Retail and Real Estate Center) (2015). Shopping Centers Bulletin. [http://aarrec.ozyegin.edu.tr/research-projects/] Erişim Tarihi (01.10.2015)
- Anderson, R.I., Springer, T. (2005). Investor Perception of Retail Property Risk: Evidence from REIT Portfolios. Journal of Shopping Center Research, Vol.: 12, Number: 1
- Benjamin, J.D., Jud, G.D., Winkler, D.T. (1994). An Analysis of Shopping Center Investment. Journal of Real Estate Finance and Economics, 10.
- Brown., G.M. (1998). Spatial Form and the Economic Failure of a Mall. Journal of Shopping Center Research.
- Bocharov, S., Goryaninskaya, O., Dobrydneva, T. (2018). Investment value in determining the rental rate for the anchor tenants of a shopping center. MATEC Web of Conferences 212, <https://doi.org/10.1051/matecconf/201821204014>
- Ceylan, R., Özbakır, B.A., Erol, I. (2017). Alışveriş Merkezlerinin Türkiye'deki Mevzuat Çerçevesinde Değerlendirilmesi. METU JFA 2017/2. DOI: 10.4305
- Çetin, A. (1997). Marketlerin Programlanması ve Tasarlanması. Yüksek Lisans Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Delic, M. , Knezevic, B. (2014). Development of Shopping Centers in Central and Southeastern Europe, Chapter 38 in DAAAM International Scientific Book 2014, pp.471-484, B.
- DeLisle, J.R. (2009). Toward the Global Classification of Shopping Centers, ICSC Working Paper Series.
- Erkip, F., Özuduru, B. (2015). Retail development in Turkey: an Account After Two Decades of Shopping Malls in the Urban Scene, Progress in Planning (102) 1-33.
- Isaac, D. (1996). Property Development: Appraisal and Finance, London: Macmillan Press Ltd.
- Kholdy, S., Muhtaseb, M., Yu, W. (2014). Effect of an Open-air, Mixeduse Shopping Center on the Price of Nearby Residential Properties, Journal of Real Estate Practice and Education, 17:1, 1-18, DOI: 10.1080/10835547.2014.12091731
- Kodal, H. (2000). Alışveriş Merkezi Projeleri Yaşayan Projelerdir. Arasta Dergisi 4 (Eylül-Ekim): 60-63. İstanbul.

Mengitürk, M. (2000). GYO'lar Sektörün Kurumsallaşmasında Önemli Rol Oynayacak. Arasta Dergisi 4 (Eylül-Ekim):51. İstanbul.

Peiser, R.B. Schwanke, D. (1992). Professional Real Estate Development. The UrbanLand Institute. USA: Dearborn Financial Publishing Inc.

Ratcliffe, J., Stubbs, M. (1999). Urban Planning and Real Estate Development. The Natural and Built Environment Series:8. London: UCL Press Limited.

Şahin, B. (2001). Alışveriş Merkezi Yatırımlarının Türkiye Koşullarında İrdelenmesi ve Antalya Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, FBE Doktora Tezi.

Tezcan, Ö., Aytakin, O., Kuşan, H., Özdemir, İ. (2012). İnşaat Proje Yatırımlarının Değerlendirilmesinde Analitik Hiyerarşi Yönteminin Kullanılması. E-Journal of New World Sciences Academy, Vol.: 7, Numb.: 1

ULI, (1996). Developing Power Centers. Washington: Urban Land Institute.

Url 1; <http://www.ayd.org.tr/hakimizda/haberler/xiv-ayd-alisveris-ekonomisi-zirvesi-20-kasim-2023-te-gerceklesti/>, erişim tarihi: 02.02.2024

Url 2; www.dpt.gov.tr/pub/ekutup97/yilmaz/sabitse*.zip/; Dünya'da ve Türkiye'de SabitSermaye Yatırımı Kavramı ve Türkiye Uygulaması. (Yılmaz 1997)

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Entrepreneurs who want to invest in real estate want to know in advance what the construction and usage cost of the type of building they intend to build will be and its value in the market. Since this estimate is calculated according to some assumptions, it is possible to change the amount of the estimated cost by changing these assumptions, thus reaching a cost suitable for the possibilities of the entrepreneurs. In addition, it is important for the entrepreneur to know in advance the income he will earn in the future by bearing this cost in order to direct his real estate investment in the best way. For these reasons, it is of great importance for an entrepreneur to determine at the first stage which real estate property he invests in will be more profitable, how much it will cost, and how long it takes for the investment to return. In this context, it is important that an approach that will enable the desired cost-income estimates to be made will be of great benefit to the sectors working for investment purposes and to make decisions more consistent and beneficial for both the country and the entrepreneur economy.

The aim of this study is to put forward a model that will enable an investor who intends to invest his capital in the construction of a shopping center as a real estate investment tool and earn income, to foresee the income, profit and costs that may arise from the project by changing various predictions made on the project variables. This model is explained with flow charts in this study.

Research Questions:

What criteria should be taken into consideration and what should be taken into consideration in shopping center investment? Is profit always considered in an investment? Can the future value of an investment be known? Is it possible to know if an investment is not profitable?

Literature Review:

Literature studies on shopping center investment can be summarized as follows;

Benjamin et al (1994) investigated the propensity of developers to create shopping center space: they drew from macroeconomic investment literature and used sales data from the 50 states of the United States to create a shopping center investment model. This predictive model revealed that the most important factor driving shopping center investments is the change in retail sales. Brown (1999) tried to reveal whether the plan design form of a shopping center affects the income obtained from that shopping center, using the Space Syntax analysis method, through two shopping centers that are close to each other in terms of plan form and area size. In their study by Anderson and Springer (2005); They argued that real estate obsolescence has no effect on the total investment risk, that self-managed real estate has less total risk than those managed by third parties, and that geographical diversity along with the real estate type increases the total risk of the project. Tezcan et al (2012); As a result of the pairwise comparisons made using the AHP (Analytic Hierarchy Process) method, which is one of the multi-criteria decision-making methods in the evaluation of construction project investments; They revealed that shopping center investment is the most suitable investment with a rate of 48.10% among housing, luxury housing and shopping centers, three basic investment instruments. Delic and Knezevic (2014) compared and evaluated shopping malls in 21 European countries in terms of floor area, annual profits and numbers. In conclusion; They argued that classical shopping centers will always be preferred by consumers, but due to the development of modern technology, decrease in investment areas, and dynamically developing living conditions, it is inevitable to develop the online shopping concept that preserves the classical shopping center concept. Kholdy et al. (2014) in their study investigating the effect of open space shopping malls on housing prices around them; negative effects on residences within a 2 km radius due to traffic, air pollution and noise created by shopping malls; they found that it had a positive effect on the prices of houses outside 2 km. In their study by Ceylan et al. (2017); They revealed the development of policy and legislation for shopping malls in Turkey through examples and discussed the deficiencies. Benjamin et al. (2017) argue that a function relationship formed by the cost of capital and local tax rates, together with the expectation of future sales volume, are effective parameters in choosing the location for shopping centers to be invested in the future, and they present a numerical model that formulates these relationships. In their study in 2018, Bocharov et al. believe that a correct understanding of the role of the main tenants and pricing mechanisms will enable a better understanding of the market value of the shopping center and the prevention of procedural errors; They argue that a store that provides a high revenue stream has a higher market value than one that does not, so anchor tenants pay less rent, but this increases the market value of the entire shopping center.

Methodology:

In this study; Shopping centers were determined as real estate investment tools, investors were considered to be individuals or private institutions, and it was accepted that these investors wanted to invest in the construction of a new real estate. In the prepared model, it was envisaged that the land location was determined in advance and the investment would be made within the borders and conditions of Türkiye.

Within the scope of the study, shopping center investments as income-generating investment tools; Location selection, shopping center types, feasibility study stages, factors affecting investment, cost and income items encountered in shopping center investment were examined in terms of the shopping center investment approach in Turkey, then a model was created with the help of 'excel' tables and this model was explained with flow charts.

Shopping center investment stages is presented as the project development period and the operation period in this model. Cash inflows and outflows occurring in these periods were determined. The building area and number of floors were determined according to the possible land size on which the building could be built, and the shopping center income for the coming years was tried to be determined based on the leasable area information. Certain proportions of the building construction cost, which is determined by the size of the

building, and items such as reserve margin, cost of professional employees, and operating costs were found. The effects of the interest and risk rates of the period in which the investment will be made on the loan to be received for the building, the equity capital to be used and other cost items are also taken into account. In his doctoral thesis, all possible inputs and outputs for a shopping center investment were created on many interrelated Excel tables. At the end of this entire process, the study provides us with evaluation tables and graphs to evaluate the project. After all; Information will be obtained about how much of the invested money will be paid back, how long it will take for the investment to be made, what its future value will be, and whether the internal rate of return will provide the expected profit or not.

Results and Conclusions:

The most important activity that should be done before an investment is feasibility studies. As a result of this study, in addition to a comprehensive plan of the project, the revenues to be earned and the costs to be incurred if the project is carried out in the selected location are also estimated. The investor compares these results with his own expectations and possibilities and decides on the investment of the project. These feasibility studies are carried out by an experienced team that includes people from different professional groups. This work the reports that can be produced after the feasibility study are more understandable, traceable and decisionable, and it reveals a model that is a series of decisions and acceptances in which decisions can be changed. A project acceptance or rejection decision can be made according to the evaluation tables of this model.

The development cost (initial investment cost) is not included in the costs and revenues discounted to the present (in the model, it is assumed that the development period can last between 1-3 years). Thus, it is possible to compare the initial investment cost with the difference in cash inputs and outputs discounted to today. This comparison gives the investor the opportunity to compare the capital he will invest in the creation of a project today with the profit of this project reduced to today, and this evaluation opportunity becomes an important factor in making the investment decision. The process of transferring the cash inputs and outputs of the project to one year later; It is done to see in which year the capital used can be covered from the beginning of the project. The period in which the difference between cash input and output is "0" represents the desired time. If the net cash flows occurring after this time are in the "+" direction, the project makes a profit; if it is in the "-" direction, there is no project profit.

In this model it is accepted that there are some assumptions and restrictions, and the results are expected to occur with a certain margin of error. In future studies, reducing this margin of error and determining cash inputs and outputs that reflect the value of money over time will be an important step in investment evaluations. The accuracy or closeness to reality of all data regarding a future project allows the evaluation of that project and its alternatives under conditions closest to reality. The right decision to be taken as a result of this evaluation means the best use of scarce resources for both the investor and the country's economy.

Yemek ve Kültür İlişkisi Bağlamında Balkan Restoranlarının Menü İçerik Analizi

Menu Content Analysis of Balkan Restaurants in the Context of Food and Culture Relationship

Ecem İnce Karaçeper¹

öz

Balkanlar, coğrafi konumu sebebiyle çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu durum, bölgedeki mutfak kültürünün çeşitlenip zenginleşmesine ve farklı kültürlerle etkileşime girmesine olanak tanımıştır. Balkan mutfak kültürü; tarih, coğrafya ve etnik çeşitlilik gibi faktörlerden etkilenerek şekillenmiştir. Her ülkenin kendine özgün lezzetleri ve gelenekleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, İstanbul'da "Balkan Restoranı" sınıflandırmasına sahip olan yiyecek içecek işletmelerinin menü içeriklerini incelemek ve google yorumlar üzerinden yapılan çevrimiçi müşteri yorumlarını analiz etmektir. Çalışma nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden arşiv, belge tarama ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Menü içeriğine ulaşamayan işletmelerin menülerine ise resmi web sitesinden veya sosyal medya hesaplarından ulaşılmıştır. Bu bağlamda, 2010-2024 yılları arasında faaliyet gösteren 13 Balkan restoranı detaylı bir şekilde değerlendirmeye alınmış ve toplamda 2689 müşteri yorumu içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Google yorumlarda yer alan içerikler, python bazlı bir uygulama aracılığı ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler, Microsoft Power BI programı ile analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir. Sonuçlara göre işletme menüleri "lezzetli", "lezzetsiz" ve "pahalı" gibi üç ana tema üzerinden değerlendirilmiştir. Balkan restoranlarında "Pljeskavica, Cevapcici ve Boşnak Mantısı" gibi yemeklerin baskın ve lezzetli kategorisinde ön plana çıktığı görülmüştür. Sonuçlar; Balkan restoranlarının genel olarak kültürel miraslarına sahip çıkarak ve menü içeriklerinde geleneksel yapılarını koruduklarını, yıllar içinde büyük ölçüde değiştirmeden sunduklarını göstermektedir. Bu şekilde hizmet sağlamayan işletme menülerinin ise müşteriler tarafından genellikle lezzetsiz veya pahalı olarak değerlendirildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan mutfak kültürü, içerik analizi, kültür, menü, yemek

ABSTRACT

The Balkans, due to its geographical location, has hosted various empires, allowing the culinary culture in the region to diversify and enrich through interactions with different cultures. Balkan culinary culture has been shaped by factors such as history, geography, and ethnic diversity. Each country has its own unique flavors and traditions. The main objective of this study is to examine the menu contents of food and beverage establishments classified as "Balkan Restaurant" in Istanbul and analyze online customer reviews on Google. The study is designed as qualitative research, employing archival research, document scanning, and content analysis techniques as qualitative research methods. Establishments with inaccessible menu content were accessed through their official websites or social media accounts. In this context, 13 Balkan restaurants operating between 2010-2024 were subjected to a detailed evaluation, and a total of 2689 customer reviews were analyzed using content analysis methods. The content from Google reviews was obtained through a Python-based application. The obtained data was analyzed and visualized using the Microsoft Power BI program. According to results, restaurant menus were assessed under three primary categories: "delicious," "tasteless," and "expensive." Prominent and flavorful dishes like "Pljeskavica, Cevapcici, and Bosnian Dumplings" were highlighted in Balkan restaurants. This suggests that Balkan restaurants typically maintain their cultural heritage,

¹ Corresponding Author | Yetkili Yazar: İstanbul Kent Üniversitesi, ecem.incekaraceper@kent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4896-5533

keeping their menu offerings consistent without major alterations, thus preserving traditional elements throughout the years. It has been concluded that businesses not providing services in this manner are generally perceived by customers as either tasteless or expensive.

Keywords: *Balkan culinary culture, content analysis, culture, menu, food*

GİRİŞ:

Kültür terimi; Latince "colere" kökünden gelir ve sözlükte ekin, bakım ve yetiştirme anlamına gelmektedir. Bireyin yaşam tarzını etkileyen, doğa dışındaki her şeyi içeren bir kavramdır. 17. yüzyıldan itibaren kültür, doğanın sunduklarının yanı sıra insanın kendi iradesi ve yetenekleriyle yarattığı şeylere atıfta bulunmak için "doğa" teriminin zıttı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kültür, insanın isteği ve becerisiyle oluşturduğu şeylere atıfta bulunan bir terim olarak kabul edilmiştir (Kartarı, 2014). Antropolog Edward Burnett Tylor, kültürü "bir yaşam biçimi" olarak tanımlayarak bu kavrama farklı bir bakış açısı getirmiştir. Briggs'e (2007: 99) göre ise kültür; bireyin toplum içinde kazandığı bilgiler, inançlar, ahlaki değerler, alışkanlıklar, sanatsal yetenekler ve diğer sorumlulukları kapsamaktadır. Günümüzde ise kültür; bireyin yaşadığı çevre ve toplum içinde edindiği deneyimlerin, geçmişten gelen inançların, ahlaki prensiplerin, geleneklerin, adetlerin, ritüellerin, törenlerin ve değerlerin bir araya gelmesiyle oluşan karmaşık bir yapıdır. Bu süreç; bireyin kimliğini şekillendirir ve onun dünya görüşünü, davranışlarını ve ilişkilerini etkilemektedir (Matsumoto ve Juang, 2020: 45). Ayrıca kültür; bireyin yaşadığı toplumun bir üyesi olarak benimsediği ve paylaştığı bir mirastır ve insanların yaşamlarını anlamalarına, yönlendirmelerine ve anlamlandırmalarına yardımcı olmaktadır (Alabacak, 2018). İnsanlar aracılığıyla oluşturulan ve geçmişten günümüze aktarılan, yaşam tarzlarına şekil veren kültür, Mahiroğulları (2005) tarafından "ulus" kavramının temel unsuru olarak tanımlanmıştır. Genel anlamıyla kültür; insanın toplum içinde edindiği bilgi, sanat, ahlak, gelenek, adet, görenek ve atalardan devralınan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (Bektarım, 2020).

Beslenme, vücuttaki besinlerin sağlığa zarar vermeyecek şekilde yeterli miktarda kullanımını ifade etmektedir. Besinlerin değerlerini kaybetmeden sağlanması amaçlanmaktadır (Alabacak, 2018). Hayatta kalabilme açısından yaşamsal öneme sahip olan beslenme, tüm canlıların temel gereksinimidir ve yaşamın devamı için zorunludur. İnsanlık tarihi boyunca, farklı beslenme yöntemleriyle ihtiyaçlarını karşılayarak temel gereksinimlerini sağlamış ve bu içgüdü ile ilerlemiştir. Beslenme alışkanlıkları, geçmiş nesillerden gelen deneyimlerin bir birikimi olarak günümüze kadar gelmiştir (Alabacak, 2018).

Geçmiş süreçlerde keşiflerin kültürlerarası etkileşimi artırdığı, farklı toplumların birbirleriyle temas haline geçerek kültürel alışverişi ve bilgi paylaşımını teşvik ettiği bilinmektedir. Keşifler ve keşfedilen tarımsal ürünler, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Özellikle 15 ve 16. yüzyıllarda yapılan deniz aşırı keşifler, dünya genelinde tarımsal çeşitliliği artırmış ve kültürel alışverişi teşvik etmiştir. Amerika'nın keşfi; patates, mısır, domates, kakao, biber gibi önemli tarımsal ürünlerin Avrupa'ya tanıtılmasına ve Avrupa mutfağının zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Mısır, unlu mamullerde ve hayvan yemlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Bu keşifler aynı zamanda tarım tekniklerinde ve yöntemlerinde de ilerlemelere olanak sağlamıştır. Zaman içerisinde yeni tarımsal ürünlerin tanıtılması, beslenme alışkanlıklarını değiştirmiş ve dünya genelinde gıda kültürünü zenginleştirmiştir. Ayrıca bu dönemde İtalyan mutfağının çoğunlukla elit kesime hitap ettiği ve lüks zevkleri yansıttığı bilinmektedir (Nunn ve Qian, 2010: 167). Özellikle Roma dönemine ait yemek kültürü, aristokrat ve zengin sınıfların sofralarında ön plana çıkmıştır (Durlu-Özkaya ve Sarıcan, 2014: 40). Zaman içinde Venedik limanının stratejik konumu, İtalya'nın ticaret alanındaki önemini arttırmış ve ülkeye getirilen çeşitli ürünlerin çeşitliliğini büyük ölçüde artırmıştır. Venedik, Doğu ve Batı arasındaki ticaret yollarının kavşağında bulunması nedeniyle Asya ve Akdeniz Bölgelerinden gelen malzemelerin merkezi bir toplama ve dağıtım noktası haline gelmiştir. Bu ticaret ağı, İtalya'nın

ekonomisini canlandırmış ve ülkeyi Avrupa'nın en zengin ve güçlü merkezlerinden biri haline getirmiştir (Alabacak, 2018). Ayrıca Fransız mutfağına dair bilinirlik, Fransa Velihtı II. Henry ile Medici hanedanından kraliçe Catherine'nin evliliğıyle ve kraliçenin Fransa sarayına 50 kişilik bir aşçı ekibiyle birlikte gelmesiyle önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Kraliçe Catherine'in bu zengin aşçı ekibi, İtalyan mutfak geleneğinin etkisi altında Fransız mutfağını dönüştürmüş ve geliştirmiştir. Ayrıca kraliçenin getirdiğı İtalyan aşçılar ve onların yetenekleri, Fransız mutfağının daha sofistike ve çeşitli bir yön kazanmasına katkı sağlamıştır (Gürsoy, 2014: 161; Smith, 2008). Bu evlilik ve beraberinde gelen aşçı ekibi, Fransız mutfağının gelişiminde dönüm noktası olmuş ve dünya çapında bir tanınırlık kazanmasına olanak sağlamıştır. Kraliçe Catherine'in etkisiyle Fransız mutfağı; İtalyan, İspanyol ve diğeri Avrupa mutfaklarından esinlenerek kendine özgü bir tarz geliştirmiştir. Bu dönemde Fransız mutfağı, lüks ve ihtişamla özdeşleşen bir ulusal sembol haline gelmiş ve dünya çapında popülerlik kazanmıştır (Albala, 2021: 212). Günümüzde de Fransız mutfağından esinlenen teknikler ve tarifler, birçok uluslararası mutfakta ve restoranda yaygın olarak kullanılmaktadır. Fransız mutfağının önemi, sadece yemek pişirme sanatıyla sınırlı değildir; aynı zamanda sosyal bir aktivite, eğlence ve paylaşım biçimi olarak da kabul edilmektedir.

Kültür ve yemek ilişkisi; bir toplumun, bir bölgenin veya bir ulusun kimliğini şekillendiren ve ifade eden önemli bir unsurdur. Yemekler; bir toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve tarihsel bağlamını anlamak için önemli bir araçtır ve kültürel çeşitliliğı destekleyen, insanları bir araya getiren ve topluluk kimliğini güçlendiren bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, İstanbul'da "Balkan restoranı" sınıflandırmasına sahip olan yiyecek içecek işletmelerinin menü içeriklerini incelemek ve google üzerinden yapılan çevrimiçi müşteri yorumlarını analiz etmektir. Bu çalışma; Balkan mutfağının İstanbul'daki izlerini ve bu mutfağın yerel kültür üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olacak, ilgili alan yazına da katkı sağlayacaktır.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Yemek ve Kültür İlişkisi

Yemek kavramı insanların fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde, kültürlerin derinliklerine işlemiş önemli bir unsurdur. Her kültürde yemeğin hazırlanışı, sunumu ve tüketimi belirli ritüellerle ve toplumsal normlarla şekillenmektedir. Çeşitli yazarlar ve araştırmacılar; yemek kültürünün toplumların değerlerini, inançlarını ve yaşam tarzlarını yansıtan önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır (Tezcan, 2000; Çetin, 2006). Ayrıca yemek kültürü; bir toplumun tarihini, coğrafyasını, iklimini ve hatta sosyoekonomik durumunu yansıtmaktadır. Bir toplumun geleneksel yemekleri; o toplumun tarihî, kültürel ve sosyal kökenlerine dair ipuçları taşımaktadır. Yemekler, geçmişten günümüze kadar nesiller boyunca aktarılan tarifler ve pişirme teknikleri aracılığıyla kültürel mirası korumakta ve yaşatmaktadır (Counihan, 2021). Yemek kültürü sadece bir toplumun geçmişine değil, aynı zamanda geleceğine de ışık tutmaktadır. Yemeklerin hazırlanması, paylaşılması ve tüketilmesi, toplumsal ilişkilerin ve dayanışmanın bir ifadesidir. Özellikle aile ve toplum içinde yemek yeme geleneğı; insanların bir araya gelmesini, ilişkilerin güçlenmesini ve kültürel bağların sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle yemek kültürü; bir toplumun kimliğini, değerlerini ve yaşam tarzını derinlemesine yansıtan ve bu toplumun kültürel zenginliğini koruyan önemli bir araçtır (Fischler, 2022).

Günümüzde ise bu kavramların karşılığı, gastronomi olarak adlandırılmaktadır. Bu bilim dalı; beslenme alışkanlıklarını, yemek pişirme tekniklerini, yemeklerin kültürel ve tarihsel bağlamını incelemektedir. Gastronomi, beslenme ile kültür arasındaki derin ilişkiyi araştıran bir bilim dalı olarak kabul edilirken aynı zamanda bir sanat dalı ve iyi beslenme alışkanlıklarını içermektedir. Gastronomi; sadece yemeğin hazırlanması ve sunumuyla değil aynı zamanda yemeğin tarihsel, sosyal ve kültürel

bağlamda incelenmesiyle de ilgilenmektedir. Bu bilim dalı; yemeğin sadece bir besin kaynağı olmaktan öte insanların yaşamında önemli bir ritüel, toplumsal etkileşim ve kültürel ifade biçimidir. Hatipoğlu (2010) tarafından da ifade edildiği üzere, gastronomi kelimesi kavramsal olarak insan gıdasıyla ilgili her konuda sağlanmış kapsamlı bir bilgi birikimini ifade etmektedir.

Toplumların yemek kültürlerini anlamak için; tarihi evrimlerden, nüfus yoğunluğuna ve göç gibi faktörlere kadar geniş bir yelpazede araştırma yapılması gerekmektedir. Sosyal bilimler; mutfak kültürünün insanlar üzerindeki etkilerini, her bölgedeki kültür oluşumunu, tüketim alışkanlıklarını, restoran tercihlerini, yerel yemek kültürünün gelişimini ve ekonomisini açıklamada önemli bir rol oynamaktadır (İstanbul-Dinçer, Uğurlu ve Çakmak, 2015: 21). Mutfak kültürleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır ve bu farklılıkların kaynakları arasında dini inançlar, sosyal ve etnik çeşitlilik, çevresel faktörler, eğitim seviyeleri ve kültürel mirasın damak zevkiyle birleşimi gibi etkenler yer almaktadır (Sağır, 2012: 2676). Antropolojik bir bakış açısıyla insanların geçmişteki kararlarını ve tercihlerini anlamak, kültürel yapıların ve sembollerin analizini gerektirir. Levi-Strauss'un yapısalcı yaklaşımı, bu bağlamda önemli bir çerçeve sunmaktadır. Yemek kültürü; insanların sosyal ilişkilerini, toplumsal yapılarını ve düşünsel dünyalarını şekillendiren önemli bir unsurdur. Levi-Strauss'un "Vahşiler (Yabaniler)" çalışmasında ifade ettiği gibi kültür ile yiyecek arasındaki bağ, çeşitli ikili karşıtlık sistemleriyle açıklanmaktadır. "Çiğ-pişmiş, çiğ-çürümüş, dönüşmüş-dönüşmemiş" gibi karşıtlık sistemleri; insanların yiyecekleri nasıl algıladıkları, hazırladıkları ve tükettikleri konusunda derinlemesine bir anlayış sunmaktadır. Pişmiş yemek, çiğ yemeğin kültürel olarak dönüştürülmüş halidir. Bu durum; insanların çevrelerini nasıl kontrol ettiklerini, doğayı nasıl şekillendirdiklerini ve ona nasıl müdahale ettiklerini göstermektedir. Öte yandan çürümüş yemek, çiğ ve pişmiş olanın doğal dönüşmüş hali olarak kabul edilmektedir. Bu da insanların doğanın döngüsünü nasıl algıladıklarını ve onunla nasıl etkileşimde bulduklarını yansıtmaktadır. Levi-Strauss'un yapısalcı yaklaşımı, insanların sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak için değil aynı zamanda sembolik anlamlar yükledikleri ve kültürel olarak işledikleri yiyecekler aracılığıyla nasıl bir dünya inşa ettiklerini de vurgulamaktadır. Yemek kültürü sadece bir beslenme pratiği değil aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, kimliklerin ve değerlerin bir ifadesidir. Bu nedenle antropolojik bir bakış açısıyla yemek kültürü, insanların geçmişteki kararlarını ve tercihlerini anlamak için zengin bir kaynak sunmaktadır (Goody, 2013: 35).

Bronisław Malinowski, Franz Uri Boas, Margaret Mead, Ruth Benedict, Alfred Reginald Radcliffe-Brown, Melville J. Herskovits ve Richard Thurnwald gibi işlevselcilik teorisinin öncülerine göre temel gereksinimler bazı sosyal ve kültürel tutumları belirlemekte ve yaşama aktarmaktadır (Abdürrezzak, 2014). Sosyal davranış kuralları bireysel davranışı şekillendirirken toplumsal davranışın bütünlüğü de "toplumsal olan, kalıtsal olarak var olan ya da sonradan edinilmiş fikirlerin, görüşlerin içimizde gerçekleşmesi ve bu fikirlerin kişilerarası ilişkileri içeren çeşitli durumlara göre uygulanması" şeklinde tanımlanabilmektedir (Durkheim, 2014: 47). İşlevsel teori çerçevesinde insan gereksinimlerine ve insan sosyalleşmesine eşlik eden kültürel olgular, kolektif alışkanlıklara sahiptir. Bronisław Malinowski, yemeğin ihtiyaçları karşılamasının ötesinde toplumsal işlevlerini de vurgulamakta; mevki, durum sembolleri, arkadaşlık kurma, hediyeler yoluyla paylaşma, sosyalleşme aracılığıyla yemek ve aile egemenliği gibi işlevlere değinmektedir (Tezcan, 2000; Abdürrezzak, 2014).

Kültür, manevi ve maddi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu kapsamlı bir bütündür. Yiyecekler; kültürün sadece fiziksel bir ihtiyaç karşılayıcısı olmanın ötesinde toplumların kimliklerini, değerlerini ve yaşam tarzlarını yansıtan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Kültürün temelini oluşturan yiyecekler; o kültürün tarihinden, coğrafyasından, iklim koşullarından, tarım uygulamalarından ve hatta ticaret ilişkilerinden etkilenmektedir. Yiyeceklerin hazırlanma şekli, sunumu ve tüketilme ritüelleri, bir kültürün derinliklerine ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerine dair önemli bilgiler sağlamaktadır. Tüketim alışkanlıklarını ve toplumsal farklılıkları, hazırlık ve pişirme yöntemleri, besin çeşitlilikleri, yemek rutinleri ve zamanlaması, besinlerin lezzeti, şekli ve rengi, kullanılan malzemeler,

yemeklerle birlikte tüketilen gıdaların çeşitliliği, servis şekilleri, inançlar, sağlık durumları, damak zevkleri, bebeklik, hamilelik ve emzirme dönemleri gibi unsurlar açıklamaktadır.

İnsanın sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için yeme-içme faaliyetlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Maslow'a göre, insanların ihtiyaçları belirli bir hiyerarşik düzende sıralanmıştır ve en temel ihtiyaçlar alt kısımda yer alırken daha üst düzey ihtiyaçlar bu temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra ortaya çıkmaktadır. Bu hiyerarşiye göre ilk ve en temel ihtiyaç fizyolojik ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçlar, insanın biyolojik olarak hayatta kalması için gereken temel gereksinimlerdir. Fizyolojik ihtiyaçlar arasında yemek ve uyku gibi temel faaliyetler bulunmaktadır. Yemek, vücudun enerji ihtiyacını karşılamak ve sağlıklı bir şekilde işlev görmesini sağlamak için gerekli besinleri almayı sağlamaktadır. Uyku ise vücudun dinlenmesini ve yenilenmesini sağlamakta ve böylece zihinsel ve fiziksel sağlığı korumaktadır. Bu durum, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeme-içme faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır (Umut, 2007: 233).

1.2. Balkan Mutfak Kültürü

Balkanlar; Güneydoğu Avrupa'da bulunan ve tarihsel, kültürel ve coğrafi olarak zengin bir bölgedir. Bu bölge, tarihsel olarak çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve önemli siyasi değişimlere tanıklık etmiştir (İnancık, 2016). Coğrafi olarak Balkanlar; Adriyatik Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan bir alanı kapsar ve Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Kuzey Makedonya, Karadağ, Romanya, Sırbistan ve Slovenya gibi birçok ülkeyi içermektedir (Oruç, 2009). Balkanlar, Antik Dönemlerden itibaren çeşitli medeniyetlerin etkileşimine sahne olmuştur. Antik Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi büyük imparatorluklar bölge üzerinde hâkimiyet kurmuş ve kültürel miraslarını bırakmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği, Balkanlar'ın tarihinde önemli bir yer tutmaktadır (Uğur, 2018). Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki egemenliği yaklaşık beş yüz yıl sürmüştür. Bu dönemde bölgedeki etnik ve dini çeşitlilik artmış ve Balkanlar, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir mozaik haline gelmiştir (Sancaktar, 2011).

Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki çeşitli mutfakları benimseyerek ve kendi damak zevkine uygun hale getirerek yeni yemek türleri oluşturmuştur. Balkanlar'da bulunan çeşitli etnik grupların ve kültürlerin mutfaklarından etkilenen Osmanlı mutfağı, bu etkileşim sonucunda zenginleşmiştir. Osmanlı döneminde Balkanlar'daki yerel malzemeler ve pişirme teknikleri, Osmanlı mutfağına entegre edilmiş ve yeni yemeklerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu süreç, Balkan mutfağının Osmanlı etkisi altında gelişmesine ve çeşitlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Gökçel, 2012). Günümüzde birçok Balkan ülkesinde Osmanlı-Türk mutfağına ait yemekler bulunmakta ve restoran menülerinde Türkçe isimler sıkça görülmektedir. Bu ülkelerdeki yemek kültürü, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği sırasında etkilenmiş ve Türk mutfağıyla önemli bir etkileşim içine girmiştir. Bu nedenle bu ülkelerdeki restoranlarda da Osmanlı-Türk mutfağına ait yemekleri bulmak mümkündür. Bu durum, bölgedeki tarihi ve kültürel bağların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancaktar, 2019).

Zaman içinde Balkanlar'da pek çok yiyecek ve içecek, bölgenin zengin kültürel mirasının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bunlar arasında en belirgin olan lezzet börektir. Börek, ince yufka katmanlarının arasına çeşitli iç malzemelerin konulmasıyla hazırlanan ve fırında pişirilen geleneksel bir Balkan lezzetidir. Etili, peynirli, patatesli veya ispanaklı gibi çeşitli iç harçlarla yapılan börekler; Balkan sofralarının vazgeçilmez bir lezzeti olarak kabul edilmektedir. Dolma da Balkan mutfağının önemli bir parçasıdır. Genellikle üzüm yaprağı veya biber gibi sebzelerin içine pirinç, et, soğan ve baharatlarla hazırlanan dolmalar hem günlük yemeklerde hem de özel günlerde sıklıkla tüketilmektedir. Dolma, Balkanların farklı bölgelerinde çeşitli varyasyonlara sahiptir ve her biri kendine özgü bir lezzet sunmaktadır. Baklava, Balkan mutfağının en sevilen tatlılarından biridir. İnce

yufka tabakaları arasına bolca ceviz veya fıstık konularak hazırlanan ve şerbetle tatlandırılan bu lezzetli tatlı, özel günlerde ve kutlamalarda sıkça tercih edilmektedir. Balkanların çeşitli bölgelerinde farklı şekillerde hazırlanan baklava çeşitleri bulunmaktadır. Kahve, Balkan geleneğinin önemli bir parçasıdır. Balkanlar'da kahve içmek; sadece bir içecek tüketmekten çok daha fazlasıdır aynı zamanda sosyalleşme, sohbet etme ve misafirperverlik kültürünün bir parçasıdır. Geleneksel Balkan kahvesi, özel cezvede demlenen ve genellikle şekerle tatlandırılan yoğun ve aromatik bir içecektir. Kahve, Balkanlar'da günlük yaşamın önemli bir parçası olarak kabul edilir ve misafirlere sunulan bir jest olarak da değerlendirilmektedir (Artun, 2007).

Balkan toprakları Türkler tarafından fethedildiğinde, Anadolu kökenli Türk ailelerinin bir kısmı bu bölgelere yerleşmiştir. Bu durum, Balkan ülkelerinin yemek kültürünün kaçınılmaz bir şekilde Türk yemek kültüründen etkilenmesine ve hızla değişim göstermesine neden olmuştur. Türklerin yerleşimiyle birlikte Balkanlar'da Türk mutfağına ait yemeklerin ve yemek pişirme tekniklerinin benimsenmesi yaygınlaşmıştır. Bu süreç, Balkan mutfaklarının zenginleşmesine ve çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca Balkan topraklarına yerleşen Türkler, sığır ve keçi çobanlığı yaparak kendilerine özgü et ve süt ürünleri üretmişlerdir. Bu faaliyetleri ile Türkler, kendi yemek kültürlerine ait hayvansal ürünleri Balkanlar'a yaymışlardır. Ancak Balkanlar'da yaşayan diğer kültürlerin etkisi de söz konusudur. Türklerin yerleşimiyle birlikte Balkanlar'da bulunan diğer toplulukların yemek kültürleriyle etkileşim içinde olmuş ve bu da Balkan mutfağının çeşitlenmesine katkı sağlamıştır (Arı,2010). Özellikle 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlar, İstanbul'un et ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamıştır. Bu dönemde İstanbul'un et ihtiyacının büyük bölümü Trakya ve Balkanlar'dan sağlanmıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Balkan halkları ile olan karşılıklı etkileşimi, yemek kültürlerinde belirgin gelişmelere neden olmuştur. Bu süreçte Balkanlar'dan getirilen et ve diğer tarım ürünleri, İstanbul mutfağını zenginleştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki varlığı, yerel mutfakların da Osmanlı etkisi altında gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu etkileşim, Balkan mutfağının çeşitliliğini artırmış ve bölgedeki yemek kültürlerinin birbirleriyle etkileşim içinde olmasını sağlamıştır (Varol ve Gök, 2022).

2.YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'da faaliyet gösteren Balkan restoranlarının menü içerik analizlerini yapmak ve google müşteri yorumlarını inceleyerek müşterilerin Balkan restoranlarının menülerini nasıl değerlendirdiğini belirlemektir. Bu kapsamda araştırma soruları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

- Balkan restoranlarının menülerinde nasıl bir içerik çeşitliliği bulunmaktadır ve bu çeşitlilik hangi yemek kategorilerini kapsamaktadır?
- Müşteriler, Balkan restoranlarının menülerini genel olarak nasıl değerlendirmektedir? Hangi faktörler daha fazla önemsenmektedir veya eleştirilmektedir?

Araştırmanın evrenini, İstanbul'un Anadolu- Avrupa yakasında Balkan restoranı olarak hizmet veren yiyecek içecek sektöründeki işletmeler oluşturmaktadır. Belirlenen araştırma evrenini oluşturan 40 restoran işletmesinden, web sitesine ulaşılabilen ve sosyal medya hesapları olan 13 işletme örnekleme dâhil edilmiş ve arama motorunda aratılmıştır. Bu bağlamda çalışmada, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların değerlendirilmesidir. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı/araştırmacılar tarafından oluşturulabilmekte ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma ana temaları/ölçütleri "lezzetli, lezzetsiz ve pahalı" kategorileri altında filtrelenmiştir. Araştırma verileri, 2014-2024 yılları arasında elde edilmiştir. 2014 yılı ve öncesi döneme ilişkin işletme

değerlendirmelerinin yeterli olmaması sebebiyle bu döneme ait verilerin eksikliği göz önünde bulundurularak çalışma periyodu son 10 yılı kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu şekilde, araştırmının geçmişe uzanan ve mevcut durumu kapsayan bir zaman aralığını ele alması sağlanmıştır.

Nitel araştırma yaklaşımının kullanıldığı bu araştırmada belirlenen amaçlara ulaşmak için konu ile ilgili doküman incelemesi yapılmıştır. Derinlemesine anlayış elde etmek amacıyla yazılı ve elektronik ortamdan elde edilen çeşitli belge içerikleri sistematik bir şekilde incelenmiştir (Bowen, 2009, s.27; Wach, 2013, s.1). Geleneksel medyanın yanı sıra web siteleri ile Skalski, Neuendorf ve Cajigas'ın (2017) interaktif medya olarak tanımladığı Instagram, facebook ve twitter gibi sosyal medya platformları da araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Balkan restoranlarının menü kalemlerinin bulunma durumu ve google çevrim içi yorumları içerik analizine tabi tutulmuştur.

Restoranların isimleri etik nedenlerle belirtilmemiş; R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R11, R12 ve R13 şeklinde kodlanmıştır. Balkan restoranları çevrim içi yorumlarında en fazla kullanılan diller, Türkçe ve İngilizce olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle 10.01.2024 tarihine kadar Türkçe ve İngilizce dillerinde yapılan tüm yorumlar, ilgili restoranlar için değerlendirmeye alınmıştır. Sistem üzerinde ulaşılan toplam çevrimiçi yorum sayısı 2689 olarak belirlenmiştir. R1, R2, R3, R4 şeklinde kodlanan dört restoran toplamda 569 yorum ile değerlendirmeye alınırken diğer restoranların verileri belirlenen ana temaya anlamlı katkı sağlamadığı gerekçesi ile analizlere dâhil edilmemiştir. Anlamlı olmayan veriler, anlamsız iletiler, araştırma sorularının dışında kalan yorumlar ve sadece yıldız verilen kısıtlı sayıdaki değerlendirmeleri içermektedir. Araştırma verileri, python tabanlı bir uygulama ile toplanmıştır. Python bir programlama dilidir. Web kazıma (web scraping), internet üzerinde bulunan verileri otomatik olarak çekmek ve işlemek için kullanılan bir yöntemdir. Python da web kazıma (web scraping) için çok popüler bir dil ve birçok kütüphane sunmaktadır. Requests, BeautifulSoup ve Google Maps API gibi kütüphaneler çalışmada kullanılmıştır. Elde edilen verilerin içerik analizi için Microsoft Power BI programı kullanılmıştır. Microsoft Power BI, veri analizi ve görselleştirme alanında kullanılan güçlü bir iş zekâsı aracıdır. İşletmelerin büyük miktarda veriyi anlamalarına, keşfetmelerine ve paylaşımlarına olanak tanımaktadır. Ayrıca Power BI, interaktif ve etkileyici görseller oluşturulmasını desteklemekte ve grafikler, tablolar, haritalar, KPI (Anahtar performans göstergeleri) kartları ve daha fazlasını içeren geniş bir görselleştirme yelpazesi de sunmaktadır. Bu görseller, verilerin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve bilgilerin daha hızlı bir şekilde iletilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada da ziyaretçilerin googlede yer alan çevrimiçi yorum içerikleri bu program aracılığı ile analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir. Bu analizler, işletmelerin müşteri memnuniyetini ve işletme performansını anlamalarına yardımcı olmakta ve karar alma süreçlerine değerli içgörüler sağlamaktadır.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında, yerel ve kültürel mirasın en önemli parçalarından biri olan etnik restoran kavramı derinlemesine incelenmiştir. Çalışma kapsamında, google yorumlar aracılığı ile 2014-2024 yılları arasında müşteriler tarafından yapılan çevrimiçi yorumlar değerlendirmeye alınmıştır. Yorum sayılarına bakıldığında, güncel verilerin özellikle 2014 yılı ve sonrasında hızla artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum, medya kullanımının ve çevrimiçi yorum yazma eğiliminin zaman içindeki değişimine ve günümüzdeki önemine dikkat çekmektedir. Günümüzde bireylerin medya kullanımına daha fazla önem verdiğini ve bu platformları daha aktif bir iletişim aracı olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bireylerin kendi deneyimlerini çevrimiçi platformlarda paylaşma eğiliminde oldukları vurgulamaktadır. Ayrıca müşteriler, çevrimiçi ortamlarda kendi seslerini duyurarak topluluklar arası etkileşime katılmakta ve bu platformlarda birbirleriyle iletişim kurabilmektedirler. İnternet üzerindeki çeşitli platformlarda özellikle sosyal medya ve yemek inceleme sitelerinde, müşteriler yemek deneyimleri hakkında yorum yapma, puan verme ve fotoğraf paylaşma gibi etkinliklerde

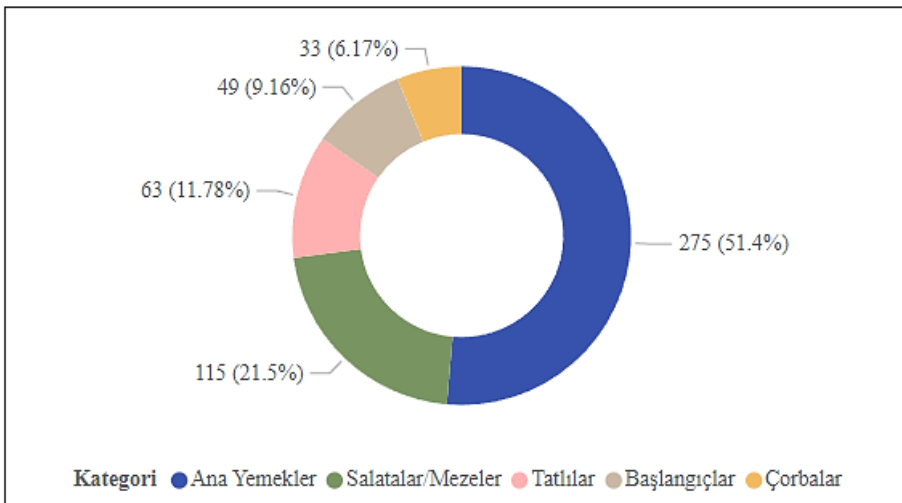

bulunmaktadır. Bu, müşterilerin deneyimlerini paylaşarak diğerleriyle etkileşime geçmelerine ve yemek hizmeti sağlayıcılarına geribildirimde bulunmalarına olanak tanımaktadır.

Tablo 1. Balkan Restoranları Menü İçerikleri

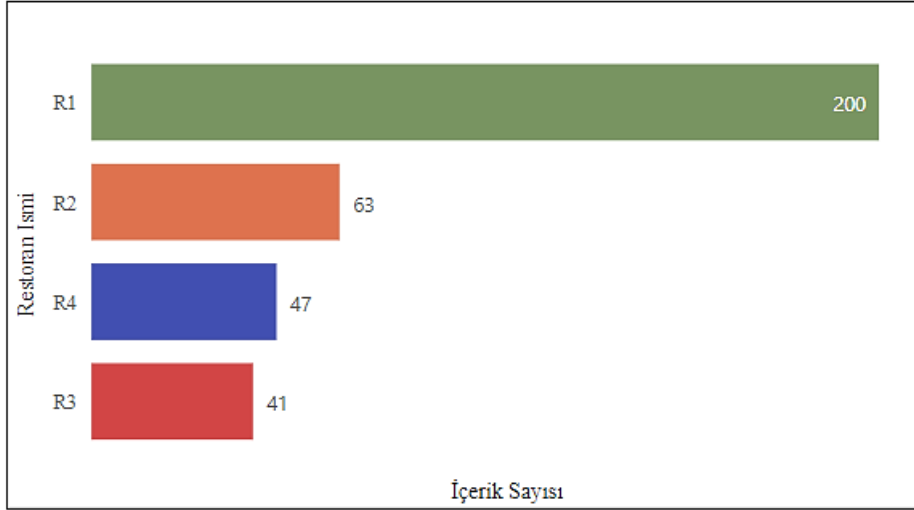
RESTORAN	Ana Yemekler	Başlangıçlar	Çorbalar	Salatalar/Mezeler	Tatlılar	Toplam
R1	139	8	19	10	24	200
R2	35	3		21	4	63
R4	14	15	2	7	9	47
R3	27	2	2	7	3	41
R12	7	7		19	6	39
R10	7	3		21	1	32
R6	9	4	4	8	3	28
R8	14	4	1	4	5	28
R9	10	1		5		16
R13	6	2		6	1	15
R11	4		2	4	3	13
R5	1		2	2	3	8
R7	2		1	1	1	5
Total	275	49	33	115	63	535

Tablo 1’de, 2024 yılı itibari ile İstanbul’da faaliyet gösteren 13 Balkan restoranına ait olan menü içerikleri gösterilmektedir. İşletme menüleri “ana yemekler, başlangıçlar, çorbalar, salatalar/mezeler ve tatlılar” olacak şekilde 5 alt başlıkta toplanmaktadır. Açıklanan bu liste içerisinde içecekler yer verilmemiştir. Bu durumun sebebi, Balkan restoranlarının menülerinde içecekler özelinde bilinen farklı bir içeceğe rastlanmamış olmasıdır. Ayrıca R1’ den R13’ e kadar kodlanmış olan restoranlar kendi aralarında menü çeşitliliği açısından büyük farklılıklar göstermektedir. R1 işletmesi en fazla içerik çeşitliliğine sahip iken R7’nin en az içerik çeşitliliğine sahip işletme olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca R1 işletmesi 139 kalem ana yemek çeşidi ile listede baskın şekilde ön plana çıkmaktadır. Aynı işletmenin ana yemeklerden sonra tatlı seçeneği açısından da zengin olduğu anlaşılmaktadır. Genel anlamda değerlendirilme yapıldığında restoranların sundukları toplamda 535 farklı yiyecek çeşidi içerisinde 275 çeşit ana yemek, 49 çeşit başlangıç, 33 çeşit çorba, 115 çeşit salata/meze ve 63 çeşit tatlı bulunduğu görülmektedir.

Şekil 1. Menü Kategorilerinin Dağılımı

Şekil 1'de işletme menüleri yemek kategorileri açısından değerlendirilmiştir. Ana yemekler %51,4'lük oranla en çok yer verilen kategori olarak birinci sırada yer alırken, salata ve mezeler %21,5'lik oranla ikinci sırayı, tatlılar ise %11,78'lik oranla üçüncü sırada yer almaktadır. Bulgular; ana yemek, salatalar/mezeler ve tatlılar kategorisinin Balkan mutfağında kültürel ve gastronomik açıdan önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Balkan mutfağında ana yemek ve tatlılar, sadece beslenme ihtiyacını karşılamakla kalmamaktadır aynı zamanda bir araya gelen insanlar arasında paylaşımı ve kültürel bağları simgelemektedir. Özellikle özel tarifler ve geleneksel pişirme yöntemleri, Balkan mutfağını diğer mutfaklardan ayıran belirgin özelliklerdir. Balkan mutfağı, çeşitli kültürlerin ve tarihsel olayların etkisiyle zengin bir çeşitlilik göstermektedir. Yerel olarak temin edilen malzemelerin benzersiz kullanımı ve nesiller boyunca aktarılan geleneksel teknikler, bölgenin yemeklerine özgü tat ve dokuların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu mutfak uygulamaları, sadece bölgenin kültürel mirasını yansıtmakla kalmaz aynı zamanda küreselleşme karşısında kimliğini korumasında önemli bir rol oynamaktadır.

Şekli 2. Restoranların İçerik Sayısının Karşılaştırılması

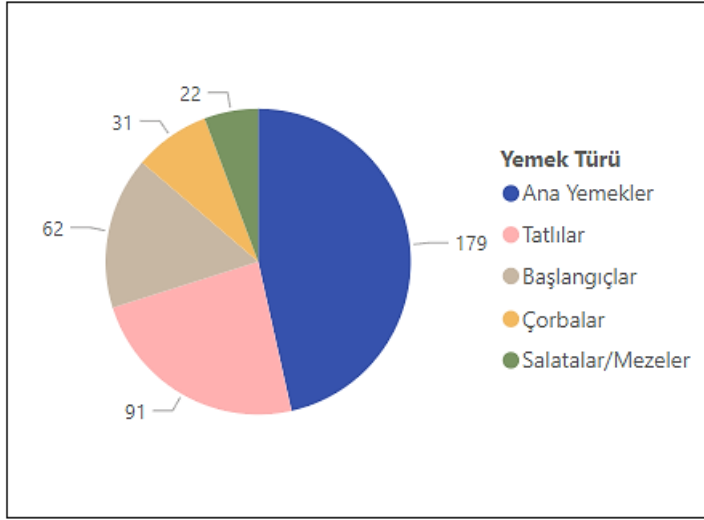
Şekil 2'de, ilk dört sırada bulunan Balkan restoranlarının menü içerik sayıları karşılaştırılmıştır. R1 işletmesi 200 farklı menü kalemiyle birinci sırada yer alırken, R2 işletmesi 63 menü kalemiyle ikinci, R4 işletmesi 47 menü kalemiyle üçüncü ve R3 işletmesi 41 menü kalemiyle dördüncü sırada bulunmaktadır.

Tablo 2. Balkan Restoranlarının Çevrimiçi Yorumları

Restoran İsmi	Lezzetli	Lezzetsiz	Pahalı	Yorum Yok
R1	150	90	19	127
R2	65	26	4	40
R3	38	11		32
R4	132	34		16
Toplam	385	161	23	215

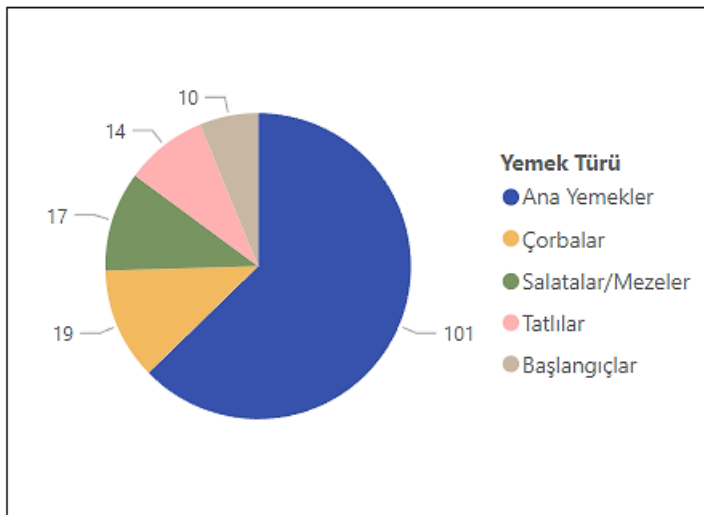
Tablo 2'de, google üzerinde yapılan çevrimiçi müşteri yorumları, ilk dört sırada yer alan restoranlar özelinde incelenmiştir. Bu incelemede Balkan restoranlarının menülerinde yer alan yiyecekler ana tema olarak belirlenen "lezzetli", "lezzetsiz" ve "pahalı" kategorilerinde değerlendirilmiştir. Gözlemlere göre, birçoğunda sadece yıldız verme pratiği bulunmakta ve yorum yazılmadan sadece

puanlandırma yapıldığı anlaşılmıştır. Lezzetli kategorisinde genel olarak yiyeceklerin beğenildiği ve olumlu geri bildirimler aldığı gözlemlenmiştir. Müşteriler, genellikle lezzetli buldukları yemekleri övmüş ve memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Lezzetsiz bulunan menü kalemlerinin daha az olduğu belirlenmiştir ancak bazı yemeklerin tatlarının beklentileri karşılamadığına dair eleştiriler de mevcuttur. Pahalı kategorisinde ise az sayıda restoran menüsünün yüksek fiyatlarla ilişkilendirildiği ifade edilmiştir. Müşteriler, fiyatlar konusunda endişeli olduklarını ve bazı restoranların fiyatlarının yemeklerin kalitesiyle uyumlu olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu değerlendirmeler, google müşteri yorumlarının restoranlar hakkında önemli bir geri bildirim kaynağı olduğunu ve müşterilerin deneyimlerini paylaşarak diğerleri için rehberlik sağladığını göstermektedir.

Şekil 3. Lezzetli Yemek Kategorileri

Şekil 3'te, lezzetli bulunan yemek kategorileri detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Genel çevrimiçi müşteri yorumları değerlendirildiğinde ana yemek kategorisinin, 179 lezzetli yorumla en çok tercih edilen yemek grubu olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategorideki yemekler, kullanıcılar tarafından sıklıkla övülmüş ve birçok olumlu geri bildirim almıştır. Tatlılar ise 91 lezzetli yorum sayısı ile ikinci sırada yer almaktadır. Tatlılar, genellikle yemeğin sonunda sunulan ve yemek deneyimini tatlandıran unsurlar olarak değerlendirilmekte bu nedenle müşteriler tarafından büyük beğeni toplamaktadır. Başlangıçlar ise 62 yorum sayısı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Başlangıçlar, ana yemeğe geçişi sağlayan hafif ve iştah açıcı yiyecekler olarak tercih edilmektedir. Müşteriler, başlangıçların sunumu ve lezzeti hakkında olumlu yorumlar yapmışlardır.

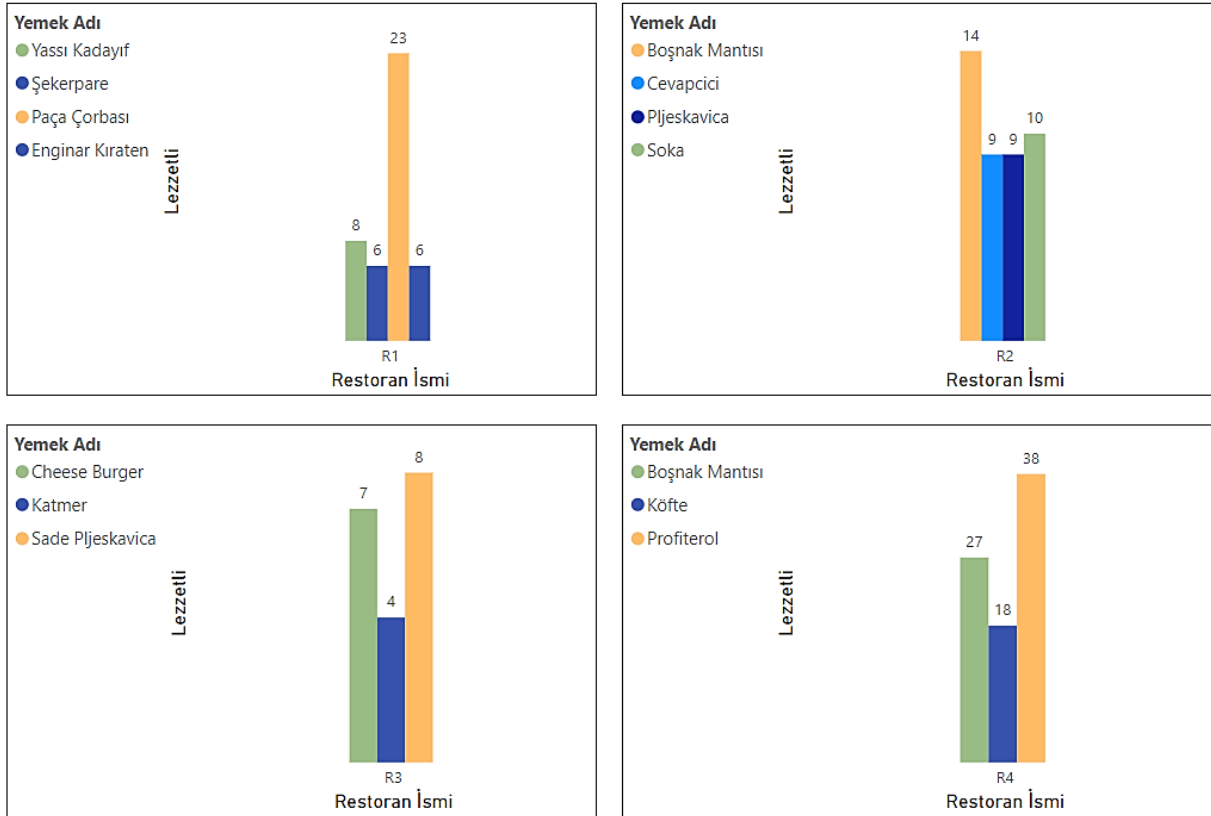
Şekil 4. Lezzetsiz Yemek Kategorileri

Şekil 4'te, lezzetsiz bulunan yemek kategorileri detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Bu değerlendirmelere göre, ana yemek kategorisinin 101 lezzetsiz yorumla en çok eleştirilen yemek grubu olduğu anlaşılmaktadır. Ana yemekler, geniş bir yelpazede sunulmasına rağmen bazı müşterilerin beklentilerini karşılayamamış ve bu durum olumsuz geri bildirimlere yansımıştır. Çorbalar, 19 lezzetsiz yorum sayısı ile ikinci sırada yer almaktadır. Salatalar ve mezeler ise 17 lezzetsiz yorum sayısı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu kategorideki yiyecekler genellikle taze ve sağlıklı içeriklerle hazırlansa da bazı müşteriler salataların yeterince lezzetli olmadığını veya mezelerin beklentilerini karşılamadığını belirtmiştir.

Tablo 3. Müşterilerin Çevrimiçi Yorumlarında Lezzetli/Lezzetsiz Karşılaştırması

Restoran Yemek	R1		R2		R3		R4	
	Lezzetli	Lezzetsiz	Lezzetli	Lezzetsiz	Lezzetli	Lezzetsiz	Lezzetli	Lezzetsiz
Ana Yemekler	78	59	32	13	32	11	37	18
Başlangıçlar			17	4			45	6
Çorbalar	31	19						
Salatalar/Mezeler		4	15	9	2		5	4
Tatlılar	41	8	1		4		45	6
Toplam	150	90	65	26	38	11	132	34

Tablo 3'te ise ilk dört sırada yer alan Balkan restoranların çevrimiçi müşteri yorumları değerlendirilmektedir. Burada hangi restoranda hangi kategorilerin daha lezzetli ve lezzetsiz bulunduğu karşılaştırılmaktadır. Bütün restoranlarda ana yemek kategorisinin lezzet sıralamasında ilk sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. Menü içeriği en zengin olan R1 işletmesinde ana yemeklerden sonra tatlıların ardından çorbaların lezzetli olarak değerlendirildiği görülmektedir. R2 işletmesinde ise ana yemekler ilk sırada lezzetli bulunurken, başlangıçlar ikinci sırada, ardından salatalar/mezeler olarak lezzet değerlendirmesinde üçüncü sırada olduğu anlaşılmaktadır. R4 işletmesinde ise başlangıçlar ve tatlılar eşit beğeni sayısı ile lezzet sıralamasında ilk sırada yer alırken, ana yemekler üzerinde değerlendirme alınmıştır.

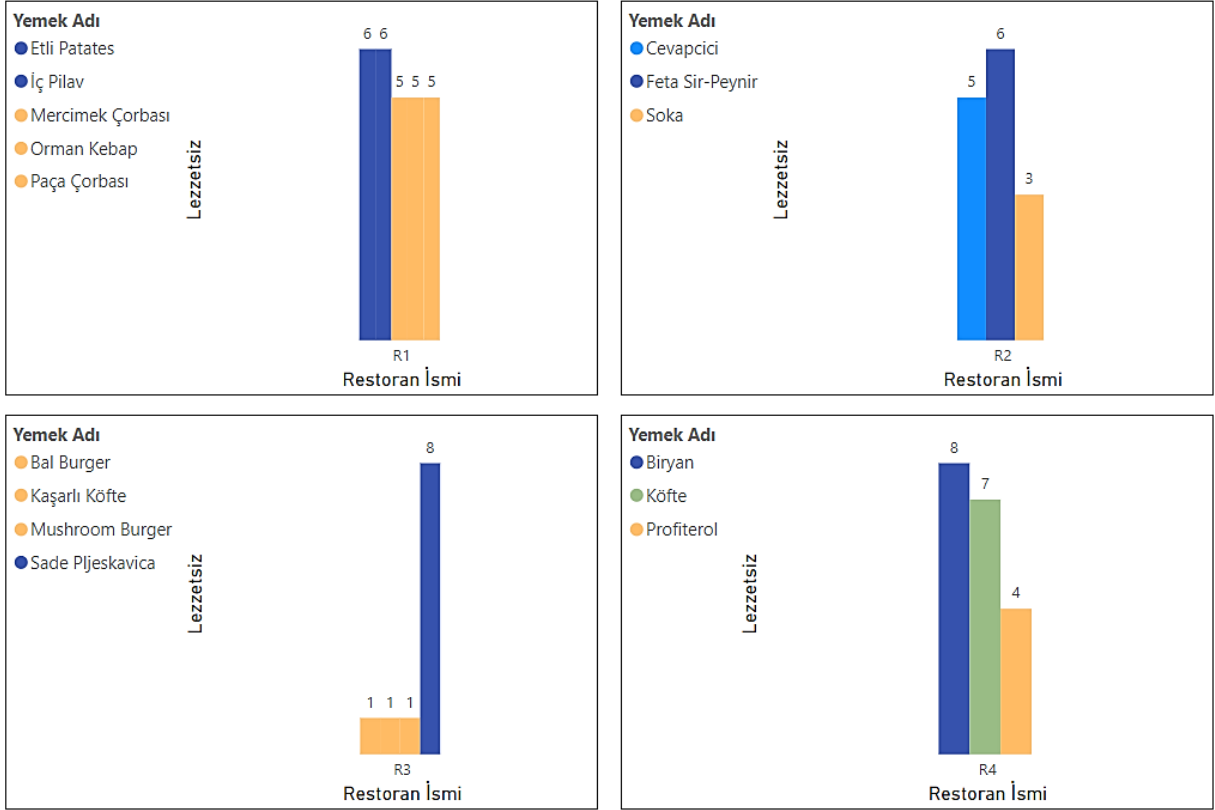

Şekil 6. Lezzetli Yemek Sıralaması

Menü içerik bilgisi dikkate alındığında; Şekil 6'da R1, R2, R3 ve R4 işletmelerinin lezzetli bulunan yemek isimlerinin beğeni sıralaması gösterilmektedir. R1 işletmesinin verilerine göre; "Paça Çorbası" 23 olumlu yorumla birinci sırada yer alırken, "Yassı Kadayıf" 8 olumlu yorumla ikinci, "Enginar Kıraten ve Şekerpare" 6 yorumla üçüncü sırada lezzetli bulunan ürünler olmuştur. Burada öne çıkan konu, R1 işletmesinin Balkan mutfak kültürüne ait olmayan yemeklerle değerlendirilmiş olmasıdır. Bu restoranın geniş ürün çeşitliliğiyle dikkat çekiyor olması, aynı şekilde etnik yapısından da uzaklaştığının bir göstergesidir. Diğer restoranlarla karşılaştırıldığında, içerik bakımından birinci sıradaki restoranın Balkan kültürünü yansıtmaya bağlamında en son sırada yer aldığı görülmüştür. Ayrıca İstanbul'da merkezi bir konumunda bulunan bu işletme, mevcut konumu itibarıyla halkın geneline hizmet verebilmek için etnik yapısını koruyamadığı anlaşılmıştır. R2 işletmesine ait verilere göre; "Boşnak mantısı" 14 olumlu yorumla birinci sırada yer alırken, "soka" 10 yorumla ikinci, "cevapcici ve pljeskavica" ise 9 yorumla üçüncü sırada lezzetli bulunan ürünler olmuştur. R3 işletmesinde ise "sade pljeskavica" 8 olumlu yorumla birinci sırada, "cheese burger" 7 yorumla ikinci, 4 lezzetli yorumu ile "katmer" üçüncü sırada bulunan ürünler arasında yer almıştır. R4 işletmesinde ise "profiterol" ilk kez ana yemek kategorisinin dışında bir tatlı çeşidi olarak 38 olumlu yorumla ilk sırayı alırken, 27 olumlu yorumla "Boşnak mantısı" ikinci sırada, 18 yorumla "köfte" ise üçüncü sırada yer almıştır.

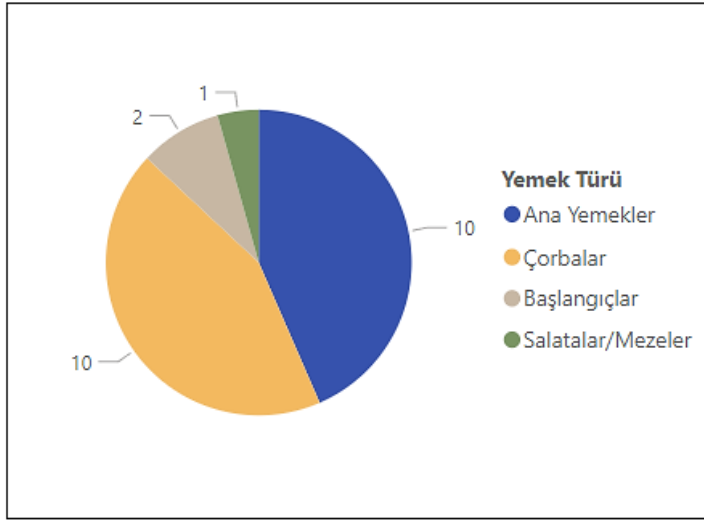
Araştırma bulgularına göre "pljeskavica, cevapcici ve Boşnak mantısı" gibi yiyecekler, Balkan mutfağının önemli ve belirgin lezzetleridir. Bu ürünler, menülerde farklı isimler altında yer alsada aslında aynı türden ürünleri sunmaktadır. Ayrıca köfte, cevapcici veya pljeskavica aynı anlama gelen sadece şekil, malzeme ve pişirme şekli değişebilen iki farklı Balkan köftesidir. Bu yemekler, Balkanlar'ın zengin kültürel mirasını yansıtarak bölgedeki geleneksel yemek kültürünü temsil etmektedir. Müşteri yorumları da bu içerikleri menüde yer aldığı şekliyle lezzetli bulmuştur. Bu

durum aynı zamanda Balkan göçmenlerinin kültürel miraslarını yaşattığını ve gelecek nesillere aktarmaya çalıştıklarını da göstermektedir.

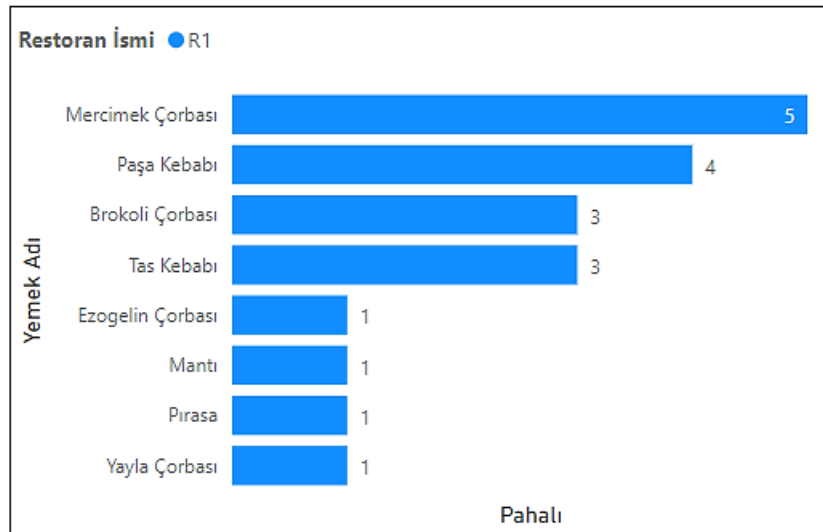
Şekil 7. Lezzetsiz Yemek Sıralaması

Menü içerik bilgisine dayanarak; Şekil 7'de R1, R2, R3 ve R4 işletmelerinin lezzetsiz bulunan yemek isimlerinin sıralaması gösterilmektedir. R1 işletmesinin verilerine göre; "etli patates ve iç pilav" yemekleri 6 olumsuz yorumla ilk sırada yer almaktadır. R2 işletmesinde "feta-peynir"i 6 olumsuz yorumla ilk sırada lezzetsiz olarak ifade edilen yemekken, R3 işletmesinde 8 olumsuz yorumla "sade pljeskavica" yemeğinin ilk sırada yer aldığı anlaşılmaktadır. R4 işletmesinde ise "biryani" yemeğinin 8 olumsuz yorumla en beğenilmeyen menü kalemi olduğu görülmektedir. Elde edilen tüm bulgular, Balkan mutfak kültürüne ait olmayan ancak işletme menülerine eklenen ürünlerin genellikle lezzetsiz ve başarısız olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu bilgiler; aynı zamanda müşteriler tarafından yapılan olumsuz yorumlarla desteklenmiş, kültüre ait olmayan yemeklerin genel memnuniyetsizlik yarattığını ortaya koymuştur.

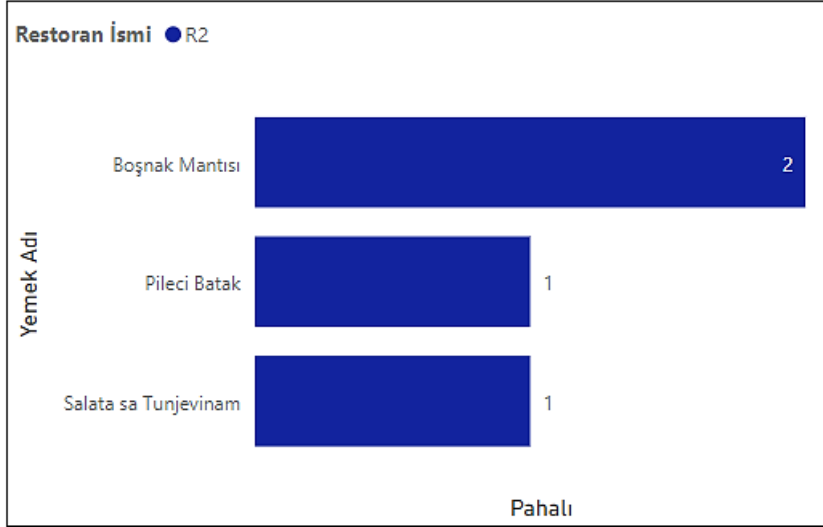
Şekil 5. Pahalı Yemek Kategorileri

Şekil 5'te, çevrimiçi müşteri değerlendirmelerinde yemek kategorilerinin pahalılık düzeyleri detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Balkan restoranları incelendiğinde, ana yemekler ve çorbaların diğer kategorilere göre en yüksek fiyatlandırmaya sahip olduğu görülmüştür. Bu kategorileri sırasıyla başlangıçlar ve salatalar/mezeler izlemiştir.

Şekil 8. R1 İşletmesinde Pahalı Bulunan Yemekler

Şekil 8'de, R1 işletmesinin çevrimiçi müşteri yorumlarına göre pahalı bulunan yemek isimleri listelenmektedir. Menü içeriği açısından en zengin olan bu işletmede en yüksek fiyatlı yemek "mercimek çorbası" iken, ikinci sırada "paşa kebabı", üçüncü sırada ise "brokoli çorbası" yer almaktadır.

Şekil 9. R2 İşletmesinde Pahalı Bulunan Yemekler

Şekil 9'da çevrimiçi müşteri yorumlarında R2 işletmesi özelinde pahalı olarak bulunan yemek isimleri listelenmiştir. Menü içeriği açısından ikinci sırada yer alan bu işletmede en yüksek fiyatlı yemek "boşnak mantısı" iken, ikinci sırada "pileci batak (tavuk baget)", üçüncü sırada ise "salata sa tunjevinam (ton balıklı salata)" yer almaktadır.

Bulgulara göre, Balkan restoranlarında pahalı bulunan yemek kategorilerinin çorbalar ve bazı ana yemekler olduğu görülmektedir. Çevrimiçi müşteri yorumlarına dayanarak özellikle çorbalar ve ana yemeklerin fiyatlarının diğer kategorilere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ ve TARTIŞMA:

Balkan mutfak kültürüne dair birçok araştırma; bölgenin zengin yemek geleneklerini, malzeme kullanımını, pişirme tekniklerini ve sosyal bağlamını anlamak amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma, ilk defa İstanbul'da ve özellikle Balkan göçmen nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde (Pendik, Bayrampaşa, Fatih ilçelerinde) faaliyet gösteren restoranlara odaklanılarak gerçekleştirilmiştir. Temel amaç, işletmelerin web sitelerinden elde edilen menüler üzerinden analiz yapmak ve google yorumlarındaki müşteri değerlendirmelerini değerlendirmektir. Araştırma konusunun ilk kez bu kapsamda ele alınmış olması, önemli bulgular elde edilmesini ve balkan mutfak kültürüne ilişkin yeni bilgiler ortaya koyulmasına olanak sunmaktadır. Ayrıca mutfak kültürüne dair yeni bulgular elde etme potansiyelini göstermektedir. Balkan restoranları ve yemekleri üzerine yapılan değerlendirme sonuçları, genel olarak bölgesel çeşitliliğin ve kültürel zenginliğin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Çeşitli çalışmalar, Balkan mutfağının kökenlerini ve Türk mutfağıyla olan etkileşimini açıklamakta ve bu iki mutfağın benzerliklerini ve farklarını analiz etmektedir. Ayrıca Türkiye' de özellikle Bosna Hersek, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk mutfak kültürü etkileşiminin fazlaca hissedildiğini ortaya koymaktadır. Boşnak yemek kültüründe, yemek çeşitlerinin hala genellikle Boşnakça isimlerle anıldığı, başlangıç yemeklerinin genellikle çorba olduğu ve çorbalarda sebze kullanılsa bile kesinlikle et ürünlerinin de eklenerek pişirildiği belirtilmektedir. Ana yemeklerde ise genellikle et ve hamur işlerinin sıkça tüketildiği, tatlılar arasında meyve tatlılarına ek olarak hamurdan yapılan tatlıların da popüler olduğu ifade edilmiştir (Özer vd., 2021). Boşnak mutfak kültüründe ağırlıklı olarak yer alan hamur işleri ve et yemeklerinin yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda mutfak yapısının Türk mutfak yapısı ile benzer özellikler gösterdiği ifade edilmektedir (Ramadanoğlu ve Karaçeper,2024). Aynı şekilde Makedonya mutfağında çorbaların Türk mutfağındaki gibi hazırlandığı, çorbaların ana

malzemelerinin etler, sebzeler ve baklagiller olduğu belirtilmektedir. Makedonya'nın Manastır şehrinde işkembe, paça çorbasının sıklıkla menülerde yer aldığı ve çorba içildikten hemen sonra ise kuru fasulye ve biber turşusu yenildiği ifade edilmektedir (Alievska, 2010; Ekinci, 2021). Balkan göçmenlerinin gelmiş oldukları yerlere özgü köfte çeşitleri de mutfaklarında yer almaktadır. Köfteler yapılırken içlerine değişik baharatlar ve malzemeler koyulmakta ve iç malzemelerine göre birbirinden ayrılmaktadır. Köfte yapımında baharat kullanımının az olduğu belirtilmektedir (Samancı ve Croxford, 2006).

Yapılan araştırmalardan anlaşıldığı üzere birçok bulgu, çalışma verileriyle uyumlu görülmektedir. İstanbul'daki Balkan restoran işletmelerinin, genellikle geleneksel tarzını koruyarak varlığını sürdürdüğü ortaya koymaktadır. Bu sürdürülebilir anlayışın, müşteri yorumları ile karşılık bulduğu da anlaşılmaktadır.

Araştırma, Balkan mutfağının temelini oluşturan geleneksel lezzetlerin özellikle "pljeskavica, cevapcici ve Boşnak mantısı" gibi belirgin yemekler ile ön plana çıktığını göstermektedir. Bu yemekler, bölgesel kimliği yansıtarak müşterilerin beğenisini kazanmıştır. Ancak dikkat çeken bir husus, bazı işletmelerin geleneksel yapıdan uzaklaşarak menülerine farklı kültürlerle ait yemekleri dahil etmeleridir. Bu durum, özellikle bu tür yemeklerin Balkan mutfak kültürüyle uyumlu olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olabilmektedir. Diğer taraftan genelde bölgesel özellikleri ve gelenekleri yansıtan işletmelerin, bu özelliklerini koruyarak müşteri memnuniyetini artırdığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak; Balkan restoranlarının çeşitli yemekleri ve menü içerikleri, bölgenin zengin kültürel geçmişini yansıtmaktadır. Ancak bazı işletmelerin bu özgünlükten saparak daha geniş bir kitleye hitap etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum, geleneksel ve modern lezzet anlayışlarının bir arada var olduğu dinamik bir mutfak kültürüne işaret etmektedir.

Bu çalışmaya benzer bir araştırma daha önce ele alınmamıştır. Balkan mutfak kültürü, menü içerikleri ve müşteri yorumları üzerine odaklanan bu çalışma; literatürde benzeri bulunmayan bir katkı sunmaktadır. Gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalara öneri olarak, bölgenin farklı ülkelerinde ve topluluklarında bulunan geleneksel yemek tariflerinin belgelenmesi ve korunması için araştırmalar yapılabilir. Bu, yemeklerin tarihi ve kültürel önemini anlamaya katkı sağlayacaktır. Balkan ülkelerine özgü malzeme kullanımı ve pişirme tekniklerinin detaylı bir analizi, bölgenin mutfak kültürünün derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Bölgedeki yerel üreticilerle iş birliği yaparak geleneksel malzemelerin ve tariflerin sürdürülebilirliğini destekleyen projeler geliştirilebilir. Balkan bölgesindeki göçün mutfak kültürü üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla göçmen toplulukları üzerine odaklanan çalışmalar yapılabilir. Balkan ülkelerinde gastronomi turizmini teşvik eden projeler ve etkinlikler düzenleyerek bölgenin gastronomik çekiciliğini artırmaya yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir. Son olarak; Balkan mutfak kültürünün, topluluklar arasındaki sosyal bağları güçlendirmekte ve kültürel kimliği şekillendirmedeki rolünü anlamak amacıyla sosyolojik çalışmalar yapılabilir. Bu öneriler; Balkan mutfak kültürüne dair geniş bir perspektif sunarak, bölgedeki zengin mutfak geleneğini daha iyi anlamak ve korumak için çeşitli alanlarda yapılacak çalışmalara rehberlik edecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

KAYNAKÇA:

- Abdurrezzak, A. O. (2014). İşlevsel Teori Bağlamında Yemek Kültürünün İletişimsel Yönü. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Alabacak, C. H. (2018). *Türk mutfak kültüründeki geleneksel yemeklerin bilinirliği: Ankara ili örneği* [PhD Thesis]. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Albala, K. (2021). *The Renaissance of Italian Cooking in France: Culinary Influence and Cultural Exchange*. *Journal of Culinary History*, 36(3), 210-225. doi:10.1080/07409710.2021.1857912.
- Arı, K. (2010). Osmanlı Devleti'nde göçlerle aktarılan besin kültürü ve bunun Türk yemek kültürüne etkileri. I. *Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu (Osmanlı Mutfak Kültürü)*, 14-15.
- Artun, E. (2007). Güney-Doğu Avrupa'da Osmanlı ve Osmanlı Sonrası Türk Uygarlıklarının Öteki Uygarlıklara Halk Kültürü yönünden Karşılıklı Etkileşimi. *Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkoloji Sempozyumu*, 03-07.
- Bektarım, N. (2020). *Mersin'de yaşayan yerleşik ve konargöçer yörüklerin mutfak kültürü üzerine bir araştırma* [Master's Thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Briggs, A. (2007). *Kültür. Milli Folklor Dergisi*. (çev: S. Kebeli), 19 (74), 99-103.
- Bowen, G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Counihan, C. (2021). *The Anthropology of Food and Body: Gender, Meaning, and Power*. Routledge. doi:10.4324/9781003175113.
- Çetin, A. (2006). Memluk Devletinde Yemek Kültürüne Genel Bir Bakış. *Milli Folklor Dergisi*, 18 (72), 107-117
- Durlu Özkaya, F. ve Sarıcan, B. (2014). Latin Amerika mutfağının kültürel etkileşim yolu. *Journal Of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(1), 36-45.
- Durkheim, E. (2014). *The rules of sociological method: and selected texts on sociology and its method*. Simon and Schuster.
- Fischler, C. (2022). *Commensality, Society and Culture: Eating Together as a Social Act*. Springer. doi:10.1007/978-3-030-76561-2.
- İnancık, H. (2016). "Türkler ve Balkanlar". Kafkasyalı, M., S. (Ed), balkanlarda İslam miladı dolmayan umut içinde, Ankara: Eflal Matbaacılık.
- İstanbulu-Dinçer, F., Uğurlu, K. ve Çakmak T. F. (2015). Ekoturizm ve Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi: Çorum Örneği. *Eko- Gastronomi Dergisi*, 1 (1), 19-35.
- Gürsoy, D. (2014). Deniz Gürsoy'un gastronomi tarihi. *İstanbul: Oğlak Yayıncılık*.
- Goody J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf*. İstanbul: Pinhan.
- Gökçel, R. (2012). Romen-Türk Kültürel Etkileşiminin Romen Diline Yansımaları. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 2, 67-71.

- Hatipoğlu, A. (2010). *İnançların gastronomi üzerine etkileri: Bodrum'daki beş yıldızlı otellerin mutfak yöneticilerinin görüşlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma* [PhD Thesis]. Sakarya Üniversitesi (Turkey).
- Kartarı, A. (2014). *Kültür, farklılık ve iletişim: Kültürlerarası iletişimin kavramsal dayanakları*. İletişim Yayıncılık.
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin kültürel değerler üzerine etkisi. *Journal of Social Policy Conferences*, 50, 1275-1288.
- Matsumoto, D. ve Juang, L. (2020). *Culture and Psychology* (6th ed.). Cengage Learning.
- Nunn, N. ve Qian, N. (2010). The Columbian Exchange: A History of Disease, Food, and Ideas. *Journal of Economic Perspectives*, 24(2), 163-188. doi:10.1257/jep.24.2.163.
- Ramadanooğlu, E. ve Karaçeper, E. İ. (2024). Bosna Hersek Boşnak Göçmenlerinin Mutfak Kültürü ve Sofra Gelenekleri: İstanbul İli Pendik, Kartal ve Bayrampaşa İlçeleri Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1-23.
- Sağır, A. (2012). Bir yemek sosyolojisi denemesi örneği olarak tokat mutfağı. *Electronic Turkish Studies*, 7(4).
- Sancaktar, C. (2011). Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti ve siyasal mirası. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 27-47.
- Sancaktar, C. (2019). Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. yüzyıldan günümüze milliyetçiliğe karşı varoluş mücadelesi. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 5(01).
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International journal of hospitality management*, 23(1), 15-24.
- Skalski, P.D., Neuendorf, K. A., Cajigas. J. A. (2017). Content Analysis in the Interactive Media Age. İçinde: Neuendorf K. A. (Ed.), *Content Analysis Guidebook* (s. 201–242). Sage: Thousand Oaks.
- Smith, M. (2008). *The Influence of Italian Cuisine on French Gastronomy in the Renaissance*. *Journal of Culinary History*, 23(2), 110-115.
- Oruç, Z. (2009). "Dünden Bugüne Balkan Türklüğü: Bir Analiz Denemesi", *Journal of Azerbaijani Studies*, 15, 49-58.
- Uğur, H. Z. (2018). Balkan Savaşları'nın Balkanlar'dan Anadolu'ya Türk Göçü Üzerine Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya*.
- Umut, O. (2007). Tüccar sınıfın protestan hareketi desteklemesinin maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 52, 231-243.
- Tezcan, M. (2000). *Türk yemek antropolojisi yazıları*. Kültür Bakanlığı.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlı-Türkiye iktisadî tarihi 1500-1914*. İletişim Yayınları.
- Varol, E. ve İlkey, G. (2022). Balkan Göçmenlerinin Sofra Kültürü: Tekirdağ Malkara Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 775-789.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6.Baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık.
- Wach, E. (2013). Learning About Qualitative Document Analysis, *IDS Prectice Papers*, 1-10. https://www.academia.edu/18995913/Learning_about_Qualitative_Document_Analysis

(EXTENDED SUMMARY)**Research Problem:**

The aim of the study is to analyze online customer comments to gain insights into how Balkan restaurant menus are perceived and received in order to better understand their representation of Balkan food culture and its influence on customer experiences.

Research Questions:

- What are the key elements of Balkan restaurant menus?
- How do they reflect the relationship between food and culture?
- What are the main themes and sentiments expressed in online customer comments regarding Balkan restaurant menus, and how do they contribute to understanding the intersection of food and culture in the Balkan region?

Literature Review:

The relationship between food and culture is deeply intertwined and multifaceted, encompassing various aspects of human life, including social, economic, historical, and symbolic dimensions. Food plays a crucial role in shaping cultural identity, as culinary traditions often reflect the history, geography, climate, and values of a particular society. Traditional dishes and cooking techniques are passed down through generations, serving as a link to the past and a source of pride for communities. Food is a central element of social gatherings and rituals in virtually every culture around the world. Sharing meals with family and friends fosters a sense of belonging and strengthens social bonds. Cultural norms and etiquette surrounding food consumption often dictate how meals are shared and enjoyed together. Also, food carries symbolic meaning in many cultural contexts, representing values, beliefs, and traditions. Certain foods may hold religious or ceremonial significance and are consumed during specific rituals or festivals. For example, the significance of bread in many cultures goes beyond its nutritional value, symbolizing sustenance, hospitality, and community. Food production and consumption are influenced by economic and environmental factors, which in turn shape cultural practices and dietary patterns. Geography, agriculture, trade, and technological advancements all play a role in determining which foods are available, how they are prepared, and their cultural significance. In an increasingly interconnected world, culinary traditions are constantly evolving through cultural exchange, migration, and globalization. Foods and cooking techniques from different cultures are often adapted and integrated into local cuisines, leading to the emergence of fusion cuisine and the sharing of culinary knowledge across borders. Cultural attitudes towards food and health also influence dietary choices and eating habits. Traditional diets that are rich in fruits, vegetables, whole grains, and lean proteins are often associated with better health outcomes and are valued for their nutritional benefits. The relationship between food and culture is complex and dynamic, reflecting the interconnectedness of human societies and the ways in which food shapes and is shaped by cultural practices, beliefs, and values. Understanding this relationship is essential for appreciating the diversity of culinary traditions around the world and the role that food plays in shaping individual and collective identities.

The Balkans, a region in southeastern Europe, is known for its diverse culture and culinary traditions. Balkan culture is a complex tapestry woven from the histories, languages, religions, and customs of various ethnic groups that have inhabited the region for centuries. It encompasses influences from the Byzantine, Ottoman, Slavic, and Mediterranean worlds, among others, resulting in a rich mosaic of traditions. Balkan culinary traditions reflect this cultural diversity and heritage. They are characterized by a wide range of ingredients,

flavors, and cooking techniques, often varying significantly from one region to another. Common elements of Balkan cuisine include Grilled meats, such as kebabs, cevapi (grilled minced meat), and pljeskavica (Balkan-style burger), are staples of Balkan cuisine. They are often seasoned with herbs and spices and served with flatbread or rice. Stuffed vegetables, known as sarma or dolma, are popular in Balkan cuisine. They are typically filled with a mixture of rice, minced meat, and spices, and then cooked in a flavorful broth. Bread holds a special place in Balkan cuisine, with various types of flatbreads, leavened breads, and pastries being consumed across the region. Burek, a flaky pastry filled with meat, cheese, or spinach, is particularly beloved. Dairy products, such as yogurt, cheese, and kaymak (clotted cream), are important components of Balkan cuisine. They are often served alongside meals or incorporated into dishes like burek and ajvar (roasted red pepper spread). Pickled vegetables, sauerkraut, and fermented dairy products are commonly consumed in the Balkans, providing a tangy and flavorful addition to meals. Balkan desserts range from simple pastries and cakes to syrup-soaked treats like baklava and tulumba. These desserts often feature nuts, honey, and filo dough. Rakia, a fruit brandy, is a popular alcoholic beverage in the Balkans, enjoyed on various occasions and often served alongside meals.

Overall, Balkan cuisine reflects the region's history, geography, and cultural exchange, with each dish telling a story of tradition, innovation, and resilience. It serves as a unifying element that brings people together and celebrates the diverse heritage of the Balkan peoples.

Methodology:

In the study, qualitative research methods, specifically archival document scanning and content analysis techniques, were utilized. 13 different Balkan restaurants actively providing services between 2010 and 2024 have been assessed to understand main themes and sentiments expressed in online customer comments regarding Balkan restaurant menus. Content from Google reviews was obtained through a Python-based application. The content was analyzed and visualized using the Microsoft Power BI program. As a result of the study, detailed insights into which themes garnered more attention and identified areas of improvement were presented.

Results and Conclusions:

The menu content reflects the cultural significance attached to certain foods in Balkan societies. Meals are often seen as communal experiences, emphasizing the importance of hospitality and shared meals in Balkan culture. This is evident in the presence of family-style platters and mezze assortments on Balkan restaurant menus, encouraging diners to partake in communal dining practices.

Furthermore, the analysis reveals the influence of globalization and contemporary culinary trends on Balkan restaurant menus. It provides valuable insights into the intricate relationship between food and culture in the region. By exploring the culinary heritage, ingredients, and cultural significance of Balkan cuisine, this study contributes to a deeper understanding of the role of food in shaping cultural identity and fostering social connections in Balkan societies.

Chronological Analysis of The Ontological Sequence of The Neighborhood in Urban Physical Stratification; Şükran Neighborhood-Konya

Kentsel Fiziksel Tabakalaşmada Mahallenin Ontolojik Diziliminin Kronolojik Analizi; Şükran Mahallesi-Konya

Yavuz Arat¹ Süheyla Büyüksahin²

Öz

Bu çalışmanın amacı, Konya'nın kentsel belleğinde geçmişten günümüze mahalle kavramı ile şekillenen Şükran mahallesinin mekânsal yapısındaki değişimi anlamaktır. Bu bağlamda tarihsel katmanlaşma ile kentsel mekândaki katmanlaşma, mahallenin ontolojik yapısı ile birlikte ortaya çıkan yapı ve yol ilişkisi, arazi bölünme biçimi ve durumunun yıllar içindeki evrimi detaylı olarak incelenmiştir. Bu anlamda Konya'nın tarihi kent merkezinde yer alan ve ağırlıklı olarak konutların inşa edildiği mahallenin kentsel dönüşüm ile gelecekte tamamen değişmesi beklenen yapısının bağlantısı sorgulanmış ve dönüşümün sistematik yapısı araştırılmıştır. Sonuç olarak, kentsel fiziksel kademelenmenin devam ettiği kentsel mekânların dönüşümünün sorgulanması, kentsel belleğin gelecek nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışma kapsamında tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen kentsel fiziksel katmanlaşma içerisinde mahallenin ontolojik yapısı sorgulanmış, geçmişten günümüze plansız ve planlı dönemlerde kent içerisindeki oluşumu kent yöneticilerinin aldığı kararlar ve değişen yönetmelikler çerçevesinde detaylı bir şekilde araştırılmış ve kentsel belleğin geleceğe aktarılması noktasında bir belgeleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel kronoloji, Konya, Kentsel tabakalaşma, Kentsel dönüşüm, Şükran Mahallesi.

ABSTRACT

The aim of this study is to understand the change in the spatial structure of Şükran district, which has been shaped by the concept of neighborhood from past to present in the urban memory of Konya. In this context, the stratification in the urban space with the historical stratification, the structure and road relationship that is revealed together with the ontological structure of the neighborhood, and the evolution of the land subdivision form and situation over the years is examined in detail. In this sense, the connection of the structure, which is expected to be completely changed in the future with the urban transformation of the neighborhood, which is located in the historical city center of Konya and where mainly dwellings are built, is questioned and the systematic structure of the transformation is investigated. As a result, questioning the transformation of urban spaces where the urban physical gradation continues is important in order to transfer urban memory to future generations. In line with these purposes, within the scope of the study, the ontological structure of the neighborhood is questioned within the urban physical stratification that took place in the historical process, its formation in the city in unplanned and planned periods from the past to the present is investigated in detail within the framework of the decisions taken by the city administrators and the changing regulations and a documentation is done at the point of transferring the urban memory to the future.

Keywords: Historical chronology, Konya, Urban stratification, Urban transformation, Şükran District.

¹ Corresponding Author: (Doç.Dr.) Necmettin Erbakan University, Department of Architecture, yavuzarat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9145-2648>

² (Doç. Dr.) Sakarya University, Department of Architecture, suheylabuyuksahin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5869-3629>

INTRODUCTION:

Since the beginning of human life, human settlements have taken various forms of the primitive communities, transforming into the collective pattern of activities and living in small settlements (Elshater, 2015). Later on cities, which were established after societies settled down, continue to develop like a living organism from their existence to the present day. Along with the increasing population in the elapsed time, there is also the deterioration of this organism as well as its growth. In this sense, it is inevitable to change the natural, structural and cultural qualities that make up the urban space in the course of time. While the growth or shrinkage of the structural integrity of the cities depends on the increasing/decreasing population, cities can be deteriorated by natural disasters, irregular migration movements and unplanned urbanization. Therefore, urban scale additions, deductions or in general terms change/transformations reveal new potential situations and problems in cities. The change/transformation processes that occur in different geographies, with the effect of different urban dynamics, provide spatial diversity and constitute an important balancing factor in the preservation of spatial identity in cities. With this point of view, all urban-scale changes are an adaptation process that ensures the continuity of spatial identity. On the other hand, in the process of change, there are also breaking points where spatial qualities are lost or transformed and as a result, the continuity of spatial identity disappears. Sudden spatial interventions that occur with the effect of urban dynamics can destroy the continuity of identity. Especially in the 21st century, it is observed that the new global dynamics that threaten cities negatively affect the local qualities of spatial identity and destroy spatial diversity. In this process, factors such as the change of cities, the shift of the city center with the effect of physical growth or the creation of alternative centers, the solution of the housing problem brought by the increasing population, the situation of the industrial and commercial areas remaining in the congested urban fabric are evaluated within the scope of these potential situations and problems.

The change in cities is neither a situation where the past is completely abandoned nor can the future be completely predicted. The layers of both the past and the present accumulate and form the urban space, and in order to understand this space, it is necessary to examine these layers one by one and to understand the way they come together (Madanipour, 1996). The phenomenon of urban change/transformation may not always emerge as a series of processes that ensure the continuity of spatial and urban identity. The definition of the change process in the urban space is possible by determining the meaning that the new qualities that make up the space create over time. The transformation brought about by the change can be evaluated in two different ways in the space. In one, it maintains and develops the qualities that make up the identity of the urban space, while in the other, it re-forms with the disappearance of these qualities. Evaluating these different formations in the historical process is an important starting point for discussing comprehensive urban transformation projects. The spatial qualities determined in a certain period in the city alone are insufficient to determine the identity of that city. It is possible to say that the reason for this is the exclusion of the process itself in the spatial readings of the periods. Urban space is a collection of layers consisting of social forms and human-created environments over time. While each generation has abandoned some of its social and spatial heritage and surrendered to new trends, it has continued some of it. Thus, an urban space is formed in which different social and spatial forms, different modes of production, different daily routines, cultural habits and urban fabrics and these coexist dynamically (Madanipour, 1996). The diversity of temporal structures frees the city from the dominance of a single 'now' and the monotony of a future consisting of the repetition of a single past. It is necessary to consider the space in terms of the continuity of the past, present and future in a flowing state and to evaluate the social, economic, cultural and physical heritage and the changes that occur during this flow as a whole (Mumford, 2007).

1. Stratification from Historical Urban Scale to Neighborhood Sequence

As a result of insensitive modernization and urbanization, this heritage can quickly disappear because it does not demand the same sensitivity as legally protected areas. As the concept of sustainability in historic areas has become more nuanced and comprehensive, the concept of cultural heritage has been recognized as a means to serve sustainability. Based on the principle of "prevention is better than cure", it is critical to implement appropriate heritage and planning strategies to protect cultural heritage buildings and sites within the framework of a comprehensive strategy to prevent the deterioration of a historic district. In order to define action processes for the integrated management of historic cities, a number of important factors need to be included in the management plan, such as sustainable urban development plans and heritage conservation strategies. Cultural heritage conservation should investigate ways to expand and modify planning in the built environment to achieve a balance between environmental, economic, social and cultural aspects (Ragheb et al., 2022). Therefore the heritage conservation management in urban planning involves a wide range of actors, such as governmental organizations, non-governmental organizations, and private interests. However, the government's associations must act as supreme managers. To perform this sustainable and democratic duty, the state must set up the right strategies. They are balanced between development and conservation to induce, arrange, and execute the essential protection activities, and to protect these activities against the interests of people (Khaled, 2018).

1.1. Material and Method

While discussing the heritage and the identity in urban space, it is important to classify the qualities that make up the space and to examine it comparatively at the breaking points where important changes took place in the historical process. In order for these multi-layered settlements to continue to develop and to meet their future needs, their past must first be fully understood. It is necessary to work for the continuation of historical continuity by researching and documenting the data from the past of cities, evaluating them by supporting them with written and graphic documents, and producing strategies that will be referenced in designing the future of the city. In order to create a morphology with identity in cities, it is necessary to read the historical development, to build a bridge between the past and the future, to emphasize the historical images and to protect all cultural layers and structures indiscriminately. In the light of all these information/inferences, the change process within the urban physical stratification experienced in the historical process of Şükran District, which is currently being restructured within the scope of a comprehensive urban transformation project, in the neighborhood of the historical city center of Konya, which was chosen as the study area, will be discussed chronologically. For the spatial analysis to be made in this area, reading the change of the neighborhood from past to present through the literature and aerial photographs, as well as maps, engravings and plans of the past periods constitute the material of the research. With this study, it is aimed to ensure that the correct planning criteria for the sustainability of the spatial identity of the city can be determined at the design stage in new urban transformation projects.

2. Konya and Şükran District; Historical Projection

While the settlement in centers such as Çatalhöyük and Karahöyük around Konya goes back to 7000-9000 BC, the settlement in the center of Konya started from 1000s BC and it has been accepted that Konya has shown a rapid development since 300 BC (Baykara, 1985). In the historical process, the developments in the Roman period made Konya one of the important cities of the time. In this period, Konya was seen as one of the important cities of the Lyconia region with the name Iconium. The first settlement area of the city of Konya, which was a colonial city during the Roman civilization period, was Alaeddin Hill and the south of the hill (Tanyeli, 1987). In 395 AD, when the Roman Emperor divided the country between his two sons, the city joined the Byzantine Empire. The city came to the forefront

with its feature of being a religious and military center during the Byzantine period, and the living areas continued to develop, especially on the Alaeddin Hill and the areas to its south, as in the Roman period (Yenice, 2011). It is known that the Turks first settled on Alaeddin Hill, that is, in the center of the city, in Konya, and turned the Platon Monastery here into a mosque. The development of Konya is controversial as there is not enough information about the urban heritage inherited from Byzantium. From these discussions, it is understood that Konya was an open city until 1221 and became a walled city in that date (Akşit, 2014). The settlement pattern of the city, which reflects a typical medieval Islamic city with its physical structure, was concentrated around Alaeddin Hill in the 13th century. During the Anatolian Seljuk period, the inner castle was repaired and maintained, and the city was surrounded by a second wall. In the second half of the 13th century, the settlement areas overflowed the city walls and showed a development pattern especially towards the eastern part of the city (Baykara, 1985; Önder, 1971; Turan, 1971), and the city became an open city again. During the Karamanoğulları period, the city showed a development pattern towards the west of Alaeddin Hill. The development of the city during the Ottoman period was towards the east of Alaeddin Hill between the 15th and 18th centuries, and towards the south and southeast of the Alaeddin Hill between the 18th and 19th centuries (Konyalı, 1964; Ergenç, 1995; Aru, 1995) (Figure 1).

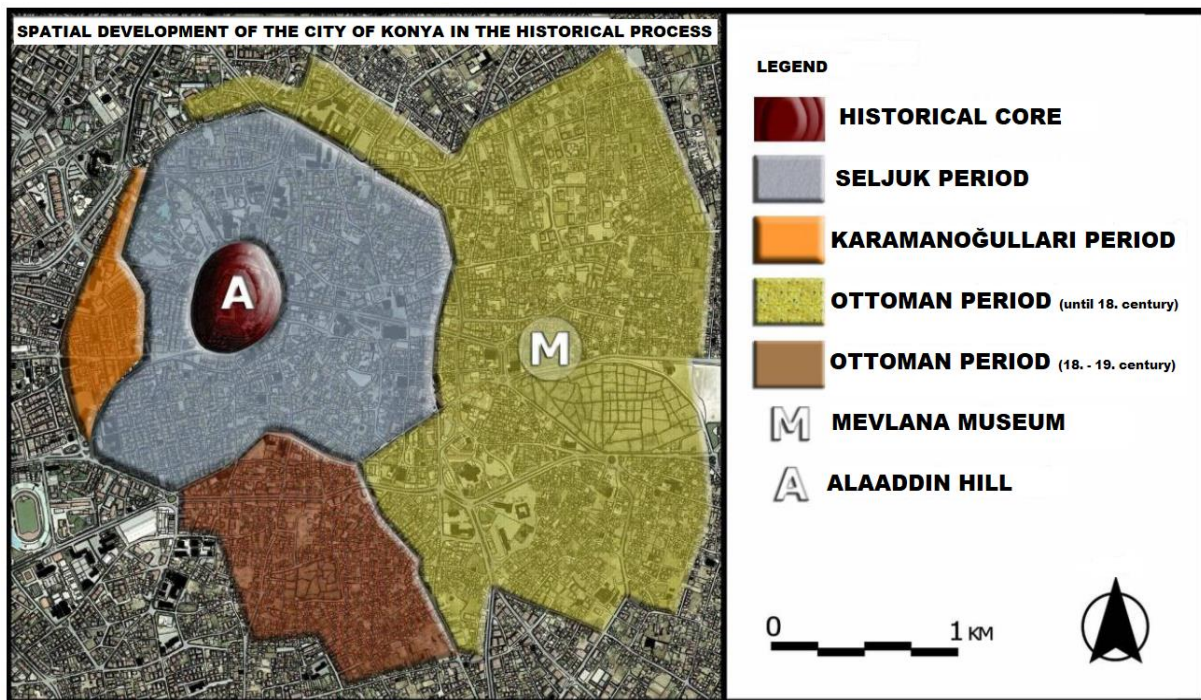

Figure 1. The spatial development of the city of Konya in the historical process (The location of Şükran District was added by the authors on the figure (Yenice, 2014))

Geographically located in the center of Anatolia, Konya has historically been a settlement with urban dynamics since it was the capital during the Anatolian Seljuks period, the state center during the Ottomans, and an important industrial center during the Republican period. It is stated that the city, which has a unique formation in both cultural, social and physical terms, developed in the form of a monocentric drop around Alaeddin Hill, which was a mound until the 1950s (Arat and Uysal, 2019). The city, whose population increased rapidly with industrialization moves and immigration after the 1950s, was shaped in a congested fabric with the development plan made on the traditional pattern located within the outer walls, whose traces and remains are still known today, and this fabric which includes Şükran District have become transitional zones especially in the last quarter of the 20th century and since the beginning of the 21st century (Figure 2).

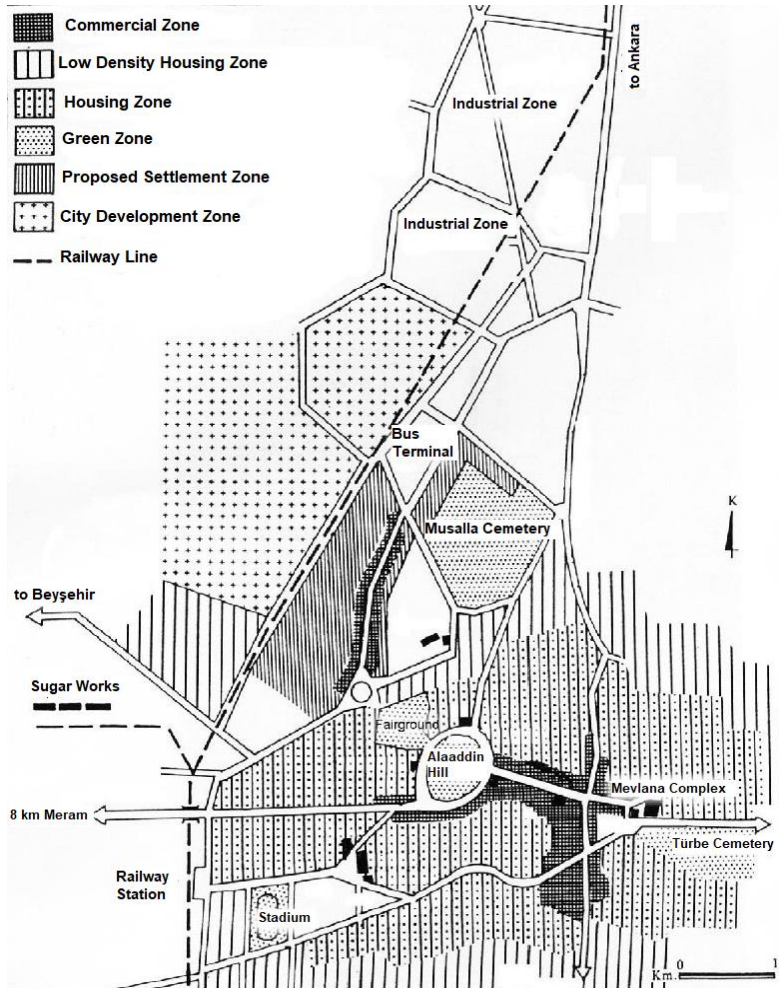
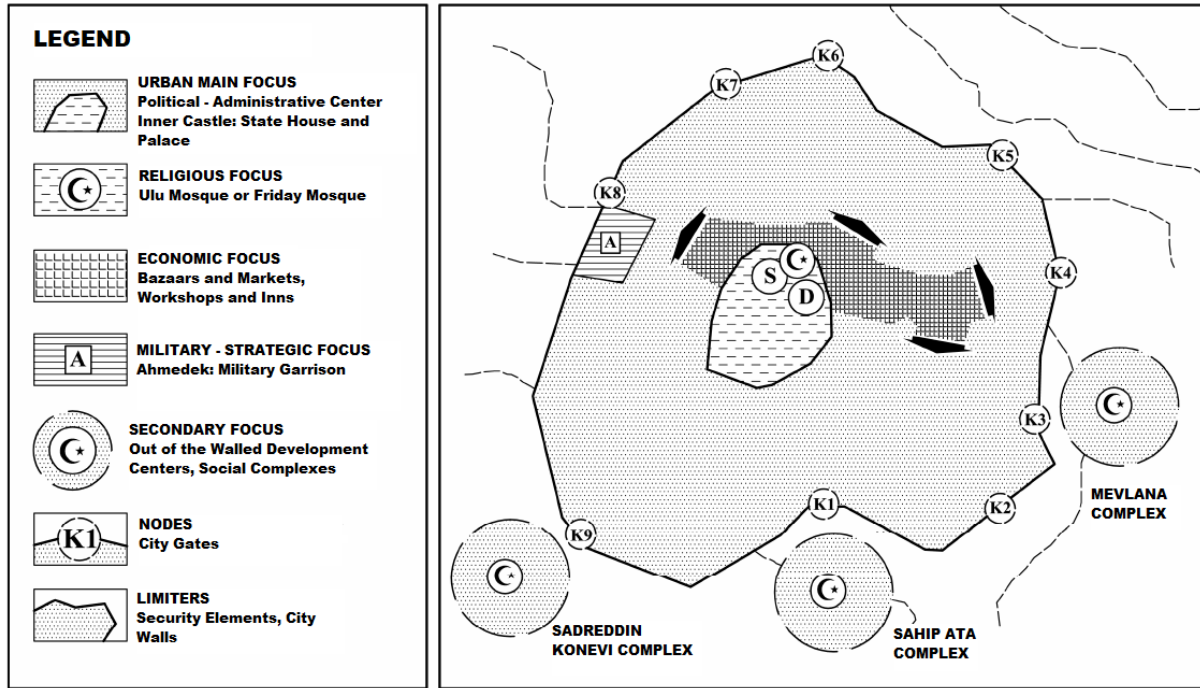
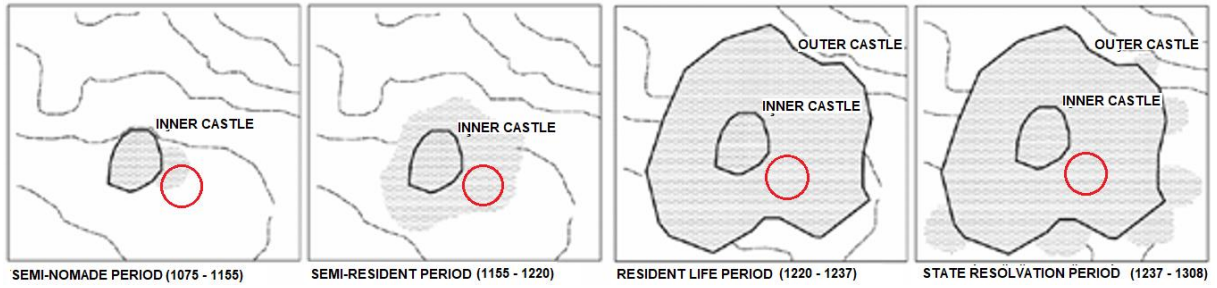

Figure 2. Konya city plan showing the city plan in the early 1980s (Anonymous, 1982).

In this historical urbanization process, Şükran District is located in the south of Alaeddin Hill in the city of Konya, in the region between the inner and outer walls, where settlement was seen during the Anatolian Seljuk period. Within the scope of the political program of the Anatolian Seljuk State; The process of spatial-functional change of the city of Konya and the stages of its urban development in the process of articulation of the Turks, also defined as the Seljuk age, to the Anatolian settlement culture is discussed in four periods;

- Semi-nomadic period: the period of early founding and struggle for existence (1075–1155),
  - Semi-settled period: the period of political unity and institutionalization (1155–1220),
  - Settlement period: the period of rise and centralization (1220–1237),
  - The disintegration period of the state system: the period of decline and collapse (1237-1308)
- (Figure 3) (Özcan, 2011).

When Figure 3 is examined, it is understood that Şükran District has developed in semi-sedentary and settled life periods. During the semi-settled period, on one hand Turks continued the tradition of seasonal relocation between summer and winter in Konya, which came from their nomadic life habits, and on the other hand they realized the first monumental-public service buildings belonged to settled life such as Alaeddin Mosque (1155) and Altun Aba Madrasa (1202).

In the settled life period, it is seen that systematic and organized development activities were carried out, the city grew demographically and spatially, and it tended to develop towards the outside of the outer wall built in this period. In this period, the spatial organization of the city of Konya, as in almost all medieval Western or Islamic cities, was shaped by three urban elements: the inner castle, the mosque, and the market or bazaar. In this order, the socio-cultural service institutions such as the Sahip Ata Imaret and the Mevlana Kulliye became the secondary development foci that direct the urban development outside the walls (Özcan, 2011) (Figure 4).

2.1. Şükran District

Şükran District, which has survived from the Seljuk period to the present day and is located in the neighborhood of the historical city center of Konya, is one of the rare districts in the official records of the Karamanoğlu and Fatih periods (Konyalı, 2007). Şükran District, whose name is mentioned among the 79 Konya districts determined in the census carried out in the period of Yavuz Sultan Selim in 924 H/1500 M, is one of the prominent historical walled districts of Konya (Sarıköse, 2011).

At first Alaeddin Hill, the first settlement of Konya, was surrounded by a wall known as the inner castle, the settlement grew, developed and over time, it overflowed the city walls during the Anatolian Seljuk period. Seljuk Sultan I. Alaeddin Keykubat had the outer wall built in the first quarter of 13th century

taking into account the protection of Mongolian attacks, internal threats, floods and the development of the city (Figure 1). There are 12 gates to enter the city from the walls (Figure 5). These gates are as follows; Ertaş Gate, Halkabegus Gate, Aksaray Gate, Telli Door, At Pazarı Gate, Debbaglar Gate, Ayas Gate, Larende Gate, Antalya Gate, Yeni Gate, Çeşme Gate, Sille Gate (Konyalı, 2007).

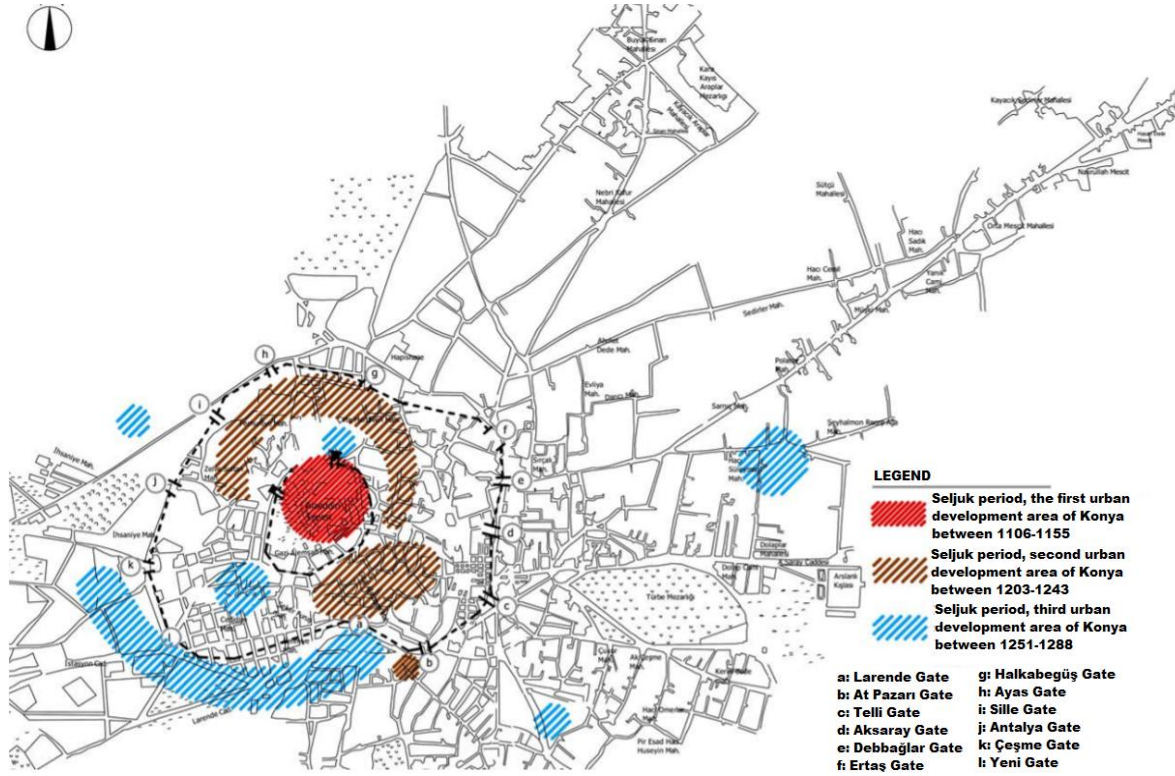

Figure 5. Urban development regions of Konya during the Seljuk period 1106-1300 (Rıfaioğlu, 2006).

Among these gates, Larende Gate and At Pazarı Gate are within the boundaries of Şükran District. The settlement, which started in the Seljuk period, became a region preferred by the high-income part of the people for settlement because it was within the walls and was a safe area at that time (Sarıköse, 2011). According to the rumor among the people, the district takes its name from the Şükran Mosque which is very close to one of the gates of the Konya Walls opening to the east. This gate is in the area where Kapu Mosque is located. Before Kapu Mosque was built, Şükran Mosque was known as the closest mosque to the door (Uz, 2016). The biggest historical feature of the neighborhood, which was the most active commercial region of Konya during the Seljuk and Ottoman periods, is that the At Pazarı Gate, the busiest gate of the Konya outer wall, is located at the southeast end of the neighborhood (Uz, 2013).

Considering that the boundaries of the district are important according to the historical ontological structuring, the boundaries of the Şükran District have also changed, expanded and increased from the past to the present. According to this, the old borders of Şükran District are defined by Alaeddin Street in the north, İstanbul Street in the east, Aşık Şemi Street and Türbe Street in the south, Kömürcüler Street in the southeast, Karahafızlar Street in the west and Altınçeşme Street in the southwest. In this case, Şükran District enters Kalecik District with its western end and Sefhavan District with its southeast end. It is surrounded by İstanbul Street in the east, Alaeddin Street in the north, the new Hacı Fettah District in the south, and Gazialeşah District in the west (Konyalı, 2007). Afterwards, the border arrangement of Şükran District was made with the decision of the Meram Municipality Council dated 8th February 2006 and numbered 30. According to this arrangement Kalecik, Kalecelp, Kürkçü, Mücellit, İhtiyarettin, Sefhavan, Muhtar, Uluğbey and Karakurt districts were included in the new Şükran District. The southern sides of Uluğbey and Karakurt districts were divided and remained within

the borders of Hacı Fettah District. Furkandede Street constitutes the border between the two districts. Thus at present, the boundaries of the Şükran District are defined as the area surrounded by Alaeddin and Mevlana Street in the north, Istanbul and Karaman Street in the east, Furkandede Street in the south, Taşcamı Uzunharmanlar Street, Sırçalı Madrasa and Ressam Sami Street in the west (Toru, 2019) (Figure 6).

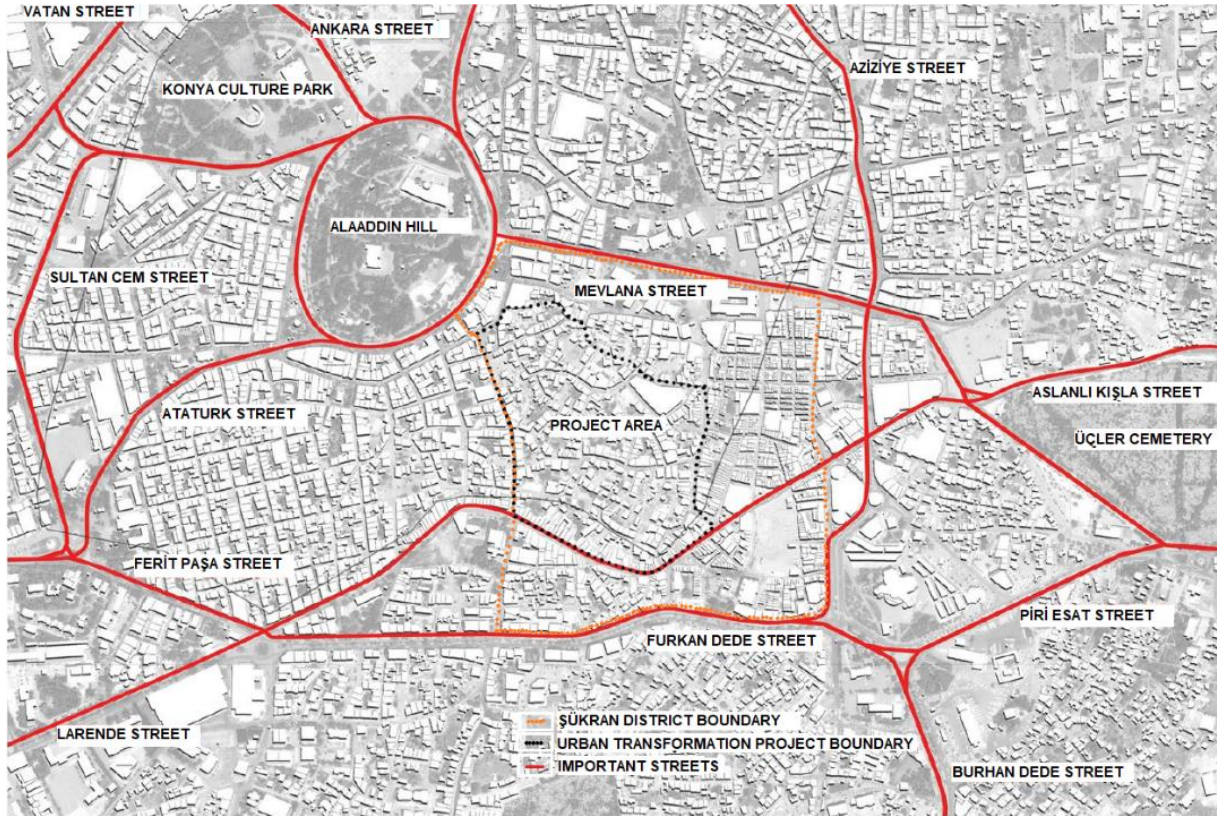

Figure 6. Today's borders of Şükran District and the urban transformation project area (the figures taken from the archive of Meram Municipality were rearranged by the authors)

2.2. Ontological Arrangement of Şükran District; Urban Chronological Stratification

While the settlement in centers such as Çatalhöyük and Karahöyük around Konya dated back to 7000-9000 BC years, the settlement in Konya center started from the 1000s BC and had shown a rapid development especially since the year 300 BC (Baykara, 1985). Konya as one of the oldest settlements in Anatolia was captured by Phrygians after being dominated by the Hittites until 1000-1200 BC and then respectively the city entered the administration of Lydia after the invasion of Creusos in 554 BC, was later ruled by Alexander the Great, King Atalos of Pergamon in 223 BC and it came under the rule of the Roman Empire in 133 BC (Konyalı, 1964). It has been an important center of trade, culture and politics at the crossroads of the historical caravan routes connecting Anatolian cities to each other and Asia to Europe during the First and Middle Ages, and it became a real city when it became the capital of the Anatolian Seljuks in the 13th century. The city, which reflects a typical medieval Islamic city with its physical structure, became a fortress city surrounded by walls. The Outer Castle, which was formed by the second wall built during the reign of Alaeddin Keykubat I, surrounded the bazaar and important neighborhoods. In this period, the neighborhoods that formed the settlements consisted of narrow streets, structures such as mosques, fountains and the houses around them. In the neighborhoods, the streets led to the fountain and mosque in a small square. Some neighborhoods had cul-de-sacs. The mud-brick houses with flat earthen roofs, which are the main living spaces, are separated from the street by mud brick walls and were built as one or two floors in a wide hayat-courtyard. On one side of the hayat, there are service volumes such as barn, haystack and kitchen. The main house consists of

a mabeyn (sofa) and two rooms on a subbasement. It was possible to reach the neighboring district with the streets coming out of the neighborhood, the streets through the larger streets, and the bazaar through those larger streets. In the center, there were religious and social structures such as mosques, madrasahs, covered bazaars, baths, and shops (Karpuz, 1999).

It is stated that the neighborhood where Şükran, Kalecik, Kalecelp, Mücellit and Kürkçü districts, which are among the aforementioned districts, are located was also called the "Altınçeşme Önü" district in the historical process and it is seen as a privilege to live in this district where the prominent notables of Konya reside. Narrow and dead-end street pattern, which is a characteristic of the Seljuk period, is seen in all neighborhoods in the district, and the mention of castle walls and ruins in the Şer'iye registers shows that the outer wall was completely standing at that time (Uz, 2013).

In the analyzed region, the change in the housing pattern has been observed in the historical process, and this change has also shown its effect on the street structures. It is seen that the neighborhood structure expressed here was first formed by the transformation of Konya Houses, which were observed to be shaped especially in the traditional structure. Therefore, it is thought that this transformation started with the deterioration of neighborhood structures and the abandonment of traditional houses based on the urban chronological structuring. In fact, in the first aerial photographs obtained, it is seen that the Şükran District, where the changes in the street pattern and the sharp transformations over the years can be seen in the historical process, were shaped in the classical traditional housing fabric and then evolved into 3-4 floor structures (Büyükşahin and Aydın, 2020). Because, Şükran District has been one of the important neighborhoods in the city of Konya, which came to the forefront as a city center in the Seljuk and Ottoman periods, with its structure shaped by the street pattern of the Turkish-Islamic city. It is known that the traditional houses of the city of Konya with mudbrick flat roofs, 1-2 floors, small gardens or small courtyards (Uz, 2016) were dominant in this neighborhood, especially until the 1950s (Arat, 2018). In the development plans prepared for the city of Konya in 1945, 1954 and 1967, it is seen that the street patterns in and around the neighborhood were left the same, and the floor heights were increased by 4-5 floors. The local people of Konya, living in traditional houses here, migrated to these new apartments, leaving their detached houses and taking a place in apartment buildings. As a result, this formation, which has reached from the past to the present in an orderly manner, has led to the disappearance of the spaces and roads between the housing fabric, which were 1-2 stories before, and the formation of unqualified street patterns exceeding human scale.

After the 1980s, especially in the 1990s, this fabric started to lose its local people in the growth axis of the city. The proximity of the neighborhood to the traditional covered bazaar (bedesten) of the city of Konya is no longer an important data, and the fact that the high-rise houses are in a cramped fabric has caused the region's transforming face to lose its attractiveness with the loss of the sense of neighborhood. After this point, Şükran District has turned into an unqualified urban space with the identity of an area used only for the transition to the historical fabric of the city and the covered bazaar. However, in this process, there was no cultural, social and physical rupture in this area with the renewed population due to the continuous immigration of the surrounding districts of the city of Konya.

At the beginning of the 1990s, the residences in this region began to be converted into workplaces. In the process, the use of the ground floors of the houses by turning them into commercial areas and the inadequacy of the office buildings in time caused the multi-storey residential buildings to be transformed in a holistic way. This area, which has now been revised in terms of function, has become an important trade area for Konya, while some of the houses have evolved into commercial functions, the housing functions have continued at a decreasing rate.

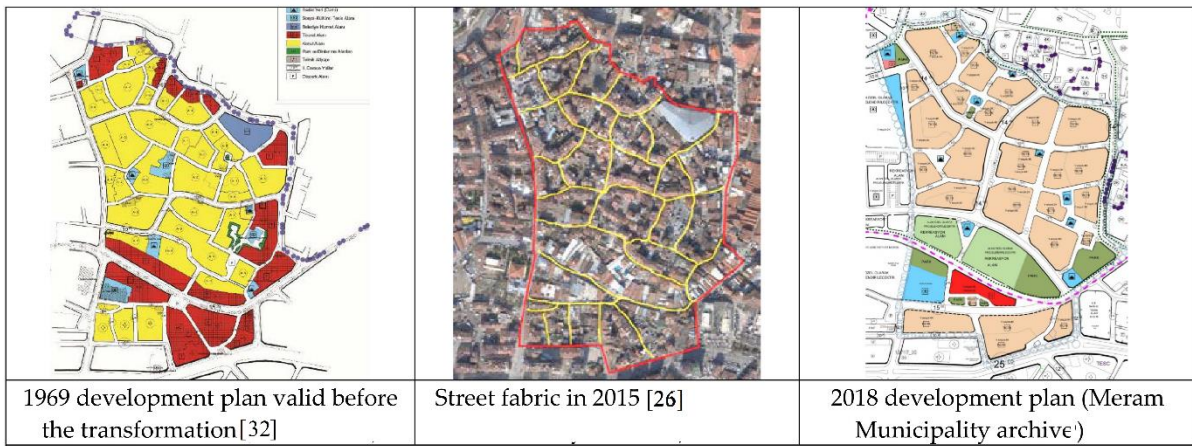

Figure 8. The change over the years based on development plans in the project area

General view of Şükran District in 2015 (Archive of Meram Municipality)

Street images of Şükran District in 2015 (Meram Municipality archive)

Figure 7. The change over the years based on development plans in the project area (top) - General view of Şükran District in 2015 (Archive of Meram Municipality) (middle) - Street images of Şükran District in 2015 (Meram Municipality archive) (bottom)

The emergence of ethnic groups in this area after the 1990s has increased the social segregation in the area. In this process, the first owners of the buildings left the region and started to move to newly built dwellings with better physical conditions, and these buildings, which had low building quality and were

not preferred by their owners, were settled by people belonging to the lower income group of the city and Syrian, Iraqi and Somali immigrants with the concept of tenancy.

In particular, the reasons such as the immigrants' lack of sense of belonging in the neighborhood, their weak economic situation and their lack of professional qualifications, poor employment opportunities, and poor social communication within the region have led to an increase in crime rates in the region over time. As a result, this area quickly became a problematic area for the other residents living in the area, the people in the neighboring areas and the whole city in the early 2000s.

This neighborhood has been the first settlement area of refugees who have come to the city since 2005, and the limited number of refugees at first revealed a situation that adapts to the city rather than a result that forces change. However, the Syrian refugee influx of around 3000-3500 people, which took place after 2013 (for about 3 years), caused the formal, economic, social and cultural transformation of the neighborhood. This transformed area was not only focused on housing but also changed with commercial areas, immigrants transformed the neighborhood in every way, and it was seen that the neighborhood was rapidly detached from the urban fabric of Konya physically and socially. For all these reasons, the urban transformation project called "Transformation Meram" was initiated in the region in 2014, and with this transformation, it was aimed to increase the quality of life for the city and its inhabitants. Within the scope of the Transformation Meram Project, planning work was carried out on an area of approximately 900 hectares, and in line with these plan decisions, Şükran District, Ulurmak District and Aymanas Districts were declared as risky areas. In the Şükran District urban transformation area, no 1/1000 scale planning work has been carried out until 2018 on the old development plan dated 09.12.1969, which was valid until 2018. According to the development plan made in 1969, there are residential, commercial, educational facilities, religious facilities and social facilities in the region. In the new Implementation Development Plan dated 2018, which was prepared with urban transformation studies, the existing fabric of the region was tried to be preserved, the construction density was reduced compared to the previous development plan, and small squares and recreation areas that could meet the needs of the region were planned (Figure 7).

In Şükran District, which has been defined as an urban transformation area by local governments, while some of the houses were evacuated and demolished, around 3000 Syrian refugees continued to live in a small number of unqualified houses in the fabric. By the end of the 2010s, it is seen that the traditional houses that constitute the traditional formation of the neighborhood in the historical fabric and the 3-5-storey residences that symbolize the 1950-1975 period were destroyed, and the identity of the neighborhood and the street pattern were completely lost. In addition, some of the registered traditional houses in the region were restored, re-functionalized and converted into various units belonging to municipalities, and some were demolished to be rebuilt. Today, the urban transformation process continues in stages, and demolition and construction works are carried out simultaneously.

2.3. Urban Transformation Practices/Experiences in Şükran District; Physical Layers of the City

The city of Konya was also affected by the migration from rural to urban areas, which started in the 1950s and reached its peak in the 1980s; While the rate of migration from Konya districts to the center was 80% until the 1990s, this rate changed in the form of migration from other cities to Konya in the 2000s, and this rate reached 60% in general migration (Koyuncu, 2011; Koyuncu, 2014). Since the migration of Konya until the early 2000s was generally from the surrounding districts and cities, it did not cause cultural segregation and since it spread over a long period of time, adaptation to the city was achieved more easily. However, when the migration statistics of the city of Konya are examined, it is seen that the city faced the highest immigration numbers in a short period of time in the history of the Republic, with the Syrian refugee migration it received in the years 2014-2015 (Koyuncu, 2014).

With the decision of Meram Municipality Council dated 08.02.2006 and numbered 30, ten historical districts, namely the Kürkçü, Kalecik, Şükran, Sefhavan, Muhtar, İhtiyaretin, Mücellit, Kalecelp districts and the northern parts of Karakurt and Uluğbey districts, were merged and border correction was made. Thus, the boundaries of Şükran District is defined as the area surrounded by Alaeddin and Mevlana Street in the north, Istanbul and Karaman Street in the east, Furkandede Street and the new Hacifettah District in the south, Taşcamı Uzunharmanlar Street, Gazi Alemşah District, Sırçalı Madrasa and Ressam Sami Street in the west (Anonymous, 2018). With the decision numbered 2015/7284 published in the Official Gazette dated March 21, 2015 and numbered 29302, 16.3 hectares in Şükran District was declared as an urban transformation area (Şükran Mahallesi kentsel dönüşüm kararı, 2015). The project area is bounded by Mimar Muzaffer Street and Hotuz Street in the north, Furkan Dede Street in the south, Sırçalı Madrasa Street and Taş Cami Uzun Harmanlar Street line in the west, and Başaralı Street, Sahibata Street and Ağrı Street line in the east. In the north of the area, there is Alaeddin Hill, which is one of the symbols of Konya, and the area known as the private teaching institutions area, Furkan Dede Street, which is an important area for city trade, in the south, Sırçalı Madrasa and Sahibata Complex, which are important structures of the city, in the west, and the historical bazaar named as Konya Bedesten in the east (Erbek, 2019). After the project approval date, the relevant municipality started expropriation works, and many buildings were expropriated and demolished, revealing empty spaces in the neighborhood. Today, this process still continues.

In fact, this process is a result of Syrian migration and includes the transformation of unqualified housing and unsafe areas in the center of the city.

It is possible to say that large-scale interventions to urban space within the scope of urban transformation projects planned in many cities of our country in the recent period, which envisage a radical change/transformation of the urban space, transform the urban fabric of the city in particular, and also change the urban memory by eroding the existing/previous layers. The formation and transformation of the neighborhood, which is an important urban element, is the story of a stack of layers in which economic developments, local government and central administration decisions, individual interventions and many other components, as well as physical changes in the historical process accumulate (Büyükşahin and Aydın, 2020).

In this sense, while the urban transformation projects of the area were being prepared by the Meram Municipality, physical environment analyzes were made, and the stages of the neighborhood in the historical process and its place in the city memory were taken into consideration in the design decisions. In the analysis studies, registered buildings were identified and classified according to their functions, cultural assets to be moved or likely to be moved were determined, pedestrian and vehicle movements were analyzed and main and secondary roads were proposed with appropriate widths, square foci were revealed, and necessary planning with appropriate floor heights to revive the old street fabric decisions were taken (Table I).

As it can be understood from the analysis charts made in detail above, the urban transformation project area is located within the 3rd Degree Archaeological Site determined with the decision of Konya Cultural and Natural Heritage Preservation Regional Board dated 01.06.2009 and numbered 3038 and the Urban Site Border passes through its eastern border. In this context, taking into account the registered buildings that need to be protected, a planning study has been considered to be carried out, where historical values come to the fore, allowing the fortification walls to be exhibited in possible areas, freeing them from the pressure of intense construction around, reducing the density of buildings and population throughout the area, consisting of wide pedestrian axes rather than vehicular traffic. In the general planning, it is aimed to arrange buildings suitable for the silhouette and the identity of the region, instead of the structures that damage the fabric of the surrounding historical-cultural areas. In the 3rd Degree Archaeological Site, planning decisions were determined by considering the

differences in underground and above-ground approaches in the construction and physical intervention criteria in accordance with the relevant legislation (Anonymous, 2018).

With the decision of urban transformation in Şükran District with its main principles, it has become necessary to determine the movable and immovable cultural assets, which are defined in accordance with the Law No. 2863 of the Law on the Protection of Cultural and Natural Assets, and to reveal the current status of these works as well as their periodical characteristics. Cultural values unearthed in archaeological sites are protected by using different consolidation and conservation techniques. In order to do this, the first step is to identify and document the current status of these remains. In this sense, upon the request of the Meram Municipality, excavation and drilling works were carried out by the Konya Museums Directorate with the official letter dated 30.11.2017 and numbered 18394, the permission certificate dated 29.01.2018 and numbered 82725 by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums (Anonymous, 2019).

As a result of the excavations, many immovable cultural and natural assets on different islands were identified, and it was seen that the remains of the foundation walls of the unearthed structures could reach the present day (Figure 8). As marked on the aerial photograph many immovable cultural assets dated to the Roman, Byzantine, Seljuk and Ottoman periods (Anonymous, 2018) obtained as a result of the excavations, such as the commercial structure belonging to the Seljuk period and the church structure, which is thought to belong to the previous periods found in the area 1, the bath structures unearthed in areas 2 and 4, the crypt/funeral structure of the tomb seen in area 3 and the ceramic kiln structure in area 5, directly affected the urban transformation project design processes. Today, excavation and detection works continue in different building blocks, urban design projects are revised accordingly with each unearthed structure, and even the staging areas are changing. In the initial stage, the borders of 4 different islands and the registered island stages (Figure 8) were changed during the excavation process, Sırçalı stage including the close landscaping of Sircali Madrasa were added, the archeological park area was created by combining the islands with mostly immovable cultural assets and the excavation and design process of this area was transferred to Konya Metropolitan Municipality (Figure 8). According to its current state, Şükran District urban design project consists of 21.000 m² 1st Stage, 20.000 m² 2nd Stage, 16.000 m² Archaeological Park Area, 27.500 m² 3rd Stage, 41.200 m² 4th Stage (Larende Stage), 5.000 m² Registered Island Stage and 27.100 m² Sırçalı stage of m² (Şükran kentsel dönüşüm projesinde 2. Etapın temeli atıldı, 2023). In accordance with the urban design project, the 1st, 2nd and 3rd stages are mainly planned with commercial and office functions supported by social and green spaces. Registered island stage, in which a total of 9 buildings were collected, with the addition of 6 registered civil architectural examples demolished to be rebuilt in the project area, is referred to as Turkey's second largest registered building relocation work after Hasankeyf, and is combined with cafe, restaurant, hotel and social area functions. It plays a major role in the revitalization of the area by ensuring that the area is used at all hours of the day. According to the latest decisions taken in the urban design project updated with the excavation stages, it is stated that there will be no construction on some of the building blocks, and when the traces of the outer walls are unearthed during the Larende stage, which is the 4th stage, a large part of the Şükran District will be brought into an open-air museum appearance by combining them with the church, bath and other foundlings (Meram'da Türkiye'nin ikinci büyük tescilli binası taşınacak, 2023).

Şükran Mahallesi urban regeneration area excavation process satellite image (dated July 2021) (Google earth pro, accessed on 13.02.2023) was rearranged by the authors.)

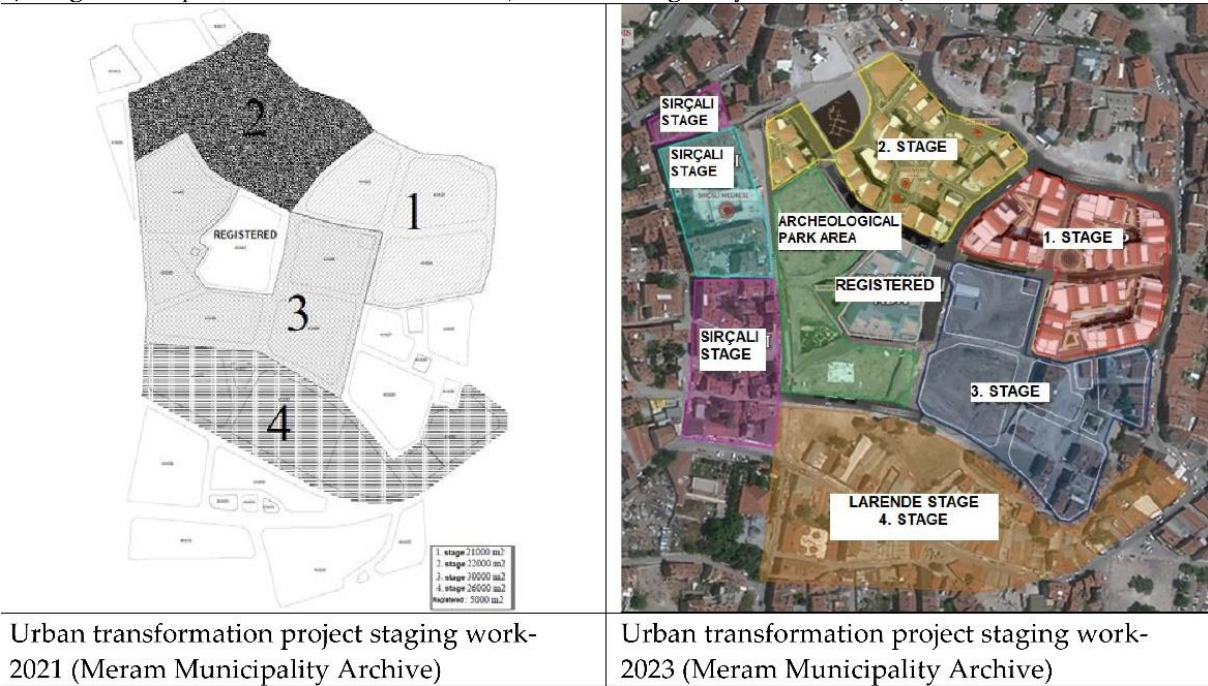

Figure 8. Şükran District urban regeneration area excavation process satellite image (dated July 2021) (Google earth pro, accessed on 13.02.2023) was rearranged by the authors) (top) - Urban transformation project staging work-2021 (Meram Municipality Archive) (bottom-left) - Urban transformation project staging work-2023 (Meram Municipality Archive) (bottom-right)

Within the scope of Şükran District urban transformation project, excavation, determination and projecting stages continue in different building blocks. The immovable cultural assets unearthed as a result of the excavations directly affect the urban design project processes, and the projects are revised and updated in this sense (Table II). During the 1st phase of the urban design project, the project was changed due to the discovery of a bath and ceramic kiln structure during the excavations, the design was adapted to the new situation so that the areas where the bath and ceramic kiln are located on the basement floor, the site plan and floor plans were rearranged, and alternative section studies were prepared. The entrance to the exhibition area of the bath is provided by a geodesic domed structure designed on the ground floor, the ceramic kiln is exhibited in an area reserved for it in the underground car park, and on the ground floor a visual connection is provided by a glass floor that can be walked

on. With these new plan arrangements, the parking areas in the areas where the ceramic kiln and bath structure are located on the basement floor were canceled and the commercial functions previously planned on the ground floor were rearranged.

Table 2. Reading the changes before and after the 1st Stage excavation findings of Şükran District Urban Design Project

1 st Stage Urban design project dated 2021 (Meram Municipality Archive)	1 st Stage Urban design project dated 2022 (Meram Municipality Archive)
	
Site plan	Site plan
	
Ground floor plan	Ground floor plan
	
Basement floor plan	Basement floor plan

SONUÇ:

The physical and spatial structure of today's modern cities has been formed as a result of the physical layers formed in the process from the transition to the first settled order to the present and the changes and transformations between them. Cities that have experienced different settlements throughout the historical process and still maintain this feature today, carry the traces of this historical process underground and above ground. The coexistence of layers belonging to different cultures in these cities enables the definition of the periods in which the city lived and the transformation that has occurred until today, and contributes to the understanding of societies and lifestyles that have not survived to the present day.

The layers belonging to different periods that make up the whole of the cities and the components of these layers relate to each other, and these relations, which vary from one city to another, create architectural diversity in cities and enrich the urban fabric, on the other hand, make the urban identity unique. However, in order to meet the spatial requirements that differ in the modern age, the urban transformation processes that cities come under the influence of, sometimes deeply injure the urban

fabric, which has formed and stratified over thousands of years, sometimes destroys some layers, in this sense, it causes the loss of the original urban identity by causing the traces of the past to be erased.

In order for these multi-layered cities to continue to develop and to meet the needs of the modern age without damaging the urban identity, first of all, their past must be fully understood. Researching and documenting the past periods of cities is important in order to maintain historical continuity in order to produce strategies that will be referenced in the planning of the future of the city. The aim here is not only to illuminate the history of the city and to create the urban structure, but also to contribute to the development of the city with its social and cultural identity. As a matter of fact, in order to create a morphology with a unique identity in cities, it is necessary to reveal the historical layers, to read these layers in spatial, social and cultural sense, so that a bridge should be built between the past and the future of the city.

In this context, reading the urban space in the process of change is possible by examining the qualities that make up that space and evaluating the meaning of the urban identity formed by these qualities together in the course of time. Because, with change, which is an inevitable process that cities go through, urban spaces can maintain their continuity by preserving and developing their identity, and they can also face the danger of alteration by losing the qualities that make up this identity. At this point, the concepts of change and continuity, which seem to be opposite concepts, appear as two basic elements in the sustainability of urban identity. As a result, within the ongoing change, the spatial identity of the city can survive by transferring the traces of the social memory through the qualities that define the space. It should be expected that the new meanings added to the spatial identity existing in the change/transformation process of a city are built on top of each other like the structural layers, while strengthening and maintaining this identity. However, despite all these acceptances, it is seen that the spatial integrity is damaged and the urban fabric is altered with the disappearance of the qualities that bear the traces of the urban memory of the society as a result of the sudden interventions that occur in the urban transformation projects implemented in real life.

The city of Konya is an important urban focus as it has undergone many changes in the historical process and is still in change. As a matter of fact, Konya, which was on important trade routes throughout the history, continued to be an important center of attraction, became the capital city in the Seljuk period and an important provincial center in the Ottoman period. In the Republican period, it continued to be an important administrative and commercial center. The city of Konya, which continues to change due to its location, has preserved its physical characteristics in the Seljuk and Ottoman periods, in the scale of street pattern and spatial organization, until the 1950s. However, after the 1950s, with the immigration to the city, it was tried to be planned for the rapidly increasing population, and a rapid change process started in the city, especially with the new development plans.

Due to the change in the growth axis of the city since 1980, especially starting from 1990, the local people living in this neighborhood started to move, and the neighborhood became an urban sub-space with the identity of the transition area. This area, which is now an important neighborhood for the city of Konya, has not experienced a social and physical break in its connection with the city due to immigration from the surrounding districts.

After the 1980s, on the axis of the growth of the city, especially in the 1990s, this fabric started to lose its locals, and now it has emerged as an unqualified urban area with its transitional area identity. However, due to the immigration from the surrounding districts of the city of Konya, there has not been a cultural, social and physical break in this area. Even though some of the houses turned into commercial functions with the change in function, the housing function continued. During the refugee influx in 2005, this neighborhood became the most attractive area of the city of Konya, and the low number of refugees this year showed harmony rather than change. Because most of the refugees

coming to the city are from Somali people and these people prefer these places as temporary residence areas to go to European countries, there has not been a significant change in the fabric. After the Somali refugees, it continued with refugees from many countries such as Sudan, Ethiopia and Ivory Coast, and then this amount of migration reached its peak in 2013 with the outbreak of the Syrian war. Syrian refugees started to come to Konya in the summer of 2013. An influx of around 3000-3500 Syrians for about three years from this year resulted in the transformation of the formal, social and cultural structure of the neighborhood. This social and formal rupture caused the Şükran District to be defined as an urban transformation area, the traditional houses that formed the neighborhood and the 3-5-storey residences symbolizing the 1950-1975 period were demolished, and the identity of the neighborhood disappeared. For a certain period of time, Syrian refugees continued to live in the unqualified housing stock in the fabric. Historical mosques, masjids, madrasahs, Darül Huffaz, which have existed from the past to the present, have had their share of this transformation, and the neighborhood has now turned into abandonment and physical deterioration. As a result of this process, the local government took a decision on this issue and declared the area as an urban transformation area, and after the project approval date, the relevant municipality started expropriation studies, and many buildings were expropriated and demolished, and empty spaces were revealed in the neighborhood. Today, this process still continues.

The process first started with the preparation of an urban design (transformation) project (2021), and then a revision of the project (2022) was made in the presence of the excavations and findings. In this sense, it has been clearly seen after the excavations that there are deep traces of history in the lower layers of the Şükran District, which has an important place in the development of the concept of neighborhood from the past to the present. Finding traces of Şükran District architectonics has a strong base that also enables changes on the project. As a matter of fact, this architectonic stratification plays a great role in the continuity of the historical memory of cities in a multifaceted way over the years. Therefore, the architectural products formed on the cities built by the societies in the cultures they belong to, have stratified and left traces in the memories of the cities in a deep and understandable way. At this point, the architectural memory of the cities continues by transforming on the layered infrastructure it creates, even though they belong to different social and belief structures, and the transforming/transformed structures maintain their vitality with an architectural/formal ontology and an existential organism. As a matter of fact, this future-oriented construction, synthesized with the stratified structuring formed by the societies, undertakes the role of a bridge that will reunite the city with the historical infrastructure, which foresees the development of the region with a main idea that will ensure the population of the city in the neighborhood of the historical axis and the Mevlana-Alaeddin axis, to the problem of connecting to the city with its functional transformation. This new proposal suggests that it will shed a historical light on the future, both in a chronological sense and in terms of realizing the building stock that will be articulated from the past to the present, as predicted by spatial stratification, with its multi-faceted formation.

Conflict of Interest: *The authors declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: *Ethics committee permission is not required for this study, and a wet signed consent form stating that no ethics committee decision is required has been added to the article process files on the system.*

Bibliography:

- Akşit, A. (2014). Selçuklular devrinde kent iskânı ve mahalleler, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 5 (1), pp.67-88.
- Anonymous. (1982). Konya. In: *Yurt Ansiklopedisi*, 7, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 5097- 5277.
- Anonymous. (2018). *III. derece arkeolojik sit alanı Şükran Mahallesi riskli alan sınırı ve çevresi nazım imar ve uygulama imar planı açıklama raporu*, Meram Belediyesi Arşivi.
- Anonymous. (2019). *Konya ili, Meram ilçesi Şükran mahallesi kentsel dönüşüm çerçevesinde yapılan kazı ve sondaj çalışmaları bilimsel araştırma tespit ve sonuç raporu*, Meram Belediyesi Arşivi.
- Arat, Y. and Uysal, M. (2019). Symbiotic relationship between university and the city: the case of Alaeddin Keykubat Campus of Selçuk University-Konya, *Uluslararası İnsan Bilimleri dergisi*, 16 (2), pp. 582-589.
- Arat, Y. (2018). Kaybedilmiş Bir Kültürel Miras: Saim Sakaoğlu Evi / Konya, *Milli Folklor*, 30 (118), pp.77-100.
- Aru, K. A. (1995). *Türk Kenti*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Baykara, T. (1985). *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. Ankara: Ogun Kardeşler Matbaası.
- Büyükaşahin, S. and Aydın, D. (2020). Civil Architectural Memory in Konya Şükran District (20th Century), *Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 15(29), pp. 111-135.
- Elshater, A. M. (2015). Urban design redux: Redefining a professional practice of specialization, *Ain Shams Engineering Journal*, 6(1), pp. 25-39, [online]. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.asej.2014.08.004> [15 February 2023].
- Erbek, O. B. (2019). “Kentsel dönüşüm sürecinde karşılaşılan sorunların aktörler perspektifinden değerlendirilmesi: Dönüşüm Meram projesi Şükran mahallesi örneği”, Unpublished master’s thesis, Konya Teknik University, Graduate Education Institute, Konya.
- Ergenç, Ö. (1995). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Turan Kitabevi, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını.
- Karpuz, H. (1999). Osmanlı’da konut mimarisi Konya örneği, In: *Tarihi, Kültürü ve Sanatlarıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu*, İstanbul, 390-401.
- Khaled, A. O. (2018). Heritage conservation management in Egypt: A review of the current and proposed situation to amend it, *Ain Shams Engineering Journal*, 9(4), pp. 2907-2916 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.asej.2018.10.002> [12 February 2023].
- Konyalı, İ. H. (1964). *Abideleri ve kitabeleri ile Konya tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Konyalı, İ. H. (2007). *Konya tarihi*. Konya: Memleket gazetesi yayınları, 248.
- Koyuncu A. (2011). “1980’den Sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları: Konya Örneği”, Unpublished doctoral dissertation, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Konya.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Madanipour, A. (1996). *Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process*. 1st ed. John Wiley & Sons.

Meram'da Türkiye'nin ikinci büyük tescilli binası taşınacak, Available at: <https://www.ekonomim.com/sehirler/meramda-turkiyenin-ikinci-buyuk-tescilli-binasi-tasinacak-haberi-636939> (2023, February 15).

Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent, kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Önder, M. (1971). *Mevlâna Şehri Konya*. Ankara.

Özcan, K. (2011). Anadolu'da erken dönem Türk Kent morfolojisi Selçuklu Başkenti Konya, *The Journal of International Social Research*, 4 (19), pp. 231-244.

Ragheb, A., Aly R. and Ahmed G. (2022). Toward sustainable urban development of historical cities: Case study of Fouh City, Egypt, *Ain Shams Engineering Journal*, 13(1), 101520 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.asej.2021.06.006> [10 February 2023].

Rifaioğlu, M. N. (2006). Yapı Kitabelerinin Konya İlinin Selçuklu Dönemi Gelişiminde Kaynak Olarak Kullanılması, *Megaron*, 1, (2-3), 99-101.

Sarıköse, B. (2011). Konya'nın sosyo-ekonomik yapısı H.1264/M. 1847-1848, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, pp. 55-84.

Şükran Mahallesi kentsel dönüşüm kararı, T.C. Resmi Gazete (29302, 21 March 2015).

Şükran kentsel dönüşüm projesinde 2. Etabin temeli atıldı, Available at: <https://bbnhaber.com.tr/yemel/sukran-kentsel-donusum-projesinde-2-etabin-temeli-atildi-100120h> (2023, February 15).

Tanyeli, U. (1987). "Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci 11-15. yy.", Unpublished doctoral dissertation, İTÜ Architecture Faculty, İstanbul.

Toru, F. (2019). "Tarihi Kent Merkezinde Koruyarak Canlandırma Amaçlı Kentsel Dönüşüm Çalışması: Konya-Meram Örneği", Unpublished master's thesis, Aksaray University Graduate School of Natural And Applied Sciences, Aksaray.

Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul: Turan Neşriyat ve Matbaacılık.

Uz, M. A. (2013). *Konya semt ve mahalleleri*. Konya: Konya BB. Yayını 1, pp. 75-121.

Uz, M. A. (2016). *Tarihi Konya Mahalleleri 12: Şükran*. Konya: Kültür A.Ş.

Yenice, M. S. (2011). "Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi, Konya Örneği", Unpublished doctoral dissertation, Selçuk University Graduate School of Natural And Applied Sciences, Konya.

Yenice, M. S. (2014). Konya Tarihi Kent Merkezi İçin Turizm Odaklı Yenileme Stratejileri, *Artium*, 2 (1), pp. 70-84.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Çalışmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen kentsel fiziksel katmanlaşma içerisinde mahallenin ontolojik yapısı sorgulanarak, geçmişten günümüze plansız ve planlı dönemlerde kent içerisindeki oluşumunu kent yöneticilerinin aldığı kararlar ve değişen yönetmelikler çerçevesinde detaylı bir şekilde araştırılmasıdır. Bu kapsamda Konya kentinde günümüzde dönüşüm çalışmaları yapılan merkez mahallelerden Şükran mahallesinin dönüşümü ele alınmıştır.

Araştırma Soruları:

Konya'nın tarihi kent merkezinde yer alan ve ağırlıklı olarak konutların inşa edildiği mahallenin kentsel dönüşüm ile gelecekte tamamen değişmesi beklenen yapısının bağlantısı sorgulanmasının yapılması, dolayısıyla kentsel öz-dönüşümün sistematik yapısını tarihsel kronolojiye göre sorgulanması nasıl olmuştur? Sorusu temelinde başlayan bir araştırma konusu üzerine cevaplar aranmıştır.

Literatür Araştırması:

Konya'nın tarihi kent merkezi mahallesinde, günümüzde kapsamlı bir kentsel dönüşüm projesi kapsamında yeniden yapılandırılmakta olan Şükran Mahallesi'nin tarihsel süreç içerisinde yaşadığı kentsel fiziksel katmanlaşma içerisindeki değişim süreci kronolojik olarak ele alınmıştır. Bu alanda yapılacak mekânsal analiz için geçmiş dönemlere ait harita, gravür ve planların yanı sıra literatür ve hava fotoğrafları üzerinden mahallenin geçmişten günümüze değişimini okumak araştırmanın materyalini oluşturmaktadır.

Yöntem:

Bu çalışma ile yeni kentsel dönüşüm projelerinde tasarım aşamasında kentin mekânsal kimliğinin sürdürülebilirliği için doğru planlama kriterlerinin belirlenebilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın yöntemi gözlem ve literatür araştırmasının ışığında kapsamlı bir kentsel katmanlaşma kademelerini ortaya çıkarmak olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme:

Toplumların ait oldukları kültürlerde inşa ettikleri kentler üzerinde oluşan mimari ürünler, kentlerin belleklerinde derin ve anlaşılır bir şekilde katmanlaşarak izler bırakmıştır. Bu noktada kentlerin mimari belleği, farklı toplumsal ve inanç yapılarına ait olsalar da oluşturduğu katmanlı altyapı üzerinde dönüşerek devam etmekte, dönüşen/dönüştürülen yapılar mimari/biçimsel bir ontoloji ve varoluşsal bir organizma ile canlılığını korumaktadır. Nitekim toplumların oluşturduğu katmanlı yapılaşma ile sentezlenen bu gelecek odaklı yapılaşma, tarihi akslarda ve alanlarda yapılan uygulamaların niteliği önem kazanmaktadır. Konya kenti için önem arz eden Mevlana-Alaeddin aksı ile komşuluğunda kent nüfusunun işlevsel dönüşümü ile kente bağlanma sorununa, bölgenin gelişimini öngören bir ana fikir ile kenti tarihi altyapı ile yeniden buluşturacak bir köprü rolü üstleneceği düşünülmektedir. Bu yeni öneriyle, hem kronolojik anlamda hem de geçmişten günümüze eklemenecek yapı stokunun mekânsal katmanlaşmanın öngördüğü şekilde çok yönlü oluşumuyla gerçekleşmesi açısından geleceğe tarihsel bir ışık tutacağını öne sürmektedir.

Köy Enstitüleri Araştırması: Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Mezunlarının Kampüsteki Tarihi ve Mimari Yapılara İlişkin Algıları ve Deneyimleri

Village Institutes Research: Kayseri Pazarören Village Institute Graduates' Perceptions and Experiences of Historical and Architectural Structures on the Campus

Gözde Kuzu Dinçbaş¹

öz

Bu çalışmada, cumhuriyetimizin 100. yılında gündeme gelmeyi fazlasıyla hak eden, eğitim tarihimiz açısından önemli bir noktada bulunan köy enstitüleri konu edilmektedir. Her biri düzenlenen mimari yarışmalar sonucunda özenle inşa edilen, buldukları bölgedeki gelişimin ve değişimin öncüsü olan köy enstitülerinin ülkemizdeki öneminin bir kez daha hatırlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda, üzerinden 84 yıl geçmesine rağmen mimari anlamda özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesindeki Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu araştırma neticesinde, günümüzde birçok ildeki köy enstitüsüyle aynı kaderi paylaşan Pazarören'deki tarihi binaların (ana bina, yatakhane binaları, sinema ve tiyatro salonu, spor salonu, atölyeler, öğretmenler lokali, fırın, tuvaletler, garaj, lojmanlar, hamam ve çamaşırhane) korunması ve gelecek nesillere aktarılması konularına dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, yapıların yerinde incelenerek güncel durumlarının tespit edilmesi ve Pazarören'de eğitim görmüş öğretmenler ile yapılan mülakatlar, tarihi ve mimari metinler, bilimsel makaleler vb. yayınlar veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda, Pazarören Köy Enstitüsü'nde farklı dönemlerde (1943-1968) eğitim görmüş 18 kişiye ulaşılmıştır. Yerleşke içindeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kişiler üzerinde yarattığı etkinin ölçülmesine yönelik anketlerden yararlanılmış ve günümüzde restorasyon aşamasında olan "Ana Bina"nın Anlam Farklılaşma Ölçeği (AFÖ) kapsamında cephe ve mekân özelliklerinin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç olarak, Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan yapıların sadece etkili bir fiziki özelliğe sahip olmadıkları, bunun ötesinde toplumun kültürel hafızasını ve kimliğini yansıtan önemli miras unsurları oldukları gözlemlenmiş ve anlaşılmıştır. Araştırmanın bulguları, Cumhuriyet Dönemi eğitim yapılarının çağdaşlaşma ve aydınlanma yolunda kıymetli bir örneği olan Pazarören Köy Enstitüsü'nün önemini vurgulanmasına, kültürel ve sosyal değerinin korunmasına, eski yapıların onarımlarının yapılarak yeniden işlevlendirilmesine ve bölgenin yakından tanıtılarak canlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim yapıları, Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü, Mekân algısı, Tarihi çevre ve koruma, Kültürel miras

ABSTRACT

This study focuses on the village institutes, which deserve to be on the agenda for the 100th anniversary of our Republic and which are at an important point in terms of our educational history. The importance of the village institutes in our country, each of which was carefully built as a result of organized architectural competitions and which were the pioneers of development and change in the region where they were located, should be remembered again. In this context, Pazarören Village Institute Campus, located in the Pınarbaşı district of Kayseri province, was chosen as the research area, which has largely preserved its architectural originality even after 84 years. As a result of this research, aims

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Öğr. Üyesi) Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Kayseri, Türkiye, kdincbas@nny.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5112-4930

to draw attention to the preservation and transfer of historical buildings (the main building, dormitory buildings, cinema and theater hall, gymnasium, workshops, teachers' clubhouse, bakery, toilets, garage, lodgings, hammam and laundry) in Pazarören, which share the same fate with village institutes in many provinces today, to future generations. In the research, the status of the buildings by examining them on site, interviews with teachers who were educated in Pazarören, historical and architectural texts, scientific articles, and publications were used as data sources. In this context, 18 people educated at Pazarören Village Institute in different periods (1943-1968) were reached. Questionnaires were used to measure the impact of the façade and spatial features of the historical buildings on the campus on the people, and an evaluation of the façade and spatial features of the "Main Building", which is currently under restoration, was made within the scope of the Semantic Differentiation Scale (SDS). As a result, it has been observed and understood that the buildings in the Pazarören Village Institute Campus are not only effective physical features but also important elements of heritage that reflect the cultural memory and identity of the society. The findings of the research will help to emphasize the importance of Pazarören Village Institute, which is a valuable example of Republican period educational buildings on the path of modernization and enlightenment, to protect its cultural and social value, to repair and re-function old buildings, and to revitalize the region by introducing it closely.

Keywords: Early Republican period, Educational buildings, Kayseri Pazarören village institute, Space perception, Historical environment and conservation, Cultural heritage

GİRİŞ:

Türkiye eğitim tarihinde önemli bir yeri bulunan köy enstitülerinin kuruluşu, Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve kültür alanında yapılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü (3 Mart 1924) ve Harf Devrimi'nden (1 Kasım 1928) sonra ülkemizin gelişmesi, büyümesi ve kalkınması yolundaki mihenk taşlarından biridir. Çalışmada öncelikli olarak, köy enstitülerinin kuruluşu ve tarihsel gelişiminden bahsedilecek, Türkiye'deki örneklerine yer verilecek ve kapatılma süreçlerine değinilecektir. Daha sonra çalışma alanı olarak belirlenen ve 1940-1954 tarihleri arasında başta Kayseri olmak üzere Kırşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat illerindeki öğrencilerin de eğitim gördüğü Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan tarihi yapılar tanıtılacaktır. Enstitü binalarında farklı dönemlerde (1944-1981) eğitim görmüş öğretmenler ile yapılan görüşmeler neticesinde, inşa edildikleri dönemde (1940) sayıları yaklaşık olarak 60'ı bulan ancak günümüzde 14 adet tarihi yapının yerinde görülebildiği yerleşke içinden restorasyonu devam eden "Ana Bina (İdare Binası)" hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu araştırmada amaç, 14 sene boyunca köy enstitülerinin ülkemize yaptığı katkıların gündeme getirilmesi, korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi ve Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılara dikkat çekilmesi ve korunmasıdır. Çalışma ayrıca, yerleşkedeki tarihi yapıların cephelerinin ve mekânsal özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisine odaklanırken, köy enstitülerinin toplumsal belleğin ve kimliğin bir parçası olarak kültürel miras olarak korunması gerektiğini ve bu koruma sürecinde sürdürülebilir bir dengenin nasıl sağlanabileceğini de araştırmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır. Bu araştırma soruları, Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapılarından biri olan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin mimari yapılarına odaklanmaktadır.

1. Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapıların mimari özellikleri ve işlevleri nelerdir? Binaların özgün işlevleri ve tasarımları günümüzde ne ölçüde korunmuştur? Mimari miras açısından önem taşıyan, korunması gereken ve restorasyon için öncelikli olan tarihi yapılar hangileridir?
2. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi binaların cephe ve mekân özellikleri kullanıcıların bu binalara ilişkin algılarını ve deneyimlerini nasıl etkilemektedir?
3. Köy enstitülerinin mimari yapıları, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından nasıl bir rol oynamaktadır?

Çalışmada ilk olarak ayrıntılı bir literatür araştırması yapılmış, ilgili kurum ve kuruluşlardan (Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (KKVKBKM), Işık Proje arşivi) alan ile ilgili belgeler (projeler, fotoğraflar vb.) elde edilmiştir. Yapılan literatür araştırması ile "Köy Enstitüsü" başlıklı çalışmaların özellikle cumhuriyetin 100. yılı dolayısıyla ele alınan konuların başında gelmeye başladığı, ancak buna rağmen Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılar üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gözlenmiştir.

İkinci olarak, ilgili kurum ve kuruluşlardan elde edilen arşiv belgelerinde isimleri geçen binalar yerinde incelenmiş ve Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisi üzerinde durulmasına karar verilmiştir.

Bu kapsamda, söz konusu binalarda eğitim görmüş Pazarören Köy Enstitüsü mezunlarından oluşan odak grupları (18 kişi) ile mülakatlar/anketler yapılmıştır. Çalışmanın başında, köy enstitüsü yıllarında (1940-1954) Pazarören'de eğitim görmüş öğretmenlere ulaşılması hedefiyle yola çıkılrsa da 90 yaş üzeri iki değerli öğretmen dışında kimseye ulaşılamamıştır. Edinilen bilgilere göre, kuruluşunun ardından geçen 70 senede mezun öğretmenlerin birçoğu vefat etmiş, görevleri gereği Kayseri dışına taşınmış ya da adres ve iletişim bilgileri kaybolmuştur. Bu sebeple, Sayın Kemal ÇATALTEPE (93) ve Nafiz AĞCA (91) ile yapılan yüz yüze görüşmeler, köy enstitüleri üzerine yapılan araştırmalar için kıymetli bilgiler içermektedir.

Örneklem sayısının arttırılabilmesi ve anket verilerinin istatistiksel analizinin yapılabilmesi için çalışma kapsamı genişletilmiştir. Bu aşamada, köy enstitülerinin kapatılması sonucu "Pazarören Köy Enstitüsü" adının "Mimar Sinan İlk Öğretmen Okulu ve Mimar Sinan Öğretmen Lisesi" olarak değiştirildiği dönemde eğitim görmüş öğretmenler de çalışmaya dahil edilmiştir. Kayseri Öğretmenevi'nde yapılan mülakatlar süresince Pazarören'de eğitim görmüş kalabalık bir öğretmen kitlesine ulaşılmıştır. Ancak çalışma sınırlarının "tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kişiler üzerinde yarattığı etkinin ölçülmesi"ne yönelik olması kişiler üzerinde çekimserliğe sebep olmuştur. Eğitim aldıkları dönemde tarihi yapıların cephe ve mekânsal ölçekte algılanmasına yönelik farkındalıklarının olmaması ve mezun olmalarının üzerinden uzun yıllar geçmiş olması çalışmaya olan çekimserliklerinin haklı bir yanı olabilir. Bu süreç dahi çalışmanın literatüre olan katkısını ve önemini vurgulamaya yetmektedir.

Katılımcıların gönüllülük esasına dayalı anket sorularını cevaplamadaki kararsızlıkları ya da çalışmaya katkı sunmak istemeleri ancak sağlık sorunları (görme, işitme kaybı vb.) ve teknolojik imkansızlıklar (telefon ya da bilgisayar kullanımına hakim olmama, internet erişimi olmaması vb.) gibi nedenlerden dolayı veri elde edilemeyecek olması, katılımcı sayısının 18 kişi olarak belirlenmesine sebep olmuştur.

Köy Enstitüsü mezunları ile doğrudan yapılan bu görüşmelerle, mimari yapıların kullanıcıları üzerindeki hafıza izlerinin belirlenmesi ve yapıların kültürel miras noktasındaki niteliklerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca odak gruplarının oluşturularak yerel ve toplumsal katılımı vurgulayan nitel bir veri toplama yöntemi kullanılması araştırmacının özgünlüğünü ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında mimari mirasın korunması, gelecekteki kullanımı, kültürel mirasın turistik potansiyeli ve bölge ekonomisine olan faydaları genellikle ihmal edilen bir boyut olduğu için bu alana yapılacak olan katkı da oldukça önemlidir.

Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapılara ait görsellerin ağırlıkta olduğu anketler, odak gruplarının yerleşke içinde yaşadıkları ve deneyimledikleri 14 adet eski (tescilli) yapının her biri için ayrı ayrı düzenlenmiş toplam 12 adet sorudan oluşmaktadır. Bahsi geçen eski yapılar; "ana bina (idare binası), Gülcemal yatakhanesi, kızlar yatakhanesi, sinema/tiyatro salonu, spor salonu, öğretmenler lokali, okul tamirhanesi (atölyeler: demir atölyesi), fırın, tuvaletler, hamam ve çamaşırhane, garaj, lojman 1, lojman 2, lojman 3" şeklindedir (Tablo 1).

Hazırlanan anket soruları Google Forms aracılığıyla oluşturulmuş, online ve yüz yüze olmak üzere 2 farklı şekilde uygulanmıştır. Genelde şehir dışında ikamet eden kişilere uygulanacak olan online anket verileri Excel'de Csv formatında kaydedilmiş, aynı sorular Word formatında hazırlanıp çıktısı alındıktan sonra Kayseri'de ikamet eden katılımcılara yüz yüze olarak yöneltilmiştir.

Ankette yer alan sorular iki bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölümde katılımcılara yönelik genel sorular (cinsiyet/yaş/egitim durumu/mezuniyet yılı/deneyimlenen yapılar/en beğenilen yapılar vb.), ikinci bölümde ise yerleşkedeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcı algısı üzerindeki etkisini değerlendirmeye yönelik sorular (büyük/küçük, ferah/kasvetli, düzenli/karmaşık vb.) yer almaktadır. Katılımcıların 65 yaş üstü yetişkin bireyler olması anket sorularının kolay, anlaşılır ve pratik

bir şekilde cevaplanabiliyor olmasını gerekli kılmıştır. Bu aşamada, yapıların mimari özelliklerine yönelik hazırlanan anket soruları görsel çevre değerlendirme tekniği olan Anlam Farklılaşma Ölçeği (AFÖ) kapsamında 1-5 arasında olumlu ve olumsuz zıt sıfatları içeren 10 adet soru (Tablo 2) ve 2 adet açık uçlu soru şeklinde düzenlenmiştir. Örneklem sayısının kısıtlı olması, verilerin analiz edilme aşamasında zorlayıcı olacağından (Anlam Farklılaşma Ölçeği'nin güvenilirliğinin test edilmesi, verilerin istatistiksel açıdan anlamlı bulunması vb.) katılımcıların vermiş oldukları cevaplar yüzde formatında (%) değerlendirilmiştir (Tablo 2).

Anketin birinci bölümünden elde edilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların öğrenci oldukları dönemde Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki çoğu yapıyı deneyimledikleri anlaşılmıştır. Kişilerin en beğendikleri (kullanıcısı oldukları ya da olmadıkları) yapılara verdikleri yanıtlar ise: “%5,9 Öğretmen Lojmanları, %17,6 Kızlar Yatakhanesi, %29,4 Tuvaletler, %35,3 Fırın, %52,9 Hamam ve Çamaşırhane, %58,8 Öğretmenler Lokali, %64,7 Okul Tamirhanesi, %76,5 Spor Salonu, %82,4 Sinema/Tiyatro Salonu, %88,2 Gülcemal Yatakhanesi ve %100 Ana Bina (İdare Binası)” şeklinde olmuştur (Tablo 2). Tüm katılımcıların “Ana Bina (İdare Binası)” ile ilgili beğeni ve hassasiyetlerinin üst düzeyde (%100) olması, çalışmada yalnızca Ana Bina ile ilgili ayrıntılı anket sonuçlarına yer verilmesini gerekli kılmıştır.

1. Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

Köy okullarına öğretmen yetiştirme ve köy öğretmenlerinin eğitilmesi fikri, Cumhuriyet Dönemi öncesinde İsmail Mahir Efendi (1869-1916), İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) ve Ethem Nejat (1887-1921) gibi eğitimcilerin önderliğinde başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte şekillenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde, köylerdeki eğitim seviyesini yükseltmek ve halkın genel eğitim düzeyini artırmak için köy öğretmenlerinin nitelikli ve etkili bir şekilde yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk eğitim sistemini yeniden yapılandırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in (1925-1929) başkanlığı sırasında 789 kanun numaralı, 22 Mart 1926 tarihli “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” çıkartılmıştır (Karagöz, 2005; Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1926). Bu kanun çerçevesinde Denizli ve Kayseri-Zincidere'de (Şekil 1) açılan Köy Muallim Mektepleri (Köy Öğretmen Okulları) (1926-1932) ve Eğitim Kursları (1935-1947) (Şekil 2) ile köy enstitülerinin temeli atılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın (1935-1938) talebi üzerine, M. Kemal Atatürk tarafından bu kurslarda, askerliğini çavuş ya da onbaşı olarak yapan yetenekli (okuma yazma eğitimi görmüş, marangozluk, tornacılık, aşçılık, ziraat gibi bazı mesleki eğitimleri almış) köy gençleri görevlendirilmiştir.

Şekil 1. Kayseri, Zincidere Köy Muallim Mektebi (Yazar tarafından çekilmiştir, 24.09.2023)

Şekil 2. Pazarören Eğitim Kursu (Özel, 1941)

Cumhuriyet Dönemi'nde köylerin çoğuna uzun yıllar okul inşa edilememiş ya da öğretmen sağlanamamıştır. Bu sebeple cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı'dan kalan okul yapıları kullanılmış, ihtiyacı karşılamayan yapılar onarılıp eklemelerle genişletilmiştir (Özbek, 2013). 1935-1936 yıllarında 16 milyon nüfuslu Türkiye Cumhuriyeti'nin %80'i köylerde yaşamaktadır. Okuma yazma oranı şehirlerdeki %20'lik dilimde dahi %75 iken, köylerde bu oran %25'i geçmemektedir (Pehlivanoğlu, 2016). Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan 1936 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada 40 bin köyden 35

bininde okul ve öğretmen olmadığını belirtmiştir. Okul bulunan köylerdeki ilköğretim eğitimi ise üç yıldır. 1939 yılında I. Eğitim Şurası'nda tüm köy ilkokulları beş yıla çıkarılmıştır (Akyüz, 2007). Dolayısıyla çağdaş bir Türkiye hedefinde olan aydınlar için işe temelden, köylerdeki okuma yazma oranının artırılması ile başlanmalıdır.

17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" (T.C. Resmî Gazete, 1940) ile ilköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç (1935-1946) ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1938-1946) öncülüğünde köylerin içten iyileştirilmesi arayışıyla, köy ve köylünün esas alınarak geliştirildiği, köy okullarına öğretmen ve diğer meslek elamanlarını yetiştirmek, yörenin kalkınmasına öncülük etmek amacıyla "Köy Enstitüleri" kurulmasına karar verilmiştir (Aysal, 2005; Bahadır, 2006; Kurşuncu, 2018; Pehlivanoglu, 2016).

Açılacak okulların yer seçimleri konusunda cumhuriyet ideallerini ülke bütününe yaymak hedefinin mekânsal karşılığı olarak demiryollarına vurgu yapılmış, özellikle şehir merkezlerinden uzak, doğa ile iç içe olan, köylere yakın, malzeme teminine ve ziraat yapmaya müsait, geniş arazileri bulunan, yaklaşık bin kişilik bir nüfusun ihtiyaçlarına uygun koşullarda yerler seçilmesine özen gösterilmiştir (Işın, 2010). Şehirlerde yetişen öğretmenler köyde görev yapma konusunda pek de gönüllü değildir. Bu sebeple, Anadolu üzerinde sayıları 21'i bulan (Şekil 5) bu eğitim yuvalarında eğitim görececek kişilerin köyde doğmuş ve büyümüş olması şartıyla, köye ve köylüye hizmet etmek amacıyla olmaları, kalıplaşmış, kitaba ve imtihana bağlı, hazırcı ve seyirci öğrenciler yetiştirmenin dışında, hayatla ilgisi olan her türlü bilginin iş prensibine dayanarak uygulamalı olarak yapıldığı "iş içinde üretim, üretim içinde öğretim" ilkesinin benimsendiği, öğrencilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra tekrar köye dönerek köyün içten canlandırılması için çalışmaları beklenmektedir (Gediklioğlu, 1971).

Okullarda okutulacak ders kitapları çeşitli kanun ve yönetmelikler çerçevesinde belirli kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kitapların 1926 yılında Maarif Vekâleti'ne bağlı Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nce, 1933 yılından itibaren ise Maarif Vekâleti'nce seçilmesine ve basılmasına önem verilmiştir (Çapa, 2014). Köy enstitülerinin eğitim programı ise ilk kez 1943 yılında resmi olarak yayımlanmıştır. Öğretim programları hazırlanırken öncelikle Köy Enstitüsü Kanunu dikkate alınmıştır. Sonrasında enstitülerinin bulunduğu illerdeki iklim, coğrafi koşullar ve çevresel faktörler göz önünde bulundurulmuş, ortaokul ve öğretmen okulu öğretim programlarından yararlanılmıştır (Binbaşoğlu, 1990). Köy Enstitüsü Öğretim Programı'na göre ilkokulu bitiren çocuklar sınavla köy enstitülerine alınmaktadır. Beş yıl süren eğitim öğretim süresince öğrenciler haftada 22 saat (%50) Genel Kültür ve Meslek Dersleri, 11 saat (%25) Tarım Ders ve Etkinlikleri, 11 saat (%25) Sanat ya da Teknik Ders ve Etkinlikleri şeklinde karma eğitime tabi tutulmuşlardır (Altunkaya, 2011) (Şekil 3, Şekil 4).

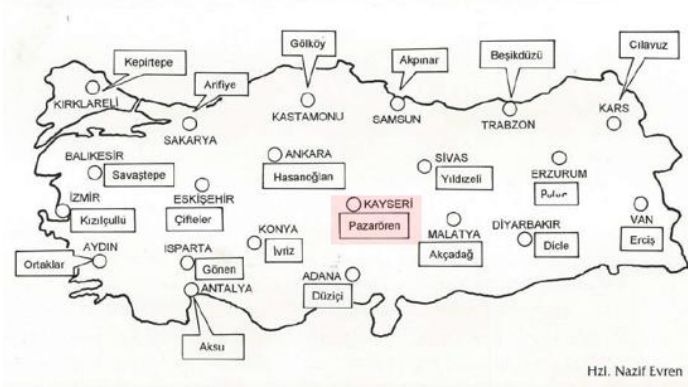

Şekil 3. Pazarören'de dikiş diken erkek öğrenciler (Özel, 1941)

Şekil 4. Pazarören'de hasat zamanı (Özel, 1941)

1.1. Türkiye’deki Köy Enstitüleri ve Kapatılma Süreçleri

20 Ekim 1940 tarihli nüfus sayımında 63 vilayeti bulunan Türkiye’de ortalama üç ile bir enstitü olacak şekilde, toplam 21 adet köy enstitüsü açılması planlanmıştır (Özel, 1941). Aşağıdaki haritada Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin illere göre dağılımı ve isimleri yer almaktadır (Şekil 5). Enstitülerin “coğrafya (vatan) boyutuyla” ele alınarak isimlendirilmeleri, Anadolu’nun tüm değerlerine sahip çıkılarak, emeğe dayalı bir kalkınma anlayışıyla “tam bağımsızlık” ilkesinin bir karşılığıdır (Başaran, 1990).

Şekil 5. Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin illere göre dağılımını gösteren harita (Özel, 1941)

Eskişehir’deki Çifteler (1939), İzmir’deki Kızıllıçlı (1939), Kırklareli’ndeki Kepirtepe (1939) ve Kastamonu’daki Gököy (1939) köy enstitüleri “Köy Öğretmen Okulu” olarak eğitim verirken, 17 Nisan 1940 yılında “Köy Enstitüsü”ne dönüştürülmüşlerdir. Daha sonra sırasıyla Samsun/Akpınar-Ladik (1940), Antalya/Aksu (1940), Balıkesir/Savaştepe (1940), Kocaeli/Arifiye (1940), Isparta/Gönen (1940), Trabzon/Beşikdüzü (1940), Adana/Düzici (1940), Kayseri/Pazarören (1940), Malatya/Akçadağ (1940) ve Kars/Cılavuz (1940) köy enstitüleri kurulmuştur. Devamında Ankara/Hasanoğlan (1941), Konya/İvriz (1941), Sivas/Pamukpınar (1941), Erzurum/Pulur (1942), Diyarbakır/Dicle (1944), Aydın/Ortaklar (1944) ve Van/Erciş (1948) köy enstitülerinin kurulduğu görülmektedir (Işın, 2010).

Köy enstitüleri ayakta kaldıkları 14 sene (1940-1954) boyunca eğitim alanında yapılan en önemli reform hareketlerinden biri olarak görülmüştür. Dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün (1938-1950) aşağıdaki sözleri Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü’nün duvarında yer almaktadır:

“Köy enstitülerini cumhuriyetin eserleri içinde en değerlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy enstitülerinden yetişen evlatlarımızın başarılarını ömrüm oldukça yakından, candan takip edeceğim (9 Mayıs 1941)” (Özel, 1941; Baykurt, 2022) (Şekil 6, Şekil 7).

Şekil 6. Hasan Âli Yücel, İsmet İnönü ve İsmail Hakkı Tonguç. Hasanoğlan Köy Enstitüsü ziyaretinde bir kız öğrenciyi dinlerlerken (Baykurt, 2022) Şekil 7. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü’nü ziyaretinde öğretmen ve öğrencilerle (21 Ağustos 1942) (Özel, 1941)

Köy enstitülerinin kuruluşuyla birlikte başlayan eleştiriler toplumun hızla bilinçlenmesi karşısında en üst seviyelere çıkmış, Türkiye'nin aydınlanma yolundaki değişimi tüm yankılarıyla duyulmaya başlanmıştır. Aradan geçen altı yıl içinde çok partili sisteme geçilmiş (1946), durumdan hoşnut olmayan bazı grupların siyasi çıkarlar doğrultusunda yaptıkları eleştiri ve baskılar nihayet sonuç vermiştir. Böylece İsmet İnönü, köy enstitüleri ile ilgili olumlu yaklaşımına rağmen, eğitim sisteminde bazı değişiklikler yapılmasına müsaade etmek zorunda kalmıştır. Bunların başında, köy enstitülerinin kuruluş aşamasındaki önemli rolleri üstlenen Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden alınmaları gelmiştir. Tonguç'un aşağıda yer alan sözleri gelişimin ve değişimin öncüsü olan köy enstitülerinin Türkiye'deki yankılarının nedenini anlamak açısından önemlidir:

“Köyün canlanması; belki köyün ıssızlaşmasına sebep olanların işlerine gelmeyecek ve hoşlarına da gitmeyecektir. Bilgisiz köylülerin düşünen, düşündüğünü söyleyen veya yazabilen insanlar haline gelmelerinden hoşlanmayanlar, bunların ayaklarına köstek vurmak isteyenler çıkacaktır. Onun için köyü canlandırma uğruna emeğini katacakların bu hakikati bilerek ve aldanmayarak çalışmaları lazımdır... Köy meselesi bazılarının zannettiği gibi mihaniki bir surette (köy kalkınması) değil; manalı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır. Köylü insanı, öylesine canlandırmalı ve şuurlandırmalı ki, onu hiçbir kuvvet; yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir” (Tonguç, 1976).

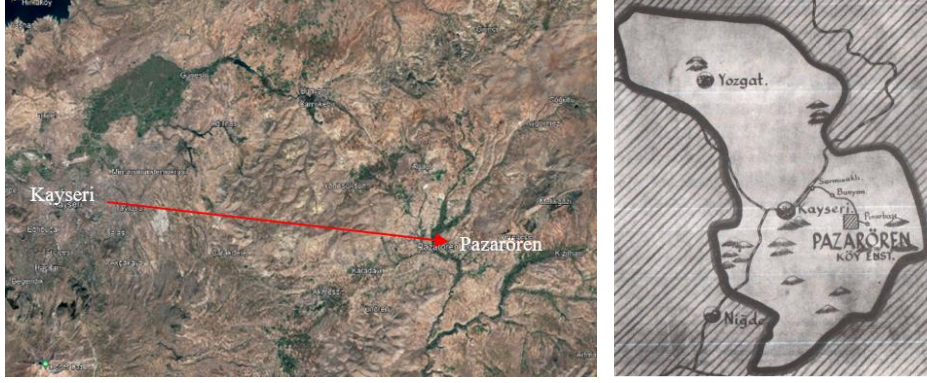
Baskılar ve eleştiriler neticesinde yıpratılan bu eğitim reformu ve değişen siyaset sistemi (çok partili sistem) hakkında İsmet İnönü'nün Ulus gazetesindeki (1946) sözleri durumu özetleyici niteliktedir: *“Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kâle almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir” (Türkoğlu, 2007).*

Köy enstitülerinin kapatılması 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Florida Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Kate V. Wofford (1894-1954) tarafından hazırlanan “Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor” doğrultusunda (Wofford, 1952) dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin (1950-1953) girişimiyle çıkartılan 6234 numaralı, 27 Ocak 1954 tarihli “Köy Enstitüleri İle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun” (T.C. Resmî Gazete, 1954) ile köy enstitüleri kapatılmıştır (Tonguç, 2020).

Kepirtepe Köy Enstitüsü Öğretmeni, Cavit Orhan Tütengil, 18 Nisan 1966 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Köy Enstitüsü Tecrübesi” başlıklı yazısında: *“Dünya pedagoji literatürüne, Türk eğitimcilerine ve milli eğitimine şeref veren bir terim olarak girmiş bulunan “Köy Enstitüsü”, biz istesek de istemesek de yaşamaya devam edecektir.”* diyerek köy enstitülerinin önemini bir kez daha vurgulamış ve hatırlatmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1966).

2. Pazarören Köy Enstitüsü

Kayseri-Malatya karayolu üzerinde yer alan Pazarören günümüzde, Kayseri ilinin Pınarbaşı ilçesine bağlı olan bir mahalledir (Şekil 8). İl merkezine 81 km, ilçe merkezine ise 27 km uzaklıktaki bu yerleşim yeri (Gazalçı, 2021) Anadolu Selçukluları Dönemi'nde dünyanın ilk milletlerarası fuarı kabul edilen ve “Yabanlu Pazarı” olarak bilinen ilk pazar yerlerindedir. Ünlü İslam tarihçisi Zekeriyâ el-Kazvîni, Asarü'l-Bilad ve Ahbarü'l-İbad (1275) adlı coğrafya eserinde Yabanlu Pazarı'ndan aşağıdaki şekilde bahsetmektedir: *“Anadolu'da her yıl, bahar aylarının başında, kırk gün süren bir pazar kurulur. Bu pazara ‘Yabanlu’ denir. Bu pazara; doğu, batı, güney ve kuzeyden insanlar gelir. Tacirler bu pazara katılmak için çok büyük çaba sarf ederler. Doğu tacirlerinin emtiasını batılı tacirler, batılı tacirlerin emtiasını doğulu tacirler alırdı. Bu pazarda Türk ve Rum köleler (el-memâlik) ile cariyeler (el-cevâri) bulunur. Güzel atlar ve katırlar da satılırdı” (Şahin, 2019; Sümer, 1985) (Şekil 9).*

Şekil 8. Pazarören'in Kayseri il merkezine olan uzaklığını gösteren harita (Google Maps, 2023)

Şekil 9. Pazarören Köy Enstitüsü'nün çevre illere olan konumunu gösteren harita (Gazalcı, 2021)

22 Nisan 1940 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 3803 kanun numaralı "Köy Enstitüleri Kanunu"nun (T.C. Resmî Gazete, 1940) ilk maddesi enstitülerin inşa edileceği arazi seçimi hakkında: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır" şeklinde bilgi vermektedir.

Türkiye'deki Köy Enstitüleri üzerine çalışmaları bulunan Fay Kirby enstitülerin kurulacağı bölgelerdeki coğrafi koşullardan bahsederken Pazarören'in iklim koşulları hakkında şunları söylemiştir: "En çok zorluklarla karşılaşan enstitüler step bölgelerinde bulunan enstitüler olmuştur. Bunlarda kuru ziraat (dry farming), yegâne mümkün ziraat şeklidir. Pazarören ve Çifteler bunun misalleridir. Pazarören bu bölgenin sert iklimine uygun sebze çeşitlerini geliştirmeyi denedi. Pazarören ekonomik bakımdan geri kalmağa mahkûmdu" (Kirby, 1962). Pazarören Köy Enstitüsü'ne ilk kaydolun ve mezun olan öğrencilerinden biri olan Ali Dündar da anılarında: "21 köy enstitüsünden tam 11'ini gezip gördükten sonra şu sonuca vardım ki, Pazarören Köy Enstitüsü: Çevre, arazi, iklim, ulaşım, ekin sel, iletişim, sağlık ve insan kaynağı açısından en zor bir ortama doğmuştu" diyerek (Köy Enstitüleri, 2008) Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin imkan ve imkansızlıklarına dikkat çekmektedir.

Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün inşa edileceği yer seçimi konusunda da bazı bilgiler mevcuttur. İsmail Hakkı Tonguç önderliğinde, asker ve uzmanlardan oluşan heyetin ilk durağı Yahyalı olmuştur. Okulun kuruluşu ile ilgili konuya sıcak bakmayan yöneticiler nedeni ile heyet burada istenmemiş, çeşitli bahanelerle reddedilmişlerdir (Salman, 2022). Daha sonra ekip Gesi'ye gelmiştir. Tarım için uygun ancak uygulama alanı için yeterli arazi olmadığı için buradan da vazgeçilmiştir. Bunun gibi birçok köy araştırılmış, en sonunda Gesili Ethem Ruhi Öker Bey'in (sarı müdür) nahiye müdürü olduğu ve 2 katlı, 5 derslikli eğitim binasını yaptırdığı yer olan Pazarören'de karar kılınmıştır (Şahin, 2019). Ethem Ruhi Öker Bey'in yapımında rol aldığı bu binada 1938-1948 yılları arasında üç yıllık köy okullarına öğretmen yetiştirilmiştir. 1940 yılında köy enstitülerinin açılması ile Pazarören Köy Enstitüsü adını alan yerleşkede öğretmen kursları da eğitime devam etmiştir. Kurs 1940 yılında üçüncü dönem mezunlarını vermiştir. Bu dönemde kurstan Kayseri, Niğde, Yozgat, Kırşehir ve Sivas yörelerinden gelen yaklaşık 140 öğretmen adayı mezun olmuştur (Şanal, 2010).

Pazarören Köy Enstitüsü, 1937-1938 eğitim öğretim yılında Köy Öğretmen Kursu olarak açılan ve 17 Nisan 1940 yılında çıkan yasa ile köy enstitüsüne dönüştürülmüş olan (26 Temmuz 1940) ortaöğretim düzeyinde, karma eğitim veren bir yatılı eğitim kurumudur. Öğrenci profili her köy enstitüsünde olduğu gibi başta merkez il (Kayseri) olmak üzere çevre illerdeki (Kırşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat) kız ve erkek öğrenci nüfusunu da kapsamaktadır. Enstitü, 1940-1954 tarihleri arasında 1.974 mezun vermiştir (Işık, 2011), (Şekil 10).

27 Ocak 1954 tarihli 6234 sayılı kanun ile kapatılan (T.C. Resmî Gazete, 1954) Pazarören Köy Enstitüsü'nün (1940-1954) ismi sırasıyla; Mimar Sinan İlköğretmen Okulu (1954-1976), Mimar Sinan Öğretmen Lisesi (1976-1994), Mimar Sinan Anadolu Öğretmen Lisesi (1994-2014) ve Mimar Sinan Anadolu ve Çok Programlı Lisesi (2014-2023) olarak değişmiştir. Günümüzde Mimar Sinan Fen Lisesi

(2023-) olarak eğitim öğretim hayatına devam eden Pazarören Köy Enstitüsü, her yıl köy enstitülerinin resmen açılışı olarak kabul edilen 17 Nisan tarihinde mezun öğrencileri tarafından ziyaret edilmeye devam edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kapatılmaları neticesinde değişen eğitim müfredatına, yıkılan ve harabe halindeki tarihi binalarına ve yaşanan çeşitli zorluklara rağmen köy enstitüsü ruhunun ilk günkü heyecanı ile yaşatılmaya devam edildiği görülmektedir (Şekil 11).

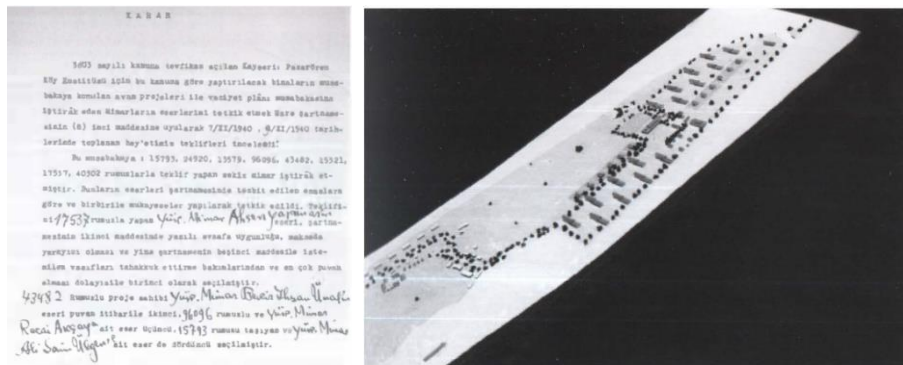

Şekil 10. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün 1947 yılı son sınıf öğrencileri. Ahmet Altınır Koleksiyonu (Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi, 1998) **Şekil 11.** Pazarören Mezunları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen cumhuriyetin 100.yılı kutlamasında hayırsever iş adamı Mustafa Yalçinkaya'nın desteği ile onarımı yaptırılan Ana Bina (Yazar tarafından çekilmiştir, 29.10.23)

2.1. Köy Enstitüleri İçin Açılan Mimari Yarışmalar ve Pazarören Mimari Projesi

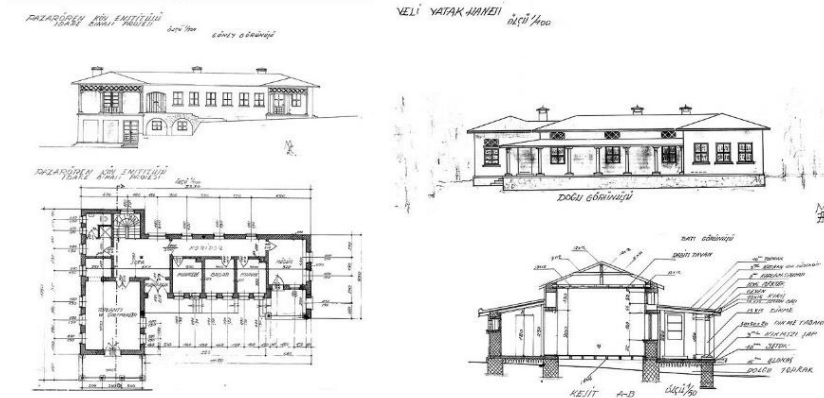
Köy Enstitüleri için açılan mimari yarışmalar Türkiye'de ilk büyük yarışma dizisidir. Şartnamede vurgulanan temel nokta, enstitünün kuruluş yeri koşulları, olanakları ve amaçlarının iyi anlaşılması hedefinden yola çıkılarak mimarların, yarışmasına gireceği enstitüde en az üç gün kalarak arazinin genel durumunu, yerel inşaat sistemlerini ve malzemelerini incelemeleri şeklindedir (T.C. Maarif Vekilliği, 1940).

3803 sayılı kanuna göre çeşitli kentlerde açılan köy enstitüleri için yaptırılacak binaların "Genel Yerleşim Planları ve Avan Projeleri" ni hazırlama işi, MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından memleket yüksek mimarları arasında yarışmaya sunulmuştur. 21 adet köy enstitüsünden 15'inin projeleri 1940-1943 yılları arasında ulusal mimarlık yarışmaları ile elde edilmiştir (Işın, 2010). Yarışmacılar yapıların 1/100 ölçekli cephe çizimlerini ve 1/200 ölçekli maketlerini yapmak zorundadır (Şekil 12, Şekil 13).

Şekil 12. Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü mimari proje yarışması, jüri karar tutanağı. İsmail Hakkı Tonguç Arşivi (Işın, 2010) **Şekil 13.** Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü mimari proje yarışması maketi (58 yapı, 4.11.1940, 1. Ödül: Ahsen Yapanar (Rumuz: 17537), 2. Ödül: Bekir İhsan Ünal (Rumuz: 43482) 3.Ödül: Recai Akçay (Rumuz: 96096), 4. Ödül: Ali Saim Ülgen (Rumuz: 15743). Yıldız Keskin Fotoğraf Koleksiyonu (Işın, 2010)

Projede yer alacak ve her enstitüde bulunacak ortak temel birimler: Okul, toplantı binaları, yatakhane, işlikler, depolar, mutfak, yemekhane, çamaşırhane, banyo, yöneticiler binası, tavla, ahır, kümesler, revir, helalar, yüz yıkama yerleri, öğretmen evleri şeklinde olacaktır (T.C. Maarif Vekilliği, 1940). Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesindeki Pazarören Köy Enstitüsü'nün planlanmasıyla ilgili yapılan yarışma sonucunda, Yüksek Mimar Ahsen Yapanar ve Mualla Eyüboğlu Anhegger tarafından gerçekleştirilen proje birinci seçilmiştir. Vaziyet planı, veli yatakhanesi, idare binası, dershaneler, yatakhaneler, atölyeler ve misafirhane Mualla Eyüboğlu Anhegger'in eserleridir (Çokuğraş, I., Gençler, İ. Ç, 2018) (Şekil 14).

Şekil 14. Pazarören Köy Enstitüsü idari binası ve veli yatakhanesi projeleri (Mimarlar Odası, 2008)

Yarışma şartnamelerindeki bina sayıları 10, 12 veya 16 adet okul binası, 6, 8 veya 10 adet öğretmen evi şeklinde örneklenebilir. Toplam bina sayıları ise, ilk açılan 12 yarışma için 44 ila 65 arasında verilmiştir. Bina sayılarının verilmesi, aynı işleve ait çok sayıda bina kurgusuyla etaplar halinde yapılanmayı, yeni gelen öğrencilerle sağlanacak iş ve eğitim sürekliliğini, özendirmeyi ve örnek olmayı, planlamanın ve inşaanın olumlu ve olumsuz yönlerini görebilmeyi, bütçe dahilinde iş programı yapmayı ve ekonomik olmayı işaret etmektedir (Işın, 2010).

Fay Kirby enstitülerin yaparak öğrenme ilkesinden hareketle oluşturulan eğitim programı ve mimari yapılanma hakkında “küme” kavramına dikkat çekmektedir: “Köy enstitülerinin iş içinde iş eğitim ile inşaat, ziraat ve kültür derslerinin kümeler halinde paylaşımı gündelik hayat ile mimari kurguyu bütünleştiren küme kavramı olarak öne çıkmaktadır. Bu aşamada Pazarören Köy Enstitüsü, mimarlık bilimi ile pragmatik köy mimarlığının güzel bir terkididir. Gerek estetik ve gerek faydalılık bakımından tesiri mükemmeldir” (Kirby, 1962).

Temel bir birim olarak kümeler, kalabalık bir nüfusun gruplar halinde iş ve eğitim programına bölünmesidir. Büyük ölçekli binalar yerine aynı işleve sahip çok sayıda küçük ölçekli bina kurgusu, kümelerin mimari karşılığıdır. Binaların ileride başka amaçlar için kullanılmaması ve hep eğitim binaları olarak kalması fikri önemsenmiştir (Işın, 2010).

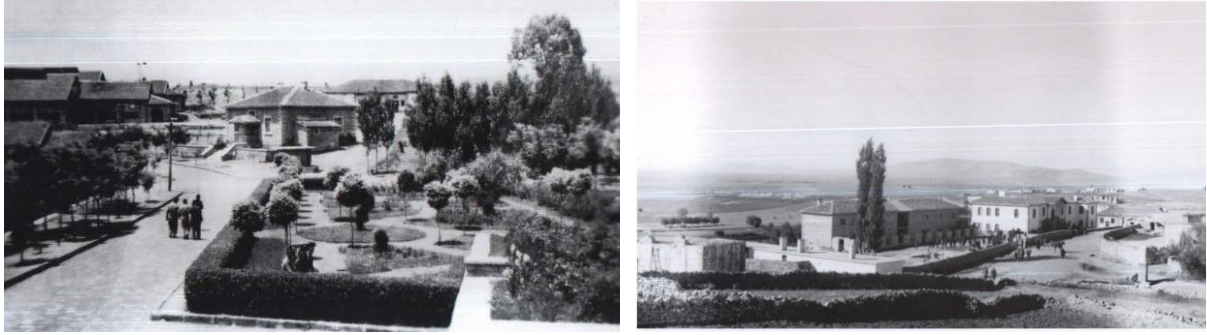
Köy enstitülerinin inşası için açılan yarışma ile binaların avan projelerine ait şartnamenin düzenlenmesinin ardından, “köy enstitülerinden mezun olacak köy öğretmenlerinin çalışacakları köylerde yaptırılacak ilkokul binaları” için de bir yarışma düzenlenmiştir. 3803 sayılı kanununun 16. maddesine göre 20 Aralık 1940 ile 10 Şubat 1941 tarihleri arasında yapılacak olan yarışmada mimarların eserlerini incelemek üzere bazı şartlar belirlenmiştir. Şartnamenin birinci maddesine göre projesi yaptırılacak ilkokul binaları, her vilayetin köylerinde yapılacak olan binalardır. Bu sebeple yarışmaya katılacak mimarlar; soğuk, sıcak ve ılıman iklim bölgelerini göz önünde tutacaklar ve bir bina için bu bölgelere göre üç tip proje teklif edeceklerdir. Mimarların, memleket iklim bölgelerinin özelliklerinden başka köylerde bulunabilen inşaat malzemesinin cinsini ve niteliklerini, iklim bölgelerine göre köy binalarının gösterdikleri stil farklarını, köylerdeki inşaatla çalıştırılacak elemanın teknik durumlarını göz önüne alarak projelerini hazırlamaları gerekmektedir (Anonim, 1940).

Yarışma sonucunda, yüksek mimar Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar'ın (rumuz: 17.371) projeleri birinci, yüksek mimar Zeki Sayâr'ın (rumuz: 39.039) projesi ikinci ve yüksek mimar Rebii Garbon'un (rumuz: 11.111) projesi ise üçüncü seçilmiştir (Anonim, 1942). 1940'lı yıllar boyunca ülke genelinde inşa edilen birçok köy okulunda bu tip projelerin uygulandığı bilinmektedir (Kul, 2011).

2.2. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki Yapılar ve Günümüzdeki Durumları

Yarışma şartnamelerinde yer alan bina sayılarının belirli bir düzen ve sıra takip edilerek yürütüldüğü programda, Pazarören Köy Enstitüsü için 58 adet bina yapılması planlanmıştır.

Bu yapılar: "16 adet okul binası, 12 adet öğretmen evi, 11 adet depo, 9 adet tavla, ahır ve kümesler, 4 adet atölye binası, 2 adet umumi hela ve yüz yıkama yerleri, 1 adet idare binası, 1 adet toplantı binası, 1 adet revir, 1 adet mutfak, çamaşırhane ve banyo" şeklinde belirlenmiştir (Çalışır Hovardaoğlu, 2014) (Şekil 15).

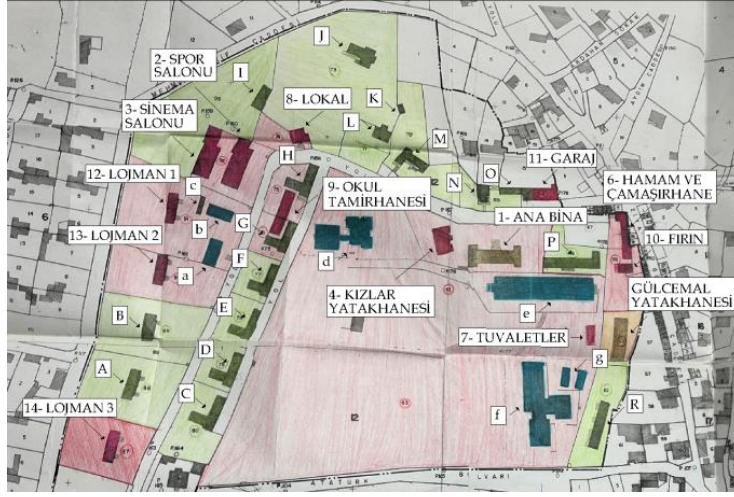

Şekil 15. Pazarören Köy Enstitüsü'nün genel görünüşleri. Yıldız Keskin Fotoğraf Koleksiyonu (Işın, 2010) ve İ.H. Tonguç Belgeliği (Işın, 2012)

Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin zaman içindeki değişimine dikkat çekmek ve hızla gerçekleşen tahribatın önüne geçmek amacıyla kültürel mirası koruma bilincinde olan uzmanlar tarafından alanda incelemeler yapılmıştır. Mimar Ali Salman tarafından Pazarören'de yapılan tespitler sonucu tarihi binalar ile ilgili teknik bilgilerin yer aldığı bir rapor hazırlanmıştır. 10 Temmuz 1999 tarihli bu raporda Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi, Pazarören Kasabası, Barbaros Mahallesi, Atatürk Bulvarı'nda bulunan ve tapunun 2-3 pafta, 12 ada, 63 no'lu parselinde kayıtlı taşınmazda yer alan binalar ve arsaları, Mimarlar Odası Genel Merkezi'nin talepleri sonucu Kültür Bakanlığı Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün (KKVKBKM) 5 Mayıs 2000 tarihli, 235 toplantı numaralı, 2576 sayılı kararı ile koruma altına alınmıştır (Salman, 2013).

Sonraki yıllarda (2011), yapıların aslına uygun olarak restore edilmesi ve kültürel mirasımız olan tarihi yapıların gelecek nesillere aktarılması amacıyla yüksek mimar Pekcan Işık (Işık Proje) tarafından alanda kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ile Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki binaların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. KKVKBKM'nün 27 Ocak 2012 tarihli, 11 toplantı numaralı, 148 sayılı kararında "binalara ait elektrik, mekanik (sıhhi, kalorifer, alt yapı, yangın) ve Gülcemal yatakhane binasına ait statik projeleri ile raporların görüldüğü ve onarım uygulamalarının yapılabilmesi" kararına varılmış ancak uygulamaya geçilmemiştir.

2011 yılında Işık Proje tarafından hazırlanan vaziyet planı üzerinde koruma alanı sınırları içindeki tescilli parseller "yıkılmış olan eski yapılar (A-R), yaşayan eski yapılar (1-14) ve yeni yapılar (a-g)" yer alırken (Şekil 16), 2022 yılına ait hava fotoğrafında "yaşayan eski yapılar ve yeni yapılar" ın birlikteliği görülmektedir (Şekil 17).

Şekil 16. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde "yıkılmış olan (A-R) ve yaşayan eski yapılar (1-14) ile yeni yapılar (a-g)" in vaziyet planı üzerindeki konumları (Işık, 2011)

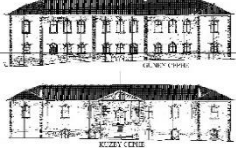

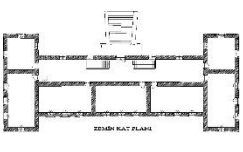

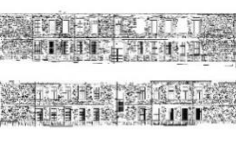

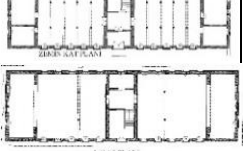

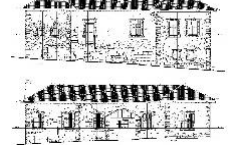

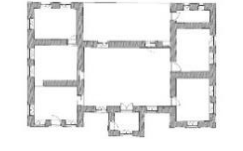

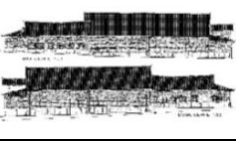

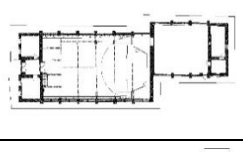

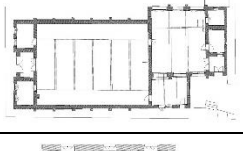

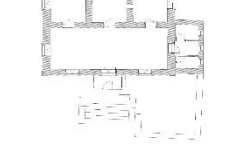

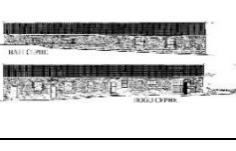

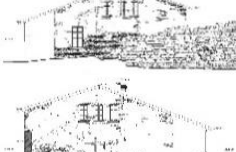

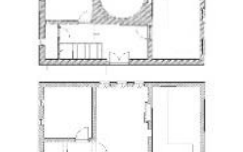

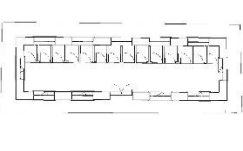
Şekil 17. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde "yaşayan eski yapılar ve yeni yapılar" in birlikteliğini gösteren hava fotoğrafı (Google Maps, 2023)

Kurulduğu dönemde yerleşkede yer alan ancak günümüzde yerinde tespit edilemeyen ve "yıkılmış olan eski yapılar" in isimleri; "A-F: Öğretmen Lojmanı ve Dershane (Sıra binalar), G: Öğretmen Lojmanı ve Laboratuvar, H: Öğretmen Lojmanı ve Kütüphane, I: İşçi/Görevli Lojmanı, J: Revir, K: Motorhane, L: Bekar Öğretmen Lojmanı, M: Eski İdare Binası, N: Kömürhane, O: Arılık, P: Depo/Ambar (Yemekhane Binası), R: Uygulama bahçesinin içinde araç gereçlerin kaydedildiği bina" şeklindedir (Şekil 16).

Günümüzde Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan "yaşayan eski yapı" sayısı 14'tür. Bunlar; "1. Ana Bina (İdare Binası), 2. Spor Salonu (Elektrik Santrali-Jeneratör), 3. Sinema/Tiyatro Salonu, 4. Kızlar Yatakhaneleri (Kantin), 5. Gülcemal (Erkek) Yatakhaneleri, 6. Hamam ve Çamaşırhane, 7. Tuvaletler, 8. Öğretmenler Lokali, 9. Okul Tamirhanesi (Demir Atölyesi-Ahşap İşliği), 10. Fırın, 11. Garaj, 12. Lojman 1, 13. Lojman 2, 14. Lojman 3" şeklinde olup hala ayakta durmaktadır (Şekil 16, Şekil 17), (Tablo 1).

Yukarıda isimleri verilen "yaşayan eski yapılar" in yakın çevresine inşa edilen "yeni yapılar" ise "a. Lojman, b. Lojman, c. Kömürlük, d. İdare Binası, e. Lise Dershaneleri, f. Okul Yatakhaneleri, g. Baraka Yatakhaneleri" şeklinde olup günümüzde Mimar Sinan Fen Lisesi (2023-) eğitim binaları olarak kullanılmaktadırlar (Şekil 16, Şekil 17).

Tablo 1. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki Yaşayan Eski Yapılar (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Sıra	Yapının Adı	Fotoğrafı	Cephe Çizimi	İç Mekânı	Planı
1	Ana Bina (İdare Binası)				
2	Gülcemal Yatakhaneşi (Erkek Yurdu)				
3	Kızlar Yatakhaneşi				
4	Tiyatro/ Sinema Salonu				
5	Spor Salonu				
6	Öğretmenler Lokali				
7	Okul Tamirhanesi (Demir Atölyesi)				
8	Fırın				
9	Tuvaletler				

10	Hamam ve Çamaşırhane				
11	Garaj				
12	Lojman 1				
13	Lojman 2				
14	Lojman 3				

Yerleşkede ayakta kalan (yaşayan) eski (tescilli) yapılar kaba yonu kesme taş beden duvarları olan, yığma yapım tekniğinde inşa edilmiş yapılardır. Taş yapı içinde betonarme döşeme ve kirişler yer almakta, böylece kompozit bir yapı meydana gelmektedir. Bu yapılarda yer yer betonarme kiriş, ahşap tavan ve döşeme kaplamaları kullanılmıştır. Kaba yonu kesme taş duvarlar, ahşap çatı makasları, kırma çatılar ve büyük boy pencereler, yapıların özgünlüğünü ve dönemin özelliğini yansıtmaktadır (Işık, 2011) (Tablo 1).

2011 yılında çekilen fotoğraflardan ve hazırlanmış olan projelerden de anlaşılacağı üzere yerleşke içindeki birçok tarihi yapı kullanılmadıkları için tahrip olmuş ve yıpranmış durumdadır (Tablo 1). Taşıdığı tarihsel değer ve mimari özellikler ile kültürel mirasımız içinde önemli bir yeri olan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde sonraki yıllarda yapılan incelemelerde (2023), tarihi yapıların mimari anlamda özgünlüklerini büyük ölçüde korudukları görülmüştür. Ancak ne yazık ki uzun süre kullanılmadıkları ve işlevsiz kaldıkları, olumsuz çevre koşullarından etkilendikleri, bakım ve onarım çalışmalarının yetersizliği gibi etkenlerden dolayı tahribatın boyutları giderek artmış ve ilgisizlik sonucu yapıların kendi kendine yıkılmalarının önü açılmıştır.

3. Ana Bina (İdare Binası)

“Bozkırı baştan başa yeşille öreceğiz/Tanrının geç kaldığı işi biz göreceğiz!..”

Gâlip Nâşit Arı

Ana Bina olarak adı geçen yapı, Pazarören Köy Enstitüsü'nden mezun olan odak grupları ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre, Gesili Ethem Ruhi Öker Bey'in nahiye müdürü olduğu dönemde inşasıyla bizzat ilgilendiği eğitim binasıdır. İdare ve eğitim amaçlı olan bu yapı, betonarme iskeletli ve yığma taş duvarlarla inşa edilmiş kompozit bir yapıdır. Arazi eğimli olduğundan ön cephe zeminden üç metre yüksekte kalmıştır. Bodrum artı zemin kat olarak yığma yapım sisteminde inşa edilen yapıda, yörede sıklıkla tercih edilen taş malzeme kullanılmıştır. Yapının dış ve bölücü duvarları taş örgülüdür. Yapı sonraki dönemlerde “Taş Bina” adıyla anılmıştır (Işık, 2011), (Şekil 18). Ana giriş kapısının hemen üzerinde yer alan taş kitabe özgünlüğünü korumakta ve “PAZARVİRAN İLKMEKTEBİ” yazısı ile dikkat çekmektedir (Şekil 19).

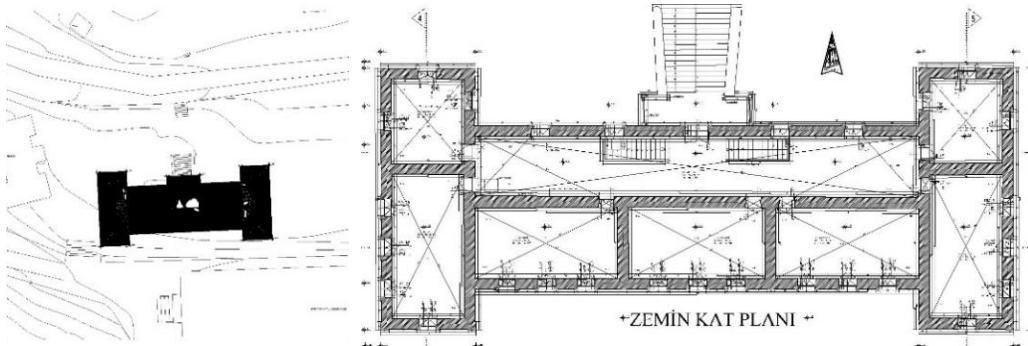

Şekil 18. Ana Bina'nın genel görünüşü (Işık, 2011)

Şekil 19. Ana Bina'nın basık kemerli ana giriş kapısı üzerinde yer alan taş kitabe (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

Yapı, genel olarak dönemin eğitim yapılarına uygun bir mimari anlayışla yapılmıştır. Dönemin kamu yapılarında sıklıkla rastlanan simetrik cephe sistemi bu yapı için de söz konusudur. Önde ve arkada içeri alınan orta blok, zemin katta girişin, düşey sirkülasyonu sağlayan iki geniş doğrusal tek kollu merdivenin yer aldığı bir düzenlemeye sahiptir (Şekil 20, Şekil 21). Orta bloğun iki yan kanatlarında birer pencere bulunmaktadır. Tüm pencerelerde çıkıntılı taştan bir çerçeve oluşturulmuş, böylece yapı hareketlendirilmiştir. Ahşap kırma çatı kiremitle kaplanmış, çatının alt bölümü çepeçevre bordürle çevrilmiştir. Dönemin mimari yaklaşımına uygun olarak saçaklar oldukça geniş tutulmuştur. 17 adet basamakla girişteki sahanlığa ulaşılmaktadır. Ana giriş aksının bulunduğu orta bloğun içe çekilmesi, cepheye derinlik hissi vermektedir. Yapının görkemli bir girişi vardır (Şekil 22).

Şekil 20. Ana Bina'nın vaziyet planı (Işık, 2011) Şekil 21. Ana Bina'nın zemin kat planı (Işık, 2011)

Şekil 22. Ana Bina'nın kuzey cephesinin onarım öncesi (Işık, 2011) ve onarım sonrası görünüşleri (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

Bina iki katlı derslik ve yönetim odalarından oluşmaktadır. Derslikler güney, batı ve doğu cephelerinde yer almaktadır. Yığma duvarlara taşıtılan betonarme döşemeler kısa yöndeki betonarme kirişlerle desteklenmiştir (Işık, 2011), (Şekil 23).

Şekil 23. Ana Bina'nın dersliklerinden ve koridorundan görünüşler (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

4. Pazarören Köy Enstitüsü Mezunlarının Kampüsteki Ana Binaya İlişkin Algı ve Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisini araştıran anketin ilk bölümünden elde edilen verilere göre; anketi cevaplayanların hepsi (18 kişi) erkektir. Kişilerin %5,6'sı (1 kişi) 45-54, %11,1'i (2 kişi) 55-64, %55,6'sı (10 kişi) 65-74 yaş aralığında ve %27,8'i (5 kişi) ise 75 yaş üstündedir. Katılımcıların yaş aralığından da anlaşılacağı üzere, yerleşkenin "Pazarören Köy Enstitüsü" olduğu dönemde eğitim gören yalnızca 2 kişiye (%11,1) (Kemal ÇATALTEPE (93) ve Nafiz AĞCA (91) ulaşılabilmektedir. Diğer katılımcıların %77,8'i (14 kişi) okulun adının "Mimar Sinan İlk Öğretmen Okulu", %11,1 (2 kişi) ve "Mimar Sinan Öğretmen Lisesi" olduğu dönemde eğitim görmüşlerdir.

Yerleşkedeki mimari yapıların değerlendirilmesine geçmeden önce, çalışmanın başında bahsedilen "Köy enstitülerinin mimari yapıları, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından nasıl bir rol oynamaktadır?" şeklindeki araştırma sorusuna da dikkat çekilmek istenmiştir. Bu aşamada katılımcılara "Pazarören Köy Enstitüsü'nün kendileri için olumlu ve olumsuz olarak ne anlam ifade ettiği" sorulmuş ve kişilerden aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

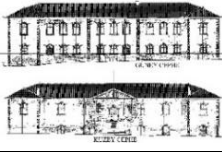

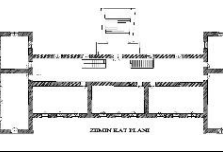
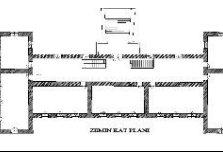
"Pazarören Köy Enstitüsü zamanının en iyi eğitim kurumlarından biriydi. Ülkenin kalkınmasının kalesiydi. İdealist, çağdaş bir eğitim kurumuydu. Üretici, aydınlanma merkezi bir ocaktı. Gerçek hayatın küçültülmüş modeliydi. Aydınlik bir ülkenin temeli için yeri çok kıymetliydi. Ülke aydınlanmasındaki yeri

unutulmaz. Çoğunlukla aydın insanlar yetiştiren bir kurumdu. Kendi imkanlarıyla hayatiyeti sürdürme becerisi olan bir kurumdu. 1940'lı yıllarda köylünün çocuklarının okuması için yaptıkları fedakarlığın ve estetiğin can bulduğu, kırsal hayatın ve sosyal yapının tanıtıldığı en güzel örnekti. Bizlere büyük katkısı olan anılarla dolu bir okuldu. Kaliteli ve çağdaş eğitimin merkeziydi. Aydınlik bir ülke için çalışılırdı. Hamdık, piştik. Yapararak, yaşayarak öğrendik. İş içinde eğitim, eğitim yanında üretim vardı. Spor, resim ve güzel sanatlara ilgi ve yeteneklerimizi geliştirmemizi sağladı. Mutluyduk. Çok güzel anılarımız oldu. Ders programımız dolu doluydu. Derslerden önce serbest okuma saatlerimiz olurdu. Güzel arkadaşlıklar kurduğumuz, karşılıklı saygının olduğu yıllardı. Eşit paylaşımcılığı, birlik, beraberlik, kardeşliği, insan sevgisini, adam olmayı öğrendiğimiz yuvamızdı. Birey olarak değer gördüğümüz yerdı. Her şeyi ile değerliydi. Devlete hizmet etmek için hepimizin yarış halinde olduğu bir yerdı. Harika yıllarım geçti. Bu yüzden ölene kadar damakta bir tat olarak kalacak. Kendimi her zaman köy enstitüsü mezunu gibi hissederim. Her şeyiyle çok güzeldi. “

Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapılarda kullanıcıların karşılaştığı mekânsal zorlukları ve kullanıcıların yerleşkedeki vakit geçirme deneyimlerini aktaran yanıtlar ise aşağıdaki gibi olmuştur:

“Pazarören Köy Enstitüsü'nün tek sorunu şehir bağlantısının yetersizliği ve taşrada oluşuydu. Haftada bir sinema oynardı beğenirdik. Soğuk kış ısıtmasız yatakhanelerde üşürdük. Kışın olumsuz hava koşullarına, ayazına ve soğuğuna dayanılmazdı. Güçlü arkadaşlıklar yanında yalnızlık vardı. Köy çocuğuyduk, görgü kurallarını çok bilemezdik. Bir kızla nasıl konuşacağız, çatal bıçakla nasıl yemek yiyeceğiz bilemezdik. Şehre uzaktı. Her istediğimizde şehre gidip gelemezdik. Ayakkabımız eskise tamir ettirmek için bile çıkamazdık. Çok disiplinliydi. Ortaokul yaşında bir çocuk için askeriye gibi olması ağır gelirdi. Yatakhanelerde battaniyemizin kenarı kıvrık olsa azar işitirdik.”

Tablo 2. Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası'nın Cephe ve Mekân Özelliklerinin Kişi Üzerinde Yaratdığı Etkinin Ölçülmesine Yönelik Anlam Farklılaşma Ölçeğiyle Elde Edilen Bulgular (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Yapının Adı		Fotoğrafi	Cephe çizimi			İç mekânı		Planı
Ana Bina (İdare Binası)								
		1 (çok)	2 (az)	3 (nötr)	4 (az)	5 (çok)		
Soru 1:	Büyük/Geniş Yapı	12 kişi (%66,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	Küçük/Dar Yapı	
Soru 2:	Yüksek/Ferah Mekân	11 kişi (%61,1)	5 kişi (27,7)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	-	Alçak/Kasvetli Mekân	
Soru 3:	İyi Aydınlatılmış Mekân	8 kişi (%44,4)	5 kişi (27,7)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	Kötü Aydınlatılmış Mekân	
Soru 4:	Güzel Kokulu Mekân	6 kişi (33,3)	5 kişi (27,7)	3 kişi (%16,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	Kötü Kokulu Mekân	
Soru 5:	Sessiz Mekân	7 kişi (%38,8)	6 kişi (33,3)	5 kişi (27,7)	-	-	Gürültülü Mekân	
Soru 6:	Düzenli/Basit Mekân	11 kişi (%61,1)	3 kişi (%16,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	-	Düzensiz/Karmaşık Mekân	
Soru 7:	Kullanışlı Mekân	11 kişi (%61,1)	5 kişi (27,7)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	-	Kullanışsız Mekân	
Soru 8:	Bezemeli/Süslü Yapı	2 kişi (%11,1)	7 kişi (%38,8)	3 kişi (%16,6)	2 kişi (%11,1)	4 kişi (%22,2)	Bezemesiz/Sade Yapı	
Soru 9:	Güzel Yapı	13 kişi (%72,2)	3 kişi (%16,6)	2 kişi (%11,1)	-	-	Çirkin Yapı	
Soru 10:	İz Bırakan Yapı	17 kişi (%94,4)	1 kişi (%5,5)	-	-	-	Unutulan Yapı	

Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası'nın cephe ve mekân özellikleriyle ilgili yapılan değerlendirme sonuçları, mimari yapıların insanlar üzerindeki algısının farklı özelliklere ve tasarım unsurlarına bağlı olarak nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, kişilerin bina cephe ve mekânlarının algılanış biçimlerine karşı çeşitli davranış biçimleri sergilediklerini göstermektedir. Dolayısıyla sonuçlar, mekân tasarımı ve kullanıcı deneyimi açısından önemli olup mekânların insanlar üzerindeki etkisini anlamak için değerlidir.

Tablo 2'deki bulgular üzerinden yapılan değerlendirmelerde, katılımcıların Ana Bina'ya yönelik öncelikli olarak "İz Bırakan Yapı" (%94,4) ve "Güzel Yapı" (%72,2) şeklindeki olumlu algıları öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Ana Binanın "Büyük/Geniş Yapı" (%66,6), "Yüksek/Ferah Mekân" (%61,1), "Kullanışlı Mekân" (%61,1) ve "Düzenli/Basit Mekân" (%61,1) olarak algılanması diğer önemli özellikler arasındadır. Bu da genel anlamda katılımcıların mekânın boyutları ile orantılı olan büyüklük, genişlik, yükseklik ve ferahlık gibi tanımlamalara yönelik pozitif algı eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu aşamada mekân tasarımındaki yatay ve dikey elemanların (zeminler, duvarlar, tavanlar, merdivenler, kapı ve pencereler vb.) algılama sürecinde etkili olduğu, düzen ve kullanışlılık gibi etkenlerin ise mekânın fonksiyonelliği ve kullanım kolaylığı ile ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

Diğer taraftan "İyi Aydınlatılmış Mekân" (%44,4), "Sessiz Mekân" (%38,8), "Bezemeli/Süslü Yapı" (%38,8), "Güzel Kokulu Mekân" (%33,3), gibi özelliklerde orta düzeyde algılar bulunmaktadır. Özellikle eğitim yapılarında aydınlatma ve doğal ışık kullanımı, mekânın kullanışlılığını ve konforunu artırarak öğrencilerin odaklanmasını sağlar ve böylece öğrenme verimliliğini (öğrenme ortamının kalitesini) artırır. Bu aşamada Ana Bina'daki pencerelerin konumu ve boyutu, duvarlarda kullanılan renkler vb. mekânların aydınlatma düzenlemelerinde estetik ve işlevsel açıdan düşünülmesi gereken unsurlardandır. Mekânların sessiz ya da gürültülü olarak algılanması ise eğitim yapılarında çalışma ve odaklanma açısından önemli bir faktördür. Öğrenci oldukları dönemde Ana Bina'daki mekânların gürültülü olduğunu düşünen kullanıcı olmasa da % 27,7'lik bir kesim nötr olarak katılım sağlamıştır. Bu da mekânların planlanmasındaki faktörlerin (merdiven ve koridorların sınıflarla olan ilişkisi, akustik düzenlemeler, ses yalıtımı vb.) kullanıcı deneyimi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Ana binanın "Bezemeli/Süslü Yapı" ya da "Bezemesiz/Sade Yapı" olarak algılanmasında, cephe ve mekânların süsleme düzeyi etkili olmuştur. Yapının ana giriş kapısı önündeki ahşap kolonların üst kısımlarında yer alan C kıvrımlı ahşap elemanlar dışında (Şekil 10, Şekil 11, Şekil 22), iç mekânlarda herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Süsleme düzeyi, mekânın estetik algısını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple katılımcıların %38,8'i Ana Binayı daha az "Bezemeli/Süslü Yapı" olarak, %22,2'si ise "Bezemesiz/Sade Yapı" olarak algılamıştır. Ayrıca sonuçlardan %33,3'lük bir grubun (6 kişi) mekânları güzel kokulu olarak algıladığı görülmektedir. Bu da kokunun genel mekân atmosferinin belirlenmesinde etkili olduğunu ve kullanıcı memnuniyetini yükseltmek için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Tablo 2'deki diğer bulgular, "Küçük/Dar Yapı" (%5,5), "Kötü Aydınlatılmış Mekân" (%5,5), "Kötü Kokulu Mekân" (%5,5) ve "Kullanışsız Mekân" gibi olumsuz algıların genel olarak düşük oranlarda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, "Alçak/Kasvetli Mekân", "Gürültülü Mekân", "Düzensiz/Karmaşık Mekân", "Kullanışsız Mekân", "Çirkin Yapı" ve "Unutulan Yapı" gibi bazı özellikler ise hiçbir katılımcı tarafından yanıtlanmamıştır. Dolayısıyla Ana Bina'ya yönelik yapılan değerlendirmelerde genel olarak olumlu bir görüşün hâkim olduğu, yapı tasarımının ve işlevinin beğenildiği, mekân düzenlemesinin kullanıcı ihtiyaçlarına uygun olarak planlandığı ve manevi değerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak tüm bu tespitler, cephe ve mekân tasarımında kullanıcı deneyimi açısından hangi özelliklerin ön planda olduğunu ve nasıl algılandığını, yapıların toplumda nasıl bir etki yarattığını anlamak için önemlidir. Bulgular aynı zamanda, çalışmanın başında bahsedilen "Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi binaların cephe ve mekân özellikleri kullanıcıların bu binalara ilişkin algılarını ve deneyimlerini nasıl etkilemektedir?" şeklindeki araştırma sorusunun da bir karşılığıdır.

Yapılan anket çalışmasında katılımcılara ayrıca açık uçlu 2 soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki "Ana Bina hakkında eklemek istedikleriniz nelerdir?" olmuş ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

“Ana Bina... Bir dönem yuvamız oldu. Bu yapının eskisi gibi baştan sonuna kadar günün yapı ve mimarisine uygun bir şekilde yapılması gereklidir. Bakımında çok geç kalındı. Restore edilmeli, korunmalı. Aslına sadık kalarak restore edilip, eğitim hizmetinde kullanılmalı. Eskisi gibi yaşatılmalı. İç mekânının da amaca göre düzenlenmesi gerekir. En son Temmuz 2023'te gördüm. Restorasyon çalışmaları devam ediyordu. Bakanlık veya Belediye desteği gerektiğini düşünüyorum. Geçmişimize sahip çıkılması gururlandırıcı. Bakımı ve yaşatılması için gayret, Ana Bina öksüz kalsın!”

Diğeri ise “Ana Bina'nın restorasyonu yapılacak olsa hangi amaçla işlevlendirilmesini isterdiniz?” şeklinde olup katılımcılardan birebir olarak şu yanıtlar alınmıştır:

“Çiftçilerin eğitimine katkı sunan, üretimi destekleyen, tarım ve ziraat halk evi olarak yararlı olur. Okulun geçmişini simgeleyen ve yaşatan eğitim müzesi olması. Eski aslına uygun olarak restore edilmesi. Müze, sosyal tesis veya eğitim tesisi olabilir. Köy enstitüleri müzesi olarak değerli olur. Kültür evi ve müze olarak. Eğitim öğretime kazandırılmalı ve bir bölümü müze olmalı. Yaşayan okul projesi. Eğitim yapısı olarak kullanılmalı. Uygun olursa bilimsel laboratuvar olarak kullanılmalı. İdare binası ya da yine derslik olarak kullanılmalı. Yine eskisi gibi öğretmen yetiştirmeli.”

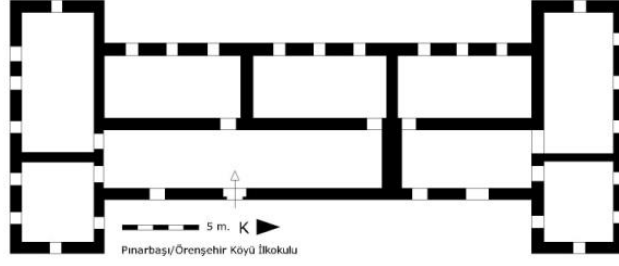
Yukarıda verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere, tarihi yapıların kullanıcılar üzerindeki etkisi yalnızca mimari (cephe ve mekân özellikleri) ölçekte değildir. Tüm katılımcıların ortak dileği, çağdaşlaşma yolunda temelleri atılan köy enstitüsü felsefesinin ve ruhunun tarihi yapılar ile birlikte yaşatılarak korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır. Ayrıca “Ana Bina” özelinde yoğunlaşan bu anket sonucunda, çalışmanın başında bahsedilen “Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapıların özgün işlevleri ve tasarımları günümüzde ne ölçüde korunmuştur? Mimari miras açısından önem taşıyan, korunması gereken ve yenileme için öncelikli olan tarihi yapılar hangileridir?” şeklindeki araştırma sorularına da ilgili yanıtların alındığı görülmüştür.

SONUÇ:

Pazarören Köy Enstitüsü'nün açılmasından sonra, özellikle 1944-45 yılları arasında pek çok okul inşa edildiği kaydedilmektedir. 1930'lu yıllarda Pınarbaşı ilçesine bağlı birer nahiye merkezi olan Kaynar, Pazarören ve Örenşehir'deki okulların Osmanlı'nın son döneminde tasarlanmış olan İptidai bir mektep planından geliştirildiği anlaşılmaktadır (Özbek, 2019). Örneğin Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası, Kaynar kasabasındaki ilkokulun ana binası ile (Şekil 24) yapım sistemi, malzemesi, cephe öğeleri ve iç mekân özellikleri gibi mimari ve mekân unsurları bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Örenşehir Köyü İlkokulu (Şekil 25) ile Akkışla Cumhuriyet İlkokulu'nun (Şekil 26) planlarının da Pazarören Köy Enstitüsü Ana Bina planı ile benzerlik göstermesi aynı dönemde inşa edilen okul yapıları için önemli örneklerdendir.

Şekil 24. Pınarbaşı, Kaynar Kasabası İlkokulu'nun giriş cephesi ve iç mekân görünüşleri (Özbek, 2019)

Şekil 25. Pınarbaşı, Örenşehir Köyü İlkokulu planı (tahmini 1934 yıllar) (Özbek, 2019)

Şekil 26. Akkişla Cumhuriyet İlkokulu kuzey cephe görünüşü (Özbek, Y., Arslan, C., 2008)

Sonuç olarak, köy enstitüleri savaştan çıkmış fakir ve yorgun bir milletin coğrafyasında temelleri atılan Cumhuriyet Rejimi'nin yeni bir ürünüdür. Bu tarihi yapılar Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim reformunun fiziksel temsilcileri ve somut örnekleridir. Bugün köy enstitüleri, kapatılmalarının üzerinden 70 yıl geçmiş olmasına rağmen yüreğinde vatan ve bayrak sevgisi olan herkesin içinde bir ukde olarak durmaktadır. Hedeflenenden çok daha kısa sürede ömrünü tamamlamak zorunda bırakıldıkları için uzun yıllar hafızalardan silinmemiş ve yankıları devam etmiştir. Kazanımları, uluslararası düzeyde benimsenerek UNESCO tarafından gelişmekte olan dünya ülkelerine örnek bir eğitim modeli olarak önerilmiştir. UNESCO tarafından saptanan 22 evrensel eğitim ilkelerinden 15 tanesinin köy enstitüsü uygulamasında mevcut olduğu bildirilmiştir (Elmas, 2020).

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremin öncelikli olarak tarihi yapılar üzerinde yıkıcı etkisinin oldukça fazla olduğu aşikardır. Kayseri ili de tıpkı Kahramanmaraş ili gibi fay hattı üzerinde yer almaktadır. Jeoloji Mühendisleri Odası tarafından 1014/503 sayılı, 29.03.2021 tarihli, Kayseri'nin depremselliği konulu "içinden diri fay geçen" kentlerden biri olarak "Fay Üzerinde Yaşayan Kentlerimiz: Kayseri Raporu" şeklinde bir bilgilendirme raporu hazırlanmıştır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2021). Bu raporda, deprem gerçeğinin topluma ve ilgililere doğru anlatılması, fayların konumu ve bu fay hatlarının hangi yerleşim birimlerini doğrudan etkilediği bilgisinin ilgili kurum ve kişilere bildirilmesi amaçlanmıştır. Tam da bu sebeple, günümüzde kullanılmadıkları için atıl durumda olan ve tüm güçlüklerle rağmen ayakta kalmaya devam eden Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılara dikkat çekilmesi gerekmektedir. Cumhuriyet Dönemi mimari mirasımız olan bu eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması eğitim ve kültür tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Bu aşamada yapılacak olan çalışmaların başında, afet durumlarında kültürel mirasın korunmasına yönelik önerilerin hazırlanması, değişen yaşam koşulları ve gelişen teknolojik imkanlar doğrultusunda yapıların özgün özelliklerinin korunarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yapılacak restorasyon çalışmalarında öncelikli olarak yapıların orijinal durumlarının tespit edilerek korunması ve zaman içinde kaybetmiş olduğu eski işlevlerinin yapılara geri yansıtılması gerekmektedir. Yapılması gereken tüm müdahale ve değişikliklerde Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararlarına ve Venedik Tüzüğü ilkelerine (Ahunbay, 2009; Venedik Tüzüğü, 1964) uygun davranışlarda bulunmaya çalışılmalı ve buna özen gösterilmelidir. Tüm bunlara ek olarak Kayseri ili, Pınarbaşı

ilçesinde yer alan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda bir bütün olarak ele alınarak korunmalı ve tanıtılmalıdır. Aynı zamanda bölgenin turizm potansiyeli artırılarak kalkınmaya katkıda bulunması sağlanmalı ve kaynak oluşturmasına olanak tanınmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi ile ilgili çalışmalarını bilime katkı amaçlı paylaşan yüksek mimar Pekcan Işık'a ve ankete katılan Pazarören Köy Enstitüsü mezunu değerli öğretmenlerimize teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. (5. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi - M.Ö. 1000-M.S. 2006. Pegem A, Yayın Yeri: Ankara.
- Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi. (1998, Nisan). <https://core.ac.uk/download/pdf/38308175.pdf>
Erişim tarihi: 10.09.2023
- Altunkaya, N. (2011). Köy Enstitüleri Toplu Bakış. Eğitimiş Yayınları. Ankara.
- Anonim, 1940. "Köy Enstitüleri Mezunlarının Çalışacakları Köylerde Yaptırılacak Okul Binalarının Planlarına Ait Müsabaka Şartnamesi", Arkitekt, c.1940, s.187-188, Ankara.
- Anonim, 1942. "Köy Okulları Proje Müsabakası", Arkitekt, c. 1941-42, 12-13, Ankara.
- Aysal, N. (2005). "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri". Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 9 (35-36), Mayıs-Kasım 2005, ss. 267-282.
https://doi.org/10.1501/Tite_0000000047
- Bahadır, Z. (2006). "Köy Enstitüsü". İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.283-285.
- Binbaşoğlu, C. (1990). "Köy Enstitülerinde Öğretim Programları." Öğretmen Dünyası. Yıl:11, Sayı:124, s.27-32.
- Başaran, M. (1990). "Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri. Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan". Çağdaş Yayınları, Erdini Basım ve Yayınevi, s.59, 1990, İstanbul.
- Baykurt, F. (2022). "Unutulmaz Köy Enstitüleri", Literatür Yayınları, s.38.

- Cumhuriyet Gazetesi. (1966, 18 Nisan) <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1966-04-18/0>
Erişim tarihi: 18.08.2023
- Çalışır Hovardaoğlu, S. (2014). Pazarören Köy Enstitüsü'nün Sosyo-Mekânsal Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Kırsal Tarih Araştırması (1938-1954). *Tarih Okulu Dergisi*, 19, 581-599. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh600>
- Çapa, M. (2014). "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yetki ve Uygulamaları Çerçevesinde Ders Kitapları (1950-1960)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.54, s.59-70.
- Çokuğraş, I., Gençler, İ. C. (2018). Çok Yönlü Bir Cumhuriyet Mimarı: Mualla Eyüboğlu Anhegger. *Mimarlık Dergisi* Sayı: 403 Eylül - Ekim 2018.
- Elmas, A. (2020). Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri. Ankara: İKSAD Yayınevi.
- Gazalcı, M. (2021). "21 Köy Enstitüsü - Çınarlar Anlatıyor". Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Gediklioğlu, Ş. (1971). *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*. Ankara: İş Matbaacılık.
- Google. [Pazarören Köy Enstitüsü - Google Maps].
<https://www.google.com/maps/place/Pazar%C3%B6ren+K%C3%B6y+Enstit%C3%BCs%C3%BC/@38.7606247,35.8904834,186708m/data=!3m1!1e3!4m10!1m2!2m1!1zUGF6YXLDtnJlbiBrw7Z5IA!3m6!1s0x152cbd39a8007cd1:0x9e36ef78d152810a!8m2!3d38.6757751!4d36.1624581!15sCg9QYXphcsO2cmVuIGvDtnlaESIPcGF6YXLDtnJlbiBrw7Z5kgEGc2Nob29smgEjQ2haRFNVaE5NRzluUzBWSIEwRm5TVVJ3YIRSeU1rNVJFQUXgAQA!16s%2Fg%2F11f610tl8s?entry=tту> Erişim Tarihi: 07.07.2023.
- Işık, P. (2011). Pazarören sanat tarihi ve teknik izah raporu. Işık Proje, Adana.
- Işın, E. (Ed.) (2010). Düşünen tohum konuşan toprak: Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954=Mindful seed speaking soil: Village Institutes of the Republic. Cilt 1. İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü.
- Işın, E. (Ed.) (2012). Düşünen tohum konuşan toprak: Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954=Mindful seed speaking soil: Village Institutes of the Republic. Cilt 2. İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü.
- Karagöz, S. (2005). *Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye'de öğretmen yetiştirme tarihi içindeki yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kirby, F. (1962). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. Ankara: Rüzgarlı Matbaa. İmece Yayınları: 2.
- Köy Enstitüleri. (2008, Eylül-Ekim). Her Sayıda Bir Enstitü: Pazarören Köy Enstitüsü.
<http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/bulten10.pdf> Erişim tarihi: 05.08.2023
- Kul, F. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. *Mimarlık Dergisi* (360), 66-71, Mimarlar Odası Yayınları.
- Kurşuncu, T. (2018). *Köy enstitüleri projesi ve bir örneklem olarak Pazarören Köy Enstitüsü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

- Mimarlar Odası. (2008). Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri. Mualla Eyüboğlu Anhegger. Mimarlığa Katkı Dalı Başarı Ödülü. <http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=MKD-Mualla-Eyuboglu/> Erişim tarihi:15.08.2023
- Özbek, Y., Arslan, C. (2008). Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, c.I, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri.
- Özbek, Y. (2019). Kayseri/Pınarbaşı'nda Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-45) Köy Okulları. Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi, 9 (1): 267-286.
- Özbek, Y. (2013). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1945) Kayseri'de Okul Yapıları, Belleten, Cilt: 77 Sayı: 278, 271-302. <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.271>
- Özel, M. (1941). Köy Enstitüleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü.
- Pehlivanoglu, R. (2016). Türkiye'de Köy Enstitüleri, Pazarören Köy Enstitüsü. Kayseri.
- Salman, A. (2013). Pazarörenli Yıllar-İçinde Yaşayanların Anlatımıyla. Kayseri: Geçit Yayınevi.
- Salman, A. (2022). Yazdıklarım-Yaşadıklarım. Kayseri: Derform Matbaacılık.
- Sümer, F. (1985). Yabanlu Pazarı (Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar). Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Şahin, Z. (2019). Can Pazarören. Laçın Yayınevi.
- Şanal, M. (2010). Kayseri-Pazarören Köy Eğitim Kursu. Erciyes Üniversitesi International Journal of Social Science. Volume 3 Issue 1, p. 23-47.
- T.C. Maarif Vekilliği (1940). Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Aid Müsabaka Şartnamesi, Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi 2(70) 199-203, Devlet Matbaası, Ankara.
- T.C. Resmî Gazete. (1940, 17 Nisan). Köy Enstitüleri Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf> Erişim Tarihi: 02.08.2023.
- T.C. Resmî Gazete. (1954, 27 Ocak). Köy Enstitüleri İle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8625.pdf> Erişim Tarihi: 05.08.2023.
- TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. (2021, Mart 29). Fay Üzerinde Yaşayan Kentlerimiz: Kayseri Raporu- 13. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/101d6a6214451ae_ek.pdf Erişim tarihi: 07.09.2023
- Tonguç, İ. H. (1976). Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (2020). Canlandırılacak Köy. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı. İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1926, 22 Mart). Maarif Teşkilâtına Dair Kanun. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400789.pdf Erişim Tarihi: 02.08.2023.
- Türkoğlu, P. (2007). Tonguç ve Enstitüleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Venedik Tüzüğü (1964, Mayıs). https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf Erişim tarihi: 31.03.2023

Wofford, K. V. (1952). Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor, (F. Varış, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The study aims to investigate how the architectural design of village institute buildings affects the spatial perception of users. This study focuses on the impact of the facades and spatial features of historical buildings in the Pazarören Village Institute campus on the users. It also investigates whether village institutes should be protected as cultural heritage as a part of social memory and identity, and how a sustainable balance can be achieved in this protection process.

Research Questions:

The following questions were sought to be answered in the study. These research questions focus on the architectural structures of Pazarören Village Institute Campus, one of the educational buildings of the Early Republican period.

RQ1. What are the architectural features, and functions of the historic buildings at the Pazarören Village Institute? To what extent have the original functions and design of the buildings been preserved today? Which historic buildings are important in terms of architectural heritage, need to be preserved, and are prioritized for restoration?

RQ2. How do the façade and spatial features of the historical buildings on the Pazarören Village Institute campus affect the users' perceptions and experiences of these buildings?

RQ3. What roles do the architectural structures of village institutes play in terms of preserving Turkey's cultural heritage and passing it on to future generations?

Literature Review:

As a result of the literature review, it is seen that most of the graduate research and articles on "village institutes" focus on the Turkish education system, policies, and ideologies. In addition, there are many sociological studies on village institutes in general (their foundation, historical development, activities, and closure). Some studies have examined the village institutes through the Turkish modernization process. In addition to these studies, there are also individual studies on village institutes in Turkey. These are graduate studies that include examples from the Institute (Beşikdüzü Village Institute, İvriz Village Institute, Kepirtepe and Arifiye Village Institutes, Pazarören Village Institute, Pular Village Institute, Hasanoğlan Village Institute, Kızılçullu Village Institute, Pamukpınar Village Institute, Arifiye Village Institute, Kepirtepe Village Institute etc.). As can be understood from the studies, a detailed architectural and spatial perception study on the architectural structures of Pazarören Village Institute Campus has not been conducted. Moreover, involving the local community and the public in the project can fill this gap in the literature. Since the conservation of architectural heritage, its future use, the touristic potential of cultural heritage, and its benefits to the regional economy are often neglected dimensions, the contribution to this field is also very important.

Methodology:

In the research, first of all, a detailed literature study was conducted. Later, the study continued by obtaining architectural data and information about the area from authorized institutions and experts, examining the structures on site and conducting a survey with people trained in the institute buildings. The results obtained were discussed and evaluated within the scope of architectural space perception. At the same time, the data obtained were analyzed on the institute campus, and all data on old (registered) buildings, demolished old buildings, and new buildings along with old buildings were shown in a table. Later, facade and interior

photographs of the existing buildings on the campus and tables containing plan and facade drawings are included. As a result, benefited from the comments of our valuable teachers who graduated from Pazarören, who helped establish a link between the past and the future, and tried to draw attention to the current situation of the buildings. In this way, the importance of understanding the Village Institute school and transferring it to future generations was emphasized.

Results and Conclusions:

When participants were asked about the buildings they used during their student years, it became apparent that they were familiar with most of the buildings. The feedback related to the "Main Building" was exclusively included in the survey results, as all participants expressed a high level (%100) of appreciation and sensitivity for it. The evaluation of the facade and spatial features of the Main Building at Pazarören Village Institute emphasizes the diverse behavioral patterns exhibited by individuals in perceiving building facades and spaces, highlighting the significant relationship between space design and user experience. Understanding how spaces influence individuals is crucial in architectural design.

In the study investigating the impact of the façade and spatial characteristics of the historical buildings in the Pazarören Village Institute campus on the users, interviews/surveys were conducted with focus groups (18 people) consisting of Pazarören Village Institute graduates who were educated in the buildings in question.

In Table 2, which includes the findings of the research, participants generally perceive the Main Building positively as a "Building that left a mark" (94.4%) and a "Beautiful" (72.2%). There is an absence of negative perceptions such as "Low/Dark", "Noisy", "Irregular/Complex", "Unusable", "Ugly" and "Forgotten Structure" suggesting an overall positive view where the design and functionality of the building are appreciated, along with its perceived spiritual value. Moreover, the perception of the Main Building as a "Large/Wide" (66.6%), "High/Romy" (61.1%), "Usable" (61.1%), and "Regular/Simple" (61.1%) indicates positive sentiments towards dimensions like size, width, height, and spaciousness. The alignment with user needs in terms of space organization and functionality is evident, as no participant commented on the space being "Disorderly/Complex" or "Unusable" suggesting the space is well-planned. However, perceptions of features such as "Well-Lit" (44.4%), "Quiet" (38.8%), "Decorated/Ornamented" (38.8%), and "Fragrant" (33.3%) are moderate. Lighting, especially natural light in educational settings, significantly enhances usability, comfort, and learning environment quality. Factors like window position, size and wall colors are crucial considerations for lighting arrangements in terms of aesthetics and functionality. In terms of negative perceptions, mentions of "Small/Narrow" (5.5%), "Poorly-Lit" (5.5%), "Foul-smelling" (5.5%), and "Unusable" were minimal. Characteristics like "Low/Dark", "Noisy", "Irregular/Complex", "Unusable" and "Forgotten" were not mentioned by any participant, underscoring minimal negative impressions.

These insights highlight the significant influence of architectural design on user experience and community perception. Furthermore, they illuminate participants' aspirations to restore and repurpose the Main Building, underscoring its cultural and educational heritage. The protection and transfer of these works, which are our architectural heritage of the Republican Period, to future generations is very important in terms of our educational and cultural history. In the restoration works carried out, first of all, it is necessary to preserve the original condition of the buildings and to reveal the old functions that they have lost over time.

A Systematic Literature Review on Biophilic Hotel Design

Biyofilik Otel Tasarımı Üzerine Sistematik Bir Literatür İncelemesi

Zeynep Burcu Deniz¹ , Belgin Terim Cavka²

Öz

Doğayı iç mekânlara dahil ederek yapılan biyofilik tasarımın, insanların psikolojik ve fiziksel refahı üzerinde olumlu etkileri olduğu bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır. Artan insan sayısı ve hızlı kentleşme, özellikle COVID 19 dünya pandemisinden sonra boş zaman aktivitelerinde ve konaklama sektöründe değişikliklere yol açsa da bilimsel araştırma havuzunun son zamanlarda tasarlanan ve kullanılan biyofilik otellerin sayısı ile örtüşmediği görülmektedir. Bu çalışma ile literatürdeki biyofilik tasarım çalışmalarının özellikle pandemi sonrasında artmakta olduğu gözlemlenmiştir ancak ofis ve ticari alanlardaki çalışmaların sayısı konaklama sektörüne kıyasla daha yüksek artış eğimi göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, biyofilik otel tasarımı üzerine kapsamlı sistematik bir literatür taraması yapılmıştır. Biyofilik tasarımın otellerde kullanımına ilişkin literatürde diğer alanlarda biyofilik tasarım öğelerinin değerlendirilmesine kıyasla boşluklar tespit edilmiştir. Tarama sonucunda Web of Science Core Collection ve Scopus veri tabanlarından elde edilen ilgili 14 makale incelenmiştir. Bu makaleler ayrıntılı olarak analiz edilerek yöntemler ve ortaya çıkan sonuçlar bu alandaki literatür boşluğunun tanımlanmasına yol açmıştır. Biyofilik otel tasarımını bilimsel veriler ışığında değerlendiren çalışmaların COVID-19 sonrasında artış gösterdiği gözlemlenmiştir. İncelenen çalışmaların çoğu otel lobisi örneklerine odaklanmıştır. Lobiler, otellerde ziyaretçilerin ilk izlenimi açısından önemli yerler olmasına rağmen otel odalarına odaklanan bir çalışma yoktur. Gelecekteki çalışmalar konaklama alanına da odaklanabilir. Özellikle müşteri memnuniyeti ve psikolojisinin ön planda olduğu turizm sektörü için literatürde incelenen biyofilik tasarımın veriler ışığında bilimsel etkilerinin araştırılması ve varolan çalışmalardan gerekli derslerin çıkarılması gelecek tasarımlara yön verme açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Biyofilik otel, biyofilik tasarım, iç mekân tasarımı, Literatür taraması, Otel tasarımı

ABSTRACT

Biophilic design made by incorporating nature into interior spaces have proven that biophilia has positive effects on people's psychological, and physical well-being through scientific studies. Although increasing number of people and rapid urbanization have led to changes in leisure activities and accommodation sector specifically after the COVID 19 world pandemic, it is observed that scientific research pool do not align with the number of biophilic hotels recently designed and occupied. With this study, it has been observed that biophilic design studies in the literature are increasing especially after the pandemic, however the number of studies in office and commercial spaces show an augmenting trend compared to the accommodation sector. Within the scope of this study, a comprehensive systematic literature review on biophilic hotel design was conducted. Gaps were identified in the literature on the use of biophilic design in hotels compared to the evaluation of biophilic design elements in other areas. As a result of the review, 14 relevant articles obtained from Web of Science Core Collection and Scopus databases were analyzed in detail. The methods and results led to the identification of the literature gap in this field.

¹ **Corresponding Author:** Yasar University, Interior Architecture and Environmental Design, zeynpdeniz5@gmail.com, 0000-0003-3463-3300

² (Assist. Prof.) Yaşar University, Interior Architecture and Environmental Design, belgin.cavka@yasar.edu.tr, 0000-0003-1889-9256

³ This article is derived from the master's thesis studied at Yaşar University Graduate Education Institute, Department of Interior Architecture and Environmental Design.

It has been observed that studies evaluating biophilic hotel design in the light of scientific data have increased after COVID-19. Most of the studies examined are focused on hotel lobby cases. Although lobbies are important places in terms of the first impression of visitors in hotels, there is no study focusing on hotel rooms. Future studies can also focus on the accommodation areas. Especially for the tourism sector, where customer satisfaction and psychology are at the forefront, it is important to investigate the scientific effects of biophilic design examined in the literature to draw the necessary lessons from existing studies in order to guide future designs.

Keywords: *Biophilic hotel, biophilic design, Interior design, Literature review, Hotel design*

INTRODUCTION:

Biophilia is the instinctive tendency of humans to connect and be together with nature and other living things (Wilson, 1984). Biophilic design is the design that brings people together with nature. It is a design made by incorporating nature into interior spaces as a solution to the fact that people cannot spend enough time with nature today. Nowadays, human connection with nature has become limited. Especially in recent years, with increasing urbanization, the decrease in green areas and the fact that people spend more time in enclosed spaces whereas through pandemics, negatively affect human psychology. This is where biophilic design comes into play. Biophilic design aims to create environments that support cognitive function, reduce stress, and improve overall health by integrating elements such as natural light, vegetation, and natural materials (Huntsman and Bulaj, 2022). Research has shown that biophilic design can have positive effects on individuals, such as reducing stress, increasing well-being, and improving cognitive functions (Gillis and Gatersleben, 2015). People can benefit psychologically and physiologically from being around biophilic design components such as plants and natural patterns, which can enhance well-being and task performance (Yeom et al., 2022). Moreover, the role of biophilic design in sustainable interactions between humans and the environment is increasingly recognized (Zhao et al., 2022). Biophilic design patterns are features of the built environment that promote health and well-being; This statement highlights how biophilia can promote regenerative and sustainable architecture. Biophilic design offers a holistic framework for creating healthier and more environmentally friendly spaces by taking inspiration from nature and imitating its patterns and processes (Andreucci et al., 2021). This approach is in line with the growing trend of combining nature-based systems and engineering principles to improve environmental quality and efficiency (Africa et al., 2019). Biophilic design represents a forward-thinking approach to architecture and urban planning that prioritizes human well-being and environmental sustainability. By integrating nature into the built environment, biophilic design not only increases the aesthetic appeal of spaces, but also creates a deeper connection with the natural world, ultimately benefiting both individuals and communities. Furthermore, the implementation of biophilic design has been associated with improved natural lighting, temperature control, and air quality; all of which improve the overall well-being of both people and society (Guzzo et al., 2022). Additionally, studies have shown that the implementation of biophilic design models in learning environments improves students' psychological, physical, and social well-being (Jaheen and El-Darwish, 2021). According to Lee's (2019) research, the incorporation of such items that offer visitors a means of escape that plays a crucial role in improving client satisfaction and loyalty in hotels. Hotel managers can differentiate their offers in the hospitality business by customizing environments to fulfill visitors' emotional and experience demands via having a thorough understanding of the psychological ramifications of design decisions (Lee, 2019). This study will examine the use and effects of biophilic design in hotels. Customer satisfaction is very important in the hospitality industry. By using these positive effects of biophilic design in hotels, both healthier and exemplary spaces that increase customer satisfaction can be designed.

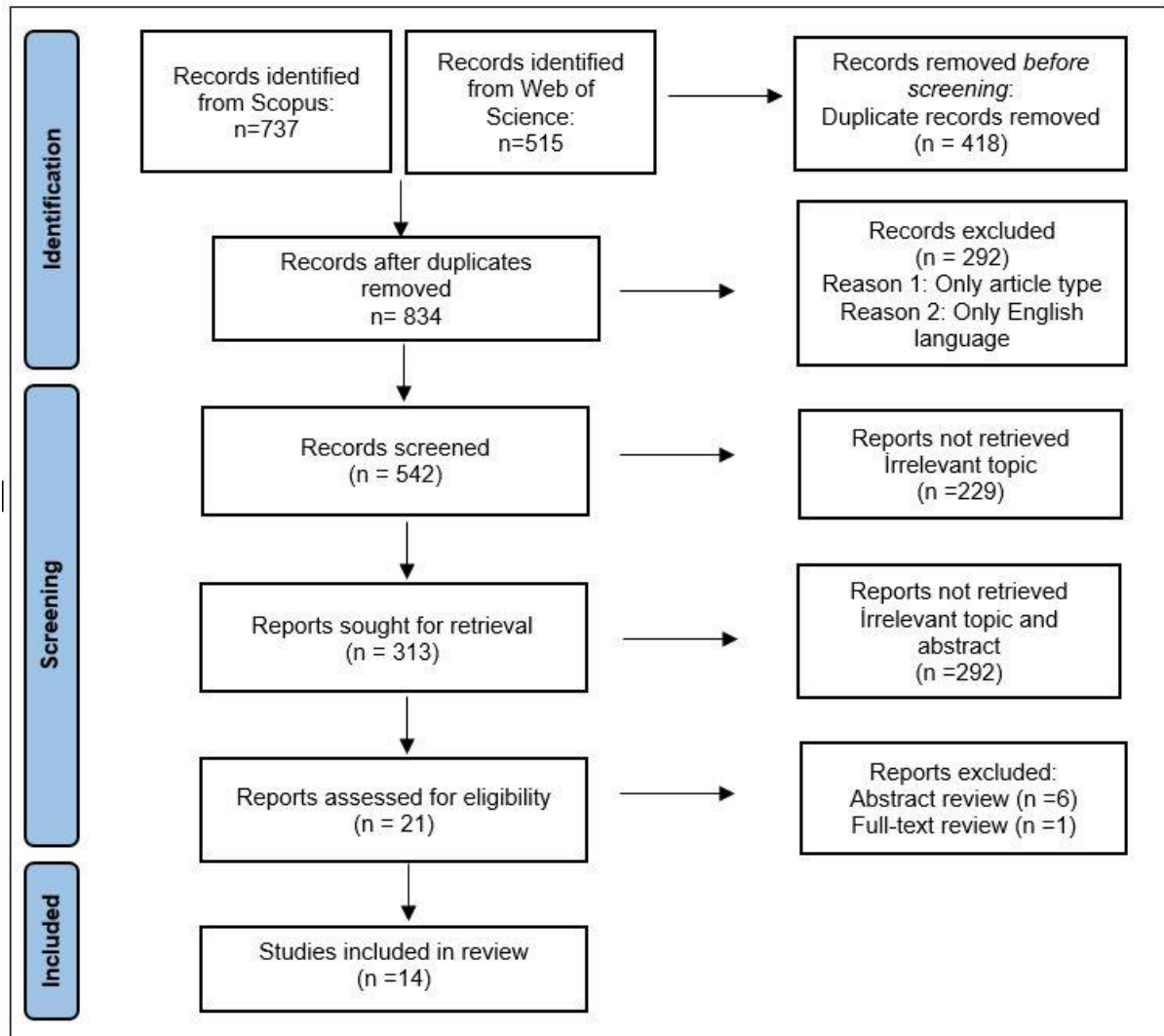
1. METHODOLOGY

In this research, a systematic literature review on biophilic hotel design was conducted. The study followed the guidelines for systematic literature reviews offered by PRISMA to make reporting transparent. Via this analysis although, design-based publications and Google scholar have a bigger pool of cases, it is observed that scientific in-depth studies are limited. Systematic literature reviews can provide syntheses of the state of knowledge in a field, from which future research priorities can

be determined (Page et al., 2020). This review will lead us to identify the gap in the literature on biophilic hotel design and define future potential for a more incorporative study supporting the ones in search of scientific evidence before designing a new biophilic hotel project or conducting a biophilic hotel research study.

1.1. Data Collection

The literature review data was sourced from the Scopus and Web of Science databases using keywords such as "biophilic design," "biophilic interior design," "biophilic hotel," and "green hotel interior design." No specific date limit was applied during the screening process. Refer to Figure 1 for

a diagram illustrating the data collection and screening process.

Figure 1. Overview of the Screening Process from Scopus and Web of Science

In the initial scanning process depicted in Figure 1, keywords from Scopus and Web of Science were utilized, resulting in 737 and 515 records, respectively. After identifying and removing 418 duplicate entries, a total of 834 records were obtained. Subsequently, filtering for English articles narrowed the selection down to 292. Further screening for relevant titles reduced the number to 313, followed by the removal of 292 more records. After a review of abstracts, 6 additional records were eliminated, and one more was removed after full-text screening. Ultimately, 14 articles were deemed relevant and included in the study.

Table 1. Inclusion and Exclusion Criteria Used in the Selection of Papers.

Inclusion Criteria	Exclusion Criteria
Type: Article	Duplication
Language: English	Irrelevant topic and abstract
Setting: Hotel spaces	Setting: Other environments
Biophilic design	

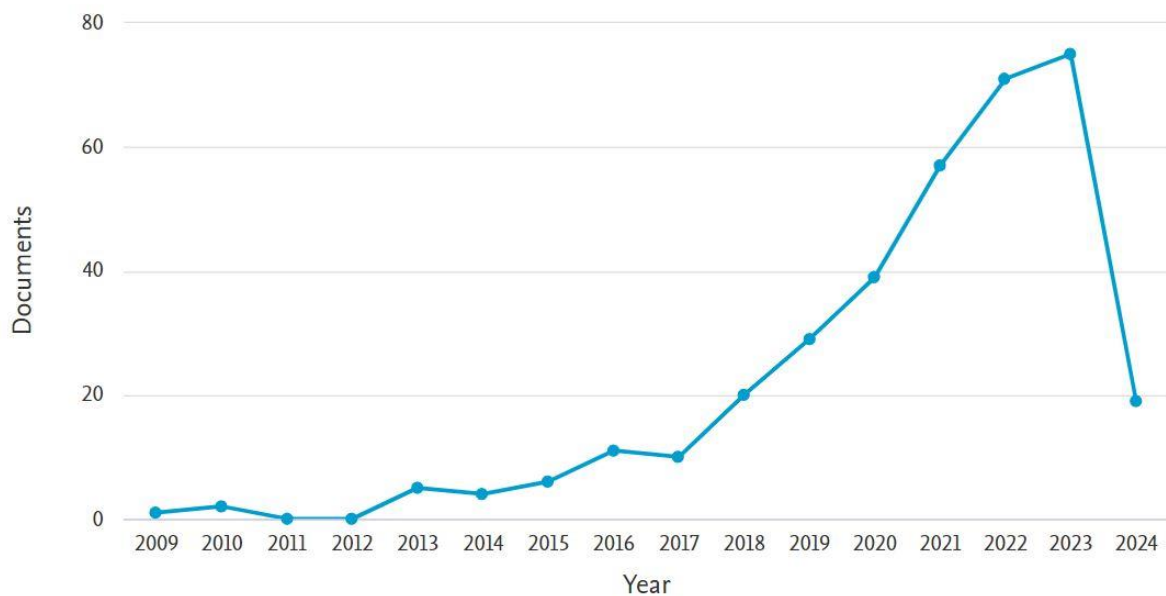
In Table 1, the rationale for adding and removing data obtained during the scanning process is presented. Duplicates found in both databases were omitted. Data in “English” and “classified as articles” were included, while irrelevant titles and abstracts were excluded. Subsequently, studies unrelated to the “hotel environment” lead to data lacking a biophilic design-hotel relationship.

1.2. Data Analysis

The analysis of the data obtained in this research was visualized through bibliometric analysis software programs. The graphics obtained during the scanning process were taken from Scopus and Web of Science sites. In addition, the graphics created for the keywords in the scientific mapping analysis of the research data were made from VOSviewer software.

2. RESULTS

Documents by year

2.1. Results of Scopus Database

Figure 2 Document by Year (Scopus, 2024)

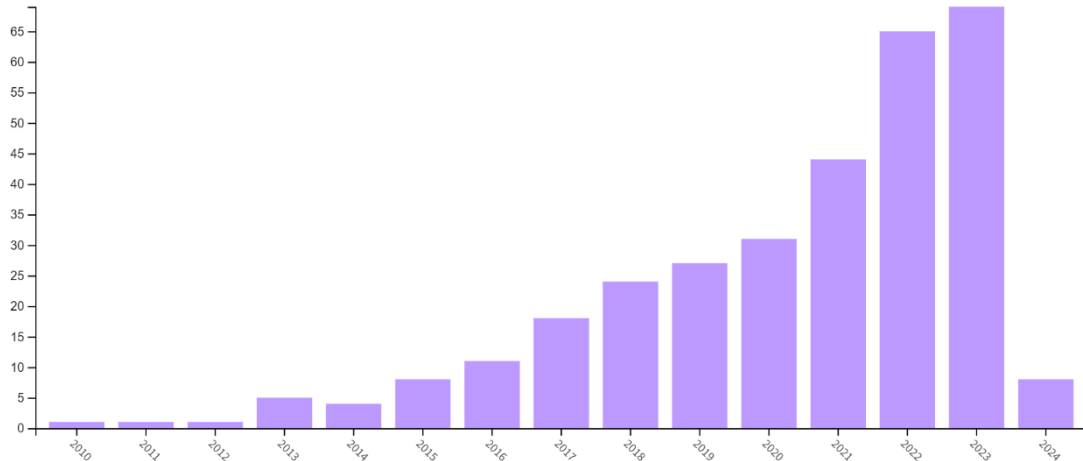
Figure 2 illustrates the distribution of 349 data points obtained from Scopus by year. It is notable that the majority of the data is from 2023. There has been a consistent increase in the number of data

Figure 4 Scopus Keyword Map (VOSviewer, 2024)

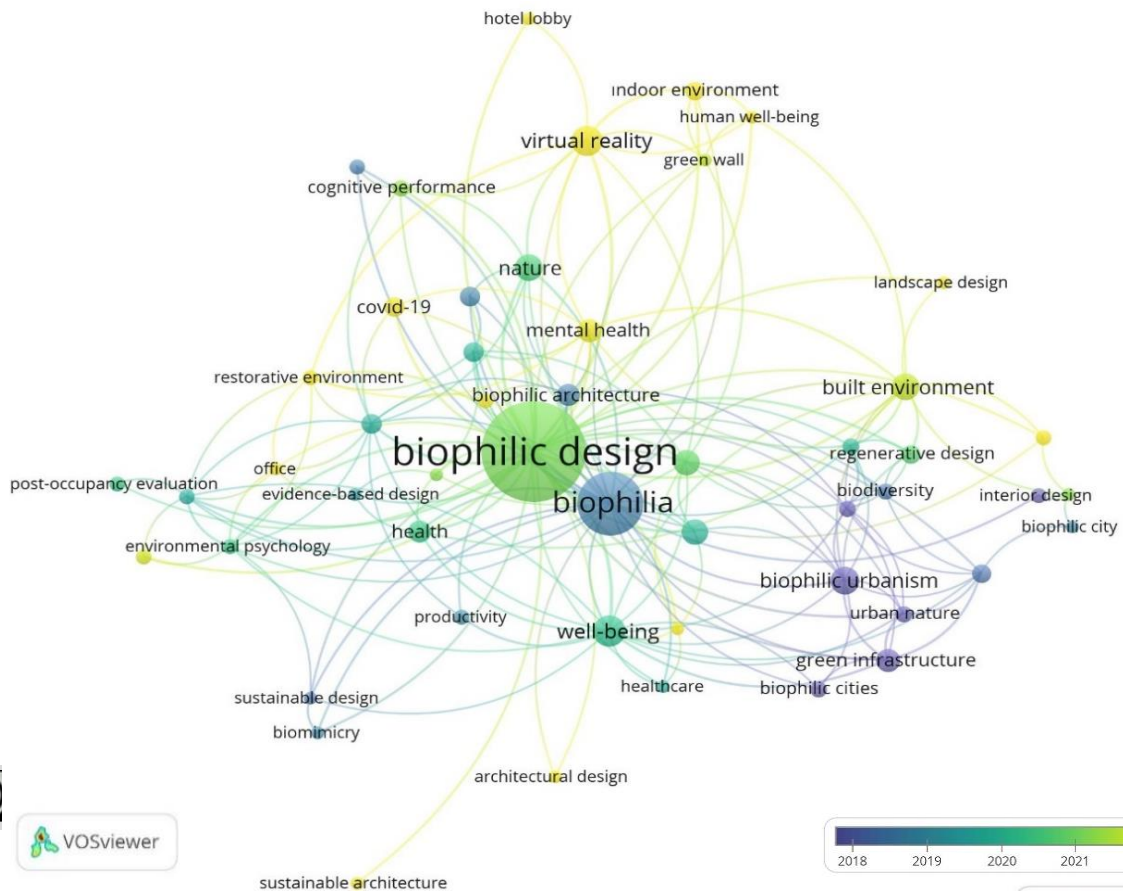
Figure 4 illustrates a keyword map derived from Scopus data. The prominent keywords include biophilic design, biophilia, and well-being. The map legend represents the usage of keywords over time using different colors. The closer the color is to yellow, the more it indicates the usage of newer keywords. It is evident that the keywords COVID-19 and hotel lobby have recently started being used in conjunction with biophilic design, although their frequency is relatively low compared to other keywords.

2.2. Results of Web of Science Database

Figure 5 Document by Year (WOS, 2024)

Figure 5 depicts the distribution of 319 data points obtained through Web of Science by year. The year 2023 stands out as the most published year with 69 publications, and 2022 shows the highest peak. From 2015 onwards, there has been a steady increase in the number of publications, indicating

a positive impact of COVID-19 on this subject's rising publication number

Figure 6 Web of Science Keyword Map (VOSviewer, 2024)

Figure 6 illustrates the keyword map derived from the Web of Science database. The analysis reveals that prevalent keywords encompass biophilic design, biophilia, and well-being. Notably, the term "hotel lobby" has gained prominence among recent keyword trends.

Study	Country
Suess et al. (2024)	United States
Carusa (2023)	Malta
Bilgic & Ebbini (2023)	United States
Zhong et al. (2023)	Netherlands
Nanu & Rahman (2023)	United States
Che Abdullah et al. (2023)	Malaysia, China
Shin et al. (2022)	United States
Gupta & Lee (2022)	India, United States
Song et al. (2022)	United States
Guzzo et al. (2022)	United States
Khozaei et al. (2022)	Oman, Germany, Iran, South Korea
Lee et al. (2022)	United States
Nanu et al. (2020)	United States
Lee (2019)	United States

2.3. Analysis of the Studies Included in the Review

Table 2. The Included Studies' Background Information.

The analysis of the 14 articles in the review revealed that 1 was published in 2024, 5 in 2023, 6 in 2022, and the remaining in 2020 and 2019. The result shows that there is an increasing number of studies in this field and that there may be a need for further expansion of the literature in this

Study	Method	Context
-------	--------	---------

particular area.

3. SELECTED DOCUMENTS FROM SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW

Table 3. Methods and Contexts of the Included Studies

Suess et al. (2024)	Conjoint analysis	Urban hotel context
Carusa (2023)	Qualitative approach and a case study	High-end hotel
Bilgic & Ebbini (2023)	Quantitative surveys, qualitative interviews, VR simulations	Hotel lobby
Zhong et al. (2023)	Case studies, interviews, and thematic analysis	Green spaces
Nanu & Rahman (2023)	Surveys and statistical analyses	Hotel lobby
Che Abdullah et al. (2023)	Mixed-methods approach	Hotel environment
Shin et al. (2022)	Comparative analysis and qualitative approach	Luxury servicespace
Gupta & Lee (2022)	Technical analysis (TI2F-AHP method)	Hotel environment
Song et al. (2022)	Quantitative approach, statistical analysis	Hotel lobby
Guzzo et al. (2022)	Qualitative data collection and thematic analysis	Urban hotel context
Khozaei et al. (2022)	Quantitative surveys and qualitative interviews	Hotel environment
Lee et al. (2022)	Quantitative data collection and analysis	Luxury and mid-segment hotel
Nanu et al. (2020)	Quantitative surveys and qualitative interviews	Hotel lobby
Lee (2019)	Quantitative surveys and qualitative observations	Upper midscale hotel

Table 3 defines the methods and contexts of selected biophilic hotel publications. The methods are survey studies, interviews, observations, case study, VR simulation. According to the detailed analysis of 14 publications, the environment focused on the study is hotel lobby in 4, hotel ambience in 3, urban context in 2, economic context and biophilic design relationship in 4, and green spaces in 1.

After a detailed review of the most relevant literature on biophilic hotel interiors, the available sources were indicated along with the current methodologies followed. Then, other literature on biophilic design was divided into subheadings. These are classified as the effects of biophilic hotel design on customers, employees and hotel contexts, biophilic design in the Post-COVID-19 Era and biophilic lobby design in hotels.

3.1. Effects of Biophilic Hotel Design in Customer, Employee and Hotel Contexts

As seen in Table 3, the majority of the identified/selected studies are studies aimed at investigating the effects of hotels on customers, employees and the hotel context. Various survey studies, observations, case studies and analyses were conducted to determine these effects. In the context of hotels, Lee's research attempts to investigate if the application of biophilic design enhances visitors' emotional reactions, perceived quality, and behavioral intentions. According to his findings, biophilic designs outperform ordinary designs in evoking more favorable emotional and behavioral reactions. Customers also thought that hotels with biophilic design were of higher quality. Additionally, the study demonstrates to hotel operators that there are some clear links between biophilic architecture and visitor behavior (Lee, 2019). In their study, Song et al. examined the psychological effects that biophilic design had on patrons in the setting of hotels as well as the connection between patron satisfaction, self-image congruence, and subjective well-being. According to their findings, there was no discernible difference in the psychological responses and subjective well-being of customers when biophilic features were used. The study only looked at how customers' psychological responses and behavioral intentions were affected by water and natural light. It has been explained that water and natural light do not alter the psychological responses and subjective well-being of patrons (Song et al., 2022). This finding, however, runs counter to van den Bosch and Sang's (2017 in Song et al. 2022) investigation into the advantages of natural factors for human wellbeing. Lee and colleagues looked at how biophilic design affected experiential values like aesthetics, escape, economic value, and hotel

attitudes. They also looked at how the hotel industry and its environmental ideals about eco-friendly behavior affected relationships. According to Lee et al.'s (2022) findings, biophilic design is superior in terms of aesthetics, escapism, and economic values for luxury hotels. However, it does not yield a noteworthy consumer benefit for mid-segment hotels. Shin et al. bridge the gap between sustainability and luxury in their study, and the findings indicate that biophilic design can raise the perceived value and aesthetic appeal of luxury. They emphasize that businesses can incorporate biophilic design as a feature that enhances the value proposition while guaranteeing the sustainability of buildings and the welfare of their occupants. They also stress how biophilic interior design engages with the surrounding environment (Shin et al., 2022). The impact of sustainable interior design parameters on user hedonic consumption and hotel operational performance effectiveness is examined in the study by Che Abdullah et al. (2023). Seven essential factors for sustainable interior design have been identified by the research, including biophilic components, ergonomics, green awareness, energy efficiency, water usage, health and social flexibility. These results imply that incorporating these standards into hotel architecture can improve operational effectiveness and make visitors' stays more pleasurable. Hotels may enhance their overall performance and satisfy the growing demand for eco-friendly and user-friendly spaces by giving priority to these components of sustainable interior design (Che Abdullah et al., 2023). Through the perspective of prospective hospitality workers, Guzzo et al. (2022) examined the idea of biophilic design in urban hotels and emphasized the significance of incorporating natural elements into hotel environments. The study investigates the potential effects of these design elements on the industry's marketing tactics, hospitality, and inventiveness. The study offers valuable insights into the advantages of biophilic design beyond its visual appeal by exploring the perspectives of those aspiring to work in the hotel sector. In addition to emphasizing the benefits of creating environments that encourage a sense of connection with nature, the study offers suggestions for how these design elements could improve employee wellbeing and productivity. According to the findings, implementing biophilic design concepts in urban hotel settings may provide businesses with a competitive edge by encouraging a more engaging and sustainable visitor experience. It may also help to address problems with staff burnout and physical injuries (Guzzo et al., 2022). Suess (2024) explores how restorative experiences are impacted by biophilic urban hotel architecture in the field of hospitality and tourism studies. The study investigates how various combinations of biophilic design components affect visitors' perceptions of restoration aspects like relaxation, energy levels, and mental clarity. It does this by drawing on the Stress Recovery hypothesis (SRT) and the Prospect-Refuge hypothesis. The study shows how particular arrangements of biophilic features in hotel rooms can impact visitors' overall restorative experiences through conjoint analysis. This study offers insightful information on hotel design, emphasizing the need of using biophilic components to create spaces that encourage visitors to unwind and revitalize (Suess et al., 2024). A new method for selecting biophilic materials in hotel establishments is the Trapezoidal Interval Type-2 Fuzzy Analytical Hierarchy Process technique, recently introduced by Gupta and Lee (2022). This paper investigates the use of this method to improve design selection procedures. The results of the research highlight the potential of advanced computational techniques to accelerate the selection of biophilic features resulting in more eco-friendly and nature-inspired designs for the hotel industry. This creative method highlights how important it is for the hospitality industry to integrate biophilic features for enhanced visitor experiences and environmental sustainability (Gupta and Lee, 2022). Studies show that regenerative sustainability (RS) principles are being adopted by the hospitality sector in a significant way (Caruso, 2023). This literature study examines the development of the hospitality industry, highlighting the important role that RS has played in influencing novel business strategies. Regenerative sustainability is an across-the-industry methodology for sustainable practices that takes into account social, environmental, and economic factors. Analyzing the transition to regenerative hospitality highlights new issues and trends in the industry while

demonstrating the significance it is to embrace sustainable and ecological approaches in order to be effective in the long term (Carusa, 2023). Zhong et al. (2023) emphasize the value of integrating natural components into architectural structures in their biophilic design and sustainability research. They examined a hotel with biophilic elements as a case study. By combining sustainability concepts with biophilic design frameworks, architects can design environments that improve human well-being and environmental protection while also enhancing aesthetic appeal. This strategy represents a movement toward more ecologically responsible and holistic architectural methods, where sustainability and utility are as important to design as aesthetics. A step closer to balancing human-made environments with the natural world is the exploration of three-dimensional green spaces in architecture that fosters a mutually beneficial coexistence between human settlements and the earth (Zhong et al., 2023). Findings from studies indicate that, especially in upscale environments, biophilic design in hotels positively impacts guests' emotional responses, perceptions of quality, and desired behaviors. Although one research indicates that there is no noteworthy influence on the psychological reactions of customers, other studies highlight the possible advantages of biophilic design, such as enhanced visual appeal and enhanced efficiency, particularly in high-end facilities. Adding biophilic elements gives businesses a competitive edge in the hospitality sector by improving visitor experience and boosting employee productivity and well-being in urban hotel environments (Lee, 2019; Song et al., 2022; Lee et al., 2022; Che Abdullah et al., 2023; Guzzo et al., 2022; Shin et al., 2022; Suess et al., 2024).

3.2. Biophilic Design in the Post-COVID-19 Era

As seen in Table 3, the majority of the identified/selected studies were conducted after COVID-19. In addition, as seen in Figure 2 and Figure 5, an increase in the biophilic hotel literature was observed in the post-COVID-19 period. People have got more separated from nature than ever due to the COVID-19 epidemic. Spending further time indoors has also increased people's passion for nature. The research emphasizes that biophilic design is necessary to alleviate the negative effects of the pandemic and increase emotional well-being in difficult times (Dzhambov et al., 2021). By integrating nature into interior spaces, biophilic design provides a means to produce surroundings that promote internal health and enhance connection with the natural world, especially when access to the outside is limited (Afacan, 2021). The relationship between COVID-19 and biophilic hotel design has come a subject of adding interest due to the impact of the epidemic on the hospitality industry and the adding recognition of the benefits of biophilic principles in design. Khozaei and colleagues emphasize that perceived stress during the COVID-19 Epidemic is an important factor that cannot be ignored. In their research, they examined tourists' exposure preferences to nature and hotels with biophilic properties, and the results showed that this significantly affected tourists. They also emphasize that the point of hotels can be an important factor in meeting people's requirements to connect with nature (Khozaei et al., 2022). Biophilic design in hotel surroundings has become indeed more important during the COVID-19 epidemic, emphasizing the significance of well-being and sustainable development (Zhao et al., 2022). Incorporating biophilic principles into hotel design can lead to better aesthetic comprehensions, escapes, and positive stations toward the hotel, eventually adding guest satisfaction (Lee et al., 2022). It has been observed in the literature that there has been an increase in this area after COVID-19 and other future epidemics can trigger the demand for biophilic design aligned with biophilic hotel design research (Figure 1).

3.3. Biophilic Lobby Design in Hotels

As seen in Table 3 half of the studies identified are concentrating on hotel ambiance and hotel lobby specifically. Lobbies are the intersection where guests and staff first come into contact, as well as the first point of impression about the hotel (Nanu et al., 2020). That's why lobby design is of great

importance for the hotel. In their study, Nanu et al. aimed to understand which elements of hotel lobby design affect guests' booking intentions. The study came to the conclusion that booking intention is significantly impacted by lobby interior design styles, both conventional and contemporary, across various generations. It has been revealed that millennials are more satisfied with hotel lobby styles than non-millennials. It also revealed that millennials prefer modern-looking designs; however, the addition of plants did not affect their emotions and satisfaction levels. According to Nanu et al., although the addition of plants to the lobby design did not have a significant effect across different generations, the addition of plants in general had a positive effect on the satisfaction of all participants. It will be possible to ensure customer satisfaction in lobbies by using biophilic design. In their study, Nanu and Rahman investigated how health consciousness affected how hotel visitors felt about the biophilic architecture in hotel lobbies. Their results show that biophilic design elements can increase willingness to pay, and plants even have a positive effect on mood when exposed to it. They also show that when biophilic design creates inner calm, relaxation, and a better mood, the person will tend to spend more time and concluded that booking a hotel with a biophilic lobby would increase consumers' monetary value compared to a standard lobby (Nanu and Rahman, 2023). Through the use of experimental design, Song et al. examined the impact of biophilic design on the harmony, pleasure, and subjective well-being of the consumer. The collected results did not demonstrate any discernible variation in the influence of these biophilic aspects on the customer's subjective well-being and psychological reactions. The study specifically looked at how customers' subjective well-being, harmony in their self-image, and enjoyment from green plants were affected by additional water and natural light. The findings indicate that customers are not considerably impacted by water or natural light (Song et al., 2022). In their 2023 study, Bilgic and Ebbini examine how virtual interior arrangements can strike a balance between complexity and restoration in a hotel lobby, and specifically draw attention to how users perceive organized complexity in biophilic design. The study highlights the importance of personal preferences and basic responses in determining the benefits associated with this particular feature of biophilic design. The study hypothesizes that an individual's background and personal preferences may have an impact on how they respond to structured complexity, rather than being a uniform experience. This highlights how people respond differently to different design aspects, suggesting that the best way to maximize the benefits of biophilic design principles is to adopt a customized approach that takes individual differences into account (Bilgic and Ebbini, 2023). Recent research suggests that hotel lobby design significantly influences guests' booking intentions, with both conventional and contemporary styles impacting satisfaction across generations. Plants and other biophilic design elements have been shown in some studies to boost pleasure and willingness to pay, although the effects may not be as great in other hotel lobbies. To completely grasp how biophilic design improves guest experiences in hotel lobbies, more research is necessary.

DISCUSSIONS AND CONCLUSION

Although increasing number of people and rapid urbanization have led to changes in leisure activities and accommodation sector specifically after the COVID 19 world pandemic, it is observed that scientific research do not align with the number of biophilic hotels recently designed and occupied. In this study, a systematic literature review was conducted in the field of biophilic hotel design. Following the study conducted through Scopus and Web of Science databases, 14 related articles were examined and analyzed. Table 3 shows the methods and contexts of these studies. By analyzing these articles in detail, methods and outcoming conclusions lead to define the literature gap in this field identified. In the analysis, it was determined that there was an increase in the number of studies in this field, especially after COVID-19 (see in figure 2 and figure 5). Khozaei et al. states in their study that the demand for biophilic buildings will increase in the post-COVID 19 period (Khozaei et al.,

2022). This information is confirmed in line with the analysis obtained as a result of this study. Although the concept of biophilic design in hotels is a developing concept today, it seems that only a limited number of studies have been conducted in this field (Lee, 2019). There are few studies focusing on biophilic design, especially in the context of hotel interiors, there is a potential to focus on biophilic features in hotel lobbies and other hotel interior contexts.

When we look at the biophilic elements focused on in the studies examined, it is seen that some studies focused on a single biophilic element, while some examined multiple elements. It was seen that Nanu and Rahman (2023) and Nanu et al. (2020) focused on a single biophilic element "landscape". Shin et al. (2022), Lee (2019), Gupta and Lee (2022), and Bilgic and Ebbini (2023) took into consideration the elements of water, natural light, and landscape. Song et al. (2022) studied by focusing on water and natural light. Guzzo et al. (2022) focused on natural light, landscape nature, and indoor landscaping. Suess et al. (2024) continued their studies on 7 biophilic features. These are: indoor landscaping, water, natural light, vertical greenery, decor, outside view, and outdoor terrace. Khozaei et al. (2022) addressed the relationship between biophilic design and COVID-19 in their study. Zhong et al. (2023), Carusa (2023), and Che Abdullah et al. (2023) focused on sustainable design. Lee et al. (2022) focused on green interior design. Gupta and Lee found that hotel guests preferred the presence of plants over other biophilic elements. In addition, it is emphasized that the synergy goal can be achieved if biophilic elements such as water, greenery, and light are simultaneously considered in the decision process of choosing a hotel design theme (Gupta and Lee, 2022). In future studies, the biophilic elements to be examined can focus on more than one element, so that the effects of biophilic design can be observed more clearly by using more than one element emphasizing a pattern (Browning et al., 2014). Most of the studies examined are focused on hotel lobby cases. Although lobbies are important places in terms of the first impression of visitors in hotels, there is no study focusing on hotel rooms. Future studies can also focus on the accommodation area. Biophilic design appeals to the five basic senses, and biophilic elements that appeal to these senses can be examined in more detail. In addition, biophilic hotel designs should not only focus on hotel guests, but also consider their effects on employees. It would be beneficial to learn lessons from the effects of biophilic design examined in literature, especially for the tourism design sector, where customer satisfaction and psychology is at the forefront.

The role of education in expanding the literature in the field of biophilic hotel design field should not be forgotten. The fact that future designers learn more about biophilia through design education will enhance their knowledge for better incorporating the idea for their future designs. The increase of expertise in this field and the expansion of literature are all interrelated. Our future study on the subject of biophilia focuses on the educational process of biophilic hotel design via Browning et al.'s systematic biophilia classification (Browning et al., 2014).

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interest: *The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: *This article does not require ethics committee approval. The approval form indicating that a wet-signed ethics committee decision is not required has been added to the article process files on the system.*

Financial Support: *No financial support is required for this study.*

REFERENCES

(n.d.). PRISMA. <https://prisma-statement.org/>

Afacan, Y. (2021). Impacts of biophilic design on the development of gerotranscendence and the Profile of Mood States during the COVID-19 pandemic. *Ageing and Society*, 1–25. <https://doi.org/10.1017/s0144686x21001860>

Africa, J., Heerwagen, J., Loftness, V., & Ryan Balagtas, C. (2019). Biophilic design and climate change: Performance parameters for health. *Frontiers in Built Environment*, 5. <https://doi.org/10.3389/fbuil.2019.00028>

Andreucci, M. B., Loder, A., McGee, B., Brajković, J., & Brown, M. (2021). Exploring regenerative Co-benefits of Biophilic design for people and the environment. *Future City*, 391-412. https://doi.org/10.1007/978-3-030-75929-2_21

Bilgic, N., & Ebbini, G. W. (2023). Balancing complexity and restoration in virtual interior environments: User perceptions of organized complexity in biophilic design. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*. <https://doi.org/10.1108/arch-07-2023-0173>

Browning, W.D., Ryan, C.O., Clancy, J.O. (2014). *14 Patterns of Biophilic Design*. New York: Terrapin Bright Green, LLC.

Caruso, L. (2023). Toward Regenerative Hospitality Business Models: The Case of “Hortel.” *Tourism and Hospitality*, 4(4), 618–641. <https://doi.org/10.3390/tourhosp4040038>

Che Abdullah, S. N., Khalil, N., Haron, S. N., Hamid, M. Y., & Yan, Y. (2023). Unveiling the impact of sustainable interior design criteria on hotel’s operational performance effectiveness and user’s hedonic consumption. *International Journal of Sustainable Construction Engineering and Technology*, 14(3). <https://doi.org/10.30880/ijscet.2023.14.03.013>

Dzhambov, A. M., Lercher, P., Browning, M. H. E. M., Stoyanov, D., Petrova, N., Novakov, S., & Dimitrova, D. D. (2021). Does greenery experienced indoors and outdoors provide an escape and support mental health during the COVID-19 quarantine? *Environmental Research*, 196, 110420. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.110420>

Gillis, K., & Gatersleben, B. (2015). A Review of Psychological Literature on the Health and Wellbeing Benefits of Biophilic Design. *Buildings*, 5(3), 948–963. <https://doi.org/10.3390/buildings5030948>

Gupta, N., & Seung Hyun Lee. (2022). Trapezoidal interval type-2 fuzzy analytical hierarchy process technique for biophilic element/design selection in lodging industry. *Journal of the Operational Research Society*, 74(7), 1613–1627. <https://doi.org/10.1080/01605682.2022.2102943>

Guzzo, R. F., Suess, C., & Legendre, T. S. (2022). Biophilic design for urban hotels – prospective hospitality employees’ perspectives. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(8), 2914-2933. <https://doi.org/10.1108/ijchm-10-2021-1322>

Huntsman, D. D., & Bulaj, G. (2022). *Healthy Dwelling: Design of Biophilic Interior Environments Fostering Self-Care Practices for People Living with Migraines, Chronic Pain, and Depression*.

- International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(4), 2248.
<https://doi.org/10.3390/ijerph19042248>
- Jaheen, N., & El-Darwish, I. (2021). Biophilic design elements in modern buildings influenced by Islamic architecture features. *JES. Journal of Engineering Sciences*, 0(0), 0-0.
<https://doi.org/10.21608/jesaun.2021.102832.1085>
- Khozaei, F., Carbon, C. C., Hosseini Nia, M., & Kim, M. J. (2022). Preferences for hotels with Biophilic design attributes in the Post-COVID-19 era. *Buildings*, 12(4), 427.
<https://doi.org/10.3390/buildings12040427>
- Lee, S. H. (2019). Effects of biophilic design on consumer responses in the lodging industry. *International Journal of Hospitality Management*, 83, 141-150.
<https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.05.006>
- Lee, S. H., Tao, C. (., Douglas, A. C., & Oh, H. (2022). All that glitters is not green: Impact of Biophilic designs on customer experiential values. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 47(4), NP18-NP32. <https://doi.org/10.1177/10963480221134547>
- Nanu, L., & Rahman, I. (2023). The biophilic hotel lobby: Consumer emotions, peace of mind, willingness to pay, and health-consciousness. *International Journal of Hospitality Management*, 113, 103520. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2023.103520>
- Nanu, L., Ali, F., Berezina, K., & Cobanoglu, C. (2020). The effect of hotel lobby design on booking intentions: An intergenerational examination. *International Journal of Hospitality Management*, 89, 102530. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102530>
- Page, M. J., McKenzie, J., Bossuyt, P., Boutron, I., Hoffmann, T., Mulrow, C., Shamseer, L., Tetzlaff, J., Akl, E., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2020). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. <https://doi.org/10.31222/osf.io/v7gm2>
- Shin, M., Lee, R. H., Min, J. E., & Legendre, T. S. (2022). Connecting nature with luxury service. *Psychology & Marketing*, 40(2), 300-316. <https://doi.org/10.1002/mar.21762>
- Song, C., Ali, F., Cobanoglu, C., Nanu, L., & Lee, S. H. (2022). The effect of biophilic design on customer's subjective well-being in the hotel lobbies. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 52, 264-274. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2022.07.008>
- Suess, C., Legendre, T. S., & Hanks, L. (2024). Biophilic Urban Hotel Design and Restorative Experiencescapes. *Journal of Hospitality & Tourism Research*. <https://doi.org/10.1177/10963480241244720>
- van den Bosch, M., & Sang, A. ode. (2017). Urban Natural Environments As Nature Based Solutions for Improved Public Health – a Systematic Review of Reviews. *Journal of Transport & Health*, 5, S79. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2017.05.230>
- VOSviewer, (2024). Source: Created by VOSviewer, 2024, Available at: <https://www.vosviewer.com/>.
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia*. Harvard University Press.

WOS, (2024). Web of Science Database. Source: Created by WOS, 2024, Available at: <https://www.webofscience.com/>).

Yeom, S., Kim, H., Hong, T., Ji, C., & Lee, D. E. (2022). Emotional impact, task performance and task load of green walls exposure in a virtual environment. *Indoor air*, 32(1), e12936. <https://doi.org/10.1111/ina.12936>

Zhao, Y., Zhan, Q., & Xu, T. (2022). Biophilic Design as an Important Bridge for Sustainable Interaction between Humans and the Environment: Based on Practice in Chinese Healthcare Space. *Computational and Mathematical Methods in Medicine*, 2022, 1–14. <https://doi.org/10.1155/2022/8184534>

Zhong, W., Schroeder, T., & Bekkering, J. (2023). Designing with nature: Advancing three-dimensional green spaces in architecture through frameworks for biophilic design and sustainability. *Frontiers of Architectural Research*, 12(4), 732–753. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2023.03.001>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to conduct a systematic literature review in the field of biophilic hotel design, to discover gaps in the literature and to guide future research.

Research Questions:

Are the resources in the literature in the field of biophilic hotel design sufficient? What are the gaps in the biophilic hotel design literature? What are the suggestions for future studies when the biophilic hotel design literature is examined?

Literature Review:

Due to extended periods of confinement indoors brought on by the COVID-19 epidemic, people's alienation from nature has risen, increasing their yearning for natural environs. The importance of perceived stress during the pandemic and its influence on travelers' choices for exposure to environment and hotels with biophilic characteristics are highlighted by Khozaei and colleagues (2022). They stress how crucial a hotel's location is to satisfying guests' need to get back in touch with nature. The abundance of research on this subject that has emerged since COVID-19 demonstrates that biophilic design improves hotel identities and promotes health, especially in the post-pandemic period. According to Nanu et al. (2020), lobby design plays a critical role in influencing visitors' initial perceptions and intents to make reservations. According to their research, booking intentions are strongly influenced by lobby styles, both traditional and modern, with millennials expressing greater pleasure with modern layouts. Although adding plants might not have a significant emotional impact, it usually raises satisfaction levels. Furthermore, according to Nanu and Rahman (2023), biophilic design elements like plants increase desire to pay and have a good impact on the mood, which increases customer spending. Regarding the impact of biophilic elements like water and natural light on subjective well-being, Song et al. (2022) discover conflicting results. To completely comprehend how biophilic design improves visitor experiences in hotel lobbies, more investigation is required. Studies by Lee (2019) and Song et al. (2022) show no discernible effect on guests' psychological reactions, although biophilic design in hotels improves visitors' emotional reactions, perceived quality, and behavioral intentions. But according to Lee et al. (2022), biophilic design improves luxury hotels' aesthetics, escapism, and financial qualities. Shin et al. (2022) go on to emphasize how biophilic design can guarantee sustainability while enhancing the perceived value and aesthetic appeal of luxury hotels. According to Che Abdullah et al. (2023), there are seven key components of sustainable interior design, such as biophilic elements that enhance visitor happiness and operational performance. The advantages of biophilic design for urban hotel environments are examined by Guzzo et al. (2022), who highlight

the benefits for worker productivity and well-being. In general, adding biophilic components to hotel design improves sustainability, competitiveness, and guest experience especially in higher-end settings.

Methodology:

A systematic literature review was conducted in this research. The study followed the guidelines for systematic literature reviews offered by PRISMA to make reporting transparent. This review will lead us to identify the gap in the literature on biophilic hotel design and will help to determine the priorities on which future studies should focus on. The scanning was done using keywords determined from Web of Science and Scopus databases. As a result of the screening, 14 articles were selected to be examined in this study. The analysis of the selected articles and the data obtained during the scanning process were supported by graphics obtained by Web of Science, Scopus and VOSviewer software.

Results and Conclusions:

A thorough assessment of the literature was done in response to the growing interest in biophilic hotel architecture. Even while there has been a noticeable increase in research activity, especially after COVID-19, some fields, like hotel lobby design, still have very shallow levels of inquiry. This review's main goal is to identify these gaps in the literature and offer a direction for further research. It's obvious that in order to better understand the consequences of biophilic design components, more thorough analyses are urgently needed. Moreover, it is critical to consider the effects that biophilic hotel designs have on staff, which calls for an all-encompassing approach to study and implementation. Given the critical role that education plays in promoting progress in this area, initiatives to develop knowledge and broaden the scope of design education are of utmost importance. Accordingly, our next research project will focus on the educational component of biophilic hotel design with the goal of supporting the body of current knowledge and encouraging more investigation into this exciting area.

Deprem Nedeniyle Zorunlu Göçe Maruz Kalan Yaşlı Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma

A Sociological Research on Elderly Individuals Exposed to Forced Migration Due to Earthquake

Yelda SEVİM¹

öz

Bu çalışma 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra göç eden yaşlı bireylerin göç süreçlerini, yeni yerleşim yerindeki yaşamlarını ve geleceğe yönelik beklentilerini konu edinmektedir. Bu araştırmanın amacı zorunlu göçün toplumsal etkilerini yaşlı bireyler açısından inceleyerek, zorunlu göç sonrasındaki yaşam deneyimlerini gözler önüne sermektir. Araştırma nitel odaklı yaklaşımları kapsayan alan araştırması modelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma durum tespiti temelli bir nitelik taşımaktadır. 65 yaş üstü 15 birey hakkında yarı yapılandırılmış görüşme formu ile bilgi toplanmıştır. Çalışmada her yaşlı bireyin göçü deneyimleme sürecinin farklılaştığı ve bunda bireyin yaşadığı kültürel yapının, ekonomik durumunun, psikolojik özelliklerinin ve kişilik özelliklerinin belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Göç ettikleri yerin memleketleri ve göçün kaynaklandığı yere yakın olması yaşlı bireylerin çevreye uyumunu olumlu etkilemiştir. Göç eden bireylerin; sağlık, ulaşım, ekonomik gelir yetersizliği, alışveriş imkânları, yalnızlık ve deprem korkusu açısından sıkıntılar yaşadığı tespit edilmiştir. Yaşlıların çoğunluğu geriye göç konusunda istekli bulunmuştur. Yapılan bu çalışmanın, zorunlu göç sonrası yaşlı bireylerin desteklenmesine yönelik hedeflerin belirlenmesi açısından yararlı olacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, göç, yaşlı, yaşlılık sosyolojisi, zorunlu göç.

ABSTRACT

This study focuses on the migration processes, lives in the new settlements, and expectations for the future of elderly individuals who migrated after the February 6 Kahramanmaraş earthquakes. The aim of this research is to examine social effects of forced migration from the perspective of elderly individuals and to reveal their life experiences after forced migration. The research was carried out in a field research model. It is case study based. Information was collected about 15 individuals over the age of 65 with a semi-structured interview form. In the study, it was determined that the process of each elderly person experiencing migration differs and that cultural structure, economic situation, psychological characteristics and personality traits of the individual are decisive in this. The fact that the place where elderly individuals migrated was their hometown and was close to the place where the migration originated positively affected their adaptation to the environment. It has been determined that migrating individuals experience problems in terms of health, transportation, lack of economic income, shopping opportunities, loneliness and fear of earthquakes. The majority of the elderly were found willing to migrate back. It is hoped that this study will be useful in determining targets for supporting elderly individuals after forced migration.

Keywords: Disaster, migration, elderly, sociology of aging, forced migration.

¹ Corresponding Author: (Dr. Öğr. Üyesi) Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, Türkiye, ysevim@firat.edu.tr, ORCID: 0000000216903015

GİRİŞ:

Göç; geçmişten günümüze var olan, insanlık tarihi boyunca süre gelen ve gelecekte de devam edecek olan bir olgudur. Göç kavramı; coğrafi alanda yapılan, toplumu siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal yapı olarak fark edilebilir ölçüde değiştiren, mekan değiştirme hareketi olarak ifade edilmektedir (Özer, 2004: 11). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tanımına göre ise göç kavramı, ülke kavramı ile ilişkili olarak tanımlanmıştır. Ülke sınırları içinde meydana gelen yer değiştirme ya da uluslararası olarak ifade edilecekse, bir sınırın geçilmesi ile gerçekleşen mekân değişikliği olarak ifade edilmektedir (IOM, 2009: 22).

Zorunlu göçler ise en travmatik ve dramatik etkiye sahiptir. Bir şeyden kaçmak, kurtulma, sığınma amaçlı yapılmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca siyasi nedenli (savaş, şiddet, baskı) , salgın hastalık, kuraklık, doğal afetler sonucunda zorunlu göçler hep vardı ve var olacaktır. Sanayileşme ile küresel ısınma sonucu gerçekleşen iklim göçleri de bu gruba dahil olmuştur (Amitabh, 2009).

Türkiye yakın zamanda pandemi, sınır komşularında yaşanan savaşlar ve üst üste yaşanan depremler gibi, birçok afet yaşamıştır. Bu afetlerin en yıkıcısı ve etkilisi depremdir. Yaşandığı yerleşimlerde ani nüfus değişiklikleri oluşturmaktadır. Deprem, o bölgede ikamet eden insanları kısa bir süre kalma ya da kalıcı olarak yerleşmek amaçlı zorunlu göçe zorlamaktadır. Depremzede, literatürde “çevresel mülteciler” olarak adlandırılmaktadır (Oliver, 2006). Ani gerçekleşen bu göç sonucunda bireyler, yeni yerleşim yerine uyum problemi, işsizlik, yalnızlık, barınma sorunu, yabancılık, eğitimde aksama, dışlanma gibi olumsuz durumlarla yüzleşebilir. Göç edilen mekân açısından da olumsuzluklar söz konusudur; çarpık kentleşme, işsizlik, yoksulluk vb. Bu tür göçlerden belirli bir süre sonra geriye göçlerde olabilmektedir. İş ve eğitim olanaklarını değerlendirebilen kişiler, göç ettikleri yerde kalıcı olabiliyorken, korku ve güvenlik amaçlı göç edenler ise geri dönmeye eğilimindedirler. Ayrıca depremin ardından, göçün kaynaklandığı yere yapılan yatırımlarda, geriye göçü arttırılabilir (Fırat, 2022).

Depremler, birçok alanda sosyal, fiziksel ve psikolojik yıkımlara sebep olmuştur (Altun, 2018; Avdar ve Avdar, 2022; Tazefidan, 2024). Bu depremlerden birisi olan, 6 Şubat depremi çok büyük bir alanı etkilemiştir. Bu alan içinde toplam 11 il bulunmaktadır (Aytıs, 2023). Bu çalışmada, Kahramanmaraş merkezli depremlerden dolayı Elazığ ilinin Baskil ilçesine yapılan zorunlu göçün, yaşlı bireyler üzerindeki etkileri ele alınacaktır. 2021 yılı adrese dayalı nüfus kayıt verilerine göre Baskil ilçesinin toplam nüfusu 12.100 iken, 2023 yılı verilerine göre ise bu oran 16.578 olmuştur (TÜİK, 2023). Baskil ilçesine yönelen büyük göç hareketinin nedeni olarak, deprem bölgesi içerisinde yer alan ve depremden oldukça etkilenen Malatya iline çok yakın bir konumda olması, ekonomik ve toplumsal anlamda depremden önce de oldukça yakın ilişkileri olan bir ilçe konumunda bulunması durumunun belirleyici olduğu söylenebilir. Bu istatistik oranlarındaki değişikliklerde, yaşanan afetlerin de etkisi olduğu gayet açıktır. Fakat bu durumun geçici bir süreç mi yoksa kalıcı bir süreç mi olduğu ya da bu göçlerin devam edip etmeyeceği konusunda yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Literatürde deprem nedeniyle göç konusunda yapılmış çalışmalar olmasına rağmen (Duruel, 2023; Güreşçi, 2023; Peker ve Şanlı, 2022; Sipahioğlu, 2024; Yenilmez, 2023), yaşlı bireyler üzerindeki etkisiyle ilgili çalışmaların az olduğu dikkati çekmiştir. Yaşlı bireyler kırılğan bir grup özelliğine sahip olduğu için üzerinde çalışılması hassasiyet gerektirmektedir. Zorunlu göç eden yaşlı bireyler, diğer göç türlerinde de olduğu gibi en çok uyum sorunu yaşarlar (Demirbağ ve Adıgüzel, 2018). Uyum; alışılmış mekânı terk etmenin fiziksel ve manevi zorluğu, barınma, iş bulma ve iş ortamına uyum sağlama, ekonomik güçlükler, çevreye alışma, sağlık hizmetlerinden yararlanma konusuyla ve komşuluk ilişkileri ile de ilgili olabilir. Deprem gibi afetler bireylerin ruh sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Bu durum travma sonrası stres bozukluğuna yol açabilmektedir. Akabinde sosyal uyumsuzluk problemi de ortaya çıkabilmektedir. İş, arkadaş, akraba çevresinden uzak kalmak stresi daha da kötüleştirilmektedir (Bayhan, 2012: 5).

1. Teorik Çerçeve

1.1. Yaşlılık ve Yaşlı Sorunları

Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı bireyleri tanımlarken 65 yaş üstü kişileri bu kategorinin içine almıştır (Saraç ve Yılmaz, 2015: 2; Demirel ve Sütçü, 2021: 3647). Yaşlılık; bireylerin aile yaşam döngüsünde gerek fizyolojik gerekse psikolojik açıdan bazı güçlerini kaybetme sürecini ve ilerleyen yaşın, etkilerini gösterme durumunu da içine alan bir olgudur. Yaşlılık yaşam döngüsünün son aşamasıdır (Şentürk, 2020: 19; Ceylan, 2015: 27; Gönüllü, 2020: 16; Bahar ve Parlar, 2007:32).

Tıptaki ve teknolojideki ilerlemelere paralel olarak ölüm ve doğum oranlarında meydana gelen azalmalar yaşlı nüfusun artmasına yol açmıştır. United Nations'un 2015 raporuna göre 2030 yılında her 6 kişiden birinin 60 yaş üstü olacağı tahmin edilirken, 60 yaş üstü insan sayısının 2050 yılında 434 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (United Nations, 2015).

Yaşlı bireylerin sağlık durumu ve sosyoekonomik düzeyine göre sosyalleşme durumları çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca yaşlanmayla birlikte bireyler rol kaybı da yaşamaktadır. Emekli olan birey, iş yerinden ayrılmakla bazı rollerini ve prestijini kaybetmektedir. Rollerdeki bu daralmaya bağlı olarak, sosyal çevrede de daralmalar görülmektedir. Yaşlılar bu durum karşısında tepkilerini geri çekilerek, hatta ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaçınarak gösterebilmektedir (Öz, 2002: 17; Konak ve Çiğdem, 2005: 27). Bu süreçte yaşlılarda aile akraba ve arkadaşlık bağlarında da bozulmalar görülebilmektedir. Bundan dolayı strese bağlı depresyona yakalanma oranları da artmaktadır (Lai, 2004: 820).

Her toplumda yaşlılığa ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmeler yapıldığı, araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Yaşlı bireyin hayatını anlamlandırması ve durumunu yaşam sürecinin doğal bir durumu olarak kabul etmesi olumlu değerlendirilebilir. Sağlık koşullarının olumsuz olduğu durumlarda ise yaşlılar gerek kendileri gerekse bakımını üstlenen yakınları için yaşamı zorlaştıran bir durum yaratmaktadır. Buna ekonomik zorluklarda eklenince yaşlılık bir sorun, olumsuz bir durum olarak algılanmaktadır. Aile yaşamında yaşlıların desteklenmesi ve bakımlarının yapılarak ihtiyaçlarının giderilmesi önemli olmakla birlikte, hızla değişen yaşam koşullarından kaynaklı güçlükler, bakımı üstlenenlerin, farklı sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Hansson ve Carpenter 1994: 8).

Günümüzde ebeveyn çocuk ilişkisinin, uzayan yaşam süresi ile birlikte farklı bir boyuta evrildiği söylenebilir. Yaşam süresi uzayınca, yaşlı bireyler ve çocukları için birlikte geçirilen sürede doğal olarak uzamaktadır. Yetişkin çocuğun bu durumdan dolayı suçluluk hissetmesi, gerginlik ve stres yaşaması doğaldır. Her iki taraf için de karşılanamayan bu beklentiler iletişim bozukluğuna ve ilişkinin kalitesinin düşmesine yol açabilir. Aile yanında yaşama ve bakımın kolaylıkları olduğu gibi zorlukları da olabilir. Üç dört kuşağın bir arada yaşaması ister istemez sıkıntıların olmasına yol açmaktadır (Gül, 2022; Tereci vd., 2016).

65 yaş üstü bireylerin sayısındaki artış, en genel anlamıyla yaşlı bilimi olarak adlandırılan gerontolojinin çıkmasına yol açmıştır. Sosyal gerontoloji de yaşlılığın, dünyada ve aynı toplumun farklı kesimlerinde benzer bir örnek teşkil etmediği, değişen toplumsal şartlara göre farklılaştığı, buna bağlı olarak da yaşlılık olgusunun değiştiği gerçeğine dikkat çekilmiştir. İçinde yaşanılan mekânın yaşlının yaşantısına etkilerini konu alan ekogerontoloji fiziksel çevrenin yaşlanan bireyin benlik düzeyi üzerindeki etkisi, göçmen yaşlıların hayatlarında meydana gelen değişimler, kimlik inşasında mekân ve yerin önemi, yaşanılan mahalle özelliklerinin refah ve sağlık üzerindeki etkisiyle alakalı çalışmaları kapsamaktadır (Şentürk,2020: 97-100). Ekogerontologlar yaşlılık ve mekân ilişkisinde toplumsal hareketliliğe dikkati çekmektedir. Yaşlılar için planlanan sosyal hizmetler yaşlılık ve mekânın değişen özelliklerini konu edinmektedir (Demir,2019: 306).

Yaşlılara ilişkin kuramlardan birincisi, "yerinde yaşlanma" yaklaşımıdır. Yaşlı bireylerin kendi mekânlarında, toplum içinde, sosyal ortamlarından tecrit edilmeden tüm ihtiyaçlarının karşılanması

esasına dayalı bir sistemdir. Amaç yaşlı bireylerin fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve manevi iyilik hallerini arttırmaktır. İkincisi “aktif yaşlanma” yaklaşımıdır. Zihin sağlığı yerinde, sosyal hayatta aktif, üretmeye devam eden, hayata pozitif bakarak yaşamak anlamlarını içermektedir. Uzayan yaşam süresini, en iyi şekilde, sağlıklı, mutlu, hareketli geçirmeyi hedefler. Yaşlıların çeşitli sosyal aktivitelere katılımlarını sağlayarak, bilişsel yeterliliklerini koruyabilmek, onları görünür kılmak aktif yaşlanmayı destekleyecektir (Ünalın, 1999: 15).

Yaş aldıkça insanlarda çeşitli sağlık sorunları da görülmektedir. Yaşlı bireylerin kronik hastalıklara yakalanma riskinin yüksekliği, ruhsal ve zihinsel problemler ve fiziksel kapasite de gerilemeler beraberinde sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı arttırmaktadır (Aslan ve Ulutaş, 2018: 12; Şentürk, 2020: 182-185). Bu yaş grubunda uyku sorunu ve uyku süresiyle ilgili sorunlar (Saygılı, 2015: 35), ölüm korkusu ortaya çıkabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklarla birlikte yaşlı bireyler, toplumda meydana gelen savaş, salgın hastalık, göç, deprem vb. olağanüstü olaylarda, toplumun geri kalanından daha fazla etkilenmektedir (Altın, 2020: 52). Aile desteği alamayan yaşlılarda ekonomik, sosyal, psikolojik, fiziksel sorunlar görülmesi olasıdır. Bu durum da yaşlı bireylerin kendilerini toplumdaki soyutlamasına, yalnızlaşmasına neden olmaktadır (Ceylan, 2015: 55). Toplumda yaşlı bireyleri dışlama, yaşlı ayrımcılığı da (ageism) görülebilmektedir. Çok boyutlu bir kavram olan “yaşlı ayrımcılığı” yaşlı bireylere yaşından ötürü olumsuz tutum ve tavır sergilenmesi anlamına gelir (Şentürk, 2020: 176). Yaşlılara yönelik ihmal ve istismara da rastlanılmaktadır. İstismar ekonomik, cinsel, sözlü ve fiziksel olmak üzere dört şekilde gerçekleşmektedir. Yaşlı bireylerin yaşadığı bir başka sorunda, yaş itibarıyla emekli olduklarından dolayı yaşadıkları ekonomik güçlüklerdir. Aynı zamanda emeklilikle birlikte sosyal ilişkilerde de zayıflamalar görülür. Afetlerde yaşlılar dezavantajlı konumdadır (Reid, 2013). Yaşlı bireyler değişim ve dönüşümlere uyum sağlamada gençlere kıyasla daha başarısızdır. Dezavantajlı konumda olmalarından dolayı hayatın her alanında yaşanan olumsuzluklardan daha da çok etkilenmektedirler.

1.2. Zorunlu Göç

Göç en basit tanımıyla nüfusun belirli bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya yer değiştirmesidir. Bazen geriye dönüş amaçlı yapılabileceği gibi bazen de sürekli kalmak amaçlı yapılabilir. Cemal Yalçın, göç sosyolojisi kitabında göçü, ekonomik, ekolojik, siyasi ve bireysel nedenlerle yapılabilen, geçici veya sürekli olabilen, toplumsal ve kültürel hareket olan, yer değiştirme diye tanımlamıştır (Yalçın, 2004: 13).

Sürmeli’ye göre (2016: 22) genel olarak göç türleri üç farklı bakımdan kategorize edilebilir:

- Karar Verme Süreci Açısından Göçler: zorunlu göç ve gönüllü göç,
- Nitelikleri Açısından Göçler: İşgücü göçü ve beyin göçü,
- Hareketliliğin Yönü Açısından Göçler: Dış göç ve iç göç.

Yerinden edilmişlik giderek artan bir dünya sorunu olarak düşünülmektedir. Dünyanın dört bir tarafında insanlar doğal veya insan yapımı felaketler nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalabilmektedir. Bu durum, nükleer kazalardan doğal afetlere, terörizme ve iklim değişikliğine kadar uzanan nedenlerle meydana gelebilmektedir (Bier, 2017).

Zorunlu göç, insan faaliyetinin ve sosyal ağların büyük bir rol oynadığı bir sosyal süreç olarak analiz edilmelidir. Zorunlu göçle birlikte güvenlik, konut, ekonomi, eğitim, sağlık, kültürel uyum ve çatışma problemleri ortaya çıkabilir. Zorunlu göçün sonuçlarının psikolojik ve sosyolojik boyutuyla ele alınıp incelenmesi önem taşımaktadır (Abbasi-Shavazi vd., 2018; Castles, 2003; Steel ve Bateman Steel, 2011).

Çalışmada afet nedeniyle zorunlu göçü ele alınmaktadır. Son yıllarda doğal afetler sonucu yerinden edilen insanların sayısı çatışma nedeniyle yerinden edilenlerin sayısını çok aşmış durumdadır (Black vd., 2013). Afetlere maruz kalan bireyler, yitirdikleri barınma imkânlarını tekrardan kazanmak ve can güvenliklerini sağlamak amacıyla göç ederler. Bu göç süreci göç edenleri etkilediği gibi göç edilen yerdeki yerli halkı da etkilemiştir. Bazen göçün de bir felakete dönüşmesi söz konusu olabilir. Afet

göçünü etkileyen faktörlerin başında, afetin şiddeti ve türü gelir. Afet sonrası yapılan yardımların hızı ve etkisi göçü önleyebilir. Topluların afet öncesi aldıkları tedbirler ve hazırlıklı olma durumları da göçü engelleyebilir (Gökalp Yılmaz ve Şikar, 2023: 1256-1257).

Literatüre giren deprem göçü, depremin neden olduğu göç anlamını taşımaktadır. Deprem öncesi ve sonrasında yaşanabilecek göçler olmak üzere iki çeşittir. Deprem öncesi yaşanabilecek göçler, deprem riski olan bölgelerden deprem olmadan ayrılmaktır. Geçmiş tecrübesi ve halkın bilgi düzeyi bu konuda etkilidir. Deprem sonrası yaşanan göç de geçici ve kalıcı olmak üzere iki türdür (Güreşçi, 2023: 55-56).

Bu çalışmada deprem nedeniyle yapılan zorunlu göçün geçici ya da kalıcı mı olacağı ayrıca sorgulanmıştır. Zorunlu göçle ilgili birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Zorunlu göçün yaşlı bireyler üzerindeki etkileri daha çok sağlık sorunları, sosyal güvence, emeklilik sorunları, psikolojik sorunlar ve kentsel mekandaki sorunlara ilişkin araştırma odaklı incelenmiştir (Bolzman, 2014; Dimond vd. 1987; Durak vd., 2018; Ekoh vd., 2023; Ekoh ve Okoye, 2022; Gün Koşar, 2024; Hunter ve Böcker, 2023; Kilpeläinen ve Zechner, 2022; Li vd., 2017; Varol ve Gültekin, 2016). Virgincar vd., 2016). Dolayısıyla bu çalışma alandaki eksikliği gidermeye yönelik olmakla birlikte bundan sonraki çalışmalar için de yeni bir bakış açısı kazandırmak amacını gütmektedir.

2. Yöntem

Yaşlılık, her insanın ölüm olmazsa yaşayacağı bir süreçtir. Yaşlılar için koruyucu önlem ve tedbirlerin alınmadığı toplumlarda, bir afet veya acil durum halinde en büyük kayıpların yaşanacağı grupların başında yaşlılar gelecektir. Farklı nedenlerle bireylerin buldukları yerleri terk ederek yeni mekânlara yerleşmesi anlamına gelen göç, beraberinde gelen değişim süreci ve uyum sağlama süreci gibi aşamalarla sosyolojik unsurları da kapsayan bir olgudur. Tarih boyunca meydana gelen göç olaylarının topluları ve bireyleri, farklı yaşam koşullarına zorlayan bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Kırılgan bir yapıya sahip olan yaşlı bireyleri sosyal ve kültürel alanlarda güçlendirmeye yönelik projeler geliştirilerek sağlıklı, uyumlu ve güçlü bir toplum inşa edilebilecektir. Yaşlı bireylere yönelik yapılacak bu çalışmanın bulguları ile söz konusu alanlarda ortaya çıkabilecek sorunları önceden tespit etmek mümkün olacağı gibi tespit edilen sorunların çözümüne yönelik çalışmalara da kaynak oluşturulabilecektir. Bu araştırmanın amacı zorunlu göçün toplumsal etkilerini yaşlı bireyler açısından inceleyerek, 2023 Kahramanmaraş depremleri özelinde, Baskil ilçesine yerleşen yaşlı bireylerin, zorunlu göçten sonra yaşam deneyimlerini ve etkilenimlerini gözler önüne sermek ve göçü deneyimleyen yaşlı bireylerin yaşamlarında nelerin değişip değişmediğini, yaşadıkları sorunları tespit etmek ve onların ilçeye uyum sağlayabilmek adına neler yaptıklarını ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda yaşlıların hangi sorunlarla karşılaştıkları bu sorunların üstesinden gelmek için neler yaptıklarını ve ne kadar başarılı olduklarını incelemek araştırmanın bir başka amacıdır. Araştırmada zorunlu göçün yaşlı bireyler üzerindeki toplumsal etkilerini belirlemek amaçlanmıştır.

Yüzyıllar boyu farklı şekillerde, meydana gelen tüm değişimler insan yaşantısında başka değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Göç, bir değişim ürünü iken aynı zamanda değişimi de beraberinde getiren önemli süreçlerdir. Göçün yaşlı bireyler üzerinde meydana getireceği değişimde, dolayısıyla kaçınılmaz olacaktır. Konu ile ilgili yapılan literatür araştırmasında zorunlu göç ve yaşlı bireyler özelinde yapılan çalışmaların sayıca fazla olmadığı görülmüştür. Yapılmış olan bu çalışmanın alan yazındaki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Zorunlu göçte çeşitli problemler yaşanır. Bu süreçte yaşlıların deneyimlediği problemler de farklılaşabilir. İnsanların kendi iradeleri dışında yaşadıkları yerden göç etmek zorunda kalmaları psikolojik ve sosyolojik boyutuyla analiz edilmesi gereken bir durumdur (Tazefidan, 2024). Zorunlu göçte insanlar için can güvenliği ön planda yer almaktadır. Kendilerini güvende hissetmek isterler. Deprem kaynaklı zorunlu göçte, konutların güvenilirliği de bireyler için büyük bir anlam taşır. Göç edenler ekonomik, sağlık, eğitim, çevreye uyum gibi kaygılar da yaşarlar. Zorunlu göçün odağında yer alan yaşlı bireyler, sürecin zorluklarıyla mücadele ederken farklı stratejiler geliştirebilirler. Çünkü her

birey özeldir. Böylelikle her yaşlı bireyin göçü deneyimleme süreci farklılaşmakta ve burada bireyin içinde bulunduğu ekonomik durum ve yaşadığı kültürel yapı ve psikolojik özelliklerinin yanı sıra kişilik özellikleri de belirleyici olmaktadır (Şevik, 2023). Deprem sonrası zorunlu göçlerin yarattığı olumsuz etkenlerle, yaşlı bireylerin karşılaştıkları zorlukları ve onlarla baş etme yöntemlerini araştıran ayrıntılı çalışmaların yapılması elzemdir. Zorunlu göç ve yaşlılık üzerine yapılacak çalışmalar, zorunlu göç sonrası yaşlı bireylerin yeniden hayata tutunması ve yeniden hayatını kurabilmesi noktasında belirleyici olacağı kadar, ileriye dönük tedbirlerin alınması açısından da yararlı olacaktır. Ayrıca zorunlu olarak göç ve yaşlı bireyler ekseninde sosyal politikaların üretilebilmesine olanak sağlayacaktır. Unutmamamız gereken önemli bir nokta, toplumdaki her bireyin geleceğin potansiyel yaşlı adayı olmasıdır (Sözer, 2023).

Araştırmanın problemleri aşağıda sıralanmıştır.

- Yaşlı bireylerin zorunlu göç sürecinde yaşadıkları zorluklar nelerdir?
- Zorunlu göç edilen yerdeki tanıdık, akraba etkileşiminin yeni yerleşime katkısı/etkisi nedir?
- Zorunlu göç edilen yerde, oranın halkının yaşlı bireylere karşı tutumları nasıldır?
- Yaşlı bireylerin geriye göçle ilgili düşünceleri nedir?
- Zorunlu göç ile ortaya çıkan yeni yaşam biçimi ile eski yaşam biçimi arasında ne gibi farklar vardır?
- Zorunlu göçün ardından yaşlılar nasıl etkilenmiştir?
- Zorunlu göçten sonra yaşlılar mevcut durumla nasıl başa çıkmaya çalışmıştır?
- Zorunlu göçten sonra yaşlıların kendi durumlarına duyarlılıkları nasıldır?
- Yaşlı bireyler göçten sonra yeni yerleşimde ortaya çıkan olumsuzluklarla nasıl başa çıkmaya çalışmıştır?
- Zorunlu göç öncesinde ve sonrasında yaşlıların göç sürecinden etkilenimleri nasıldır?

Araştırma nitel odaklı yaklaşımları kapsayan alan araştırması modelinde gerçekleştirilmiştir. Durum tespiti temellidir. 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen ve zorunlu göçle birlikte, yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kalan yaşlı bireylerin bu süreçteki deneyimleri üzerine odaklanan bu çalışmada, nitel araştırma yönteminden ve derinlemesine görüşme ve amaçlı örneklem tekniklerinden yararlanılmıştır (Neuman, 2014; Gürbüz ve Şahin, 2018). Örneklem grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem tekniği kullanılmış, araştırma sorununa uygun katılımcıların seçilmesi sağlanmıştır. Diğer yandan katılımcıların belirlenmesinden sonra derinlemesine mülakat tekniğiyle de konunun/sorunun ilgili kişilerin kişisel deneyimleri ve bakış açıları üzerinden anlaşılmasını mümkün kılmasından ve dışarıdan gözlemlenmesi ve anlaşılması mümkün olmayan süreçlerin açığa çıkarılması sağlanarak, konunun derinlikli ve bütünlüklü bir şekilde ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Çalışmanın evrenini 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra Elazığ'ın Baskil ilçesine zorunlu göç eden yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise Kahramanmaraş depremleri nedeniyle Elazığ'ın Baskil ilçesine göç eden, 65 yaş üstü 15 yaşlı bireyden oluşmaktadır. Araştırma 8 kadın ve 7 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma alan araştırması modelinde olup durum tespit amaçlı niteliksel yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Niteliksel araştırma yöntemi adı altında değerlendirilen görüşme tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile örneklem hakkında bilgi toplanmıştır. Bu formda demografik bilgilere ilişkin 10 soru ve zorunlu göçe ilişkin 10 soru yer almaktadır. Demografik bilgilere ilişkin katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu (TL), çocuk sayısı, sosyal güvence, birlikte yaşadığı kişi sayısı, meslek ve memleket bilgilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Zorunlu göçe ilişkin katılımcıların zorunlu göç sürecinde yaşadıkları zorluklar, göç edilen yerdeki etkileşimin yeni yerleşime etkisi, zorunlu göç edilen yerde kendilerine yönelik tutum, geriye göçle ilgili düşünceleri, zorunlu göç ile ortaya çıkan yeni yaşam biçimi ile eski yaşam biçimi arasındaki farklar, zorunlu göçten sonra mevcut durumla nasıl başa çıkmaya çalıştıkları ve göç sonrasında yeni yerleşimde ortaya çıkan olumsuzluklarla nasıl başa çıkmaya çalıştıkları hakkında detaylı bilgi edinilmesi hedeflenmiştir.

Görüşme yapılacak kişilerle uygun ortamda ve yüz yüze görüşme yapılmıştır. Gerekli etik kurul izni (26.03.2024-23312 tarihli ve sayılı Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu iznidir.) ve bireylerin kendi izinleri alındıktan sonra, katılımcıların izin verme durumuna göre görüşmeler kayıt cihazına kaydedilmiştir. Aksi halde cevaplar not alınmıştır. Görüşmeler katılımcıların ev ortamında 35-40 dakika aralığında gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında katılımcılar tarafından anlaşılmayan sorular tekrar açıklanmıştır.

Bu araştırma odakta nitel bir araştırma olup nitel araştırma teknikleriyle araştırma verileri toplanmıştır. Nitel araştırma teknikleri arasında yer alan; yüz yüze, derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Toplanan veriler demografik veriler, göç süreci, göç gerçekleştikten sonraki süreç, uyum süreci olarak dört grupta tasnif edilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının sebebi olayın tüm detaylarına odaklanmasından kaynaklanıp araştırma yapılırken göç edenlerin verdiği cevaplara eleştirel bir bakış açısıyla bakılmasını sağlamaktır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Demografik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde örneklem grubunun genel olarak tanıtımı amacıyla, araştırmaya dahil olan örneklem grubunun demografik bilgilerini oluşturan cinsiyet durumu, yaş dağılımı durumu, öğrenim durumu, medeni durumu, ekonomik gelir durumu, sosyal güvenlik durumu, çocuk sayısı, birlikte yaşadığı kişi sayısı, meslek ve doğum yeri verilerine yer verilmiştir.

Elazığ İli Baskil ilçesine Kahramanmaraş depremleri sonrasında zorunlu göç eden yaşlıların sosyal, ekonomik, psikolojik, sağlık ve kültürel sorunlarını konu edilen bu çalışmada toplam 15 yaşlı ile görüşülmesi planlanmıştır. Evrende görüşmeye gönüllü 8 yaşlı kadın ve 7 yaşlı erkek bireyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaşlıların bazıları ileri derecede yaşlı olmaları, işitme problemi yaşamaları, konuşamama problemi gibi sorunlar nedeniyle görüşmeye uygun görülmemiştir.

2023 TÜİK verilerine göre, yaşlı nüfusun %44,5'ini erkek nüfus, %55,5'ini kadın nüfus oluşturmaktadır (TÜİK Haber Bülteni, 2024). Literatürdeki araştırmalarda da cinsiyet ayrımını baz aldığımızda kadın yaşlı oranı ve sayısının erkek yaşlı oranı ve sayısından yüksek çıktığını görürüz. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadın nüfus erkeklere kıyasla daha uzun süre yaşamaktadır.

Yaşlı kadınlar içerisinde dul kadın sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Son istatistiklere göre ülkemizde eşi ölmüş yaşlı kadınların oranı, eşi ölmüş yaşlı erkeklerin oranınının 4 katına ulaşmıştır. Yaşlı kadın nüfusun %46,4'ünün ise eşi ölmüş olduğu görülmektedir (TÜİK Haber Bülteni,2024). Bu çalışmada da katılımcılardan 3 kadın duldur. Türkiye'de kadın yaşlı nüfusunun artması , "yaşlılığın kadınlaşması" olarak değerlendirilmektedir (Tufan, 2006:30). Bu durumun da yaşlı kadınların hayat standartlarını ister istemez etkileyecek, yaşlı kadın yoksullaşmasının önüne geçilebilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını zorunlu kılacaktır.

Tablo 1. Demografik Bulgular

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu (TL)	Çocuk sayısı	Sosyal Güvence	Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısı	Meslek	Memleket
1	K1	72	Evli	İlkokul terk	10 bin	8	S.E.	4	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
2	K2	74	Dul	Okuryazar Değil	5 bin	Yok	B.E.	5	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
3	E1	80	Evli	Lise Mezunu	16 bin	4	S.E.	5	Memur	Elazığ (Baskil)
4	E2	70	Evli	Ortaokul Terk	15 bin	5	S.E.	4	Memur	Elazığ (Baskil)
5	K3	75	Dul	Okuryazar Değil	11 bin 700	9	E.E.	1	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
6	K4	75	Dul	Okuryazar Değil	10 bin	9	E.S.	6	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
7	E3	68	Evli	İlkokul Mezunu	10 bin	Yok	S.E.	1	Taşeron İşçisi	Elazığ (Baskil)
8	E4	65	Evli	Ön Lisans	25 bin	14	SS.E.	5	Memur (Polis)	Elazığ (Baskil)
9	K5	75	Evli	Okuryazar değil	16 bin	4	E.S.	1	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
10	K6	65	Evli	Okuryazar değil	16 bin	2	EE.E.	1	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
11	K7	80	Evli	Okuryazar değil	11 bin	5	E.E.	1	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
12	K8	66	Evli	Okuryazar değil	11 bin	6	E.E.	1	Ev Hanımı	Elazığ (Baskil)
13	E5	73	Evli	Ön Lisans	27 bin	6	S.E.	3	Memur	Elazığ (Baskil)
14	E6	76	Evli	Ortaokul mezunu	15 bin	4	S.E.	1	Memur	Elazığ (Baskil)
15	E7	65	Evli	Lise Mezunu	10 bin	4	B.E.	1	İşçi	Elazığ (Baskil)

K: Kadın , E: Erkek; S.E.:SGK Emekli, B.E: Bağ-kur Emekli, E.E: Eşi Emekli.

Örneklem grubumuzda evli yaşlıların daha fazla olduğunu görmekteyiz. Yaşlılıkta eşle birlikte yol almanın hayata tutunma konusunda destekleyici bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Eşin kaybı sadece birey kaybı olmaktan öte bir anlam taşımaktadır. Birey kaybıyla beraber ekonomik durumda, yaşam kalitesinde, statüde de kaybın olduğu belirlenmiştir. Eş kaybı, bu nedenlerden ötürü yaşlı bireyler üzerinde duygusal ve pratik açıdan zorlayıcıdır (Öksüzler, 2015: 12).

Yapılan bu çalışmada 65-74 yaş aralığında yer alan genç yaşlı diye isimlendirdiğimiz grupta toplam 12 yaşlı yer almaktadır. Dünyada ve Türkiye’de bu grupta olan yaşlı nüfusu fazladır. 3 kişi de 75-84 yaş aralığında yer alan orta yaşlı grubundadır. 85 yaş ve üzerinde “ileri yaş” grubunda yer alan birey

örneklemimizde yoktur. 2023 yılında TÜİK verilerine göre nüfusun %64,0'ının 65-74 yaş grubunda, %28,1'inin 75-84 yaş grubunda ve %7,9'unun 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer almaktadır. Bizim çalışmamızdaki yaş grupları da bu verileri destekler niteliktedir (TÜİK Haber Bülteni,2024).

Çalışmaya dahil olan yaşlı bireylerin eğitim profillerine baktığımızda 7 tane kadının okur yazar olmadığını görüyoruz. Yaşlı erkek katılımcıların ise 2'si ön lisans mezunu, 2'si lise mezunu, 1'i ortaokul mezunu, 1'i ortaokul terk, 1'i de ilkokul mezunudur. Mülakat yapılan yaşlı bireylerin arasında her eğitim düzeyinden birinin bulunması örneklem grubunun temsil niteliğini arttırmaktadır. Bu verilerde dikkati çeken bir önemli nokta kadın yaşlıların okur-yazar olmamasıdır. Yaşlı zorunlu göçmenler genellikle en az eğitilmiş göçmenler arasındadır (Ekoh ve Walsh, 2024). 2022 yılı TÜİK verilerinde, okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranının, yaşlı erkeklerin oranından %5,7 kat fazla olduğu saptanmıştır. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı %21,2 iken yaşlı erkeklerin oranı %3,7 tür (TÜİK Haber Bülteni, 2024). Bu veriler, bu çalışmanın verileri ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin sosyal güvencelerine baktığımızda 13'ünün SGK'dan, 2'sinin ise Bağ-Kur'dan emekli aylığı aldığını görüyoruz. Aylık gelirler ise 5 bin ile 27 bin TL arasında değişmektedir. Yaşlıların, yaşamlarının son döneminde karşılaştıkları önemli problemlerden biri de ekonomik sorunlardır. Bu dönemde karşılaşılan ekonomik sorunlar beraberinde sosyal ve psikolojik sorunları da getirmektedir. Ülkedeki ekonomik krizler, gelirlerdeki düşüklük, yetersiz alım gücü, emeklilik, ailedeki gelir sağlayıcı kişinin vefatı gibi etkenler yaşlıların geçimini sağlamalarını zorlaştırmıştır (Kurt, 2008: 46).

Araştırmada çocuk sayılarına baktığımızda iki ailenin çocuk sahibi olmadığını görüyoruz. Diğer ailelerde ise en fazla 14 çocuk, en az 4 çocuk bulunmaktadır. Bu ailelerdeki çocuk sayısını ortalama olarak alacak olursak yaklaşık 6 çocuk olduğunu söyleyebiliriz. Geleneksel geniş ailelerde çok çocuk sahibi olmak, ekonomik ve sosyal güvence olarak kabul edilmekteydi. Tarımla uğraşan kırsal ailelerde çocuk, iş gücü olarak da görülmekteydi. Günümüzde ise tek çocuk ve hatta çocuk yapmama eğilimlerinin arttığını söyleyebiliriz. Hayat koşullarının zorluğu nedeniyle evliliği erteleme, bekârlık eğilimlerinin artması, boşanmaların artmasıyla, gençlerin evliliğe olan inançlarının azalması, kadınlarında çalışma hayatında aktif bir şekilde rol almalarının yanı sıra, kentsel yaşamın zorlukları, ekonomik güçlükler, ebeveynlerin çocuklarının eğitiminde ve yetiştirilmesinde daha da bilinçlenmeleri ve seçici olmaları, çocuklarına en iyi imkânları sunmak istemeleri gibi nedenler, çocuk sayılarında düşüşe sebep olmuştur diyebiliriz.

Mesleklere baktığımızda 8 kadın görüşmecinin ev hanımı olduğunu, 5 erkek görüşmecinin memur emeklisi, 2 erkek görüşmecinin de işçi emeklisi olduğunu görmekteyiz. Örneklem grubunun meslekler açısından benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Memleket açısından baktığımızda da 15 katılımcının Elazığ'ın Baskil ilçesi doğumlu olduğunu görmekteyiz. Katılımcılar, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri sonrası kendilerine güvenli bir yer olarak memleketlerini tercih etmişlerdir. Malatya iline yakınlıkta önemli bir rol oynamıştır.

3.2. Göç Süreci

Çalışmamızın ana temasını, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri sonrası zorunlu göç oluşturmaktadır. Araştırmanın hedef kitlesi ise yaşlı bireylerdir. Herkes için zor olan bu süreç, dezavantajlı konumda olan yaşlılar söz konusu olduğunda daha da zordur (Çakır ve Atalay, 2020). Normal seyreden göç süreçlerinde öncelikli olarak genç bireyler göç etmeye meyillidir. Yaşlı bireyler buldukları ortamı ve düzeni terk etme konusunda istekli değildirler. İlerleyen yaşta yeni düzen ve çevre oluşturmak güçtür. Dolayısıyla bu süreç zorunlu göç ve deprem nedeniyle de olunca da yaşlıları zorlamaktadır (Sipahioğlu, 2024).

Alan araştırması sırasında görüşülen bireylere göç etme sebebi sorulmuştur. Göç etme nedenini "güvenlik amacıyla" olarak belirten katılımcılar düşüncelerini şu sözcüklerle ifade etmişlerdir:

"Deprem nedeniyle Malatya'dan göç ettik. Önce evimize orta hasarlı dediler. Sonra az hasarlı ya çevirdiler. Bu yüzden güvenemedik. O evde kalamadık. Depremden hemen sonra Baskil'de damadın babasında 2 ay kaldık. Sonra burada, bir eski ev satın aldık ve kalıyoruz. Baskil'e terlikle gelen çok depremzede oldu"(E4).

Zorunlu göç kararında bireylerin kişisel güvenliklerine yönelik algılanan tehditler söz konusudur. Bu sebeple göç kararı alınır. Bu algılanan tehdit kabul edilebilir seviyenin üzerine çıktığında insanlar göç ederler. Doğal afetler, yaşayan bireyler için zaten travmatik deneyimlerdir ve uzun süre etkileri sürer. Buna ek olarak afet sonrası yaşanan hareketlilik iç göç bile olsa bireyin alıştığı kültürel ve sosyal ortamdan farklıdır. Bu durumunda bireyin yaşadığı travmayı daha da kötüleştirebileceği düşünülmektedir. Travmatik bir deneyim yaşadıktan sonra göç eden bireylerin içinde buldukları koşulları normalleştirmeye yönelik yapılacak düzenlemeler ve verilecek desteklerin genel olarak birey ve toplumun yaşam kalitesini iyileştireceği söylenebilir (Şeker, 2023: 182-183).

İnsanların yaşamında afetler, silinmesi güç, derin izler bırakırken, yıkıcı etkilere de sahiptir. Bu tür afetlerden sonra yıkımın büyüklüğüne bağlı olarak konutların hasarlanması durumunda acil barınma ihtiyacı ortaya çıkabilmektedir. Bu ihtiyacın acil ve etkin bir şekilde karşılanması felaketzedeler için hayatidir. Bu sorun çözülürken sosyal etkileri de göz ardı edilmemelidir. Kalıcı barınma ihtiyacı karşılanmayan bireylerde, psikolojik ve sosyal sorunlarına ek olarak, sosyal ilişkilerinde kopmalar görülebilir. Bu yüzden afet sonrasında ortaya çıkan barınma ihtiyacının karşılanması sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda toplumların sosyal yapısını da etkileyen durumdur. Bu sebepten barınma

yöntemlerinin sosyal etkilerini anlamak ve değerlendirmek önemlidir (Kuzucu ve Karataş, 2023: 137-138).

Katılımcıların tamamına yakını “barınma” amaçlı göç ettiklerini ifade etmiştir. Görüşlerinden bazıları şunlardır: *“Depremde evim tamamen yıkıldı. Çoluk çocuk da yok. Kız yeğenim de kalıyorum, idare ediyorlar. Nereye gideyim. Erkek yeğenlerim de var. Önce bir müddet onlarda kaldım. Gelinler istemedi. Ne de olsa eşlerinin halasıyım. Kardeşlerim yok. Kocam da öldü. Yalnızım. Evlenene kadar köyde yaşadım. Evlendikten sonra Malatya’da merkezde kaldım. Mecburen geldim buraya. Yapacağım başka bir şey yoktu. Yeğenim getirdi. Kirada oturuyor. Bu evde yeğenimin kızı ve torunu da yaşıyor. Kızının eşi de ölmüş. Allah onlardan bin kere razı olsun”*(K2).

Araştırmaya katılan bireylerden sadece 3’ü, evinin hafif hasarlı olduğunu, ama korktukları için içine giremediklerini, o yüzden Baskil’i hem Malatya’ya yakın oluşu hem de memleketleri olduğu için, tanıdık bildik bir yer olmasından dolayı göç etmek için tercih ettiklerini söylediler. 12 kişi de, evi ağır hasar aldığından, yukarıdaki tercih nedenlerinden dolayı Baskil’e göç ettiklerini ifade ettiler. Katılımcıların hepsi depremden önceki yaşamlarında, hayatlarının bir bölümünde Baskil’de kaldıklarını belirttiler.

“Malatya yaşanılacak durumda değil. Her yer yıkıldı. Sürekli sallanıyor. Koca şehir resmen boşaldı. Tesellim, burada çevrem var”(E7). *“Mecbur geldik buraya. Allah göstermesin. İkinci deprem kıyamet gibiydi. 11 vilayet yok oldu depremlerle”*(E6). Göç eden insanların, bu ifadelerle çaresizliklerini anlatmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Katılımcılar, Baskil’e taşınma kararı alınırken, ailenin ortak kararının etkili olduğunu belirttiler. *“Buraya gelmeye eşimle karar verdik. Daha önceden Baskil’de kısa bir süre çalışmıştım. Bize yabancı çevre değil. Kendi doğum yerim”*(E5). Araştırmaya katılan bireylerin hepsinin doğum yerleri Baskil. Göçün Baskil ilçesine yönelmesinde bu faktör önemli bir yer oynamıştır.

Örneklem grubundaki bireylerin, genel olarak çocuk sayıları fazla olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların yaş ortalaması yüksek olduğu için, doğal olarak çocukları da kendi yaşamlarını kurmuşlardır. Katılımcılardan 4 kişinin evinde, çocuk ve torunlar beraber ikamet etmektedir. 7 katılımcı sadece eşi ile birlikte yaşamaktadır. Bir kişi sadece kızıyla, üç kişi de eşi ve çocuklarıyla beraber oturmaktadır. *“ 9 çocuğum var. 6 kız, 3 erkek. Aynı evde 7 kişi kalıyoruz. Evim kira. Evli bir kızım ve iki torunum da benimle birlikte yaşıyor. Onun da depremde evi yıkıldı. Malatya da konteyner verdiler. Korkuyorlar, kalamadılar. Eşi orada çalışıyor. 3 oğlum da boşandı. Onlar da benimle birlikte. Bir tanesi de kanser hastası. Benim de tek gözüm görmüyor. Eşim Etibank’tan emekliydi. Vefat etti. Emekli aylığını alıyorum. Ev sahibi kirayı artırmıyor. İdare etmeye çalışıyoruz”*(K4). *“ 32 sene Adana’da*

özel bir şirkette çalıştım. Emekli oldum. Malatya'ya yerleştim. 13 senedir de Malatya'da yaşıyordum. Ta ki deprem olana kadar. 5 kız çocuğum var. Üçü bekar, bizimle birlikte yaşıyor. Biri Adana'da, diğeri de Malatya'da evli.”(E2).

3.3. Göç Sonrası Süreç

Zorunlu yer değiştirmenin sosyal sonuçlarının yanında, mülk hasarı, iş kesintisi, konut hizmetlerinin kaybı ve mülk değerlerinin düşmesi de dahil olmak üzere önemli ekonomik maliyetler de söz konusu olabilmektedir (Bier, 2017). Katılımcılara göç ederken yaşadıkları sorunlar, geldikleri yerle göç ettikleri yer arasındaki farklar, ekonomik gelirlerinin yeterli olup olmadığı, göç ettikleri yerdeki yaşam standartları ve geriye göçle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar farklılık göstermektedir.

Baskil'de yaşamaktan memnuniyetini ifade eden katılımcılardan bazılarının düşünceleri şunlardır: *“Buradan memnunuz. Torunlar seviyor. Komşular iyi. Gelirimiz yeterli. Bir oğlum doktor. Kiramızı, elektriğimizi suyumuzu karşılıyor. Buraya taşınırken problem yaşamadık. Çocuklar bir yeri kazanırsa, Malatya'ya geriye göç ederiz. Burası daha iyi. Hava daha güzel. Açık havada çocuklar daha mutlu”(K1). “ Depremden sonra Malatya'ya karşı tiksinti oldu. Gider, torunlarımı görür gelirim, diyorum. Gitmek bile istemiyorum. Köyde bahçe var. İstirahat ediyorum orada. Ekonomik gelirim yeterli. Malatya'dan eşyaları getirirken masrafım çok oldu. Malatya'da da evdeydim, burada da evdeyim. Fark, burada bahçeye daha yakınım, köye sıklıkla gidiyorum”(E1). “Korktum, bıktım, Malatya'dan artık. Evden de çıkmak istemiyorum, şu anki evden. Malatya'dan kaçtım kurtuldum. Hala deprem korkusu yaşıyorum. Kızım Malatya'da yaşıyor. Ama gitmek istemiyorum. İki günlüğüne gittim kızıma. Bir daha beni gelmem için zorlama, dedim. Beni çağırma, buraya gelmek istemiyorum, dedim. Malatya benim için bitti” (K4).*

Baskil'de yaşamaktan memnun olmayan bazı katılımcıların görüşleri de şöyledir:

“Gelirim yetersiz. Sara hastasıyım. Daha önce baypas oldum. Sağlık problemlerinden dolayı para yetmiyor. Yeğenime yük oluyorum. Devletten randevu alamıyorum. Özel doktora gitmek zorunda kalıyorum. Tüm eşyalarım evle birlikte gitti. İlk depremde ev yıkılmamıştı. İkincisinde ev yıkıldı. Bir kase bile alamadım. Ev yaparlarsa gideceğim, Malatya'ya. İnsanın kendi evindeki rahatlığı yok. Depremden sonra sara hastası oldum. Stres beni hasta yaptı. Kapıda kaldım Yalnız kaldım”(K2). “Göç ederken zorluk yaşadık. Eşyalarımızı depremden sonra getirebildik. Önce biz kendimizi buraya attık. Eşyaları taşıyan işçiler doğudan gelmişlerdi. Fırsatçılar çoktu. Çok kötü taşıdılar. Buzdolabı kamyonetten düşmüş. Yeniden dolap almak zorunda kaldık. Buradan memnun değiliz. Malatya'dan sonra çok yetersiz. Mahrumiyet bize göre. Geriye göç istiyoruz. Evimiz az hasarlı. Kendi evimize

gececeğiz. Sürekli Malatya sallanıyor. Korkuyoruz gitmeye”(E2). “Depremden hemen sonra Elazığ Ahmet Kabaklı Erkek Yurdu’nda 3 ay kaldık. Malatya’dan barınma sorunu ile göç ettik. Evimiz ağır hasarlıydı. Ulaşım, sağlık konusunda sıkıntı yaşamıyoruz, arabamız var. Hastaneye gidebiliyoruz, onkoloji hastasıyım. Allah devletimize zeval vermesin. Ahmet Kabaklı Yurdu’nda bize çok iyi baktılar. Çok memnun kaldık. Devlet kiramızı veriyor. Taşıma parası 15.000 TL verdi. Eşyalarımızı kurtardık, ama kötü durumdalar. Biz canımızı kurtarmaya çalıştık. Bize TOKİ’nin çıkmasını bekliyoruz. Ağır hasarlı evimizi yıkmışlar. TOKİ çıkınca Malatya’ya geri döneceğiz” (E3).

Berker (2016) zorunlu göçün yaşam memnuniyeti üzerine etkisi ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, 18-29 yaş grubu ile kıyaslandığında 55 yaş ve üstü grubu için zorunlu göçün tahmin edilen negatif etkisi büyük bulunmuştur (Berker, 2016: 700). Bu bulgu bize, yaşlı bireylerin genç bireylere nazaran zorunlu göçten daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Sevim’in terör mağdurlarının geriye göçle ilgili çalışmasında, özellikle yaşlı kuşakların geldikleri yere, geriye göç özlemi içinde oldukları tespit edilmiştir (Sevim, 2010: 23). Zorunlu göç ve doğal afetler gibi durumlarda dezavantajlı konumda olmak, yeni ortama uyum sağlamayı daha da zorlaştırabilmektedir. Afet durumlarında sosyal kırılganlıklarda artmaktadır. Sosyal kırılganlık, yaşlılık gibi faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Sosyal kırılganlığı azaltmak için yaşlı bireylere odaklanan politikalar ve stratejiler geliştirilmesi önemlidir (Gökalp Yılmaz ve Şikar, 2023: 1255).

Baskil’deki yaşam koşullarından memnun olduğu halde yine de imkanı olsa Malatya’ya geri dönmek istediğini ifade eden katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Depremden sonra ilk 3 ay çocuklarda kaldım. Çocuklarda kaldığımız sürece sıkıntı çektik. Gelinlerle sorunlar yaşadık engel durumumdan dolayı. Ev ev üstüne olmaz. Dışlama çok oldu. Sonra bekar kızımınla beraber bir süreliğine köye gittik, ev oturulacak gibi değildi. Sonra da TOKİ’ye başvurduk çıktı. Baskil’de TOKİ çıkınca mecbur çıktık, geldik buraya. Kocamın emekli maaşı 10.000 TL. Bakıcı parası da alıyoruz 7.000 TL. Deprem nedeniyle elektrik masrafımızı veriyorlar. Engel durumu benim için bir zorluk. Psikolojik anlamda da çok zorlandık. İlaç kullanıyorum. Sağlık sorunlarım var. Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin. Ev konusunda çok memnunum. Eskiye göre biz cennete geldik. Engelimden dolayı. Köyde banyo tuvalet dışarıdaydı. Çok zorluk oluyordu. Ama yine Malatya’ya gitme durumum olsaydı giderdim” (K3).

Katılımcıların yaşlı ve kronik hastalıkları bulunmasından ve kendi konfor alanlarını terk etmelerinden kaynaklı olarak gündelik işlerini yaparken yaşam kalitesini düşürdüğü ve sağlık kuruluşlarına ulaşmada zorluklar yaşadıkları ifadelerde görülmektedir. Katılımcıların bazıları, Baskil’in Malatya’dan sonra kısıtlı imkanlara sahip olduğunu, ulaşım, sağlık konusunda sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Okumak için Elazığ’a giden bir öğrencisi olan katılımcı, oğlunun gidiş gelişinde ulaşım sıkıntısı

yaşadığından dolayı, Malatya'daki ablasının yanına okumak için gittiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılarda, okul yakınlığının ve sınıflardaki öğrenci sayısının azlığına, dolayısıyla öğrenci - öğretmen ilişkisi kalitesinin daha iyi olduğuna dikkati çekmiştir.

Katılımcılar göç sürecinde ev taşıma, kira, faturalar ve ihtiyaçlar konusunda nakdi yardım aldıklarını ve giyim, erzak ve hizmetler konusunda aynı yardım aldıklarını belirtmiştir.

3.4. Göç ve Uyum

Göç süreci ve sonrasında yeni çevreye uyum sağlamak zordur. Zorunlu göçün deprem nedeniyle olması, yaşanan depremin maddi ve manevi açtığı yaralar ile psikolojik problemler uyumu zorlaştıran nedenler arasında sayılabilir. Zorunlu göç olduğu zaman uyum süreci daha da uzayabilir. Çünkü göçün kaynaklandığı yere tekrar geri dönme isteği ağır basabilmektedir (Blanquart vd., 2012). Katılımcıların Baskilli olmalarının, yaşamlarının bir bölümünde orada kalmış olmalarının uyum sürecini kolaylaştıran bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Deprem sonrasında yeni ortama uyumla ilgili katılımcı görüşleri şöyledir:

“Yaşam şehirdekine göre daha zor. Alışveriş, manav, doktor, çocuk doktoru yok. Sıkıntılar var. Yeğenimle beraber yaşadığım için daha rahat uyum sağladım. Birlikte olmak iyi geldi bana. Yeğenim, çocukları bana yardımcı oluyorlar” (K2).

“Baskil'de çevrem olduğu için, yaşam standartlarında zorluk çekmedim. Yakın çevre çünkü burası” (K6).

Deprem sonrasında aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlarla ilgili katılımcı görüşleri şöyledir:

“Aile içinde çocuklar ve eşim arasında şiddet oldu. Sözlü şiddet. O da imkanların zorluğundan oldu. Evli kızım burada kalınca zorluk oldu. Kızım diğer odada kalorifer yaktı. Eşim sorun yaptı. Kızımın eşi madde kullanımından hapse girdi çıktı, yine hapiste” (K6).

“Ev eşyalarını taşınması sırasında eşimle tartıştık. Aile içi şiddet yaşadık. 2 ay evden uzaklaştırma cezası aldım. Psikolojik olarak durumumuz kötüydü. Eşim beni şikayet etti. 2 ay uzaklaştırma sürecinde Malatya'da az hasarlı evde kalmak zorunda kaldım. 3 gün sonra hanım yanıma geldi. Hanım da psikolojik olarak zor süreç geçirdi. O da yaptıklarından pişmanlık duydu. Küçük ilçede kadın tarafından şikayet edilmek zor bir durum. Kadınlar için sığınma evi varken, erkekler için sığınma evi yok. Bu yüzden psikolojik olarak zor bir süreç geçirdik” (E4).

Baskil'de sosyal ilişkilerde sorun yaşayan katılımcılar düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

“Burada kimseyle gidiş gelişim yok. Kimseyi tanımıyorum. Malatya’da komşuluk çok iyiydi. Buraya geldik çok sıkıntı gördük. Pamuk çırpıyorum. Malatya’da olsaydı 50 kişi yardıma gelirdi. Burada tek başımayım. Sıkılınca Malatya’ya çocuklarımıza gidiyoruz” (K5).

“Baskil’de çevrem olduğu için, yaşam standartlarında zorluk çekmedim. Yakın çevre çünkü burası. Komşularla herhangi bir ilişkim yok. Selam bile verilmiyor. Kimseyi tanımıyoruz. Akrabalarımınla ilişkilerim iyi. Uyum sağladığımız tek konu bu” (K6).

“Baskil’in insanları hoşumuza gitmiyor. İnsanların bize bakışı beni rahatsız ediyor. İnsanlar giyim kuşamımıza bakıyorlar. Bir bayanla çarşıya gidilmez. Çok bakıyorlar. Bizim giyimimiz buradaki insanlardan farklı. Burada şalvar giyiyorlar, özellikle kadınlar. Eşim alışverişe çıkmıyor. Ben yalnız gidiyorum”(E3).

“Akrabamız yok burada. Damadımın kardeşi var. Ayda yılda bir geliyor. Bayramda falan uğruyor, ancak. Arkadaşlık problemini aşamadım burada. Camiye gidip geliyorum. Camiye gelenlerle sohbet ediyorum. Merhaba, merhaba sadece. Halkın bize karşı tutumu iyi” (E6).

“Burada insanları sevmiyorum. Malatya’da komşuluk ilişkilerim çok iyiydi. Burada insanlarla ilişkim yok. Kızım burada yaşıyor. Ona gidip, geliyorum sadece. Komşuluk yok. Kendimi yalnız hissediyorum”(K4).

Geleceğe yönelik beklentileri ile ilgili görüşlerden bazıları şunlardır:

“Geri dönmeyi düşünmüyorum. Eşim memnun. Geri dönmek istemiyor. Burada bağ bahçemiz var. Kayısı ağaçlarımız var”(E5). “İnşallah evler ucuzlar, Malatya’ya gideriz” (K6). “Evim olsa bir dakika Baskil’de durmam” (E4). “ Depremden hemen sonra Malatya’ya gitmeyi hiç düşünmemiştik. Ama şimdi geri dönmek istiyoruz” (E3). “Malatya’da ev bulsak kalırdık. Kızlara burada iş yok. Çok sıkılıyorlar. Geleceğe yönelik Malatya’ya geri dönüş istiyoruz” (E2). “Tekrar deprem gününe dönseydim, yine göç ederdim. Malatya bitti. Evler en aşağı 10 bin lira. En kötü ev bile. Maaşım yok. Eşyam kalmadı. Gelecekte evim yapılırsa, Malatya’ya geri dönerim”(K2). “Depremden sonra Malatya’dan soğuduk. Komşu kalmadı. Çocuklar korkuyor. Sürekli deprem oluyor. Burada huzurluyuz, güvendeyiz” (K1).

Katılımcıların çoğunluğunun geleceğe yönelik geriye göçle ilgili düşünceleri, eski şartlar sağlandığında geriye dönmek şeklindedir. Katılımcıların depremden önce yaşadığı yerle bağlantıları zayıftır. Gitseler de uzun süre orada duramadıklarını ve uyuyamadıklarını ifade etmişlerdir. Depremin olduğu güne tekrar dönseydiniz buraya göç eder miydiniz sorusuna görüşülenlerin yarısından fazlası evet cevabını vermiştir. Katılımcılar Baskil’e uyumlarını en çok kolaylaştıran faktörün memleketlerinin burası olması

olduğunu ifade etmişlerdir. Yaşamının çoğunu İstanbul ve Adana'da geçiren iki katılımcı diğer katılımcılara nazaran çevreye uyum sağlamada zorluk yaşadığını belirtmiştir. Psikolojik olarak deprem korkusunu üzerlerinden atamadıklarını belirten katılımcıların oranı da yüksektir. Çalışmaya katılan bireylerin bazıları yalnızlık yaşadıklarını dile getirmiştir. Aile içi ilişkilerde sorun yaşadıklarını dile getiren bazı katılımcılar vardır. Bazı katılımcılar akraba ya da komşuluk ilişkilerinde sorun yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların bazıları yaşanan ortamdaki imkanların kısıtlılığından dolayı sorun yaşadıklarını bazıları da ekonomik açıdan sorun yaşadıklarını dile getirmiştir. Baskil'de imkanların Malatya'ya göre kısıtlı olması katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ulaşım açısından ticari taksilerin olmaması, yaş itibarıyla kronik hastalıkları olan, fiziksel açıdan da sıkıntıları olan katılımcıların, sağlıkla ilgili sorunlarına çözüm ararken zorlandıkları tespit edilmiştir. Kalple ilgili sorunları ve KOAH rahatsızlığı olan yaşlı katılımcıların sayısı fazladır. Sağlık sorunları için Elazığ ve Malatya illerine gidildiği belirtilmiştir.

Yaşlanma ile yaşanan fiziksel ve zihinsel işlev geriliği ve emeklilikle birlikte azalan üretkenlik sonrasında toplumsal statü ve rol kaybı yaşlı bireyler için sosyal yaşamı sekteye uğratmaktadır. Günlük yaşamında başkalarının yardımına gereksinimi olan yaşlı bireyin yalnızlığı ve çevreden soyutlanması onun depresyon ve bunaltı yaşamasına neden olabilmektedir (Sağır, 2013: 479) Yaşlanma sonrası tüm bu değişimlerle birlikte yaşanan travmatik zorunlu göç var olan insan ilişkilerini yok ederek yeni mekanla birlikte yeni etkileşim, iletişim kurmayı zorunlu bırakmıştır. Yapılan araştırmalarda yaşlı bireylerde ruhsal ve moral durumunun yaşamın sürdürülmesinde fiziksel kapasite azlığından daha önemli oluşu, (Demir ve Sağlık, 2022: 12) yaşlılar için çözümün ağırlık noktasını göstermektedir. Yaşlılık ve emeklilikle birlikte ekonomi, statü kayıplarının sosyal ilişkilerdeki azalmanın ve sosyal destek kaybının yol açtığı intihar ve ölüm (Aslan ve Hocaoglu, 2014: 303) düşünüldüğünde deprem ve zorunlu göçün oluşturduğu zorlu yaşam koşulları yaşanılacak sorunların büyüklüğünü göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER:

Deprem ve göç, insanları derinden yaralayan ve etkilerinin silinmesi güç olan travmatik olaylardır. Deprem nedeniyle göç eden gruplar sosyal ve ekonomik açıdan birçok sorun yaşamaktadır. Deprem sonrası göçün oluşturduğu travmaların etkisinin görece uzun sürmesi beklenmektedir. Göçü yaşayan bireylerin yaşlı olması durumu daha da kötüleştirmektedir.

Doğal afetler yerinden edilmeyi etkileyebilmektedir. İnsanlar depremlerden sonra afetin olumsuz etkileri hafifletmek amaçlı yer değişikliği yapabilmektedir. Göçün kalıcı mı, geçici mi olacağına çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Geçici olanlar genelde afetten kaçış özelliği taşır. Bu göçler genellikle plansız olduğu gibi planlı olarak yapılan afet sonrası göçler de olabilir.

Afetler sonrası yapılan zorunlu göçlerin birçok olumsuz sonucu vardır. Göçün kaynaklandığı yerde nüfus azalır, ekonomik yapı olumsuz etkilenir. Göçün yönlendiği yerde altyapı, barınma, eğitim, sağlık vb. alanlarda sorunlar ortaya çıkabilir (Gökalp Yılmaz ve Şikar, 2023).

Yapılan bu çalışma deprem sonrasında yaşlı bireylerin yaptığı zorunlu göçünü konu edinmektedir. Afet durumlarında dezavantajlı konumda bulunan bireyler mevcut durumdan daha fazla etkilenmektedir. Uzun süredir yaşadığı konfor alanını terk etmek afetlerde dezavantajlı konumda olan yaşlı bireyler açısından daha zordur. Can güvenliği, hayatta kalmak isteği, insanların içinde bulunduğu durumu kabullenmesini kolaylaştırmada etkili olabilir. Çalışmaya dahil olan katılımcılar, depremden önce yaşadıkları yere yakın bir yere göç etmişlerdir. Aynı zamanda göç ettikleri yerin memleketleri olması da dikkati çekmektedir. Bu tercihlerinde yaşamlarının bir bölümünde göç etmeden önce Baskil’de yaşamayı deneyimlemiş olmaları da etkili olmuştur. Bu faktörler göç edilen bölgeye uyumu kolaylaştırmada önemli rol oynamıştır. Katılımcılar, göç esnasında eşyalarını taşıma konusunda sıkıntılar yaşadığı ifade etmiştir. Bu durum büyük afetlerde yaşanabilmektedir. Taşınma için maddi destek aldıklarını dile getirmişlerdir. Yaşadıkları konutlardan memnuniyetsizlik belirtilmemiştir. “Başımızı sokacak güvenli bir yer bulduk” sözüyle duygularını ifade etmişlerdir. Ekonomik gelirle ilgili sıkıntılarını, hayat pahalılığıyla ilişkilendirerek açıklamışlardır. Örneklem grubundaki kadınların okuryazar olmadığı, erkeklerin ise eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ailelerdeki çocuk sayılarının fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışma grubuna ait demografik bulgularla Türkiye’deki yaşlı bireylere ait istatistiksel verilerin benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Göç edilen bölgeyle ilgili ulaşım ve sağlık konusunda sıkıntılardan bahsedilmiştir. Geldikleri ille kıyasladıklarında, imkanların yaşadıkları ilçede kısıtlı olduğu ifade edilmiştir. Katılımcılar komşuların kendilerine iyi davrandıklarını fakat görüşmediklerini belirtmişlerdir. Akrabalarla ilişkilerin genelde soğuk olduğu ifade edilmiştir. Göç esnasında da akrabalarından destek almadığını ifade edenler çoğunluktadır. Katılımcılar sivil toplum kuruluşları ve resmi kurumlar tarafından ilk günlerde yakıt, erzak, nakit gibi yardımların yapıldığı belirtilmiştir. Göç edenlerin çoğunluğu evleri teslim edildiğinde tekrar geri döneceklerini açıklamıştır. Baskil’de bahçesi olanlar geri dönmek istemediklerini söylemiştir. Katılımcıların çoğu eşiyile birlikte yalnız ikamet etmektedir. Kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdadırlar. Katılımcıların çoğunluğu arkadaş konusunda yalnızlık çektiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar çalışmak istediklerini ama ilçede iş imkanı olmadığını ifade etmişlerdir. Psikolojik problemler yaşadığını ve deprem korkusunu atlatamadığını belirten katılımcılar mevcuttur. Baskil TOKİ’lerde kadınlar için dikiş-nakış kursu açılmıştır. Bir katılımcı eşi ölen gelininin kursa katılmasının gelinini mutlu ettiğini ifade etmiştir. Görüşülen bireylerin yaş itibarıyla aktif aktivitelere katılmaları mümkün görülmemektedir. Onların yaşamlarını kolaylaştıracak, buldukları yeni ortamda yaşadıkları travmanın etkilerini azaltılabilecek küçük dokunuşlara ihtiyaçları olduğu görülmüştür.

Zorunlu göç, yaşlıların yerinden edilmesine, ailelerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmalarına neden olmuştur. Bu çalışmada yaşlılar, göç etmeden önceki çevresiyle ve komşularıyla olan ilişkilerine özlem duymaktadırlar. Bu durum, yaşlıların zihinsel ve fiziksel refahı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Göç eden yaşlı bireylere psikososyal destek ve rehberlik hizmeti sunulması önemlidir. Zorunlu göç, ayrıca yaşlıların erişebileceği sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin miktarını ve kalitesini de etkilemiştir. Yaşlılara barınma, gıda, giyim, sağlık ve hijyen gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için acil yardım sağlanmalıdır. Yaşlılara yönelik özel sağlık hizmetleri ve ilaç desteğinin artırılması önemlidir. Ulaşım ve mobilite imkanlarının sağlanması önem arz etmektedir. Yaşlılara geçimlerini sağlayacak maddi yardımlar yapılması da önem taşımaktadır. Zorunlu göç eden yaşlı bireyler hakkında bilgi ve farkındalığı arttırmak için deprem ve afetlerde yaşlıların korunmasına yönelik bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Yaşlıların hakları ve mevcut sosyal hizmetlere nasıl erişebilecekleri konusunda bilinçlendirilme çalışmaları yapılmalıdır. Yaşlıların yeni bir ortama uyum sağlamalarına yardımcı olacak sosyal ve kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların sosyalleşmelerini ve yalnızlık duygularını azaltmalarını sağlayacak faaliyet alanları oluşturulmalıdır. Gönüllülük programları aracılığıyla yaşlılara destek olunması sağlanmalıdır.

Depremden etkilenen yaşlılara yönelik sosyal politikaların etkili olması için yaşlıların özel ihtiyaçlarının ve taleplerinin göz önünde bulundurulması ve farklı gruplar arasında eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmesi önemlidir. Sosyal destek grupları ve bu kapsamda toplumsal desteği karşılamayı amaçlayan kurumsal oluşumlar yaşlıların göç ettiği mekandaki yalnızlaşmasını biraz olsun hafifletmeyi sağlayabilir. Yaşlıların doğru profesyoneller tarafından yönlendirilmesinin göç sonrasındaki uyuma katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu alanda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale sürece dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma **Fırat Üniversitesi Etik Kurulu'nun 26.03.2024 tarihli ve 23312 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur. Çalışmanın etik kurul onay belgesi dergi arşivinde yer almaktadır.**

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Abbasi-Shavazi, M. J., Mahmoudian, H., & Sadeghi, R. (2018). Family Dynamics in the Context of Forced Migration. *Demography of refugee and forced migration*, 155-174.

Altın, Z. (2020). "Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar", *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 30 (Ek Sayı): 49-57.

- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Amitabh, K. (2009). Urbanisation and Migration: An Analysis of Trends, Patterns and Policies in Asia, Human Development Research Paper, 2009/16
- Aslan, Ş., & Ulutaş, D. A. (2018). Sağlık Açısından Göç ve Yaşlılık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 10-29.
- Aslan, M, Hocaoglu Ç. Yaşlılarda İntihar Davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. Eylül 2014;6(3):294-309. doi:10.5455/cap.20131229101314
- Atila Demir, S. (2019). Yaşlıların Sosyalleşmesinde Yeni Ara Formlar. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 77, Winter, p. 301-311.
- Avdar, R., & Avdar, R. (2022). Türkiye’de Yaşanan Doğa Kaynaklı Afetlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri. *Afet Ve Risk Dergisi*, 5(1), 1-12. <https://doi.org/10.35341/afet.1032084>
- Aytis, S. (2023). Deprem Kavramı, Etkileri ve 6 Şubat 2023 Depremleri Bağlamında Süreçler Üzerinden Bütünsel Değerlendirmeler. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), 567-584. <https://doi.org/10.30785/mbud.1287755>
- Bahar, A. & Parlar, S. (2007). Yaşlılık ve Evde Bakım. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(4), 32-39.
- Bayhan, V. (2012). Travmatik Kaos Ortamında Depremi Anlamlandırmanın Sosyolojik Bağlamı. *Sosyologca*(3).
- Black, R., Arnell, N. W., Adger, W. N., Thomas, D., & Geddes, A. (2013). Migration, Immobility and Displacement Outcomes Following Extreme Events. *Environmental Science & Policy*, 27, S32-S43.
- Blanquart, F., Gandon, S., & Nuismer, S. L. (2012). The Effects of Migration and Drift on Local Adaptation to a Heterogeneous Environment. *Journal of Evolutionary Biology*, 25(7), 1351-1363.
- Berker, A. (2016). Zorunlu Göçün Yol Açtığı Refah Kaybının İncelenmesi: Yaşam Memnuniyeti Yaklaşımı. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 43(3), 675-706. <http://www2.feas.metu.edu.tr/metusd/ojs/index.php/metusd/article/view/873>
- Bier, V. M. (2017). Understanding and Mitigating the Impacts of Massive Relocations Due to Disasters. *Economics of Disasters and Climate Change*, 1, 179-202.
- Bolzman, C. (2014). Older Refugees. *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*, 409-420.
- Castles, S. (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Ceylan, H. (2015). Yaşlılık ve Refah Devleti. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çakır, Ö., & Atalay, G. (2020). Afetlerde Özel Gereksinimli Grup Olarak Yaşlılar. *Resilience*, 4(1), 169-186.

- Demir, Ş., & Sağlık, S. (2022). Yaşlıların Yaşlanmaya İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirildiği Nitel Bir Araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD) / Elderly Issues Research Journal (EIRJ)*, 15(1), 1-14. doi:10.46414/yasad.1006377
- Demirbağ, B. C., & Adıgüzel, L. (2018). Göç ve Yaşlı. *Türkiye Klinikleri Public Health Nursing-Special Topics*, 4(3), 53-58.
- Demirel, A. C. ve Sütçü, S. (2021). Covid-19 Salgınında Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (Pandemi Özel Sayısı), 3641-3675.
- Dimond, M., McCance, K., King, K., Benoliel, J. Q., & Chang, B. L. (1987). Forced Residential Relocation: Its Impact on the Well-Being of Older Adults. *Western Journal of Nursing Research*, 9(4), 445-464.
- Durak, M., Durak, E. S., & Sakiroğlu, M. (2018). The Factors Associated with Life Satisfaction and Depression Among Older Adults Suffering Forced Migration. *Masters International*, 117.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde Göçmen Olmak: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255.
- Ekoh, P. C., Iwuagwu, A. O., George, E. O., & Walsh, C. A. (2023). Forced Migration-Induced Diminished Social Networks and Support, and Its Impact on the Emotional Wellbeing of Older Refugees in Western Countries: A Scoping Review. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 105, 104839.
- Ekoh, P. C., & Okoye, U. O. (2022). More Than Just Forced Migrants: Using Intersectionality to Understand the Challenges and Experiences of Older Refugees in Western Societies. *Journal of Social Work in Developing Societies*, 4(2).
- Ekoh, P. C., & Walsh, C. A. (2024). Valuable Beyond Vulnerable: A Scoping Review on the Contributions of Older Forced Migrants in Post-Migration Recovery. *International Journal of Disaster Risk Science*, 1-12.
- Fırat, M. (2022). Deprem ve Toplumsal Etkileri, *Tezkire Dergisi*, 47 - 72 , (31)
- Gökalp Yılmaz, G., & Şikar, A. (2023). Afetlerin Etkilerinin Zorunlu Göç Bağlamında İncelenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremi. *Afet Ve Risk Dergisi*, 6(4), 1247-1268. <https://doi.org/10.35341/afet.1290767>
- Gönüllü, C. (2020). Yaşlılık Sosyolojisi. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Gül, H. (2022). Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Sorunlarına İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 928-943.
- Gün Koşar, Y. (2023). The Effect of Forced Migration on Mental Health in Elderly Individuals: A Struggle in The Shadow of Disasters. *Journal of Gazi University Health Sciences Institute*, 6(1), 11-17. <https://doi.org/10.59124/guhs.1375507>
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Güreşçi, E. (2023). Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yeni Bir Tartışma Konusu Olarak Deprem Göçü. Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler (pp. 47-60). Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

- Hansson, R. O. & Carpenter, B. N. (1994). Relationships in Old Age: Coping with the Challenge of Transition. The Guilford Press. New York.
- Hunter, A., & Böcker, A. (2023). Older Refugees and Internally Displaced People. In *Handbook on Migration and Ageing* (pp. 151-161). Edward Elgar Publishing.
- Kilpeläinen, F., & Zechner, M. (2022). Displaced Selves: Older African Adults in Forced Migration. *Journal of Refugee Studies*, 35(3), 1126-1142.
- Konak, A. & Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1), 23-63.
- Kurt, G. (2008). Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış-Sivas il Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Kuzucu, A.K. & Karataş, M. (2023). "Afet ve Savaş Sonrasında Ortaya Çıkan Barınma İhtiyacının Karşılmasında Uygulanan Süreç Yöntemlerinin Sosyal Etkileri", Editör: Muhammed Karataş, Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar: V. , Turkuaz Yay., Manisa.
- Lai, D. WL (2004), "Impact of Culture on Depressive Symptoms of Elderly Chinese Immigrants", <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674370404901205>, Can J Psychiatry, Vol 49 /12, Erişim: 27.03.2024, pp: 820-827.
- Li, Q., Zhou, X., Ma, S., Jiang, M., & Li, L. (2017). The Effect of Migration on Social Capital and Depression Among Older Adults in China. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52, 1513-1522.
- Neuman, W.L. (2014). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I, Ankara, **Yayınodası**.
- Oliver-Smith, A. (2006). Disasters and Forced Migration in the 21st Century. <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/disasters-and-forced-migration-in-the-21st-century/>, (E.T. 22.03.2024).
- Öksüzler, B. (2015). Eş Kaybının Yaşlı Bireyler Üzerindeki Psikolojik Etkileri: Kaynakların Korunması Kuramı Kapsamında Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öz, F. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2), 17-28.
- Özer, İnan. (2004). Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Peker, A. E., & Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem Örneği. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 125-154.
- Reid, M. (2013). Disasters and Social Inequalities. *Sociology Compass*, 7(11), 984-997.
- Sağır A. (2013). Gün Algısı ve Sosyalleşme Safranbolu Örneğinde Gün Sosyolojisi Denemesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 477-496.
- Saraç, Z. F. & Yılmaz, M. (2015). Yaşlılık ve Sağlıklı Beslenme. *Ege Tıp Dergisi*, 54, 1-11.

- Saygılı, S. (2015). Yaşlılık Psikolojisi. Türdav Yayınları, İstanbul.
- Sevim, Y. (2010). Terör Mağdurları: Geriye Göç Çözüm Mü? Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, 1(1), 17-35.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2024). Göç ve Afet İlişkisi: Deprem Göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 292-313.
- Sözer, H. (2023). Kahramanmaraş Depremzedeleri Arasında Kırılgan Grupların Tespiti ve Güvenlik, Güvence, Güvene İlişkin Politikaların Geliştirilmesi. In *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası için Akademik Öneriler* (pp. 411-424). Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Steel, Z., & Bateman Steel, C. R. (2011). Psychology and Forced Migrants. *IAAP Handbook of Applied Psychology*, 684-699.
- Sürmeli, M. (2016). İğdir'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzerindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10(2), 173-187. <https://doi.org/10.33182/gd.v10i2.875>
- Şentürk, Ü. (2020). Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Şevik, A. E. (2023). Deprem ve Yaşlılık: Psikososyal Bir Bakış. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 16(1), 49-57.
- Tazefidan, K. (2024). Deprem Travmasının Birey ve Toplum İlişmesine Etkisi Üzerine Bir İnceleme. *Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Psikoloji Dergisi*, 2(1), 61-75.
- Tereci, D., Turan, G., Kasa, N., Öncel, T., & Arslansoyu, N. (2016). Yaşlılık Kavramına Bir Bakış. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 84-116.
- Tufan, İ. (2006). *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü*, Antalya: Gero Yay.
- TÜİK, (2023). [https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109109\(E.T.08.02.2024\)](https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109109(E.T.08.02.2024)).
- TÜİK HaberBülteni, (2024). (27.03.2024) [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-2023-53710\(E.T.08.02.2024\)](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-2023-53710(E.T.08.02.2024)).
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf, (E.T. 07.03.2024).
- United Nations Report 2015. World Population Ageing. New York. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf, Erişim: 27.03.2024.
- Ünal, P.C. (1999). Aktif Yaşlanma: Bilişsel ve Sosyal Boyut', Turkish Family Physician, cilt:3/1, Erişim: 29.03.2024, <http://turkishfamilyphysician.com/makaleler/derleme/aktif-yaslanmabilissel-ve-sosyal-boyut/>, 13-17.
- Virginçar, A., Doherty, S., & Siriwardhana, C. (2016). The impact of forced migration on the mental health of the elderly: a scoping review. *International Psychogeriatrics*, 28(6), 889-896.

Varol, N., & Gültekin, T. (2016). Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler. *Antropoloji*, (32), 43-51.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık, Ankara.

Yenilmez, D. T. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Düşünce Dergisi*, (7), 39-52.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the world where the elderly population is rapidly increasing, elderly problems are also increasing. Problems related to social and psychological areas arise due to the physical changes that occur with aging. At the same time, physical disabilities may cause elderly individuals to live dependently on others. In societies where protective measures and precautions are not taken for the elderly, the elderly will be one of the groups that will suffer the greatest losses in the event of a disaster or emergency. The aim of this research is to examine the social effects of forced migration from the perspective of elderly individuals and to reveal the life experiences and influences of elderly individuals who settled in Baskil district of Elazığ province after the 2023 Kahramanmaraş earthquakes. The aim of the research is to determine what has changed in the lives of elderly individuals who have experienced migration, what problems they experience, and what they do to adapt to the district. In this context, another aim of the research is to examine what problems the elderly face, what they do to overcome these problems and how successful they are. The literature review shows that there are not many studies on elderly individuals who have been forced to migrate. It is expected that this study will contribute to filling the gap in the literature.

Method

This research was carried out in a field research model that includes qualitative-oriented approaches. The research is based on a case study. In this research, which focuses on the experiences of elderly individuals who were affected by the February 6 Kahramanmaraş earthquakes and had to leave the region they lived in due to forced migration, qualitative research method, in-depth interview and purposeful sampling techniques were used. Purposeful sampling technique was used to determine the sample group, ensuring that participants appropriate to the research problem were selected. On the other hand, after the participants were determined, in-depth interview technique was used in order to reveal the subject holistically. The population of the study consists of elderly individuals who were forced to migrate to Baskil district of Elazığ after the February 6 Kahramanmaraş earthquakes. The sample group consists of 15 elderly individuals over the age of 65 who were determined with the help of the purposive sampling technique among the elderly participants who migrated to the Baskil district of Elazığ due to the Kahramanmaraş earthquakes and who agreed to participate in the research voluntarily. Information about the sample was collected with a semi-structured interview form. This form aims to obtain detailed information about the elderly individuals who make up the sample group, as well as demographic information. Considering that the individuals in the sample group to be researched may have some mental and physical disorders due to their age, the questions were kept short in order not to tire them.

Findings

The participants in the study migrated to a place close to where they lived before the earthquake. It is also noteworthy that the place they immigrated to is their hometown. The fact that they experienced living in Baskil for a part of their lives before migrating was also influential in these

choices. These factors played an important role in facilitating adaptation to the region of migration. Participants stated that they had difficulties in carrying their belongings during migration. This situation can occur in major disasters. They also stated that they received financial support for transportation. No dissatisfaction with the housing they live in was reported. They expressed their feelings by saying, "We found a safe place to lay our heads." They explained their difficulties regarding economic income by associating it with the high cost of living. We see that the women in the sample group are illiterate, while the men's education level is higher. It has been determined that the number of children in their families is high. Considering that our study group is over the age of 65, we can say that these rates are similar to the statistical data of elderly individuals in Turkey. Problems in transportation and health issues related to the migrated region were also mentioned. When compared to the city they came from, they said that the opportunities were limited in the district they lived in. They stated that the neighbors treated them well but did not meet with them. It was stated that relations with relatives were generally cold. The majority of people state that they did not receive support from relatives during migration. Participants stated that non-governmental organizations and official institutions provided aid such as fuel, food and cash in the first days. The majority of those who migrated stated that they would return when the disaster residences were delivered to them. Those who had gardens in Baskil said that they did not want to return. Most of the participants live alone with their spouses. They are able to provide for their own needs. The majority of participants stated that they were lonely in terms of friends. They stated that they wanted to work but there were no job opportunities in the district. It is not possible for the interviewed individuals to participate in active activities due to their age. There are participants who stated that they had psychological problems and could not get over their fear of earthquakes. It has been seen that they need small touches that will make their lives easier and reduce the effects of the trauma they experience in their new environment.

Conclusion

Social support groups and institutional formations that aim to provide social support in this context are considered important to alleviate the loneliness of the elderly in the place where they migrate and to enable guidance by professionals. There is a need for studies in this field.

Mimarlıkta Sürdürülebilirliğin Öneminin Yeniden Yorumlanması

Reinterpreting the Importance of Sustainability in Architecture

Zülal Nurdan Korur¹

Öz

Bu makale, sürdürülebilirlik kavramının tarihsel gelişimini, mimarlık alanındaki tanımını ve günümüzde nasıl uygulandığını ele almaktadır. Makalede, sürdürülebilirlik paradigmasının ortaya çıkışı ve tarihsel evrimi incelenerek, bu paradigmanın nasıl şekillendiği ve mimarlık alanında nasıl bir etki yarattığı açıklanmaktadır. Makalede özellikle, sürdürülebilir mimarlığın önemi ve prensipleri üzerinde durulmaktadır. Sürdürülebilir mimarlığın prensiplerinin kavramın ortaya atıldığı dönemden bu zamana değişiminin incelenmesi önemli konusuna da bazı ipuçları vermektedir. Bu prensipler arasında enerji verimliliği, malzeme seçimi, su tasarrufu, atık yönetimi ve çevresel etkilerin azaltılması gibi konular önemli bir yer tutmaktadır. Sürdürülebilirlik mimarlık gündemine oturduğundan bu yana, teknolojik gelişmelerin ve çevresel koşulların sürekli değişim göstermesi sürdürülebilirliğin önemini yeniden yorumlamayı gerekli kılmaktadır. Makale sürdürülebilirlik paradigmasının mimarlık pratiğine nasıl yansıdığını ve mimarların sürdürülebilirlik ilkelerini nasıl uyguladıklarını da örneklerle açıklamaktadır. Bu bağlamda yeşil binalar, enerji verimli tasarım stratejileri, çevresel etki değerlendirmesi gibi konuların yanı sıra, toplumun sürdürülebilirlik konusundaki farkındalığının artması ve sürdürülebilir mimarlık projelerinin giderek daha fazla talep gördüğü ele alınmaktadır. Sonuç olarak, bir yapının sürdürülebilir olduğunu söylerken başvurduğumuz kriterler son yıllarda değişmiştir ve bu değişim sürdürülebilirliğin önemini fazlasıyla arttırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Mimarlık, Sürdürülebilir Paradigma

ABSTRACT

This article discusses the historical development of the concept of sustainability, its definition in the field of architecture and how it is applied today. The article examines the emergence and historical evolution of the sustainability paradigm and explains how this paradigm was shaped and what impact it has on the field of architecture. The article particularly focuses on the importance and principles of sustainable architecture. Examining the changes in the principles of sustainable architecture from the period when the concept was introduced to now also gives some clues about its importance. Among these principles, issues such as energy efficiency, material selection, water saving, waste management and reducing environmental impacts have an important place. Since sustainability has been on the agenda of architecture, technological developments and environmental conditions are constantly changing, making it necessary to reinterpret the importance of sustainability. The article also explains with examples how the sustainability paradigm is reflected in architectural practice and how architects apply sustainability principles. In this context, issues such as green buildings, energy efficient design strategies, environmental impact assessment, as well as increasing public awareness of sustainability and sustainable architecture projects being increasingly in demand are discussed. As a result, the criteria we use when saying that a building is sustainable have changed in recent years, and this change has greatly increased the importance of sustainability.

Keywords: Sustainability, Sustainable Architecture, Sustainable Paradigm

¹ **Corresponding Author:** Zülal Nurdan Korur (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: znkorur@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5655-1632

GİRİŞ:

Mimarlık, insanın çevresini düzenleme eylemi hatta sanatı olarak kabul edilir. Ancak bu sanatın sadece estetik ve işlevsel bir amacı değil, aynı zamanda çevreye ve topluma olan sorumluluğunu da içerdiği bilinmektedir ve günümüzde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, bu sorumluluğun temelini oluşturur. Sürdürülebilir mimarlık, bu kavramın mimari tasarım ve uygulamalara nasıl yansıdığını, doğal ve yapay sistemler arasındaki dengeyi nasıl koruduğunu ve insanın çevresiyle uyumlu bir şekilde nasıl yaşayabileceğini araştırır.

Sürdürülebilirlik kavramı, genellikle üç temel boyutta ele alınır: Ekolojik, ekonomik ve sosyal. Ekolojik sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması, biyoçeşitliliğin sürdürülmesi ve ekosistemlerin dengesinin sağlanmasıyla ilgilidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların verimli kullanımı, atıkların azaltılması ve ekonomik büyümenin çevresel etkilere olan bağımlılığını azaltmayı hedefler. Sosyal sürdürülebilirlik ise toplumun ihtiyaçlarının karşılanması, adaletin sağlanması ve toplumsal dengeyi koruma üzerine odaklanır (Harris, 2000: 5), (Montiel ve Delgado-Ceballos, 2014: 115).

Mimarlıkta sürdürülebilirliğin önemi, bu üç boyutun bir araya gelerek tasarım ve uygulamalarda nasıl kullanıldığına bağlıdır. Geleneksel olarak, mimarlıkta sürdürülebilirlik genellikle enerji verimliliği ve malzeme seçimi gibi teknik uygulamalarla ilişkilendirilmiştir (Sev, 2009: 21). Ancak, günümüzde sürdürülebilir mimarlık, sadece teknik bir yaklaşım değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve sosyal faktörleri içeren çok boyutlu bir disiplindir. Sürdürülebilir mimarlık sadece bireysel projelerde değil, aynı zamanda kentsel planlama, altyapı geliştirme ve toplumsal dönüşüm gibi geniş çaplı alanlarda etkili olabilmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir mimarlığın yalnızca mimarlar için değil, planlamacılar, politika yapıcılar, mühendisler ve diğer paydaşlar için de önemli bir konu olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

1.Sürdürülebilirlik Üzerine İlk Değerlendirmeler

Sürdürülebilirlik kavramının tanımını ve içeriğini konu alan metinler literatürde son yıllarda üzerinde en çok yazılan, değerlendirilen konulardandır. Sürdürülebilirlik ismiyle tanımlanmasa da içeriği ve anlamına dair olguların tarihi kökenleri çok uzun yıllar öncesine gidebilmektedir. O yüzden sürdürülebilirliğin evriminden bahsetmekte mümkündür. Sürdürülebilirliğin yeniden yorumlanması sürekli değişen ve dönüşen dünyamızda önemli bir yere sahiptir.

Donovan (2020:8) mimarın kelime dağarcığında bariz bir değişim meydana geldiğini ve bunun hem tarih boyunca yaşanan toplumsal sorunlardan hem de Brundtland raporu, Agenda21 ve daha fazlası gibi kilit politikalar veya raporlardan daha geniş tanımların geliştirilmesinden etkilendiğini ileri sürmektedir.

1.1.Sürdürülebilirlik Kavramının Evrimi ve Mimarlık Alanındaki Önemi

Sürdürülebilirlik, 1980'lerin sonlarında çevre bilincinin artmasıyla birlikte ortak kelime dağarcığına giren bir tabirdir. Sürdürülebilirlik kavramının genel kabul görmüş tek bir tanımı yoktur. Öyle ki Pearce vd. (1989: 173) sürdürülebilirliğe dair yirmi dört farklı tanımı alıntılamaışlardır. En çok alıntı yapılan tanım, Brundtland Komisyonu olarak da bilinen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED 1987) tanımıdır. WCED (1987) sürdürülebilir bir toplumu "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan toplum" olarak tanımlamıştır.

Çevre sadece kaynak sağlamaktan ve atıkları özümsemekten daha fazlasını yapar; gıda üretimini desteklemek için temiz hava, içme suyu, iklim ve toprağın düzenlenmesi, ayrıca UV radyasyonundan korunma ve bitki çeşitliliğinin korunması gibi kritik yaşam destek hizmetlerini yerine getirir. Çevrenin,

insan faaliyetinin biçimi ve ölçeği üzerinde giderek daha fazla kısıtlamalar getireceği görüşüne dair artan bir farkındalık ve kabul vardır. Çevresel veriler, çevrenin sağlayabileceği fiziksel, kültürel ve estetik sınırlarla birlikte, artan nüfus için gerekli olan depolama alanlarının ve tolere edilebilecek atıkların da sınırlarının olduğunu göstermektedir" (Edwards, 1996: 6).

Sürdürülebilirlik çeyrek yüzyıldır gündemde olmasına rağmen düşünsel kökenleri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Bu düşüncenin kavram olarak gündeme gelmesi yirminci yüzyılda yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerim dünyanın ekolojik dengesini büyük ölçüde tahrip etmesinin bir sonucudur. Ekolojik dengenin geri kazanılması gerektiği fikri 70'li yıllarda çevreci hareketlerin başlamasıyla yayılmaya başlamıştır.

Bu çalışmalara 1972 yılında yayımlanan "Büyümenin Sınırları" başlığı altında, 1980 yılında gerçekleşen BM Çevre Programı ve Dünya Stratejisi, "Ortak Geleceğimiz" başlıklı Brundtland Raporunda (1987), Rio de Janeiro'da gerçekleşen BM Çevre ve Kalkınma Konferansında (1992), Kahire'de gerçekleşen Avrupa Birliği Beşinci Eylem Planı çerçevesinde (1995), İstanbul'da gerçekleşen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II (1996) konferansında, New York'ta gerçekleşen Rio + 5 Forumunda (1997) ve Johannesburg'da gerçekleşen Sürdürülebilir Gelişme Konferansında (2002) değinilmiştir (Bozlağan, 2010: 1012).

1.2.Yeniden Yorumlanma İhtiyacının Ortaya Çıkışı ve Motivasyonu

Sürdürülebilirlik kavramının yeniden yorumlanma ihtiyacı, çevresel sorunların giderek artmasıyla ortaya çıkmıştır. Endüstriyel devrimle birlikte başlayan sanayileşme süreci, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve çevresel kirliliğin artmasına yol açmıştır. Ayrıca, küresel nüfus artışı, şehirleşme, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve teknolojik gelişmeler gibi faktörler de sürdürülebilirlik kavramının yeniden yorumlanma ihtiyacını artırmıştır. Bu değişen koşullar, sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da sürdürülebilirlik kavramının daha geniş bir perspektifle ele alınmasını gerektirmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramının yeniden yorumlanma motivasyonu, insanlığın geleceğini güvence altına almak, doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanmak ve çevresel dengeyi korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu motivasyon, sürdürülebilir mimarlık gibi disiplinlerin gelişmesine ve sürdürülebilirlik ilkelerinin daha geniş bir şekilde benimsenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik kavramının yeniden yorumlanması hem bireysel hem de kurumsal düzeyde sürdürülebilirlik stratejilerinin oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Daly'e (1996: 11) göre fiziksel olarak sürdürülebilir bir toplum üç temel koşulu karşılamalıdır; yenilenebilir kaynakların kullanım oranları ve yenilenme sayılarının dengeli olması gerekmektedir; yenilenemeyen kaynakların kullanım oranları, sürdürülebilir yenilenebilir ikamelerin geliştirilme oranını aşmamaktadır ve ayrıca emisyon oranları çevrenin özümleme kapasitesini geçmemelidir. Benzer şekilde Cole (1998: 4) sürdürülebilirliğin ürün kadar süreçle de ilgili olduğunu ileri sürmekte ve sürdürülebilirliğin altında yatan üç temel prensibi şu şekilde ortaya koymaktadır; etkin kaynak yönetimi gerekliliği (verimli enerji kullanımını ifade eder); insan ve doğal sistemlerin unsurları içinde ve arasında uyumlu ilişkilerin gerekliliği (yenilenebilir kaynak kullanımına geçiş anlamına gelir); tutum ve davranışlarda radikal değişimim etkisi.

2. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Değişimi

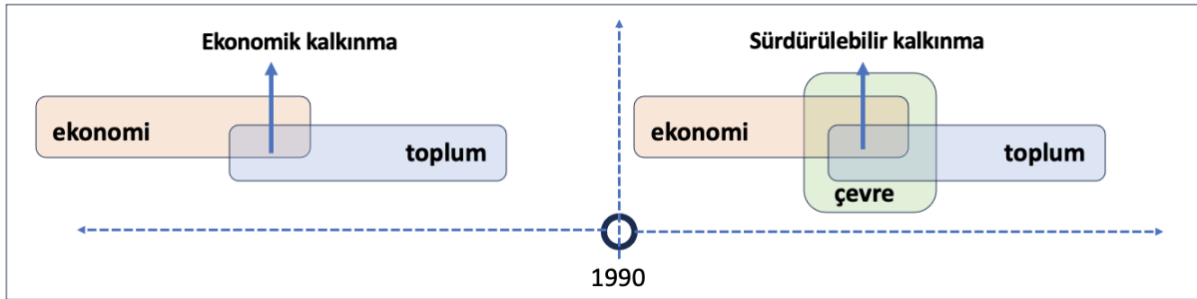
Sürdürülebilirlik kavramının tarihsel değişimi, insanlığın doğayla olan ilişkisindeki değişimlerin bir yansımasıdır. İnsanlık tarihinde, doğal kaynakları kullanma ve çevreye etki etme biçimleri sürekli olarak evrim geçirmiştir. İlk insan toplulukları avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlarken, doğal kaynakları sınırlı bir şekilde kullanarak çevreye verdikleri olumsuz etkileri rahatlıkla tolere edilebilmişlerdir. Ancak

tarımın ve yerleşik yaşamın başlamasıyla birlikte doğal kaynak kullanımını artmış ve çevresel etkiler dolaylı bir biçimde giderek büyümeye başlamıştır (Mc Lennan, 2004:10).

Mimarlıkta sürdürülebilirlik yeni bir yaklaşım değildir. Geçmişten günümüze, zorunlu olarak, çok farklı koşullarla karşı karşıya kalan birçok farklı kültür tarafından geliştirilmiştir. İnsanların ılıman bir iklimde rahatlık sağlamak için kuzeye bakan bir mağara yerine güneye bakan bir mağarayı seçmesinden bu yana var olmuştur. Yetersiz kaynaklara rağmen ilkel insanlar, en şiddetli iklim sorunlarını başarıyla karşılayan konutlar tasarlamışlardır. Bu basit barınaklar çoğu zaman günümüz mimarlarının yapılarından daha iyi performans göstermektedir.

Ryn ve Cowan'ın (1996:28) açıkladığı gibi, ekolojik açıdan sağlıklı şehir planlaması, sağlıklı bina, organik tarım, uygun teknoloji, yenilenebilir enerji ve tasarımda disiplinler arası yaklaşımlar açısından güçlü bir hareket olmuştur. Bu durum özellikle sanayileşmiş ulusların çok kritik olmayan büyüme dönemlerine denk gelmiştir. Ryn ve Cowan'a göre William Morris'in Sanat ve El Sanatları Hareketi, Rudolph Steiner'in biyodinamik tarımı, Ebenezer Howard'ın bahçe şehirleri, Patrick Geddes ve Lewis Mumford'un bölgesel planlaması ve Frank Lloyd Wright'ın organik mimarisi daha geniş bir ekolojik çerçeve içinde yerleşik, insan ölçeğine saygılı örneklerdir. Buckminster Fuller, elli yıllık son derece üretken bir çalışmayla, kendi atıklarını işleyebilen ve kullanım ömürlerinin sonunda geri dönüştürülebilen Dymaxion evleri tasarlarken, geçiciliğin sınırlarını test ederek malzeme ve enerji kullanımını azaltmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte, endüstriyel üretim süreçleri ve teknolojik gelişmeler hız kazanmış 1990'larda enerji krizinin patlak vermesiyle birlikte bu gelişmelerin merkezine çevre konuları yerleşmiştir. 1990'lardan önceki kalkınma anlayışı doğal kaynakların daha hızlı tükenmesine ve çevresel kirliliğin artmasına yol açmıştır. Bu nedenle 1990'lardan sonraki kalkınma anlayışı çevreyi ön plana alan bir kalkınma modeline dönüşmüştür. Bu gelişmeler Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Ekonomik Kalkınmadan Sürdürülebilir Kalkınmaya Geçiş İlişkisi.

Günümüzde ise iklim değişikliği, doğal kaynakların azalması, çevresel kirlilik ve biyoçeşitlilik kaybı gibi sorunlar sürdürülebilirlik kavramının daha da önemli hale gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle sürdürülebilirlik kavramı artık sadece çevre ile ilgili değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutları da içeren bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramının tarihsel değişimi, insanlığın doğayla olan ilişkisindeki evrimin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

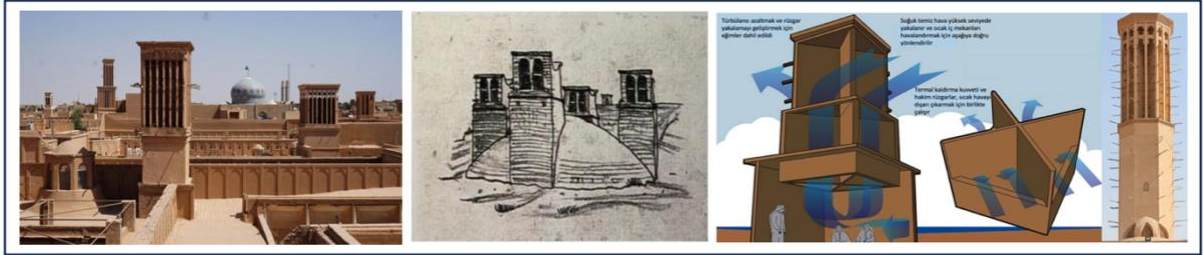
2.1. Mimarlıkta Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Kökenleri

Mimarlıkta sürdürülebilirlik kavramının tarihsel kökenleri, insanlığın çevresiyle olan ilişkisinin evrimiyle yakından ilişkilidir. İnsanlık tarihindeki ilk yapılar, doğal malzemelerden ve çevresel koşullara uygun olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve çevresel dengeyi koruma amacıyla tasarlanmıştır. Örneğin antik çağın Yunan ve Roma mimarisinde kullanılan

taş, tuğla ve mermer gibi malzemeler, dayanıklılıkları ve doğal kaynaklara olan minimal etkileri nedeniyle sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak kabul edilmiştir (Papanek, 1995:113).

İlkel insan, sığınağını inşa ederken sınırları yakın çevre koşulları ve bulabildiği malzemelerle kısıtlı kalmıştır. Çevresi nadiren kolay imkânlar sunmaktadır ve inşaat malzemeleri çoğu zaman az miktarda veya tür olarak çok kısıtlı olmuştur. İlkel mimari, modern teknolojinin ışığında değerlendirildiğinde bile çok yüksek düzeyde bir performans ortaya koymaktadır. Bir yandan yerel iklim koşullarına ilişkin kesin ve ayrıntılı bilgiyi, diğer yandan da yerel olarak mevcut yapı malzemelerinin performans özelliklerine ilişkin dikkate değer bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu nedenle, ilkel mimarinin anlaşılması önemlidir. Ancak çoğu modern binanın zayıf performansı bunun tam tersini gösteren etkileyici bir kanıttır. Görünümleriyle geniş çapta hayranlık uyandıran yeni binaların çoğu aslında oldukça yetersiz kalmaktadır. Pek çok cam cepheli New York gökdeleni, büyük bir maliyetle ortaya çıkmasına rağmen yağmur fırtınaları sırasında su sızdırmıştır. Cam cephe hayranlığı daha fazla sorun yaratmıştır. Aşırı ışık, ısı ve kötü yönlendirilmiş camlardan kaynaklanan parlama, binanın gölgeleme ve soğutma cihazları üzerinde aşılabilir yükler oluşturmuştur, bu sorun genellikle kış aylarında klimalar kapatıldığında daha da artmıştır (Behling ve Behling, 1996: 25).

Geçmiş topluluklar en çok iklimle çalışmak zorunda kalmışlardır. Örneğin sıcak ve kuru iklimlerde binalar, yaz güneşinin dayanılmaz sıcaklığından korunmak için uzun bitki örtüsü, kaya çıkıntıları veya düz çöl bölgelerinde avlulu bina formuyla gölgelenmiştir; aynı zamanda kış güneşinin hoş sıcaklığını da almaya yönelmişlerdir. Soğuk hâkim rüzgârlar, İran'daki Yazd gibi çeşitli yollarla yakalanabilmiştir. (Şekil 2). Devasa duvarlar yazın serin kalmasını sağlamış, hava akışını artırmak için üst kısımda havalandırılan yüksek tavanlar düşünülmüştür.

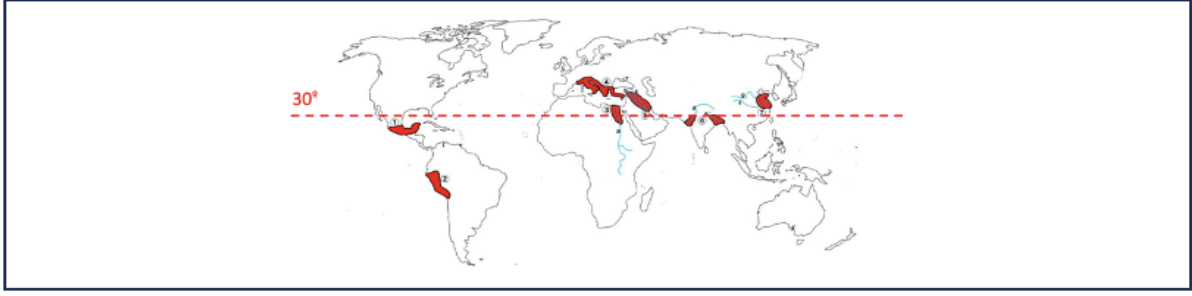

Şekil 2. Rüzgâr Yakalayarak Pasif İklimlendirme Sağlayan Badgir, Yazd, İran, (Url-1).

Ortaçağ mimarisi, genellikle yerel malzemelerin kullanımı ve bölgesel mimari tarzların geliştirilmesiyle karakterize edilmiştir. Bu dönemde, yapıların çevresel koşullara uyum sağlaması en önemli hedef olmuştur. Özellikle katedrallerin inşası sırasında, yerel malzemelerin ve doğal kaynakların kullanımı, sürdürülebilir mimarlık ilkelerinin erken bir örneğini oluşturmaktadır. Endüstriyel üretim süreçleri ve yeni malzemelerin kullanımı, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve çevresel kirliliğin artmasına yol açmıştır (Behling ve Behling, 1996: 78).

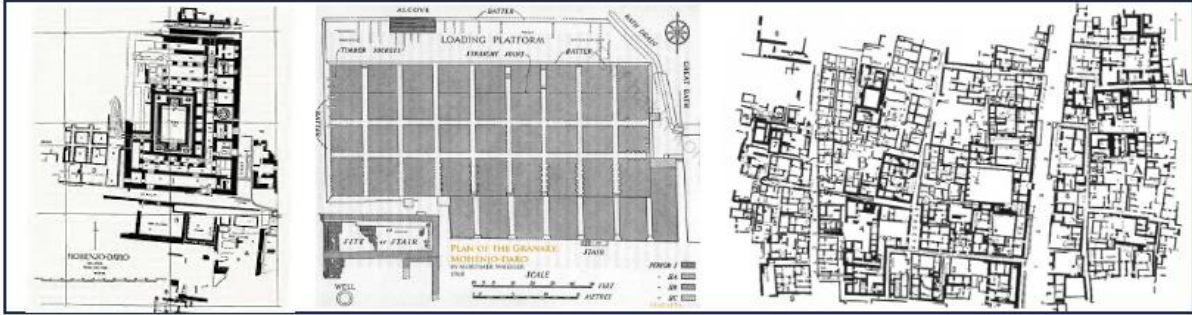
En eski uygarlıkların bulunduğu yer, tarımın gelişmesinin, ilk şehirlerin, dolayısıyla sürdürülebilir bir topluluğun oluşumunun temeli olduğu gerçeğinin kanıtını oluşturmaktadır. Birincisi, bu ilk şehirler, Yengeç Dönencesi ile 30 derece Kuzey enlemi arasında yer alan benzer iklim etkilerinin yaşandığı bölgelerde gelişmiştir (bkz Şekil 3).

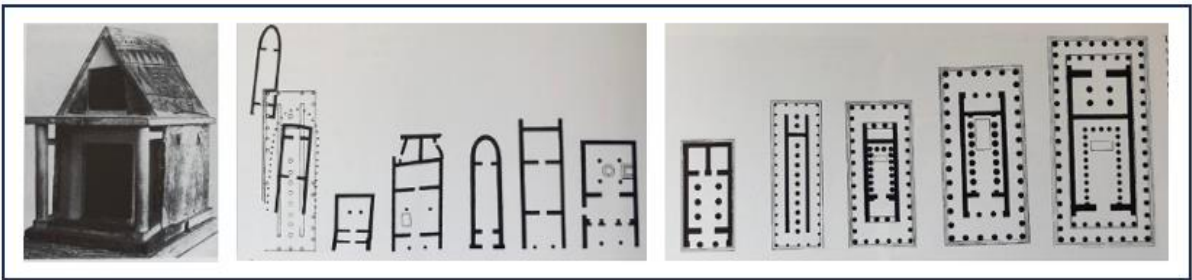
Şekil 3. Dünya Üzerinde En Eski Yerleşimlerin Bulunduğu Alanlar, (Url-2).

İndus Vadisi, gelişiminin zirvesinde büyük yerleşimleri desteklemiştir. Dönemin en büyük iki şehri Harappa ve Mohenjo Daro olmuştur. Şehirler, sokak deseninin kuzey-güney yönelimini güneşten aldığı, tıkanmış bir yapıya dayalı olarak yüksek yoğunlukta inşa edilmiştir. Merkezi konumdaki kale, kentsel alana sadece dini ve törensel bir alan sağlamakla kalmamış, aynı zamanda tahıl ambarları da sağlamıştır; bu da hayati enerji arzının güvence altına alınmasına verilen önemin bir kanıtı olarak gösterilmiştir. M.Ö. 2500 yıllarında kentin sosyal düzeninin kurulmasıyla birlikte, zenginler bir avlu etrafında sıra sıra odaları olan iki katlı evlerde, yoksullar ise tek odalı evlerde yaşamışlardır (Şekil 4).

Şekil 4. Mohenjo Daro' nun Yerleşim Planı, 3000 B.C., (Url-3), (Url-4).

Geçmişteki örnekleri incelediğimizde, güneş enerjisinin yeteneklerinin mimari, konfor ve kutlama gibi iki amaç için kullanıldığını görülmektedir. Örneğin Orta Çağ'da güneş enerjisi, kiliselerin yönelimine ilham vererek Hıristiyan mimarisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaya devam etmiştir. Antik Yunan'da yazın gölgeye, kışın ise güneş ışığına duyulan ihtiyaç en önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Klasik uygarlığın saygı duyduğu anıtsal tapınak mimarisi, basit sundurmali, en temel yapı türlerinden biri olan megaronun mütevazı kökenlerinden doğmuştur (Şekil 5). Daha sonraki tapınak planları megaron kökenlerinin özelliklerini açıkça göstermektedir. Erken megaronlarda gölgelik yalnızca yapının girişinde bulunmuş ve tapınağın etrafında gölgeleme oluşturmayı sağlamıştır.

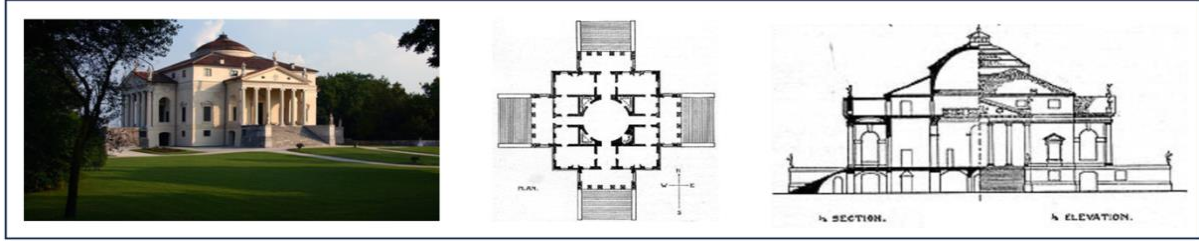

Şekil 5. Megaron ve tapınak planlarının gelişimi, (Url-5).

Rönesan; klasik mimarinin ışığını, açıklığını ve güneş enerjisiyle ilgili gelişmişliğini Avrupa binalarına getirmiştir. Avrupa Barok Çağı'na ilerledikçe, mimari tarzı giderek daha süslü ve teatral hale gelmiş ve

güneş enerjisi kullanımı daha dramatik bir artış göstermiştir (Behling ve Behling, 1996: 91). Yeni bina teknolojisi ve prefabrikasyon, Gotik kiliselerin ve katedrallerin ışıkla dolmasını sağlamıştır. Barok kiliselerde ışık kaynakları gizlenmiş, özel efektler, karmaşık ışık yönlendirme sistemleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Palladio, Villa Rotonda'da sundurmanın mimari bir unsur olarak dramatik bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Villa Rotonda'da mahzenden gelen serin havanın bina içine alınması sağlanmıştır. Bu soğuk hava daha sonra binanın çekirdeği boyunca kanalizasyonla edilerek kendisini bina boyunca eşit olarak dağıtmıştır (Şekil 6).

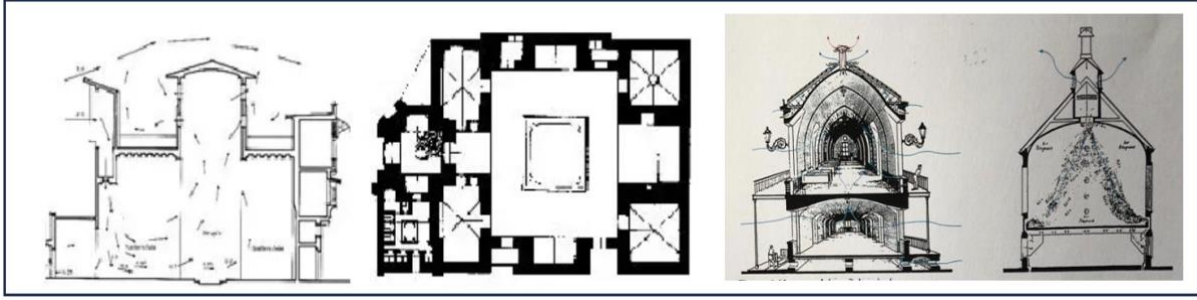
Şekil 6. Villa Rotonda'nın Merkezindeki Havalandırma Boşluğunun Plan Ve Kesitte Görünümü, (Url-6).

2.2. Endüstri Devrimi'nden Günümüze Kadar Olan Sürdürülebilirlik Anlayışının Değişimi

Endüstri Devrimi, sanayileşme sürecinin hızlanması ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte doğal kaynakların hızla tükenmesine ve çevresel kirliliğin artmasına yol açmıştır. Sanayi devrimi dünya tarihinde önemli bir değişime işaret etmiştir. Çünkü birçok toplum ağırlıklı olarak tarımdan endüstriyel ekonomilere geçmeye başlamıştır. Her ne kadar endüstriyel imalat 18. yüzyılın ikinci yarısından önce kademeli olarak genişlemiş olsa da artan sermaye döngüleri ve buna bağlı yeni mekânsal organizasyon biçimleriyle birlikte, üretim güçlerinin ölçeği ve doğası o dönemde bir dönüşüme uğramıştır (Behling and Behling, 1996: 128).

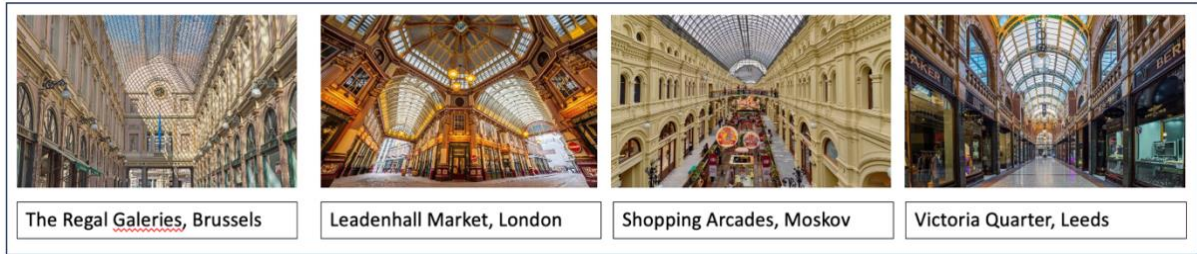
Dolayısıyla son iki yüzyıl, sanayi ve teknolojiye ilerlemelerle birlikte derin değişimlere sahne olmuştur. Yeni teknolojilerin ve bunların kontrolüyle ilişkili gücün uygulamaya konmasını hem yansıtan hem de bunlara yanıt veren dramatik toplumsal değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayi devriminin bu yeni teknolojileri, mimarların ve inşaatçıların insan ölçeğinin sınırlarını aşmasını sağlamıştır. Binalar, teknolojinin mimarlık için bir araç olarak kullanılmasından ziyade giderek teknolojinin kontrolüne teslim olmayı temsil etmeye başlamışlardır. Bu nedenle bu dönemin büyük mimari başarılarının çoğu, mimari ustalıklardan ziyade teknolojik mühendisliği temsil etmekte ve onlara ilham vermekle ilgili olmuştur.

Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Avrupa, hızlı bir felsefi ve bilimsel gelişme dönemine, Akıl Çağı'na girmiştir. Enerjiyi ısıya olduğu kadar harekete de dönüştürme olanağı dünyayı değiştirmeye başlamıştır. Artık malzemeleri hızlı ve verimli bir şekilde üretmek mümkündür, ancak ilerlemenin bedelinin fosil yakıtlarla ödenmesi gerekmiştir. Bu yüzden içe dönük mekânlarda rasyonel düşünme doğrudan ve katı bir düzen ile ifade edilmiştir. Işık, mekân ve yapıya rasyonel yaklaşım, modern bina türlerinin (hapishaneler, çalışma evleri, hastaneler ve özellikle fabrikalar) gelişimini etkilemiş ve yeni geometri ve teknolojilerle sonuçlanmıştır. Örnek olarak 1809'dan kalma bir hastane binasının katı geometrisi, mevcut birçok hastanenin olumsuz koşullarına yanıt olarak üretilmiş ve hastaların tedavisinde mantıklı bir yaklaşım olarak benimsenmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Hastane Projelerinde Havalandırma Stratejileri, (Behling ve Behling, 1996).

Sanayi ve ticarete adanmış modern bir katedral olarak değerlendirilebilecek büyük mağazalar daha konforlu ve çekici hale getirilmiştir. Alışveriş sürecine rahatlık getirmek için cam kullanılmıştır. Cepheye kadar uzanan yapısal çerçeve, dış duvarların herhangi bir yapısal yük alması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Alışveriş Mağazalarında Cam Kullanımı, (Url-7).

Bir diğer önemli yenilik ise inşaat teknolojisinde gerçekleşmiştir. Betonarme avantajları ile büyük pencereler dolayısıyla gün ışığını daha çok alan havadar alanlar yapılabilmştir. Ayrıca gökdelenler farklı teknolojilerin bir araya getirilmesiyle mümkün olmuştur. (Şekil 9).

Şekil 9. İlk yüksek Yapılarda Kullanılan Teknoloji, (Url-8).

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte sanayi, enerjisini patlayıcı, motor, silah ve gemi üretimine yöneltmiştir. Savaş sona erdiğinde insanlar savaş makinesinin teknolojik gelişmelerinden faydalanabilmştirlerdir. Hava yolculuğu ticari açıdan uygun hale gelmiş. Savaşlar arası yıllarda elektriğin merkezi bir enerji kaynağı olarak büyümesine tanık olunmuştur. Savaşın yarattığı şok ve büyüyen kentsel sorunlar, bu yüzyılda Avrupa'nın en radikal ve ileri görüşlü dönemlerinden birini tetiklemiştir. Dönemin ışık, hava, açıklık idealleri geniş cam duvarlarda, teraslarda ve geniş açık alanlarda ifadesini bulmuş ve güneş enerjisi sağlık ve eğitim için temel bir unsur haline gelmiştir. Yeni yaşam tarzıyla birlikte özel, kamu ve endüstriyel yapılarda da yeni bir tarz doğmuştur. Şehirlerdeki güneş ışığı eksikliğini telafi etmek için mümkün olduğunca fazla güneş ışığı alan, daha iyi ve sağlıklı binalar yaratmayı amaçlayan modern

akım, dönemin yeni mimari tarzı haline gelmiştir. Le Corbusier, Mies van der Rohe ve Frank Lloyd Wright bu yeni mimari tarzın yıldızları olmuştur. Le Corbusier'nin Pavillion de l'Esprit Nouveau'su, bahçe teraslı altı çift katlı bloklar halinde üst üste dizilmek üzere tasarlanan Immeubles Villaları'nın yaşam ve konut konseptinin bir prototipi olmuştur. Ayrıca Frank Lloyd Wright'ın Falling Water', biyoiklimsel tasarım konseptini tanıtarak sakinlerini doğaya yaklaştırmıştır (Şekil 10). Daha sonra Mies Van der Rohe, Avrupa ve Amerika'daki modern mimarlara ilham veren ve çeşitli projelerden de anlaşılacağı üzere güneş enerjisi tasarımı konusunda farkındalık kazanmalarını sağlayan bazı avlulu evler tasarlamıştır (Behling ve Behling, 1996:123).

Şekil 10. l'Esprit Nouveau, Immeubles Villas, Şelale Evi ve Avlulu Ev, (Behling ve Behling, 1996).

1980'lerde ve 1990'larda çevre hareketi geniş tabanlı bir sürdürülebilirlik hareketine dönüşmüştür. Güneş ve rüzgâr enerjisinde büyük teknik ilerlemeler kaydedilmiştir. Bill Mollison'un organik tarım ve sağlıklı binaya yönelik permakültür yaklaşımı, Tazmanya'daki mütevazı başlangıcından itibaren dünya çapında bir hayran kitlesi kazanmıştır. Sürdürülebilir tarıma ilişkin temel araştırmalar birçok üniversitede gerçekleştirilmiştir. Peyzaj ekolojisi ve koruma biyolojisi alanındaki çalışmalar, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik etkili bir şekilde kullanılan yeni bir dizi araç sağlamıştır (Bastian, 2001: 761)

3. Günümüzdeki Sürdürülebilirlik Tanımı

Sürdürülebilirliğin tanımının 1990'larda mimarlık terminolojisine yerleştiği günlerden beri bu tanımların bir dökümünü yapmış ve sayısal değer olarak yıllara göre değişimini vermiştir. Bu araştırmacılar 1987-2017 yılları arasında Scopus veri tabanında sürdürülebilirlik üzerine yapılan yayınları taramış ve kategorize etmişlerdir. Arama verilerinin analizi, yayın sayısının son yıllarda arttığını göstermiştir: 2016 ve 2017'de 88 makale, 2018'de 107 makale ve 2019'da 120 makale yayınlanmıştır. Bu araştırma göstermiştir ki sürdürülebilirliğin tanımında bazı değişimler olmuştur. Sonuç olarak, sürdürülebilir mimarinin teknolojik yönlerinin sıklıkla ele alındığı ancak alanın kavramsal, felsefi ve sanatsal perspektifini kapsayan araştırmaların hala eksik olduğu tespit edilmiştir (Guy ve Farmer, 2001:143; Berardi, 2013:75; Cole, 2012:5; Wilkinson, Hajibandeh ve Remoy, 2016:11).

Sürdürülebilir mimarlık kavramının bugün yeniden tanımlanmasının birkaç nedeni bulunmaktadır:

Değişen Çevresel Koşullar: İklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği gibi çevresel sorunlar günümüzde daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, sürdürülebilir mimarlık kavramının daha kapsamlı ve etkili bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir.

Teknolojik Gelişmeler: Teknolojinin hızla ilerlemesi, sürdürülebilirlik alanında yeni çözümlerin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, sürdürülebilir mimarlık uygulamalarının güncellenmesini ve daha yenilikçi yaklaşımların benimsenmesini gerektirmektedir.

Toplumsal ve Ekonomik Değişimler: Toplamların ve ekonomilerin sürekli değişmesi, sürdürülebilirlik kavramının daha geniş bir perspektifle ele alınmasını sağlamaktadır. Bu durum, sürdürülebilir mimarlık uygulamalarının toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir.

Küresel Eğilimler: Küresel düzeyde sürdürülebilirlik konusuna verilen önem artmaktadır. Bu durum, sürdürülebilir mimarlık kavramının uluslararası standartlar ve hedefler doğrultusunda yeniden tanımlanmasını gerektirebilir.

Yeni Zorluklar ve Fırsatlar: Yeni yapı teknolojileri, malzemeleri ve tasarım yaklaşımları gibi faktörler sürdürülebilir mimarlığı etkilemektedir. Bu durum, sürdürülebilir mimarlık kavramının bu yeni zorluklar ve fırsatlar çerçevesinde yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir.

Tüm bu nedenlerle, sürdürülebilir mimarlık kavramının bugün yeniden tanımlanması ve güncellenmesi, daha etkili ve kapsamlı sürdürülebilirlik uygulamalarının geliştirilmesi için önemli bir adım olarak görülmektedir. Şekil 11’de son dönemlerde gelişen teknolojilerle birlikte sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda uygulanan projeler yer almaktadır.

Şekil 11. Farklı Stratejiler İçeren Sürdürülebilir Yapılardan Güncel Örnekler (Url-9)

Bu bütünsel yaklaşım, sürdürülebilirlik kavramının günümüzde daha geniş bir perspektifle ele alınmasını ve daha etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. Bu sayede, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, ekonomik kalkınmanın çevresel etkilere olan bağımlılığının azaltılması ve toplumsal refahın artırılması gibi hedefler daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

Çevre kalitesine ilişkin farkındalığın ve ilginin arttığını gördüğümüz son yirmi-otuz yılda gözlemlenen çevresel eğilimler nelerdir? Bu faktörlerin fiziksel anlamda etkisi olmuş mudur? Tabii ki bunlara analitik olarak cevap vermek zordur, çünkü daha fazla bilinçlenmeseydik ve politikalarda bunu yansıtabilecek değişiklikler yapmasaydık ne olurdu sorusunun karşıt olgusu mevcut değildir. Yine de ana ilgi alanlarını takip etmek ve bunları yakın geçmişle karşılaştırmak ilginçtir (Barbier ve Markandya 2013: 61). Şekil 12 yine gelişen teknolojiler sayesinde sürdürülebilir mimarlığın çevre ile ilişkisinde farklı stratejilerle üretilen mimari yapıları göstermektedir.

Şekil 12. Farklı Stratejiler İçeren Sürdürülebilir Yapılardan Güncel Örnekler (Url-9)

3.1. Mimarlık Literatüründeki Sürdürülebilirlik Tanımlarının Analizi

Mimarlık literatüründeki sürdürülebilirlik tanımları genellikle çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları içeren bütünsel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Çevresel boyut, mimarlık literatüründe sürdürülebilirlik kavramının en temel bileşenlerinden birisidir. Bu boyut, doğal kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, atıkların azaltılması ve çevresel etkilerin minimize edilmesi gibi konuları içermektedir. Yeşil bina sertifikaları ve sürdürülebilirlik derecelendirme sistemleri, bu boyutun ölçülmesi ve değerlendirilmesi için kullanılan araçlardır. Ekonomik boyut ise, mimarlık literatüründe genellikle enerji verimliliği, malzeme seçimi ve bütçe yönetimi gibi konuları içermektedir. Bu boyut, yapıların maliyet etkin bir şekilde inşa edilmesini, işletilmesini ve bakımını sağlamayı amaçlar. Sosyal boyut ise mimarlık literatüründe insan odaklı tasarımın önemli bir bileşeni olarak ele alınmıştır. Bu boyut, yapıların kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun olması, toplumsal etkileşimi teşvik etmesi ve yaşanabilir bir çevre oluşturması gibi konuları içermektedir.

Sürdürülebilirliğin merkezinde, doğanın sürekli büyüme için sağladığı sınırlı fırsatların dikkatli bir şekilde yönetilmesiyle küresel felaketten kaçınmanın mümkün olduğu fikri yer almaktadır. Sürdürülebilirlik, yenilenemeyen kaynaklar fiziksel olarak kısıtlanınca ve kaynak kullanımından kaynaklanan çevresel etkiler ve atıkların dünyanın özümleme kapasitelerini aşmadığı durumlarda ikame kaynakların kullanılabilir hale getirilmesini içermektedir. (Pearce vd., 1989: 47) Üstelik küresel düzeyde sürdürülebilirlik anlayışının hiçbir düzeyde olamayacağını ileri sürmektedir. Bu fikir aynı zamanda Gough ve Scott (2007: 101) tarafından da vurgulanmaktadır. "Sürdürülebilirlik küresel ekolojiyi ifade eder. Biyosferin sağlığının korunması ve hava, toprak ve malzeme gibi temel kaynakların idaresi ile ilgilidir..."

Sürdürülebilirlik yaşam kalitesinde, sağlıkta ve beslenme durumunda iyileşmeyi, kaynaklara ve hizmetlere erişimde eşitliği, kişi başına düşen geliri ve insan çevresinin algılanan kalitesini ima etmektedir (McLennan, 2004: 10). Sürdürülebilir kalkınmanın amacı, doğal ve yapısal çevreleri aşağıdakilerle uyumlu bir şekilde geliştiren kalkınmayı teşvik etmektir:

- Doğal varlık stokunun, mümkün olan her yerde, toplamların azalmamasını sağlayacak şekilde telafi edici bir artışla kaçınılmaz azalmaları dengelemek üzere dönüştürülmesi gerekliliği
- Dünyanın doğal ekosistemlerinin yenilenme kapasitesine zarar vermektan kaçınma ihtiyacı
- Daha fazla sosyal eşitliğe ulaşma ihtiyacı
- Sonraki nesillere risklerin ilave maliyetlerinin yüklenmesinin önlenmesi (Blowers, 1993: 13)

Kentsel yaşamda sürdürülebilirlik, ekonomik ve çevresel olarak katlanılabilir olup kent sakinlerine fayda sağlayan altyapı ve üstyapı sistemlerinin kullanımını gerektirir. (Fidan, 2016: 56) Steele ise (1997: 13) tüm çevresel konuların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili olmadığını ileri sürmektedir. Temel sorunlar, yaşamımızın gelecekteki yaşanabilirliğini, güvenliğini ve sağlığını etkileyen sorunlardır; küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi, küresel türler ve habitat çeşitliliği, çölleşme, kaynakların tükenmesi ve zehirli atıklar. Diğer çevresel sorunlar sürdürülebilir kalkınma sorunlarıdır. Çünkü bunlar insan ve refah açısından önemli olabilir ve bir kez zarar gördükten sonra geri döndürülmesi imkânsızdır veya çok yavaştır; toprak ve su kirliliği, yerel yaşam alanı ve tür çeşitliliği, peyzaj ve miras vb. Steele (1997: 23) ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik kalkınmanın kaçınılmaz olarak yavaşlaması veya durması anlamına gelmediğini, çevresel verimliliğin kalkınmaya ayak uydurmasını gerektirdiğini savunmaktadır. İhtiyatlılık ilkesini, çevre koşullarının daha da kötüleşmemesi için elimizden gelenin en iyisini yapmak olarak tanımlamaktadır. Çevresel sınırları tanımlamak, taşıma kapasitesinin yani çevrenin, atıklarımızı absorbe etmenin yanı sıra kaynakları üzerindeki taleplerimizi ne ölçüde absorbe edebileceğinin

değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Çevresel sınırlara örnek olarak, su kaynakları üzerindeki aşırı su talepleri, trajik büyümeden kaynaklanan hava kirliliği düzeyleri ve gelişmekte olan ülkelerde çevresel bozulmadan kaynaklanan ve genellikle en azından kısmen daha zengin ülkelerin taleplerinin neden olduğu yoksulluğun artması yer almaktadır (Edwards, 1996: 116).

Sürdürülebilirlik kavramının mimarlık pratiği üzerindeki yeniden tanımlamanın etkileri ve gelecekteki yönelimleri şunlar olabilir:

Daha Kapsamlı Bir Yaklaşım: Sürdürülebilirlik kavramının yeniden tanımlanması, mimarlık pratiğinde sadece çevresel etkilerden ziyade sosyal ve ekonomik etkilerin de göz önünde bulundurulmasını sağlayabilir. Bu, yapıların sürdürülebilirlik performansının daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına olanak tanır.

Teknolojik İlerlemelerin Yansımaları: Yenilikçi teknolojilerin ve malzemelerin sürdürülebilirlik alanındaki gelişmeleri, mimarlık pratiğine yansımaları beklenir. Bu da daha enerji verimli, çevre dostu ve sürdürülebilir yapıların tasarlanmasına olanak sağlayabilir.

Küresel ve Yerel Etkileşimler: Sürdürülebilirlik kavramının daha geniş bir perspektifle ele alınması, küresel ve yerel düzeydeki etkileşimleri değiştirebilir. Bu durum, yerel kaynakların daha fazla kullanılması, küresel tedarik zincirlerinin gözden geçirilmesi gibi sonuçlara yol açabilir.

Gelecekteki Yönelimler: Daha Katılımcı Tasarım Süreçleri: Sürdürülebilirlik kavramının yeniden tanımlanması, tasarım süreçlerinde daha fazla katılımı teşvik edebilir. Bu, toplumun ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilen ve daha sürdürülebilir olan yapıların ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir.

Dijital Teknolojilerin Kullanımı: Dijital tasarım teknolojileri, sürdürülebilirlik kavramının mimarlık pratiğindeki etkilerini artırabilir. Bu teknolojiler, enerji simülasyonları, malzeme analizleri ve sürdürülebilirlik değerlendirmeleri gibi süreçleri daha verimli hale getirebilir.

Sürdürülebilirlik Standartlarının Güçlenmesi: Yeniden tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı, uluslararası standartların güçlenmesine ve daha katı sürdürülebilirlik gerekliliklerinin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu durum, mimarların daha sıkı sürdürülebilirlik kriterlerine uyum sağlamasını gerektirebilir.

Bu etkiler ve gelecekteki yönelimler, mimarlık pratiğinde sürdürülebilirlik kavramının daha fazla önem kazanacağını ve tasarım süreçlerinin bu kavramları göz önünde bulundurarak şekilleneceğini göstermektedir.

3.2.Sürdürülebilir Mimarlık Projelerinde Kullanılan Sürdürülebilirlik Kriterleri ve Standartlar

Sürdürülebilir tasarım, daha az tüketim ve çevre yönetimine yönelik temel bir zihniyet değişikliğini ve değerlerde bir değişikliği gerektirir. Güneş mimarisi, biyoiklimsel mimari, ekolojik mimari, yeşil mimari ve pasif tasarım ilkeleri sürdürülebilir mimari tanımına dahil edilebilir çünkü hepsi mimaride sürdürülebilirliğe hizmet etmektedir. Başkaları tarafından çeşitli şekillerde ekolojik, biyolojik, yeşil veya iklimsel mimari olarak adlandırılan sürdürülebilir mimari, algılanan küresel zorunluluğa verilen bu kritik tepkiyle uyumludur ancak öncüllerinden farklıdır. Sürdürülebilir mimarlık, konunun uzmanları tarafından önemsenmekle yetinmemekte, aynı zamanda ekolojik, sosyal ve ekonomik güçlerin ezici bir birleşimi tarafından da mimarlara dayatılmaktadır. Mc Donough'a (1996: 404) göre, karmaşıklığın ve çelişkinin serbest bırakılmasından bu yana mimarinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş gibi görünen zamansal gerçektir ve yapmacık, entelektüel bir yapı değildir. Aslında girişimin zaman dışı yönüne dair bir ipucu, onu isimlendirmenin zorluğu veya isteksizliği, bunu yaparken onun da yasaklanmış 15 dakikalık şöhretine mahkûm olan bir "tarz" haline geleceği korkusu olmaktadır. Ancak yine de

sürdürülebilir bir mimarının var olduğu yönündeki fikir birliği her geçen gün büyümeye devam etmektedir.

Mc Donough, (1996: 407) tasarımcının toplumdaki rolüne ilişkin görüşlerini de şöyle ifade ediyor: "Tasarımcılar toplumdaki lider konumlarının farkına varıyorlar. Tasarımın insan niyetinin tezahürüne yol açtığını anlarsak ve ellerimizle yaptığımız şey kutsal olmak ve bize hayat veren dünyayı onurlandırmaksa, o zaman yaptıklarımız sadece yerden yükselmekle kalmamalı, aynı zamanda ona geri dönmelidir. , toprak, su, böylece topraktan alınan her şey hiçbir canlı sisteme zarar vermeden özgürce geri verilebilir" olduğunu belirtmektedir.

Wines, (2000: 11) sürdürülebilirliğin en öğretici örneklerinin, dünya çapında beş yüz yıldan fazla bir süredir hayatta kalan ve hala üretkenliğini koruyan olağanüstü tarihi binalar ve şehirler olduğuna inanmaktadır. Aynı zamanda Wines, (2000:185) "sürdürülebilirlik" amacına yönelik adım adım ilerlemenin takdire şayan olduğuna ancak gerçekten etkili olamayacak kadar yavaş olduğuna inanmaktadır. Sanayileşme kanseri ve kaynakların aşırı tüketiminin yavaş yavaş başladığını belirtmekte ve son yirmi yıla kadar felaket seviyelere ulaşabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla bu eğilimlerin tersine dönmesinin biraz zaman alabileceği varsayılmaktadır. Dünya yeniden felsefi söylemin ana odağı ve tüm hayatta kalma kararlarının kaynağı olarak görülene kadar hiçbir şeyin değişmeyeceğine olan inancı vurgulamaktadır.

Son yirmi yıldır çevreye duyarlı tasarım dünya çapında tanımlanma sürecindedir. Çevreye duyarlı bina tasarımı, mevcut teknoloji ve bilgi, ekonomik ve yasal gereklilikler ve kilit aktörlerin kişisel görüşleri de dahil olmak üzere karmaşık ve bazen tartışmalı bir konu olmuştur. Doğru ve yanlış çözümlerden çok, karmaşık öznel konuların tam olarak araştırılmasından kaynaklanan "sürdürülebilir" tasarım, yalnızca doğal kaynaklara saygı göstermekle kalmaz, aynı zamanda insani, kültürel ve tarihsel ayrımları da kucaklamaktadır.

Crowther'in (1992: 28) yüksek düzeyde bilim ve sorumlu teknolojiler kapsamındaki ilerleyen enerji ve tasarım konularının yakın ve genişletilebilir geleceğimizin anahtarı olduğunu vurgulamaktadır. Yenilenebilir enerjiler ve biyolojik stratejiler lehine yenilenebilir enerjilerin aşamalı olarak ortadan kaldırılması, bilimde, teknolojiye, mimaride ve diğer toplumsal yönlerde daha belirgin hale gelmektedir.

4. Mimarlıkta Sürdürülebilirlik Uygulamaları

Enerji verimliliği, sürdürülebilir mimarlık projelerinde önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapıların tasarımında pasif tasarım stratejileri kullanılarak güneş ışığından ve doğal havalandırmadan yararlanma, yalıtım malzemelerinin ve pencerelerin seçimi gibi faktörler enerji verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca, enerji üretiminde yenilenebilir kaynakların kullanılması da sürdürülebilirlik uygulamalarının bir parçası olmaya devam etmektedir. Malzeme seçimi, sürdürülebilir mimarlıkta önemli bir rol oynamaktadır. Geri dönüştürülebilir, geri dönüşümü kolay ve çevreye zararlı olmayan malzemelerin tercih edilmesi, atık yönetimi ve kaynakların verimli kullanılması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca yerel malzemelerin kullanımı da sürdürülebilirlik uygulamalarının bir parçasıdır, çünkü bu malzemelerin taşınması sırasında oluşan enerji tüketimi kendiliğinden azaltılmış olmaktadır. Sürdürülebilir mimarlık projelerinde su verimliliği de göz önünde bulundurulmaktadır. Yağmur suyu toplama sistemleri, su tasarruflu armatürlerin kullanımı, peyzaj tasarımında suyun verimli kullanımı gibi uygulamalarla su tüketimi azaltılmakta ve su kaynakları korunmaktadır. (Calautit ve Hughes, 2016: 3).

Singhania ve Chadha, (2023:2) sürdürülebilirliği hayatlarının her alanına dahil etme çabasını gezen kaynaklarının tüketimine ilişkin kurumsal sorumluluk ve hesap verebilirliğin oluşturulmasına yönelik acil ihtiyaç ışığında, sürdürülebilirlik raporlamasına verilen desteğin yıllar geçtikçe istikrarlı bir şekilde arttığını belirtmektedirler. Araştırmacılar, sürdürülebilirliğin kayıt altın alınmasının sürdürülebilir iş modellerinden, sürdürülebilir küresel ekonomiye geçişi mümkün kılmak ve sonuçta sürdürülebilir bir gezen inşa etmeye yardımcı olmak için çok önemli bir araç olarak kabul etmişlerdir.

4.1.Yeşil Bina Tasarımı ve Sertifikasyon Sistemleri

Sertifikasyon sistemleri, yeşil bina tasarımında kullanılan binaların sürdürülebilirlik performansını ölçmek ve değerlendirmek için kullanılan önemli araçlardır. LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method), WELL Building Standard, Living Building Challenge gibi sertifikasyon sistemleri, projelerin sürdürülebilirlik düzeyini belirlemektedir ve sertifika alabilmek için belirli kriterleri karşılaması gerekmektedir. Ayrıca, yerel malzemelerin kullanımı da yeşil bina tasarımının bir diğer unsurudur, çünkü bu malzemelerin taşınması sırasında oluşan enerji tüketimi kendiliğinden azaltılmış olmaktadır (Anbarcı vd., 2012: 369).

Lee (2020:12), sürdürülebilirlik sertifikasyon sistemleri tarafından sertifikalandırılan ve yüksek puan alan çağdaş sürdürülebilir binalar genellikle herhangi bir ayırt edici mimari ifadeden yoksun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik estetiği, ilişki merkezli, süreç merkezli, karmaşıklığa dikkat eden, birliği birleştiren ve zıtlılaştıran, karşıtlıkların tamamlayıcılığı olarak karakterize edildiğini beyan etmektedir (Lee, 2020: 13).

4.2.Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı

Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, sürdürülebilir mimarlık projelerinde temel stratejilerden biri olmaktadır. Enerji verimliliği, binaların tasarımında ve işletmesinde kullanılan enerjinin minimum düzeyde tutulması anlamına gelmektedir. Bu strateji, binaların enerji ihtiyacını minimize ederek çevresel etkileri azaltmayı ve enerji maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadır.

Enerji verimliliği, pasif tasarım stratejileri ve enerji verimli teknolojilerin kullanımıyla sağlanabilmektedir. Binaların doğal aydınlatma ve doğal havalandırmadan yararlanması, yalıtım malzemelerinin ve pencerelerin seçimi gibi faktörler enerji verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca, enerji tüketimini kontrol altında tutmak için akıllı bina sistemleri ve enerji yönetim sistemleri de kullanılabilirlerdir.

4.3.Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm Uygulamaları.

Geri dönüşüm uygulamaları da sürdürülebilir mimarlık projelerinde yaygın olarak kullanılan bir strateji olmaktadır. Geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanılması, atıkların yeniden kullanılmasını ve doğal kaynakların korunmasını sağlamaktadır. Yapı malzemeleri, mobilyalar, iç mekan ekipmanları gibi bir çok ürün geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmektedir. Ayrıca, atık suyun geri kazanımı ve enerji geri kazanımı gibi uygulamalar da sürdürülebilirlik açısından önem teşkil etmektedir. Bu uygulamaların doğru bir şekilde uygulanması, sürdürülebilir mimarlık projelerinin çevresel ve ekonomik açıdan daha sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Bu sayede, doğal kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılması, atıkların azaltılması ve geri dönüşümün teşvik edilmesi gibi sürdürülebilirlik hedefleri daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Yalçınkaya ve Karadeniz, 2022: 753).

4.4.Biyo-filik Tasarım ve Doğal Malzemelerin Kullanımı

Biyo-filik tasarım, doğadan ilham alarak yapıların iç ve dış mekanlarında doğal elementlerin kullanılmasıdır. Bu tasarım yaklaşımı, insanların doğal ortamlarla bağlantı kurmasını, stresi azaltmasını ve sağlık ve refahlarını artırmalarını amaçlamaktadır. Biyo-filik tasarımı, bitki örtüsü, doğal ışık, doğal malzemeler, su özellikleri gibi doğal unsurları içermektedir (Zhong vd., 2022: 116).

5. Sürdürülebilirlikte Teknolojik Gelişmelerin Rolü

Sürdürülebilirlikte teknolojik gelişmeler, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için önemli bir rol oynamaktadır. Bu gelişmeler, enerji verimliliği, atık yönetimi, yenilenebilir enerji, akıllı şehirler, yeşil teknolojiler gibi alanlarda yapılan yenilikleri ve ilerlemeleri içermektedir. Enerji verimliliği alanında teknolojik gelişmeler, binaların ve endüstrinin enerji tüketimini azaltmak için kullanılmaktadır. Akıllı termostatlar, enerji yönetim sistemleri, LED aydınlatma gibi teknolojiler, enerji verimliliğini artırarak enerji maliyetlerini düşürmekte ve çevresel etkileri minimize edilmektedir. Atık yönetimi alanında teknolojik gelişmeler, atıkların geri dönüşümü, geri kazanımı ve yeniden kullanımını kolaylaştırmaktadır. Akıllı atık ayrıştırma sistemleri, atık geri dönüşüm tesisleri, atık su arıtma teknolojileri gibi uygulamalar, atıkların doğru bir şekilde yönetilmesini ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Yenilenebilir enerji alanında teknolojik gelişmeler, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, hidroelektrik enerji, jeotermal enerji gibi yenilenebilir kaynaklardan enerji üretimini artırmaktadır. Yenilenebilir enerji teknolojileri, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmakta, sera gazı emisyonlarını düşürmekte ve enerji güvenliğini yükseltmektedir.

5.1. Akıllı Bina Teknolojileri ve IoT'nin Sürdürülebilir Mimarlık Üzerindeki Etkileri

Akıllı bina teknolojileri ve IoT (Nesnelerin İnterneti), sürdürülebilir mimarlık üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu teknolojiler, binaların enerji verimliliğini artırarak enerji tüketimini optimize etmesini, işletme maliyetlerini düşürmesini ve çevresel etkilerini azaltmasını sağlamaktadır. Akıllı bina teknolojileri, binaların enerji tüketimini optimize etmek için kullanılmaktadır. Sensörler, akıllı aydınlatma sistemleri, akıllı ısıtma ve soğutma sistemleri gibi teknolojiler, binaların iç ve dış ortamını sürekli olarak izleyerek enerji tüketimini optimize etmektedir. Bu sayede, gereksiz enerji kullanımı azaltılır ve enerji verimliliği artırılmaktadır. IoT ise, binaların farklı sistemlerinin birbirleriyle iletişim kurmasını ve veri paylaşmasını sağlayan bir teknolojidir. Bu sayede, binaların işletme ve bakımı daha da verimli bir şekilde yapılabilmektedir. Örneğin, akıllı sensörler sayesinde bina sistemlerinin performansı sürekli olarak izlenebilir ve gerektiğinde otomatik olarak ayarlanabilir, bu da enerji tasarrufu sağlamaktadır. Bu teknolojiler ayrıca kullanıcıların konforunu artırarak iç mekân kalitesini iyileştirir. Akıllı aydınlatma sistemleri, doğal ışık ve kullanım alışkanlıklarına göre ayarlanabilir, bu da konforlu bir aydınlatma yaratmaktadır. Akıllı ısıtma ve soğutma sistemleri ise, iç mekân sıcaklığını kullanıcı tercihlerine göre ayarlayabilir, bu da konforlu bir iklimlendirmeye izin vermektedir. Akıllı bina teknolojileri ve IoT, sürdürülebilir mimarlık projelerinde enerji verimliliğini artırarak çevresel etkileri azaltırken, kullanıcı konforunu ve işletme verimliliğini de yükseltmektedir. Bu teknolojilerin kullanımı, yapıların daha sürdürülebilir ve çevre dostu olmasını sağlamaktadır (Görkem ve Bozuklu, 2016: 49), (Addas, 2023: 2).

5.2. Yapay Zekâ ve Veri Analitiğinin Yeşil Bina Tasarımına Katkıları

Yapay zekâ (AI) ve veri analitiği, yeşil bina tasarımında önemli bir rol oynamaktadır. Bu teknolojiler, enerji verimliliği, atık yönetimi, iç mekân kalitesi ve sürdürülebilir malzeme kullanımı gibi alanlarda tasarımcılara ve mühendislere değerli bilgiler sağlamak ve karar verme süreçlerini optimize etmektedir. AI ve veri analitiği, binaların enerji tüketimini optimize etmek için kullanılmaktadır. Sensörler ve akıllı cihazlar aracılığıyla toplanan veriler, AI algoritmaları tarafından analiz edilerek enerji tüketim desenleri belirlenmekte ve enerji tasarrufu sağlayacak öneriler geliştirilmektedir. Bu sayede, binaların enerji maliyetleri düşürülmekte ve çevresel etkileri azaltılmaktadır.

Sürdürülebilir malzeme kullanımı alanında da AI ve veri analitiği önemli bir katkı sağlamaktadır. Malzeme özellikleri, sürdürülebilirlik dereceleri ve geri dönüşüm potansiyelleri gibi bilgiler AI algoritmaları tarafından analiz edilerek en uygun malzeme seçimi yapılmaktadır.

Picon'a (2015:148) göre "Akıllı şehirlerin hizmet vereceği kentsel alanların özelliklerine göre kullanımının ayarlanması gerekmektedir". Akıllı şehir için spesifik bir ekonomiye hayati derecede ihtiyaç duyulduğu apaçık ortadadır. Bu ekonominin hem kolektif hem de bireysel ahlaki standartlarla birleştirilmesi gerekmektedir. Çevresel zorlukların yanı sıra akıllı şehrin yaşanabilir olmasını tehdit eden başka tuzaklar da vardır. Kişilerin yerlerini ve faaliyetlerini inceleyen çok sayıda güvenlik kamerasına rağmen, akıllı şehir, temel altyapısının işleyişini kolaylıkla bozabilecek vandalizm ve terörizme karşı özellikle savunmasızdır.

SONUÇ:

Çevreye duyarlı tasarım pek çok isimle anılabilir. İster sürdürülebilir tasarım veya kalkınma olsun, ister yeşil, ekolojik veya çevresel açıdan sorumlu, yenilenebilir, sosyal açıdan sorumlu, kendi kendini idame eden veya hatta onarıcı olan olsun, en önemli nokta buradaki ilkelerin içeriğidir. Her bir prensip dizisinin anlaşılması ve bunlara saygı duyulması ve bunları bilimsel bilgiler, mevcut ürünler ve malzemeler ile yönetmelik gereklilikleri bağlamında gerçekleştirme çabası, her inşaat profesyoneli bir dizi karmaşık zorlukla karşı karşıya getirir. Bu zorluklar, doğa, insanlık, kültür, tarih, ekonomi, güzellik ve kalite gibi tüm kaynaklara pratik ve ilham verici bir şekilde saygı göstermeye çalışarak basitleştirilebilir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir mimarlık, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan dengeli bir yapılaşma ve yaşam tarzı oluşturmayı hedefleyen önemli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temelinde, doğal kaynakların verimli kullanımı, çevresel etkilerin minimize edilmesi, insan sağlığının ve konforunun ön planda tutulması ve toplumun ihtiyaçlarına uygun çözümler üretilmesi yatar.

Gelecek perspektiflerine baktığımızda, sürdürülebilir mimarlık alanında daha fazla inovasyon ve teknolojik gelişmelerin beklendiğini söyleyebiliriz. Yenilenebilir enerji kaynakları, akıllı bina teknolojileri, 3D baskı gibi alanlarda yaşanan ilerlemeler, sürdürülebilirlik hedeflerine daha etkili bir biçimde ulaşmayı sağlayacaktır. Ayrıca, sosyal ve politik faktörlerin de sürdürülebilir mimarlık projelerinin başarısında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Toplumun sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeyinin artması ve politik desteklerin devam etmesi, bu alandaki başarıyı destekleyecektir.

Mimarlıkta sürdürülebilirlik kavramının gelecekteki önemi, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilir bir yaşam tarzının benimsenmesi ve korunması gerekliliğiyle bağlantılıdır. Gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakları verimli bir şekilde kullanmak ve çevresel etkileri minimize etmek, sürdürülebilir mimarlığın temel hedefleri olacaktır. Gelecekteki mimarlık projelerinde, enerji verimliliği, atık yönetimi, su tasarrufu gibi sürdürülebilirlik ilkeleri daha da önem kazanacaktır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının daha yaygın kullanımı, binaların enerji tüketimini azaltacak ve çevresel etkilerini minimize edecek önemli bir adım olacaktır. Ayrıca, yeşil altyapı projeleri, çevresel dengeyi koruyacak ve doğal yaşam alanlarını koruyacaktır.

Gelecekteki mimarlıkta sürdürülebilirlik kavramının önemi, toplumun ve endüstrinin sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeyinin artmasıyla daha da artacaktır. Bu bilinç düzeyi, çevresel, ekonomik ve sosyal faydaları olan sürdürülebilir mimarlık projelerinin daha yaygın bir şekilde benimsenmesini ve uygulanmasını sağlayacaktır. Bu da, gelecekteki mimarlık projelerinin daha çevre dostu, ekonomik olarak daha sürdürülebilir ve toplumun ihtiyaçlarına daha uygun olmasını sağlayacaktır.

Teknolojik, sosyal ve çevresel değişkenlerin sürdürülebilir mimarlık üzerindeki etkileri, gelecekte mimarlık projelerinin şekillenmesinde ve uygulanmasında belirleyici olacaktır. Teknolojik gelişmeler, özellikle akıllı bina teknolojileri, 3D baskı ve yapay zekâ gibi alanlarda, mimarlık projelerinin daha verimli bir şekilde tasarlanmasını ve yönetilmesini sağlayacak. Bu teknolojiler, enerji verimliliği, atık yönetimi ve iç mekân kalitesi gibi sürdürülebilirlik konularında önemli iyileştirmeler sağlayacak ve binaların çevresel etkilerini azaltacaktır.

Sosyal değişkenler, toplumun sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeyi ve tercihleri üzerinde etkilidir ve toplumun çevreye duyarlılığı, yeşil bina tasarımı ve sürdürülebilir mimarlık projelerinin benimsenmesini ve desteklenmesini sağlayacaktır. Buda, sürdürülebilirlik ilkelerinin daha yaygın bir şekilde uygulanmasını ve sürdürülebilir mimarlık projelerinin daha başarılı olmasını sağlayacaktır.

Çevresel değişkenler, doğal kaynakların azalması, iklim değişikliği ve çevresel etkilerin artması gibi faktörlerle şekillenmekte ve mimarlık projelerinin enerji verimliliği, malzeme seçimi ve inşaat süreçleri gibi alanlarda daha çevre dostu ve sürdürülebilir olmasını gerektirecektir. Yeşil bina sertifikaları, çevresel etkilerin azaltılması için önemli bir araç olacaktır.

Bu değişkenlerin etkisi altında, gelecekte sürdürülebilir mimarlık projelerinin daha akıllı, daha çevre dostu ve daha insan odaklı olması beklenecektir. Teknolojik, sosyal ve çevresel değişkenlerin dikkate alınarak planlanan projeler, hem çevresel hem de ekonomik açıdan daha sürdürülebilir olacak ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanacaktır.

Sürdürülebilirlik alanındaki yeni araştırma ve uygulama alanları, gelecekte sürdürülebilir mimarlık ve yeşil bina tasarımı için önemli fırsatlar sunacaktır. Bu alanlardan biri, yapay zekâ ve veri analitiği kullanımıdır ve bunun gelecekte giderek artacaktır. Yapay zekâ ve veri analitiği, binaların enerji tüketimini optimize etmek, iç mekân koşullarını iyileştirmek ve bakım süreçlerini optimize etmek için daha yaygın olarak kullanılacaktır. Bu teknolojiler, binaların daha akıllı ve daha verimli olmasını sağlayarak sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunacaktır.

Diğer bir önemli alan, biyo-filik tasarım ve doğal malzemelerin kullanımı olacaktır. Biyo-filik tasarım, doğal peyzaj öğelerinin ve doğal malzemelerin iç mekânlara entegrasyonunu içermektedir ve bu yaklaşım, insan sağlığı ve refahını artırırken çevresel etkileri minimize etmekte doğal malzemelerin kullanımı, binaların çevresel etkilerini azaltmakta ve atık yönetimini kolaylaştırmada önemli bir rol oynayacaktır.

Bir diğer önemli alan, 3D baskı ve diğer yenilikçi teknolojilerin kullanımının artacak olmasıdır. 3D baskı, binaların parçalarının ve yapı malzemelerinin üretiminde kullanılabilen ve bu teknoloji, malzeme kullanımını optimize etmekte, atık miktarını azaltmakta ve tasarım özgürlüğünü artırarak daha sürdürülebilir yapıların inşa edilmesini sağlamakta etkin bir yer tutacaktır.

Yeşil bina tasarımı ve sertifikasyon sistemleri de sürdürülebilirlik alanında yeni araştırma ve uygulama alanları yaratacaktır. Yeşil bina sertifikasyon sistemleri, binaların çevresel etkilerini değerlendirerek ve belirli sürdürülebilirlik kriterlerine uygunluğunu denetleyecektir.

Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı da sürdürülebilirlik alanındaki önemli araştırma ve uygulama alanlarıdır ve enerji verimliliği, binaların enerji tüketimini optimize etmek için tasarlanan çeşitli teknolojileri içermektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları ise güneş, rüzgâr, su ve biyokütle gibi doğal kaynaklardan elde edilen enerjiyi kullanarak binaların enerji ihtiyacını karşılamaktadır ve bu kaynaklar, fosil yakıtlara göre daha çevre dostu ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olmaya devam edecektir.

Atık yönetimi ve geri dönüşüm uygulamaları da sürdürülebilirlik alanındaki önemli araştırma ve uygulama alanlarından birisidir. Atık yönetimi, atıkların etkili bir şekilde toplanması, taşınması, depolanması, geri dönüştürülmesi veya bertaraf edilmesini içermektedir. Geri dönüşüm uygulamaları ise, atıkların yeniden kullanılabilir malzemelere dönüştürülmesini sağlamaktadır ve bu uygulamalar, atık miktarını azaltarak çevresel etkileri minimize etmeye devam edeceklerdir.

Bu alanlarda yapılan araştırmalar ve uygulamalar, sürdürülebilir mimarlık ve yeşil bina tasarımı alanında önemli ilerlemeler sağlamaktadır. Gelecekte, bu alanlarda daha fazla araştırma ve geliştirme çalışması yapılması ve bu teknolojilerin daha geniş bir şekilde kullanılması beklenmektedir. Bu sayede, daha çevre dostu, daha enerji verimli ve daha sürdürülebilir binaların inşa edilmesi ve yaşanabilir bir geleceğin oluşturulması mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir mimarlığın gelecekteki açılımları şunları içerebilir:

Karbon Nötr Yapılar: Gelecekte, sürdürülebilir mimarlık daha fazla karbon nötr yapıların tasarlanması ve inşa edilmesi üzerine odaklanabilir. Bu yapılar, yaşam döngüsü boyunca ürettikleri karbon salımlarını sıfıra indirmeyi hedefler.

Akıllı ve Adaptif Binalar: Teknolojik gelişmelerle birlikte, akıllı ve adaptif binaların sürdürülebilir mimarlıkta daha fazla yer bulması bekleniyor. Bu binalar, çevresel koşullara ve kullanıcı ihtiyaçlarına göre kendini ayarlayabilen ve enerjiyi daha verimli kullanan yapılar olabilir.

Doğal ve Biyofilik Tasarım: Doğal ve biyofilik tasarım ilkelerinin daha fazla kullanılmasıyla, yapıların doğal çevreyle daha uyumlu ve insan sağlığını destekleyici olması hedeflenir. Bu şekilde, insan-çevre etkileşiminin daha dengeli olması ve iç mekan kalitesinin artması sağlanabilir.

Sürdürülebilir Malzemeler ve Teknolojiler: Gelecekte, sürdürülebilir mimarlık daha fazla yenilikçi malzeme ve teknolojinin kullanılmasına odaklanabilir. Bu malzemeler, daha az kaynak tüketen, geri dönüştürülebilir ve çevre dostu özelliklere sahip olabilir.

Yeşil Altyapı ve Kentsel Ekosistemler: Sürdürülebilir mimarlık, kentlerde yeşil altyapının ve kentsel ekosistemlerin geliştirilmesine yönelik projelerin artmasıyla gelecekte daha fazla etkili olabilir. Bu projeler, kentlerin çevresel sürdürülebilirliklerini artırabilir ve yaşam kalitesini yükseltebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendisinin ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Addas, A. (2023). The Concept of Smart Cities: A Sustainability Aspect for Future Urban Development Based on Different Cities, *Frontiers in Environmental Science*, 11 (1), 1-18
- Anbarcı, M., Giran, Ö. ve Demir, İ.H. (2012). Uluslararası Yeşil Bina Sertifika Sistemleri ile Türkiye'deki Bina Enerji Verimliliği Uygulaması, *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7(1), 368-383.
- Barbier, E.B. ve Markandya, A. (2013). *A New Blueprint for a Green Economy*, New York: Routledge Publications Ltd.
- Bastian, O. (2001). Landscape Ecology Towards a Unified Discipline?, *Landscape Ecology*, (16), 757-766.
- Behling, S ve Behling, S. (1996). *Sol Power: The Evolution of Solar Power*, London: Prestel Publishing.
- Berardi, U. (2013). Clarifying the new interpretations of the concept of sustainable building. *Sustainable Cities and Society*, 8, 72–78. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2013.01.008>
- Blowers, A. (1993), Pollution and Waste – A Sustainable Burden?. İçinde A. Blowers (Ed.), *Planning for a Sustainable Environment: A Report by the Town and Country Planning Association*. London: Routledge. (69-92)
- Blowers, A. (1993), The Time for Change. İçinde A. Blowers (Ed.), *Planning for a Sustainable Environment: A Report by the Town and Country Planning Association*. London: Routledge. (1-18)
- Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Journal of Social Policy Conferences* (50), 1011-1028.
- Calautit, J.K. ve Hughes, B.R. (2016). Sustainable Buildings: Opportunities, Challenges, Aims and Vision, *Sustainable Building Journal*, Vol:1.
- Cole, R. J. (1998). Emerging Trends in Building Environmental Assessment Methods. *Building Research & Information*, 26(1), 3-16.
- Cole, R. J. (2012). Regenerative design and development: Current theory and practice. *Building Research & Information*, 40(1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/09613218.2012.617516>
- Crowther, R. I. (1992). *Ecologic Architecture*, Boston: Butterworth-Heinemann.
- Daly, H. E. (1996). *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*, Beacon Press.
- Daugelaite, A. ve Grazuleviciute-Vileniske, I. (2020). Aesthetics of Sustainability and Architecture: An Overview. *Architecture and Urban Planning*, 16(1), 1, 48–55.
- Donovan, E. (2020). Explaining Sustainable Architecture, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, (588), 1-8. doi:10.1088/1755-1315/588/3/032086
- Edwards, B. (1996), *Towards Sustainable Architecture: European Directives and Building Design*, Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.
- Fidan, A. (2016) Kentsel Yaşamda Sürdürülebilirliğin İlkeleri. İçinde E. E. Dinçer ve A. Can, Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul: İlbey Matbaa, (51-81), ISBN: ISBN: 978-605-83277-0-2
- Görkem, L. ve Bozuklu, M. (2016). Nesnelerin İnterneti: Yapılan Çalışmalar ve Ülkemizdeki Mevcut Durum, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi* 13(1), 47-68

- Gough, S., Scott, W. (2007). Curriculum Development and Sustainable Development: Practices, Institutions and Literacies. İçinde S. Gough ve W. Scott, (Eds.), Key Issues in Sustainable Development and Learning: a critical review, London: Routledge, (100-107)
- Guy, S., Farmer, G. (2001). Reinterpreting sustainable architecture: the place of technology. Journal of Architectural Education, 54(3), 140–147. <https://doi.org/10.1162/10464880152632451>
- Harris, J. (2000). Basic Principles of Sustainable Development, G-DAE Working Paper, No.00-04, 1-27.
- Lee, J. H. (2020). Reinterpreting Sustainable Architecture: What Does it Mean Syntactically? Sustainability, 12(16), 1-16
- Lyle, J.T. (1996). Regenerative Design for Sustainable Development. London: Wiley Publishing.
- McDonough, W. (1996). Design, Ecology, Ethics, and the Making of Things, İçinde K. Nesbitt, (Ed.), Theorising a New Agenda for Architecture; An Antology of Architectural Theory 1965-1995. New York: Princeton Architectural Press, (400-407).
- McLennan, J.F. (2004). The Philosophy of Sustainable Design, London: Ecotone Publishing.
- Montiel, I. ve Delgado-Ceballos, J. (2014). Defining and Measuring Corporate Sustainability: Are We There Yet?, Organization Environment Publishing, 27(2), 113-139. DOI: 10.1177/1086026614526413
- Papenek, V. (1995). The Green Imperative: Ecology and Ethics in Design and Architecture, London: Thames and Hudson Publications Ltd.
- Pearce, D.W., Markandya, A. ve Barbier, E.B. (1989). Blueprint for a Green Economy, London: Earthscan Publications Ltd.
- Picon. A. (2015). Smart Cities: A Spatialised Intelligence, London: John Wiley & Sons Ltd.
- Ryn, S. ve Cowan S. (1996). Ecological Design, Washington: Island Press.
- Sev, A. (2009). Sürdürülebilir Mimarlık, İstanbul: Yem Yayınevi.
- Singhania, C. ve Chadha, G. (2023). Thirty Years of Sustainability Reporting Research: A Scientometric Analysis, Environmental Science and Pollution Research, 30(46), 1-36, <https://doi.org/10.1007/s11356-023-29452-2>
- Steele, J. (1997). Sustainable Architecture: Principles, Paradigms, and Case Studies, London: The McGraw-Hill Companies.
- Url-1 <https://yesilgazete.org/serin-kalmanin-antik-iran-yontemi-ruzgar-yakalayicilar/> Erişim Tarihi: 08. 02.2024
- Url-2 <https://www.cografyaninkodlari.com/haritalar/dunya-ilk-uygarliklar-haritasi> Erişim Tarihi: 08. 02.2024
- Url-3 <https://www.who.edu/press-room/news-release/climate-change-likely-caused-migration-demise-of-ancient-indus-valley-civilization/> Erişim Tarihi: 08. 02.2024
- Url-4 https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/142338/mod_resource/content/0/Harappa.pdf Erişim Tarihi: 08. 02.2024
- Url-5 <https://www.linkedin.com/pulse/when-ancient-greek-architecture-sustainable-design-> Erişim Tarihi: 08. 02.2024

Url-6 <<https://smarthistory.org/palladio-la-rotonda/>> Erişim Tarihi: 08. 02.2024

Url-7 <<https://www.viator.com/blog/The-Most-Historic-Shopping-Arcades-in-Europe/I93795/>> Erişim Tarihi: 08. 02.2024

Url-8 <https://www.architectmagazine.com/design/the-forgotten-history-of-our-firstskyscrapers_o/> Erişim Tarihi: 08. 02.2024

Url-9 <<https://constructiondigital.com/articles/top-10-most-sustainable-buildings-in-the-world>> Erişim Tarihi: 08. 02.2024

Vale, B. ve Vale, R. (1993), Building the Sustainable Environment. İçinde A. Blowers (Ed.), Planning for a Sustainable Environment: A Report by the Town and Country Planning Association. London: Routledge. 93-110

Wilkinson, S., Hajibandeh, M. ve Remoy, H. (2016). Sustainable development. In: Noguchi M. (ed.) ZEMCH: Toward the Delivery of Zero Energy Mass Custom Homes. Springer Tracts in Civil Engineering, Springer, 2016, pp. 1–29. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31967-4_1

Wines, J. (2000). Green Architecture, Milan: Benedikt Tachen Verlag.

Yalçınkaya, Ş., Karadeniz, İ. (2022). Sürdürülebilir Mimari Tasarımda Atık Malzemenin Yeri, Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, MBUD 2022, 7 (2), 750-762

Zhong, W., Schröder, T. ve Bekkering, J. (2022). Biophilic Design in Architecture and Its Contributions to Health, Well-being, and Sustainability: A Critical Review, Frontiers of Architectural Research, 11 (2), 114-141

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The study starts from the argument that the concept of sustainability in architecture may have changed its definition, meaning and importance due to the changing environmental conditions, technological developments and economic crises in the period when it was introduced. It is about research on the importance of discussions in the field of architecture in the period when they started and their evolution until today.

Research Questions:

What is sustainable architecture? What are the reflections and traces of sustainable architecture from past to present? How has its meaning and criteria changed?

Literature Review:

The method of the study is to compare the differences in definitions and the new criteria added between the 1990s and the 2020s, when Sustainable Architecture started to be seen in academic literature, by scanning the academic literature. The study was designed according to the literature review methodology.

Methodology:

A review of the existing literature in terms of sustainability in architecture was scanned, including sustainability presentation and sustainability in architecture. A historical evaluation has been made in

the architecture of the concept based on its past history, and the change in sustainable architectural approaches and criteria today has been compiled from architectural publications.

Results and Conclusions:

Environmentally conscious design is known by many names. Whether it is sustainable design or development, green, ecologically or geographically responsible, removable, socially responsible, self-sustaining or even restorative, it is the importance of written symbols that matters most. The details of each set of principles and the lack of respect for and knowledge of them, available products and features, and the effort to achieve regulatory requirements present every construction professional with a series of complexities. These challenges can be used simply to leverage respect for all resources – nature, humanity, culture, history, economy, beauty and quality – in a practical and inspiring way. When we look at future perspectives, we see that more innovation and technological developments are expected in the field of sustainable architecture. Advances in areas such as renewable energy sources, smart building technologies, and 3D printing will enable us to achieve sustainability goals more effectively. In addition, it is thought that social and political factors will play an important role in the success of sustainable architecture projects. Increasing society's awareness of sustainability and continuing political support will support success in this field. The future importance of the concept of sustainability in architecture is linked to the necessity of adopting and preserving an environmentally, economically and socially sustainable lifestyle. Using natural resources efficiently and minimizing environmental impacts to meet the needs of future generations will be the main goals of sustainable architecture. As a result, sustainable architecture is an important approach that enables creating an economically and socially balanced construction and lifestyle. The diversity of this approach is due to the efficient use of natural product diversity, minimization of temperature effects, division of the foreground of human health and temperature, and appropriate durability life of society's solutions. Research and applications in these areas provide significant advances in the field of sustainable architecture and green building design. In the future, it is expected that more research and development will be carried out in these areas and these technologies will be used more widely. In this way, it will be possible to build more environmentally friendly, more energy efficient and more sustainable buildings and create a livable future.

www.kentakademisi.com